

**UNIVERSITATEA DE STAT
„BOGDAN PETRICEICU HASDEU”
DIN CAHUL**

**CONFERINȚA ȘTIINȚIFICĂ
INTERNAȚIONALĂ**

**PERSPECTIVELE ȘI PROBLEMELE
INTEGRĂRII ÎN SPAȚIUL EUROPEAN
AL CERCETĂRII ȘI EDUCAȚIEI**

7 Iunie 2016

Volumul I

Atelierul I. Științe politice și administrative

Atelierul II. Științe juridice

Atelierul III. Științe economice

Atelierul IV. Științe exacte și ingineresti

CAHUL 2016

ISBN 978-9975-914-90-1.

978-9975-88-007-7.

CZU 082:378.4(478-21)=135.1=111=161.1

P 52

Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul

Conferința științifică internațională
„Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației”,
7 iunie 2016

Volumul I

Atelierul I. Științe politice și administrative

Atelierul II. Științe juridice

Atelierul III. Științe economice

Atelierul IV. Științe exacte și ingineresti

Descrierea CIP

"Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației", conferința științifică internațională (2016 ; Cahul). Conferința științifică internațională "Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației", 7 iunie 2016 : [în 2 vol.] / com. șt.: Ioan-Aurel Pop [et al.]. – Cahul : Universitatea de Stat "B. P. Hașdeu", 2016 (Tipogr. "Centrografic") – . – ISBN 978-9975-914-90-1.

Vol. 1. – 2016. – 444 p. – Antetit.: Univ. de Stat "Bogdan Petriceicu Hașdeu" din Cahul. – Texte : lb. rom., engl., rusă. – Rez.: lb. rom., engl., fr., rusă. – Bibliogr. la sfârșitul art. – Referințe bibliogr. în subsol. – 100 ex. – ISBN 978-9975-88-007-7.

082:378.4(478-21)=135.1=111=161.1

P 52

Materialele incluse în prezenta ediție sunt recomandate de catedrele de profil și aprobate spre publicare de către Senatul Universității de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul (proces verbal nr. 01 din 01 septembrie 2016).

ISBN 978-9975-914-90-1.

978-9975-88-007-7.

© Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul

COMITETUL ȘTIINȚIFIC

Ioan-Aurel Pop, academician al Academiei Române, prof. univ., dr., rector, Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca
Ion Bostan, academician al Academiei de Științe a Moldovei, dr. hab., prof. univ., Universitatea Tehnică a Moldovei
Boris Găină, academician al Academiei de Științe a Moldovei, dr. hab., prof. univ., Universitatea Tehnică a Moldovei
Maria Duca, academician al Academiei de Științe a Moldovei, dr. hab., prof. univ., rector, Universitatea Academiei de Științe a Moldovei
Grigore Belostecinic, academician al Academiei de Științe a Moldovei, dr. hab., prof. univ., rector Academia de Studii Economice a Moldovei
Viorel Bostan, dr. hab., prof. univ., rector Universitatea Tehnică a Moldovei
Tudorel Toader, prof. univ., dr., rector, Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași
Iulian Gabriel Bîrsan, prof. univ., dr. ing., rector, Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați
Andy Pușcă, prof. univ., dr., rector, Universitatea „Danubius” din Galați
Lilia Pogolșa, conf. univ., dr. hab., director, Institutul de Științe ale Educației
Ion Șișcanu, prof. univ., dr. hab., director adjunct al Institutului de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei
Elena Bulatova, prof. univ., dr. hab., prorector, Universitatea de Stat din Mariupol
Florin Tudor, prof. univ., dr., decan, Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați
Vladimir Guțu, prof. univ., dr. hab., decan, Universitatea de Stat din Moldova
Andrei Popa, prof. univ., dr. hab., Universitatea de Stat „B. P. Hașdeu” din Cahul
Dmitrii Parmacli, prof. univ., dr. hab., Universitatea de Stat „B. P. Hașdeu” din Cahul
Victor Axentii, conf. univ., dr., Universitatea de Stat „B. P. Hașdeu” din Cahul
Ioana Aurelia Axentii, conf. univ., dr., Universitatea de Stat „B. P. Hașdeu” din Cahul
Ludmila Balțatu, conf. univ., dr., Universitatea de Stat „B. P. Hașdeu” din Cahul
Ion Certan, conf. univ. dr., Universitatea de Stat „B. P. Hașdeu” din Cahul
Ion Ghelețchi, conf. univ., dr., Universitatea de Stat „B. P. Hașdeu” din Cahul
Svetlana Bîrlea, conf. univ., dr., Universitatea de Stat „B. P. Hașdeu” din Cahul
Valentina Cornea, conf. univ., dr., Universitatea de Stat „B. P. Hașdeu” din Cahul
Sergiu Cornea, conf. univ., dr., Universitatea de Stat „B. P. Hașdeu” din Cahul
Irina Todos, conf. univ., dr., Universitatea de Stat „B. P. Hașdeu” din Cahul
Oxana Miron, conf. univ., dr., Universitatea de Stat „B. P. Hașdeu” din Cahul
Oleg Bercu, conf. univ., dr., Universitatea de Stat „B. P. Hașdeu” din Cahul
Liliana Ceclu, lector univ., dr., Universitatea de Stat „B. P. Hașdeu” din Cahul

COMITETUL ORGANIZATORIC

Cornea Sergiu	Președintele comitetului organizatoric
Bercu Oleg	Științe politice și administrative
Todorov Maxim	Științe juridice
Vulpe Olesea	Științe economice
Ceclu Liliana	Științe exacte și ingineresti
Radu Corina	Științe pedagogice și psihologice
Ghelețchi Ion	Științe istorice
Grosu Liliana	Științe filologice: limba și literatura română
Fuciji Marianna	Științe filologice: limbi moderne
Banu Stela	Serviciul Știință

CUPRINS:

Atelierul I. ȘTIINȚE POLITICE ȘI ADMINISTRATIVE

CORNEA Sergiu , <i>CARTA EUROPEANĂ A AUTONOMIEI LOCALE – INSTRUMENT POLITIC INTERNAȚIONAL PRIVIND DELIMITAREA RESPONSABILITĂȚILOR ÎNTRE NIVELELE DE PUTERE PUBLICĂ</i>	7
CORNEA Valentina , <i>APROPIERI LEGISLATIVE: CAZUL ASOCIAȚIILOR DE DEZVOLTARE INTERCOMUNITARĂ</i>	10
RUSANDU Ion , <i>POWER, OPPOSITION AND POLITICAL CRISIS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA</i>	15
JUC Victor , DIACON Maria , <i>ABORDĂRI ISTORIOGRAFICE ALE COORDONATELOR DE POLITICĂ EXTERNĂ PROGRAMATICĂ ÎN CERCETĂRILE AUTORILOR STRĂINI</i>	21
SPRINCEAN Serghei , <i>SECURITATEA UMANĂ ȘI MODERNIZAREA DEMOCRATICĂ A REPUBLICII MOLDOVA</i>	25
SEVERIN Serghei , <i>DEZVOLTAREA ȘI PERSPECTIVELE SATULUI MOLDOVENESC PRIN PRISMA ACTIVITĂȚII URBANISTICE</i>	30
SAITARLÎ Natalia , <i>MODELE ORGANIZAȚIONAL-JURIDICE DE ALEGERE A ALESULUI LOCAL</i>	33
STRATULAT Valentina , <i>ÎMPUTERNICIRILE INSTANȚEI DE JUDECATĂ LA EXAMINAREA APLICĂRII MĂSURILOR DE PROTECȚIE ÎN CAZURILE DE VIOLENȚĂ ÎN FAMILIE</i>	36
DELEU Ecaterina , <i>POLITICI DE INTEGRARE ÎN ITALIA A MIGRANȚILOR ORIGINARI DIN REPUBLICA MOLDOVA: ACCESUL LA CETĂȚENIE</i>	41
ГОРБАТЮК Марина , <i>ОТНОШЕНИЯ МЕЖДУ РЕСПУБЛИКОЙ МОЛДОВА И ОРГАНИЗАЦИЕЙ ПО БЕЗОПАСНОСТИ И СОТРУДНИЧЕСТВУ В ЕВРОПЕ: ПЕРСПЕКТИВЫ</i>	45
BUCATARU Igor , <i>EVOLUȚIA INSTITUȚIEI PARLAMENTULUI ÎN SISTEMUL POLITIC AL REPUBLICII MOLDOVA (1991-2014)</i>	49
GÎRNEȚ Ilie , <i>COLABORAREA INTERPARLAMENTARĂ DINTRE REPUBLICA MOLDOVA ȘI UNIUNEA EUROPEANĂ DE LA OBTINEREA INDEPENDENȚEI PÂNĂ LA SEMNAREA ACORDULUI DE ASOCIERE (27 Iunie 2014)</i>	53
IALANJI Arina , <i>ECITATEA PROCESULUI LA JUDECAREA CAUZEI ÎN LIPSA PERSOANEI</i>	61

Atelierul II. ȘTIINȚE JURIDICE

BANTUȘ Ștefan , <i>ACCESUL LA INFORMAȚIE DREPT GARANTAT DE CONSTITUȚIA REPUBLICII MOLDOVA</i>	68
BOSÎI Dumitru , <i>PARTICULARITĂȚILE ÎNCHEIERII CONTRACTELOR DE MUNCĂ DE SPORTIVII PROFESIONISTI</i>	72
BRÎNZA Sergiu , <i>EFFECTUAREA ILEGALĂ A STERILIZĂRII CHIRURGICALE: ASPECTE DE DREPT PENAL</i>	78
BUȘULEAC Mihail , SARBU Aliona , <i>REZULTATELE APLICĂRII LEGII PRIVIND RĂSPUNDEREA DISCIPLINARĂ A JUDECĂTORILOR, LA SCURT TIMP DUPĂ ADOPTAREA EI</i>	83
CALENDARU Dumitru , <i>SECRETUL PROCESULUI PENAL TREBUIE SĂ FIE PROTEJAT</i>	86
CHIRIACOVA Ludmila , <i>PROBLEMELE MIGRAȚIEI</i>	90
CHIRONACHI Vladimir , <i>INSTITUȚIA SOȚULUI SUPRAVEȚUITOR ÎN DREPTUL CIVIL SUCCESORAL AL REPUBLICII MOLDOVA. ASPECT TEORETICE ȘI PRACTICE</i>	94
CRECIUN Natalia , <i>PRIVIRE GENERALĂ ASUPRA INSTITUȚIEI INSPECȚIEI JUDICIARE. ASPECTE COMPARATIVE</i>	104
DORUL Olga , <i>PROTECȚIA BUNURILOR CULTURALE ÎN CONFLICTELE ARMATE. ASPECTE DE DREPT INTERNAȚIONAL PENAL</i>	109
MIHAIL Gheorghică , <i>PREMISELE APARIȚIEI ȘI DEZVOLTĂRII CRIMINALISTICII</i>	112
GHERMAN Alexei , <i>EFFECTELE CONTRACTULUI MATRIMONIAL ASUPRA RELAȚIILOR DE CĂSĂTORIE</i>	117
GRAMA Mariana , <i>LOCUL SĂVÂRȘIRII INFRAȚIUNII</i>	120
IGNATIUC Tatiana , <i>ORGANIZAȚIILE NONGUVERNAMENTALE REGIONALE ȘI DREPTURILE PERSOANELOR TINERE</i>	123
JECEV Ion , <i>DETERMINĂRI CONCEPTUALE PRELIMINARE ÎN ANALIZA ȘTIINȚIFICĂ A FENOMENULUI PUTERII</i>	127
LESNI Claudiu Iulian , <i>SERVICIILE SOCIALE ÎN LEGISLAȚIA NAȚIONALĂ ȘI COMUNITARĂ</i>	130
MALANCIUC Iurie , <i>CONCEPTUL MECANISMULUI DE STAT: ABORDĂRI DOCTRINARE</i>	134
MALENCAIA Ana , <i>ASIGURAREA SECURITĂȚII SECRETULUI DE STAT – GARANȚIA SECURITĂȚII NAȚIONALE</i>	136
NICHITA Rodica , <i>DREPTUL LA ÎNVĂȚĂTURĂ-DREPT DE EMANCIPARE</i>	139
NUT Gabriela-Stefania , <i>ROLUL AVOCATULUI ȘI DREPTURILE ACESTUIA ÎN FAZA DE URMĂRIRE PENALĂ</i>	142
BRÎNZA Liubovi , RENIȚĂ Gheorghe , <i>DELIMITAREA INFRAȚIUNILOR PREVĂZUTE LA ART.190 CP RM DE INFRAȚIUNILE PREVĂZUTE LA ART.196 CP RM: CONOTAȚII TEORETICE ȘI PRACTICE</i>	151
ROTUNDU Edgar , <i>ASPECTE TEORETICE ȘI PRACTICE PRIVIND CONTROLUL VAMAL ASUPRA CORECTITUDINII DATELOR DIN DECLARAȚIA VAMALĂ ÎN DETALIU</i>	155
ЩУКИНА Наталья , <i>САМОЗАЩИТА СОЦИАЛЬНЫХ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА И ГРАЖДАНИНА</i>	160
ȘÎLI Ira , <i>FUNDAMENTAREA LOGICĂ A PROCESULUI DE CALIFICARE JURIDICĂ</i>	163
STAMATI Nicoleta , <i>DEMOCRATIA - PARTE INTEGRANTĂ A VALORILOR JURIDICE</i>	166
STATI Vitalie , <i>SEMNELE BĂNEȘTI CA OBIECT MATERIAL (PRODUS) AL INFRAȚIUNILOR PREVĂZUTE LA ART.236 DIN CODUL PENAL</i>	169

TELEVCA Oleg, APLICAREA PRINCIPIULUI LEGALITĂȚII ÎN ADMINISTRAREA FINANTELOR PUBLICE LOCALE	174
TODOROV Maxim, SPECIFICUL INDEXĂRII DESPĂGUBIRILOR LUNARE ÎN CAZUL PIERDERII ÎNTREȚINĂTORULUI PENTRU PERIOADA ANTERIOARĂ INTENTĂRII ACȚIUNII	176
TUDOR Vasilica-Leontina, REPERE ISTORICE PRIVIND EVOLUȚIA MODALITĂȚILOR DE STINGERE A CONFLICTELOR, DIN ANTICHITATE ȘI PÂNĂ LA GETO-DACI	186
СОЛТАН Корнелиу, О НЕКОТОРЫХ ПРОБЛЕМАХ, РЕГУЛИРУЮЩИХ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ГОСУДАРСТВА КАК СУБЪЕКТА ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ	191
СОСНА Александр, БЕРЕЖНОВ Андрей, ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ОТВЕТСТВЕННОСТИ РАБОТОДАТЕЛЯ ЗА УЩЕРБ, ПРИЧИНЕННЫЙ РАБОТНИКУ	197
СОСНА Борис, СОСНА Александр, РАСТОРЖЕНИЕ ИНДИВИДУАЛЬНЫХ ТРУДОВЫХ ДОГОВОРОВ ПО ИНИЦИАТИВЕ РАБОТОДАТЕЛЯ	203
Atelierul III. ȘTIINȚE ECONOMICE	
POPA Andrei, RISCURILE ANTREPRENORIALE ȘI MODALITĂȚI DE MINIMIZARE A LOR	209
TODOS Irina, VULPE Olesia, NONI Ludmila, IMPLEMENTAREA STANDARDELOR DE CALITATE ÎN INDUSTRIA TURISMULUI	217
NEDELCU Ana, REZERVELE SPORIRII PERFORMANȚEI FINANCIARE ÎNTREPRINDERILOR INDUSTRIALE PRIN ACCELERAREA VITEZEI DE ROTAȚIE A CAPITALULUI	221
MIRON Oxana, ȘCHIOPU Irina, EVOLUȚIA OBIECTIVELOR FINANCIARE FUNDAMENTALE ALE ÎNTREPRINDERII	226
HALLER Alina-Petronela, ROLUL TURISMULUI SUSTENABIL ÎN REVIGORAREA ECONOMICĂ A MEDIULUI RURAL AL STATELOR EMERGENTE	231
GAUGAȘ Tatiana, ABORDĂRI TEORETICE ALE UTILIZĂRII TACTICILOR DE ȘOC ÎN CONTEXTUL RECLAMEI COMERCIALE	235
GARȘTEA Ala, GRIGOR Raisa, MAXIMILIAN Silvestru, INDICATORI MACROECONOMICI: INTERPRETĂRI; INTERDEPENDENȚE	239
BÎRCĂ Alic, PROBLEMATICA ADMINISTRĂRII EFICIENTE A RESURSELOR UMANE ÎN ORGANIZAȚIILE DIN REPUBLICA MOLDOVA	245
BÎRCĂ Aliona, RELAȚIILE CONTROLULUI INTERN CU AUDITUL	249
BĂDICU Galina, RAPORTAREA INFORMAȚIILOR AFERENTE UNEI AFACERI: BENEFICII ȘI RESPONSABILITATE	254
BULIMAGA Tatiana, MANAGEMENTUL PROPRIETĂȚII INTELLECTUALE LA USM	257
GUȚAN Viorica, PARPULOV Elena, PROBLEME PRIVIND UNIFICAREA TERMENILOR CONTABILI ȘI FISCALI	261
MIHAILA Svetlana, VALORIFICAREA INFORMAȚIEI CONTABILITĂȚII MANAGERIALE ÎN PROCESUL DE LUARE A DECIZIILOR MANAGERIALE	264
LITOCENCO Ana, PARTICULARITĂȚI ALE ACTIVITĂȚII SOCIETĂȚILOR PE ACȚIUNI CU CAPITAL DE STAT DIN INFRASTRUCTURA DRUMURILOR A REPUBLICII MOLDOVA	268
GHENOVA Svetlana, PROCIUC Natalia, FULL – CYCLE PRODUCTION AS A FACTOR OF STABILITY OF PRODUCTION, HIGH QUALITY AND EFFICIENT PRODUCT POLICY	273
MARENA Tetyana, EU IN GLOBAL BANKING: CURRENT POSITION AND CHALLENGES	277
BULATOVA Olena, THE POTENTIAL FOR ECONOMIC REGIONS DEVELOPMENT IN TERMS OF THE WORLD ECONOMY	279
BEZZUBCHENKO Olga, THE DEVELOPMENT OF ECONOMIC COOPERATION BETWEEN UKRAINE AND AFRICAN COUNTRIES	281
ZAKHAROVA Olga, DETERMINANTS OF THE WORLD TRANSPORT SYSTEM DEVELOPMENT	283
ПАРМАКЛИ Дмитрий, НЕКОТОРЫЕ МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РАСЧЕТОВ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ РЕАЛИЗОВАННОЙ ПРОДУКЦИИ	286
НИКОЛЕНКО Тамара, МЕЖДУНАРОДНЫЙ ТРАНСФЕР ЗНАНИЙ КАК НОВАЯ ИНТЕГРАЦИОННАЯ ПАРАДИГМА	291
СТРАТИЛА Алина, ВЛИЯНИЕ ФУНКЦИИ ОБУЧЕНИЯ НА РЕНТАБЕЛЬНОСТЬ ПЕРСОНАЛА СТРОИТЕЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ РМ	295
ДУДОГЛО Татьяна, МЕХАНИЗМ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ РАЦИОНАЛЬНОГО ЗЕМЛЕПОЛЬЗОВАНИЯ	299
ЧЕНТУКОВ Илья, ПРОЯВЛЕНИЯ ИНТЕГРАЦИОННЫХ ЭФФЕКТОВ В КРАТКОСРОЧНОМ И ДОЛГОСРОЧНОМ ПЕРИОДЕ	303
МИТЮШКИНА Кристина, УГЛУБЛЕНИЕ МЕЖРЕГИОНАЛЬНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА УКРАИНЫ СО СТРАНАМИ ЕВРОПЫ	305
ПУТЯТИН Эдуард, МИКРО- И МАКРОКОМПОНЕНТЫ МЕЖДУНАРОДНОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ	308
DONEA Sofia, NECESITATEA EFECTUĂRII REFORMELOR ÎN AGRICULTURĂ PENTRU REDRESAREA PROCESELOR SOCIAL – ECONOMICE DIN REPUBLICA MOLDOVA	310
VICOL Iulia, POLITICI SOCIALE ÎN CONTEXTUL OCUPĂRII FORȚEI DE MUNCĂ	312
CHIRONACHI Corina, EVALUAREA IMPACTULUI POLITICII FISCALE ȘI MONETARE ASUPRA COSTURILOR SOCIALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA	316
Atelierul IV. ȘTIINȚE EXACTE ȘI INGINEREȘTI	
CASIAN Anatolie, SANDULEAC Ionel, THERMOELECTRIC PROPERTIES OF SOME QUASI-ONE-	

<i>DIMENSIONAL ORGANIC CRYSTALS</i>	321
ANDRONIC Silvia , PEIERLS STRUCTURAL TRANSITION IN QUASI-ONE-DIMENSIONAL CRYSTALS OF TTF-TCNQ.....	326
ILCO Valentin, LEVINET Nicolai, SECRIERU Nicolae , DETERMINATION OF FREQUENCY DEVIATION CAUSED BY DOPPLER EFFECT ON EARTH-MOON-EARTH COMMUNICATION.....	330
CEBAN Victor , QUANTUM COOLING BEYOND THE SECULAR APPROXIMATION.....	337
BOLOHAN Livia, GORCEAG Maria, DODON Adelina, DICUSAR Galina , ASPECTE ÎN STUDIUL INDICILOR DE CALITATE A FRUCTELOR GOJI.....	339
SEICIUC Vladislav , ELABORAREA CURSULUI “TEORIA PROBABILITĂȚILOR ȘI STATISTICA MATEMATICĂ” PE PLATFORMA ELECTRONICĂ MOODLE PENTRU ÎNVĂȚĂMÂNTUL LA DISTANȚĂ.....	342
SEICIUC Victor , CREAREA JOCURILOR DE INSTRUIRE PE DISPOSITIVE ELECTRONICE MOBILE ȘI STAȚIONARE PENTRU ÎNVĂȚĂMÂNTUL LA DISTANȚĂ.....	346
SPĂTARU Petru , STUDIUL PROCESELOR DE AUTOEPURARE, NITRIFICARE ÎN APA RÂULUI RĂUT PRIN MODELĂRI DE LABORATOR.....	350
BUZILĂ Silvia, SPĂTARU Petru , OXIDAREA AMONIULUI ÎN SIMULĂRI DE LABORATOR, METODA DE ESTIMARE A VULNERABILITĂȚII PROCESULUI DE AUTOEPURARE ÎN APELE NATURALE.....	355
CROITORI Dorina, ȚURCAN Vladimir , CREȘTEREA, STRUCTURA, PROPRIETĂȚILE MAGNETICE ȘI ELECTRICE ALE COMPUSULUI $Fe_{1.06}Te$	360
PRODAN Lilian, ȘTEFANEȚ Eric, FELEA Viorel, ȚURCAN Vladimir , PROPRIETĂȚILE STRUCTURALE, MAGNETICE ȘI ELECTRICE ALE COMPUSULUI SEMICONDUCTOR MAGNETIC $Fe_{0.5}Cu_{0.5}Cr_2S_4$	363
PRODAN Lilian, FELEA Viorel, ȚURCAN Vladimir , SINTETIZAREA, STRUCTURA ȘI PROPRIETĂȚILE MAGNETICE ALE COMPUSULUI SPINEL $MnCr_2S_4$	367
FELEA Viorel, PRODAN Lilian, ȘTEFANEȚ Eric, ȚURCAN Vladimir , PROPRIETĂȚILE MAGNETO-STRUCTURALE ALE COMPUSULUI CU STRUCTURA DE TIP SPINEL $HgCr_2S_4$	370
CHIHAI Andrei, NISTIRIUC Ana, ȚURCANU Dinu, NISTIRIUC Ion, RUSSU Gabriel, POPOVICI-SHARMA Natalia, NISTIRIUC Pavel V. , ANALIZA ASIGURĂRII FIABILITĂȚII HARDWAER A REȚELELOR DE COMUNICAȚII MPLS.....	373
CHIHAI Andrei, NISTIRIUC Ana, ȚURCANU Dinu, NISTIRIUC Pavel P., RUSSU Gabriel, POPOVICI-SHARMA Natalia, NISTIRIUC Pavel V., ALEXEI Anatol , ANALIZA FIABILITĂȚII DE FUNCȚIONARE A REȚELELOR DE COMUNICAȚII.....	377
RUSSU Gabriel, NISTIRIUC Ana, ȚURCANU Dinu, NISTIRIUC Pavel P., CHIHAI Andrei, NISTIRIUC Ion, POPOVICI-SHARMA Natalia , ANALIZA MODELULUI GHID DE UNDA PENTRU COMUNICATIILE RADIO ÎN CONDITIILE LOCALITĂȚILOR URBANE.....	379
CANDRAMAN Sergiu , TESTING THE MAIN TASKS OF FIRST MOLDAVIAN SATELLITE IN NEAR SPACE CONDITIONS WITH A HIGH ALTITUDE BALLON.....	384
DOROGAN Valerian, SECRIERU Vitalie, VIERU Tatiana, MUNTEANU Eugeniu, VIERU Stanislav, DOROGAN Andrei , ELABORAREA SISTEMELOR INTELIGENTE DE SECURIZARE, ALARMĂ ȘI CONTROL.....	388
DOROGAN Valerian, VIERU Stanislav, SECRIERU Vitalie, VIERU Tatiana, MUNTEANU Eugeniu , ELABORAREA ȘI CONFEȚIONAREA SISTEMELOR FIZIOTERAPEUTICE INTEGRATE.....	392
DOROGAN Valerian, VIERU Tatiana, DOROGAN Andrei, VIERU Stanislav , CERCETAREA DIODELOR LASER CU EMISIE VERTICALĂ PENTRU MODULE OPTOELECTRONICE.....	396
СПЫНУ Оксана, ПОВАР Игор , БУФЕРНОСТЬ ПОЧВЕННЫХ МИНЕРАЛОВ.....	402
КАЗАК Татьяна , ОПРЕДЕЛЕНИЕ ТОКСИЧНЫХ МЕТАЛЛОВ В РЕЧНЫХ ВОДАХ.....	406
HAJDEU-CHICAROSH Elena , HOPPING CONDUCTIVITY IN $Cu_2ZnGe_{1-x}Sn_xSe_4$ SOLID SOLUTIONS.....	409
GUȚULEAC Emilian, ZAPOROJAN Sergiu, MORARU Victor, PLOTNIC Constantin, CĂRBUNE Viorel , METODE DE PRELUARE A EXPERIENȚEI OPERATORULUI UMAN PENTRU CONDUCEREA PROCESELOR INDUSTRIALE.....	412
MOCANU Anastasia , ELEMENTE DE CALCUL FINANCIAR ÎN ÎNVĂȚĂMÎNT LICEAL.....	417
BAGRIN Dumitru , MODELE MATEMATICE DE OPTIMIZARE BAZATE PE ANALIZA MATEMATICĂ.....	425
POPOVICI Ilona , ISTORICUL BAZELOR DE DATE.....	433
MACRIȚCHI-TABUNCIC Natalia , LEGILE LUMII. FORȚA MARELOR.....	438
ȚARĂLUNGĂ Boris, ȚARĂLUNGĂ Liubovi , BUCLE DE TIPUL WIP.....	441

Atelierul I. ȘTIINȚE POLITICE ȘI ADMINISTRATIVE

CARTA EUROPEANĂ A AUTONOMIEI LOCALE – INSTRUMENT POLITIC INTERNAȚIONAL PRIVIND DELIMITAREA RESPONSABILITĂȚILOR ÎNTRE NIVELELE DE PUTERE PUBLICĂ

CORNEA Sergiu, doctor, conferențiar universitar,
Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul

Abstract: *The European Charter of Local Self-Government is, so far, the first and most important international political tool which guarantees the development of decentralization of public power and local autonomy. It represents the commitment of the Council of Europe's member country to promote in the internal organization of their states, a new distribution of functions and powers in order to support the development of subnational levels.*

In carrying out the delimitation process of responsibilities between levels of public power's achievement we should start from the provisions of The European Charter of Local Self-Government which is based on institutional practices and structures, tested for decades in dozen of European countries. That means rationing, giving up improper structures, which would result the removing of the vertical power and as consequence the demolition of foundations on which inefficiency and corruption are based on. The necessity of transferring the resources and powers to the local level is dictated by a vital imperative – the strengthening of local public authorities' capacities and potential in order to locally provide a maximum volume of qualitative public services. This requires creating a clear and simple demarcation algorithm of responsibilities between the levels of exercise of public power.

Carta europeană a autonomiei locale este, până în prezent, primul și cel mai important instrument politic internațional care să garanteze dezvoltarea principiilor descentralizării puterii și autonomiei locale. Ea reprezintă angajamentul țărilor membre ale Consiliului Europei, pentru a promova în organizarea internă a statelor lor, o nouă distribuie a funcțiilor și a atribuțiilor cu scopul de a susține dezvoltarea nivelelor subnaționale. În realizarea procesului de delimitare a responsabilităților între nivelele de realizare a puterii publice ar trebui să pornim de la prevederile Cartei europene a autonomiei locale care are la bază practicile și structurile instituționale, testate decenii la rând în zeci de țări europene. Asta înseamnă raționalizare, renunțarea la structuri improprii, fapt ce ar duce la demolarea verticalei puterii și drept consecință - la surparea temelior pe care se întemeiază ineficiența și corupția. Necesitatea transferării resurselor și a atribuțiilor la nivelul local este dictată de un imperativ vital – consolidarea capacităților și a potențialului autorităților publice locale cu scopul de a oferi la nivelul local un volum maxim de servicii publice calitative. Pentru aceasta este nevoie de a crea un algoritm clar și simplu de delimitare a responsabilităților între nivelurile de exercitare a puterii publice.

Congresul Puterilor Locale și Regionale Europene în Recomandarea 39 (1998) insistă asupra includerii *Cartei europene a autonomiei locale*, în sistemele juridice ale țărilor care au ratificat-o și asupra necesității protecției juridice a autonomiei locale.¹ CPLRE reiterând convingerea că colectivitățile locale constituie unul dintre fundamentele oricărui regim democratic și că autonomia lor trebuie să fie protejată și promovată, consideră că este necesar de a realiza acțiuni concrete care le-ar asigura protecția juridică. În acest scop CPLRE a propus mai multe măsuri printre care reliefăm următoarele:²

¹ Recommendation 39 (1998) on the incorporation of the European charter of local self-government into the legal systems of ratifying countries and on the legal protection of local self-government.
<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=853831&Site=COE&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=CACC9A&BackColorLogged=EFEA9C> (accesat la 30.06.2016)

² Ibidem

- *Carta europeană a autonomiei locale* trebuie să fie tratată nu ca un set de recomandări neobligatorii, ci ca un tratat internațional, care are forță juridică, care stabilește obligațiile statelor care au ratificat-o și a drepturilor autorităților autonomiei locale din aceste țări;

- este esențial să se includă dispozițiile *Cartei europene a autonomiei locale*, în sistemul legislativ național prin intermediul unui act juridic oficial de încorporare, în conformitate cu normele care reglementează respectarea tratatelor internaționale. Existența normelor interne care ar părea să corespundă principiilor consacrate în *Carta autonomiei locale*, nu scutește autoritățile naționale de a întreprinde aceste măsuri;

- în cazul în care dispozițiile legale interne necesită a fi interpretare, acestea ar trebui să fie interpretate ținând seama de principiile *Cartei europene a autonomiei locale*;

- chiar și în cazul când includerea *Cartei europene a autonomiei locale*, în dreptul intern presupune anularea automată a normelor dreptului intern care sunt incompatibile cu dispozițiile direct aplicabile ale *Cartei*, normele care sunt contrare *Cartei*, ar trebui să fie definitiv anulate;

- actele legislative și normative adoptate după ratificarea *Cartei europene a autonomiei locale* și încorporarea normelor sale în sistemul juridic intern, ar trebui să fie considerate ca nefiind în contradicție cu dispozițiile conținute în *Cartă* și se aplice în modul corespunzător;

- în scopul asigurării aplicării depline a *Cartei* este extrem de important de a oferi posibilitatea invocării dispozițiilor *Cartei* în instanțele de judecată. Articolul 11 privind protecția juridică a autonomiei locale al *Cartei* ar trebui să fie interpretat ca o garanție a dreptului democratic al autorităților locale să se adreseze unei instanțe independente, imparțiale pentru a stabili faptele de încălcare a prevederilor *Cartei* și să asigure respectarea drepturilor lor.

Delimitarea competențelor autorităților statale și a celor ale puterii locale este o acțiune complexă. Această delimitare se referă la responsabilitățile, competențele și interesele acestor autorități. În literatura de specialitate, până în prezent nu au fost elaborate un set de criterii exacte, clar definite privind delimitarea sferelor de competență ale celor două nivele ale puterii publice: statale și locale.

Carta europeană a autonomiei locale (art.4, alin.1) determinând sfera de competență a puterii locale se rezumă la stabilirea unor cerințe/condiții generale: „Competențele de bază ale colectivităților locale sunt fixate prin Constituție sau prin lege. Totuși, această dispoziție nu împiedică a se atribui colectivităților locale competențe în scopuri specifice, în conformitate cu legea”.¹ În acest caz, este clar că se are în vedere principiul general de stabilire a sferei de acțiune și a atribuțiilor puterii locale în baza Constituției sau legii. Anume aceste responsabilități pot fi trecute la categoria „competența proprie”, ele având, relativ, un caracter constant. Cu toate acestea, același alineat 1 al art.4 nu împiedică atribuirea autorităților puterii locale, în conformitate cu legea, de atribuții pentru realizarea unor sarcini concrete. Dar, în acest caz nu este clar următorul lucru: aceste sarcini delegate sunt sau devin proprii puterii locale sau rămân ale statului fiind doar încredințate pentru a fi realizate de către autoritățile locale? În legătură cu ordinea de stabilire a atribuțiilor se poate înainta ipoteza că acestea sunt temporare, comparativ cu propriile lor atribuții, deoarece, de regulă, ele sunt stabilite de legi sectoriale, care reflectă nu atât procesele de dezvoltare a colectivității locale, cât, în mod primordial, interesele altor segmente sociale.

Potrivit prevederilor alin.2 al pct.4 „colectivitățile locale dispun în cadrul legii de toată latitudinea de a lua inițiativa pentru orice chestiune care nu este exclusă din câmpul competențelor lor sau care este atribuită unei alte autorități”. În baza acestor dispoziții deduc că este vorba de dreptul de inițiativă în sfera de atribuții transferate și putem vorbi despre categoria atribuțiilor ce țin de manifestarea inițiativei puterii locale. În acest sens menționez prevederile art.14, alin.1 al *Legea nr. 436-XVI din 28.12.2006*,² care stabilește că „Consiliul local are drept de inițiativă și decide, în condițiile legii, în toate problemele de interes local, cu excepția celor care țin de competența altor autorități publice”.

Cu toate acestea, principiile esențiale în materie de distribuire a sferelor de activitate și autoritate între nivelurile de putere sunt principiile proximității autorităților publice față de populație și principiul subsidiarității, care constă în faptul că redistribuirea competențelor între nivelurile autorităților publice „trebuie, de-o manieră generală, să revină de preferință acelor autorități care sunt

¹ *Carta europeană a autonomiei locale*. Publicată în: Tratatate internaționale, Vol.14, 1999, p.14.

² *Legea privind administrația publică locală* nr. 436-XVI din 28.12.2006. Publicată în: Monitorul Oficial nr.32-35/116 din 09.03.2007.

cele mai apropiate de cetățeni. Atribuirea unei responsabilități unei alte autorități trebuie să țină cont de amploarea și de natura sarcinii și de exigențele de eficacitate și de economie” (alin.3, pct.4 al *Cartei*). Includerea într-un singur punct al principiilor „proximității” și „subsidiarității” nu este întâmplătoare. Aceasta este o dovadă că orice raționalizare asociată cu redistribuirea competențelor în scopul sporirii eficienței și a economisirii resurselor, ar trebui să fie asigurate, în primul rând, din contul potențialului democratic al autonomiei locale. Autoritățile statale și locale sunt sortite de a acționa permanent cu eforturi comune în multe domenii ale relațiilor sociale. Aceste legături de cooperare sunt determinate de principiile substituibilității și complementarității.¹

Desigur, o astfel de abordare a delimitării competențelor nu exclude problema lipsei de claritate și a incertitudinii. Nu putem să nu recunoaștem convenționalitatea delimitării „treburilor publice locale”² și celor de importanță națională. Hotarele teritoriale ale colectivităților locale limitează competența teritorială a autorităților publice locale, iar existența problemelor de aceeași natură cu cele soluționate de autoritățile locale, transferă rezolvarea lor la nivelul intermediar și național al puterii publice. În acest context este actuală afirmația prof. S.A.Avakian, care afirma că „... nu există și nici nu pot să existe probleme doar de importanță locală. Există probleme de aceeași natură ale politicii naționale și nivelurile lor teritoriale de soluționare – național, subnațional, local. Tot ceea ce este scris în lege ca fiind chestiuni de importanță locală, sunt de fapt, chestiuni comune pentru întreaga țară”.³ Problemele sociale, acordarea serviciilor medicale în instituțiile medicale locale, educația, asigurarea ordinii publice și multe altele prin însăși esența lor, nu pot fi exclusiv de interes statal sau local. Mai mult ca atât, aceste domenii sunt legate de drepturile constituționale ale cetățenilor și țin de obligațiile statului.

Carta recomandă aplicarea principiului „competențelor depline și întregi” în materie de atribuire a competențelor puterii locale. Respectivul competențe „nu pot fi puse în cauză sau limitate de către o altă autoritate centrală sau regională numai în cadrul legii” (alin.4, pct.4). Și legiuitorul autohton a prevăzut în art.4, alin. 3 al *Legii nr.435-XVI din 28.12.2006* prevede că „alte competențe proprii autorităților publice locale pot fi atribuite acestora numai prin lege”.⁴

Nu poate fi trecută cu vederea și poziția, stabilită de *Cartă*, privind posibilitatea colectivităților locale de a dispune, pe cât posibil, de libertatea de a adapta acțiunea lor la condițiile locale în cazul delegării unei anumite competențe de către o autoritate centrală sau regională (alin.5, pct.4). Legiuitorul autohton, conformându-se acestor recomandări a stabilit în art.4, alin. (3) al *Legii nr.435-XVI din 28.12.2006* că „autoritățile publice locale de nivelurile întâi și al doilea, în limitele legii, dispun de libertate deplină de acțiune în reglementarea și gestionarea oricărei chestiuni de interes local care nu este exclusă din competența lor și nu este atribuită unei alte autorități”.⁵

Analizând situația creată în R.Moldova se pare că, stabilirea sferei de acțiune a puterii locale depinde nu atât de definirea problemelor de interes local și, în consecință, a interesului local, cât de eliberarea statului de domeniile de activitate și de competențele care, la o anumită perioadă de dezvoltare, nu prezintă interes pentru stat și poate fi în afara sferei de aplicare a influenței sale directe. Dar aici, evident, apare o întrebare: asigură oare acest proces echilibrarea intereselor locale cu cele statale? Problemele de importanță locală trebuie să fie soluționate nemijlocit de către populație sau de autoritățile puterii locale, dar nu de cele ale puterii statale. Este inadmisibilă transmiterea nici măcar a unei părți din responsabilitățile privind soluționarea problemelor locale autorităților puterii statale.

Schimbările democratice care au avut loc în societate, cu regret, nu au schimbat mentalitatea și atitudinea cetățenilor față de putere. Populația continuă să perceapă autoritățile publice locale ca pe organe ale statului, nu le percep ca fiind „a lor”. Situația poate fi schimbată doar în cazul în care autoritățile locale vor beneficia de o autonomie reală organizatorică, financiară, decizională. Numai astfel vor fi în măsură să pună în aplicare cu succes politicile locale care să țină cont de nevoile populației locale.

¹ Тихомиров Ю.А. Теория компетенции. М., 2001. С. 195.

² Sintagmă utilizată în textul constituțional și în legislația națională care reglementează activitatea autorităților puterii locale.

³ Авакьян С.А. Особенности российской правовой модели местного самоуправления и пути ее совершенствования. In: Проблемы и коллизии в законодательстве Российской Федерации о местном самоуправлении. М., 2008. с. 17.

⁴ *Legea privind descentralizarea administrativă nr.435-XVI din 28.12.2006*. Publicată în: Monitorul Oficial nr. 29-31/91 din 02.03.2007.

⁵ Ibidem

APROPIERI LEGISLATIVE: CAZUL ASOCIAȚIILOR DE DEZVOLTARE INTERCOMUNITARĂ

LEGISLATIVE APPROACHES: THE CASE OF INTERCOMMUNITY DEVELOPMENT ASSOCIATIONS

CORNEA Valentina, doctor, conferențiar universitar,
Universitatea “Dunărea de Jos”, Galați

Abstract: *The terminological phrases which defined the phenomenon of joining territorial collectivities are different but the core is much the same.*

The intercommunality or joining territorial collectivities refers more often to the mechanism for ensuring the efficiency of public services.

EU Member states developed their own legal framework for organization and functioning the associations of intercommunity development. The fundamental problems dealing with the concept of intercommunity joining as well as the legal basis for functioning and organization of these structures represent the purpose of analysis in this study.

The Legislative approaches in the field of intercommunity joining is the solution for overcoming some common problems: the legal complexity regarding the organization, the competencies integration, the autonomy of decision making. The extent to which this approximation can be achieved is determined by the degree of understanding the concept of intercommunality, the purpose and the probable effects.

Key Words: *intercommunality, cooperation, territorial collectivities.*

Apropierea în materie de reglementare este un proces deschis, treptat, care ar putea duce, în viitor, la armonizare. Provocarea este lansată în egală măsură statelor membre, cât și țărilor membre ale Parteneriatului estic. Miza nu constă atât în apropierea textelor juridice, cât în transformarea și adaptarea administrațiilor, sistemelor de justiție și societăților respective la condițiile necesare pentru a se asigura că legislația este eficientă și bine implementată.

Sunt necesare reglementări unitare în domeniul cooperării intercomunale?

În cadrul Uniunii Europene, conceptul de armonizare a legislației are semnificația de armonizare a cadrului normativ național al Statelor Membre cu legislația UE. Nivelurile proceselor de integrare atinse de Statele Membre sunt exprimate în termeni diferiți: armonizare, aproximare și coordonare. În concordanță cu prevederile Articolului 115 al TFUE, asigurarea aproximării legilor, regulamentelor și dispozițiilor administrative ale statelor membre este efectuată în măsura în care o astfel de aproximare este necesară pentru a asigura instituirea și funcționarea pieței interne.¹

Pentru unele legislații, armonizarea și aproximarea sunt folosite concomitent, de exemplu, legislația din domeniul politicilor sociale (Articolul 151 al TFUE), în timp ce coordonarea legilor, regulamentelor și dispozițiilor administrative – pentru constituirea legislației.

Cât privește elementul relativ nou - *convergența* – acesta este folosit de UE în cazul în care se face trimitere la procesele de armonizare din țările ce cad sub incidența domeniului de desfășurare a Politicii Europene de Vecinătate. În acest mod, sensul celui din urmă este oficial diferit de *aproximare*, care este aplicat în procesele desfășurate de Statele Membre și țările candidate la aderare în timpul prezent, statele în curs de aderare (statele care au început negocierile pe marginea Tratatului de Aderare la UE) și țările asociate².

La modul practic, unul dintre cei mai expliciți indicatori ai progresului obținut de o țară în calea spre integrarea în UE, este volumul actelor naționale calitative, care au transpus dispozițiile legislației UE și dovezile elocvente de implementare practică efectivă a acestora.

¹ Metodologia de armonizare a legislației în Republica Moldova, Chișinău, mai, 2010, p.13

² Moldova – EU Convergence planning, Environmental collaboration for the Black Sea, Georgia, Moldova, Russia și Ukraine, Presentation at the Public Outreach Event, 20 martie 2009. *Apud* Metodologia de armonizare a legislației, p. 13

Referitor la necesitatea reglementării unitare în domeniul cooperării intercomunale am putea admite un răspuns negativ, sau parțial negativ, invocând prevederile Cartei europene a autonomiei locale, semnată de toate statele membre ale Uniunii în cadrul Consiliului Europei și ratificată de majoritatea acestora. Legislația națională este suficientă în acest sens.

Într-o altă ordine de idei, o dinamică a dezvoltării sociale locale solicită tot mai mult construirea de noi spații publice și utilizarea de instrumente care pot facilita emergența comunității locale ca actor al dezvoltării. Interdependențele dintre factori interni și externi, raportarea la standarde unanim acceptate devin inevitabile. În rezoluția referitor la apropierea legislației naționale a țărilor membre ale Parteneriatului estic cu legislația UE din domeniul economic se menționează că resursele pentru apropiere sunt limitate atât în UE, cât și în țările Parteneriatului estic și, prin urmare, ar trebui să se concentreze pe domeniile care au cel mai mare impact.¹ Or, tocmai impactul și efectele de sinergie ale cooperii intercomunale demonstrează necesitatea uniformizării legislațiilor naționale. Competența de suport a UE, exercitată prin activități de susținere, coordonare, impulsionează activitățile statelor membre în domeniul cooperării administrative.

Semnificația cooperării intercomunale

Este complicat a defini cooperarea intercomunală, deoarece există foarte multe forme juridice prin care aceasta se poate realiza. O definiție operațională ar putea fi aceasta: "o situație în care părțile sunt de acord să lucreze împreună la un anumit cost, pentru a produce noi câștiguri pentru fiecare dintre participanți, disponibile acestora printr-o acțiune unilaterală" (I. William Zartman) Elementele constitutive sunt: lucrează împreună, un acord oficial în acest sens, un anumit cost, un obiectiv comun (crearea de noi beneficii pentru toate părțile).

Cooperarea intercomunală în mod deliberat este organizată între două sau mai multe comune, pentru o anumită durată sau permanent, și se încadrează în competențele juridice ale comunelor, cu scopul de a îmbunătăți funcțiile municipale și obținerea de beneficii reciproce. În viziunea unor autori consacrați domeniului, precum R. Hertzog, P. Swianiewicz, K. Davey sau M. Balducci, cooperarea intercomunală este o „...relație între două sau mai multe autorități locale, entități ale primului nivel de administrare teritorială, care au statut de persoane juridice, abilitate cu competențe, responsabilități și resurse în conformitate cu prevederile Cartei Europene a Autonomiei Locale.”²

În afară de obținerea de beneficii reciproce și îmbunătățirea funcțiilor municipale, cooperarea intercomunitară este un remediu pentru soluționarea problemei fragmentării teritoriale, în mod special, în țările unde se opune multă rezistență reformelor de fuzionare a unităților administrativ-teritoriale. Într-o anumită măsură, cooperarea intercomunală este o formă ascunsă și incompletă de fuzionare. Ea poate fi percepută ca un model special de administrație publică locală doar în țările fragmentate din punct de vedere teritorial, unde reformele de fuzionare par inimaginabile pentru moment.³

Consiliul Comunelor și Regiunilor Europei, creat în 1951, a încurajat schimburile și cooperarea la nivel local și regional. Cooperarea intercomunală este foarte răspândită în Europa și permite comunelor să pună în comun mijloacele, cu scopul de a ameliora gestionarea serviciilor publice locale și pentru a găsi coordonatele optime de exercitare a competențelor lor. În Europa există o mare diversitate de forme de cooperare (mai ales în Spania, Italia, Portugalia, Franța).

În esență, fenomenul intercomunalității presupune:

1. Existența a două sau mai multe unități administrativ-teritoriale vecine sau apropiate, de nivel întâi, care conlucrează împreună.
2. Cooperarea are la bază fie un acord, fie o înțelegere, fie o structură mai mult sau mai puțin formală, prin care este stabilit domeniul, forma, scopul și beneficiile, rezultatele ce vor fi obținute.
3. Prin cooperare comunitățile partenere reușesc să realizeze beneficii mutuale pe care nu le-ar putea realiza dacă ar lucra individual.

¹ REZOLUȚIE referitoare la apropierea legislației naționale a țărilor membre ale Parteneriatului estic cu legislația UE din domeniul economic, adoptată la Bruxelles, la 28 mai 2013 publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 2013/C 338/02

² Hertzog Robert, Swianiewicz Pawel, Davey Ken, Balducci Massimo. Toolkit Manual. Intermunicipal Cooperation. The Council of Europe (CoE), the United Nations Development Programme (U.N.D.P.) and the Local Government Initiative (L.G.I.) of the Open Society. Budapest, 2010, p. 4.

³ Osoian Ion, Sîrodoev Igor, Veveriță Eugenia, Prohnițchi Valeriu. Studiu analitic privind structura administrativ-teritorială optimală pentru Republica Moldova. Chișinău, 2010, p. 105.

4. Sinergia de efort este, de regulă, pe mai multe domenii, competențe și responsabilități care sunt stabilite prin lege, sau sunt delegate.

5. Cooperarea are un cost care este partajat între parteneri, care vin cu contribuții în resurse financiare, umane, materiale.

6. Este un rezultat al unei decizii colective, garantată de un acord în care sunt stabilite condițiile de cooperare.

Experiența europeană în acest domeniu atestă că, cooperarea intercomunală se poate realiza în multiple domenii de responsabilitate a autorităților publice locale, începând cu planificarea teritorială, gestionarea patrimoniului, asigurarea cu servicii de transport și întreținerea drumurilor, aprovizionarea cu apă și canalizare și până la prestarea serviciilor de management al deșeurilor, asigurarea ordinii publice și servicii de asistență socială.

Concluzia pe care o putem face referitor la semnificația intercomunalității este că acest concept înglobează cele două sensuri ale cooperării. Este vorba de sensul îngust de cooperare care înseamnă stabilirea pe termen lung a relațiilor de producție durabile. Această relație implică un anumit tip de diviziune a muncii - pe o dimensiune socială, comercială sau teritorială. Cel de-al doilea sens se concentrează pe etimologia latină a cooperării, ceea ce înseamnă o acțiune sau activitate comună.

Reglementarea cooperării intercomunale

Reglementarea juridică a cooperării intercomunitare diferă de la țară la țară. Câteva exemple în acest sens. În Belgia competența de elaborare a regulilor privind cooperarea intercomunală, supravegherea funcționării lor aparține regiunilor. Danemarca de asemenea dispune de legislație organică. Pentru a evita transferul de responsabilități organismelor cvasi autonome este necesară aprobarea guvernului. În Olanda cooperarea intercomunală este reglementată constituțional, art.135 conținând o bază juridică în acest sens. În 1994 este adoptată Legea despre acordurile comune. Această lege obligă provinciile să își divizeze teritoriile în districte de cooperare intercomunale. Districtele pot să extindă dincolo de limitele teritoriale provinciale, dacă autoritățile acestora sunt de accord. Astfel cooperarea intercomunală este percepută ca o „colectivitate locală lărgită”. De un sistem unic ce nu poate fi comparat direct cu alte sisteme existente în alte țări dispune Finlanda. Consiliile regionale sunt syndicate intercomunitare, puterile acestora bazându-se mai mult pe capacitatea de a stabili contacte, decât pe competente reale. Prima legislație specială pentru syndicate intercomunale este adoptată în 1932. În 1948 syndicatele intercomunitare devin obligatorii în domeniul sănătății. În Finlanda syndicatele intercomunitare devin metoda clasică de organizare a serviciilor pentru locuitori. Aceste structuri beneficiază de ajutorul și subvențiile statului. Spre deosebire de municipalități, care de asemenea beneficiază de ajutor și subvenții din partea statului, syndicatele intercomunitare nu au dreptul de a percepe impozite. În Suedia o asocieră a colectivităților locale, conform dreptului public, se constituie în cazul în care este necesar o cooperare mai echilibrată și organizată. Forma generală de cooperare este contractul juridic ordinar între municipalități sau consilii de comitat contractante.

Cooperarea intercomunală se realizează în multiple forme. Principalele forme de cooperare intercomunală sunt:

(1) Cooperarea informală (întâlniri între lideri pentru a rezolva probleme practice sau coordonează o politică, care se încheie cu acorduri de strângere de mână;

(2) Contractul: un acord legal cu dispoziții obligatorii;

(3) Statutul de ONG este foarte popular în Franța pentru evenimente culturale, turism și servicii sociale;

(4) Entitate publică pentru un singur serviciu;

(5) Organism public multifuncțional.

Fiecare țară poate adopta una sau mai multe dintre aceste forme. Studiile asupra fenomenului cooperării intercomunitare ilustrează adoptarea acestor forme. În majoritatea țărilor europene există forme de intercomunalitate (exemplu Germania, în care există syndicate ale comunelor, colectivități administrative și comunități ale comunelor). În Austria, Constituția recunoaște comunelor dreptul de a se grupa în syndicatele intercomunale pentru a îndeplini obiective în anumite domenii. Mecanisme de cooperare între colectivități sunt foarte frecvente în Spania, sub forma consortium, pentru a reuni diferite tipuri de colectivități, în timp ce comunele pot constitui syndicate ale comunelor (mancomunidad). Ungaria a creat 170 microregiuni, pentru a încuraja cooperarea intercomunală, în

general în jurul unui oraș, ale căror limite sunt fixate prin lege. Ele au numeroase competențe, mai ales în domeniul educației, serviciilor sociale, sănătății și amenajarea teritoriului. Italia are mai multe tipuri de intercomunalitate, comunele de munte, comunele insulare, uniunile de comune. În Irlanda nu există forme de intercomunalitate organizate în structurile oficiale, dar există forme de cooperare informale prin comitete comune de coordonare. Portugalia are două tipuri de intercomunalitate: comunitățile intercomunale și ariile metropolitane.¹ Marea Britanie a optat pentru Acorduri Contractuale Pluri-Zonale („Multi-area agreements”), Olanda - Agenții comune, Polonia, România, Letonia, Estonia - Asociații intercomunale, Luxemburg - Sindicat intercomunal cu vocative multiplă (SYVICOL), Franța - Intercomunalități cu competențe de impozitare (comunități de comune, comunități de aglomerare, comunități urbane și pays).²

Cooperarea intercomunitară în România

Cooperarea intercomunitară nu reprezintă o noutate pentru comunele și orașele din România. Aproape jumătate dintre acestea erau implicate în diferite forme de asociere sau parteneriate încă din anul 2006. Pentru a reglementa acest fenomen asociativ, a fost introdusă în legislația românească noțiunea de "asociație de dezvoltare intercomunitară", prin promulgarea Legii nr.286/2006 de modificare și completare a Legii administrației publice locale nr. 215/2001.

Astfel, Legea nr. 215 din 2001 a administrației publice locale, cu modificările și completările ulterioare, definește la art. 1 alin. 2. lit. c. asociațiile de dezvoltare intercomunitară (ADI) ca fiind **"structurile de cooperare cu personalitate juridică, de drept privat, înființate, în condițiile legii, de unitățile administrative-teritoriale pentru realizarea în comun a unor proiecte de dezvoltare de interes zonal sau regional ori furnizarea în comun a unor servicii publice"**. Această definiție identifică două scopuri distincte pentru care autoritățile administrației publice locale pot înființa o asociație de dezvoltare intercomunitară. Primul scop vizează **organizarea și furnizarea de servicii în interesul tuturor cetățenilor** din spațiul unităților administrative teritoriale care se asociază. Al doilea scop privește **scrierea și implementarea de proiecte**.

Înregistrarea, organizarea și funcționarea este reglementată prin O.G. nr. 26/2000 cu privire la asociații și fundații, aprobată cu modificări și completări prin Legea nr. 246/2005³.

Asociațiile de dezvoltare intercomunitară se constituie prin asocierea voluntară a unităților administrativ-teritoriale interesate. Sunt autorizate în baza unor **mandate speciale**. Mandatele speciale acordate de unitățile administrativ-teritoriale membre, sunt aprobate prin hotărâri ale autorităților lor deliberative și în condițiile stabilite prin actul constitutiv și statutul asociației. ADI acționează sub **propria responsabilitate** pentru satisfacerea nevoilor colectivităților locale cu privire la furnizarea/prestarea fără discriminare, pe raza unităților administrativ-teritoriale membre, a serviciului/serviciilor de utilități publice care i-a/i-au fost transferat/transferate în responsabilitate, ca și pentru exercitarea și realizarea în comun a competențelor referitoare la aceste servicii ce revin potrivit legii în sarcina autorităților administrației publice locale.

În tabel sunt prezentate rolurile autorităților publice locale în calitate autoritate publică și rolurile în calitatea acestora de membri ai asociațiilor de dezvoltare intercomunitară.

Rolul autorităților publice în cadrul asociațiilor de dezvoltare comunitară

	APL	ADI
Desemnarea operatorului/operatorului regional	Înființează propriul operator; SC cu capital social integral al unităților administrativ-teritoriale membre ale ADI; Respectă avizul asociației cu privire la propunerile de constituire a operatorului.	Atribuie contractele de delegare a gestiunii oricărui operator, după caz, operatorului regional înființat de UTA; Rol consultativ –emite aviz privind constituire operatorului / operatorului regional;
		Exercită drepturi speciale de control,

¹http://advocacy.ro/sites/advocacy.ro/files/files/pagina-audiere/alte_documente/2013-03/anexa_5_organizarea_administrativ-teritoriala_in_ue.pdf Sursa: Extras din Studiul „Organizarea administrativ – teritorială în unele state membre UE”, Parlamentul României, Camera Deputaților, Direcția studii și documentare legislativă, București, 2009

² <http://veaceslavbulat.wordpress.com/2012/10/18/geneza-cooperarii-intercomunale/>

³ Cătălin Vrabie (coord). Ghid privind constituirea, înregistrarea, organizarea și managementul asociațiilor de dezvoltare intercomunitară cu obiect de activitate serviciile de utilități publice. Editura Ministerului Administrației și Internelor. București, iulie 2009, p. 6.

		supraveghere și informare asupra operatorului/operatorului regional;
Gestiunea serviciului/serviciilor	Încredințează asociației competențe privind : furnizarea/prestarea serviciului/serviciilor de utilități publice; administrarea și exploatarea infrastructurii tehnico-edilitare aferentă acestuia/acestora.	Semnează contractul de delegare cu operatorul / operatorul regional; Exercită drepturile și obligațiile contractuale;
		Monitorizează îndeplinirea de către operator a obligațiilor în temeiul contractului de delegare a gestiunii;
Implementarea strategiei comune de dezvoltare a serviciilor	Aprobă lista obiectivelor de investiții Aprobă planul de finanțare a investițiilor publice cuprinse în strategia de dezvoltare; Aprobă studiile de fezabilitate aferente obiectivelor cuprinse în lista de investiții; Decid asupra finanșării investițiilor,	Discută, în adunarea generală, lista obiectivelor de investiții; Avizează studiile de fezabilitate aferente obiectivelor cuprinse în lista de investiții;
Politica tarifară	Aprobă / respinge tarifele solicitate de operator/operatorul regional, după consultări prealabile în adunarea generală a asociației	Aprobă stabilirea, ajustarea și modificarea tarifelor unice

Informațiile incluse în tabel, rezultate din analiza prevederilor legale, permit a constata următoarele:

- Deși este statuată delegarea de competențe în domeniul serviciilor publice către ADI, puterea decizională legată în special de finanțarea și realizarea obiectivelor de investiții revine tot autorităților (deliberative, deoarece consiliul local trebuie să ia toate hotărârile legate de cheltuirea fondurilor publice și angajarea bunurilor din domeniul public sau privat, și executive, deoarece cf. legii 215 modificată, art. 66, alin. 5 “primarul conduce serviciile publice locale”) administrației publice locale asociate¹;

- Asociațiile asigură furnizarea/prestarea serviciului/serviciilor încredințat/încredințate, respectiv funcționarea, administrarea și exploatarea sistemelor de utilități publice aferente acestuia/acestora **numai în modalitatea de gestiune delegată**;

- Asociațiile **nu pot fi operatori / operatori regionali**;

Probleme de fond. Concluzii generale

Probleme de fond în asigurarea eficienței cooperării intercomunale sunt generate de cele mai multe ori de complexitatea juridică sporită. Sub aspect psiho-social se poate atesta o motivare slabă a comunelor bogate de a coopera cu cele sărace. Punctul cel mai critic a cooperării intercomunale este opacitatea. Scopul asociațiilor de dezvoltare intercomunitară este să asigure administrarea, exploatarea și funcționarea în condiții de eficiență și siguranță serviciilor și a sistemelor de utilități publice pentru care au fost mandatate, dar cetățenii nu pot vedea și înțelege cadrul general. Acest lucru se întâmplă din cel puțin două motive. Unul dintre ele este faptul că cetățenilor nu le pasă de structurile juridice; ei știu exact cine este responsabil de apă, televiziune prin cablu, sau de colectare a gunoiului și pot telefona la locul potrivit sau trimite cererile lor. Al doilea motiv este că autoritățile locale, de exemplu, primarul, sunt considerate în continuare responsabile pentru toate serviciile publice prestate pe teritoriul administrat.

Reducerea cheltuielilor bugetare e un mit. Beneficiile părților nu se exprimă în reducerea cheltuielilor. "Economia de scară" permite îmbunătățirea calității tehnice sau cantitatea serviciului, dar există rareori o fuziune de servicii care într-adevăr economisește bani. Toate studiile empirice privind cooperarea intercomunală, statisticile la nivel mondial, arată că nu există o reducere în cheltuieli după crearea unei asocieri².

¹ Cătălin Vrabie, op.cit., p.50

² Robert Hertzog Intermunicipal Cooperation: A Viable Alternative to Territorial Amalgamation? In: Territorial Consolidation Reforms in Europe Local Government and Public Service Reform Initiative edited by Pawel Swianiewicz, OSI/LGI, 2010.

Cu certitudine, asocierea intercomunitară este o soluție complementară reformelor teritorial-administrative. Complicată, dar flexibilă. Având în vedere contexte socio-culturale diferite este nevoie de o mai mare concentrare asupra criteriilor privind buna funcționare, decât pe uniformizarea legislației.

Asocierea intercomunitară necesită reglementări naționale referitor la procedurile de constituire și funcționare. Procedurile trebuie să fie compatibile cu cât mai multe măsuri de susținere financiară, inclusiv din partea Uniunii Europene.

Referințe:

1. Bădescu, Ilie, Cucu Oancea-Ozana, Șișeștean Gheorghe. Tratat de sociologie rurală. Editura Mica Valahie: - București, 2011
2. Good practices in intermunicipal co-operation in Europe, Council of Europe, 2007.
3. Hertzog Robert, Swianiewicz Pawel, Davey Ken, Balducci Massimo. Toolkit Manual. Intermunicipal Cooperation. The Council of Europe (CoE), the United Nations Development Programme (U.N.D.P.) and the Local Government Initiative (L.G.I.) of the Open Society. Budapest, 2010;
4. Osoian Ion, Sîrodoev Igor, Veveriță Eugenia, Prohnițchi Valeriu. Studiu analitic privind structura administrativ-teritorială optimală pentru Republica Moldova. -Chișinău, 2010 ;
5. Pop, Daniel, Stănuș, Cristina, Suciuc, Ana-Maria. Asociația de dezvoltare intercomunitară. Efecte probabile și soluții posibile. Proiect finanțat de Camera Deputaților, Parlamentul României, în cadrul programului “Parteneriat cu Societatea Civilă”, 2007
6. Studiu comparativ privind implementarea conceptului intercomunalității în Europa. <http://www.dezvoltareintercomunitara.ro/files/articles/Studiu.pdf>
7. Vrabie, Cătălin (coord). Ghid privind constituirea, înregistrarea, organizarea și managementul asociațiilor de dezvoltare intercomunitară cu obiect de activitate serviciile de utilități publice. Editura Ministerului Administrației și Internelor.-București, 2009;

POWER, OPPOSITION AND POLITICAL CRISIS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

RUSANDU Ion, doctor, conferențiar universitar, cercetător,
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei

Abstract: *In the article is reflected one of the major aspects of political life of the Republic of Moldova, namely the issue of functioning political opposition. Is analyzed the relationship between power and opposition in the context of the problems facing society at present. This article presents various factual data that reflect the topicality and sociological issues raised.*

The opposition is the word most often pronounced by political scientists, citizens are at present. At the same time as the opposition or any other Institute within the political system is a product of development over time and will gain many years before full maturity. The opposition is in the ability for impact the socio-political processes in walking and in the same time is influenced by events that take place in society.

The evolution of the events related to the processes of socio-economic and political development in last period of the Republic of Moldova demonstrated clear that the most palpable result lies in the fact that you cannot overcome the crises on all areas. Currently one of the most points of view terms is at "crisis": political crisis, economic crisis, financial crisis, moral crisis, etc.

According to surveys conducted by the Institute for public policy and given publicity on 8 December 88% of those questioned considered that things in Moldova go in a bad direction. We rely on the occurrence of crises, the causes, conduct, and their impact are multiple and flexible.

The political crisis [1] can lead to unpredictable consequences concerning development vector. There is currently no political force (party), nor the President, nor the Government (only in 2015 three governments has changed) who would be able to overcome crises in the near future, the first political crisis. That in Moldova there is a political crisis is apparent, as they say, "the naked eye": we are

eyewitnesses to that trust in political parties rate, State institutions, the President of the country permanently and significantly decreases. Secondly, there is consensus in society about the country's development vector. Thirdly, increase the active mass conscientious objector. In this aspect, the most significant point is the establishment of the platform for Dignity and Truth. Therefore, we can say that the year 2016 with probability (as the economy evolves, adjustment reforms in State institutions) can be considered a missed year for upgrading.

Delayed identification solutions in order to overrun crisis, calling them overall, led the imperative:

- The increase in social matter of all social strata due to resolve major problems and lowering the standard of living of the population;
- Splitting the political class, that proposes solutions for the modernization of the country diametrically opposed;
- Sharp decrease State institutions authority, given that I can't improve the socio-economic situation and the current policy.

In these circumstances, it is necessary to develop a national social contract between power and society, opposition, major crises and exceeded to the political crisis.

We mention that the protests, organized by this civic platform for Dignity and Truth, the Government had a few scenarios for such situations, which largely are carnal and not when it meets State bonds in relation to citizens.

First, the trust could initiate dialogue with the leaders of the "Yes" Platform in resolving claims. Government has chosen the path of delayed evade dialogue from the dialog. This escape is due to human factor, linked to the psychology of the governing class, educated under the terms of the old political system (Soviet), as was the likelihood of lowering the temperature of the protests. Secondly, violent confrontations between protesters and the governing and which could be triggered by various other forces, but was avoided thanks to the leaders of the platform. However, major positive consequences in terms of political theory lies in the fact that the mechanism of non returning to previous situation and seeking solutions to change the current political class through early elections and parties desired opposition Socialists party, abbreviated to "our party" and the Communist Party.

In contemporary literature especially local phenomenon "political opposition" is given in our opinion, a minor consideration. Some aspects of this phenomenon are tangential at the studies devoted to the analysis of power, political parties etc. Often the political opposition is reflected in the media. Largely lack a scientific approach on this very important subject for political theory is due and the fact that at present the phenomenon of "political opposition" does not have a legal validation.

In the Republic of Moldova is recognized democracy and political pluralism, freedom of opinion and expression [1, p. 4, 9.]. These democratic norms in the society that acts the principle of political pluralism. In the context of the development of democracy, political pluralism, in the Republic of Moldova as a result of various opposing interests not infrequently of the citizens and the State's political opposition has emerged. Political-moral consequences related to the tragic event in "Padurea Domneasca" (2013) and amplification of the protests have highlighted a new major problem the degree of stability of political situation in Moldova. Civic activism for Dignity and Truth and opinion polls have shown that people can unite around issues which have a direct impact upon their lives, people can criticize but institutions not only to the concrete to the abstract way.

The phenomenon of "political opposition" has its justification in defining its policy only through the phenomenon of power. The opposition cannot exist outside of power it is "connected" to power by setting face to power. It must be noted here that the problem does not reside in the opposition (unhappy with are much in different aspects and issues) as well as the fact that the opposition is characterized by a very important clue, namely, fighting for the seizure of power.

The essence of the term opposition refers to an organized group of citizens, acting for the common good and are able to present themselves in front of the electorate as being an alternative to policy and governance with their own alternatives.

Generally, the notion "opposition" defines a group of people in society, the Organization, the leading party putting forward against policy, the majority of the resistance. In the political aspect, the existence of the opposition means the impossibility of a principled attitude towards perennial goals which seek political power. In different political systems, the opposition play different roles. Thus, in the totalitarian system, political power to remove any attempt by the opposition to hold, given that

political power seen in opposition a distress for himself and a antistate phenomenon, in conditions of democracy the opposition is imminent political and social life that are necessary for mobile to power of parties in Government. The opposition characterizes by the goals and the means they use. The major focus of any opposition to power is reached. When we are talking about the opposition means, indicate their differentiation into the fair and unfair. Loyal opposition is that which does not go beyond the legal framework in the process of political struggles and detests violence in case the opposition is Unfair rely on violent methods or threaten with their application.

During the development of the opposition have set up various forms and varieties, such as the parliamentary opposition and non parliamentary, fair and unfair, constructive and destructive, etc. In any event, the presence of opposition means that society and the State are different opinions of the official State-that need to be taken into account. Political power is forced to take into account the opinion of the opposition, if it is constructive and in line with the basic strategies of governance.

Political actions are some of the main forms of parliamentary opposition. These actions, carried out by the opposition, are diverse both after the form after the theme exposed. Currently, the opposition prefers traditional street forms, the most popular being the rallies. The Organization of these events are tailored to current information and technical progress. Thus, opposition parties use social networks, is intensifying their presence in internet. The aim of the actions carried out are diverse, but the main goal is to build confidence in the political status and attracting new supporters, which will lead to an intensification of the influence and pressures on Government.

In our opinion the political opposition must by understood as an organized group active from citizens which are United by their commitment to political interests, values and goals and fighting with the Government to accede to power itself.

Theoretical and methodological size of political opposition "binomial" and "power" makes possible the answer to the question what is the mechanism of the interaction, communication, control each other as indeed both components of the above-named phenomenon to be oriented towards the development of society. The process of democratization in the Republic of Moldova is a complicated one and is related to the maturity of the political elite of both the self-governing and those in opposition, what is more important, the opportunity of power and the opposition to work, having regard to the major issues facing the State and society.

The political opposition in the Republic of Moldova presents itself a complex phenomenon and multicomponent, which has gone through a transformation essential in the aftermath of independence. In the former Soviet Republic, the opposition makes its appearance with the abolition of article 6 of the Constitution of the USSR on the role of the driver of the CPSU (1990) and the demise of the SOVIET UNION in 1991, when there were pre-requisites for the establishment of the multi-party system.

The opposition, which is set up in this period have an optimistic democratic potential. From 1988 till 1996 the opposition in our country has been the driving force behind the fountain, and the most important factor in the making of a democratic society. The emergence of opposition and the progressive activity must be qualified as one of the General characteristics of democratization, which characterizes the establishment of a new political system. At the same time, together with political pluralism and multi-party system emerged and political crises, initiated the struggle between power and opposition.

It should be noted that the process of formation in Moldova of the political opposition has not been concluded, stems to be uneven and inconsistent.

Among the factors that prevent the proper activity of the opposition political organizations:

- the legal character of indeterminate status, saying the course of European integration has taken responsibility in order to adjust his political system in line with the democratic standards of contemporary (modern). One of the important issues you need to be in the process of civilizational formation of relationship between political power and the opposition. The experience of Western countries reveals undeniable that granting the parliamentary opposition has real opportunities for promotion and support of his point of view as an alternative from that journal, fair competition with other political forces leads to the stability of the political system, political conflicts, contributing to the promotion of important political decisions and not the last, his Utes to the social cohesion of the opposition. It has not yet become a good practice to grant the parliamentary opposition the right to lead committees who control functions: the Commission for budget, economy and finance:

- the low level of political and legal culture both of the opposition and representatives of power and of course of the citizens;
- the delayed reforms in legal and administrative domain, the high level of corruption, etc;
- the existence of various cleavages: East-West, rich-poor and those related to national identities.

Speaking about the relations between the Government and the political opposition, we will mention that they were and are very complicated, multidimensional and multi-vector and changes with time. At the same time, we will mention that, on the one hand, there was opposition political institutionalization would establish and direct relations between the Government and the political opposition. This aspect is particularly important, given that at present the relationship between power and opposition he has gone from the force and coercion to communication, speech to find political and economic solutions. Only in such a way it can be perceived as it starts today, but also that it loses its authority instead it strengthens opposition. Here we notice that for political sciences there is a new approach and a new method of research based and conflicted, but appearance and speech.

Becoming part of the legitimated as an institution of the political system political opposition manifests itself as an effective mean of civilized decisions of negotiations/contradictions between the interests of different social categories exhibited at the political level. English Researcher e. Kolinsky mentions that the opposition is a term that refers to the right of the minority to the majority, critical control and seek popular support for defending/alternative opinions [2].

In the context of those exposed about the frequent crises which are based on various factors and phenomena, we mention that today corruption is a major impediment in resolving problems of the rule of law and the establishment of a fully fledged market economy.

Here we will refer to a conclusion regarding the socio-political situation made by Florin Nita yet in 2009 (after the elections of 29 July 2009) and which, in our opinion, is valid at this time. Like writes the author pro-democratic movements are hardly trained and supported in the former Soviet space, especially in places where the Russian-speaking population represent a considerable percentage of the population, energy dependence and toward Russia is very strong political power which should be shared with actors loyal to Moscow and Governments might want to resort to fundamental political and economic reforms. In this regard, the need for compromise between political forces in Moldova to reform is very high, because neither Russia nor the European Union do not seem to be quite influential to quota situation in their favor, but weak enough so as not to exercise the power of veto. It is important to know, however, that any failure of any Government opposition parties will have a negative impact not only on the political credibility of the pro-Western forces from Moldova, but also on the credibility of the European Union to support the processes of democratization in its eastern neighbourhood [3].

According to estimates by the World Bank, corruption hinders the economic development of the Republic of Moldova at least 2 percent a year, which leads to the fact that each of the country's citizens working approximately 42 days so not for himself but for the failure to pay the State in fighting corruption.

According to a ranking conducted by The World Justice Project "of the most corrupt countries in the world, Moldova is ranked 93 places out of 102 countries [5].

Are somehow shocking data presented at the XI National Anticorruption Conferences that were held in December 2015 in Chisinau regarding the integrity of public functions. Thus, 65% of officials subject to the test of integrity have failed, and 100% not denounced attempts of corruption [6].

Interest data on membership of political subjects that have committed acts of corruption. If you don't go on the assumption, then these selective justice data reflects a worrying situation.

Thus, according to CNA information regarding membership of political subjects who committed the acts of corruption set forth by Viorel Chetraru, Liberal Democratic Party of Moldova holds a Championship-41.37% of all persons belonging to a political formations and have made acts of corruption, the Democratic Party-29.6% and Liberal-27,24%. At the tail of the ranking lies independent candidates-1.1%, PNL and ELECTIONS-the same percentage. Our party has 2.2% and 9.8%-Communist Party.

All of the above lead to the fact that the appraisals, descriptions relating to Moldova both from the inside and from the outside mainly coincide: Republic of Moldova became a captive State.

At the same time, we will mention that the study conducted by UNDP during the period 27-17 September 2015 showed that every second Moldovan bribed an employee of the institutions of the State in the past five years [7].

In the context of those exposed, an important role with regard to the relations between the Government and the political opposition and the correlation of political and economic processes you have elections held at regular intervals and based on the decision of the majority.

As an instrument for the formation of organs of public power, the elections are characterized by the following traits:

- Elections to law power. Through the election of its representatives selects their people best, and its mandate and submit them to the realization of the powers of sovereignty. However, "there is no legitimate Government, endowed with the power to order other than those derived from free and democratic elections".

- The choices are not give life to the institutional Assembly: the Presidency, the Parliament, local councils. They have a wider significance: the elections represent the main form of political participation of citizens in governance and in the collective consciousness, they are the main criterion of political democracy.

- Elections constitute a barometer of political life. In the process of organizing and conducting elections confronted interests of different visions and programs of the Government whose exponents are parties and socio-political organizations. The election results reflect the extent of influence of these political forces and aspirations of voters.

- Elections are a tool to check the Government. Namely the elections citizens creates the possibility to transmit the right individuals capable and worthy to govern. Often, however, voters do not have the opportunity to choose the best of the good ones and to choose the best of wicked. This absenteeism, boosts phenomenon about to discuss. It's worth mentioning, that absenteeism, lack of policy competence of citizens reduce to some extent the effectiveness of election.

- The election represents the means through which the confirmation of self-organization by citizens, civil society policy, certifying the right of citizens to be active subjects of the process of governance. [8]

Under the terms of the parties' election promises when it arrived in the Government are people with lose confidence in the political formations. Disenchantment of the population leads to nihilism and absenteeism. Typically, absenteeism occurs when conviction subsides to the need to have the political support of a political party, when each person shall refrain from participating in political life. On the one hand, the absence from the ballot boxes indicates that the individual has the right to choose the type of behaviour which corresponds to their own interests. On the other hand, electoral absenteeism is obviously evidence of people's indifference to political leaders, election and other social-political events [10].

The results of the presidential election in July 2015 showed that compared to the 2011 local elections increased the percentage of absent. Compared to previous elections, voting did not come out to about 10 percent of voters. Possible cause of the absenteeism is due to deep disappointment in the ruling parties and the retrieval of PCRM supporters within the LDP and the DEMOCRATIC PARTY If the appointment of a new Government. This disappointment is directly related to that enormous damage-billion stolen banking network! Other issues relate to the lack of reforms in justice and inability of the Government to improve the quality of life of the population of the country. The most disturbing fact regarding absenteeism refers that they have ignored the election especially youth, i.e. future prospective followers of proeuropean.

Local general elections of June 2015 have generated, in our opinion, some of the major processes that have swept all the political fringes. Thus, it appears that the segment of the left were two new parties which take place basically Communist Party is all about ELECTIONS and PPPN. From this finding emerges still a phenomenon linked to the will of the electorate which gave the option not only for parties already "traditionalist", but also for other parties, gen PPEM. This keep in our vision, the so-called "frame", a term which is defined as the interpretative schemes, which allow individuals to locate, collect, identify and determine events directly or tangentially they shall participate.[9]

Our study with respect to the General local elections of June 2015 permits us to conclude the following:

- Firstly, local general elections of June 2015 took place in conditions of deep economic and political crisis and set against the backdrop of a banking scandal.

- Secondly, the pro-European parties have retained control over the majority of the country's districts. Election results have granted such parties the opportunity to shape the Alliance for European integration (AIE-3).

- Thirdly, the local election was marked by geopolitical factor, in this case, the elections of mayors in Chisinau and Balti are eloquent. At the same time, the proposed vector became very segmented. Keep in mind that in the not too distant past had one strong player in this segment- Communist Party is now jostling for ELECTIONS and PPPN.

- Fourthly, the local election of June 2015 was highlighted by an absenteeism on the part of youth, being multiple causes: lack of trust in State institutions functionality until corruption with major share at all levels, genial reforms in justice. So, absenteeism occurs, on the one hand, against the backdrop of prodemocratic aspirations and pro-European, the political culture of the population, and on the other hand, there is a distrust of Government.

If we make a comparison of citizens concerning opportunities for parties that voted in the parliamentary elections of November 2014 and for those who would like to vote (with reference to the last poll of the IPP-8 November-1 December 2015), we observe a decrease in relation to the pro-European parties and parties oriented to increase the Customs Union.

Thus, the Parliament will accede "our party" with 24%, party of Socialists-15%, the Communist Party-11%, and the European people's Party, the Democratic Party and the Liberal Party will garner together just 26%. From the race will leave the Liberal Democrats-only 2%. At the time of the survey, "YES" can garner 18 percent of voters. Presumably, analysis of the situation to date makes politicians of pro-European parties to oppose early parliamentary elections.

The political instability that meadows in 2009 so far is due to the tacit Alliance between the components of the war (s) on various issues with particular emphasis on interests. That peace which is established on the short period sometimes fleeting we call it "hybrid peace". [2]

Distinguishing publicized "hybrid peace" are, in our opinion, the following:

- Party leaders (the "pro-European") expressly convey messages with a load of future peacekeeping, which are reduced at calls to intensify talks and form a new pro-European Alliance.

- Political leaders continue to alternate constructive dialogue calls defamatory accusations against the prospective allies to remove him, ultimately from policy.

- As a result of this "hybrid peace" very fragile, political leaders and their formations are going to appear in front of voters as the most pure, moral point of view, not having any powers to deep crises that have affected society as a whole.

In our opinion, civil society should have the mission to reduce absenteeism, political and social awareness of the need to facilitate the participation in the definition process-oriented policy determination vector development and democratic society in accordance with the rules. The company represents by itself a multidimensional vector of civilization value given the fact that the citizen-State relations-civil society become important for overrun of every kind of social crisis, contributing to the modernization of the Republic of Moldova from the perspective of European values and general human.

The evolution of the last period events (2-3 years) showed that the political opposition becomes more matured (through forms of manifestation and the requirements in the Government relation) which derives from the potential political conflict and in attracting voters to his side by addressing pressing population which have been amplified of economic crisis and the low level of life.

The political opposition, being a legitimate peer within the political system, is a tool (tool) for solving problems that occur in society. At this stage the opposition aimed at ensuring their transformations/appointments at the level of social consciousness of citizens which should eventually be included in the process of society transformation.

Bibliografie:

1. Constituția Republicii Moldova. Articolul 5. Articolul 32. Chișinău, 2013. p.4, 9.
2. Opposition in Western Europe. Ed.By E.Kolinsky. London-Sitdney, 1987, p.366.

3. Nița Florian. Alegeri în Republica Moldova: patru scenarii pesimiste și cum pot ele fi evitate. http://crpe.ro/wp-content/uploads/2009/-8/CRPE-police_brief_nr.1_Alegeri_in-republica_moldova (vizitat 10.07.2015).
4. <http://jurnal.md/ro/economic/2015/10/9/banca-mondiala-coruptia-impiedica-dezvoltarea-economiei>.
5. <http://jurnal.md/ro/economic/2015/12/10/deutsche-welle-lupta-cu-morile-de-vant-coruptia-lupte-cu-coruptia>.
6. <http://jurnal.md/ro/social/2015/12/9/functionarii-publici-testati-la-integritate-65-au-picat-testul>
7. <http://publika.md/studiu-rusinos-fiecare-al-doilea-moldovean-a-dat-mita-unui-angajat-din-institutiile-de-stat>
8. Procesul electoral în Republica Moldova: realități, tendințe și perspective. Chișinău: Principes, 2015, p.43-44.
9. Snow D. Rochord E.B., Worden S., Benford R. Frame Alignment Processes, Micromobilization and Movement Participation. În: American Sociological Review, 1986, Vol.51, nr.4, p.464.
10. Procesul electoral în Republica Moldova: realități, tendințe și perspective, p.233.

ABORDĂRI ISTORIOGRAFICE ALE COORDONATELOR DE POLITICĂ EXTERNĂ PROGRAMATICĂ ÎN CERCETĂRILE AUTORILOR STRĂINI

JUC Victor, doctor habilitat, profesor universitar,
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei,
DIACON Maria, doctor, lector universitar,
Universitatea de Stat din Tiraspol

Abstract: *The analysis of the foreign policy provisions remains a current topic in both: theoretical perspective in the sense of scientific approach of the field and in applicative perspective, causing the political activities by accentuation taken actions and results achieved externally. Through studies, scientists and analysts have expressed interest towards the activities of political parties on foreign policy dimension, highlighting the importance and value added their participation in bilateral and multilateral cooperation processes.*

Analiza prevederilor de politică externă rămâne a fi un subiect foarte actual atât din perspectivă teoretică, în sensul de abordare a domeniului, cât și din perspectivă aplicativ-practică, determinând setul activităților de natură politică prin reliefarea acțiunilor realizate și rezultatelor obținute în plan extern. Referințele tematice la lucrările fundamentale denotă rolul important sau chiar determinant al structurilor partinice în vederea consolidării echilibrului social-politic, inclusiv prin edificarea corectă și în conformitate cu opțiunile majorității a direcțiilor politicii externe. Încă de la apariția primelor formațiuni politice în statele europene s-a consolidat opinia, potrivit căreia, convergența ideilor și intereselor între guvernanții legitimați prin sufragiu și guvernații abilitați să voteze reprezintă premisa instituționalizării democrației reprezentative, raționament din care concluzionăm aportul partidelor în formarea și realizarea opțiunilor de politică externă.

Abordările clasice privind activitățile și modalitățile de organizare a partidelor politice au fost fundamentate de gânditori străini și autohtoni, care, prin ideile elaborate au argumentat importanța și necesitatea fenomenului partinic pentru organizarea socială și prezența oportună a statului în relațiile externe¹. Astfel, unul dintre fondatorii conservatorismului, E. Burke, în „Reflecții asupra Revoluției din Franța” tratează partidul politic ca pe un element indispensabil în realizarea interesului național, reieșind din conținutul unui anumit principiu general acceptat de clasa politică². Unul dintre exegeții liberalismului, B. Constant, în „Libertatea la antici și la moderni” a definit esența partidului politic, prezentându-l ca pe o reuniune de oameni uniți în jurul aceleiași idei, derivată dintr-o doctrină politică proprie³. Această formulă

¹ Enciu Nicolae. Politologie. Curs universitar. Chișinău: CIVITAS, 2005, 384 p.

² Burke Edmund. Reflecții asupra Revoluției din Franța. București: Nemira, 2000, 336 p.

³ Constant Benjamin. Despre libertate la antici și la moderni. Iași: Institutul European, 1996, 233 p.

nu și-a pierdut din actualitate și valență, raționament care ne-a făcut să apelăm la definiția clasicului francez. Ținem să precizăm însă, că indiferent de doctrina politică asumată, fie liberală, fie conservatoare sau de altă coloratură, fiecare partid politic include în programul de activitate realizarea prevederilor de politică externă care să asigure stabilitate, securitate și dezvoltare în interior, dar și în exterior.

J. La Palombara și M. Weinern în lucrarea „Political parties and political development” au fundamentat asumția care se rezumă la următoarele: orice partid trebuie să dispună de o organizație durabilă, a cărei speranță de viață să fie superioară conducătorilor săi¹. Raționamentul oferă stabilitate prevederilor programatice, inclusiv de politică externă, deoarece într-un sistem democratic acestea derivă din poziția generală a partidului, fiind racordate la nivelul așteptărilor sociale și mai puțin la nivelul interesului individual al liderului sau al unui grup restrâns de actori politici influenți.

M. Duverger în „Les partis politiques” plasează accentele discret pe modalitatea de organizare a partidului de la centru la periferie, evidențiind importanța instituțiilor coordonatoare². Nu putem să nu fim de acord cu aserțiunile cercetătorului francez, deoarece ordinea partinică asigură competență și organizare în procesul realizării prevederilor programatice, pe când domeniul politicii externe, depășind limitele teritoriale, instituționale și de securitate ale statului, reclamă organizarea și structurarea funcțiilor și atribuțiilor delegate de la centru.

Fiind un fenomen complex și dinamic, caracteristicile determinante ale partidului politic au depășit cu rapiditate prevederile clasice. În culegerea de articole „Political Parties in Conflict-Prone Societies: Regulation, Engineering and Democratic Development” îngrijită de către B. Reilly și P. Nordlund, partidele politice sunt catalogate ca o componentă esențială a democrației reprezentative³. Ideea generală intens promovată denotă că este dificil să ne imaginăm modalitatea prin care guvernarea statelor moderne poate fi înfăptuită fără aportul substanțial al partidelor politice: de la organizarea alegătorilor, unificarea și articularea intereselor, edificarea alternativelor politice și până la promovarea activităților legislative, buna funcționare a partidelor politice este edificatoare atât pe reprezentarea guvernamentală, cât și în procesul de dezvoltare democratică a societăților în tranziție.

În același context, K. Janda în monografia „Political Parties and Democracy in Theoretical and Practical Perspectives. Adopting party law” pornește de la aserțiunea că o democrație necesită partide politice puternice, cu capacitatea de a reprezenta eficient cetățenii și de a promova politici viabile care să demonstreze abilitatea de a guverna pentru binele public⁴. Declinul activismului politic, creșterea participării forțelor antidemocratice și îndepărtarea liderilor politici de la actul guvernării prin voința cetățenilor favorizează permanenta schimbare și adaptare a partidelor politice. Autorul precizează că procesul de racordare la noile exigențe politico-sociale a determinat efectuarea unui studiu tematic în cadrul Institutului Democratic Național al Afacerilor Externe din Statele Unite, care a culminat, din punct de vedere practic, cu acordarea de asistență pe termen lung partidelor politice în procesele de dezvoltare instituțional-organizațională, sporire a competitivității în alegerile locale și în cele naționale, participare constructivă în actul guvernării.

Din punct de vedere teoretic, autorul fundamentează câteva teze și evidențiază legătura cauzală între conținutul reglementărilor constituționale și legislative privind partidele politice și modul de activitate partinică propriu-zisă, atestând situația prin care în mai multe state cu democrație avansată lipsește o lege a partidelor politice, acestea fiind legiferate prin alte acte normative. De exemplu, în Marea Britanie activitatea partidelor politice este reglementată de The Political Parties, Elections and Referendums Act adoptat în 2000, care a abrogat Registration of Political Parties Act din anul 1998. În statele înalt dezvoltate, precum Belgia, Franța, Italia și Olanda, organizarea și activitatea partidelor politice este strict reglementată prin legi, care urmăresc legiferarea activității asociațiilor benevole de cetățeni. În același timp identificăm reglementări dramatice nu numai a modalităților de formare și de dezvoltare, dar și de organizare și activitate a partidelor în diferite contexte sociale (alegeri, opțiuni de politică externă). În unele state, cum ar fi SUA, Canada sau Noua Zeelandă nivelul de reglementare a organizării și desfășurării procesului electoral este minim, în Rusia este unul moderat, iar în Japonia este strict reglementat, însumând o mulțime de prevederi legislative care cuprind procesul organizării și desfășurării alegerilor. Vom specifica de asemenea

¹ La Palombara Joseph. Weiner Myron. Political parties and political development. Princeton: Princeton University Press, 1969, 487 p.

² Duverger Maurice. Les partis politiques. Paris: Armand Colin, 1951, 476 p.

³ Reilly Benjamin. Nordlund Per. Political parties in conflict-prone societies: regulation, engineering and democratic development. New York: United Nations University Press, 2008, 341 p.

⁴ Janda Kenneth. Political Parties and Democracy in Theoretical and Practical Perspectives. Adopting party law. Washington, DC: National Democratic Institute for International Affairs (NDI), 2005, 38 p.

că atestăm unele cazuri în care partidele, prin acțiunile lor, pot demola principiile formatoare ale democrației, venind cu politici contrare dezvoltării statului. Vom nota că cele mai multe măsuri prohibitive în activitatea partinică sunt înregistrate în textul constituțional al Algeriei și Nigeriei, pe când cele mai multe măsuri permissive ale activității partidelor politice au fost identificate în Legea supremă a Estoniei. Studiul mai prezintă exemple prin care activitatea partidelor politice poate fi sau controlată, sau restricționată de Președinte, prevedere constituțională aplicabilă în Albania, Belarus, Bulgaria, Estonia, Lituania, Niger, Turcia sau Uruguay.

În ordinea expusă de idei, K. Janda trasează câteva modalități de acțiune, pe care le vom aborda sub semnul strategiilor. Fundamentate prin constituție sau prin alte acte normative, aceste modalități de acțiune organizează și favorizează dezvoltarea structurilor formatoare ale societății prin orientarea statului către diversificarea parteneriatelor și cooperării externe prin posibilitatea de a participa la foruri internaționale pentru apropierea valorilor naționale de valorile comunității mondiale.

Revenind la elucidarea subiectului istoriografic, menționăm lapidar că în articolul „Sociology of political parties' closure regime”, cercetătorul turc E.Yilmaz numește partidele politice ca fiind veriga de legătură între societate și sistemul politic, constituind elementul fundamental al vieții politice în statele democratice. Comparativ cu democrațiile occidentale, reglementarea constituțională a partidelor politice din istoria politică a Turciei, cunoscută printr-un regim închis, are consecințe politice și sociale: având menirea să imprime forma relației dintre arealul politic și arealul social, partidele caută noi modalități de a expune opțiunile programatice în fața electoratului¹.

Escaladând alt areal geografic, atestăm caracteristici aproximativ identice atribuite partidelor. V. Fernandes în studiul „Indifference and Political Parties” menționează că prin analiza structurilor partinice se poate face lumină asupra conceptului de indiferență exercitată în procesele politice din societate. Pentru a realiza acest argument, își focusează reflexiile asupra partidului politic italian Lega Nord, partid cu viziuni de extremă dreapta, fiind unul dintre artizanii schimbărilor care au avut loc pe scena politică italiană, cunoscut prin retorică agresivă, discurs și poziții contra imigrării, organizării social-economice din sudul Italiei și recent, împotriva musulmanilor. În acest context de idei, autorul tratează partidele politice ca pe o instituție care întrunește capacitatea de a forma o viziune distinctă asupra lumii prin manipularea și influența atribuțiilor caracteristice societății și prin discursul politic memorabil derivat din opțiunile programatice dedicate societății².

H. Reiter în studiul „The Study of Political Parties, 1906–2005: The View from the Journals” realizează o evaluare a elaborărilor din cele mai importante reviste de științe politice din ultimul secol cu referire la partidele politice³, determinând o creștere substanțială a numărului articolelor consacrate comportamentului partinic și activității lor legislative pe fundalul declinului în cercetarea aspectelor organizatorice. Notăm că prin obiectivele reliefate autorul realizează conexiunea aspectelor empirice, generale și normative în vederea conturării instrumentelor eficiente pentru a elabora politici de dezvoltare a partidelor politice.

În schimb, P. Goren în articolul „Party Identification and Core Political Values” analizează pe larg conexiunea dintre apartenența la partidul politic și esența valorilor politice promovate ca elemente centrale în sistemul cerințelor politice ale cetățenilor alegători. Autorul se întreabă dacă identificarea partinică influențează mesajul valorilor politice, dezvoltând o strategie de acțiune a partidului politic în procesul realizării prevederilor programatice⁴. Vom preciza că din perspectivă clasică și neoclasică identificarea partinică este definită ca un atribut personal, un atașament afectiv pentru un partid politic identificat cu sentimentul de apropiere față de un grup social asociat cu partidul dat, iar alegătorul decide cu care să se identifice, bazându-se pe calitatea grupului ce formează fundamentul social al partidului, cum ar fi oamenii de afaceri în cazul Partidului Republican și muncitorii în cazul Partidului Democrat din Statele Unite. Însă rigorile științifice ne impun să precizăm succint că această supoziție devenită clasică și, practic, omniprezentă în literatura de specialitate, actualmente a pierdut din relevanță pe motivul transformărilor care s-au produs în societatea americană și nu putem vorbi despre suporturi sociale stabile și distincte ale celor două partide sus menționate.

¹ Yilmaz Ensar. Sociology of political parties' closure regime. În: African Journal of Business Management. 2009, nr. 3 (12), p. 831-835.

² Fernandes Vasco. Indifference and Political Parties. În: Durham Anthropology Journal. 2005, nr.

13(1).<http://community.dur.ac.uk/anthropology/journal/vol13/iss1/fernandes/fernandes.html> (vizitat 24.01.2015).

³ Reiter Howard. The Study of Political Parties, 1906–2005: The View from the Journals. În: American Political Science Review. 2006, nr. 4, p. 613-619.

⁴ Goren Paul. Party Identification and Core Political Values. În: American Journal of Political Science. 2005, nr. 4, p. 882–897.

Citând din eseu lui R. Michels „Les partis politiques”, A. Schwartz a remarcat aserțiunea care prevede că succesul guvernării directe ține de capacitatea de a mobiliza spontan masele. Dezvoltarea acestei aserțiuni presupune că în statele moderne poporul participă la procesul politic prin intermediul instituțiilor reprezentative, iar paradoxul apare anume în momentul în care organizarea maselor devine o necesitate, fenomen care împarte membrii colectivității în minorități conducătoare și majorități conduse¹. Politologul spaniol P. Ibarra prezintă democrația participativă ca pe o trecere între două modalități complementare: în primul caz estimează participarea prin proteste și revendicări ale drepturilor de obținere a deciziilor politice favorabile, iar în al doilea caz analizează participarea prin invitație pe arene și alte spații definite ca instituții democratice, care exprimă gestiunea spațiului și a valorilor în contextul favorabil pentru dezvoltarea prevederilor politice². P. Goren precizează, în ordinea enunțată de supoziții, că identificarea socială sau sentimentul de aderent se dovedește a fi atributul conceptual al identificării partinice. Analizând această aserțiune, putem menționa că asigurarea bazei sociale solide este model de strategie pentru realizarea opțiunilor programatice de politică externă, acest suport permite accederea la putere a actorilor politici care tind să dețină mecanismele de exercitare a puterii.

Ținem să precizăm că abordările cercetătorilor ruși pe marginea partidelor se regăsesc în mai multe elaborări, una dintre care este culegerea de articole intitulată „Политические партии России: история и современность” coordonată de A. Zeveleva, Iu. Sviridenko și V. Șelehaeva. În lucrare sunt puse în lumină, într-o măsură mai mare sau mai mică, istoria multipartidismului din Federația Rusă, elucidând geneza și evoluția partidelor, dinamica suportului social, dezvoltarea programului de partid ca formă și conținut, strategiile și tacticile aplicate în scopul realizării prevederilor asumate prin documente de program, rolul formațiunilor partinice în viața politică a Rusiei în secolul XX³.

Elaborarea politicii externe poate fi elucidată prin reliefaarea aportului instituțiilor democratice care participă prin cooperarea și coordonarea mijloacelor la realizarea obiectivelor ce țin de rolul și locul statului în exterior. Astfel, P. Burstein și A. Linton în articolul „The Impact of Political Parties, Interest Groups, and Social Movement Organizations on Public Policy: Some Recent Evidence and Theoretical Concerns” pun în lumină modalitățile de care organizațiile politice (partidele) frecvent fac uz pentru a gestiona politica propriu-zisă, prin influențarea activităților legislative, în cazul în care modificările social-politice sunt adoptate fie legal, fie ilegal. Studiul debutează cu analiza ipotezei de bază privind impactul organizațiilor politice asupra politicilor adoptate: organizațiile politice dețin influență directă și semnificativă asupra schimbării conținuturilor de politică promovată de instituțiile statale; atunci când opinia publică cu privire la o politică, inclusiv aprecieri despre importanța ei, este luată în considerare, rolul direct al organizațiilor politice poate fie să scadă substanțial, fie să dispară; atunci când organizațiile politice au un impact direct asupra politicilor adoptate, acestea dețin o frecvență și o amplitudine mai mare decât a organizațiilor ancorate pe inițiative sociale; grupurile de interese pot afecta procesele politice numai în măsura în care prin activitățile desfășurate sunt promovate persoane ce dețin informații și resurse pentru a influența procesul decizional⁴. Aserțiunile au fost extrase din reviste relevante de știință politică din Statele Unite, precum „American Political Science Review”, „American Journal of Political Science”, și „Journal of Politics”.

R. Harmel în articolul „On the Study of New Parties” menționează că atât numărul foarte mare de partide apărute în cadrul democrațiilor occidentale, cât și impactul lor probabil alcătuiesc o nouă paradigmă de cercetare⁵. Autorul se referă expres la definirea și dinamica apariției partidelor politice (în perioada 1960-1980 la nivel mondial au fost create 372 de formațiuni, dintre care 233 în statele occidentale anglo-americe), la variabilitatea, clasificarea și diferențierea lor, dezvoltând o nouă teorie cu privire la partide. În această ordine de idei, studiul partidului politic ca fenomen devine o parte componentă a științelor politice și, prin rezumare, partidele sunt determinate ca fiind noi nu prin faptul că au fost formate recent, ci din cauza că au apărut într-o conjunctură nouă, diferită, care, subliniem, a favorizat apariția și dezvoltarea structurilor partinice noi. Analiza partidelor formate din momentul consolidării sistemului partidist britanic constituie un exemplu elocvent, în sensul că noile formațiuni pot fi avantajate sau dezavantajate de acțiunile și de deciziile formațiunilor social-politice deja statornicite. Astfel, Partidul Independenței din Marea Britanie promovează scepticismul sau chiar ieșirea din cadrul Uniunii Europene și reevaluarea situației

¹ Schwartz Antoine. La résistible dérive oligarchique. În: „Le Monde diplomatique”. 2012, nr. 9, p. 4-6.

² Ibarra Pedro. Democracia participativa y desarrollo humano. Madrid: Dykinson, 2007, 283 p.

³ Зевелева А. Свириденко Ю. Шелехаева А. Политические партии России: история и современность. Москва: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2000, 631 p.

⁴ Burstein Paul. Linton Aprilie. The impact of political parties, interest groups, and social movement organizations on public policy: some recent evidence and theoretical concerns. În: Social Forces. 2002, nr. 2, p. 381-408.

⁵ Harmel Robert. On the Study of New Parties. În: International Political Science Review. 1985, nr. 4, p. 403-418.

monedei naționale în raport cu crizele economice externe, partidul urmărind să-și sporească încrederea electoratului prin politici de înăsprire a imigrării și de extindere a relațiilor comerciale externe.

În ultimele decenii mai multe state europene au dezvoltat cadrul și conținutul reglementărilor referitoare la partidele naționale. Astfel, monografia „The Development of European Standards on Political Parties and their Regulation” elaborată de F. Molenaar pune accentul, în primul rând, pe identificarea concepțiilor normative europene ale rolului partidelor politice în democrațiile moderne, realizată prin analiza creșterii standardelor europene cu privire la formațiunile politice. În al doilea rând, analizează impactul (direct sau indirect) al legislației adoptată la nivel european cu privire la partide politice și sisteme de partide, fiind abordată reglementarea parținică a Parlamentului European, Consiliului Europei și Curții Europene a Drepturilor Omului¹.

Abordarea partidelor politice europene prin prisma viziunilor științifice din Federația Rusă este prezentată în mai multe elaborări, vom invoca articolul „Contemporary supranational political parties in the European Union: an analysis of major tendencies”². Autorii N. Zaslavskaya și N. Gudalov se focusează pe cercetarea activității partidelor de caracter supranațional din Uniunea Europeană prin identificarea principalilor factori care influențează funcționalitatea lor, fiind reliefate schimbările instituționale produse în dezvoltarea sistemului politic (al Uniunii Europene) ca rezultat al implementării prevederilor Tratatului de la Lisabona, acceptarea noilor state membre. Includerea mai multor partide politice naționale în partidele supranaționale și reacția partidelor supranaționale la ultimele schimbări provocate de problemele politice și economice din cadrul unor state membre. Conținutul articolului demonstrează, în opinia noastră, modalitatea prin care partidele politice învață să se adapteze la schimbări și, ca rezultat, își sporesc influența asupra procesului decizional european. În concluzie extragem ideea de consolidare a partidelor politice supranaționale ca un factor important al procesului de integrare și element-cheie al sistemului politic european.

În baza materialului supus investigației științifice putem face o concluzie preliminară, rezumată la următoarele: cercetarea activității partidelor politice prin prisma analizei prevederilor programatice de politică externă reprezintă un segment relativ nou, abordat mai puțin sau doar tangențial cu alte subiecte. Prin studiile realizate, cercetătorii științifici și analiștii au manifestat interes deosebit față de activitatea partidelor politice pe dimensiunea politicii externe, punând în lumină și imprimând valoare adăugată importanței și participării lor în procesele de cooperare bilaterală și multilaterală.

SECURITATEA UMANĂ ȘI MODERNIZAREA DEMOCRATICĂ A REPUBLICII MOLDOVA

SPRINCEAN Serghei, doctor, conferențiar universitar,
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei

HUMAN SECURITY AND DEMOCRATIC MODERNIZATION OF REPUBLIC OF MOLDOVA

Abstract: *New global challenges menace the democratic modernization all over the world, including in Republic of Moldova. The most severe of them are the human security risks in the context of the process of globalization. This notion of "human security" represents a new concept in contemporary security studies dealing with the most acute security challenges to the wellbeing and for the integrity of the human person, comprising such basic components as the liberty of necessities, liberty of fear and the liberty to live with dignity. The liberty of necessities become an achievable goal, as a state of the person where the specific needs of this human being (physiological, spiritual and social political) will not impede his progress. The freedom of fear is, moreover a psycho-emotional state of the human being, allowing him to be exempted of worry and dread of future as a natural*

¹ Molenaar Fransje. The Development of European Standards on Political Parties and their Regulation. Working Paper Series on the Legal Regulation of Political Parties. 2010, nr. 4, 60 p.

² Zaslavskaya Natalia. Gubalov Nicolai. Contemporary supranational political parties in the European Union: an analysis of major tendencies. În: Vestnik St. Petersburg University. 2013, nr. 6, p. 106-116.

outcome of implementation of sustainable policies and strategies. The liberty to live with dignity is related to the right of the person to be protected from attacks and menaces to his self-respect and self-esteem. The modernization and democratization of the Republic of Moldova is treated in the article from the human security perspective.

Keywords: Human security, democracy, globalization, modernization, global crisis.

În contextul procesului de globalizare sarcina modernizării sociale pe cale democratică devine o misiune pe cât de dificilă, pe atât și de responsabilă, în condițiile în care modernizarea și democratizarea sociumului reprezintă, pe de o parte, unul dintre rezultatele și scopurile preconizate ale globalizării, iar pe de altă parte, o pârgie eficientă de implementare și o cale de umanizare a procesului globalizării.¹ În literatura specializată contemporană apar tot mai multe studii cu privire la esența și diversele aspecte ale crizei mondiale în contextul procesului de globalizare. Astfel, M. Deliaghin vede o cauză a expansiunii crizei globale în discrepanța dintre modul tradiționalist de percepție a vieții și ritmurile galopante în care se schimbă lumea, care devine tot mai agresivă, mai concurențială și mai pretențioasă față atât de cetățeanul simplu, cât și față de elitele conducătoare, care sunt nevoiți să se adapteze pe toate planurile noilor condiții, de la cele socio-psihologice, la adaptarea bio-genetică.² În această situație a crizei globale continue, societatea contemporană devine tot mai mult una în care predomină riscul. Potrivit sociologului german Ulrich Beck, modernizarea inevitabil va duce către o desființare a civilizației contemporane, care va da naștere unei societăți de risc, dominată de diverse pericole și amenințări, dintre care cele civilizaționale și cele tehnologice se deosebesc printr-o violență deosebită.³ În contextul pluralismului teoretic care presupune că fiecare demers științific definește în mod diferențiat cadrul juridic, legitățile și tendințele de dezvoltare ale diverselor ramuri ale modernizării sociale, se evidențiază ca fiind oportună abordarea postneclasică și interdisciplinară a aplicabilității domeniului securității omului în contextul sociopolitic și civilizațional al Republicii Moldova. În acest sens, reiese clar că Republica Moldova reprezintă un stat încă în curs de formare care întâmpină dificultăți importante și impedimente majore în a-și realiza interesele sale naționale, o comunitate politică dispersată și cu un potențial redus de afirmare pe plan internațional, aflată la periferia proceselor și tendințelor mondiale atât sub aspect economic, al relațiilor internaționale, cât și din punct de vedere al circuitului de valori culturale, artistice și spirituale universale. Cu toate acestea se constată că aspirațiile și așteptările sociale și politice ale populației Republicii Moldova, articulate prin elitele sale sociopolitice, sunt de natură să readucă acest stat în circuitul regional prin afirmarea opțiunii strategice de integrare europeană.⁴ În acest sens este evident că în subconștientul social al opiniei publice din Republica Moldova, principala motivație a acestor aspirații și așteptări constă în a beneficia de pe urma stabilității, prosperității și bunăstării UE, prin racordarea la procesele regionale și prin modernizarea internă a societății moldovenești. Totodată este clar că prin scăderea gradului de izolare și marginalizare a societății moldovenești și de conectare a acesteia la procesele și tendințele mondiale, trendurile cu toate elementele pozitive și negative specifice se vor face simțite și în Republica Moldova printr-un impact determinant al acestora asupra celor mai importante procese politice precum cel decizional, de modernizare și europenizare. În acest context, aportul securității omului are menirea să aplaneze impactul tendințelor globale negative asupra politicului și societății autohtone și să amplifice beneficiile posibile, prin elaborarea și implementarea practică a strategiilor și instituțiilor necesare de elaborare și implementare a deciziilor adoptate atât la nivel macro-politic, cât și în domenii înguste precum în cele mai înguste sfere de activitate ale omului - cel al biomedicinii, a experimentelor cu subiecți umani, a cercetărilor sociale și psihologice ce pot afecta integritatea și interesele persoanei umane implicate etc.

În condițiile necesității unei mai strânse cooperări a diversilor factori pe arena internațională și a coordonării eforturilor lor în vederea elaborării și implementării Strategiei de supraviețuire a omenirii

¹ Sprincean S. *Criza globală, securitatea umană și securitatea biocentrică în perspectivă politică și bioetică*. În: *Strategia supraviețuirii din perspectiva bioeticii, filosofiei și medicinei: Culegere de articole științifice cu participare internațională. USMF "N. Testemițanu"*. Vol. 21. Red. T.N. Țirdea. Chișinău: Print-Caro. 2015. p. 48-52.

² Делягин М. Г. *Мировой кризис: Общая теория глобализации*. 3-е изд. Москва: ИНФРА-М, 2003, p. 242.

³ Бек У. *Общество риска. На пути к другому модерну* / Пер. с нем. В. Седельника и Н. Федоровой; Москва: Прогресс-Традиция, 2000, p. 195.

⁴ Sprincean S. *Imperativul promovării securității umane în contextul procesului de integrare europeană a Republicii Moldova*. În: *Republica Moldova în contextul oportunităților de modernizare: necesități de democratizare, securitate și cooperare*. Coord.: Victor Juc. Cap. 10. Chișinău: Tipografia Centrală, 2016, p. 139-155.

în conformitate cu valorile, normele și principiile securității umane consfințite în legislația internațională respectivă, în condițiile agravării crizei globale pe toate planurile, este necesară aprofundarea cooperării Republicii Moldova ca subiect al dreptului internațional, dar și a diverselor instituții și agenții de stat, cât și la nivelul unor organizații neguvernamentale sau agenți economici din Republica Moldova cu instituții similare din UE, în contextul Strategiei naționale a Republicii Moldova de integrare europeană, în acest sens se impune pentru țara noastră asumarea pozițiilor UE în cadrul politicilor cu referință la domeniul securității și dezvoltării umane și contribuirea în măsura posibilităților, la asigurarea securității comune europene prin contracararea efectelor dezastruoase ale problemelor globale la nivel local. Este necesar ca Guvernul Republicii Moldova, alte instituții implicate, să promoveze politicile de combatere a crizei mondiale multidimensionale în corespundere cu imperativele securității și dezvoltării umane, în calitate de fundament pentru consolidarea coeziunii sociale interne și ca motiv și rațiune de bază pentru cooperarea internațională și regională nu doar cu UE dar și cu alte instituții mondiale și regionale de securitate, respectând vectorul integrării europene al politicii externe autohtone, context în care obiectivele urmărite pe plan local ar trebui să devină bunăstarea, garantarea și asigurarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, asigurarea autonomiei, beneficiului și intereselor individului uman, protecția informației cu caracter confidențial, securitatea individuală a ființei umane, cât și cea comunitară, precum și certitudinea zilei de mâine pentru cetățeanul simplu al Republicii Moldova.

Acest concept al securității umane a fost lansat în circuitul socio-academic la începutul anilor 90, iar pentru prima dată a fost amintit într-un act normativ internațional în anul 1994 când a fost dat publicității Raportul asupra dezvoltării umane a Organizației Națiunilor Unite. Scopul principal al acestui nou termen în domeniul securității a fost de a depăși limitele impuse conceptualizării fenomenului securității de sensul militar tradițional al ei. Noul sens al securității umane extinde către un nivel superior înțelegerea fenomenului în cauză, prezentându-l ca pe unul multidimensional ce cuprinde securitatea economică, alimentară, a sănătății, a mediului, securitatea personală, politică, a comunității etc. Dacă e să analizăm în detaliu concepția securității umane, este important de remarcat că noțiunea dată poartă un caracter eminamente sintetic și complementar cu cel puțin alte două concepte precum este cea a drepturilor omului, pe de o parte, iar pe de alta – problematica dezvoltării umane. Împreună, cele trei noțiuni: securitatea umană, drepturile omului și dezvoltarea umană reprezintă un complex conceptual armonios destinat elucidării și explicării proceselor de evoluție și transformare a omului în contextul lumii contemporane, cu toate provocările, pericolele, și amenințările pe care le comportă pentru persoana umană. Fără securitate umană drepturile omului și dezvoltarea pierd din conținut și nu mai pot atinge obiectivul pentru care au fost propuse – crearea unui mediu adecvat de evoluție atât pentru persoana umană, cât și pentru comunitățile de oameni. Pe de altă parte, asigurarea unei securități umane și a drepturilor omului în afara paradigmei dezvoltării reprezintă o ocupație inutilă cramponată de o situație statică și lipsită de sustenabilitate. La fel și realizarea unei dezvoltări umane și a securității individului uman fără un nivel adecvat al asigurării respectării drepturilor omului, devine desuetă din moment ce drepturile și libertățile individuale sunt considerate a fi mai puțin importante sau secundare celor comunitare, prioritatea fiind pusă pe securitatea și dezvoltarea statului în detrimentul și din contul cetățeanului. Dintre cele trei elemente organic legate: securitatea umană, drepturile omului și dezvoltarea umană, primul dintre care apare ultimul în circuitul social și academic, cronologic vorbind. Securitatea umană, de fapt, a venit să desăvârșască concepția progresului civilizației umane contemporane, bazată pe bunăstare, toleranță și libertăți individuale. Generalizând, se constată că securitatea umană tinde să cuprindă celelalte noțiuni, transformându-le decisiv, în conformitate cu prioritatea siguranței și sustenabilității eforturilor de realizare a progresului. Astfel că, toate cele trei elemente: securitatea umană, drepturile omului și dezvoltarea umană devin parte a unei concepții unice a dezvoltării sigure și libere.

Există numeroase probleme de securitate umană în Republica Moldova. Numeroase aspecte ce afectează potențial securitatea umană a populației Republicii Moldova devin preocupări majore în contextul alegerii strategice a vectorului politicii externe a statului nostru, în rezultatul asocierii la unul dintre blocurile geopolitice existente. Concurența și rivalitatea, într-o anumită măsură, dintre aceste blocuri geostrategice, de care este atrasă Republica Moldova, presupun un spectru diferit de beneficii și riscuri pentru populația țării. Prin urmare, orice alegere a unuia din vectorii geopolitici existenți, implică inevitabil un proces complex de evaluare și comparație a acestor oferte de riscuri / beneficii care, la rândul lor, nu constituie niște entități statice și rigide, ci se pot modifica dinamic în dependență

de schimbările ce au loc atât pe scena relațiilor internaționale, cât și în funcție de modificările ce intervin periodic în viața politică internă a actorilor de pe această scenă.

Problematica asocierii internaționale a Republicii Moldova reprezintă un subiect destul de controversat și disputat în comunitatea științifică din moment ce ridică numeroase întrebări referitoare la oportunitatea aplicării multiplelor scheme, perspective și abordări de evaluare a riscurilor, amenințărilor și beneficiilor pentru securitatea, stabilitatea și bunăstarea Republicii Moldova atât pe termen scurt, cât și pe termen mediu și lung. În acest context, Republica Moldova, în calitatea sa de actor de o importanță relativ redusă pe arena internațională și regională, are, mai mult, tendința de a consuma securitate regională și internă, în termeni specifici și potrivit unei paradigme lansate în cadrul Școlii de la Copenhaga¹, decât a genera și a exporta securitate către statele vecine, cu excepția scurtei perioade în care s-a produs o destabilizare dramatică a situației interne din Ucraina de la începutul anului 2014. Republica Moldova, în contextul nevoii sale organice de stabilitate și restabilire a funcționalității autorităților de drept atât în plan extern, dar mai ales pe plan intern peste întregul teritoriu constituțional, poate și trebuie să profite de posibilitatea alăturării și asocierii sale la blocurile internaționale care oferă o mai importantă pondere a beneficiilor în raport cu riscurile pentru țara noastră, în vederea soluționării celor mai grave probleme de securitate cu care se confruntă. Astfel, se detașează în această ordine de idei opțiunea asocierii Republicii Moldova la Uniunea Europeană, a cărei ofertă include numeroase beneficii de modernizare, creștere a bunăstării, stabilității și de fortificare a securității, inclusiv umane, corelate cu riscuri reduse la nivelul de delegare a unor funcții de coordonare în unele domenii, oferite unor structuri comunitare.² Totodată, este de remarcat faptul că riscurile asocierii la UE, pentru un șir de state, foste republici ale URSS, din categoria cărora face parte și Republica Moldova, includ și agravarea relațiilor bilaterale ale acestora cu Federația Rusă, ca promotoare a opțiunii estice de asociere a statului nostru. În acest context al nevoii de modernizare a Republicii Moldova prin accesul la valorile, modelele și fondurile Uniunii Europene, se fac tot mai perceptibile amenințările cu destabilizarea internă (socială, economică și politică, inclusiv prin manipularea mediatică, prin intermediul regiunii separatiste transnistrene), provenite, cu precădere, din orient. Miza acestor amenințări și tentative de șantajare, provenind de la promotorii politicilor integraționiste din est ce au ca scop să animizeze sentimentele de solidaritate, inclusiv în rândurile populației din Republica Moldova, cu politica intervenționistă, mai mult sau mai puțin directă, a Federației Ruse în fostele republici unionale, se referă, în fapt, la activizarea unor mecanisme de manipulare în masă la care a fost supusa populația autohtonă inclusiv în perioada existenței Uniunii Sovietice, precum frica maselor largi ale populației de instabilitate socio-politică și financiar-economică, fricade o eventuală escaladare armată a conflictelor interne, de subdezvoltare și sărăcie, dar cel mai important factor pe care se mizează este nostalgia după regimul autoritar și paternalist sovietic.

Securitatea umană este promovată în cadrul Strategiei securității naționale a Republicii Moldova prin asigurarea securității societale, prevăzută la punctul 4.8 din acest document. Într-un mod clar este stipulat aici că Republica Moldova se angajează în a asigura egalitatea și echitatea între cetățenii săi dar și dintre alte persoane de pe teritoriul său național *”stimulând astfel spiritul civic și implicarea civilă”*. La fel, se consideră ca fiind importantă asigurarea securității societale prin combaterea tabagismului și alcoolismului, a consumului de droguri ca manifestări nocive și destructive atât pentru individul uman, cât și pentru societate, în întregime.

Asigurarea securității alimentare este considerată a fi o altă modalitate importantă în vederea respectării intereselor de stat prin promovarea strategiei securității naționale: *”Principiul „De la produse alimentare sigure la un regim alimentar sănătos” va sta la baza dezvoltării politicilor”* (punctul 4.11). În contextul promovării securității alimentare ca parte a securității umane, la 17.09.2014 a fost aprobată de Guvernul Republicii Moldova marca ecologică – *”Agricultura ecologică”* ce se eliberează de Ministerul agriculturii și se aplică producției agricole, la elaborarea căreia se folosesc tehnologii ecologice și care nu conțin elemente nocive. În acest sens, în perspectiva susținerii modului sănătos de viață, a promovării sănătății publice ca o valoare fundamentală în țara noastră cu scopul fortificării securității umane, anul 2015 a fost declarat de către Parlamentul Republicii Moldova Anul Sănătății.

¹ Buzan B., Waever O., de Wilde J. *Security: A New Framework for Analysis*, USA, Colorado: Lynne Rienner Publishers Inc., 1997, 239 p.

² Sprincean S. et. al. *Perspective în studiul problematicii asocierii internaționale a Republicii Moldova în contextul asigurării securității umane*. În: Acorduri de asociere ale Republicii Moldova: Compatibilități și diferențe / coord. Juc. V. Cap. 6. Chișinău: ICJP, 2015, p. 83-98.

Toate elemente expuse mai sus și extrase din Strategia securității naționale a Republicii Moldova, denotă faptul că în ultima perioadă, Republica Moldova, în pofida stării precare a securității umane, a sănătății populației și a eficienței scăzute a mecanismelor de asigurare a acestei securități, începe să se ralieze tot mai hotărât la tendințele mondiale de promovare a securității umane, amintite și în Acordul de Asociere a Republicii Moldova cu UE, cu toate că, încă multe componente importante lipsesc cadrului legislativ autohton, pentru a corespunde întru-totul acestor tendințe mondiale și europene certe. Cu toate acestea, este important de menționat că nivelul asigurării securității umane pe teritoriul Republicii Moldova nu este uniform repartizat. Astfel că, potrivit unui studiu al Comisiei pentru populație și dezvoltare de pe lângă Guvernul Republicii Moldova, spre exemplu nivelul de securitate demografică, ca parte componentă a securității umane, atestă mari discrepanțe, fiind cel mai înalt în municipiile Chișinău, Bălți și Cahul, iar cel mai scăzut în localitățile rurale din raioanele Taraclia și Șoldănești, depinzând direct de astfel de factori, precum șomajul, accesul populației la serviciile de sănătate, la educație, incidența la îmbolnăvire, mortalitatea, natalitatea, îmbătrânirea populației, dezvoltarea socio-economică etc.¹

Proporții mari capătă și criminalitatea la scară largă în scopuri material-economice precum evaziunea fiscală, corupția la diferite nivele ale administrației de stat din Republica Moldova, favorizată din și prin teritoriul Transnistriei. Separatismul ca formă a terorismului entropic, criminalitatea internă și cea internațională aduc Republicii Moldova prejudicii enorme, fapt care se confirmă prin starea economică deplorabilă a societății moldovenești, emigrația masivă a forței de muncă și a populației din Republica Moldova pe parcursul a mai bine de două decenii de la declararea independenței țării, perioadă în care și PIB-ul s-a redus cu peste 100%.

În ceea ce privește actualitatea și relevanța problematicii expansiunii terorismului pentru Republica Moldova, trebuie de subliniat că statul nostru se confruntă deja de mai bine de două decenii cu problema separatismului transnistrean, care reprezintă un caz clasic de terorism entropic, din perspectiva școlii politologice pluraliste. Regimul separatist din teritoriile transnistrene este finanțat și sprijinit din exterior, pentru a dezorganiza situația internă, pentru a șantaja factorii de decizii, a teroriza opinia publică, demoralizând-o, subminând eforturile Republicii Moldova de aderare la UE și periclitând orice tentativă de integrare plenară în comunitatea mondială prin atragerea de investiții în economia autohtonă. Cu regret, în pofida negocierilor continui în diverse formate dintre autoritățile de drept din Republica Moldova și cele autoprocimate, de-a lungul timpului după încetarea fazei fierbinți a confluctului de pe Nistru, nu s-a reușit pe deplin transferarea potențialului violent și a amenințărilor referitor la securitatea statului ce provin din partea autorităților separatiste, în planul discuțiilor și dezbaterilor constructive în vederea elaborării unui model de reintegrare în sistemul constituțional al Republicii Moldova a teritoriilor controlate de separatiști. Și acest eșec al clasei politice și al societății moldovenești în întregime poate fi explicat în termenii paradigmei pluraliste, prin democratizarea și dezvoltarea insuficientă atât umană cât și economică a societății noastre, condiție ce nu permite separatismului transnistrean, în cazul de față, să depășească faza sa teroristă, amenințătoare și violentă.

În pofida desfășurării anevoioase a unor procese sociale și decizionale de reformare la nivel politic și social a Republicii Moldova de după schimbarea politică din anul 2009, a fost înregistrat un progres vizibil vizând transparentizarea procesului dezbaterii și discutării de către masele largi de populație și opinia publică din societate a unui spectru divers de probleme cu care se confruntă tradițional societatea autohtonă, vizând apariția a numeroaselor scandaluri și abuzuri în sectorul financiar-bancar, ca și în sfera respectării drepturilor fundamentale ale omului, ca rezultat a demarat procesul de analiză publică în termeni critici a vulnerabilităților securitare ale Republicii Moldova, a pericolelor și amenințărilor de securitate umană.

În Republica Moldova, în contextul elaborării și implementării unei strategii naționale în domeniul securității umane care să armonizeze o gamă întreagă de dileme din diverse sfere sociale, se impune o corelare dinamică dintre diverse politici educaționale în domeniul drepturilor omului, politici de combatere a corupției, de promovare a bunei guvernări care să reglementeze expres funcțiile și relațiile din cadrul sistemului național de asigurare a securității umane, dintre diversele componente instituționale abilitate. În acest fel, devine probabil că și Republica Moldova va deveni un spațiu în care drepturile persoanei, vor fi pe deplin respectate, în pofida instabilităților sociale, politice

¹ Evaluarea în aspect teritorial a nivelului de securitate demografică în anul 2013. 09 decembrie 2014.
<http://www.demografie.md/index.php?pag=news&tip=noutate&opa=view&id=448&l=> (accesat 12.12.2015)

sau economice. Elaborarea și implementarea în Republica Moldova a strategiei naționale în domeniul securității umane se detașează ca fiind una dintre cele mai potrivite căi de îmbunătățire a situației referitor la depaternalizarea generală a relațiilor sociale din țara noastră, începând de la relațiile interumane, până la relațiile economice sau sociopolitice dintre alegători și aleși, cu scopul final de promovare a unui sistem viabil de securizare umană în Republica Moldova.

DEZVOLTAREA ȘI PERSPECTIVELE SATULUI MOLDOVENESC PRIN PRISMA ACTIVITĂȚII URBANISTICE

SEVERIN Serghei, doctorand,
Universitatea Academiei de Științe a Moldovei

Forma de organizare teritorial-administrativă a Republicii Moldova a cunoscut un șir de modificări în ultimele decenii, urmărind scopul de raționalizare și eficientizare a actului de guvernare, aceste schimbări au vizat stabilirea cadrului juridic pentru satele (comunele) și orașele (municipiile) și unitățile administrativ-teritoriale ale R.M.

Menționăm că exercitarea puterii în stat se efectuează de sus în jos, iar în acest șir ierarhic, *satul* ocupă treapta de jos al acestei verticale. Cu toate acestea principiul cel mai important enunțat de divizarea teritoriului țării în unități administrativ-teritoriale este cel al asigurării realizării *principiilor autonomiei locale, descentralizării serviciilor publice și independența actului de guvernare locală*. În acest fel satul reprezintă o entitate definită amplasat pe țesătura structurii administrativ-teritoriale al țării. Ca parte a unei structuri, această unitate menține legături multiple cu entitățile vecine și cu centrele politice, economice, culturale etc. Perspectiva activității urbanistice raportată la satul moldovenesc este una globală, unde legăturile economice, sociale ș.a. asigură racordarea localității la rețeaua unică care formează statul Republica Moldova. Totodată satul duce o viață autonomă, sieși suficientă, care trebuie să asigure populației condiții confortabile de trai și acces la toate facilitățile vieții moderne (social-culturale, edilitar-gospodărești).

Legea privind organizarea administrativ-teritorială a R. Moldova divizează teritoriul țării, sub aspect administrativ, în unități administrativ-teritoriale: raioane, orașe și sate¹. Iar în articolele 5, 6 și 7 din capitolul II le descrie caracteristicile, lucru întru totul necesar din punc de vedere administrativ. Însă rolul urbanismului ca știință, și ca activitate, este reconsiderarea spațiilor habitatului uman întru asigurarea condițiilor egale de trai, muncă și odihnă. Sub aceste aspecte (nivelul de confort, dotări social-culturale, acces la servicii economice și ingineresti) satul *trebuie* să asigure populației aceleași facilități de care se bucură populația orășenească din R. Moldova, iar dacă realitatea este alta, atunci problema constă în calitatea actului de guvernare nu într-o deosebire de esență dintre sat și oraș.

Subiectul abordat în comunicarea de față nu este nici pe departe unul simplu, iar la o analiză mai atentă descoperă unele probleme cărora nu se poate răspunde concis. Astfel, întrebarea „*care este perspectiva satului moldovenesc?*” și încă prin prisma activității urbanistice poate pune la încercare pe orice specialist, variabilele care sunt punse în ecuația de față fiind multe: evoluția demografică, economică, social-politică, până și schimbările climaterice și de mediu ne pun în fața unei probleme defel ușoare.

Este necesar de menționat că urbanismul este o știință pluridisciplinară, spectrul domeniilor care într-un fel sau altul se află în vizorul activității urbanistice variază de la economie la protecția mediului. Această deschidere către alte domenii de cercetare este determinată de scopurile activității de urbanism: a) utilizarea rațională și echilibrată a terenurilor necesare funcționării localităților; b) determinarea structurii funcționale a localităților; c) asigurarea unei locuiri corespunzătoare cerințelor și nivelului de dezvoltare a societății; d) asigurarea esteticii compoziționale în realizarea cadrului construit și amenajarea cadrului natural din localități; e) protejarea populației, cadrului natural și

¹ Legea “Privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova” Nr. 764-XV din 27.12.2001, *Monitorul Oficial al R.Moldova* nr.16/53 din 29.01.2002.

construit contra poluării, riscurilor naturale și tehnologice previzibile; f) protejarea, conservarea și acordarea statutului corespunzător de valoare monumentelor culturii și naturii¹.

Logica unui asemenea demers ne obligă să parcurgem, fie doar la suprafață, un traseu cu începutul în trecut pentru a avea o imagine cât de vagă a ceea ce a fost și ce este satul moldovenesc, ca apoi să încercăm să-l proiectăm într-un viitor îndepărtat.

Pentru a putea urmări parcursul dezvoltării satului moldovenesc sub aspect urbanistic este necesar înțelegerea faptului că aplicarea unor principii, care pot fi numite *urbanistice*, adică a unor norme și standarde, în toate activitățile responsabile de dezvoltarea localităților, ține de necesitatea asigurării unui echilibru între evoluția în ascendență a componentei economice și sfera vieții social-culturale. Iar istoric perioada de progres tehnic și industrial care a impulsionat dezvoltarea economiei regiunii date este identificat cu instaurarea regimului totalitar comunist și formarea RSSM. Iar atenția manifestată de către puterea centrală pentru satul moldovenesc a fost determinată de mai multe interese, una dintre care a fost *crearea unei economii bazată pe agricultură și pe industria agricolă și alimentară*, și pentru aceasta satului moldovenesc i-a fost sortit să devină „centrul economic și cultural” al republicii socialiste. Lucru pe departe nou pentru spațiul dat, în care, agricultura întotdeauna a fost înțeleptă de bază a populației, însă această realitate istorică nouă a schimbat raportul de forțe dintre sat și oraș, satul devenind un element important în economia țării.

O economie prosperă necesită un sat prosper. Acest adevăr a fost bine cunoscut, iar în vederea reglementării lucrărilor de proiectare și construcție în satele din uniunea sovietică, inclusiv în RSSM, au fost luate un șir de hotărâri în cabinetul central al PC din URSS. Din acestea fac parte hotărârea nr. 931 a Comitetului Central al PCUS al Sovietului Miniștrilor din Uniunea Sovietică din 31.07.1957 „Despre dezvoltarea construcțiilor locative în URSS” în care este planificată mărirea fondului locativ în toată uniunea, conform acesteia în RSSM suprafața locuințelor individuale trebuie să se mărească cu 0,7 mln.m²; sau hotărârea nr. 728 a Comitetului Central al PCUS al Sovietului Miniștrilor din Uniunea Sovietică din 12.09.1968 „Despre reglementarea construcției în sate” care abordează exclusiv procesul de dezvoltare a satelor și aprecia „muncă enormă pentru a transforma vechile sate și cătune în așezări moderne și amenajate”³.

În general perioada sovietică este considerată una în care satul moldovenesc a prosperat, din punc de vedere urbanistic sa lucrat la formarea unor localități moderne, punându-se accent pe formarea centrelor publice, sistematizarea funcțională a teritoriului, asigurarea accesului la utilitățile edilitar-gospodărești. Pentru a aprecia scara la care se desfășurau lucrările de dotare social-culturală a localităților putem menționa faptul că spre anul 1980 în RSSM funcționau 1862 de case de cultură iar din 1956 până în 1985 au fost construite mai mult de 1500 de clădiri pentru școlile de cultură generală⁴.

Satul moldovenesc de astăzi poate fi comparat cu o omidă care de 25 de ani se află în starea de *metamorfoză* care nu știm când se va termina și când va vedea un fluture fermecător. Căci cât de glorioasă nu s-ar părea perioada sovietică pentru localitățile rurale din R. Moldova, procesul devenirii acestora a rămas suspendată. Actualmente centrele publice constituie o „fuziune” unde obiectivele administrative, publice și deservire se întretes cu clădiri locative, iar revenirea la dreptul de proprietate privată face și mai grea soluționarea problemei unității nucleului central. Accesul la apă potabilă curentă și canalizare rămâne un obiectiv de primă necesitate pentru majoritatea localităților rurale. Rețeaua de străzi intrasătească se află la cel mai prost nivel posibil. Agricultură industrială a R.M. s-a dovedit a fi nepregătită pentru economia pieții libere, iar schimbarea paradigmei ideologice a scos la iveală incapacitatea omului sovietic de a guverna eficient macăr și proprietățile sale.

Care este perspectiva satului moldovenesc, și ce poate propune activitatea de urbanism în vederea creării premiselor pentru o dezvoltare rațională a localităților rurale? Aceasta este întrebarea ce ne preocupă. Satul moldovenesc are un potențial economic sporit, ne-o demonstrează posibilitățile activității agricole și perspectivele dezvoltării antreprenoriatului mic și mijlociu, acestui potențial trebuie să-i corespundă un mediu de trai decent și confortabil. Aici intervine activitatea de urbanism

¹ Legea „Privind principiile urbanismului și amenajării teritoriului” Nr.835 din 17.05.96, *Monitorul Oficial al R.Moldova* nr.1-2/2 din 02.01.1997

² Постановление ЦК КПСС, СОВМИНА СССР от 31.07.1957 № 931 «О развитии жилищного строительства в СССР» <http://pravo.levonevsky.org/baza/soviet/sssr5263.htm>.

³ Постановление ЦК КПСС, СОВМИНА СССР от 12.09.1968 № 728 «Об Упорядочении Строительства на Селе» <http://pravo.levonevsky.org/baza/soviet/sssr5263.htm>.

⁴ Moraru Anton. *Istoria Românilor. Basarabia și Transnistria 1812-1993*, Chișinău: AIVA, 1995, p.391.

care oferă cel mai bun model pentru dezvoltarea teritorial-urbanistică a localității, având în vedere difuncționalitățile și prioritățile de tot tipul.

Am menționat mai sus că urbanismul este o activitate pluridisciplinară, fapt datorat multidimensionalității actului de reglementare urbanistică, deaceia considerăm oportun examinarea acestor dimensiuni de acțiune a activității de urbanism ca elemente responsabile de formarea condițiilor de trai, muncă și odihnă corespunzătoare cerințelor moderne.

Dimensiunea cea mai cuprinzătoare și care greșit este asociată cu finalitatea activității urbanistice este cea ce ține de *sistematizarea teritoriilor* a localităților. Diversitatea activităților și beneficiilor necesită o delimitare a teritoriului după funcționalitatea acestuia. Aici scopul urmărit este crearea zonelor funcționale distincte, rezervate unei activități de bază (zona locativă, zona de utilități publice, zona comună ș.a). Drept rezultat se urmărește formarea centrelor publice în sate unde sunt concentrate instituțiile administrative, culturale și deservire. Atenție se acordă raționalizării a folosirii teritoriilor zonei locative în special pentru terenurile construcțiilor noi, în condițiile în care majoritatea satelor nu dispun de terenuri de rezervă pentru extinderea zonelor locative, aceasta se execută prin scoaterea din circuit a terenurilor agricole limitrofe deaceia folosirea terenurilor noi necesită raționalizare – micșorarea suprafeței parcelelor, delimitarea regulată a parcelelor ș.a. Zonificarea funcțională a teritoriului este importantă pentru că asigură delimitare după destinație a corpului satului asigurând totodată necesarul de terenuri pentru o activitate sau alta împiedicând situațiile de apariție a vecinătăților care se deranjează, de ex. unități de producere în zona locativă.

Dimensiunea social-culturală se manifestă prin dezvoltarea rețelei obiectivelor publice, culturale și deservire. Am menționat deja importanța acordată formării centrelor publice, acestea trebuie să asigure în totalitate necesitățile multilaterale ale populației. Organizarea centrelor publice prevede, pe lângă clădirile administrative, construcția/reconstrucția instituțiilor școlare și preșcolare; obiective de deservire și de alimentație publică; zone de agrement; sport și odihnă ș.a. toate acestea cu amenajarea spațiilor verzi transformau satul într-un spațiu pe deplin autonom în ceea ce privește desvășurarea vieții culturale și sociale. Obiectivul principal al acestei dimensiuni este acoperirea tuturor categoriilor de vârstă a populației satului. Incluziunea copiilor și tineretului, a bătrânilor în activitățile publice duce la mărirea coeziunii sociale și la creșterea conștiinței civice a populației. Dificultatea și cel mai important impediment în realizarea acestor proiecte consta în faptul că dezvoltarea centrelor publice cu noile obiective este prezăcută din contul construcțiilor locative existente din centrul localităților, deci realizarea acestora presupune transformarea totală a structurii centrale a satelor, soluții încă prea radicale pentru satul moldovenesc, conservator prin esență.

Dimensiunea tehnico-edilă a activității urbanistice pune în lumină elementele mai puțin vizibile ale vieții cotidiene în ceea ce ține de asigurarea confortului zilnic, și anume, necesitatea asigurării localităților rurale cu apă potabilă curentă, canalizare, comunicații etc. Iar această dimensiune nu reprezintă un compartiment aparte ci necesită a fi implementat odată cu realizarea soluțiilor de planificare. Pentru asigurarea viabilității zonelor funcționale, pentru menținerea unui centru public mereu activ este necesar un sistem bine-dezvoltat de rețele ingineresti, de la străzi și drumuri la legătură telefonică. Ori este greu să ne imaginăm impementarea unei tezei precum „asigurarea populației cu condiții confortabile de trai, muncă și odihnă” fără asigurarea accesului la apă curentă și canalizare. Activitatea urbanistică acordă prioritate acestei dimensiuni a dezvoltării satelor, se identifică sursele de alimentare cu apă, se stabilește rețeaua de conducte magistrale de alimentare cu apă și canalizare, necesitatea stațiilor de pompare, localizarea stațiilor de epurare. Din punct de vedere urbanistic apare necesitatea abordării „în pachet” a problemelor alimentare cu apă și canalizare, pentru a reduce sau a evita efectele dezastruase pentru starea mediului înconjurător, în cazul lipsei rețelei de canalizare în timp ce populația are acces la apă curentă.

Acestea sunt doar unele aspecte ale activității urbanistice în raport cu localitățile rurale, desigur subtilități sunt mai multe iar elementele care își lasă amprenta în dezvoltarea satului sunt uneori ascunse și acționează indirect. Deaceia ideea și tema comunicării de față a vrut să trateze perspectivele satului moldovenesc anume din perspectiva activității urbanistice care oferă o viziune globală asupra direcțiilor prioritare de dezvoltare și acționează cu o anumită doză de previziune scopul fiind de a elimina posibilele impedimente înainte a acestea să devină probleme persistente. Perspectiva satului moldovenesc depinde de mai mulți factori, investiții, piețe de desfacere, rețele de comunicații, dezvoltarea economică și politică a țării, demografia ș.a. însă după cum am menționat acesta ascunde un potențial imens care trebuie valorificat, iar activitatea de urbanism își are contribuțiile sale în

realizarea în realizarea acestui scop. Iar obiectul de studiu, adicașatul moldovenesc, l-am ales datorită importanței care îl are pentru prosperitatea țării, fiind trapta de jos a verticalei administrativ-teritoriale acesta este temelia pe care se construiește statul Republica Moldova.

MODELE ORGANIZAȚIONAL-JURIDICE DE ALEGERE A ALESULUI LOCAL

SAITARLÎ Natalia, doctorand, lector superior universitar,
Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul

Abstract: *Legal status of the local elected person from local government, which is well defined, provides these public authorities efficient governance.*

Purpose of the present article is to study the literature and the normative acts concerning the one of the elements of the legal status of persons of local public authorities, namely electoral system of these persons, for based on the analysis to make some proposals for improving the Moldovan law on the electoral system of the local elected person from public local administration.

Keywords: *local public authorities, local elected person, electoral system*

Practica existentă în domeniul procedurii de alegere a alesului local, demonstrează necesitatea de îmbunătățire continuă a normelor de bază cu privire la formarea autorităților locale reprezentative și de întărire relațiilor dintre consilieri din cadrul acestor autorități și locuitorii unităților administrativ-teritoriale. În cazul dat specialiștii consideră că este important de a acorda atenție la aplicarea diferitor sisteme de alegere, inclusiv și la posibilitatea combinării raționale a elementelor sistemului majoritar și reprezentării proporționale [1, p. 188].

În continuare, o să analizăm mecanismul de asigurare a alegerilor alesului local prin prisma sistemului electoral din țara noastră și din alte țări.

Astfel, la alegerea consilierilor locali din Republica Moldova, care se aleg, conform art. 119 al. 1 din Codul Electoral [2]: “consilierii în consiliile raionale, orașenești (municipale) de sector și satești (comunale) se aleg prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat, pentru un mandat de 4 ani”, se aplică sistemul reprezentării proporționale, prin scrutin plurinomial [3, p. 97]. Faptul confirmat de prevederile art. 133 al. 2, art. 133 al. 3, 4 din Codul Electoral al Republicii Moldova: “atribuirea mandatelor de consilier concurenților electorali, altor organizații social-politice, blocurilor electorale, se efectuează prin împărțirea succesivă a numărului de voturi valabil exprimate pentru fiecare partid, organizație social-politică, bloc electoral de la 1, 2, 3, 4,... etc. până la cifra care corespunde numărului de mandate prevăzut pentru circumscripția electorală respectivă. Din rezultatetele tuturor împărțirilor și din numărul de voturi valabil exprimate pentru candidații independenți se iau în descresștere atâtea numere câte mandate urmează să fie distribuite în circumscripția electorală. De câte numere din acest șir descrescător dispune partidul, altă organizație social-politică, blocul electoral atâtea mandate i se atribuie. Candidatul independent este declarat ales dacă numărul de voturi valabil exprimate pentru el se încadrează în șirul descrescător”.

Examenând literatura de specialitate, putem observa că opiniile autorilor de specialitate cu privire la sistemul de reprezentare proporțională sunt diferite.

Altfel, după cum afirmă prof. I. Muraru modalitatea democratică de alegere a consilierilor locali pe baza sistemului reprezentării proporționale este rezultatul unei selecții valorice, în care se are în vedere starea socială, dimensiunile civilizației, cultura politică și nivelul cetățeanului mediu, tradițiile, experiența statelor cu o constantă istorie democratică [4, p. 138].

Autorul T. Cârnaț menționează că sistemul reprezentării proporționale este unul echitabil și reprezintă forța politică după cum a fost votată. Nici un segment politic nu poate deține monopolul puterii, toate forțele care au o pondere minimă sunt reprezentate în consilii. Acest sistem asigură un câmp larg pentru competiția electorală, în cuprinsul căruia candidații nu se confruntă direct cu persoana, fiind puse față în față ideile și platformele sale politice. Sistemul electoral al reprezentării proporționale este cea mai democratică metodă de determinare a rezultatelor alegerilor, deoarece mandatele din fiecare circumscripție electorală se repartizează între partide în corespundere cu

numărul de voturi acumulat de fiecare partid, asigurând reprezentarea chiar pentru partidele relativ mici [5, p. 351].

De aceeași părere este și autorul I. Creangă care scrie că, potrivit acestui sistem, alegerile reflectă raportul de forțe dintre partidele politice, adică se asigură reprezentarea diferitor partide politice, care participă la competiția electorală, corespunzător voturilor obținute de fiecare din aceste partide. Prin urmare, în cadrul acestui sistem se formează circumscripții electorale pentru fiecare unitate administrativ-teritorială, alegătorii urmând să desemneze prin voturile lor mai mulți reprezentanți grupați pe liste. Alegătorii sânt puși în fața mai multor liste de candidați înscrși în buletinele de vot, urmând să aleagă o singură listă, fără a o putea modifica sau completa. Astfel, în fiecare circumscripție electorală se discută atâtea mandate câte locuri sânt în consiliile locale respective. Totodată, în cadrul acestui sistem, consideră autorul I. Creangă, libertatea de opțiune a alegătorului este anihilată, deoarece, pentru a putea alege un singur candidat, alegătorul este nevoit să voteze o listă din mai multe persoane, dintre care unele sunt necunoscute, iar altele nu-i inspiră încredere. Astfel, succesul în alegeri al unui partid depinde de felul în care au fost atribuite mandate, și anume persoanelor, aflate în fruntea listelor de partid [3, p. 97].

Autorul A. Arseni are opinia opusă, menționând că totuși, dezavantajele pe care le prezintă acest sistem sunt îndeajuns de considerabile pentru a-l împiedica să devină un model infailibil: scrutinul reprezentării proporționale fiind inevitabil un scrutin de listă, alegătorul nu-și exprimă opțiunea pentru un anume candidat, ci pentru un anume partid, indiferent de calitățile personale ale celor înscrși pe lista acestuia; sufragiul nu marchează manifestarea “voinței naționale”, această “voință” exprimându-se printr-un proces de mediere și coalizare a partidelor, indiferent de rezultatul alegerilor; mai mult însă, nimic nu împiedică partidele să modifice coalitiile constituite, chiar pe timpul legislaturii, fără a se reveni la alegeri; este adevărat că scrutinul reprezentării proporționale favorizează multipartidismul și prin aceasta el multiplică situațiile opționale ale alegătorului, dar o accentuată proliferare a partidelor poate fi și un factor de dezorientare a electoratului și de necontrolată dispersie a acestuia, el încetând deci să mai aibă consistența unei forțe sociale redutabile; apoi, favorizând multipartidismul, sistemul în discuție favorizează implicit partidele extremiste mici, dar cu ambiții mari. În concluzie, sistemul reprezentării proporționale poate fi “cheia potrivită”, dar ea nu este încă îndeajuns de bine”șlefuită” [6, p. 379].

Iar după părerea autorului G. Bichicean sistemul de reprezentare proporțională comportă unele inconveniențe majore. Dând șanse partidelor mici de a face să-i fie aleși candidații, el le menține artificial în viață, atunci când aceste partide nu joacă nici un rol veritabil în eșichierul politic. Ca urmare, un număr mare de partide pot diminua eficacitatea acțiunii politice, lucru ce se observă și în prezent. În mai multe țări se aplică sistemul mixt, care permite juxtapunere sistemului majoritar și reprezentarea proporțională în interiorul aceluiași mod de scrutin. Ele exprimă alegerea a două grupuri simultane, o alegere în circumscripțiile uninominale (vot pentru un candidat) și o circumscripție cu mai mulți aleși (vot pentru un partid), ceea ce corectează disproporțiile între numărul de voturi și cel al locurilor care decurge din votul în circumscripții uninominale. Acest sistem tinde să favorizeze marile partide, care este oferită învingătorului, la fel ca și sistemul majoritar, o primă electorală. Au chiar tendința de a favoriza bipartidismul și tind către o stabilitate guvernamentală, tind să favorizeze o relație personală între deputatul circumscripției și alegător [7, p. 375-376].

Cum de exemplu în Marea Britanie, Statele Unite ale Americii, Canada, India, Mexica ș. a. în timpul alegerilor consiliului local, în orașe și în alte unități administrativ-teritoriale cu populația nu mai mult de 50 de mii de locuitori, este aplicat sistemul majoritar, care cum arată practica, este mai democratic, economic și efectiv [1, p. 188]. Sau în Franța: în unitățile administrativ-teritoriale cu numărul locuitorilor nu mai mult de 3,5 mii, la fel, se aplică sistemul majoritar. În comune cu populație mai mult de 3,5 mii de oameni alegerile se efectuează pe baza scrutinului mixt (jumătate din membrii sunt aleși prin votul majoritar, iar cealaltă jumătate prin reprezentare proporțională) [8, p. 93].

În republica noastră, pe parcursul anilor, pe baza diferitor propuneri au fost întreprinse un șir de încercări pentru a schimba sistemul electoral folosit către consilierii locali/raionali, au fost înaintate și argumente în favoarea necesității schimbării actualului sistem electoral, chiar au fost elaborate și unele criterii de bază ale sistemului [9, p. 262-263], dar care n-au fost acceptate.

Spre exemplu, Blocul pentru o Moldovă Democratică și prosperă (1998), în calitate de slogan electoral, a avut și promisiunea de a iniția schimbarea sistemului electoral. În toamna anului 2000, la inițiativa reprezentanților BMDP, fracțiunii Convenției Democratice și ADEPT (pe atunci Centrul

pentru Dezvoltarea Democrației Participative – CDDP) a fost elaborat un proiect de lege privind modificarea sistemului electoral în unul proporțional limitat (liste de partid în circumscripții electorale județene). Un alt exemplu de tentativă de reformă electorală este inițierea referendumului privind schimbarea sistemului electoral din 29 aprilie 2002. Comisia Electorală Centrală a înregistrat grupul de inițiativă, format din 608 persoane, care își propunea desfășurarea în toamna aceluiași an a unui referendum legislativ privind introducerea unui nou sistem electoral pentru alegerea consiliilor județene, și anume sistemul majoritar. Parlamentul însă a respins inițiativele respective din diverse motive [9, p. 261-262].

O propunere interesantă, în acest context, a fost făcută de către prof. Victor Popa, care consideră că, cea mai reușită formă de alegere a consilierilor locali ar fi utilizarea votului preferențial în felul următor: alegătorul desemnează el însuși echipa din 9-15 consilieri, marcând în buletinul de vot candidații selectați din toate listele, urmând ca totalizarea și distribuirea mandatelor să fie efectuată nu după sistemul clasic al votului preferențial (prima preferință, a doua, a treia ș. a. m. d.), ci, adunând numărul de voturi pe care le-a întrunit fiecare candidat în parte, aranjându-i într-un lanț descrescător și atribuind, unul câte unul, numărul de mandate stabilite, începând de la candidatul care a acumulat cele mai multe voturi [10, p. 218].

Tinând cont de cele examinate, și faptul că în prezent, în timpul exercitării mandatului când unii consilieri părăsesc partidul lor și se transferă în alt partid [11], considerăm că sistemul de reprezentare proporțională aplicat în Republica Moldova în timpul alegerilor consilierilor locali/raionali își pierde din importanța sa. De asemenea, în opinia noastră, anume una din cauze a participării pasive a alegătorilor la alegeri și în continuare la rezolvarea problemelor locale în comun cu reprezentanții săi este aplicarea sistemului dat de alegeri. Deoarece alegătorilor unităților administrativ-teritoriale este ușor să aleagă în timpul alegerilor locale pe reprezentanții lor în organele de administrare de regulă nu după culoarea politică, ci mai degrabă după capacitățile personale, cunoscându-i foarte bine din viața lor cotidiană.

Cu privire la aceasta, în literatura de specialitate rusă, prof. rus V. A. Barancicov chiar recomandă organelor legislative ale subiecților Federației Ruse să asculte punctele de vedere ale practicienilor cu privire la aceea că problema cu electoratul în autoadministrarea locală este foarte serioasă, deoarece majoritatea locuitorilor este îndepărtată de relații de piață și se uită la un grup mic de participanți ai acestor relații. Înseamnă, că aceasta majoritatea socială continuă să rămână din punct de vedere psihic în limitele sistemului de distribuție social-economic și, cum arată cercetătorii sociali, ei n-au aspirație de a activa în rezolvarea problemelor de interes comun. Prin urmare, întrebarea despre baza socială a autoadministrării locale, începe să devină în problema politică serioasă. Probabil, trebuie serios de gândit despre posibilitatea reprezentării a grupurilor sociale închise în autoritățile reprezentative ale autoadministrării locale [1, p. 188].

Prin urmare, considerăm că alegerea consilierilor locali ai unităților administrativ-teritoriale de nivelul I din Republica Moldova, după sistemul majoritar sau sistemul mixt, ar avea un mare avantaj, deoarece astfel s-ar îmbina armonios pluralismul politic cu selectarea candidaților după alte criterii decât cele politice, ceea ce are importanță deosebită pentru activitatea autorităților publice locale.

Bibliografie:

1. Баранчиков В. А. Муниципальное право. – М.: ЮНИТИ - ДАНА, Закон и право, 2000. 383 с.
2. Codul electoral al Republicii Moldova. Nr. 1381-XV din 21.11.1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 08.12.1997, nr. 81.
3. Creangă I. Curs de drept administrativ. Administrația publică locală. Vol. II. Ch.: Epigraf, 2005. 352 p.
4. Bobeica E. Caracterul reprezentativ al autorităților administrației publice locale în Republica Moldova. Administrația publică: aspect practico-științifice, probleme și perspective: Materialele conf. int. șt.-practice, 30 ian., 2004. – Ch.: Centrul Ed. – poligr. al USM, 2004. 384 p. p. 5-10. p. 138-141.
5. Cârnaț T. Drept constituțional. Ch: “Print-Caro” SRL, 2010. 513 p.
6. Arseni A. Drept constituțional și instituții politice. Vol. II. Chișinău, “Print-Color”, 1997. 387 p.

7. Bichicean G. Considerații privind modurile de scrutin și influența lor asupra rezultatelor alegerilor. În: Culegere de lucrări științifice ale Institutului de Științe Administrative din România, 2003, nr. 5, p. 368-376.
8. Alexandru I. Drept administrativ European. București: Universul Juridic, 2008. 328 p.
9. Guceac I. Drept electoral. Ch.: F. E. - P. “Tipografia centrală”, 2005. 268 p.
10. Popa V. Dreptul public. Chișinău, 1998. 460 p.
11. <http://www.jurnal.md/ro/news/comuni-tii-au-pierdut-majoritatea-in-consiliul-raional-cahul-758299/>; http://www.publika.md/trei-consilieri-comunisti-din-rascani-au-plecat-la-socialisti-iar-un-pldm-ist-la-partidul-popular_1100771.html (vizitat 07 decembrie 2012).

ÎMPUTERNICIRILE INSTANȚEI DE JUDECATĂ LA EXAMINAREA APLICĂRII MĂSURILOR DE PROTECȚIE ÎN CAZURILE DE VIOLENȚĂ ÎN FAMILIE

STRATULAT Valentina, doctorand,
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei

Abstract: *In this article we will analyze the court's powers at the protection measures application in the cases of domestic violence, namely the documents issued by the court in this situations. During the examination of the protection measures application the court has the right to issue concluding of rejection or acceptance of such requests. At the same time issuing a conclusion of request admission for the applications of protection measures the court issues an order of protection. It is important to know that the court may impose a number of protection measures of domestic violence victims by issuing a conclusion and protection order. The importance of this research lies in the fact that domestic violence is a widespread phenomenon that has serious consequences for the whole society and needs to be combated.*

Apărarea drepturilor și intereselor legitime ale victimelor violenței în familie sunt garantate atât de legislația națională, cât și de cea internațională. Astfel cererea despre comiterea actelor de violență în familie poate fi înaintată la organul afacerilor interne, în instanța de judecată, la organul de asistență socială și de protecție a familiei și copilului, la autoritatea administrației publice locale. Însă potrivit legislației naționale doar instanțele de judecată sunt competente să examineze cererile de aplicare a măsurilor de protecție în favoarea victimelor violenței în familie.

Potrivit art. 318⁴ alin.(1) C.proc.civ. RM, instanța de judecată emite, în 24 de ore de la primirea cererii privind aplicarea măsurilor de protecție, o încheiere prin care admite sau respinge cererea respectivă. Astfel instanța de judecată poate emite două tipuri de încheieri:

- a) încheiere de admitere a cererii privind aplicarea măsurilor de protecție;
- b) încheiere de respingere a cererii privind aplicarea măsurilor de protecție.

Reieșind din prevederea sus-citată, actul judecătoresc de dispoziție prin care se soluționează cererea privind aplicarea măsurilor de protecție este încheierea judecătorească.

Totodată în cazult admiterii cererii de aplicare a măsurilor de protecție instanța emite și o ordonanță de protecție [1]. Privitor la natura juridică a actului judecătoresc de dispoziție al instanței de judecată ce examinează cererea privind aplicarea măsurilor de protecție în cazurile de violență în familie, deși legea prevede expres că examinarea acestei categorii de cereri finalizează prin adoptarea unei încheieri judecătorești: fie de admitere, fie de respingere a cererii, iar în caz de admitere se emite și o ordonanță de protecție, în practica judiciară s-au întâlnit cazuri când instanța de judecată a emis doar Ordonanța de protecție.

Deși, potrivit art.14 alin.(3) C.proc.civ. RM, în formă de încheiere se emite dispoziția primei instanțe prin care nu se soluționează fondul pricinii, în cazurile de violență în familie actul final este totuși Încheierea de admitere sau de respingere a cererii, iar în cazul admiterii cererii privind aplicarea măsurilor de protecție se emite și o ordonanță de protecție. Respectiv, argumentul care se impune de prevederile art.14 alin.(3) C.proc.civ. RM duc la ideea că în aplicarea măsurilor de protecție nu se soluționează fondul pricinii. În acest caz, prezintă interes natura juridică a încheierii judecătorești în calitate de act jurisdicțional, prin care se soluționează cererea privind aplicarea măsurilor de protecție

și efectele acesteia în cazul admiterii cererii, adică emiterea unei ordonanțe de protecție și aplicarea măsurilor de protecție. Deci putem vorbi de o cerere soluționată în fond doar în cazul admiterii acestei, când se emite Ordonanța de Protecție, acesta fiind actul de dispoziție final.

De asemenea prezintă interes și preverile art. 318⁶ C.proc.civ. RM, conform cărora încheierea privind admiterea sau respingerea cererii de aplicare a măsurilor de protecție și încheierea privind aplicarea ordonanței de protecție pot fi atacate cu recurs. Din această prevedere reiese că Instanța de judecată trebuie să emită următoarele Încheieri: 1). de admitere a cererii de aplicare a măsurilor de protecție; sau 2) de respingere a cererii de aplicare a măsurilor de protecție sau 3) încheieri privind aplicarea ordonanței de protecție.

Considerăm că totuși Instanța poate emite sau Încheiere de admitere a cererii privind aplicarea măsurilor de protecție în cazurile de violență în familie sau Încheiere de respingere a acestei cereri. Căci prin Încheierea de admitere instanța va dispune admiterea cererii privind aplicarea măsurilor de protecție, emiterea ordonanței de protecție și aplicarea măsurilor de protecție pe care le consideră necesare a fi aplicate.

Cu privire la forma Încheierii instanței de judecată ca act de dispoziție la examinarea cererilor de aplicare a măsurilor de protecție, considerăm că atâta timp cât prevederile capitolului XXX¹ al C.proc.civ. RM nu reglementează expres careva specificări, aceasta trebuie să corespundă reglementărilor generale prevăzute la art. 269-270 C.proc.civ. RM.

Deci la emiterea Încheierii de admitere sau de respingere a cererii privind aplicarea măsurilor de protecție, instanța de judecată se va retrage în camera de deliberare în condițiile art. 48 C.proc.civ.RM, dispozitivul căreia i se va da citire imediat după întocmire.

În încheiere instanța trebuie să se indice:

- a) Numărul dosarului;
- b) locul și data emiterii;
- c) denumirea emitentului, numele membrilor completului de judecată și al grefierului;
- d) date despre participanții la proces, obiectul litigiului sau pretenția înaintată;
- e) mențiunea cu privire la tipul ședinței publice sau închisă;
- f) problema asupra căreia se emite;
- g) motivele care au determinat concluziile instanței și legea guvernantă;
- h) dispoziția instanței, prin care trebuie să fie evidentă și clară soluția de admitere sau de respingere a cererii de aplicare a măsurilor de protecție. În cazul admiterii cererii dispozitivul trebuie să conțină și mențiunea despre emitere a ordonanței de protecție în favoarea victimei violenței în familie, măsurile-interdicții care urmează a fi aplicate agresorului, termenul de aplicare a acestor măsuri, mențiunea cu privire la explicarea condițiilor revocării măsurilor de protecție sau de prelungire a acestora, dispoziția privind repartizarea cheltuielilor de judecată și încasarea taxei de stat, în cazul admiterii parțiale a cererii – mai este necesară și mențiunea cu privire la respingerea cerințelor.
- i) ordinea și termenul de atac al încheierii, însă cu mențiunea că Încheierea se execută imediat.

După cum am precizat și anterior evidențiem că art. 318⁴ alin. (2) C.proc.civ. RM reglementează că în cazul admiterii cererii de aplicarea măsurilor de protecție, instanța emite o ordonanță de protecție. Având în vedere că încheierile reprezintă „dispozițiile primei instanțe sau ale judecătorului prin care pricina nu se soluționează în fond” [2], atunci considerăm că, din punct de vedere conceptual, ar fi corect ca actul de dispoziție final în cazul admiterii cererii de aplicarea măsurilor de protecție să fie considerat a fi ordonanța de protecție.

Deși art. 14 C.proc.civ. nu conține în calitate de act judecătoresc de dispoziție Ordonanța de protecție, totuși acest act urmează a fi emis potrivit normelor procesual civile prevăzute la Capitolul XXX¹.

Potrivit legii cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie [3], ordonanța de protecție reprezintă actul legal prin care instanța de judecată aplică măsuri de protecție a victimei. Centrul de Drept al Femeilor [4] definește Ordonanța de protecție ca fiind o măsură preventivă, al cărei scop este protejarea victimelor violenței în familie prin instituirea unor interdicții temporare agresorului. Centrul de Drept Căușeni [5] explică că Ordonanța de protecție, pe de o parte este o măsură de protecție pentru victimă împotriva agresorului, iar pe de altă parte este o măsură de restricție pentru agresor, prin care în cazul constatării unui caz de violență în familie, care pune în pericol viața,

integritatea fizică și/sau psihică a victimei, a copiilor ei sau a altor rude sau persoane aflate la întreținerea și îngrijirea ei, sau bunurile personale sau comune ale victimei sau ale agresorului. Cercetătorul N. Corcea susține că ordonanța de protecție ca modalitate de protejare a victimelor violenței în familie reprezintă un instrument complex care să poată fi utilizat în regim de urgență pentru a înlătura de îndată expunerea la tratamente agresive, adică este o cale de înlăturare a unui pericol iminent la care victima poate fi expusă.

În dependență de specificul măsurilor ce le conține, ordonanțele poartă denumiri diferite precum ar fi ordonanțe de interdicție, ordonanțe de protecție, ordonanțe de evacuare, etc. Spre exemplu România, operează cu noțiunea de ordin de protecție. Potrivit avocatului O. Ghiță [6], Ordinul de protecție, reprezintă o măsură aflată la dispoziția victimei violenței în familie ce se materializează într-o hotărâre judecătorească emisă în regim de urgență prin care sunt luate măsuri imediate și necesare în scopul de a proteja integritatea fizică și psihică a victimei unui act de violență în familie. Conform unei alte noțiuni [7], Ordinul de protecție este o hotărâre judecătorească civilă prin care se pot decide anumite măsuri de siguranță pentru a proteja victima de agresor pentru o perioadă determinată de timp.

Doctrinarii V. Bodrug- Lungu și L. Zmuncila [8], expun semnificația mandatului extraordinar de restricție temporară ce poate fi eliberat la cererea jertfei violenței domestice în cazul când aceasta are temeri pentru propria securitate sau reclamatul decide de a nu se prezenta în instanța de judecată sau se ascunde. Mandatul extraordinar poate conține dispoziții provizorii de neadmitere a actelor de violență și /sau avertismentul în adresa reclamatului despre neadmiterea urmăririi jertfei violenței și intervenția în folosirea bunurilor, inclusiv a celor comune. În afară de jertfele violenței, trebuie să aibă posibilitatea de a se adresa după mandatul de protecție și alte persoane.

Potrivit Raportului explicativ al Convenției Consiliului Europei cu privire la prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței în familie [9] o ordonanță de restricție sau protecție poate fi considerată ca o completare a unei ordonanțe prohibitive de urgență. Scopul ei este să ofere o cale de atac rapidă pentru protecția persoanelor expuse riscului oricăror forme de violență care cad sub incidența prezentei Convenții, prin interzicerea, restricționarea sau prescrierea unui anumit comportament al agresorului. Același raport [10], explică că ordonanța prohibitivă de urgență se aplică în situații de pericol imediat și cea mai eficientă modalitate de garantare a siguranței unei victime a violenței în familie este impunerea unei distanțe fizice între victimă și agresor. În multe cazuri, această măsură cere ca unul din cei doi să părăsească, pentru un anumit timp, domiciliul comun, sau ca agresorul să părăsească domiciliul victimei.

Articolul 53 al Convenției Consiliului Europei cu privire la prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței în familie, prevede recomandări pentru statele-părți de a lua măsuri legislative și de altă natură necesare pentru a asigura ca ordonanțele de restricție sau protecție să fie:

- disponibile pentru a asigura o protecție imediată și fără plasarea unor poveri financiare sau administrative exagerate asupra victimei;
- emise pentru o anumită perioadă sau pînă la modificare sau contramandare;
- acolo unde este necesar, emise fără a fi necesară prezența părții vizate și cu efect imediat;
- disponibile indiferent de și suplimentar la alte proceduri legale;
- permise a fi emise în procedurile legal ulterioare.

Deși pînă la moment Republica Moldova nu a semnat și nici nu a ratificat Convenția sus menționată, considerăm că totuși modificările legislative propuse pînă în prezent ar asigura pe deplin îndeplinirea recomandărilor respective.

Reieșind din totalitatea noțiunilor cercetate, întra-devăr scopul emiterii ordonanței de protecție în cazurile de violență în familie constă „în asigurarea de urgență a protecției victimei” [11], „în prevenirea unui risc real și imediat, or, când sunt puse în pericol viața și sănătatea victimei, în asigurarea de urgență a protecției victimei, în preîntîmpinarea unor noi acte de violență asupra victimei și/sau asupra altor membri ai familiei, precum și în prevenirea distrugerii bunurilor victimei, a averii comune a familiei” [12].

Potrivit art 318⁴ alin. (2) C.proc.civ. RM, prin ordonanța de protecție instanța aplică una sau mai multe dintre următoarele măsuri:

- a) obligarea de a părăsi temporar locuința comună ori de a sta departe de locuința victimei, fără a decide asupra modului de proprietate asupra bunurilor;

- b) obligarea de a sta departe de locul aflării victimei, la o distanță ce ar asigura securitatea victimei;
- c) obligarea de a nu contacta victima, copiii acesteia, alte persoane dependente de ea;
- d) interzicerea de a vizita locul de muncă și de trai al victimei;
- e) obligarea, pînă la soluționarea cazului, de a contribui la întreținerea copiilor pe care îi are în comun cu victima;
- f) obligarea de a plăti cheltuielile și daunele cauzate prin actele sale de violență, inclusiv cheltuielile medicale și cele de înlocuire sau reparare a bunurilor distruse sau deteriorate;
- g) limitarea dispunerii unilaterale de bunurile comune;
- h) stabilirea unui regim temporar de vizitare a copiilor săi minori;
- i) interzicerea de a păstra și purta armă.

Deci prin ordonanța de protecție se aplică careva din măsurile prevăzute în C.proc.civ. RM, în scopul protejării victimiei, pe un termen de pînă la 3 luni, însă legiuitorul nu reglementează care este forma acestui act.

Considerăm că o ordonanță de protecție ar putea avea următorul conținut:

- a) Numărul dosarului;
- b) locul și data emiterii;
- c) denumirea emitentului, numele membrilor completului de judecată și al grefierului;
- d) date despre participanții la proces,
- e) mențiunea cu privire la tipul ședinței publice sau închisă;
- f) obiectul litigiului sau pretenția înaintată;
- g) legea guvernantă;
- h) dispoziția instanței, care trebuie să conțină mențiunea despre emitere a ordonanței de protecție în favoarea victimei violenței în familie, măsurile-interdicții care urmează a fi aplicate agresorului, termenul de aplicare a acestor măsuri, mențiunea cu privire la explicarea condițiilor revocării măsurilor de protecție sau de prelungire a acestora, consecințele nerespectării măsurilor aplicate, dispoziția privind repartizarea cheltuielilor de judecată și încasarea taxei de stat și dispoziții cu privire la executarea ordonanței.

Deși legea procesual civilă nu prevede o formă a Ordonanței de protecție, totuși pentru instanțele de judecată sunt propuse diverse modele de acte, inclusiv și Ordonanța de protecție, în manualul Modele de acte judecătorești. Procedura Civilă [13]. Susținem că aceste modele sunt benefice pentru a contribui la unificarea practicii judiciare.

În urma emiterii actelor judecătorești, adică a încheierii și după caz a ordonanței de protecție, acestea se înmânează imediat participanților la proces, inclusiv victimei și agresorului, dacă sunt prezenți în cadrul ședinței de judecată. În cazul absenței acestora, responsabilitatea de informare îi revine inspectorului de sector în conlucrare cu asistentul social. În acest sens legiuitorul a prevăzut expres în Legea cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie că „responsabilitatea de informare a agresorului despre ordonanța de protecție și de aplicare a acesteia revine inspectorului de sector în conlucrare cu asistentul social” [14].

Din momentul emiterii ordonanței de protecție, parvenirii și înregistrării acesteia în cancelaria subdiviziunii de poliție, sau în cazurile în care polițistul a participat la ședința instanței de judecată, documentul imediat va fi dispus angajaților poliției din raza de domiciliere a victimei și/sau agresorului. Poliția este desmnată astfel responsabilă pentru informarea părților, executare și supraveghere a măsurilor de protecție, stabilite de către instanță. [15]

În cazul absenței părților la ședința de judecată, angajații poliției vor înmâna acestora o copie a Încheierii și ordonanței de protecție, fapt ce va fi consemnat într-un proces-verbal privind înmânarea actelor de procedură, conform art.29 Cod de executare. Totodată agresorului îi vor fi explicate drepturile și obligațiile, precum și răspunderea pe care o va purta în cazul neexecutării intenționate sau eschivării de la neexecutare a ordonanței de protecție. În acest sens vor fi făcute mențiuni în procesul-verbal cu privire la înmânarea actelor de procedură. Refuzul părților de a primi copia de asemenea urmează a fi indicat în procesul-verbal respectiv. În cazul schimbării domiciliului victimei sau a agresorului, angajații poliției vor informa și asistentul social de la noul domiciliu al părților expedind o copie a ordonanței de protecție.

Cu privire la contestarea actelor de dispoziție ale instanței la aplicarea măsurilor de protecție, subliniem că C.proc.civ. R.M. [16] reglementează că încheierea privind admiterea sau respingerea cererii de aplicare a măsurilor de protecție și încheierea privind aplicarea ordonanței de protecție pot fi atacate cu recurs conform prezentului cod. La rândul său Legea privind prevenirea și combaterea violenței în familie [17] reglementează că contestarea ordonanței de protecție se face în conformitate cu legislația în vigoare.

Astfel legislația expusă conține o inexactitate la acest subiect, adică nu este clar ce se contestă încheierea sau ordonanța de protecție. Însă susținem că instituția contestării urmează a fi respectată potrivit normelor procesual civile, deoarece acestea sunt norme ce au fost adoptate posterior normelor expuse în Legea privind prevenirea și combaterea violenței în familie. Or, art. 6 alin. 7 din Legea nr. 780 din 27.12.2001 privind actele legislative, în cazul în care între două acte legislative cu aceeași forță juridică apare un conflict de norme ce promovează soluții diferite asupra aceluiași obiect al reglementării, se aplică prevederile actului posterior.

De asemenea susținem că ordonanța de protecție este un act accesoriu încheierii de admitere a cererii privind aplicarea măsurilor de protecție și nu poate fi contestat independent.

Este esențial să evidențiem că contestarea încheierii de admitere a cererii de aplicare a măsurilor de protecție nu suspendă executarea măsurilor de protecție aplicate.

Bibliografie:

1. Codul de Procedură Civilă al Republicii Moldova nr. 225 din 30.05.2003, intrat în vigoare la data 12.06.2003, publicat: Monitorul Oficial nr. 111-115 din 12.06.2003, art. 318⁴ alin. (2);
2. Codul de Procedură Civilă al Republicii Moldova, art. 269 alin. (1);
3. Legea Republicii Moldova, cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie nr. 45 – XVI din 01.03.2007, art. 2;
4. Centrul de Drept al Femeilor în parteneriat cu Ministerul Afacerilor Interne al RM și Inspectoratul Genral de Poliție, elab.: Vl. Cazacov, Gh. Neamțu, V. Ionașcu, ș.a., *Ghid practic privind intervenția eficientă a poliției în cazurile de violență în familie*, Chișinău: Bons Offices, 2015, (144p), pag 43;
5. Centrul de Drept Căușeni, Gender-Centru, Asistența juridică pentru victimele violenței în familie, Chișinău, 2012, (10 p.), pag. 3;
6. <http://unbr.ro/ro/ordinul-de-protectie-varietate-a-ordonantei-presedintiale/> (accesat 12.04.2016)
7. <http://violentaimpotrivaefemeilor.ro/studii-ordin-de-protectie/> (accesat 12.04.2016)
8. Bodrug-Lungu V., Zmuncilă L. “*Violența domestică: strategii de promovare și combatere*”, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, 2007, (147 pag), pag. 87;
9. Raport Explicativ la Convenția Consiliului Europei cu privire la prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței în familie, în Suportul de practică judiciară și acte normative naționale și europene “Violența în familie în Republica Moldova”, Chișinău 2014, pag. 83, pct. 268;
10. Ibidem, pag. 83, pct. 264;
11. Centrul de Drept al Femeilor în parteneriat cu Ministerul Afacerilor Interne al RM și Inspectoratul Genral de Poliție, elab.: Vl. Cazacov, Gh. Neamțu, V. Ionașcu, ș.a., *Ghid practic privind intervenția eficientă a poliției în cazurile de violență în familie*, Chișinău: Bons Offices, 2015, (144p), pag 43;
12. Hotărîrea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr. 1 din 28 mai 2012 ”cu privire la aplicarea de către instanțele de judecată a prevederilor Capitolului XXX¹ din Codul de procedură civilă (aplicarea măsurilor de protecție în cazurile de violență în familie)”, pct. 4.;
13. E. Belei, A. Borș, F. Chifa, ș.a., coord. M. Poalelungi, E. Belei, *Modele de acte judecătorești. Procedura civilă* ediția a III-a, Chișinău, „Tipografia Centrală”, 2014, pag. 565-566 și 572-573;
14. Legea Republicii Moldova, cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie nr. 45 – XVI din 01.03.2007, art. 15 alin. (2);
15. Gorceag L, Sîrbu S., Ionița D, “*Suport de curs pentru formatori privind intervenția eficientă a poliției la cazurile de violență în familie în Moldova*”, Chișinău, ed Bons Offices, 2013, pag. 80;
16. Centrul de Drept al Femeilor în parteneriat cu Ministerul Afacerilor Interne al RM și Inspectoratul Genral de Poliție, elab.: Vl. Cazacov, Gh. Neamțu, V. Ionașcu, ș.a., *Ghid practic*

privind intervenția eficientă a poliției în cazurile de violență în familie, Chișinău: Bons Offices, 2015, (144p), pag 47;

17. Codul de Procedură Civilă al Republicii Moldova, art. 318° alin. (1);

POLITICI DE INTEGRARE ÎN ITALIA A MIGRANȚILOR ORIGINARI DIN REPUBLICA MOLDOVA: ACCESUL LA CETĂȚENIE

DELEU Ecaterina, doctorand,
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei

Abstract: *The term of integration is complex, with multiple significations. To understand the immigrant integration into the host society requires analyzing data on school integration, occupational and economic integration degree, but also many other aspects. The essence of the integration process definition, accepted in the European Union, is actually integration as a dynamic, bilateral, adaptive/mutual interaction of all immigrants and residents from all member states. The European legal framework is comprehensive in this sense.*

In recent years, the wave of emigration of Moldovans to Italy was reduced in intensity. There were other issues to be considered, including the effects of the policies adopted by the host country. There are several signals of stabilizing community Moldovan citizens in Italy. In this study we were interested in the impact of policies to accede to citizenship of Italy by migrants born in Moldova. The analysis is based on research by mixed methods. The qualitative study included in-depth interviews, focus group discussions, interviews with Moldovan migrants, cultural mediators, experts from Moldova and Italy.

Esența definiției procesului de integrare a migranților, acceptată în cadrul țărilor membre ale Uniunii Europene, este de fapt accepția integrării ca un proces dinamic, bilateral, de adaptare/interacțiune reciprocă, din partea tuturor imigranților și a tuturor rezidenților statelor-membre. Cadrul legal european este foarte cuprinzător, în acest sens. Termenul de integrare este complex, cu multiple semnificații¹. În cazul migranților, pentru a înțelege gradul de integrare în societatea gazdă este nevoie nu doar de analiza datelor privind integrarea în școli, gradul ocupațional sau integrarea economică, ci și multe alte aspecte. Între criteriile de integrare se numără accesul la cetățenie, accesul la asigurarea medicală, la serviciile de creditare etc.

Principiile comune de bază ale politicii de integrare a migranților în Uniunea Europeană, adoptate de Consiliul Uniunii Europene la 19 noiembrie 2004, subliniază rolul fundamental de reciprocitate a interacțiunii dintre migranți și societatea-gazdă. Acestea includ, între principiile de bază, respectul față de valorile fundamentale ale UE, accesul pe piața muncii, cunoștințe de bază ale limbii, culturii țării de reședință, servicii de instruire și formare adresate migranților, interacțiunea frecventă dintre migranți și rezidenții locali, participarea imigraților la procesul democratic etc. Convenția europeană cu privire la cetățenie a fost semnată la Strasbourg la 6 noiembrie 1997 și a intrat în vigoare la 1 martie 2000. Acest document include principiile și regulile fundamentale de acordare a cetățeniei, inclusiv nediscriminarea și respectarea drepturilor rezidenților în statele membre². Obținerea cetățeniei țării de reședință este un factor important pentru migranții din prima generație, dar și pentru cei din generațiile secundă, născuți în aceste țări. În ambele cazuri, obținerea cetățeniei este un instrument suplimentar de promovare a șanselor egale, a nediscriminării³.

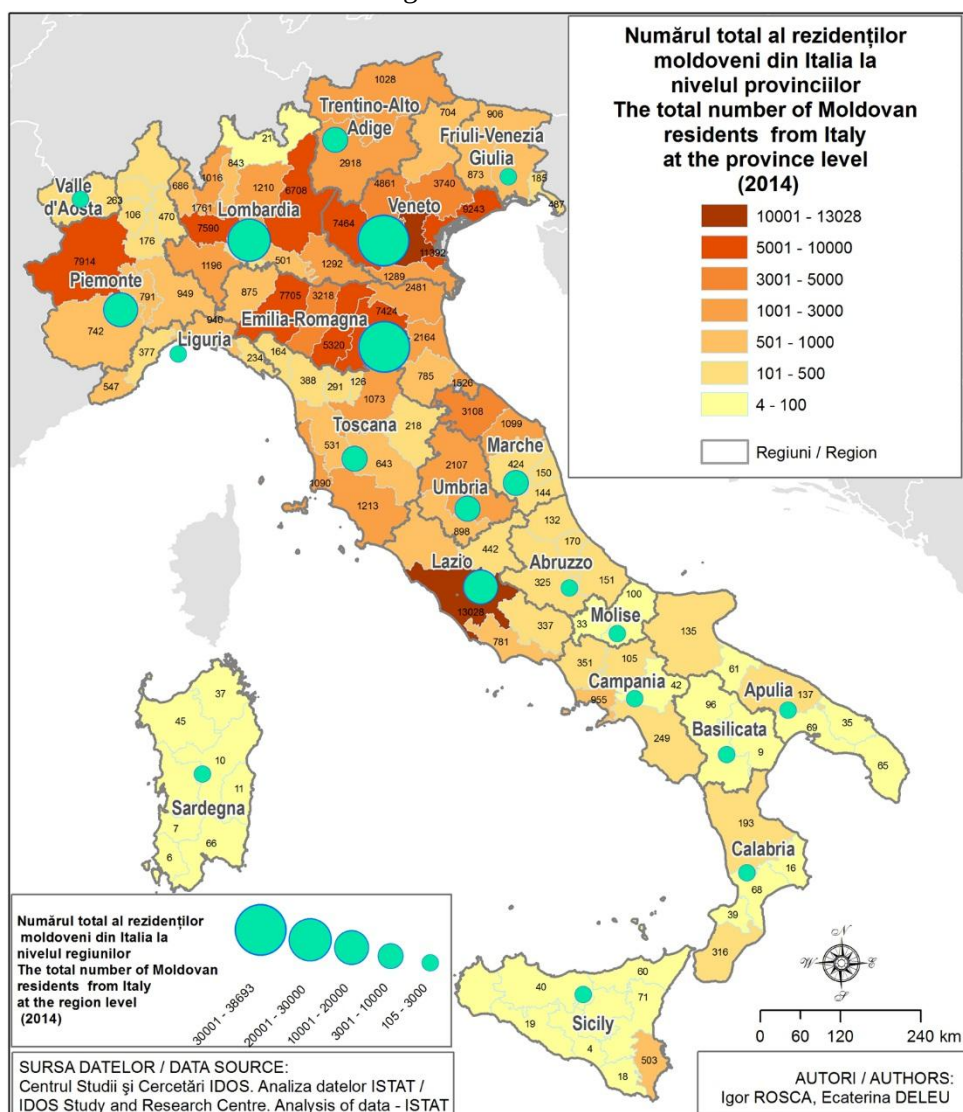
În ultimii ani, valul de emigrare spre Italia s-a redus în intensitate, în 2014 fiind înregistrată pentru prima oară o scădere a numărului migranților originari din Republica Moldova prezenți legal în peninsula.

¹ Borlandi M., Boudon R., Cherkaoui M., Valade B. (coord.) Dicționar al gândirii sociologice. - Iași: Polirom, 2009, p. 389-392.

² <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=166&CM=1&D F=7/5/2007&CL=ENG>

³ Manual privind integrarea pentru factorii de decizie politică și practicieni, ediția a III-a. Direcția Generală Justiție, Libertate și Securitate a Comisiei Europene. - Luxembourg: 2010, p. 110-112

Figura 1

Sursa: Centrul de Studii și Cercetări IDOS, analiza datelor ISTAT

Au apărut alte aspecte care trebuie luate în considerare, inclusiv ca efecte ale politicilor adoptate de țara gazdă. Un indicator important este creșterea numărului copiilor născuți în Italia (circa 13 mii), al celor integrați în grădinițe și școli (25.047, în anul de studii 2014-2015), în special în școala primară și în clasele gimnaziale, reducerea constantă a numărului coplesitor din ciclul secundar de studii (copii de 12-15 ani care au plecat cu părinții lor în Italia). Un alt indicator este reîntregirea familiei, motiv preponderent în ultimii ani pentru obținerea permisului de ședere.

În anul 2012, circa 2 milioane de imigrați au obținut cetățenia țărilor membre OCDE, iar în statele UE – peste 850 mii¹. Potrivit datelor Eurostat, în 2013 peste 984 mii de persoane au devenit cetățeni ai unui stat UE, 88 la sută cetățeni fiind extracomunitar și apatrizi, 12 la sută – cetățeni comunitari. Cei mai mulți migranți au obținut cetățenia țării de reședință în Spania² – 225.800, în Marea Britanie – 207.500, în Germania – 111.910, în Italia – 100.700, în Grecia – 29.462, Portugalia – 24.476 (țări în care se află un număr considerabil de cetățeni moldoveni) etc. Potrivit datelor oficiale, în perioada 2010-2013 a crescut cu 20,3 la sută numărul cazurilor de obținere a cetățeniei. În Spania a crescut cu 82,5 la sută, în Italia - cu 52,7 la sută, în Germania - cu 7 la sută, în Anglia - cu 6,5 la sută.

¹ Indicators of Immigrant Integration 2015: Settling In.- Paris: OECD Publishing, 2015, p.203.

² http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Acquisition_of_citizenship_statistics

În Italia, cadrul legal privind acordarea cetățeniei este asigurat prin implementarea Legii nr. 91 din 5 februarie 1992¹, care prevede trei modalități de obținere a cetățeniei – prin **naturalizare** (după cel puțin 10 ani de aflare neîntreruptă pe teritoriul țării), prin **căsătorie** (pentru cetățenii străini care locuiesc pe teritoriul Italiei cel puțin doi ani după căsătorie, termen redus la un an în cazul nașterii unui copil), prin **dobândirea cetățeniei** la împlinirea a 18 ani, pentru cei *născuți pe teritoriul Italiei*, care au locuit legal până la vârsta de 18 ani și depun cererea de obținere a cetățeniei în termen de un an (până la împlinirea vârstei de 19 ani).

Recensământul din 2011 din Italia indică 484.624 cetățeni extracomunitari care au obținut cetățenia italiană. Chiar dacă Republica Moldova are o istorie recentă de migrație, un număr considerabil de cetățeni moldoveni au obținut cetățenia Italiei, în raport cu alte comunități.

În perioada 2003-2007, circa 879 migranți moldoveni au obținut cetățenia Italiei², majoritatea covârșitoare – 878 – în urma căsătoriei cu un cetățean italian. Doar un migrant moldovean a devenit cetățean italian prin naturalizare, după cel puțin 10 ani de aflare legală în Italia. În 2008 circa 683 de cetățeni moldoveni au obținut cetățenia Italiei, în 2009 – 550, în 2010 – 703, iar în 2011 – 471. În anul 2012, potrivit datelor Ministerului de Interne din Italia, din numărul total de 42.601 străini care au obținut cetățenia, 1.016 erau imigrați moldoveni sau 2,4 la sută din total. Comunitatea cetățenilor moldoveni se afla pe locul 10 după numărul cazurilor de obținere a cetățeniei.

Dobândirea cetățeniei țării gazdă are tangențe directe cu numărul căsătoriilor mixte, modalitate prin care migranții moldoveni pot obține în termen mai scurt cetățenia Italiei. În 2012 au fost înregistrate 1.138 căsătorii ale cetățenilor moldoveni. În 375 de cazuri, ambii erau cetățeni moldoveni, iar numărul căsătoriilor mixte a fost de 747 sau 4,6 la sută din total (locul VII în Italia). În 16 cazuri, bărbați moldoveni s-au căsătorit cu femei care dețineau cetățenia italiană. După numărul cazurilor de separare a cuplurilor mixte, Republica Moldova se află pe locul 20, cu 64 de cazuri sau 1,5 la sută din total. Cât privește cazurile de divorț în familiile mixte, acestea nu au depășit 20-25 cazuri, în 2012.

Ponderea femeilor în numărul celor care au obținut cetățenia este majoră, o consecință a faptului că fluxul migrațional din Republica Moldova spre Italia a fost preponderent feminin (67-68 la sută). Din cei 1.016 migranți moldoveni care au obținut în 2012 cetățenia Italiei, 42 sunt bărbați (4,1 la sută), iar 974 - femei (95,9 la sută). Motivele de obținere a cetățeniei sunt **naturalizarea** (51,5 la sută) și **căsătoria** (48,5 la sută). În special, femeile sunt vizate în căsătoriile mixte (82 la sută din total), iar bărbații – 17,9 la sută. Raportul este diferit în cazul obținerii cetățeniei în baza reședinței, unde prevalează bărbații cu 64,5 la sută - față de 35,5 la sută, în cazul femeilor. Potrivit datelor Ministerului de Interne al Italiei, în cazul imigraților moldoveni procesul de obținere a cetățeniei este unul discontinuu, cu creșteri sau descreșteri de la un an la altul. În raport cu 2008, când 683 de imigrați moldoveni au obținut cetățenia Italiei, în 2012 acest număr a crescut cu 49 la sută, până la 1.016.

În 2013, alți 1 118 migranți originari din Republica Moldova au devenit cetățeni italieni. Din cele 1.113 căsătorii înregistrate, 762 au fost mixte - 744 femei din Republica Moldova s-au căsătorit cu bărbați italieni și 18 bărbați moldoveni – cu italience.

În anul 2014, în Italia, 93.500 cetățeni străini au obținut cetățenia acestei țări, dintre ei 4.276 fiind cetățeni moldoveni sau 4,6 la sută. Noutatea acestor date o reprezintă creșterea majoră, de până la 73,3 la sută a numărului cazurilor de obținere a cetățeniei prin naturalizare, adică după cel puțin 10 ani de ședere legală pe teritoriul Italiei. În cazul cetățenilor moldoveni acest indice este mai mare cu 10 puncte procentuale, constituind 83,5 la sută. Elementul surprinzător în cazul comunității migranților originari din Republica Moldova este tocmai prezența masivă a copiilor născuți în Italia, care au locuit neîntrerupt, legal, timp de 10 ani în peninsulă, iar până la împlinirea a 19 ani au depus actele necesare prin care și-au exprimat dorința de a deveni cetățeni italieni. Dintre cei 4.276, 705 migranți moldoveni au obținut cetățenia Italiei în urma căsătoriei mixte, 501 – ca urmare a 10 ani de reședință continuă (naturalizării), iar 3.070 tineri cetățeni moldoveni născuți în Italia au dobândit cetățenia la împlinirea a 18 ani.

De regulă, datele privind acordarea cetățeniei sunt prezentate fără a include numărul celor născuți în Italia care au solicitat cetățenia la împlinirea a 18 ani. Deci în anul 2014 circa 1 206 migranți moldoveni din Italia au obținut cetățenia prin naturalizare sau în urma căsătoriei. Din cele 1.206

¹ Dossier Statistico Immigrazione 2015. – Centro Studi e Ricerche IDOS. Roma: 2015, p. 201-203.

² Moșneaga V., Moraru V., Rusnac G., Țurcan V. Fațetele unui proces: migrația forței de muncă din Republica Moldova în Italia.- Chișinău: Editerra Prim, 2011, p. 13.

persoane, 86,2 la sută sunt femeile (1.039) și 13,8 la sută - bărbați (167). Dintre cazurile de obținere a cetățeniei, în urma căsătoriei au fost 68,9 la sută, iar 31,1 la sută – în urma naturalizării. În cazul femeilor, 78,9 la sută au obținut cetățenia Italiei în urma căsătoriei, iar 21,1 la sută în urma naturalizării. În cazul bărbaților moldoveni raportul se inversează: 6,6 la sută au devenit cetățeni italieni în urma căsătoriei, iar 93,4 la sută – în urma reședinței legale de cel puțin 10 ani.

În total, putem vorbi de un număr de 6.626 cetățeni moldoveni care au obținut cetățenia Italiei în perioada 2003-2014, prin naturalizare și căsătorie. Aici nu sunt incluși cei născuți pe teritoriul Italiei, care la împlinirea a 18 ani au dreptul la dobândirea cetățeniei.

Figura 2

Cetățeni moldoveni care au obținut cetățenia Italiei prin naturalizare și căsătorie, 2003-2014

2003-2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	TOTAL
879	683	550	703	471	1 016	1 118	1 206	6.626

Sursa: Ministerul Muncii și Politicilor Sociale din Italia, analiza datelor Ministerului Italian de Interne

Figura 3

Sursa: Ministerul Muncii și Politicilor Sociale din Italia - analiza datelor Ministerului italian de Interne

Dacă până în 2010 ritmul cazurilor de obținere a cetățeniei Italiei de către migranții originari din Republica Moldova a fost discontinuu, datele fiind diferite de la un an la altul, din 2011 numărul este în continuă creștere.

Parlamentul Italiei a aprobat, în decembrie 2015, modificarea legislației în domeniu, propunând o formulă temperată de *ius soli* (dreptul la cetățenie pentru cei născuți pe teritoriul țării), astfel încât copiii născuți în Italia să aibă dreptul la cetățenia Italiei până la împlinirea a 18 ani. În acest caz, datorită numărului impunător de copii născuți în Italia, va crește brusc numărul noilor cetățeni italieni. În cazul cetățenilor moldoveni, această creștere va fi substanțială, pentru că din 2001 până în prezent în Italia s-au născut circa 13 mii de copii, potrivit datelor Ministerului de Interne de la Roma. Proiectul de lege aprobat de Camera Deputaților are la bază două criterii de apreciere – parcursul școlar de integrare a minorului și gradul de integrare/stabilire în Italia a părinților săi. Potrivit proiectului, este recunoscut dreptul la cetățenie pentru minorii născuți pe teritoriul Italiei, cu părinți cetățeni străini, dacă cel puțin unul din ei are un permis UE de lungă ședere. Totodată, au dreptul la cetățenie minorii care au intrat în Italia până la împlinirea a 12 ani și au încheiat cel puțin 5 ani de parcurs școlar și formativ în cadrul instituțiilor din sistemul italian de instruire¹. În cazul în care întrunesc respectivele

¹ La comunita moldava in Italia: Rapporto annuale sulla presenza degli immigrati – 2015. – Ministero del Lavoro e delle Politiche Sociali. Roma: ianuarie 2016, p. 111.

condiții, părinții acestor minori sunt în drept să depună solicitarea de dobândire a cetățeniei pentru copiii lor. La împlinirea a 18 ani, acești tineri pot depune personal cereri de obținere a cetățeniei Italiei.

Experții naționali estimează o continuă creștere a numărului cazurilor de obținere a cetățeniei în Italia, prin naturalizare, în condițiile în care tot mai mulți migranți originari din Republica Moldova întrunesc condiția legală de aflare timp de 10 ani pe teritoriul țării. Procedura de acordare a cetățeniei este considerată mai restrictivă în raport cu alte țări și, totodată, mai dificilă. În Italia, de regulă este depășit termenul stabilit de 730 de zile pentru a primi un răspuns la cererea de solicitare a cetățeniei. În medie, acest termen este de 2-4 ani. Pentru comparație, în Portugalia, într-o perioadă scurtă, 2009-2011, peste 6 mii de migranți moldoveni au obținut cetățenia țării de reședință, după 6 ani de aflare în această țară.

În Italia și Portugalia numărul migranților moldoveni cu cetățenia României sau altor țări UE (bulgară, a Țărilor Baltice etc.), deși este unul considerabil, este relativ mai mic decât în alte țări de migrație (Marea Britanie, Franța, Germania etc.). În Portugalia, migranții moldoveni au beneficiat de politicile de legalizare și integrare acordate de autorități, inclusiv prin dobândirea cetățeniei. În același timp, autoritățile din Italia au insistat asupra promovării unor politici de legalizare a aflării migranților, pentru a combate migrația ilegală¹.

În Italia, noii cetățeni nu sunt obligați să renunțe la cetățenia țării de origine, iar această prevedere este valabilă și în cazul migranților originari din Republica Moldova. Pe de altă parte, Legea cu privire la cetățenia Republicii Moldova nr. 1024 din 02.06.2000 stipulează multe prevederi ce țin de naturalizare (și condițiile naturalizării), pluralitate de cetățenii (cazurile de pluralitate de cetățenii), redobândire a cetățeniei² etc. Acordul cu privire la migrația forței de muncă și protocolul de implementare a acestuia (semnate la Roma, la 5 iulie 2011)³, încheiat între Guvernul de la Chișinău și cel de la Roma, colaborarea dintre Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei din Republica Moldova și Ministerul Muncii și Politicilor Sociale din Italia privind atenuarea efectelor negative ale migrației asupra copiilor contribuie la abordarea comună a unor probleme care vizează cetățenii moldoveni prezenți în Italia. În ultimii ani, din Italia au revenit în Republica Moldova mai mulți migranți care încearcă să se reintegreze în societatea țării de origine. Cei care au solicitat cetățenia altor țări de migrație, unde s-au stabilit de mai mult timp, își continuă parcursul de integrare, fără a renunța la cetățenia Republicii Moldova.

ОТНОШЕНИЯ МЕЖДУ РЕСПУБЛИКОЙ МОЛДОВА И ОРГАНИЗАЦИЕЙ ПО БЕЗОПАСНОСТИ И СОТРУДНИЧЕСТВУ В ЕВРОПЕ: ПЕРСПЕКТИВЫ

ГОРБАТЮК Марина, докторантка,
Институт Юридических и Политических Исследований АНМ

Abstract: *This article gives knowledge about work of the OSCE Mission to Moldova. It is to help achieve a comprehensive, just and lasting political settlement of the Transnistrian conflict based on the sovereignty and territorial integrity of Moldova and a special status for Transnistria. It is given prospects of the Mission facilitates co-operation between both sides of the Dniester/Nistru River on various levels, ranging from technical working group meetings on practical issues impact the daily lives of people on both banks to higher-level political negotiations directly between the two chief negotiators or in the international 5+2 format.*

С момента становления ОБСЕ во времена холодной войны, продолжают играть одну из ведущих ролей на международной арене и по сей день. Необходимо особо выделить ее важный вклад в формирование современного международного права. Можно уверенно утверждать, что

¹ Cheianu-Andrei D. Cartografierea Diasporei moldovenești în Italia, Portugalia, Franța și Regatul Unit al Marii Britanii.- Chișinău: 2013, p.24,44.

² <http://lex.justice.md/md/311522/>

³ HG din 18.08.2011 cu privire la aprobarea Acordului între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Italiei în domeniul migrației forței de muncă și a Protocolului de implementare a Acordului

Хельсинский Заключительный акт явился достойным продолжением Устава Организации Объединённых Наций и является беспрецедентным документом в истории человечества. Во многом благодаря ему мировому обществу удалось избежать третьей мировой войны. Сегодня ОБСЕ – это полноценная международная организация, она продолжает внутренне эволюционировать, стремясь подстраиваться под современные вызовы и угрозы безопасности. Мы не можем не отметить, что все 57 государств-участниц имеют равный статус, в связи с чем решения носят политически обязательный характер.

События начала XXI века предъявляют к системе европейской безопасности новые требования, ставят мир перед новой ситуацией. Локальные конфликты, нередко возникающие из-за несоблюдения прав человека, все чаще занимают место классических международных конфликтов. Религиозные и этнические очаги напряженности, международный терроризм, экстремизм с применением насилия и бесконтрольное распространение легкого оружия дестабилизируют процессы демократизации, происходящие во многих государствах-участниках. Торговля людьми, организованная преступность, контрабанда наркотиков побуждают международное сообщество к решительным действиям. Продолжающиеся конфликты в Нагорном Карабахе и Приднестровье должны быть, наконец, разрешены. Требуются большие усилия, чтобы преодолеть последствия военных конфликтов на Балканах и на Кавказе.

Как в период принятия Хельсинского заключительного акта, так и в настоящее время ОБСЕ снова подвергается критике. Ей ставятся в упрек бездействие и недостаточная эффективность.

ОБСЕ отличается от других международных организаций (НАТО, ЕС, ЗЕС, Совет Европы или СНГ) всесторонней концепцией безопасности, широким географическим охватом стран-участников, но главное, что ОБСЕ основана на принципах равноправного сотрудничества и согласия. Ввиду своего чисто политического характера и малого бюрократического аппарата ОБСЕ оказалась способной быстро и гибко реагировать на изменения ситуации. Это утверждение справедливо и применительно к выработке норм.

По отношению к внутренним конфликтам, происходящим в странах-участниках, ОБСЕ располагает целым рядом преимуществ, в частности, считает незаконным запрет на вмешательство во внутренние дела государства. Преимуществом также является и то, что в основе деятельности организации лежит политика сотрудничества, а не конфронтации. Благодаря своим представительствам на местах ОБСЕ способна быстрее предотвращать, улаживать конфликты или помогать преодолевать их последствия.

Упомянутые структуры ОБСЕ развились со временем в оперативный политический аппарат. В первую очередь, это Бюро по вопросам демократических институтов и правам человека (БДИПЧ) - центральное учреждение ОБСЕ по правам человека. БДИПЧ поддерживает процессы демократизации во многих странах Восточной и Юго-Восточной Европы, Центральной Азии и Кавказа с помощью внедрения различных проектов по вопросам права, миграции, равноправия полов, поддержки гражданского общества и интеграции народа и власти. В сотрудничестве с Парламентской Ассамблеей ОБСЕ БДИПЧ наблюдает за проведением выборов в государствах-участниках и оказывает им техническую помощь в проведении выборов. В рамках своих полномочий БДИПЧ следит за ситуацией в странах-участниках, связанной с правами человека, обращает внимание председателя ОБСЕ на случаи их нарушения. Верховный Комиссар по вопросам национальных меньшинств с помощью средств превентивной дипломатии, содействующих разрядке потенциальных конфликтов в многонациональных государствах, и уполномоченный по вопросам свободы средств массовой информации также взяли на себя важные функции в области "человеческого измерения".

В каком направлении будет развиваться ОБСЕ дальше, учитывая требования времени? Прежде всего, обязателен дальнейший рост профессионализма персонала.

ОБСЕ должна делать все, чтобы сохранить свою гибкость - одно из самых больших своих преимуществ, умение обойтись небольшим эффективным бюрократическим аппаратом и способность оперативно использовать свои децентрализованные структуры с относительно автономными миссиями и учреждениями. Необходимо далее устанавливать и развивать международные контакты для предотвращения конфликтов и преодоления кризисов в странах-

участниках, эффективнее использовать имеющиеся для этого ресурсы. В этих целях на встрече в Стамбуле была принята "Платформа по совместной безопасности".

С момента своего основания СБСЕ/ОБСЕ, формируя обязательные правила политической игры, внесла весомый вклад в создание современной нормативной базы, регулирующей сферу "человеческого измерения". Тем не менее, остается ряд нерешенных вопросов, таких, например, как соблюдение прав детей и борьба с торговлей людьми. [1]

Хотя со дня подписания Хельсинкского заключительного акта и прошло уже 41 год, ОБСЕ осталась молодой, динамичной и гибкой организацией. Если она сохранит эти черты, то и в дальнейшем будет в состоянии находить эффективные решения в ответ на новые требования, связанные с европейской безопасностью.

Мы полагаем, что возобновление переговоров по политическому решению для приднестровской проблемы на региональном уровне достигнут необходимых условий для подобных решений/договоренностей. Существует достаточно глубокий конфликт между Западом и Востоком, между Западом и Российской Федерацией. В этом регионе происходит достаточно ожесточенное геополитическое состязание.

Итак, на настоящем этапе деятельности необходима трансформация нынешней "аморфной" структуры, доставшейся ОБСЕ от ее конференционного прошлого, в полноценную международную организацию с четкими правилами процедуры, более внушительной ролью генерального секретаря, подотчетностью коллективным руководящим органам, создание комитетов, соответствующих трем традиционным "корзинам" ОБСЕ, а также проявление политической воли, подобной той, которая 30 лет назад дала Европе хельсинкский Заключительный акт. Это поможет принять первый набор решений, повышающих эффективность ОБСЕ, договориться и зафиксировать алгоритм и график дальнейшей всесторонней работы по реформированию организации, без чего у ОБСЕ просто нет будущего.

Развитие обстановки в сфере безопасности в начале XXI века несет с собой новые вызовы и угрозы для всех государств. В силу указанных выше особенностей ОБСЕ способна отвечать на эти вызовы и угрозы на основе принципов всеобъемлющей, равной и неделимой безопасности, основанной на сотрудничестве. «Полная реализация потенциала ОБСЕ в области безопасности, экономическом и экологическом, а также гуманитарном измерениях позволит более эффективно действовать в ответ на новые вызовы глобальной и европейской безопасности, включая борьбу против международного терроризма» [2].

Однако в последние годы эффективность деятельности ОБСЕ существенно снизилась, что привело к постановке вопроса о повышении эффективности ее деятельности, совершенствовании институтов, и даже реформировании Организации. На это указывалось, в частности, в Обращении государств-участников Содружества Независимых Государств к партнерам по ОБСЕ от 15 сентября 2004 года.

4 февраля 1993 г. в Республике Молдова была учреждена Миссия, а 25 апреля 1993 г. в Кишиневе она начала практическую работу. [3] Среди положительных моментов работы ОБСЕ следует отметить её вклад в решение вопросов человеческого измерения в Республике Молдова. В частности, миссия ОБСЕ с самого начала рассматривала Закон о применении языков на территории Молдавской ССР от 30 августа 1989 г. как одну из причин развязывания конфликта и тогдашнему президенту М.Снегуру была представлена памятная записка, в которой говорилось о необходимости пересмотра данного закона в целом, приостановлении действия ст. 7 Закона, поскольку, по мнению миссии, он противоречил большинству основных прав, положенных в основу всех развитых правовых систем. Закон, говорилось в записке, «затрагивал де-факто интересы только русскоязычной части населения и являлся поэтому сомнительным с точки зрения равного обращения». [4]

Вместе с тем, усилия Миссии ОБСЕ по ключевому вопросу об определении особого статуса Приднестровья в составе Республики Молдова оказались менее результативными, несмотря на то, что миссия начала его прорабатывать с начала своей работы. Так, 12 ноября 1993 г. глава миссии Т. Вильямс направил главе СБСЕ доклад № 13, в котором излагались взгляды миссии по вопросу особого статуса Приднестровья, в частности, миссия полагала, что Приднестровье не может успешно управляться в рамках централизованного государства. С другой стороны, Приднестровье не может надеяться на международное признание или на создание «конфедерации» в Республике Молдова. В качестве выхода из создавшейся ситуации

предлагалось образование Особого Региона Приднестровья с собственной региональной властью, выборной ассамблеей и судом. Он должен быть гарантирован положениями новой конституции. Особый регион как неотъемлемая часть Республики Молдова будет пользоваться значительным самоуправлением. Миссия предлагала исходить из трёх категорий полномочий: исключительные полномочия центра, исключительные полномочия региона и смешанные полномочия.

Урегулирование региональных конфликтов возможно в рамках формирования новой организации международного сообщества параллельно с процессом универсального утверждения прав человека и гражданских свобод. Представляется, что достижение качественно иного состояния ОБСЕ возможно в случае ее структурной реформы, элементами которой могут являться: преодоление стремления основных государств-участников к использованию ее в целях межгосударственного соперничества в регионах; замкнутости организации; повышение экспертизы при анализе проблем путем привлечения элиты международного научного сообщества; взаимодействие с массовыми организациями международной общественности; выработка новой идеологии - конструктивного видения проблем мира и их решения на основе культурного наследия человечества.[5] Кроме того, государствам-участникам ОБСЕ необходимо обеспечить, чтобы исходящая от данной межправительственной организации политическая воля представляла действительно согласованную волю международного сообщества, а не была отражением устремлений правящей элиты небольшой группы влиятельных государств.

Тем не менее, переговоры в формате «5+2» по приднестровскому урегулированию не могут быть возобновлены, пока политические представители Кишинева и Тирасполя не договорятся по самым проблемным сферам. Об этом заявил специальный представитель ОБСЕ по приднестровскому урегулированию Корд Мейер-Клодт, находящийся с визитом в Республике Молдова. Дипломат отметил, что получил положительные сигналы от представителей Кишинева и Тирасполя, которые выразили готовность возобновить переговоры как можно скорее.

«Для нас важно не продвигать идею о встрече в формате "5+2" ради встречи. Необходимо восстановить значение этого формата, так как это не только продолжение встреч на уровне рабочих групп или в формате "1+1", а платформа для политических дискуссий. Поэтому я настаиваю на последовательности. Не стоит созывать встречу в формате "5+2" пока не удастся достичь небольшие, но реальные результаты в рамках двусторонних встреч. Логика такая: сейчас должны встретиться рабочие группы и выступить с предложениями, затем должна состояться встреча в формате "3+2", необходимо определить повестку, и только после этого стоит проводить переговоры в формате "5+2". Надеюсь реализовать этот план до лета». [6]

В свою очередь, ОБСЕ рассматривает и другие проблемы, такие как: школы в приднестровском регионе с обучением на государственном языке, свобода передвижения, т.е. вопросы политического, социально-экономического характера и безопасности, с целью улучшения жизни людей и начала работы мер по укреплению доверия.

Мы полагаем, что главной перспективой Миссии ОБСЕ в Республике Молдова является важность продвижения мер по укреплению доверия между двумя берегами Днестра и активного привлечения к этому процессу гражданского общества. А также необходимость обеспечения непрерывности и последовательности политики, направленной на поиск жизнеспособного и всеобъемлющего решения по урегулированию приднестровского конфликта с соблюдением суверенитета, независимости и территориальной целостности Республики Молдова в пределах ее международно- признанных границ.

Литература:

1. OSCE Annual Report 2015. Organization for Security and Co-operation in Europe, 13 May 2016.
2. Совместное заявление Президента Российской Федерации В.В. Путина, Председателя Европейского совета Х. Аснара, при содействии Генерального секретаря Совета ЕС/Высокого представителя по вопросам внешней политики и политики безопасности ЕС Х. Соланы и Председателя Комиссии Европейских сообществ Р. Проди от 29 мая 2002 г // Дипломатический вестник, 2002, № 6, с. 59

3. Заявление государств-участников ОБСЕ относительно положения дел в ОБСЕ Документ на офиц. сайте СНГ <<http://www.cis.muisk.by/nusiaii/obse/obse.htm>>.
4. Welberts R. Der Einsatz der OSCE in der Republik Moldauin: OSZE-Jahrbuch....:Jahrbuch zur Organisation fur Sicherheit und Zusammenarbeit in Europa (OSZE)/Institut fur Friedensforschung und Sicherheitspolitik an der Universitat Hamburg/IFSH – Baden-Baden: Nomos Verl.-Ges., 1995. S. 202.
5. В. Пряхин ОБСЕ. Региональная организация под бременем глобальных проблем (к 25-летию Хельсинкского Заключительного акта) //Международное право. International Law. – М.: 2000. № 3. с.126.
6. Представитель ОБСЕ: Переговоры в формате «1+1» должны быть возобновлены незамедлительно http://www.noi.md/ru/news_id/78967#close (Дата посещения 10. 06. 2016).

EVOLUȚIA INSTITUȚIEI PARLAMENTULUI ÎN SISTEMUL POLITIC AL REPUBLICII MOLDOVA (1991-2014)

BUCATARU Igor, doctor, conferențiar universitar,
Universitatea de Stat din Moldova

Abstract: *Parliament is the main authority representative political system in a democratic society, especially in the context of a parliamentary regime. The major mission of the legislature is determined not only by its representative character and the mandate given by the citizens entitled to vote, but also to its functions and duties.*

The Parliament of the Republic of Moldova is the unicameral assembly of the state. Its 101 members are elected by direct popular vote every 4 years. In 2000-2016 the parliament elects a president, who functions as the head of state. The president appoints a prime minister as head of government who in turn assembles a cabinet, both subject to parliamentary approval. According to the Constitution of Republic of Moldova, the Parliament is the supreme representative organ and the single legislative authority of the state. The right of legislative initiative belongs to the Members of Parliament, to the speaker (excepting proposals to revise the Constitution) and to the Government. In exercise of this right, members of parliament and the President of the state present to Parliament draft papers and legislative proposals, while the Government presents draft papers.

Pe parcursul articolului prezent este analizat istoricul instituției parlamentare din Republica Moldova din punctul de vedere al componenței și realizărilor acesteia. Astfel, Parlamentul Republicii Moldova de legislatură a XII-a (1990-1994) a fost forul legislativ care a votat Legea privind aprobarea Declarației de Independență¹. Alegerile deputaților s-au desfășurat în data de 25 februarie și cea de 10 martie 1990. Scrutinul electoral utilizat a fost de tip majoritar uninominal, în două tururi. La acel moment Republica Moldova se afla în componența URSS și se numea Republica Sovietică Socialistă Moldovenească (din 5 iunie 1990 – RSS Moldova), iar autoritatea legislativă a republicii se intitula Sovietul Suprem al RSSM și includea un număr de 380 de deputați. Odată cu adoptarea Legii nr.589 din 23.05.1991 privind schimbarea denumirii statului în Republica Moldova are loc și modificarea denumirii autorității legislative a statului – din „Sovietul Suprem al RSS Moldova” în „Parlamentul Republicii Moldova”. Activitatea Parlamentului de legislatură a XII-a nu a fost una deplină. Prin Hotărârea Parlamentului nr.1608 din 12.10.1993, s-a decis efectuare în data de 27 februarie 1994 a alegerilor parlamentare anticipate.

Componența politică a legislativului a fost una extrem de pestră, fiind martorii unul pluralism parlamentar extrem. Deputații au fost aleși în baza votului majoritar uninominal, în condițiile lipsei unui sistem de partide. În perioada dată are loc trecerea bruscă de la monismul ideologic sovietic la pluralismul doctrinar democratic. A demarat un proces natural de instituționalizare a pluripartitismului în Republica Moldova, cu toate trăsăturile și reacțiile adverse specifice procesului. Cele mai

¹ Lege nr.691 din 27.08.1991 privind Declarația de Independență a Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial nr.11-12 din 30.12.1991.

reprezentative organizații și mișcări social-politice instituționalizate din perioada anilor 1991-1994 au fost:

- Frontul Popular din Moldova: organizație social-politică de tip „umbrelă” ce a inclus în componența sa în primii ani deputați, în special din rândul intelectualității, cu viziuni național-democratice, pro-românești.
- Frațiunea parlamentară „Viața satului”, în baza căreia s-a constituit ulterior Partidul Democrat Agrar din Moldova (PDAM). Grupul social-politic pleda pentru independența Republicii Moldova, dezvoltarea identității moldovenești și relații prioritare cu fostele republici unionale.
- Mișcarea social-politică internaționalistă „Unitate-Edinstvo”, care includea în mare parte deputați-reprezentanți ai etniilor minoritare, ce pledau pentru protejarea drepturilor minorităților etnice și promovau revenirea în URSS.

Funcția de președinte a Parlamentului, din momentul declarării independenței, pe durata legislaturii a XII-a a fost asigurată de: Alexandru Moșanu (27.09.1991 – 02.02.1993) și Petru Lucinschi (04.02.1993 – 27.02.1994).

Activitatea Parlamentului s-a desfășurat în condiții de transformare politică fundamentală. Au existat un șir de curenți și deficiențe în activitate, atât sistemice cât și de conjunctură. Dar Parlamentul de legislatură a XII a rămas în istorie drept primul Parlament al Republicii Moldova, care a reușit să pună bazele construcției de stat prin: adoptarea Declarației cu privire la suveranitatea Republicii Sovietice Socialiste Moldova (23 iunie 1990), adoptarea Declarației de Independență a Republicii Moldova (27 august 1991), adoptarea unui set de legi care au pus bazele dezvoltării politice, social-economice, culturii, securității și a relațiilor externe ale Republicii Moldova. Actele normative adoptate de Parlament în perioada dată au pus bazele existenței legal-politice a Republicii Moldova.

Parlamentul Republicii Moldova de legislatură a XIII-a (1994-1998) a fost ales în baza primelor alegeri democratice cu participare pluripartită din Republica Moldova. De asemenea, pentru prima dată alegerile s-au desfășurat în baza scrutinului reprezentării proporționale. În urma alegerilor în legislativ au acces 4 concurenți electorali (1 partid și 3 trei blocuri electorale) din totalul de 9 partide, 4 blocuri și 20 de candidați independenți. Aceștia au fost:

- Partidul Democrat Agrar din Moldova (PDAM): 56 mandate.
- Blocul electoral „Partidul Socialist și Mișcarea Unitate-Edinstvo” (BE „PSMUE”): 28 mandate.
- Blocul electoral „Blocul Țăranilor și Intelectualilor” (BE „BȚI”): 11 mandate.
- Blocul electoral „Alianța Frontului Popular Creștin Democrat” (BE „AFPCD”): 9 mandate.

Majoritatea parlamentară a fost formată în baza PDAM și BE „PSMUE”, acestea susținând o guvernare de orientare ideologică de centru-stânga. Președinții Parlamentului au fost: Petru Lucinschi (27.02.1994 – 09.01.1997) și Dumitru Moțpan (05.03.1997 – 23.04.1998).

Printre realizările cele mai notabile ale activității Parlamentului de legislatură a XIII-a se numără: adoptarea Legii supreme a statului – Constituția Republicii Moldova¹; adoptarea statutului juridic special al Găgăuziei (Gagauz-Yeri); aprobarea Concepției politicii externe a Republicii Moldova și a Doctrinei militare a statului; adoptarea Codului Electoral; a Legii învățământului etc. În esență, Parlamentul de legislatură a XIII-a a continuat procesul de construcție statală inițiat de predecesorii săi, consolidând fundamentul politico-legal și strategic de dezvoltare a Republicii Moldova. În același timp, legislativul nu a avut capacitatea de a impulsiona politicile de dezvoltare social-economică a țării. Nu au fost puse bazele proceselor de modernizare. Inițiativele legislative din domeniul socio-cultural (privind studierea limbii și a istoriei), la fel, au determinat o reacție negativă din partea intelectualității și tineretului studios. Drept consecință forțele politice ce au asigurat majoritatea parlamentară nu au fost în stare să acceadă în următorul legislativ.

Parlamentul Republicii Moldova de legislatură a XIV-a (1998-2001) a fost ales în urma alegerilor ordinare desfășurate în data de 22 martie 1998. La scrutin au participat în calitate de concurenți electorali 9 partide, 6 blocuri electorale și 60 de candidați independenți. Din totalul acestora, pragul de reprezentare a fost depășit de 2 partide și 2 blocuri electorale:

- Partidul Comuniștilor din Republica Moldova (PCRM): 40 mandate.
- Blocul electoral „Convenția Democrată din Moldova” (BE „CDM”): 26 mandate.
- Blocul electoral „Pentru o Moldovă Democratică și Prosperă” (BE „PMDP”): 24 mandate.
- Partidul Forțelor Democratice (PFD): 11 mandate.

¹ Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial nr.1 din 12.08.1994.

Majoritatea parlamentară (Alianța pentru Democrație și Reforme) s-a format în baza partidelor situate de la centru spre dreapta eșichierului politic moldovenesc: BE „PMDP”, BE „CDM” și PFD. Alianța de guvernare a încercat să impulsioneze procesul de reformă plenară din țară. Însă lipsa unei majorități stabile, precum și un proces defectuos de guvernare, a generat un proces de criză guvernamentală, ce a subminat legitimitatea clasei politice de la guvernare. Starea de instabilitate a fost generată și de anumite situații de problemă între Șeful de Stat și Parlament privind atribuțiile și rolul fiecăruia în procesul politic din țară. Criza politică a fost completată de introducerea unor modificări constituționale ce instituiau un mecanism rigid de alegere a Președintelui Republicii Moldova de către Parlament¹. Drept consecință a cumulului de cauze, prin Decretul Președintelui Republicii Moldova nr.1843 din 31.12.2000 se decretează dizolvarea Parlamentului. Președinte a forului pe durata legislaturii a fost Dumitru Diacov (23.04.1998 – 20.04.2001).

Printre activitățile principale ale legislativului în perioada dată sunt: adoptarea Legii privind organizarea administrativ-teritorială; modificarea Constituției Republicii Moldova la capitolul modalitatea de alegere a Președintelui și atribuțiile acestuia; acțiuni de inițiere a procesului de integrare europeană și cooperare transfrontalieră etc. Totuși reformele nu au fost promovate în mod profund și consecvent. Drept consecință, cea mai mare parte dintre partidele politice care au format majoritatea în Parlament nu au putut accede în legislatura următoare.

Alegerile anticipate pentru Parlamentul Republicii Moldova de legislatura a XV-a (2001-2005) s-au desfășurat pe data de 25 februarie 2001. La scrutin au participat 12 partide politice, 5 blocuri electorale și 10 candidați independenți. Din totalul acestora, pragul de reprezentare a fost depășit de 2 partide și un bloc electoral:

- Partidul Comuniștilor din Republica Moldova (PCRM): 71 mandate.
- Blocul electoral „Alianța Braghiș” (BE „AB”): 19 mandate.
- Partidul Popular Creștin Democrat (PPCD): 11 mandate.

Majoritatea parlamentară, pentru prima dată în istoria politică a Republicii Moldova, a fost asigurată de un singur partid politic – PCRM, formațiune situată pe segmentul de stânga al eșichierului politic. Președinte a Parlamentului a fost aleasă – Eugenia Ostapciuc, prima doamnă în acest post (20.03.2001 – 24.03.2005). Partidul de guvernământ, în virtutea scorului electoral obținut, a fost în stare să voteze candidatul său la funcția de Președinte a statului – Vladimir Voronin.

Pe parcursul activității Parlamentul de legislatura a XV-a a continuat procesul de consolidare a legislației Republicii Moldova în diferite domenii prin adoptarea unui șir de Coduri și legi, cum ar fi: Codul penal și cel de procedură penală; Codul civil și cel de procedură civilă; Codul muncii; Legile cu privire la avocatură și la notariat etc. A fost adoptată o nouă lege privind organizarea administrativ-teritorială ce prevedea, în mare parte, revenirea la organizarea de până în 1998. Agenda activității parlamentare a inclus și soluționarea conflictului transnistrean, inclusiv prin proiecte de federalizare a Republicii Moldova. Activitatea legislativului s-a mai caracterizat printr-un șir de inițiative de limitare a pluralismului politic, de tergiversare a reformelor social-economice, de resuscitare a clivajelor etno-culturale și lingvistice din societate.

În urma expirării mandatului de 4 ani, în data de 6 martie 2005 au avut loc alegeri pentru Parlamentul Republicii Moldova de legislatura a XVI-a (2005-2009). La scrutin au participat 9 partide politice, 2 blocuri electorale și 12 candidați independenți. Din totalul acestora, pragul de reprezentare a fost depășit de 2 partide și un bloc electoral:

- Partidul Comuniștilor din Republica Moldova (PCRM): 56 mandate.
- Blocul electoral „Moldova Democrată” (BE „MD”): 34 mandate.
- Partidul Popular Creștin Democrat (PPCD): 11 mandate.

Majoritatea parlamentară s-a constituit în baza deputaților PCRM, care, pentru prima dată în istoria Republicii Moldova, a devenit partidul ce-și asumă guvernarea pentru două legislaturi consecutive. Președinte a Parlamentului a fost ales Marian Lupu (24.03.2004). Deputații PCRM, cu sprijinul unor deputați din „opозиția constructivă” (PPCD, PDM Partidul Social Liberal (PSL)), în spiritul „consensului național”, au reușit să promoveze la funcția de șef de stat pe candidatul propriu – Vladimir Voronin, pentru al doilea termen consecutiv.

¹ Lege nr.1115 din 05.07.2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial nr.88-90 din 28.07.2000.

Printre realizările Parlamentului de legislatura a XVI-a pot fi menționate: consolidarea legislației naționale pe anumite domenii strategice (adoptarea Codului Audiovizualului, a Codului Contravențional); impulsivitatea procesului de reglementare a conflictului transnistrean (adoptarea Legii cu privire la prevederile de bază ale statutului juridic special al localităților din stânga Nistrului (Transnistria), eforturi de cooptare a Statelor Unite ale Americii și Uniunii Europene la procesul de reglementare etc.); adoptarea Concepției securității naționale în variantă nouă; aprobarea și ratificarea unui șir de acte privind integrarea europeană a Republicii Moldova, însă a căror implementare era tergiversată.

Alegerile parlamentare ordinare s-au desfășurat în data de 5 aprilie 2009. S-au prezentat 12 partide și 5 candidați independenți (participarea blocurilor electorale nu a fost prevăzută de legislație). Din totalul concurenților, pragul de reprezentare a fost depășit de 4 partide:

- Partidul Comuniștilor din Republica Moldova (PCRM): 60 mandate.
- Partidul Liberal Democrat din Moldova (PLDM): 15 mandate.
- Partidul Liberal (PL): 15 mandate.
- Partidul politic „Alianța Moldova Noastră” (AMN): 11 mandate.

Parlamentul de legislatura a XVII-a a avut cel mai scurt mandat din istoria politică a Republicii Moldova. Președinte a Parlamentului a fost ales Vladimir Voronin (12.05.2009 – 29.09.2009). Complexul de interacțiuni existent în legislativ era o reflecție a stării de tensiune și fragmentare din societate. Majoritatea parlamentară a fost formată în baza PCRM, însă formațiunea nu a reușit să promoveze propriul candidat la postul de Președinte a Republicii Moldova. În cadrul Parlamentului nu s-a ajuns la un consens în problema dată. Procesul de alegere a șefului de stat a eșuat. S-a demonstrat că procedura de alegere a Președintelui Republicii Moldova trebuie revizuită.

Activitatea legislativului s-a manifestat, în special, prin deliberările legate de alegerea șefului de stat. În urma constatării circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului de către Curtea Constituțională, Președintele Republicii Moldova a semnat Decretul nr.2243 din 15.06.2009 privind dizolvarea Parlamentului și stabilirea alegerilor în noul Parlament.

Parlamentul Republicii Moldova de legislatura a XVIII-a (2009 - 2010) a fost votat în data de 29 iulie 2009. În cursa electorală s-au înregistrat 10 partide politice, dintre care 2 s-au retras. Pentru prima dată la alegeri nu s-au înregistrat candidați independenți, iar formarea blocurilor electorale la fel nu se încadra în câmpul legal. Pragul de reprezentare a fost depășit de 5 partide:

- Partidul Comuniștilor din Republica Moldova (PCRM): 48 mandate.
- Partidul Liberal Democrat din Moldova (PLDM): 18 mandate.
- Partidul Liberal (PL): 15 mandate.
- Partidul Democrat din Moldova (PDM): 13 mandate.
- Partidul politic „Alianța Moldova Noastră” (AMN): 7 mandate.

Majoritatea parlamentară a fost formată în baza partidelor: PLDM, PL, PDM și AMN. Acestea acopereau segmentul de la centru-stânga spre dreapta eșichierului politic. Coaliția de guvernare formată s-a intitulat – Alianța pentru Integrare Europeană (AIE). Președinte a Parlamentului a fost ales Mihai Ghimpu (28 august 2009 – 28 decembrie 2010). Nici în cadrul legislaturii curente nu s-a reușit de a alege Președintele Republicii Moldova, din care cauză Președintele interimar al Republicii Moldova semnează Decretul nr.563 din 28.09.2010 privind dizolvarea parlamentului și fixarea zilei de 28 noiembrie 2010 pentru desfășurarea alegerilor în noul Parlament.

Printre principalele activități ale Parlamentului se numără: acțiunile legislative de reformare a justiției (Hotărârea Parlamentului nr.53 din 30.10.2009 pentru adoptarea Declarației cu privire la starea justiției în Republica Moldova și acțiunile necesare îmbunătățirii situației în domeniul justiției); reforma Administrației Publice Centrale; promovarea strategiei de integrare europeană.

Parlamentul Republicii Moldova de legislatura a XIX-a (2010 - 2014) a fost ales în rezultatul alegerilor parlamentare anticipate la care au s-au înregistrat în calitate de concurenți electorali 20 de partide politice și 19 candidați independenți. Din totalul acestora, pragul de reprezentare a fost depășit de 4 partide:

- Partidul Comuniștilor din Republica Moldova (PCRM): 42 mandate.
- Partidul Liberal Democrat din Moldova (PLDM): 32 mandate.
- Partidul Democrat din Moldova (PDM): 15 mandate.
- Partidul Liberal (PL): 12 mandate.

Majoritatea parlamentară s-a format în baza acelorași partide-membre ale AIE, cu excepția AMN, care nu a trecut pragul electoral. Președinte a Parlamentului este ales Marian Lupu (30 decembrie 2010 – 25 aprilie 2013). Ulterior, în urma unor resetări ale coaliției de guvernare, Președinte a Parlamentului a fost ales Igor Corman (30 mai 2013 – 30 noiembrie 2016).

Parlamentul Republicii Moldova de legislatura a XIX-a a ales șeful statului, dar fără a soluționa problema în fond. Legislatura în cauză s-a manifestat prin adoptarea legilor ce urmează să contribuie la modernizarea societății moldovenești în contextul vectorului de integrare europeană urmat. De exemplu, pot fi menționate un șir de Strategii, ca cea de reformă a sectorului justiției pentru anii 2011-2016, a securității naționale, de anticorupție, de descentralizare etc. În același timp, în spatele lozincilor de integrare europeană, clasa politică a permis denaturarea reformelor și olgarhizarea procesului politic.

În concluzie, din punct de vedere constituțional, Parlamentul este instituția care pe parcursul perioadei cercetate a realizat atribuțiile de elaborare a cadrului legislativ și strategic de dezvoltare a societății. Componenta parlamentului nu a fost una fragmentată (pluripartitism moderat), ea reflectând coraportul de forțe din societate. În același timp, situația social-politică de moment din Republica Moldova, indică asupra faptului că nu toate atribuțiile au fost realizate cu succes. Un factor important se prezintă a fi instituționalizarea partidelor politice, în calitate de subiecți principali ai procesului politic din Republica Moldova. Partide politice puternice va însemna și un parlament eficient. Dimpotrivă, partide efemere sub formă de proiecte personale de implicare în politică, vor denatura esența forului legislativ.

COLABORAREA INTERPARLAMENTARĂ DINTRE REPUBLICA MOLDOVA ȘI UNIUNEA EUROPEANĂ DE LA OBTINEREA INDEPENDENȚEI PÂNĂ LA SEMNAREA ACORDULUI DE ASOCIERE (27 Iunie 2014)

GÎRNET Ilie, doctorand, lector universitar,
Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul

Abstract: *This article examines developments in cooperation between the Moldovan Parliament and the European Union, the establishment of the first contacts between the two subjects until the signing of the Association Agreement.*

It outlines the legal basis of the cooperation established by the Partnership and Cooperation Agreement, as well as the establishment of special committees to deal with implementation in practice, in particular the Parliamentary Cooperation Committee of Parliament and that of the EU. It is mentioned that occurred 18 meetings of the PCC, as well as their outcome. At the same time, events that helped establish and deepen relations between Moldova and the European Union are not overlooked.

Integrarea europeană este un obiectiv bine definit pentru Republica Moldova în timpul de față, însă până s-a ajuns la determinarea scopurilor a fost nevoie de stabilirea și consolidarea relațiilor diplomatice între Țara noastră și Uniunea Europeană. Republica Moldova, în calitate de subiect al relațiilor internaționale, a inițiat colaborarea cu UE după obținerea independenței sale, la 27 august 1991. În acest context, Consiliul UE invită Comisia Europeană să prezinte un plan de colaborare în privința relațiilor UE cu noile state care și-au proclamat independența după destrămarea URSS. La 1 ianuarie 1992, Comisia Europeană dă curs acestei invitații, prezentând Consiliului o amplă informație despre evaluarea relațiilor UE cu noile state. Comisia a propus ca viitoarele acorduri de cooperare să fie încheiate cu fiecare stat nou-format, luându-se în considerare angajamentele care au fost stabilite deja cu statele partenere. Comisia Europeană a venit cu propunerea ca relațiilor dintre UE și noile state formate, să fie abordate în mod diferit și individual¹.

La începutul anului 1992 (30 ianuarie), Parlamentul Republicii Moldova a adresat o scrisoare oficială Adunării Parlamentare a Consiliului Europei (APCE), prin care solicita acordarea statutului de

¹ Guțu I., „Relațiile Republicii Moldova cu Uniunea Europeană.” În: *Legea și viața*. 2004, nr. 4, p. 46.

invitat special al APCE. Luând act de intenția Parlamentului RM, APCE a demarat dialogul politic în acest sens, ceea ce a constituit primul pas în inițierea relațiilor de parteneriat dintre RM și Consiliul Europei. În urma vizitelor efectuate la Strasbourg și întrevederilor dintre deputații Parlamentului RM și deputații europeni, la 5 februarie 1993, RM obține statutul de invitat al APCE¹.

Acest moment reprezintă recunoașterea de către Comunitatea Europeană a intențiilor de colaborare a noului stat format cu UE. Între timp, RM s-a raliat majorității principiilor înaintate de Comisia Europeană, apropiindu-se de UE. La 23 iulie 1990, Republica Moldova aderase la Declarația Universală a Drepturilor Omului, iar la 10 februarie 1991 a fost adoptată hotărârea privind aderarea RM la instrumentele juridice internaționale referitoare la Drepturile Omului. La 26 februarie 1992, Mircea Snegur, președintele RM în acel moment, a semnat Actul final de la Helsinki, iar la 2 martie, țara noastră este acceptată în ONU².

Dorința de colaborare și integrare în UE a noilor state formate face ca la 20 iulie 1992, Comisia Europeană să inițieze procedura de semnare a acordurilor de parteneriat și cooperare cu noile state. În acest scop au demarat negocieri cu mai multe țări ale Comunității Statelor Independente (CSI), însă nu și cu Republica Moldova.

Cu toate că RM realiza progrese vizibile în scopul creării unui climat favorabil demarării procesului de aderare, negocierile privind semnarea unui acord cuprinzător cu UE s-au lăsat așteptate.

La 1 noiembrie 1993, și apoi la 23 ianuarie 1994, președintele RM Mircea Snegur adresează scrisori președinților Consiliului Europei și Comisiei Europene, în care a sesizat cu regret că RM este singura țară din spațiul Europei Centrale și de Est cu care UE încă nu și-a definit relațiile³.

Revigorarea relațiilor dintre UE și RM încep odată cu luna aprilie a anului 1994, când Comunitatea a lansat negocieri oficiale cu statul nostru asupra Acordului de Parteneriat și Cooperare (APC). Negocierile au decurs destul de dinamic, și într-un timp relativ scurt (mai puțin de 10 luni), la 28 noiembrie 1994 a fost semnat APC dintre UE și RM. Acordul stabilește cadrul general de colaborare dintre UE și RM, fiind unul dintre cele mai importante documente strategice ale țării noastre.

Din cauza complexității documentului și procesului îndelungat de intrare în vigoare a Acordului a fost semnat Acordul interimar privind comerțul între RM și UE la 2 octombrie 1995, care a intrat în vigoare la 1 mai 1996, ceea ce a permis RM o intensificare a schimbului comercial cu UE⁴.

De o importanță majoră pentru politica externă a RM, și mai ales pentru promovarea interesului național, este adoptarea de către Parlament în februarie 1995 a Concepției politicii externe a statului nostru⁵. În acest document fiind expuse direcțiile principale ale țării noastre în plan extern, ținând cont de prevederile Constituției și de poziția pe care o ocupă RM în cadrul Comunității Internaționale. Totodată acesta este primul document de stat în care integrarea treptată este definită ca obiectiv strategic pentru RM. Sfârșitul anului 1994 și prima jumătate a următorului an constituie pentru RM o perioadă favorabilă, când țara noastră apare într-o imagine bună pe arena politică internațională, ajungând să fie un exemplu al reformelor democratice.

La 27 iunie 1995 APCE a votat în unanimitate primirea RM în calitate de membru al acestui for european⁶. La 12 iulie în același an, Parlamentul RM a ratificat Statutul Consiliului Europei⁷.

La 13 iulie 1995 RM este admisă în Consiliul Europei, ceremonia a avut loc în Palatul Europei de la Strasbourg, Moldova fiind prima țară din CSI care a aderat la Consiliul Europei. Cu toate că APC încă nu intrase în vigoare, autoritățile RM erau conștiente că acest acord permite doar cooperarea, nu și integrarea în UE, de aceea au insistat pe lângă conducerea UE să treacă la următoarea etapă în relațiile ei cu RM. Aici pot fi menționate acțiunile Președintelui RM Petru Lucinschi care adresează o scrisoare lui Jaques Santer, președintele Comisiei Europene în care formulează dorința RM de a deveni membru asociat al UE către anul 2000. Neprimind nici un răspuns, președintele țării, la

¹ Borș V., Moșneaga V., „Parlamentul Republicii Moldova ca subiect al politicii externe.” În: Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria „Științe socioumanistice”. Vol. II, 2002, p.132.

² Guțu I., Op. cit.

³ Rotaru M., „Evoluția procesului de integrare a Republicii Moldova în Uniunea Europeană.” În: Legea și viața. 2009, nr. 7, p. 4.

⁴ Gheorghiu V., *Relațiile politice dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană* [online]. Chișinău 2007.

<http://www.ipp.md/libview.php?l=ro&idc=167&id=530>, (citată 12.04.2016)

⁵ Legi și hotărâri adoptate de sesiunea a patra a Parlamentului Republicii Moldova, de legislatura a treisprezecea, vol. VII, Chișinău, 1995. p. 18-28.

⁶ Solomon C., „Consiliul Europei și Republica Moldova.” În: Symposia Profesorum, seria istorie, Chișinău, 2000, ULIM, p. 63-64.

⁷ Hotărârea privind ratificarea Statutului Consiliului Europei nr. 522 din 12.07.1995. În: Monitor Oficial al Republicii Moldova, 28.07.1995, nr. 041.

sfârșitul lunii octombrie 1997, expediază o nouă scrisoare în care confirmă dorința statului nostru de a obține statutul de membru asociat¹.

La 1 iulie 1998 intră în vigoare Acordul de Parteneriat și Cooperare până în 2008, cu posibilitatea prelungirii în fiecare an, dacă una din părți nu-l va denunța cu cel puțin 6 luni înainte de expirare. Intrarea în vigoare a Acordului a însemnat o nouă etapă în dezvoltarea relațiilor RM cu UE. Stabilind cadrul general de cooperare între cele două părți, Acordul avea implicații în aproape toate domeniile: dialog politic, armonizarea și apropierea legislației naționale cu cea comunitară, relațiile comerciale, colaborarea economică și financiară, politica socială, colaborarea în domeniul învățământului, științei și tehnologiilor, culturii, protecția mediului înconjurător, reprezentând unul dintre cele mai importante documente strategice ale țării noastre. Punerea în aplicare a Acordului însemna faptul că RM este acceptată ca partener de colaborare a UE. Totodată APC servea și drept bază juridică pentru programul de asistență TACIS. În cadrul APC este prevăzut că realizarea și monitorizarea trebuie făcută de ambele părți și în cadrul unui dialog permanent². APC oferă avantaje în cadrul relațiilor comerciale prin Sistemul Preferințelor Generalizate (SPG), acordat RM de Comunitatea Europeană la început pentru comerțul cu textile³ și cu produse agricole. Acordul oferă posibilitatea creării unui cadru legislativ, fiind totodată și o bază solidă pentru impulsarea relațiilor de parteneriat în sectorul social.

Pentru implementarea cu succes a Acordului, cadrul său instituțional prevedea crearea unor organisme care urmau să se ocupe cu aplicarea în practică și gestionarea lui.

1. Comitetul de Cooperare Parlamentară, urma să promoveze dialogul parlamentar între Parlamentul RM și cel al UE. Comitetul de Cooperare Parlamentară (CCP) dintre UE și RM a activat din 1998 până în 2014, când va fi substituit de Comitetul Parlamentar de Asociere UE-RM. CCP se întrunește anual, odată la Strasbourg ori Bruxelles, altă dată la Chișinău. De menționat că CCP este compus dintr-un număr egal de deputați europeni și moldoveni. Scopul CCP dintre RM-UE este de a lua în considerare și a monitoriza toate aspectele legate de relația dintre cele două părți. CCP elaborează recomandări pentru Consiliul de Cooperare, Comisia Europeană și autoritățile RM. Primul Comitet Parlamentar de Cooperare și-a desfășurat lucrările la 7 octombrie 1998, în cadrul căruia Comisarul European pentru relații externe a menționat că stabilitatea este un factor foarte important pentru UE, inclusiv în Moldova⁴.

2. Consiliul de Cooperare – urmărește realizarea Acordului și poate face recomandări în baza unui acord comun între cele două părți. În componența sa sunt membri ai Consiliului Uniunii Europene, Comisiei Europene și Guvernului RM.

3. Comitetul de Cooperare – ajută la îndeplinirea sarcinilor Consiliului de Cooperare, fiind compus din reprezentanți ai membrilor Consiliului Uniunii Europene și membri ai Comisiei Europene pe de o parte, și pe de altă parte, din reprezentanți ai Republicii Moldova, de obicei la nivel de înalți funcționari⁵.

Un deosebit interes pentru dezvoltarea de mai departe a relațiilor dintre RM și UE este elaborarea Pactului de stabilitate pentru Europa de Sud – Est, care a fost adoptat la 10 iunie 1999, și care urmărește scopul de a sprijini țările din Europa de Sud – Est în eforturile lor de a asigura pacea, prosperitatea economică, democrația și drepturile omului. Din cauza obiectivelor sale de integrare europeană care au fost stipulate în documentul de constituire, Pactul a fost perceput de Moldova ca o „strategie de integrare” în Comunitatea Europeană, ceea ce a făcut ca eforturile diplomatice ale republicii să se axeze pe includerea RM în Pact. Republica Moldova na fost acceptată ca membru cu drepturi depline de la început. Obstacolul principal care a stat în calea admeririi RM de la început, în Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud – Est a fost de natură geopolitică, Moldova continua să fie dependentă de resursele energetice din Federația Rusă, regimul separatist din raioanele din stânga Nistrului și prezența trupelor rusești.

Între 11-14 octombrie 1999, la Chișinău, are loc cea de-a doua Reuniune a CCP RM-UE. Comitetul salută deschiderea biroului tehnic al UE și lansează apelul de a deschide o Delegație a UE

¹ Rotaru M., Op. cit.

² Smochină C., „Parlamentul European: de la primele construcții la constituirea Constituției pentru Europa.” Chișinău, Bons Offices, 2006, 160 p

³ Acord între Comunitatea Economică Europeană și Republica Moldova privind comerțul cu produse textile, semnat la Bruxelles la 31 ianuarie 1997. În: Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte (1990-1998), Ediție Oficială, vol. VII, Chișinău, 1999, p. 27-39.

⁴ <http://infoeuropa.md/comitetul-de-cooperare-parlamentara-ue-republica-moldova/>, (citat 18.04.2016)

⁵ Smochină C., Op. cit., p. 126

în Moldova, totodată recomandă Consiliului de Cooperare să pună în discuție problema admiterii Moldovei în Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud – Est, lansând apel către Moldova și părțile implicate, să găsească o soluție politică pentru conflictul transnistrean.

La 18 septembrie 2000, la Bruxelles, are loc, cea de-a treia întrunire a CCP dintre RM și UE. În urma ședinței s-a constatat că pentru Republica Moldova nu există o altă cale de a adera la structurile europene decât cea a modernizării legislației și edificării statului de drept, conștientizându-se necesitatea impunerii unui amplu proces de reformare în toate domeniile din țară¹.

În anul 2001, la 28 iunie, Republica Moldova va adera la Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud – Est. Odată devenită membru al Pactului în poziția externă a țării noastre vor interveni anumite schimbări, intensificându-se cooperarea regională.

Tot în 2001 la 17-18 septembrie are loc o altă întrunire a CCP, în urma căreia a fost apreciată aderarea RM la Organizația Mondială a Comerțului (OMC), și Pactul de Stabilitate Pentru Europa de sud-est, ceea ce reprezenta o premisă importantă pentru trasarea unei viziuni referitoare la integrarea europeană.

În decembrie 2001 a fost adoptat Documentul de Strategie al țării pentru perioada 2002-2006. Documentul dat avea drept obiectiv cooperarea UE cu RM, punând accent pe implementarea programelor de susținere financiară a țării².

Următoarea întrunire a Comitetului CP dintre RM și UE are loc la 25-26 septembrie 2002 (a cincea), în urma căreia a fost confirmată poziția RM de aderare la UE, fiind stabilită ca prioritate de bază a politicii externe.

Pe parcursul anilor 2001-2002, în urma negocierilor în cadrul deferitor întrevederi, se conturase perspectiva aderării la UE a noilor candidați. La 11 martie 2003 UE propune o concepție de dezvoltare a relațiilor largite ale Uniunii cu toți vecinii săi, inclusiv cu Republica Moldova, care era tratată ca vecin al UE largite.

Un nou progres în relația dintre RM – UE se înregistrează în urma exercitării Președinției de către Moldova a Consiliului de Miniștri al Consiliului Europei. În această perioadă au fost intensificate eforturile diplomatice din partea RM în vederea demersurilor de integrare europeană a țării noastre.

În vara anului 2003 (11-12 iunie) are loc cea de-a șasea întrunire a CCP dintre RM și UE, în timpul căreia au fost analizate evoluția colaborării dintre UE și RM în Contextul Politicii UE față de noii vecini. A fost enunțată necesitatea deschiderii unei Delegații ale UE în capitala RM, de asemenea, s-a menționat că țara noastră ar putea fi admisă la Procesul de Cooperare în Europa de sud-est. S-a luat act și au fost apreciate aspirațiile RM de integrare europeană, dar totodată s-a menționat că conflictul din stânga Nistrului este o problemă destul de gravă în calea europeană a RM.

Impulsionarea relațiilor dintre RM și UE mai este realizată și în urma lansării din partea diplomației britanice și suedeze a ideii oferirii Moldovei, Ucrainei și Bielorusiei statutul de vecini speciali ai UE. În acest context la 11 septembrie 2003 Comisia Europeană a făcut un comunicat referitor la „Europa largită – vecinătate: un nou cadru propus pentru relațiile cu vecinii UE de la Est și Sud”. Documentul dat propunea țărilor vecine cu UE, inclusiv Republicii Moldova, colaborarea în următoarele domenii: extinderea peții interne și a structurilor de colaborare; relații preferențiale comerciale; antrenarea UE, din punct de vedere politic, în prevenirea conflictelor; noi instrumente de promovare și protejare a investițiilor; sprijinirea în procesul de integrare a Sistemului Mondial de Comerț; intensificarea asistenței; noi surse financiare.

Tot în 2003, la 1 iulie, Consiliul Europei a adoptat un nou document, deschizând calea pentru noul instrument destinat politicii de vecinătate. Documentul venea să stabilească principale obiectivele pentru viitoarea cooperare transfrontalieră: promovarea dezvoltării economice și sociale în zonele de frontieră; cooperarea în vederea înlăturării riscurilor comune în domeniul mediului înconjurător, sănătate publică, și lupta împotriva crimei organizate; asigurarea unei frontiere eficiente și securizate; promovarea acțiunilor locale „de la om la om”. Acest instrument trebuia să substituie programul TACIS³.

Nici în plan intern promovarea obiectivelor europene și realizarea acțiunilor concrete nu s-au lăsat așteptate. Începând cu sfârșitul anului 2002, a fost emis Decretul cu privire la crearea Comisiei

¹ Gheorghiu V., Op. cit

² Guțu I., Op. cit., p.47

³ Rotaru M., Op. cit., p.5

Naționale pentru Integrare Europeană, iar la 28 februarie 2003 în cadrul Forului Legislativ al Republicii Moldova a fost instituită Comisia propriu-zisă, iar pe lângă Ministerul Afacerilor Externe – Departamentul Integrării Europene.

În toamna anului 2003 are loc vizita în Moldova a d-lui Gunter Verheugen, Comisar European pentru Extindere. În timpul acestei vizite s-au purtat tratative de a acorda țării noastre un tratament individual în procesul de aderare. Astfel la finele anului 2004 Comisia Europeană prezenta autorităților moldovenești proiectul inițial al Planului Individual de Acțiuni RM-UE¹.

Un alt factor important este apropierea UE de hotarele țării noastre. În 2004 se petrec două evenimente destul de importante: la 2 aprilie 2004, șapte noi state devin membri NATO printre care și România, iar la 1 mai 2004 la UE aderă alte 10 state. Aceste evenimente au făcut din RM un vecin imediat al Alianței Nord-Atlantice, aducând mai aproape RM de spațiul UE.

În mai 2004, Comisia Europeană a emis Comunicarea Documentului de Strategie al Politicii Europene de Vecinătate (PEV). Noul document stabilea normele în dezvoltarea de mai departe a PEV, definind un set de priorități, care trebuiau să aducă statele partenere mai aproape de UE. Tot în prima jumătate a anului 2004, au avut loc mai multe întâlniri ale părților în ideea consultărilor privind elaborarea Planului Individual de Acțiuni RM-UE pentru perioada 2004-2006. La 9 decembrie 2004, Comisia Europeană aprobă Planul de Acțiuni RM-UE.

Planul de acțiuni UE-RM prevedea intensificarea relațiilor politice, de securitate, economice și culturale și împărtășirea responsabilității pentru prevenirea conflictelor și reglementarea acestora, dar și o serie de noi perspective de parteneriat dintre UE și RM.

La 30 noiembrie 2004, are loc cea de-a șaptea întrunire a CCP dintre UE-RM. În cadrul întrevederii s-a menționat necesitatea de a urgenta deschiderea unei misiuni diplomatice a UE la Chișinău.

La sfârșitul anului 2004, în decembrie, Comisia Europeană a lansat primele șapte Planuri de Acțiuni din cadrul PEV².

Planul de Acțiuni RM-UE a fost semnat la Bruxelles la 22 februarie 2005. Planul Individual de Acțiuni UE-RM (PA) este un document politic încheiat între UE și Republica Moldova, care stabilește programul, obiectivele și prioritățile strategice al relațiilor dintre cele două părți pentru perioada 2005-2007. PA nu vine să înlocuiască cadrul contractual dintre UE și RM care continuă să rămână APC, ci îl completează pe acesta, având menirea să urgenteze procesul de reforme politice și economice. Astfel PA nu este doar un traseu care trebuie parcurs pentru apropierea RM de UE, ci un program de reforme politice și economice interne pe care statul nostru se angajează să le realizeze³.

La începutul anului 2005 au avut loc alegeri parlamentare. Noul legislativ, în prima ședință din martie 2005, adoptă în unanimitate Declarația cu privire la Parteneriatul Politic pentru realizarea obiectivelor de integrare europeană.

Tot în 2005, (6-7 octombrie) are loc cea de-a opta întrunire a Comitetului de Cooperare Parlamentară UE-RM. În cadrul întrunirii a fost confirmat faptul că Moldova este o țară europeană, care are legături profunde cu statele membre ale UE. A fost salutăată deschiderea Delegației UE în Moldova și desemnarea Reprezentantului Special al UE pentru Moldova, precum și lansarea viitoarei misiuni de monitorizare a frontierei dintre Moldova și Ucraina.

De asemenea, a fost menționată importanța continuării reformelor, îmbunătățirea structurilor Administrației Publice, lupta cu corupția și traficul de ființe umane, precum și consolidarea independenței justiției⁴.

Semnificativ pentru anul 2005 este și debutul activității Misiunii de Monitorizare a frontierei moldo-ucrainene (30 noiembrie) (EUBAM). Misiunea are ca sarcină oferirea asistenței pentru consolidarea capacității de gestionare și control a hotarelor Republicii Moldova și Ucrainei conform standardelor Uniunii Europene. EUBAM oferă totodată și un suport tehnic pentru facilitarea cooperării și formării încrederii reciproce, având în vedere stimularea posibilităților și capacităților care ar duce la aplanarea pașnică a conflictului transnistrean⁵.

¹ Guțu I., Op. cit., p.48.

² Moldova și Uniunea Europeană în contextul Politicii Europene de Vecinătate; Realizarea planului de Acțiuni Uniunea Europeană-Moldova (feb. 2005-ian. 2008), Chișinău, 2008, p.17

³ Rotaru M., Op. cit.

⁴ Gheorghiu V., Op. cit

⁵ Misiunea Uniunii Europene de Asistență la Frontiera în Republica Moldova și Ucraina. Raport Anual, decembrie 2008-decembrie 2009

Conform prevederilor APC și PA, pe parcursul anului 2006 RM face eforturi spre modernizarea legislației, economiei, învățământului. Putem menționa aici includerea RM din 1 ianuarie 2006 în lista statelor care beneficiază de Sistemul Generalizat de Preferințe (SGP+). În acest context, tradițional are loc o nouă întrunire a CCP la Strasbourg la 26 octombrie 2006¹.

Anul 2007 aduce Republicii Moldova noi beneficii ale colaborării cu UE. În aprilie 2007 la Chișinău s-a deschis Centrul Comun de Eliberare a Vizelor pentru UE pe lângă ambasada Ungariei. Franco Frattini, vice-președintele Comisiei Europene, prezent la deschidere, a menționat că evenimentul dat este o dovadă de încredere a UE față de parcursul european al Moldovei. Președintele Republicii Moldova, Vladimir Voronin a apreciat efortul UE pentru Moldova, menționând că odată cu deschiderea Centrului Comun de Vize accesul cetățenilor în UE va fi un lucru real și nu doar un document scris².

La 1-2 octombrie 2007, la Chișinău, are loc cea de-a zecea reuniune a CCP RM-UE. În cadrul reuniunii, d-na Marianne Mikko, Copreședinte a Comitetului de Cooperare Parlamentară din partea UE, a menționat că Parlamentul RM a obținut progrese semnificative în domeniul legislativ, adoptând legi conform prevederilor stipulate în PA RM-UE. Totodată, a subliniat faptul că Moldova mai are restanțe la implementarea și executarea legilor adoptate. Au mai fost discutate și probleme privind libertatea presei în Moldova, corupția în sistemul judecătoresc. Părțile și-au dat garanții reciproce că vor precăuta toate posibilitățile de înlăturare a dificultăților și problemelor în ceea ce ține de integrarea europeană, ajustarea legislației naționale la cea europeană, implementarea în continuare a legilor și reformelor de modernizare a RM³.

Anul 2007 se sfârșește cu prelungirea mandatului EUBAM la 1 decembrie, pe încă 2 ani. Este necesar de menționat că în 2007, UE a instituit Fondul pentru Buna Guvernare în cadrul căruia în perioada 2007-2010, RM va beneficia de asistență financiară de 209 mln euro⁴. La 22 februarie 2008 este făcut public documentul care descrie modul și criteriile după care vor fi alocați banii din fondul respectiv.

Următoarea întrunire a CCP UE-RM a avut loc la Strasbourg (22-23 octombrie 2008). În cadrul reuniunii au fost trecute în revistă realizările pe care le-a făcut Republica Moldova spre vectorul european, nivelul de democrație din țara noastră precum și problemele tradiționale cum sunt libertatea presei și conflictul transnistrean⁵.

Pe parcursul anului 2009, a avut loc doar o ședință comună a Comisiei pentru Afaceri Externe și a Delegației CCP la 06 octombrie 2010, la Bruxelles, cu participarea Președintelui Interimar al Republicii Moldova.

Cea de-a douăsprezecea reuniune a CCP RM-UE are loc la Chișinău chiar la începutul anului 2010, între 16-17 februarie. În cadrul întrevederii s-a convenit asupra următoarelor probleme: relațiile dintre UE și RM; evoluții interne ale RM; cooperare regională; conflictul transnistrean. În urma discuțiilor au fost semnalate mai multe momente pozitive în evoluția relațiilor dintre RM și UE, precum au fost făcute și unele recomandări pentru ambele părți aflate în procesul de negocieri; importanța Centrului Comun de Acordare a Vizelor, precum și oferta de liberalizarea regimului de vize; lansarea la 3 mai 2011 a Adunării Parlamentare EURONEST, participarea RM la aceasta fiind apreciată pozitiv; evoluția reformelor și activității statului RM în plan intern; cooperarea regională și problema transnistreană.

La finalul reuniunii s-a adoptat o declarație comună, făcându-se propunerea ca CCP să treacă de la una la două întruniri pe an, menționându-se importanța dialogului interparlamentar⁶.

Următoarea întrunire a CCP are loc între 15-16 iunie 2011, la Bruxelles, în cadrul căreia au fost abordate și scoase în evidență următoarele aspecte: aprecierea drumului parcurs de RM până la moment și chemarea UE să susțină în continuare vectorul european al RM; ritmul constant al negocierilor asupra Acordului de Asociere⁷.

¹ Rotaru M., Op. cit., p.8

² http://www.bbc.co.uk/romanian/news/story/2007/04/070425_moldova_ue_centru_vize.shtml, (citat 12.04.2016)

³ <http://old.parlament.md/structure/committees/foreignpolicy/news/02.10.2007/en.html>, (citat 21.04.2016)

⁴ Rotaru M., Op. cit.

⁵ http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/d-md/dv/802/802015/802015ro.pdf, (citat 18.04.2016)

⁶ <http://infoeuropa.md/comitetul-de-cooperare-parlamentara-ue-republica-moldova/>, (citat 18.04.2016)

⁷ <http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201202/20120215ATT38326/20120215ATT38326EN.pdf>, (citat 12.04.2016)

Cea de-a paisprezecea reuniune a CCP RM-UE¹ are loc (după recomandările de la ultima întrunire) tot în 2011 la Chișinău între 26-26 noiembrie. Principalele accente ale CCP UE-RM au fost puse pe începerea negocierilor până la sfârșitul anului 2011 asupra Acordului de liber schimb profund și cuprinzător, acordarea în continuare a sprijinului financiar și tehnic corespunzător din partea UE pentru RM, ca cea din urmă să-și poată onora angajamentele care decurg din Acordul de Asociere.

În anul 2012 au avut loc două reuniuni a CCP RM-UE. Prima are loc la 29 mai la Bruxelles, iar cea de-a doua la 29 octombrie la Chișinău. În cadrul primei reuniuni, d-na Corina Fusu, copreședinte a CCP RM-UE din partea parlamentului RM, alături de d-na Monica Macovei, copreședinte din partea parlamentului UE au menționat că în cadrul reuniunii au fost discutate diferite aspecte ale relației dintre UE și RM, evoluțiile pe plan intern a Republicii Moldova, cooperare regională și problema transnistreană. În cadrul reuniunii din 29 octombrie au fost abordate aspecte ale stării actuale a cooperării și progresului relațiilor dintre RM și UE. S-a examinat și nivelul negocierilor ale Acordului de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător, a Acordului de Asociere și Planului de Acțiuni în domeniul Liberalizării Regimului de Vize. Un subiect aparte a discuțiilor l-a constituit negocierile în privința conflictului transnistrean în formatul 5+2, precum și cooperarea RM în cadrul parteneriatului estic².

În anul 2013, la 17-18 iunie, la Bruxelles, și-a desfășurat lucrările cea de-a șaptesprezecea reuniune a CCP RM-UE. În cadrul lucrărilor a fost discutată situația actuală a cooperării dintre RM-UE, fiind trecute în revistă succesele înregistrate în cadrul negocierilor Acordului de Asociere cu UE, Zona de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător, precum și implementarea Planului de Acțiuni. La finalul reuniunii au fost făcute unele recomandări adresate autorităților RM și UE. Una dintre cele mai importante a fost: CCP al RM-UE recomandă parafarea Acordului de Asociere înainte de summit-ul de la Vilnius, din noiembrie 2013, pentru a fi semnat în 2014³.

Ultima întrunire a CCP UE-RM are loc la Chișinău la 25 martie 2014. Ulterior CCP RM-UE va fi substituit cu Comitetul Parlamentar de asociere UE-RM. Lucrările reuniunii au fost deschise de cei doi copreședinți, Ion Hadîrcă din partea parlamentului RM, și Monica Macovei din partea parlamentului UE. În cadrul reuniunii, tradițional au fost abordate subiecte ce țin de evoluția relațiilor dintre UE și RM, menționându-se succesul pentru Parafarea Acordului de Asociere UE-RM, care include zona de Zona de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător (ZLSAC) în cadrul parteneriatului estic, instituirea Regimului Liberalizat de vize între UE și RM. La capitolul evoluții interne ale RM a fost salută formarea coaliției Pro-europene 2013, s-a lut notă de așa-zisul referendum desfășurat pe 2 februarie 2014 în Unitatea Teritorială Autonomă Găgăuză, în ceea ce privește cursul politicii externe a Moldovei. A fost manifestată îngrijorarea că în anul 2013 a crescu numărul cazurilor de corupție, reafirmându-se faptul că independența justiției trebuie să rămână un obiectiv strategic în reformarea sistemului judiciar. Este subliniat faptul că au fost înregistrate progrese în ceea ce privește libertatea de exprimare și pluralismul mediatic, dar se menționează că în sectorul mass-media mai sunt necesare reforme, îndeosebi ce țin de transparența dreptului de proprietate a posturilor radio și TV.

Referitor la conflictul transnistrean, condamnă acțiunile liderului regimului separatist și solicitările făcute Federației Ruse de a demara procesul ca regiunea transnistreană să devină parte componentă a Rusiei, întrucât acest fapt pune în pericol integritatea teritorială a Republicii Moldova. Este reiterată opinia că rezolvarea problemei transnistrene trebuie să se bazeze pe integritatea și suveranitatea Republicii Moldova⁴.

Până în anul 2006, Delegația Parlamentului European pentru Comitetul de Cooperare Parlamentară Moldova-UE, a făcut parte din Delegația PE comună pentru relațiile cu Ucraina, Moldova și Belarus. În iunie 2004, Marianne MIKKO (PES, Estonia) a preluat funcția de Președinte a Delegației. În septembrie 2009 în cadrul primei sesiuni a Parlamentului European în legislatura a 7-

¹ <http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201301/20130107ATT58538/20130107ATT58538RO.pdf>, (citată 18.04.2016)

² <http://infoeuropa.md/moldova-in-dialog-cu-europa/sea-de-a-16-a-reuniune-a-comitetului-de-cooperare-parlamentara-republica-moldova-uniunea-europeana/>; <http://infoeuropa.md/moldova-in-dialog-cu-europa/recomandarile-adoptate-in-cadrul-reuniunii-comitetului-de-cooperare-parlamentara-ue-republica-moldova/>, (citată 18.04.2016)

³ <http://infoeuropa.md/moldova-in-dialog-cu-europa/cea-de-a-17-a-reuniune-a-comitetului-de-cooperare-parlamentara-ue-republica-moldova/>, (citată 18.04.2016)

⁴ <http://infoeuropa.md/moldova-in-dialog-cu-europa/cea-de-a-18-a-reuniune-a-comitetului-de-cooperare-parlamentara-ue-republica-moldova/>, (citată 18.04.2016)

a, Monica Macovei PE, România) a fost aleasă în calitate de Președinte al Delegației Parlamentului European pentru relațiile cu RM¹.

Pe parcursul sesiunii Parlamentului European de legislatură a 7-a delegația Parlamentului European în cadrul CCP și-a intensificat dialogul politic cu omologii săi din cadrul Parlamentului Republicii Moldova. În 2011 și 2012, cele două delegații s-au întâlnit de două ori în cadrul CCP, manifestând interes pentru a discuta și a încuraja dezvoltarea relațiilor UE-Moldova. În cadrul întâlnirilor care au avut loc la Chișinău, membrii PE au avut posibilitatea de a se întâlni cu oficiali de rang înalt.

Pentru perioada 2009-2014, delegația PE la CCP s-a concentrat pe progresele cooperării UE-RM, pe implementarea reformelor democratice și economice pe care Republica Moldova și le-a asumat în realizarea obiectivului de integrare europeană.

În concluzie, putem menționa că CCP RM-UE, a dezbătut în mod constant problemele drepturilor omului, libertății de exprimare și mass-media, reformele administrației și ale sistemului judiciar, lupta împotriva corupției și crimei organizate. Comitetul a făcut propuneri generale cu privire la UE și politicile de cooperare ale Republicii Moldova pe probleme politice, sociale, economice și culturale, precum și pe probleme de securitate, migrație, transport și energie. În ceea ce privește soluționarea conflictului transnistrean, delegația PE la CCP a sprijinit eforturile de soluționare a conflictului pe cale pașnică, în special prin formatul de negocieri 5+2, cu respectarea deplină a suveranității, independenței și integrității teritoriale a Republicii Moldova. De asemenea, în mod constant a fost susținută cooperarea transfrontalieră dintre Republica Moldova și vecinii săi.

La finele fiecărei ședințe a CCP se adoptă o Declarație Comună care abordează probleme de interes comun. Unul din subiectele principale ale acestor declarații îl constituia acordarea suportului pentru stabilirea unor legături mai strânse între Moldova și UE. CCP a recunoscut Republica Moldova ca stat european, susținând aspirațiile sale de a deveni în viitor membru al Uniunii Europene, pe baza articolului 49 din Tratatul privind Uniunea Europeană. De asemenea, Comitetul a formulat recomandări la diferite etape, care au condus la semnarea Acordului de Asociere și stabilirea regimului liberalizat de vize pentru cetățenii moldoveni care călătoresc în UE.

Bibliografie:

1. Acord între Comunitatea Economică Europeană și Republica Moldova privind comerțul cu produse textile, semnat la Bruxelles la 31 ianuarie 1997. În: Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte (1990-1998), Ediție Oficială, vol. VII, Chișinău, 1999, p. 27-39.
2. Borș V., Moșneaga V., „Parlamentul Republicii Moldova ca subiect al politicii externe.” În: Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria „Științe socioumanistice”. Vol. II, 2002, p. 129-134.
3. Dandiș N., „Extinderea și politica de vecinătate a Uniunii Europene.” Chișinău, Bons Offices, 2008, 424 p.
4. Gheorghiu V., „Relațiile politice dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană.” [online]. Chișinău 2007. <http://www.ipp.md/libview.php?l=ro&idc=167&id=530> (citată 12.04.2016)
5. Guțu I., „Relațiile Republicii Moldova cu Uniunea Europeană.” În: Legea și viața. 2004, nr. 4, p. 46-48.
6. Hotărârea privind ratificarea Statutului Consiliului Europei nr. 522 din 12.07.1995. În: Monitor Oficial al Republicii Moldova, 28.07.1995, nr. 041.
7. <http://infoeuropa.md/comitetul-de-cooperare-parlamentara-ue-republica-moldova/>, (citată 18.04.2016)
8. <http://old.parlament.md/structure/committees/foreignpolicy/news/02.10.2007/en.html>, (citată 21.04.2016)
9. http://www.bbc.co.uk/romanian/news/story/2007/04/070425_moldova_ue_centru_vize.shtml, (citată 12.04.2016)
10. <http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201106/20110622ATT22344/20110622ATT22344EN.pdf>, (citată 12.04.2016)

¹<http://infoeuropa.md/comitetul-de-cooperare-parlamentara-ue-republica-moldova/>, (citată 18.04.2016)

11. <http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201301/20130107ATT58538/20130107ATT58538RO.pdf>, (citată 18.04.2016)
12. <http://www.parlament.md/Actualitate/Comunicatedepresa/tabid/90/ContentId/1548/Page/0/language/ro-RO/Default.aspx>, (citată 14.04.2016)
13. <http://www.undp.md/border/RelatiileRM-UE.html>, (citată 18.04.2016)
14. http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/d-md/dv/802/802015/802015ro.pdf, (citată 18.04.2016)
15. <http://infoeuropa.md/moldova-in-dialog-cu-europa/sea-de-a-16-a-reuniune-a-comitetului-de-cooperare-parlamentara-republica-moldova-uniunea-europeana/>; (citată 18.04.2016)
16. <http://infoeuropa.md/moldova-in-dialog-cu-europa/recomandarile-adoptate-in-cadrul-reuniunii-comitetului-de-cooperare-parlamentara-ue-republica-moldova/>, (citată 18.04.2016)
17. <http://infoeuropa.md/moldova-in-dialog-cu-europa/cea-de-a-17-a-reuniune-a-comitetului-de-cooperare-parlamentara-ue-republica-moldova/>, (citată 18.04.2016)
18. <http://infoeuropa.md/moldova-in-dialog-cu-europa/cea-de-a-18-a-reuniune-a-comitetului-de-cooperare-parlamentara-ue-republica-moldova/>, (citată 18.04.2016)
19. Legi și hotărâri adoptate de sesiunea a patra a Parlamentului Republicii Moldova, de legislatura a treisprezecea, vol. VII, Chișinău, Moldpres, 1995.
20. Misiunea Uniunii Europene de Asistență la Frontieră în Republica Moldova și Ucraina. Raport Anual, decembrie 2008-decembrie 2009
21. Moldova și Uniunea Europeană în contextul Politicii Europene de Vecinătate; Realizarea planului de Acțiuni Uniunea Europeană-Moldova (feb. 2005-ian. 2008), Chișinău, 2008, 180 p.
22. Rotaru M., „Evoluția procesului de integrare a Republicii Moldova în Uniunea Europeană.” În: Legea și viața. 2009, nr. 7, p. 4-10.
23. Smochină C., „Parlamentul European: de la primele construcții la constituirea Constituției pentru Europa.” Chișinău, Bons Offices, 2006, 160 p.
24. Solomon C., „Consiliul Europei și Republica Moldova.” În: Symposia Professorum, seria istorie, Chișinău, 2000, ULIM, p. 63-64.

ECHITATEA PROCESULUI LA JUDECAREA CAUZEI ÎN LIPSA PERSOANEI

IALANJI Arina, doctorand,

Școala doctorală de științe Juridice a Universității de Stat din Moldova

Abstract: *In this article we analyze the concept and limits of the concept of "due process" through the European Court of Human Rights. As principles of judicial process to be guaranteed the defendant during trial of the case in his absence will be considered equality of arms, access to justice, administration and assessment of evidence. Will be analyzed situations that the European Court has described a state of affairs as interference by proceedings in absentia, failure to ensure the rights of the defendant in terms of the right to a fair trial is established that margin that exceeds the minimum allowable to qualify a situation as a violation of legal provisions.*

There will also be analyzed in terms of the European Convention on Human Rights and the practice field, rights and guarantees of a fair trial to be taken against the absent defendant at trial if the case tried in his absence.

Potrivit art. 6 (1) din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, „orice persoană are dreptul la judecarea în mod echitabil, în mod public și într-un termen rezonabil a cauzei sale, de către o instanță independentă și imparțială instituită de lege, care va hotărî fie asupra încălcării drepturilor și obligațiilor sale cu caracter civil, fie asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală îndreptată împotriva sa.

Egalitatea este recunoscută ca o normă de conduită a unei comunități umane, fiind abordată în mod detaliat și de doctrină. În procedura penală, după cum s-a menționat în mod tradițional, principiul egalității persoanelor îmbracă forma *egalității armelor* (l'égalité des armes), pornind de la faptul că și

în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului principiul egalității armelor semnifică tratarea egală a părților pe toată durata desfășurării procesului în fața unui tribunal.

Acest principiu, de fapt, constituie numai un element component al noțiunii mai largi de „proces echitabil”,¹ una dintre garanțiile privitoare la desfășurarea corectă a procesului judiciar prin care se vizează un just echilibru între părțile litigante.

Printr-o jurisprudență constantă, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a elaborat un principiu cu caracter general, devenit aproape o clauză de stil în domeniu, în conformitate cu care prin intermediul Convenției sunt apărute drepturi ale omului concrete și efective, nu teoretice și iluzorii.²

Unul dintre aceste drepturi îl constituie dreptul la un proces echitabil având în vedere tocmai locul pe care acest drept îl ocupă într-o societate democratică.

Cea mai importantă garanție procedurală existentă într-un stat de drept este cea a procesului echitabil. Având în vedere mecanismul de funcționare a statului de drept conform căruia trebuie asigurat liberul acces la justiție pentru remedierea oricărei încălcări a unui drept sau libertăți fundamentale ori interes legitim, această garanție este considerată esențială însuși spiritului Convenției Europene a Drepturilor Omului.³

Exigența de echitate este consacrată, încă de la primele cuvinte ale art. 6 parag. (1), importanța acesteia este considerabilă pentru că, pentru ansamblul garanțiilor prevăzute la art. 6, se reține, pe viitor, noțiunea de proces echitabil. Echitatea impune o apreciere în concreto a cauzei, astfel încât respectarea cu scrupulozitate a garanțiilor formale prevăzute de art. 6 nu este, în mod obligatoriu, sinonimă cu un proces echitabil.⁴

Respectarea dreptului la un proces echitabil nu este, în sine, suficientă pentru a asigura o protecție totală împotriva posibilelor violări, abuzuri sau restrângeri nejustificate exercitate de către stat asupra drepturilor și libertăților fundamentale ale individului, însă reprezintă piatra de temelie a unei protecții reale și eficiente împotriva puterii statale.

Paralel cu CEDO, mai avem reglementarea juridică a dreptului la un proces echitabil, în afară de actele normative interne ale statelor, de către Declarația Universală a Drepturilor Omului în art. 19, de către Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice în art. 14 alin. (I), Convenția Americană a Drepturilor Omului și Cetățeanului în art. 7 alin. (I).

Astfel procesul penal echitabil nu poate fi realizat decât în condițiile în care acesta este așezat pe principii fundamentale unanim admise, care asigură echilibrul ce trebuie să existe între interesul general al societății și interesele legitime ale fiecărei persoane.⁵

Printre acestea se enumeră principiul *egalității armelor*, care este o inovație a jurisprudenței Curții Europene. De foarte multă vreme semnificația principiului egalității armelor a fost precizată astfel: orice parte trebuie să aibă posibilitatea de a-și expune cauza tribunalului în condiții care nu o dezavantajează într-o manieră apreciabilă în raport cu partea adversă. Importanța egalității armelor rezidă în faptul că aceasta creează un echilibru între principiul preeminenței drepturilor și interesul public într-un stat democratic care trebuie să asigure pe teritoriul său un control eficient al criminalității și, în același timp, să garanteze standarde cât mai ridicate în ce privește drepturile inculpaților la o judecată echitabilă.⁶

Această abordare a fost confirmată de către Curte, principiul egalității armelor presupunând obligația de a oferi fiecărei părți o posibilitate rezonabilă de a-și prezenta cauza, inclusiv probele de care dispune, în condiții care nu o plasează într-o situație de dezavantaj față de adversarul său. Această egalitate nu este altceva decât un just echilibru între părți. Mai mult se impune respectarea și asigurarea principiului dat în cazul judecării cauzei în lipsa inculpatului.

¹ Vincent Berger, *Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, Ediția V*, Editura Institutul român pentru drepturile omului, București, 2005, p. 255.

² Vasile Păulea, *Sinteză teoretică și de practică judiciară a Curții Europene a Drepturilor Omului în legătură cu art. 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Dreptul la un proces echitabil. Asistența judiciară gratuită și taxele judiciare*, Revista Dreptul, Nr. 11/2007, Uniunea Juriștilor din România, p. 246.

³ Ion Deleanu, *Drept constituțional și instituții politice*, vol. II, Editura Fundației Chemarea, Iași, 1996, p. 49.

⁴ Jean-François Renucci, *Tratat de drept european al drepturilor omului*, Editura Hamangiu, București, 2009, p. 474.

⁵ Grigore Gr. Theodoru, *Tratat de drept procesual penal*, Ediția a 2-a, Editura Hamangiu, București, 2008, p. 68.

⁶ Robert Pelloux, *Les arrest de la Cour europeenne des droit de l'homme dans les affaires Wemhof et Neumeister*, Annuaire français de droit international, 1969, Vol. 15, Ed. CNRS Editions, Paris, 1969, p. 276.

Instanța, pentru realizarea principiului *egalității armelor*, are misiunea de a menține *echilibrul* necesar desfășurării unui proces echitabil, îndeosebi în ceea ce privește comunicarea între părți a tuturor pieselor dosarului, precum și dispunerea de mijloace pentru a-și susține poziția.¹

Acest principiu, care decurge direct din faptul că orice persoană are dreptul la ascultarea cauzei sale, în mod echitabil, este un element esențial al dreptului la un proces echitabil. În acest cadru, principiul *egalității armelor* se prezintă ca o garanție extrem de puternică, deși consacrarea acestuia nu este decât implicită. În plus judecătorii Curții Europene a Drepturilor Omului sunt foarte atenți la caracterul efectiv al acestei garanții importante.²

În ceea ce privește legătura, corelația dintre legalitatea dreptului procesului penal și principiul *egalității de arme*, Curtea a stabilit că legalitatea dreptului procesual penal este un principiu general de drept, care corespunde principiului legalității din dreptul penal: *nullum crimen sine lege*. Acest principiu, pe plan procesual penal, se traduce prin adagiul *nullum indicium sine legem* și impune anumite exigențe privitoare la derularea procesului penal, cu scopul de a asigura un proces echitabil, care implică și respectarea *egalității armelor*. Dacă el comportă obligația de a oferi fiecărei părți o posibilitate rezonabilă de a-și prezenta cauza în condiții care să nu o plaseze într-o situație de net dezavantaj cu adversarul ei, nu trebuie pierdut din vedere că reglementările procedurale urmăresc, în primul rând, să protejeze persoana acuzată de săvârșirea unei fapte penale de riscurile abuzului de putere din partea organelor de urmărire, astfel că apărarea pare a fi cea mai susceptibilă să sufere de lacunele și impreciziile acestor reglementări.³

Egalitatea armelor implică realizarea și menținerea pe parcursul unui întreg proces penal a echilibrului dintre inculpat, pe de o parte, și Ministerul public și partea civilă, pe de altă parte.

Principiul *egalității* între acuzare și apărare este o cerință de garanție pentru echilibrul între interesele individului și ale societății, pentru armonizarea și salvagardarea acestor interese.

Procurorul și inculpatul au aceeași poziție și aceleași drepturi în fața instanței în susținerea acuzării, respectiv a apărării. Necesitatea respectării *egalității armelor* între procuror și parte e cu atât mai imperioasă cu cât Ministerul Public intervine activ în fața instanței penale pe care o sesizează prin rechizitoriu, descriind starea de fapt și de drept și propunând o anumită sancțiune.

Chiar dacă Ministerul Public are un rol deosebit în protejarea ordinii publice, aceasta nu justifică crearea ab initio pentru procuror a unei poziții privilegiate în cadrul procedurilor, care să le plaseze pe celelalte părți într-un net dezavantaj în raport cu Ministerul Public.⁴

Participând la judecată, procurorul, la fel ca și inculpatul, poate formula cereri, ridica excepții și pune concluzii. Având în vedere că principiul *egalității armelor* presupune ca părțile să se situeze pe poziții procesuale egale, fără ca vreuna din ele să beneficieze de un avantaj procedural față de cealaltă, este evident că între inculpat și procuror nu poate exista egalitate procesuală completă din moment ce procurorul acționează în calitate de autoritate publică și dispune de mijloace logistice care nu stau la dispoziția inculpatului.

Trebuie întâlnite, cumulativ, trei condiții pentru a putea fi constatată nerespectarea *egalității armelor* procedurale, și anume: parchetul să beneficieze de un drept suplimentar față de cel acuzat, acel drept să nu derive din natura funcției parchetului, dreptul respectiv să îi creeze procurorului, în concret, un avantaj în cursul procedurii.⁵

Principiul *egalității armelor* presupune ca procurorul să aducă în fața instanței toate probele administrate în dosarul de urmărire penală în favoarea sau împotriva acuzatului.⁶

Un alt element strict legat de egalitatea de arme îl reprezintă necesitatea motivării hotărârilor judecătorești. Acest imperativ s-a impus deoarece în lipsa lui este greu de a se vorbi de egalitate de arme. Curtea Europeană a indicat în mod clar că art. 6 obligă tribunalele naționale să își motiveze deciziile, astfel instanțele naționale trebuie să indice cu suficientă claritate motivele pe care și-au fundamentat decizia.⁷ Obligația de motivare se impune deoarece ea permite, pe de o parte, expunerea

¹ Igor Dolea, *Drepturile persoanei în probatoriul penal*, Ed. Cartea juridică, Chișinău, 2009, p. 186.

² Jean-François Renucci, *op. cit.*, p. 480.

³ Corneliu Bârsan, *Convenția europeană a drepturilor omului Comentariu pe articole Vol. I. Drepturi și libertăți*, Editura All Beck București 2005, p. 510.

⁴ Ovidiu Predescu, Mihail Udriș, *Protecția europeană a drepturilor omului*, Editura C. H. Beck, București 2007, p. 656.

⁵ Radu Chiriță, *Dreptul la un proces echitabil*, Editura Universul Juridic, București, 2008, p. 349.

⁶ Mihail Udriș, Ovidiu Predescu, *Standardele Europene în materia dreptului de a dispune de timpul și de înlesnirile necesare pregătirii apărării*, Revista Dreptul, Nr. 5/2009, Uniunea Juriștilor din România, p. 268.

⁷ CEDO, 17 ianuarie 1970, Delcourt c. Belgia, Seria A, nr. 11.

raționamentului care a condus la dispozitivul hotărârii, iar pe de altă parte controlul asupra acestuia prin exercitarea căii de atac prevăzute de lege.¹

Motivarea hotărârilor justifică echitatea procesului penal și din prisma dreptului justițiabilului de a fi convins că justiția a fost îndeplinită, respectiv judecătorul a examinat toate mijloacele procesuale și procedurale propuse de participanți.

Curtea procedează la o apreciere concretă a respectării principiului egalității armelor. În consecință, se poate întâmpla ca norme naționale să genereze dificultăți: în cazul în care anumite contradicții cu Convenția pot părea secundare, altele sunt mai importante, în special în ceea ce privește principiul egalității armelor în materie de expertize, dar și în desfășurarea procedurii în fața jurisdicțiilor atât judiciare, cât și administrative.²

În mod tradițional, în procedura penală principiul egalității persoanelor îmbracă forma egalității armelor.

Din examinarea jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului în ceea ce privește domeniul aplicării principiului nediscriminării, rezultă că aceasta are o existență subordonată tuturor clauzelor Convenției, care ocrotesc drepturi și libertăți ale individului, astfel încât poate fi invocată în orice cauză în care se pune în discuție violarea unei dispoziții normative, iar discriminarea apare ca o circumstanță agravantă.

Egalitatea persoanelor în procesul penal înseamnă, așadar, că tuturor persoanelor le sunt aplicabile aceleași reguli procesuale și că aceleași organe desfășoară procesul penal, fără ca anumite persoane să fie privilegiate și fără să se facă o discriminare.

Deși nu este consacrat ca un principiu distinct al procesului penal, din ansamblul reglementării modului de desfășurare a procesului penal rezultă că respectarea principiului egalității armelor între acuzare și apărare este intrinsec sistemului de drept.³

Egalitatea procedurală a părților în proces nuanțează principiul mai vast al egalității între cetățeni, precum și principiul aflării adevărului. Fără ca părțile să dispună de aceleași mijloace pentru a-și susține cauza, fără a avea acces fiecare dintre ele la actele și probele depuse la dosar pentru a le putea combate, fără posibilitatea fiecărei părți de a-și expune argumentele și fără existența unei proceduri contradictorii, aflarea adevărului este evident periclitată, pot interveni erori judiciare, iar procesul devine unul inechitabil.

Egalitatea procesuală între părțile din procesul penal se realizează în condițiile susținerii unor poziții contrare, ceea ce reprezintă contradictorialitatea specifică judecății penale, prin susținerea învinuirii de către procuror sau de către persoana vătămată și inculpat, asistat sau reprezentat de avocat, care își exercită dreptul său la apărare – fie singur, fie împreună cu partea responsabilă civilmente.

Reglementarea principală a judecății pe baza contradictorialității este de esență procesului penal echitabil, cu respectarea și asigurarea egalității de arme între acuzare și apărare (părți vătămate și inculpat).

Importanța deosebită a dreptului la apărare al tuturor părților în procesul penal, în viziunea Curții Europene, rezidă în reglementarea sa detaliată în cadrul principiului procesului echitabil. Curtea Europeană subliniază că nu trebuie confundată „prezența personală a acuzatului în instanță, cu posibilitatea pe care i-o recunoaște art. 6 par. 3 lit. c) de a se apăra singur. Astfel, chiar dacă nu este expres menționat în art. 6, dreptul tuturor părților de a lua parte personal la dezbaterile din cauză, acesta decurge din scopul și din obiectul ansamblului acestui text: dreptul tuturor participanților la un proces echitabil.”

Astfel, o diferență de tratament în ascultarea martorilor poate încălca principiul egalității armelor. Orice inegalitate în comunicarea documentelor poate fi sancționată în numele acestui principiu. Părțile trebuie să aibă posibilitatea de a prezenta în mod egal mijloacele de probă de care dispun. De asemenea, principiul egalității armelor trebuie să fie respectat în timpul exercitării căilor de atac.

În literatura de specialitate s-a subliniat că principiul egalității armelor nu are menirea de a garanta o egalitate matematică între părți; acest principiu nu impune ca pentru fiecare martor propus

¹ Bianca Selejan Guțanu, *Protecția europeană a drepturilor omului*, Editia 4, Editura C.H. Beck, 2010, p. 142.

² Jean-François Renucci, *op. cit.*, p. 485.

³ Ovidiu Predescu, Mihail Udroui, *Convenția europeană a drepturilor omului și dreptul procesual penal român*, Editura C. H. Beck, București, 2007, p. 363.

de procuror și admis de către instanță să se admită unul și avocatului apărării. De aceea, s-a afirmat că dreptul înscris în art. 6 par. 3 lit. d) din Convenție nu este un drept absolut, el neputând să confere acuzatului dreptul de a convoca orice martor, judecătorul național având o marjă largă de apreciere în ceea ce privește oportunitatea citării unui martor al apărării, cu condiția ca martorii acuzării să fie convocați cu respectarea acelorași condiții. Cu alte cuvinte, instanțele naționale au libertatea de a decide asupra admisibilității probelor atât timp cât prin exercitarea acestui drept de apreciere nu se încalcă principiul egalității armelor și dreptul la un proces echitabil al acuzatului.

Tot aici poate fi menționat că domeniul administrării și aprecierii probelor este o materie în care statele membre se bucură o marjă de apreciere foarte largă, Convenția permițând statelor să reglementeze fără opreliști semnificative regulile de admisibilitate și forța probantă a mijloacelor de probă. De asemenea, Curtea nu are competența de a verifica dacă instanțele naționale au apreciat corect sau nu probele administrate în cauză, ci doar de a stabili dacă mijloacele de probă au fost administrate într-o manieră echitabilă.

În materia administrării probelor, elementul determinant al examenului efectuat de către instanța europeană este maniera în care probele sunt prezentate în fața judecătorului național. Curtea examinează procedura în ansamblul său și nu se oprește doar la un moment punctual pentru a decide încălcarea sau respectarea art. 6. Spre exemplu, s-a hotărât în favoarea statului pârât atunci când, într-un proces penal s-a administrat o probă – înregistrarea unei convorbiri telefonice – obținută fără aprobarea magistratului competent, în considerarea faptului că decizia de condamnare a fost întemeiată și pe alte probe, nu doar pe acea înregistrare. Curtea și-a bazat decizia de a nu condamna statul pentru utilizarea unei probe obținută ilegal și pe faptul că, analizând ansamblul condițiilor în care s-a desfășurat procesul, a constatat că, dincolo de problema prezentării acelei probe, procesul s-a desfășurat în concreto în condiții echitabile. În schimb, s-a constatat o violare a Convenției atunci când instanța și-a fondat aproape în mod exclusiv decizia pe o probă obținută în mod ilegal sau care nu a fost niciodată adusă la cunoștința părții, care a ignorat-o în cursul procedurii.

Deși nici o dispoziție a articolului 6 nu recunoaște explicit dreptul de acces la o instanță judecătorească, Judecătorii de la Strasbourg au considerat că acest articol acordă oricui dreptul de a prezenta o cerere (privind drepturile și obligațiile sale civile) în fața unei curți sau unei instanțe judecătorești.

Echitatea procesului penal implică și principiul accesului liber la justiția, astfel articolul 6 consacră dreptul la o instanță judecătorească care îl acoperă în particular pe cel de acces la instanța judecătorească, altfel spus facultatea de a intenta un proces și participa în cadrul unui proces penal.

Totodată dreptul de acces la o instanță judecătorească nu este absolut. Totuși în hotărârea *Golder v. Regatul Unit*, judecătorii de la Strasbourg au reamintit că acest drept impune, prin însăși natura sa, o soluționare din partea Statului, soluționare, care poate varia în timp și în spațiu (în funcție de necesitățile și resursele comunității și individului) și care niciodată nu trebuie să atenteze la esența acestui drept, nici să contravină altor drepturi consacrate în Convenție.

În jurisprudența sa, CEDO a precizat printre altele că o limitare nu ar trebui considerată ca compatibilă cu articolul 6 decât:

dacă ea urmărește un scop legitim și

dacă există un raport rezonabil de proporționalitate între mijloacele utilizate și scopul vizat.¹

Încălcarea dreptului de acces la o instanță poate uneori rezultă dintr-o imunitate ce împiedică intentarea efectivă a oricărei acțiuni. La caz poate fi reținută cauza *Osman v. Regatul Unit*² referitor la o imunitate împotriva urmăririi, în baza căreia nici o acțiune nu putea fi intentată împotriva poliției pentru erorile comise în cadrul cercetării și combaterii criminalității.

Judecătorii de la Strasbourg au considerat că scopul acestei prevederi poate fi considerat drept legitim, în măsura în care ea viza păstrarea eficacității serviciului de poliție și deci apărarea ordinii și prevenirea infracțiunilor penale. Ei cred totodată că această modalitate de aplicare a prevederii, fără să fi fost stabilită în prealabil existența considerațiilor de interes general, nu servea decât pentru a acorda o imunitate generală poliției pentru acțiunile ei și pentru omisiunile în exercitarea funcțiilor ei de cercetare și combatere a infracțiunilor. Ea constituia deci o restricție nejustificabilă a dreptului

¹ *Ashingdane v. Regatul Unit*, 28 mai 1985, paragraful 57.

² *Osman v. Regatul Unit*, 28 octombrie 1998.

reclamantului de a obține o decizie cu privire la temeinicia plângerii sale împotriva poliției în cazurile când merită aceasta. CEDO a stabilit în consecință o încălcare a articolului 6.

Inclusiv prin prisma echității și accesului liber la justiție CEDO a considerat că, în cadrul unei proceduri penale, acuzatul trebuie să fie prezent la audiere.¹ Această condiție reiese din obiectul și scopul paragrafelor 1 și 3 din articolul 6.

Este posibil, în anumite circumstanțe excepționale, de a admite ca un proces penal să se desfășoare în absența acuzatului sau a unei părți. Ar trebui, în acest caz, ca autoritățile, în pofida eforturilor lor, să fi fost incapabile să notifice persoanei interesate citația de înfățișare² sau că această modalitate de a acționa să fi corespuns necesității unei administrări corecte a justiției (mai ales din cauza stării sănătății acuzatului). Spre exemplu în cauza *Ensslin și alții v. RFG*, 14 D.R. 64, unde reclamantii erau incapabili să asiste la dezbateri din cauza stării sănătății în rezultatul grevei foamei. Comisia a subliniat totuși că avocații lor au putut asista la desfășurarea procesului.³

O parte poate renunța la dreptul său de a se prezenta la audiere, dar numai în cazul când o asemenea renunțare este stabilită fără echivoc și „este asigurat un minimum de garanții corespunzătoare gravității sale”.⁴

În cadrul unei proceduri penale, orice acuzat, care a renunțat la dreptul său, încă mai beneficiază de facultatea de a fi reprezentat de un consilier, spre exemplu în cauza *Pelladoah v. Olanda*, 22 septembrie 1994. În acest caz, CEDO a conchis o încălcare a paragrafelor (1) și (3) din articolul 6.⁵

În cazul *F.C.B. v. Italia*,⁶ un tribunal italian desfășurase un proces în revizuire în absența acuzatului, deși fusese informat de consilierul acestuia că acuzatul se afla în detenție în străinătate. CEDO a menționat că petiționarul nu și-a manifestat dorința de a renunța la dreptul său de a asista la audiere și a respins argumentul prezentat de guvernul pârât, conform căruia interesatul a încercat să amâne verdictul necomunicând adresa sa autorităților italiene. Cele din urmă, deși știau că reclamantul era implicat într-o procedură în străinătate, au decis să continue procedura suspendată fără a lua vreo măsură suplimentară pentru a clarifica situația: o atitudine care poate fi compatibilă cu promptitudinea de care Statele contractante trebuie să dea dovadă pentru a asigura beneficierea efectivă de drepturile garantate de articolul 6.

Dreptul unei persoane de a asista la examinarea cazului său în apel depinde de natura și importanța audierii. CEDO consideră că prezența acuzatului este mai puțin importantă în apel decât în prima instanță. În cazul în care jurisdicția superioară examinează doar problemele de drept, această prezență este într-adevăr inutilă. Din contra, dacă ea examinează și circumstanțele de fapt, atunci situația diferă. Pentru a determina dacă acuzatul beneficiază de un drept de a asista la audiere, judecătorii de la Strasbourg țin în special cont de importanța instanței pentru el și necesitatea prezenței sale pentru a determina jurisdicția de apel să se pronunțe asupra faptelor speței.

În cazul *Kremzow v. Austria*,⁷ petiționarul nu a participat la o audiere referitoare doar la problemele de drept. CEDO a considerat că prezența lui nu era necesară în virtutea paragrafelor 1 și 3 din articolul 6, în măsura în care avocatul lui putea asista și prezenta observații din numele lui. Totodată, Judecătorii de la Strasbourg consideră că excluderea petiționarului din audierea în apel constituie o încălcare, în măsura în care această instanță se referea asupra condamnării interesatului la o pedeapsă de privațiune de libertate nu peste douăzeci de ani, dar permanentă și condamnarea lui urma să fie ispășită mai curând într-o închisoare ordinară, decât într-o instituție specială pentru delincvenții alienați mintal, precum și asupra stabilirii motivului crimei (un punct pe care jurații nu l-au stabilit). CEDO a menționat că aprecierea caracterului, starea de spirit și motivele petiționarului trebuiau să valoreze mult în instanță și că audierea purta deci o importanță crucială, acesta fiind obligat să poată asista și participa la ea împreună cu avocatul său.

Curtea Europeană arată că prezența acuzatului la ședința de judecată are o importanță esențială pentru o bună soluționare a cauzei, în sensul că instanța trebuie să examineze nu numai personalitatea acuzatului și starea sa de spirit la momentul comiterii infracțiunii pentru care este trimis în judecată, ci și mobilurile activității sale infracționale, iar „*asemenea aprecieri au a cântări substanțial în soluția*

¹ *Ekbatani v. Suedia*, 26 mai 1988, paragraful 25.

² *Colozza v. Italia*, 22 ianuarie 1985.

³ Cauza *Ensslin și alții v. RFG*, 14 D.R. 64.

⁴ *Poitrimol v. Franța*, 23 noiembrie 1993, paragraful 31.

⁵ *Pelladoah v. Olanda*, 22 septembrie 1994.

⁶ *F.C.B. v. Italia*, 28 august 1991.

⁷ *Kremzow v. Austria*, 21 septembrie 1993.

ce urmează a fi pronunțată; caracterul echitabil al procedurii impune atât prezența acuzatului, cât și a celorlalte părți vătămate, civile sau responsabile civilmente la instanță, alături de apărătorii lor” .

Astfel urmează a fi relevat că noțiunea de proces echitabil cere ca instanța internă de judecată să examineze problemele esențiale ale cauzei și să nu se mulțumească să confirme pur și simplu rechizitoriul, trebuind să-și motiveze hotărârea.¹

Or, în înțelesul unui proces echitabil intră, așa cum reglementează art. 6 par. 3 lit. d) din Convenție, și așa cum relevă și jurisprudența CEDO, asigurarea dreptului inculpatului trimis în judecată și aflat în fața instanței de a pretinde ascultarea martorilor în prezența lui, cu posibilitatea de a pune întrebări, de a i se admite probe care să se efectueze în mod nemijlocit și contradictoriu cu celelalte părți, în vederea stabilirii adevărului obiectiv, iar în cazul lipsei acestuia garanțiile procedurale urmează a fi asigurate prin intermediul apărătorului.

¹ Cauza Helle c. Finlandei – Hotărârea din 19 decembrie 1997, cauza Boldea c. României – Hotărârea din 15 decembrie 2007.

Atelierul II. ȘTIINȚE JURIDICE

ACCESUL LA INFORMAȚIE DREPT GARANTAT DE CONSTITUȚIA REPUBLICII MOLDOVA

BANTUȘ Ștefan, ofițer, MAI,
Biroul Migrație și Azil al Ministerul Afacerilor Interne

Abstract: *The present article tries to present Moldovan information right as – the interrelation of information access with the transparency of decision making process and preventing corruption phenomenon, especially in the work of civil servants.*

Keywords: *information access, decisional transparency, prevention, corruption phenomenon, and so on.*

Noțiuni generale privind dreptul la informație.

Însăși cuvântul „*informație*” este cunoscut din antichitate și provine de la cuvântul latin „*informatio*”, ce înseamnă explicare sau comunicare. Actualmente informația nu poate fi definită atât de simplu și se utilizează diferite definiții a noțiunii de informație.

Spre exemplu : Informația este o reflectare a lumii reale sau inventate și prezentate prin intermediul simbolurilor și semnelor. Această definiție este prea filozofică și în prezent se folosesc definiții cu un sens mai îngust.

De genul : Informația reprezintă cunoștințe care pot fi păstrate, prelucrate și transmise.

Noțiunea de informație este legată de obiectul sau fenomenul real sau inventat și elimină nedeterminarea acestuia reflectându-i esența în măsura necesară pentru realizarea scopului.

Conform art.3 al Legii „Cu privire la informatizare și la resursele informaționale de stat”, nr.467-XV din 21.11.2003, *informația* reprezintă cunoștințe despre persoane, subiecte, fapte, evenimente, fenomene, procese, obiecte, situații și idei. Totodată informația are o anumită formă: articol, mesaj, comunicare, film, pictură, desen tehnic, cântec, model matematic, semnal electronic, undă electromagnetică.

Informația permanent se găsește în circulație și parcurge următoarele etape:

- Perceperea informației;
- Prelucrarea informației;
- Transmisia informației;
- Prezentarea informației;

Informația poate fi caracterizată prin următoarele caracteristici:

- Autenticitatea;
- Plinătatea;
- Actualitatea;
- Claritatea.

Înainte de a discuta, ce este „*dreptul la informație*”, să clarificăm, ce înțelegem prin „*informație*”. Pentru a avea „*acces la informație*” însuși „*informația*” trebuie să existe în una din următoarele forme materiale:

- scrisă (materiale, documente, text scris, cărți, gazete, reviste etc.);
- vizuală (casete video, filme, DVD);
- audio (înregistrări pe casete);
- electronică (bancă electronică de date, fail-uri pe CD, dischete etc.) sau
- orice altă formă (purători de informație în viitor).

Pe lângă faptul că e un purtător material, informația, mai trebuie să conțină și o indicație clară privind aspectele următoare:

- despre ce este ea;
- cine a pregătit-o;

- când;
- cu ce scop.

Doar după aceasta ea poate fi plasată în sistemul informațional, banca de date, registru sau arhivă.

Furnizarea informației poate fi de două feluri:

Furnizare activă - atunci când autoritățile publice și autoritățile administrației publice difuzează informația necesară din oficiu;

Furnizare pasivă a informației - atunci când autoritățile de stat difuzează informația la solicitare.

Furnizarea pasivă a informației presupune furnizarea unei informații specifice. Ea poate satisface necesitățile de informație a unor persoane aparte, care au depus solicitări, în timp ce informația furnizată în mod activ poate fi adusă la cunoștința maselor largi de cetățeni.

Aceste două aspecte ale difuzării informației se completează reciproc.

Un aspect **pozitiv** îl constituie **furnizarea activă** a informației, care:

- prezintă interes pentru publicul larg;
- vizează multe persoane;
- este solicitată de public deosebit de des.

Cu cât mai multă informație se furnizează în mod activ, cu atât mai puține solicitări este nevoit să prezinte publicul și respectiv, să verifice și să prelucereze autoritățile de stat. În acest mod, furnizarea activă a informației permite a economisi timpul și a micșora volumul de lucru al funcționarilor publici. Respectiv, pentru public este facilitat accesul la informație, în situația în care nu el este nevoit să depună solicitări. În afară de aceasta, furnizarea activă a informației contribuie la creșterea prestigiului autorităților publice și celor ale administrației publice în fața societății.

În acest context, Constituția Republicii Moldova¹ la articolul 34 consfințește dreptul la informație în 5 aliniate după cum:

- „Dreptul persoanei de a avea acces la orice informație de interes public nu poate fi îngrădit” înțelegându-se faptul că nimeni sub nici o formă nu poate limita sau restricționa accesul la informația de interes public și orice act normativ care ar îngradi accesul la informația de interes public emis s-ar lovi de nulitate pe motiv de neconstituționalitate.

- „Autoritățile publice, potrivit competențelor ce le revin, sînt obligate să asigure informarea corectă a cetățenilor asupra treburilor publice și asupra problemelor de interes personal”, astfel fiind reglementată obligația autorităților publice de a asigura informarea corectă a cetățenilor, Or fără această obligație accesul la informație poate fi inutil, ba chiar dăunător..

- „Dreptul la informație nu trebuie să prejudicieze măsurile de protecție a cetățenilor sau siguranța națională”. De aici, au luat naștere noțiunile de protecție a datelor cu caracter personal, protecția secretului de stat, protecția secretului comercial, adică informația cu accesibilitate limitată.

- „Mijloacele de informare publică, de stat sau private, sînt obligate să asigure informarea corectă a opiniei publice”. Aici legiuitorul a consfințit obligația Mass-media de „a asigura informarea corectă a opiniei publice” – fapt care în Republica Moldova foarte des se ignorează, iar mijloacele de informare publică deseori interpretează informația transmisă în așa fel ca aceasta să fie percepută de populație în felul în care se dorește a fi percepută, dar nu cum este de facto. Acest lucru se datorează faptului că Mass – Media este de multe ori influențată de clasa politică prin diferite pîrghii administrative sau economice care la rîndul său percepe o obligație față de aceasta cît despre mijloacele de informare private – este clar că sunt influențate de către proprietar și faptul că societatea civilă este detentorul primar al puterii așa cum aceasta se constituie cu scopul recunoașterii și afirmării libertăților și drepturilor esențiale ale omului... poporul și națiunea, în accepția politico-juridică conferită prin actele declarative și institutive contemporane constituie pilonii societății².

- „Mijloacele de informare publică nu sînt supuse cenzurii” fapt care în viziunea autorului în Republica Moldova este respectat doar pe hîrtie, însă de facto după cum am menționat mai sus mijloacele de informare publică nu sînt total independente fapt ce nu le dă posibilitatea de a nu fi de facto supuse cenzurii.

¹ Constituția Republicii Moldova, din 29.07.1994, publicată la 12.08.1994 în M.O. Nr. 1, în vigoare la 27.08.1994.

² Guceac Ion, Becciev Elena. Realizarea dreptului la agitație electorală prin intermediul mijloacelor Mass-media. Materiale ale mesei rotunde cu participarea internațională consacrată aniversării a 20-a de la fondarea Academiei de Administrare Publică de pe lîngă Președintele Republicii Moldova, 11 decembrie 2012, Chișinău: 2013, p. 47.

Cadrul normativ național privind accesul la informație.

Sediul materiei cu privire la accesul la informație este reglementat de Constituția Republicii Moldova și de alte acte normative în vigoare.

Titlul II al Constituției reglementează drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale ale cetățenilor Republicii Moldova, astfel dreptul la informație ca drept fundamental este consfințit la articolul 34 al Constituției.

Este cunoscut faptul că dreptul la informație este un element indispensabil pentru un stat democratic, dat fiind faptul că accesul la informație asigură transparență, implicare a cetățenilor întru soluționarea problemelor societății, lichidarea fenomenului corupțional, asigurării principiului legalității, egalității, nediscriminării și altor principii cheie care asigură democrația și bunăstarea într-un stat.

Acest drept a constituit preocuparea Uniunii Europene, fiind înscris în actele internaționale referitoare la drepturile omului. Constituția Republicii Moldova are un șir de articole tangențiale problemei dreptului la informație.

Cei mai mari distribuitori de informații sînt sursele mass-media, care, printr-o paletă considerabilă de mijloace, difuzează informații către consumatori, dar care nu întotdeauna respectă regula de informare corectă, veridicitatea informațiilor răspîndite. Ziarele, radioul și televiziunea sînt susceptibile de a exercita o influență foarte mare asupra opiniei publice și abuzul lor poate aduce prejudicii semnificative drepturilor și libertăților individuale, precum și desfășurării vieții publice pe baze democratice¹.

Așadar, sursele informaționale *mass-media* sînt instrumentele principale prin care informația se propagă. Aici însă apar unele probleme ce țin de regula informării corecte, de veridicitatea informației difuzate. Dezvoltarea tehnicii moderne în domeniul mijloacelor de comunicare în masă, menționează prof. Tudor Drăganu, a făcut ca dreptul constituțional să fie confruntat cu probleme de reglementare deosebit de complexe, în special în legătură cu presa scrisă, cu transmisiile radio și televiziune care sunt de natură să exercite o influență imensă asupra opiniei publice. Astfel, utilizarea lor abuzivă poate aduce importante prejudicii drepturilor și libertăților individuale, precum și desfășurării pe baze democratice a vieții publice².

Aceste mijloace trebuie să fie puse la dispoziția publicului și accesul la ele trebuie să se facă ușor, ele trebuie să reflecte caracterul pluralist al societății și nu trebuie să fie controlate, în regim de monopol, de niciun grup de persoane sau de interese ori să fie aservite vreunei ideologii. Mass-media trebuie să furnizeze informații imparțiale, pentru ca cetățenii să poată să-și formeze, în cunoștință de cauză, o opinie clară despre viața socială, economică și politică a țării. În cazul în care instituțiile audiovizualului nu respectă dispozițiile legii, acestea sunt pasibile de măsuri de constrângere legală, cu drept de contestare în justiție.

Pe lângă avantajele pe care le oferă mass-media – de a cunoaște și a vedea lucruri, de a ajuta oamenii să înțeleagă diverse lucruri sau de a-i informa cu știrile de ultimă oră, aceasta are și dezavantaje: mass-media poate fi utilizată ca mijloc de influență în masă a opiniei publice (de ex., campaniile electorale, campanii privind aplicarea anumitor programe de sănătate sau medicamente etc.).

Comunicarea de masă a devenit deosebit de importantă în politică și în activitatea de guvernare a societății, datorită posibilităților oferite pentru informarea și influențarea milioane de cetățeni, ceea ce a determinat ”o anumită estompare a formelor tradiționale de comunicare politică”³.

Pentru ca cetățeanul să-și poată forma o opinie asupra problemelor complexe ale statului, este necesar să i se asigure accesul în instituțiile publice, în arhive și în biblioteci, la informațiile publice, la documente oficiale, la orice alte acte etc. Respectarea acestui drept presupune interdicția îngrădirii lui, indiferent de motive și situații, iar alin. (1) al art. 34 din Constituția Republicii Moldova prevede expres anume interdicția îngrădirii dreptului la informație. Cea mai importantă problemă pe care o ridică textul constituțional menționat se conține în sintagma „de interes public”, noțiune generală care permite diverse interpretări și de care se poate abuza.

¹ Terzi Nicolae. Efectele negative ale mass-mediei. Legea și Viața, nr. 10, Revistă internațională științifico-practică de drept, 2014, p. 37-38.

² Tudor Drăganu. Drept constituțional și instituții politice. Tratat elementar. Vol. I. București: Ed. Lumina Lex, 2009, p. 175.

³ S. Tămaș. Dicționar politic. București: Ed. Academiei Române, 1993, p. 167.

Principalul act juridic aplicabil în Republica Moldova pentru domeniul accesului la informație este Legea organică nr. 982-XIV din 11.05.2000 privind accesul la informație. Conform acestei legi, sunt considerate informații oficiale toate informațiile aflate în posesia și la dispoziția furnizorilor de informații, care au fost elaborate, selectate, prelucrate, sistematizate și/sau adoptate de organe ori persoane oficiale sau puse la dispoziția lor în condițiile legii de către alți subiecți de drept. Sunt considerate documente purtătoare de informații: orice hârtie sau alt material pe care există un înscris; o hartă, un plan, un desen, o fotografie; orice hârtie sau alt material pe care sunt marcaje, figuri, simboluri sau perforări care au un sens pentru persoanele calificate să le interpreteze; orice obiect sau material din care pot fi reproduse sunete, imagini sau înscrisuri cu sau fără ajutorul unui alt articol sau mecanism; orice alt înregistrator de informație apărut ca rezultat al progresului tehnic.

Totodată regimul juridic al accesului la informație se mai regăsește și în alte acte normative cum ar fi Legea nr. 982 din 11.05.2000 privind accesul la informație, Legea nr. 133 din 08.07.2011 privind protecția datelor cu caracter personal, Legea nr. 245 din 27.11.2008 cu privire la secretul de stat, Legea nr. 171 din 06.07.1994 cu privire la secretul comercial, Legea nr. 550 din 21.07.1995 instituțiilor financiare, Legea nr. 263 din 27.10.2005 cu privire la drepturile și responsabilitățile pacientului, Legea nr. 880 din 22.01.1992 privind fondul arhivistic al Republicii Moldova.

Accesul la informație factor care poate preveni fenomenul corupțional.

Sintagma „corupție” este definită în legislația Republicii Moldova în Legea nr. 90 din 25.04.2008 „cu privire la prevenirea și combaterea corupției”.

Corupție – „faptă ilegală care afectează exercitarea normală a funcției și care constă fie în folosirea de către subiectul actelor de corupție sau al faptelor de comportament corupțional a funcției sale pentru solicitarea, primirea sau acceptarea, direct sau indirect, pentru sine sau pentru o altă persoană, a unor foloase materiale sau a unui avantaj necuvenit, fie în promisiunea, oferirea sau acordarea ilegală a unor asemenea foloase sau avantaje necuvenite subiecților actelor de corupție”¹.

Deci dacă vom desface pe bucăți sensul noțiunii de corupție vom observa aportul accesului la informație întru prevenirea și combaterea corupției și anume:

- *faptă ilegală* – adică societatea doar prin un acces liber la informație v-a cunoaște și percepe ilegalitatea activității funcționarului public, persoanei cu funcție de răspundere sau a oricărei alte persoane implicată într-un act de corupție, societatea trebuie să aibă acces la informația despre cadrul legal ca să perceapă un comportament ilegal, iar statul are obligația de a informa corect societatea prin diferite metode: campanii, emisiuni, reviste, radio, TV ș.a.

- *exercitarea normală a funcției* – pentru a cunoaște și percepe modalitatea de exercitare în mod normal a atribuțiilor funcției, îndatoririlor sau obligațiilor funcționarilor sau persoanelor demnitate publică, cetățenii în individual sau societatea per ansamblu trebuie să aibă acces la informația despre funcția dată, ce sarcini și atribuții are, ce competențe are, ce împuterniciri are și doar atunci cetățeanul își v-a da seama că este atras într-un act de corupție sau conex corupției. Cetățenii trebuie să aibă acces la informația despre modul de exercitare normală a funcției fiecărui angajat din cadrul instituțiilor statului cât și cele private pentru a sesiza comportamentul anormal sau deviant exercitării funcției.

- *folosirea de către subiectul actelor de corupție sau al faptelor de comportament corupțional a funcției sale* – obiectul actelor sau faptelor de comportament corupțional trebuie să aibă acces la informația despre noțiunea de corupție și comportament corupțional pentru a-și da seama despre comportamentul corupțional al subiectului, sau mai simplu spus fiecare cetățean trebuie să cunoască și să înțeleagă ce este un comportament corupțional, însă pentru aceasta trebuie să aibă acces la informația despre aceasta cât și despre funcția subiectului și activitatea acestuia. De multe ori cetățenii nu realizează faptul că acel funcționar public sau persoană cu funcție de răspundere nu are dreptul să pretindă careva foloase materiale atâta timp cât își exercită atribuțiile sale și acest lucru constituie o infracțiune care este pasibilă de pedeapsă penală.

- *foloase materiale sau a unui avantaj necuvenit* – cetățenii Republicii Moldova au dreptul să cunoască remunerarea cuvenită fiecărei funcții sau serviciu. Spre exemplu în multe cazuri de corupție comise de către persoane cu funcții de răspundere sau funcționari, cetățenii atrași în aceste acte de corupție nici nu-și dau seama de fapt despre aceasta din motivul lipsei accesului la informație sau necunoașterii spre exemplu valoarea materială necesară de achitat pentru careva serviciu prestat contra plată, modul de achitare și competența persoanelor și instituțiilor cu drept de încasare a plăților pentru

¹ Legea nr. 90 din 25.04.2008 „cu privire la prevenirea și combaterea corupției”.

serviciile care sunt stabilite de către stat contra plată, adică eliberarea unui certificat confirmator de regulă este un serviciu contra plată, iar mulți cetățeni din neștiință și pentru ocolirea birocrăției acceptă să achite direct funcționarului sau persoanei cu funcție de răspundere plata pentru acest serviciu, de câteva ori mai mare decât costul de facto al serviciului dat, ne-solicitând măcar o confirmare a efectuării plății în ideea de a nu-l intimida pe funcționar pentru amabilitatea și ajutorul acordat astfel participând în mod semiconștient la un act de corupție, nemaivorbind de serviciile care trebuie să fie prestate gratuit.

Autorul este de părerea că un cetățean informat, o societate informată este mai greu de atras în acte de corupție sau conexe corupției din motivul că acesta/aceasta va cunoaște drepturile sale în coraport cu obligațiile funcționarilor sau persoanelor cu funcții de răspundere, va ști ce este un comportament corupțional și care sunt consecințele implicării în careva act de corupție, va ști cum să prevină și cum să sesizeze un act de corupție, va ști unde să se adreseze în cazul în care i se pretind foloase materiale necuvenite subiectului actelor de corupție sau conexe corupției, va ști care servicii se prestează contra cost și care servicii se prestează gratuit precum și condițiile prestării acestor servicii, va ști care este finalitatea sancționării actelor de corupție factor foarte important în prevenirea corupției. După cum spunea și Cecilia Malmström, comisar european pentru afaceri interne “*Pentru ca aceste drepturi să fi e cunoscute și aplicate efectiv în practică, victimele și practicienii care își desfășoară activitatea în domeniu au nevoie de informații clare și accesibile cu privire la conținutul acestora*”¹.

În concluzie putem afirma cu certitudine faptul că într-un stat în care este asigurat accesul la informație concomitent este asigurată și transparența procesului decizional și combaterea fenomenului corupțional.

Bibliografie:

1. Constituția Republicii Moldova, din 29.07.1994, publicată la 12.08.1994 în M.O. Nr. 1, în vigoare la 27.08.1994.
2. Legea nr. 90 din 25.04.2008 „cu privire la prevenirea și combaterea corupției”.
3. Guceac Ion, Becciev Elena. Realizarea dreptului la agitație electorală prin intermediul mijloacelor Mass-media. Materiale ale mesei rotunde cu participarea internațională consacrată aniversării a 20-a de la fondarea Academiei de Administrare Publică de pe lângă Președintele Republicii Moldova, 11 decembrie 2012, Chișinău: 2013, p. 47.
4. Terzi Nicolae. Efectele negative ale mass-mediei. Legea și Viața, nr. 10, Revistă internațională științifico-practică de drept, 2014, p. 37-38.
5. Tudor Drăganu. Drept constituțional și instituții politice. Tratat elementar. Vol. 1. București: Ed. Lumina Lex, 2009, p. 175.
6. S. Tămaș. Dicționar politic. București: Ed. Academiei Române, 1993, p. 167.
7. Drepturile de care beneficiază victimele traficului de persoane în U.E. Luxemburg: Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene, 2013, p. 1.

PARTICULARITĂȚILE ÎNCHEIERII CONTRACTELOR DE MUNCĂ DE SPORTIVII PROFESIONIȘTI

BOSÎI Dumitru, doctorand,
Judecător, Judecătoria Cahul,

Rezumat: *La prima vedere, rapoartele de muncă în domeniul sportului profesionist constituie o formă tipică a unui raport juridic de muncă. Totodată, în ultimii ani, se observă, legal, o diferențiere continuă dintre raportul juridic de muncă al salariaților de rînd și cel al sportivilor profesioniști. Pornind de la conceptul de specificitate a sportului – concept descris de Carta albă a Uniunii*

¹ Drepturile de care beneficiază victimele traficului de persoane în U.E. Luxemburg: Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene, 2013, p. 1.

Europene, se accentuează tot mai mult necesitatea unor reglementări clare, consecvente și comprehensive a activității muncii în sportul profesionist, atât la nivel național, cât și cel internațional, contribuind la conturarea tot mai pronunțată a unei noi ramuri de drept – cea de drept sportiv.

Abstract: *At first glance, labour relations in professional sports are a typical form of labour relations. However, in recent years, the differences between a typical employment agreement and the one with professional sportsmen are more evident. Based on the concept of specificity of sport – a concept described in the White Paper of European Union, the need for clear rules, as well as consistent and comprehensive legal establishments on labour activity in professional sports, both at national and international level is increasing, a fact that contributes to the shaping of a new branch of law – the Sports Law.*

Sportul de performanță reprezintă activitatea de întrecere, constituită dintr-un ansamblu de acțiuni motrice, diferențiate pe ramuri de sport, desfășurată într-un cadru instituționalizat sau independent, prin care se caută perfecționarea posibilităților morfo-funcționale și psihice, concretizate în performanțe obținute în competiții (record, depășirea proprie sau a partenerilor)¹ În ultimii ani, concurența în sport pe arena internațională a sporit semnificativ. Chiar și reprezentanții celor mai mici țări cuceresc distincții sportive onorabile, sportul constituind pentru ei una dintre puținele posibilități de a se afirma pe plan internațional.

Sfera sportului de performanță atinge mai multe aspecte, începând de la libera circulație, transferurile de jucători și agenții acestora, protecția minorilor, corupția și spălarea banilor, acordarea licențelor pentru cluburi etc. În acest context, protecția sportivilor de performanță și a drepturilor sale, precum sunt drepturile de asigurare socială, de asistență socială, remunerare, asigurarea în cazul traumelor și multe altele, reprezintă un moment cheie, care accentuează necesitatea existenței reglementărilor legale ale rapoartelor juridice care se nasc în domeniul sportului de performanță. Mai mult ca atât, problema încadrării relațiilor de muncă în care sunt implicați un număr crescând de sportivi profesioniști într-un cadru legal eficient și conferirea unei protecții sociale corespunzătoare devine tot mai actuală în măsura în care sportul de performanță este nu doar un factor de armonizare și optimizare a creșterii și dezvoltării personalității, ci și o afacere de milioane de euro. Lumea sportului, în cel mai larg sens, generează o valoare adăugată de 407 miliarde de euro, 3,7% din PIB-ul Uniunii Europene, și are 15 de milioane de persoane, 5,4% din populația sa de lucru².

Legea cu privire la cultura fizică și sport prevede în Articolul 2 dreptul fiecărui cetățean al Moldovei la practicarea sportului, inclusiv a sportului ca profesie³. Principalele raporturi juridice în sport sînt cele ce țin de munca sportivilor profesioniști, inclusiv contractele de muncă pe care aceștia le posedă; raporturile de salarizare și impozitare; protecția contra traumatismului și reabilitarea sportivilor; răspunderea sportivilor și a antrenorilor și cluburilor și interzicerea recurgerii la dopaj și răspunderea pentru utilizarea acestuia. Astfel, unicul element material care determină protecția sportivului de norme Dreptului Muncii este dacă acesta este considerat angajat și se află într-un raport juridic de muncă. Curtea Europeană de Justiție, în cazul *Lawrie-Blum* (1985)⁴, a menționat că trăsătura esențială a unei relații de muncă este efectuarea serviciilor de către o persoană pentru altă persoană și sub supravegherea acesteia pentru o anumită perioadă de timp, fiind remunerat pentru serviciile prestate. Domeniul în care sînt prestate aceste servicii nu este relevant.

Caracterele raportului juridic de muncă obișnuit nu se deosebesc calitativ de elementele relației între sportivul profesionist și clubul pe care acesta îl reprezintă. Profesorul I. T. Ștefănescu consideră că **caracterele esențiale** ale raportului juridic de muncă sînt⁵:

- Persoana care prestează munca este persoană fizică;
- Natura personală (intuitu personae);
- Caracterul succesiv;
- Raportul de subordonare între angajat și angajator;

¹ „Strategia în domeniul Sportului pentru perioada 2013 – 2030”, disponibilă la <http://mts.ro/noutati/>, accesat la 25.05.2016.

² Rezoluția Parlamentului European din 2 februarie 2012 privind dimensiunea europeană a sportului (2011/2087(INI)) disponibilă la <http://www.europarl.europa.eu>, accesat la 20.02.2016.

³ Legea RM cu privire la protecția muncii Nr. 625-XII din 02.07.91.

⁴ Barnard Catherine, „EC Employment Law”, II edition, Oxford University Press, 2000, p.12.

⁵ Ștefănescu Ion Traian, „Tratat de dreptul muncii”, Editura Wolters Kluwer, București, 2007, p. 25.

- Capacitatea angajatorului de a emite directive, de control și disciplină;
- Caracter oneros;
- Existența unui sistem legal de protecție a salariatului.

Raportul juridic care stă la baza muncii prestate de sportivul profesionist are și el caracter oneros și prezintă elemente tangibile de subordonare a sportivului față de patron și antrenor, ultimii având capacitatea de a emite directive, de a impune regulamente de ordine internă și de a penaliza nerespectarea disciplinei. Munca sportivului prezintă aceleași caractere esențiale și nu există nici un motiv care ar argumenta excluderea acestui raport juridic din cadrul relațiilor convenționale de muncă, care au la bază contractul individual de muncă.

Codul Muncii al Republicii Moldova definește în Articolul 1 categoria de “salariat”, unde sunt incluse persoanele fizice care prestează o muncă conform unei anumite specialități, calificări sau într-o anumită funcție, în schimbul unui salariu, în baza contractului individual de muncă. Relația între sportiv și proprietarul echipei este o relație contractuală, reglementată de normele Dreptului Muncii. Articolul 16 al Legii Republicii Moldova cu privire la educație fizică și sport prevede imposibilitatea participării la competițiile sportive oficiale, locale sau naționale, fără calitatea de membru al unei asociații, club sau federații sportive naționale¹. Articolul 17 continuă această ordine de idei, definind sportivul profesionist drept persoana care practică sportul ca profesie și obține venituri pe baza contractului de muncă încheiat cu asociația sau clubul sportiv la care sunt membri.

Elementele esențiale² ale contractului de muncă sunt:

- Salariatul este angajat pentru prestarea unei munci determinate;
- Patronul are obligația de a remunera munca salariaților sub formă de salariu;
- Există o relație de subordonare a salariatului față de patron;
- Persistă continuitatea raporturilor juridice, sau contractul presupune efectuarea unor prestații succesive, neepuizându-se la o acțiune determinată.

Toate aceste elemente sunt specifice și contractelor sau acordurilor existente între sportiv și club. Contractele de muncă încheiate de sportivii profesioniști se caracterizează prin unele **particularități** comparativ cu profesiile obișnuite. Conform Articolului 46 (2) al Codului Muncii, persoana fizică dobândește capacitatea de muncă la împlinirea vârstei de 16 ani³. Alineatul 3 permite încheierea unui contract de muncă la împlinirea vârstei de 15 ani cu acordul scris al părinților, cu condiția că sănătatea, dezvoltarea, instruirea și pregătirea profesională ale minorilor nu sunt afectate de activitatea de muncă. În fotbalul profesionist, acordul părinților rămâne o condiție obligatorie până la împlinirea de către sportiv a vârstei de 18 ani, fapt explicat de riscul sporit de traumatism pe care îl prezintă sportul profesionist. Convenția Nr. 182/1999 și Recomandarea Nr. 190/1999 ale Organizației Internaționale a Muncii referitoare la interzicerea celor mai dăunătoare forme de muncă ale copiilor și acțiunea imediată în vederea eliminării lor⁴, definesc orice persoană care nu a împlinit încă 18 ani drept „copil”, astfel condițiile înaintate vizavi de contractul cu sportivii profesioniști sunt în concordanță cu noile standarde internaționale. Această Convenție își propune să ocrotească și moralitatea copiilor, pe lângă dezvoltarea lor fizică și aptitudinile și cunoștințele lor. Convenția prescrie determinarea locurilor de muncă susceptibile să influențeze negativ sănătatea, securitatea sau moralitatea copiilor prin intermediul dialogului social și excluderea copiilor de la aceste munci. În categoria muncilor care prezintă potențiale riscuri pentru sănătatea copiilor, se includ cele care duc la suprasolicitare fizică sau psihică, munca pe lungă durată, munca într-un mediu periculos, toate acestea fiind trăsături specifice sportului profesionist. Convenția nu mai lasă la discreția părinților determinarea muncilor pe care poate să le presteze copilul său, interzicând expres angajarea în câmpul muncii a copiilor sub 16 ani, de la 16 la 18 ani acordul părinților fiind element definitoriu pentru apariția raportului juridic de muncă. Carta Uniunii Europene privind drepturile fundamentale, aprobată

¹ Legea cu privire la educația fizică și sport Nr. 330-XIV din 25 martie 1999, Monitorul Oficial, 5 august 1999, nr.83-86

² Dorneanu Valer, Bădică Gheorghe, “Dreptul Muncii”, Lumina Lex, București 2002, p. 320.

³ Articolul 46 în Codul Muncii al Republicii Moldova nr. 154 din 28.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 159-162 din 29.07.2003.

⁴ Convenția Nr. 182/1999 și Recomandarea Nr. 190/1999 ale Organizației Internaționale a Muncii referitoare la interzicerea celor mai dăunătoare forme de muncă ale copiilor și acțiunea imediată în vederea eliminării lor, adoptate în 1999 la Geneva, ratificat/aprobat de Republica Moldova prin Legea de ratificare nr. 849-XV din 14.02.2002, în vigoare pentru Republica Moldova din 14.06.2003// “Tratate Internaționale”, vol. 35 p. 239.

în 2000,¹ stipulează în Articolul 32 că vârsta minimă de admitere în muncă nu poate fi mai mică decât vârsta la care încetează perioada școlarizării obligatorii.

Acordul sportivului și a angajatorului la încheierea contractului individual de muncă trebuie să se conformeze normelor de drept civil în materia obligațiilor²:

- Să fie exprimat în deplină cunoștință de cauză în mod neechivoc;
- Să exprime cu certitudine intenția de a produce efecte juridice (să nu fie vag, neangajant sau condiționat);
- Să fie exteriorizat (tăcerea nu are valoare de consimțământ exteriorizat);
- Să nu fie afectat de vicii de consimțământ.

Contractul individual de muncă, fiind un contract sinalagmatic, are ca **obiect** prestațiile reciproce ale părților – prestarea muncii de către salariat, și remunerarea de către patron. O formulă interesantă care poate fi atestată în contractele de muncă ale fotbalistilor profesioniști prevăd angajarea în calitate de fotbalist neamator drept obiectul contractului, fără a se menționa din start obligația corelativă care îi revine patronului de a remunera munca angajatului. Munca sportivului este obligația lui fundamentală în calitate de salariat și include în sine antrenamente, menținerea în formă fizică optimă, participarea la competiții. Sportivului i se prescrie participarea necondiționată în toate meciurile oficiale, procese instructive, antrenamente și alte genuri de manifestații. Printre obligațiile sportivului se mai numără purtarea uniformei clubului pe care îl reprezintă și respectarea ordinelor și recomandărilor antrenorului și a medicului în ceea ce privește programul și modul de viață, alimentare și odihnă, aceste obligații având un caracter invaziv față de viața personală a sportivului. Sportivul este obligat să respecte clauza de confidențialitate. Printre obligațiile clubului se numără:

- Achitarea salariului lunar;
- Organizarea procesului de joc și antrenament sub conducerea specialiștilor calificați;
- Asigurarea locului de lucru – terenuri de joc, de antrenamente; asigurarea cu inventar sportiv și echipament care include uniformă și încălțăminte;
- Asigurarea deservirii sportiv-medicale și sportiv-curative;
- Achitarea buletinului de boală și a indemnizațiilor în caz de accidentare;
- Acordarea concediului anual de 28 de zile.

Fotbaliștii moldoveni **nu au dreptul** să evolueze pentru orice altă echipă de fotbal, nici chiar în timpul jocurilor amicale, și să participe la orice fel de acțiuni de publicitate și reclamă fără acordul scris al Clubului obținut în prealabil. Sportivul nu are dreptul de a utiliza înainte, în timpul și după meciuri substanțe care au drept scop perfecționarea artificială a capacităților lui fizice și psihice (doping).

Cauza contractului este scopul urmărit de fiecare parte, salariatul urmărind de obicei scopul de a obține un salariu care să-i asigure existența, iar angajatorul – scopul de realizare a obiectului de activitate și în final un profit³. În cazul sportului profesionist, sportivii mai urmăresc și scopul de expunere a talentelor sale deosebite, recepționând atât satisfacții de ordin moral, cum ar fi recunoașterea din partea publicului, dar și scopul de a fi “descoperit” de un patron mai bogat care I-ar oferi mai mult pentru potențialul său.

Articolul 58 (1) al Codului Muncii Republicii Moldova prescrie contractului de muncă **forma scrisă**. Forma scrisă nu este o precondiție *ad validatem* pentru existența contractului, ci doar o condiție de probă a existenței unei relații contractuale între salariat și angajator. Nici o normă legală nu stipulează că lipsa formei scrise atrage drept sancțiune nulitatea contractului de muncă⁴. Dacă relațiile de muncă apar fără perfectarea în scris a contractului, acesta este considerat încheiat pe durată nedeterminată și urmează a fi perfectat în scris ulterior. În Belgia Legea din 24 februarie 1978 merge pe aceeași ordine de idei, stipulând forma scrisă a contractului individual de muncă al sportivului profesionist. Dacă acesta este încheiat verbal, se consideră și el a fi încheiat pe o perioadă nedeterminată.⁵ **Termenul** maxim al unui contract nu trebuie să depășească 5 ani, termen care se

¹ Peers Steve, Ward Angela, “The EU Charter of Fundamental Rights (politics, law and policy)”, Hart Publishing, Oxford and Portland Oregon, 2004, p. 64.

² Ștefănescu Ion Traian, „Tratat de dreptul muncii”, Editura Wolters Kluwer, București, 2007, p. 48.

³ Davis Timothy, Mathewson Alfred and Shropshire Kenneth, “Sports and the Law: A Modern Anthology”, West Publishers 1999, p.12.

⁴ Ștefănescu Ion Traian, “Repere concrete rezultate din recenta modificare și completare a Codului muncii”, 28 iunie 2011, material preluat din Revista romana de jurisprudenta nr. 2/2011, disponibil la www.juridice.ro, accesat la 14.03.2016.

⁵ Legea privind contractele de muncă ale sportivilor salariați, din 24 februarie 1978 din Belgia

regăsește și în Codul Muncii al Republicii Moldova, articolul 54(2). Conform legislației braziliene, contractul individual de muncă al sportivului poate fi încheiat pe un termen de la 3 luni la 5 ani¹. Legislația română în domeniul muncii tinde spre contracte pe durată nedeterminată, considerate de Articolul 70(1) al Codului Muncii românesc drept o garanție a stabilității în muncă².

În SUA, majoritatea Ligilor de sport profesionist au un **Contract-tip**, care poate fi modificat pentru a reflecta necesitățile speciale sau talentele deosebite ale unui jucător individual. O trăsătură specifică care deosebesc Ligile sportivilor profesioniști de sindicate și alte uniuni ale salariaților este implicarea acesora în negocierea unor clauze esențiale ale contractului individual de muncă cum sânt salariile determinate pentru sportivii care activează în această ramură de sport. Ligile stabilesc în negocierea contractului colectiv pentru genul dat de sport salariul minim, sportivii și agenții acestora avându-l ca bază de negociere a remunerării individuale³. Majoritatea sportivilor americani sânt reprezentați de agenți, cu care au încheiat contracte de reprezentare care definesc drepturile și obligațiile părților și remunerarea agenților⁴. În Moldova, fotbaliștii profesioniști pot să recurgă și ei la serviciile agenților. Contractele individuale ale fotbaliștilor conțin clauza de notificare, stabilind obligația sportivului de a informa Clubul în termen de 5 zile după încheierea unui acord cu un agent.

În sportul american proprietarii echipelor profesioniste inițial impuneau practic condițiile contractului. Ulterior, sportivii din toate ligile majore s-au asociat și s-au antrenat în negocieri colective. Negocierile colective sânt un fenomen relativ nou în sportul american, fiind pe larg aplicate abia în ultimii 30 de ani⁵. Dreptul muncii al Statelor Unite consideră negocierile colective un instrument mai eficient decât negocierile contractelor individuale de muncă pentru promovarea unei echități între angajați și patroni. În SUA, ligile care reprezintă sportivii în negocieri colective sânt unicele ligi profesioniste cu un salariu mediu anual pe industrie de peste 1 milion USD (minim - 100 000 USD, maxim - câteva milioane). Ligile sportivilor profesioniști încearcă să promoveze ideea de parteneriat,⁶ pentru a evita situația precum Sezonul 1994 –1995 în baseball, care nu s-a jucat pentru că jucătorii au declarat grevă. Până în 2000 s-a adoptat o soluție de compromis, pentru prima dată recunoscându-se că jucătorii și proprietarii sânt mai degrabă parteneri decât angajați/angajatori. Jucătorii insistă în continuare că au dreptul la un procent din venituri și nu la simple salarii fixe⁷. Contractele colective de muncă în SUA încearcă să se conformeze acestei tendințe să confere jucătorilor rolul de partener cu proprietarul echipei, nu de simplu angajat. Negocierile colective au scopul de a crea un fundament în baza căruia sportivii să dispună de libertatea de a-și negocia contractele individuale⁸.

În doctrina occidentală se atestă rolul crescând al contractului colectiv de muncă în stabilirea raporturilor juridice de muncă⁹. În statele care fac parte din familia de drept comun (common-law), contractul colectiv de muncă este principalul izvor de drept în domeniul Dreptului Muncii. Deși în Republica Moldova, care se află în tranziție către un stat din sistemul romano-germanic de drept, actele normative prevalează asupra contractului colectiv în ierarhia izvoarelor, rolul ultimului rămâne important. Dreptul european a recunoscut caracterul dualist a contractului colectiv¹⁰, atât de izvor de drept, cât și de instrument concret care stă la baza relației între angajator și angajat într-un anumit domeniu. Convenția Organizației Internaționale a Muncii Nr. 98/1949 privind aplicarea principiilor dreptului de organizare și negociere colectivă¹¹, solicită statelor ratificante în articolul 4 să ia măsuri corespunzătoare condițiilor naționale pentru a încuraja și a promova dezvoltarea și folosirea mai largă

¹ Codul Muncii al Republicii Moldova nr. 154 din 28.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 159-162 din 29.07.2003.

² Ștefănescu Ion Traian, „Dreptul Muncii”, ediția II, Lumina Lex, București 2002

³ Garbarino Robert P., „So You Want to Be a Sports Lawyer, Or Is It a Player Agent, Player Representative, Sports Agent, Contract Advisor, Family Advisor Or Contract Representative”, Villanova Sports and Entertainment Journal, vol I, 1994.

⁴ „Sport’s Law: An Overview”, disponibil la www.findlaw.com, accesat la 12.05.2016.

⁵ Goplerud Peter III, „Collective bargaining in the national football league: an historical and comparative analysis”, disponibil la <http://www.law119.com>, accesat la 15.04.2016.

⁶ Weiler Paul C., „Sports and the Law 2001: Text, Cases, Problems”, West Group, May 2001, p.9.

⁷ Palm Craig W., „Strife, liberty and the pursuit of money: labour relations in professional sports”, Villanova Sports and Entertainment Law Journal, volume IV, issue 1, 1997, p.12.

⁸ Griffith Clark C., „Forum on Entertainment and Sports Industries Annual Meeting”, Asser International Sports Law Centre, Mineapolis, 1999, disponibil la <http://www.asser.nl/sportslaw>, accesat la 20.05.2016.

⁹ Ștefănescu Ion Traian, „Dreptul Muncii”, ediția II, Lumina Lex, București 2002

¹⁰ Ibid, p.54.

¹¹ Convenția nr.98 privind aplicarea principiilor dreptului la organizație și de purtare a tratatelor colective, adoptată în 1949 la Geneva, ratificată/aprobată de către Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 593-XIII din 26.09.1995, în vigoare din 12.08.1997. // „Tratate Internaționale”, vol. 10 p. 47.

a procedurilor de negociere voluntară a contractelor colective între patroni și organizațiile de muncitori. Convenția OIM Nr. 154-1981 privind negocierea colectivă solicită prin articolul 5 luarea unor măsuri menite să promoveze negocierea colectivă întru realizarea următoarelor obiective¹:

- Negocierea colectivă să fie posibilă pentru toți cei ce angajează și pentru toate categoriile de lucrători;
- Negocierea colectivă să fie progresiv extinsă la domenii cum sânt fixarea condițiilor de muncă și angajare, reglementarea relațiilor între cei ce angajează și lucrători;
- Dezvoltarea regulilor de procedură convenite între organizațiile de patroni și cele de angajați;
- Organele și procedurile de reglementare a conflictelor de muncă să fie concepute în așa mod încât să contribuie la promovarea negocierii colective.

În Republica Moldova, negocierile colective în domeniul sportului profesionist sânt practic inexistente. Federația Moldovenească de Fotbal impune cluburilor moldovenești standardele FIFA și UEFA la întocmirea contractelor individuale de muncă. Sportivii nu se asociază în asociații sau sindicate care le-ar apăra drepturile. Legea cu privire la cultura fizică și sport nu conține prevederi care ar reglementa constituirea unor uniuni ale sportivilor profesioniști pentru apărarea drepturilor sportivilor, înzestrate fiind cu un anumit nivel de autoritate și constituind pârgă de influență asupra proprietarilor cluburilor. Articolul 22 al Legii cu privire la cultura fizică și sport prevede funcționarea unor ligi profesioniste, care sânt structuri ale sportului cu personalitate juridică, dar acestea nu au scop lucrativ și sânt formate în mod exclusiv din cluburi sportive profesioniste². Aceste ligi au drept atribuții principale organizarea competițiilor oficiale profesioniste pe ramura de sport respectivă și la nivelul stabilit de către federația națională respectivă și efectuarea controlului asupra cluburilor sportive profesioniste, membri ai ligii. Aceste ligi sânt departe de ideea promovării drepturilor sportivilor, în special a celor care vin în detrimentul cluburilor în care aceștia activează.

Astfel, parteneriatul social definit de Articolul 15 al Codului Muncii³ drept un sistem de raporturi stabilite între reprezentanții salariaților, reprezentanții angajatorilor și autoritățile publice în vederea realizării drepturilor și intereselor sociale și economice ale părților, nu este realizat la nivel de sport profesionist. Dat fiind faptul că reglementările relațiilor de muncă în sport afectează în general organizarea și buna desfășurare a sportului de performanță, ele se află în responsabilitatea organizațiilor sportive, dar trebuie să fie compatibile și cu legislația internațională a muncii.

Bibliografie:

1. Convenția nr. 154 privind promovarea negocierilor colective, adoptată în 1981 la Geneva, ratificată/aprobată de către Republica Moldova prin Hotărîrea Parlamentului nr. 944-XIII din 15.10.1996, în vigoare din 14.02.1998. // “Tratate Internaționale”, vol. 11.
2. Convenția nr.98 privind aplicarea principiilor dreptului la organizație și de purtare a tratativelor colective, adoptată în 1949 la Geneva, ratificată/aprobată de către Republica Moldova prin Hotărîrea Parlamentului nr. 593-XIII din 26.09.1995, în vigoare din 12.08.1997. // “Tratate Internaționale”, vol. 10.
3. Convenția Nr. 182/1999 și Recomandarea Nr. 190/1999 ale Organizației Internaționale a Muncii referitoare la interzicerea celor mai dăunătoare forme de muncă ale copiilor și acțiunea imediată în vederea eliminării lor, adoptate în 1999 la Geneva, ratificat/aprobat de Republica Moldova prin Legea de ratificare nr. 849-XV din 14.02.2002, în vigoare pentru Republica Moldova din 14.06.2003// “Tratate Internaționale”, vol. 35.
4. Rezoluția Parlamentului European din 2 februarie 2012 privind dimensiunea europeană a sportului (2011/2087(INI)) disponibilă la <http://www.europarl.europa.eu>, accesat la 20.02.2016.
5. Codul Muncii al Republicii Moldova nr. 154 din 28.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 159-162 din 29.07.2003.

¹ Convenția nr. 154 privind promovarea negocierilor colective, adoptată în 1981 la Geneva, ratificată/aprobată de către Republica Moldova prin Hotărîrea Parlamentului nr. 944-XIII din 15.10.1996, în vigoare din 14.02.1998. // “Tratate Internaționale”, vol. 11 p. 154.

² Art.22 în Legea cu privire la educația fizică și sport Nr. 330-XIV din 25 martie 1999, Monitorul Oficial, 5 august 1999, nr.83-86.

³ Art.15 în Codul Muncii al Republicii Moldova nr. 154 din 28.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 159-162 din 29.07.2003.

6. Legea cu privire la educația fizică și sport Nr. 330-XIV din 25 martie 1999, Monitorul Oficial, 5 august 1999, nr.83-86.
7. Legea privind contractele de muncă ale sportivilor salariați, din 24 februarie 1978 din Belgia.
8. Barnard Catherine, “EC Employment Law”, II edition, Oxford University Press, 2000.
9. Dorneanu Valer, Bădică Gheorghe, “Dreptul Muncii”, Lumina Lex, București, 2002.
10. Davis Timothy, Mathewson Alfred, Shropshire Kenneth, “Sports and the Law: A Modern Anthology”, West Publishers 1999.
11. Garbarino Robert, “So You Want to Be a Sports Lawyer, Or Is It a Player Agent, Player Representative, Sports Agent, Contract Advisor, Family Advisor Or Contract Representative”, Villanova Sports and Entertainment Journal, vol I, 1994.
12. Goplerud Peter III, “Collective bargaining in the national football league: an historical and comparative analysis”, disponibil la <http://www.law119.com> , accesat la 15.04.2016.
13. Griffith Clark, “Forum on Entertainment and Sports Industries Annual Meeting”, Asser International Sports Law Centre, Mineapolis, 1999, dispnibil la <http://www.asser.nl/sportslaw> , accesat la 20.05.2016.
14. Palm Craig, “Strife, liberty and the pursuit of money: labour relations in professional sports”, Villanova Sports and Entertainment Law Journal, volume IV, issue 1, 1997.
15. Peers Steve, Ward Angela, “The EU Charter of Fundamental Rights (politics, law and policy)”, Hart Publishing, Oxford and Portland Oregon, 2004.
16. „Strategia în domeniul Sportului pentru perioada 2013 – 2030”, disponibilă la <http://mts.ro/noutati/>, accesat la 25.05.2016
17. “Sport’s Law”: An Overview, disponibil la www.findlaw.com , accesat la 12.05.2016.
18. Ștefănescu Ion Traian, “Dreptul Muncii”, ediția II, Lumina Lex, București 2002.
19. Ștefănescu Ion Traian, “Tratat de dreptul muncii”, Editura Wolters Kluwer, București, 2007.
20. Ștefănescu Ion Traian, “Repere concrete rezultate din recenta modificare si completare a Codului muncii”, 28 iunie 2011, material preluat din Revista romana de jurisprudenta nr. 2/2011, disponibil la www.juridice.ro , accesat la 14.03.2016.
21. Weiler Paul, “Sports and the Law 2001: Text, Cases, Problems”, West Group, May 2001.

EFFECTUAREA ILEGALĂ A STERILIZĂRII CHIRURGICALE: ASPECTE DE DREPT PENAL

BRÎNZA Sergiu, doctor habilitat, profesor universitar,
Universitatea de Stat din Moldova

Abstract: *This article is devoted to analysis of criminal offenses set forth in art.160 "Illegal performance of surgical sterilization" of the Criminal Code. Of particular interest are conclusions on generic legal object, special legal subject, material object and victim of these crimes. Also, worth noting reflections on the content of harmful act, place of committing the offenses specified in art.160 CC RM and the peculiarities of the subject these crimes. The investigation is supplemented with analysis of aggravating circumstances provided in lit.b) and c) par.(3) of the art.160 CC RM. Not least, are highlighted criteria for delimitation of the offenses concerned from the surrounding facts, in particular the offenses set forth in art.151 and 152 of CC RM.*

Sub denumirea marginală de efectuare ilegală a sterilizării chirurgicale, în art.160 din Codul penal al Republicii Moldova (în continuare – CP RM), sunt reunite trei variante-tip de infracțiuni¹ și o

¹ Accentuăm că la alin.(1) și lit.a), b) alin.(2) art.160 CP RM sunt prevăzute trei infracțiuni de sine stătătoare. Aceste trei infracțiuni se pot afla între ele în concurs.

Explicația faptului că art.160 CP RM stabilește răspunderea pentru trei infracțiuni de sine stătătoare constă în următoarele: nu există o componentă „de bază” de efectuare ilegală a sterilizării chirurgicale, care ar consta în efectuarea ilegală a sterilizării chirurgicale, componentă care nu ar presupune: 1) calitatea de medic a subiectului infracțiunii; 2) unitățile medico-sanitare nespecializate, privite ca loc de săvârșire a infracțiunii; 3) calitatea de persoană fără studii medicale superioare speciale a subiectului infracțiunii.

singură variantă agravată de infracțiune. Astfel, prima variantă-tip de infracțiune este prevăzută la alin.(1) art.160 CP RM: efectuarea ilegală a sterilizării chirurgicale de către medic. La rândul său, cea de-a doua variantă-tip de infracțiune este specificată la lit.a) alin.(2) art.160 CP RM: efectuarea ilegală a sterilizării chirurgicale în unități medico-sanitare nespecializate. Cea de-a treia variantă-tip de infracțiune este prevăzută la lit.b) alin.(2) art.160 CP RM: efectuarea ilegală a sterilizării chirurgicale de către o persoană fără studii medicale superioare speciale. În fine, varianta agravată de infracțiune, consemnată la alin.(3) art.160 CP RM, presupune că infracțiunile prevăzute la alineatele (1) sau (2): au cauzat din imprudență o dereglare îndelungată a sănătății ori o vătămare gravă a integrității corporale sau a sănătății (lit.b)); au provocat din imprudență decesul pacientului (lit.c)).

În pct.33 al Hotărârii Guvernului cu privire la aprobarea Programului național strategic în domeniul securității demografice a Republicii Moldova (2011-2025), nr.768 din 12.10.2011, se menționează: „Sănătatea reproducerii este recunoscută drept una dintre componentele fundamentale necesare dezvoltării umane, iar comportamentul reproductiv sănătos asigură un impact pozitiv asupra generațiilor următoare. În pofida eforturilor depuse, sănătatea reproducerii este încă mult sub nivelul cerințelor demografice”. Din această perspectivă, consacrand libertatea reproductivă a persoanei, art.31 din Legea ocrotirii sănătății prevede că sterilizarea chirurgicală voluntară la femei și la bărbați poate fi efectuată la dorința lor sau la indicația medicului, cu consimțământul scris al persoanei, în instituții medico-sanitare publice și private în cazurile și în modul stabilit de Ministerul Sănătății. În același fagăș, conform lit.e) art.5 al Legii privind sănătatea reproducerii, statul asigură metode de contracepție voluntară chirurgicală, care se pot aplica numai la cererea solicitantului și în baza consimțământului informat al acestuia.

Efectuarea ilegală a sterilizării chirurgicale întrerupe linia genetică a persoanei sterilizate, ceea ce poate fi interpretat nu doar sub aspectul periclitării vieții sau sănătății acelei persoane, dar și sub aspectul întreruperii dezvoltării embriogenetice a persoanei sterilizate. Aceasta justifică intervenția legii penale în planul incriminării faptei de efectuare ilegală a sterilizării chirurgicale.

După această notă introductivă, întâi de toate va fi analizată *infracțiunea prevăzută la alin.(1) art.160 CP RM*.

Obiectul juridic generic al acestei infracțiuni (și al celorlalte două infracțiuni specificate la art.160 CP RM) îl formează relațiile sociale privitoare la viața și sănătatea persoanei.

În conformitate cu alin.(1) art.16 al Constituției Republicii Moldova, respectarea și ocrotirea persoanei constituie o îndatorire primordială a statului. De asemenea, în acord cu alin.(1) art.2 CP RM, legea penală apără, împotriva infracțiunilor, printre altele, persoana, privită drept componentă a ordinii de drept. Se are în vedere nu omul sub aspect fizic, biologic sau psihologic, ci numai omul ca participant la relațiile sociale. Însuși cuvântul „persoană” vine de la latinescul „persona”, ce denumea masca pe care o purta pe scenă actorul antic. El evocă ideea participării persoanei ca „actor” la viața socială. Persoana creează valori și le transmite în moștenire urmașilor săi, iar spiritul ei neobosit mereu tinde spre perfecționare. Anume de aceea, ființa superioară socială – persoana – trebuie situată în prim-plan, iar asigurarea deplinei realizări a acesteia și apărarea împotriva oricăror atentări la viața, sănătatea, libertatea, cinstea, demnitatea umană etc. trebuie să devină un imperativ al timpului.

Viața și sănătatea constituie valorile sociale care desemnează atributele principale ale persoanei. Apărarea vieții și sănătății persoanei constituie o preocupare constantă, comună tuturor sistemelor de drept. În orice orânduire socială, viața și sănătatea persoanei au fost ocrotite ca valori primare și absolute ale oricărei societăți, iar statului i-a revenit sarcina creării unor mecanisme care ar asigura protecția acestor valori sociale împotriva unor atingeri care nu sunt conforme cu legea. De aceea, punerea sub interdicția legii penale a atingerilor aduse vieții și sănătății persoanei, deși nu constituie o garanție absolută a protecției vieții și sănătății fiecărui individ, demonstrează totuși efortul statului de a proteja aceste valori. Ca expresie a voinței societății, legea penală apără viața și sănătatea persoanei nu ca pe valori individuale, dar ca pe valori sociale, primordiale pentru existența colectivității însăși. Aceasta îl îndreptățește pe legiuitor să pretindă tuturor cetățenilor să-și respecte reciproc viața și sănătatea și să se abțină de la orice fapte care ar aduce atingere acestor valori sociale și, implicit, intereselor vitale ale comunității.

Ar fi un nonsens să afirmăm că, de exemplu, efectuarea ilegală a sterilizării chirurgicale de către o persoană fără studii medicale superioare speciale (lit.b) alin.(2) art.160 CP RM) este o agravantă a infracțiunii de efectuare ilegală a sterilizării chirurgicale de către medic (alin.(1) art.160 CP RM).

În același timp, dimensiunea biologică a vieții și sănătății evoluează ca premisă a dimensiunii sociale a vieții și sănătății, ultima aflându-se sub nemijlocita ocrotire a normelor dreptului penal. Altfel spus, ar fi incorect să afirmăm că dreptul penal apără viața și sănătatea în accepțiunea biologică a acestor termeni. Viața și sănătatea devin obiecte ale apărării penale numai fiind privite prin prisma dimensiunii lor sociale.

Viața persoanei reprezintă existența socială a acesteia, adică realizarea posibilității de a participa la relațiile sociale, de a-și exercita drepturile și interesele și de a-și executa obligațiile, având ca premisă ansamblul proceselor biochimice din organismul uman ce condiționează dezvoltarea persoanei, reproducerea acesteia, relația persoanei cu mediul ambiant etc. Sub acest aspect, G. Antoniu susține cu drept cuvânt: „Societatea nu poate fi concepută decât prin existența unor oameni vii, ceea ce înseamnă că viața indivizilor devine o condiție supremă a existenței societății însăși. Fără respectarea vieții nu este posibilă nici colectivitatea, nici conviețuirea socială”¹. Într-adevăr, viața reprezintă cel mai important atribut al persoanei. Toate celelalte atribute ale persoanei – sănătatea, libertatea, cinstea, demnitatea etc. – își pierd sensul și semnificația odată cu suprimarea vieții persoanei. Dintre toate atributele persoanei numai viața este irecuperabilă.

Legea penală apără viața persoanei până în momentul decesului acesteia. Nu interesează dacă victima era sanatoasă sau într-o fază avansată de boală. Nu are relevanță nici faptul că victima ar fi putut deceda ulterior din cauza unei boli și nici cât ar fi trăit aceasta dacă nu ar fi fost lipsită de viață. Are dreptate S.V. Poznașev când menționează: „Vitalitatea nu trebuie confundată cu viabilitatea, adică cu capacitatea de a trăi pe parcursul unei perioade mai lungi sau mai scurte. Dreptul de a trăi o oră este la fel de sacru ca și dreptul de a trăi 80 de ani”².

O problemă deosebită se ridică în cazul lipirii de viață a persoanelor cu grave malformații (două capete, fără brațe etc.). În nici o situație nu ar trebui admisă lipsirea de viață a unor asemenea persoane (chiar când par a fi atât de anormale, încât apar îndoieli dacă pot fi privite ca „oameni”), urmând să prevaleze întotdeauna principiul *in dubio pro homini*.

Alături de viața persoanei, o altă valoare socială, care reprezintă obiectul juridic generic al infracțiunilor prevăzute la art.160 CP RM, este *sănătatea persoanei*. Din perspectiva apărării juridico-penale, sănătatea persoanei nu trebuie înțeleasă în sens îngust, ca rezultat (bun sau rău) al funcționării organismului omenesc. Ea trebuie percepută ca un *statu-quo* de felul său, ca o stare psihosomatică, oricare ar fi gradul de morbiditate, a unei persoane. De aceea, anomaliile, disfuncționalitățile sau deficiențele de ordin fizic sau psihic nu influențează în nici un fel asupra facultății persoanei de a beneficia, pe tot parcursul vieții sale, de apărarea sănătății sale prin mijloacele dreptului penal. În acest sens, ca valori sociale ocrotite de legea penală, atât viața persoanei, cât și sănătatea acesteia, nu sunt susceptibile de evaluări calitative sau cantitative.

Din obiectul juridic generic al infracțiunii derivă obiectul juridic special al infracțiunii. Astfel, în cazul infracțiunii specificate la alin.(1) art.160 CP RM, obiectul juridic special îl constituie relațiile sociale cu privire la viața sau sănătatea persoanei. Obiectul material al acestei infracțiuni îl reprezintă corpul persoanei.

Victimă a infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.160 CP RM este pacientul. Această concluzie rezultă din faptul că subiect al infracțiunii analizate este medicul.

În general, potrivit Legii Republicii Moldova cu privire la drepturile și responsabilitățile pacientului, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 27.10.2005,³ „pacientul este consumatorul serviciilor de sănătate, adică persoana care necesită, utilizează sau solicită servicii de sănătate, indiferent de starea sa de sănătate, sau care participă benevol, în calitate de subiect uman, la cercetări biomedicale”. Adaptând această definiție necesităților dispoziției de la alin.(1) art.160 CP RM, conchidem că pacientul, ca victimă a infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.160 CP RM, este consumator al serviciilor de sterilizare chirurgicală.

Latura obiectivă a infracțiunii examinate constă în fapta prejudiciabilă exprimată în acțiunea de efectuare ilegală a sterilizării chirurgicale.

Prin „sterilizare chirurgicală” trebuie de înțeles influențarea asupra corpului persoanei, pe calea intervenției chirurgicale, în vederea lipirii reversibile sau ireversibile (reușita intervenției de

¹ G. Antoniu. *Ocrotirea penală a vieții persoanei*. În: Revista de drept penal, 2002, nr.1, p.9-26.

² С.В. Познышев. *Особенная часть русского уголовного права. Сравнительный очерк важнейших отделов особенной части старого и нового уложений*. Москва: Товарищество Скоропечатни А.А. Левинсона, 1912, p.6.

³ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, nr.176-181.

reversibilitate nu poate fi garantată) a acesteia de capacitatea de reproducere, cu păstrarea potenței sexuale și a apetitului sexual. De regulă, sterilizarea chirurgicală se efectuează în scopuri contraceptive sau de profilaxie, tratament al bolilor aparatului urogenital.

Există două tipuri de sterilizare chirurgicală: 1) sterilizarea chirurgicală feminină; 2) sterilizarea chirurgicală masculină.

Sterilizarea chirurgicală feminină este o metodă de contracepție și reprezintă întreruperea capacității de reproducere a femeii. Metodele chirurgicale cel mai frecvent folosite sunt: minilaparotomia și laparoscopia. Principiul pe care se bazează sterilizarea chirurgicală feminină este întreruperea continuității trompelor uterine, împiedicând întâlnirea dintre spermatozoizi și ovule. La concret, făptuitorul face o incizie la nivelul abdomenului și blochează sau taie cele două trompe uterine ce transportă ovulele de la nivelul ovarelor în uter. Prin blocarea trompelor nu mai are loc contactul dintre ovule și spermatozoizi.

Sterilizarea chirurgicală masculină, numită și vasectomie, este o metodă de contracepție și reprezintă întreruperea capacității de reproducere a bărbatului. Principiul pe care se bazează sterilizarea chirurgicală masculină este simpla întrerupere a continuității vasului deferent, prin care trec spermatozoizii, în locul în care iese din epididim. La concret, făptuitorul face o incizie la nivelul scrotului și blochează cele două tuburi prin intermediul cărora spermatozoizii sunt transportați de la nivelul testiculului. Astfel nu vor mai fi prezenți în lichidul ejaculat.

Sub incidența dispoziției de la alin.(1) art.160 CP RM intră numai sterilizarea săvârșită prin metoda chirurgicală. Dacă sterilizarea a fost realizată prin alte metode (de exemplu, prin iradiere cu raze ionizante), fapta urmează a fi calificată, în funcție de gravitatea vătămării integrității corporale sau a sănătății, conform art.151 sau art.152 CP RM.

Efectuarea ilegală a castrării având ca efect inerent pierderea organelor de reproducere se califică potrivit art.151 CP RM.

Pentru ca sterilizarea chirurgicală să atragă răspunderea penală, ea trebuie să fie ilegală, adică să fie efectuată altfel decât în cazurile și în modul stabilit de Ministerul Sănătății (de exemplu, în cazul contraindicațiilor medicale pentru efectuarea unei astfel de operații sau dacă pacientul nu a atins o anumită vârstă, sau dacă numărul copiilor pe care îi are nu corespunde minimului necesar etc.).

Locul de comitere a infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.160 CP RM poate fi oricare, cu excepția unităților medico-sanitare nespecializate. Or, efectuarea ilegală a sterilizării chirurgicale de către medic în astfel de unități atrage răspunderea conform lit.a) alin.(2) art.160 CP RM.

Infracțiunea specificată la alin.(1) art.160 CP RM este o infracțiune formală. Ea se consideră consumată din momentul efectuării ilegale a sterilizării chirurgicale.

Latura subiectivă a infracțiunii examinate se caracterizează, în primul rând, prin vinovăție sub formă de intenție directă. Motivele infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.160 CP RM sunt: interesul material, năzuința de a ajuta un cuplu în planul prevenirii de sarcini neplanificate etc.

Subiectul infracțiunii în cauză este persoana fizică responsabilă care la momentul comiterii infracțiunii a atins vârsta de 16 ani. În afară de aceasta, se cere o calitate specială pentru subiect – cea de medic.

Noțiunea „medic” trebuie interpretată în coroborare cu prevederile art.17 din Legea privind sănătatea reproducerii: „Persoanele care prestează servicii de ocrotire a sănătății reproducerii trebuie să aibă pregătire specială în acest domeniu. Pregătirea specialiștilor în domeniul drepturilor la reproducere se efectuează conform legislației în vigoare, în corespundere cu programele de stat, elaborate și aprobate în modul stabilit”. Deci, prin „medic”, în contextul infracțiunii specificate la alin.(1) art.160 CP RM, trebuie de înțeles persoana care are studii medicale superioare speciale.

În continuare, va fi examinată *infracțiunea prevăzută la lit.a) alin.(2) art.160 CP RM*. Astfel, obiectul juridic special al acestei infracțiuni îl formează relațiile sociale cu privire la viața sau sănătatea persoanei. Obiectul material al infracțiunii specificate la lit.a) alin.(2) art.160 CP RM îl constituie corpul persoanei.

Victimă a infracțiunii analizate poate fi nu doar persoana având calitatea de pacient. Această concluzie rezultă din faptul că subiect al infracțiuni prevăzute la lit.a) alin.(2) art.160 CP RM poate fi atât medicul, cât și persoană fără studii medicale superioare speciale.

Latura obiectivă a infracțiunii examinate are următoarea structură: 1) fapta prejudiciabilă exprimată în acțiunea de efectuare ilegală a sterilizării chirurgicale; 2) locul de săvârșire a infracțiunii, și anume unitățile medico-sanitare nespecializate.

În sensul prevederii de la lit.a) alin.(2) art.160 CP RM, noțiunea „sterilizare chirurgicală” are același înțeles ca și în cazul infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.160 CP RM.

Locul de săvârșire a infracțiunii specificate la lit.a) alin.(2) art.160 CP RM îl desemnează noțiunea „unitățile medico-sanitare nespecializate”. Interpretând dispozițiile de la art.15 și 18 din Legea privind sănătatea reproducerii¹, ajungem la concluzia că prin „unități medico-sanitare nespecializate” trebuie de înțeles unitățile medico-sanitare care nu sunt instituții/organizații medicale publice sau private, acreditate sau licențiate în vederea efectuării sterilizării chirurgicale.

Infracțiunea prevăzută la lit.a) alin.(2) art.160 CP RM este o infracțiune formală. Ea se consideră consumată din momentul efectuării ilegale a sterilizării chirurgicale.

Latura subiectivă a infracțiunii în cauză se caracterizează, în primul rând, prin vinovăție sub formă de intenție directă. Motivele infracțiunii specificate la lit.a) alin.(2) art.160 CP RM pot fi dintre cele mai diverse: interesul material, năzuința de a ajuta un cuplu în planul prevenirii de sarcini neplanificate etc.

Subiectul acestei infracțiuni este persoana fizică responsabilă care la momentul săvârșirii faptei a atins vârsta de 16 ani. De această dată, nu are importanță care este calitatea subiectului: 1) medic sau 2) persoană fără studii medicale superioare speciale.

În cele ce urmează, va fi supusă investigării infracțiunea prevăzută la lit.b) alin.(2) art.160 CP RM. Astfel, obiectul juridic special al infracțiunii analizate îl constituie relațiile sociale cu privire la viața sau sănătatea persoanei. Obiectul material al infracțiunii specificate la lit.b) alin.(2) art.160 CP RM îl reprezintă corpul persoanei.

Victimă a infracțiunii analizate poate fi nu doar persoana având calitatea de pacient. Această concluzie rezultă din faptul că subiect al infracțiunii prevăzute la lit.b) alin.(2) art.160 CP RM este persoana fără studii medicale superioare speciale. Victimă a infracțiunii în cauză are calitatea de pacient doar atunci când subiect al acestei infracțiuni este lucrătorul medical care nu are studii medicale superioare speciale.

Latura obiectivă a infracțiunii specificate la lit.b) alin.(2) art.160 CP RM constă în fapta prejudiciabilă exprimată în acțiunea de efectuare ilegală a sterilizării chirurgicale.

În sensul prevederii de la lit.b) alin.(2) art.160 CP RM, noțiunea „sterilizare chirurgicală” are același înțeles ca și în cazul infracțiunii specificate la alin.(1) art.160 CP RM.

Locul de săvârșire a infracțiunii prevăzute la lit.b) alin.(2) art.160 CP RM poate fi oricare, cu excepția unităților medico-sanitare nespecializate. Or, efectuarea ilegală a sterilizării chirurgicale de către o persoană fără studii medicale superioare speciale în astfel de unități atrage răspunderea conform lit.a) alin.(2) art.160 CP RM.

Infracțiunea specificată la lit.b) alin.(2) art.160 CP RM este o infracțiune formală. Ea se consideră consumată din momentul efectuării ilegale a sterilizării chirurgicale.

Latura subiectivă a infracțiunii examinate se caracterizează, în primul rând, prin vinovăție sub formă de intenție directă. Motivele infracțiunii prevăzute la lit.b) alin.(2) art.160 CP RM sunt: interesul material, năzuința de a ajuta un cuplu în planul prevenirii de sarcini neplanificate etc.

Subiectul infracțiunii analizate este persoana fizică responsabilă care la momentul comiterii infracțiunii a atins vârsta de 16 ani. În plus, subiectul trebuie să aibă calitatea specială de persoană fără studii medicale superioare speciale.

În ce privește *circumstanțele agravante consemnate la lit.b) și c) alin.(3) art.160 CP RM*, este necesar ca făptuitorul să manifeste imprudență fie față de dereglarea îndelungată a sănătății ori vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății, fie față de decesul pacientului. Atragem atenția asupra faptului că pierderea considerabilă și stabilă a mai puțin de o treime din capacitatea de muncă, cauzată din imprudență, nu poate constitui temeiul agravării răspunderii în baza lit.b) alin.(3) art.160 CP RM.

De asemenea, menționăm că, în ipotezele specificate la lit.b) și c) alin.(3) art.160 CP RM, infracțiunile prevăzute la alin.(1) și (2) art.160 CP RM au un obiect juridic special complex. Astfel, în ipoteza consemnată la lit.b) alin.(3) art.160 CP RM, infracțiunile în cauză aduc atingere în plan

¹ Legea privind sănătatea reproducerii stabilește, printre altele: „Serviciile de ocrotire a sănătății reproducerii pot fi prestate atât de instituțiile/organizațiile medicale publice, cât și de cele private, în modul stabilit de legislația în vigoare” (art.15); „Instituțiile/organizațiile care asigură realizarea drepturilor în domeniul sănătății reproducerii, în funcție de tipul de proprietate, își desfășoară activitatea în baza evaluării și acreditării – în cazul instituțiilor/organizațiilor medicale publice și în baza licențelor eliberate de Camera de Licențiere – în cazul instituțiilor/organizațiilor medicale private” (art.18).

secundar relațiilor sociale cu privire la sănătatea persoanei, apărute împotriva cauzării din imprudență a dereglării îndelungate a sănătății ori a vătămării grave a integrității corporale sau a sănătății. În ipoteza specificată la lit.c) alin.(3) art.160 CP RM, infracțiunile prevăzute la alin.(1) și (2) art.160 CP RM aduc atingere în plan secundar relațiilor sociale cu privire la viața persoanei, apărute împotriva cauzării din imprudență a decesului victimei.

REZULTATELE APLICĂRII LEGII PRIVIND RĂSPUNDEREA DISCIPLINARĂ A JUDECĂTORILOR, LA SCURT TIMP DUPĂ ADOPTAREA EI

BUȘULEAC Mihail, lector universitar,
judecător, Judecătoria Cahul,
SARBU Aliona, lector universitar,
asistent judiciar, Judecătoria Cahul

LAW ENFORCEMENT RESULTS FOR DISCIPLINARY LIABILITY OF JUDGES, SHORTLY AFTER ITS ADOPTION

Abstract: *The article presents shortly description of Law on disciplinary responsibility of judges since its adoption.*

In order to achieve reform strategy, on justice sector at 01.01.2015 Law on disciplinary responsibility of judges came into force.

Thus, legal rules adopted have created a new judicial framework of work and led to the consolidation of the judge, as well as its independence.

Also, rules were introduced related liability of judges, which operate both in relation to constitutional provisions and those of special laws to ensure professionalism and efficiency to the proper functioning of the system.

This liability does not remove regulated by law especially magistrates having exercised their bad faith or gross negligence.

The way it works but this responsibility must be accompanied by adequate procedural safeguards to protect the independence of judges and avoid the institution of accountability as a means of pressure on them.

The current legal framework provides grounds for disciplinary liability of judges for the commission by them of disciplinary offenses.

În vederea realizării Strategiei de reformare a sectorului justiției, la data de 01.01.2015 a intrat în vigoare Legea nr. 178 din 25 iulie 2014, cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova la 15 august 2014.

Pentru implementarea prevederilor art. 8 alin. (3) al Legii menționate, Consiliul Superior al Magistraturii, prin hotărârea nr. 144/7 din 03 martie 2014 a aprobat Regulamentul cu privire la activitatea Colegiului disciplinar.

Astfel, normele juridice adoptate au creat un nou cadru de desfășurare a activității judiciare și au dus la consolidarea statutului judecătorului, precum și a independenței acestuia.

De asemenea, au fost introduse reglementări legate de răspunderea judecătorilor, care operează, atât în raport de prevederile constituționale, cât și cele ale legilor speciale pentru a asigura profesionalismul și eficiența necesare pentru buna funcționare a sistemului.

Această răspundere reglementată prin lege nu înlătură răspunderea mai ales a magistraților care și-au exercitat funcția cu rea-credință sau gravă neglijență

Modalitatea în care funcționează această răspundere trebuie însă însoțită de garanții procedurale adecvate, pentru a proteja independența judecătorilor și pentru a evita folosirea instituției răspunderii ca un mijloc de presiune asupra acestora.

Cadrul legislativ actual prevede temeiurile pentru angajarea răspunderii disciplinare a judecătorilor pentru comiterea de către aceștia a abaterilor disciplinare.

Astfel, constituie abatere disciplinară:

- nerespectarea îndatoririi de a se abține atunci când judecătorul știe sau trebuia să știe că există una dintre circumstanțele prevăzute de lege pentru abținerea sa, precum și formularea de declarații repetate și nejustificate de abținere în aceeași cauză, care are ca efect tergiversarea examinării cauzei;
- aplicarea în mod intenționat, cu rea-voință sau aplicarea repetată din neglijență gravă a legislației contrar practicii judiciare uniforme;
- acțiunile judecătorului în procesul de înfăptuire a justiției care fac dovada incompetenței profesionale grave și evidente;
- imixtiunea în activitatea de înfăptuire a justiției a altui judecător;
- intervențiile ilegale sau exploatarea poziției de judecător în raport cu alte autorități, instituții sau funcționari fie pentru soluționarea unor cereri, pretinderea sau acceptarea rezolvării intereselor personale sau ale altor persoane, fie în scopul obținerii de foloase necuvenite;
- nerespectarea secretului deliberării sau a confidențialității lucrărilor care au acest caracter, precum și a altor informații confidențiale de care a luat cunoștință în exercitarea funcției, în condițiile legii;
- încălcarea, din motive imputabile judecătorului, a termenelor de îndeplinire a acțiunilor de procedură, inclusiv a termenelor de redactare a hotărârilor judecătorești și de transmitere a copiilor acestora participanților la proces;
- absențele nemotivate de la serviciu, întârzierea ori plecarea fără motive obiective de la serviciu, dacă aceasta a afectat activitatea instanței;
- încălcarea normelor imperative ale legislației în procesul de înfăptuire a justiției;
- neîndeplinirea sau îndeplinirea cu întârziere, imputabilă judecătorului, a unei obligații de serviciu;
- atitudinea nedemnă în procesul de înfăptuire a justiției față de colegi, avocați, experți, martori sau alte persoane;
- încălcarea prevederilor referitoare la incompatibilitățile, interdicțiile și restricțiile de serviciu care îi privesc pe judecători;
- comiterea unei fapte care întrunește elementele unei infracțiuni sau contravenții, dacă aceasta a adus atingere prestigiului justiției;
- obstrucționarea, prin orice mijloace, a activității inspectorilor-judecători;
- utilizarea unor expresii inadecvate în cuprinsul hotărârilor judecătorești ori motivarea în mod vădit contrară raționamentului juridic, de natură să afecteze prestigiul justiției sau demnitatea funcției de judecător;
- alte manifestări care aduc atingere onoarei sau probității profesionale ori prestigiului justiției, comise în exercitarea atribuțiilor de serviciu sau în afara acestora.

Dacă în mare parte aceste abateri disciplinare sunt clare și revine doar inspecției judiciare și apoi CSM-lui rolul de a analiza faptele sunt și unele care comportă discuții ample în mediul juridic.

- În „Principiile de la Bangalore privind conduita judiciară” se precizează că acestea sunt menite să stabilească standarde pentru conduita etică a judecătorilor, care „pornesc de la premisa că judecătorii sunt responsabili de conduita lor în fața unor instituții anume create pentru a asigura respectarea normelor judiciare, instituții ce sunt ele însele independente și imparțiale.” Abaterile disciplinare trebuie analizate și raportat la aceste principii.
- trebuie avut în vedere și recomandările Comisiei de la Veneția, în care se arată că „Republica Moldova nu s-a angajat încă într-un proces de reformă aprofundată a sistemului disciplinar.”

Analizând datele statistice oficiale, menționăm că în perioada 01 ianuarie – 31 decembrie 2015, la Colegiul disciplinar au fost înregistrate 75 de cauze disciplinare în privința judecătorilor de toate nivelurile, inclusiv:

- 15 proceduri restante și transferate din anul 2014;
- 35 de sesizări cu privire la faptele ce pot constitui abateri disciplinare, declarate admisibile de Completul de admisibilitate și
- 25 de contestații asupra hotărârilor Completelor de admisibilitate.

În același timp, la Colegiul disciplinar au fost înregistrate și examinate 12 cereri de abținere și 6 cereri de recuzare a membrilor Colegiului disciplinar.

Colegiul disciplinar a examinat cauze disciplinare în care au fost imputate abateri disciplinare prevăzute la art. 4 din Legea nr. 178 cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor:

- 8 cauze disciplinare intentate în baza art. 4 alin. (1) lit. b) Legea nr. 178 – aplicarea în mod intenționat, cu rea-voință sau aplicarea repetată din neglijență gravă a legislației contrar practicii judiciare uniforme;
- 1 cauză disciplinară intentată în baza art. 4 alin. (1) lit. d) Legea nr. 178 – imixtiunea în activitatea de înfăptuire a justiției a altui judecător;
- 11 cauze disciplinare intentate în baza art. 4 alin. (1) lit. g) Legea nr. 178 – încălcarea, din motive imputabile judecătorului, a termenelor de îndeplinire a acțiunilor de procedură, inclusiv a termenelor de redactare a hotărârilor judecătorești și de transmitere a copiilor acestora participanților la proces;
- 20 cauze disciplinare intentate în baza art. 4 alin. (1) lit. i) Legea nr. 178 – încălcarea normelor imperative ale legislației în procesul de înfăptuire a justiției;
- 1 cauză disciplinară intentată în baza art. 4 alin. (1) lit. k) Legea nr. 178 – atitudinea nedemnă în procesul de înfăptuire a justiției față de colegi, avocați, experți, martori sau alte persoane;
- 1 cauză disciplinară intentată în baza art. 4 alin. (1) lit. l) Legea nr. 178 – încălcarea prevederilor referitoare la incompatibilitățile, interdicțiile și restricțiile de serviciu care îi privesc pe judecători;
- 1 cauză disciplinară intentată în baza art. 4 alin. (1) lit. o) Legea nr. 178 – utilizarea unor expresii inadecvate în cuprinsul hotărârilor judecătorești ori, motivarea în mod vădit contrară raționamentului juridic, de natură să afecteze prestigiul justiției sau demnitatea funcției de judecător;
- 2 cauze disciplinare intentate în baza art. 4 alin. (1) lit. p) Legea nr. 178 – alte manifestări care aduc atingere onoarei sau probității profesionale ori prestigiului justiției, comise în exercitarea atribuțiilor de serviciu sau în afara acestora.

Pe parcursul anului 2015, Colegiul disciplinar s-a întrunit în 18 ședințe, în cadrul cărora au fost examinate:

- 15 – proceduri disciplinare restante din anul 2014;
- 26 – sesizări declarate admisibile de Completul de admisibilitate (cauze disciplinare) și
- 20 – contestații asupra hotărârilor Completelor de admisibilitate (3 fiind conexe).

Pornind de la normele de drept enunțate mai sus în coroborare cu cauzele disciplinare existente, Colegiul disciplinar urmează să se ghideze în activitatea sa pe cele trei cerințe de bază, aplicabile legislației interne ce reglementează răspunderea disciplinară a judecătorilor, și anume:

1. existența unei definiții clare a acțiunilor sau inacțiunilor ce constituie abateri disciplinare;
2. proporționalitatea sancțiunilor disciplinare cu abaterea respectivă; și
3. calitatea corespunzătoare a procedurilor disciplinare.

În concluzie, reiterez că acestea ar avea un impact semnificativ pentru responsabilizarea judecătorilor și asigurarea calității activității acestora. Or, Strategia de reformă a sectorului justiției pentru anii 2011-2016 nu-și va putea atinge obiectivele fără asigurarea unui sistem judecătoresc profesionist, responsabil, integru și eficient.

Astfel, asigurarea unui sistem echitabil și eficient pentru tragerea la răspunderea disciplinară a judecătorilor este un element-cheie în vederea atingerii obiectivelor respective.

Totodată, nu poate rămâne neanalizată Legea nr.178 cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor și practica de aplicare a acesteia în primul an de implementare, în care se evidențiază mai multe lacune ale sistemului actual de răspundere disciplinară a judecătorilor, care se datorează atât cadrului legal imperfect, cât și practicii problematice de aplicare a acestuia.

Însă aceste aspecte urmează a fi abordate în cadrul altor articole științifice pe parcurs.

Bibliografie:

1. Strategia de reformă a sectorului justiției pentru anii 2011-2016, aprobată prin Legea nr. 231 din 25.11.2011, p. 1.3.8. ;
2. Legea nr. 178 din 25 iulie 2014, cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor;

3. Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii nr. 144/7 din 03 martie 2014 prin care s-a aprobat Regulamentul cu privire la activitatea Colegiului disciplinar;
4. <http://csm.md/noutati/2112-comunicat-de-presa-rezultatele-aplicarii-legii-privind-raspunderea-disciplinara-a-judecatorilor.html>
5. Studiul elaborat în cadrul proiectului PNUD Suport Tranzitoriu pentru Consolidarea Administrației Publice în Moldova, iunie – august 2012.
6. Recomandarea CM al CoE nr. R(2010) 12 privind judecătoria: independența, eficiența și responsabilități;
7. Carta europeană privind statutul judecătorilor, adoptată la Strasbourg, 8-10 iulie 1998;
8. Avizul nr. 1 (2001) al Consiliului Consultativ al Judecătorilor Europeni (CCJE) în atenția Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei referitor la standardele privind independența puterii judecătorești și inamovibilitatea judecătorilor, Strasbourg, 23.11.2001; 7
9. Avizul nr. 3 al Consiliului Consultativ al Judecătorilor Europeni (CCJE) în atenția Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei asupra principiilor și regulilor privind imperativele profesionale aplicabile judecătorilor și în mod deosebit a deontologiei, comportamentelor incompatibile și imparțialității, Strasbourg, 19.11.2002;
10. Avizul nr. 10 (2007) al Consiliului Consultativ al Judecătorilor Europeni (CCJE);
11. Recomandările de la Kiev privind independența judiciară în Europa de Est, Caucazul de Sud și Asia Centrală – administrarea sistemului judecătoresc, selectarea și responsabilitate, 23-25 iunie 2010, în special alineatele 2 și 5; Recomandarea CM/Rec (2010).

SECRETUL PROCESULUI PENAL TREBUIE SĂ FIE PROTEJAT

CALENDARI Dumitru,

procuror în Procuratura de nivelul Curții de Apel Cahul,
consilier juridic de rangul al III-lea

Abstract: *Secret criminal proceedings must be protected. In order to eradicate the phenomenon of data disclosure of criminal prosecution in Moldova, the author of the article makes an analysis of what data is information about criminal prosecution and criminal proceedings, proposed to apply broadly to making statements about prevention of criminal liability for disclosure of criminal proceedings.*

It is also proposed some re stipulations of the Criminal Code (Art. 315) and Criminal Procedure Code (Art. 212) and criminalizing the disclosure of data from the phase during trial publicity which could prejudice the interests of justice or national security.

În prezent s-a format o situație în care mai multe acțiuni desfășurate în scopul combaterii criminalității, inclusiv acțiuni operative, urmărirea penală, dese ori aduc rezultate negative din motivul că persoanele cointeresate, de regulă persoanele din lumea interlopă, fără probleme obțin informații despre activitatea organelor de urmărire penală și fără probleme și pericolul pentru sine paralizează activitatea acestora. Aceste măsuri sub forma de mituire, șantaj, amenințarea participanților la proces sunt foarte bine cunoscute tuturor. La aceasta se atrage atenția și publicațiile în presă. Toate aceste sunt posibile din cauza divulgării a informației criminalistice și/sau operative care se află în competența organelor respective.

Trebuie de menționat că instituțiile democratice existente ale procesului penal nu asigură în deplină măsură la rezolvarea problemelor privind securitatea informației despre urmărire penală. Dar ele nu indică la caracterul nerațional al acestora. Având la dispoziție metodele tactice bine planificate, care asigură secretul informației despre urmărire penală, daunele cauzate instituțiilor publice, transparenței și democrației pot fi reduse la minimum.

Legea procesual penală a Republicii Moldova¹, în articolul 212, menționează că materialele urmăririi penale nu pot fi date publicității decât cu autorizația persoanei care efectuează urmărirea

¹ Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr.122-XV din 14.03.2003. Republicat în: Monitorul Oficial al R.Moldova nr.248-251/699 din 05.11.2013.

penală și numai în măsura în care ea consideră că aceasta este posibil, cu respectarea prezumției de nevinovăție, și ca să nu fie afectate interesele altor persoane și ale desfășurării urmăririi penale. Dacă este necesar a se păstra confidențialitatea, persoana care efectuează urmărirea penală previne martorii, partea vătămată, partea civilă, partea civilmente responsabilă sau reprezentanții lor, apărătorul, expertul, specialistul, interpretul, traducătorul și alte persoane care asistă la efectuarea acțiunilor de urmărire penală despre faptul că nu au voie să divulge informația privind urmărirea penală. Aceste persoane vor da o declarație în scris că au fost prevenite despre răspunderea pe care o vor purta conform art.315 din Codul penal. Divulgarea datelor urmăririi penale de către persoana care efectuează urmărirea penală sau de către persoana abilitată cu controlul asupra activității de urmărire penală, dacă această acțiune a cauzat daune morale sau materiale martorului, părții vătămate și reprezentanților acestora sau a prejudiciat procesul de urmărire penală, are ca urmare răspunderea penală prevăzută în art.315 din Codul penal.

Legea penală a Republicii Moldova¹, în articolul 315, incriminează divulgarea datelor urmăririi penale contrar interdicției persoanelor care efectuează urmărirea penală, precum și divulgarea intenționată a datelor urmăririi penale de către persoana care efectuează urmărirea penală sau de către persoana abilitată cu controlul asupra desfășurării urmăririi penale, dacă această acțiune a cauzat daune morale sau materiale bănuțului, învinuțului, martorului, părții vătămate sau reprezentanților acestora ori dacă l-a făcut pe vinovat să se eschiveze de la răspundere.

Divulgarea poate fi făcută pe cale verbală sau în scris, prin telefon sau prin utilizarea altor mijloace de comunicație, ori prin utilizarea unor mijloace de mediatizare, nemijlocit sau prin intermediari. La calificare nu are importanță dacă datele urmăririi penale au fost transmise unei singure persoane, câtorva persoane sau unui cerc larg de persoane. Astfel de circumstanțe pot fi luate în considerare la individualizarea pedepsei.²

Latura subiectivă a infracțiunii se manifestă numai prin intenție directă. Persoana conștientizează că divulgă datele urmăririi penale obținute la efectuarea actelor de procedură penală și dorește să le divulge altor persoane, contrar interdicției persoanelor care efectuează urmărirea penală. Motivele acestei infracțiuni constau, de cele mai multe ori, în interesul material, răzbunare, recalcitrantă, invidie etc.

Consimțământul ofițerului de urmărire penală sau a procurorului care efectuează urmărirea penală pentru a divulga datele obținute la urmărirea penală nu constituie componența de infracțiune în sensul acestui articol.

Pentru a proteja datele obținute la urmărirea penală, persoanele care efectuează urmărirea penală, conform procedurii penale, în caz de necesitate, pot lua de la martor, partea vătămată, partea civilă, partea civilmente responsabilă sau a reprezentanților lor, apărător, expert, specialist, interpret și de la alte persoane, care asistă la acțiunile de urmărire penală, o declarație în scris de prevenire despre răspunderea pe care o vor purta.

Lipsa declarației de a nu divulga datele urmăririi penale exclude răspunderea penală a persoanelor indicate în alin.(1) al art.315 Cod penal.

Conform art.315 alin.(2) Cod penal, subiect special al infracțiunii, în cazul în care au fost divulgate datele urmăririi penale, cu condiția că această divulgare a datelor a cauzat daune morale, materiale martorului, părții vătămate sau reprezentanților acestora, ori l-a făcut pe vinovat să se eschiveze de la răspundere, devin persoanele care efectuează urmărirea penală (procurorul, ofițerul de cercetare penală) sau persoanele care controlează desfășurarea urmăririi penale (procurorul, judecătorul, judecătorul de instrucție, șeful organului de urmărire penală). Aceste persoane poartă răspundere în conformitate cu legea.³

Cele mai mari posibilități de păstrare în secret a măsurilor cu privire la descoperirea infracțiunilor și de la cercul de persoane care comit infracțiuni, pot fi primite la etapa inițială de investigare a infracțiunii.

¹ Codul penal al Republicii Moldova nr.985-XV din 18.04.2002. Replicat în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.72-74/195 din 14.04.2009.

² Brînză S., Stati V., Tratat de drept penal. Partea specială. Volumul II. Chișinău: Tipografia centrală, 2015, p. 762.

³ Barbăneagră A. ș.a. Codul Penal al Republicii Moldova: Comentariu. (Legea nr.985-XVI din 18.04.2002. Cu toate modificările operate pînă la republicare în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.72-79/195 din 14.04.2009. Adnotat cu jurisprudența CEDO și a instanțelor naționale). Chișinău: Sarmis, 2009, 670.

În primul rînd, la etapa inițială a investigării cauzei se stabilește prezența elementelor constitutive ale infracțiunii.

În al doilea rînd, verificarea sau controlul sesizărilor, plîngerilor și comunicărilor despre săvîrșirea infracțiunilor se efectuează în conformitate cu prevederile art.274 Cod de procedură penală și se petrec în afara acțiunilor de urmărire penală, care exclud crearea relațiilor procesuale cu persoanele interesate.

Și, în al treilea rînd, conform pricinilor sus expuse persoanelor interesate la aceasta etapa nu le pot fi cunoscute faptul că în privința lor se petrec măsurile de investigații sau control.

Astfel, etapa începerii urmăririi penale este o perioadă cînd posibil de petrecut măsurile efective fără a fi publicate. Cu aceste posibilități organul de urmărire penală trebuie să folosească pe larg, nedepășind prevederile legale și al acelui moment cînd informația despre intenția organului de urmărire penală oricum poate fi adusă la cunoștință persoanelor interesate.

Trebuie de avut în vedere că, persoanele interesate nu sînt nu numai terțe persoane cu care este posibil de conlucrat fără nici un risc și cărora li este indiferent la informația acumulată despre infracțiune sau sînt obiective la aprecierea celor întîmplate. Din cele expuse reiese una din regulile tactice de bază aceea că înainte de pornirea urmăririi penale și efectuarea urmăririi penale subiectul investigării trebuie să examineze dacă toate acțiunile de control au fost petrecute. Și numai după această va primi o hotărîre procesuală despre începerea urmăririi penale.

Cu părere de rău, măsurile tactice de petrecere a controlului și recomandările respective nu au fost elaborate în literatura criminalistică. Sînt descrise tacticile petrecerii acțiunilor procesuale (cercetarea la fața locului, perchezitia, ridicarea, audierea etc.), se expune asupra necesității confidențialității sau nedivulgării informației despre investigarea infracțiunii, însă lasă tăcut privind măsurile care trebuie să fie îndreptate pentru menținere în secret a informației criminalistice, ceea ce este important pentru activitatea de investigare. Considerăm, că la principiile de bază a investigării cauzei se referă și măsurile îndreptate la asigurarea nedivulgării a rezultatelor acesteia.

Printre astfel de exemple se poate de menționat complexe și tehnicile individuale de inducerea în eroare părțile interesate în formă de dezinformare, denaturarea unor informații, alte acțiuni demonstrative. Spre exemplu, organul de urmărire penală în cadrul efectuării unor acțiuni poate controla unele aspecte ce nu țin de interesele persoanei în cauză. Cu toate acestea, în materialele prezentate persoanei respective trebuie să fie inclus un anumit document.

Nu trebuie să concluzionăm că astfel de tehnici nu sunt acceptabile în timpul urmăririi penale, atunci cînd se efectuează acțiuni procesuale de urmărire penală cu respectarea principiilor publicității democratice și participării mai multor persoane cointerestate. În acest caz, desfășurarea acestor activități corespunde timpului pregătirii pentru petrecerea acțiunilor de urmărire penală. În acest context, trebuie remarcat faptul că în a doua fază de investigarea cazului este greu de ascuns pe deplin faptul efectuării urmăririi penale în privința persoanei respective. Prin urmare, măsurile de tănuire/voalare pot fi efectuate numai în ceea ce privesc unele elemente din complexul de activități procedurale și operative, cum ar fi versiunile, planificare, operațiuni tactice, anumite informații, etc.

O situație similară există și în ultima etapă a procesului penal, în care participă de regulă, persoanele acuzate, specialiști, experți și martori acuzării. În prezent în literatura de specialitate se duc discuții în posibilitatea de a păstra în secret numele ale participanților în procesul penal, în special martori, urmînd exemplul unor țări străine. Cu toate acestea, că la rezolvarea acestor aspecte vor avea o influență mare resursele noastre materiale deficitare. Există temeri reale că normele adoptate vor rămîne doar declarative.

Însă în prezent există multe posibilități de aplicare a metodelor tactice, care îngreunează persoanelor interesate să obțină informația necesară lor în activitatea sa criminală. Spre exemplu, neindicarea în rechizitoriul a informației anexate privind numele, prenumele și adresa martorilor. Astfel de date trebuie să fie transmise numai instanței de judecată. Cum este cazul identității investigatorului sub acoperire care este cunoscută numai procurorului și poate fi dezvăluită numai cu acordul scris al investigatorului și în conformitate cu Legea cu privire la secretul de stat, potrivit art.137 alin.(3) Codul de procedură penală.

De asemenea, ar fi de dorit ca ofițerul de urmărire penală și procurorul să explice părții vătămate și martorilor că trebuie să le informeze despre orice tentativă de influențare sau amenințarea lor de către terțe persoane în cadrul urmăririi penale. Totodată, ofițerul de urmărire penală și procurorul să ceară depunerea în scris a declarațiilor privind prevenirea despre răspunderea penală

conform art.315 alin.(1) Cod penal pentru divulgarea datelor urmăririi penale nu numai asistenților procedurali, specialiștilor, experților, interpreților, reprezentanților legali ș.a., dar și de la apărătorii.

Se pare că toate problemele privind reglementarea măsurilor privind păstrarea informației criminalistice și a urmăririi penale trebuie să fie concentrate într-o singură reglementare, codul de procedură penală. În această privință ar trebui să subliniem unele defecte a normei inaplicabile prevăzute în art.212 Cod de procedură penală. Și aceasta nu funcționează din cauza pedepsei foarte blinde în conformitate cu articolul 315 Cod penal (amendă în mărime de pînă la 300 unități convenționale, echivalentul cu 6000 lei, sau muncă neremunerată în folosul comunității de la 180 la 240 de ore)¹, care pot fi ignorate dacă în cazul dacă va fi discutată perspectiva pedepsirii reale a rudelor apropiate sau în interesul material. Pentru practicieni aceasta este destul de bine cunoscut, de aceea ei nu aplică aceasta normă. În practica mea, am văzut doar un singur dosar în cadrul căruia să fie depusă o astfel de declarație din partea unui traducător care a tradus ordonanță de punere sub învinuire pe o cauză penală privind contrabandă.

Mai mult ca atît, nu este clară și dispoziția art.212 Cod de procedură penală și art. 315 Cod penal departe de a fi perfectă, este una neclară. Nu este clar despre care anume informații privind urmărirea penală este vorba în normele prezentate. Pe cînd orice informația, inclusiv și citarea martorului la ofițerul de urmărire penală sau la procurorul tot poate fi considerată semnificativă.

În conformitate cu art.1 alin.(1) din Codul de procedură penală, procesul penal reprezintă activitatea organelor de urmărire penală și a instanțelor judecătorești cu participarea părților în proces și a altor persoane, desfășurată în conformitate cu prevederile prezentului cod. Procesul penal se consideră început din momentul sesizării sau autosesizării organului competent despre pregătirea sau săvîrșirea unei infracțiuni.²

Analizînd prevederile Codului de procedură penală, art.art.1, 274, 279, 142-153, desprindem, că din momentul sesizării sau autosesizării pînă la darea ordonanței de începere a urmăririi penale, înăuntrul acestui termen, organul de urmărire penală poate efectua doar acțiunile procesuale prin care nu este adusă atingere drepturilor părților.

În fond, se vor efectua acțiunile ce nu suferă amîinare în scopul constatării bănuiei rezonabile.

La modul concret, din momentul înregistrării sesizării cu privire la infracțiune și pînă la darea soluției de începere a urmăririi penale, pot fi efectuate: a) audierea martorilor; b) cercetarea la fața locului; c) prezentarea spre recunoaștere; d) experimentul; e) examinarea corporală; f) examinarea cadavrului; g) constatarea tehnico-științifică și medico-legală. Acțiunile respective se pot desfășura fără antrenarea făptuitorului.³

În altă ordine de idei, din momentul sesizării sau autosesizării pînă la emiterea ordonanței de începere a urmăririi penale, înăuntrul acestui termen, nu pot fi efectuate activități speciale de investigații. Activități speciale de investigații, cum este stipulat în art.132¹ alin.(1) Codul de procedură penală, reprezintă totalitatea de acțiuni de urmărire penală, cu caracter public și/sau secret, sunt efectuate de către ofițerii de investigații, numai în cadrul urmăririi penale și numai în condițiile Codului de procedură penală.

Nu trebuie să uităm și de prevederile legii procesual penale cu privire la judecarea cauzelor penale, art.18, cînd accesul în sala de ședință poate fi interzis presei sau publicului, prin încheiere motivată, pe parcursul întregului proces sau al unei părți din proces, în interesul respectării moralității, ordinii publice sau securității naționale, cînd interesele minorilor sau protecția vieții private a părților în proces o cer, sau în măsura considerată strict necesară de către instanță cînd, datorită unor împrejurări speciale, publicitatea ar putea să prejudicieze interesele justiției.

Astfel, trebuie să fie protejate și datele obținute din momentul sesizării sau autosesizării organului competent despre pregătirea sau săvîrșirea unei infracțiuni, precum și datele obținute la judecarea cauzelor penale, care datorită unor împrejurări speciale, publicitatea ar putea să prejudicieze interesele justiției sau securității naționale.

¹ Codul penal al Republicii Moldova nr.985-XV din 18.04.2002. Republicat în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.72-74/195 din 14.04.2009.

² Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr.122-XV din 14.03.2003. Republicat în: Monitorul Oficial al R.Moldova nr.248-251/699 din 05.11.2013.

³ Recomandarea Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr.38 din 23.04.2013 „Cu privire la acțiunile procesuale care pot fi efectuate din momentul sesizării sau autosesizării organului competent pînă la declanșarea urmăririi penale”.
http://jurisprudenta.csj.md/search_rec_csj.php?id=60 (vizitat 19.02.2016).

În concluzie, este necesar de considerat informația care nu trebuie să fie divulgată ca fiind toate datele obținute și acțiunile petrecute de către organul de urmărire penală în cadrul petrecerii controlului sesizării în baza art.274 Cod de procedură penală, cât și a urmăririi penale, adică în cadrul procesului penal, precum și datele obținute la faza judecării cauzei penale, publicitatea cărora ar putea să prejudicieze interesele justiției sau securității naționale, dar și despre rezultatele procesului penal.

De asemenea, este necesar de a introduce modificările în art.315 Codul penal, în scopul incriminării divulgării datelor nu numai urmăririi penale, dar și a procesului penal contrar interdicției reprezentantului organului de urmărire penală sau a procurorului, precum și divulgarea intenționată a datelor procesului penal de către reprezentantul organului de urmărire penală sau de către persoana abilitată cu controlul asupra desfășurării procesului penal, dacă această acțiune a cauzat daune morale sau materiale bănuțului, învinuțului, martorului, părții vătămate sau reprezentanților acestora ori dacă l-a făcut pe vinovat să se eschiveze de la răspundere.

Totodată, este necesar de a introduce un articol nou în Codul penal în scopul incriminării divulgării datelor obținute la faza judecării cauzei penale, publicitatea cărora ar putea să prejudicieze interesele justiției sau securității naționale, cu agravantele dacă această acțiune a cauzat daune morale sau materiale inculpatului, martorului, părții vătămate sau reprezentanților acestora.

Bibliografie:

1. Codul penal al Republicii Moldova nr.985-XV din 18.04.2002. Republicat în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.72-74/195 din 14.04.2009.
2. Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr.122-XV din 14.03.2003. Republicat în: Monitorul Oficial al R.Moldova nr.248-251/699 din 05.11.2013.
3. Barbăneagră A. ș.a. Codul Penal al Republicii Moldova: Comentariu. Chișinău: Sarmis, 2009.
4. Brînză S., Stati V., Tratat de drept penal. Partea specială. Volumul II. Chișinău: Tipografia centrală, 2015.
5. Recomandarea Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr.38 din 23.04.2013 „cu privire la acțiunile procesuale care pot fi efectuate din momentul sesizării sau autosesizării organului competent pînă la declanșarea urmăririi penale”. [citat on-line 19.02.2016] Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_rec_csj.php?id=60.

PROBLEMELE MIGRAȚIEI

CHIRIACOVA Ludmila,

Specialist la catedra de dreptul muncii,
Instituția de stat în numele T.G.Șevcenco, or. Tiraspol

Termenul de **migrație** provine din franceză (*migration*) și latină (*migratio*, *-onis*) și reprezintă fenomenul de deplasare în masă a unor populații de pe un teritoriu pe altul, deplasare determinată de factori economici, sociali, politici sau naturali¹.

Vorbind despre migrație trebuie să ne referim la cele două componente ale acesteia: emigrația și imigrația.

A emigra reprezintă acțiunea de a pleca din patrie și a se stabili (definitiv sau temporar) în altă țară (din fr. *émigrer*, lat. *emigrare*)².

A imigra reprezintă acțiunea de a veni dintr-o țară străină pentru a se stabili aici (din fr. *immigrer*, lat. *immigrare*)³.

Abordând problema migrației trebuie să facem distincție între formele acesteia: internă/externă și legală/ilegală.

¹ Conform definiției Dicționarului Explicativ al Limbii Române, p. 681

² Idem, p. 339

³ Idem, p. 476

Emigrația în sensul migrației oamenilor, legală sau ilegală, către alte state reprezintă un factor de interes major pentru statul sursă și instituțiile sale. Interesul statului este acut întrucât acesta are nevoie de o cunoaștere cât mai precisă a populației care emigrează, a cauzelor care favorizează sau împiedică acest lucru. Aceste cauze sunt dezvoltate ulterior în studii care iau în considerare o multitudine de factori, de la cei politico-sociali la cei economici, culturali, etnici, religioși.

Pe baza acestor studii se pot elabora prognoze pe termen scurt, mediu și lung cu privire la aspectele demografice pe regiuni, zone și țări, pot fi fundamentate acte normative, precum și politici sectoriale adecvate. Plecarea multor persoane la muncă în străinătate a creat în unele zone decalaje demografice serioase. Sunt sate întregi din Estul și Sud-Estul Europei în care nu au mai rămas decât bătrânii, ca urmare a plecării la muncă în străinătate a populației active, sate care riscă să dispară, cu toate consecințele care decurg de aici.

Imigrația are în vedere cetățenii străini care, din diferite motive, migrează în alte state. Este un factor de luat în seamă de către autoritățile locale întrucât ponderea celor care doresc să vină în statul de destinație provine din țări subdezvoltate sau în curs de dezvoltare.

Aceștia acced, în general, din aceleași motive pentru care cetățenii proprii pleacă în străinătate. Străinii care migrează generează o serie de efecte pozitive și negative cu repercursiuni atât asupra lor cât și a populației locale. Vom vorbi pe larg despre aceste efecte în capitolul următor deoarece modul de manifestare a acestora este, cu unele mici diferențe, similar pentru toți migranții și populațiile.

Migrația legală este forma unanim acceptată de către toate statele lumii, pentru că poate fi controlată ca număr de persoane, locuri și domenii de muncă și deopotrivă poate fi determinată în timp.

În acest sens, statele încheie acorduri, înțelegeri, tratate sau convenții prin care acordă facilități lucrătorilor care migrează legal și se obligă să respecte condițiile legale de muncă și de protecție socială ca și pentru cetățenii proprii. La respectarea drepturilor și obligațiilor stipulate în acorduri veghează reprezentanții statelor respective, care, în virtutea atribuțiilor cu care sunt investiți, pot interveni pe lângă autoritățile statului beneficiar în vederea remedierii situației.

În acest mod, migrația poate fi ușor controlată de statul beneficiar al muncii prestate pentru că acesta oferă numai locurile de muncă pe care cetățenii săi nu le-au ocupat (sau nu au dorit să le ocupe) din diverse motive¹.

Migrația legală dă posibilitatea statelor să-și colecteze taxele și impozitele aferente câștigurilor realizate de proprii lucrători în străinătate și să cuantifice aceste venituri pentru a le stabili în mod just în raport cu deficitul bugetar. Nu trebuie uitat faptul că, în urma acestor acorduri, statele implicate câștigă și prin schimbul cultural, social și tehnologic care se realizează între populațiile care intră în contact.

Migrația ilegală este alternativa uzitată de către persoanele care nu pot folosi calea legală pentru a pleca în străinătate. Componentă a traficului de persoane, migrația ilegală este un flagel din ce în ce mai extins și mai greu de stăpânit datorită rețelelor criminale implicate, a ingeniozității infractorilor.

La toate acestea se adaugă diferențele în materie de legislație ale țărilor sursă, de tranzit sau țintă care îngreunează lupta autorităților pentru combaterea acestui fenomen. Nu trebuie uitat nici aportul migranților care, în îndeplinirea scopului la care aspiră sau la amenințările ori indicațiile traficanților, preferă să păstreze tăcerea sau să nege orice legătură cu persoanele ori grupurile infracționale care îi ajută.

Statistici ale O.N.U. relevă că profiturile obținute din traficul internațional cu ființe umane – aici intrând proxenetismul internațional, traficul cu cerșetori, cu handicapați, cu copii, precum și migrația ilegală – de la începutul secolului XXI și pînă în prezent, au fost mai mari cu aproape 50% decât câștigurile obținute din traficul internațional cu autoturisme furate și cu cca. 25% mai mari decât cele obținute din traficul de droguri. Iată de ce cunoașterea fenomenului migrației ilegale este importantă pentru stat.

Migrația este influențată de o combinație de factori economici, politici și sociali: fie în țara de origine a unui migrant (factorii de impuls), fie în țara de destinație (factori de atracție). În țările de destinație, migrația internațională poate constitui un instrument utilizat pentru a remedia deficite

¹ Migration Trends in selected EU Applicant Countries, vol. IV-Romania, More „Out” than „In” at the Crossroads between Europe and the Balkans, IOM, 2003

specifice ale pieței forței de muncă. Cu toate acestea, migrația nu este suficientă pentru a inversa tendința actuală de îmbătrânire a populației din multe părți ale UE. În cele mai multe state membre ale UE, majoritatea resortisanților străini erau cetățeni ai unor țări terțe. Contrariul este valabil numai în cazul Luxemburgului, Slovaciei, Ciprului, Irlandei, Belgiei, Ungariei, Țărilor de Jos, Maltei și Regatului Unit. În cazul Letoniei și Estoniei, ponderea cetățenilor din țări terțe este deosebit de mare ca urmare a numărului ridicat de non-cetățeni recunoscuți (în principal, cetățeni din fosta Uniune Sovietică, care își au reședința permanentă în aceste țări, dar care nu au dobândit nici o altă cetățenie).

În toate statele membre ale UE, cu excepția Estoniei, Republicii Cehe și Letoniei, numărul persoanelor născute într-o țară terță a fost mai mare decât numărul persoanelor având cetățenia unei țări terțe.

O analiză a structurii de vârstă a populației arată că, pentru UE-28 în ansamblu, populația de cetățeni străini era mai tânără decât populația națională. Distribuția pe vârste a cetățenilor străini, comparativ cu cetățenii proprii, indică o pondere mai mare a adulților relativ tineri în vârstă de muncă. „Rata de naturalizare” ar trebui utilizată cu precauție întrucât numărătorul include toate modurile de dobândire a cetățeniei și nu doar naturalizările rezidenților străini eligibili, iar numitorul include toți cetățenii străini și nu populația relevantă, cu alte cuvinte, pe acei cetățeni străini eligibili pentru naturalizare.

Cetățenii statelor membre ale UE dispun de libertatea de a călători și de libertatea de circulație în interiorul granițelor UE. Politicile în domeniul migrației din UE în ceea ce privește cetățenii statelor din afara UE urmăresc din ce în ce mai mult să atragă un anumit profil de migranți, cel mai adesea pentru a remedia anumite deficite de competențe. Selecția poate fi realizată pe baza cunoștințelor lingvistice, a experienței profesionale, a educației și a vârstei. Alternativ, angajatorii pot recruta personal astfel încât migranții să aibă deja un loc de muncă la sosire.

În afară de politicile de încurajare a recrutării forței de muncă, deseori politicile privind imigrația se concentrează asupra a două domenii: prevenirea migrației clandestine și a angajării ilegale a migranților fără permis de muncă și promovarea integrării imigranților în societate. Au fost mobilizate resurse importante pentru a lupta împotriva traficului de persoane și a rețelelor de traficanți în UE.

Printre cele mai importante texte juridice adoptate în domeniul imigrației se numără:

- Directiva 2003/86/CE privind dreptul la reîntregirea familiei;
- Directiva 2003/109/CE privind statutul resortisanților țărilor terțe care sunt rezidenți pe termen lung;
- Directiva 2004/114/CE privind condițiile de admisie pentru studii;
- Directiva 2005/71/CE privind facilitarea admisie în UE a cercetătorilor;
- Directiva 2008/115/CE privind returnarea resortisanților țărilor terțe aflați în situație de ședere ilegală;
- Directiva 2009/50/CE privind intrarea migranților înalt calificați.

Deseori, când vorbim despre migrație, folosim date și cifre necontrolate, le repetăm fără a ne preocupa de valoarea spuselor noastre și fără a verifica autenticitatea lor. Fenomenul migrației moldovenești în Italia este relativ recent, își are începuturile la sfârșitul anilor '90, dar ia amploare și înregistrează dimensiuni importante către 2010, când implică peste 130 mii de persoane, $\frac{3}{4}$ dintre care sunt femei. Urmările acestui fenomen sunt evidente atât pentru țara de origine a migranților, cât și pentru țara lor de destinație.

S-a observat că femeile au emigrat mai ales în Italia, iar bărbații către țările CSI. Această diviziune de gen și de țară de destinație este legată de sectoarele economiei unde sunt angajați muncitorii moldoveni: bărbații în sectorul construcțiilor (din Rusia, Ucraina, dar și Portugalia), femeile în sectorul casnic și de îngrijire a persoanelor (Italia). Mulți basarabeni care lucrează în Grecia și Cipru sunt antrenați în munci agricole.

Informațiile privind migrația moldovenească sunt superficiale și deseori povestesc doar despre femeile care completează carențele din welfare-ul italian, îngrijind de bătrânii abandonați, familiile și copiii care nu au loc în grădinițele din Italia, în majoritatea cazurilor la negru și fără o protecție socială corespunzătoare.

Efectele pozitive, dar și negative ale migrației sunt deja evidente pentru țara de origine, avantajul cel mai important sunt remitențele, după cum ne mărturisesc rezultatele unui studiu comisionat de către Banca Mondială. Aceste sume de bani sunt utilizate pentru consum, făcând

posibilă o viață mai bună pentru rudele rămase în patrie și permit migranților să investească în propria țară. În același timp, aceste remitențe generează locuri de muncă pentru cei din Moldova și pentru foștii migranți.

O altă investiție importantă pentru migranți este învățământul. Remitențele au o influență directă și asupra sistemului de învățământ din RM, în multe cazuri remitențele reprezintă unica posibilitate de acces la studiile universitare. Însă ele influențează și negativ sistemul educațional în ansamblu: pe de o parte, mulți profesori calificați și cercetători au luat calea emigrării, iar pe de altă parte, lipsa controlului din partea părinților asupra copiilor influențează negativ randamentul acestora la școală. Principala resursă a țării noastre rămâne a fi capitalul uman și calitatea acestuia, care este mai important decât cel financiar. Diseminarea acestui capital uman, inițial în țările CSI, apoi în Europa Occidentală și în Canada, este un fenomen care nu se înscrie într-o perspectivă benefică pentru RM.

Nu putem împiedica acest flux uman, care va continua, din simplu motiv că în exterior aceste persoane vor câștiga cel puțin de trei ori mai mult decât în țară. În același timp Italia are nevoie de muncitori pentru a completa deficitul de brațe de muncă, mai ales la muncile pe care italienii refuză să le facă. Pentru R. Moldova unica soluție de a reduce acest fenomen ar fi investițiile considerabile în sectoare ca cel textil, de îmbrăcăminte, încălțăminte, unde putem conta pe brațe ieftine de muncă și avantaje fiscale, care ar trebui valorificate, așa cum ar trebui valorificate și competențele profesionale ale moldovenilor în ramuri inovative și profesii înalt calificate.

Au crescut investițiile străine, în special din țările unde este prezent un mare număr de migranți moldoveni: Italia a devenit unul din principalii investitori în Moldova, plasându-se pe locul patru după numărul de întreprinderi străine înregistrate, înaintea Germaniei și după Federația Rusă.

Sub aspect politic, Moldova este condusă de guverne care se alternează la guvernare, dar nu rezolvă în substanță problemele țării. Schimbarea de vector în politica externă sporește neîncrederea străinilor în țara noastră, iar politicienii de la guvernare nu reușesc să aducă nici stabilitate și nicio perspectivă durabilă.

Migranții zilnic sunt informați necorespunzător, aceasta depinde de angajator, agențiile de aplicare a legii, oficialii guvernamentali, intermediarii, escrochi. Obținerea consultațiilor de calitate despre cum să procedeze într-un caz particular, este practic imposibil. Dar, chiar și în cazul în care migrantul urmărește știrile, analizând modificările din lege, nu poate să o practice. Ca rezultat – înscrierea la evidența este cu întârziere, neînregistrarea documentelor de permisiune, contractele de muncă neîncheiate. Ca urmare migranții au multiple sancțiuni administrative.

În special cele mai actuale probleme ale migranților sunt: plasarea în locul de muncă, obținerea cetățeniei în FR și anularea interdicției de intrare în Federația Rusă. În cele mai multe cazuri, cetățenii străini care încearcă să rezolve aceste probleme cad în mâinile escrochilor, deoarece pe piața migranților care prestează servicii, lipsesc specialiști calificați în domeniul juridic cu experiența în profunzimea consultării cetățenilor străini.

JobMigrant - este o aplicație unică care permite migranților să se informeze cu promptitudine, au acces nelimitat la asistență juridică calificată, să acumuleze încrederea în sine, capacitatea de a dezvolta abilitățile și de a îmbunătăți statutul lor. Cel mai important lucru este – cu ajutorul aplicației noastre migranții se vor integra mai ușor în societatea rusă și nu va fi considerați ca o amenințare, mai degrabă ca parte a societății rusești, persoane calificate și apte de muncă.

Bibliografie:

1. (ESMS metadata file EU Member states granted citizenship to more than 800 000 persons in 2010 — Statistics in focus 45/2012 (în limba engleză)
2. Nearly two-thirds of the foreigners living in EU Member States are citizens of countries outside the EU-27 — Statistics in focus 31/2012 (în limba engleză)
3. Migrants in Europe — A statistical portrait of the first and second generation — Statistical books (în limba engleză)
4. 6.5% of the EU population are foreigners and 9.4% are born abroad — Statistics in focus 34/2011 (în limba engleză)
5. Acquisitions of citizenship on the rise in 2009 — Statistics in focus 24/2011 (în limba engleză)
6. Demographic Outlook — 2010 edition (în limba engleză)

7. Immigration to EU Member States down by 6% and emigration up by 13% in 2008 — Statistics in focus 1/2011 (în limba engleză)
8. Population grows in twenty EU Member States — Statistics in focus 38/2011 (în limba engleză)
9. Population (Demography, Migration and Projections) (în limba engleză)
10. Acquisition and loss of citizenship (ESMS metadata file — migr_acqn_esms) (în limba engleză)
11. Population (ESMS metadata file — demo_pop_esms) (în limba engleză)
12. Immigration (ESMS metadata file — migr_immi_esms) (în limba engleză)
13. Population on 1 January by age, sex and broad group of citizenship— migr_pop2ctz_esms) (în limba engleză)
14. Bridge-it (în limba engleză)
15. Country ranking by Human Development Index (United Nations Development Programme) (în limba engleză)
16. European Commission — Migration and Home Affairs (în limba engleză)
17. European Union Democracy Observatory on Citizenship (în limba engleză)
18. European Web Site on Integration (în limba engleză)
19. OECD — International migration (feed) (în limba engleză)
20. International Migration Outlook 2013 (în limba engleză)
21. The CLANDESTINO project on irregular migration in the EU (în limba engleză)
22. Raportul anual privind migrația și azilul (2014, în limba engleză)
23. Raportul pentru 2013 privind cetățenia UE
24. Carte Verde privind abordarea UE legată de gestionarea migrației economice
25. Codul muncii Republicii Moldova
26. Legea cu privire la migrația de muncă nr.180-XVI din 10.07.2008.XxxxxxxxxxftXVI

INSTITUȚIA SOȚULUI SUPRAVEȚUITOR ÎN DREPTUL CIVIL SUCCESORAL AL REPUBLICII MOLDOVA. ASPECT TEORETICE ȘI PRACTICE

CHIRONACHI Vladimir, doctorand, lector superior universitar,
Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul

Abstract: *In this article the author intended to show the importance and highlight the particularities of this Institution in the system of Civil Law. Also, he intended to cover the lacks that he had identified in the law by offering answers to some delicate questions theoretical and practice.*

Dreptul la moștenire al soțului supraviețuitor trebuie privit în perspectiva generală a instituției moștenirii. Aceasta e evaluat asemenea unui fluviu în cadrul unei albie al cărei curs a fost determinat, printre altele de superstiție, interese materiale sau de putere, educație, ignoranță etc. Cu diferite justificări, în diferite momente ale istoriei dreptului nescris și ulterior scris, instituția dreptului la moștenire al soțului supraviețuitor a cunoscut o evoluție determinată în primul rând de statutul acestuia în cadrul familiei restrânse și extinse.

În ce privește drepturile succesoriale ale soțului supraviețuitor în vechiul drept al Moldovei, soțul supraviețuitor avea chemare la moștenire indiferent de sex. Vechiul drept pleca de la ideea că afecțiunea dintre soți se naște în timpul căsătoriei și se considera firesc ca la moartea unuia dintre soți, soțul supraviețuitor să culeagă o parte din moștenire, mai ales dacă era sărac. Întrucât partea din patrimoniul succesoral, care urma să-i revină soțului supraviețuitor, nu era exact determinată, acest fapt crea numeroase dificultăți pentru judecăți. La determinarea cotei succesoriale, care urma să-i revină soțului supraviețuitor, se ținea cont și de geneza patrimoniului, era el de baștină sau bunuri agonisite în timpul căsătoriei, însă oricum soțul supraviețuitor avea un drept prioritar asupra moștenirii față de rudele celui care lasă moștenirea, cu excepția copiilor.

Soțul supraviețuitor face parte din prima clasă de moștenitori.¹

¹ „Drept Civil Contracte și Succesiuni Curs Universitar Ediția a II-a” Gh.Chibac, Sorin Bruma, Oxana Robu, Natalia Chibac pag.365

Pentru a avea vocație succesorală la moștenirea lăsată de soțul predecedat și pentru ca soțul supraviețuitor să vină la moștenirea defunctului, pe lângă condițiile generale impuse oricărui moștenitor, acesta trebuie să îndeplinească și o condiție specială, respectiv aceea de a avea calitatea de soț. Pe cale de consecință, condițiile impuse de lege pentru ca soțul supraviețuitor să vină la moștenire sunt următoarele:

- să aibă capacitate succesorală;
- să nu fie nedemn față de defunct;
- să aibă vocație succesorală;
- să aibă calitatea de soț (condiție specială);

Condițiile impuse de legiuitor pentru ca soțul supraviețuitor să moștenească, se împart în condiții pozitive-capacitatea succesorală, vocația succesorală și calitatea de soț a acestuia și condiții negative -cea de a nu fi nedemn față de defunct.

Aceasta înseamnă că dreptul de moștenire, recunoscut soțului supraviețuitor se întemeiază pe o calitate care se poate pierde. Numai căsătoria încheiată la organele de stat de stare civilă dă naștere la drepturi și obligații între soți.¹ Astfel, având în vedere mai mulți factori, inclusiv realitățile sociale sau tradițiile creștine ale poporului nostru în domeniul relațiilor de căsătorie și familie, legislația Republicii Moldova stabilește că o căsătorie se poate încheia doar între persoane de sex diferit, adică între un bărbat și o femeie.² Această condiție este menționată expres în art.48 alin.2 din Constituție, art.2 alin.3 și art.11 alin.1 C.fam. În același timp, art.15 alin.1 lit.h) C.fam. prevede expres că, se interzice încheierea căsătoriei între persoanele de același sex.³ De aceea numai persoana care a fost căsătorită legal (căsătorie înregistrată) cu cel care lasă moștenirea, are vocație succesorală la moștenirea acestuia. Însă se admit și unele excepții de la această regulă.⁴ Ele se referă la persoanele care duceau trai comun dar nu au înregistrat căsătoria, întrucât legislația în vigoare pe timpul când și-au întemeiat familia nu cerea înregistrarea căsătoriei și ei au considerat suficient celebrarea religioasă sau recunoașterea efectelor juridice ale raporturilor conjugale de fapt. În literatură de specialitate este menționată informația că prin Ukazul (decretul) din 28 noiembrie 1946, Prezidiul Sovietului Suprem al RSSM a dispus să fie considerate valabile căsătoriile încheiate pînă la 28 iunie 1940 în conformitate cu legile ce erau pe atunci în vigoare pe teritoriul Basarabiei.⁵

Soțul supraviețuitor este chemat la succesiunea soțului său predecedat indiferent de sex, durată a căsătoriei cu defunctul, stare materială, dacă din căsătorie au rezultat sau nu copii, ori dacă soții conviețuiau la data deschiderii moștenirii sau, dimpotrivă, erau despărțiți în fapt.

Calitatea de soț se poate pierde prin divorț și odată cu divorțul dispăre și afecțiunea presupusă a defunctului, care legitimează dreptul de moștenire al soțului supraviețuitor.

În caz de divorț, căsătoria este desfăcută din ziua cînd hotărîrea judecătorească prin care a fost pronunțat divorțul, a rămas definitivă sau din ziua înregistrării divorțului la oficiul de stare civilă în cazul desfacerii căsătoriei la oficiul de stare civilă (articolul 39 Codul familiei). Deoarece divorțul produce efecte numai pentru viitor, nu și pentru trecut, calitatea de soț se păstrează, pînă la data cînd hotărîrea judecătorească prin care s-a pronunțat divorțul a rămas definitivă sau ziua înregistrării divorțului la oficiul de stare civilă, chiar dacă moartea a intervenit în cursul procesului sau chiar după pronunțarea divorțului, dar înainte ca hotărîrea să fi devenit definitivă sau să fi fost înregistrat divorțul la oficiul de stare civilă. Aceasta înseamnă, că în situația în care unul din soți decedează în cursul procesului sau după ce s-a pronunțat divorțul, dar înainte ca hotărîrea să fi rămas definitivă sau să fi fost înregistrată, efectele divorțului nu se mai produc, căsătoria nedeșfăcându-se prin divorț, ci încetînd prin decesul unuia dintre soți, soțul supraviețuitor urmînd să moștenească.

Calitatea de soț se mai poate pierde datorită desființării căsătoriei prin hotărîre judecătorească de constatare a nulității căsătoriei ori instanța pronunță anularea căsătoriei. În cazul nulității, căsătoria se desființează cu efect retroactiv, astfel încît din punct de vedere juridic, soții sunt considerați că nu au fost niciodată căsătoriți între ei și, deci, problema unor drepturi succesoriale nu se mai pune, calitatea de soț pe care soțul supraviețuitor o avusese la data deschiderii succesiunii desființându-se cu efect retroactiv.

¹ Codul Familiei al RM art.9

² art.48 alin.2 din Constituție RM, art.2 alin.3 și art.11 alin.1 C.familiei al RM

³ Pinzari, V.DREPTUL FAMILIEI (note de curs), Editura PUB, Bălți, 2000, pag.26

⁴ .Пронина М., Право наследования, Беларусь, Минск, 1989, pag. 95

⁵ .Серебровский В., Очерки советского наследственного права, Советское Издание, Москва, 1995 pag.62

Soțul supraviețuitor face parte din prima clasă de moștenitori și deci, va culege o cotă egală cu cea a copiilor și a părinților. Masa succesorală a soțului predecedat este alcătuită din bunurile proprii ale celui care lasă moștenirea și din bunurile rămase după scăderea părții ce se cuvine soțului supraviețuitor din bunurile comune. Soțului supraviețuitor îi revine o parte din bunurile comune ce se cuvin acestuia în calitate de codevălmaș plus o cotă egală cu cea a copiilor și părinților din masa succesorală.

Masa succesorală a soțului decedat, la care este chemat soțul supraviețuitor, este alcătuită în felul următor:

- din bunurile personale ale celui care lasă moștenirea, care potrivit articolului 22 din Codul familiei sînt: bunurile dobîndite înainte de încheierea căsătoriei; bunurile primite în dar sau în baza altor convenții gratuite; bunurile dobîndite prin moștenire; bunurile de uz personal, cu excepția bijuteriilor de preț și a altor obiecte de lux, indiferent de timpul și modul de dobîndire. În același timp, din categoria bunurilor personale, potrivit articolului 20 din Codul familiei mai fac parte și premiile, indemnizațiile și alte plăți, care au un caracter de compensare (ajutor material, despăgubire pentru vătămarea sănătății, etc.)

- din bunurile rămase după scăderea părții ce se cuvine soțului supraviețuitor din bunurile comune. Bunurile dobîndite de soți în timpul căsătoriei sunt, potrivit articolului 20 din Codul familiei, bunuri comune. Împărțirea acestora se face în caz de deces a unuia din soți prin buna înțelegere între soțul supraviețuitor și ceilalți succesibili al celui care lasă moștenirea, iar în caz de neînțelegere, pe cale judecătorească.

Soțul supraviețuitor vine la moștenire în nume propriu nu și prin reprezentare, este moștenitor rezervatar, dacă este incapabil de muncă.¹

Din textele legale citate mai sus putem deduce că numai prin exercitarea dreptului fundamental la căsătorie bărbatul și femeia pot dobîndi calitatea de „soți”, iar încheierea căsătoriei, ca efect principal, duce la întemeierea unei familii. Fiind considerată „*elementul natural și fundamental al societății*”, familia nu poate lua naștere printr-o căsătorie încheiată între persoane de același sex. Cum susțin unii autori, căsătoria între persoane de același sex, fiind împotriva firescului, nu dă naștere familiei ca element natural și fundamental al societății, o asemenea căsătorie nu poate determina apariția unei familii firești.²

Statutul de persoană căsătorită aduce un complex de drepturi și îndatoriri, atât de natură personală cât și de natură patrimonială, în beneficiul, respectiv în sarcina fiecăruia dintre soți. Aceste drepturi și îndatoriri vor însoți căsătoria pe toată durata sa. Relațiile personale constituie principalul conținut al relațiilor dintre soți, astfel că toate raporturile patrimoniale de familie sunt după cum susțin unii autori, „subordonate finalității relațiilor personale și sarcinilor principale ale familiei”. Aceste relații privesc: numele și domiciliul soților, obligația de sprijin moral, obligația de fidelitate conjugală, cetățenia acestora și capacitatea de exercițiu a persoanei care se căsătorește înainte de împlinirea vârstei de 18 ani.

Relațiile patrimoniale dintre soți vin în completarea relațiilor personale dintre aceștia. Astfel, viața în comun, gospodăria comună și creșterea copiilor determină împlinirea intereselor patrimoniale ale soților, atât sub aspectul drepturilor cât și al obligațiilor, subordonate aceleiași finalități: asigurarea suportului material necesar existenței și pe cât posibil, confortului familiei.

După cum susțin autorii în materie, numeroasele raporturi patrimoniale care iau ființă între soți în timpul căsătoriei pot fi cuprinse în trei categorii:

- a) raporturi care se nasc cu privire la contribuția soților la cheltuielile casniciei;
- b) raporturi cu privire la bunurile lor;
- c) raporturi privitoare la obligația reciprocă de întreținere.

Dintre efectele patrimoniale ale căsătoriei amintim și nașterea dreptului la succesiune între soți, drept care este unul reciproc. Cum am menționat deja pentru ca soțul supraviețuitor să poată veni la moștenirea defunctului său soț, ca și ceilalți moștenitori, el trebuie să întrunească condițiile generale cerute de lege pentru a putea moșteni, dar mai trebuie să îndeplinească încă o condiție specială și anume, el trebuie să aibă calitatea de „soț” la data deschiderii succesiunii. Modul cum sunt reglementate unele aspecte ale acestei condiții la moștenire în Codul civil al Republicii Moldova

¹ „Drept Civil Contracte și Succesiuni Curs Universitar Ediția a II-a” Gh.Chibac, Sorin Bruma, Oxana Robu, Natalia Chibac pag.368

² Bodoașcă, T. Studii de Dreptul Familiei, Editura C.H.Beck, București, 2007, p.15-20.

trezesc anumite nedumeriri în privința interpretării teoretice a acestora, dar și în privința aplicării lor în practică. Pentru a încerca să facem un pic de lumină în această privință, în primul rînd autorii au încercat să stabilească cine are calitatea de soț și cît timp aceasta durează. După cum se susține în literatura de specialitate, calitatea de „soț” o persoană o are „în timpul căsătoriei”, adică în perioada cît durează aceasta. Ea durează din momentul încheierii, adică din momentul în care delegatul de stare civilă care oficiază încheierea căsătoriei constată existența consimțămîntului viitorilor soți și îi declară căsătoriți, în opinia autorilor, iar în reglementarea art.9 alin.2 Codul.familiei, „din ziua înregistrării căsătoriei la organele stării civile” și până în momentul încetării, desființării sau desfacerii acesteia prin divorț. Căsătoria se consideră încetată prin divorț, conform art.39 alin.1 C.fam., în ziua înregistrării acestuia, dacă a fost desfăcută la oficiul de stare civilă sau din momentul rămînerii definitive a hotărârii instanței judecătorești cu privire la desfacerea ei. Căsătoria încetează de drept, prin moartea sau declararea judecătorească a morții unuia dintre soți, iar se desființează retroactiv, din momentul încheierii ei, dacă instanța a constatat că aceasta a fost încheiată cu nerespectarea prevederilor legale și hotărârea de declarare a nulității a rămas definitivă. În schimb, concubinajul - conviețuirea a două persoane de sex diferit, în cazul dat nu conferă concubinului supraviețuitor vocație succesorală legală la moștenirea concubinului precedent.¹

Necesitatea îndeplinirii condiției privind calitatea de soț la data deschiderii succesiunii face ca cei care trăiesc în concubinaj să nu aibă vocație succesorală reciprocă, oricît de îndelungat ar fi concubinajul. Astfel, Colegiul civil al Curții de Apel, prin decizia nr.2-1354, a statuat în acest sens că deoarece conform art.9 alin.(2) CF al RM drepturile și obligațiile soților iau naștere din momentul înregistrării căsătoriei, raporturile de concubinaj nu pot fi puse la baza primirii succesiunii.² Aceste precizări sunt importante deoarece în continuare vom vedea ce impact are utilizarea incorectă a unor noțiuni, care în limbajul juridic au o cu totul altă conotație decît în vorbirea curentă.

Astfel, art.1502 C.C intitulat „Privarea de dreptul la succesiune în cazul desfacerii căsătoriei” prevede că: „Prin hotărâre judecătorească, un soț poate fi privat de dreptul la succesiune legală dacă se confirmă că de facto căsătoria cu cel ce a lăsat moștenirea a încetat cu 3 ani înainte de deschiderea succesiunii și soții au locuit separat”.

Autorii au analizat și s-au expus asupra acestui articol și a apărut întrebarea care a fost intenția legiuitorului moldovean prin instituirea acestei dispoziții legale. Dar modul în care a făcut-o lasă de dorit și ridică multe semne de întrebare. Un cod civil al unei țări civilizate, adoptat în secolul XXI, nu ar trebui să fie un rebus pe care trebuie să-l rezolvăm, pentru a afla ce a vrut să spună legiuitorul într-una sau alta din prevederile legale. După cum nereușit, în opinia unor autori, este concepută această dispoziție legală, la fel de nereușit este și comentariul articolului dat: „Pentru ca soțul supraviețuitor să fie chemat la succesiune, acesta trebuie să fi conviețuit cu cel care lasă moștenire. Dacă soții au locuit ultimii 3 ani separat, soțul supraviețuitor poate fi privat de dreptul la moștenire. O astfel de acțiune poate fi intentată de persoanele interesate.”

Astfel autorii au supus criticii reglementarea prevăzută la art.1502 C.C, dar și comentariul acestuia, din următoarele considerente:

- în primul rînd, au constatat că există o divergență între denumirea articolului și conținutul acestuia.

Astfel, titlul articolului 1502 C.C este: „Privarea de dreptul la succesiune în cazul desfacerii căsătoriei”. După cum se susține în literatura de specialitate, desfacerea căsătoriei sau divorțul reprezintă „un mod de înfăptuire a desfacerii căsătoriei pe cale judecătorească atunci când datorită unor motive temeinice raporturile dintre soți sunt grav vătămate și continuarea căsătoriei nu mai este posibilă”. Pentru a vorbi de divorț, trebuie deci să existe o hotărâre judecătorească definitivă și irevocabilă prin care actul juridic al căsătoriei să fie desfăcut. Deși, în conținutul articolului supus analizei se vorbește nu de desfacerea căsătoriei, ci de întreruperea în fapt a relațiilor de căsătorie, care nu reprezintă echivalentul divorțului. În această situație, pentru a exista cît de cît o coerență între titlul propus de legiuitor articolului și conținutul acestuia nota marginală ar fi trebuit în opinia autorilor să fie următoarea: „Privarea soțului supraviețuitor de dreptul la succesiunea legală”;

- în al doilea rînd, dubii serioase pentru autori trezește sintagma „un soț poate fi privat de dreptul la succesiune ... ”.

¹ . Manualul Judecătorului pentru cauze civile, ediția a II-a, Chișinău 2013, pag.547.

² . Culegere de practică judiciară 1998-1999, Cartier Juridic, Chișinău, 1999, pag.89

Ce a avut în vedere legiuitorul când a specificat anume că „un soț” poate fi privat de dreptul la succesiune și nu „soțul supraviețuitor”? Această sintagmă duce cu gândul la căsătoriile poligame, or, în legislația Republicii Moldova căsătoria are un caracter monogam. Caracterul monogam al căsătoriei este consacrat în mod expres în art.15 alin.1 lit. a) C.fam., care prevede că: „Nu se admite încheierea căsătoriei între persoane dintre care cel puțin una este deja căsătorită”. Căsătoria încheiată cu încălcarea acestei dispoziții legale este sancționată cu nulitate absolută. Caracterul exclusivist al afecțiunii reciproce impune căsătoriei acest caracter juridic .

- în al treilea rând, după cum se menționează în lucrările de specialitate din România, „ca orice moștenitor, soțul supraviețuitor trebuie să întrunească condițiile generale cerute de lege pentru a putea moșteni și trebuie să aibă calitatea legală de soț al defunctului la data deschiderii moștenirii. Din punct de vedere al dreptului succesoral, este indiferent cât a durat căsătoria cu defunctul, care este starea materială sau sexul soțului supraviețuitor, dacă soții au avut sau nu copii ori dacă soții conviețuiau sau trăiau despărțiți în fapt la data decesului”. Condiții asemănătoare sunt analizate și în lucrările de specialitate moldovenești, unde se prevede că: „unica condiție ca soțul supraviețuitor să moștenească este ca la momentul deschiderii succesiunii acesta să se afle în căsătorie înregistrată la organele de stare civilă”. Aici autorii fac o remarcă: și anume nu este vorba de „unica”, ci de „una din condițiile” de a moșteni ale soțului supraviețuitor este calitatea de soț la data deschiderii succesiunii .

- în al patrulea rând, potrivit dispozițiilor Codului familiei al Republicii Moldova, o persoană se consideră căsătorită din „ziua înregistrării căsătoriei la organele de stare civilă”¹ și până „în ziua înregistrării divorțului, dacă căsătoria a fost desfăcută la oficiul de stare civilă sau în ziua când hotărârea instanței judecătorești privind desfacerea căsătoriei a rămas definitivă” (art.39 alin.1 C.fam.). Astfel, în cazul despărțirii numai în fapt a soților și lipsei unei hotărâri definitive de divorț, aceste persoane au calitatea de soți, deci, au vocație succesorală;

- în al cincilea rând, legislația familială nu prevede nicăieri obligativitatea conviețuirii sau coabitării soților și nu există o asemenea normă juridică care să prevadă expres acest fapt. Respectiv soți pot locui împreună sau pot locui separat, după cum și prevede art.16 alin.3 C.fam. Locuirea separată nu poate fi un motiv de lipsire de dreptul la succesiune, fiind, eventual un motiv de divorț. Potrivit aceluiași text, soții își determină domiciliul în mod liber și independent. În opinia autorilor, legiuitorul folosește în acest context noțiunea de „domiciliu” în sensul de „locuință comună” iar nu de „atribut de identificare a persoanei în spațiu” prevăzută de Codul civil în art.30. Soții pot avea, de exemplu, din lipsa unui spațiu locativ propriu, domiciliile la părinții lor, iar ca locuință comună să aibă un apartament închiriat, în care ei nu-și vor putea înregistra domiciliul. Din dispoziții legale prevăzute în art.16 alin. 3 Cod. fam. rezultă că soții pot să convină asupra unui domiciliu comun sau să aibă domiciliu separate, dacă au motive întemeiate în acest sens. În realitate, soții locuiesc de obicei împreună, din simplul motiv că locuința comună e de esență căsătoriei (pentru a putea duce în comun o gospodărie, a educa copiii etc.). Mai mult, soții pot locui împreună și chiar dacă nu au un „domiciliu” comun. Când un soț este nevoit să-și schimbe domiciliul datorită, de exemplu, problemelor de serviciu, plecării la studii în altă localitate etc., celălalt soț, de obicei îl urmează benevol, ca să-și ducă viața împreună ;

- în al șaselea rând, căsătoria „încetează” în urma decesului sau declarării decesului unuia dintre soți (art.33 alin.1 C.fam.), astfel că aceasta nicidecum nu putea „înceta” cu trei ani înainte de a se deschide succesiunea ;

- în al șaptelea rând, cum se justifică stabilirea termenului de „trei ani” în care relațiile de căsătorie trebuie să fie întrerupte pentru ca soțul supraviețuitor să fie lipsit de dreptul la succesiune legală ? De ce nu unul, doi, patru sau cinci ani? Să înțelegem că afecțiunea pe care o are un soț față de celălalt dispare neapărat în trei ani ? Este posibil în general a măsura afecțiunea unei persoane față de alta în timp sau în orice altă unitate de măsură ? De exemplu, în codul Québec-ului, model al celui moldovenesc, vocația soțului nu dispare decât prin divorț. În aceste condiții, firesc este să ne apară iarăși întrebarea, oare faptul că soții nu locuiesc împreună, din diverse motive, este echivalentă cu desfacerea căsătoriei ?

- în al optulea rând, de ce soțul supraviețuitor va fi lipsit numai de dreptul la succesiunea legală, nu și de dreptul la succesiunea testamentară ? Schimbă ceva testamentul în relațiile dintre soții care s-au despărțit în fapt ?

¹ Cod familiei al RM art.9 alin.2

- în al nouălea rând, unii autori sunt categoric împotriva folosirii în Codul civil, sau alte acte normative a expresiilor ambigue de genul „poate fi lipsit” prevăzută în cuprinsul articolului 1502 Cod.civ., și consideră că nu trebuie să se lase la latitudinea judecătorului de a permite soțului supraviețuitor să moștenească sau nu, or, legiuitorul ar trebui să indice clar în această situație dacă permite soțului supraviețuitor să vină la moștenire sau îl lipsește de acest drept;

- în al zecele rând, constatăm din cuprinsul art.1502 Cod civil. că „prin hotărâre judecătorească un soț poate fi privat de dreptul la succesiune legală...”, adică, cu privire la drepturile succesoriale ale soțului supraviețuitor se va pronunța o instanță de judecată. Întrebările care se ridică aici, în mod firesc sunt următoarele: cine poate cere privarea soțului supraviețuitor de dreptul la succesiune legală ? Ce se întâmplă în cazul în care comoștenitorii sau persoanele pentru care înlăturarea soțului supraviețuitor de la moștenirea lui de cujus va produce efecte patrimoniale nu vor dori înlăturarea de la moștenire a acestuia ? Instanța trebuie să se pronunțe din oficiu cu privire la acest aspect, sau ea trebuie sesizată de persoanele interesate sau de către procuror ? Ce se întâmplă în cazul în care soțul supraviețuitor este unicul moștenitor, iar procurorul cere privarea acestuia de dreptul la moștenirea legală ? Cine va avea de câștigat în această situație ?

În concluzie, consider că articolul 1502 trebuie exclus în general din Codul civil, deoarece contravine conceptului de afecțiune dintre soți (prezumată ca existând pe toată durata căsătoriei) și permite fraudarea legii. Dacă se va menține totuși, această dispoziție legală trebuie revăzută și rectificată, ca să fie în concordanță cu legislația familială; sau invers, Codul familiei trebuie rectificat ca să fie corelat cu legislația civilă. În cazul menținerii articolului dat în Codul civil, specialiștii propun ca acesta să aibă denumirea „Privarea soțului supraviețuitor de dreptul la succesiunea legală” și respectiv următorul conținut: „Soțul supraviețuitor va pierde dreptul la succesiunea legală dacă se dovedește întreruperea gravă în fapt a relațiilor de căsătorie dintre aceștia”.

Tot la drepturile succesoriale ale soțului supraviețuitor se referă și art. 1503 Cod civil, intitulat „Pierderea dreptului la succesiune în cazul declarării nulității căsătoriei”. Textul prevede: „Soțul supraviețuitor pierde dreptul la succesiune dacă au existat motive pentru declararea nulității căsătoriei și testatorul a intentat în acest sens o acțiune în instanța de judecată”.¹

Pentru a efectua o analiză a acestei dispoziții legale, autorii se referă de la început la comentariul de care a avut parte articolul dat: „Dacă până la decesul defunctului, ultimul a intentat o acțiune în judecată cu scopul de a declara căsătoria nulă, soțul supraviețuitor nu va mai avea vocație succesorală legală la moștenirea lăsată de soțul predecedat. Deși legiuitorul s-a referit doar la simpla intentare a acțiunii, existând motive pentru declararea nulității căsătoriei, totuși, vocația succesorală legală a soțului supraviețuitor va depinde de aprecierile instanței de judecată.

Potrivit articolului 41 din Codul familiei, căsătoria poate fi declarată nulă în următoarele cazuri:

- nu au fost respectate condițiile de fond pentru încheierea căsătoriei (articolele 11, 13, 14, 15 din Codul familiei);

- căsătoria a fost încheiată când soții sau unul dintre ei nu au avut intenția de a crea familie (căsătorie fictivă).

Articolul 1503 C.civ. a fost supus mai multor critici din următoarele rațiuni:

- în primul rând, denumirea acestui articol „Pierderea dreptului la succesiune în cazul declarării nulității căsătoriei” este inexactă. În legislația civilă și nu numai, inclusiv în cea a Republicii Moldova, dar și în literatura de specialitate, se face o analiză a nulității în funcție de diferitele criterii de clasificare. Unul din aceste criterii este „în funcție de natura interesului ocrotit - general ori individual, prin dispoziția legală încălcată la încheierea actului juridic civil, potrivit căruia nulitatea este de două feluri: absolută și relativă”. Sub aspect terminologic, nulitatea absolută este determinată, în legislație, practică și chiar doctrină, uneori prin formulele: actul este „nul de drept” sau „nul” ori „nul de plin drept” sau „actul va fi nul”, iar nulitatea relativă este indicată prin formulele: „actul este anulabil”, „actul poate fi anulat”. Această precizare este una necesară deoarece, în titlul art.1503 C.civ. legiuitorul stabilește că dreptul la succesiune se va pierde doar „în cazul declarării nulității căsătoriei”, adică, doar în cazul nulității absolute a acesteia, în situația în care actul juridic al căsătoriei a fost încheiat cu nerespectarea unor condiții de fond sau de formă ce vizează un interes general, al întregii

¹.Codul Civil al Republicii Moldova nr. 1007- XV din 06.06.2002, în vigoare din 12.06.2002.Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 82-86/661 din 22.06.2002.

societăți . Rezultă că dacă suntem în prezența unor cazuri de nulitate relativă a căsătoriei , când se încalcă anumite condiții de fond sau de formă ce vizează un interes particular, soțul supraviețuitor nu va pierde dreptul la succesiunea testamentară? Este aceasta o scăpare sau legiuitorul a dorit să reglementeze anume așa situația dată.

- în al doilea rând, considerăm că mai există încă o neconcordanță între denumirea articolului 1503 C.civ. și conținutul acestuia. Astfel, titlul articolului este: „Pierdere dreptului la succesiune în cazul declarării nulității căsătoriei” iar în conținutul acestuia legiuitorul se referă la pierderea de către soțul supraviețuitor a dreptului la succesiunea testamentară. Această concluzie se trage din partea finală a art.1503 C.civ. ce prevede că sancțiunea dată va interveni dacă „testatorul a intentat în acest sens o acțiune în instanța de judecată”. Într-adevăr, noțiunea de succesiune este susceptibilă de mai multe accepțiuni, dar în esență, aceasta desemnează transmiterea unui patrimoniu, fracțiune de patrimoniu sau a unor bunuri singulare de la o persoană fizică decedată la una sau mai multe persoane fizice sau juridice în ființă . Deci, când spunem succesiune, în acest context, vom avea în vedere o transmisiune mortis causa prin care se transmit drepturi și obligații fără ca să specificăm că aceasta este una legală sau testamentară.

Așadar, considerăm că, dacă prin dispozițiile art.1503 C.civ. s-a dorit lipsirea soțului supraviețuitor de dreptul la succesiunea testamentară, denumirea trebuia să ne indice acest fapt și articolul în cauză să se intituleze „Pierdere dreptului la succesiune testamentară în cazul declarării nulității căsătoriei”. Dacă, s-a avut în vedere, însă, că prin această prevedere legală soțul supraviețuitor pierde dreptul atât la succesiunea legală, cât și la cea testamentară, de ce legiuitorul stabilește că „testatorul” și nu „defunctul” trebuia să fi intentat acțiunea de declararea nulității căsătoriei ?

- în al treilea rând, legiuitorul ne sugerează, prin modul de redactare a titlului articolului 1503 C.civ.: „Pierdere dreptului la succesiune în cazul declarării nulității căsătoriei”, ideea că nulitatea căsătoriei este deja constatată și există o hotărâre judecătorească în sensul dat, cu toate că din cuprinsul dispoziției legale examinate rezultă că soțul decedat a intentat abia o acțiune cu privire la declararea nulității căsătoriei.

Aceasta, în opinia autorilor, la fel reprezintă o neconcordanță între denumirea și conținutul articolului supus analizei;

- în al patrulea rând, ce trebuie să înțelegem prin sintagma „au existat motive pentru declararea nulității căsătoriei” ? Aceste motive au existat în opinia sau imaginația cui, a soțului supraviețuitor, a instanței care a fost sesizată, a legislației familiale etc. ?

- în al cincilea rând, să înțelegem că depunerea cererii privind declararea nulității sau anularea căsătoriei echivalează cu o hotărâre judecătorească rămasă definitivă și irevocabilă în cazul în care reclamantul decedează ? Codul de procedură civilă al Republicii Moldova în art.254 intitulat „Hotărârile judecătorești definitive și irevocabile” alin.1 și 2 prevede că: „(1) Rămân definitive hotărârile judecătorești¹:

- a) emise în primă instanță fără drept de apel;
 - b) emise în primă instanță, supuse apelului, după examinarea pricinii în apel, în cazul în care apelul este respins;
 - c) emise în apel prin care s-a rezolvat fondul cauzei.
- (2) Rămân irevocabile hotărârile judecătorești:
- a) emise în primă instanță, după expirarea termenului de atac;
 - b) emise în primă instanță, atacate în apel sau recurs, după examinarea pricinii în recurs, în cazul în care recursul este respins;
 - c) emise în recurs, prin care s-a rezolvat fondul cauzei”.

Din câte putem observa, Codul de procedură civilă nu prevede nimic în privința cererilor de declarare a nulității sau anulării căsătoriei depuse de către soțul reclamant care a decedat după intentarea acțiunii în instanță, astfel, considerăm că în această situație trebuie aplicate prevederile art.265 lit. f) C.p.c. care prevede că: „Instanța judecătorească dispune încetarea procesului în cazul în care: f) partea în proces persoană fizică decedează și raportul juridic litigios nu admite succesiunea în drepturi”. Aceste dispoziții legale trebuie coroborate și cu prevederile art.33 alin.1 C.fam. în

¹ Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr. 225- XV din 30.05.2003, în vigoare la 12.06.2003. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 111-115/451 din 12.06.2003 art.254

conformitate cu care: „Căsătoria încetează în urma decesului sau a declarării pe cale judecătorească a decesului unuia dintre soți”.

- în al șaselea rând, de ce legiuitorul nu dă vreo soluție în privința soțului supraviețuitor care este de bună-credință? Pierde și el dreptul la succesiunea defunctului său soț care a fost de rea-credință? Ce se întâmplă în situația în care soțul decedat a fost de bună-credință iar cel supraviețuitor este de rea-credință? Ce se întâmplă în situația în care ambii soți și cel în viață, dar și cel decedat au fost de bună - sau de rea-credință? Ce soluție se impune în situația când „au existat motive pentru declararea nulității căsătoriei”, dar acestea cad sub incidența art.43 C.fam. care reglementează împrejurările ce înlătură nulitatea căsătoriei și soțul decedat a înaintat o acțiune în instanța de judecată?

- în al șaptelea rând, în comentariul de care a avut parte articolul dat, autorul insistă asupra ideii potrivit căreia: „Deși legiuitorul s-a referit doar la simpla intentare a acțiunii, existând motive pentru declararea nulității căsătoriei, totuși, vocația succesorală legală a soțului supraviețuitor va depinde de aprecierile instanței de judecată”. Autorii consideră că nu este corectă această concluzie deoarece, legiuitorul clar și imperativ prevede în art.1503 C.civ. că: „Soțul supraviețuitor pierde dreptul la succesiune dacă au existat motive pentru declararea nulității căsătoriei și testatorul a intentat în acest sens o acțiune în instanța de judecată”. Dacă, în cazul art.1502 C.civ., legiuitorul a lăsat la latitudinea instanței de judecată aprecierea admiterii sau nu la succesiune a soțului supraviețuitor care a întrerupt relațiile de căsătorie în fapt cu de cujus prin formula „Prin hotărâre judecătorească, un soț poate fi privat de dreptul la succesiune...”, aceeași posibilitate nu este prevăzută la art.1503 unde legiuitorul prevede expres și imperativ că: „Soțul supraviețuitor pierde dreptul la succesiune...”. De aici trebuie să concluzionăm că, dacă a fost intentată o acțiune în instanța de judecată cu privire la declararea nulității căsătoriei și unul dintre soți a decedat, chiar dacă nu există o hotărâre judecătorească definitivă și irevocabilă în acest caz, soțul supraviețuitor va fi lipsit de dreptul la succesiunea testamentară, deoarece legiuitorul nu mai lasă la latitudinea instanței posibilitatea aprecierii admiterii sau nu a acestuia la succesiunea defunctului său soț. Aceasta va constata doar că sunt sau nu întrunite condițiile prevăzute la art.1503 C.civ.

- în al optulea rând, din câte putem observa la art.1503 C.C legiuitorul nu prevede nimic în privința modului prin care soțul supraviețuitor va fi lipsit de dreptul la succesiunea testamentară. Cum va opera această sancțiune, direct, prin efectul legii, sau trebuie cerută de către comoștenitorii soțului supraviețuitor sau de către persoanele pentru care înlăturarea acestuia de la moștenire va produce efecte patrimoniale ? Trebuie să se pronunțe vreo hotărâre judecătorească în acest sens sau nu ? Codul civil în art.23 alin.3 prevede: „Nimeni nu poate fi limitat în capacitatea de folosință și în capacitatea de exercițiu decât în cazul și în modul prevăzut de lege”. Înțelegem că ceea ce prevede Codul civil în art.1503 este un caz de limitare a capacității de folosință a persoanelor aflate în atare situație și ar trebui să existe o hotărâre judecătorească în acest sens.

- în al nouălea rând, trebuie sau pot fi aplicate aici prin analogie dispozițiile art.1435 C.C intitulat: „Decăderea din dreptul la succesiune” care prevede că: „Circumstanța care constituie temei pentru decădere din dreptul la succesiune trebuie constatată de instanța de judecată. Acțiunea poate fi intentată de persoana pentru care decăderea succesorului nedemn din dreptul la succesiune are consecințe patrimoniale”. Ce se întâmplă în situația în care comoștenitorii sau persoanele interesate nu doresc înlăturarea soțului supraviețuitor de la succesiunea defunctului său soț ?

În concluzie, ținând cont de argumentele aduse anterior, consider că art.1503 trebuie exclus din Codul civil; în redactarea în care îl avem astăzi, este extrem de nereușit și poate ridica foarte multe probleme de aplicare practică. În cazul în care există vreo rațiune a menținerii acestuia, el trebuie revăzut esențial, ca să nu ridice atare probleme de interpretare, dar nici de aplicare în practică.

După cum am putut observa, articolele 1502 și 1503 din Codul civil, ca de altfel și multe altele, ridică în formula actuală mai multe semne de întrebare decât ar fi normal, întrebări la care nici legiuitorul prin aceste dispoziții legale, dar nici cei care le-au comentat nu s-au oboșit să ne ofere careva răspunsuri concludente și argumentate. Limbajul utilizat la elaborarea acestora este unul inadecvat; sunt comise numeroase gafe și incoerențe în exprimare; este utilizat un limbaj de lemn și incorect din punct de vedere juridic; nu există o concordanță a actelor normative între ele etc. Astfel de chestiuni par nepermise nu numai în reglementările de o asemenea importanță pentru viața socială și pentru circuitul civil, dar sunt de neiertat fie chiar și într-o discuție particulară.

Țin să menționez că în Canada- Quebec în concurs cu soțul supraviețuitor, ascendenții privilegiați culeg 1/3 din moștenire în concurs cu colateralii privilegiați, soțul supraviețuitor are

dreptul la $\frac{2}{3}$ din moștenire. Dacă nu există descendenți sau soț supraviețuitor, ascendenții privilegiați și colaterali privilegiați au drepturi egale asupra moștenirii. În lipsa descendenților, a ascendenților privilegiați sau a colateralilor privilegiați, soțul supraviețuitor culege întreaga masă succesorală. Rezultă că există mai multe clase de moștenitori: prima include pe descendenți și pe soțul supraviețuitor; a doua pe soțul supraviețuitor, pe ascendenții privilegiați și pe colaterali privilegiați. Cea de-a treia clasă prezintă relevanță numai în absența soțului supraviețuitor, a descendenților, a ascendenților privilegiați sau a colateralilor privilegiați. Aici sunt incluși ascendenții ordinari (alți ascendenți decât tatăl și mama) și colaterali ordinari (alți colaterali în afară de frați, surori, nepoți și nepoate de gradul întâi).

Iar în Regatul Olandei de la 1 ianuarie 2003 în Olanda este în vigoare cartea a IV-a a noului Cod civil, care reglementează dreptul succesoral. Proiectul noii legi datează din 1954 și s-a urmărit în principal îmbunătățirea situației soțului supraviețuitor, care pe cât posibil trebuie să-și mențină același standard de viață întrucât în această țară este cunoscut conceptul de parteneriat înregistrat, care vizează inclusiv parteneri de același sex, trebuie menționat de la început că legea recunoaște partenerului supraviețuitor aceleași drepturi ca ale soțului supraviețuitor. Regimul matrimonial legal este cel al comunității de bunuri, potrivit cu care toate bunurile soțului și soției aflate în proprietatea lor fie la data încheierii căsătoriei fie dobândite pe parcursul acesteia devin bunuri comune. Ambii soți au dreptul la toate bunurile din comunitate, cu excepția unora de uz foarte personal. Când comunitatea de bunuri încetează prin moartea unuia dintre soți, soțul supraviețuitor devine proprietar exclusiv pe jumătate din bunuri, numai cealaltă jumătate urmând a fi împărțită între moștenitori. Între rudele din aceeași clasă și de același grad moștenirea se împarte egal, cu excepția fraților sau a surorilor care provin din părinți diferiți.

În România este de menționat faptul că soțului supraviețuitor nu face parte din nici o clasă de moștenitori legali, dar vine în concurs cu oricare dintre clasele de moștenitori legali¹, cu condiția ca acesta să dețină calitatea de soț la data deschiderii moștenirii defunctului. În acest sens, se impune a preciza că nu are relevanță durata căsătoriei acestora, starea materială sau sexul soțului supraviețuitor, dacă aceștia au sau nu copii rezultați din căsătorie sau dacă aceștia erau despărțiți în fapt sau conviețuiau la data decesului lui de cuius.²

Vocația succesorală a soțului de bună-credință la încheierea căsătoriei nule sau anulate, subzistă numai în perioada cuprinsă între data încheierii căsătoriei și data rămânerii definitive a hotărârii instanței privind anularea sau constatarea nulității³.

Soțul supraviețuitor are dreptul la o parte din moștenire a cărei întindere variază în funcție de clasa de moștenitori legali cu care vine în concurs:⁴

- în concurs cu descendenții defunctului (clasa I de moștenitori legali), indiferent de numărul lor, soțul supraviețuitor are dreptul la $\frac{1}{4}$ din moștenire;

- în concurs cu ascendenții privilegiați, indiferent de numărul lor, care vin la moștenire împreună cu colaterali privilegiați (clasa a II-a), de asemenea indiferent de numărul lor, soțul supraviețuitor are dreptul la $\frac{1}{3}$ din moștenire;

- dacă soțul supraviețuitor vine în concurs numai cu ascendenții privilegiați sau numai cu colaterali privilegiați, în ambele cazuri indiferent de numărul lor, el culege $\frac{1}{2}$ din moștenire;

- în concurs cu ascendenții ordinari (clasa a III-a) sau cu colaterali ordinari (clasa a IV-a), indiferent de numărul lor, în ambele cazuri, soțul supraviețuitor are dreptul la $\frac{3}{4}$ din moștenire;

În Italia soțul supraviețuitor are dreptul la întreaga moștenire dacă nu vine în concurs cu descendenții, ascendenții, frații și surorile defunctului. Soțul supraviețuitor are dreptul la întreaga moștenire dacă nu vine în concurs cu descendenții, ascendenții, frații și surorile defunctului. În concurs cu un copil, soțul supraviețuitor are dreptul la jumătate; în concurs cu mai mulți copii, cota soțului supraviețuitor este de $\frac{1}{3}$. Potrivit art.582 Cod civil, în concurs cu ascendenții, frații și surorile defunctului, soțul supraviețuitor are o cotă de $\frac{2}{3}$.⁵

¹. “ Drepti civil curs pentru pregătirea examenului de licență” A. Țiclea, G. Botea, M.Toma, L. Stănciulescu, P. Trușcă, V. Stoica, N. Pușcaș, s.c Lumina Tipo S.R.L București, pag. 504

². Francisc Deak, Tratat de drept succesoral, ediția a II-a actualizată și completată, Editura Universul Juridic, București, 2002; Mihail Eliescu, Moștenirea și devoluțiunea ei în dreptul RSR, Editura Academiei, 1966, pag. 131

³. V. Economu, Dreptul la succesiune al soțului supraviețuitor, în LP nr. 5/1957”

⁴. Drept Succesoral, Anica Merișescu, Nicolae Deaconu, București Lumina Lex, 2002 pag.41

⁵. Codul civil al Italiei art.582

În Germania soțul supraviețuitor are dreptul la o pătrime din moștenire în concurs cu clasa I și la jumătate din masa succesorală în concurs cu clasa a doua sau cu bunicii. Se reține așadar că dacă există soț supraviețuitor, descendenții bunicii nu mai au vocație la moștenire, deși în lipsa acestuia puteau moșteni, pe linii. În cazul în care defunctul a fost căsătorit, prezintă importanță și regimul matrimonial al soților. De pildă, dacă au adoptat regimul legal, al comunității de achiziții (Zugewinnsgemeinschaft), la deschiderea succesiunii unuia dintre soți mai întâi se împarte în mod egal activul dobândit, pentru a se cunoaște partea defunctului din acest patrimoniu, care urmează a fi supusă partajului succesoral. Conform § 1931(4) BGB, dacă regimul matrimonial a fost cel al separației de bunuri iar soțul supraviețuitor moștenește alături de un copil sau doi, succesiunea se va împărți între ei în mod egal, principiul reprezentării succesore primind aplicare în cazul în care unul dintre copii era predecedat.

Bibliografie:

Acte normative:

1. Codul civil al Republicii Moldova, adoptat la 6 iunie 2002.
2. Codul familiei al Republicii Moldova.
3. Convenția Europeană a Drepturilor Omului, ratificată prin Hotărîrea Parlamentului Republicii Moldova nr.1298-XII din 24.07.1997.

Monografii:

1. Adam I, Rusu A, Drept civil. Succesiuni, Ed. All Beck, București, 2003.
2. Bacaci A, Comăniță Gh, Drept civil. Succesiunile, Ed. All Beck, București, 2003.
3. Bacaci A, Hageanu Codruța, Dumitrache V, Dreptul Familiei. Curs Universitar, Ed. All Beck, București, 1999.
4. Baieș Sergiu, Drept Civil. Partea generală. Persoana fizică persoana juridică, Chișinău, 1997.
5. Bănărescu Iulia, Noțiunea de moștenire vacanță și natura ei juridică. Revista națională de drept nr. 10 din 2006.
6. Barberousse-Guibert Evelyne, Topeza Diana, Le guide pratique du Droit, France, 1985.
7. Botea Gh., Ticlea Alex, Drept civil, Arad, 2003.
8. Bloșenco A., Drept Civil. Contracte speciale. Dreptul de moștenire, Chișinău, 2003.
9. Cantacuzzino Matei B., Elementele dreptului civil, Ed. All Beck, București, 1998.
10. Cărpenaru St., Drept Civil. Contracte speciale. Dreptul de moștenire, București, 1983.
11. Chibac Gh., Baieșu A., Rotari A., Efrim O., Drept Civil . Contracte speciale, Ed. Cartier juridic, Chisinau, 2005.
12. Culegere de hotărîri explicative ale Plenului Curții Supreme de Justiție, (mai 1974-iulie 2002), Chișinău, 2002.
13. Chirică Dan, ,, Drept civil succesiuni, editura Lumina Lex, București.
14. Chirică Dan, Drept civil. Succesiuni și testamente. Editura Rosești, București 2003.
15. Cocoș Ștefan, Drept roman, editura Lumina Lex, București 1997.
16. Comentariul Codului Civil al Republicii Moldova, vol II, Ed. Arc, Chisinau, 2006.
17. Costin M, Marile institutii ale dreptului civil român, vol I, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1982.
18. Deak F., Tratat de drept civil. Contracte speciale, Ed. Universul juridic, București, 2001.
19. Deak Franciuc, Tratat de drept succesoral, ediția II, București 2002.
20. Dogaru I., Drept Civil. Succesiunile, Ed. All Beck, București, 2003.
21. Eliescu M. Transmisiunea și împărțea moștenirii în dreptul RSR, Ed. Academiei, București, 1966.

PRIVIRE GENERALĂ ASUPRA INSTITUȚIEI INSPECȚIEI JUDICIARE. ASPECTE COMPARATIVE

CRECIUN Natalia, doctorand,
Universitatea de Stat din Moldova

Abstract: *The present paper is a general comparative retrospective on the institution of the Judicial Inspection in some European countries: the Republic of Moldova, Romania and Belgium. The goal of the related information is to reflect both the performances and the vulnerabilities of the legal framework regulating the organisation and functioning of the inspection entities in the legal systems where inspection services exist. At the same time, it is of a great importance to identify the best mechanisms of providing specialized controls in such specific areas as the activity of courts and magistrates and, finally, to improve them in the national system of law, after adjusting to our democratic traditions.*

Key-words: *Supreme Court of Magistracy, Judicial Inspection, control, monitoring, organisation and functioning of the inspection services, disciplinary liability of judges.*

Prezenta comunicare cuprinde anumite reflecții asupra instituției inspecției judiciare, cu privire la modul de organizare și funcționare a acesteia, prin prisma comparării sistemului juridic național cu cel al României și al Belgiei.

Republica Moldova

Cadru normativ. Modul de organizare și funcționare a Inspecției Judiciare este reglementat de Legea cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii¹ și de Regulamentul cu privire la organizarea, competența și modul de funcționare a inspecției judiciare².

Aspecte organizaționale. Inspecția Judiciară este un organ format pe lângă Consiliul Superior al Magistraturii (în continuare CSM). Totodată, analogic celor trei colegii (de selecție, de evaluare a performanțelor și cel disciplinar), este un organ subordonat CSM. Atragem atenția asupra faptului că sintagma *pe lângă* creează anumite neclarități privind locul Inspecției Judiciare în sistemul magistraturii, precum și asupra tipului de raporturi juridice între aceasta și CSM. În viziunea noastră, organizațional, Inspecția Judiciară este subordonată CSM, inspectorii-judecători fiind desemnați în funcție de CSM; funcțional, însă, optăm pentru recunoașterea independenței Inspecției Judiciare și consolidării, pe această cale, a rolului acestui organ în monitorizarea activității instanțelor judecătorești în ansamblu și a magistraților în particular.

În ce privește componența Inspecției Judiciare, aceasta este alcătuită din 5 inspectori judecători, care sunt desemnați în funcție de către CSM, pentru un mandat de 4 ani. Inspectorul judecător poate exercita cel mult două mandate consecutive. Inspecția Judiciară este condusă de un inspector-judecător principal, desemnat de CSM din rândul inspectorilor-judecători. Pentru a putea candida la funcția de inspector-judecător, sunt impuse anumite criterii de calificare profesională și integritate și anume: poate candida persoana care deține diplomă de licențiat în drept sau echivalentul acesteia, cu vechime în specialitate juridică de cel puțin 7 ani și o reputație ireproșabilă. Prin urmare, pot fi aleși în funcție nu doar judecători de carieră, ci inclusiv procurori demisionați sau pensionați, avocați, precum și profesori titulari din domeniul dreptului. Deși avem unele critici privind componența numerică a Inspecției Judiciare, în sensul că am opta pentru majorarea numărului de inspectori-judecători, ținând cont de spectrul destul de vast al atribuțiilor acestora și de necesitatea asigurării în special a indicilor de calitate în activitatea de control, apreciem faptul admiterii în calitate de inspector-judecător nu doar a judecătorilor de carieră, ci inclusiv a reprezentanților societății civile, fiind evitată, în acest mod, transformarea acestei instituții într-o corporație a judecătorilor.

Statutul inspectorului-judecător. Vorbind despre drepturile inspectorilor-judecători, acestora le este garantată inviolabilitatea de care beneficiază judecătorii, precum și drepturile consacrate constituțional, fiind stimulată activitatea științifică și de autoperfecționare continuă. Considerăm a fi o necesitate garantarea inviolabilității inspectorilor-judecători, în aceeași măsură în care sunt protejați

¹ Legea nr. 947-XIII din 19.07.1996 cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii. Publicat 22.01.2013. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 15-17

² Regulamentul cu privire la organizarea, competența și modul de funcționare a inspecției judiciare, aprobat prin Hotărârea CSM 89/4 din 29.01.2013. Publicat 31.05.2013. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 119-121

judecătorii, aceasta fiind o modalitate de apărare suplimentară împotriva eventualelor presiuni în timpul monitorizărilor în interes de serviciu. În ce privește obligațiile regulamentare, acestea vizează îndatorirea de a respecta prevederile legale, standardele de conduită impuse judecătorilor, imparțialitatea, confidențialitatea datelor care le devine cunoscută în exercitarea funcțiilor, abținerea de la fapte ce ar dăuna imaginii inspectorului-judecător, dar și prestigiului justiției în ansamblu. Restricțiile de serviciu se referă la incompatibilitatea funcției cu orice altă activitate publică sau privată (cu excepția activității didactice și științifice), cu activitatea politică și cea de întreprinzător. Scopul acestora este unul evident – de a garanta imparțialitatea în exercitarea controalelor și adoptarea deciziilor.

Aspecte funcționale. Legislația în vigoare reglementează expres competența Inspecției Judiciare. Aceasta: a) verifică activitatea organizatorică a instanțelor judecătorești la înfăptuirea justiției; b) examinează petițiile cetățenilor în probleme ce țin de etica judiciară, adresate Consiliului Superior al Magistraturii, solicitând în mod obligatoriu explicația scrisă a judecătorului vizat în petiție; c) verifică demersurile care au ca obiect acordul Consiliului Superior al Magistraturii privind pornirea urmăririi penale împotriva judecătorului; d) studiază temeiurile respingerii de către Președintele Republicii Moldova sau de către Parlament a candidaturii propuse de Consiliul Superior al Magistraturii pentru numirea în funcția de judecător sau pentru numirea în funcția de vicepreședinte ori de președinte al instanței judecătorești, cu prezentarea unei note informative Consiliului Superior al Magistraturii; e) verifică executarea hotărârii CSM; f) examinează sesizările privind faptele care pot constitui abateri disciplinare comise de judecători; g) primesc petiționarii în audiență în modul stabilit de Consiliul Superior al Magistraturii în fiecare zi de joi a lunii.

Din câte observăm, spectrul și conținutul competențelor este destul de larg, astfel încât majorarea numărului de inspectori-judecători ar fi justificată; evident, adoptarea unei asemenea decizii trebuie făcută în rezultatul unei analize complexe, bazate pe principiul dezvoltării durabile a serviciului de inspecție și asigurării unui echilibru dintre volumul de muncă al fiecărui inspector-judecător în coraport cu calitatea și eficiența actului de inspecție propriu-zis. În ceea ce privește competențele Inspecției Judiciare, vom face doar unele precizări, fără a face o analiză detaliată a acestora. Verificarea activității organizatorice a instanțelor de judecată este efectuată în corespundere cu normele regulamentare aprobate de CSM¹, pe baza unor modalități specifice de control (ordinar sau complex, planificat sau inopinat) și este o competență specifică organelor de inspecție în majoritatea sistemelor de drept în care asemenea subdiviziuni de monitorizare există. În ce privește verificarea petițiilor și sesizărilor, urmează de făcut distincția dintre aceste două tipuri de acte; or, petiția este examinată în corespundere cu dispozițiile Legii cu privire la petiționare², iar sesizările privind faptele ce pot constitui abateri disciplinare comise de judecători sunt supuse unui alt regim juridic de control, având tangență directă cu instituția răspunderii disciplinare a judecătorilor. Unii specialiști în domeniul dreptului³ chiar au lansat ideea ca petițiile să fie examinate de Secretariatul CSM, astfel încât Inspecția Judiciară să fie preocupată doar de examinarea sesizărilor, cu mențiunea faptului că, dacă petiția ar ridica întrebări privind răspunderea disciplinară a judecătorului, aceasta ar urma să fie tratată ca atare și examinată de către Inspecția Judiciară cu titlu de sesizare. În ce privește verificarea demersurilor privind acordul CSM la pornirea urmăririi penale împotriva judecătorilor, a fost expusă și opinia potrivit căreia aceasta ar fi atribuție improprie Inspecției Judiciare, membrii CSM urmînd să decidă în cadrul ședințelor închise asupra demersului, fără a implica Inspecția Judiciară⁴.

În rezultatul unei priviri generale asupra modului de organizare și de funcționare a Inspecției Judiciare la nivel național, constatăm că este un subiect care merită analiză detaliată, inclusiv în aspect comparativ cu alte sisteme juridice, în vederea elucidării aspectelor pozitive, dar și a vulnerabilităților, cu relevarea unor soluții de perfecționare a cadrului legal în domeniu.

¹ Regulamentul cu privire la volumul, metodele, temeiurile și procedura de verificare a activității organizatorice a instanțelor judecătorești la înfăptuirea justiției. Aprobare prin Hotărârea CSM nr. 239/9 din 12.03.2013. Publicat 31.05.2013. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 119-121

² Legea nr.190-XIII din 19.07.1994 cu privire la petiționare. Publicat 24.01.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 6-8

³ Pavel Grecu, Nadejda Hriptievski. Evaluarea necesităților de îmbunătățire a cadrului legal privind răspunderea disciplinară a judecătorului. Document de politici. Chișinău, 2016 <http://crjm.org/category/publications/> (vizitat 18.05.2016)

⁴ Transparența și eficiența Consiliului Superior al Magistraturii din Republica Moldova, 2010-2012. Raport de monitorizare. Chișinău, 2013

România. În cele ce urmează, vom face o scurtă retrospectivă asupra locului Inspecției Judiciare în sistemul justiției din România.

Cadru normativ. Baza normativ-juridică pertinentă o constituie Legea privind Consiliul Superior al Magistraturii¹ și Regulamentul de organizare și funcționare a Inspecției Judiciare².

Aspecte organizaționale. Spre deosebire de reglementările naționale, legislația României plasează Inspecția Judiciară în cadrul Consiliului Superior al Magistraturii, ca structură autonomă, cu personalitate juridică, care funcționează pe principiul independenței operaționale. Organizarea Inspecției Judiciare este una complexă, aceasta avînd aparat propriu, în cadrul căruia sunt create direcții, servicii, birouri și compartimente. În aparatul Inspecției Judiciare, alături de inspectori judicari, funcționează și alte categorii de personal: personal de specialitate asimilat magistraților, funcționari publici, personal contractual și specialiști IT. Apreciem modul de organizare menționat, întrucât independența instituției este accentuată începînd cu acest aspect; Inspecția Judiciară pare să dispună de un set de mijloace care îi permite să funcționeze ca structură de sine stătătoare, în comun cu personal calificat în mai multe domenii, astfel încât eficiența actului de inspecție nu are decât de câștigat din colaborarea multidisciplinară.

Inspecția Judiciară este condusă de un inspector-șef, ajutat de un inspector-șef adjunct, numiți prin concurs organizat de CSM. Inspectorii judicari, la rîndul lor, nu sunt aleși în funcție de CSM, ci de către inspectorul-șef, în urma unui concurs, pentru un mandat de 6 ani.

O altă deosebire de esență este faptul că în România funcționează Direcția de inspecție judiciară pentru judecători și Direcția de inspecție judiciară pentru procurori. Acest aspect, la fel, îl considerăm unul benefic, dictat fiind de faptul asimilării procurorilor corpului de magistrați. Deși acesta este un subiect interesant, nu-l vom aborda în prezenta comunicare, referindu-ne, în continuare, la aspectele ce vizează membrii Direcției de inspecție judiciară pentru judecători, în cadrul căreia, spre deosebire de componența actuală a Inspecției Judiciare naționale, funcționează inspectori judicari care au fost selectați dintre judecători, prin concurs. Prin urmare, alte categorii de profesioniști nu sunt admise la concurs, reprezentanții societății civile nefiind în drept a candida. Cerințele înaintate pentru judecătorii care optează pentru funcția de inspector judiciar se referă la vechime de cel puțin 8 ani în magistratură, care are cel puțin grad de tribunal și la calificativul ”foarte bun” la ultima evaluare. Componența actuală a Direcției de inspecție judiciară pentru judecători este de 30 de judecători, potrivit informației plasate pe pagina web a Inspecției Judiciare³.

Aspecte funcționale. Atribuțiile inspectorilor judicari sunt, în mare parte, asemănătoare cu cele ale inspectorilor-judecători din Republica Moldova; evident, ținînd cont de însăși structura Inspecției Judiciare, în competența acesteia intră și verificarea activității organizaționale a parchetelor (procuraturi în sistemul juridic național), deopotrivă cu cea a instanțelor de judecată, precum și verificarea sesizărilor în legătură cu conduita necorespunzătoare a procurorilor, deopotrivă cu cea a judecătorilor. De asemenea, în conformitate cu legislația României, inspectorii judicari efectuează, la solicitarea CSM, verificări privind condiția bunei reputații pentru judecători și procurori în funcție, precum și verificări dispuse de Plenul CSM pentru soluționarea cererilor privind apărarea reputației profesionale și independenței judecătorilor, cu prezentarea unui raport ce cuprinde rezultatele verificării. La nivel național, aceste competențe nu sunt atribuite în mod expres CSM-ului ori Inspecției Judiciare; însă, Regulamentul cu privire la organizarea, competența și modul de funcționare a inspecției judiciare, în pct. 1.3 lit. c), statuează drept scop al activității Inspecției Judiciare propunerea măsurilor adecvate, ca urmare a verificării situațiilor în care se invocă încălcarea reputației profesionale, a imparțialității și independenței judecătorilor, și a sistemului judiciar în ansamblu. În context, completarea corespunzătoare a competențelor Inspecției Judiciare la nivel național, după modelul României, ar fi o chestiune care merită a fi analizată, inclusiv sub aspect praxiologic, cu atât mai mult că în România deja putem vorbi despre o bună practică a activității Inspecției Judiciare, instituția dată fiind deschisă spre colaborare cu sistemul magistraturii naționale. Această deschidere a fost accentuată și în cadrul recentei întrevăderi oficiale a membrilor Inspecției Judiciare din România cu reprezentanți ai sistemului justiției naționale, în rezultatul căreia Republica Moldova a fost invitată

¹ Legea nr. 317 Republicată privind Consiliul Superior al Magistraturii din 01.07.2004.

http://www.csm1909.ro/csm/linkuri/29_01_2016_78628_ro.pdf (vizitat la 14.05.2016)

² Ordinul nr. 24/2012 privind aprobarea Regulamentului de organizare și funcționare a Inspecției Judiciare.

http://www.csm1909.ro/csm/linkuri/23_12_2015_77937_ro.pdf (vizitat la 14.05.2016)

³ Structura Inspecției Judiciare <http://www.inspectiajudiciara.ro/Organization.aspx> (vizitat 18.05.2016)

să facă parte din rețeaua internațională a Inspecțiilor judiciare – organizație inițiată de către Inspecția judiciară din România și din care fac deja parte Bulgaria și Palestina¹.

Belgia

Cadru normativ. Modul de organizare și funcționare a justiției în integralitatea sa este reglementat de Partea II a Codului Judiciar (Code Judiciaire) al Belgiei, adoptat la 10.10.1967 (în vigoare din 01.11.1970), cu modificările și completările ulterioare².

Aspecte organizaționale. Sistemul juridic belgian este unul specific, în coraport cu sistemele juridice investigate anterior, acest fapt fiind influențat inclusiv de forma monarhică de guvernământ. Reformele în domeniul justiției sunt de maximă actualitate; autorii *Stefaan Voet* și *Marcel Storme*, în lucrarea „*Experiența reformei judiciare instituționale în Belgia: noile organe care administrează sistemul judiciar*”³ amintesc despre așa-numita Reformă-Caracatiță, care înglobează modificări cuprinzătoare în domeniul justiției, două aspecte relevante fiind: modificarea art. 151 din Constituția Belgiei referitor la independența justiției și crearea Înalțului Consiliu de Justiție (Conseil Supérieur de la Justice). Prin prisma competențelor sale, constatăm că este o instituție similară Consiliului Superior al Magistraturii din Republica Moldova.

Înaltul Consiliu al Justiției este alcătuit din 44 membri. În cadrul Consiliului sunt constituite două Colegii – unul vorbitor de limba franceză (collège francophone) și unul vorbitor de limba germană (collège néerlandophone). Fiecare Colegiu este alcătuit din câte 22 membri, dintre care 11 sunt magistrați și 11 non-magistrați. Membrii magistrați sunt aleși dintre magistrații de carieră, prin vot secret și direct, de colegii electorale. Iar membrii non-magistrați sunt aleși de Senat, dintre persoanele care nu au fost magistrați de carieră în ultimii 5 ani; aceștia sunt: 4 avocați cu experiență de cel puțin 10 ani, 3 profesori din cadrul instituțiilor superioare de învățământ cu experiență utilă pentru misiunea Înalțului Consiliu al Justiției de cel puțin 10 ani și 4 membri cu studii superioare și experiență utilă pentru misiunea Înalțului Consiliu al Justiției de cel puțin 10 ani în domeniul juridic, economic, administrativ, social sau în domeniul științei.

Pentru membrii Înalțului Consiliu al Justiției sunt impuse restricții de serviciu, care interzic desfășurarea activității de natură politică, cumularea unei funcții de mandat public dobândit în rezultatul alegerilor, precum și a funcției de președinte de instanță.

Fiecare Colegiu – francofon și germanic - instituie în cadrul său câte două Comitete: Comitetul de numire și desemnare (Commission de nomination et de désignation) și Comitetul de avizare și anchetă (Commission d'avis et d'enquête). Instituția Comitetului de avizare și anchetă (ori a Comitetului consultativ și de investigare – în traducerea autorilor menționați anterior, Stefaan Voet și Marcel Storme) din Belgia este similară (nu și analogică) instituției Inspecției Judiciare în percepția sistemului juridic național.

Criteriul lingvistic determină crearea Comitetului de avizare și anchetă francofon și a Comitetului de avizare și anchetă germanic, care, împreună, formează Comitetul Reunit de avizare și anchetă. Fiecare Comitet este alcătuit din câte 8 membri, dintre care 4 magistrați și 4 non-magistrați, ședințele fiind deliberative dacă la ele participă cel puțin 6 membri. Ședințele Comitetului Reunit de avizare și anchetă sunt deliberative, dacă la ele participă cel puțin 6 membri din fiecare Comitet.

Aspecte funcționale. Comitetul Reunit de avizare și anchetă, din oficiu sau la solicitarea Adunării Generale a Înalțului Consiliu al Justiției, a Ministrului Justiției, a majorității membrilor Camerei Reprezentanților sau a reprezentanților Senatului, adoptă avize privind funcționarea generală a judiciarului, utilizarea mijloacelor disponibile, precum și privind anumite propuneri legislative care au incidență asupra judiciarului. Anual, Comitetul Reunit de avizare și anchetă întocmește un Raport asupra modului de utilizarea a mijloacelor interne de control și a modalităților de ameliorare a acestora. Acest raport este întocmit în baza datelor primite de la președinții instanțelor, care, la rândul lor, prezintă raport anual Comitetului de avizare și anchetă.

În competența Comitetului de avizare și anchetă intră și primirea și examinarea plângerilor privind funcționarea judiciarului, cu întocmirea unui raport anual, în scris, asupra tuturor plângerilor

¹ Comunicat de presă – Inspecția Judiciară din Republica Moldova a fost invitată să se alăture rețelei internaționale a inspecțiilor judiciare. <http://csm.md/noutati/2210-comunicat-de-presa-inspectia-judiciara-din-republica-moldova-a-fost-invitata-sa-se-alature-retelei-internationale-a-inspectiilor-judiciare.html> (vizitat 18.05.2016)

² http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=fr&la=F&cn=1967101002&table_name=loi (vizitat 18.05.2016)

³ Stefaan Voet, Marcel Storme. Experiența reformei judiciare instituționale în Belgia: noile organe care administrează sistemul judiciar. În: Revista Forumul Judecătorilor, nr. 1/2014 <http://www.forumuljudecatorilor.ro/wp-content/uploads/art-3.pdf> (vizitat 18.05.2016)

examine. Plângerea poate fi depusă de orice persoană interesată și trebuie să vizeze modul de funcționare a judiciarului (comportamentul membrilor și al personalului ce formează judiciarul). Totuși, Comitetul nu examinează plângeri care: fac obiectul unor proceduri penale sau disciplinare; se referă la conținutul hotărârii judecătorești; au drept obiect chestiuni ce pot fi remediate pe calea contestării în instanța ierarhic superioară; au fost examinate anterior și nu conțin date noi; au un conținut vădit neîntemeiat. Actul prin care se decide inadmisibilitatea plângerii trebuie să fie motivat și nu este susceptibil de recurs. În cazul în care Comitetul de avizare și anchetă constată că examinarea plângerii ține de competența altui organ, o transmite acestuia pentru adoptarea deciziei. În cazul în care Comitetul apreciază plângerea ca fiind întemeiată, o examinează și formulează un set de recomandări, pe care le expediază instanței de judecată vizate, cu propunerea unor soluții de ameliorare a funcționării acesteia.

Specificul examinării plângerilor de către Comitetul de avizare și anchetă constă și în faptul că aceasta ordonă efectuarea investigației de către președintele instanței de judecată, ultima urmînd a prezenta un raport asupra controlului efectuat. Comitetul de avizare și anchetă desfășoară nemijlocit investigația doar cu titlu de excepție. Avizele Comitetului sunt prezentate spre aprobare Înalțului Consiliu al Justiției și sunt comunicate Ministerului Justiției, Camerei Reprezentanților, Senatului, președinților instanțelor, fără, însă, a avea caracter obligatoriu.

În ce privește inadmisibilitatea plângerilor ce conțin aspecte de disciplină a judecătorilor, constatăm că acesta este un domeniu ce ține de competența președinților instanțelor de judecată în cazul abaterilor disciplinare ușoare și de competența Tribunalului disciplinar (de apel) de limbă franceză ori, corespunzător, a Tribunalului disciplinar (de apel) de limbă germană în cazul abaterilor grave. Aceste din urmă entități reprezintă jurisdicția disciplinară a Belgiei, în componența acestora fiind desemnați magistrați și membri evaluatori (*assesseurs*).

În concluzie, constatăm că instituția inspecției judiciare este reglementată distinct în sistemele juridice europene, în funcție de forma de guvernământ, de specificul organizării și funcționării judiciarului, de tradițiile democratice formate în timp. Cu toate acestea, pot fi constatate și unele similitudini, care se referă, în special, la limitele activității de inspecție, reglementarea prin lege a principiilor răspunderii disciplinare a magistraților, acordarea posibilității de a prezenta explicații de către judecătorul vizat în plângere, respectarea independenței justiției, stabilirea restricțiilor de serviciu în activitatea inspectorilor judiciari. Importanța examinării comparative a instituției Inspecției Judiciare se rezumă, în viziunea noastră, la elucidarea aspectelor bune ale cadrului normativ național, dar și a imperfecțiunilor evidente, cu identificarea unor soluții de ameliorare a sistemului, în vederea eficientizării activității Inspecției Judiciare și sporirii valorii acesteia în eficientizarea corespunzătoare a activității autorității judecătorești.

Bibliografie:

1. Legea nr. 947-XIII din 19.07.1996 cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii. Publicat 22.01.2013. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 15-17
2. Regulamentul cu privire la organizarea, competența și modul de funcționare a inspecției judiciare, aprobat prin Hotărârea CSM 89/4 din 29.01.2013. Publicat 31.05.2013. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 119-121
3. Regulamentul cu privire la volumul, metodele, temeiurile și procedura de verificare a activității organizatorice a instanțelor judecătorești la îndeplinirea justiției. Aprobat prin Hotărârea CSM nr. 239/9 din 12.03.2013. Publicat 31.05.2013. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 119-121
4. Legea nr.190-XIII din 19.07.1994 cu privire la petiționare. Publicat 24.01.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 6-8
5. Pavel Grecu, Nadejda Hriptievschi. Evaluarea necesităților de îmbunătățire a cadrului legal privind răspunderea disciplinară a judecătorului. Document de politici. Chișinău, 2016 <http://crjm.org/category/publications/> (vizitat 18.05.2016)
6. Transparența și eficiența Consiliului Superior al Magistraturii din Republica Moldova, 2010-2012. Raport de monitorizare. Chișinău, 2013 http://crjm.org/wp-content/uploads/2014/04/Raport_Transparența_si_eficiența_CCSM_2010_2012.pdf (vizitat 19.05.2016)

7. Legea nr. 317 Republicată privind Consiliul Superior al Magistraturii din 01.07.2004. http://www.csm1909.ro/csm/linkuri/29_01_2016__78628_ro.pdf (vizitat la 14.05.2016)
8. Ordinul nr. 24/2012 privind aprobarea Regulamentului de organizare și funcționare a Inspecției Judiciare. http://www.csm1909.ro/csm/linkuri/23_12_2015__77937_ro.pdf (vizitat 14.05.2016)
9. Structura Inspecției Judiciare <http://www.inspectiajudiciara.ro/Organization.aspx> (vizitat 18.05.2016)
10. Comunicat de presă – Inspecția Judiciară din Republica Moldova a fost invitată să se alăture rețelei internaționale a inspecțiilor judiciare. <http://csm.md/noutati/2210-comunicat-de-presa-inspectia-judiciara-din-republica-moldova-a-fost-invitata-sa-se-alature-rețelei-internationale-a-inspecțiilor-judiciare.html> (vizitat 18.05.2016)
11. http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=fr&la=F&cn=1967101002&table_name=loi (vizitat 18.05.2016)
12. Stefaan Voet, Marcel Storme. Experiența reformei judiciare instituționale în Belgia: noile organe care administrează sistemul judiciar. În: Revista Forumul Judecătorilor, nr. 1/2014 <http://www.forumuljudecatorilor.ro/wp-content/uploads/art-3.pdf> (vizitat 18.05.2016)

PROTECȚIA BUNURILOR CULTURALE ÎN CONFLICTELE ARMATE. ASPECTE DE DREPT INTERNAȚIONAL PENAL

DORUL Olga, doctor, conferențiar universitar,
Universitatea de Stat din Moldova

”Nimic nu poate rezista în fața argumentului de necesitate militară”
Eisenhower, 29 decembrie 1943

Problema protecției patrimoniului cultural în timp de război este una secundară, pe primul loc plasînduse protecția vieții umane. Totodată patrimoniul este elementul-cheie a societăților moderne.¹

Patrimoniul cultural este definit drept un ansamblu de valori care trebuie transmise viitoarelor generații. Sunt tot genul de lucruri, locuri, obiecte care sunt purtătoare a acestor valori. Astfel, patrimoniul nu sunt doar lucrurile tangibile, sunt de asemenea obiceiurile, deprinderile, limba etc.”² Pînă nu demult cadrul normativ internațional se limita, în mare parte, asupra definirii patrimoniului cultural, în special protecția elementelor materiale ale patrimoniului. Patrimoniul imaterial, însă, era neglijat. Totodată, este necesar de subliniat că o convenție internațională pentru protecția patrimoniului imaterial a fost adoptată, sub egida UNESCO. În acest instrument, patrimoniul imaterial se definește drept “o totalitate de practici, reprezentări și expresii, cunoștințe, deprinderi care provoacă comunităților, grupurilor și indivizilor un sentiment de identitate și continuitate”.³

Cultura care trebuie să unească oamenii, necătfînd la diferențele existente între ei, și prin aceasta să contribuie la fortificarea păcii, deseori, din păcate, îi dezbină. Nu este de mirare faptul că în timpul războiului sînt distruse monumentele, localurile sfînte, operele de artă și alte opere ale spiritului uman. Uneori astfel de distrugerii au loc întîmplător. Deseori beligeranții justifică prin necesitate militară distrugerea obiectelor culturale. Aceasta a fost situația bombardării de către Statele Unite ale Americii în anul 1944 a vestitei mănăstiri din Monte-Cassino (Italia), care la acel moment era locul de apărare a forțelor naziste, ce au blocat mișcarea aliaților spre Roma. Însă de cele mai dese ori, astfel de distrugerii au loc în mod intenționat. Scopul distrugerii monumentelor, localurilor sfînte, operelor de artă este de a nimici sufletul inamicului, nimicirea istoriei lui, culturii, credinței, pentru ca orice urmă de prezență a lui să fie ștearsă. Nimicirea intenționată a monumentelor sau operelor de artă mărturisește despre transformarea conflictului într-un război rece. Uneori aceste acțiuni devin parte componentă a genocidului. Astfel, la ordinele regimului nazist erau în mod sistematic distruse sinagoge, școlile evreiești, centrele culturale, cimitirele și alte monumente care mărturiseau despre

¹ Coissard P., La protection du patrimoine culturel en cas de conflit armé: enjeux et limites du cadre international. Mémoire de fin d’Etudes. Université Lyon, Institut d’Etudes Politiques de Lyon, 2007. p. 7

² Ibidem

³ Convenția pentru salvagardarea patrimoniului cultural imaterial, 2003

prezența poporului evreu în cea mai mare parte a Europei ocupate. Doar în Praga au rămas sinagoge și cimitirul evreiesc – nașiștii în mod cinic au preconizat să păstreze această moștenire culturală pentru a o transforma într-un „muzeu a rasei evreiești dispărute”.¹

Totodată istoria ne arată că din cele mai vechi timpuri au fost luate măsuri pentru păstrarea locurilor sfinte și operelor de artă. În Grecia, în perioada orașelor-state cele mai importante locuri – Olimp, Delos, Dodon, erau considerate sfinte și inviolabile. În ele era interzisă manifestarea violenței, iar luptătorii învinși puteau să-și găsească acolo refugiu. Islamul, la fel, a stabilit numeroase reguli despre protecția localurilor de cult a creștinilor și iudeilor, precum și a mănăstirilor. Dreptul antic indian al conflictelor armate, bazat pe principiul umanismului, reflectă aceeași atitudine. În antichitate, indienii respectau distincția între obiectele militare și obiectele civile, cele din urmă neputând fi agresate. La japonezii feudali, începând cu secolul XVI a existat obiceiul să dea indicații, denumite „săi-satu” prin care ei interziceau soldaților săi să atace localurile de cult.²

Principiul distincției între obiectele militare și bunurile civile se află la baza legilor și obiceiurilor războiului, în special normelor privind purtarea acțiunilor de luptă. Astfel, Convențiile de la Haga din anul 1899 și 1907 interzic „distrugerea sau asaltul proprietății inamice, în afara cazurilor când o astfel de distrugere este condiționată de necesitatea militară”. Protecția suplimentară a bunurilor culturale a fost conferită prin dispozițiile Convențiilor de la Geneva din 12 august 1949 precum și prin protocoalele adiționale din 1977 la aceste convenții.

Valorile culturale prezintă prin sine bunuri civile, și prin urmare, constituie obiectul de protecție a actelor internaționale menționate mai sus. Se interzice folosirea valorilor culturale în scopuri militare, precum și atacarea lor intenționată; în timpul atacului precum și apărării este necesar să fie luate toate măsurile de precauție, pentru a nu le pune în pericol. Însă această protecție generală, aplicabilă tuturor bunurilor civile, nu este întotdeauna suficientă pentru asigurarea protecției valorilor culturale, care prezintă prin sine o parte a patrimoniului anumitor popoare și a întregii omeniri. Ținând cont de particularitățile valorilor culturale, precum și de importanța lor pentru întreaga omenire, a fost decis să li se confere o protecție specială. Prin urmare, bunurile culturale, în dreptul războiului beneficiază de dublă protecție:

- pe de o parte, beneficiază de protecție în calitate de bunuri civile și, prin urmare, le sînt aplicabile toate dispozițiile cu referire la protecția bunurilor sau obiectelor civile;

- pe de altă parte, ele beneficiază de protecție specială în baza dispozițiilor privind protecția valorilor culturale în conflictele armate.

Aceste două tipuri de protecție nu se exclud, ci, din contra, se completează una pe alta.³

Rolul-cheie printre măsurile de protecție îl joacă Registrul elvețian al valorilor culturale de importanță națională și regională. Acest document, lucrat de cantoanele elvețiene prezintă prin sine o listă a valorilor culturale, ce beneficiază de protecție în termenii articolului 1 din Convenția de la Haga privind protecția bunurilor culturale din anul 1954. Acest act realizează o clasificare strictă a valorilor de cult.⁴

Convenția de la Haga privind protecția bunurilor culturale din anul 1954 este prima dintre convențiile UNESCO care are drept scop prezervarea patrimoniului cultural al omenirii. Acest act a pus bazele sistemului Convenției de la Haga din 1954, care reprezintă un ansamblu de documente, adoptate la Haga la 14 mai 1954 la Conferința interguvernamentală privind protecția valorilor culturale în timp de conflict armat și include:

- convenția sus-numită;
- Regulamentul de executare, parte componentă a convenției;
- Protocolul facultativ;
- Trei rezoluții privind forțele armate, care participă în operațiunile realizate sub egida Organizației Națiunilor Unite;

¹ Бюньон Ф., Становление правовой защиты культурных ценностей в случае вооруженного конфликта. Международный журнал Красного Креста. Женева, 2004 г. с. 5-6

² Бюньон Ф., Становление правовой защиты культурных ценностей в случае вооруженного конфликта. Международный журнал Красного Креста. Женева, 2004 г. с. 7-8

³ Ibidem p. 11-15

⁴ Бюхель Р., Превентивные меры, принимаемые в Швейцарии для защиты культурных ценностей. Международный журнал Красного Креста. Женева, 2004 г. с. 20

- Al doilea protocol la Convenția de la Haga din 1954, care are un caracter profund novator. Intrarea în vigoare a acestui document marchează o nouă etapă în evoluția regimului juridic de protecție a valorilor culturale în timpul conflictului armat.¹

Reieșind din pericolul social sporit al atacurilor săvârșite asupra valorilor de cult, în sistemul dreptului internațional a fost consacrat inclusiv fundamentul atragerii la răspundere internațională penală a persoanelor fizice pentru asemenea crime de război. În conformitate cu prevederile statutului de la Roma al Curții Penale Internaționale în articolul 8 alineatul 2 litera b p. (ix) este *calificată drept crimă de război fapta de a lansa intenționat atacuri împotriva clădirilor consacrate religiei, învățământului, artei, științei sau acțiunii caritabile, monumentelor istorice, spitalelor și locurilor unde bolnavii sau răniții sunt adunați, cu condiția ca aceste construcții să nu fie obiective militare*.² Un asemenea regim de protecție nu se aplică dacă obiectul este considerat obiectiv militar în sensul dreptului internațional umanitar.³

Protocolul adițional la Convențiile de la Geneva din 12 august 1949 privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale (1977) în articolul 53 intitulat ”Protecția bunurilor culturale și a lăcașurilor de cult” prevede :

Sub rezerva dispozițiilor Convenției de la Haga, din 14 mai 1954, pentru protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat și al altor instrumente internaționale pertinente, este interzis:

a) să se comită orice act de ostilitate îndreptat împotriva monumentelor istorice, operelor de artă sau lăcașurilor de cult care constituie patrimoniul cultural sau spiritual al popoarelor;

b) să se utilizeze aceste bunuri în sprijinul efortului militar;

c) să se facă din aceste bunuri obiect de represalii.

Suplimentar, în temeiul aceluiași protocol (art. 84 alin. 4 lit. d) sunt considerate ca încălcări grave ale Protocolului atunci când sunt comise cu intenție și cu violarea Convențiilor sau a prezentului Protocol: ... d) *faptul de a îndrepta atacuri împotriva monumentelor istorice, operelor de artă sau lăcașurilor de cult clar recunoscute, care constituie patrimoniul cultural sau spiritual al popoarelor și cărora le este acordată o protecție specială pe baza unei înțelegeri speciale, de exemplu în cadrul unei organizații internaționale competente, provocând astfel distrugerea lor la scară mare, atunci când nu există nici o dovadă de violare de către partea adversă a art. 53 alin. b) și când monumentele istorice, operele de artă și lăcașurile de cult respective nu sunt situate în apropierea imediată a obiectivelor militare...*

Obiectul material al infracțiunii prevăzute de articolul 8 alineatul 2 litera b p. (ix) din Statutul Curții Penale Internaționale poate fi dedus suplimentar din prevederile Convenției de la Haga pentru protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat. Potrivit dispoziției articolului 1 sunt socotite bunuri culturale, oricare ar fi originea sau proprietarul lor:

(a) bunurile, mobile sau imobile, care prezintă o mare importanță pentru patrimoniul cultural al popoarelor, cum sunt monumentele de arhitectură, de artă, istorice, religioase sau laice, terenurile arheologice, grupurile de construcții, care, în ansamblu, prezintă un interes istoric sau artistic, operele de artă, manuscrisele, cărțile și alte obiecte de interes artistic, istoric sau arheologic, precum și colecțiile științifice și colecțiile importante de cărți, arhive sau de reproduceri ale bunurilor definite mai sus;

(b) edificiile a căror destinație principală și efectivă este de a conserva sau de a expune bunurile culturale mobile definite la alineatul (1), cum sunt muzeele, marile biblioteci, depozitele de arhive, precum și adăposturile destinate să protejeze, în caz de conflict armat, bunurile culturale mobile definite la alineatul (a);

(c) centrele în cuprinsul cărora se află un număr considerabil de bunuri culturale, așa cum sunt definite la alineatele (a) și (b), denumite “centrele monumentale”.

Elementul material al infracțiunii indicate presupune atacul asupra unui obiect indicat mai sus. În acest caz termenul ”atac” trebuie interpretat în contextul art. 49 (2) din Protocolul adițional I, care dispune: ”Dispozițiile prezentului Protocol referitoare la atacuri se aplică tuturor atacurilor, oricare

¹ Майнетти В., Новые перспективы для защиты культурных ценностей в случае вооруженного конфликта: вступление в силу Второго Протокола к Гаагской конвенции 1954 г. Международный журнал Красного Креста. Женева, 2004 г. с. 66

² Statutul Curții Penale Internaționale, adoptat la Roma la 17 iulie 1998, ratificat de Republica Moldova la 9 septembrie 2010, publicat în Monitorul Oficial nr. 190 din 29 septembrie 2010. <http://lex.justice.md/index.php?action=doc&lang=1&id=336126> [vizitat la 08.01.2015]

³ Верле Г. Принципы международного уголовного права – Одесса, Москва: Феникс, ТрансЛит, 2011. с. 588

ar fi teritoriul în care au loc, inclusiv pe teritoriul național aparținând unei părți la conflict, dar care se află sub controlul unei părți adverse”. Un asemenea obiect nu poate fi considerat obiectiv militar.¹

Latura subiectivă presupune prezența intenției subiectului infracțiunii în contextul atât conflictului armat internațional, precum și în cadrul conflictului armat fără caracter internațional.²

Bibliografie:

1. Coissard P., La protection du patrimoine culturel en cas de conflit armé: enjeux et limites du cadre international. Mémoire de fin d'Etudes. Université Lyon, Institut d'Etudes Politiques de Lyon, 2007. 76 p.
http://www.doc.sciencespolyon.fr/Ressources/Documents/Etudiants/Memoires/Cyberdocs/MFE2007/coissard_p/pdf/coissard_p.pdf
2. Convenția pentru salvagardarea patrimoniului cultural imaterial, 2003
3. Statutul Curții Penale Internaționale, adoptat la Roma la 17 iulie 1998, ratificat de Republica Moldova la 9 septembrie 2010, publicat în Monitorul Oficial nr. 190 din 29 septembrie 2010.
<http://lex.justice.md/index.php?action=doc&lang=1&id=336126> [vizitat la 08.01.2015]
4. Бюньон Ф., Становление правовой защиты культурных ценностей в случае вооруженного конфликта. Международный журнал Красного Креста. Женева, 2004 г. 176 с.
5. Бюхель Р., Превентивные меры, принимаемые в Швейцарии для защиты культурных ценностей. Международный журнал Красного Креста. Женева, 2004 г. 176 с.
6. Верле Г. Принципы международного уголовного права – Одесса, Москва: Фенікс, ТрансЛит, 2011. – 882 с.
7. Майнетти В., Новые перспективы для защиты культурных ценностей в случае вооруженного конфликта: вступление в силу Второго Протокола к Гаагской конвенции 1954 г. Международный журнал Красного Креста. Женева, 2004 г. 176 с.

PREMISELE APARIȚIEI ȘI DEZVOLTĂRII CRIMINALISTICII

MIHAIL Gheorghiuță, doctor habilitat, profesor universitar,
Universitatea de Stat din Moldova

Résumé: *En tant que science autonome et pluridisciplinaire la Criminalistique a été l'une des premières sciences qui s'est développée en étroit lien et en dépendance du progrès réalisé dans les sphères de la connaissance des sciences techniques et socio humaines. Ce développement a été imposé tant par l'adaptation de méthodes et moyens déjà existants que par l'élaboration de nouvelles méthodes et moyens visant à assurer avec promptitude les nécessités de la lutte efficace et de la prévention des infractions.*

Din cele mai vechi timpuri (din antichitate) actele antisociale au fost prohibite și incriminate, la început, prin reguli de morală, apoi prin reguli administrative, juridice sau norme de drept.

Tot atunci, organele de menținere a ordinii publice și judiciare, care cercetau și examinau delictele și crimele comise de diferiți indivizi, activau arhaic, doar în baza experienței practice, metodelor empirice și barbare, acumulate pe parcursul mai multor ani la descoperirea și cercetarea acestora, sau a unor indicații, instrucțiuni, care deseori nici pe departe nu corespundeau normelor umane sau actelor legislative. În a doua jumătate a secolului XIX, în legătură cu dezlănțuirea activității infracționale în majoritatea țărilor occidentale, organele respective nu mai erau în stare cu metodele și mijloacele primitive să facă față în lupta cu criminalitatea avansată. La necesitățile societății au răspuns unii oameni cu o bogată experiență practică din organe sau oameni de știință, care și-au adus aportul la consolidarea cunoștințelor criminalistice, fapt ce a servit ca o premisă a apariției științei date.

¹Ibidem c. 590

² Ibidem c. 591

Începuturile elementelor sau informațiilor (datelor) criminalistice se pot considera pe drept:

1) depistarea falsurilor în acte scrise: ”Lex cornelia de fals” în Roma antică; novelele lui Iustinian 49 și 73 din anul 539;

2) utilizarea amprentelor digitale: încă judecătorul roman Quintilianus a folosit o amprentă însângerață pentru a achita un tânăr acuzat de omorârea tatălui său; semnarea prin punerea de deget a contractelor în timpul dinastiei J’ang (China), sec. VIII și a documentelor oficiale în Persia, sec. XIV;

3) recunoașterea recidiviștilor după semnalmente: Londra, sec. XVIII; E.F.Vidoq, șeful poliției judiciare din Paris în timpul lui Napoleon I (Franța).

Primele identificări ale criminalilor după proiectilul extras din corpul victimei, pe baza defectelor de imprimare identice cu cele de pe proiectilele trase cu arma suspectului, aparțin lui Henry Goddard (1835), prof. Lacassagne (1889) și Paul Jeserich (1898) [1, p.18-20].

Un rol deosebit la începuturile criminalisticii a avut și medicina legală, care printre primele a contribuit la apariția criminalisticii ca știință.

Este de menționat și faptul că, anumite elemente ale cunoștințelor criminalistice deja în secolul XIX se conțineau în unele acte legislative, recomandări și instrucțiuni pentru anchetatori, jandarmi, polițiști, procurori sau judecători, în unele lucrări științifice. De exemplu, în anul 1826, apoi în 1838, în timpul domniei lui Mihail Grigoriu Sturza, la Iași, este editată Codica Criminală, care era compusă din două părți: în prima parte constituită din 12 capitole (166 articole) se conțineau prevederi sau indicații generale referitor la regulile (Pravile) de cercetare și descoperire a faptelor criminalicești, prinderea și cercetarea celui învinovățit; înfățișarea celui învinovățit; cercetarea martorilor, etc. Tot aici era descrisă puterea dovezilor și cercetarea pricinilor faptelor criminalicești. În a doua parte a Codicii, constituită din 20 de capitole (cu 97 articole), se regăseau faptele pentru care criminalii puteau fi trași la răspundere și pedepsele ce puteau fi numite pentru acestea. În articolul 167 a Codicii se stipula că, fapta criminalicească este o faptă oprită de Pravilă sau o neurmă a unei lucrări poruncite de către Pravilă. Mai departe se descriu ce prezintă uciderea persoanei și multiplele agravante ale acestei fapte; vătămarea corporală; răpirea feciorei; taparea de monede; punerea de foc sau aprinderea; furtul și tănuirea lucrurilor furate; mărturiile mincinoase și vicleane; îndoita cununie și ținerea a două femei; clewetirea, ocara și vătămarea cinstei altuia etc.

În articolul 187 a Codicii date se declara că, din toate faptele de vinovăție, cea mai mare faptă se socotește a fi ridicarea împotriva stăpânirii și împotriva orânduelii, sau cârmuirii țării, deci împotriva Patriei [2].

Tot în acea perioadă la Frankfurt-pe-Main (Germania) în 1838-1841 a văzut lumina tiparului ”Îndrumarul cercetării judiciare”, în două volume, autor Ludvig fon Iaghemann. Primul volum al acestui îndrumar era dedicat problemelor teoretice ale cercetării infracțiunilor, iar al doilea volum conținea 344 de spețe din practica cercetării, unele sfaturi și recomandări referitor la esența anchetării [3, p.1].

În Rusia țaristă cunoștințele criminalistice au apărut în anii 30-40 ai sec. XIX, când în 1832 a fost elaborat Codul Legilor, care conținea textele normelor de drept în vigoare, inclusiv și a celor procesual-penale.

Tot în acea perioadă au apărut un șir de lucrări despre cercetarea infracțiunilor. De exemplu, în 1833 a fost publicată lucrarea lui N. Orlov ”Experiența scurtei conduceri pentru efectuarea cercetării cu indicațiile decente legale”, în 1841 a ieșit din tipar lucrarea lui Ia. Barșev ”Temeiul procedurii penale referitor la procedura penală rusească”, în 1849 a văzut lumina tiparului lucrarea lui N. Calaidovici ”Îndrumarul efectuării cercetărilor penale” [4, p.7].

În 1847, în timpul domniei lui Nicolae Șuțu, la Iași a fost tipărită lucrarea intitulată ”Regulile ce urmează a se păzi în privegherea și cercetarea vinovaților”, unde erau descrise și unele reguli asemănătoare cu anumite prevederi de tactică și metodică criminalistică.

În Rusia țaristă în anul 1850 au apărut ”Regulile și formele efectuării anchetei”, alcătuite după ”Codul Legilor”, autor E. Colocolov [4, p.7]. Tot în acest an la Iași, în timpul domniei lui Barbu Dimitrie Șterbei a fost editată Procedura Codicii Criminale, care era constituită din mai multe cărți (compartimente) și conținea în total 387 de articole. Această ediție cuprindea indicații de procedură a aplicării Codicii Criminale pentru poliția judecătorească, pentru comisarii poliției, procurori [5].

Începând cu 1858 William Herschel, oficial britanic în India, studiază timp de 10 ani amprente pe persoanele cu care face afaceri ajungând la concluzia că desenele papilare diferă de la o persoană la alta și nu se schimbă niciodată. Gândindu-se că ar putea servi la identificarea criminalilor, el în 1877

comunică această concluzie inspectorului general al închisorii din Bengal, dar acesta ignoră informația considerând-o delirantă.

Concomitent, Henry Faulds, un scoțian care predă fiziologia la o instituție din Tokio, este și el interesat de amprente digitale. După o amprentă imprimată cu funingine pe un perete alb demontrează că cel arestat de poliție nu este hoțul. În 1880 Faulds publică constatările sale în revista „Nature”, la care Herschel într-o replică dură pretinde că el ar fi primul descoperitor. Nici unul nu obține satisfacție; dactiloscopia va fi introdusă în Anglia ca sistem oficial de identificare criminală în 1900, adoptându-se sistemul de clasificare elaborat de Edward Henry.

Sir Francis Galton publică în 1892 prima carte de dactiloscopie intitulată „Finger Prints”, care conține principiile esențiale ale identificării după amprente și o amplă statistică [1, p.18-20].

În 1876, în cadrul prefecturii din București este înființat un Serviciu fotografic și în 1879 România începe să practice fotografia judiciară, ceea ce a situat țara pe unul dintre primele locuri în Europa în acest domeniu [6].

În 1882 Alphonse Bertillon, șeful Serviciului de identitate judiciară din Paris (Franța), a propus pentru implementare metoda de înregistrare antropometrică și identificare a infractorilor. Această metodă se bazează pe faptul că fiecare ființă umană diferă de alta prin măsurile diverselor părți ale corpului (cap, membre superioare și inferioare). Proporțiile se păstrează constant toată viața, chiar în condițiile creșterii (adolescență) și descreșterii (bătrânețe), și deci sunt individuale. Bertillon a ajuns la concluzia că luându-se în considerație numai 11 măsurători șansa de a le regăsi la o altă persoană ar fi de 1 la 4.191.304, iar dacă se făceau 14 măsurători proporția devenea de 1 la 286.435.456. Multe țări europene au adoptat acest sistem de identificare, inclusiv România. În 1888 Bertillon l-a perfecționat, prin introducerea metodei „portretului-vorbit”, care combină – pe o singură fișă – caracteristicile capului, fotografiat din față și din profil, cu măsurătorile corporale și cu alte particularități (de exemplu, cicatrice și tatuaje) [1, p.19].

În 1884 în România se înființează Cazierul central alfabetic, Divizia de cercetări și urmăririi a poliției capitalei, iar în 1992 – Serviciul de identificare antropometrică la Palatul Justiției din București [1, p.21].

Într-un stil greoi, confuz pe alocuri, scrie prof. L.Cârjan, Bertillon demonstra că era intuiției, inaugurată de Vidoq, trebuia să fie înlocuită cu cea științifică, dar nu avea de unde să știe că va ajunge în curând o celebritate nu numai în Franța, ci și în lume [7, p.21].

După cum se știe, ca știință de sinestătătoare criminalistica a apărut la sfârșitul sec. XIX. Pe atunci puțini cunoșteau ce prezintă această știință. Însă ea și-a dovedit dreptul la existență și de-acum mai bine de 100 de ani se impune ca știință teoretico-aplicativă care contribuie la depistarea, descoperirea, cercetarea și prevenirea infracțiunilor.

Apariția criminalisticii ca știință se datorează renumitului profesor și judecător de instrucție, austriacului Hans Gross, care în anul 1893 a editat „Manualul judecătorului de instrucție”, apoi, ulterior, a reeditat această lucrare în 1898 sub denumirea „Manualul judecătorului de instrucție în sistemul criminalisticii” [6, p.15].

Rolul întemeietor al criminalisticii a fost disputat și de francezul Alphonse Bertillon. În această ordine de idei, criminalistul german R. Gheindel susținea, bunăoară, că primul care a dat impuls apariției criminalisticii a fost anume A. Bertillon, numindu-l „Nestor al criminalisticii” [8, p.78]. Nici contribuția lui H. Gross, nici a lui A. Bertillon în apariția și dezvoltarea criminalisticii, firește, nu pot fi contestate. După cum menționează pe bună dreptate I. F. Krîlov, apariția criminalisticii ca știință nu a fost numai meritul unui singur om [9, p.9].

Cert este faptul că ea s-a constituit pe parcursul mai multor ani, în mai multe țări. Și dacă meritul lui A. Bertillon este de a fi fondat anumite compartimente ale tehnicii criminalistice (fotografia judiciar-operativă, antropometria, portretul vorbit), apoi contribuția principală a lui H. Gross a fost crearea sistemului științific de cunoștințe criminalistice. Dacă primul a fost eminent practician și avea înclinația spre latura practică, apoi al doilea s-a dovedit a fi bun teoretician, capabil să generalizeze practica criminalistică avansată și să o expună într-un sistem armonios de cunoștințe [10, p.5].

Criminalistica apare și se dezvoltă ca o știință complexă, care permanent studiază activitatea criminală și activitatea organelor care luptă cu fenomenul dat și în baza rezultatelor obținute elaborează mijloace, metode și procedee legale de combatere a criminalității. În acest scop, criminalistica activ utilizează și adaptează mijloace și metode din alte științe cum ar fi fizica, chimia, biologia, psihologia, psihiatria etc.

Apariția noii științe, pe bună dreptate menționează renumitul criminalist E. Stancu, a fost favorizată de progresul realizat în toate domeniile cunoașterii umane, îndeosebi de revoluția tehnico-științifică, aflată la primii săi pași la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX. Firește, această necesitate obiectivă s-a impus și într-un moment în care mijloacele de luptă ale justiției penale împotriva criminalității deveniseră insuficiente față de creșterea numărului infractorilor, mereu mai versați, ei însuși folosind metode și mijloace perfecționate de operare [6, p.15].

Prin criminalistică H. Gross subînțelegea știința despre latura reală a fenomenelor care alcătuiesc conținutul dreptului penal. La obiectul acesteia el referea studiul probelor materiale, a faptelor sau fenomenelor ce constituie elemente ale acțiunii penale. În noțiunea de criminalistică el includea cunoștințele despre depistarea și utilizarea probelor materiale, inclusiv regulile lucrului cu urmele, cu documentele falsificate etc., studiul unor categorii de crime, problemele referitoare la viața cotidiană a infractorilor (studiul argoului criminal, superstițiilor din lumea hoților etc.).

Criminalistica, menționa H.Gross, are două sarcini: practică și teoretică. Prima rezidă în descoperirea adevărului în fiecare proces penal, a doua- în studiul criminalului și cunoașterea infracțiunii în general [10, p.6].

Meritul lui H.Gross este acela că a cules, sistematizat și sintetizat (generalizat) pentru prima oară într-un tot întreg nu numai propria experiență de judecător de instrucție, dar și diverse materiale pe parcursul a douăzeci de ani, apoi și opiniile altor savanți din diferite țări ale lumii, care făceau același lucru pe căi diferite. O contribuție valoroasă în dezvoltarea criminalisticii au adus Alphonse Bertillon, Edmond Locard (Franța), Francis Galton, Henry Faulds, William Herschelle, Edward Henry (Anglia), Rudolph Reiss, Robert Heindl (Germania), Juan Vucetich (Argentina), Mina Minovici, Nicolae Minovici, Ștefan Minovici, Mihai Moldoveanu, Traian Ulic (România), E.Burinski, S.Tregubov, V.Lebedev, N.Macarenko, I.Iakimov, S.Potapov (Rusia) și mulți alții.

De exemplu, A.Bertillon, ca practician, în anul 1883 a propus pentru prima oară sistemul științific de înregistrare a infractorilor (antropometria), bazată pe măsurarea unor anumite părți invariabile ale corpului uman, a elaborat metoda specială de fotografiere a infractorilor conform regulilor de fotografiere identificățională (signalitică) și a aplicat metoda de descriere a persoanei după sistemul ”portretului-vorbit”. Tot el, pentru prima dată în țările europene, a pus începutul utilizării dactiloscopiei în dezvoltarea infracțiunilor (Paris, 1902).

Edmond Locard, în anul 1910 a înființat la Lyon, primul laborator veritabil de poliție științifică, iar în 1929 a fondat Revista internațională de Criminalistică. De la începutul activității sale E.Locard s-a plasat ”sub patronajul iluștrilor săi predecesori Alphonse Bertillon, Hans Gross și Rudolph Reiss”. Între anii 1931-1939 Locard a editat un valoros Tratat de Criminalistică în 7 volume și a formulat un principiu determinant a acestei științe care se respectă cu sfințenie de toți criminaliștii. Acesta constă în regula că, orice individ care se deplasează într-un mediu lasă urme.

Unele contribuții ale criminaliștilor români de la sfârșitul secolului XIX-începutul sec. XX au clasat România printre pimele țări care dezvoltau activ știința dată și practica criminalistică. Astfel, fotografierea judiciară a început a se practica în România din anul 1879, fapt ce a situat-o printre primele țări care au implementat această metodă criminalistică.

Practicianul, judecătorul de la tribunalul Romanăți Alexiu I. Nicolae încă în anul 1893 a întocmit ”Manualul ofițerului de poliție”, care a fost publicat la Craiova. În această lucrare erau tratate reguli precise cu privire la deplasarea la fața locului, ridicarea corpurilor delict, reconstituirea și ”confruntarea pîrîului cu cadavrul”. Tot aici autorul insistă asupra spiritului de observație de care trebuie să dea dovadă poliștii în orice situație s-ar afla [11, p.24-25].

În anul 1895 în România s-a înființat Serviciul de identificare judiciară, care folosea fișe antropometrice, cu fotografii față și profil, precum și cu impresiunile primelor patru degete de la mîna dreaptă. Ceva mai târziu, în anul 1900 doctorul Ștefan Minovici a editat lucrarea ”Falsurile în documente și fotografia în serviciul justiției”. Tot acest autor, în anul 1915 a publicat, în Buletinul Academiei Române, invenția ”Aparat general macro și microfotografic pentru identificarea grafică și a falsului în înscrisuri”, iar doctorul Ștefan Minovici a abordat problema fotografierii cadavrelor pentru stabilirea identității acestora. Tot în România în anul 1910 a fost publicată lucrarea lui M.Moldoveanu ”Tratat de grafologie și expertiză în falsuri”, iar în 1914 – lucrarea lui Traian Ulic ”Expertiza grafică”, precum și alte cercetări din domeniul tehnicii criminalistice.

Ca o consecință a lărgirii posibilităților de identificare și a creșterii numărului infracțiunilor, s-a acordat o atenție mai mare în acea perioadă și tacticii cercetării la fața locului. Astfel, în anii 20 ai

secolului trecut criminaliștii Petrescu Victor și Panaitescu Dumitru au elaborat instrucțiuni practice pentru cercetări la fața locului la crime, spargeri etc.

O activitate importantă în criminalistică a desfășurat, începând cu anul 1931, doctorul Constantin Țurăi, aria preocupărilor sale cuprinzând îndeosebi dactiloscopia, balistica și traseologia. Ca rezultat, în anul 1937 el a publicat lucrarea ”Elemente de poliție tehnică”.

Activitatea criminalistică românească a început în acea perioadă să fie cunoscută și răspândită și peste hotarele țării, îndeosebi în Franța, prin publicarea unor lucrări, care cuprindeau metode și tehnici criminalistice, care s-au bucurat de aprecierea specialiștilor străini pentru originalitatea și eficiența lor practică. Acestea au apărut în reviste ca: ”Poliția modernă”, ”Poliția română”, ”Revista de drept penal și știință penitenciară”, ”Revista de medicină legală” și altele [11, p.25].

Ca disciplină de studiu la facultățile de drept din România Criminalistica a fost introdusă în anul 1948, în urma reformei învățământului.

Aparută și dezvoltându-se ca știință, care contribuie cu cunoștințele sale teoretice și metodologice la descoperirea, cercetarea și prevenirea infracțiunilor, deci la stabilirea adevărului și efectuarea actului de justiție, Criminalistica are ca obiecte de studiu două tipuri de activități umane: activitatea infracțională- de pregătire, efectuare și tănuire a actelor criminale și a antipodului acesteia – activității de descoperire, investigare și examinare a cazurilor în instanța de judecată. Respectiv, criminalistica studiază legitățile de formare a urmelor infracțiunilor (materiale și ideale), precum și modalitățile de depistare, fixare, ridicare și valorificare a acestora de către organele speciale, de urmărire penală și judecătorești în scopul stabilirii adevărului și atragerii la răspundere penală a persoanelor vinovate. Deci, criminalistica ca știință asigură necesitățile organelor practice. Aceste necesități în cunoștințe teoretice pentru descoperirea, cercetarea, examinarea și prevenirea infracțiunilor și constituie sarcina de bază a științei criminalistice.

Ca și alte științe, criminalistica se află în permanentă dezvoltare. De-a lungul istoriei sale, după părerea noastră, criminalistica, încet cu încet, și-a așezat cunoștințele specifice într-un sistem bine determinat. Pe parcursul a multor ani structura ei a fost supusă de nenumărate ori unor revizui și modificări, iar conținutul criminalisticii permanent se îmbogățește, modernizează în corespundere cu performanțele științifice și cuceririle tehnice. La cele trei compartimente clasice (tehnica criminalistică, tactica criminalistică și metodică criminalistică), care au existat în această știință mai mult de 50 de ani, la începutul anilor 80 ai secolului trecut, la propunerea renumitului savant rus R.Belkin, și-a făcut apariția și al patrulea compartiment în fața celorlalte trei- teoria generală a criminalisticii sau introducerea în criminalistică [3]. În acest compartiment, pe lângă problemele introductive (obiectul,, sarcinile, sistemul, metodologia criminalisticii etc.) s-au propus istoria apariției și dezvoltării criminalisticii, precum și acele teorii fundamentale cum ar fi diagnosticarea și identificarea criminalistică, tipologia criminalistică a infractorilor etc, care au însemnatate pentru toate celelalte compartimente ale acestei științe.

Etapa actuală a dezvoltării Criminalisticii, în afară de elaborarea problemelor teoriei generale, se caracterizează prin cercetările aprofundate ale subiectelor teoretice din alte compartimente ale științei criminalistice și un accent deosebit se pune pe teoriile particulare ale acestei științe, de exemplu, teoria situațiilor de urmărire penală din compartimentul tacticii criminalistice (situalogia criminalistică), teoria învingerii împotrivirii urmăririi penale etc.

Analizând starea actuală a Criminalisticii prof. E.Ișenco și prof. A.Toporcov (Rusia) constată că ea continuă să se dezvolte în două direcții principale: 1) extinderea potențialului teoretic ca știință și disciplină de studiu, precum și perfecționarea elaborărilor criminalistice aplicative; 2) perfecționarea mijloacelor tehnice, procedeele tactice și recomandărilor metodice, destinate sporirii activității organelor de urmărire penală, de expertizare, speciale de investigație și instanțelor de judecată [12, p. 15-20].

Una din sarcinile de bază ale criminalisticii actuale constă în reînnoirea și perfecționarea arsenalului mijloacelor tehnico-criminalistice, procedeele și recomandărilor tactico-metodice, mijloacelor informațional-tehnologice de cercetare, descoperire și prevenire a infracțiunilor, ridicării eficacității și calității activității de expertiză. De exemplu, au apărut și noi sarcini ca depistarea, ridicarea și utilizarea urmelor electronice (informațiilor din calculatoare și baze de date), obținerea și utilizarea la cercetarea infracțiunilor informației cu caracter criminalistic din sistemele de supraveghere video, internet etc. Totodată este necesar de a continua demonstrarea posibilităților

utilizării cu succes a rezultatelor criminalisticii și în alte domenii ale justiției (proces civil, contravențional, economic etc.).

Bibliografie:

1. Ionescu L. Criminalistică, București. Pro Universitatea, 2007
2. Codica Criminală. A doua oară tipărită. Iași, 1838
3. Аверианова Т.В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г., Россинская Е.Р. Криминалистика. Учебник для вузов, 3-е издание. Москва:Норма,2007
4. Корма В.Д. Предварительные криминалистические исследования следов применения оружия. Учебно-практическое пособие. Москва. 2005
5. Procedura Condicii Criminale, Iași, 1850
6. Stancu E. Tratat de criminalistică. Ed. A IV-a. București, 2008, p. 31; Alecu Gh. Criminalistică. Constanța, 2008
7. Cârjan L. Tratat de Criminalistică, București, 2005
8. Гейдель Р. Уголовная техника, Москва, 1925
9. Крылов И.Ф. В мире криминалистике. Москва, 1984
10. Gheorghită M. Criminalistica. Partea I. Introducere în criminalistică. Chișinău, 1995
11. Școala românească de criminalistică. Serviciul cultural, presă și editorial. București,1975
12. Ищенко Е.П., Топорков А.А. Криминалистика. Москва, 2010

EFECTELE CONTRACTULUI MATRIMONIAL ASUPRA RELAȚIILOR DE CĂSĂTORIE

GHERMAN Alexei, lector superior universitar,
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”

Abstract: *Topicality of the theme proposed for investigation became more pronounced in the last five years in Moldova. Thus, protection of property rights within the marriage relationship was the subject of growing concern. By introducing it in the civil marriage contract, marriage relations have witnessed a new stage of development. This form of property protection in family relationships is new for Moldova and is regarded „skeptical” until present most members of society. By the present study, we come with a proposal to complete contents of matrimonial contract and some non-property rights of the spouses, such as, for example, issues related to children's education, their place of residence, if the parents divorce.*

Fenomenul dat supus cercetării este și se manifestă ca un mecanism de reglementare juridică a relațiilor patrimoniale de căsătorie, în particular și a familiei la general.

Familia reprezintă una din cele mai vechi forme de asociere umană, o instituție stabilă cu valori fundamentale pentru oameni și societate.

Abordarea juridică descrie familia ca un grup formal fondat pe baza unor legi și acte normative. Familia constituie elementul natural și fundamental al societății, fiind întemeiată pe căsătoria liber consimțită între bărbat și femeie, pe egalitatea lor în drepturi și pe dreptul și îndatorirea părinților de a asigura creșterea, educația și instruirea copiilor.¹

Din punct de vedere filosofic familia reprezintă temelia societății, celula de bază a acesteea care asigură funcționalitatea și continuitatea poporului.

Din perspectivă biologică – familia se raportează la relația sexuală dintre bărbat și femeie, în cadrul ei realizându-se procreația.

¹ Constituția Republicii Moldova

În sens sociologic, familia – ca formă specifică de comunitate umană – desemnează grupul de persoane unite prin căsătorie, filiație sau rudenie, care se caracterizează prin comunitate de viață, interese și înțajutorare.¹

În sens juridic, familia desemnează grupul de persoane între care există drepturi și obligații care izvorăsc din căsătorie, rudenie, adopție, precum și din alte raporturi asimilate raporturilor de familie².

Indiferent de o abordare doctrinală diferită a familiei putem menționa că uniunea familială este o relație specifică, complexă, care îmbină diferite aspecte ce nu pot fi găsite la alte categorii sociale. Ea este o uniune³ deosebită a societății în baza căreia au apărut diverse formațiuni obștești, inclusiv staul și dreptul.

Căsătoria este o uniune liber consimțită, cu scopul de a forma o familie. Familia este considerată ca fiind temelia societății. Ea devine apoi element de stabilitate socială, deoarece relațiile din cadrul ei dau tonul relațiilor din societate.

Familia din cele mai vechi timpuri a avut „confruntări” și cu latura materială, privind bunurile acumulate împreună de soți, dar și a bunurilor ce constituiau patrimoniul personal. Soluția în acest sens a fost de a încheia „Contract matrimonial” până la încheierea căsătoriei.

Contractul matrimonial și influența acestuia asupra relațiilor de căsătorie a fost o problemă mereu actuală în societate trezind diverse opinii și abordări.

Astfel în teoria Dreptului Familiei de-a lungul istoriei au fost inițiate discuții ce vizau prevederi esențiale cu privire la conținutul, forma și fazele de încheiere a contractului matrimonial. Sistemul în general a fost îndreptat spre a proteja soții de apariția conflictelor ce vizau relațiile patrimoniale și cele nepatrimoniale. În acest context, Republica Moldova devenind subiect de Drept Internațional, a fost nevoită să-și racordeze legislația națională la cea internațională.

Actualitatea temei a devenit mai pronunțată în ultimii cinci ani, trezind un interes sporit și din partea cetățenilor Republicii Moldova. Astfel, dacă în ultimii zece ani contractul matrimonial era încheiat în cazul cetățenilor straini ce încheiau căsătorii cu cetățeni ai Republicii Moldova, în prezent se înregistrează un interes deosebit și din partea cetățenilor statului. Acest interes este dovedit de creșterea în continuu a numărului de contracte matrimoniale încheiate: de exemplu până în 2012 la un notar se înregistrau patru contracte anual, în 2015 opt contracte. E de menționat faptul că practica de a încheia contractul matrimonial există cu prioritate în familiile avute. În contractul matrimonial se determină regimul matrimonial, care va governa raporturile patrimoniale dintre soți, responsabilitatea soților ce țin de îngrijirea copiilor, inclusiv cei din căsătoriile anterioare, celor care urmează să se nască precum și sancțiunile patrimoniale ce vor fi aplicate în caz de divorț. Contractul matrimonial este folosit pentru a conferi siguranța că averea cuplului va fi corect împărțită, că aceasta va fi transferată corect de la un soț la altu, sau că drepturile asupra ei vor fi împărțite în mod egal sau pe cote părți între soți. Din cele expuse putem menționa că soții pot încheia un contract matrimonial pentru a modifica doar regimul juridic al bunurilor dobândite de ei în timpul căsătoriei în limitele prevăzute de lege. Acest fapt se regăsește și în Art.19 Codului Familiei al R.Moldova care prevede „regimul legal al bunurilor soților acționează în măsura în care nu este modificat de contractul matrimonial.”⁴ Astfel, utilizând termenul „regim matrimonial” ne referim la regimul legal al bunurilor soților, regim care poate fi modificat doar printr-un contract matrimonial, adică doar prin convenirea de comun acord asupra unui regim matrimonial distinct total sau parțial de cel legal. E de menționat, că teoria contractuală în Dreptul Familiei se află într-o stare embrionară și acest embrion nu trebuie extertat în temeiul că o astfel de teorie există deja în civilistică, ci din contra urmează să fie dezvoltat, favorizat și adaptat la condițiile reglementării relațiilor de căsătorie și familie.⁵ Conform art.27 Codului Familiei, contractul matrimonial este convenția încheiată binevol între persoanele care doresc să se căsătorească sau între soți, în care se determină drepturile și obligațiile patrimoniale ale acestora în timpul căsătoriei și/sau în caz de divorț.⁶ Contractul matrimonial are și unele particularități cum ar fi: componența specială a subiectelor; conținutul și obiectul contractului. Totodată contractul matrimonial trebuie să corespundă și cerințelor de bază referitoare la contractele juridice civile, atât după forma

¹ FILIPESCU, Ion P., FILIPESCU, Andrei I. *Tratat de dreptul familiei*. București: ALL BECK, 2001, p. 1

² CEBOTARI, Valentina. *Dreptul familiei*. Chișinău: Tipografia Academiei de Științe a Republicii Moldova, 2004, p. 8-9

³ FILIPESCU, Ion P., FILIPESCU, Andrei I. *Tratat de dreptul familiei*. București: ALL BECK, 2001, p. 2-3

⁴ *Codul familiei RM*, art. 19.

⁵ Pisarenco, O., *Regimul matrimonial contractual*, Chișinău, USM, 2014, p. 46-48

⁶ *Codul familiei RM*, art. 27.

încheerii cât și după conținut. Scopul încheerii contractului matrimonial este de a modifica regimul patrimonial al soților. Subiecte ale contractului matrimonial pot fi: persoanele care doresc să se căsătorească, adică cei care au depus declarația de căsătorie la organul de înregistrare a actelor de stare civilă, sau soții.¹ Obiectul contractului matrimonial îl constituie doar drepturile și obligațiile ale soților, alte categorii de relații, în special cele personale, familiale, nu pot forma obiectul contractului, iar includerea lor atrage recunoașterea nulității acestora.² E de constatat faptul că încheierea contractului matrimonial are un efect benefic asupra relațiilor patrimoniale cât și celor personale între soț. Patrimoniale sunt acele relații care apar între soți în legătură cu bunurile cele aparțin cu drept de proprietate privată, în special cu dreptul de dispoziție a acestora și în legătură cu acordarea întrețineri unuia dintre soți celuilalt. Raporturile patrimoniale pot fi împărțite în 3 grupe: a) raporturi care se nasc cu privire la contribuția soților la cheltuielile casnice, b) raporturi cu privire la bunurilor, c) raporturi privitoare la obligația reciprocă de întreținere, statutul cărora poate fi cu mult îmbunătățit prin încheierea contractului matrimonial. Această categorie de relații sunt reglementare de lege mai pe larg deoarece în aceste relații deseori sunt implicate persoane terțe. E de menționat faptul că drepturile patrimoniale pot fi realizate silit și pentru neîndeplinirea obligațiilor patrimoniale pot fi stabilite sancțiuni ceea ce nu întîlnim la reglementarea juridică a raporturilor personale dintre soți. Prin contractul matrimonial soții pot diversifica relațiile patrimoniale doar în limitele legale. Aceste prevederi se pot referi la: dreptul de posesie, folosință, dispoziție a proprietății celuilalt soț, obligația soțului de a procura într-un termen anumit, celuilalt soți, un bun de exemplu: automobil, vilă ș.a. Contractul matrimonial nu poate conține lezări totale sau parțiale ale capacității de exercițiu și de folosință, a drepturilor soților de a se adresa în judecată,³ nu poate reglementa relațiile personale dintre soți, drepturile și obligațiile dintre soți și copii lor nu pot forma conținutul contractului matrimonial, nu poate limita dreptul soțului inapt de muncă la întreținere,⁴ nu poate prevedea condiții care ar leza drepturile și interesele legitime ale soților sau care contravin principiilor și naturii relațiilor familiale.⁵ Totuși relațiile personale constituie principalul conținut a relațiilor dintre soți. Deaceia raporturile patrimoniale dintre ei, sunt subordonate finalității relațiilor personale și sarcinilor principale ale familiei. Astfel, relațiile personale dintre soț care apar în urma încheerii căsătoriei și care sunt reglementate de lege sunt cele care privesc: numele soților, domiciliu, alegerea profesiei, cetățenia, corespondența și relațiile sociale, spriginul reciproc, obligațiile de fidelitate ș.a. **În contextul celor expuse, în studiul dat, venim cu propunerea, bazîndu-ne pe conținutul legislației familiale a altor state că, obiect al contractului matrimonial pot fi nu numai drepturile patrimoniale, dar și cele nepratrimoniale dintre soți, cum ar fi: de exemplu problemele educației copiilor, locul lor de trai în cazul divorțului părinților ș.a.** Considerăm că această modificare în legislația familială ar îmbunătăți considerabil conținutul contractului matrimonial cât și efectele lui asupra relațiilor de căsătorie și celor familiale. În concluzie putem afirma că: protejarea drepturilor de proprietate în cadrul relațiilor de căsătorie a constituit obiectul unor preocupări sporite. Problemele legate de protejarea proprietății în cazurile acțiunilor ilegale și inechitabile ale soțului de rea-credință, evitarea situației neplăcute de întemeiere a familiei cu o persoană imorală care privește căsătoria ca pe o formă de îmbogățire personală continuă și în prezent să fie actuale în majoritatea țărilor.

Soluția care a rezistat în timp, răspunzînd celor mai pretențioase cerințe conjugale, este contractul matrimonial prin care soții sau viitorii soți stabilesc regimul aplicabil bunurilor lor în timpul căsătoriei și/sau în caz de divorț.

Contractul matrimonial este o convenție încheiată benevol între persoanele care doresc să se căsătorească sau între soți, care determină drepturile și obligațiile în timpul și/ sau în cazul desfacerii acesteia.

Contractul matrimonial s-a constituit de-a lungul istoriei mai întîi la nivel de cutumă și era în formă verbală, constînd din înțelegerea dintre bărbații familiei (viitorul soț și tătăl viitoarei soții), pe parcursul istoriei s-a ajuns la contractul matrimonial în formă scrisă și cu putere juridică.

Această formă de protecție a proprietății în relațiile familiale reprezintă o noutate pentru Republica Moldova și este privită sceptic de persoane. Contractul matrimonial este privit ca o soluție

¹ Ibidem, Art. 10.

² <https://sites.google.com/sit/contractmatrimonial/home>

³ Constituția RM, art. 26.

⁴ Codul familiei RM, art. 82-83.

⁵ Ibidem, art. 29, aliniatul 6.

pentru oamenii cinici și ca un distrugător al sentimentului de bază al căsătoriei – încrederea. În mentalitatea persoanelor din țările ce au făcut parte din URSS, ca bază a constituirii unei familii sunt sentimente romantice și latura moral-spirituală. Pragmatismul și dragostea sunt incompatibile în mintea acestor persoane.

Pe când în Statele Unite ale Americii și Europa, contractul matrimonial este încheiat de către aproximativ 70% dintre familii.

Facînd apel la statisticile ce prezintă date asupra numărului în creștere al divorțurilor, iar necesitatea de a încheia un contract matrimonial este direct proporțională. De aceea, contractul matrimonial capătă o popularitate în rîndurile cetățenilor Republicii Moldova, ceea ce că aceștia au un grad sporit al maturității pentru a analiza consecințele ce pot surveni asupra bunurilor în cazul unui eventual divorț. Multe dintre cei care întocmesc un contract matrimonial consideră că, în cazul unui divorț aceștia îi va face să evite conflictele ce țin de partajarea bunurilor.

De asemenea, încheierea unui contract matrimonial nu este solicitată doar de persoanele ce doresc să încheie căsătoria, ci și de soții care sunt căsătoriți de mult timp.

Experții din domeniu vorbesc despre avantajele contractului matrimonial în a preveni ”suprizele” ce pot apărea în cazul unui divorț. Cu toate acestea, în contractul matrimonial pot fi specificate veniturile viitoare de la o afacere sau activele suplimentare acumulate prin moștenire nu pot fi împărțite cu soțul.

Toate aceste elemente au dezvoltat subiectul ce ține de contractul matrimonial, subliniind toate aspectele legale, dar nu în cele din urmă a evidențiat că, această convenție are menirea de a proteja valorile familie.

În calitate de recomandare ar fi stabilirea unui registru civil al contractului matrimonial, care ar cuprinde o bază de date în care s-ar înregistra orice modificare sau schimbare. De asemenea, acest registru ar putea oferi o statistică despre numărul de contracte matrimoniale încheiate, iar aceasta ar fi publică pentru persoanele interesate.

Cu toate acestea, ar fi nevoie spre a informa înainte de încheierea căsătoriei pe viitorii soți despre posibilitatea de a încheia contract matrimonial, asupra avantajelor și dezavantajelor.

Bibliografie:

Acte legislative și normative

1. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994
2. Codul Familiei din 26.10.2000. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova: 26.04.2001, nr. 47-48.

Monografii, manuale

1. CEBOTARI, Valentina. *Dreptul familiei*. Chișinău: Tipografia Academiei de Științe a Republicii Moldova, 2004, 336 p. ISBN 9975-62-112-0.
2. FILIPESCU, Ion P., FILIPESCU, Andrei I. *Tratat de dreptul familiei*. București: ALL BECK, 2001, 616 p. ISBN 973-655-104-0.
3. PISARENCO, Olga. *Regimul matrimonial contractual*. Chișinău: Universitatea de Stat din Moldova, 2014, 198 p. C.Z.U: 347.6 (043.3).

Pagina web, contribuții în pagina web

1. Contractul Matrimonial – Google sites. [citat: 27 ian. 2015]. Disponibil: <https://sites.google.com/site/contractmatrimonial/home>

LOCUL SĂVÂRȘIRII INFRACTIUNII

GRAMA Mariana, doctor, conferențiar universitar,
Universitatea de Stat din Moldova

Aplicarea legii penale poate fi examinată din diverse puncte de vedere, în raport cu o serie de factori, cum sunt de exemplu, fapta, persoana, timpul, spațiul. Acești factori determină sfera de aplicare a legii penale, adică limitele acestei aplicări.

În virtutea principiului suveranității statelor câmpul de aplicare al legii penale se întinde, spațial, pînă acolo unde se întinde teritorial suveranitatea aceluia stat. Pe de altă parte, infracțiunile se săvârșesc întotdeauna într-un anumit loc pe un teritoriu oarecare, situîndu-se astfel în spațiu.¹

În raport cu acest teritoriu, infracțiunile pot apărea ca fiind săvârșite fie în întregime pe teritoriul țării, fie în întregime în afara teritoriului, fie o parte pe teritoriul țării, o parte în afara acestuia. Dacă în ceea ce privește faptele săvârșite pe teritoriu nu se pune nicio problemă, în privința incidenței legii penale, în schimb, cu privire la cele săvârșite în total sau în parte în afara teritoriului, problema privind locul săvârșirii infracțiunii și, implicit legea aplicabilă nu poate fi rezolvată fără intervenția legiuitorului.

Pentru determinarea locului săvârșirii infracțiunii în doctrină s-au formulat mai multe teorii bazate pe diferite criterii: 1) teoria acțiunii; 2) teoria rezultatului; 3) teoria preponderenței; 4) teoria ilegalității; 5) teoria subiectivă; 6) teoria ubicuității.

Potrivit *teoriei acțiunii* bazată pe criteriul activității materiale infracțiunea se consideră săvârșită acolo unde a avut loc activitatea materială (acțiunea sau inacțiunea) care a condus la urmarea prejudiciabilă, chiar dacă aceasta s-a produs pe teritoriul altei țări.

Această teorie a fost consacrată în art.2 din Rezoluția Institutului de drept internațional de la München din 7 septembrie 1883 care dispunea că competența teritorială a legii penale este aceea a țării unde se găsește culpabilul în timpul activității sale criminale.² Dominantă în doctrina germană a acelor timpuri (Liszt, Meyer, Finger, Schneider ș.a.), teoria acțiunii a fost susținută în Franța de H.Donnedieu de Vabres.³

Teoria rezultatului bazată pe criteriul rezultatului produs presupune faptul că infracțiunea se consideră săvârșită acolo unde s-a realizat urmarea prejudiciabilă, chiar dacă activitatea care a produs-o s-a săvârșit pe un alt teritoriu.

Această teorie a dominat în Anglia, SUA, Elveția.

Teoria preponderenței are la bază criteriul actului esențial. În conformitate cu această teorie infracțiunea se consideră săvârșită acolo unde s-a produs cel mai important act al acesteia, socotit esențial, din care decurg celelalte acte.

Teoria ilegalității are la bază criteriul vinovăției imediate sau vinovăției suficiente. Potrivit acestei teorii, locul săvârșirii infracțiunii este considerat locul unde s-a produs prima încălcare a legii penale, prima activitate infracțională pasibilă de pedeapsă penală (act de pregătire sau tentativă de infracțiune).

Teoria subiectivă întemeiată pe criteriul voinței infractorului stabilește că determinarea locului săvârșirii infracțiunii nu depinde de activitatea exteriorizată în realitatea obiectivă, ci de voința infractorului. Acest criteriu este unul absolut subiectiv și desemnează locul comiterii infracțiunii acolo unde infractorul a urmărit să realizeze rezultatul activității sale infracționale, chiar dacă acest rezultat s-a produs pe alt teritoriu.

Teoria ubicuității utilizează drept criteriu pentru determinarea locului săvârșirii infracțiunii acela al desfășurării integrale a activității infracționale. În conformitate cu teoria ubicuității, infracțiunea se consideră săvârșită oriunde s-a desfășurat activitatea infracțională sau s-a produs vreuna dintre urmările acestei activități. Se exceptează însă locurile care au servit numai de tranzit activității infracționale.⁴

Teoria ubicuității a fost adoptată prin Rezoluțiile Institutului de drept internațional de la Cambridge din 1931 și 1951 și este împărțită de mai mulți autori și mai multe legislații.⁵

În trecutul nu prea îndepărtat, cînd Moldova făcea parte din Uniunea Sovietică referitor la faptele săvârșite pe teritoriul cîtorva republici, funcționa regula generală, potrivit căreia, atunci cînd comiterea infracțiunii se începea pe teritoriul unei republici, dar se termina pe teritoriul alteia, se aplica legislația acelei republici unde infracțiunea se termina (se consuma). Organizatorul, instigatorul sau complicele, unde nu și-ar fi început activitatea, purtau răspundere penală potrivit legislației acelei republici unde își finaliza activitatea autorul.⁶

¹ R.M.Stănoiu. *Asistența juridică internațională în materie penală*. București. Editura Academiei RSR, 1975, p.24-25.

² R.M.Stănoiu, I.Griga, T.Dianu. *Drept penal. Partea generală*. Note de curs. București, Editura: Hyperion XXI, 1992, p.39.

³ C.Barbu. *Aplicarea legii penale în spațiu și timp*. București: Editura Științifică, 1972, p.31.

⁴ R.M.Stănoiu, I.Griga, T.Dianu, *op.cit.*, p.39.

⁵ C.Barbu, *op.cit.*, p.33

⁶ *Советское уголовное право. Общая часть* / Под ред. Г.А.Кригера, Н.Ф.Кузнецовой, Ю.М.Ткачевского. Москва: Изд-во МГУ, 1988, с.35

Chiar dacă actualmente suntem un stat independent, și avem un singur cod penal care se aplică, totuși determinarea locului săvârșirii infracțiunii încă rămîne un aspect problematic.

Art.12 din Codul penal al Republicii Moldova conține prevederi referitoare la locul săvârșirii faptei (și nu locul săvârșirii infracțiunii), la fel stabilește și prevederi despre locul săvârșirii infracțiunii transnaționale, însă nimic nu prevede cu referire la legea aplicabilă infracțiunii transnaționale.

Pe de o parte, legiuitorul stabilește că locul săvârșirii faptei se consideră locul unde a fost săvârșită acțiunea sau inacțiunea prejudiciabilă, indiferent de timpul (și nu locul) survenirii urmărilor (se pare că legiuitorul acceptă teoria acțiunii pentru determinarea locului săvârșirii infracțiunii), iar pe de altă parte, toate infracțiunile comise pe teritoriul Republicii Moldova urmează a fi pedepsite conform legii penale a Republicii Moldova, iar la teritoriul Republicii Moldova se atribuie și bordul navelor militare maritime sau aeriene ce aparțin Republicii Moldova, indiferent de locul aflării lor, și teritoriul ambasadelor Republicii Moldova în statele străine etc. (prin aceste prevederi se acceptă teoria ubicuității).

Cu alte cuvinte, este clar care este locul săvârșirii infracțiunii și ce lege se va aplica în cazul cînd infracțiunea s-a comis pe teritoriul Republicii Moldova. Este însă problematică aprecierea locului săvârșirii infracțiunii cînd este comisă o infracțiune transnațională. Deși s-ar părea că alin.2 al art.12 din Codul penal al Republicii Moldova ne dă răspuns la această întrebare, totuși rămîne să aflăm răspunsul la întrebarea: care lege penală se va aplica în cazul comiterii unei infracțiuni transnaționale?

De exemplu, autorii ruși¹ consideră că infracțiunea se consideră comisă pe teritoriul Rusiei, dacă activitatea infracțională a început înafara hotarelor țării, dar s-a terminat în Rusia.

La fel se hotărăște întrebarea și în cazul, dacă înafara hotarelor țării s-a realizat activitatea de organizare, instigare sau complicitate, iar autorul a acționat pe teritoriul Rusiei.

În cazurile cînd pregătirea pentru săvârșirea unei infracțiuni peste hotare a avut loc în Federația Rusă sau pe teritoriul Rusiei s-au comis acțiuni de organizare, instigare sau complicitate la o infracțiune săvârșită în străinătate, răspunderea trebuie să survină conform legii penale ruse.

A.I.Boițov este pe poziția că locul săvârșirii infracțiunii trebuie stabilit ținând cont de timpul săvârșirii infracțiunii.²

Reieșind din prevederile alin.1 art.12 CP al RM vedem că locul săvârșirii infracțiunii este poziționat în funcție de timpul survenirii urmărilor. De aceea, locul săvârșirii infracțiunii este locul comiterii faptei (acțiunii sau inacțiunii) prejudiciabile. În așa caz putem fi de acord cu Z.A. Neznamova care consideră că pentru infracțiunile cu componentă materială, formală sau formal-redusă locul săvârșirii infracțiunii se va considera teritoriul aceluși stat, unde s-a comis fapta prejudiciabilă sau s-a realizat acea etapă a activității infracționale asupra căreia legiuitorul a transferat momentul consumării (pregătirea sau tentativa de infracțiune).³ Dacă fapta prejudiciabilă a fost comisă peste hotarele țării, însă urmările prejudiciabile au survenit pe teritoriul Republicii Moldova, locul săvârșirii infracțiunii trebuie considerat teritoriul statului străin. Dacă fapta s-a comis pe teritoriul RM, iar urmările au survenit în străinătate, atunci infracțiunea trebuie sancționată conform legii penale a RM.

Este mai complicată întrebarea despre stabilirea locului comiterii infracțiunii cînd realizarea faptei s-a început pe teritoriul unui stat, dar s-a terminat pe teritoriul altui stat, sau o parte din acțiunile alternative, care formează latura obiectivă a infracțiunii s-au comis pe teritoriul Republicii Moldova, iar altă parte – în străinătate.

Dacă comiterea infracțiunii s-a început în Republica Moldova, dar s-a terminat în străinătate, infracțiunea se consideră comisă în străinătate, și invers. În acest caz locul comiterii infracțiunii este locul unde infracțiunea s-a consumat de facto.

Cînd latura obiectivă este formată din acțiuni alternative, atunci comiterea oricărei dintre ele, deja formează o componentă de infracțiune consumată. De aceea în teoria dreptului penal se propune ca în cazul, dacă cel puțin una dintre acțiunile alternative s-au comis pe teritoriul Republicii Moldova, să se considere Republica Moldova – locul săvârșirii infracțiunii.⁴ Dacă însă acțiunile alternative se comit pe teritoriul mai multor state, la intervale de timp diferite, poate să apară întrebarea despre termenul de prescripție. În așa caz prezintă interes o altă poziție potrivit căreia, cînd acțiunile

¹ Курс уголовного права. Общая часть / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой. Москва: Зерцало, 1999, с.96-97.

² Бойцов А.И. Действие уголовного закона во времени и пространстве. СПб: Изд-во Санкт-Петербургского ун-та, 1995, с.123.

³ Уголовное право. Общая часть / Отв. Ред. И.Я. Козаченко. Москва: Норма, 2008, с.89-90ю

⁴ Поддубный А.А. Определение места совершения преступления при квалификации преступлений // Российский следователь, 2001, №3, с.19.

alternative, ce formează latura obiectivă a unei singure infracțiuni, sunt săvârșite în timp diferit de teritoriul diferitor state, atunci locul săvârșirii infracțiunii trebuie considerat statul unde s-a comis în timp ultima acțiune alternativă. Aceasta ar permite tragerea vinovatului la răspundere penală, indiferent de intervalul de timp, care desparte prima și ultima acțiune alternativă ce formează latura obiectivă a infracțiunii.¹

Interes prezintă și determinarea locului săvârșirii infracțiunii continue și prelungite. După părerea autoarei, Z.A. Neznamova, locul săvârșirii infracțiunii continue este teritoriul aceluia stat unde s-a comis acțiunea sau inacțiunea prejudiciabilă, care a produs activitatea infracțională ce durează un timp nedeterminat.² Deși această poziție nu este unica expusă în literatura de specialitate, ea nu vine în contradicție cu prevederile din alin.1 art.12 CP al RM.

Această poziție însă este contradictorie prevederilor art.8 CP al RM care stabilește că caracterul infracțional al faptei și pedeapsa pentru aceasta se stabilesc de legea în vigoare la momentul săvârșirii faptei. Infracțiunea continuă reieșind din prevederile alin.2 art.29 CP al RM se consumă, însă nu din momentul comiterii faptei, dar din momentul încetării activității infracționale sau datorită survenirii unor evenimente care împiedică această activitate. Dacă să presupunem că fapta s-a comis pe teritoriul Republicii Moldova, dar infracțiunea s-a consumat peste un interval de timp îndelungat pe teritoriul unui alt stat, atunci cum se va aplica termenul de prescripție și legea cărui stat se va aplica?

Republica Moldova se va considera locul săvârșirii infracțiunii continue doar în cazul când această infracțiune și s-a consumat pe teritoriul Republicii Moldova.

Pentru infracțiunea prelungită locul comiterii infracțiunii trebuie considerat teritoriul aceluia stat unde s-a comis ultima acțiune sau inacțiune infracțională. Anume din acest moment începe și curgerea termenului de prescripție în conformitate cu legislația statului dat.

Dacă infracțiunea este comisă în participație, când autorul acționează pe teritoriul Republicii Moldova, iar ceilalți coparticipanți în străinătate, atunci reieșind din prevederile art.83 CP al RM se propune ca locul săvârșirii infracțiunii să fie Republica Moldova, și invers. În contextul dat în literatura de specialitate s-a mai expus și ideea că în cazul în care se comite infracțiunea în participație, iar participanții își desfășoară activitatea pe teritoriul diferitor state, locul săvârșirii infracțiunii pentru fiecare dintre ei să fie teritoriul aceluia stat, unde acesta și-a executat propriul rol.³

În final, menționăm că am prezentat doar unele dintre opiniile exprimate în doctrina de specialitate și în practica judiciară referitor la locul săvârșirii infracțiunii. Oricum nu ar fi, subiectul dat este unul destul de controversat și merită a fi cercetat în continuare, raportat la alte legi penale și la alte opinii doctrinare.

ORGANIZAȚIILE NONGUVERNAMENTALE REGIONALE ȘI DREPTURILE PERSOANELOR TINERE

IGNATIUC Tatiana, lector universitar,
Universitatea de Stat din Moldova

Abstract: *Youth regional NGOs are unique in the extent they are mainly focused on the views and serving the needs and interests of young people. They also provide a space where young people can learn and experience the opportunities and challenges of participating in decisions and actions with other young people. They can be structured organizations or they can be informal groups of young people. It is important that young people have the opportunity to join a youth organization of their choice in their community if they so wish.*

Termenul “organizație nonguvernamentală” (abreviat ONG; în engleză NGO) a apărut după cel de-al Doilea Război Mondial, care a fost inițial inventat de către Organizația Națiunilor Unite (ONU). Pentru prima dată termenul “nongovernmental organizations” a fost prevăzut în art. 71 din

¹ Тарбагаев А. Место совершения преступления // Уголовное право, 2009, №3, с.46.

² Поддубный А.А. указ соч., с.20.

³ Тарбагаев А. указ соч., с.47-48.

Carta Națiunilor Unite [¹], potrivit căruia ONG-urilor le este recunoscut un rol consultativ în procesul de elaborare a politicilor și adoptare a deciziilor în cadrul ONU [²]. Acest moment a determinat oamenii de știință să utilizeze acronimul ONG (și, respectiv, echivalentul său – organizație nonguvernamentală) numai atunci când se referă la acei actori societali care (în baza criteriilor ONU) sunt organisme internaționale și se angajează în activitatea desfășurată de ONU. Ulterior, mai ales începând cu anii '80, termenul ONG a devenit popular și pentru alți diferiți actori societali implicați în afara cadrului ONU, la nivel internațional și regional, fiind recunoscut atât de către academicieni, cât și de activiștii înșiși [³].

Înainte de răspândirea sa largă, termenul ONG a fost consolidat în practica ONU, autorii utilizând și alte expresii, precum „*organizații private*” sau „*grupuri internaționale de presiune*”. Bunăoară, Liga Națiunilor a folosit expresia „*agenții de voluntariat*”.[⁴] În prezent însă, termenul ONG a devenit unul proeminent în cele mai multe limbi ale lumii.

Printre cele mai importante organizații nonguvernamentale regionale se evidențiază:

- *Forumul Asiatic al tineretului* (APYF);
- *Consiliul asiatic al tineretului* (AYC);
- *Consiliul comitetelor naționale europene de tineret* (CENYC);
- *Federația europeană pentru învățarea interculturală* (EFIL);
- *Programul internațional internship privind drepturile omului* (IHRIP);
- *Asociația universitară africană UNESCO*;
- *Asociația universitară arabă UNESCO*.

Una din particularitățile principale ale reglementării drepturilor persoanelor tinere la nivel regional este prezența colaborării dintre ONG de tineret și organele puterii de stat. Trebuie de remarcat faptul că o asemenea colaborare este diferită în anumite regiuni:

- 1) *Uniunea Europeană*;
- 2) *Asia*;
- 3) *Regiunea Țărilor Balcanice*;
- 4) *Liga Arabă* etc.

În opinia noastră, pentru claritate trebuie să ne oprim asupra examinării unor instrumente care reglementează participarea ONG-urilor la sistemul de protecție a drepturilor persoanelor tinere. *Uniunea Europeană*. La nivel european, politica pentru tineret este un domeniu în care deciziile se i-au prin procedura legislativă ordinară. O serie de programe europene promovează schimburile de tineri atât în cadrul UE, cât și cu țări terțe. În cadrul UE a fost adoptat doar un document care a reflectat participarea ONG-urilor la reglementarea drepturilor persoanelor tinere la nivelul dat. Este vorba despre *Carta Europeană a drepturilor tineretului*, adoptată în cadrul Forumului tineretului european din anul 1993. (revizuită 21 mai 2003).

Această Cartă recunoaște caracterul reprezentativ al tineretului și este primul document care reglementează în mod expres drepturile persoanelor tinere. Carta constituie rezultatul activității ONG-urilor în cadrul UE. Obiectivele ONG-urilor de tineret constau în formarea unor orientări politice sau a unor reguli care să stabilească niște standarde în domeniul protecției drepturilor persoanelor tinere și să reflecte într-o măsură deplină necesitățile tineretului european. Articolul 1 al Cartei definește noțiunea de „*tineret*”. Astfel, tineretul întrunește orice persoană cu vârsta cuprinsă între 15 și 25 de ani. O astfel de definiție a vârstei se deosebește de noțiunea de tineret, definită în cadrul ONU, fiind mărită limita de sus a vârstei. Extinderea limitei de sus a vârstei este condiționată de faptul că, în majoritatea cazurilor, studentul european este persoana a cărei vârstă depășește 24 de ani, astfel ONG-urile au propus protecția persoanelor tinere prin mărirea limitei de sus a vârstei. Carta stabilește blocul general al drepturilor persoanelor tinere, respectarea cărora trebuie să se pună în aplicare fără vreun criteriu de discriminare (art.3).[⁵]

¹ Carta Națiunilor Unite, semnată la San Francisco la 26 iunie 1945, la încheierea Conferinței Națiunilor Unite pentru Organizația Internațională și a intrat în vigoare la 24 octombrie 1945.

² Martens K. Examining the (Non) Status of NGOS in International Law. In: *Indiana Journal of Global Legal Studies*, 2003, Volume 10, Issue 2, Article 1, p.1-24.

³ Mawlawski F. The evolving role of non-governmental actors. In: *Journal of International Affairs*, 1993, nr.46(2), p.391-414.

⁴ Salamon L.M., Anheier H.K. Defining the nonprofit sector: a cross-national analysis. New York: Comparative Nonprofit Sector Project, 1997, p.520.

⁵ Ungureanu C., Nemțoi G. NGO-s as Instrument of Democracy. In: *International Journal of Humanities and Social Science*, vol.3. No.16 [Special Issue-August 2013], p.110-113.

Din prevederile Cartei pot fi scoase în evidență câteva grupuri de drepturi și libertăți ale tineretului, și anume:

1) *drepturile și libertățile personale* (dreptul la locuință – art.12; dreptul la un mediu înconjurător sănătos – art.13; dreptul la libera circulație – art.16; dreptul la viața privată – art. 20; dreptul la demnitate – art.22; dreptul la naționalitate – art.24);

2) *drepturile și libertățile politice* (dreptul la informație – art.6; dreptul de participare la gestionarea treburilor publice – art.14; dreptul la satisfacerea serviciului militar – art.30);

3) *drepturile sociale* (dreptul la ocrotirea sănătății – art.9; dreptul la îndemnizații sociale);

4) *drepturile culturale* (dreptul la formarea profesională – art.4; dreptul la instruire – art.5);

5) *drepturile economice* (dreptul la muncă – art.7).

O atenție deosebită se acordă reglementării *drepturilor social-economice*. Articolul 7 din Cartă garantează punerea în aplicare a dreptului tineretului la muncă. Aliniatul 1 din art.7 obligă statele membre ale Cartei să întreprindă toate măsurile necesare pentru crearea locurilor de muncă. O atenție aparte trebuie să fie acordată oferirii unui loc de muncă persoanelor tinere care nu dețin nici o calificare. Însă aici este necesar să fie luat în considerare faptul că această categorie de tineret activează, de regulă, la locurile de muncă care nu asigură realizarea corespunzătoare a dreptului la muncă.^[1] De exemplu, munca forțată. Articolul 9 al Cartei stabilește faptul că munca forțată este interzisă în raport cu tineretul; unul din temeiul acestei interdicții a muncii forțate cu referire la tineret constă în imposibilitatea de a asigura o dezvoltare educațională și personală corespunzătoare, care trebuie să fie prezentă la punerea în aplicare a dreptului la muncă al tineretului.^[2]

Scopul politicii de tineret, consolidată în Cartă, constituie condiția privind acordarea obligatorie de îndemnizații sociale tinerilor care nu au un venit permanent. Introducerea acestei reguli a fost condiționată de faptul că fiecare stat, care a semnat această Cartă, este un stat social și astfel el asigură susținerea socială a tineretului la toate nivelurile puterii (art.10). În modul acesta, drepturile sociale ale persoanelor tinere sunt una din orientările principale ale politicii de tineret a fiecărui stat din UE. Articolul 11 din această Cartă stabilește, de asemenea, standardele privind realizarea dreptului la ocrotirea sănătății. În acest caz, se stabilește, mai întâi de toate, asigurarea obligatorie a accesului tinerilor, care nu au un venit permanent, la sistemul de sănătate. Una din condițiile ocrotirii sănătății este punerea în aplicare a dreptului la un mediu înconjurător sănătos (art.13). Un element al acestui drept este dreptul persoanelor tinere la obținerea informației și la informarea autorităților publice cu privire la starea mediului înconjurător.

Carta acordă o atenție deosebită realizării drepturilor politice ale tineretului, deoarece ONG-urile sunt, mai întâi de toate, manifestarea drepturilor și libertăților politice ale tineretului. Astfel, art.14 al Cartei stabilește faptul că Guvernele trebuie să întreprindă toate măsurile pentru a asigura participarea efectivă a tineretului la viața politică, economică, socială și culturală, de exemplu, prin intermediul creării organizațiilor nonguvernamentale de tineret.

Un element esențial al politicii de tineret este punerea în aplicare a dreptului la viața privată (art.20). În contextul dat, dreptul la viața privată include următoarele componente:

1) *dreptul la întemeierea unei familii;*

2) *dreptul la confidențialitatea corespondenței;*

3) *dreptul la respectarea vieții private;*

4) *dreptul la demnitate.*

Un astfel de conținut al dreptului la viața privată este generat, mai întâi de toate, de faptul că tinerii au dreptul la dezvoltarea spirituală, personală și morală, fără implicarea oricăror circumstanțe și persoane, inclusiv fără implicarea părinților. Dreptul la demnitate în contextul dreptului la viața privată, este considerat ca protecția tineretului împotriva torturilor, tratamentelor inumane și pedepselor care înjosesc demnitatea, chiar dacă un asemenea tratament rezultă din comunicarea în cadrul familiei.^[3]

Drept bază pentru reglementarea drepturilor persoanelor tinere este și evidențierea unui asemenea drept, cum este *dreptul la naționalitate* (art.24). ONG-urile de tineret pun accent pe acest drept în calitate de element al protecției tinerilor reprezentanți ai minorităților naționale. Fiecare tânăr

¹Sectorul neguvernamental din RM: studiu național. Coord: Sali N. și M. Lașcu. Chișinău: Centrul editorial al Universității de Criminologie, 2002, pag.152.

²Carta Europeană a drepturilor tineretului 1993, (revizuită 21 mai 2003).

³Clarke G. Non-governmental organizations (NGOs) and politics in the developing world. In: Political Studies, 1998, nr.46(1), p.36-52.

are dreptul să-și determine de sine stătător naționalitatea sa (alin.1. art.24 din Cartă). Totodată, tânărul, care aparține unei minorități naționale, are dreptul la instruire în limba maternă în instituția unde învață.[¹]

Și, în concluzie, trebuie de menționat faptul că, în caz că i-au fost încălcate drepturile și libertățile recunoscute în Carta europeană, tineretul are dreptul să se adreseze pentru apărare în organele competente, indiferent de nivelul lor, precum și să primească asistență juridică calificată.

Țările Asiei. Organizațiile nonguvernamentale de tineret din Asia (*Comunitatea asiatică Boy Scouts, Asociația asiatică a organizațiilor nonguvernamentale de tineret* etc) au adoptat Acordul tineretului asiatic în cadrul Conferinței internaționale a ONU pentru drepturile omului (1993). În primul rând, trebuie de menționat faptul că strategia protecției drepturilor persoanelor tinere în această regiune se distinge prin caracterul său agresiv, care trece ca o panglică roșie prin tot Acordul.[²] Ca bază pentru adoptarea Acordului tineretului asiatic au fost invocate următoarele cauze:

1. Asia este o regiune bogată atât din punct de vedere al factorului uman, cât și al resurselor naturale. Totodată, Asia este o regiune unde încălcarea drepturilor omului are loc în mod sistematic;
2. Lupta permanentă împotriva violării bazelor vieții cotidiene, a mediului, a culturii și tradițiilor rasiale din regiune;
3. Situația femeilor în regiune;
4. Ponderea tineretului în raport cu numărul total al populației constituie 60% și necesită protecția drepturilor omului, care devine imposibil de realizat fără protecția întregului bloc de drepturi și libertăți ale omului și cetățeanului în această regiune.

În Asia politica de tineret trebuie să fie promovată sub egida dezvoltării, a coexistenței pașnice, a democrației. *Regiunea Europei de Est.* În regiunea Europei de Est a fost adoptată *Declarația cu privire la drepturile persoanelor tinere și organizațiilor de tineret* din 1992 (mod. și completat în 2003). Tineretul este încrezător că fiecare stat din regiunea Europei de Est este obligat să respecte, să promoveze și să apere valorile general-umane și drepturile omului împotriva unor forțe și influențe antidemocratice. Toate legile trebuie să fie adoptate cu susținerea societății civile, pornind de la premisa că statul și societatea sunt parteneri egali. ONG-urile de tineret trebuie să-i asigure acestuia posibilitatea de a soluționa nu doar problemele proprii, ci să-și promoveze opinia în întreaga societate. Rolul acestor organizații constă în aceea ca să informeze și să instruiască tineretul în vederea respectării legislației atunci când urmărește soluționarea problemelor și satisfacerea necesităților sale în cadrul statului democratic. Toate aceste condiții au servit drept bază pentru adoptarea *Declarației Europei de Est*. [³]

Obiectivul principal al Declarației cu privire la drepturile tineretului și organizațiilor de tineret în Europa de Est constă în perfecționarea sistemului cu privire la schimbul de informație dintre ONG-urile de tineret din regiunea Europei de Est și cele din Europa Centrală. Declarația stabilește crearea unui centru informațional între Estul și Vestul Europei. *Regiunea Balcanică. Declarația Balcanică de colaborare în domeniul tineretului* (1992). Declarația în cauză reprezintă o expunere succintă a obiectivelor, proclamate de către organizațiile nonguvernamentale de tineret în cadrul unei conferințe care a avut loc în anul 1992. Trebuie de menționat faptul că documentul în cauză nu a fost modificat sau completat. Declarația constă din 8 articole, sarcina principală al căror cuprinde asigurarea colaborării în cadrul Regiunii Balcanice nu doar a ONG-urilor de tineret, ci și a tineretului în general.[⁴]

Articolul 1 stabilește principiile de punere în aplicare a următoarelor dispoziții:

- 1) principiul egalității între genuri, națiuni și reprezentanții unor diverse grupuri sociale și organizații;
- 2) principiul înțelegerii – în primul rând, este vorba de asigurarea informației exhaustive despre activitatea ONG-urilor de tineret și interzicerea discriminării după diferite criterii, deoarece prezența discriminării este un obstacol pentru înțelegere în interiorul tineretului;
- 3) principiul coexistenței pașnice a fost înaintat pentru a proclama și promova ideile și standardele protecției drepturilor omului fără aplicarea violenței sau a unor alte măsuri coercitive.

¹Archer A. Methods of multilateral management: The interrelationship of international organizations and NGOS. In: Trister, G.T., The US, the UN and the Management of Global Change, UNA-USA, New York, 1983, p.303-326.

²Jura C. Rolul organizațiilor nonguvernamentale pe plan internațional. București: All Beck, 2003, pag.253.

³Declarația cu privire la drepturile persoanelor tinere și organizațiilor de tineret din 1992 (mod. și com. în 2003).

⁴Declarația Balcanică de colaborare în domeniul tineretului (1992).

Aici se poate remarca faptul că principiile în cauză sunt, într-o măsură diferită, specifice și altor regiuni și au fost înaintate nu doar ca principii de activitate pentru ONG-uri, ci și ca scopuri de bază pentru politica de tineret în ansamblu. Ca urmare a adoptării Declarației de colaborare în domeniul tineretului, a fost creat Centrul regional balcanic, obiectivele căruia au fost: asigurarea unui dialog permanent între organele puterii de stat și organizațiile nonguvernamentale de tineret, organizarea programelor educaționale pentru tineret, precum și stabilirea contactelor pentru tineret – reprezentanți ai unor diferite țări din regiune.

Analizând rezultatele obținute în cadrul întrunirilor dintre ONG-urile de tineret din anumite regiuni, se poate conchide că scopul principal al documentelor, adoptate în cadrul fiecărei întruniri, este protecția drepturilor omului. Totodată, accentul se pune pe sistemul general de protecție a drepturilor omului, și nu pe evidențierea tineretului din mulțimea de oameni, care dețin aceleași drepturi. ONG-urile de tineret propun doar măsuri speciale pentru guverne și organele puterii de stat în vederea asigurării drepturilor și libertăților tineretului. Întreaga activitate a ONG-urilor de tineret din cadrul regiunilor, se concentrează pe proclamarea drepturilor omului, *fixate în Declarația Universală a Drepturilor Omului*.

DETERMINĂRI CONCEPTUALE PRELIMINARE ÎN ANALIZA ȘTIINȚIFICĂ A FENOMENULUI PUTERII

JECEV Ion, doctor,
Universitatea de Stat din Moldova

Abstract: *The history over many centuries of the development of civilization shows us quite clearly that any human community, regardless of level of progression, needs power - the mandatory condition for the functioning of its social system. As a social being, man is made perfect in society and is a producer of social relationships. Assuming society organization, and the organization imply power through it ensuring minimal tolerance between members of the community.*

The conception of power in everyday life and in the scientific literature, is used in various ways. Philosophers talk about the power of the objective laws of society, the sociologists - about the power of social, the economists - about economic strength, the lawyers - about state power, the political scientists - political power, the psychologists - about the power of man over himself, the theologians - God's power, the naturalists - the power of nature, the parents - about the familiar power, etc. So the power as a fundamental problem of science is awarded to the category of "eternal" and always will attract the attention of scientists from different fields of research, of different guidelines.

Istoria multiseclară a evoluției civilizației ne arată destul de clar că orice comunitate umană, indiferent de nivelul de dezvoltare, are nevoie de putere – condiție necesară pentru funcționarea sistemului său social. Fiind o ființă socială, omul se desăvârșește în societate și este producător de relații sociale. Societatea presupunând organizare, iar organizarea presupune putere, prin ea asigurându-se minima toleranță între membrii colectivității.¹

Conceptul puterii, în viața de toate zilele și în literatura științifică, este utilizat în cele mai diverse sensuri. Filosofii vorbesc despre puterea asupra legilor obiective ale societății, sociologii – despre puterea socială, economiștii – despre puterea economică, juriștii – despre puterea statală, politologii – despre puterea politică, psihologii – despre puterea omului asupra sa, teologii – despre puterea lui Dumnezeu, naturaliștii – despre puterea asupra naturii, părinții – despre puterea familială ș.a.m.d.² Deci, puterea ca o problemă fundamentală a științei se atribuie la categoria celor „veșnice” și întotdeauna va atrage atenția savanților din domenii diferite de cercetare, de diverse orientări.

Cuvântul putere este determinat, în genere, în limbajul modern, de un adjectiv de tipul „civil”, „politic”, „statal”, „economic”, „militar”, „religios”, etc., de aici și diversitatea tipologică a puterii prin

¹ Negru B. ș.a. „Constituția Republicii Moldova: comentariu. Chișinău: ARC, 2012. p.23.

² Краснов Б. Власть как явление общественной жизни. В: Социально-политические науки, N 11, 1991. p.27.

formele și conținuturile sale: puterea civilă, puterea politică, puterea de stat, puterea economică, puterea militară, puterea religioasă, etc.

Dificultățile în determinarea conceptului puterii și multitudinea opiniilor cu privire la conținutul acesteia sunt configurate de următoarele momente. În primul rând, semantica cuvântului „putere” este foarte variată. Termenul „putere” se folosește în același timp pentru exprimarea fenomenelor de natură diferită. Iar aceasta, la rândul său, admite diferite interpretări.¹ Puterea poate fi distinsă în categoriile economice ale schimbului și repartizării pe baza modelelor psihologice ale personalității și comunicației, modelelor sociologice de organizare a muncii și conducerii, modelelor politologice de lider ș.a.m.d.

În al doilea rând, sarcina cercetării se confruntă cu așa numita „problema ontologică”, căci puterea după natura sa este invizibilă și realitatea nu ne poate spune direct care concept al puterii este corect.²

În al treilea rând, există surse epistemologice ale divergențelor de opinii referitoare la conținutul conceptului. Conceptele puterii au diferite baze metodologice și sunt strâns legate de meta-problemele filosofice și metodele de cunoaștere a fenomenelor sociale. În sfârșit, analiza puterii și a conceptului acesteia se află sub influența personalității cercetătorului și a preferințelor sale teoretice, a stilului, gândirii, experienței și studiilor sale.

Astfel, se poate constata că la etapa contemporană problema puterii a devenit una din întrebările cele mai discutabile și contradictorii în lexiconul sociologic.³

Dificultățile conceptualizării puterii și lipsa numitorului comun în înțelegerea ei au dat naștere la îndoieli referitoare la necesitatea acestui concept, însemnătatea științifică și utilitatea lui pentru realizarea cercetărilor practicii sociale. Unii cercetători își pun întrebarea: „Oare poate fi formulat un concept științific al puterii?”, alții îl consideră discutabil în esență, iar al treilea grup de autori consideră conceptul puterii atât de nedeterminat, încât trebuie renunțat la el, sau cel puțin evitat.⁴ În această ordine de idei autorul March a numit „puterea” „concept dezamăgitor”.⁵

Îndoielile referitoare la necesitatea analizei conceptuale a puterii s-au intensificat și mai mult după apariția ideii „contradictorialității esențiale a conceptelor politice” împărtășită și în prezent de mulți cercetători. Conceptul puterii, după părerea lui Lukes, este „esențialmente contradictoriu” și el trezește inevitabil discuții continue referitoare la conținutul și utilitatea sa.⁶ Autorul neagă posibilitatea formulării unui concept general recunoscut al puterii. Mai mult ca atât, el este convins, că însăși puterea de creare a acestuia este o greșală, deoarece pe cercetători îi interesează diferite aspecte ale puterii și conceptul general nu poate fi aplicat în toate situațiile.⁷ În legătură cu aceasta inevitabil apare întrebarea: care-i sensul de a tinde la o determinare strictă a puterii, dacă aceasta în principiu este imposibil?

Conceptul „contradictorialității esențiale” reflectă formarea raționalității neclasice în știința socială și umanitară. Acesta este un simptom serios al schimbării radicale a practicii social-politice și, respectiv, strategiei ei de conceptualizare. Însă abordarea clasică în opinia noastră nici pe departe nu și-a epuizat posibilitățile sale. Există o bază rațională pentru compararea și aprecierea diferitor interpretări ale puterii, de aceea analiza conceptuală a puterii rămâne un moment necesar pentru cercetarea sa.

Conceptul puterii este necesar, în primul rând, pentru descrierea și lămurirea relațiilor sociale, în care unii indivizi sau grupuri obțin supunerea altor indivizi sau grupuri.⁸ Caracteristic pentru etapa contemporană este faptul că organizarea și conducerea societății are loc prin constituirea unui sistem democratic de guvernare.⁹

În al doilea rând, indicând asupra subiectului social, responsabil de un anumit rezultat în relații cu alți subiecți sociali, „puterea” joacă un rol fundamental în aprecierea morală a acțiunilor omenești

¹ Анипкин М. Социальная и системная интеграция власти: конструирование показателей для социологического анализа. В: Власть. N 11, 2008. p.78.

² Barnes B.P. Power. Theories and Concepts of Politics. An Introduction. ed. By Richard Bellamy. Manchester: University Press, 1993. p.18.

³ Scott J. General Commentariz. Power: Critical Concepts, vol.I. London: Routledge, 1994. p.25.

⁴ Ледяев В. Власть: концептуальный анализ. Москва: РОССПЭН, 2001. p.10

⁵ March J-G. The Power of Power. ed., Varieties of Political Theory. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, 1966.p.70.

⁶ Lukes S.Power. A Radical View. New York: Macmillan, 1974. p.9; p.26.

⁷ Lukes S.Power. A Radical View. New York: Macmillan, 1974. p.4-5.

⁸ Ледяев В. Власть: концептуальный анализ. Москва: РОССПЭН, 2001.p.13.

⁹ Hlipca P. Președintele Republicii Moldova – mediator între organele puterii de stat. În: Revista națională de drept, Nr.6 ,2008. p.66.

și a evenimentelor. Astfel, puterea nu este o simplă posibilitate a omului în raport cu lumea exterioară lui, ea nu este o simplă relație între om și om, între om și un obiect sau fenomen, ce ar exprima puțința omului de a întreprinde ceva în ambianța sa.¹

În al treilea rând, conceptul puterii joacă un rol important în analiza schimbărilor sociale, a surselor de transformare și dezvoltare a societății.

Astfel, conceptul puterii este unul din principalele instrumente ale explicării realității sociale ca rezultat al cercetării. La termenul „putere” nu se poate pur și simplu renunța, ca și cum s-ar renunța la ceva de prisos, chiar dacă sensul lui nu ne convine. În acest caz, după cum menționează autorii Lane și Stenlund, problemele referitoare la putere, pur și simplu „se vor transpune asupra altor concepte, apropiate de putere”.² Puterea, menționează Baldwin, - „nu este un termen obișnuit, ci este un termen, care, vrem noi sau nu, ocupă un loc unic în analiza politică. Chiar și acei cercetători, care doreau să se izbăvească de termenul „putere”, recunosc, că el este foarte adânc înrădăcinat în vocabularul politicii, pentru că aceasta într-adevăr să se întâmple”.³ Cu alte cuvinte, oamenii pentru totdeauna sunt „sortiți” să aibă relații cu „puterea” și nu pot evita utilizarea acestui concept în cercetarea relațiilor sociale.⁴

Ca și alte concepte, „puterea” are un conținut descriptiv. De aceea absența unui concept recunoscut de toți nu înseamnă, că discuția referitoare la conținutul conceptului este ne-obiectivizată.⁵ Necesitatea cercetării conceptuale a puterii în general și a puterii de stat în particular este determinată de mai mulți factori. În acest sens constatăm că conceptele existente nu sunt lipsite de neajunsuri: incorectitudinea definițiilor, inconsecvența în redare, contradicții în logica formulării conceptului, etc.

În continuare se poate menționa că deși există literatură bogată referitoare la tema respectivă, totuși sunt puține lucrări, în special destinate analizei conceptuale ale puterii sub toate aspectele, predomină însă analiza doar a unor aspecte ale puterii.⁶

De asemenea, în măsura acumulării experienței sociale apare necesitatea modificării și concretizării chiar a celor mai reușite încercări de conceptualizare a puterii.⁷

Din aceste considerente conceptul puterii trebuie să determine criteriul (sau criteriile) esențial de influență, care deosebește puterea de o simplă legătură cauzală. Criteriile importanței, la rândul său, sunt neevidente și în același timp generează multe întrebări discutabile. Ce este puterea: potențial, realizarea sa, sau ambele? Atribut, relație sau acțiune? Puterea de a face ceva sau puterea asupra cuiva? Puterea asupra sau puterea pentru? Care este obiectul nemijlocit al influenței puterii: interesele, preferințele, comportamentul, conștiința, alegerea activității sau opțiunea în favoarea unor combinații ale acestora? Poate oare puterea să se realizeze neintenționat? Înseamnă oare puterea - conflict, opoziție, opunere, asimilare?

Cine este subiectul puterii: indivizii, grupurile, organizațiile sau structurile și sistemele sociale? În ce constă specificul anumitor tipuri ale puterii? Aceste probleme determină câmpul problematic al analizei conceptuale a puterii. Toate aspectele pe care le ridică definirea acestui termen reies din distanța între două planuri din care poate fi privită puterea: planul istoric și planul conceptual.⁸

Ținând cont de cele formulate mai sus, concluzionăm ca toate abordările puterii în general, trebuie tratate nu în mod separat, ci de pe pozițiile unor note comune. Reținând acest moment important, vom afirma în lumina datelor și aspectelor, a opiniilor și pozițiilor prezentate până aici, că marea diversitate a definițiilor cu privire la putere, poate fi redusă în fond la o formulă interpretativă, care arată că *puterea este fenomen universal, immanent socialului, ce conferă autoritate unui ordin și se manifestă într-o formă a interacțiunilor sociale dintre mai mulți indivizi sau structuri sociale, organizaționale sau instituționale, interne și internaționale, bazată pe raporturi intra- și inter-sistemice, și care presupune de cele mai deseori capacitatea și posibilitatea de impunere a voinței și deciziilor unor subiecți față de alți subiecți, datorită voinței, forței, dreptului și autorității de care se*

¹ Hlipca A., Membrii Guvernului: între răspundere și responsabilitate. În: Revista națională de drept. Nr.8, 2008. p.72.

² Ледяев В. Власть: концептуальный анализ. Москва: РОССПЭН, 2001. p.13

³ Baldwin D.A. Paradoxes of Power. New York: Blackwell, 1989. p.81.

⁴ Morriss P. Power: A Philosophical Analysis. Manchester: Manchester University Press, 1987. p.201.

⁵ Falkemark G. Power, Theory and Value. Lund: Gleerup, 1982. p.71.

⁶ Barnes B. The Nature of Power. Cambridge: Polity Press, 1988. p.8.

⁷ Ледяев В. Власть: концептуальный анализ. Москва: РОССПЭН, 2001. p.16.

⁸ Bădescu M. Drept constituțional și instituții politice. București: Lumin Lex, 2001. p.299.

bucură cei dotați cu asemenea atribute moștenite sau dobândite și asigurate prin diferite forme organizatorice.

SERVICIILE SOCIALE ÎN LEGISLAȚIA NAȚIONALĂ ȘI COMUNITARĂ

LESNI Claudiu Iulian, doctorand, asistent niversitar,
Universitatea „Spiru Haret” Constanța, România

Abstract: *The evolution of social policy charity status, make a short history on social assistance, analyzing the components of the economic crisis in the capitalist countries of the '70s and theoretical thinking policies on the economy and social services.*

European legislation on public policies in social services, we talked about public policies in the European Union and contracting social services, characterizing social services in developed European countries and in our country discussing the cost of social protection in our country compared to European countries and mechanisms financing of social services in Romania.

Evoluția asistenței sociale de la caritate la statutul de politică publică, fac un scurt istoric privind asistența socială, analizând componentele crizei economice în țările capitaliste din perioada anilor '70 și gândirea teoretică a politicilor referitoare la economia și serviciile sociale.

Legislația europeană în materia politicilor publice în domeniul serviciilor sociale, am vorbit despre politicile publice în Uniunea Europeană și contractarea serviciilor sociale, caracterizând serviciile sociale în țările europene dezvoltate și în țara noastră și discutând despre costul protecției sociale în țara noastră comparativ cu statele europene și mecanismele de finanțare a serviciilor sociale în România.

Economia socială și serviciile sociale în România contemporană, am vorbit despre piața și mecanismele de finanțare a serviciilor sociale în România și activitățile desfășurate pe plan social-analizând diferitele servicii de asistență socială din țara noastră precum și activitatea economică a furnizorilor privați de servicii sociale și resursele financiare alocate pentru furnizarea serviciilor sociale.

Criza economică mondială și disponibilizările masive au impus evaluarea eficienței măsurilor active de promovare a ocupării, regândirea politicilor sociale și mai ales a bugetelor sociale. Strategia „Europa 2020 pentru o creștere inteligentă, ecologică și favorabilă incluziunii” a devenit expresia eforturilor europene comune pentru asigurarea locurilor de muncă și pentru reducerea șomajului. În acesta Comisia Europeană a lansat Social Business Initiative, plasând astfel economia socială în centrul preocupărilor sale deoarece oferă noi soluții pentru probleme sociale, în mod special de luptă împotriva sărăciei și excluderii în cadrul Strategiei Europa 2020.

În acest context, a crescut interesul pentru economia socială, datorat limitelor sectoarelor tradiționale public și privat în a răspunde provocărilor actuale de pe piața muncii, cât și dezvoltării serviciilor sociale în condițiile crizei statului bunăstării.

Economia socială pare să reprezinte una dintre soluțiile cele mai vehiculate datorită capacității sale de a crea și asigura locuri de muncă durabile și non-exportabile. De-a lungul timpului, aceasta și-a consolidat poziția de formă alternativă de organizare economică bazată pe un set de valori și principii socio-economice diferite atât de economia de piață, cât și de statul bunăstării universalist: voluntariat, democrație, scop nepatrimonial, dezvoltarea profesională a membrilor și autonomia față de stat.

Evoluția asistenței sociale de la caritate la statutul de politică publică

După apariția creștinismului, până în secolul al XIX-lea, ocrotirea persoanelor, grupurilor și comunităților aflate în dificultate a fost o preocupare exclusivă a Bisericii. Indiferent de beneficiarul lor, acțiunile asistențiale ale Bisericii s-au întemeiat pe o concepție „pozitivă” despre sărăcie – existența bogăției și a sărăciei reprezenta un fapt normal în lumea feudală – a te naște și a trăi în sărăcie reprezenta o șansă pentru dobândirea vieții veșnice după moarte.

În planul relațiilor sociale și politice, această concepție conducea la justificarea ordinii sociale existente și la absolvirea statului de orice responsabilitate față de supușii săi. Singurele

raporturi contractuale erau între seniori și șerbi, în sensul în care primii trebuiau să se îngrijească de condițiile de trai ale celor din urmă.

Odată cu destrămarea sistemului feudal începând cu secolul al XV-lea și cu apariția raporturilor de muncă specifice capitalismului – raporturi între patron și salariat – se observă o creștere a mobilității populației și nașterea unei noi categorii de săraci: oamenii din mediul rural care nu au pământ sau alte mijloace de subsistență și care pleacă să caute o slujbă în orașe pentru a-și asigura traiul zilnic. Deposezații, cei fără stăpân și meserie îngroașă rândurile sărăcimii orașelor. Nobilimea se simte din ce în ce mai puțin responsabilă față de populația de pe domenii, iar statul caută să pună în sarcina Bisericii obligația de a-i asista pe săraci. Mănăstirile, bisericile și spitalele devin rețeaua națională de asistență socială a săracilor.

Economia liberală care se naștea nu oferea nici o șansă de supraviețuire celor care nu aveau un loc de muncă și o formă de venit, astfel încât caritatea creștină reprezenta singura lor speranță.

La începutul epocii moderne, chiar dacă sărăcia continua să fie privită ca o problemă morală – religioasă, puterea politică începe să perceapă ca pe un fapt deosebit de grav creșterea populației urbane sărace aflate în căutarea unui loc de muncă. Această masă umană reprezenta o amenințare pentru ordinea socială, motiv pentru care statul s-a simțit dator să reacționeze. Pentru a-și justifica însă măsurile represive era nevoie și de o schimbare de optică în privința interpretării creștine a sărăciei. La sfârșitul acestei epoci sărăcia nu mai era văzută ca o șansă și ca o virtute, ci dimpotrivă, ca rezultat al leneviei, ca o greșeală morală care trebuie reprimată. Renașterea, reforma lui Luther și al lui Calvin contribuie la ștergerea „pozitivității mistice” a sărăciei.

Lăsând pe seama Bisericii sarcina asistenței sociale propriu-zise, statul se dedică unei asistențe represive, derivate din datoria sa de a apăra pacea și status-quo-ul, prin dezvoltarea unei legislații menite să reducă mobilitatea socială și să pedepsească vagabondajul și cerșetoria, considerate atentate la adresa stabilității sociale.

Insistând asupra insuficienței și slabei eficiențe a acțiunilor particulare de ajutorare, criticând formele de asistență care nu fac decât să întrețină starea de mizerie și observând că, adesea, sărăcia se conjugă cu viciul și imoralitatea, Biserica și statul vor percepe sărăcia ca o problemă socială și ca o amenințare la adresa ordinii instituite. Pentru aceasta au fost create o serie de instituții precum spitalul public și azilul, specializate în internarea și ținerea sub control a celor mai săraci și mai vicioși indivizi.

În secolul al XVI-lea apar primele încercări de legiferare laică în domeniul asistențial. Monarhia engleză emite o serie de legi, reunite în Elisabethan Act (1601) care obligă comunitățile să se îngrijească de săracii din interiorul lor, transformând apelul la generozitate voluntară într-o obligație socială¹.

Tot în Anglia vom întâlni așa numitele „workhouses” (sistemele Roundsman și Speenhamland) – ateliere publice în care cei săraci, indiferent de vârstă și sex, puteau presta diferite munci obținând un venit care le permitea să supraviețuiască. În cadrul lor, munca era deosebit de grea și prost plătită, rostul lor fiind mai mult pentru a-i descuraja și a-i pedepsi.

Acest sistem transfera sarcina întreținerii șomerilor către toți cetățenii parohiei (comunității) ceea ce convenea foarte mult întreprinzătorilor bogați, care îl preferau în locul obligativității acordării unor salarii minime garantate.

În țările catolice și în lumea ortodoxă, în pofida acestor reconsiderări a statutului moral al sărăciei, Biserica va continua să rămână, până în secolul al XIX-lea cel mai important actor al responsabilității sociale.

Odată cu acordarea dreptului de vot unui număr mai mare de cetățeni în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și cu difuzarea ideilor socialiste, sărăcia a început să fie tratată ca o problemă socială care își are originea în sistemul economic și nu în decăderea morală a indivizilor.

În primele decenii ale secolului XX, în multe țări europene au apărut legi prin care erau oferite o serie de prestații în favoarea persoanelor în vârstă, a șomerilor și a celor care, din motive de sănătate, nu puteau munci. Pentru ajutoarele acordate pensionarilor se utiliza banul public, iar pentru celelalte forme de sprijin economic s-a introdus sistemul cotizării și redistribuirii, specific asigurărilor sociale.

¹ Neamțu George, *Tratat de asistență socială*, Editura Polirom, Iași, 2003, p. 123

Primele legi destinate creării unui sistem de asigurări sociale apar în Germania, începând cu anul 1883. Legea asigurărilor în caz de boală a fost completată cu reglementări privind riscul de accidente, invaliditatea și bătrânețea. În Anglia, asigurările sociale de sănătate și șomaj au fost reglementate legal în anul 1911.

România va introduce în anul 1912, printre primele țări din lume, o legislație a asigurărilor de boală, bătrânețe, accidente, invaliditate și înmormântare, legislație precedată în anul 1902 de Legea de organizare a Casei de asigurări în caz de boală și deces pentru meșteșugari¹.

Primul război mondial va demonstra că marile probleme sociale existente în timp de pace, precum și cele generate de război, nu pot fi rezolvate doar pe baza prestațiilor Bisericii și prin intermediul asigurărilor sociale, ale căror capacități de compensare erau destul de reduse. Sfârșitul primului război mondial aduce cu sine, odată cu pacea între statele implicate, și un nou concept de pace socială. „Aceasta putea fi obținută doar printr-un sistem legislativ bazat pe principiul justiției sociale, pe ideea că populația defavorizată are anumite drepturi și că asistența socială nu este o problemă de bunăvoință politică, ci una de necesitate socială.”²

Odată cu această schimbare de optică fundamentală în analiza problemelor societății industriale ia naștere asistența socială ca domeniu distinct de activitate.

După o scurtă perioadă de relansare economică și de câștigare a unor drepturi politice de către cetățeni, în America și toate țările europene criza economică din anii 1929-1933 va afecta dramatic condițiile de viață ale păturilor sărace ale societății.

Marea criză economică readuce în actualitate problema intervenției statului în mecanismele economiei liberale. Anii '30 vor reprezenta o reformă a doctrinei clasice a *laissez-faire*-ului care limita intervenția statului doar la garantarea libertății de acțiune a întreprinzătorului, la apărarea legalității și ordinii publice.

Perioada imediat următoare celui de-al doilea Război Mondial a fost extrem de favorabilă dezvoltării politicilor sociale. Războiul a întărit influența statului în economie, a asigurat ocuparea totală a forței de muncă în cadrul industriei de război, a sporit solidaritatea socială datorită pericolelor comune la care întreaga populație era supusă și a creat, de asemenea, nevoia stringentă de locuințe și bunuri de larg consum datorită distrugerilor înregistrate.

Acest context a fost favorabil, pe de o parte, introducerii unor politici sociale universaliste, pe de altă parte, implementării ideilor economice promovate de Keynes, având ca piloni centrali creșterea rolului statului în reglarea proceselor economiei de piață și stabilirea ca obiectiv a „șomajului 0”.

Evoluția politicilor economice și sociale s-a făcut în sensul compromisului dintre principiile economiei de piață și cele ale protecției sociale realizate de stat și s-a materializat în statele bunăstării care s-au constituit și dezvoltat în Europa occidentală, America de Nord și Japonia. Acestea difereau însă în funcție de modul de fundamentare și principiile de funcționare.

Originile statului bunăstării au la bază ideile și acțiunile cancelarului Bismarck al Germaniei în secolul al XIX-lea și noul liberalism englez de la începutul secolului al XX-lea. Caracteristici asemănătoare pot fi, de asemenea, întâlnite în tipul de intervenție socială catolică și în democrația creștină. Suedia a creat un stat al bunăstării în anii '30 – bine cunoscutul model suedez care rezistă cu succes și în prezent. În Anglia, statul bunăstării s-a dezvoltat complet după cel de-al doilea Război Mondial pe baza principiilor enunțate în cadrul celebrului raport al lordului Beveridge publicat în 1942.

În această perioadă, sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, societățile capitaliste se caracterizau prin distribuția inegală a resurselor și riscurilor. În acest context intervențiile statului au drept scop reducerea consecințelor funcționării imperfecte a pieței – șomaj, sărăcie, morbiditate.

Statul bunăstării reprezintă reacția la două fenomene centrale, rezultate din industrializare și dezvoltarea economiei capitaliste. Primul este reprezentat de pierderea securității economice și scăderea suportului tradițional oferit de familie și comunitate, iar cel de-al doilea este dat de creșterea egalității politice. Creșterea numărului persoanelor cu drept de vot, egalitatea politică

¹ Zamfir Elena, Zamfir Cătălin (coord.), *Politici sociale. România în context european*, Editura Alternative, București, 1995, p. 81.

² Neamțu George, *Tratat de asistență socială*, Editura Polirom, Iași, 2003, p. 120-125.

tipică statului liberal, îndeosebi în secolul al XX-lea, a condus în mod natural la necesitatea creșterii egalității sociale și economice, cel puțin din punct de vedere al oportunităților¹.

Prin instituționalizarea tot mai accentuată a rolului statului atât în reglarea proceselor economice, cât și în asigurarea protecției sociale, statul bunăstării Keynesian și-a asigurat o existență relativ stabilă timp de câteva decenii. Creșterea economică a fost fără precedent și a atras după sine o creștere continuă a cheltuielilor sociale în deceniile cinci și șase. În același timp șomajul, boala cea mai gravă a capitalismului, a scăzut foarte mult, apropiindu-se de dezideratul “șomaj 0”, un fenomen social – economic pozitiv pe termen scurt, dar cu repercursiuni negative pe termen lung.

Creșterile medii anuale în țările Europei Occidentale, America de Nord și Japonia au fost de aproximativ 5%, ceea ce a permis o creștere a ponderii cheltuielilor sociale în produsul național brut cu aproape 10%.²

Evoluând în domeniul prestațiilor sociale de la condiția de spectator (în perioada liberalismului clasic) la cea de tutore (garant al sistemelor de asigurare și protecție socială minimală pentru menținerea echilibrului social – de la sfârșitul secolului al XIX-lea și până în al doilea război mondial), statul se va transforma, începând cu anii '50 în „furnizor general de resurse și securitate materială”.³

Implicarea statului în protecția socială a cetățenilor s-a materializat într-o serie de reforme sociale care s-au extins de la protecția față de riscul pierderii veniturilor din muncă a celor care erau sau fuseseră angajați (asigurări pentru accidente de muncă, pensii, șomaj) la protecția familiilor acestora (pensii de urmaș, asigurări de sănătate pentru întreaga familie), apoi la protecția celor care nu puteau să lucreze (persoane cu handicap, copii fără susținători legali) și abia în final, după cel de-al doilea Război Mondial, unele măsuri s-au generalizat la întreaga populație (asigurări de sănătate universaliste, ajutor social, alocații pentru copii)⁴.

Această extindere a politicilor sociale către alte grupuri țintă a fost identică pentru fiecare stat, indiferent de stadiul istoric sau economic de dezvoltare și este esențială pentru a înțelege că politicile sociale au fost centrate în primul rând pe protecția celor care sunt sau au fost angajați, asigurările sociale fiind în centrul oricărui sistem de securitate socială, și că astfel a fost asigurat suportul celei mai importante părți a populației – clasa mijlocie, principala beneficiară a măsurilor de protecție socială.

Criza economică din anii '70 începută prin creșterea bruscă a prețului petrolului pe piața mondială a încheiat „perioada de aur” a statului bunăstării. Ea a fost urmată de o perioadă de criză a statului bunăstării, între 1975-1980, și apoi de perioada programelor de austeritate neoconservatoare, între anii 1980-1990, promovate de Margaret Thatcher în Marea Britanie și de Ronald Reagan în SUA.

După 1990 aceste programe și-au pierdut credibilitatea și suportul, rolul statului în politicile sociale fiind reconsiderat, dezbaterile fiind cu atât mai importantă odată cu debutul crizei economice mondiale din anul 2008.

Noul context politico-socio-economic a necesitat definirea și crearea unor politici sociale adaptate noilor nevoi sau nevoilor nerecunoscute până atunci ale societății românești de tranziție: șomajul, persoanele cu dizabilități, copiii instituționalizați, sărăcia, incluziunea socială, comunitatea romă etc.

Organizațiile internaționale au avut o contribuție importantă în dezvoltarea primelor servicii sociale din anii '90 asigurând de multe ori transferul de expertiză sau bune practici. Deoarece administrația publică nu a fost pregătită să facă față noilor nevoi sociale, organizațiile neguvernamentale au preluat încă din primii ani după Revoluție rolul statului de a oferi servicii pentru persoanele aflate în nevoie, punând bazele primelor servicii sociale furnizate în domeniul protecției drepturilor copilului, persoanelor cu dizabilități sau persoanelor vârstnice. Finanțarea organizațiilor neguvernamentale (asociații și fundații) s-a făcut mai ales din surse internaționale publice și private

Bibliografie:

¹ Căce Sorin, *Statul bunăstării. Evoluții și tendințe*, Editura Expert, București, 2004, p. 10-15.

² Marin Preda, *Politica socială românească între sărăcie și globalizare*, Editura Polirom, Iași, 2002, p. 23-37.

³ Dogan Mattei, *Pelassy Dominique, Economia mixtă*, Editura Alternative, București, 1992, p. 47

⁴ Marin Preda, *Politica socială românească între sărăcie și globalizare*, Editura Polirom, Iași, 2002, p.16-22

TRATATE. CURSURI. MONOGRAFII

1. Cace, Sorin, *Statul bunăstării. Evoluții și tendințe*, Editura Expert, București, 2004
2. Dogan, Mattei, Pelassy, Dominique, *Economie mixtă*, Editura Alternative, București, 1992
3. Neamțu, George, *Tratat de asistență socială*, Editura Polirom, Iași, 2015
4. Preda, Marian, *Politica socială românească între sărăcie și globalizare*, Editura Polirom, Iași, 2002
5. <http://www.mmuncii.ro/>
6. http://www.prestatiisociale.ro/files/monitorizare_plati_august_acesta.pdf
7. <http://www.economiesociala.org.ro/ro>
8. Locul și rolul organizațiilor neguvernamentale pe piața serviciilor sociale din România -2007,

CONCEPTUL MECANISMULUI DE STAT: ABORDĂRI DOCTRINARE

MALANCIUC Iurie, doctorand, lector universitar,
Universitatea de Stat din Moldova

Abstract: *This article encompasses an overview and a brief analysis of the opinions regarding the concept of the „state mechanism”, highlighting the key approaches to this phenomenon. Based on the conducted research, the conclusion is that the state mechanism needs a more precise definition, as a system which functions dynamically, in the process of the realization of the state power. Generalizing the existing opinions, we conclude that, despite the different approaches to the issue regarding the definition of the analyzed concept, the majority of the authors highlight common characteristic of the state mechanism.*

Keywords: *state mechanism, state apparatus, organ of state, political system, unity*

Natura statului, organizarea și funcționarea lui constituie categoriile, interesul științific față de care nu se diminuează în timp, ci rămâne la un nivel constant elevat, datorită importanței pe care o prezintă în plan teoretico-aplicativ, atât pentru știința autohtonă, cât și pentru cercetătorii din străinătate. La hotarul sec.XX-XXI, în țara noastră au fost puse bazele unei noi statalități, fundamente ale căreia au devenit conceptele statului de drept, democrației și valorilor general-umane. În acest context, problema organizării optime și a eficienței activității mecanismului de stat al Republicii Moldova și-a recăpătat actualitatea. Statul este un fenomen complex, fapt ce impune studierea lui în plan multiaspectual: esența statului, structura internă, organizarea puterii, funcțiile, forma, mecanismul etc. În literatura de specialitate există diferite opinii privind definirea statului, care însă nu afectează certitudinea faptului că statul democratic contemporan este chemat să asigure stabilitatea în societate, securitatea cetățenilor săi, să recunoască și să accepte în calitate de valori supreme personalitatea umană cu drepturile și libertățile intrinseci acesteia, fapt care poate fi realizat doar în procesul activității mecanismului de stat în ansamblul lui.

La momentul actual, noțiunea ”mecanism de stat” constituie una dintre categoriile de bază ale teoriei statului și dreptului, deși este aplicată preponderent în știința juridică autohtonă și rusă. Savanții occidentali deseori disting astfel de categorii ca: puterea de stat, aparat de stat, instituții ale statului. Cu toate acestea, pentru relevarea obiectivă a evoluției statului nostru, considerăm justificată aplicarea noțiunii respective, deoarece statul își realizează funcțiile sale anume prin intermediul mecanismului său. Astfel, mecanismul de stat apare ca un atribut important și indispensabil al oricărui stat, reprezentând ”substanța lui materială, și ”întruchiparea fizică a puterii de stat”¹.

În literatura de specialitate există multiple păreri privind definirea conceptului, structura și principiile de organizare și funcționare ale mecanismului de stat, atât în țara noastră, cât și peste hotarele ei, însă problema elaborării unei definiții unice a acestei instituții, până la momentul actual rămâne nesoluționată. Dezbaterile privind exactitatea definirii acestei noțiuni își au originea încă în perioada sovietică, când mecanismul de stat era identificat cu sistemul politic al societății. O astfel de concepție era un produs al stalinismului și servea în calitate de bază teoretică justificatoare a

¹ Абдулаев М.И., Комаров С.А. Проблемы теории государства и права. -СПб., 2003. p.8

procesului de etatizare a tuturor sferelor vieții sociale¹. Știința juridică contemporană a renunțat la o tratare atât de extinsă a noțiunii de mecanism al statului, dat fiind faptul că sistemul politic cuprinde și elemente relativ autonome de stat, ca partidele politice, organizațiile societății civile, etc. Astfel, noțiunea de ”sistem politic” este mai largă decât cea de ”mecanism de stat”².

Cele mai răspândite concepții privind definirea mecanismului de stat în știința juridică contemporană sânt bazate pe abordarea în sens îngust și sens larg a coraportului categoriilor ”mecanism de stat” și ”aparatur de stat”. Adepții primului curent consideră ambele noțiuni identice după volum și conținut. Astfel, savantul român Nicolae Popa susține că ”statul n-ar putea exista fără aparatul său. El este uneori definit ca fiind unitatea puterii și a mecanismului său”³. Aceeași părere o împărtășește autorul rus Matuzov N.I., care definește mecanismul de stat ca ”sistem al organelor de stat, chemate să înfăptuiască puterea de stat, sarcinile și funcțiile statului”⁴. Savantul rus Hropaniuc V.N exprimă o părere asemănătoare, caracterizând mecanismul de stat ca ”un sistem de organe și instituții speciale, prin intermediul cărora este realizată conducerea de stat a societății și ocrotirea intereselor ei fundamentale”⁵. În pofida importanței majore a organelor de stat, care constituie aparatul de stat, după părerea noastră, noțiunea de mecanism al statului este mult mai cuprinzătoare ca și conținut, neputând fi redusă doar la organele statului.

Un alt grup de autori privesc mecanismul de stat ca un fenomen mult mai complex, care, pe lângă organele de stat (aparatur de stat), include în sine și alte elemente. Astfel, savantul autohton Boris Negru susține că, în timp ce aparatul de stat se reduce doar la sistemul organelor de stat, mecanismul de stat mai include în sine diverse organizații și instituții statale, cum ar fi armata, poliția, securitatea, serviciul diplomatic, administrația întreprinderilor, organizațiilor, instituțiilor, etc.⁶. Aceeași părere este împărtășită și de către autorii Andrei Negru și Victor Zaharia⁷. În mod similar reflectează și profesorul Gheorghe Avornic, care menționează că noțiunea ”mecanismul de stat” este strâns legată de noțiunea ”aparatur de stat”, fiind însă mai mare după extensiune și intensiune. ... aparatul de stat este o parte componentă a mecanismului de stat. Mecanismul de stat poate fi definit ca sistemul organelor puterii de stat, inclusiv toate celelate organe și organizații statale, care exercită diferite funcții ale statului întru realizarea scopului și sarcinilor ce stau în fața lui⁸.

Autorul rus Rasscazov L.P. consideră, că mecanismul de stat reprezintă în sine ansamblul aparatului de stat, al structurilor statale, care asigură realizarea prescripțiilor puterii de stat, a întreprinderilor și organizațiilor de stat, privit în stare dinamică (în mișcare), în procesul de interacțiune reciprocă în scopul realizării funcțiilor statului⁹. În mod asemănător cu Rasscazov L.P. este conceput mecanismul de stat de către un alt autor rus Grigonis E.P., care definește noțiunea respectivă prin intermediul categoriei de ”activitate”, astfel, înțelegând prin mecanism al statului – funcționarea, activitatea organelor statului (aparatur de stat), aflate în legătură și interacțiune reciprocă¹⁰.

Efectuând o analiză a opiniilor expuse mai sus, privind definirea noțiunii de ”mecanism al statului”, vom accepta, în ultimă instanță, părerea autoarei ruse Mamina O.I., care consideră că, la etapa contemporană, mecanismul statului reprezintă în sine sistemul organelor de stat, funcționarea cărora este bazată pe principiul consacrat la nivel legislativ al separării puterilor de stat în legislativă, executivă și judiciară, care dispun de accesorii materiale respective, precum și a instituțiilor și organizațiilor de stat, prin intermediul activității cărora sânt realizate sarcinile și funcțiile statului¹¹. În același timp, devine evident faptul că definiția respectivă a mecanismului de stat ar fi mai exactă, surprinzând conceptul în dinamica sa, adică în mișcare, în procesul înfăptuirii puterii de stat.

¹ Григорян Л.Л. Теоретические и конституционные основы механизма советского государства: автореф. дис. ... канд. юр. наук. М., 1989. p.7-8

² Астафуров М.А. Государственный аппарат и механизм государства: к проблеме соотношения понятий // Вестник ТГУ. – 2010. - №12. – p. 298

³ Nicolae Popa, Teoria generală a dreptului, Editura C.H.Beck, București 2008, p.82

⁴ Матузov Н.И., Малько А.В. Теория государства и права: Учебник. -М., Юристъ, 2004, p.45

⁵ Хропанюк В.Н., Теория государства и права. -М., 2008, p.132

⁶ Boris Negru, Teoria generală a dreptului și statului, Editura Bons Offices, Chișinău, 2006, p.155

⁷ Andrei Negru, Victor Zaharia, Teoria generală a dreptului și statului în definiții și scheme: Note de curs., - Chișinău, 2010, p.63

⁸ Gheorghe Avornic, Teoria generală a statului și dreptului: Tratat. Vol.I., - Chișinău, 2009, p.269

⁹ Рассказов Л.П., Теория государства и права. -М., 2008. p.121

¹⁰ Григонис Э.П., Механизм государства (теоретико-правовой аспект): дис. ... д-ра юрид. наук. СПб., 2000. p.201

¹¹ Мамина О.И., О месте и роли органов правосудия в механизме государственной власти // Российская юстиция. 2007. №3. p.55

Generalizând cele spuse, considerăm că în poftida abordărilor diferite ale problematicii definirii noțiunii studiate, majoritatea autorilor evidențiază trăsături asemănătoare ale mecanismului de stat:

1. Crearea și activarea tuturor organelor de stat, instituțiilor, funcționarilor de stat, care constituie mecanismul de stat, doar în baza Constituției, legilor și altor acte normativ-juridice.

2. Existența elementelor structurale primare ale mecanismului de stat – organele de stat și instituțiile statale, în care activează în bază profesionistă permanentă funcționari de stat, iar în cele electivă și alte instituții – deputați, senatori, judecători, etc.

3. Unitatea, adică conceperea fiecărui organ al mecanismului de stat ca parte componentă a unui întreg. Organele statului, fiind independente structural și funcțional, constituie, în același timp, un sistem unitar. Astfel, mecanismul de stat evoluează nu ca un simplu ansamblu de organe, ci ca un sistem complex de organe, aflate în legătură și interacțiune reciprocă permanentă. Ca exemplu, Parlamentul și Guvernul au atribuții diferite, înfăptuind, corespunzător, puterea legislativă și executivă, însă, în același timp rămânând părți ale aceluiasi mecanism de stat, interacționează reciproc.

4. Construcție ierarhică. Această trăsătură presupune structurarea mecanismului de stat în formă de piramidă, unde organele superioare dispun de împuterniciri mai mari decât cele inferioare și sânt capabile să influențeze activitatea acestora, iar organele inferioare, de regulă, sânt obligate să execute hotărârile organelor superioare.

5. Înăptuirea puterii de stat și realizarea funcțiilor statului. Mecanismul de stat este creat anume pentru realizarea funcțiilor statului, având un rol determinant.

La final, concluzionăm că mecanismul de stat are menirea de a funcționa efectiv și continuu, în caz contrar soluționarea sarcinilor politice, economice și sociale nu va fi eficientă, iar forța statului va slăbi. Pentru a exclude astfel de urmări nefaste este necesară respectarea unor condiții importante ca: asigurarea stabilității puterii și a instituțiilor constituționale; realizarea consecventă a funcțiilor proprii organelor de stat; utilizarea corectă a metodelor reglementării juridice în sfera economică, socială și politică; menținerea echilibrului constant între elementele mecanismului de stat, în vederea excluderii supraaprecierii unora și subaprecierii altora; contribuirea activă la democratizarea puterii și înlesnirea procesului de participare extinsă a cetățenilor la guvernarea statului.

ASIGURAREA SECURITĂȚII SECRETULUI DE STAT – GARANȚIA SECURITĂȚII NAȚIONALE

MALENCAIA Ana,
Universitatea de Stat din Moldova

Abstract: *National security is part of the national security because, by state security means the protection of sovereignty, independence and territorial integrity, to its regime constitutional, economic potential, technical, scientific and defines of the rights and freedoms legitimate against informative activity and special services and foreign organizations against criminal attempts of some particular groups or individuals.*

The activity of the institutions that contribute to monitoring the state secret is carried out according to some rules of legal technique and according to the general purposes imposed by the good operation of the social mechanism of coexistence of the social freedoms.

Conceptul de securitate de stat, poate fi privit mai degrabă pe scară largă. Acest lucru se referă la furnizarea de informații secrete în domeniul militar, în domeniul științei și tehnologiei, securității economice, securității din interiorul politici externe, de comerț extern, contra-informației și măsurilor speciale de investigație operativă din cadrul Republicii Moldova¹.

Informația este “putere”, ea are o valoare, iar capacitatea de a stoca și procesa anumite informații poate furniza un important avantaj asupra competitorilor.

¹ Strainiu E. Strategii de securitate națională a României. Studii, București, 2007, p.21

Informația este o categorie importantă, care trebuie protejată adecvat pentru a asigura continuitate, și a minimiza posibile daune și a maximiza beneficiile și oportunitățile de afaceri¹.

Securitatea statului este parte integrantă a securității naționale deoarece, prin securitatea statului se înțelege protecția suveranității, independenței și integrității teritoriale a țării, a regimului ei constituțional, a potențialului economic, tehnico-științific și defensiv, a drepturilor și libertăților legitime ale persoanei împotriva activității informative și a serviciilor speciale și organizațiilor străine, împotriva atentatelor criminale ale unor grupuri sau indivizi aparte.

Legislația privind securitatea statului² se bazează pe Constituția Republicii Moldova și include prezenta lege, alte acte legislative ce determină direcțiile principale de activitate a statului în domeniul asigurării securității țării, tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte.

Securitatea statului se asigură prin stabilirea și aplicarea de către stat a unui sistem de măsuri cu caracter economic, politic, juridic, militar, organizatoric și de altă natură, orientate spre descoperirea, prevenirea și contracararea la timp a amenințărilor la adresa securității statului³.

Dacă e să ne referim la amenințări la adresa securității statului, atunci, se înțelege ansamblul de acțiuni, condiții și factori ce prezintă pericol pentru stat, societate și personalitate.

Legea securității statului a Republicii Moldova⁴ identifică următoarele cazuri de pericol deosebit pentru securitatea statului:

a) acțiunile îndreptate spre schimbarea prin violență a regimului constituțional, subminarea sau suprimarea suveranității, independenței și integrității teritoriale a țării. Aceste acțiuni nu pot fi interpretate în detrimentul pluralismului politic, realizării drepturilor și libertăților constituționale ale omului;

b) activitatea ce contribuie, în mod direct sau indirect, la desfășurarea de acțiuni militare contra țării sau la declanșarea războiului civil;

c) acțiunile militare și alte acțiuni violente care subminează temeliile statului;

d) acțiunile care favorizează apariția de evenimente extraordinare în transporturi, telecomunicații, la unitățile economice și cele de importanță vitală;

e) spionajul, transmiterea informațiilor ce constituie secret de stat altor state, precum și obținerea ori deținerea ilegală a informațiilor ce constituie secret de stat în vederea transmiterii lor unor state străine sau structuri anticonstituționale;

f) trădarea manifestată prin acordarea de ajutor unui stat străin în desfășurarea activității ostile împotriva Republicii Moldova;

g) acțiunile care au ca scop răsturnarea prin violență a autorităților publice legal alese;

h) acțiunile care lezează drepturile și libertățile constituționale ale cetățenilor ce pun în pericol securitatea statului;

i) pregătirea și comiterea actelor teroriste, atentatelor la viața, sănătatea și inviolabilitatea persoanelor oficiale supreme din republică, a oamenilor de stat și fruntașilor vieții publice din alte state aflați în Republica Moldova;

j) sustragerea de armament, muniție, tehnică de luptă, materii explozive, radioactive, substanțe otrăvitoare, narcotice, toxice și de altă natură, contrabanda cu acestea, producerea, folosirea, transportarea și păstrarea lor ilegală, dacă prin aceasta sînt atinse interesele de asigurare a securității statului;

k) constituirea de organizații sau grupări ilegale care pun în pericol securitatea statului sau participarea la activitatea acestora;

l) cazurile de crimă organizată și/sau corupție, care subminează securitatea statului.

Securitatea informației atribuită la secret de stat capătă o importanță din ce în ce mai mare – aceasta nu reprezintă o noutate deoarece tehnologiile de securitate a informației sunt considerate astăzi un important factor, de care depinde succesul unei organizații, sau a unui stat⁵.

¹ În acest context, ne referim la informații înregistrate pe, procesate de, transmise sau accesate de pe un mediu electronic.

² Legea Republicii Moldova securității statului. Nr.618 din 31.10.1995. Publicat: 13.02.1997 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 10/11

³ Anghel Andreescu; Nicolae Radu, Organizațiile teroriste. Conceptualizarea Terorii vs. Securitatea Europeană, Editura RAO, București, 2008, p.121

⁴ Legea Republicii Moldova securității statului. Nr.618 din 31.10.1995. Publicat: 13.02.1997 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 10/11

⁵ Un studiu al firmei John J. Davis & Associates arată ca 92% dintre CIO consideră securitatea informatică drept cea mai presantă nevoie a companiilor lor (de la 59% în 1997 - Schoeniger, 2000). <http://www.jadavislawfirm.com/john-aubry-davis/> (vizualizat 11.12.2015)

Tehnologiile de securitate a informației au mai multe componente și atribute care trebuie luate în considerare când se analizează riscul potențial. În linii mari, acestea pot fi clasificate în trei mari categorii:

- Confidențialitatea - protecția informațiilor în sistem astfel încât persoanele neautorizate nu le pot accesa. Este vorba despre controlarea dreptului de a citi informațiile. Aproape fiecare organizație are informații care, dacă sunt divulgate sau furate, ar putea avea un impact semnificativ asupra securității societății.

- Integritatea - protecția informațiilor împotriva modificărilor intenționate sau accidentale neautorizate; condiția că informația produsă într-un mediu informatic reflectă sursa sau procesele pe care le reprezintă. Este vorba despre nevoia de a asigura ca informația și programele să fie modificate într-o manieră specificată și autorizată și că datele prezentate sunt originale, nealterate sau șterse în tranzit. Ca și în cazul confidențialității, identificarea și autentificarea utilizatorilor sunt elemente cheie ale unei politici de integritate a informațiilor.

- Disponibilitatea – se referă la siguranța ca sistemele de Securitate să fie accesibile utilizatorilor autorizați când și unde aceștia au nevoie (condiția ca informația stocată electronic este unde trebuie să fie, când trebuie să fie acolo și în forma necesară).

Dacă ne referim la Republica Moldova¹, atunci constatăm că, controlul privind asigurarea protecției secretului de stat se efectuează de:

- 1) conducătorii autorităților publice și ai altor persoane juridice, precum și de Subdiviziunile de protecție ale acestora;

- 2) Serviciul de Informații și Securitate.

Conducătorii autorităților publice și a altor persoane juridice, Subdiviziunile de protecție ale acestora exercită controlul privind asigurarea protecției secretului de stat referitor la informațiile deținute de acestea sau de persoanele juridice din subordine, precum și cu privire la informațiile transmise antreprenorilor în legătură cu executarea comenzilor.

Controlul privind asigurarea protecției secretului de stat în cadrul Parlamentului, Președintelui Republicii Moldova și Guvernului este organizat de către conducătorii acestor organe.

Serviciul de Informații și Securitate este abilitat cu exercitarea controlului privind starea protecției secretului de stat în cadrul autorităților publice (control interdepartamental) și în cadrul altor persoane juridice.

Controlul are ca scop:

- 1) evaluarea eficienței măsurilor concrete de protecție adoptate la nivelul deținătorilor de informații atribuite la secret de stat, precum și cu programele de prevenire a scurgerii de informații atribuite la secret de stat;

- 2) identificarea neajunsurilor existente în sistemul de protecție a informațiilor atribuite la secret de stat, care ar putea conduce la divulgarea sau pierderea acestor informații, în vederea luării măsurilor de prevenire și lichidare ce se impun;

- 3) constatarea cauzelor apariției acestor neajunsuri;

- 4) luarea măsurilor de remediere a deficiențelor și elaborarea propunerilor de perfecționare a cadrului organizatoric și funcțional la nivelul autorității publice sau al altei persoane juridice controlate;

- 5) constatarea cazurilor de încălcare a normelor de protecție a secretului de stat și întreprinderea măsurilor necesare în vederea tragerii la răspundere a persoanelor vinovate de aceste încălcări².

Persoanele cu funcții de răspundere având împuterniciri de gestiune a informațiilor atribuite la secret de stat poartă răspundere penală, civilă, administrativă sau disciplinară, conform legislației, pentru atribuirea neîntemeiată a informațiilor la secret de stat, pentru neluarea intenționată a deciziei privind atribuirea informațiilor la secret de stat, a căror divulgare poate cauza prejudicii intereselor și/sau securității statului, precum și pentru luarea unor decizii neîntemeiate privind excluderea din nomenclatorul departamental a informațiilor atribuite la secret de stat³.

¹ Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la asigurarea regimului secret în cadrul autorităților publice și al altor persoane juridice: nr. 1176 din 22.12.2010 pentru aprobarea Regulamentului Publicat: în Monitorul Oficial al Republicii Moldova 2011 nr. 139-145 (art nr : 686)

² Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la asigurarea regimului secret în cadrul autorităților publice și al altor persoane juridice: nr. 1176 din 22.12.2010 pentru aprobarea Regulamentului Publicat: în Monitorul Oficial al Republicii Moldova 2011 nr. 139-145 (art nr : 686)

³ Memorandum privind proiectul de lege a Republicii Moldova cu privire la secretul de stat – Londra, 2008, <https://www.article19.org/pdfs/analysis/moldova-memorandum-privind-proiectul-de-lege-cu-privire-la-secretul-de-stat-.pdf>.

Asigurarea securității secretului de stat este realizată de instituții cu scop de supraveghere, control și investigare. Supravegherea și controlul se realizează de către instituțiile ce au în gestiune o anumită categorie de informații atribuite la secret de stat iar investigarea presupune o etapă aparte de asigurare a securității secretului de stat, ce intră în competența Procuraturii Generale.

Bibliografie:

1. Strainiu E. Strategii de securitate națională a României. Studii, București, 2007, p.21
2. Legea Republicii Moldova securității statului. Nr.618 din 31.10.1995. Publicat: 13.02.1997 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 10/11
3. Anghel Andreescu; Nicolae Radu, Organizațiile teroriste. Conceptualizarea Terorii vs. Securitatea Europeană, Editura RAO, București, 2008, p.121
4. Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova cu privire la asigurarea regimului secret în cadrul autorităților publice și al altor persoane juridice: nr. 1176 din 22.12.2010 pentru aprobarea Regulamentului Publicat: în Monitorul Oficial al Republicii Moldova 2011 nr. 139-145 (art nr : 686)
5. Memorandum privind proiectul de lege a Republicii Moldova cu privire la secretul de stat – Londra, 2008, <https://www.article19.org/pdfs/analysis/moldova-memorandum-privind-proiectul-de-lege-cu-privire-la-secretul-de-stat-.pdf>. (vizualizat 10.09.2015)

DREPTUL LA ÎNVĂȚĂTURĂ-DREPT DE EMANCIPARE

NICHITA Rodica, lector universitar,
Universitatea de Stat din Moldova

Abstract: *The right to education necessarily implies a right of access to all forms of education existent at a given moment, this right being correlated with a set of obligations assumed by the State in achieving its educational function. First, the State must have already created a widespread educational system, which must be continuously sustained and developed. We agree that education must fulfil the role to transmit, not just information but also values. However, we believe that education, rather than to convey something, must create capabilities so that people become able to develop their own values, forged on a pluralistic knowledge.*

Educația este recunoscută în prezent ca fiind calea către libertate, iar o societate democratică liberă depinde în mod esențial de abilitățile membrilor săi de a alege liber, de a gândi și a se exprima asemenea, precum și de a contribui la progresul politic și social prin urmarea propriilor interese^[1].

În complexitatea sa, dreptul la învățătură conține o serie de componente care pot fi identificate în mod plenar doar făcând o analiză globală a tuturor actelor normative care îi dau substanță, deoarece, spre deosebire de alte drepturi ale omului sau libertăți publice, nu beneficiază de o reglementare unitară, fiecare sursă de drept dedicată acestuia oferind o recunoaștere mai extinsă sau mai restrânsă. Pentru acest motiv, trebuie avute în vedere atât izvoarele de la nivel internațional, cât și principalul izvor de drept intern care îl consacră – Constituția Republicii Moldova- articolul 35.

Din prima categorie, Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale^[2] reprezintă resursa de referință, deoarece acesta are meritul de a fi cel mai eficient și exhaustiv izvor de drept în materia dreptului la învățătură^[3]. Desigur, în paralel cu Pactul avem în vedere și Declarația Universală a Drepturilor Omului, care reprezintă punctul de plecare al sistemului internațional contemporan de protecție a drepturilor omului și, în același timp, are valoare

(vizualizat 10.09.2015)

¹ Caetano Pimentel, The Human Right to Education: Freedom and Empowerment; Multicultural Education; Summer 2006; 13,4; pag. 3.

² Adoptat și deschis spre semnare de Adunarea Generală a Națiunilor Unite la 16 decembrie 1966 prin Rezoluția nr. 2200 A (XXI), intrat în vigoare la 3 ianuarie 1976, conform dispozițiilor art. 27. România a ratificat Pactul la 31 octombrie 1974 prin Decretul nr. 212, publicat în Monitorul Oficial al României, partea I, nr. 146 din 20 noiembrie 1974.

³ Pactul Internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale din 16.12.1966. *Tratate internaționale, 1998, volumul 1, pag. 18* (În vigoare pentru Republica Moldova din 26.0.4.1993).

constituțională în sistemul de drept a Republicii Moldova, căpătată prin afirmarea sa drept referință de interpretare în articolul 4 al Constituției Republicii Moldova. Art. 13 al Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale se referă în mod explicit la mai multe principii aplicabile în domeniul învățământului public în mod particular, dar și al educației la modul general.

În primul rând, statele semnatare ale Pactului recunosc „dreptul pe care îl are orice persoană la educație”. De asemenea, Pactul instituie o serie de garanții în vederea exercitării efective a acestui drept, cum ar fi: caracterul obligatoriu, general accesibil și gratuit al învățământului primar; generalizarea și accesibilitatea învățământului secundar, care în timp va căpăta și caracter gratuit; egalitatea de șanse pentru a asigura accesibilitatea la învățământul superior în funcție de capacitatea fiecăruia, în special prin introducerea treptată a gratuității; dezvoltarea unei rețele școlare la toate nivelurile și ameliorarea continuă a condițiilor materiale.

Același articol 13 instituie mai multe principii liberale în domeniul educației, prin garantarea libertății părinților ori tutorilor legali ai copiilor de a alege pentru copiii lor instituții de învățământ altele decât cele ale autorităților publice, respectând totuși normele minimale pe care le poate prescrie sau aproba statul în materie de educație. În același sens, se instituie libertatea părinților de a asigura educația religioasă și morală a copiilor lor în conformitate cu propriile lor convingeri, precum și interdicția de a aduce atingere libertății indivizilor și persoanelor juridice de a înființa și de a conduce instituții de învățământ, respectând totodată celelalte exigențe stabilite în paragraful 1.

Suplimentar față de reglementările în materia educației existente la nivel național anterior adoptării acestui Pact, art. 13 stabilește și scopurile pe care trebuie să le urmărească educația, astfel: „deplina dezvoltare a personalității umane și a simțului demnității sale și să întărească respectarea drepturilor omului și libertăților fundamentale. Pe lângă aceasta, ele sunt de acord că prin educație orice persoană trebuie să devină capabilă de a juca un rol util într-o societate liberă, că educația trebuie să favorizeze înțelegerea, toleranța și prietenia între toate națiunile și toate grupurile rasiale, etnice sau religioase și să încurajeze dezvoltarea activităților Națiunilor Unite pentru menținerea păcii.”

Beneficierea de dreptul la învățătură constituie o premisă pentru exercitarea celorlalte drepturi ale omului. Prin aceasta, înțelegem că niciun drept recunoscut unui individ care nu se bucură de apanajul educației nu poate fi în mod propriu realizat, adus la îndeplinire, în lipsa unui grad minim de cunoștințe dobândite prin accesul la o formă elementară de educație, putând chiar afirma că însăși conștientizarea existenței acestor alte drepturi nu poate să existe la un individ privat de dreptul la învățătură, cu atât mai puțin modalitățile de a-și proteja aceste drepturi.

Dreptul la învățătură, prin indivizibilitatea sa, este considerat a fi un instrument pentru toate drepturile omului.^[1]

În acest sens, dreptul la învățătură este văzut ca un veritabil drept de emancipare, de dezvoltare („empowerment right”) ^[2], aspect scos în evidență de către principalul instrument de interpretare a art. 13 al Pactului internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale – Comentariul general nr. 13^[3], care consideră dreptul la educație „principalul vehicul prin care adulți și copii marginalizați economic și social se pot ridica din sărăcie și pot obține mijloacele de a participa deplin în viața comunității din care fac parte”.

Categoria drepturilor de emancipare a fost propusă în doctrină într-o clasificare a drepturilor omului în drepturi de supraviețuire care au rolul de a garanta existența individului, drepturi de apartenență menite să asigure individului un loc în societate, drepturi de protecție care asigură protecția individului împotriva abuzurilor de putere ale statului și drepturi de emancipare.^[4]

În ceea ce privește drepturile de emancipare, acestea au rolul de a-i conferi individului control asupra cursului propriei vieți, precum și posibilitatea de a participa activ în viața politică, economică,

¹Patrice Meyer-Bisch, The right to education in the context of cultural rights, studiu prezentat în cadrul celei de-a XIX-a sesiuni a Comitetului O.N.U. pentru Drepturile Economice, Sociale și Culturale, 30 noiembrie 1998, Documentul U.N. cu nr. E/C.12/1998/17, pct. 4.

² Doctrina este unanimă în considerarea dreptului la educație ca fiind un drept de emancipare: Fons Coomans, Clarifying the core elements of the right to education, în: Fons Coomans și Fried van Hoof, The Right to Complain about Economic, Social and Cultural Rights, SIM Special No. 18, SIM, Utrecht, 1995, p. 9-26; Mustapha Mehedi, The Realization of the Right to Education, Including Education in Human Rights. The Content of the Right to Education, Documentul UN nr. E/CN.4/Sub.2/1999/10, 1999, pct. 1-4; Katarina Tomaševski, Annual report of the Special Rapporteur on the right to education, Documentul UN nr. E/CN.4/2001/52, 2001, pct. 11-14; Klaus Dieter Beiter, op. cit., p. 28.

³ Documentul UN nr. E/C.12/1999/10, Implementarea Pactului internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale. Comentariul General nr. 13 Dreptul la educație, publicat la 8 Decembrie 1999, pct. 1.

⁴ Jack Donnelly și Rhoda Howard, Assessing national human rights performance: A theoretical framework, în Human Rights Quarterly, Vol. 10, 1988, p. 214-248.

socială și culturală a societății, oferindu-i mijloacele pentru exercitarea și apărarea celorlalte drepturi. În afară de dreptul la învățătură, mai sunt considerate a fi drepturi de emancipare libertatea de asociere, dreptul la o presă liberă sau dreptul de acces la cultură.

În ceea ce privește dreptul la învățătură, acesta este considerat un drept de emancipare în virtutea potențialului liberator pe care acesta îl conferă indivizilor. Acest potențial a fost foarte bine exprimat într-un celebru citat atribuit lui Nelson Mandela: *„Educația este cel mai puternic motor pentru dezvoltarea personală. Prin intermediul educației este posibil ca fiica unui țăran să poată deveni un doctor, ca fiul unui miner să poată deveni directorul minei, ca un copil de lucrători agricoli să poată deveni președinte al unei mari națiuni. Este ceea ce facem din ceea ce avem, nu din ceea ce ne este oferit, ce separă o persoană de alta.”* Exercitarea dreptului la învățătură și realizarea în acest fel a scopurilor atașate acestuia reprezintă posibilitatea prin care un individ dobândește mijloacele necesare exercitării altor drepturi.

Drepturile civile și politice, cum ar fi libertatea de exprimare, libertatea de asociere sau dreptul de participare la viața politică, vor avea substanță și conținut numai atunci când o persoană este educată.^[1] Numai cei care se pot informa, cei care își pot exprima ideile și care se pot întruni pentru a-și articula preocupările sunt în poziția de a lua parte la viața politică. În mod similar, doar o persoană educată poate lua o decizie în cunoștință de cauză și își poate exercita în mod corespunzător dreptul de a vota sau de a candida pentru o funcție politică.^[2] Pentru aceste considerente, putem afirma că dreptul la învățătură este o necesitate pentru emanciparea politică.

Fără educație, accesul indivizilor la locuri de muncă este drastic limitat^[3], în consecință fiind limitată și libertatea de alegere a profesiei, meseriei sau ocupației, garantată, spre exemplu, de art. 43 din Constituția Republicii Moldova. Dreptul la ocrotirea sănătății și dreptul la un standard adecvat de viață reprezintă de asemenea exemple ale modului în care educația contribuie la dezvoltarea socio-economică, având în vedere că standardul de viață al unei persoane crește considerabil pe măsură ce aceasta beneficiază de o educație cât mai avansată și de calitate.

Educația este o cale către realizarea drepturilor economice și sociale. Mai evidentă este necesitatea educației pentru realizarea drepturilor culturale, existând o conexiune strânsă între dreptul la educație și toate drepturile culturale. Dreptul de a participa la viața culturală, prevăzut în art. 15 al Pactului internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, precum și de art. 33 al Constituției Republicii Moldova, nu poate fi exercitat de către o persoană lipsită de educație. Importanța educației pentru preservarea și transmiterea identității culturale a fost conștientizată încă din epoca medievală, aspect care s-a reflectat în preocupările așezămintelor religioase pentru educarea tinerilor, multă vreme acestea reprezentând unica formă organizată de activitate educațională, în lipsa unor acțiuni din partea conducătorilor laici ai societăților medievale în domeniul educației.

Acestea reprezintă însă doar exemple pentru portretizarea caracterului de drept de emancipare pe care îl are dreptul la învățătură. În esență, privarea unui om de o educație de bază este echivalentă cu afectarea demnității umane, deoarece un om ignorant, lipsit de educație, nu este în măsură să exercite prerogativele specifice apartenenței sale la societate.

În acest sens, primul alineat al art. 13 din Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale impune drept scop ca „educația să urmărească deplina dezvoltare a personalității umane și a simțului demnității sale și să întărească respectarea drepturilor omului și libertăților fundamentale.”

De aceea, considerăm că deplina dezvoltare a personalității umane și a simțului demnității sale reprezintă valorile supreme cele mai apropiate dreptului la învățătură, fiind posibilă în acest sens o conexiune între art. 1 alin. (3) al Constituției Republicii Moldova, Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sînt garantate și art. 35. Aceste valori trebuie să reprezinte referința în analiza oricăror dispoziții normative subsecvente Constituției și a acțiunilor pe care statul le întreprinde în realizarea dreptului la educație. Necesitatea impunerii valorilor supreme s-a resimțit în special ca urmare a exemplor negative oferite de statele

¹ Fons Coomans, op. cit., p. 11; Mustapha Mehedi, op. cit., pct. 1.

² Klaus Dieter Beiter, op. cit., p. 29.

³ Tomasevski, K., Unasked Questions about Economic, Social, and Cultural Rights from the Experience of the Special Rapporteur on the Right to Education (1998-2004): A Response to Kenneth Roth, Leonard S. Rubenstein, and Mary Robinson, Human Rights Quarterly, May 2005, 27, 2

totalitare, care, în mod paradoxal, au fost primele care au creat și impus un sistem educațional generalizat, dublat de obligația impusă tuturor cetățenilor de a urma educația primară în cadrul acestor instituții create de stat.

Prin intermediul educației de stat s-a urmărit impunerea controlului social, a conformității intelectuale, în detrimentul creativității, autonomiei și gândirii critice.^[1] Acesta reprezintă un posibil efect negativ pe care îl poate determina recunoașterea dreptului la educație primară și obligația corelativă a dobândirii acesteia de către orice persoană, fără asigurarea libertății educației, precum și a impunerii unor valori drept scopuri ale sistemului educațional.

ROLUL AVOCATULUI ȘI DREPTURILE ACESTUIA ÎN FAZA DE URMĂRIRE PENALĂ

NUT Gabriela-Stefania, doctorand,
avocat definitiv Baroul București,
avocat comunitar – Baroul Bruxelles

Abstract: Prosecution is that phase of the criminal process that is achieved through the principle of presumption of innocence, but also imposes a limitation of the rights of the measures resulting from a reasonable suspicion of committing a certain crime. The criminal investigation, criminal prosecution actions are carried out by the prosecuting authority, in strict accordance with the Code of Criminal Procedure, attribute lawyer in conducting this phase is to support the innocence of his client and ensure the presumption of innocence under Article 21 of the Constitution of the Republic of Moldavia and in Article 23, para.11 of the Constitution of Romania, to defend all its rights to take responsibility for its client, leading to the need for participation of lawyers in criminal cases with a strict specialization in this field. În what rights lawyer involved concern the following issues arising from specific: the legal profession; activities in the criminal trial: the prosecution stage and trial phase. As such, the right defender that result from work during the prosecution is entitled to attend the performance of any act of criminal prosecution, except in special circumstances, the hearing party that occur, consult statements party or subject mainly procedural assisting or representing him in on-site investigations; the right to file a complaint if the demands were not accepted, against measures and decisions of prosecution; right to make requests and to submit statements; the right to make contact with the defendant arrested throughout the prosecution to make them defend the right to see the file, other rights. In conclusion, legislator Moldavian and Romanian by the regulation of the Constitution of the Republic of Moldavia and Romania, the Codes of Criminal Procedure and special laws intended to protect the process side of the Penal ensuring the right only by a person who has the professional qualifications and knowledge specialized and has the right to legal assistance or represent the parties in the process.

Key words: lawyer, defender lawyer, criminal investigation body, prosecutor, prosecution, legal assistance, criminal prosecution completion, exercising the rights.

Urmărirea penală este acea fază a procesului penal care se realizează prin prisma principiului prezumției nevinovăției, dar totodată impune o limitare a drepturilor persoanei ca măsuri ce rezultă dintr-o bănuială rezonabilă cu privire la săvârșirea unei anumite infracțiuni.

Din acest considerent, prin reglementările aduse cadrului normativ, statul este obligat să elaboreze și să aplice acel mecanism normativ care ar asigura echilibru între interesul statului și drepturile omului.

În procesul urmăririi penale, acțiunile de urmărire penală se efectuează de organul de urmărire penală, în strictă conformitate cu prevederile codului de procedură penală, numai după înregistrarea sesizării cu privire la infracțiune, după autorizarea judecătorului de instrucție, măsurile procesuale de constrângere fiind pasibile de realizare doar după pornirea urmăririi penale, dacă legea nu prevede altfel.

¹ Klaus Dieter Beiter, op. cit., p. 28

În faza de urmărire penală atributul avocatului în desfășurarea acestei faze este de a susține nevinovăția clientului său și de a asigura prezumția nevinovăției în conformitate cu art. 21 din Constituția Republicii Moldova, respectiv cu art. 23, alin.11 din Constituția României, de a apăra toate drepturile acestuia, de a avea responsabilitatea față de clientul său, ceea ce duce la necesitatea participării în cauze penale a unor avocați cu o specializare strictă în acest domeniu.

Din conținutul art. 68, art. 80 și art. 92 CPP RM rezultă dreptul avocatului de a participa în calitate de apărător sau reprezentant la efectuarea actelor de urmărire penală, precum și anumite drepturi conexe acestui drept important pentru realizarea funcției de apărare, acordarea asistenței juridice și reprezentarea părților în proces.

Astfel, în virtutea art. 68, alin.(1), pct.2) CPP RM apărătorul este în drept *a participa, la propunerea organului respectiv, la efectuarea de către organul de urmărire penală a acțiunilor procesuale și la toate acțiunile procesuale efectuate la solicitarea sa*, în timp ce în alin. 2, pct.2) al aceluiași articol este prevăzut dreptul apărătorului *de a participa la orice acțiune procesuală efectuată cu participarea persoanei pe care o apără dacă aceasta o cere persoana pe care o apără sau însuși apărătorul*.

În baza art. 80, alin.(2), pct.2) CPP RM reprezentantul victimei, părții vătămate, părții civile, părții civilmente responsabile are dreptul să participe la efectuarea acțiunilor procesuale, la propunerea organului de urmărire penală, în cazul în care se prezintă la începutul acțiunii procesuale efectuate cu participarea persoanei reprezentate, a bănuیتului, învinuitului, inculpatului, acțiunile procesuale fiind considerate îndeplinite și legale, dacă la efectuarea lor a participat măcar unul din avocații angajați pe cauza respectivă, drept statuat prin art. 70, alin.(6) CPP RM.

La rândul său și martorul este în drept ca, *”la participarea din cadrul urmăririi penale, să fie asistat de un apărător ales de el ca reprezentant”* așa cum se prevede expres în art. 90, alin.(12) pct.10) CPP RM, apărătorul reprezentându-i interesele cu ocazia efectuării acestui act de urmărire penală. Continuăm cu prevederile art. 92, alin.(1) CPP RM intitulat „Avocatul martorului”, care reiterează prevederea conform căreia *„Persoana, fiind citată în calitate de martor, are dreptul să invite un avocat care îi va reprezenta interesele în organul de urmărire penală și o va însoți la acțiunile procesuale efectuate cu participarea sa”*.¹

În condițiile art. 92, alin.(2), pct.2) CPP RM avocatul în calitate de reprezentant al martorului este în drept să asiste pe tot parcursul desfășurării acțiunii procesuale la care participă persoana pe care o reprezintă, exceptând cazul actelor la care se cere prezența personală a acestuia.

Nu trebuie uitat și dreptul avocatului care acordă asistență juridică garantată de stat de a asista victima (art. 58, alin.(4), pct.2) CPP RM, partea vătămată (art. 60, alin.(1), pct.18), teza finală CPP RM), mai puțin în cazul actelor la care se cere prezența personală a acestora și părțile apărării în cazul în care aceștia nu dispun de mijloace bănești pentru a plăti avocatul.

Practic se constată că, toate părțile au dreptul la asistență juridică, asigurată de o persoană calificată a a cărei activitate se realizează prin consultații și cereri cu caracter juridic, asistență și reprezentare juridică în fața instanțelor judecătorești, organelor de urmărire penală și prin orice alte mijloace și căi proprii exercitării dreptului de apărare, în condițiile legii, așa cum, de altfel, legiuitorul a statuat în art. 17, alin.(1) CPP RM: *„În tot cursul procesului penal, părțile (bănuیتul, învinuitul, inculpatul, partea vătămată, partea civilă, partea civilmente responsabilă) au dreptul să fie asistate sau, după caz, reprezentate de un apărător ales sau de un avocat care acordă asistență juridică garantată de stat.”*²

În scopul asigurării reale a realizării dreptului la apărare, avocatul este informat de către organul de urmărire penală, în modul stabilit, despre acțiunile de procedură ce vor avea loc cu participarea bănuیتului, învinuitului sau efectuate în legătură cu demersul acestora, care are obligația să asigure participanților la procesul penal deplină exercitare a drepturilor lor procesuale, asigurând părților în proces dreptul la asistență juridică calificată din partea unui apărător ales de acestea sau a unui avocat care acordă asistență juridică garantată de stat, independent de acest organ³

Absența apărătorului legal citat nu constituie un obstacol pentru efectuarea acțiunilor de procedură și nici nu poate fi considerată drept încălcare a legislației procesual penale executarea

¹ Vitalie Rusu, Arina Țurcan. GHIDUL AVOCATULUI CARE ACORDĂ ASISTENȚĂ JURIDICĂ GARANTATĂ DE STAT COPILOR VICTIME ȘI MARTORI ÎN PROCESUL PENAL, Chișinău, 2015, p.34

² Ibidem, p.33-34

³ Ibidem, p. 30

actelor de procedură în lipsa apărătorului. Despre intenția sa de a participa la acte de urmărire penală, apărătorul trebuie să informeze procurorul sau ofițerul de urmărire penală, pentru ca aceștia să comunice în prealabil despre locul și timpul planificat, pentru siguranță apărătorul fiind în drept a înainta o cerere în formă scrisă.

Asistarea apărătorului la actele de urmărire penală la care participă învinuitul sau inculpatul, pe de o parte, are ca scop acordarea unei asistențe juridice în ceea ce privește descoperirea împrejurărilor ce au importanță pentru apărare și protejarea intereselor legale ale acestuia, pe de altă parte, contribuie la respectarea regulilor procesuale stabilite de lege. Neîndeplinirea prevederilor legale privind participarea obligatorie a apărătorului se consideră încălcare esențială a legii procesual penale, iar actul procesual efectuat cu încălcarea dispozițiilor privitoare la asistența obligatorie a inculpatului se sancționează cu anularea aceluia act¹

În conformitate cu art. 94, alin.(1), pct.2) CPP RM în procesul penal nu pot fi admise ca probe și, prin urmare, se exclud din dosar, nu pot fi prezentate în instanța de judecată și nu pot fi puse la baza sentinței sau a altor hotărâri judecătorești datele care au fost obținute: *prin încălcarea dreptului la apărare al bănuțului, învinuitului, inculpatului.*

Însuși prezenței avocatului, după cum pe bună dreptate menționează Iu. Orlov, disciplinează organul de urmărire penală sub aspect juridic, procesual și psihologic². Scopul asistării de către avocat a părții în cadrul actului de urmărire penală poate fi susținerea psihologică a clientului, asigurarea legalității actului ce urmează a fi realizat și respectării drepturilor și intereselor legale a persoanei apărute sau reprezentate.

La baza juridică a participării avocatului la ascultarea bănuțului, învinuitului, inculpatului stau dispozițiile art.104, alin.(1) CPP RM *”Audierea bănuțului, învinuitului, inculpatului se face numai în prezența unui apărător ales sau numit din oficiu, imediat după reținerea bănuțului sau, după caz, după punerea sub învinuire, dacă acesta acceptă să fie audiat.”*

Altă normă procesual penală care reglementează participarea apărătorului la efectuarea actelor de urmărire penală este inclusă în art.114, alin.(1) CPP RM unde este stipulat că *”Pentru a verifica sau a preciza declarațiile martorului, părții vătămate, bănuțului, învinuitului despre evenimentele infracțiunii săvârșite într-un loc concret, reprezentantul organului de urmărire penală este în drept să se prezinte la locul infracțiunii împreună cu persoana audiată și, după caz, cu apărătorul, interpretul, specialistul, reprezentantul legal și să propună persoanei audiate să descrie circumstanțele și obiectele despre care a făcut sau poate face și acum declarații.”*

Apărătorul nu trebuie să admită participarea formală în cadrul actelor de urmărire penală. El trebuie de asemenea să posede procedeele tactice de realizare a actelor de urmărire penală pentru a aprecia corectitudinea acțiunilor organului de urmărire penală și în caz de oportunitate în momentul potrivit să le aplice și el³

În legătură cu participarea la efectuarea actelor de urmărire penală avocatul-apărător cât și avocatul-reprezentant este în drept:

- să explice persoanei pe care o apără drepturile și să atenționeze persoana care efectuează acțiunea procesuală asupra încălcărilor legii comise de ea;
- să ceară recuzarea persoanelor care efectuează urmărirea penală, a judecătorului, procurorului, expertului, interpretului, traducătorului, grefierului;
- să facă obiecții împotriva acțiunilor organului de urmărire penală și să ceară includerea obiecțiilor sale în procesul-verbal respectiv;
- să ia cunoștință de procesele-verbale ale acțiunilor efectuate cu participarea lui și să ceară completarea lor sau includerea obiecțiilor sale în procesul-verbal respectiv.

După cum menționează D.Ignatov, participarea activă a apărătorului la efectuarea actelor de urmărire penală și solicitarea de a completa procesul verbal, cât și includerea obiecțiilor pe carte le are asupra veridicității celor consemnate, contribuie la stabilirea obiectivă a împrejurărilor cauzei, și în special a circumstanțelor atenuate cât și a celor care exclud urmărirea penală⁴.

¹ Ibidem, p. 31

² Орлов Ю. Условия и способности участия защитника-адвоката в некоторых следственных действиях//Уголовное право.Москва, 2003, №4,с. 78-79

³ Golubenco Gh. Avocatul – subiect al criminalistici. În: “Avocatul poporului”, Chișinău, 2003, nr. 2, p.12-13

⁴ Игнатов Д.С. Криминалистические основы деятельности адвоката-защитника по сбору доказательств и представлению их суду. Автореферат дис.канд.юрид.наук. Ижевск,2004, 26 с

De altfel și prin semnătura avocatului-apărător se confirmă că declarațiile făcute sau acțiunile întreprinse în cadrul actului de urmărire penală corespund celor consemnate în procesul verbal. Dacă acesta nu va consemna în procesul verbal obiecțiile și precizările respective (din neatenție, nu va da dovadă de insistență sau principialitate, etc., încălcările admise nu vor putea fi contestate ulterior.

De exemplu, apărătorul va atrage atenție asupra încercărilor ofițerului de urmărire penală de a da citire sau reaminti declarațiile pe care le-a depus anterior bănuitul, învinuitul, având în vedere restricțiile art.104, alin.(3) CPP RM. În caz că ofițerului de urmărire penală nu reacționează la obiecțiile avocatului, acesta nu va ezita să insiste asupra includerii acestora în procesul-verbal de ascultare. În cel mai rău caz să zicem primind refuzul de a consemna obiecțiile în procesul verbal, nimic nu poate să-l împiedice pe apărător de a prezenta obiecțiile sale separat în scris. Aceste precizări le considerăm esențiale în contextul demarării ulterioare a procesului în fazele judiciare. Bazându-se pe obiecțiile consemnate, apărătorul în cadrul cercetării judecătorești ar avea un argument important în a convinge instanța de a nu da citire declarațiilor clientului său în faza urmăririi în condițiile art. 371 CPP RM, deoarece a fost admisă încălcarea ordinii de obținere a declarațiilor în faza urmăririi penale. Participând la audierea martorului, avocatul acestuia trebuie să reacționeze adecvat în caz de adresare a întrebărilor sugestive *Nu se admite punerea întrebărilor sugestive sau care nu se referă la premisa probelor și care în mod evident urmăresc scopul insultării și umilirii persoanei audiate.*(art.109, alin.(2) CPP RM).

Până la terminarea urmăririi penale apărătorul este în drept de a lua cunoștință de actele procedurale la care a participat clientul său, chiar și cu acelea la care avocatul nu a participat.

Apărătorul, de asemenea, este în drept să ia cunoștință de documentele care i-au fost prezentate sau trebuiau să-i fie prezentate bănuितului, învinuitului și până la admiterea apărătorului în proces. Atare interpretare rezultă din practica judiciară a Federației Ruse în baza Hotărârii Curții Constituționale a FR și altor țări¹ La solicitarea sa, avocatul-apărător, în condițiile prevederilor art. 45 din Legea nr. 1260-XV și a reglementărilor art. 68, art. 100 și art. 101 CPP RM, este în drept să primească gratuit copii de pe hotărârile care se referă la drepturile și interesele persoanei pe care o apără, putând să facă obiecții împotriva acțiunilor ilegale ale celorlalți participanți la proces, să primească obiecte, documente și informații pentru acordarea asistenței juridice.

Conform art. 92, alin.(2), pct.6) CPP RM avocatul martorului este în drept să se adreseze, cu permisiunea organului de urmărire penală, persoanei interesele căreia le reprezintă cu întrebări, observații, îndrumări, dreptul de a adresa întrebări fiind un instrument destul de eficient ce permite avocatului participarea activă în acumularea probelor. Întrebările apărătorului trebuie profund gândite și adresate numai atunci când va exista garanția că nu vor agrava situația învinuitului și pot fi îndreptate asupra descoperirii de noi împrejurări care nu au fost redată de persoana ascultată. De asemenea, întrebările pot fi date pentru concretizarea declarațiilor date anterior, detalierea fiecărui fragment în parte și folosirea lor în scopul apărării. Conținutul întrebărilor, momentul când au fost puse toate acestea trebuie să aibă un scop unic: determinarea împrejurărilor ce vor favoriza situația învinuitului.

Această oportunitate apare deoarece ofițerul de urmărire penală, întocmind procesul-verbal, îl interpretează în felul său, deseori schimbând sensul celor consemnate și de aceea, declarația învinuitului sau bănuितului trebuie să fie redată **”cuvânt cu cuvânt”**.

În procesul formulării întrebării, apărătorul trebuie să ia în considerație nivelul intelectual al persoanei căreia îi este adresată, starea ei emoțională, cunoașterea situației, caracterul relațiilor cu învinuitul, ș.a.m.d., câteodată fiind mai eficient a adresa mai multe întrebări mai simple, decât a formula întrebări prin fraze compuse, formate din mai multe propoziții. La adresarea întrebărilor, apărătorul trebuie să țină cont de capacitățile psihofiziologice ale persoanelor audiate, în funcție de acest fapt alegând timpul în care se pun întrebările, posibilitatea de a le repeta, concretiza, să ia măsuri în vederea eliminării epuizării, emoțiilor, neîncrederii, etc. În procesul expunerii libere, apărătorului nu i se admite înaintarea întrebărilor, deoarece persoana audiată poate uita multe momente importante care se pot reflecta negativ asupra apărării.

¹ Постановление Конституционного суда РФ от 27 июня 2000 года 11-П по делу о проверке конституционности положений ч. 1 ст. 47 и ч. 2 ст. 51 УПК РСФСР в связи с жалобой гр. В.И. Маслова // СЗ РФ, 2000, № 27, р. 2882

Apărătorul trebuie să adreseze bănuیتului, învinuitului întrebări la care ar putea să prognozeze răspunsul și se înscrie în poziția și strategia de apărare elaborată, o întrebare nereușită putând avea drept consecință declarații distructive pentru poziția apărării.

În cazul când unele întrebări sau date nu au fost introduse în procesul-verbal, apărătorul trebuie să-i amintească clientului său despre dreptul care îl are el de a introduce unele precizări sau completări în procesul-verbal al actului procesual la care a participat, ori personal să facă observații în scris vizând corectitudinea și deplinătatea celor scrise în procesul-verbal al actului de urmărire penală la care a participat¹

Este foarte importantă participarea apărătorului la înaintarea acuzării. Înaintarea acuzării învinuitului se va face de către procuror în prezența avocatului în decurs de 48 de ore din momentul emiterii ordonanței de punere sub învinuire, dar nu mai târziu de ziua în care învinuitul s-a prezentat sau a fost adus în mod silit. (art. 282, alin.(1) CPP RM). Faptul aducerii la cunoștință a ordonanței de punere sub învinuire și explicarea conținutului ei este atestat de semnăturile procurorului, învinuitului, avocatului și ale altor persoane care participă la această acțiune procesuală, aplicate pe ordonanța de punere sub învinuire, indicându-se data și ora punerii sub învinuire.

Ascultarea persoanelor în procesul penal constituie nu numai activitatea cea mai frecventă, ci, totodată, activitatea căreia, atât în cursul urmăririi penale, cât și în cursul judecății, îi este consacrată cea mai mare parte din timp, cel mai mare volum de muncă, în raport cu celelalte investigații legate de administrarea probelor și reprezintă, pentru organele de urmărire penală, nu o dată, sursa majoră a informațiilor necesare depistării adevărului. Bănuitul, învinuitul și inculpatul sunt purtători ai informației probante la fel ca martorul și partea vătămată. Declarațiile bănuیتului, învinuitului, inculpatului sunt informațiile scrise sau orale depuse de aceștia la audiere în condițiile prevăzute de CPP RM referitor la circumstanțele care au servit temei pentru a-i recunoaște în aceasta calitate, precum și la alte împrejurări ale cauzei pe care le cunosc (art.103, alin.(1) CPP RM). Conform caracterului său procesual, declarațiile bănuیتului, ca, de altfel, și declarațiile învinuitului, inculpatului sunt, pe de o parte, surse de probă, pe de altă parte-mijloace de apărare a lor.

Învinuitul, de obicei, este audiat în aceeași zi în condițiile prevăzute în art.104 CPP RM, evident în prezența prezența apărătorului ales care a participat la înaintarea acuzării sau a unui avocat care acordă asistență juridică garantată de stat. Nu se permite audierea bănuیتului, învinuitului, inculpatului în stare de oboseală, precum și în timpul nopții, decât doar la cererea persoanei audiate în cazurile ce nu suferă amânare, care vor fi motivate în procesul-verbal al audierii și în absența unui avocat și fără a i se oferi timp suficient și facilități pentru a-și pregăti apărarea. Astfel, în hotărârea CEDO din 6 octombrie 2009, în cauza *Petru Roșca c. Moldovei*, Curtea a notat că *“reclamantul s-a plîns cu privire la sancționarea sa în absența unui avocat și fără a i se oferi timp suficient și facilități pentru a-și pregăti apărarea, că reclamantul a solicitat asistența unui avocat și timp suficient pentru a-și pregăti apărarea. Mai mult, fiind închis într-o cameră de detenție peste noapte și fiind adus în fața instanței a doua zi dimineața, reclamantul nu a avut posibilitatea să se pregătească pentru această ședință. Starea sănătății s-a agravat peste noapte și el a fost, în general, incapabil să se prezinte adecvat în fața judecății. În lumina celor enunțate mai sus, Curtea a concluzionat că, în cazul de față, a existat o încălcare a Articolului 6 §1 în conexitate cu Articolul 6 §3 litera (c) și (d) din Convenție”*²

Până la începutul audierii, avocatul trebuie să se convingă că bănuیتului sau învinuitului îi este clară învinuirea înaintată, iar în caz de necesitate să participe la lămurirea ei. Acest fapt are o importanță deosebită în cazurile când în calitate de învinuit este un minor sau o persoană care suferă de o boală psihică sau fizică, deoarece starea lor îi limitează în perceperea corectă a cazului incriminat. În aceste cazuri, în timpul audierii atenția apărătorului trebuie să fie îndreptată spre: determinarea împrejurărilor, care ar putea să contribuie la achitarea învinuitului ori să-i atenueze răspunderea; evidențierea probelor în acest sens, astfel, învinuitul poate numi familiile martorilor, care vor confirma versiunea sa, să indice locul aflării probelor materiale și a documentelor ș.a.m.d.; stabilirea împrejurărilor, ce vor dovedi starea sănătății a învinuitului sau bănuیتului în cazul când el este bolnav de vreo maladie psihică sau fizică .

¹ Ворфоломеева Т.В. Криминалистика и профессиональная деятельность защиты.Киев, 1987, 187 с

² HOTĂRÎREA PLENULUI CSJ RM nr.11 din 24.12.2010 Cu privire la practica aplicării legislației pentru asigurarea dreptului la apărare al bănuیتului, învinuitului, inculpatului și condamnatului în procedură penală, *Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova*, 2011, nr.2-3, pag.33, pct.4

În practica judiciară s-a stabilit că *în raport cu art.6, alin.(3), lit. a) din CEDO prin care s-a statuat că orice acuzat are, în special, dreptul să fie informat, în termenul cel mai scurt, într-o limbă pe care o înțelege și în mod amănunțit, asupra naturii și cauzei acuzației aduse împotriva sa*¹, *în cazurile când învinuitul se sustrage de la urmărirea penală, nefiind posibilă înaintarea acuzării* în conformitate cu articolul 282 CPP RM, nu este posibilă terminarea urmăririi penale și nici trimiterea învinuitului în judecată. *Procurorul nefiind în drept a trimite cauza penală în judecată fără ca persoanei trase la răspundere penală să i se aducă la cunoștință ordonanța de punere sub învinuire și să i se asigure dreptul de a da explicații asupra acuzării aduse și a se explica obligațiile acestuia prevăzute în art.66 se consideră o încălcare a art.6 paragraful 3 lit. "a" din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale.* În cazul sustragerii învinuitului de la urmărirea penală, dar după înaintarea acuzării nu este obligatorie dispunerea prin ordonanță a căutării învinuitului în conformitate cu articolul 288, alin. (2) CPP RM, dar sunt suficiente și alte documente, respectiv ordonanța motivată care confirmă efectuarea investigațiilor în vederea căutării și găsirii învinuitului de către organele de urmărire penală la indicația procurorului.

*Astfel, Colegiul lărgit al CSJ al RM a conchis că prevederile legislației internaționale și naționale nu au fost respectate în cauza dată și ca rezultat au fost încălcate dreptul la un proces echitabil, care s-au soldat cu casarea sentinței și parțial a deciziei instanței de apel cu încetarea procesului penal conform art.391 alin.(1) pct.6) CPP RM, deoarece există circumstanțe care exclud tragerea lui S.E la răspundere penală ori administrativă*².

În conformitate cu art. 68, alin.(7) CPP RM apărătorul are și alte drepturi și obligații prevăzute de Codul de procedură penală. De asemenea, în baza art. 80, alin.(6) CPP RM reprezentantul victimei, părții vătămate, părții civile, părții civilmente responsabile are și el alte drepturi și obligații prevăzute de Codul de procedură penală. Anumite garanții durabile privind apărarea și reprezentarea efectivă a părților în proces sunt prezente în prevederile legii procesual-penale privind dispunerea și efectuarea expertizei judiciare ce constituie o cercetare în urma căreia se elaborează anumite concluzii care formează obiectul raportului de expertiză, un mijloc de probă.

Astfel, în art.142, alin.(1) CPP RM sunt prevăzute temeiurile pentru dispunerea și efectuarea expertizei, cazurile de oportunitate ale expertizei în procesul penal pentru constatarea, clarificarea sau evaluarea circumstanțelor ce pot avea importanță probatorie pentru cauza penală *”Expertiza se dispune în cazurile în care, pentru constatarea circumstanțelor ce pot avea importanță probatorie pentru cauza penală, sunt necesare cunoștințe speciale în domeniul științei, tehnicii, artei sau meșteșugului. Posedarea unor asemenea cunoștințe speciale de către persoana care efectuează urmărirea penală sau de către judecător nu exclude necesitatea dispunerii expertizei.”* Sub acest aspect, jurisprudența CEDO a dezvoltat anumite norme în baza prevederilor găsite în art. 6, alin.(1) și (3), a stabilit că rolul expertului în timpul procesului și maniera în care-și îndeplinește funcția sunt deosebit de hotărâtoare. În cauzele BONISCH și BEANDSTETTER, Curtea a constatat că *dreptul la un proces echitabil nu impune o obligație asupra instanțelor naționale de a numi experți la solicitarea apărării, atunci când opinia expertului numit de judecată susține constatările procurorului. Totuși Curtea Europeană este determinată să aplice articolul 6, alineatul 3, litera d) analogic cu modalitatea de aplicare a expertizelor*³.

Mai mult, în cazul Bonisch vs Austria de acum 25 de ani, CEDO arată foarte clar că expertul apărării nu a beneficiat de aceleași prerogative ca și cel al apărării, în timp ce în cazul Prepeliță vs Moldova, CEDO a constatat că prin intermediul Institutului Republican pentru Expertize Judiciare și Criminalistice, subordonat MJ de la Chișinău, statul este parte la proceduri.⁴

Procedura propunerii expertizei se statuează în conformitate cu art. 144 CPP RM, dispunerea acesteia putându-se realiza din inițiativa proprie și pe contul propriu al părților în aceleași condiții cu acțiuni premergătoare efectuării expertizei prevăzute în art. 145 CPP RM, de către organul de urmărire penală prin ordonanță sau de către instanța de judecată prin încheiere sau din oficiu de către organul de urmărire penală, ordonanța sau încheierea de dispunere a efectuării expertizei fiind obligatorie pentru

¹ Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale adoptată la Roma la 04.11.1950, semnată de RM la 13.07.1995, Ratificată prin Hotărârea Parlamentului nr.1298-XIII din 24 iulie 1997, în vigoare pentru RM din 12.09.1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 21.08.1999, nr.054.

² Decizia Colegiului penal al CSJ RM nr.1-ra-95/2006 din 28.02.2006//Buletinul CSJ RM, 2006,nr.6, p.19.

³ Vadim Jora, Comentariu CPP, 27.09.2011

⁴ Adrian Mogos, articol Hotărârile CEDO, ignorate de România, 16.07.2010

instituția sau persoana care urmează să efectueze expertize. Se mai reține că, potrivit alin.(3) al art. 144 CPP RM *”la efectuarea expertizei din inițiativă și pe contul propriu al părților, expertului i se remite lista întrebărilor, obiectele și materialele de care dispun părțile sau sînt prezentate, la cererea lor, de către organul de urmărire penală. Despre aceasta se întocmește un proces-verbal conform prevederilor art. 260 și 261”*, iar părților li se dă posibilitatea să argumenteze necesitatea includerii expertului, de a constata dacă expertul este de profilul respectiv, aceste date fiind incluse în procesul verbal. Expertul recomandat de către părți participă împreună cu expertul desemnat de către organele de urmărire penală la efectuarea expertizei, acest expert fiind preîntâmpinat ca și ceilalți despre răspunderea penală pentru concluzia falsă potrivit art. 312 CP RM

Nerespectarea acestor norme au consecințe serioase care se pot răsfrînge negativ asupra forței probante a concluziilor expertului, cât și asupra garantării altor drepturi importante a avocatului-apărător în faza urmăririi penale și examinării cauzei în judecată.

Pentru a fi mai elocvenți apelăm la practica judiciară. *În dosarul penal 2006038004 apărarea a pledat pentru a nu admite Raportul de expertiză medico-legală Nr.189/D din 12.01.2006 ca probă deoarece s-a încălcat în mod evident procedura de administrare a acestei probe cît și dreptul la apărare a lui Semionov I. Expertiza medico-legală a fost dispusă la 10.01.2006 și realizată la 12.01.2006. Despre dispunerea expertizei bănuitul a fost informat numai la 01.02.2006, iar apărătorul nu a fost notificat în general despre acest fapt. Mai mult ca atît s-a stabilit că acuzarea a neglijat prevederile art. art.145 C.P.P. al R. Moldova¹*

În atare situație s-a constatat că nici una din aceste norme, care reglementează acțiunile ce anticipează efectuarea expertizei nu au fost respectate și astfel au fost încălcate drepturile bănuitului pe care le are în legătură cu dispunerea expertizei, și anume: dreptul de recuzare a expertului, dreptul de a asista la efectuarea expertizei, dreptul de adresare expertului a întrebărilor suplimentare, dreptul de a recomanda un expert pentru a participa la efectuarea investigațiilor (art.142, alin.(3) CPP RM). Expertul care a realizat expertiza, șeful secției clinice cu stagiul profesional de 28 de ani, categorie superioară, nu s-a autorecuzat, iar părțile au fost private de dreptul de al recuza în conformitate cu prevederile art. 89, alin.(2), pct.5) CPP RM.

Acest fapt atrage nulitatea raportului de expertiză în cazul indicat, având în vedere art.251 CPP RM și urma să fie aplicate prevederile art. 94, alin.(1), pct.2) și alin.2 CPP RM de neadmitere a raportul de expertiză medico-legală Nr.189/D din 12.01.2006 în calitate de probă².

Trebuie de menționat în legătură cu acest caz că, apărătorul a fost privat de dreptul de a recuza expertul, deoarece au fost încălcate toate drepturile incluse în art. 144, art. 145 CPP RM, respectiv nu a știut de faptul că expertiza medico-legală a fost realizată de aceeași persoană care a realizat anterior examinarea medico-legală, deoarece conform art. 89, alin.(1), pct.5) CPP RM persoana nu poate lua parte la proces în calitate de expert dacă a participat în calitate de specialist anterior în același proces.

În altă cauză penală aceleași argumente au fost invocate de reprezentatul succesorului procedural care a solicitat în fața instanței de judecată din cadrul Judecătoriei Fălești anularea ordonanței de încetare a urmăririi penale emisă de procuratura la 30 iunie 2005. Instanța a acceptat cererea și a motivat încheierea de anulare a ordonanței de încetare a urmăririi penale, bazându-se pe faptul că nu au fost respectate prevederile art. 144, art. 145 CPP RM de către organul de urmărire penală³.

Dreptul avocatului de a participa sau de a reprezenta o parte din proces se naște din contractul de asistență juridică, încheiat în formă scrisă, între avocat și justițiabil sau mandatarul său. În baza acestui contract în care se prevede întinderea împuternicirilor conferite avocatului, apare o împuternicire avocațială, cu care ultimul se legitimează în fața organelor de urmărire penală și a instanței de judecată.

Având în vedere cele relatate în acest paragraf vom considera că participarea avocatului la activitatea procesuală de ascultare a învinuitului sau a inculpatului în faza de urmărire penală, în vederea stabilirii adevărului, reclamă, din partea organelor de urmărire penală și a procurorului, procedee corecte de interogare, ascultare, confruntare, în concordanță cu valorile morale ale societății democratice, care nu va admite procedeele probatorii de luare a declarațiilor învinuitului, pe termen

¹ Dosar penal nr. 2006038004//Arhiva judecătoriei sec.Buiucani, Mun.Chișinău

² Ibidem

³ Dosar penal nr. 2004370317// Arhiva judecătoriei Fălești

foarte lung, prelungit în timpul nopții, procedee degradante în obținerea de informații, mărturisiri de la învinuit sau inculpat, care aduc atingere demnității umane.

Prin Noul Cod de procedură penală al României s-a reglementat problema participării avocatului la efectuarea actelor de urmărire penală ori a audierii și la administrarea probelor. La asigurarea apărării efective a suspectului sau a inculpatului în faza de urmărire penală contribuie, în viziunea noului cod, și reglementarea dreptului general al avocatului suspectului sau inculpatului de a asista la efectuarea actelor de urmărire, așa cum prevede art. 92 NCPP. Prin alin.(1) al aceluiași art. 92 se stipulează explicit doar două excepții de la această regulă în care avocatul suspectului sau inculpatului nu are dreptul să asiste la efectuarea unor acte de urmărire penală și anume, pe de o parte, situația în care se utilizează metodele speciale de supraveghere ori cercetare, prevăzute în cap. IV din titlul IV al Codului de procedură penală, în cuprinsul art.138 NCPP fiind enumerate metodele speciale de supraveghere sau cercetare, definite fiecare în parte și explicat înțelesul unor termeni folosiți în cadrul definițiilor, iar pe de altă parte, situația în care se efectuează percheziția corporală sau a vehiculelor în cazul infracțiunilor flagrante.

Potrivit noilor reglementări apare noțiunea de încunoștințare a avocatului privind data și ora efectuării actului de urmărire penală ori a audierii realizate de judecătorul de drepturi și libertăți, ori în cazul efectuării percheziției domiciliare. În toate situațiile potrivit art. 92, alin.(2) și (5) NCPP, încunoștințarea se face la solicitarea avocatului, prin notificare telefonică, fax, e-mail sau prin alte asemenea mijloace, încheindu-se în acest sens un proces-verbal. În condițiile în care există dovada încunoștințării avocatului, în condițiile prevăzute de lege, lipsa avocatului nu împiedică efectuarea actului de urmărire penală sau a audierii potrivit art. 92, alin.(3) NCPP.

Potrivit alin.(4) al art. 92 NCPP *avocatul suspectului sau inculpatului are dreptul să participe la audierea oricărei persoane de către judecătorul de drepturi și libertăți, să formuleze plângeri, cereri și memorii*. De asemenea, potrivit art. 92, alin.(6) NCPP se prevede explicit că în cazul în care avocatul suspectului sau al inculpatului este prezent la efectuarea unui act de urmărire penală, se face mențiune despre aceasta și despre eventualele obiecțiuni formulate, *iar actul este semnat și de avocat*. În plus, potrivit art. 95, alin.(1) NCPP avocatul are dreptul de a formula plângere potrivit art. 336 – 339 NCPP fiind vorba despre plângerea împotriva actelor și măsurilor de urmărire penală dispuse de organul de cercetare penală, respectiv de procuror.

În tot cursul urmăririi penale conform art. 93 NCPP avocatul persoanei vătămate, al părții civile sau al părții responsabile civilmente are dreptul să fie încunoștințat prin notificare telefonică, fax, e-mail sau prin alte asemenea mijloace, încheindu-se în acest sens un proces-verbal, să asiste la efectuarea oricărui act de urmărire penală în condițiile art. 92 NCPP, de a consulta actele dosarului și de a formula cereri, plângeri și a depune memorii.

Dreptul avocatului de a beneficia de timpul și înlesnirile necesare pentru pregătirea și realizarea unei apărări efective prevăzut la art. 92, alin.(8) NCPP înseamnă că, și în faza de urmărire penală, apărătorul suspectului sau inculpatului poate solicita ca audierea să se efectueze la o dată ulterioară aducerii la cunoștință a calității de suspect sau inculpat¹. De asemenea, potrivit art. 93, alin.(4) NCPP asistența juridică asigurată de avocat are caracter obligatoriu, când persoana vătămată sau partea civilă este o persoană lipsită de capacitate de exercițiu ori cu capacitate de exercițiu restrânsă.

Printre noutățile aduse de Noul Cod de procedură penală privind dreptul la apărare, regăsim la art. 94, alin.(1) NCPP și accesul avocatului la dosarul de urmărire penală, în timpul urmăririi penale în sensul dreptului de a consulta dosarul de urmărire penală, acest drept neputând fi exercitat, nici restrâns în mod abuziv.

În scopul asigurării condițiilor necesare pentru efectuarea unei apărări juste, concrete și efective, conținutul dreptului de a consulta dosarul, pe lângă dreptul de a asista la efectuarea actelor de urmărire penală, se referă la posibilitatea avocatului de a citi întregul material al dosarului de urmărire penală potrivit art. 94, alin.(7) NCPP, studia actele aflate la dosar, de a nota informații și date din acel dosar, dar și de a obține fotocopii de pe aceste acte potrivit art. 94, alin.(2) NCPP.

Cu privire la modalitatea în care avocatul va studia dosarul în cursul urmăririi penale, la art. 94, alin.(3) NCPP se arată că procurorul ori organul de cercetare penală prin delegare de atribuții va stabili data și durata consultării dosarului într-un termen rezonabil, astfel încât avocatul să aibă la dispoziție un timp rezonabil pentru studiu.

¹ Noul Cod de procedură penală – M Public, 2014

Un alt element de noutate vizează reglementarea dreptului de a consulta dosarul care nu este un drept absolut, putând fi limitat motivat de procuror în scopul bunei desfășurări a urmăririi penale pe toată perioada cât o persoană are calitatea de suspect sau pentru cel mult 10 zile față de inculpat (după punerea în mișcare a acțiunii penale) în temeiul art. 94, alin.(4) NCPP. Cu toate acestea, potrivit art. 94, alin.(5) NCPP avocatul *are obligația să păstreze confidențialitatea sau secretul datelor și actelor de care a luat cunoștința cu ocazia consultării dosarului* din cursul urmăririi penale.

Prin excepție de la dispozițiile art. 94, alin. (4) NCPP, legiuitorul român, prin alin.(6) al articolului se arată că, sub nici o formă și pentru nici un motiv, dreptul avocatului de a studia declarațiile părții pe care o asistă ori o reprezintă *sau ale subiectului procesual principal pe care îl asistă ori îl reprezintă* nu poate fi restrictionat.

În privința măsurilor preventive, legiuitorul a instituit dreptul avocatului potrivit art. 209, alin.(8), (9) NCPP și rolul acestuia în apărarea suspectului ori a inculpatului reținut sau arestat care are dreptul de a beneficia de avocat potrivit art. 89, alin. (2) NCPP, asistența juridică a inculpatului fiind obligatorie statuată în art. 209, alin. (6), art. 218, alin. (6), art. 225, alin. (5) NCPP

Apărarea fiind considerată o activitate procesuală complexă, se impune ca la eforturile persoanei ce luptă pentru apărarea drepturilor și intereselor sale, să se alăture și participarea unui avocat care poate fi o persoană aleasă sau numită din oficiu în procesul penal în scopul de a ajuta părțile să-și apere interesele ocrotite de lege.

În concluzie, legiuitorul moldovean și român prin reglementările din Constituția Republicii Moldova și a României, din Codurile de procedură penală și din legile speciale a înțeles să ocrotească părțile procesului penal prin asigurarea dreptului la apărare doar printr-o persoană care are calificarea profesională și cunoștințe de specialitate și are dreptul să acorde asistență juridică sau să reprezinte părțile într-un proces, rolul avocatului în desfășurarea acestei fiind de a susține nevinovăția clientului său și de a asigura prezumția nevinovăției.

Bibliografie:

Cărți:

1. *Vitalie Rusu, Arina Turcan. GHIDUL AVOCATULUI CARE ACORDĂ ASISTENȚĂ JURIDICĂ GARANTATĂ DE STAT COPILOR VICTIME ȘI MARTORI ÎN PROCESUL PENAL*, Chișinău, 2015
2. Игнатов Д.С. Криминалистические основы деятельности адвоката-защитника по сбору доказательств и представлению их суду. Автореферат дис.канд.юрид.наук. Ижевск, 2004
3. Ворфоломеева Т.В. Криминалистика и профессиональная деятельность защиты. Киев, 1987
4. Vadim Jora, Comentariu CPP, 27.09.2011
5. Noul Cod de procedură penală – M Public, 2014

Articole:

1. Golubenco Gh. Avocatul – subiect al criminalistici. În: “Avocatul poporului”, Chișinău, 2003, nr. 2
2. Постановление Конституционного суда РФ от 27 июня 2000 года 11-П *по делу о проверке конституционности положений ч. 1 ст. 47 и ч. 2 ст. 51 УПК РСФСР в связи с жалобой гр. В.И. Маслова* // СЗ РФ, 2000, № 27
3. Орлов Ю. Условия и способности участия защитника-адвоката в некоторых следственных действиях//Уголовное право.Москва, 2003, №4
4. Adrian Mogos, articol Hotărârile CEDO, ignorate de România, 16.07.2010

Legislație:

1. *Noul Cod penal. Noul Cod de procedură penală*, București, C. H. Beck, 2014. Publicat în M. Of. no. 486, 15 Iulie 2010, modificat și completat prin O.U.G no. 3/2014/M. Of.no. 98, 7 Februarie 2014
2. *Codul de procedură penală al Republicii Moldova no. 122 -XV* of March 14, 2003. In : Buletinul Oficial al Republicii Moldove no. 104-110 din 07 June 2003.
3. *Legea no. 51/1995 privind organizarea și exercitarea profesiei de avocat* (republicată) In: M. Of. Romania no. 113 din 06 Martie 2001, P. I.
4. *Legea no. 1260-XV/privind avocatura modificată prin Legea no. 215- XVI din 13 Iulie 2006* . In: Buletinul Oficial al Republicii Moldova no. 126-127 (1001, 12 Septembrie 2002)

5. **Statutul profesiei de avocat.** Publicat în M. Of. no. 284/31 Mai 2001, Romania
 6. **Statutul avocatului.** Publicat la 08.04.2011 în Buletinul Of. no. 54-57, Articol No. 220, Republica Moldova
- Practică judiciară**
1. HOTĂRÎREA PLENULUI CSJ RM nr.11 din 24.12.2010 Cu privire la practica aplicării legislației pentru asigurarea dreptului la apărare al bănuțitului, învinuitului, inculpatului și condamnatului în procedură penală, *Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2011, nr.2-3*
 2. Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale adoptată la Roma la 04.11.1950, semnată de RM la 13.07.1995, Ratificată prin Hotărârea Parlamentului nr.1298-XIII din 24 iulie 1997, în vigoare pentru RM din 12.09.1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 21.08.1999, nr.054.
 3. Decizia Colegiului penal al CSJ RM nr.1-ra-95/2006 din 28.02.2006//Buletinul CSJ RM, 2006,nr.6
 4. Dosar penal nr. 2006038004//Arhiva judecătoreiei sec.Buiucani, Mun.Chișinău, Republica Moldova
 5. Dosar penal nr. 2004370317// Arhiva judecătoreiei Fălești, Republica Moldova

DELIMITAREA INFRAȚIUNILOR PREVĂZUTE LA ART.190 CP RM DE INFRAȚIUNILE PREVĂZUTE LA ART.196 CP RM: CONOTAȚII TEORETICE ȘI PRACTICE

BRÎNZA Liubovi, doctor,
Judecător la Curtea de Apel Chișinău,
RENIȚĂ Gheorghe, asistent judiciar,
Judecătoria Centru, mun. Chișinău

Abstract: *In this study the similarities and differences between the crimes under the marginal name of fraud (art.190 PC RM) and the crimes under the name of causing material damage through deception or abuse of trust (art.196 PC RM) are outlined. It revealed that similar adjacent actions, which are manifested either by deception or by abuse of trust, are both present in the criminal activity in art.190 and 196 PC RM. Also, it is accentuated that the rights upon the goods of another person – movable or unmovable – do not constitute object of criminal influence when related to crimes provided in art.190 PC RM whereas such a possibility that these rights could affect the criminal influence for the offences of art.196 PC RM is potential. Not least, it is concluded that in the hypothesis of crimes stipulated in art.190 PC RM, the main activity implies the action of taking possession of the goods of the victim, while in the case of art.196 PC RM, the wrongdoer does not obtain possession of the actual goods of the victim.*

Necesitatea prezentării unor succinte sublinieri destinate disocierii infraționilor reunite sub denumirea marginală de escrocherie (art.190 CP RM) de infraționile reunite sub denumirea marginală de cauzare de daune materiale prin înșelăciune sau abuz de încredere (art.196 CP RM), ne este prilejuită, pe de o parte, de multitudinea de cazuri înregistrate în baza art.190 și 196 CP RM în tabloul manifestărilor infraționale din țara noastră¹, iar pe de altă parte, de practica judiciară neuniformă de aplicare a acestor infraționi.

Astfel, sintetic spus, *asemănările* dintre infraționile prevăzute la art.190 și 196 CP RM se rezumă la:

- 1) același obiect juridic generic – relațiile sociale cu privire la patrimoniu;

¹ Din punct de vedere statistic, în Republica Moldova, numărul de cazuri înregistrate în baza art.190 CP RM în ultimii ani se cifrează la: 1841 – în anul 2010; 1574 – în anul 2011; 1651 – în anul 2012; 2058 – în anul 2013; 2068 – în anul 2014; 758 – în primele cinci luni ale anului 2015. Corelativ, numărul de cazuri înregistrate în ultimii ani în baza art.196 CP RM se cifrează la: 37 – în anul 2010; 30 – în anul 2011; 44 – în anul 2012; 54 – în anul 2013; 37 – în anul 2014; 15 – în primele cinci luni ale anului 2015*.

* Selevestru I. *Răspunderea penală pentru delapidarea averii străine: Monografie*. Chișinău: CEP USM, 2015, p.304-309.

2) obiectul juridic special al infracțiunilor prevăzute la art.190 și 196 CP RM are un caracter complex;

3) în ipoteza infracțiunilor confruntate obiectul juridic secundar îl constituie relațiile sociale cu privire la libertatea manifestării de voință și minimul necesar de încredere;

4) prezența aceleiași acțiuni adiacente, care se manifestă în mod alternativ prin înșelăciune sau abuz de încredere;

5) infracțiunile prevăzute la art.190 și 196 CP RM sunt materiale;

6) infracțiunile reunite sub denumirea marginală de escrocherie și infracțiunile reunite sub denumirea marginală de cauzare de daune materiale prin înșelăciune sau abuz de încredere se caracterizează prin vinovăție sub formă de intenție directă;

7) pentru calificarea faptelor potrivit art.190 și 196 CP RM, este ineluctabilă prezența scopului special – a scopului de cupiditate;

8) în cazul alin.(2)-(5) art.190 și alin.(4) art.196 CP RM, subiect al infracțiunii poate fi persoana fizică responsabilă care a atins vârsta de 14 ani;

9) coincidența unor circumstanțe agravante (lit.b) alin.(2) și alin.(3) art.190, și respectiv, lit.b) alin.(2) și lit.a) alin.(3) art.196 CP RM).

În afară de aceste similitudini, coraportul dintre infracțiunile reunite sub denumirea marginală de escrocherie și infracțiunile reunite sub denumirea marginală de cauzare de daune materiale prin înșelăciune sau abuz de încredere este conturat de multiple *deosebiri*.

În primul rând, aceste incriminări se disting după obiectul juridic principal. Dacă în cazul infracțiunilor inserate la art.190 CP RM obiectul juridic principal este reprezentat de relațiile sociale cu privire la posesiunea asupra bunurilor mobile, atunci obiectul juridic principal al infracțiunilor statuate la art.196 CP RM îl formează relațiile sociale cu privire la patrimoniu, care au în conținutul lor un drept de creanță. De asemenea, este de remarcat că în ipoteza prevăzută la lit.d) alin.(2) art.190 CP RM, în plan secundar, se aduce atingere și relațiilor sociale cu privire la desfășurarea normală a activității de serviciu¹.

În mod special, infracțiunile analizate necesită a fi delimitate sub aspectul entității materiale supuse influențării infracționale (obiectul material). Din această perspectivă, amintim că la pct.15 din Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor”, nr.23 din 28.06.2004, se arată: „Obiect material al escrocheriei îl pot constitui bunurile, precum și drepturile asupra acestora (sublinierea ne aparține – *n.a.*), dobândite în mod ilicit. Drepturile dobândite ilicit asupra bunurilor vor constitui obiect material al escrocheriei, dacă ele asigură în continuare posibilitatea de a deține, a folosi și a dispune de obiectul escrocheriei (bunul)”². Această mostră de tălmăcire (care de altfel, are un caracter de recomandare (alin.(7) art.7 CPP RM)) este, pe bună dreptate, criticată de V.Stati, care a demonstrat că dreptul asupra bunurilor străine – mobile sau imobile – nu constituie obiectul influențării nemijlocite infracționale în cazul infracțiunilor prevăzute la art.190 CP RM³. Or, după cum accentuează însuși autorul citat: „bunul imobil poate reprezenta obiectul material al escrocheriei doar în cazul în care dobândirea dreptului asupra bunurilor străine prin înșelăciune sau abuz de încredere ar constitui una dintre modalitățile normative ale escrocheriei. Însă, în art.190 CP RM nu este specificată o astfel de modalitate normativă”⁴. Apropo, o atare modalitate normativă este ancorată în art.159 din Codul penal al Federației Ruse. Se pare că Plenul Curții Supreme de Justiție încearcă (de altfel, nu în premieră) să-și aroge atributul de a legifera, ceea ce sfidează art.6 combinat cu alin.(1) art.60 din Constituția Republicii Moldova.

Totuși, în sensul dat, se profilează următoarea întrebare: care trebuie să fie calificarea juridică în ipoteza obținerii prin înșelăciune sau abuz de încredere a dreptului asupra unui bun imobil?

Răspunzând la această întrebare, creionăm că într-o primă orientare jurisprudențială (majoritară), s-a considerat că o astfel de faptă urmează a fi calificată în baza uneia dintre prevederile

¹ Brînza S., Stati V. *Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol.I*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015, p.907, 945.

² *Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova*, 2004, nr.8, p.5-11.

³ Stati V. *Observații critice referitoare la modificările și completările operate la 22.12.2014 în Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor”, nr.23 din 28.06.2004*. În: *Revista Națională de Drept*, 2015, nr.2, p.2-18; sau, în: *Dreptul. Săptămânal juridic*, 2015, nr.6, p.1, 3-4; nr.7, p.1, 3-5.

⁴ *Ibidem*.

art.190 CP RM, soluția fiind argumentată prin prisma explicației patologice cuprinse la pct.15 din hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție prenotată¹.

Dimpotrivă, în cea de-a doua optică jurisprudențială (minoritară), se pledează pentru aplicarea uneia dintre prevederile consemnate la art.196 CP RM. De pildă, într-o cauză dedusă judecării s-a ales că: *acțiunile inculpatei I.L., manifestate prin înregistrarea imobilului, ce aparținea cu drept de proprietate familiei P., în baza actelor oficiale, despre care îi era cunoscut că sunt false, sunt în legătură cauzală cu daunele materiale în proporții deosebit de mari aduse proprietarilor acestuia, astfel acțiunile ei întrunesc elementele infracțiunii prevăzute la alin.(4) art.196 CP RM*².

Existența unor hotărâri judecătorești ce promovează soluții diametral opuse pentru una și aceeași stare de fapt, generează o insecuritate juridică, fapt deloc aprobat de către CtEDO³. Să încercăm să aflăm cauza unei astfel de interpretări contradictorii.

Cel mai probabil, substratul logic al primei concluzii derivă anume din considerentul că în art.190 CP RM se operează cu termenul generic „bunuri”⁴ și din tratamentul sancționator mai aspru instituit de legiuitor *in abstracto* la art.190 CP RM în comparație cu art.196 CP RM. În acest fel, se tălmăcește extensiv legea penală și se dă prioritate principiului echității. Însă, până ce își extinde efectele principiul legalității incriminării consfințit la art.3 CP RM. În context, în cauza *Achour versus Franța*⁵ CtEDO a statuat că: „principiul *nullum crimen, nulla poena sine lege* ordonă, printre altele, ca să nu se aplice legea penală în mod extensiv în detrimentul acuzatului” (§41). Intuim că acest din urmă deziderat este luat în calcul în speța adusă ca exemplu mai sus. Deci, apare o ciocnire între principiul echității și cel al legalității, în cadrul căreia, ultimul ar trebui să se impună. Concomitent, *ab absurdo sensu*, s-a deslușit că bunul imobil sau drepturile asupra bunurilor mobile sau imobile nu pot fi sustrate⁶. Or, în art.190 CP RM noțiunea „dobândire ilicită” are sensul autentic de „sustragere”⁷. Așadar, fiind pe terenul dreptului penal, materie în care primează interpretarea literală și restrictivă, ne alăturăm la opinia potrivit căreia: în ipoteza dobândirii ilicite a bunurilor imobile străine prin înșelăciune sau abuz de încredere este aplicabil, după caz, art.196 CP RM sau art.106 din Codul contravențional⁸.

Generalizând, reținem că obiectul material al infracțiunilor reunite sub denumirea marginală de escrocherie este format din bunurile care au o existență materială, sunt create prin munca omului, dispun de valoare materială și cost determinat, fiind bunuri mobile și străine pentru făptuitor. În contrast, obiectul material infracțiunilor reunite sub denumirea marginală de cauzarea de daune materiale prin înșelăciune sau abuz de încredere îl constituie bunurile mobile, imobile, serviciile și lucrările. În același timp, dreptul asupra bunurilor altei persoane poate să reprezinte obiectul imaterial al infracțiunilor prevăzute la art.196 CP RM⁹.

În această consecutivitate, sesizăm că diferențe implică și victima infracțiunii. La concret, în cazul infracțiunilor prevăzute la art.190 CP RM, în calitate de victimă evoluează posesorul de fapt al bunului mobil. Aceasta întrucât legea penală are în vedere nu poziția juridică a victimei, ci fapta ilicită a subiectului. Pe când, în situația infracțiunilor prevăzute la art.196 CP RM, victimă a infracțiunii poate fi doar proprietarul. De aceea, fapta proprietarului, care cauzează, prin înșelăciune sau abuz de încredere, daune materiale unui posesor legitim, nu poate fi calificată conform art.196 CP RM. În prezența unor temeuri suficiente, o asemenea faptă ar putea fi calificată ca samavolnicie, în baza art.352 CP RM sau art.335 din Codul contravențional¹⁰.

¹ Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 02.12.2015. Dosarul nr.1ra-1235/2015. www.csj.md (vizitat 15.05.2016); Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 15.12.2015. Dosarul nr.1a-1537/15. <http://cac.justice.md> (vizitat 15.05.2016); etc.

² Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 09.04.2014. Dosarul nr.1ra-689/14. www.csj.md (vizitat 15.05.2016); etc.

³ Case of Tudor Tudor versus România. Judgment of 24.03.2009. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-91885> (vizitat 15.05.2016); etc.

⁴ O interpretare sistemică a prevederilor din cap. VI al părții speciale a Codului penal ne permite să tragem concluzia că termenul „bunuri”, folosit de legiuitor, nu poate să includă și înțelesul de drepturi patrimoniale. De fapt, chiar din conținutul alin.(1) art.303 din Codul civil rezultă tocmai această denotație *ad-hoc*.

* Apud: Stati V. *Observații critice* ..., p.14.

⁵ Case of Achour versus France. Judgment of 29.03.2006. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-72927> (vizitat 15.05.2016)

⁶ Stati V. *Observații critice* ..., p.5.

⁷ Brînza S., Stati V. *Drept penal. Partea Specială. Vol.I*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2011, p.649; Brînza S., Stati V. *Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol.I*, p.908; Poalelungi M., Dolea I., Vizdoagă T., et al. *Manualul judecătorului pentru cauze penale*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013, p.661.

⁸ Botezatu I. *Răspunderea penală pentru escrocherie: Material didactico-științific*. Chișinău: CEP USM, 2010, p.127-128; Brînza S., Stati V. *Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol.I*, p.907.

⁹ Brînza S., Stati V. *Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol.I*, p.907, 945-946.

¹⁰ *Ibidem*, p.818, 946.

Sub aspectul laturii obiective, nuanțăm că acțiunea principală a faptei prejudiciabile a infracțiunilor prevăzute la art.190 CP RM rezidă în dobândirea ilicită a bunurilor altei persoane, care semnifică sustragere. Iată de ce, s-a propus judicios ca în art.190 CP RM locuțiunea „dobândirea ilicită” să fie înlocuită prin termenul adecvat „sustragerea”¹. De aici și concluzia: infracțiunile prevăzute la art.190 CP RM sunt doar comise. De cealaltă parte, infracțiunile prevăzute la art.196 CP RM pot fi atât comise, cât și omise. În particular, acțiunea sau inacțiunea principală a faptei prejudiciabile a infracțiunilor fixate la art.196 CP RM se exprimă în cauzarea de daune materiale. În acest sens, în doctrina juridică, cu titlu exemplificativ, sunt decelate următoarele modalități faptice ale infracțiunilor inserate la art.196 CP RM: folosința ilicită de bunurile mobile ale victimei (care au fost încredințate făptuitorului), urmată de trecerea în folosul lui a profitului obținut care trebuia să fie remis victimei (de exemplu, exploatarea mijloacelor de transport, a utilajelor, a mecanismelor, a tehnicii de calcul încredințate în legătură cu serviciul; transportarea fără bilet contra recompensă a pasagerilor sau a mărfurilor de către însoțitorii de vagoane sau de către alte persoane care nu sunt îndrituite să primească plata pentru transportare etc.); dobândirea ilicită a dreptului asupra bunurilor victimei, atunci când făptuitorul exercită facultățile pe care le are un subiect de drept real derivat (uzufructuar, superficial, uzuar, etc.), fără a avea acest drept; eschivarea de la plata pentru folosința bunurilor, serviciilor, lucrărilor datorată conform contractului sau legii².

În contextul celor elucidate, semnalăm că în practica judiciară fapta de transportare fără bilet contra recompensă a pasagerilor de către însoțitorii de vagoane, a primit aprecieri juridice diferite. Astfel, unele instanțe au considerat că respectiva faptă urmează a fi calificată în baza art.190 CP RM³. Altele, au opinat că, într-un prim reflex, această faptă necesită a fi calificată în baza art.196 CP RM, însă deoarece prejudiciul nu s-a cifrat la proporții mari, devine incident art.106 din Codul contravențional – cauzare de daune prin înșelăciune și abuz de încredere, în cazul în care fapta nu constituie o sustragere și nu întrunește elementele infracțiunii⁴.

În aceste condiții, apare ca firească întrebare: care este calificarea corectă în situația analizată? În căutarea răspunsului, trebuie să notăm că dilema abordată a fost suspusă unei investigații de mare anvergură de către V.Stati și R.Popov⁵. Dânsii, au reliefat că: „în ipoteza primirii de către însoțitorul de vagoane de pasageri a recompensei pentru călătoria fără bilet a pasagerului, pasagerul beneficiază ilegal de serviciul de transport prestat de către proprietarul trenului; acesta din urmă nu primește în schimb plata cuvenită, întrucât împuternicirea de a o primi și-o arogă însoțitorul de vagoane de pasageri; însoțitorul de vagoane de pasageri nu remite și nici nu intenționează să remită plata pentru călătoria fără bilet către proprietarul trenului. Expresia juridică, în planul dreptului civil, a acestor schimbări materiale (gol patrimonial) o constituie daunele materiale suportate de către proprietarul trenului. În acest sens, masa patrimonială a proprietarului trenului nu sporește în proporția pe care o exprimă eschivarea făptuitorului de a-i remite plata pentru călătoria fără bilet”⁶. Din aceste rațiuni, *inter alia*, s-a conchis că „în situația admiterii, contra recompensă, de către însoțitorul de vagoane de pasageri a călătoriei fără bilet a pasagerului, calificarea de ansamblu se va face în baza art.106 și alin.(3) art.204 din Codul contravențional”⁷, concluzie la care subscriem fără rezerve. Într-adevăr, în situația analizată, nu persistă o sustragere, iar art.190 CP RM nu poate fi aplicat.

Într-o altă succesiune de idei, punctăm că și conținutul urmărilor prejudiciabile este divergent, și anume: în cazul infracțiunilor reunite sub denumirea marginală de escrocherie, urmările prejudiciabile se exprimă sub forma prejudiciului patrimonial efectiv, în timp ce în cazul infracțiunilor reunite sub denumirea marginală de cauzare de daune materiale prin înșelăciune sau abuz de încredere, urmările prejudiciabile se pot exprima fie sub forma prejudiciului patrimonial efectiv, fie sub forma venitului ratat⁸.

Spre deosebire de norma art.190 CP RM, din lecturarea dispoziției art.196 CP RM, transpare ideea că circumstanțele săvârșirii infracțiunii au atât un caracter secundar, cât și obligatoriu. Aceste

¹ Stati V. *Observații critice ...*, p.13.

² Brînza S., Stati V. *Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol.I.*, p.946-947.

³ Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 16.06.2015. Dosarul nr.1a-451/2015. <http://cac.justice.md> (vizitat 15.05.2016)

⁴ Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 04.05.2015. Dosarul nr.1a-567/15. <http://cac.justice.md> (vizitat 15.05.2016)

⁵ Stati V., Popov R. *Unele precizări cu privire la înțelesul noțiunii „persoană publică” (alin.(2) art.123 din Codul penal)*. În: Revista Națională de Drept, 2015, nr.4, p.12-22; sau, în: Dreptul. Săptămânal juridic, 2015, nr.15, p.1-5.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Brînza S., Stati V. *Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol.I.*, p.947.

circumstanțe condiționează că fapta de cauzare de daune materiale prin înșelăciune sau abuz de încredere să nu constituie sustragere.

În acest segment de cercetare, prezintă relevanță următoarea speță: *inculpatul C.I. este învinuit în aceea că, la 16.01.2008, prin participare simplă cu C.L., aflându-se în piața auto „Pruncul”, urmărind scopul dobândirii ilicite a autocamionului de model „Man Tga”, cu numărul de înmatriculare X, profitând de faptul că se cunoșteau de aproximativ 10 ani cu Z.A., invocând pretextul achitării costului autocamionului de 55.000 euro într-o perioadă de un an de zile, prin înșelăciune și abuz de încredere, acționând cu intenție directă, s-au deplasat la Biroul de înregistrare a autovehiculelor nr.5 din str. Muncești, 121 A, mun. Chișinău, unde au înregistrat autocamionul menționat pe numele lui C.L., fiul său, însușind astfel bunul dobândit ilicit, iar costul autocamionului nu l-a achitat până în prezent, cauzându-i părții vătămate Z.A. o daună materială în proporții deosebit de mari, care la cursul oficial de schimb al BNM constituie 922.350 lei¹.*

În speță, instanța de fond a considerat că, în drept, fapta respectivă se circumscrie normei consemnate la alin.(4) art.196 CP RM, deoarece nu s-a stabilit intenția de a sustrage bunul. Nefiind de acord cu această calificare, acuzatorul de stat a declarat apel, solicitând condamnarea lui C.I. în baza alin.(5) art.190 CP RM. La rândul său, instanța de apel a constatat intenția directă a inculpatului C.I. de a dobândi ilicit, prin înșelăciune și abuz de încredere a bunului părții vătămate, care a dorit să vândă autocamionul la prețul de 55.000 euro, după care înregistrând autocamionul pe numele fiului acestuia, C.L., s-a eschivat de a achita costul autocamionului, prin ce i-a cauzat părții vătămate Z.A. o daună materială în proporții deosebit de mari. Pe cale de consecință, s-a postulat că, la caz, acțiunile lui C.I. se pretează normei prevăzute la alin.(5) art.190 CP RM².

În ce ne privește, alegem să achiesăm părerea instanței de apel. Opțiunea noastră este nutrită de următoarele argumente: după cum rezultă din speță, masa patrimonială a victimei a fost diminuată în aceeași proporție în care a sporit masa patrimonială a făptuitorului. Generic spus, această trăsătură este caracteristică pentru infracțiunile prevăzute la art.190 CP RM³. În opoziție, s-a etalat că în cazul infracțiunilor specificate la art.196 CP RM, masa patrimonială a victimei nu sporește în proporția pe care o exprimă eschivarea făptuitorului de a-și executa obligațiile pecuniare față de victimă; sau masa patrimonială a victimei este diminuată, fără însă a spori masa patrimonială a făptuitorului. În alți termeni, în ipoteza infracțiunilor prevăzute la art.190 CP RM, acțiunea principală presupune luarea bunului din posesiunea victimei, câtă vreme în cazul infracțiunilor prevăzute la art.196 CP RM, făptuitorul nu obține în posesiune bunuri concrete ale victimei. El se eschivează în mod fraudulos să-i transmită victimei bunurile care i se cuvin or se folosește de aceste bunuri în detrimentul victimei⁴.

Și o ultimă precizare: în comparație cu art.196 CP RM în ipoteza operării circumstanței agravante consemnate la lit.d) alin.(2) art.190 CP RM (cu folosirea situației de serviciu), este necesar ca subiectul infracțiunii să aibă o calitate specială: persoană cu funcție de răspundere sau persoană care gestionează o organizație comercială sau altă organizație nestatală.

ASPECTE TEORETICE ȘI PRACTICE PRIVIND CONTROLUL VAMAL ASUPRA CORECTITUDINII DATELOR DIN DECLARAȚIA VAMALĂ ÎN DETALIU

ROTUNDU Edgar, doctorand, lector universitar,
Universitatea de Stat din Moldova

Abstract: *The first tariff regulatory ratios arise from the passage of goods and vehicles across the customs border, and the time the obligation to pay customs duties is linked to the receipt of the customs declaration by the person responsible official of the customs authorities. Thus, the customs legislation, linking the emergence obligation to pay customs payments by submitting no any document containing data about goods and means of transport which are subject to customs clearance and customs control, but only to the customs declaration, which usually contained main data about*

¹ Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 09.12.2015. Dosarul nr.1ra-1463/2015. www.csj.md (vizitat 15.05.2016)

² Ibidem.

³ Brînza S., Stati V. *Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol.I.*, p.948.

⁴ Ibidem.

specific foreign economic transaction, the authenticity of which the declarant is responsible under the law.

Keywords: *customs declaration, customs control, offense, civil penalty, material responsibility.*

Înainte de determinarea particularităților privind controlul vamal asupra corectitudinii datelor din declarația vamală în detaliu, vom încerca să analizăm unele aspect teoretice privind răspunderea în dreptul vamal, instituție ce conține elemente corelative cu cercetarea ce urmează a fi efectuată.

Norma juridică influențează și determină comportamentul uman, însă nu orice normă juridică va avea relevanța sau rezultatul scontat din punct de vedere juridic. Astfel, conduita persoanelor obligate să respecte dispoziția poate fi conformă sau să contravină ei. Prin conduită ilicită se va înțelege acțiunea sau inacțiunea contrară prevederilor normei juridice săvârșită de către o persoană care are capacitatea de a răspunde pentru faptele sale. Deci, orice încălcare a normei juridice va atrage după sine răspunderea juridică. Însuși termenul „răspundere” presupune faptul de a răspunde; obligația de a răspunde de îndeplinirea unei acțiuni, sarcini etc.; responsabilitate, consecință rezultată din neîndeplinirea unei obligații legale¹.

Deseori, unele forme ale răspunderii juridice se exclud reciproc, neputând exista cu privire la aceeași faptă. De exemplu, răspunderea penală exclude răspunderea contravențională sau, dimpotrivă, răspunderea penală este compatibilă și poate concura cu răspunderea civilă delictuală. Aici putem menționa faptul că însăși răspunderea atât ca concept în cadrul sistemului normativ, cât și în aplicarea acestui cadru juridic ca formă specială de realizare a dreptului privit ca unitate, este inerentă înseși existenței acestuia, precum și realizării sale.

Vorbind despre răspunderea penală, ca formă a răspunderii în cadrul dreptului vamal menționăm că una dintre cele mai frecvente forme este răspunderea penală. Una dintre cele mai frecvente forme ale răspunderii în cadrul dreptului vamal este nemijlocit răspunderea penală, care în cadrul dreptului vamal al Republicii Moldova se realizează în două cazuri, și anume:

- în caz de contrabandă, faptă infracțională prevăzută de art.248 Cod penal al Republicii Moldova.

- în caz de eschivare de la achitarea plăților vamale, faptă infracțională prevăzută de art.249 Cod penal al Republicii Moldova.

În art.224 Cod vamal al Republicii Moldova se dă definiția noțiunii de contrabandă: „Trecerea peste frontiera vamală de mărfuri, eludându-se controlul vamal sau tăinuindu-le de el, săvârșită în proporții mari sau deosebit de mari, fie în mod repetat, fie de un grup de persoane care s-au organizat pentru activitate de contrabandă, fie de o persoană cu funcție de răspundere care face uz de situația de serviciu, fie prin folosirea frauduloasă de documente vamale și de alte documente, fie însoțită de nedeclarare sau de declararea lor neautentică în documentele vamale sau în alte documente, o astfel de trecere de substanțe narcotice, psihotrope, cu efecte puternice, toxice, otrăvitoare, radioactive și explozive, de deșeuri nocive, de armament, de dispozitive de explodare, de arme de foc și de muniții, cu excepția armelor de vânătoare cu țeava lisă și a cartușelor la ele, de valori culturale, precum și nereturnarea pe teritoriul vamal a valorilor culturale scoase din țară în cazul în care returnarea lor este obligatorie se consideră contrabandă și se pedepsește în conformitate cu Codul penal”².

După cum observăm din componența data, una din formele de comitere a infracțiunii de contrabandă este anume nedeclararea sau declararea lor neautentică în documentele vamale sau în alte documente, în aceste condiții pentru calificarea corectă a acțiunilor infracționale este necesitatea de a cunoaște și a stabili cu exactitate procedura de declarare în cadrul unei proceduri concrete de vămuire a mărfurilor.

Dacă este să facem o paralelă cu fenomenul corupției, spre regret, riscul existenței acesteia la frontiera vamală este destul de ridicat, iar unul din factorul cel mai major este rată ridicată a taxei care urmează să fi plătită. Uneori este mai ușor și mai ieftin pentru oamenii de afaceri să dea mită unui ofițer vamal decât să își îndeplinească toate sarcinile sau pentru a evita plata taxelor vamale prin declararea în mod eronat mărfuri în vamă. Declararea greșită a mărfurilor în vamă aduce riscuri, iar ofițerul vamal ar putea dezvălui înșelarea în timpul controlului de mărfuri. În consecință multe țări au încheiat diferite tratate de liber schimb, ceea ce a dus la reducerea taxelor vamale. Reducerea taxei a fost, de

¹ Institutul de lingvistică „Jorgu Iordan” Dicționarul Explicativ al Limbii Române. Ediția a II, București; Univers Enciclopedic, 1998, p.891.

² Art.248, 249 din Codul penal al Republicii Moldova, nr.985 În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.128-129.

asemenea, realizată în cadrul negocierilor Acordurilor parteneriatului economic cu Uniunea Europeană sau Comunitățile Mondiale Economice. Astfel intensificând sistemele interne existente de control și audit pasiv, aceasta poate asigura eliminarea riscului de corupție.

Impunerea unei limitări a libertății de acțiune a ofițerilor este esențială pentru eliminarea riscului de corupție. În cazul în care procedurile vamale nu sunt definite în mod clar și sunt complicate, sau în cazul în care nu sunt termeni clari de referință pentru ofițerii vamali, sau procedura de rulare a unor activități nu este clar definită, atunci libertatea de acțiune a ofițerilor este practic nelimitată¹. În concluzie putem menționa că necesitatea unei reglementări legislative eficiente și oportune unui stat este mai mult decât necesară pentru contracararea diferitor fenomene, inclusiv a corupției la frontiera vamală.

Ce ține de răspunderea materială, aceasta survine în cazul încălcării normelor de drept vamal care sunt indicate în art.231 Codul vamal al Republicii Moldova. Ca regulă, aceste norme de drept sunt obligatorii de a fi respectate de persoanele juridice și persoanele fizice care desfășoară activitatea de întreprinzător și sunt participanți la relațiile economice externe. Sancționarea cu răspundere materială pentru comiterea încălcării regulilor vamale cu e prevăzută de art.232 Codul vamal al Republicii Moldova. În norma de drept nominalizată sunt incluse opt alineate (lit.a-h) care prevăd amenda în % din valoarea mărfii: minimum 5 % și maximum 100%².

Referindu-ne nemijlocit la fapta declarantului prin care prezintă o declarație fie neautentică, care nu corespunde realității, atunci aceasta comportă o răspundere materială, în conformitate cu art. 231, alin.(6), care prevede că „depunerea declarației vamale sau a documentelor însoțitoare ce conțin date eronate despre regimul vamal, valoarea facturată, valoarea în vamă, tipul, codul, cantitatea sau originea mărfurilor transportate, dacă acest fapt conduce la exonerarea totală sau parțială de drepturi de import”, alin. (7) prezentarea către organul vamal a documentelor care conțin date neautentice despre recunoașterea dreptului la restituirea drepturilor de import sau de export încasate, primirea unor sume și compensații, nerestituirea sau restituirea lor parțială nemotivată, în lipsa elementelor constitutive ale infracțiunii și alin. (22) utilizarea și prezentarea informației false despre produsele cu destinație dublă, eschivarea de la prezentarea autorizației pentru importul, exportul, reexportul sau tranzitul produselor cu destinație dublă, în cazurile în care prezentarea acestora este obligatorie, precum și prezentarea autorizațiilor anulate sau cu termen expirat³.

Pentru a înțelege pe deplin subiectul expus, este necesar mai întâi definirea conceptului de control vamal. Astfel, definiția legală a „controlului vamal” o găsim în p. 21 al art. 1 Cod Vamal prin care, controlul vamal constituie un ansamblu de acțiuni întreprinse de organele vamale pentru aplicarea și respectarea legilor și a reglementărilor pe care organele vamale au sarcina să le aplice⁴.

Cod vamal român oferă o definiție mai amplă, definind în p.18 al art. 4 că: control vamal constituie „acte specifice efectuate de către autoritatea vamală pentru a asigura aplicarea corectă a reglementărilor vamale și a altor dispoziții legale privind intrarea, ieșirea, tranzitul, transferul și destinația finală a mărfurilor care circula între teritoriul vamal al României și alte țări, inclusiv staționarea mărfurilor care nu au statutul de mărfuri românești; aceste acte pot să includă verificarea mărfurilor, a datelor înscrise în declarație, existența și autenticitatea documentelor electronice sau scrise, examinarea evidențelor contabile ale agenților economici și a altor înscrisuri, controlul mijloacelor de transport, controlul bagajelor și al altor mărfuri transportate de sau aflate asupra persoanelor, precum și efectuarea de verificări administrative și alte acte similare⁵.

Ce ține de definirea doctrinară a conceptului dat, autorul Caraiani Gh. definește controlul vamal ca activitatea desfășurată de autoritatea vamală și are ca scop verificarea existenței și valabilității autorizației de import/export și a concordanței dintre conținutul documentelor însoțitoare ale mărfii și marfa în sine sub aspectul cantității, sortimentului și al altor parametri definitorii ai acestuia.⁶ De

¹ Trade facilitation in Africa: challenges and possible solutions.Creck Buyonge and Irina Kireeva. World Customs Journal, April 2008, Volume 2, number 2. P.45-46.

²Art.232 din Codul vamal al Republicii Moldova, nr.1149-XIV din 20.07.2000. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr.160-162/1201.

³ Codul Vamal al Republicii Moldova. Nr. 1149-XIV din 20.07.2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, ediție specială din 01.01.2007.

⁴ Codul Vamal al Republicii Moldova. Nr. 1149-XIV din 20.07.2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, ediție specială din 01.01.2007.

⁵ http://www.dreptonline.ro/legislatie/codul_vamal.php (vizitat la 14.02.2016).

⁶ Caraiani Gh. Lexicon de termeni în domeniul transporturilor și vămii. București: Lumina Lex, 2000. p.127

asemenea, autorii Bakaeva O. Iu. și Matvienko G.V. definesc controlul vamal ca totalitatea măsurilor, întreprinse de organele vamale în scopul asigurării respectării legislației vamale¹.

Mai recent autorul O. Ciobanu definește „controlul vamal” ca fiind un sistem de măsuri îndreptate la asigurarea respectării ordinii de trecere a mărfurilor și a mijloacelor de transport peste frontiera vamală, pentru protecția frontierei de stat, a integrității economice a statului, a drepturilor și intereselor subiecților activității economice externe, precum și la elucidarea, contracararea și prevenirea încălcărilor regulilor vamale². Pe bună dreptate autorul I. Erhan, menționează că: „În prezent, procedura de control vamal al mărfurilor și mijloacelor de transport este schimbată, în sensul că nu mai este bazată pe verificarea fizică a acestora, procedură costisitoare atât pentru autoritatea vamală, cât și pentru agenții economici. Tehnicile cele mai larg utilizate ca metode de vămuire, se referă la informatizare, controale a posteriori, audit postvămuire, analiză de risc, aplicate cu scopul de a simplifica controalele și a le îndrepta spre domeniile unde sunt mai necesare.”³

Controlul vamal efectuat în baza declarației vamale cît și ai datelor incluse în aceasta este o procedură distinctă și separată. Astfel, odată cu prezentarea declarației vamale agentul economic este obligat să respecte și execute cerințele legale ale funcționarului vamal.

În afară de faptul că agentul economic prezintă declarația vamală în detaliu, care include toată informația necesară pentru vămuire, acesta este obligat să prezinte și un șir de documente, pe care le-am menționat în paragraful 2.3. Totodată, o noțiune distinctă care apare în cadrul procedurii date sunt actele de procedură la efectuarea controlului vamal. Astfel, un rol important la declararea mărfurilor constă în prezentarea datelor despre mărfuri și unităților de transport, precum și alte date necesare controlului vamal.

Importanța actelor de procedură vamală la verificarea documentelor și informației constă în studierea lor din punct de vedere al stabilirii corespunderii lor cu reglementările în vigoare a legislației vamale și corectitudinea completării lor. Luînd în considerație cele specificate mai sus observăm că actele de procedură vamală întocmite la efectuarea declarării mărfurilor și a unităților de transport sunt cele mai importante acte care determină toate datele specifice la vămuire mărfurilor și unităților de transport.

Legislația vamală a Republicii Moldova impune și respectarea anumitor termeni pentru controlul declarației vamale și ai documentelor de către organele vamale, ca fiind de cel mult 5 zile calendaristice din momentul primirii declarației a documentelor și informațiilor necesare controlului vamal. Dacă ultima zi a termenului de verificare este nelucrătoare, acesta expiră în următoarea zi lucrătoare. În cazul în care se cere prezentarea mărfurilor și mijloacelor de transport, termenul de verificare curge din momentul prezentării⁴. Termenul de verificare nu include timpul necesar efectuării controlului de către alte autorități publice.

De asemenea, reglementări speciale găsim și în Regulamentul de aplicare a destinației vamale⁵, care conține prevederi asupra controlului vamal efectuat asupra mijloacelor de transport al mărfurilor la birourile vamale de frontieră. Astfel, la trecerea frontierei de stat, organele vamale efectuează identificarea mijloacelor de transport pe baza documentelor de însoțire.

La transportul mărfurilor pe calea rutieră, organul vamal controlează exteriorul autovehiculului, cabina acestuia și, după caz, agregatul frigorific. La mijloacele de transport fără încărcătură se efectuează și controlul compartimentului de marfă. Declarația sumară se completează pe formularul elaborat în conformitate cu normele emise de Serviciul Vamal privind declarația sumară și depozitul provizoriu. Serviciul Vamal poate aproba depunerea declarației sumare în formă electronică.

Declarația vamală în detaliu, semnată de declarant sau de reprezentantul acestuia care a întocmit declarația vamală respectivă, are valoarea unei declarații pe răspundere personală în ceea ce privește:

- a) exactitatea datelor înscrise în declarația vamală;
- b) autenticitatea documentelor anexate la declarația vamală;
- c) plasarea mărfurilor sub destinația vamală solicitată.

¹ Бакеева О.Ю., Матвиенко Г.В. Таможенное право России. Курс лекций. Москва: Эксмо, 2009.р.118.

² Ciobanu O. Fundamentele teoretico-practice în controlul vamal Teză de doctor. Chișinău, 2015, p.45.

³ I. Erhan, Statutul juridic al organelor vamale în Republica Moldova, pag. 53.

⁴ Codul Vamal al Republicii Moldova. Nr. 1149-XIV din 20.07.2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, ediție specială din 01.01.2007.

⁵ Hotărîrea Guvernului pentru aprobarea Regulamentului de aplicare a destinațiilor vamale prevăzute de Codul vamal al Republicii Moldova. Nr. 1140 din 02.11.2005. Publicat : 25.11.2005 în Monitorul Oficial Nr. 157-160.

La efectuarea controlului documentar (culoarul galben de control vamal), controlului fizic (culoarul roșu de control vamal) sau controlului ulterior (culoarul albastru de control), suplimentar la actele menționate se vor prezenta acte care confirmă toate datele indicate în declarația vamală.

În cazul în care actele prezentate de declarant nu confirmă toate datele din declarația vamală, organul vamal poate solicita prezentarea altor informații necesare acordării liberului de vamă. Controlul vamal are drept scop prevenirea încălcării reglementărilor vamale, respectarea condițiilor și termenelor legale, precum și descoperirea fraudelor vamale.

Etapele controlului vamal al mărfurilor sînt următoarele:

a) verificarea existenței documentelor necesare vămuirii în funcție de destinația vamală solicitată pentru mărfurile ce fac obiectul declarării;

b) controlul documentar;

c) verificarea efectuării plății sau garantării obligației vamale, după caz;

d) controlul fizic al mărfurilor.

Controlul vamal se efectuează obligatoriu, în conformitate cu metodologia de prelucrare a declarațiilor vamale în detaliu stabilită prin ordinul Serviciului Vamal și constă, cel puțin, în verificarea existenței documentelor necesare vămuirii în funcție de destinația vamală solicitată pentru mărfurile ce fac obiectul declarării, precum și a efectuării plății ori garantării obligației vamale, după caz.

În conformitate cu Ordinul Serviciului Vamal „Cu privire la aprobarea Normelor metodologice privind realizarea controlului ulterior prin audit post-vămuire și reverificarea declarațiilor vamale” nr. 63-O din 11.01.2013¹, controlul ulterior al declarației vamale, ca una din formele controlului vamal prevăzute de art. 185 al Codului vamal, a fost introdus prin Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative nr. 114 din 17.06.2010.

Controlul vamal se întemeiază, în mod esențial, pe analiza riscurilor, în scopul de a identifica sau de a evalua eventualele riscuri, precum și de a elabora măsurile de combatere a acestora. Anume, sub acest aspect, controlul activității agenților economici implicați în operațiuni comerciale externe se realizează prin auditul ulterior vămuirii, care este o metodă de a controla agenții economici prin examinarea conturilor și înregistrărilor acestora. Această formă a controlului vamal se referă la acele mijloace de control, întemeiate pe controlul vamal ulterior efectuat după eliberarea mărfurilor de sub supravegherea vamală (adică după acordarea acestora a liberului de vamă). Scopul acestui control rezidă în verificarea exactității și autenticității declarațiilor și se referă la controlul agenților economici, datelor comerciale, sistemelor de afaceri, înregistrărilor și registrelor contabile.

După finalizarea auditului postvămuire, membrii echipei de control vor întocmi un dosar de audit postvămuire în care vor fi cusute, sigilate și numerotate toate actele emise. În cazul în care organul vamal depistează iregularități sau încălcări ale legislației vamale/fiscale, la finalizarea reverificării uneia sau mai multor declarații vamale, acesta va întocmi un proces-verbal de reverificare a declarațiilor vamale și, după caz, decizia de regularizare. Procesul-verbal de reverificare a declarațiilor vamale este un act procedural care se procesează la actul de audit post-vămuire, în care se consemnează iregularitățile constatate, normele încălcate, valoarea obligațiilor vamale în situațiile în care s-a constatat apariția acestora.

Conform prevederilor Normelor metodologice, se instituie de jure două proceduri separate de control: auditul post-vămuire și reverificarea declarațiilor. Totuși, de facto, constatăm că acestea sînt, în esență, proceduri de control similare: ambele prevăd posibilitatea audierii agentului economic, ridicarea documentelor acestuia, o anumită blocare a activității economice și de producție, posibilitatea necondiționată de prelungire a acestuia etc.

Prin urmare, sîntem în ipostaza în care unul și același agent economic poate fi din start supus unui control riguros, care va avea un impact negativ asupra activității sale, iar imediat după finisarea acestuia poate fi supus și unui alt control al activității economice, dar cu o altă denumire. Cu atît mai mult cît pct. 5 din Normele metodologice prevede cît Direcția control ulterior și secțiile control ulterior din cadrul birourilor vamale desfășoară activități de control ulterior prin audit post-vămuire sau reverificare, inclusiv în situațiile de reverificare a declarațiilor vamale pentru care s-a acordat liber de vamă, fără efectuarea controlului vamal documentar și/sau fizic; de reverificare a declarațiilor depuse

¹ Ordinul Serviciului Vamal „Cu privire la aprobarea Normelor metodologice privind realizarea controlului ulterior prin audit post-vămuire și reverificarea declarațiilor vamale” nr. 63-O din 11.01.2013. MO. Din 25 ianuarie 2013.

la biroul vamal, pentru care se prezumă că dispozițiile legale au fost aplicate pe baza unor informații inexacte sau incomplete.

În concluzie menționăm că importanța declarării vamale corecte și complete influențiază nemijlocit oportunitatea efectuării unei proceduri de vămuire adecvate și în corespundere cu legislația în vigoare, iar consecințele adverse pot presupune apariția unei răspunderi materiale, contravenționale, cât și penale.

САМОЗАЩИТА СОЦИАЛЬНЫХ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА ИГРАЖДАНИНА

ЩУКИНА Наталья, доктор, доцент,

Комратский государственный университет, юридический факультет

Abstract: *The article considers the issues related to the realization of the right to self-defense of constitutional social rights. A special place of social rights in the system of the constitutional rights determines the specifics of their protection and self-defense.*

Self-protection features of social rights are considered in the article, taking into account the specifics of legal relationships, the conditions of their implementation and protection. A special place is given to the consideration of self-protection of labor rights in the case of violation by the employer.

The author critically evaluates the thesis about the impossibility and ineffectiveness of the use of self-defense in case of violation of rights for social security and social defense. Suggestions have been made about the "positive" understanding of self-defense of social rights. The author gives some examples of standard fastening methods of self-defense in the legislation of the Republic of Moldova. Based on the analysis the author makes a number of conclusions about the peculiarities of the application features self-defense in the social legal relations, as well as the changes and amendments of the current legislation are offered.

Конституцией Республики Молдова каждому гарантируется право самостоятельно реагировать законными способами на нарушение своих прав и свобод (п. 2 ст. 26).¹ Исходя из имеющихся способов защиты прав человека и гражданина, можно говорить о праве каждого, в соответствии с указанной нормой, воспользоваться международным механизмом защиты прав и свобод, а также реализовать право на самозащиту путем самостоятельной защиты прав и свобод без обращения к государственным механизмам.

Социальные права человека занимают в системе конституционных прав человека особое место, что, наряду с их содержанием, объемом и гарантиями реализации, предопределяет и специфику способов, форм и методов защиты. Самозащита в современном праве является понятием не новым, но в современных условиях, занимающим несколько иное, более важное место. На наш взгляд, это связано с расширением в целом возможностей для гражданина для реализации его прав и гарантий. Вместе с тем, говоря о социальных правах, необходимо учитывать, что субъекты отношений по социальному обеспечению, предоставлению медицинских услуг, трудовых отношений и др. рассматриваются с точки зрения надления их достаточно большим объемом прав, гарантированных законодательством. Отраслевые нормативные правовые акты в большей или меньшей степени детально регламентируют право на самозащиту и порядок его реализации.

Действующее законодательство устанавливает такие способы самозащиты, как: право на необходимую оборону; действия в состоянии крайней необходимости; самозащита гражданских прав, самозащита работниками трудовых прав; право на забастовку, проведения собраний митингов, пикетирований, шествий; право на применение оружия; право граждан на объединение, включая право создавать профессиональные союзы для защиты своих интересов. В ряде случаев право на самозащиту не определено легально, но вытекает из смысла нормы.

Например, п. 7 ст. 225 ТК РМ закрепляет право работника на отказ от выполнения работы в случае возникновения опасности для его жизни или здоровья вследствие несоблюдения

¹ Опубликовано : 12.08.1994 в Monitorul Oficial Nr. 1

требований охраны здоровья и безопасности труда либо от выполнения тяжелых работ или работ с вредными и/или опасными условиями труда, не предусмотренных индивидуальным трудовым договором, не влечет привлечения его к дисциплинарной ответственности.¹

Самозащита работником своих трудовых прав предполагает «самостоятельные активные действия работника по охране своих трудовых прав, жизни и здоровья без обращения или с обращением в органы, уполномоченные на рассмотрение индивидуальных трудовых споров, либо в надзорные органы. При этом общим условием применения самозащиты является наличие нарушения права или возможности его нарушения, а также соответствие применяемых мер самозащиты характеру и содержанию нарушения».² Однако следует отметить, что трудовой кодекс РМ не содержит понятия «самозащиты».

Очевидно, при закреплении вышеуказанного права работника (п. 7 ст. 225 ТК РМ) законодатель исходил из существа трудовых отношений, как договорных отношений субъектов, в которых каждому субъекту гарантируется реализация его прав и возможность защиты в случае их нарушения всеми не запрещенными способами. Трудовое право, кроме этого, предоставляет сторонам широкий спектр прав в рамках отношений социального партнерства (раздел II ТК РМ), что не исключает закрепление на уровне локального акта особенностей защиты трудовых прав в конкретной организации.

Право на самозащиту в трудовых отношениях рассматривается как предоставляемое право выбора, а не обязанности защищать свои права всеми не запрещенными законом способами. Причем, следует отметить возможность его использования работодателем (например, отказ от односторонних действий, нарушающих договоренности (коллективные трудовые договоры и коллективные соглашения) при возникновении коллективного трудового конфликта).

Несмотря на традиционное понимание трудовых прав, как разновидности социальных конституционных прав, право на самозащиту, реализуемое работодателем, на наш взгляд, можно рассматривать в комплексе с конституционным правом на охрану права собственности, в тех случаях, когда речь идет о работодателях негосударственной формы собственности. Данное положение подтверждает специфику социальных прав и их особое место в системе конституционных прав.

Говоря о самозащите прав в сфере социального обеспечения, необходимо отметить, что абсолютный характер правоотношений по социальному обеспечению, на первый взгляд, не дает широких возможностей для применения самозащиты. В данном случае, как правило, речь идет о том, субъект, чьи права нарушены прибегает к защите путем обращения в компетентные органы (вышестоящая инстанция либо суд). Вместе с тем, существует мнение, что в праве социального обеспечения самозащита присуща органу социального обеспечения, который может применить определенные меры воздействия в отношении получателя социального обеспечения, например прекратить выплату денежных средств.³ Следует, на наш взгляд, согласиться с мнением, что приведенная позиция не может быть приемлемой, поскольку противоречит сути такого явления как самозащита права. Еще Д.М. Мейер писал о самозащите как о такой разновидности защиты права, которая допускается только как исключение, «когда помощь со стороны государства может явиться слишком поздно».⁴ Как отмечает Е.И. Петрова, в этом смысле говорить о самозащите в рамках права социального обеспечения не приходится. Трудно себе представить ситуацию, когда гражданин, например, по собственному усмотрению назначит себе пенсию или пособие, изменит размер уже назначенных выплат или присвоит себе звание ветерана труда, полагая приобрести право на меры социальной поддержки.⁵

Однако, опираясь на конституционно-правовую природу социальных прав, и права на самозащиту, гарантированного законодателем, следует признать, что в сфере социального

¹ Опубликовано : 29.07.2003 в Monitorul Oficial Nr. 159-162 статья № : 648

² Саликова Н.М. О самозащите права работника на своевременную выплату заработной платы // Современное право. 7. 2003; Еришова Е., Попонов Ю. Приостановка работы: порядок и оплата // ЭЖ-Юрист. 2004. № 27. С. 45.

³ 2. Барышникова Т.Ю. Некоторые особенности форм и способов защиты социально-обеспечительных прав // Право человека на жизнь и гарантии его реализации в сфере труда и социального обеспечения: материалы междунар. науч.-практ. конф. М., 2008. С. 476\

⁴ Мейер Д.И. Русское гражданское право. М., 2003. С. 301–302.

⁵ Петрова Е.И. Инструментарий защиты социально-обеспечительных прав граждан//Научный журнал. Вестник Пермского университета. Юридические науки. 2010. № 1 (7).

обеспечения указанное прав может быть реализовано как путем активных действий, так и путем воздержания либо отказа от каких-либо действий, совершение которых предполагается в рамках существующих отношений в сфере социального обеспечения. По аналогии с трудовыми правоотношениями, можно назвать отказ от получения протезирования, отказ от помещения в учреждение стационарного социального обслуживания (для престарелых граждан и инвалидов), неполучение предлагаемой путевки на санаторно-курортное лечение и др. в случаях несоответствия предлагаемых условий (услуг) по качеству, сроку предоставления, условиям и др. Необходимо также отметить добровольный характер обращений в юрисдикционные органы за защитой нарушенных прав. Соответствующий отказ не является условием для обращения в вышестоящую инстанцию или суд для восстановления нарушенного права.

Говоря о самозащите социальных прав человека, приходится констатировать, что некоторые из этих прав, рассматриваемые наукой конституционного права как права-гарантии, защищаются преимущественно в порядке обращения в компетентные государственные органы и суд. Право на охрану здоровья (ст. 36 Конституции РМ), право на защиту матерей, детей и молодежи (ст. 50 Конституции РМ), право на образование (ст. 35 Конституции РМ) – в части реализации права на образование как гарантии – это те социальные права, защита которых путем самостоятельных активных действий субъекта, либо отказа от таких действий в силу гарантийно-декларативного характера их обеспечения, представляется малоэффективной. Вместе с тем, следует отметить наличие определенных действий (бездействий), направленных на защиту (восстановление) права на охрану здоровья, например, по содержанию относящихся к способам самозащиты, но не рассматриваемых в качестве предмета правового регулирования (например, ведение здорового образа жизни, занятия физической культурой и др.). Реализация права на самозащиту традиционно рассматривается как реакция на определенные нарушения, негативные проявления тех или иных факторов и обстоятельств, которые повлекли (могли повлечь) соответствующие неблагоприятные последствия для лица. Вероятно поэтому самозащита в «позитивном» аспекте, как способ предупреждения нарушения соответствующих прав, с точки зрения способа защиты не рассматривается. Перспективным в этой связи видится установление соответствующих гарантийных норм на уровне локальных нормативных актов и в договорном порядке в целях предупреждения нарушения соответствующих прав (дополнительные гарантии для семей с детьми, предоставление дополнительного времени отдыха лицам, не отсутствующим на работе по причине болезни и др.).

Осуществление общественными объединениями коллективной самозащиты является достаточно эффективным способом защиты прав и свобод человека и гражданина. Право на вступление в профсоюз (ст. 42 Конституции РМ) с целью защиты своих интересов в социальной и трудовой сфере, рассматривается как один из способов самозащиты. Законом Республики Молдова «О профессиональных союзах»¹ в качестве цели создания данных объединений граждан указана защита коллективных и индивидуальных профессиональных, экономических, трудовых и социальных прав и интересов своих членов (ст. 1), а также интересов работников, не являющихся членами профсоюзов (ст. 22 закона РМ «О профсоюзах»). Право на объединение в профсоюзы, как конституционное политическое право, с точки зрения представляемых членов организаций и защищаемых интересов следует рассматривать в качестве социального конституционного права, одновременно выступающего как способ самозащиты и гарантии для работников-членов профсоюза.

Прав на самозащиту в системе законодательно определенных способов, форм и мер защиты еще не достаточно распространено, однако использование данной формы защиты нарушенных прав, а также предупреждения их нарушения, представляется перспективным с точки зрения доступности, эффективности и объема действий (бездействий), совершение которых следует рассматривать в качестве самозащиты. Вместе с тем, отсутствие в законе четкого определения самозащиты и способов ее осуществления при нарушении трудовых и иных социальных прав, является недостатком, который законодателю следует устранить, расширив, тем самым, возможности для полноценной реализации гражданами своих конституционных прав. Прав на самозащиту занимает отдельное место в системе

¹ Опубликовано : 19.10.2000 в Monitorul Oficial Nr. 130 статья № : 919

конституционных прав личности, и законодательная его регламентация наряду с существующей системой защитных механизмов, позволит, на наш взгляд, повысить уровень правовой защиты граждан и снизит количество обращений в юрисдикционные органы.

FUNDAMENTAREA LOGICĂ A PROCESULUI DE CALIFICARE JURIDICĂ

SÎLI Ira, doctorand, lector universitar,
Universitatea de Stat din Moldova

Abstract: *The qualification operation is the one, which allows the judge to move from the fact, to law, from the hypothesis in which is framed the established fact situation, being related a certain solution. One fact can not produce legal effects by it qualities, but legal rule has to assign a certain quality, a certain special significance and legal effect. The legal qualification is the meeting point of the facts and the law. The qualification is the first tool to identify the norm of law. Qualification may be called as intellectual operation of legal analysis of a situation of fact or law to identify the applicable regime.*

Procesul de calificare juridică este unul cognitiv, deși fiind bazat pe un set standarde legale, totuși implică o apreciere permanentă a acestora de către subiecții implicați. Procesul de calificare însumează mai multe etape ce presupun aplicarea unor reguli logice în identificarea normei aplicabile. Norma, stabilește relația dintre fapte-condiții și fapte-consecințe, formal legea este evocarea unor concepte, noțiuni, definiții.

Calificarea poate fi numită ca operațiune intelectuală de analiză juridică a unei situații de fapt sau de drept pentru a-i identifica regimul aplicabil. Pornind de la trăsături ce caracterizează situația concretă, calificarea permite de a identifica cu ajutorul conceptelor și categoriilor cunoscute elementele necesare.

Astfel, la baza procesului de calificare juridică se situează principiile și formele gândirii logice. Forme ale gândirii logice sunt: noțiunea, judecata și raționamentul. Noțiunile se exprimă prin cuvinte, judecățile prin propoziții gramaticale iar raționamentele prin fraze¹.

Pentru a fi realizată corect calificarea se presupune cunoașterea elementelor abstracte ale conceptelor, implică definirea lor și dezvoltarea. De asemenea, trebuie să se găsească în faptele stabilite elementele abstracte, să fie apreciate toate conceptele implicate ce-i relevant celui ce le posedă, elementele identice celor prezente în fapte.

Logica studiază gândirea doar sub aspectul corectitudinii, studiază formele și regulile gândirii corecte făcând abstracție de conținutul ei, în acest mod dezvoltă o gândire abstractă și depășește limitele cunoașterii în procesul aplicării normei de drept².

Fundamentarea logică a procesului de calificare juridică se bazează pe analiza conceptele juridice ce sunt defapt concepte abstracte, ce țin de procesul gândirii. Prin conceptualizare, în general, se înțelege realizarea unui produs al gândirii umane pe calea abstractizării. Astfel de produse ale gândirii umane ajung a fi noțiunile, categoriile, raționamentele etc., care desemnează o parte a diversității fenomenelor, proceselor, relațiilor sau obiectelor concrete.

Trebuie de menționat că conceptele sunt instrumente prin care dreptul ia contact cu realitatea. Ele sunt cu atât mai necesare pentru asigurarea unei ordini sociale raționale, cu atât este mai complexă realitatea socială, în care se include dreptul. Aceste noțiuni sunt rezultatul procesului de gândire prin intermediul căruia este indicată esența obiectelor gândirii și deosebirea acestora de către altele.³

Logica juridică este logică formală aplicată la domeniul juridic în procesul de calificare a normei de drept. Scopul principal al logicii juridice în procesul de calificare a normei de drept îl reprezintă, pe de o parte analiza raționamentelor juridice, iar pe de alta parte elaborarea unor reguli ale argumentării eficiente.

¹ Mihală Arthur. Logica juridică. Suport de curs. Universitatea Babeș-Bolyai. Cluj-Napoca 2003

² Dumitrescu Florin. Logica juridică. Manual de studiu individual. Editura Pro Universitară, București 2012 p. 34-100 p.;

³ Aramă Elena, Ciobanu Rodica. Metodologia Dreptului: (sinexe pentru seminar)/; Univ. de Stat din Moldova, Fac. de Drept, Catedra teoria și Istoria Dreptului.- Chișinău: CEP USM, 2011. – 166p., p.60

Calificarea juridică ce se conduce de soluții riguroase grație raționamentului, ce respectă coerența sistemului juridic poate de asemenea avea neajunsul ca, prin abstracție și insuficiență, să ajungă la analize inexacte ce ar denatura situațiile cercetate¹.

Fundamentarea logică a procesului de calificare juridică se reflectă prin seria de tehnici și metode utilizate în scopul identificării corecte a normei juridice în raport cu situația de fapt, în așa mod dinamica raționamentului ca proces mental, se impune să trecem pe scurt în revista legile fundamentale care ghidează procesul gândirii²:

1. Legea identității pleacă de la ideea că obiectele, ființele, fenomenele lumii împreună cu însușirile lor au stabilitate în timp (rămân identice cu ele însele). Astfel, și noțiunile noastre au stabilitate și identitate precisă și conferă gândirii noastre claritate și precizie.

2. Legea noncontradicției prevede că două judecăți dintre care una afirmă, alta neagă același lucru, nu pot fi adevărate împreună în același timp.

3. Legea terțiului exclus se aplică numai judecăților contradictorii. Dintre acestea una este neapărat adevărată, cealaltă este neapărat falsă. A treia posibilitate nu există.

4. Legea rațiunii suficiente exprimă faptul că orice judecată validă are un temei, adică un corespondent în realitate pe care îl invocăm când suntem întrebați ce ne face să credem, sau de ce credem un lucru sau altul.

Revenind la raționament, precizăm că acesta este o formă a gândirii juridice absolut necesară procesului de calificare juridică, fapt ce confirmă și etapele procesului de calificare bine structurate datorită fenomenelor pe care le parcurge acest proces, astfel, aceste etape sunt:

1) identificarea circumstanțelor de fapt care reprezintă drept semne ale unei anumite componente de faptă;

2) determinarea normei juridice care era în acțiune la momentul producerii/apariției faptei;

3) aplicarea normei ce corespunde situației, a articolului, al alineatului sau literei acestuia sau a totalității de articole în cazul unui șir de fapte;

4) suprapunerea circumstanțelor determinate pe un caz concret și norma juridică aleasă, în scopul stabilirii corelației între ele.

Prin urmare, baza logică nu poate fi redusă doar la încadrarea juridică a logicii formale, sau doar partea juridică. În ceea ce privește orice formă de îndemânare partea logică se află conținutul juridic al acestei activități.

Rezultatul calificării este presupune o evaluare juridică a faptelor realității și baza legii pentru stabilirea normei potrivite situației. Dacă ar fi să ne referim la rezultatul calificării juridice ca criteriu de apreciere valorică, atunci am putea specifica că în dependență de rezultatul calificării diferentiem³:

- Calificare pozitivă

- Calificare negativă

Calificarea juridică este apreciată ca fiind pozitivă sau negativă în dependență de impactul pe care îl produce asupra subiecților vizați direct, sau indirect în acel raport juridic. Caracterul logic al calificării juridice în mare măsură se rezumă la procedura de realizare a acestui fenomen, și mai puțin la rezultatul final.

Astfel, în literatura de specialitate întâlnim independență de pătrunderea în procesul de calificare⁴:

- calificarea preliminară (sau ipotetică)

- calificarea finală (finale).

Pe baza acestei clasificări, se concluzionează natura duală a calificării juridice în procesul de aplicare a legii, care se reflectă în faptul că, în etapele inițiale ale cazului este pre-calificare care se orientează superficial la obiectul și probele, circumstanțele calificării. Deci, evaluarea preliminară

¹ Sili Ira „Calificarea juridică corectă a faptelor – mecanism de implementare a asigurării protecției datelor cu caracter personal” În materialele Conferinței științifico-practice „Provocările societății contemporane. Protecția datelor cu caracter personal: o nouă provocare. Chișinău 2014;

² Ciobanu Rodica. Logica juridică. Suport de Curs. Chisinau CEP USM 2016

³ Aramă Elena, Ciobanu Rodica. Metodologia Dreptului: (sinexeza pentru seminar)/; Univ. de Stat din Moldova, Fac. de Drept, Catedra teoria și Istoria Dreptului.- Chișinău: CEP USM, 2011. – 166p., p.60

⁴ Власенко В.Н.Юридическая квалификация: критерии деления и виды Журнал российского права, 2009. (http://www.juristlib.ru/book_5457.html vizitat la 19.04.2016)

juridică este un mijloc de ce a contribui la stabilirea faptelor și a standardelor legale aplicabile, în timp ce calificarea finală servește ca bază pentru procesul decizional și de asigurare a actului de lege.

Natura logică a calificării juridice apreciază logica ca singura care poate determina abilitățile construcțiilor logice aici important este silogismul (sau mai exact - un lanț de silogisme), care joacă rolul de regula premisa majoră de drept, premisa minoră. Silogismul juridic asemenea raționalmentului juridic oferă reguli ce eficientizează efectuarea calificării cantitative și calitative a normei juridice. Silogismul fiind un mijloc de verificare a unei soluții ipotetice, și nu prezintă o metodă de a descoperi adevărul. Raționalmentul prin intermediul legilor gândirii juridice oferă aceea cale care duce spre adevăr, spre o decizie juridică.

Orice decizie juridică este construită pe argumente, prin care nu se urmăresc concluzii sub forma de reguli – căci reguli există deja în conținutul normelor și principiilor juridice - ci de adevăr juridic într-un caz particular, așa cum rezultă el din informațiile oferite de mijloacele de probă administrate și din raportarea acestor informații la o normă sau principiu de drept¹.

Deciziile juridice reprezintă soluții legale, soluții care contribuie la indentificarea normei potrivite ce urmează a fi aplicată. Construcția juridică se prezintă ca un procedeu logic complex care are drept scop să ofere o configurare logică, sintetică și consistentă soluțiilor legale.

Judecata face parte din deciziile juridice fiind o formă a gândirii prin care se neagă sau se afirmă ceva, prin intermediul căreia se dă o apreciere faptelor sau lucrurilor.

Construcția este un procedeu de sinteză care operează cu ajutorul altor procedee tehnice. Construcțiile juridice sunt rezultatul unor operații logice fundamentate pe examinarea unui mare număr de norme juridice (norme particulare și generale) care par să se învârtă în jurul unor idei comune și din această cauză pot să fie sistematizate în jurul acestora. Atunci când se referă la relațiile sociale concrete cu care au legătură, construcțiile juridice se transformă adeseori în instituții juridice².

Important este faptul că la baza procesului de calificare juridică sunt elemente ale procesului de gândire juridică, principii, instituții, legități care contribuie la standartizarea domeniului dat, oferind tehnici strategii și reguli ce vin să permită o argumentare, explicație, concluzie acestui proces. Contribuind adeseori direct, cât și indirect la evitarea erorilor de calificare formulând teze și precedente ce servesc mai apoi ca izvor de cunoaștere atât pentru teoreticieni cât și pentru practicieni.

Bibliografie:

1. Aramă Elena, Ciobanu Rodica. Metodologia Dreptului: (sinteze pentru seminar)/; Univ. de Stat din Moldova, Fac. de Drept, Catedra teoria și Istoria Dreptului.- Chișinău: CEP USM, 2011. – 166p., p.60
2. Ciobanu Rodica. Logica juridică. Suport de Curs. Chisinau CEP USM 2016
3. Dumitrescu Florin. Logica juridică. Manual de studiu individual. Editura Pro Univesritarăia, București 2012 p. 34 100 p.;
4. Metodele rationamentului juridic: inductie, deductie, analiza, sinteza, utilizarea procedeeleor logicii formale si a silogismului in cadrul gindirii juridice. (sursa internet <http://www.scribub.com/stiinta/drept/Metodele-rationamentului-jurid34797.php> vizitat la 20.05.2016)
5. Mihală Arthur. Logica juridică. Suport de curs.Universitatea Babeș-Bolyia. Cluj-Napoca 2003
6. Sîli Ira „Calificarea juridică corectă a faptelor – mecanism de implementare a asigurării protecției datelor cu caracter personal” În materialele Conferinței științifico-practice „Provocările societății contemporane. Protecția datelor cu caracter personal: o nouă provocare. Chișinău 2014;
7. Власенко В.Н.Юридическая квалификация: критерии деления и виды Журнал российского права, 2009. (http://www.juristlib.ru/book_5457.html vizitat la 19.04.2016)

¹ Metodele rationamentului juridic: inductie, deductie, analiza, sinteza, utilizarea procedeeleor logicii formale si a silogismului in cadrul gindirii juridice. (sursa internet <http://www.scribub.com/stiinta/drept/Metodele-rationamentului-jurid34797.php> vizitat la 20.05.2016)

² Ciobanu Rodica. Logica juridică. Suport de Curs. Chisinau CEP USM 2016

DEMOCRAȚIA - PARTE INTEGRANTĂ A VALORILOR JURIDICE

STAMATI Nicoleta, doctorand,
Universitatea de Stat din Moldova

Abstract: *In the last century, democracy has become extremely popular and win a new legal and political dimension – that of a value. Starting from being a form of social organization, democracy has become an ideal which any society of modern times tends to achieve. Namely democratic values are those that contribute to build the rule of law, without couldn't be achieve a balance between those who govern and those who are governed and which ensure the respect for those rights that every human being possesses by nature. Democracy also requires a guarantee that there exists a political pluralism, which is expressed by citizens' ability to choose from several political parties, that there exists a separation of powers, and "the vote of the citizen" is the only one that can decide the country's governance. Democratic values, they are the ideal of our society today.*

Apărînd pentru prima dată în societatea atiniană în secolul al V-lea, democrația însemna controlul popular asupra guvernării. Totodată, în termeni contemporani, democrația atiniană era foarte exclusivistă. Adunarea, care constituia corpul deliberativ de guvernămînt era compusă doar din bărbați, femeile, sclavii și străinii fiind excluși de la cetățenie și lipsiți de putere¹. Mai târziu, atît revoluția americană și cea franceză au fost declanșate tot în numele democrației, iar odată cu proclamarea principiilor de Libertate, Egalitate au dus la o redescoperire a conceptului de democrație.

Astăzi, ceea ce se înțelegea prin democrație atiniană s-a schimbat în timp, cert este însă faptul că democrația a devenit tot atît de importantă, discutată, dar și criticată cum nu a fost nici într-un timp al său, iar în perioada de după 1989, *”democrația a devenit o valoare centrală a noii ordini globale”*.²

Democrația poate fi înțeleasă ca o ideologie, un concept sau o teorie. Este o ideologie în măsura în care *”întruchipează un set de idei politice care detaliază cea mai bună formă posibilă de organizare”*³ –prin urmare ca un ideal. A fi democrat înseamnă a avea încredere în oameni, a crede că aceștia au dreptul inalienabil de a lua decizii pentru ei înșiși, precum și de a fi devotați ideii că toți oamenii sunt egali într-un sens fundamental și esențial.⁴ Astfel democrația poate fi considerată ”o cale de luare a deciziilor referitoare la reguli și politici obligatorii pentru colectivitate, asupra cărora populația își exercită controlul, iar aranjamentul cel mai democratic există acolo unde toți membrii colectivității se bucură de drepturi egale efective de a participa direct la astfel de luări de decizii, adică un aranjament care satisface în cel mai mare grad posibil principiile controlului popular și al egalității în exercitarea acestuia.”⁵

Ca și regim politic, democrația asigură un cadru ideal normelor de drept. În același timp, scopul normei juridice este *”de a asigura conviețuirea socială, orientând comportamentul oamenilor în direcția promovării și consolidării relațiilor sociale în relație directă cu valorile sociale statornicite în societate”*.⁶ Totodată, norma juridică nu e edictată într-un ”spațiu gol”, într-un vid, ci într-o ordine juridică ce există deja, norma fiind în acest caz o recunoaștere și nu o instituire a unei valori.⁷ De asemenea, crearea unor norme juridice care să țină cont de valorile democratice proclamate este un imperativ al societății de astăzi.

În lucrarea sa, ”Filozofia valorii”, Petre Andrei spune că *”idealul vieții practice constă într-un sistem de valorificări, de mulțumiri, de realizări”*. Apoi tot el afirmă că *”valoarea, care corespunde unor trebuinți imperioase și a cărei realizare se impune, acea devine un ideal imediat după care se măsoară toate celelalte valori”*.⁸ Realitatea de azi vine să confirme spusese marelui profesor și

¹ Held D., ”Models of Democracy”, ed. aII-a, Polity Press, Cambridge, 1996,p.23

² Grugel J., ”Democratizarea- O introducere critică”, trad. Ramona-Elena Lupu, Ed. Plirom, Iași, 2008, p.21

³ MacKensie I., ”Introduction: The Arena of Ideology”, în R.Ecleshall, V.Geoghegan, R. Jay, I. MacKensie, R. Wilford, ”Political Ideologies”, Routledge, Londra

⁴ Grugel J., op.cit,p.25

⁵ Beetham D., ”Liberal Democracy and the Limits of Democratization”, Political Studies, ed. Specială, Vol. 40, 1992, p. 40

⁶ Bădescu M., ”Teoria normei juridice”, Ed. Lumina Lex, București, 1997, p.20

⁷ Măgureanu Al. Florin, ”The law as an axiological system”- Dreptul ca și sistem axiologic, lucrare prezentată în cadrul The International Scientific Conference Communication, Context, Interdisciplinarity, 23-24 octombrie 2014, Târgu Mureș, volum în formă electronică disponibil la adresa <http://www.upm.ro/cc3/?pag=CCI-03/vol03-Com>, vol. nr. 3/2014, Communication, Context, Interdisciplinarity, ISSN: 2069-3389, Ed. Alpha Institute for Multicultural Studies, Târgu-Mureș, 2014, în curs de indexare ISI

⁸ Andrei P., ”Filozofia valorii”, Fundația Regelui Mihai I, București, 1945, p. 119

filosof. În ultimul secol, democrația a devenit extrem de populară și a capătat o nouă dimensiune juridico-politică – cea de valoare. Pornind de la a fi o formă de organizare a societății, democrația a ajuns a fi un ideal spre care tinde orice societate a timpurilor moderne. Anume valorile democratice sunt cele care contribuie la edificarea statului de drept, fără de care nu s-ar putea realiza acel echilibru între cei care guvernează și sunt guvernați și care asigură respectarea acelor drepturi pe care orice ființă umană le posedă prin natura sa. Totodată democrația presupune o garanție că există un pluralism politic, ce se exprimă prin capacitatea cetățenilor de a alege din mai multe partide politice, că există o separație a puterilor în stat, iar ”votul cetățeanului” este singurul care poate decide guvernarea țării.

Valorile democratice, ele sunt idealul societății noastre de azi, iar în acest sens Constituția Republicii Moldova în art. 1, alin (3) din Titlul I stabilește : **“Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sînt garantate”**.

Idealul însă, ”se bazează pe realitate, variază după societăți și după timpuri și odată cu el variază, se schimbă și valorile”.¹ În același timp, ”în cadrul operei de legiferare sunt analizate chiar și valorile care au fundamentat construcția normelor anterioare și necesitatea schimbării lor. Dacă sunt propuse noi criterii valorice sau o nouă experiență socială impune o nouă perspectivă axiologică, atunci sistemul normelor juridice cunoaște transformări care să întruchipeze din punct de vedere juridic schimbările produse”.² Astfel odată cu Declarația de Suveranitate a Republicii Moldova din 23 iunie 1990, cît și Declarația de Independență adoptată la 27 august 1991, iar mai apoi și adoptarea Constituției Republicii Moldova³, s-au pus bazele unui nou ideal și s-au recunoscut acele valori care au avut și au menirea de a crea un stat de drept. Totuși, adoptarea Constituției a reprezentat nu doar trasarea unor obiective pentru tînrul stat format, dar și conturarea unui cadru legal, în care valorile juridice transpuse în norme de drept să guverneze raporturile juridice existente. Astfel valorile juridice au fost promovate și puse la loc de cinste atît în sistemul de drept public, cît și cel privat, fiind adoptate noi acte normative (de ex. : Codul Civil al RM⁴, Codul Penal al RM⁵) care să reflecte pe deplin acele idei de democrație enunțate în Constituție. Un exemplu în acest sens ar putea fi elaborarea unor noi norme în domeniul respectării drepturilor omului, care fiind puse la rang de principii de drept s-au reflectat în normele juridice ale diferitor ramuri de drept. Astfel, de exemplu art. 5 alin (1) al Codului de procedură civilă al RM⁶ referitoare la accesul liber la justiție prevede: **”Orice persoană interesată este în drept să se adreseze în instanță judecătorească, în modul stabilit de lege, pentru a-și apăra drepturile încălcate sau contestate, libertățile și interesele legitime.”** Selecția împrejurărilor evocate de ipoteza normei juridice are un temei valoric, nefiind o simplă prezentare a unor elemente factuale, dispoziția se dă în numele unor valori, care o legitimează, iar sancțiunea este și ea indisolubil legată de rațiuni axiologice.⁷ Norma în cauză nu doar enunță dreptul oricărei persoane de a se adresa într-o instanță în caz cînd un drept al său i-a fost încălcat, dar reflectă și anumite valori juridice, cum ar fi Egalitatea, Dreptatea sau Justiția – valori indispensabile într-un stat democratic. Și dacă Dreptatea reprezintă principiu moral și juridic care cere să se dea fiecăruia ceea ce i se cuvine și să i se respecte drepturile, iar Egalitatea este atunci cînd tuturor li se recunosc aceleași drepturi și li se impun aceleași îndatoriri, prevăzute de regula de drept, Justiția reprezintă nu doar instanțele judecătorești și legile unui stat care o înfăptuiesc, dar este sinonimul cuvintelor Dreptate, Adevăr și Echitate.

Astfel **”valorile juridice nu sunt numai ceva exterior, ci sunt ceva interior- ele fiind determinate și de un sentiment al dreptății, care desigur că are o nuanță etică”**.⁸ De aceea Jellinek afirma că **”dreptul nu e altceva decît un minimum etic”**.⁹ Noi am spune că dreptul ar trebui să conțină cel puțin un minimum de valoare, iar în conformitate cu noile tendințe internaționale, să oglindească și valorile democratice, în așa fel va exista siguranța că vor exista mai puține abuzuri de drept, iar

¹ Andrei P., op.cit., p.120

² Capcelea V., ”Filozofia dreptului”, Ed. ARC, Chișinău, 2004, p.388

³ Constituția Republicii Moldova, din 29.07.1994, Publicat : 12.08.1994 în Monitorul Oficial Nr. 1, Data intrării în vigoare : 27.08.1994 ;

⁴ Codul Civil al Republicii Moldova, Nr. 1107 din 06.06.2002, Publicat : 22.06.2002 în Monitorul Oficial Nr.82-86, art Nr : 661 ;

⁵ Codul Penal al Republicii Moldova, Nr. 985 din 18.04.2002, Publicat : 14.04.2009 în Monitorul Oficial Nr.72-74, art Nr : 195 ;

⁶ Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, Nr. 225 din 30.05.2003, Publicat : 12.06.2003 în Monitorul Oficial Nr. 111-115, art Nr : 451, Data intrării în vigoare : 12.06.2003 ;

⁷ Capcelea V., op.cit., p.387

⁸ Andrei P., op.cit., p.153

⁹ Jellinek G., ”Die sociaethische Bedeutung von Recht”, Unrecht und Strafe, Wien, 1878, p.42

cetățeanul va avea o mai mare încredere în instituțiile de drept și în legile statului. Totodată, statul trebuie să ofere un cadru care să permită un trai cotidian democratic.

Stammler în genere vorbea despre valoare ca o formă a dreptului-just (richtiges Recht) sau *”dreptul adevărat, care este numai un sistem de măsură și un tablou ideal, care trebuie să servească pentru ordinea juridică”*¹. El consideră doar *”dreptul adevărat”* ca și valoare, pe când dreptul pozitiv nu, deoarece cuprinde atât justul, cât și injustul. Petre Andrei la rândul său analizând ideile lui Stammler spune că *”dreptul, în genere e un concept de relație pentru realizarea valorii și pentru aplicarea ei unei realități juridice”*. Deasemenea, *valoarea juridică* vrea să fie *”o măsură a faptelor, pe care le apreciază după regulile stabilite de legislator în primul rând, iar valabilitatea acestor legi e bazată pe noțiunea de Bine, de Just-cultural”*.² Tot în același context G. Radbruch privește dreptul ca *”formă existențială, care servește ca substrat și scenă pentru valoarea juridică, pentru ideea dreptului”*.³

Spinoza spunea că „în statul democratic care se apropie cel mai mult de starea naturală – toți se leagă să lucreze, iar nu să judece și să raționeze printr-o hotărâre comună; adică întrucât oamenii nu pot avea cu toții exact aceleași păreri, au făcut legământ să aibă putere de lege acea părere care întrunește mai multe aprobări, rezervându-și însă dreptul de a o schimba atunci când vor vedea că e mai bine altfel”. Prin urmare, cu cât li se îngăduie oamenilor mai puțină libertate de gândire, cu atât ne îndepărtăm mai mult de starea naturală și, în consecință, cu atât guvernarea devine mai violentă.⁴ Astfel, într-un regim democratic, statul și puterea sunt puse în slujba cetățenilor, a omului. Totodată statul și organele sale, ca agenți ai puterii, se subordonează intereselor individului.⁵ În același timp, legalitatea însă impune respectarea legii fundamentale (a Constituției Republicii Moldova) și a celorlalte acte normative existente de către toate organele de stat, de toate persoanele juridice de drept public sau privat și de toți cetățenii.

Democrația – ca și valoare juridică implică însă o structură complexă. La baza acesteia stau valorile fundamentale: Adevărul, Justiția, Legalitatea, Egalitatea, Libertatea, Echitatea e.c.t. care au fost transpuse în sistemul dreptului prin norme juridice. Totodată, ca și restul valorilor juridice, valorile democratice prezintă anumite caracteristici. În primul rând, valorile democratice nu au sens de a exista decât în societate, *”întru cât fundamentul lor este ideea de comunitate, anume pentru simplul fapt că ideea de just și injust s-a născut odată cu societatea”*.⁶

Democrația, după cum afirma Abraham Lincoln – *”este guvernarea poporului, de către popor, pentru popor”*. În același timp aceasta înseamnă că valorile democratice sunt destinate ființei umane, deoarece omul este subiectul acestora și principalul destinatar. De asemenea omul este văzut ca o valoare supremă, asupra căruia e centrat totul, dar și cel care necesită o protecție specială spre ai asigura dezvoltarea sa, dar și a întregii societăți.

Tot la acest moment este important de a aminti și faptul că nu putem vorbi despre democrație fără a face trimitere la cum sunt sau nu respectate drepturile omului. Astfel, protecția drepturilor ființei umane sunt indisolubil legate de valorile democratice, deoarece de organizarea corectă, de regimul unui stat depinde respectarea acestora. Totodată ca și fenomen juridic, ele își au originea în școala dreptului natural, iar evoluția societății a determinat reglementarea juridică a acestora. Însă *”testul de turnesol al democrației”*, (cum spune Jean Grugel) nu se referă doar la existența drepturilor pe hârtie, ci mai curînd la semnificația lor reală pentru populație.⁷ Deasemenea, ca și celelalte valori juridice, *valorile democratice au la bază ideea de ”promovare a binelui comunității, ca și întreg decât a celui individual”*⁸, oferind *”o viziune morală asupra posibilității de a face omenirea mai bună”*.⁹

O altă trăsătură a valorilor juridice este și faptul că acestea reglementează comportamentul individului și ordonează în felul acesta societatea în ansamblu, așa încît ele realizează și o funcție normativă, prezentînd un grad mai ridicat de obiectivitate față de normele juridice. V.Capcelea spune că: *”valorile juridice se instituie în sfera prescripțiilor emise de autoritățile statului și ale societății*

¹ Andrei P. în ”Filozofia valorii”, făcînd referință la R. Stammler, p.149 ;

² Andrei P., op.cit., p.150

³ Radbruch G., ”Grundzuge der Rechtsphilosophie”, Leipzig, 1914, p.39

⁴ Spinoza, ”Tratatul teologico-politic”, Editura Științifică, București, 1960, p.303

⁵ Negru B., autor al coment. art 1 al Const RM în ”Constituția Republicii Moldova: comentariu”, coord. de proiect: Klaus Sollfrank; Ed. Arc, (Tipogr. „Europress”), Chișinău, 2012, p.20

⁶ Andrei P., op.cit., p.153

⁷ Grugel J., op.cit., p.19

⁸ Grugel J., op.cit., p. 35

⁹ Macpherson C. B., ”The life and the time of liberal democracy”, Oxford University Press, Oxford, 1997, p.47

civile, fără de care societatea s-ar dezintegra în anarhie și anomie”.¹ Tot el mai afirmă că juridicul impune membrilor societății o serie de obligații – întărite de sancțiuni materiale – și le acordă o serie de drepturi și libertăți menite să asigure securitatea, coerența și armonia organismului social și, în același timp, un ”spațiu de joc” al inițiativei și autodeterminării sociale.²

Valorile juridice se disting față de celelalte categorii de valori și prin procesul de valorizare specifică. Astfel, valorizarea juridică are ca moment sau fază inițială procesul de elaborare și apoi de aplicare a normei juridice. Din acest moment declanșator valorizarea se va extinde treptat de la sfera conștiinței individuale și/sau de grup la cea a conștiinței comunității sociale cristalizându-se sau nu, finalmente, într-o valoare.³

T. Vianu spunea: *”nimeni nu urmărește valorile juridice pentru ele însele, ca pe niște scopuri, ci numai pentru a-și asigura acel cadru legal de viață care să-i permită atingerea finalităților substanțiale ale existenței”*⁴, iar realitatea juridică a zilelor noastre poartă, cu certitudine, amprenta valorilor democratice. Democrația a devenit un model, un ideal, o valoare juridică, dar și un stil de viață a societății contemporane, *”o formă de perfecțiune veșnică a comunității umane”*.⁵

Democrația, această *”finalitate politică a civilizației occidentale”*, deși *”pivotează în jurul tensiunilor dintre valori și fapte”*, așa cum afirma G. Sartori, exprimă esența unui regim politic distinct de cel autoritar, *”așa încât nimeni nu poate deține puterea într-o manieră irevocabilă sau cu titlu personal”*.⁶ Metaforic vorbind, atât statul, cât și dreptul sunt niște *”actori ai democratizării”*⁷, iar democrația este piesa de teatru, care trebuie jucată după anumite reguli, așa încât să încânte publicul reprezentat de cetățenii acelui stat.

SEMNELE BĂNEȘTI CA OBIECT MATERIAL (PRODUS) AL INFRAȚIUNILOR PREVĂZUTE LA ART.236 DIN CODUL PENAL

STATI Vitalie, doctor, conferențiar universitar,
Universitatea de Stat din Moldova

Abstract: *The present investigation is focused on financial analysis of the features signs, regarded as material object (product) of the offenses set forth in art.236 "Manufacture or circulation of false money signs or false securities" of the Criminal Code. There are studied the conditions when the dichotomy "material object of the crime / proceeds of crime" becomes functional. There are also subject to interpretation concepts of "banknotes (including the jubilee and commemorative ones) issued by MNB or the authorized body of a foreign state or of a monetary union of foreign states" and "coins (including commemorative and jubilee ones) issued by MNB or the authorized body of a foreign state or of a monetary union of foreign states", used in art.236 CC RM. Not least, it determines the content of the concept "used to make payments" mentioned in art.236 of the Criminal Code provision.*

Infrațiunile specificate la art.236 din Codul penal al Republicii Moldova (în continuare – CP RM) fac parte din rândul acelor infracțiuni care, pe lângă un obiect material, pot presupune prezența unui produs. După A.Reșetnicov, „prin „produs al infracțiunii” trebuie de înțeles acea entitate care a apărut ca atare în urma săvârșirii infracțiunii, în rezultatul influențării nemijlocite infracționale la care a fost supusă o altă entitate (alte entități). Produsul infracțiunii nu se confundă cu: obiectul material al infracțiunii; mijloacele de săvârșire a infracțiunii; bunurile dobândite prin infracțiune; alte entități având legătură cu activitatea infracțională. Prezența produsului infracțiunii este indispensabilă în acele

¹ Capcelea V., op.cit., p.391

² Ibidem

³ Berlingher D., Sida A., ”Teoria generală a dreptului” – Ed. a 3-a, rev., ”Vasile Goldiș” University Press, Arad, 2006, p.44

⁴ Vianu T., ”Studii de filosofie a culturii”, Ed. Eminescu, București, 1982, p.86

⁵ Negru B., ”Teoria generală a dreptului și statului”, Ed. ”Bons Offices”, Chișinău, 2006, p.486-487

⁶ Sartori G., ”Teoria democrației reinterpretată”, trad. Doru Pop, Ed. Polirom, Iași, 1999, p.31-35

⁷ J. Grugel, în ”Democratizarea- O introducere critică”, p.156, în Cap 7 califică ”statul ca un actor al democratizării”.

cazuri când dispoziția incriminătoare conține formulări de genul „falsificare”, „confecționare”, „fabricare”, „creare artificială” etc.”¹

În ipoteza infracțiunilor prevăzute la art.236 CP RM, dihotomia „obiectul material al infracțiunii / produsul infracțiunii” poate fi atestată doar atunci când infracțiunea în cauză adoptă modalitatea normativă de fabricare. Nu și atunci când apare în modalitatea normativă de punere în circulație. La concret, obiectul material al infracțiunii, în cazul în care se atestă modalitatea de fabricare, diferă după cum activitatea făptuitorului se concretizează în 1) contrafacere sau 2) alterare. În primul caz, obiectul material al infracțiunii îl formează materialele din care au fost confecționate semnele bănești sau titlurile de valoare contrafăcute (hârtia, vopseaua, firul de siguranță, fibrele color, filigranul, semnele magnetice, confeti, microtextul, desenele luminescente, holograma, kinegrama etc.). Totodată, produsul infracțiunii îl constituie semnele bănești sau titlurile de valoare contrafăcute. În cel de-al doilea caz – al alterării – obiectul material al infracțiunii îl formează semnele bănești sau titlurile de valoare autentice, asupra cărora făptuitorul influențează pe calea alterării. La rândul său, produsul infracțiunii îl constituie semnele bănești sau titlurile de valoare alterate. Atunci când infracțiunile specificate la art.236 CP RM adoptă modalitatea normativă de punere în circulație, obiectul material al infracțiunii îl reprezintă semnele bănești sau titlurile de valoare false.

În dispoziția art.236 CP RM, obiectul material (produsul)² infracțiunii este descris prin sintagma „semnele bănești (bancnotele și monedele metalice, inclusiv cele jubiliare și comemorative, emise de Banca Națională a Moldovei sau de organul autorizat al unui stat străin sau al unei uniuni monetare de state străine), valorile mobiliare de stat sau alte titluri de valoare false, utilizate pentru efectuarea plăților”.

Putem deosebi patru noțiuni care desemnează obiectul material (produsul) infracțiunilor specificate la art.236 CP RM:

1) bancnotele (inclusiv cele jubiliare și comemorative) emise de BNM sau de organul autorizat al unui stat străin ori al unei uniuni monetare de state străine, utilizate pentru efectuarea plăților;

2) monedele metalice (inclusiv cele jubiliare și comemorative) emise de BNM sau de organul autorizat al unui stat străin ori al unei uniuni monetare de state străine, utilizate pentru efectuarea plăților;

3) valorile mobiliare de stat, utilizate pentru efectuarea plăților;

4) alte titluri de valoare, utilizate pentru efectuarea plăților.

Luând în considerare tema acestui studiu, ne focusăm atenția asupra primelor două din aceste noțiuni. Privitor la aceste noțiuni, în Legea cu privire la bani, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 15.12.1992³, se stabilește: unitatea monetară a Republicii Moldova o constituie leul (moldovenesc) egal cu 100 de bani. Numerarul se află în circulație sub formă de semne bănești de hârtie (bancnote) și metalice (monede) (art.1); BNM are dreptul exclusiv de a emite pe teritoriul Republicii Moldova bancnote și monede metalice ca mijloc de plată, precum și bancnote și monede metalice jubiliare și comemorative ca mijloc de plată și în scop numismatic. BNM stabilește valoarea nominală, dimensiunile, greutatea, designul și alte caracteristici ale bancnotelor și monedelor metalice care sunt mijloc de plată în Republica Moldova. BNM are dreptul exclusiv de a retrage din circulație orice bancnote sau monede metalice emise anterior (art.2); moneda națională – leul – este mijlocul legal de plată pe teritoriul Republicii Moldova (art.3).

Prin prisma acestor reglementări, putem afirma că prin „bancnote emise de BNM” trebuie de înțeles semnele bănești de hârtie (leii moldovenești) puse în circulație de BNM; prin „monede

¹ A.Reșetnicov. *Natura juridică a produsului infracțiunii*. În: Revista științifică a USM „Studia Universitatis”. Seria „Științe sociale”, 2007, nr.6, p.185-191.

² În ipoteza infracțiunilor prevăzute la art.236 CP RM, dihotomia „obiectul material al infracțiunii / produsul infracțiunii” poate fi atestată doar atunci când infracțiunea în cauză adoptă modalitatea normativă de fabricare. Nu și atunci când apare în modalitatea normativă de punere în circulație. La concret, obiectul material al infracțiunii, în cazul în care se atestă modalitatea de fabricare, diferă după cum activitatea făptuitorului se concretizează în 1) contrafacere sau 2) alterare. În primul caz, obiectul material al infracțiunii îl formează materialele din care au fost confecționate semnele bănești sau titlurile de valoare contrafăcute (hârtia, vopseaua, firul de siguranță, fibrele color, filigranul, semnele magnetice, confeti, microtextul, desenele luminescente, holograma, kinegrama etc.). Totodată, produsul infracțiunii îl constituie semnele bănești sau titlurile de valoare contrafăcute. În cel de-al doilea caz – al alterării – obiectul material al infracțiunii îl formează semnele bănești sau titlurile de valoare autentice, asupra cărora făptuitorul influențează pe calea alterării. La rândul său, produsul infracțiunii îl constituie semnele bănești sau titlurile de valoare alterate. Atunci când infracțiunile specificate la art.236 CP RM adoptă modalitatea normativă de punere în circulație, obiectul material al infracțiunii îl reprezintă semnele bănești sau titlurile de valoare false.

³ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1993, nr.3.

metalice, inclusiv cele jubiliare și comemorative, emise de BNM” trebuie de înțeles semnele bănești metalice (banii priviți ca monedă divizionară) puse în circulație de BNM.

Privitor la punerea în circulație a bancnotelor emise de BNM, prezintă relevanță, de exemplu: Hotărârea BNM, nr.319 din 25.11.1999, privind punerea în circulație a bancnotei cu valoarea nominală de 500 lei¹; Hotărârea BNM, nr.249 din 13.10.2003, privind punerea în circulație a bancnotei cu valoarea nominală de 1000 lei²; Hotărârea BNM, nr.2 din 24.09.2015, privind punerea în circulație ca mijloc de plată a unor bancnote modernizate³. De asemenea, referitor la punerea în circulație a monedelor metalice, comportă interes, de exemplu, Hotărârea BNM, nr.1 din 12.01.1998, cu privire la punerea în circulație a monedei metalice cu valoarea nominală de 50 bani modelul anului 1997⁴. Tocmai astfel de acte normative conțin prevederi detaliate vizând caracteristicile semnelor bănești: dimensiunile, tipul de hârtie, culoarea, descrierea imaginii de pe față și verso, elementele de siguranță (în cazul bancnotelor emise de BNM); dimensiunile (diametrul, grosimea, greutatea), culoarea aversului, reversului și a părții laterale; descrierea imaginii de pe avers și revers (în cazul monedelor metalice emise de BNM). Necorespunderea chiar și unei singure din aceste caracteristici atestă falsitatea bancnotelor sau monedelor metalice emise de BNM.

În alt context, după cum reiese din dispoziția art.236 CP RM, bancnotele⁵ sau monedele metalice jubiliare și comemorative, emise de BNM, utilizate pentru efectuarea plăților – atunci când sunt false – pot constitui obiectul material (produsul) infracțiunilor prevăzute la art.236 CP RM.

Conform art.4 al Legii privind regimul metalelor prețioase și pietrelor prețioase, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 22.07.2004⁶, monedele investiționale, comemorative, jubiliare sunt cele fabricate din metale prețioase⁷, cu formă, greutate și titlu stabilit, ce corespund standardelor naționale și reglementărilor tehnice, în vigoare pe teritoriul Republicii Moldova, sau standardelor internaționale, însoțite de certificate de autenticitate.

Pe lângă o valoare numismatică, astfel de monede metalice au și rolul de mijloc de plată, aflat în circulație. În legătură cu aceasta, în Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova, nr.249 din 24.12.1998, privind emiterea în circulație a unor monede jubiliare și comemorative⁸, se menționează: se permite BNM, de comun acord cu Guvernul, să emită în circulație, în limitele volumului emisiei aprobate anual, monede jubiliare și comemorative ca mijloc de plată și în scopuri numismatice (art.1); comercializarea monedelor în Republica Moldova ca mijloc de plată și în scopuri numismatice se efectuează de către BNM și băncile comerciale, iar în străinătate exclusiv în scopuri numismatice prin dealeri autorizați de BNM conform clauzelor contractuale (art.2).

Deși posibilitatea folosirii acestor monede ca mijloc de plată este redusă, nefiind convenabilă deținătorului, nu poate fi exclusă posibilitatea evoluării lor ca obiect material (produs) al infracțiunilor prevăzute la art.236 CP RM. În această ordine de idei – în vederea punerii în circulație, ca mijloc de plată și în scop numismatic, a unor monede jubiliare și comemorative – în ultimii ani BNM a adoptat mai multe acte normative: Hotărârea nr.342 din 14.11.2000⁹; Hotărârea nr.279 din 25.10.2001¹⁰; Hotărârea nr.261 din 13.10.2004¹¹; Hotărârea nr.220 din 06.11.2008¹²; Hotărârea nr.133 din 04.06.2009¹³; Hotărârea nr.151 din 29.07.2010¹⁴; Hotărârea nr.131 din 13.06.2012¹⁵; Hotărârea nr.223 din 21.11.2013¹⁶; Hotărârea nr.134 din 10.07.2014¹; Hotărârea nr.197 din 02.10.2014²; Hotărârea din 12.02.2015³; Hotărârea nr.3 din 16.10.2015⁴ etc.

¹ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1999, nr.133-134.

² Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.215-217.

³ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2015, nr.267-273.

⁴ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr.5.

⁵ Singura bancnotă comemorativă, emisă până acum, are valoarea nominală de 200 de lei. Ea face parte din Seria „Evenimente istorice” și are tematica „20 de ani de la introducerea monedei naționale în Republica Moldova”.

⁶ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2004, nr.171-174.

⁷ Potrivit aceleiași norme, metale prețioase sunt aurul, argintul, platina și metalele platinice (paladiul, iridiul, rodiul, ruteniul, osmiul), indiferent de starea și forma în care se află acestea, inclusiv în formă nativă, afinită, precum și în materie primă, aliaje, semifabricate, produse industriale, compuși chimici, resturi și deșeuri industriale și de consum.

⁸ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1999, nr.1-2.

⁹ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr.147-148.

¹⁰ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr.131-132.

¹¹ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2004, nr.189-192.

¹² Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr.204-205.

¹³ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.102.

¹⁴ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2010, nr.135-137.

¹⁵ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr.120-125.

¹⁶ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2013, nr.276-280.

De menționat că în fiecare din actele normative ale BNM, privind punerea în circulație ca mijloc de plată și în scop numismatic a unor monede jubiliare și comemorative, se conține următoarea formulare: „Monedele jubiliare și comemorative sunt acceptate ca mijloc de plată în economia națională, la valoarea lor nominală”.

Precizăm că monedele metalice jubiliare și comemorative false reprezintă obiectul material (produsul) infracțiunilor prevăzute la art.236 CP RM atunci când făptuitorul le percepe ca mijloace de plată în economia națională. Dimpotrivă, monedele metalice jubiliare și comemorative false nu constituie obiectul material (produsul) infracțiunilor specificate la art.236 CP RM, dacă făptuitorul le percepe în calitate de obiecte cu valoare numismatică. În acest din urmă caz, răspunderea pentru fabricarea sau punerea unor asemenea monede false în circulație urmează a fi aplicată, după caz, conform art.190 sau 196 CP RM, cu sau fără referire la art.26 CP RM (ori conform art.105 sau 106 din Codul contravențional, dacă daunele cauzate prin punerea unor asemenea monede false în circulație nu ating proporțiile minime stabilite de art.190 sau 196 CP RM).

De asemenea, este cazul să menționăm că monedele cu marcaj fals (privite ca articole din metale prețioase cu marcaj fals (în sensul art.250¹ CP RM)) nu pot cumula calitatea de semne bănești, emise de BNM sau de organul autorizat al unui stat străin sau al unei uniuni monetare de state străine, utilizate pentru efectuarea plăților. De aceea, fabricarea sau comercializarea monedelor cu marcaj fals (privite ca articole din metale prețioase cu marcaj fals) intră sub incidența prevederilor art.250¹ CP RM, nu a art.236 CP RM. În același timp, în cazul fabricării sau punerii în circulație a monedelor metalice false (în sensul art.236 CP RM), se exclude calificarea în baza prevederilor art.250¹ CP RM. În acest din urmă caz, monedele au calitatea de semne bănești utilizate pentru efectuarea plăților, nu cea de articole din metale prețioase.

Altfel spus, monedele metalice false reprezintă obiectul material (produsul) infracțiunilor prevăzute la art.236 CP RM, atunci când făptuitorul le percepe ca mijloace de plată în economia națională. Dimpotrivă, monedele metalice false constituie obiectul material (produsul) infracțiunilor specificate la art.250¹ CP RM, dacă făptuitorul le percepe în calitate de articole din metale prețioase, care prezintă o valoare numismatică sau de teaurizare⁵.

În altă ordine de idei, atunci când sunt false bancnotele și monedele metalice (inclusiv cele jubiliare și comemorative), emise de organul autorizat al unui stat străin sau al unei uniuni monetare de state străine⁶, utilizate pentru efectuarea plăților, acestea pot să reprezinte obiectul material (produsul) infracțiunilor prevăzute la art.236 CP RM.

Accentuăm că bancnotele și monedele metalice, inclusiv cele jubiliare și comemorative, emise de organul autorizat al unui stat străin sau al unei uniuni monetare de state străine, utilizate pentru efectuarea plăților, trebuie să reprezinte mijloace de plată legale. Aceasta înseamnă că astfel de semne bănești trebuie să fi fost puse în circulație de autoritățile străine competente (de exemplu, de băncile naționale (centrale)) ale unor state recunoscute pe plan internațional, inclusiv recunoscute de Republica Moldova. Nu pot avea calitatea cerută de art.236 CP RM „semnele bănești” emise de: 1) autoritățile neconstituționale din Transnistria, Osetia de Sud, Abhazia, Karabahul de Munte, Republica Turcă a Ciprului de Nord, Kurdistan, Azawad, Somaliland, Taiwan, Cașmir sau din alte asemenea formațiuni statale autoprocimate; 2) organizațiile teroriste (de exemplu, „Statul Islamic”). Fabricarea unor asemenea „semne bănești” false poate fi calificată ca pregătire de una dintre faptele prevăzute la art.190 sau 196 CP RM ori la art.105 sau 106 din Codul contravențional. Punerea lor în circulație poate constitui una dintre faptele consumate prevăzute la art.190 sau 196 CP RM ori la art.105 sau 106 din Codul contravențional.

Nu pot avea calitatea cerută de art.236 CP RM nici entitățile desemnate prin termenul „cripto-valută” (de exemplu: bitcoin (฿); primecoin (Ψ); auroracoin (℥); namecoin (℥); dogecoin (Ð); peercoin

¹ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2014, nr.185-189.

² Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2014, nr.297-309.

³ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2015, nr.39-45.

⁴ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2015, nr.291-295.

⁵ Prin „teaurizare” înțelegem plasamentul de valoare a monedelor din metale prețioase achiziționate de persoane fizice sau juridice.

⁶ Semne bănești emise de organele autorizate ale unor uniuni monetare de state străine sunt: euro (€); francul central african (FCFA); dolarul din Caraibe de Est (XCD); francul Coloniilor Franceze din Pacific (CFP) etc.

(P); monero (m) etc.). Or, acestea nu sunt emise de organul autorizat al unui stat străin sau al unei uniuni monetare de state străine¹.

Când spunem „organul autorizat al unui stat străin” avem în vedere nu neapărat autoritățile publice care au atribuții similare cu cele ale BNM. *Inter alia*, avem în vedere autoritățile publice locale care au dreptul să emită semne bănești locale, privite ca bani alternativi sau complementari în raport cu semnele bănești emise de autoritățile publice centrale abilitate. Printre astfel de semne bănești locale se numără: Brixton Pound, Bristol Pound, Exeter Pound, Lewes Pound (în Marea Britanie); BerkShares, Baltimore BNote, Ithaca Hours (în SUA); Calgary Dollar (în Canada); Eco-Pesa (în Kenya) etc.

În altă privință, în dispoziția art.236 CP RM, la caracterizarea obiectului material (produsului) infracțiunii corespunzătoare, se folosește expresia „utilizate pentru efectuarea plăților”. Aceasta înseamnă că, la momentul săvârșirii infracțiunii, falsurile reprezentând obiectul material (produsul) infracțiunii în cauză trebuie să imite, printre altele: 1) bancnotele, inclusiv cele jubiliare și comemorative, emise de Banca Națională a Moldovei sau de organul autorizat al unui stat străin sau al unei uniuni monetare de state străine, aflate în circulație oficială; 2) monedele metalice, inclusiv cele jubiliare și comemorative, emise de Banca Națională a Moldovei sau de organul autorizat al unui stat străin sau al unei uniuni monetare de state străine, aflate în circulație oficială.

Când spunem „aflate în circulație oficială”, avem în vedere, inclusiv, acele semne bănești care se află în proces de retragere din circulație, dar care nu au fost retrase definitiv din circulație. Potrivit alin.(2) art.64 al Legii cu privire la Banca Națională a Moldovei, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 21.07.1995², la expirarea perioadei de preschimbare bancnotele și monedele metalice retrase vor înceta să mai fie mijloc de plată.

În acest sens, merită atenție următoarele prevederi ale Hotărârii BNM, nr.2 din 24.09.2015, cu privire la punerea în circulație ca mijloc de plată a unor bancnote modernizate:

– se pun în circulație, începând cu 12.10.2015, ca mijloc de plată, pe teritoriul Republicii Moldova, șapte bancnote modernizate cu valoarea nominală de 1 leu, 10 lei, 20 lei, 50 lei, 100 lei, 200 lei și 500 lei, conform anexei „Caracteristicile bancnotelor modernizate”. Bancnotele modernizate cu valoarea nominală de 1 leu, 10 lei, 20 lei, 50 lei, 100 lei, 200 lei și 500 lei vor fi acceptate la valoarea nominală în toate tipurile de plăți fără restricții. Bancnotele modernizate vor fi eliberate în circulație treptat, pe măsura epuizării stocurilor de bancnote din emisiunile vechi, anii 1993-2013 (pct.1);

– bancnotele din emisiunile vechi, cu valoarea nominală de 1 leu (emisia anului 1994 și anului 2010), 10 lei (emisia anului 1994 și anului 2013), 20 lei (emisia anului 1993 și anului 2010), 50 lei (emisia anului 1994 și anului 2013), 100 lei (emisia anului 1995 și anului 2013), 200 lei (emisia anului 1993 și anului 2013) și 500 lei (emisia anului 1999), vor continua să fie mijloc legal de plată, pe teritoriul Republicii Moldova, în paralel cu bancnotele modernizate și vor fi acceptate la valoarea nominală în toate tipurile de plăți fără restricții. Bancnotele din emisiunile vechi vor fi retrase din circulație, treptat, ca urmare a uzării și deteriorării acestora, devenind necorespunzătoare circulației (pct.2).

În același timp, semnele bănești, care au fost retrase din circulație și care au numai o valoare numismatică sau notafică³ (de exemplu: monedele vechi; semnele bănești ale fostei URSS; cupoanele cu valorificare multiplă ale BNM, emise în 1992, etc.), nu pot forma obiectul material (produsul) infracțiunilor prevăzute la art.236 CP RM. Or, la momentul săvârșirii infracțiunii, ele nu sunt utilizate pentru efectuarea plăților. În anumite împrejurări, semnele bănești, care au fost retrase din circulație și care au numai o valoare numismatică sau notafică, pot constitui mijlocul de săvârșire a uneia dintre faptele prevăzute la art.190 sau 196 CP RM ori la art.105 sau 106 din Codul contravențional (atunci când, de exemplu, semnele bănești false retrase din circulație sunt fabricate pentru a fi vândute unui muzeu sau unor colecționari).

În încheiere, consemnăm că, în cazul infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.236 CP RM, este esențial ca valoarea semnelor bănești sau a titlurilor de valoare false să nu depășească 5000 unități convenționale. În caz contrar, răspunderea se va aplica pentru infracțiunea specificată la lit.c) alin.(2) art.236 CP RM. Parametrii valorici trebuie calculați reieșind nu din valoarea reală a semnelor bănești

¹ În afară de aceasta, entitățile în cauză nu au o formă materializată. Așa cum se va putea *infra*, doar entități materializate pot forma obiectul material (produsul) infracțiunilor prevăzute la art.236 CP RM.

² Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr.56-57.

³ Notafilia este denumirea dată colecționării de semne bănești de hârtie.

sau a titlurilor de valoare false (valoare care este egală cu zero), dar din valoarea nominală a acestora. Oricare altă interpretare ar fi arbitrară și, de aceea, ar contraveni legii.

APLICAREA PRINCIPIULUI LEGALITĂȚII ÎN ADMINISTRAREA FINANTELOR PUBLICE LOCALE

TELEVCA Oleg, lector universitar,
Universitatea de Stat din Moldova

Principiul legalității este unul dintre principiile ce stau la baza formării sistemului finanțelor publice locale. Deși acest principiu expres este prevăzut în Proiectul Legii privind finanțele publice locale (art.2 alin.5), mai este enunțat și în Constituția RM (al.113 alin.3), la fel și în Legea privind administrația publică locală (art.6 alin.2), atunci când se vorbește despre raporturile dintre autoritățile administrației publice locale. În afară de aceasta, toate actele normative ce au tangența cu finanțele publice locale, deseori utilizează sintagmele „în condițiile legii”, „în cazurile prevăzute de lege”, „în conformitate cu prevederile legii”, „în baza prevederilor legale”, „stabilite conform legii” etc.

Acestea fiind spuse pornim spre ideea că principiul legalității deși poate fi examinat ca un principiu fundamental caracteristic tuturor ramurilor de drept și instituțiilor juridice din cadrul acestora, are implicare incontestabilă și asupra finanțelor publice locale.

În general, activitatea umană este supusă, într-un mod sau altul, normării, în sensul că ea nu se poate desfășura neorganizat, în afara unei anumite ordini sociale, în afara unor cerințe pe care societatea le înaintea tuturor: autorităților publice, persoanelor oficiale, organizațiilor, întreprinderilor, instituțiilor, cetățenilor etc. Normarea înseamnă „stabilirea unor reguli care organizează acțiunea umană”.¹ Normele stabilite pot fi diferite: juridice, morale, religioase etc. Multitudinea normelor, însă, nu trebuie să creeze impresia unui haos normativ. Normele sociale nu acționează izolat unele de altele, ci, dimpotrivă, impun, ca regulă, anumite modele de comportament social, arătând ce urmează să facă sau ce nu trebuie să facă subiecții relațiilor sociale.

În sistemul normelor stabilite de societate un rol deosebit revine normelor juridice. Constituind o categorie specială a normelor sociale, normele juridice protejează cele mai importante valori (relații) sociale, prin instituirea unui sistem corelativ de drepturi și obligații între indivizi, grupuri, instituții și organizații sociale.² Normele juridice, luate în ansamblul lor înaintea o cerință care necesită concordarea comportamentului uman cu regulile prescrise de normele juridice. Cerința adresată tuturor subiecților vieții sociale, care constă în realizarea exactă, neabătută și uniformă a normelor juridice, poartă denumirea de legalitate.

Termenul „legalitate” provine de la francezul *légalité* și conform Dicționarului limbii române moderne desemnează: faptul de a fi conform cu legile; respectare a legilor; stare de ordine capabilă să asigure, prin lege, viața și activitatea unei societăți, a unui stat, etc..³

În literatura juridică, cuvântul **legalitate** cunoaște mai multe valențe:

a) legalitatea ca **principiu**, deci, ca element fundamental, ca idee diriguitoare, ca element primordial în comportamentul tuturor subiecților de drept:

b) legalitatea ca **metodă**, deci, ca procedeu folosit, aplicat în procesul de transpunere în viață a prevederilor normelor juridice;

c) legalitatea ca **regim**, deci, ca sistem de organizare și de conducere a vieții economice, politice, sociale a statului, ca o formă de guvernământ, unde nu regele e lege, ci legea e rege.⁴

Privite din punct de vedere a Constituției ca lege supremă a statului, fiecare valență a legalității are dreptul la existență. Cert este însă acel fapt că în toate împrejurările expuse, fiecărui subiect i se impune o comportare prescrisă de legiuitor, Astfel, legea apare ca un imperativ categoric.

¹ Luminosu D.S., Popa V., Sociologia juridică, Timișoara, 1995, p.180.

² Voinea M., Banciu D., Sociologia juridică, București, 1993, p.98.

³ Dicționarul limbii române moderne, București, 1958, p.451.

⁴ Negru B., Teoria generală a dreptului și statului, Chișinău, 1999, p.265.

Legalitatea caracterizează dreptul în ansamblu și se manifestă sub forma unor cerințe fundamentale în toate ramurile dreptului, în întregul sistem de drept. La aceste cerințe se atribuie următoarele: supremația, universalitatea, unicitatea și oportunitatea legii.

Astfel, respectarea normelor de drept nu se revendică unor exigențe abstracte. Ea se legitimează în cerințele sociale obiective, legate de asigurarea unui climat de respect al valorilor, de existență și creație nestânjenite de fapte antisociale, care afectează relațiile interumane și viața socială.

Legalitatea, care rezultă din atitudinea de respectare a legilor, care la rândul ei reiese din starea de ordine în desfășurarea raporturilor sociale, ne interesează să o definim în primul rând ca un principiu de drept în baza căruia orice subiect de drept trebuie să respecte și să aplice legile și celelalte acte normative ori individuale.

Legalitatea este o îndatorire fundamentală de natură constituțională, care privește persoanele fizice și juridice, modul de organizare și desfășurare a activității de stat. Cetățeanul este liber să se manifeste sau să întreprindă orice, în afară de ceea ce este interzis prin lege; autoritatea de stat poate desfășura numai acele activități stabilite prin lege ca atribuție.

Legalitatea este, pe de o parte, o cerință care decurge din lege, iar pe de altă, o stare care rezultă din respectarea ei. Din acest motiv, se poate vorbi de promovarea, asigurarea ori încălcarea legalității, dar nu de respectarea legalității, legalitatea înseamnă tocmai respectarea legii, în general a oricărui act normativ (inclusiv decrete, hotărâri, instrucțiuni ș.a.) sau individual (contracte, hotărâri judecătorești etc.).

Principiul legalității constituie, fără îndoială, piatra unghiulară a construcției unui stat de drept ca „instrument în folosul oamenilor care îl alcătuiesc... motiv pentru care existența acestuia presupune un sistem legislativ călăuzit de preocuparea constantă de a ocroti personalitatea umană în integralitatea ei și de a-i crea condiții optime de dezvoltare”.¹

Deși capătă fizionomii din cele mai diverse, de la principiul clasic francez al legalității la conceptul englez de *rule of law*, legalitatea are în vedere subordonarea tuturor actelor administrației publice (inclusiv locale) față de cadrul legal în vigoare, privit *lato sensu*, deci incluzând principii generale de drept (altele decât principiul legalității). Ca atare, puterile exercitate de funcționari trebuie să aibă o bază legitimă, adică să se întemeieze pe autoritatea conferită de lege și să fie exercitate în limitele acesteia. Mai mult, activitatea administrației publice trebuie să urmărească punerea în aplicare a legii.

Dacă la origine era privit-alături de principiul separării puterilor în stat-în principal ca o garanție împotriva abuzului de putere a executivului, azi supunerea administrației regulilor dreptului este una din condițiile esențiale ale unui sistem funcțional și presupune două componente:

- 1) obligația administrației de a se conforma legii;
- 2) obligația administrației de a prelua inițiativa în punerea în executare a legii.

Principiul legalității stă la baza unui număr de principii derivate, precum principiul preeminenței legii, care exprimă faptul că administrația nu poate lua nici o măsură care să intre în contradicție cu legea sau să încalce domeniul rezervat legii. În ceea ce privește respectarea legalității în Tratatul de instituire a unei Constituții pentru Europa², observăm că realizarea acestui principiu este asigurată și prin recunoașterea unui drept al cetățenilor europeni la o bună administrare, astfel încât fiecare cetățean are dreptul la un tratament echitabil și nediscriminatoriu din partea organelor administrative ale Uniunii, dar și ale statelor membre.

În ceea ce privește consacrarea constituțională a acestui principiu, cu referire la organele administrației publice (inclusiv locale) se expun art.107,109-113 din Constituția Republicii Moldova, în virtutea cărora se stabilește că organele administrației publice sunt formate și dirijate în activitatea lor de lege.

Legea privind administrația publică locală în art.6 alin.2 declară că, raporturile dintre autoritățile publice centrale și cele locale printre alte principii, au la bază și principiul legalității.

O prevedere analogică se conține și în art.113 alin.3 din Constituția Republicii Moldova potrivit căreia printre principiile ce stau la baza raporturilor dintre autoritățile publice locale este și principiul legalității (avându-se în vedere aici raporturile dintre autoritățile administrației publice de nivelul întâi și al doilea).

¹ Drăganu T., Introducere în teoria și practica statului de drept, Cluj-Napoca: Dacia, 1992, p.9.

² ec.europa.eu/romania/documents/eu_romania/tema_27.pdf

Asigurarea respectării legalității și a principiilor constituționale este declarată drept scop și a exercitării oricărui control administrativ asupra activității desfășurate de către autoritățile publice locale (art.6 alin.4 al Legii privind APL).

Revenind la finanțele publice locale menționăm că acestea au la bază un anumit cadru legislativ format din:

- 1) Legea privind finanțele publice locale nr.397-XV din 16.10.2003;
- 2) Legea privind administrația publică locală nr.436-XVI din 28.12.2006;
- 3) Legea privind descentralizarea administrativă nr.436-XVI din 28.12.2006;
- 4) Legea finanțelor publice și responsabilității bugetar-fiscale nr.181 din 25.07. 2014;
- 5) Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994;
- 6) Carta Europeană a Autonomiei Locale din 15 octombrie 1985, s.a.

Întreaga activitate de elaborare, aprobare și executare a bugetelor unităților administrativ-teritoriale, precum și administrarea finanțelor publice locale are loc doar în condițiile legii.

Deci, **principiul legalității într-adevăr este unul cu implicare generală, deoarece toate celelalte principii ce vor fi examinate în continuare îl au pe acesta drept fundament. Oricare din principiile instituționale referitoare la finanțele publice locale iminent se întemeiază pe principiul legalității.**

Semnificația principiului dat rezidă în faptul că autoritățile publice locale, implicit și în sfera finanțelor publice locale, trebuie să se conducă în activitatea lor strict de prevederile legii.

În ceea ce privește orice alte acțiuni care vor fi întreprinse de autoritățile publice (inclusiv cele locale) în legătură cu realizarea intereselor lor și care nu au reglementare expresă în lege, nu trebuie să contravină normelor cuprinse în legi și alte acte normative.

SPECIFICUL INDEXĂRII DESPĂGUBIRILOR LUNARE ÎN CAZUL PIERDERII ÎNTREȚINĂTORULUI PENTRU PERIOADA ANTERIOARĂ INTENTĂRII ACȚIUNII

TODOROV Maxim, doctorand, lector universitar,
Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul

Abstract: *The repair of the damages caused by the death of someone, knows a number of peculiarities concerning the manner of calculating it for the previous period of action initiating. The Art.280 letter c) Civil Code, allows the advance of civil action within the time revealed in the art.1419 paragraph 2 of the Civil Code. However, for the maximum individualization of the monthly amount of compensation it is necessary to separately calculate each of the monthly indemnity for the loss of the breadwinner.*

Răspunderea civilă delictuală, ca formă a răspunderii civile, ocupă un rol deosebit în rândul instituțiilor care au menirea să asigure restabilirea drepturilor subiective civile încălcate sau nesocotite. Răspunderea în caz de deces a persoanei vătămate stipulată în prevederile art.1419-1420 C. civ. constituie baza legală care stabilește cercul persoanelor îndreptățite a primi despăgubirile cuvenite. Principalul izvor în materia dată este Codul civil, ce are drept scop elucidarea persoanelor îndreptățite la repararea prejudiciului, durata de timp pentru care se încasează despăgubirea și periodicitatea acestora.

Cunoașterea normelor legale în domeniu, dar și a doctrinei care analizează instituția respectivă, are o importanță practică deosebită în vederea aplicării corecte și uniforme a legislației la acest capitol. Efectuând o analiză amănunțită a instituției reparării prejudiciului în caz de deces a persoanei vătămate, am constatat că reglementarea legală a acesteia este lacunară, iar în cadrul acestui demers științific, vom încerca să înaintăm o serie de propuneri de modificare și înlăturare a lacunelor respective.

Actualitatea temei abordate rezultă din frecvența fenomenelor care conduc la decesul persoanei, în special accidente rutiere, feroviare, aviatice, de muncă, infracțiuni de omor etc. De regulă, în urma acestor fenomene se stabilește persoana vinovată în comiterea delictului,

Dar, problema nu se rezumă doar la identificarea persoanei vinovate, dar și la stabilirea ordinii de repararea a prejudiciului în caz de deces. Deși legislația civilă a Republicii Moldova conține prevederi care stabilesc răspunderea în caz de deces, suntem de părerea că ar mai trebui introduse unele chestiuni, care ar ușura aplicarea în practică a legislației civile. Or, menirea oricărui cadru normativ constă în apărarea drepturilor persoanelor vătămate, și restabilirea acestora în măsura posibilităților, adică realizarea a ceea ce în dreptul civil poartă denumirea de *restitutio in integrum*.

Potrivit informației prezentate de Biroul Național de Statistică pentru anul 2014, în Republica Moldova s-au înregistrat 172 infracțiuni de omor, în anul 2013 – 215 infracțiuni de omor, în anul 2012 – 223 infracțiuni de omor, în anul 2011 – 216 infracțiuni de omor, iar în anul 2010 – 265 infracțiuni de omor. În ceea ce privește accidentele rutiere, doar pentru anul 2014 s-au înregistrat 2564 de cazuri, o parte din ele avînd drept consecință și decesul persoanei. Similară este situația și pe anii precedenți anului 2014.

Cercetarea normelor civile ce vizează răspunderea în caz de deces a persoanei vătămate va porni de la studierea și analizarea literaturii de specialitate autohtone, practicii judiciare naționale în domeniul respectiv și a jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului pe cauzele moldovenești și după caz, a altor state. Stadiul de cercetare a tematicii puse în discuție nu este exagerat de bogat, literatura de specialitate, rezumîndu-se la comentarea normelor civile fără a aborda probleme majore cu soluții certe.

Repararea prejudiciului cauzat prin decesul persoanei se realizează sub formă de rate lunare, și pe o perioadă destul de îndelungată, conform legislației civile actuale a Republicii Moldova. Acest lucru impune necesitatea indexării despăgubirilor lunare ce se achită persoanelor îndreptățite. Calcularea indexării la îndemnizația lunară pentru pierderea întreținătorului ridică mai multe semne de întrebare, întrucît se atestă o deficiență de reglementare legislativă la acest capitol. Astfel, în prezentul referat ne propunem să abordăm problematica indexării despăgubirilor lunare pentru pierderea întreținătorului în toată complexitatea sa, în contextul actualelor reglementări.

Cadrul normativ civil ce reglementează repararea prejudiciului în caz de deces denotă o serie de lacune serioase în opinia noastră ceea ce privește determinarea despăgubirilor lunare ce revin persoanelor îndreptățite. În viața cotidiană se nasc o multitudine de litigii civile ce au ca obiect repararea prejudiciului în caz de deces, însă acestea nu au o soluție certă din cauza lipsei de fundamentare juridică.

În prezentul referat științific ne propunem să abordăm o problemă îngustă, rezultată inclusiv din practica judiciară, ce vizează posibilitatea indexării îndemnizației lunare în caz de pierdere a întreținătorului pentru perioada anterioară intentării acțiunii. Specificul abordării va porni de la ideea că de la comiterea delictului civil soldat cu decesul persoanei a trecut o perioadă considerabilă de timp, iar persoana îndreptățită solicită ulterior repararea prejudiciului sub formă de rate lunare.

Primul aspect pe care îl vom pune în discuție vizează indexarea despăgubirilor lunare pentru perioada anterioară intentării acțiunii. Dacă decesul persoanei a survenit în urma comiterii unui delict civil, iar persoanele îndreptățite la repararea prejudiciului conform art.1419 C.civ. nu s-au adresat imediat după deces în instanța de judecată pentru încasarea îndemnizației lunare în caz de pierdere a întreținătorului, dar după patru, cinci sau zece ani, atunci pot apărea viziuni diferite vis-a-vis de modalitatea de calcul a despăgubirilor lunare anume pentru perioada anterioară intentării acțiunii. Vom examina în continuare această situație în baza unui studiu de caz concret.

C.V. a decedat la data de 12.06.2003, fiind electrocutat în urma unui accident de muncă. Unitatea la care lucra C.V. în calitate de electromontor superior a fost recunoscută vinovată de producerea accidentului de muncă, în temeiul procesului verbal întocmit de Inspekția Muncii. După decesul lui C.V., fără întreținător a rămas numai C.S., fiul defunctului în vîrstă de 9 ani, întrucît soția acestuia C.T. era angajată în cîmpul muncii. La data de 25.06.2013, fiul defunctului C.S., în vîrstă de 19 ani s-a adresat în instanța de judecată cu o acțiune civilă prin care a solicitat încasarea din contul angajatorului a despăgubirilor lunare pentru pierderea întreținătorului pentru perioada de trei ani anterioară intentării acțiunii în temeiul art.280 lit. c) C.civ., cît și pentru perioada ulterioară intentării acțiunii pînă la finalizarea studiilor, dar cel mult pînă la împlinirea vîrstei de 23 ani, în temeiul art.1419-1421 C.civ.

După cum observăm, fiul defunctului s-a adresat în instanța de judecată după zece ani de la decesul întreținătorului. În acest caz, dificultatea rezidă în modul de determinare a prejudiciului, deoarece încasarea doar a salariului mediu lunar al întreținătorului decedat, nu este suficientă pentru

realizarea *restitutio in integrum*. Insuficiența încasării salariului mediu lunar în contul despăgubirii lunare pentru pierderea întreținătorului se explică prin faptul că după zece ani de la producerea accidentului de muncă fenomenul inflației a condus la devalorizarea monedei naționale. Pentru a vedea cu cât s-a devalorizat moneda națională în perioada de timp vizată (12.06.2003 – 25.06.2013), este necesar a determina anumite criterii legale după care salariul mediu lunar al defunctului ar putea fi actualizat pînă la data examinării litigiului, și pentru perioada solicitată de reclamant (trei ani anterior intentării acțiunii, cât și pentru perioada ulterioară intentării acțiunii pînă la finalizarea studiilor, dar cel mult pînă la 23 ani). Cu regret, legislația Republicii Moldova nu stipulează modul de determinare a mărimii despăgubirilor lunare, dar nici modul de recalculare a salariului mediu lunar al defunctului, care ar putea constitui îndemnizația lunară pentru pierderea întreținătorului, dacă ar fi fost stabilită prin acordul părților sau prin hotărîre judecătorească.

În primul rând, trebuie identificate actele normative care au tangență cu problematică pusă în discuție, trebuie analizată practica judiciară pe cauze similare și studiată jurisprudența CtEDO la acest capitol. Doar în urma unui studiu complex este posibil a ajunge la anumite concluzii, în funcție de care se vor stabili și soluțiile concrete în fiecare caz în parte.

Astfel, în legislația Republicii Moldova avem norma generală stipulată în art. 609 alin.5 C.civ. care prevede că: „Despăgubirile se acordă într-o sumă bănească globală. Pot fi acordate însă despăgubiri sub formă de plăți efectuate periodic în dependență de natura prejudiciului. *Despăgubirile sub forma de plăți periodice se indexează în dependență de rata inflației (s.n. Todorov Maxim)*”, de asemenea, și o normă specială prevăzută la art.1421 alin.3 C.civ., în conformitate cu care : „Sumele datorate pentru repararea prejudiciului cauzat prin vătămare a integrității corporale sau prin altă vătămare a sănătății ori prin deces vor fi indexate conform legii”.

În afară de normele legale indicate mai sus, există și Legea nr.278 din 11.02.1999 privind modul de recalculare a sumei de compensare a pagubei cauzate angajaților în urma mutilării sau a altor vătămări ale sănătății în timpul exercitării obligațiilor de serviciu. Ținem să remarcăm că, legea menționată, reglementează modul de recalculare a îndemnizației lunare pentru pierderea întreținătorului care deja a fost stabilită conform legislației în vigoare, și nu cea care urmează a fi stabilită prin hotărîre a instanței de judecată sau prin acordul părților. Mai mult ca atît, legea nominalizată prevede recalcularea îndemnizației lunare pentru pierderea întreținătorului numai dacă decesul a survenit în urma accidentului de muncă, nu și a altui delict civil.

În ceea ce privește jurisprudența națională¹, constatăm că pricinile examinate se rezumă la încasarea îndemnizației lunare pentru pierderea întreținătorului fără o argumentare juridică a modului de determinare a acesteia, inclusiv de instanța de recurs². Jurisprudența CtEDO pe cauzele moldovenești este reprezentată de cauza Ghimp și alții contra Republicii Moldova³, însă unele informații tangențiale utile, care ar viza problematica analizată, le putem extrage și din cauza Mikheyev contra Rusiei⁴. Ultima cauză invocată a avut ca obiect repararea pagubei în caz de vătămare, însă unele reguli generale explicate de CtEDO sunt aplicabile și în spețele cu repararea prejudiciului în caz de deces.

Prima soluție la speța indicată mai sus ar consta în stabilirea salariului mediu lunar pentru perioada vizată în acțiunea civilă, al unui electromotor superior similar care activează în același sector, privat sau public, în același tip de întreprindere sau înrudită acesteia. Astfel, dacă C.V. activa în calitate de electromotor superior la o unitate privată care se ocupa cu fabricarea produselor textile, spre exemplu haine, atunci putem lua în considerație salariul mediu lunar al electromotorului superior care lucrează în aceeași unitate, iar în lipsa acestuia, într-o unitate cu obiect similar de

¹ Pagina web a Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova. Baza de date a hotărîrilor Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ [citat on-line 10.10.2015]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/db_col_civil.php.

² Decizia Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 16 aprilie 2014 pe cauza civilă Sîrbu Irina versus Î.S. Cadastru, Inspecția Muncii și Inspectoratul teritorial de Muncă Călărași privind anularea actului administrativ, recunoașterea evenimentului ca accident de muncă, încasarea îndemnizației unice, încasarea despăgubirii pentru pierderea întreținătorului copiilor minori și obligarea întocmirii procesului-verbal de cercetare a accidentului de muncă. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=9180 ;

³ Hotărîrea Curții Europene a Drepturilor Omului în Cauza Ghimp și alții contra Republicii Moldova din 30.10.2012 [citat on-line: 10.10.2015]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-124597> ;

⁴ Hotărîrea Curții Europene a Drepturilor Omului în cauza Mikheyev versus Rusia din 26 ianuarie 2006 [citat on-line: 10.10.2015]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-94377> ;

activitate. Informația privind salariul mediu lunar brut și net pe diferite activități economice poate fi identificată la Biroul Național de Statistică, inclusiv pe site-ul oficial al acestuia¹.

Aplicarea metodei respective la aprecierea venitului ratat al defunctului întâmpină unele dificultăți expuse în Hotărârile CtEDO în cauzele: Mikheyev contra Rusiei din 26 ianuarie 2006, Ghimp și alții contra Republicii Moldova din 30 octombrie 2012. În prima cauză examinată, reclamantul s-a plîns în fața CtEDO pentru încălcarea de către statul rus a art.3 al Convenției Europene a Drepturilor Omului în urma căruia a rămas invalid, solicitînd repararea prejudiciului material sub forma salariului pe care l-a ratat din cauza imposibilității de a munci pînă la atingerea vârstei de 65 ani. În cea de-a doua cauză, soția defunctului Ghimp Leonid s-a plîns la CtEDO pentru încălcarea de către statul moldovenesc a art.2 al Convenției Europene a Drepturilor Omului, solicitînd repararea prejudiciului material cauzat familiei sub forma salariului pe care l-a avut defunctul în timpul vieții. Diferența esențială dintre cele două cauze rezidă în modalitatea de calcul a despăgubirilor efectuate de către victima directă și cea indirectă.

În pct. 64-65 al Hotărîrii pe cauza Ghimp și alții contra Republicii Moldova, Înalta Curte explică distincția dintre aceasta și cauza Mikheyev contra Rusiei : „Curtea notează în continuare că prezenta cauză este diferită de cauza *Mikheyev* (citată mai sus) prin aceea că prima reclamantă a luat în calcul salariul real pe care l-a primit soțul ei înainte de moarte și nu salariul mediu pe economie cum a procedat reclamanta din Federația Rusă. În plus, în cauza *Mikheyev*, situația care viza venitul pierdut s-a complicat ulterior datorită faptului că reclamanta nu a inclus în calcul pensia de invaliditate pe care acela o primea de la stat. După cum a fost menționat mai sus, Curtea este conștientă că orice calcul al venitului viitor este predisus la un anumit grad de speculație, deoarece depinde de circumstanțe imprevizibile și de aceea este practic imposibil să se prevadă cu exactitate suma venitului pierdut. Însă, în prezenta cauză, ea nu consideră că metoda de calcul utilizată de prima reclamantă este excesiv de speculativă sau nerezonabilă. Ea notează, în primul rând, că calculul se bazează pe o metodă folosită de instanțele judecătorești naționale pentru calcularea venitului pierdut în circumstanțe legate de locul de muncă, chiar și în cazurile în care angajatorul nu este responsabil de moartea angajatului său. În plus, calculul făcut de reclamantă nu ia în considerare eventualele avansări în carieră, și nici capitalizarea veniturilor, și nici câștigurile pe care Leonid Ghimp le-ar fi putut obține după pensionare. În aceste circumstanțe, având în vedere faptul că prima reclamantă trebuie să crească singură doi copii, Curtea, făcând o evaluare echitabilă, decidă să acorde primei reclamante 50 000 EUR”.

Din cele remarcate de Înalta Curte rezultă că, la evaluarea salariului ratat de întreținătorul decedat, urmează a lua în considerație anume venitul pe care l-a avut victima înainte de deces, nu și salariul mediu pe economie pe care ipotetic l-ar fi putut obține.

Însă, în speța pe care am pus-o în discuție mai sus, C.V. avea la momentul decesului, adică la 12.06.2003, un salariu mediu lunar de 1253,94 lei, calculat pe ultimele 12 luni înainte de evenimentul care i-a provocat moartea. Încasarea salariului mediu lunar în mărime de 1253,94 lei, pentru perioada de 3 ani anterioară intentării acțiunii (iulie 2010-iulie 2013), nu va fi o veritabilă *restitutio in integrum* în deplinul sens al cuvîntului. În acest caz, apare necesitatea indexării venitului mediu lunar pentru actualizarea valorii pierdute pe parcursul anilor, însă Legea nr.278 din 11.02.1999 stipulează calculul inflației doar în cazul cînd despăgubirea lunară pentru pierderii întreținătorului a fost deja stabilită în modul prevăzut de lege. În speța noastră, instanța de judecată încă nu s-a expus asupra cuantumului indemnizației lunare ce-i revine fiului C.S., mai ales în condițiile în care, despăgubirea se solicită și pentru perioada anterioară intentării acțiunii.

Cu toate acestea, indexarea venitului mediu lunar al defunctului C.V. în mărime de 1253,94 lei la situația anilor 2010-2013, inclusiv pînă la pronunțarea de către instanță a hotărîrii de judecată este posibilă și chiar imperativă. Or, actualizarea salariului mediu lunar al defunctului C.V. prin intermediul calculului inflației va arată ce venit concret era să obțină anume el în perioada vizată în litigiu pentru care se cere despăgubirea, și nu salariul mediu pe economie. Mai mult ca atît, potrivit legislației, indexarea este un mecanism permanent de recuperare, în baza salariului mediu lunar pe țară, a pierderilor suportate de persoanele îndreptățite la repararea prejudiciului².

¹ Pagina web a Biroului Național de Statistică [citată on-line:10.10.2015], S Salariul mediu. Serii anuale. Disponibil:

<http://statbank.statistica.md/pxweb/Database/RO/03%20SAL/SAL01/serii%20anuale/serii%20anuale.asp>

² Legea privind modul de recalculare a sumei de compensare a pagubei cauzate angajaților în urma mutilării sau a altor vătămări ale sănătății în timpul exercitării obligațiilor de serviciu: nr.278 din 11.02.1999. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 11.03.1999, nr.024, art.1 alin.1: „Prezenta lege stabilește modul de recalculare a sumei inițiale, stabilite conform legislației în vigoare, de compensare a pagubei

În continuare vom explica modul de calcul al indexării pe baza speței enunțate mai sus, pentru perioada 2010 – 2014.

După cum am menționat mai sus, temeiul juridic al indexării îl constituie prevederile art.1421 alin.3 C.civ. care stipulează că: „Sumele datorate pentru repararea prejudiciului cauzat prin vătămare a integrității corporale sau prin altă vătămare a sănătății ori prin deces vor fi indexate conform legii”, dar și prevederile art. 4-6 ale Legii nr. 278 din 11.02.1999 privind modul de recalculare a sumei de compensare a pagubei cauzate angajaților în urma mutilării sau a altor vătămări ale sănătății în timpul exercitării obligațiilor de serviciu. Același lucru este stipulat și în pct.29 al Hotărârii Explicative a Plenului Curții Supreme cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătorești a legislației materiale despre încasarea prejudiciului cauzat prin vătămare a integrității corporale sau altă vătămare a sănătății ori prin deces Nr.6 din 04.07.2005¹, după cum urmează: „Se va avea în vedere că, potrivit art.1421 alin.3 C. civ. sumele datorate pentru repararea prejudiciului cauzat sănătății sau al prin deces pot fi indexate conform legii, iar potrivit Legii nr.278 din 11.02.1999, în cazurile respective se efectuează recalcularea despăgubirilor prin stabilirea unui coeficient individual”.

Astfel, art. 6 al Legii nr.278 din 11.02.1999 arată că: „În modul stabilit de prezenta lege, se recalculează și compensațiile pentru persoanele care au dreptul la recuperarea pagubei în cazul pierderii întreținătorului”. Referitor la formula de calcul a indexării, aceasta este reglementată de art. 4 alin.1 al Legii nr.278 din 11.02.1999, după cum urmează:

a) se determină coeficientul individual de recalculare, egal cu raportul dintre salariul mediu lunar pe țară din anul precedent anului curent de plată a sumei de compensare a pagubei și salariul mediu lunar pe țară din anii ale căror luni au fost incluse în calculul salariului mediu din care s-a calculat suma inițială de compensare a pagubei. Coeficientul individual de recalculare se determină cu o precizie de până la patru unități după virgulă;

b) se determină suma curentă de compensare a pagubei înmulțindu-se suma inițială de compensare a pagubei, stabilită după constatarea accidentului de muncă sau a bolii profesionale, cu coeficientul individual de recalculare. Noul quantum al sumei de compensare se stabilește în lei și bani”.

Potrivit alin.2 al aceluiași articol: „Quantumul salariului mediu lunar pe țară pentru anul precedent anului curent de plată, care se aplică la determinarea coeficientului individual de recalculare, se prezintă anual de către Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei spre a fi publicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova”.

Atragem atenția că nu trebuie confundat salariul mediu lunar pe țară care se publică de Ministerul Muncii și Protecției Sociale și a Familiei, anume pentru indexarea indemnizației lunare pentru pierderea întreținătorului cu salariul mediu lunar pe economie care se utilizează în domeniul asigurărilor sociale².

Art.5 al Legii nr.278 din 11.02.1999 privind modul de recalculare a sumei de compensare a pagubei cauzate angajaților în urma mutilării sau a altor vătămări ale sănătății în timpul exercitării obligațiilor de serviciu, arată că: „Recalcularea sumei de compensare a pagubei în modul specificat la art.4 alin.(1) se efectuează anual, începând cu 1 aprilie, în cazul când salariul mediu lunar pe țară din anul precedent anului curent de plată depășește cu cel puțin 5 la sută salariul mediu lunar pe țară luat în calculul anterior al sumei de compensare”.

Aplicând normele citate la speță, în vederea calculării inflației determinăm coeficientului individual de recalculare pentru fiecare an separat (2010-2014).

Pentru anul 2010, adică perioada iulie 2010 – martie 2011 coeficientul individual de recalculare este egal cu 3,4694. Drept bază de calcul s-a luat:

cauzate persoanelor care și-au pierdut capacitatea de muncă în urma unui accident de muncă sau a unei boli profesionale, precum și persoanelor care au dreptul la recuperarea pagubei în cazul pierderii întreținătorului, ca mecanism permanent de recuperare, în baza salariului mediu lunar pe țară, a pierderilor suportate de acestea”.

¹ Hotărârea Explicativă a Plenului Curții Supreme de Justiție a R.M. cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătorești a legislației materiale despre încasarea prejudiciului cauzat prin vătămare a integrității corporale sau altă vătămare a sănătății ori prin deces: Nr.6 din 04.07.2005, pct.23. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, [on-line], 2006, nr.6, pag.4 [cit.: 26 martie 2014].

Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=15;

² Hotărârea Guvernului Republicii Moldova: nr.1000 din 13.12.2013 privind aprobarea cuantumului salariului mediu lunar pe economie, prognozat pe anul 2014. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 20.12.2013, nr.297-303.

a) salariul mediu lunar pe țară din anul precedent anului curent de plată a sumei de compensare a pagubei – adică suma de 2747,6 lei pentru anul 2009, potrivit Informației Ministerului Muncii și Protecției Sociale cu privire la mărimea salariu mediu lunar pe țară pe anul 2009¹. Astfel, anul curent de plată este 2010, salariul mediu lunar pe anul precedent anului curent de plată este 2009, iar salariul mediu lunar pentru anul 2009 constituie 2747,6 lei;

b) salariul mediu lunar pe țară din anii ale căror luni au fost incluse în calculul salariului mediu din care s-a calculat suma inițială de compensare a pagubei: pentru anul 2002 – 691,9 lei²; anul 2003 – 892,0 lei³. Media pentru anii 2002-2003 constituie 791,95 lei. Suma inițială de compensare a pagubei (despăgubirea lunară) de 1253,94 lei s-a calculat pentru perioada iunie 2002 – mai 2003. Din acest considerent, anume pentru perioada iunie 2002 – mai 2003 trebuie luat salariul mediu lunar pe țară, întrucât anume acești ani s-au luat la determinarea despăgubirii lunare în cuantum de 1253,94 lei. Pornind de la faptul că perioada iunie 2002 – mai 2003 se identifică în doi ani concomitent, este necesar de a lua media salariilor medii lunare pe acești doi ani pentru a obține un singur salariu mediu lunar;

c) raportul dintre salariul mediu lunar pe țară din anul precedent anului curent de plată a sumei de compensare a pagubei și salariul mediu lunar pe țară din anii ale căror luni au fost incluse în calculul salariului mediu din care s-a calculat suma inițială de compensare a pagubei constituie: 2747,6 lei : 791,95 lei = 3,4694. Coeficientul individual de recalculare se determină cu o precizie de până la patru unități după virgulă.

d) art.5 arată că: „Recalcularea sumei de compensare a pagubei în modul specificat la art.4 alin.(1) se efectuează anual, începând cu 1 aprilie, în cazul când salariul mediu lunar pe țară din anul precedent anului curent de plată depășește cu cel puțin 5 la sută salariul mediu lunar pe țară luat în calculul anterior al sumei de compensare”. Din această prevedere rezultă că indexarea se efectuează anual, începând cu 1 aprilie, respectiv anul de indexare va fi din luna aprilie 2010 până în martie 2011.

e) coeficientul individual se înmulțește cu suma inițială de compensare a pagubei (despăgubirea lunară): $1253,94 \times 3,4694 = 4350,41$ lei lunar pentru anul 2010. Pentru anul 2010, avem o perioadă de 9 luni (iulie 2010 – martie 2011), respectiv înmulțim suma de $4350,41 \times 9$ luni = 39153,69 lei.

f) în concluzie, pentru perioada iulie 2010 – martie 2011, suma despăgubirii constituie 39153,69.

Pentru a nu reitera metoda de calcul expusă mai sus și pentru anii 2011-2014, vom reda sub forma a două tabele formula conținută în Legea nr.278 din 11.02.1999. Sintetizând ecuația aritmetică prezentată în tabelele de mai jos, putem deduce o formulă de calcul a indexării, după cum urmează:

S_{ap} = salariul mediu lunar pe țară din anul precedent anului curent de plată;

S_{sp} = salariul mediu lunar pe țară din anii ale căror luni au fost incluse în calculul salariului mediu din care s-a calculat suma inițială de compensare a pagubei;

S_{md} = salariul/venitul mediu lunar al victimei pe ultimele 12 luni înainte de deces;

P_{cd} = perioada de calcul a despăgubirii (aprilie anul curent de plată – martie anul următor).

C_{ir} = coeficientul individual de recalculare;

D_{li} = despăgubirea lunară indexată;

$$C_{ir} = S_{ap} : S_{sp}$$

$$D_{li} = C_{ir} * S_{md}$$

$$P_{cd} = D_{li} * 12 \text{ luni}$$

¹ Informația privind salariul mediu lunar pe țară pentru anul 2009: nr.03/448 din 13.03.2010. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 19.03.2010, nr.37-38.

² Informația privind salariul mediu lunar pe țară pentru anul 2002: nr.08/115 din 20.02.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 28.02.2003, nr.27-29/43.

³ Informația privind salariul mediu lunar pe țară pentru anul 2003: nr.08/209 din 02.03.2004. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 05.03.2004, nr.39-41/94.

Determinarea coeficientului individual de recalculare a despăgubirii lunare în cazul pierderii întreținătorului pe anii 2010-2014				
Coloana I	Coloana II	Coloana III	Coloana IV	Coloana V
Anul pentru care se determină coeficientul individual de recalculare	Salariul mediu lunar pe țară din anul precedent anului curent de plată (lei md)	Salariul mediu lunar pe țară din anii ale căror luni au fost incluse în calculul salariului mediu din care s-a calculat suma inițială de compensare a pagubei (lei md)	Raportul dintre: <u>Coloana II</u> Coloana III	Coeficientul individual de recalculare
Anul 2010	Anul 2009 – 2747,6 lei	Anul 2002 – 691,9 lei; Anul 2003 – 892,0 lei; Medie pe anul 2002-2003 – 791,95 lei.	2747,6:791,95=	3,4694
Anul 2011	Anul 2010 – 2971,7 lei ¹	Anul 2002 – 691,9 lei; Anul 2003 – 892,0 lei; Medie pe anul 2002-2003 – 791,95 lei.	2971,7:791,95=	3,7523
Anul 2012	Anul 2011 – 3193,9 lei ²	Anul 2002 – 691,9 lei; Anul 2003 – 892,0 lei; Medie pe anul 2002-2003 – 791,95 lei.	3193,9:791,95=	4,0329
Anul 2013	Anul 2012 – 3477,7 lei ³	Anul 2002 – 691,9 lei; Anul 2003 – 892,0 lei; Medie pe anul 2002-2003 – 791,95 lei.	3477,7:791,95=	4,3913
Anul 2014	Anul 2013 – 3765,1 lei ⁴	Anul 2002 – 691,9 lei; Anul 2003 – 892,0 lei; Medie pe anul 2002-2003 – 791,95 lei.	3765,1:791,95=	4,7542

¹ Informația privind salariul mediu lunar pe țară pentru anul 2010: din 18.03.2011. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 18.03.2011, nr.40-42.

² Informația privind salariul mediu lunar pe țară pentru anul 2011: din 16.03.2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 16.03.2012, nr.49-52.

³ Informația privind salariul mediu lunar pe țară pentru anul 2012: din 15.03.2013. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 15.03.2013, nr.56-59.

⁴ Informația privind salariul mediu lunar pe țară pentru anul 2013: din 21.03.2014. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 21.03.2014, nr.66-71/361.

Determinarea cuantumului concret al despăgubirii lunare ce se cuvine lui C. S. pentru pierderea întreținătorului potrivit art.1419-1420 C.civ. al Republicii Moldova, și Legea Nr. 278 din 11.02.1999 privind modul de recalculare a sumei de compensare a pagubei cauzate angajaților în urma mutilării sau a altor vătămări ale sănătății în timpul exercitării obligațiilor de serviciu			
Perioada de calcul a despăgubirii lunare (pe ani)	Cuantumul salariului mediu lunar a lui C.V. pe ultimele 12 luni înainte de deces	Recalcularea sumei de compensare a pagubei cauzate în caz de pierderea a întreținătorului pe o lună calendaristică	Cuantumul concret al despăgubirii (în lei)
Iulie 2010 – Martie 2011	1253,94 lei	$1253,94 \text{ lei} \times 3,4694 = 4350,41 \text{ lei}$	$4350,41 \text{ lei} \times 9 \text{ luni} = 39153,69 \text{ lei}$
Aprilie 2011 – Martie 2012	1253,94 lei	$1253,94 \text{ lei} \times 3,7523 = 4705,19 \text{ lei}$	$4705,19 \text{ lei} \times 12 \text{ luni} = 56462,28 \text{ lei}$
Aprilie 2012 – Martie 2013	1253,94 lei	$1253,94 \text{ lei} \times 4,0329 = 5057,01 \text{ lei}$	$5057,01 \text{ lei} \times 12 \text{ luni} = 60684,12 \text{ lei}$
Aprilie 2013 – Martie 2014	1253,94 lei	$1253,94 \text{ lei} \times 4,3913 = 5506,42 \text{ lei}$	$5506,42 \text{ lei} \times 12 \text{ luni} = 66077,04 \text{ lei}$
Total iulie 2010 – martie 2014	-	-	222 377,13 lei (două sute douăzeci și două mii trei sute șaptezeci și șapte lei, 13 bani)
Aprilie 2014 – martie 2015	1253,94 lei	$1253,94 \text{ lei} \times 4,7542 = 5961,48 \text{ lei}$	5961 lei lunar pentru anul 2014

Sumând despăgubirea lunară ce îi revine fiului defunctului pentru perioada iulie 2010 - iunie 2014, la data prezumată a pronunțării hotărârii din 07 iulie 2014, unitatea debitor are o datorie față de C.S. în cuantum de 240 260,13 lei (două sute patruzeci mii două sute șaiszeci lei). De asemenea, unitatea debitor are obligația legală de a achita lui C.S. suma de 5961 lei lunar până la atingerea vârstei de 23 de ani, cu posibilitatea indexării anuale a acestei sume.

În principiu acesta este modalitatea de calcul a indexării aplicată pe speța indicată mai sus. Ținem să menționăm că speța nu este o doar o ipoteză, ci un caz practic care a fost examinat recent de instanțele naționale ale Republicii Moldova, începînd cu instanța de fond, apel și recurs. Autorul prezentului referat a avut calitatea de avocat al reclamantului C.S. în favoarea căruia s-a încasat indemnizația lunară pentru pierderea întreținătorului, formula de calcul a indexării salariului defunctului C.V., propusă de avocat, fiind acceptată de instanța de fond, apel și recurs. Cauza poartă denumirea Colosenco Sergiu versus S.A. Tricon privind repararea prejudiciului cauzat prin pierderea întreținătorului¹. Încheierea de inadmisibilitate a recursului declarat de S.A. Tricon este disponibilă pe pagina web a Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova². Decizia motivată a Curții de Apel Cahul expusă pe 27 de pagini este disponibilă pe pagina web a instanțelor de judecată naționale³.

Efectuînd o generalizare a celor expuse mai sus, putem sintetiza principalele idei în ceea ce privește indexarea despăgubirilor lunare pentru perioada anterioară intentării acțiunii:

a. indemnizația lunară pentru pierderea întreținătorului poate fi încasată pentru perioada anterioară intentării acțiunii, dar nu mai mare de 3 ani, conform art.280 lit. c) C.civ.;

b. salariul mediu lunar al defunctului poate fi indexat dacă de la data decesului întreținătorului și pînă la adresarea în instanța de judecată a trecut o perioadă considerabilă de timp (spre ex. șapte sau zece ani);

c. indexarea se efectuează în condițiile Legii privind modul de recalculare a sumei de compensare a pagubei cauzate angajaților în urma mutilării sau a altor vătămări ale sănătății în timpul exercitării obligațiilor de serviciu nr.278 din 11.02.1999;

d. indexarea are loc prin stabilirea unui coeficient individual de recalculare care se înmulțește cu salariul/venitul mediu lunar al victimei pe ultimele 12 luni înainte de deces sau cu despăgubirea lunară stabilită prin acordul părților ori hotărîrea instanței de judecată;

e. coeficientul individual de recalculare se determină prin raportarea mărimii a două salariului medii lunare pe țară, publicate de Ministerul Muncii, Protecției Sociale și a Familiei în Monitorul Oficial al Republicii Moldova;

f. raportul constă în împărțirea salariului mediu lunar pe țară din anul precedent anului curent de plată a sumei de compensare a pagubei și salariul mediu lunar pe țară din anii ale căror luni au fost incluse în calculul salariului mediu din care s-a calculat suma inițială de compensare a pagubei.

Bibliografie:

1. Codul civil al Republicii Moldova: Nr. 1107-XV din 6 iunie 2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 22.06.2002, nr. 82-86;
2. Codul civil al Republicii Moldova: nr. civil din 26.12.1964. În: Buletinul Oficial al Republicii Moldova, 26.12.1964, art.490-495;
3. Legea privind modul de recalculare a sumei de compensare a pagubei cauzate angajaților în urma mutilării sau a altor vătămări ale sănătății în timpul exercitării obligațiilor de serviciu: nr.278 din 11.02.1999. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 11.03.1999, nr.024;
4. Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova: nr.1000 din 13.12.2013 privind aprobarea cuantumului salariului mediu lunar pe economie, prognozat pe anul 2014. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 20.12.2013, nr.297-303;
5. Informația privind salariul mediu lunar pe țară pentru anul 2002: nr.08/115 din 20.02.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 28.02.2003, nr.27-29/43.

¹ Decizia Curții de Apel Cahul din 14.05.2015 în cauza civilă Colosenco Sergiu versus S.A. „Tricon” privind repararea prejudiciului material și moral cauzat prin pierderea întreținătorului. Disponibil: <http://instante.justice.md/cms/curtea-de-apel-cahul>.

² Încheierea de inadmisibilitate a Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 26.08.2015 în cauza civilă Colosenco Sergiu versus S.A. „Tricon” privind repararea prejudiciului material și moral cauzat prin pierderea întreținătorului. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=21564.

³ Pagina web a Portalului instanțelor naționale de judecată. Disponibil: <http://instante.justice.md/cms/>.

6. Informația privind salariul mediu lunar pe țară pentru anul 2003: nr.08/209 din 02.03.2004. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 05.03.2004, nr.39-41/94.
7. Informația privind salariul mediu lunar pe țară pentru anul 2009: nr.03/448 din 13.03.2010. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 19.03.2010, nr.37-38;
8. Informația privind salariul mediu lunar pe țară pentru anul 2010: din 18.03.2011. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 18.03.2011, nr.40-42;
9. Informația privind salariul mediu lunar pe țară pentru anul 2011: din 16.03.2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 16.03.2012, nr.49-52;
10. Informația privind salariul mediu lunar pe țară pentru anul 2012: din 15.03.2013. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 15.03.2013, nr.56-59;
11. Informația privind salariul mediu lunar pe țară pentru anul 2013: din 21.03.2014. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 21.03.2014, nr.66-71/361;
12. Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului în Cauza Ghimp și alții contra Republicii Moldova din 30.10.2012 [citată on-line: 10.10.2015]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-124597> ;
13. Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului în cauza Mikheyev versus Rusia din 26 ianuarie 2006 [citată on-line: 10.10.2015].Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-94377> ;
14. Hotărârea Explicativă a Plenului Curții Supreme de Justiție a R.M. cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătorești a legislației materiale despre încasarea prejudiciului cauzat prin vătămare a integrității corporale sau altă vătămare a sănătății ori prin deces: Nr.6 din 04.07.2005, pct.23. In: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, [on-line], 2006, nr.6, pag.4 [citată: 10 octombrie 2015]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=15;
15. Decizia Curții de Apel Cahul din 14.05.2015 în cauza civilă Colosenco Sergiu versus S.A. „Tricon” privind repararea prejudiciului material și moral cauzat prin pierderea întreținătorului. Disponibil: <http://instante.justice.md/cms/curtea-de-apel-cahul>;
16. Încheierea de inadmisibilitate a Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 26.08.2015 în cauza civilă Colosenco Sergiu versus S.A. „Tricon” privind repararea prejudiciului material și moral cauzat prin pierderea întreținătorului. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=21564;
17. Decizia Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 16 aprilie 2014 pe cauza civilă Sîrbu Irina versus Î.S. Cadastru, Inspectia Muncii și Inspectoratul teritorial de Muncă Călărași privind anularea actului administrativ, recunoașterea evenimentului ca accident de muncă, încasarea indemnizației unice, încasarea despăgubirii pentru pierderea întreținătorului copiilor minori și obligarea întocmirii procesului-verbal de cercetare a accidentului de muncă. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=9180 ;
18. BLOȘENCO A. „Obligații care se nasc din cauzarea de daune”, Cartea III, art.1398-1424. Comentariul Codului Civil al Republicii Moldova, Vol.II. Ch: Ed. Arc,2006.1356 p. ISBN 9975-61-408-6;
19. CHIBAC Gh., BĂIEȘU A., ROTARI A., EFRIM O. Drept Civil. Contracte Speciale. Ch:Cartier, 2010. 568 p. ISBN 978-9975-79-620-0.
20. CLIMA N., EFRIM O. „Repararea prejudiciului în legătură cu cauzarea daunei sănătății”, Titlul VI. Manualul Judecătorului pe cauze civile, ediția II, 2013 Disponibil: http://despre.csj.md/images/documente_despre.csj.md/biblioteca/Manualul%20judecatorului%20pentru%20cauze%20civile%20Ediia%20II.%202013.pdf;
21. Pagina web a Biroului Național de Statistică [citată on-line:10.10.2015]. Salariul mediu. Serii anuale. Disponibil:<http://statbank.statistica.md/pxweb/Database/RO/03%20SAL/SAL01/serii%20anuale/serii%20anuale.asp>;
Pagina web a Portalului instanțelor naționale de judecată. Disponibil: <http://instante.justice.md/cms/>

REPERE ISTORICE PRIVIND EVOLUȚIA MODALITĂȚILOR DE STINGERE A CONFLICTELOR, DIN ANTICHITATE ȘI PÂNĂ LA GETO-DACI

TUDOR Vasilica-Leontina, mediator, doctorand,
ULIM, Birou de Mediator Tudor Vasilica-Leontina

Rezumat: Acest studiu este destinat evidențierii traseului istoric al formelor incipiente de mediere, cât și al modalităților de stingere sau soluționare a conflictelor sau litigiilor, inerente oricărei formațiuni statale, din antichitate și până în Evul mediu.

Cuvinte cheie: conflict, litigiu, diplomație, înțelegere, tratat, arbitraj, lege, mediere, soluționare.

Abstract: This study is intended to highlight the historic route of the incipient forms of mediation and of the modalities of extinguishing or resolving conflicts or disputes, inherent in any State system, from antiquity till the Middle Ages.

Key words: conflict, dispute, diplomacy, understanding, treaty, arbitration, law, mediation, settlement.

În antichitate, istoria stingerii conflictelor se regăsește în expresia diplomației, impregnată cu multe înțelegeri, acorduri și concilieri, pacte, tratate, cum de altfel înțelegerile au fost folosite și în materia comerțului. Ceea ce i-ar putea apropia, ca similitudini, pe solii diplomatiști și pe mediatorii, este faptul că ei doar transmit părerea unei părți către cealaltă, fiecare parte putând răspunde cererii trimisă prin soli, sau putând să o respingă, după cum considera că îl avantaja.

Nevoia de liniște și armonie a societății este cântată de Ovidius: „Zori cu noroc ne răsar : tăcere și gânduri curate! / Zilei bune de-acum vorbe de bine grăiți! / Azi nu vrem judecăți, departe cu sfada nebună! / Gloată cu grai veninos, lucrul să ți-l zăbovești!”¹

Pruitt și Carnevale menționează existența unui caz de mediere în istoria Sumerului, astfel că, cu mai bine de 2000 de ani î.e.n., un rege sumerian *a mediat* disputa dintre vecinii săi, reușind să instaureze pacea².

În principal, în perioada antică și a Evului Mediu, în unele cazuri, stingerea conflictelor avea loc după încheierea unor înțelegeri între părți. Istoricii au identificat astfel de cazuri de înțelegeri în comerțul fenicienilor și la babilonieni.

Profesorul V. Crețu arată că „numeroase inscripții datând din mileniul al doilea î.e.n., atestă încheierea unor tratate de pace sau de alianță de către regii Egiptului, Babilonului, Asiei și Indiei”³.

Potrivit unor cercetări ale istoricilor, cele mai vechi legi ale omenirii au fost promulgate în Mesopotamia. Codul lui Hammurabi⁴ (1792-1750 î.e.n.), ia în considerare toate condițiile politice ale epocii „urmărind să fuzioneze tradițiile sumeriene, adică vechile cutume autohtone, cu obiceiurile și reglementările populațiilor semitice ce au întemeiat cel dintâi imperiu babilonian. De aceea, unii cercetători au considerat, deși în mod impropriu, dar destul de sugestiv, Codul lui Hammurabi⁵ drept o „codificare de împăciuire”, în sensul unei legiuiri comune a populației sumeriene autohtone și a celei akadiene, de neam semitic⁶”. Totuși, Larousse semnalează că în jurul anului 1785 î.e.n., Hammurabi devine cel de-al șaselea suveran dintr-o dinastie amorită stabilită la Babilon de la începutul sec. XIX, iar Codul lui Hammurabi, semnalat în jurul anului 1785 î.e.n., ca fiind un ansamblu de legi în vigoare la Babilon, „cea mai completă versiune fiind aceea care figurează pe stela⁷ de la Luvru”⁸.

În cercetările sale, V. Hanga avansează ideea că Hammurabi a realizat Codul pentru a fi o pavăză de apărare pentru cel ce-și caută dreptate și un temei pentru glorificarea marelui rege: „Cel apăsător, ce va

¹ Publius Ovidius Naso, *Opere (Fastele)*, Editura Univias, Tipografia Universul, Chișinău 2001, p. 655.

² D. G. Pruitt, P. J. Carnevale, *Negotiation in social conflict*, Open University Press, Buckingham, 1993, apud Zeno Daniel Șuștag, *Filosofia medierii. O abordare filosofică a sistemelor ADR*, Editura Universul Juridic, București, 2013, p.110; vezi și Diana Ionela-Ancheș, *Medierea în viața social-politică*, Editura Universitară, București, 2010, p.110.

³ Vasile Crețu, *Drept internațional public*, Ediția a V-a, Editura Fundației România de Măine, București, 2008, p. 32.

⁴ Cuvântul este compus din „hammu” (amu sau ammi) „familie”, „rudă”, „unchi” și „rabi” „mare”. Deci, sensul de a fi „ruda, unchiul, cel mare”. Termenul de „hammu”, se folosea pentru zeități, socotite „rude” ale oamenilor, apud Vladimir Hanga, *Mari legiuitori ai lumii*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977, p. 26.

⁵ Ioan Bitoleanu, *Introducere în istoria dreptului*, Editura Europolis, Constanța, 2005, pp.10-11.

⁶ Vladimir Hanga, *Mari legiuitori ai lumii*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977, p. 32.

⁷ https://ro.wikipedia.org/wiki/Muzeul_Luvru ; <http://www.louvre.fr/en/oeuvre-notices/stele>

⁸ Larousse Bordas, *Cronica universală*, Editura Lider, București, 1997, p.23.

avea un necaz, să vină înaintea chipului meu, al regelui dreptății și să citească inscripția pe care am scris-o, să repete cuvintele mele pline de înțeles; iar inscripția mea să-i lumineze necazul, să-și găsească dreptatea, în ea și inima lui să se bucure [spunând]; iată, Hammurabi, stăpânul, este față de oameni asemenea unui părinte iubitor¹”. Conform opiniei aceluiași autor, „Codul lui Hammurabi reflectă, în ceea ce privește regimul pedepselor, un sistem foarte aspru, caracteristic de altfel oricărui proces de formare și consolidare a statelor sclavagiste.²” Însă, conform aceluiași autor, „talionul a fost treptat atenuat prin sistemul așa-ziselor compoziții voluntare; victima putea renunța la răzbunare în schimbul unui echivalent (metal, animale etc.)³”, existând o serie de prevederi care stabileau cuantumul tarifar sau al produselor, care sunt stabilite în conformitate cu poziția socială a părților în cauză. Așadar, exista posibilitatea de renunțare a aplicării pedepsei dacă victima renunța la acuzare și putea accepta o *înțelegere* cu persoana împotriva căreia și-a îndreptat plângerea, existând, evident, existența unei plăți cu titlu de despăgubire în funcție de negocierile celor două părți, „fixate în natură sau bani, pedepsele legale ușurau sarcina judecătorului în soluționarea pricinilor⁴”.

În urma cercetării istoriei Egiptului, A. Weigall, arată că, în anul 2271 î.d.Cr., regele Uahare Kheti (Akhthoes), care a domnit la Teba timp de cincizeci de ani, a redactat o scrisoare plină de sfaturi și de învățături, adresată moștenitorului său, scrisoare ce a generat atât de multă admirație, încât este citată ca fiind una dintre scrierile clasice ale literaturii egiptene. Astfel, Akhthoes își îndeamnă moștenitorul să conducă cu multă blândețe și fără discriminare toți supușii, și să folosească îndeosebi *diplomația*⁵: „*În cuvintele tale, dacă vrei să-ți atingi scopul, folosește-te de diplomație; căci pentru un rege, limba este o spadă și cuvântul este cea mai puternică dintre toate armele*”⁶.

Larousse semnalează apariția în 2778 î.e.n., a *Învățăturilor lui Imhotep*⁷, ca fiind prima manifestare a unei literaturi morale.

Tot A. Weigall spune că, regele Apofis, se gândea să-i trimită un mesaj regelui Sekenenre, stăpân în regatul din sudul Egiptului, având ca scop de a produce un pretext pentru a putea declanșa un război, ticluind un mesaj care ascundea aspecte religioase care erau în spatele cuvintelor, problema implicând implicit cererea, nespusă în mod direct, de a se întoarce la onorarea zeului Setekh, întruchipat în hipopotam, și care demult căzuse în dizgrația egiptenilor și împotriva căreia, cu certitudine, egiptenii se vor revolta: „Regele Apofis te roagă să nu-i vânezi hipopotamii din lacurile și din apele țării, ca să poată dormi în liniște, pentru că, zi și noaptea, țipetele lor îi sparg urechile”... Când i s-a comunicat acest mesaj, „regele din sud s-a tulburat și n-a știut ce să răspundă”... iar războiul a fost declarat și faraonul Sekenenre a fost ucis⁸. Iată deci, că solii nu puteau stinge un conflict, dacă nu aveau împuternicirea de a negocia termenii stingerii unei neînțelegeri, ci, doar transmiteau misiva care le-a fost încredințată.

J. Barrett precizează că existau modalități de rezolvare a conflictelor încă din timpuri foarte vechi, arătând că „medierea și arbitrajul erau utilizate cu 1800 de ani î.e.n., pe teritoriul de astăzi al Siriei, pentru rezolvarea disputelor dintre regatele învecinate pe cale diplomatică. În jurul anului 1400 î.e.n., în Egiptul Antic, disputele internaționale din acea vreme erau rezolvate pe cale diplomatică. Între anii 1200 și 900 î.e.n., fenicienii foloseau negocierea pentru rezolvarea conflictelor de natură comercială. Solomon, în jurul anului 960, îndeplinea funcția de arbitru în diverse tipuri de dispute care se nășteau între locuitorii regatului său, cu 500 de ani î.e.n., arbitrajul era folosit în India („Panchayat”), și nu în ultimul rând, în jurul anului 400 î.e.n., grecii aveau arbitri publici ale căror decizii erau afișate pe coloanele templelor⁹”.

În 1275 î.e.n., faraonul Egiptului, Ramses al II-lea, a încheiat cu Hattusil (Hattusilis III), regele hitiților, un tratat care fixa o frontieră, stipulându-se o alianță ofensivă și defensivă între cele două țări, reglementând totodată extrădarea refugiaților politici, stabilindu-se ca fugarii hitiți sau cei egipteni

¹ Codul lui Hammurabi, Col. XXV, 3-20; 33-38, apud Vladimir Hanga, *Mari legiuitori ai lumii*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977, p. 35.

² Vladimir Hanga, *Mari legiuitori ai lumii*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977, p.73.

³ Vladimir Hanga, *op. cit.*, p.77.

⁴ Idem.

⁵ Arthur Weigall, *Istoria Egiptului antic*, Editura Artemis, București, 2012, pp. 74-75.

⁶ Idem.

⁷ Larousse Bordas, *Cronologia universală*, Editura Lider, București, 1997, p.18.

⁸ Arthur Weigall, *op. cit.*, pp. 108-109.

⁹ Jerome T. Barrett, Joseph P. Barrett, *A history of Alternative dispute resolution: The story of a political, cultural and social movement*, Jossey-Bass, San Francisco, 2004, apud Daniel Zeno Șuștag, *Filosofia medierii. O abordare filosofică a sistemelor ADR*, Editura Universul Juridic, București, 2013, p. 87; Zeno Șuștag, Claudiu Ignat, *Modalități alternative de soluționare a conflictelor (ADR)*, Editura Universitară București, 2008, p.11.

repatriați să nu fie pedepsiți¹. Tratatul a fost scris din partea hitită pe tăblițe de argint², iar pe partea din față erau o serie de sigilii, și a fost încrustat de către egipteni pe zidurile templului Amon din Karnak și pe cele de la Ramesseum. Cu toate acestea, V. Crețu spune că „se păstrază și se citează ades în literatura de specialitate tratatul politic încheiat între faraonul Egiptului, Ramses al II-lea, și regele hitiților, Hattuşill al III-lea, în anul 1296 î.e.n., cunoscut și sub denumirea de „tratatul sublim” și considerat a fi cel mai vechi tratat internațional.”³

În studiul său introductiv, C. Daniel ne arată că „pentru a face față amenințărilor hitiților care cuceriseră deja un mare teritoriu, regele hurrit din Mitani trimise o ambasadă în Egipt cerând alianța cu această țară condusă de faraonul Amenophis II. Acesta acceptă alianța și, spre a o întări, fiul său, viitorul faraon Tuthmosis IV (1425-1408 î.e.n.), se căsătorește cu fata regelui din Mitanni, Antatarna I fiul lui Saussatar⁴”.

Un exemplu de concesi asupra unor neînțelegeri, făcute de faraonul Neferkaure Ramesu (Ramses X), în favoarea marelui preot Amenhotep, care, „în cel de-al zecelea an de domnie, l-a silit pe faraon să cedeze clerului o parte din veniturile care aparținuseră întotdeauna coroanei⁵”.

Potrivit relatărilor Diodor din Sicilia, „În Egipt, orice faptă a regilor era orânduită prin legi – nu numai în ce privește cârmuirea, dar și când e vorba de viața lor zilnică și de hrana lor⁶”. Același autor prezintă un aspect interesant al unei încercări de schimbare a atitudinii lui Policrate, tiranul Samosului, de către Amasis: „Cu Policrate, tiranul Samosului, Amasis legase o mare prietenie; totuși, fiindcă acela se purta silnic cu cetățenii săi și cu străinii care debarcau în Samos, Amasis i-a trimis o solie prin care-l îndemna să păstreze în purtările lui măsura cuvenită. Cum Policrate nu dădu ascultare acestui sfat, Amasis i-a vestit printr-o scrisoare că rupe legăturile de prietenie și ospitalitate, lămurindu-l că nu vrea să fie și el părtaș la nenorocirile care în curând se vor abate asupra lui. Căci știe, foarte bine, că pe acela care în cârmuirea lui tiranică a întrecut orice măsură îl vor pândi nenorocirile⁷”.

Diodor din Sicilia ne arată că o alință încheiată între Dionysos (Bacchus) și Licurg⁸, regele tracilor din Hellespont, nu a fost bazată pe onestitate, astfel că, deși „Dionysos trecea în corăbii peste Hellespont, cu cele dintâi bacante, ca printr-o țară prietenă, Licurg porunci soldaților săi să le atace în timpul nopții și să le ucidă pe toate împreună cu Dionysos... Dionysos i-a învins pe traci, într-o luptă aprigă; pe Licurg l-a prins de viu și, după ce l-a orbit și chinuit în tot felul, l-a răstignit⁹”.

În Grecia antică, potrivit prezentării istoricului I. Montanelli, în cadrul *polis*-ului, în timpul aheilor nu existau legi: „așa ceva era considerat doar verdictul regelui, verdict pe care acesta îl dădea după cum înțelegea el¹⁰”. Și nu existau nici măcar impozite. Vistieria, care de fapt era seiful personal al suveranului, se alimenta din „daruri” și, mai ales, din prăzile de război, mai adaugă I. Montanelli.

Existența diplomației este semnalată de același istoric I. Montanelli, atunci când ni-l preintă pe Gorgia, un fin diplomat „trimis la Atena ca ambasador din partea orașului sicilian Leontini, ca să ceară ajutor împotriva Siracuzei... Se apropia de optzeci de ani atunci când, la jocurile olimpice din anul 408 înainte de Christos, a obținut un imens succes cu o grozavă alocuțiune, prin care i-a invitat pe greci, deja aflați într-o luptă fratricidă, să facă pace și să se unească împotriva puterii renăscându-se a perșilor¹¹”.

„Punând la bătaie toată diplomația lui sucită”, spune același istoric, „Alcibiade s-a apucat să-i convingă pe atenieni că unicul mod de a-și câștiga prestigiul pierdut și de a reconstitui un Imperiu, era să cucerească Sicilia. Și i s-a oferit un bun pretext. Orașul ionic Leontini trimisese, ca ambasador la Atena, pe Gorgias, ca să ceară ajutor împotriva doreice Siracuze, care voia să-l anexeze¹²”.

Alt diplomat semnalat în jurul anului 432, a fost Pericle, care „ca bun diplomat ce era, el apăra, în numele păcii, dreptul la supremația maritimă a Atenei¹³”.

¹ Arthur Weigall, *Istoria Egiptului antic*, Editura Artemis, București, 2012, p.190; ****Gândirea hitită în texte*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, pp.264-276.

² ****Gândirea hitită în texte*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. 272.

³ Ion Diaconu, *Curs de drept internațional public*, Casa de Editură și Presă Șansa-SRL, București, 1993, p.20-21, apud Vasile Crețu, *op. cit.*, p. 32.

⁴ Constantin Daniel, *Studiu introductiv în ***Gândirea hitită în texte*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. 30.

⁵ Arthur Weigall, *op. cit.*, p.218.

⁶ Diodor din Sicilia, *Cărțile*, traducere Radu Hîncu și Vladimir Iliescu, Editura Sport & Turism, București, 1981, p. 80.

⁷ Ibidem, p. 102.

⁸ Publius Ovidius Naso, *Opere. Metamorfoze*, Editura Gunivas, Chișinău, 2001, p. 343.

⁹ Diodor din Sicilia, *Cărțile*, traducere Radu Hîncu & Vladimir Iliescu, Editura Sport.Turism, București, 1981, p. 243.

¹⁰ Indro Montanelli, *Istoria grecilor*, Editura Artemis, București, 2012, p. 28.

¹¹ Indro Montanelli, *op. cit.*, p. 151.

¹² Ibidem, p. 222.

¹³ Ibidem, p. 213.

Z. Șuștag arată că „arbitrajul era folosit în Grecia Antică mai ales pentru soluționarea disputelor comerciale”, arătând că „în acest sens, Homer descria soluționarea unei dispute comerciale din secolul al XVIII-lea î.e.n., printr-un arbitraj public.”¹

„În Grecia Antică, mediatorul se numea *proxenetas*”.² În acest sens, V. Crețu spune că „cetățenii altor cetăți se bucurau de o anumită protecție în baza instituției proxeniei, proxenul fiind un dregător care apăra interesele acestora, ca și ale statelor străine, având o poziție asemănătoare diplomaților și consulilor din zilele noastre”³.

Conform cercetării sale, V. Crețu spune că, „în ceea ce privește Grecia Antică, în secolele VI-IV î.e.n., între statele cetăți au apărut și ulterior s-au dezvoltat... *negocierile, tratatele religioase, tratatele de pace*, de alianță militară, de neagresiune sau de sprijin reciproc, ca și metodele de rezolvare pașnică a diferendelor, între care arbitrajul și mediațiunea”⁴.

Tot V. Crețu arată că „romanii făceau o deosebire netă între statele și popoarele pe care le recunoștea ca egale lor, cu care încheiau tratate de prietenie, de alianță sau de neutralitate, și cele pe care le considera barbare, cu care încheiau doar tratate care consfințeau relații de dependență sau clientelare. Tratatele încheiate trebuiau respectate potrivit principiului *pacta sunt servanda*”⁵.

Ovidiu, spune că la romani, data de 16 ianuarie era închinată Concordiei, o personificare abstractă, apărând la sfârșitul unei perioade de tulburări sau de războaie.⁶ Templul Concordiei a fost ridicat ca urmare a promisiunii făcute de Marcus Furius Camillus, care, fiind dictator în timpul luptelor dintre patricieni și plebei, din anul 367, în legătură cu legile Liciniae Sextiae, la restabilirea concordiei promisese acest templu,⁷ astfel că, în acest mod, Împăcarea avea o dată fixă, la care era sărbătorită.

Conform unor cercetători⁸, în dreptul roman antic, era cunoscut arbitrajul, care făcea parte din „legi-sanctiunile de judecată, acestea fiind: a) *sacramentum*⁹ [acțiunea prin care se judecau procesele privitoare la proprietate (*sacramentum in rem*) sau la creanțe având ca obiect anumite sume de bani sau anumite lucruri (*sacramentum in personam*). Ambele părți revendicau dreptul de proprietate asupra unui bun după care, cel care a revendicat primul provoca pe celălalt la un *sacramentum* (pariu constând într-o sumă de bani), cuantumul acestuia variind în funcție de valoarea obiectului revendicat. Judecătorul dădea câștig de cauză celui care era indicat că a depus banii în mod just.]; b) *judicis arbitrive postulatio* (cerere de judecător sau arbitru), îmbrăca forma unei dezbateri contradictorii în fața magistratului urmată de cererea de a numi un judecător sau un arbitru. Această acțiune era folosită în scopul valorificării creanțelor izvorâte din *sponsio* (contract solemn), în scopul ieșirii din indiviziune, precum și în scopul valorificării drepturilor al căror obiect trebuia să fie evaluat de către judecător; c) *condictio* este o simplificare a unui *sacramentum in personam* și se aplică în două cazuri: în materie de *certa pecunia*, o sumă de bani determinată și în materie de *certa res*, un lucru determinat.”¹⁰

P. Grimal arată că existența celor douăsprezece Tabule reprezenta un „cod de legi care „afirma dreptul oricărui cetățean de a face apel la adunarea poporului față de orice decizie a unui magistrat, care comporta pentru el o pedeapsă capitală (moartea sau exilul). Acest drept de apel (*ius provocacionis*) constituia o limitare foarte importantă a așa numitului *imperium* al magistratilor. Primul exemplu de aplicarea sa era legat, potrivit tradiției, de legenda lui Horațiu, învingător al celor trei Curiați și ucigaș al surorii sale. Condamnat la moarte de către rege – în virtutea legii cu privire la *parricidium* (ceea ce reprezintă un anacromism evident, întrucât condamnarea trebuia să fie pronunțată de către tată, conform unui strict obicei gentilic) – el apelează la popor care, mai puțin sensibil la crimă decât la gloria vinovatului, rostește achitarea”¹¹.

Tot P. Grimal arată că în Roma antică, atunci când dușmanul a acordat reparația necesară, războiul

¹ Zeno Daniel Șuștag, *Filosofia medierii. O abordare filosofică a sistemelor ADR*, Editura Universul Juridic, București, 2013, p. 87.

² <http://en.wikipedia.org/wiki/Mediation>, apud Zeno Daniel Șuștag, *Filosofia medierii. O abordare filosofică a sistemelor ADR*, Editura Universul Juridic, București, 2013, p.111; vezi și Diana-Ionela Ancheș, *Medierea în viața social-politică*, Editura Universitară, București, 2010, p.110.

³ Vasile Crețu, *op. cit.*, p. 33.

⁴ Vasile Crețu, *op. cit.*, p. 33.

⁵ Ibidem, p. 34.

⁶ Publius Ovidius Naso, *Opere (Fastele)*, Editura GUNIVAS.Tipografia Universul, Chișinău, 2001, p. 673.

⁷ Traian Costa, *Note asupra lucrării lui Publius Ovidius Naso, Opere (Fastele)*, Editura GUNIVAS.Tipografia Universul, Chișinău, 2001, p. 1188.

⁸ Cezar Avram, Gheorghe Bică, Ion Bitoleanu, Ioan Vlad, Roxana Radu, Elena Paraschiv, *Introducere în istoria dreptului*, Editura Fundației României de Măine, București, 2007, pp. 86-87.

⁹ Pierre Grimal, *Civilizația romană, vol. I*, Editura Minerva, București, 1973, p.142.

¹⁰ Cezar Avram, Gheorghe Bică, Ion Bitoleanu, Ioan Vlad, Roxana Radu, Elena Paraschiv, *op. cit.*, pp. 86-87.

¹¹ Pierre Grimal, *op. cit.*, pp. 138-139.

nu se mai justifică, pentru că el ar fi fost doar revendicarea unui drept. „Este nedrept – neconform cu *ius* – să urmărești distrugerea unui dușman care nu se mai apără și care s-a predat singur. Actul de *deditio* (predare) constituie un nou contract ce reglementează raporturile învinșilor cu romanii... Tratatul care pune capăt războiului (*foedus*) trebuie să fie respectat scrupulos de către contractanți (deci cu *fides*).”¹

Imparțialitatea arbitrilor era un element obligatoriu sub Codul lui Iustinian, ceea ce făcea ca „nimeni nu putea îndeplini sarcina de arbitru atunci când avea un interes în cauza dedusă arbitrajului.”²

Însă, S. Luttrell argumentează că „legea romană a arbitrajului nu aștepta o imparțialitate și o independență perfectă din partea arbitrilor, acestea putând fi încălcate în situații care astăzi sunt încadrate în cazuri de arbitraj comercial.”³

I. Deleanu și S. Deleanu arată că „indicându-se „semne” ale arbitrajului în cea mai îndepărtată antichitate⁴, s-a admis chiar că arbitrajul se află la originea organizării etatice.⁵ Ideea a fost considerată eronată, sursele arbitrajului urmând a fi căutate în trei direcții diferite: procedura judiciară, contractul de arbitraj și arbitrajul *bon viri*⁶, toate fiind marcate de dreptul roman.”⁷

„Digestele lui Iustinian au consfințit practica negocierii, astfel că, persoana mediatorului se găsește sub diferite denumiri: *internuncius*, *medium*, *intercessor*, *philantropus*, *interpelator*, *conciliator*, *interlocutor*, *interpres*, *mediator*”⁸.

P. Deleanu și S. Deleanu arată că, „nu fără temei, se susține că arbitrajul nu este o instituție exclusiv greco-romană, *Coranul* făcând și el deosebire între arbitru (*kakam*) și judecător (*cadi*)”⁹.

În urma analizei modalităților de soluționare a conflictelor, s-a constatat că „în dreptul geto-dac, litigiile erau soluționate de organe specializate ale statului la conducerea cărora se aflau regele sau marele preot. De o aplicabilitate sporită se bucurau legea talionului și duelul judiciar care atrăgea după sine arbitrajul”, chiar „textele antice menționează activitatea judecătorească a regilor geto-daci, amintind spre exemplu, despre Comosicus care „împărțea poporul dreptate de la scaunul său de judecată (în sua iustitia populos indicavit)”... iar viața socială a obștii sătești (secolele al IV-lea – al VIII-lea e.n.) era reglementată prin reguli de conduită cu caracter juridic care erau respectate de bunăvoie de membrii colectivității deoarece aceste exprimau interese comune”¹¹ după cum semnalează Z.Șuștag.

Judecata era realizată de ceata oamenilor buni și bătrâni „dătătoare de norme și moravuri”¹².

„Printre instituțiile juridice ale satului arhaic pot fi menționate: cetele de vârstă, sex și afinități de muncă, întrucât pe lângă cetele de bătrâni existau și cetele de oameni maturi, cetele de feciori, cetele de copii, fiecare dintre acestea fiind dublate de cetele corespunzătoare feminine. Fiecare dintre acestea acționau conform propriului statut juridic atribuit prin delegație de bătrâni înțelepți. Hotărârile erau stabilite în comun, iar cel mai în vârstă le proclama ca atare. Conflictele erau rezolvate în cadrul comunității, pe baza solidarității rudelor, a legii talionului și a răscumpărării infracțiunii stabilite prin consensul părților. La aceste modalități de soluționare a conflictelor se mai adăugau și cele promovate de biserica creștină. Soluționarea conflictelor revenea Sfatului oamenilor buni și bătrâni și judelei. Aceștia cercetau faptele și stabileau sancțiunile, pedeapsa supremă fiind alungarea din obște”¹³.

Potrivit cercetătorilor, în statul dac (cu referire la sec. I, î.Chr.–sec. I, d.Chr.), „puterea

¹ Pierre Grimal, *Civilizația romană*, vol. I, Editura Minerva, București, 1973, p.148.

² Zeno Daniel Șuștag, *op. cit.*, p.87.

³ Sam Luttrell, *Bias Challenges in International Commercial Arbitration: The Need for a „Real Danger” Test*, Wolters Kluwers Law and Business, The Netherlands, 2009, pp.66-67, apud Zeno Daniel Șuștag, *op. cit.*, p.87.

⁴ Platon, *Legile*, Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2010, p.180.

⁵ E. Glasson, A. Tissier, R. Morel, *Traité de procédure civile*, t. V, 1936, nr. 1802 ; E. Garsonnet, Ch. Cézard-Bru, *Traité théorique et pratique de procédure civile et commerciale*, t. VIII, 1904, paragraf 3016; Albert Fetweiss, *Manuel de procédure civile*, Liège; 1987, p.659. Ion Deleanu, Sergiu Deleanu, *Arbitrajul intern și internațional*, Editura Rosetti, București, 2005, p.15.

⁶ J. Rubellin-Devichi, *Arbitrage. Principes généraux*, refondu par É. Loquin, în *Juris-Classeur*, 1998, fasc. 1010, nr.1, p.2. Apud Ion Deleanu, Sergiu Deleanu, *op. cit.*, p.15.

⁷ V. Roș, *Arbitrajul comercial internațional*, Regia autonomă „Monitorul Oficial”, București, 2000, pp.18 și urm. apud Ion Deleanu, Sergiu Deleanu, *op. cit.*, p.15;

⁸ <http://en.wikipedia.org/wiki/Mediation>, apud Zeno Daniel Șuștag, *Filosofia medierii. O abordare filosofică a sistemelor ADR*, Editura Universul Juridic, București, 2013, p.111; vezi și Diana-Ionela Ancheș, *Medierea în viața social-politică*, Editura Universitară, București, 2010, p.111.

⁹ Ch. Jarroson, *La notion d'arbitrage*, LGDJ, 1987, apud Ion Deleanu, Sergiu Deleanu, *Arbitrajul intern și internațional*, Editura Rosetti, București, 2005, p.1-.

¹⁰ Ion Deleanu, Sergiu Deleanu, *op. cit.*, p.16.

¹¹ Zeno Daniel Șuștag, *op. cit.*, p.93.

¹² Idem.

¹³ Zeno Șuștag, Claudiu Ignat, *Modalități alternative de soluționare a conflictelor (ADR)*, Editura Universitară, București, 2008, p.11; Radu Mogoș, *Filosofia Dreptului – Suport de curs*, Universitatea „Petre Andrei” din Iași, Facultatea de Drept, 2012, p.4. Apud Zeno Daniel Șuștag, *Filosofia medierii. O abordare filosofică a sistemelor ADR*, Editura Universul Juridic, București, 2013, p.93.

juducătorească era încredințată preoților. Regii geto-daci, în calitatea lor de conducători ai statului, erau șefii supremi ai Justiției, împletind activitatea politică și juridică cu cea religioasă¹”, ceea ce înseamnă că disputele aveau loc în fața preoților. În perioada Daciei romane, „în raporturile dintre băștinași s-a aplicat dreptul autohton (cutuma locală), întrucât romanii tratau diferențiat populația, în funcție de cetățenie și statutul juridic. Cutuma locală putea fi aplicată însă numai în măsura în care nu contravenea principiilor generale ale dreptului roman.”²

Cercetătorii au arătat că „exemple de arbitraj comercial se regăsesc și în Roma Antică, în lucrările lui Horatius, Tacitus și Ovidius”³.

În ceea ce privește originea medierii, în urma cercetărilor N. Zecheru a emis ideea că: „Potrivit istoricilor, primele cazuri de mediere au fost cunoscute în comerțul fenician, iar practica medierii s-a dezvoltat în Grecia Antică și, ulterior, în civilizația romană unde legea recunoștea medierea. De asemenea, se pare că medierea era folosită în Babilon și în Mesopotamia Antică. Justinian este primul împărat roman ce recunoaște medierea în imperiu, în Roma Antică mediatorul fiind cunoscut drept „internuncius”; „medium”; „intercessor”; „philantropus”; „interpolator”; „conciliator”; „interlocutor”; „interpres” și în cele din urmă „mediator”⁴.

Conform aceluiași autor, „Confucius (551-479 î.Hr.) considera că cea mai bună cale de rezolvare a disputelor era realizată pe cale amiabilă și nu prin constrângere”⁵. Doctrina sa, „bazându-se pe yi ar avea sensul de echitate și pe jen ar însemna altruismul generator de demnitate, de respect față de sine și față de alții, precum și nevoia de într-ajutorare... În total, doctrina se putea rezuma la cinci mari virtuți: bunătate, simț al dreptății, politețe (respectarea conveniențelor), inteligență și fidelitate (sinceritate)”⁶.

О НЕКОТОРЫХ ПРОБЛЕМАХ, РЕГУЛИРУЮЩИХ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ГОСУДАРСТВА КАК СУБЪЕКТА ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ

СОЛТАН Корнелиу, докторант,
Европейский Университет Молдовы

Резюме: Автор рассматривает некоторые проблемы, касающиеся государства как субъекта гражданско-правовой ответственности.

Важным является то, что сделаны некоторые серьезные выводы и предложения по совершенствованию действующего законодательства, регулирующего феномен государства как субъекта гражданско-правовой ответственности.

Ключевые слова: государство, субъект, гражданско-правовая ответственность, физические лица, юридические лица, противоправное действие, бездействие.

Abstract: The author examines some of the issues relating to the state as a subject of civil liability. The most important is that it made some serious conclusions and proposals for improving the current legislation governing the phenomenon of the state as a subject of civil liability.

Keywords: state, entity, civil liability, natural persons, legal persons, wrongful act, omission.

Гражданско-правовая ответственность государства за причинение материального и морального ущерба физическим и юридическим лицам установлена:

1. законом РМ № 1545-XIV от 25.02.1998 года «О порядке возмещения ущерба, причиненного незаконными действиями органов уголовного преследования, прокуратуры и судебных инстанций» [1],

¹ Cezar Avram, Gheorghe Bică, Ion Bitoleanu, Ioan Vlad, Roxana Radu, Elena Paraschiv, *op. cit.*, p.95.

² Ibidem, p.101.

³ Derek Roebuck, Bruno de Loynes de Fumichon, *Roman Arbitration*, Holo Boos, Oxford, 2004; Arbitration, Disputeresolve.co.uk; Zeno Șuștag, Claudiu Ignat, *op. cit.*, p.11; *apud* Zeno Șuștag, *op. cit.*, p.87.

⁴ Nicolae Zecheru, *Medierea unor conflicte de natură penală, alternativă pentru modernizarea sistemului judiciar*, Editura Ministerului Afacerilor Interne, București, 2013, p.19. <http://www.editura.mai.gov.ro/documente/biblioteca/2013/Medierea/medierea.pdf>

⁵ Nicolae Zecheru, *Medierea unor conflicte de natură penală, alternativă pentru modernizarea sistemului judiciar*, Editura Ministerului Afacerilor Interne, București, 2013, p.19. <http://www.editura.mai.gov.ro/documente/biblioteca/2013/Medierea/medierea.pdf>

⁶ Octavian Simu, *Civilizația japoneză tradițională*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p.87.

2. законом РМ «Об административном суде» от 10.02.2000 года № 793-XIV [2].,

3. законом РМ № 87 от 21.04.2011 года «О возмещении государством вреда, причиненного нарушением права на судопроизводство в разумный срок или права на исполнение судебного решения в разумный срок» [3].

Закон РМ № 1545-XIV от 25.02.1998 года «О порядке возмещения ущерба, причиненного незаконными действиями органов уголовного преследования, прокуратуры и судебных инстанций» (далее – закон) состоит из 6 глав.

Данный закон соответствует требованиям части (2) ст. 53 Конституции РМ, в соответствии с которой государство согласно закону несет материальную ответственность за ущерб, причиненный ошибками, допущенными в уголовных процессах следственными органами и судами [4].

Закон не даёт легального определения понятий «физическое лицо» и «юридическое лицо».

Легальное определение этих понятий даётся в Гражданском и в Налоговом кодексах Республики Молдова.

Согласно ст. 17 Гражданского кодекса Республики Молдова (далее – ГК РМ) № 1107-XV от 06.06.2002 года физическим лицом является человек, рассматриваемый индивидуально как носитель гражданских прав и обязанностей [5].

Пункт 3) ст. 5 Налогового кодекса Республики Молдова (далее – НК РМ) № 1163-XIII от 24.04.1997 года даёт более точное определение понятия «физическое лицо».

Согласно части (1) ст. 55 ГК РМ юридическим лицом признается организация, которая имеет в собственности обособленное имущество и отвечает по своим обязательствам этим имуществом, может от своего имени приобретать и осуществлять имущественные и личные неимущественные права, нести обязанности, быть истцом и ответчиком в судебной инстанции.

Полагаем, что право на возмещение материального и морального ущерба имеют все физические лица, в том числе и индивидуальные предприниматели, и все юридические лица, независимо от организационно- правовой формы.

Закон не содержит легальных определений понятий «материальный ущерб» и «моральный ущерб».

Согласно части (1) ст. 1422 ГК РМ в случае причинения лицу морального вреда (нравственных или физических страданий) посредством деяний, посягающих на его личные неимущественные права, а также в других предусмотренных законом случаях судебная инстанция вправе обязать ответственного за вред лицо возместить его в денежном эквиваленте.

Часть (1) ст. 1422 ГК РМ предусматривает возмещение морального ущерба только в случае нарушения личных неимущественных прав.

Специальными законами предусмотрено возмещение морального ущерба и в случае нарушения не только личных, но и неимущественных прав.

Имеются противоречия между ст. 3 и 6 закона. Так, согласно пункту d) части (1) ст. 3 закона предусмотрено возмещение материального и морального ущерба, причиненного вследствие незаконного ареста за правонарушение или незаконного задержания за правонарушение либо незаконного наложения штрафа за правонарушение судебной инстанцией. Но в ст. 6 закона не указано об отмене решения суда в наложении штрафа за правонарушение.

Полагаем целесообразным дополнить соответствующим образом ст. 6 закона.

Размер морального ущерба определяется судебной инстанцией в зависимости от ряда обстоятельств.

По нашему мнению, следовало бы установить нижний и верхний пределы морального ущерба, а также установить единый размер компенсации морального вреда за один день лишения свободы.

Предложение. Считаем необходимым дополнить ст. 14 закона частью (1¹), обязывающей государство в случае ликвидации предприятия или сокращения штата предоставить физическому лицу равноценную работу (должность) либо выплатить денежную компенсацию в размере 6 средних месячных заработных плат.

Закон РМ «Об административном суде» является специальным законодательным актом.

Вывод. Следовательно, при решении вопроса о взыскании морального вреда, причиненного незаконным административным актом или нерассмотрением предварительного заявления в предусмотренные законом сроки, административный суд не должен применять нормы общего

законодательного акта, т.е. ст. 1422 и 1423 ГК РМ. Согласно части (3) ст. 6 закона РМ «О законодательных актах» № 780-XV от 27.12.2001 года в случае противоречия между нормой общего законодательного акта и нормой специального законодательного акта, имеющих равную юридическую силу, применяется норма специального законодательного акта. Специальный законодательный акт содержит нормы права, применяемые исключительно к некоторым видам общественных отношений или категориям субъектов, строго определенным путем отступления от общего правила [6].

Норма общего законодательного акта, т.е. части (1) ст. 1422 ГК РМ, предусматривает возмещение не всякого морального ущерба, а только морального ущерба, причиненного посягательством на личные неимущественные права лица.

Норма специального законодательного акта, т.е. часть (3) ст. 25 закона РМ предусматривает возмещение морального ущерба, причиненного посягательством на любые субъективные права лица, в том числе и личные неимущественные и на имущественные права, если административный суд признает административный акт незаконным.

Закон РМ «Об административном суде» устанавливает особый порядок отмены административных актов и возмещения причиненного этими актами материального и морального ущерба.

Статьи 14-17 закона РМ «Об административном суде» устанавливают следующий досудебный порядок разрешения спора.

Согласно части (1) ст. 14 закона РМ «Об административном суде» лицо, считающее, что какое-либо его законное право ущемлено административным актом, вправе в 30-дневный срок со дня сообщения ему содержания акта направить в издавший его орган публичной власти предварительное заявление с требованием отменить данный акт полностью или частично, если законом не предусмотрено иное.

В случае, если орган, издавший административный акт, подчиняется вышестоящему органу, лицо в соответствии с частью (2) ст. 14 закона РМ «Об административном суде» вправе подать предварительное заявление как в орган, издавший административный акт, так и в вышестоящий орган, если законодательством не предусмотрено иное.

Статья 2 закона РМ «Об административном суде» определяет административный акт как одностороннее юридическое выражение воли, нормативного или индивидуального характера, органа публичной власти в связи с организацией исполнения или исполнением закона. В настоящем законе к административному акту приравниваются административный договор, а также неудовлетворение прошения в установленные законом сроки.

Предложение. По нашему мнению, часть (1) ст. 17 закона РМ «Об административном суде» целесообразно изменить, увеличив срок исковой давности до 6 месяцев. Слишком короткий срок исковой давности препятствует отмене незаконных административных актов по формальному мотиву – истечению срока исковой давности без уважительных причин.

Предложение. По нашему мнению, следует дополнить ст. 17 закона РМ «Об административном суде» частью (1¹), в соответствии с которой суд обязан восстановить срок исковой давности, если он пропущен по уважительной причине, и дать примерный перечень уважительных причин.

В соответствии с частью (1) ст. 19 закона РМ «Об административном суде» исковое заявление в административный суд подается в письменной форме в порядке, предусмотренном Гражданским процессуальным кодексом.

Содержание искового заявления определено нормой общего законодательного акта, т.е. частью (2) ст. 166 Гражданского процессуального кодекса Республики Молдова (далее – ГПК РМ) № 225-XV от 30.05.2003 года [7].

Данная норма противоречит норме специального законодательного акта, т.е. части (3) ст. 24 закона РМ «Об административном суде», согласно которой при рассмотрении в административном суде искового заявления об аннулировании обжалуемого административного акта представление доказательств вменяется в обязанность ответчика, а при рассмотрении требования о возмещении причиненного ущерба - в обязанность обеих сторон.

Следовательно, часть (2) ст. 166 ГПК РМ не подлежит применению в части, противоречащей части (3) ст. 24 закона РМ «Об административном суде». При рассмотрении исков, вытекающих из административных отношений, не должна применяться и часть (1) ст. 118 ГПК РМ, т.к. она

противоречит части (3) ст. 24 закона РМ «Об административном суде» и части (1) ст. 26 этого закона.

Норма общего законодательного акта противоречит норме специального акта, т.е. части (2) ст. 19 закона РМ «Об административном суде», согласно которой при подаче искового заявления в административный суд истец одновременно представляет копию предварительного заявления с доказательствами его отправки или получения соответствующим органом, обжалуемый административный акт или, по обстоятельствам, ответ органа публичной власти на предварительное заявление либо извещение об его отклонении, если таковое получено.

Систематическое толкование ст. 19 и 22 закона РМ «Об административном суде» даёт основания для вывода, что истец не обязан прилагать к исковому заявлению обжалуемый им административный акт, т.к. часть (2) ст. 22 закона РМ «Об административном суде» в императивной форме обязывает суд затребовать у ответчика обжалуемый административный акт.

Согласно части (1) ст. 18 закона РМ «Об административном суде» в случае, если в искомом заявлении об аннулировании административного акта ущемленное в правах лицо не потребовало возмещения причиненного ему ущерба, отсчет срока давности для подачи иска о возмещении причиненного ущерба начинается со дня, когда этому лицу стал известен или должен был стать известным размер ущерба.

Согласно части (2) ст. 18 этого закона, если требование о возмещении ущерба не было включено в исковое заявление об аннулировании административного акта, иск о возмещении ущерба подается в компетентную судебную инстанцию общей юрисдикции в течение общего срока давности, предусмотренного ГПК РМ.

Решение административного суда первой инстанции может быть обжаловано в апелляционном порядке в соответствии со ст. 357, 358, 360-390, 394 ГПК РМ, а определение апелляционной инстанции может быть обжаловано в кассационном порядке в соответствии со ст. 429-445 ГПК РМ.

Исполнению подлежат вступившие в законную силу решения административного суда, которые согласно ст. 31 закона РМ «Об административном суде» являются исполнительными листами.

Согласно части (1) ст. 32 этого закона административный суд, вынесший решение по существу, в трехдневный срок со дня вступления решения в законную силу направляет его копии ответчику для исполнения и судебной инстанции общей юрисдикции по месту нахождения ответчика для осуществления контроля за его исполнением, а при необходимости - для его принудительного исполнения.

Государство несет гражданско-правовую ответственность и за нарушение гарантированного пунктом 1 ст. 6 Конвенции о защите прав человека и основных свобод от 4 ноября 1950 года права на справедливое судебное разбирательство в разумный срок [8].

Гражданско-правовая ответственность за нарушение права на судопроизводство в разумный срок или права на исполнение судебного решения в разумный срок установлена законом РМ № 87 от 21.04.2011 года «О возмещении государством вреда, причиненного нарушением права на судопроизводство в разумный срок или права на исполнение судебного решения в разумный срок».

Данный закон, вступивший в силу с 01.07.2011 года, состоит из 7 статей. Данный закон принят с целью предотвратить взыскание с Республики Молдова Европейским Судом по правам человека материального и морального ущерба, причиненного нарушением права на судебное разбирательство в разумный срок. Судебное разбирательство считается законченным только после исполнения судебного решения. Стадия исполнения судебного решения является заключительной стадией гражданского процесса. Право на справедливое разбирательство считается реализованным только после исполнения судебного решения [9].

В соответствии с частью (1) ст. 2 закона РМ № 87 от 21.04.2011 года «О возмещении государством вреда, причиненного нарушением права на судопроизводство в разумный срок или права на исполнение судебного решения в разумный срок» (далее – закон) любое физическое или юридическое лицо, полагающее нарушенным его право на судопроизводство в разумный срок или право на исполнение судебного решения в разумный срок, может обратиться в порядке, установленном настоящим законом и гражданским процессуальным законодательством, в

судебную инстанцию с иском заявлением об установлении нарушения и о возмещении вреда, причиненного таким нарушением.

Вывод. По нашему мнению, следует уточнить, какие физические или юридические лица могут обратиться в суд в соответствии с законом РМ № 87 от 21.04.2011 года. **Предложение.** Полагаем, что предъявить такие иски могут только участники процессов, которые длились с нарушением разумного срока, а также взыскатели, считающие, что исполнение вынесенных в их пользу судебных решений осуществлялось с нарушением разумных сроков.

Согласно части (1) ст. 3 закона исковое заявление об установлении нарушения права на судопроизводство в разумный срок или права на исполнение судебного решения в разумный срок и о возмещении причиненного таким нарушением вреда (далее – исковое заявление) подается в соответствии с правилами подсудности, установленными в главе IV ГПК РМ, и рассматривается составом суда, иным, чем тот, который рассматривал (рассматривает) дело с предполагаемым нарушением. Исковое заявление подается в суд Буюкань мун. Кишинев по месту нахождения ответчика, т.е. Министерства юстиции РМ.

Согласно части (2) ст. 3 закона по делам с предполагаемым нарушением права на судопроизводство в разумный срок исковое заявление может быть подано в ходе рассмотрения дела по существу либо в течение 6 месяцев со дня вступления в силу постановления прокурора о прекращении уголовного преследования или о выведении из-под уголовного преследования либо постановления судебной инстанции.

Установленный частью (2) ст. 3 закона 6-месячный пресекательный срок (срок, который не подлежит восстановлению) начинает исчисляться со дня вступления в силу постановления прокурора либо постановления судебной инстанции.

Согласно части (3) ст. 3 закона по делам с предполагаемым нарушением права на исполнение судебного решения в разумный срок исковое заявление может быть подано в период исполнения судебного акта, вступившего в законную силу, либо в течение шести месяцев со дня окончания исполнительного производства.

Пропуск 6-месячного пресекательного срока, установленного частями (2) и (3) ст. 3 закона, влечет отказ в удовлетворении исковых заявлений.

При рассмотрении исковых заявлений судебные инстанции руководствуются ГПК РМ, а также частями (2)-(7) ст. 2, ст. 4 и 5 закона.

Согласно части (2) ст. 2 закона возмещение вреда, причиненного нарушением права на судопроизводство в разумный срок или права на исполнение судебного решения в разумный срок, осуществляется лишь в случае, если нарушение имело место по причинам, не зависящим исключительно от лица, обратившегося с заявлением о возмещении вреда (далее – заявитель).

Согласно части (3) ст. 2 закона вред, причиненный нарушением права на судопроизводство в разумный срок или права на исполнение судебного решения в разумный срок, возмещается независимо от вины судебной инстанции, органа уголовного преследования, органа, ответственного за исполнение судебных решений, или государственного учреждения–должника.

Согласно части (5) ст. 2 закона после возмещения вреда, причиненного нарушением права на судопроизводство в разумный срок или права на исполнение судебного решения в разумный срок, государство имеет право предъявить регрессное требование к виновному лицу.

Вывод. Данная норма является декларативной, т.к. отсутствует закон о материальной ответственности судей и прокуроров за вред, причиненный государству.

Предложение. По нашему мнению, следует принять такой закон, в котором должны быть указаны основания, пределы, сроки и порядок применения материальной ответственности судей и прокуроров.

Согласно части (6) ст. 2 закона размер возмещения за вред, причиненный нарушением права на судопроизводство в разумный срок или права на исполнение судебного решения в разумный срок, определяется судебной инстанцией в каждом конкретном случае с учетом обстоятельств дела, по которому было допущено нарушение, исходя из требований заявителя, сложности дела, поведения заявителя, поведения органа уголовного преследования, судебной инстанции и соответствующих органов власти, продолжительности нарушения и значимости процесса для заявителя.

Предложение. По нашему мнению, следует установить нижний и верхний пределы размера морального вреда, который имеет право взыскать суд. Законодатель должен установить эти

пределы, чтобы создать условия для справедливого и объективного рассмотрения исков о возмещении морального вреда. Трудно обеспечить единообразное рассмотрение таких споров, поскольку размер морального вреда, подлежащего взысканию, зависит от усмотрения каждого судьи, не ограниченного четкими критериями.

При рассмотрении исков о возмещении вреда применению подлежит не норма общего законодательного акта (часть (1) ст. 118 ГПК РМ), а норма специального законодательного акта, т.е. часть (1) ст. 4 закона, согласно которой обязанность по доказыванию отсутствия нарушения права на судопроизводство в разумный срок или права на исполнение судебного решения в разумный срок и отсутствия морального вреда возлагается на Министерство юстиции, а обязанность по доказыванию материального вреда, причиненного таким нарушением, и понесенных судебных издержек и расходов возлагается на заявителя.

Согласно части (2) ст. 4 закона судебная инстанция, рассматривающая дело по существу, орган уголовного преследования, орган, участвующий в производстве, либо, по обстоятельствам, судебный исполнитель или орган, ответственный за исполнение судебного решения, представляет Министерству юстиции обоснованный доклад о соблюдении разумного срока и при необходимости дело или копию дела.

Согласно части (3) ст. 4 закона доклад о соблюдении разумного срока представляется в письменном виде и содержит фамилию и имя судьи, представителя органа, участвующего в производстве, судебного исполнителя или представителя органа, ответственного за исполнение судебного решения, информацию о произведенных процессуальных действиях с указанием сроков и оснований их производства, при необходимости – информацию о процессуальных действиях, предпринятых для ускорения судопроизводства, другие существенные данные о соблюдении разумного срока.

Вывод. Анализ частей (1)-(3) ст. 4 закона, который является специальным законодательным актом, дает основания для вывода, что истец не обязан прилагать к исковому заявлению копии судебных решений и другие документы, подтверждающие исковые требования, т.к. данные документы согласно ст. 4 закона должны быть представлены Министерству юстиции РМ органами, которые нарушили права истца.

Согласно части (1) ст. 5 закона установив нарушение права на судопроизводство в разумный срок или права на исполнение судебного решения в разумный срок, судебная инстанция присуждает выплату справедливой компенсации за счет средств государственного бюджета в возмещение морального, материального вреда, а также судебных издержек и расходов.

Согласно части (2) ст. 5 закона при установлении нарушения права на судопроизводство в разумный срок или права на исполнение судебного решения в разумный срок судебная инстанция вправе решить, что само установление нарушения права является справедливой компенсацией морального вреда.

Вывод. По нашему мнению, часть (2) ст. 5 закона противоречит части (1) ст. 5 закона, позволяя суду по своему произвольному усмотрению уклониться от присуждения денежной компенсации морального вреда.

Предложение. Следует отменить часть (2) ст. 5 закона либо ограничить её применение четкими объективными критериями, такими как: стоимость имущества истца, размер его дохода, запретив её применение к истцам, ежемесячный доход которых не превышает 25 000 лей.

Исполнение судебного решения, вступившего в законную силу, производится в соответствии со ст. 6 закона.

Истец обращается в суд Буякань мун. Кишинев с заявлением о выдаче исполнительного листа, который должен соответствовать требованиям ст. 14 ИК РМ.

Согласно части (2) ст. 6 закона судебная инстанция по своей инициативе предъявляет к исполнению Министерству юстиции исполнительный лист, выданный на основании вступившего в законную силу судебного решения, и уведомляет об этом стороны. По требованию Министерства юстиции кредитор в пятидневный срок представляет банковские реквизиты, необходимые для исполнения исполнительного листа. Исполнительный лист, выданный на основании вступившего в законную силу решения, может быть предъявлен к исполнению Министерству юстиции также кредитором, с приложением необходимых банковских реквизитов для осуществления перевода.

Согласно части (3) ст. 6 закона в десятидневный срок со дня получения исполнительного листа, выданного на основании вступившего в законную силу судебного решения, Министерство юстиции направляет его Министерству финансов вместе с судебными решениями по соответствующему делу и банковскими реквизитами кредитора.

Согласно части (4) ст. 6 закона исполнительный лист исполняется Министерством финансов в соответствии с процедурой и в сроки, установленные Законом о бюджетной системе и бюджетном процессе № 847 - XIII от 24 мая 1996 года [10].

Если исполнительный лист не будет исполнен в течение 6 месяцев истец (взыскатель) может обратиться к судебному исполнителю.

Библиография:

1. Официальный монитор РМ № 50-51 от 04.06.1998 г.
2. Официальный монитор РМ № 103 от 29.05.2012 г.
3. Официальный монитор РМ № 107-109 от 01.07.2011 г.
4. Конституция Республики Молдова, Кишинев, 2000 г.
5. Официальный монитор РМ № 82-86 от 22.06.2002 г.
6. Официальный монитор РМ № 36-38 от 14.03.2002 г.
7. Официальный монитор РМ № 130-134 от 21.06.2013 г.
8. Европейская Конвенция о защите прав человека и основных свобод. Перевод с английского, Санкт - Петербург, 1996 г.
9. Сосна А. Европейский Суд по правам человека, Комрат, 2014 г., стр. 111-135
10. Официальный монитор РМ № 19 от 27.03.1997 г.

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ОТВЕТСТВЕННОСТИ РАБОТОДАТЕЛЯ ЗА УЩЕРБ, ПРИЧИНЕННЫЙ РАБОТНИКУ

СОСНА Александр, доктор, преподаватель,
Юридический факультет, Молдавский Государственный Университет
БЕРЕЖНОВ Андрей, кандидат юридических наук, преподаватель
Юридического Факультета Московского Государственного Университета
им. М. В. Ломоносова

Abstract: *The authors of the submission addresses the legal regulation of the employer's liability for damage caused by the employee .*

At the same time, identifying gaps and conflicts in the existing rules .

The most important thing is that this offers significant additions to the legislation governing the employer's liability for damage caused by the employee.

Легальное определение понятий «работник» и «работодатель» содержится в статье 1 Трудового кодекса Республики Молдова (далее – ТК РМ) № 154-XV от 28.03.2003 года [1].

Основные обязанности работодателя установлены частью (2) ст. 10 ТК РМ.

Если неисполнение или ненадлежащее исполнение работодателем своих обязанностей причинило работнику материальный и/или моральный ущерб, работодатель привлекается к юридической ответственности.

Под юридической ответственностью принято понимать установленные законом неблагоприятные последствия в виде ограничений имущественного или личного характера, которые обязан претерпеть правонарушитель.

Юридическую ответственность можно рассматривать и как дополнительную обязанность, которая в соответствии с законом возлагается на лицо, нарушившее субъективное право другого лица.

В зависимости от отраслевой принадлежности юридическая ответственность подразделяется на уголовную, административную, гражданско-правовую, трудо-правовую, налоговую.

Трудо-правовая ответственность, т.е. ответственность, установленная трудовым законодательством, имеет много общего с гражданско-правовой ответственностью.

Ответственность работодателя за нарушение трудовых прав работников установлена пунктом к) ст. 5, ст. 89, 90, 196, 327-331 ТК РМ, а также Гражданским кодексом Республики Молдова (далее - ГК РМ) № 1107-XV от 06.06.2002 года [2].

В соответствии с пунктом к) ст. 5 ТК РМ одним из основных принципов регулирования трудовых отношений и иных непосредственно связанных с ними отношений является обязательность полного возмещения работодателем материального и морального ущерба, причиненного работнику в связи с исполнением им своих трудовых обязанностей.

Данный принцип конкретизируется в других статьях ТК РМ и ГК РМ.

Ответственность за незаконное увольнение, т.е. за увольнение по основаниям, не предусмотренным законом или с нарушением порядка увольнения, установленного ст. 89 и 90 ТК РМ.

Работник, который считает своё увольнение (освобождение от работы) незаконным, вправе обратиться в суд первой инстанции по месту нахождения организации или её органа управления с исковым заявлением об отмене приказа об увольнении, восстановлении на работе и о взыскании среднего заработка за время вынужденного отсутствия на работе и о взыскании морального ущерба.

Согласно ст. 353 ТК РМ работники или их представители, обратившиеся в судебные инстанции с заявлениями о разрешении споров и конфликтов, вытекающих из отношений, предусмотренных статьями 348 ТК РМ, в том числе для обжалования судебных решений (определений) по данным спорам и конфликтам, освобождаются от уплаты судебных расходов (государственной пошлины и расходов, связанных с рассмотрением дела).

Пунктом а) части (1) ст. 355 ТК РМ установлен 3-месячный срок исковой давности, который распространяется на иски о восстановлении на работе и на иски об обжаловании дисциплинарных взысканий.

Согласно части (1) ст. 89 ТК РМ работник, незаконно переведенный на другую работу или незаконно освобожденный от работы, может быть восстановлен на работе посредством прямых переговоров с работодателем, а в случае спора – решением судебной инстанции. Согласно части (2) ст. 89 ТК РМ при рассмотрении индивидуального трудового спора судебной инстанцией работодатель обязан доказать законность и привести основания перевода или освобождения работника. В случае увольнения члена профсоюза без согласия профсоюзного органа, когда получение такого согласия работодателем является обязательным согласно статье 87 ТК РМ, судебная инстанция своим решением восстанавливает работника на работе.

При рассмотрении споров о восстановлении на работе суды обязаны применять не часть (1) ст. 118 Гражданского процессуального кодекса Республики Молдова (далее – ГПК РМ) № 225-XV от 30.05.2003 года, согласно которой каждая сторона должна доказать те обстоятельства, на которые она ссылается как на основание своих требований и возражений, если иное не установлено законом [3], а часть (2) ст. 89 ТК РМ, которая обязывает ответчика доказать необоснованность иска, т.е. законность увольнения истца.

Согласно части (1) ст. 90 ТК РМ при восстановлении на работе работника, незаконно переведенного на другую работу или незаконно освобожденного от работы, работодатель обязан возместить ему нанесенный ущерб.

Пункт а) части (2) ст. 90 ТК РМ в императивной форме, четко и недвусмысленно обязывает работодателя компенсировать работнику среднюю заработную плату за весь период вынужденного отсутствия на работе.

Однако наши судебные инстанции нередко нарушают эту императивную форму в случаях, когда незаконно уволенные работники после увольнения работали на других предприятиях. Например, работник был уволен по п. е) части (1) ст. 86 ТК РМ (несоответствие работника занимаемой должности или выполняемой работе вследствие недостаточной квалификации, подтвержденной решением аттестационной комиссии). Работник обратился в суд первой инстанции, который признал увольнение незаконным и вынес решение о взыскании с ответчика среднего заработка за все время вынужденного отсутствия на работе.

Ответчик обжаловал решение суда, требуя уменьшить размер материального ущерба, т.к. истец после незаконного увольнения работал на другом предприятии.

Апелляционная жалоба ответчика была отклонена.

Ответчик обратился в Высшую судебную палату РМ с кассационной жалобой, в которой требовал уменьшить размер присуждаемой истцу суммы материального ущерба (неполученной заработной платы на сумму заработной платы, полученной истцом за работу на другом предприятии).

Высшая судебная палата РМ определением от 22.04.2015 года № 2га-617/15 отменила определение апелляционной инстанции и решение суда первой инстанции и вернула дело на новое рассмотрение для перерасчета суммы материального ущерба. В определении указано, что исчисление заработной платы, которой был лишен незаконно уволенный работник, следует производить только в размере разницы между размером заработной платы на предыдущем месте работы и заработной платой по новому месту работы [5].

По нашему мнению, определение Высшей судебной палаты РМ от 22.04.2015 года № 2га-617/15 не соответствует императивной норме законодательства – пункту а) части (2) ст. 90 ТК РМ и пункту б) части (1) ст. 330 ТК РМ, согласно которой работодатель обязан возместить лицу неполученную им заработную плату во всех случаях незаконного лишения его возможности трудиться. Такая обязанность, в частности, наступает в случае незаконного освобождения или незаконного перевода на другую работу.

Эти императивные нормы не содержат никаких оговорок и должны толковаться только однозначно. ТК РМ не содержит норм, позволяющих полностью или частично освободить работодателя от материальной ответственности за незаконное увольнение работника. Не исключены ситуации, когда незаконно уволенный работник устроился на работу с более высокой заработной платой на следующий день после незаконного увольнения. Тогда судебные инстанции должны полностью освободить работодателя от материальной ответственности за незаконное увольнение.

В Российской Федерации судебные инстанции взыскивают с работодателя неполученную работником в связи с незаконными увольнениями заработную плату, независимо от того, что они работали после увольнения на других предприятиях.

Суды обязаны правильно применять законы и не имеют права изменять их. Судьи Высшей судебной палаты РМ который вынесли определение от 22.04.2015 года № 2га-617/15, де факто изменили пункт d) части (2) ст. 90 ТК РМ, нарушив право работника и частично освободив работодателя от материальной ответственности за незаконное увольнение работника. Основания применения юридической ответственности и основания полного или частичного освобождения от юридической ответственности могут устанавливаться только законами. Судьи не вправе изменять или дополнять законы, т.к. закон не наделяет их законодательной функцией. Тем более судьи не должны нарушать законы.

Согласно ст. 239 ГПК РМ решение судебной инстанции должно быть законным и обоснованным. Судебная инстанция основывает решение лишь на обстоятельствах, которые непосредственно выяснены ею, и доказательствах, которые были исследованы в судебном заседании.

А как можно назвать законным определение Высшей судебной палаты РМ от 22.04.2015 года № 2га-617/15, если оно не основано ни на каком законе (закон, позволяющего частично освободить работодателя от материальной ответственности за незаконное увольнение нет) и нарушает пункт а) части (2) ст. 90 ТК РМ.

Согласно части (3) ст. 90 ТК РМ размер суммы возмещения морального ущерба определяется судебной инстанцией с учетом оценки действий работодателя, но не может быть меньше среднемесячной заработной платы работника.

Статья 90 ТК РМ не дает определения понятия «моральный ущерб».

Легальное определение понятия «моральный вред» дано в части (1) ст. 1422 ГК РМ, согласно которой в случае причинения лицу морального вреда (нравственных или физических страданий) посредством деяний, посягающих на его личные неимущественные права, а также в других предусмотренных законом случаях судебная инстанция вправе обязать ответственного за вред лицо возместить его в денежном эквиваленте.

Понятие «вред» и понятие «ущерб» являются тождественными.

Подробное описательное определение понятия «моральный ущерб» содержится в пунктах 3, 4 и 5 постановления пленума Высшей судебной палаты Республики Молдова № 9 от 9 октября

2006 года «О применении судебными инстанциями законодательства о возмещении морального ущерба».

В пункте 5 этого постановления указано: «К широкой категории телесных повреждений относятся физические боли, причиненные человеку путем нанесения ударов, повреждений, ранений и т.д., психические страдания, обусловленные телесными повреждениями, причинением боли, снижением физической выносливости при болях или других осложнениях, беспокойством за дальнейшие действия, эмоциональное истощение, утрата некоторых удовольствий (комфорта, определенных льгот и т.д.).

Эмоциональный (сентиментальный) ущерб состоит из психических страданий, причиненных оскорблением нежных чувств, которые содержат психические страдания, предопределенные потерей или ранением, изувечиванием, изуродованием или тяжким заболеванием близких лиц, потерей работы, раскрытием семейной тайны или врачебной тайны, ограничением или временным лишением определенных прав, а также другими подобными психическими страданиями» [6].

Согласно части (4) ст. 90 ТК РМ вместо восстановления на работе стороны могут заключить мировое соглашение, а в случае спора судебная инстанция может взыскать с работодателя в пользу работника с его согласия дополнительную компенсацию, помимо сумм, указанных в части (2) ст. 90 ТК РМ, в размере не менее трех его средних месячных заработных плат.

Предусмотренная частью (4) ст. 90 ТК РМ дополнительная компенсация в размере не менее трех средних месячных заработных плат выплачивается в полном размере даже в том случае, если незаконно уволенный работник после незаконного увольнения устроился на работу в другую организацию. Так, работник, уволенный по пункту к) части (1) ст. 86 ТК РМ, обратился в суд с иском о восстановлении на работе и о взыскании причиненного незаконным увольнением ущерба. Затем работник потребовал вместо восстановления на прежней работе компенсации, предусмотренной частью (4) ст. 90 ТК РМ. Ответчик потребовал отказать в выплате этой компенсации, ссылаясь, что истец уже работает в другой организации. Работник и его представитель настаивали на выплате компенсации, ссылаясь, что трудовое законодательство не содержит никаких оснований для отказа в выплате компенсации, предусмотренной частью (4) ст. 90 ТК РМ. Высшая судебная палата РМ определением от 29 июля 2015 года № 2га-1798/15 признала доводы истца обоснованными и взыскала с ответчика в пользу истца неполученную им за время вынужденного отсутствия на работе заработную плату, моральный ущерб и компенсацию, предусмотренную частью (4) ст. 90 ТК РМ. При этом Высшая судебная палата РМ указала, что трудоустройство незаконно уволенного работника на другом предприятии не освобождает работодателя от выплаты денежной компенсации, предусмотренной частью (4) ст. 90 ТК РМ [7].

Часть (4) ст. 90 ТК РМ не устанавливает верхнего предела компенсации.

По нашему мнению, часть (4) ст. 90 ТК РМ следует изменить, установив, что дополнительная компенсация в зависимости от продолжительности работы работника на данном предприятии выплачивается в размере не менее 3 и не более 7 средних месячных заработных плат работника.

Согласно части (1) ст. 196 ТК РМ в случае повреждения здоровья или смерти работника вследствие несчастного случая на производстве или профессионального заболевания работнику возмещается упущенный заработок (доход), а также связанные с повреждением здоровья дополнительные расходы на медицинскую, социальную и профессиональную реабилитацию или семье умершего возмещаются соответствующие расходы в связи со смертью работника.

Согласно части (2) ст. 196 ТК РМ размер и условия предоставления гарантий и компенсаций, предусмотренных частью (1) ст. 196 ТК РМ, устанавливаются действующим законодательством.

Часть (2) ст. 196 ТК РМ является отсылочной нормой права, т.к. не определяет размеры и условия предоставления гарантий и компенсаций, предусмотренных в случае повреждения здоровья работника или смерти работника, а отсылает к действующему законодательству.

Ответственность за повреждение здоровья любых физических лиц, в том числе и работников, установлена ст. 1418 ГК РМ, а ответственность за причинение смерти любому физическому лицу, в том числе и работнику, установлена ст. 1419 ГК РМ.

В пункте 1 постановления Пленума Высшей судебной палаты РМ № 6 от 04.07.2005 года «О практике применения судебными инстанциями материального законодательства о взыскании

ущерба, причиненного увечьем или иным повреждением здоровья либо связанного со смертью лица» указано: «При рассмотрении дел, касающихся возмещения вреда, причиненного повреждением здоровья, следует учитывать то, что юридические отношения в этой области регламентированы, в частности следующими нормативными актами:

Конституцией Республики Молдова - ст. 47 часть 2;

Гражданским кодексом, принятым Законом № 1107-XV от 06.06.2002 года - ст.1398 -1424;

Трудовым кодексом, принятым Законом № 154-XV от 28.03.2003 года - ст.196, 222-224, 248, 255, 327-328;

Законом о порядке перерасчета сумм возмещения ущерба, причиненного работникам увечьем либо иным повреждением здоровья, связанным с исполнением ими трудовых обязанностей, № 278-XIV от 11.02.1999 года [8];

- Положением о выплате предприятиями, организациями и учреждениями единовременного пособия в связи с утратой трудоспособности или смертью работника вследствие несчастного случая на производстве или профессионального заболевания, утвержденным Положением Правительства Республики Молдова № 513 от 11.08.1993 года с последующими изменениями и дополнениями [9];

В то же время следует учитывать то, что возмещение вреда, причиненного увечьем или иным повреждением здоровья работника либо связанного со смертью работника, наступившей вследствие несчастного случая на производстве или профессионального заболевания, также осуществляется в соответствии с Законом о страховании от несчастных случаев на производстве и профессиональных заболеваний № 756-XIV от 24 декабря 1999 года, законом «О порядке перерасчета сумм возмещения ущерба, причиненного работникам увечьем либо иным повреждением здоровья, связанным с исполнением ими трудовых обязанностей» № 278-XIV от 11.02.1999 года, Положением о выплате предприятиями, организациями и учреждениями единовременного пособия в связи с утратой трудоспособности или смертью работника вследствие несчастного случая на производстве или профессионального заболевания, утвержденным Постановлением Правительства Республики Молдова № 513 от 11.08.1993 года, а также в соответствии с другими нормативными актами. В случае причинения вреда вследствие несчастного случая на производстве или профессионального заболевания, положения Гражданского кодекса применимы по мере их соответствия указанным нормативным актам».

Ответственность за вред, причиненный увечьем или иным повреждением здоровья, установлена ст. 1418 ГК РМ, которая гласит: «В случае увечья или иного повреждения здоровья причинитель вреда обязан возместить потерпевшему заработок (доходы), упущенный им в результате утраты или снижения трудоспособности, а также расходы, вызванные повреждением здоровья (на лечение, дополнительное питание, протезирование, посторонний уход, приобретение специальных транспортных средств, подготовку к другой профессии и др.).

Определение заработка (доходов), упущенного потерпевшим вследствие увечья или иного повреждения здоровья, осуществляется в соответствии с законом.

При определении заработка (доходов), упущенного потерпевшим, не учитываются пенсия по инвалидности, назначенная потерпевшему в связи с увечьем или иным повреждением здоровья, а также другие пособия и выплаты, произведенные по линии государственного социального страхования.

Законом или договором может быть увеличен размер возмещения, причитающегося потерпевшему в соответствии с настоящей статьей».

Ответственность в случае смерти потерпевшего установлена ст. 1419 ГК РМ.

Определение размера возмещений, предоставляемых в связи с потерей кормильца, осуществляется в соответствии с законом.

Лица, обязанные возместить вред, связанный со смертью потерпевшего, должны возместить необходимые расходы на погребение, с учетом социального статуса умершего и местных обычаев, лицу, понесшему эти расходы».

Согласно части (1) ст. 1420 ГК РМ возмещение вреда, причиненного увечьем или иным повреждением здоровья либо связанного со смертью лица, осуществляется в виде ежемесячных платежей.

Согласно части (2) ст. 1420 ГК РМ возмещение расходов, которые будут понесены в связи с увечьем или иным повреждением здоровья, может быть установлено предварительно на

основании заключения уполномоченного медицинского органа, в том числе при необходимости предварительной оплаты требуемых услуг и вещей (приобретение путевки в санаторий, оплата проезда, приобретение специальных транспортных средств и т.п.).

Согласно части (3) ст. 1420 ГК РМ при наличии обоснованных причин судебная инстанция по требованию лица, имеющего право на возмещение вреда, причиненного увечьем или иным повреждением здоровья либо связанного со смертью лица, с учетом возможностей ответственного за вред лица, может установить выплату возмещения в виде единовременного платежа, исчисленного за период не более трех лет.

Если вред причинен источником повышенной опасности, применяется ст. 1410 ГК РМ.

Согласно части (1) ст. 1410 ГК РМ лица, деятельность которых связана с повышенной опасностью для окружающих (эксплуатация транспортных средств, оборудования, механизмов, использование электроэнергии, взрывчатых веществ, осуществление строительных работ и др.), обязаны возместить вред, причиненный источником повышенной опасности, если не докажут, что вред возник вследствие форс-мажорных обстоятельств (за исключением случаев, когда вред возник вследствие эксплуатации воздушного транспортного средства) или умысла потерпевшего.

В остальных случаях (случаях причинения вреда не источником повышенной опасности) применяется ст. 1398 ГК РМ. в этих случаях вред возмещается только при условии, если потерпевший докажет, что вред причинен по вине лица, причинившего вред.

По нашему мнению, ст. 1398 ГК РМ следует дополнить частью (1¹), согласно которой лицо, причинившее вред, обязано его возместить, если не докажет, что вред причинен не по его вине.

Согласно части (1) ст. 330 ТК РМ работодатель обязан возместить лицу не полученную им заработную плату во всех случаях незаконного лишения его возможности трудиться.

Согласно ст. 151 ТК РМ при задержке выдачи трудовой книжки по вине работодателя при освобождении работника ему выплачивается средняя заработная плата за все время вынужденного отсутствия на работе, обусловленного невозможностью устроиться на работу на другом предприятии из-за отсутствия трудовой книжки. В этом случае средняя заработная плата выплачивается бывшему работнику его бывшим работодателем согласно письменному соглашению сторон, а в случае спора – на основании решения судебной инстанции.

Таким образом, ответственность работодателя за задержку выдачи трудовой книжки наступает только при условии, что работник докажет, что он не смог трудоустроиться именно из-за отсутствия трудовой книжки. Доказать это обстоятельство практически невозможно.

По нашему мнению, ст. 151 ТК РМ следует изменить, установив, что в случае задержки выдачи трудовой книжки по вине работодателя последний обязан возместить работнику средний заработок за все время задержки трудовой книжки.

Согласно части (2) ст. 330 ТК РМ в случае задержки по вине работодателя выплаты заработной платы (статья 142), отпускного пособия (статья 117), выплат в связи с освобождением (статья 143) или других выплат (статьи 123, 124, 127, 139, 186, пункт j) статьи 227, часть (8) статьи 228 и др.), причитающихся работнику, ему выплачиваются дополнительно за каждый день просрочки 0,1 % от суммы, не выплаченной в срок.

Сроки выплат заработной платы установлены ст. 142 и 143 ТК РМ, сроки выплаты отпускного пособия – ст. 117 ТК РМ, сроки других выплат – ст. 123, 124, 127, 139, 186, 227 и 228 ТК РМ. нарушение этих сроков влечет взыскание дополнительно в размере 0,1 % от невыплаченной в срок суммы за каждый день просрочки.

Полагаем, что размер этой суммы следует увеличить до 0,2 % в день. Согласно части (1) ст. 146 ТК РМ банки выплачивают предприятиям пеню в размере 0,2 % от суммы задолженности за каждый день просрочки.

На практике часть (2) ст. 330 ТК РМ не всегда соблюдается. Так, В. был уволен по пункту с) части (1) ст. 86 ТК РМ 24.09.2012 года с выплатой в день увольнения выходного пособия и др. выплат. В марте 2013 года работодатель выплатил В. ещё 1363,48 лей заработной платы. В. обратился в суд с иском о взыскании компенсации в размере 0,1 % от несвоевременно выплаченной суммы. Однако суд Рышкань мун. Кишинэу в удовлетворении иска отказал. Апелляционная палата Кишинэу отклонила апелляционную жалобу В., а Высшая судебная палата РМ определением от 10.06.2015 года № 2ra-1397/15 признала кассационную жалобу В. недопустимой, хотя задержка выплаты части заработной платы по вине работодателя была бесспорной.

Согласно части (1) ст. 331 ТК РМ работодатель, причинивший материальный ущерб работнику в результате ненадлежащего выполнения своих обязанностей, предусмотренных индивидуальным трудовым договором, возмещает этот ущерб в полном размере. Размер материального ущерба исчисляется по рыночным ценам, действующим в данном населенном пункте на момент возмещения согласно статистическим данным. Установленная частью (1) ст. 331 ТК РМ ответственность за причиненный работнику материальный ущерб, фактически является гражданско-правовой ответственностью [10].

Причиненный имуществу работника ущерб возмещается по правилам, установленным ст. 1398-1410 ГК РМ.

Библиография:

1. Официальный монитор РМ № 159-162 от 29.07.2003 г.
2. Официальный монитор РМ № 82-86 от 22.06.2002 г.
3. Официальный монитор РМ № 130-134 от 21.06.2013 г.
4. «Кадры и заработная плата», 2015 г., № 5 (101), стр. 99
5. Бюллетень Высшей судебной палаты Республики Молдова № 6, 2007 г., стр. 26
6. «Кадры и заработная плата», 2015 г., № 8 (104), стр. 95-97
7. Официальный монитор РМ № 24-25/107 от 11.03.1999 г.
8. Официальный монитор РМ № 8/246 от 30.08.1993 г.
9. Капша Т., Научно-практический комментарий к Трудовому кодексу Республики Молдова, журнал «Трудовое право», № 5-6, 2010 г., стр. 177-178

РАСТОРЖЕНИЕ ИНДИВИДУАЛЬНЫХ ТРУДОВЫХ ДОГОВОРОВ ПО ИНИЦИАТИВЕ РАБОТОДАТЕЛЯ

СОСНА Борис, доктор права,
доцент Европейского университета Молдовы и Комратского
государственного университета,
СОСНА Александр, доктор права,
преподаватель юридического факультета
Государственного университета Молдовы

Abstract: *The authors consider the problem of submission of termination of the individual employment contract by the employer .*

Due to the fact that recently there has been the number of violations of labor rights of employees upon termination of individual employment contracts on the initiative of the employer, the authors examine the theoretical and practical aspects of the rules above.

Согласно ст. 45 Трудового кодекса Республики Молдова (в дальнейшем – ТК РМ) № 154-XV от 28.03.2003 года индивидуальный трудовой договор – это соглашение между работником и работодателем, на основании которого работник обязуется выполнять работу, соответствующую определенной специальности, квалификации или должности, на которую он назначен, с соблюдением правил внутреннего распорядка предприятия, а работодатель обязуется обеспечить работнику условия труда, предусмотренные настоящим кодексом, иными нормативными актами, содержащими нормы трудового права, коллективным трудовым договором, а также своевременно и в полном размере выплачивать ему заработную плату [1].

Данное легальное определение индивидуального трудового договора не совсем верно, т.к. в качестве работодателя может выступать не только предприятие, которое составляет правила внутреннего распорядка в соответствии со ст. 198 ТК РМ, но и физическое лицо, нанимающее домработницу, садовника и т.п.

Согласно ст. 1 ТК РМ работодатель – юридическое лицо (предприятие) или физическое лицо, нанимающее работников на основании индивидуального трудового договора, заключенного в соответствии с положениями ТК РМ.

Очевидно, что физическое лицо, не являющееся предприятием, не может издать правила внутреннего распорядка предприятия.

Понятие «физическое лицо» определено в ст. 17 Гражданского кодекса Республики Молдова (далее – ГК РМ) № 1107-XV от 06.06.2002 года, согласно которой физическим лицом является человек, рассматриваемый индивидуально как носитель гражданских прав и обязанностей [2].

Полагаем целесообразным устранить противоречие между ст. 1 и 45 ТК РМ и дать следующее определение: «Индивидуальный трудовой договор - это письменное соглашение между работником (физическим лицом, достигшим определенного возраста) и работодателем (юридическим лицом, индивидуальным предпринимателем, не имеющим статуса юридического лица, физическим лицом), на основании которого работник обязуется выполнять работу, соответствующую определенной специальности, квалификации или должности, на которую он назначен, с соблюдением правил внутреннего распорядка предприятия или условий, а работодатель обязуется обеспечить работнику условия труда, предусмотренные Трудовым кодексом, иными нормативными актами, содержащими нормы трудового права, коллективным трудовым договором и индивидуальным трудовым договором, а также своевременно и в полном размере выплачивать работнику заработную плату».

Основания расторжения индивидуальных трудовых договоров по инициативе работодателя установлены частью (1) ст. 86, ст. 273 и 301 ТК РМ и другими законами.

Пункты s), t), u), v), x), y), части (1) ст. 86 ТК РМ, по нашему мнению, не являются основаниями увольнения по инициативе работодателя и поэтому их следует исключить из части (1) ст. 86 ТК РМ и выделить в отдельную статью.

Основание увольнения, предусмотренное пунктом s) части (1) ст. 86 ТК РМ, можно в определенной мере считать основанием увольнения по инициативе работодателя, т.к. последний по своей инициативе принимает на работу, выполняемую совместителем, другого работника, для которого эта работа является основной. После этого работодатель согласно ст. 273 ТК РМ обязан уволить совместителя.

Однако основания увольнения, предусмотренные пунктами t), u), v), x), y), части (1) ст. 86 ТК РМ нельзя считать основаниями увольнения по инициативе работодателя, т.к. в этих случаях работодатель обязан уволить работников.

Основания увольнения по инициативе работодателя по причинам, не зависящим от вины работника, установлены пунктами a), b), c), d), e), f) части (1) ст. 86 ТК РМ.

Согласно пункту a) части (1) ст. 86 ТК РМ в случае неудовлетворительного результата испытательного срока работодатель имеет право уволить по своей инициативе работника, принятого на работу с испытательным сроком.

Увольнение по пункту a) части (1) ст. 86 ТК РМ допускается, если доказано, что работник, принятый на работу с испытательным сроком, ненадлежащим образом выполняет свои трудовые обязанности вследствие недостаточной квалификации (изготавливает бракованную продукцию и т.п.).

В подпункте a) пункта 18 Постановления Пленума Высшей судебной палаты РМ № 9 от 22.12.2014 года «О судебной практике рассмотрения споров, которые возникают в процессе заключения, изменения и прекращения индивидуального трудового договора» подчеркивается, что согласно части (2) ст. 63 ТК РМ увольнение в связи с неудовлетворительным результатом испытательного срока применяется в случае, если приказ об увольнении работника был издан до истечения испытательного срока без выплаты выходного пособия. Если же приказ об увольнении был издан после истечения испытательного срока, он будет признан недействительным по причине того, что неувольнение работника до истечения испытательного срока признается молчаливым согласием работодателя на дальнейшее продолжение работы [3].

Согласно пункту b) части (1) ст. 86 ТК РМ работодатель увольняет работников в случае ликвидации предприятия либо прекращения деятельности работодателя – физического лица.

Трудовое законодательство не содержит определения понятия «ликвидация предприятия». Поэтому при рассмотрении споров работников следует применять нормы ГК РМ, которые регулируют порядок ликвидации предприятия, и нормы ТК РМ.

Часть (1) ст. 88 ТК РМ содержит противоречия.

Так, пункт c) части (1) ст. 88 ТК РМ обязывает работодателя принять меры к переводу работника на другую работу, а пункт d) части (1) ст. 88 ТК РМ требует сокращения в первую

очередь вакантных рабочих мест. Очевидно, что выполнение требований пункта d) исключает выполнение предписаний пункта с) части (1) ст. 88 ТК РМ.

Полагаем необходимым исключить пункт d) части (1) ст. 88 ТК РМ, чтобы можно было выполнить предписание пункта с) части (1) ст. 88 ТК РМ.

Согласно части (2) ст. 88 ТК РМ в случае неиздания приказа (распоряжения, решения, постановления) об увольнении работника по истечении двухмесячного срока после предварительного извещения эта процедура не может быть повторена в течение того же календарного года. В двухмесячный срок не включаются периоды нахождения работника в ежегодном оплачиваемом отпуске, учебном и медицинском отпуске.

Непонятно, почему работодатель должен предупредить работника об увольнении именно за 2 месяца. Старое трудовое законодательство обязывало работодателя предупредить работника об увольнении не менее чем за 2 месяца.

Полагаем целесообразным восстановить такой порядок.

Согласно части (3) ст. 88 ТК РМ сокращенное рабочее место не может быть восстановлено в штате предприятия в течение календарного года, в котором имело место увольнение работника, его занимавшего.

Согласно части (4) ст. 88 ТК РМ в случае ликвидации предприятия работодатель обязан соблюдать условия процедуры увольнения, предусмотренные пунктами а), b), f), g) и i) части (1) ТК РМ.

При увольнении в связи с ликвидацией предприятия работодатель не обязан принимать меры к переводу работника на другую работу на том же предприятии, получать предварительное согласие профсоюзного органа (профсоюзного организатора) предприятия и учитывать преимущественное право на оставление на работе, установленное ст. 183 ТК РМ, как при увольнении в связи с сокращением численности или штата работников.

При увольнении в связи с сокращением численности или штата работников учитываются также требования части (2) ст. 86 и ст. 251 ТК РМ.

При увольнении в связи с сокращением численности или штата работников предприятия вначале сокращается одна или несколько штатных единиц.

Потом работодатель определяет, какие конкретно работники, должности которых сокращены, подлежат увольнению по пункту с) части (1) ст. 86 ТК РМ. при этом следует учитывать требования ст. 251 ТК РМ, согласно которой запрещается увольнение беременных женщин, женщин, имеющих детей в возрасте до шести лет, и лиц, находящихся в отпуске по уходу за ребенком, предусмотренном статьями 124, 126 и 127, за исключением случаев, предусмотренных пунктами b), g) – k) части (1) статьи 86 ТК РМ.

Согласно ст. 252 ТК РМ гарантии и права, предоставляемые женщинам, имеющим детей в возрасте до шести лет, и другим лицам, находящимся в отпуске по уходу за ребенком, предусмотренном статьями 124, 126 и 127 (ограничение работы в ночное время и сверхурочной работы, привлечения к работе в выходные дни и направления в служебную командировку, предоставление дополнительных отпусков, установление привилегированного режима труда, другие гарантии и льготы, установленные трудовым законодательством), распространяются помимо родственников, указанных в части (4) статьи 124 ТК РМ, и на других лиц, фактически осуществляющих уход за детьми в отсутствие материнского ухода (в случае смерти матери, лишения ее родительских прав, длительного нахождения в лечебном учреждении и в других случаях), а также на опекунов (попечителей) несовершеннолетних.

Если сокращены не все однородные должности, следует учитывать преимущественное право на оставление на работе.

Согласно части (1) ст. 183 ТК РМ в случае сокращения численности или штата работников преимущественное право на оставление на работе предоставляется работникам, имеющим более высокую квалификацию и производительность труда.

Согласно части (2) ст. 183 ТК РМ при равной квалификации и производительности труда преимущественное право на оставление на работе имеют и некоторые другие категории работников.

После того, как определены работники, подлежащие увольнению, работодатель производит процедуры, установленные пунктами e), f), g) и h) части (1) ст. 88 ТК РМ.

Согласно части (1) ст. 87 ТК РМ увольнение работников – членов профсоюза в случаях, предусмотренных пунктами с), d), e), g) и h) части (1) статьи 86, допускается только с предварительного письменного согласия профсоюзного органа (профсоюзного организатора) предприятия. В остальных случаях увольнение допускается после предварительной консультации с профсоюзным органом (профсоюзным организатором) предприятия.

Из содержания части (1) ст. 87 ТК РМ неясно, что имел в виду законодатель под «остальными случаями», то ли увольнение работников – членов профсоюза по другим основаниям, то ли увольнении работников – не членов профсоюза.

Полагаем необходимым внести ясность в этот вопрос путем официального толкования части (1) ст. 87 ТК РМ.

Согласно части (2) ст. 87 ТК РМ увольнение лица, избранного в профсоюзный орган и не освобожденного от основной работы, допускается с соблюдением общего порядка и только с предварительного согласия профсоюзного органа, членом которого является данное лицо.

Согласно части (3) ст. 87 ТК РМ руководители первичной профсоюзной организации (профсоюзные организаторы), не освобожденные от основной работы, не могут быть уволены без предварительного согласия вышестоящего профсоюзного органа.

Согласно части (4) ст. 87 ТК РМ профсоюзные органы (профсоюзные организаторы), указанные в частях (1) – (3), обязаны сообщить работодателю в течение 10 рабочих дней со дня его обращения о своем согласии или несогласии (консультативное мнение) с увольнением работника. В случае неполучения работодателем ответа в указанный срок согласие (консультативное мнение) соответствующего органа подразумевается.

Согласно части (2) ст. 89 ТК РМ при рассмотрении индивидуального трудового спора судебной инстанцией работодатель обязан доказать законность и привести основания перевода или освобождения работника. В случае увольнения члена профсоюза без согласия профсоюзного органа, когда получение такого согласия работодателем является обязательным согласно статье 87, судебная инстанция своим решением восстанавливает работника на работе.

Согласно части (1) ст. 184 ТК РМ работодатель обязан известить работника приказом (распоряжением, решением, постановлением) под расписку о своем намерении расторгнуть индивидуальный трудовой договор, заключенный на определенный или неопределенный срок, в следующие сроки:

а) за два месяца – в случае увольнения в связи с ликвидацией предприятия либо прекращением деятельности работодателя – физического лица, сокращением численности или штата работников (пункты b) и c) части (1) статьи 86 ТК РМ);

б) за один месяц – в случае увольнения в связи с установлением факта несоответствия работника занимаемой должности или выполняемой работе вследствие недостаточной квалификации, подтвержденной решением аттестационной комиссии (пункт e) части (1) статьи 86 ТК РМ).

Согласно части (2) ст. 184 ТК РМ на периоды, указанные в части (1) ст. 184 ТК РМ, работнику предоставляется не менее одного свободного дня в неделю с сохранением средней заработной платы для поиска другой работы.

Согласно пункту e) части (1) ст. 86 ТК РМ работодатель может расторгнуть индивидуальный трудовой договор в случае установления факта несоответствия работника занимаемой должности или выполняемой работе вследствие недостаточной квалификации, подтвержденной решением аттестационной комиссии.

Согласно части (1) ст. 185 ТК РМ в случае смены собственника предприятия новый собственник не позднее чем в трехмесячный срок со дня возникновения права собственности вправе расторгнуть индивидуальный трудовой договор, заключенный с руководителем предприятия, его заместителями, главным бухгалтером, на основании пункта f) части (1) статьи 86.

Часть (1) ст. 86 ТК РМ содержит 11 оснований увольнения работников за виновное поведение (пункты g), h), i), j), k), l), m), n), o), p), r)). Пять из этих оснований являются общими основаниями, т.к. могут быть применены к любой категории работников.

Согласно пункту g) части (1) ст. 86 ТК РМ неоднократное нарушение в течение года трудовых обязанностей, если ранее применялись дисциплинарные взыскания, даёт право работодателю уволить работника с соблюдением требований ст. 87, 206-211 ТК РМ.

Пункт g) части (1) ст. 86 ТК РМ сформулирован недостаточно чётко: «неоднократное нарушение» можно толковать как два нарушения или три и более нарушения. Слова «если ранее применялись дисциплинарные взыскания» дают основания полагать, что увольнение по этому основанию допускается только в случае, когда работник, к которому ранее было применено не менее 2 дисциплинарных взысканий, после этого совершил новое третье нарушение трудовой дисциплины.

При увольнении по этому основанию должны быть соблюдены правила применения дисциплинарных взысканий, установленные ст. 206-211 ТК РМ.

Порядок применения дисциплинарных взысканий установлен ст. 208-210 ТК РМ.

Согласно части (1) ст. 208 ТК РМ до применения дисциплинарного взыскания работодатель должен затребовать от работника объяснение в письменной форме о совершенном проступке. В случае отказа работника дать затребованное объяснение составляется соответствующий акт, который подписывается представителем работодателя и представителем работников.

Согласно части (2) ст. 208 ТК РМ при определенной степени тяжести проступка, совершенного работником, работодатель может организовать и служебное расследование. В ходе служебного расследования работник вправе объяснить свою позицию и представить лицу, уполномоченному вести расследование, все доказательства и обоснования, которые считает необходимыми.

Статья 209 ТК РМ устанавливает пресекательные, или преклюзивные сроки применения дисциплинарных взысканий, истечение этих сроков погашает право на применение дисциплинарного взыскания.

Согласно части (1) ст. 209 ТК РМ дисциплинарное взыскание применяется, как правило, сразу же после обнаружения проступка, но не позднее одного месяца со дня обнаружения, без учета времени нахождения работника в ежегодном оплачиваемом отпуске, учебном или медицинском отпуске.

Согласно части (2) ст. 209 ТК РМ дисциплинарное взыскание не может быть применено позднее шести месяцев со дня совершения проступка, а по результатам ревизии или проверки финансово-экономической деятельности – позднее двух лет со дня его совершения. В указанные сроки не включается время производства по уголовному делу.

Полагаем, что установленный частью (2) ст. 209 ТК РМ 2-летний срок чрезмерно длителен, и его надо уменьшить до 9 месяцев.

Даже для административных наказаний установлены более короткие сроки.

Согласно части (1) ст. 211 ТК РМ срок действия дисциплинарного взыскания не может превышать одного года со дня его применения. Если в течение этого срока работник не будет подвергнут новому дисциплинарному взысканию, то он считается не имеющим дисциплинарного взыскания.

Увольнение по пункту g) части (1) ст. 86 ТК РМ будет считаться законным, если к работнику применено в течение года не менее 2 дисциплинарных взысканий с соблюдением правил, установленных ст. 206-211 ТК РМ и после этого работник совершил новое нарушение, за которое был уволен с соблюдением вышеуказанных правил.

Согласно пункту h) части (1) ст. 86 ТК РМ за отсутствие на работе без уважительных причин более четырех часов подряд в течение рабочего дня работодатель имеет право уволить его.

Пункт h) части (1) ст. 86 ТК РМ, по нашему мнению, нуждается в изменении.

Отдельные работники работают неполное рабочее время, например, 3-4- часа в день.

К этим работникам пункт h) части (1) ст. 86 ТК РМ не может быть применим.

Следовало бы изменить пункт h) части (1) ст. 86 ТК РМ, установив, что работодатель вправе уволить работника, отсутствовавшего на работе без уважительных причин в течение всего рабочего дня или более 4 часов подряд в течение рабочего дня.

Появление работника на работе в состоянии алкогольного, наркотического или токсического опьянения, установленного в порядке, предусмотренном в пункте k) ст. 76 ТК РМ даёт работодателю прав уволить работника по пункту i) части (1) ст. 86 ТК РМ.

Согласно пункту k) ст. 76 ТК РМ действие индивидуального трудового договора приостанавливается по следующему обстоятельству, не зависящему от воли сторон, - появление на работе в состоянии алкогольного, наркотического или токсического опьянения, установленного

заклучением компетентного медицинского учреждения или актом комиссии, образованной из равного числа представителей работодателя и работников.

Таким образом, факт появления работника на работе в состоянии опьянения может быть подтвержден только указанными в пункте к) ст. 76 ТК РМ письменными доказательствами.

Так суд восстановил на работе работника, уволенного по пункту и) части (1) ст. 86 ТК РМ, потому что акт был составлен комиссией, в состав которой входили только представители работодателя.

Понятие «представители работников» дано в ст. 1 ТК РМ, согласно которой представители работников – профсоюзный орган, действующий, как правило, на предприятии в соответствии с действующим законодательством и уставами профессиональных союзов, а в случае его отсутствия – иные представители работников предприятия, избранные ими в порядке, установленном настоящим кодексом (статья 21 ТК РМ).

Работник может быть уволен по пункту и) части (1) ст. 86 ТК РМ только в случае, если он появился в состоянии опьянения на работе в рабочее время. Появление в состоянии опьянения на работе в свободное от работы время не может повлечь увольнение работника по пункту и) части (1) ст. 86 ТК РМ.

Совершение по месту работы хищения (в том числе мелкого) имущества предприятия, установленное решением судебной инстанции или органа, в компетенцию которого входит применение административных взысканий, даёт работодателю право уволить работника по пункту j) части (1) ст. 86 ТК РМ.

Данная формулировка не совсем точна, т.к. административное наказание за мелкое хищение имущества собственника (ст. 105 КоП РМ) применяется судом первой инстанции на основании протокола о правонарушении, который согласно ст. 400 КоП РМ составляют сотрудники органов МВД РМ.

Увольнение может быть произведено только после вступления в законную силу решения суда первой инстанции о применении административного наказания за мелкое хищение имущества работодателя.

Предъявление работником работодателю при заключении индивидуального трудового договора подложных документов (часть (1) статьи 57 ТК РМ), подтвержденное в установленном порядке, является основанием увольнения работника по пункту г) части (1) ст. 86 ТК РМ.

Только подложность документов, перечисленных в части (1) ст. 57 ТК РМ, дает право уволить работника по пункту г) части (1) ст. 86 ТК РМ, если не истекли сроки применения дисциплинарных взысканий, установленные частями (1) и (2) ст. 209 ТК РМ, и если фальшивыми оказались документы, необходимые для приема на данную работу. Например, А., представивший при поступлении на работу фальшивый диплом об окончании медицинского института и принятый на работу врача, может быть уволен по пункту г) части (1) ст. 86 ТК РМ.

Если работник представил фальшивый документ об образовании, который не требуется для выполнения работы, на которую он принят, увольнение по пункту г) части (1) ст. 86 ТК РМ не допускается.

Полагаем, что пункт г) части (1) ст. 86 ТК РМ следует отменить. Во-первых, потому что лицо, принятое на работу по фальшивому диплому можно уволить по пункту е) части (1) ст. 86 ТК РМ. Во-вторых, не совсем корректно увольнять работника за нарушение, совершенное им до заключения индивидуального трудового договора, т.е. до возникновения трудового правоотношения.

Библиография:

1. Официальный монитор РМ № 204 от 26.09.2003 г.
2. Официальный монитор РМ № 82-86 от 22.06.2002 г.
3. «Кадры и заработная плата», № 2 (98), 2015 г., стр. 75-103

Atelierul III. ȘTIINȚE ECONOMICE

RISCURILE ANTREPRENORIALE ȘI MODALITĂȚI DE MINIMIZARE A LOR

POPA Andrei,

doctor habilitat în economie, profesor universitar,
Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul

Abstract: *The entrepreneurial milieu usually is damaged by a number of risks that must be analysed and know how to manage them. The paper summarise the basic knowledge about the entrepreneurial risks, conditions of appearance and principles of risk management.*

Evaluarea riscului unei întreprinderi reprezintă o parte extrem de importantă a analizei financiare a întreprinderii. Se consideră că, riscul există tot timpul. În abordarea clasică riscul este identificat ca „un element incert, dar posibil ce apare permanent în procesul activităților socio-umane, ale cărui efecte sunt păgubitoare și ireversibile”. În contextul accepțiunii statistice riscul reflectă „variațiile distribuiri rezultatelor posibile, probabilitatea și valorile lor subiective”.

În conformitate cu ISO 31000, riscul este definit ca „efectul de incertitudine asupra obiectivelor” și un efect este o deviere pozitivă ori negativă de la nivelul așteptat. Această definiție recunoaște că toți activează într-un mediu incert. Oricând se tinde spre atingerea unui obiectiv, există tot timpul probabilitatea că evenimentele nu vor avea loc conform planului prestabilit. Fiecare pas are un element de risc, care trebuie gestionat. De asemenea, nu fiecare dată când depunem efort pentru a atinge un scop, obținem efectul preconizat. Uneori obținem un rezultat pozitiv, uneori unul negativ, această situație impune reducerea cât de mult posibil a incertitudinii [1].

În prezent sunt cunoscute o multitudine de definiții ale riscului, dintre cele mai notorii stabilesc:

- ✓ un eveniment posibil, previzibil sau imprevizibil, inevitabil în activitatea antreprenorială, care poartă probabilitatea de obținere a câștigului sau pierderilor în urma luării unei decizii [2, p.12.];
- ✓ probabilitatea întâmplării evenimentelor nefavorabile în decursul realizării planurilor sau executării bugetelor întreprinderii [3, p.121].
- ✓ este situația când se mizează pe un obiect valoros al omului (sau chiar omul) și urmările nu sunt certe [4].

Esența riscului se manifestă în funcțiile sale principale: de reglementare, care stimulează activitatea (risc constructiv și non-constructiv) și de protecție, care servește ca un amortizor de la unele decizii destul de riscante.

Funcția de reglementare are două aspecte: constructiv și distructiv. Primul aspect se manifestă în aceea, că riscul în cadrul soluționării problemelor economice îndeplinește rolul de catalizator, în special în luarea deciziilor de investire cu caracter inovațional. Al doilea aspect se exprimă în aceea, că luarea și realizarea deciziilor cu riscuri neîntemeiate duc la aventurism.

Funcția de protecție, de asemenea, are două dimensiuni: istorico-genetică și socio-legală. Conținutul primei dimensiuni constă în aceea, că oamenii tot timpul caută diferite forme și modalități de protecție contra evenimentelor negative. În practică această tendință se manifestă prin crearea unor fonduri de asigurări. Esența altui aspect constă în necesitatea introducerii în legislația economică, de muncă și cea penală noțiunea de risc.

De asemenea, se pot evidenția și *funcții facultative* ale riscului, cum sunt: funcția de compensare și cea socio-economică, funcția de preîntâmpinare, funcția de gestionare a investițiilor riscante și a relațiilor social-riscante, funcția de control.

Funcția de compensare poate oferi efecte compensatorii (compensare pozitivă), adică efect suplimentar în comparație cu profitul planificat în cazul unui rezultat favorabil (de punere în aplicare de o șansă).

Funcția socio-economică a riscului constă în aceea că în contextul relațiilor de piață riscul și concurența permit identificarea grupurilor de proprietari, ce activează eficient, domeniile economice, în care nivelul riscului e acceptabil [5].

Funcția de preîntâmpinare a riscului constă în utilizarea mijloacelor întreprinderii (inclusiv formarea fondurilor de risc) pentru micșorarea gradului și urmărilor riscului, adică pentru efectuarea tuturor activităților preventive de apărare de la posibilele urmări negative în viitor.

Funcția de gestionare a investițiilor riscante și a relațiilor social-riscante se exprimă prin funcționarea managementului riscului. Managementul riscului este un sistem de gestionare rațională a mărimii (nivelului, gradului) riscului, a investițiilor riscante, a organizării relațiilor riscante cu scopul asigurării stabilității financiare a întreprinderii. Funcția de control se manifestă prin crearea și utilizarea atât a sistemului de control al parametrilor calitativi și cantitativi ai proceselor riscante ce apar la întreprindere, cât și a formării și utilizării concrete a resurselor fondurilor de riscuri. Întrucât riscul „străbate” toate nivelele și sferele de activitate a întreprinderii, toate departamentele acesteia, acesta joacă rolul unei arme universale a controlului din partea conducerii întreprinderii a procesului comercialtehnologic și a situației financiare a întreprinderii. Datorită funcției de control a riscului, întreprinderea cunoaște cum se formează structura capitalului, zonele principale de risc, cât de econom și efectiv se utilizează resursele etc [2, p.16-17].

Cele mai principale tipuri de riscuri ce descriu activitatea unei întreprinderi sunt: risc strategic, risc operațional, risc de piață, risc de producție, risc financiar, risc logistic.

Riscul strategic, în general, este definit ca orice risc ce poate afecta abilitatea unei întreprinderi să supraviețuiască [6].

Riscurile strategice sunt cele care apar din deciziile fundamentale referitoare la obiectivele întreprinderii. În esență, riscurile strategice presupun riscuri de a nu atinge aceste obiective. Riscurile strategice sunt de diverse tipuri, se pot distinge riscuri de afaceri și alte riscuri strategice. Cele de afaceri derivă din decizii luate cu privire la produsele livrate sau serviciile prestate de către companiei. Aceste riscuri includ riscuri aferente activității de marketing, riscuri economice (vânzările, costurile) și riscurile apărute ca urmare a evoluției tehnologice, ce are impact direct asupra vânzării produselor.

Alte riscuri strategice nu derivă de la produsele sau serviciile firmei. De exemplu, riscul asociat surselor de finanțare pe termen lung. O companie poate accepta un risc strategic pe o perioadă scurtă, însă în perspectivă mai îndelungată trebuie să-l gestioneze în vederea eliminării acestuia [7].

Riscurile strategice cunosc o altă clasificare bazată pe tipuri de activitate a întreprinderii (figura 1).

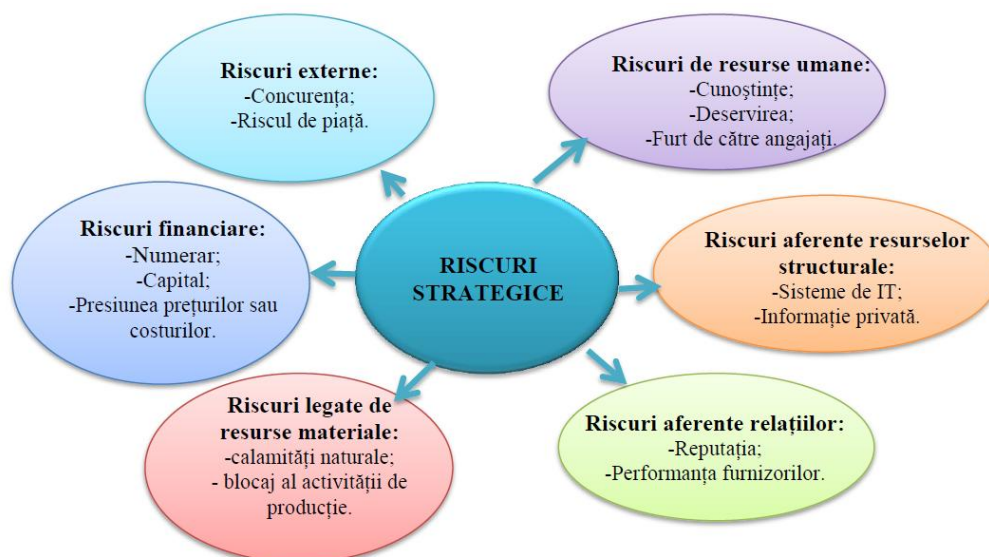

Figura 1. Tipuri de riscuri strategice

Sursa: Elaborat de autor în baza Taylor J.C., *Concept of strategic risk and managing strategic risk*

Astfel se disting:

- **Riscuri externe**, care include riscuri aferente concurenților, situației pe piața de aprovizionare sau desfacere;

- **Riscuri de resurse umane.** Anagajați au acces la informație de diferită importanță, de asemenea, întreprinderea investind în angajații săi prin diverse cursuri de calificare și perfecționare, risca ca aceste investiții să se transforme în niște cheltuieli, căci angajatul oricând poate să se angajeze la concurenți. În această categorie se includ și riscuri de a suporta pierderi în urma furturilor realizate de către proprii angajați;
- **Riscuri financiare** se referă la riscuri de incapacitate de plată, riscuri aferente ratei dobânzii la credite luate, riscuri de nerambursare a împrumuturilor. Costurile sunt niște factori interni, care pot afecta considerabil profitabilitatea sau poziția pe piață a întreprinderii, căci întreprinderea cu costuri prea mari, poate sacrifica cu o parte din marjă pentru a rămîne la un nivel de preț atragător pe piață, sau poate ceda din poziția sa măbind prețul pentru a păstra aceeași marjă.
- **Riscuri aferente resurselor structurale:** dereglări în sistemul tehnologiilor informaționale, precum și dezvăluirea informației private (secret comercial) va afecta semnificativ activitatea întreprinderii.
- **Riscuri aferente relațiilor:** reputația întreprinderii este baza relațiilor comerciale, compania riscă oricând să cedeze din reputația sa, de asemenea, dereglări în activitatea furnizorilor pot considerabil să afecteze procesul de producție sau prestare de servicii ale întreprinderii.
- **Riscuri legate de resursele materiale:** calamitățile naturale sau blocaje ale ciclului de producție pot împiedica semnificativ întreprinderea în atingerea scopurilor definite anterior [8].

Riscul operațional se referă la acelea riscuri aferente de resurse, sisteme, procese interne și angajați ale întreprinderii. Aceste riscuri nu sunt la fel de semnificative ca cele strategice, dar sunt sursa unor pierderi ale întreprinderii [9]. Riscurile operaționale derivă de la utilizarea, realizarea neadecvată a resurselor, proceselor externe, incluzînd riscuri legale, dar excluzînd cele strategice și de reputație [10]. Evaluarea riscurilor operaționale în cadrul întreprinderii joacă un rol mai puțin semnificativ în comparație cu companiile de asigurare, bănci și participanții profesioniști ale pieței financiare. Riscurile operaționale din cadrul întreprinderii nu au un impact direct asupra riscurilor din alte domenii ale afacerii [11].

Riscuri comerciale reprezintă riscuri, care apar în timpul vânzării de bunuri și servicii, produse sau achiziționate de către proprietar. Principalele motive pentru riscurile comerciale: diminuarea vânzărilor în urma scăderii cererii la bunurile date; sporirea prețului de achiziționare a materiei prime sau mărfurilor; scăderea volumului achiziționat de resurse față de cel planificat, determinînd creșterea costului unitar al produsului fabricat; pierderea mărfurilor; reducerea calității în procesul circulației.

Riscurile comerciale includ următoarele categorii de riscuri: riscuri legate de desfacere, de transportare, de capacitatea de plată a clientului, de circumstanțe de forță majoră [12, p.30].

Riscuri de producție reprezintă probabilitatea pierderilor sau defectiunii legate cheltuieli suplimentare sau oprirea proceselor de producție, încălcarea a operațiunilor tehnologice, calitate slabă a materiilor prime sau calificare redusă a personalului, etc.

Principalele cauze ale riscului de producție se referă la: reducerea volumului planificat de producție și de vânzare, ca urmare a productivității pierdute, pierderea timpului de lucru, lipsa de cantitatea necesară de materii prime; scădere a prețurilor, schimbări nefavorabile în mediul de piață, scăderea cererii; creșterea salarizării din cauza numărului suplimentar de plăți; deficitul de aprovizionare de combustibil și energie electrică.

Riscurilor de producție sunt împărțite în următoarele tipuri: neîndeplinirea contractelor comerciale; modificarea condițiilor de piață; creșterea concurenței; costurile neprevăzute și venituri reduse; pierderea proprietății întreprinderii; lipsa cererii pentru produse fabricate; riscurile de forță majoră.

Riscuri financiare caracterizează activitatea oricărei întreprinderi. Realizarea obiectivelor sale, operațiunile curente sunt influențate de modificările ale prețurilor financiare (rata dobânzii, cursul valutar, prețurile pe piața de valori mobiliare). Orice companie ce desfășoară activitatea peste frontiera statului de origine este supusă condițiilor fluctuante ale pieței globale, astfel, aflîndu-se în permanență într-o situație, cînd o anumită modificare ale conjuncturii pieței determină consecințe pozitive sau negative pentru firmă. Riscurile financiare se divizează în două mari categorii: riscuri valutare și cele investiționale [12, p.32].

Riscul valutar este asociat cu pierderi semnificative din cauza modificării ratelor de schimb valutar. Acest tip de risc este deosebit de important și necesită o evaluare în cadrul operațiunilor de export-import și operațiunile cu valori valutare. Riscul valutar include mai multe subtipuri majore:

- ✓ **riscurile valutare de translație**, generate de consolidarea conturilor filialelor din străinătate la conturile financiare ale societăților-mamă ale corporațiilor multinaționale. Acest risc derivă din prevederile contabile și valute diferite;
- ✓ **riscurile valutare operaționale** - apar în cadrul unei tranzacții de afaceri, ceea ce face ca plata sau primirea resurselor în valută străină nu este momentul tranzacției, iar după un anumit timp. Acest risc poate duce la o reducere a quantumului efectiv al veniturilor în comparație cu estimările inițiale;
- ✓ **riscuri valutare economice** - probabilitatea reducerii venituri sau profitului ca urmare a variației cursurilor de schimb. Acest tip de risc financiar a companiei constă în aceea că, valoarea activelor și pasivelor sale poate varia fie spre majorare sau micșorare, din cauza schimbărilor viitoare ale cursului de schimb.

Riscurile investiționale includ următoarele categorii de riscuri:

- ✓ **Risc inflaționist** se referă la aceea că veniturile obținute în condiții de inflație se vor deprecia mai rapid de cât vor spori nivelul lor (din punct de vedere al puterii de cumpărare a consumatorilor);
- ✓ **Risc sistemic** – se referă la posibilitatea înrăutățirii conjuncturii unei anumite piețe. Acest risc nu este legat cu un anumit obiect investițional și constă în aceea că investitorul nu va putea întoarce investiția fără a suporta pierderi financiare semnificative.
- ✓ **Risc selectiv** - riscul de pierdere sau rată a unei oportunități din cauza alegerii greșite a unui obiect investițional pe o anumită piață, de exemplu, alegerea incorectă a valorilor mobiliare disponibile pe piața de capital, în formarea unui portofoliu de titluri de valoare ș.a.
- ✓ **Riscul de lichiditate** - riscul asociat cu posibilitatea pierderii în momentul realizării unui obiect investițional din cauza unor modificări în evaluarea calității acestuia, ca de exemplu, unor mărfuri, imobil, valorilor mobiliare etc.

Riscul regional se referă la posibilitatea apariției unor circumstanțe negative, ce vor afecta întreprinderea, cauzate de modificările conjuncturii pieței regionale, creșterea concurenței la nivel regional.

Riscul ramural este legat de specificul ramurilor economice. Riscul legat de anumit obiect investițional, derivă, în mare parte, de la nivelul riscului regional și cel ramural.

Risc inovațional se referă la posibilitatea pierderilor, determinate de implementare a unor inovații, a căror investiție efectuată în contextul elaborării acestora nu au fost recuperate.

Analiza, estimarea și gestiunea riscurilor intră în atribuțiile managementului întreprinderilor ca o competență obligatorie, căci dacă conducătorul cu echipa sa nu pot controla, previziona și minimiza riscurile, pe care le întâlnește orice întreprindere în decursul activității sale, atunci această întreprindere nu are viitor.

Managementul riscurilor se referă la un set de activități cordonate și metode, care sunt utilizate pentru a direcționa o întreprindere și a controla acea mulțime de riscuri, ce pot afecta abilitatea întreprinderii de a atinge obiectivele propuse. În conformitate cu introducerea în Standardul Internațional ISO 31000 2009, termenul de „management al riscurilor”, de asemenea, se referă la arhitectura utilizată pentru gestiunea riscurilor, care include principii, cadru și procese ale managementului riscurilor [1].

Managementul riscurilor este o parte integrantă a managementului întreprinderii și reprezintă un sistem de gestiune a riscurilor și relațiilor financiare, apărute în procesul acestei gestiuni. Managementul riscurilor reprezintă ansamblul de metode, tehnici și activități, care permit, într-o anumită măsură, prognozarea apariției unor evenimente negative și luarea unor măsuri de minimizare a consecințelor negative ale acestor evenimente. Managementul riscurilor ca un sistem este format din două subsisteme: cel ce este gestionat (obiectul gestiunii) și cel care gestionează (subiectul gestiunii) (figura 2).

Obiectul gestiunii în cadrul managementului riscurilor reprezintă riscul, investițiile de capital riscante și relațiile economice dintre entități (relații dintre asigurator și asigurat, creditor și debitor, dintre concurenți, pasrteneri). Obiectul managementului riscurilor îndeplinește următoarele funcții: organizarea procesului asigurării riscurilor, organizarea relațiilor economice dintre subiecții procesului antreprenorial. **Subiectul managementului riscurilor** reprezintă un grup special de persoane (managerul financiar,

specialistul pe asigurări, actuarul ș.a), care, prin intermediul diferitor tehnici și modalități ale managementului realizează funcționarea bine determinată a obiectului managementului riscurilor. Subiectul managementului riscurilor îndeplinește următoarele funcții:

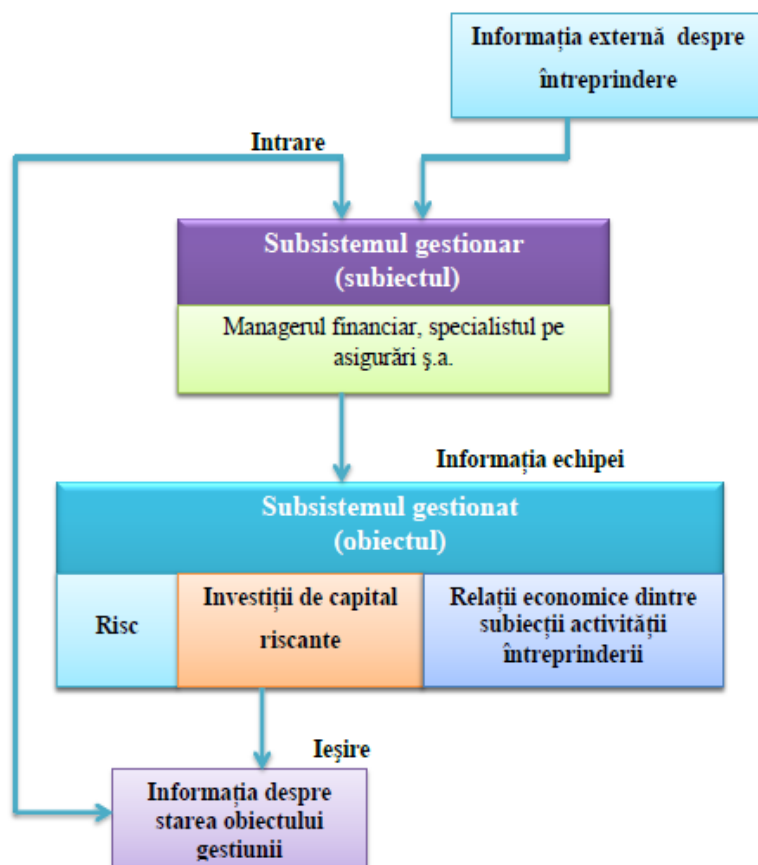

Figura 2. Structura sistemului managementului riscurilor.

Sursa: Adaptată de către autor în baza Бугрова С.М., Гук Н.М., Риск-менеджмент, кемеровский технологический институт пищевой промышленности, Кемерово 2005, pg.37

Prognozarea – previzionarea anumitor evenimente, prin modelarea mai multor alternative de desfășurare a evenimentelor, determinarea indicatorilor necesari, stabilirea tendințelor de dezvoltare a anumitor procese;

Reglementarea – influențarea asupra obiectului, contribuind la formarea unei stări stabile a obiectului în cazul apariției unor devieri de la parametri preconizați;

Coordonarea – asigurarea concordanței dintre activitatea subiectului și obiectului managementului riscurilor;

Stimularea reprezintă motivarea managerilor și altor specialiști în obținerea rezultatelor planificate [13, p.7-10].

Principalele reguli ale managementului riscurilor sunt:

- Nu poate de riscat mai mult, decât își poate permite capitalul propriu.
- Este necesar să se gândească la consecințele riscului.
- Nu se permite asumarea unor riscuri prea mari pentru câștiguri prea mici.
- În caz de dubii se ia o decizie negativă.
- Este imposibil să se creadă că tot timpul există doar o singură soluție [14, p.38-45].

Managementul eficient al afacerii se bazează nu doar pe identificarea riscurilor, ci pe evaluarea și estimarea acestora, căci doar acea ce poate fi măsurat, poate fi controlat. Evaluarea riscurilor se începe cu identificarea naturii pierderilor cauzate de evenimentele aferente anumitor riscuri. În funcție de tipul resurselor, se disting următoarele categorii de pierderi (figura 3):

Pierderile financiare sunt niște daune financiare directe, care pot fi aduse întreprinderii prin realizarea unui risc sau mai multor riscuri în același timp. Aceste pierderi pot fi cauzate de circumstanțe interne (amenzi, impozite suplimentare), cât și de cele externe (neachitării de către client pentru produsele livrate). Ca pierderi financiare temporare se consideră: înghețarea temporară a conturilor, amânarea achitării datoriilor.

Figura 3. Tipuri de pierderi în managementul riscurilor

Sursa: Elaborat de autor în baza Stihi L., Managementul riscurilor în afaceri, Acad. de Studii Econ. din Moldova, Chișinău, 2010, p. 67-71.

Pierderile materiale reprezintă cheltuieli suplimentare, ce nu au fost preconizate în strategia de dezvoltare ale întreprinderii, cum sunt: utilaje, încăperi, produse finite, materie primă, energie, combustibil etc. Este important nu doar identificarea acestor pierderi, dar și estimarea valorii lor.

Pierderile de timp sunt pierderile cauzate de utilizarea nerațională. Aceste pierderi se manifestă sub două forme:

- ✓ *pierderi ale timpului de muncă*, ce sunt condiționate de împrejurări întâmplătoare, ca de exemplu: ieșirea din funcțiune a utilajului, îmbolnăvirea lucrătorilor, defectări ale rețelelor de livrare a unor resurse etc.
- ✓ *pierderi cauzate de desfășurarea mai lentă a procesului de producție față de plan.*

Pierderi sociale reprezintă pierderile ce sunt legate de aducerea daunei sănătății sau vieții oamenilor, ca rezultat al utilizării produselor sau serviciilor oferite de firmă.

Pierderi de reputație - apar în cazul schimbării atitudinii consumatorilor reali sau potențiali față de produsele fabricate de firmă, acordând concurenților, sub influența unor factori ca: reducerea calității produselor, creșterea nejustificată a prețurilor, servicii post-vânzare de calitate joasă etc.

Pierderi ecologice, ce apar în cazul influenței negative ale procesului de producție asupra mediului înconjurător și asupra vieții sau sănătății angajaților. Acestea se manifestă în două forme: pierderi ecologice directe și cele indirecte. Pierderile ecologice directe, apar nemijlocit la firmă peste o perioadă scurtă de timp sub formă de amenzi, penalități, stopări ale procesului de producere, iar cele indirecte apar în cazul în care influențele negative asupra mediului, realizate de firmă în urma activității sale îndelungate pe un anumit teritoriu, contribuie la încălcarea echilibrului ecologic de pe teritoriul dat.

Pierderi moral-psihologice apar în cazul creării în cadrul firmei a unui climat nefavorabil de lucru pentru angajați, în cazul în care nu se folosesc metode eficiente de motivare a salariaților sau are loc supraîncărcarea salariaților cu sarcini dispersate. Indicatorul de bază care ne indică prezența acestor pierderi este fluctuația cadrelor [2., p.61-71].

Estimarea și evaluarea riscurilor se referă la analizei acestora, fiind părți componente obligatorie a managementului riscurilor. Se disting metode calitative și cantitative de apreciere a riscurilor.

Evaluarea riscurilor se efectuează prin intermediul **tehnicilor calitative**, care presupun evidențierea surselor de formare a riscului, etapelor și lucrărilor la îndeplinirea cărora apare riscul. Se identifică riscurile suplimentare, care îl însoțesc pe cel dominant, pregătindu-se clasificatorul detaliat al riscurilor întreprinderii. Această metodă de analiză are loc prin intermediul următoarelor etape:

- compararea rezultatelor pozitive așteptate în urma alegerii direcției de activitate antreprenorială cu consecințele posibile rezultate din această alegere;
- determinarea influenței deciziilor, care sunt primite la etapa elaborării strategiei, asupra intereselor subiecților activității antreprenoriale [2., p. 71-72].

Riscurile economice sunt acoperite prin diferite mijloace și metode. Modalitățile de minimizare a riscurilor include preîntâmpinarea acestora, limitarea, transformarea, finanțarea ș.a.

Preîntâmpinarea riscurilor se efectuează prin renunțarea la anumite activități. Aceste decizii au și efecte negative, căci presupun renunțarea la profitul potential. Limitarea riscurilor constă în determinarea unui nivel admisibil de pierderi, concentrând responsabilitatea pentru luarea deciziilor asupra unei persoane. Transmiterea sau finanțarea riscului presupune cedarea responsabilității pe altă persoană contra la recompensă (asigurarea) sau crearea unui sistem de acoperire a pierderilor, în cazul declanșării evenimentelor negative (rezerve, credite ș.a.) (figura 4) [13, p.115.]

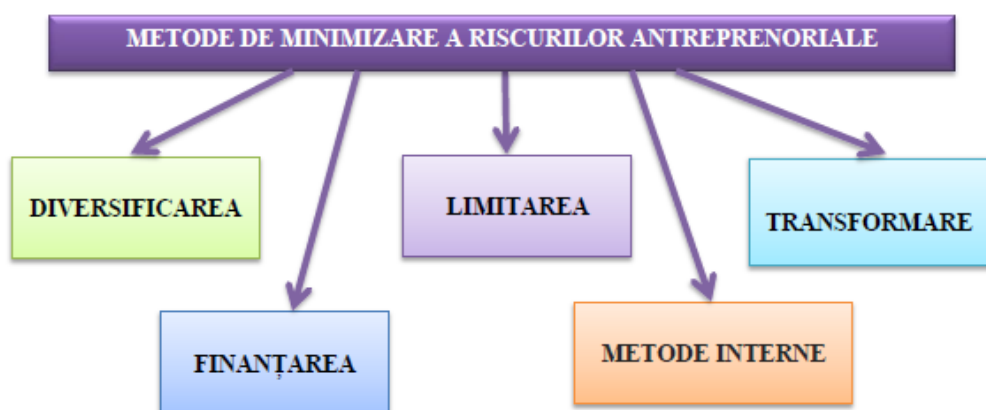

Figura 4. Metode de minimizare a riscurilor

Sursa: Elaborat de autor

Diversificarea reprezintă procesul repartizării resurselor dintre obiectele, care nu sunt nemijlocit corelate între ele, cu scopul reducerii riscului pierderilor posibile.

Pe principiul diversificării se bazează activitatea fondurilor investiționale, care vând clienților acțiunile sale, iar resursele obținute investesc în diverse valori mobiliare cu un venit stabil. Diversificarea permite evitarea unei părți ale riscului prin repartizarea capitalului între diferite tipuri de activități [13, p.116.].

Diversificarea activității întreprinderii constă în repartizarea eforturilor și a investițiilor capitale între diferite tipuri de activitate legate reciproc. Diversificarea poate avea două forme:

- ✓ **diversificarea de concentrare** - completarea sortimentului producției cu produse omogene celor deja fabricate;
- ✓ **diversificarea pe orizontală** - completarea sortimentului cu produse neomogene celor fabricate, dar care au cerere pe piață [2, p.91.].

Limitarea reprezintă stabilirea unui nivel limită a cheltuielilor, vânzărilor, creditelor ș.a. Limitarea reprezintă un mijloc important de reducere a nivelului riscului. Această metodă se utilizează de către bănci în acordarea creditelor, în stabilirea plafonului overdraftului, de către întreprinderi în activitatea comercială, în cazul vânzării pe credit, de către investitori la stabilirea volumului maxim de investiții [13, p.118].

Transformarea ca metodă de minimizare a riscurilor include următoarele modalități:

Renunțarea la risc – reprezintă lichidarea cauzelor apariției pierderilor catastrofice pentru întreprindere. Utilizarea acestei metode are scopul evitarea unui anumit risc, decât obținerea profitului, căci renunțarea la risc, presupune și renunțarea la un venit potențial (stoparea fabricării unor produse, înlocuirea cu alte ș.a.).

Preîntâmpinarea riscului constă în realizarea de către întreprindere a unor lucrări îndreptate spre reducerea probabilității declanșării unui eveniment negativ, contribuind la minimizarea vulnerabilității obiectului sau subiectului managementului riscurilor.

Micșorarea mărimumi pierderilor duce la transformarea la un anumit nivel de vulnerabilitate a purtătorului de risc (instalarea alarmelor de incendiu și de protecție).

Diferențierea riscului constă în crearea unei situații la întreprindere, în care un anumit caz de realizare a riscului nu provoacă o altă serie de pierderi.

Ousourcing-ul riscului presupune transmiterea riscului asupra persoanei terțe în baza unui contract (servicii firmelor de pază, serviciile de factoring ș.a.).

Finanțarea reprezintă acoperirea pierderilor cauzate de evenimentele riscante, ce se efectuează prin diverse modalități:

- ✓ **Acoperirea pierderilor din venituri curente.** Esența acestei metode constă acoperirea daunelor în măsura apariției prin fluxuri de numerar curente, astfel fonduri speciale nu se creează. Folosind această metodă este justificată în cazul în care valoarea pierderilor potențiale este relativ de mică, astfel încât restituirea pierderilor nu denaturează în mod semnificativ fluxul de numerar.
- ✓ **Acoperirea pierderilor din rezerve** presupune acoperirea pierderilor prin intermediul unor fonduri, rezerve create pentru acest scop.
- ✓ **Acoperirea pierderilor din credite contractate** se referă la situații când întreprinderea recurge la credite bancare pentru acoperirea pierderilor provocate de realizarea riscului. Această metodă nu este accesibilă tuturor întreprinderilor, alegerea ei depinde de structura financiară a companiei.
- ✓ **Finanțarea riscului prin asigurare** constă în transmiterea riscului unei terțe persoane specializate în acest domeniu – companiei de asigurări, astfel pierderile cauzate de realizarea riscului vor fi finanțate din rezervele asiguratorului.
- ✓ **Finanțarea prin hedging** constă în plafonarea nivelului pierderilor și profitului prin folosirea diverselor instrumente derivate (contracte forward, futures, opțiuni).
- ✓ **Finanțarea pierderilor pe baza subvențiilor de stat sau ale autorităților publice locale** constă în confinanțarea riscului de către organele administrației publice.
- ✓ **Finanțarea pierderilor pe baza sponsorizării** presupune reducerea rolului întreprinderii în gestionarea riscurilor și transmiterea responsabilității pentru acoperirea pierderilor cauzate de realizarea riscurilor sponsorilor [14., p.96-106].

Metodele interne de reducere a riscurilor reprezintă niște activități, care trebuie să fie realizate pînă la recurgerea la celelalte modalități de minimizare a riscurilor. Printre cele mai des întâlnite metode interne de reducere a riscurilor se enumeră următoarele:

- controlul partenerilor săi de afaceri;
- alcătuirea corectă a contractului de afaceri;
- planificarea și prognozarea activității firmei prin întocmirea planului de afaceri;
- alegerea corectă a personalului firmei [2, p.96].

Incertitudinea și riscul sunt elemente prezente intangibil în oricare afacere, iar pentru antreprenor este important să poată să identifice aceste riscuri și să le estimeze, căci ceea ce poate fi măsurat, poate fi controlat.

Managementul riscurilor reprezintă o parte integrantă a managementului firmei, care are scopul principal minimizarea efectelor negative ale riscurilor realizate.

Riscurile se pot evalua prin metode calitative, care oferă o imagine destul de subiectivă și mai puțin precisă decît metodele cantitative. Însă, modalitățile cantitative de estimare a riscurilor au anumite neajunsuri, pentru utilizarea lor întreprinderea este nevoită să prelucreze un volum sporit de date și trebuie să aibă acces la diversă informație atît din interior, cît și de exterior.

Minimizarea riscurilor se poate face prin intermediul mai multor modalități. În primul rînd, întreprinderea trebuie să utilizeze metode interne de reducere a riscurilor, cum sunt controlul relațiilor cu partenerii, întocmirea corectă a contractelor comerciale, elaborarea planului de afaceri. După realizarea activităților menționate, întreprinderea poate recurge la alte modalități de reducere a riscurilor, cum sunt: diversificarea, transformarea, finanțarea, limitarea.

Metodele de estimare sunt alese în funcție de tipul riscurilor evaluate, de accesibilitatea la informația necesară, iar modalitățile de minimizare a riscurilor sunt stabilite în funcție de posibilitățile întreprinderii, de specificul riscurilor.

Bibliografie:

1. ISO 31000 Risk management dictionary, accesibil pe: < <http://www.praxiom.com/iso-31000-terms.htm> >
2. Mihailescu C., Cazac V., Boian I., Galițchi I., Secetele în Republica Moldova, Revista riscuri si catastrofe nr.4, Cluj-Napoca, 2007.
3. Иванов А.А., Олейников С.Я., Бочаров С.А., Риск-менеджмент, Учебно-методический комплекс, Московский государственный университет экономики, статистики и информатики, Москва 2008, pg.30.
4. Marcu N., Siminică D., Structura financiară a firmelor industriale românești, Revista Tinerilor Economisti, 2006, p.42-46.
5. Rosa, E. A. The logical structure of the social amplification of risk framework (SARF): Metatheoretical foundation and policy implications. In N. K. Pidgeon, R.E. and Slovic, P (Ed.), The social amplification of risk. (pp. 47-79). Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
6. Allan N., Beer L., Strategic Risk: It's all in your head, Strategic Management, to European Journal of Management, 2009.
7. Weller N., Strategic and operational risks, Learning Media, <http://www.accaglobal.com/content/dam/acca/gb/graduates/risk.pdf>
8. Taylor J.C., Concept of strategic risk and managing strategic risk, 2012, <http://vsu.edu/files/docs/internal-audit/risk-concepts.pdf>
9. Weller N., Strategic and operational risks, Learning Media, <http://www.accaglobal.com/content/dam/acca/gb/graduates/risk.pdf>
10. BCBS (2006), “International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards.” (A Revised Framework Comprehensive Version.) Basel Committee on Banking Supervision, Bank for International Settlement, Basel June 2006, <http://www.bis.org/publ/bcbs128.pdf>.
11. Бугрова С.М., Гук Н.М., Риск-менеджмент, кемеровский технологический институт пищевой промышленности, Кемерово 2005.
12. Stihl L., Managementul riscurilor în afaceri, Acad. de Studii Econ. din Moldova, Chișinău, 2010.
13. Țugulschi I., Perfecționarea contabilității consumurilor în vederea luării deciziilor manageriale, Teză de doctor, Chișinău, 2013.
14. Petrovici S., Dumbravă D., Analiza situației pieței pâinii și produselor de panificație în Republică și cooperăția de consum, Analele Științifice ale Universității Cooperatist - Comerciale din Moldova/MOLDCOOP. – Chișinău, 2013. –Vol. XI. – P. 86-90.

IMPLEMENTAREA STANDARDELOR DE CALITATE ÎN INDUSTRIA TURISMULUI

TODOS Irina, doctor, conferențiar universitar,
VULPE Olesea, doctorand, lector universitar,
NONI Ludmila, doctorand, lector universitar
Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul

Abstract: *Quality in tourism and travel typically consists of three parts: product quality; service quality; management quality. Certification in tourism has always been a tumultuous affair and there is continuous debate especially as less than 1% of tourism industry suppliers are certified.*

În condițiile unei concurențe acerbe pe piața turistică, prestatorii de servicii tind să ademenească clienții prin oferte cât mai atractive dar de multe ori acestea se rezumă doar la un „ambalaj” frumos în detrimentul calității.

Turistul mereu a fost considerat un client pretențios. Odată cu dezvoltarea tehnologiilor moderne a crescut și posibilitatea de alegere a celui prestator de servicii care oferă calitate și nu doar aspect. Un potențial client interacționează mai mult ca niciodată cu alți clienți prin site-urile de socializare, blogg-uri, forumuri etc. (ex. www.amfostacolo.ro; www.plimbarici.ro; www.tripinfo.ro etc.), unde el este informat

înainte de a pleca în vacanță despre calitatea serviciilor unui hotel, restaurant, pensiune, stațiune balneo – climaterică, agenție de turism ș.a. În acest context calitatea devine un instrument de atragere și fidelizare a clienților.

Conform Dicționarului explicativ al limbii române, cuvântul **calitate** reprezintă *totalitatea însușirilor și laturilor esențiale în virtutea cărora un lucru este ceea ce este, deosebindu-se de alte lucruri*. Organizația Internațională de Standardizare a elaborat o definiție unanim acceptată conform căreia „**calitatea este măsura în care un ansamblu de caracteristici intrinseci îndeplinesc cerințele**” (SR EN 9000-2000).

Calitatea în turism a fost definită de Organizația Mondială a Turismului ca fiind „*rezultatul unui proces care amplifică satisfacerea nevoilor legitime de produse și servicii, cerințelor și așteptărilor consumatorului la un preț acceptabil, în conformitate cu standardele de calitate legate de asigurarea siguranței și securității turiștilor, igienei, accesibilității, transparenței și armoniei activității de turism cu mediul uman și natural*”[1,p.108].

Din punct de vedere istoric, primul pas de asigurare a calității serviciilor turistice a fost implementarea sistemelor de clasificare a serviciilor de cazare și alimentație. Până în prezent au existat mai multe tentative de implementare a unui standard unic pentru activitatea turistică însă complexitatea și diversitatea serviciilor turistice a ridicat mai multe obstacole. Standardizarea serviciilor turistice este greu de a fi implementată la nivel internațional din cauza diversităților culturale, climaterice, geografice, claselor deservite (business class vs Lowclass, business vs leisure etc.).

De fapt, părerile despre necesitatea unui standard de calitate în turism sunt împărțite. De exemplu, poziția ECTTA (Asociația Europeană a Agențiilor de Turism și Tour - Operatorilor) cu privire la proiectul ISO de dezvoltare a standardelor în turism este una reticentă pentru că:

- ❖ *În Europa există numeroase legi și coduri de bună conduită care asigură interesele consumatorilor;*
- ❖ *Standardele regionale/naționale sunt deja bine stabilite și sunt mai bine adaptate la specificul regional;*
- ❖ *Există Directiva Consiliului 90/314/EEC din 13 iunie 1990 cu privire la pachetele turistice, vacanțe, tururi;*
- ❖ *Contractele de călătorie au clauzele bine stabilite pentru protecția turiștilor;*
- ❖ *Există Directiva 2005/29/EC cu privire la comerț;*
- ❖ *Numeroase drepturi ale pasagerilor pe cale aeriană impun o serie de obligații agențiilor de turism și tour-operatorilor pentru a oferi clienților informație și asistență. Similare drepturi ale pasagerilor sunt în proces de adaptare și de către alte tipuri de transport;*
- ❖ *Pentru pasagerii cu mobilitate redusă există legi care garantează principiile non-discriminării, acces, asistență și informație garantată*[5].

La alt pol, există organizații care văd o serie de avantaje ale standardizării atât pentru consumatori cât și pentru prestatorii de servicii. Astfel, Organizația Mondială a Turismului, a conceput un standard internațional pentru calitatea învățământului turistic (TEDQUAL), utilizat azi pentru a verifica nivelul calității planurilor de studii pe care le oferă centrele de învățământ turistic precum și (împreună cu Națiunile Unite), standarde internaționale pentru statistici turistice[2, p.105].

Interes activ față de realizarea standardelor internaționale în domeniul turismului prezintă și Organizația Internațională de Standardizare (ISO), care a creat în anul 2005 Comitetul Tehnic pentru „turism și servicii conexe”, ISO/TC 228, care are ca scop standardizarea terminologiei și specificațiilor serviciilor oferite de prestatorii de serviciu turistice, inclusiv serviciile asociate, destinații turistice și cerințele facilităților și echipamentelor folosite de ei, pentru a furniza turiștilor clienților și prestatorilor criteriile necesare luării deciziilor corecte[6].

Cu scopul de a le ajuta să facă alegeri documentate, ISO a standardizat terminologia și specificațiile acestui domeniu prin ISO 18513:2003, Tourism services – Hotels and other types of tourism accommodation — Terminology – serviciile din turism – hoteluri și alte tipuri de spații turistice locuibile – terminologie – astfel încât procesul să devină mai transparent și vacanțele să se potrivească descrierilor din reclame.

ISO/TS 14823:2008, Traffic and travel information – Messages via media independent stationary dissemination systems – Graphic data dictionary for pre-trip and in-trip information dissemination systems - informații despre trafic și călătorii – mesaje prin sisteme de difuzare staționare independente de media – dicționar grafic de date pentru sistemele de difuzare a informației înainte și în timpul călătoriei –

este un standard printre ale cărui beneficii se numără: îmbunătățirea mediului înconjurător (inclusiv a calității aerului și reducerea zgomotului), economisirea timpului și costurilor de călătorie, creșterea productivității și agrementului în timpul călătoriilor de afaceri și a agrementului în timpul tuturor călătoriilor[7].

În afară de acestea, standardele Organizației Internaționale de Standardizare pentru managementul calității (ISO 9001:2000), managementul mediului (ISO 14000:2000), managementul siguranței și securității alimentelor (ISO 22000:2005) se pot aplica prestatorilor de servicii de cazare, alimentație precum și altor furnizori de servicii.

Hoteluri și alte tipuri de structuri de cazare. Așa cum serviciile prestate în cadrul unei structuri de cazare sunt complexe, nu a fost implementat un standard unic. În schimb au fost elaborate o serie de standarde voluntare și modele de referință. În anul 2007 Confederația Hotelurilor, Restaurantelor și Cafenelelor din Uniunea Europeană a elaborat prima schemă de Calitate Europeană - „**Calitatea Ospitalității Europene (EHQ)**”, fiind inspirat de „*Marca de Calitate pentru Turismul Elvețian*”, primul sistem național al calității acreditat la nivel European. Acest model, Marca „Q” elvețiană include trei nivele:

➤ Q1 – *orientare către client, un coordonator al calității pentru fiecare structură de primire, autoevaluare internă, managementul rezolvării reclamațiilor, elaborarea unui plan de acțiuni.*

➤ Q2 – *criterii ale nivelului de bază al calității, realizarea planului de acțiuni (conform Q1) și adaptarea acestuia în urma sondajelor de satisfacție a consumatorilor și a clienților misterioși, implicarea activă a angajaților.*

➤ Q3 – *sistem echivalent cu ISO 9001:2000 (managementul calității)[8].*

Pe lângă Marca „Q” elvețiană pe plan internațional au reușit să se impună câteva modele de bune practici în domeniul hotelier european și american cu scopul asigurării satisfacției clienților și îndeplinirii standardelor de calitate: modelul lanțului hotelier Novotel, modelul francez – sistemul de referință Hotelcert, modelul spaniol – „Marca Q”, modelul Logis de France, modelul italian, modelul american TQM – Malcolm Baldrige Award, modelul lanțului hotelier Best Western.

Un rezumat al măsurilor organizatorice de asigurare a calității aferente modelelor de mai sus, arată că aspectele de bază se referă la:

✚ *vânzătorul și cumpărătorul – relație profitabilă (comunicare eficientă cu clientul, crearea unei baze de date a clienților, informare cu privire la noile oferte, promptitudine răspunsurilor la apelurile telefonice și corespondență, mici atenții – fructe, suveniruri etc.) toate acestea permit de a dezvolta o relație specială cu clientul care conduc la înalte niveluri de satisfacție;*

✚ *performanțele personalului (criterii referitoare la formula de salut, tratament respectuos, amabilitate, stabilirea contactului vizual, zâmbetul, procedura de primire, discreție etc.);*

✚ *informare (broșura, pliantul este în concordanță cu oferta, corespunzător realității hotelului, hărți ale destinației turistice, orașului, țării, site cu informație actualizată disponibile în cel puțin 2 limbi de circulație internațională etc., indicatoare de direcție ș.a.);*

✚ *curățenie și igienă (absența mirosurilor neplăcute, evacuarea deșeurilor, menținerea curățeniei în camere, săli de mese, săli de agrement, lenjerie curată etc.);*

✚ *mobiliu și alte dotări (să asigure necesitățile de bază ale clientului, confortul clientului pe perioada sejurului, să fie funcționale);*

✚ *servicii auxiliare (room service, mini-bar, săli de sport, săli și terenuri de agrement, internet, telefon, etc.).*

Lista aspectelor variază de la hotel la hotel și fiecare prestator pune prioritățile astfel încât să satisfacă necesitățile clienților și să asigure calitate serviciilor prestate.

Structuri de alimentație publică. Pentru prestatorii de alimentație publică standardul care asigură calitatea este ISO 22000:2005 – managementul siguranței și securității alimentelor. **ISO 22000:** reprezintă un sistem de organizare și asigurare a securității de producere și prelucrare a produselor alimentare pe parcursul întregului lanț operațional: de la materie primă și ambalaj până la livrarea produsului către consumatorul final. Acest standard îi permite întreprinderii să efectueze un control și mai riguros al siguranței produsului la toate etapele procesului de producție și să mențină calitatea la cel mai înalt nivel. Acest standard se bazează pe principiile HACCP, care reprezintă abrevierea pentru „**Hazard Analysis and Critical Control Point**”, ceea ce în traducere înseamnă „**Analiza riscurilor. Puncte critice de control**”[3, p. 61].

Standardele voluntare legate de calitatea serviciilor de alimentație se referă la:

- **Deservire** (*timpul preluării comenzii, promptitudinea pregătirii bucatelor și servirea acestora, timpul de preluare a plății etc.*);
- **Personalul** (*prezența uniformei atât la personalul antrenat în deservire cât și a celui din bucătărie, amabilitate, promptitudine, informare, onestitate, cunoașterea bunelor maniere etc.*);
- **Ambianță** (*lipsa mirosurilor neplăcute, nivelul de umiditate, amenajare plăcută, spațiul între mese, asigurarea zonei pentru fumători și nefumători, scaune și mese comode etc.*);
- **Igienă** (*în spațiile de pregătire a bucatelor, spațiile de servire, grupurile sanitare, anexele să fie asigurate curățenia, echipamentul și dotările din bucătărie să fie curățate și la necesitate dezinfectate*).

În mod prioritar prestatorii de servicii de alimentație publică sunt obligați să asigure mai întâi de toate securitatea alimentelor ca fiind cel mai important aspect al calității.

Stațiunile balneo – climaterice. Începând cu anul 2006, Organizația Mondială a Turismului, a lucrat cu Comitetul Tehnic al Organizației Internaționale de Standardizare ISO TC 228 la standardul ISO/CD 28621 – Medical SPA, care cuprinde criteriile referitoare la serviciile de spa și wellness, standard, care urmează a fi dat spre publicare[2, p. 129].

Pentru asigurarea și îmbunătățirea calității serviciilor balneare pe plan european și internațional s-au dezvoltat și implementat mai multe modele de bune practici precum: modelul elvețian, modelul englezesc și modelul EUROPESPA, promovată de către Asociația Europeană a Stațiunilor Balneare. Principalele criterii de calitate se referă la: cerințe generale pentru stațiuni; reglementări referitoare la protecția mediului și resurselor naturale; calificarea personalului medical (în mod special); igienă și siguranță (înalt accent pe dezinfecție); analiza apei și nămolului (în cazul în care se utilizează) pentru tratament; cazare și alimentație.

Alimentația în cadrul unei stațiuni trebuie să fie diversificată în funcție de categoria pacienților (dietetică, vegetariană, vegană etc.).

În prezent turismul balneo – climateric are o tendință de creștere așa cum conștientizarea populației față de un mod sănătos de viață este din ce în ce mai mare. Un alt factor care catalizează fluxul turiștilor interesați de sănătate este creșterea nivelului de stres. În acest sens, oferta prestatorilor de servicii spa și wellness pune accent pe calitate și diversitate.

Destinațiile turistice. Este greu și chiar aproape imposibil de aplicat un standard de calitate internațional pentru o destinație turistică din cauza diferențelor geografice, culturale, religioase etc. Cu toate acestea Comisia Europeană a publicat în anul 2003 „A Manual for Evaluating the Quality Performance of Tourist Destinations and Services” („Manual de evaluare a calității și performanțelor unei destinații turistice și serviciilor”) care mai este cunoscut ca „Modelul Qualitest”. Acesta reprezintă un proces cu ajutorul căruia se pot determina calitățile unei destinații turistice (QPE) prin QPCI – indicatorii de control a percepției calității, QMI – indicatorii de management al calității, QPI – indicatorii de performanță a calității.

Modelul Qualitest prevede analiza a 16 indicatori: 1. Viabilitatea industriei turistice locale; 2. Sprijinirea sectorului turistic local; 3. Marketing și promovare; 4. Calitatea primirii; 5. Siguranță și încredere; 6. Calitatea aerului; 7. Calitatea mediului local; 8. Comunicarea preliminară; 9. Accesibilitate; 10. Transport; 11. Cazare; 12. Informare; 13. Restaurante și baruri; 14. Activități; 15. Calitatea apei de înot; 16. Raportul calitate – preț[4, pag.21].

Acest model este un instrument integrat pentru monitorizarea performanțelor unei destinații turistice.

În Republica Moldova clasificarea structurilor de primire turistică cu funcțiuni de cazare și servire a mesei este reglementată de *Hotărârea cu privire la aprobarea Normelor metodologice și criteriilor de clasificare a structurilor de primire turistică cu funcțiuni de cazare și de servire a mesei nr. 643 din 27.05.2003*. Aceste Norme stabilesc metodologia de clasificare și criteriile minime de funcționare a unităților de cazare și alimentare ce pot funcționa în Republica Moldova.

Bibliografie:

1. Mirela D. Stoican, Cristinel Gigi Șonea, Adina Liana Camarda, Managementul calității în turismul rural, Ed. PRIMEXcom, Chișinău, 2013, 397 p.
2. Steliana Cojocariu, Strategii în turism și servicii, Ed. Universitară, București, 2010, 170 p.

3. Todos Irina, Etapele implementării sistemului de management al siguranței alimentare - ISO 22000, în întreprinderile de panificație/ Les étapes de la mise en oeuvre du système de gestion de la sécurité alimentaire - ISO 22000, boulangerie en affaires. În: Buletinul Științific al Universității de Stat „B.P. Hașdeu” din Cahul, 2010, nr. 1(3).
4. A manual for evaluating the quality performance of tourist destinations and services, Office for Official Publications of the European Communities, 2013
5. <http://www.ectaa.org/files/cms/cr07-136-9199-annex.pdf>
6. <https://standardsdevelopment.bsigroup.com/Home/Committee/50001666>
7. <http://www.consultanta-certificare.ro/stiri/standarde-iso-pentru-turism.html>
8. www.hotrec.org

REZERVELE SPORIRII PERFORMANȚEI FINANCIARE ÎNTEPRINDERILOR INDUSTRIALE PRIN ACCELERAREA VITEZEI DE ROTAȚIE A CAPITALULUI

NEDELCU Ana, doctorand, asistent universitar,
Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul

Abstract: *Modelling the financial performance of industrial enterprises, we found that it is described by following dimensions: stability, financial equilibrium, return and market value. Although, the capital turnover is not found as a financial performance's dimension, it is considered that capital turnover is an important factor of financial performance and derived dimension. The panel data simulation showed that financial performance is influenced by capital turnover not only through isolating effects, but also through systemic effects.*

This paper aims to describe how to determine the possibilities of financial performance enhancement through the acceleration of capital turnover based on datas of two industrial enterprises.

Cercetarea empirică privind cuantificarea performanței financiare a întreprinderilor industriale, întreprinsă anterior, arată că la nivelul întreprinderilor industriale autohtone din sectoarele industriei ușoare, a băuturilor și a mașinilor, echipamentelor și aparatelor, performanța financiară se estimează prin intermediul a patru dimensiuni: stabilitate, reprezentată de rata autonomiei financiare (RAF), echilibru, reprezentat de rata fondului de rulment propriu (RFRP), rentabilitate, exprimată prin rentabilitatea financiară (ROE) și valoare de piață, exprimată prin profit net pe acțiune (PNACT) și raportul „preț de piață la valoarea contabilă” (PBR).

Estimarea performanței financiare a întreprinderilor industriale prin intermediul indicelui performanței financiare (PF) determinat prin metoda regresiei logistice permite cuantificarea succesului financiar actual, precum și viitorul potențial financiar al întreprinderii. Indicele performanței financiare se încadrează în intervalul [0;1], astfel cu cât nivelul acestuia se apropie de limita inferioară „0”, cu atât probabilitatea de insucces este mai mică, adică performanța financiară este înaltă, pe când apropierea nivelului indicelui de limita superioară „1” indică o înaltă probabilitate de insucces, deci o performanță financiară scăzută¹.

Deși rotația capitalului nu este identificată ca o dimensiune directă a performanței financiare la nivelul eșantionului utilizat în cadrul simulării, considerăm că rotația capitalului reprezintă un factor financiar important pentru performanța financiară a întreprinderii industriale².

Rotația capitalului reflectă „eficiența managementului activelor în vederea generării veniturilor de către investițiile efectuate în activele întreprinderii”. Pentru determinarea efectelor rotației capitalului asupra performanței financiare a întreprinderii, precum și pentru stabilirea direcțiilor strategice de accelerare a rotației capitalului în contextul sporirii performanței financiare, am recurs la descompunerea rotației activelor totale (durata de rotație) în factori detaliați. Ca elemente componente ale activelor totale au fost selectate imobilizările corporale, stocurile, creanțele și numerarului, deoarece acestea au prezentat

¹ Botnari N., Nedelcu A., Modelling the financial performance of the industrial enterprises – case of light, wine and machinery industries. În: Economie și Sociologie, INCE, 2016, nr. 1, 0,81 c.a.

² Botnari N., Nedelcu A., Estimarea efectelor rotației capitalului asupra performanței financiare a întreprinderilor industriale. În: Economica, ASEM, 2015, nr. 4 (94), 2015, 0,80 c.a. p.74.

valori diferite de zero pe întregul eșantion, pe când celelalte articole ale activelor (imobilizări necorporale, imobilizări financiare, investiții financiare pe termen scurt, alte active circulante) au înregistrat valori nule, în mare parte, nefiind eligibile pentru o simulare econometrică. Astfel, rotația activelor totale poate fi privită ca suma duratelor de rotație a elementelor componente ale activului total: durata de rotație a imobilizărilor corporale (RIC); durata de rotație a stocurilor (RS); durata de rotație a creanțelor (RC); durata de rotație a numerarului (RN)¹.

În continuare, ne propunem aprecierea efectelor rotației capitalului asupra performanței financiare a întreprinderilor din industria ușoară, a băuturilor și a mașinilor, echipamentelor și aparatelor.

În tabelul 1 prezentăm evoluția performanței financiare, a dimensiunilor acesteea, precum și a indicatorilor rotației capitalului a întreprinderii producătoare de vinuri „Vinia Traian S.A.”, care se plasează, în perioada analizată, în categoria întreprinderilor performante. Creșterea performanței financiare de 73,33 % în anul 2012 a fost determinată de creșterea dimensiunilor sale, precum și de accelerarea vitezei de rotație a activelor totale cu 620,41 zile sau 41,08 %. Aceste efecte pozitive au diminuat efectul negativ manifestat de reducerea raportului dintre durata de rotație a numerarului și durata de rotație a activelor totale (RNRAT) cu 1,42 %.

Tabelul 1. Efectele rotației capitalului asupra performanței financiare a întreprinderii „Vinia Traian” S.A.

N/o:	Indicatori	Anii				Abaterea relative, %		
		2011	2012	2013	2014	2012/ 2011	2013/ 2012	2014/ 2013
1.1	Performanța financiară (PF)	0,015	0,004	0,005	0,006	-73,33	25,00	20,00
1.2.	Rata autonomiei financiare (RAF)	0,794	0,828	0,786	0,818	4,28	-5,07	4,07
1.3.	Rata fondului de rulment propriu (RFRP)	2,679	2,969	3,223	3,351	10,82	8,56	3,97
1.4.	Rentabilitatea financiară (ROE)	0,031	0,040	0,034	0,030	29,03	-15,00	-11,76
1.5.	Profitul net pe acțiune (PNACT), lei/acțiune	24,132	32,028	28,074	25,357	32,72	-12,35	-9,68
1.6.	Rata "Preț/ Valoare contabilă" (PBR)	0,705	1,773	2,100	0,800	151,38	18,43	-61,90
2.1	Durata de rotație a activelor totale (RAT), zile	1510,35	889,87	804,48	1031,84	-41,08	-9,60	28,26
2.2.	Durata de rotație a imobilizărilor corporale (RIC), zile	462,16	255,48	208,70	250,77	-44,72	-18,31	20,16
2.3.	Durata de rotație a stocurilor (RS), zile	561,20	380,29	341,64	367,58	-32,24	-10,16	7,59
2.4.	Durata de rotație a creanțelor (RC), zile	444,45	228,73	228,86	391,34	-48,54	0,06	71,00
2.5	Durata de rotație a numerarului (RN), zile	42,54	24,76	17,40	12,67	-41,80	-29,73	-27,18
2.6.	Durata de rotație a altor elemente de activ (RAEA), zile	0,00	0,61	7,88	9,48	x	1191,80	20,30
2.7.	Raportul duratei de rotație a numerarului la durata de rotație a activelor totale (RN/RAT)	0,0282	0,0278	0,022	0,012	-1,42	-20,86	-45,45
2.8.	Raportul duratei de rotație a imobilizărilor corporale la durata de rotație a activelor totale (RIC/RAT)	0,306	0,288	0,261	0,244	-5,88	-9,37	-6,51

¹ Botnari N., Nedelcu A., Estimarea efectelor rotației capitalului asupra performanței financiare a întreprinderilor industriale. În: Economica, ASEM, 2015, nr. 4 (94), 2015, 0,80 c.a. p.74.

2.9.	Raportul duratei de rotație a creanțelor la durata de rotație a activelor totale (RC/RAT)	0,294	0,257	0,284	0,379	-12,59	10,51	33,45

Sursa: elaborat de autor

Însă, diminuarea continuă a acestui indicator a contribuit la micșorarea mai puțin semnificativă a performanței financiare cu 25 % în 2013 și 20 % în 2014, manifestată prin creșterea probabilității de insucces de la 0,4 % la 0,5 % în 2013 și de la 0,5 % la 0,6 % în 2014. Ca factori negativi a diminuării performanței în anul 2013 menționăm reducerea autonomiei financiare cu 5,07 %, determinată de creșterea raportului duratei de rotație a creanțelor la durata de rotație a activelor totale (RC/RAT) cu 10,51 %, de asemenea, reducerea rentabilității financiare și a profitului net pe acțiuni, cauzată de reducerea ritmului de creștere a veniturilor din vânzări, ceea ce a determinat reducerea rezultatului net. Reducerea raportului duratei de rotație a imobilizărilor corporale la durata de rotație a activelor totale (RIC/RAT) cu 9,37 % a manifestat efecte pozitive asupra fondului de rulment propriu, rata căruia a sporit 8,56 %, acoperind efectul negativ al diminuării raportului dintre durata de rotație a numerarului și durata de rotație a activelor totale (RNRAT), care s-a redus cu 20,86 %.

Diminuarea performanței financiare în anul 2014 a fost determinată de reducerea rentabilității financiare, a profitului net pe acțiuni, precum și a raportului durata de rotație a numerarului la durata de rotație a activelor totale. Reducerea rentabilității și profitului a fost determinată de încetinirea vitezei de rotație a activelor totale, cauzată de creșterea valorii medii a activelor însoțită de reducerea vânzărilor.

Încetinirea vitezei de rotație a activelor este determinată de încetinirea rotației vitezei de rotație a tuturor elementelor, cu excepția numerarului, însă accelerarea vitezei de rotației a acestuia în contextul diminuării veniturilor din vânzări nu poate fi apreciată pozitiv.

În cele din urmă, concluzionăm că direcțiile de accelerare a rotației capitalului în scopul creșterii performanței financiare a întreprinderii „Vinia Traian S.A.” sunt următoarele:

- Eficientizarea activității comerciale spre creșterea veniturilor din vânzări;
- Optimizarea managementului clienților, spre preîntâmpinarea blocării excesive a resurselor în forma de creanțe;
- Optimizarea managementului lichidității, spre preîntâmpinarea incapacității de plată pe termen scurt.

În tabelul 2. prezentăm evoluția performanței financiare, a dimensiunilor acestea, precum și a indicatorilor rotației capitalului a întreprinderii producătoare de echipament tehnologic „Topaz S.A.”. Nivelul atins al performanței financiare în anul 2011 plasează întreprinderea în categoria celor neperformante, probabilitatea de insucces financiar fiind de 71,7 %, ceea ce se modifică spre anul 2014, când probabilitatea de insucces scade semnificativ, înregistrând un nivel de 45,3 % și plasând întreprinderea în categoria celor cu performanță medie.

Dinamica ascendentă a performanței financiare este determinată de creșterea independenței financiare și raportului „preț de piață la valoarea contabilă”, care a diminuat efectele negative ale diminuării fondului de rulment propriu, rentabilității financiare și a profitului net pe acțiuni, precum și ale reducerii raportului durata de rotație a numerarului la durata de rotație a activelor totale (RNRAT). Micșorarea raportului durata de rotație a creanțelor la durata de rotație a activelor totale (RCRAT) cu 36,64% în 2012 determină o creștere a ratei autonomiei financiare cu 44,43%. Diminuarea ratei fondului de rulment propriu cu 4,32% a fost determinată de creșterea raportului durata de rotație a imobilizărilor corporale la durata de rotație a activelor totale (RICRAT) cu 7,20% și de reducerea raportului durata de rotație a numerarului la durata de rotație a activelor totale (RNRAT) cu 45,25%. Diminuarea rentabilității financiare și a profitului net pe acțiuni a fost cauzată de încetinirea vitezei de rotație a activelor totale, determinată de încetinirea vitezei de rotație a tuturor elementelor de activ. Încetinirea vitezei de rotație a imobilizărilor corporale și a stocurilor s-a bazat pe diminuarea veniturilor din vânzări însoțită de creșterea valorii medii a acestor elemente de activ. Pe când, încetinirea vitezei de rotație a creanțelor, a numerarului și a altor elemente de activ a fost determinată de prevalarea ritmului de reducere a veniturilor din vânzări peste ritmul de diminuare a valorii medii a acestor categorii de activ. Această constatare dezvăluie deficiențele politicii comerciale a întreprinderii în anul 2012, care au fost diminuate de reducerea datoriilor.

În anul 2013, creșterea performanței financiare cu 7,56 % a fost determinată de sporirea tuturor dimensiunilor sale, precum și de dinamica pozitivă a raportului duratei de rotație a numerarului la durata de rotație a activelor totale (RN/RAT), care a sporit cu 100 %. Creșterea rentabilității financiare (ROE)

cu 16,67 % și a profitului net pe acțiuni (PNACT) cu 28,92 % a fost influențată de accelerarea vitezei de rotației a activelor totale cu 50,93 %, care a fost determinată de accelerarea vitezei de rotație a tuturor elementelor de activ, cu excepția numerarului.

Tabelul 2. Efectele rotației capitalului asupra performanței financiare a întreprinderii „Topaz” S.A.

N/o:	Indicatori	Anii				Abaterea relative, %		
		2011	2012	2013	2014	2012/ 2011	2013/ 2012	2014/ 2013
1.1	Performanța financiară (PF)	0,717	0,516	0,477	0,453	-28,03	-7,56	-5,03
1.2.	Rata autonomiei financiare (RAF)	0,583	0,842	0,880	0,915	44,43	4,51	3,98
1.3.	Rata fondului de rulment propriu (RFRP)	1,066	1,020	1,024	1,021	-4,32	0,39	-0,29
1.4.	Rentabilitatea financiară (ROE)	0,024	0,006	0,007	0,010	-75,00	16,67	42,86
1.5.	Profitul net pe acțiuni (PNACT), lei/acțiune	0,442	0,204	0,263	0,343	-53,85	28,92	30,42
1.6.	Rata "Preț/ Valoare contabilă" (PBR)	0,750	1,473	1,484	0,952	96,39	0,74	-35,82
2.1	Durata de rotație a activelor totale (RAT), zile	1212,86	3534,86	1734,63	1343,48	191,45	-50,93	-22,55
2.2.	Durata de rotație a imobilizărilor corporale (RIC), zile	894,26	2774,28	1419,45	1143,40	210,23	-48,84	-19,45
2.3.	Durata de rotație a stocurilor (RS), zile	227,90	556,59	201,40	108,88	144,23	-63,82	-45,94
2.4.	Durata de rotație a creanțelor (RC), zile	70,66	130,53	65,24	45,15	84,73	-50,02	-30,79
2.5.	Durata de rotație a numerarului (RN), zile	3,79	6,04	7,51	10,40	59,37	24,34	38,48
2.6.	Durata de rotație a altor elemente de activ (RAEA), zile	16,25	67,42	41,03	35,65	314,89	-39,14	-13,11
2.7.	Raportul duratei de rotație a numerarului la durata de rotație a activelor totale (RN/RAT)	0,003	0,002	0,004	0,008	-33,33	100,00	100,00
2.8.	Raportul duratei de rotație a imobilizărilor corporale la durata de rotație a activelor totale (RIC/RAT)	0,750	0,804	0,842	0,878	7,20	4,73	4,28
2.9.	Raportul duratei de rotație a creanțelor la durata de rotație a activelor totale (RC/RAT)	0,058	0,037	0,038	0,034	-36,21	2,70	-10,53

Sursa: elaborat de autor

Analizând natura accelerării vitezei de rotație a activelor totale, constatăm că aceasta se bazează pe prevalarea ritmului de creștere a veniturilor din vânzări asupra ritmului de creștere a activelor totale, ceea ce se apreciază pozitiv. Creșterea mai intensă a imobilizărilor corporale și a creanțelor influențează negativ asupra independenței financiare și asupra fondului de rulment propriu, însă aceste efecte sunt aplanate. Creșterea performanței financiare cu 5,03 % în 2014 este determinată de sporirea autonomiei financiare cu 3,98 %, de creșterea rentabilității financiare și a profitului net pe acțiuni cu 42,86 % și, respectiv, cu 30,42 %. De asemenea, sporirea performanței financiare a fost influențată pozitiv de creșterea cu 100 % a raportului durata de rotație a numerarului la durata de rotație a activelor totale (RNRAT). Diminuarea raportului durata de rotație a creanțelor la durata de rotație a activelor totale (RCRAT) cu 10,53 % a contribuit la creșterea ratei autonomiei financiare (RAF) cu 3,98 %. Pe când, creșterea raportului durata de rotație a imobilizărilor corporale la durata de rotație a activelor totale

(RICRAT) 4,28 % a determinat reducerea fondului de rulment propriu cu 0,29 %. Creșterea raportului durată de rotație a numerarului la durată de rotație a activelor totale (RNRAT) nu a avut efectul scontat asupra ratei fondului de rulment, deoarece creșterea valorii medii a numerarului a fost însoțită de diminuarea creanțelor și a stocurilor, ceea ce ne sugerează că valoarea activelor imobilizate nu a fost redusă. Analizând factorii, care au determinat accelerarea vitezei de rotație a activelor totale, constatăm că aceasta se bazează pe creșterea veniturilor din vânzări însoțită de diminuarea valorii medii a activelor, ceea ce nu poate fi apreciată integral pozitiv. Reducerea valorii medii a activelor a fost cauzată de o diminuare semnificativă a stocurilor cu 32,64 % și a creanțelor cu 13,78 %, pe când numerarul a sporit cu 73,69 %, ceea ce relevă un dezechilibru în managementul activelor întreprinderii.

În cele din urmă, concluzionăm că direcțiile de accelerare a vitezei de rotație a capitalului în vederea sporirii performanței financiare a „Topaz S.A.” sunt următoarele:

- Optimizarea gestiunii stocurilor. Diminuarea valorii medii a stocurilor reduce costuri de întreținere și cele de oportunitate, însă riscul legat de strategia agresivă de finanțare a stocurilor sporește.
- Optimizarea gestiunii clienților. Reducerea creanțelor în contextul creșterii veniturilor din vânzări poate amenința viitoarele vânzări, fiind creanțele semnifică o oportunitate pentru clienți.
- Optimizarea managementului lichidității. Reducerea stocurilor și a creanțelor în vederea sporirii numerarului nu poate fi apreciată pozitiv, fiindcă aceasta crează dezechilibru în relația lichiditate-profitabilitate, astfel întreprinderea tinde să cedeze din viitorul profit în vedere creșterii capacității de plată curente. Un ritm de creștere a numerarului superior ritmului de creștere a veniturilor din vânzări determină creșterea perioadei de recuperare a mijloacelor.

Rotația capitalului reprezintă un factor esențial al performanței financiare, influența căreia este semnificativă și pozitivă. În urma cercetărilor empirice, am constatat că rotația capitalului influențează performanța financiară nu doar prin efecte izolate, dar și prin cele sistemice. Astfel, afirmăm că nu e destul ca viteza de rotație a capitalului să accelereze, ci este nevoie de respectat o corelație dintre rotația elementelor componente ale capitalului întreprinderii. În acest sens, constatăm că o accelerare mai mare a vitezei de rotație a imobilizărilor corporale și a creanțelor față de accelerarea vitezei de rotație a întregului capital va contribui la sporirea performanței financiare, în același timp, accelerarea vitezei de rotație a capitalului trebuie să fie mai puternică decât cea a numerarului. Această constatare ne permite să afirmăm că *rotația capitalului manifestă efecte pozitive asupra sporii performanței financiare*, atunci când *viteza de rotație accelerează*, fiind determinată de o *creștere mai rapidă a vânzărilor față de creșterea valorii medii a capitalului*. În același timp evidențiem importanța unei alte condiții, și anume valoarea medie a imobilizărilor corporale și a creanțelor trebuie să sporească mai puțin decât valoarea medie a întregului capitalului, pe când valoarea medie a numerarului trebuie să sporească mai mult decât cea a întregului capital.

Bibliografie:

1. Botnari N., Nedelcu A., Estimarea efectelor rotației capitalului asupra performanței financiare a întreprinderilor industriale. În: *Economica, ASEM*, 2015, nr. 4 (94), 2015, 0,80 c.a. p.72-87. ISSN: 1810-9136.
2. Botnari N., Nedelcu A., Modelling the financial performance of the industrial enterprises – case of light, wine and machinery industries. În: *Economie și Sociologie, INCE*, 2016, nr. 1, 0,81 c.a. ISSN: 1857-4130.
3. Bursa de Valori a Moldovei, accesibil pe www.moldse.md/
4. Raporte financiare a întreprinderilor S.A. ”Vinia Traian”, S.A. ”Topaz”.

EVOLUȚIA OBIECTIVELOR FINANCIARE FUNDAMENTALE ALE ÎNTREPRINDERII

MIRON Oxana, doctor, conferențiar universitar,
ȘCHIOPU Irina, doctorand, lector universitar,
Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul

Abstract: *The evolution of the financial objectives has seen a greater trend, thus in early 20th-century, the objective of the financial enterprise is profit maximization, and passing through many changes, at the end of that century, it was the ultimate objective of maximizing the market value of the shareholders.*

Obiectivele financiare reprezintă rezultatele așteptate ale deciziilor strategice adoptate anterior, care a condus compania într-o anumită piață, într-o relație stabilită cu furnizorii și cumpărătorii ținând cont de angajamentele și relațiile organizaționale existente. Aceste decizii anterioare afectează parametrii economici ai operațiilor în prezent și predetermină rezultatele financiare pe termen scurt.

De exemplu, în prezent, unul dintre principalele obiective financiare ale societății este considerată a fi maximizarea valorii sale. De asemenea, unul dintre obiectivele financiare poate fi impactul economic, realizat în ceea ce privește partenerii și garantarea îndeplinirii obligațiilor contractuale. Un alt scop financiar este de a asigura o circulație constantă a mijloacelor necesare pentru gestionarea cu succes a întreprinderii, efectuarea plăților și cheltuielilor necesare, precum și obținerea profitul (în termeni monetari).

Dezvoltarea unei strategii financiare implică identificarea principalului obiectiv financiar și specificarea scopurilor sale de bază, care ar trebui să fie formulate pe scurt, în mod clar și reflectate în indicatori specifici. Acestea din urmă, la rândul lor, sunt specificate în forma unor sarcini specifice și modalități de a atinge obiectivele financiare propuse și sunt reprezentate în factorii cheie de succes.

Diferite teorii de management au abordări diferite pentru selectarea principalelor obiective financiare ale companiei. În continuare vom preciza evoluția modificării obiectivelor financiare ale întreprinderii.

Reprezentanții școlii neoclasice ca obiectiv financiar primar diferențiază *maximizarea profiturilor*. Pentru prima dată, acest concept a fost formulat de către A. Cournot în 1938. Cu atât mai mult, anume modelul neoclastic de funcționare a întreprinderii a fost prevăzută în legislația de reglementare al multor țări ca principalul obiectiv al companiei. Cu toate acestea, în pofida statutului juridic al acestui obiectiv, el are limitări și dezavantaje semnificative în condițiile economice actuale. Marja de profit care rezultă, poate fi cheltuită pe obiectivele tactice actuale. Ca urmare, compania va fi lipsită de o sursă de finanțare a fondurilor proprii. Astfel, pentru finanțarea investițiilor va trebui să recurgă la capital împrumutat, ceea ce va reduce stabilitatea financiară a întreprinderii. De asemenea, obținerea unui nivel ridicat de profit poate fi însoțită de un nivel ridicat de risc financiar. Prin urmare, conceptul-țintă de maximizare a profitului poate fi unul dintre obiectivele companiei, dar nu este obiectivul strategic.

Reprezentanții neo-instituționalismului ca principal obiectiv financiar diferențiază conceptul de minimizare a costurilor de tranzacționare. Reprezentantul său principal poate fi numit Coase R., care în 1937 a publicat postulatele de bază ale acestei teorii în lucrările sale¹.

Dorința de a reduce costurile de tranzacție ar putea duce la o creștere al lor ca urmare a creșterii volumului operațiunilor contabile. Costurile reflectă indicatorii financiari ai eficienței, dar nu reflectă indicatori al efectelor activității. Prin urmare, acest concept, de asemenea nu poate fi, prezentat ca un obiectiv financiar strategice al companiei în prezent.

Anume din același motiv, conceptul de maximizare al volumului de vânzări, nu poate fi scopul principal al activităților financiare ale societății, ca urmare a faptului că obiectivul aparține unui grup de indicatori de eficiență. Modelul asigurării avantajelor competitive se referă la activitățile de marketing ale companiei și se poate referi la sarcinile sale strategice.

Conceptul de stabilitate financiară ca și obiectiv financiar prioritar se concentrează asupra solvabilității întreprinderii, la un nivel acceptabil de risc. Dezavantajul acestui model este legătura rigidă

¹ Coase R. The Nature of the Firm // *Economica* – 1937. – №4. – P.386-405 (после его труды были перепечатаны в Lecture on The Nature of the Firm // *Journal of Law, Economics, and Organization* – 1988. – №4, pag. 33-47.

cu structura financiară a capitalului societății, ceea ce este inacceptabil într-un mediu flexibil și care se schimbă rapid.

Conceptul de maximizare a creșterii și a valorii adăugate a întreprinderii au o serie de avantaje în comparație cu cele anterioare. Acestea iau în considerare politica de dividend a companiei, parametrii structurali importanți ai situației sale financiare (rentabilitatea, solvabilitatea și altele). În pofida acestui fapt, aceste concepte pot funcționa corect într-o creștere constantă a cererii pentru produsele companiei, ceea ce nu este întotdeauna posibil datorită dezvoltării ciclice atât a societății cât și a economiei în general.

Obiectivul financiar de a maximiza valoarea de piață a companiei este în prezent conceptul dominant. El a primit prioritate de dezvoltare în UE, SUA, Japonia și Rusia. Ca de exemplu: Paul Halpern, J. Fred Weston, Eugene F. Brigham, S.V. Valdaitev, V.V. Kovalev, V.V. Ivanov V.A. Leapin, I. Stancu, N.Botnari, etc¹.

Avantajul acestui model este faptul că rata valorii de piață ia în considerare atât obiectivele actuale cât și cele strategice ale companiei. Conceptul acoperă toate domeniile de activitate a întreprinderii - financiare, producție, marketing, management. În pofida tuturor avantajelor sale, în forma sa actuală, ea are și o serie de dezavantaje:

1. Indicatorul valorii companiei poate fi măsurată prin diferite abordări. Indicatorul total, ce determină valoarea companiei, rezultă după aprobarea rezultatelor celor trei abordări principale (de venituri, de costuri și de piață), utilizând factorii de ponderare. În ciuda acestui fapt, există o mulțime de factori subiectivi care afectează valoarea de piață convenită companiei.
2. Însuși abordările pentru determinarea valorii companiei nu sunt lipsite de unele deficiențe care afectează în mod semnificativ valoarea rezultativă. De exemplu, abordarea de cost este statică, care reflectă informație istorică ce nu ia în calcul riscurile companiei și perspectivele sale. O abordare comparativă nu este întotdeauna aplicabilă, din cauza lipsei de informații necesită un număr semnificativ de corectări și modificări. Abordarea veniturilor se bazează pe prognoze, care nu sunt întotdeauna fiabile, și determină anumite îndoieli asupra obținerii lor.
3. Una dintre principalele surse de informații pentru determinarea valorii companiei este evidența contabilă, financiară și managerială, care depinde de metodele contabile utilizate (metode de amortizare, evaluarea imobilizărilor și altele). Acest lucru poate afecta comparabilitatea rezultatelor evaluării.
4. Lipsa Informațiilor despre date private atât de pe piața externă cât și al situațiilor financiare interne, pentru analiștii externi nu permit evaluarea adecvată a situației actuale și perspectivele de viitor ale companiei. Ca urmare, utilizarea informațiilor limitate la evaluarea valorii de piață a întreprinderii, reduce în mod semnificativ veridicitatea valorii finale.
5. Valoarea absolută a valorii companiei este o valoare statică și nu oferă posibilitatea de a analiza obiectiv dinamica modificării valorii companiei.
6. Fluctuațiile ciclice în economie, industrii și companiile individuale sunt un proces natural de dezvoltare. Prin urmare, procesul de maximizarea valorii companiei în caz de încetinire a creșterii în economie poate da rezultate incorecte. Tendința principală de dezvoltare poate fi prezentată sub forma unei funcții exponențiale, iar valoarea seriilor de timp financiare, reprezintă în sine lor fluctuații ciclice.
7. Maximizarea drept criteriu țintă este o soluție unică pentru reprezentarea deterministă liniară a funcției de cost. Compania este o structură dinamică neliniară complexă, astfel încât soluția poate avea mai multe direcții.
8. Prin abordarea maximizării valorii companiei nu se ia în considerare componentele sociale și de mediu, ca părți componente al unei dezvoltări durabile-ca concept de bază al dezvoltării mondiale în secolul XXI.

Astfel, în condițiile actuale, este nevoie de un nou concept țintă, care ar putea fi aplicat în mod eficient într-un mediu care se schimbă dinamic.

Ultimii ani au cunoscut o nouă formulare al conceptului obiectivelor financiare - gestiunea valorii întreprinderii (Value-Based Management-VBM). Fondatorii acestui concept sunt A. Rappaport și B.

¹ Валдайцев С.В. Управление стоимостью инвестированного капитала в стратегическом менеджменте / Под ред. В.В. Ковалева, В.В. Иванова, В.А. Лялина. – М.: Проспект, 2014.

Stewart. Ei au fost cei ce au sistematizat principiile acestui concept, și au dezvoltat un sistem de indicatori de evaluare a valorii pentru acționari. În prezent, *obiectivul financiar de gestiune al valorii companiei* este dominant în managementul financiar modern, și acoperă trei domenii strategice:

1. Strategia financiară pentru crearea de valoare a întreprinderii.
2. Sistemul de măsurare a valorii (cost metric).
3. Managementul valorii, care include managementul întreprinderii, sistemul de salarizare, structura organizatorică, structura societății și relația dintre părțile interesate (manageri, acționari, creditori).

La cercetătorii interni și externe, care iau ca principalul obiectiv financiar obiectivul de management al valorii întreprinderii și continuă cercetarea asupra VBM-indicatori, putem atribui D.L. Volkov¹, A.G. Gryaznov², I.V. Ivashkovskaya³, R.S. Kaplan⁴, I.S. Koziri⁵, V.V. Krivorotov⁶, Z.K. Messer⁷, K.V. Pisel⁸, V.M. Rutgaizer⁹, M.A. Fedotov¹⁰, V.V. Țarev¹¹, etc.

În modelul de management financiar bazat pe conceptul de VBM, se delimitează trei grupe de indicatori:

- bazat pe fluxurile de numerar: CFROI (Cash Flow Return on Investment -rentabilitatea investițiilor pe baza fluxului de numerar), SVA (Shareholder Value Added- valoare adăugată acționară), CVA (Cash Value Added - valoare monetară adăugată), RCF (Residual Cash Flow cash-flow -Fluxul de numerar rezidual), DCF (Discounted Cash Flow - fluxul de numerar actualizat);
- bazat pe profiturile nerepartizate (economic): RI (Residual Income - Profitul până la impozitare), RE (Residual Earnings - profit net nerepartizat), ReOI (Residual Operating Income - rezultatul activității operaționale), MVA (Market Value Added - valoarea de piață adăugată), EVA (Economic Value Added - Valoarea economică adăugată);
- bazat pe o bază economică de piață: TSR (Total Shareholder Return - rata totală de câștig al acționarilor), TBR (Total Business Return-agregat al afacerii/randamentul total al afacerii).

Conceptul de VBM-management al valorii întreprinderii are atât avantaje cât și dezavantaje. La avantaje putem atribui următoarele:

- asigură înțelegerea utilizatorilor interni și externi, care operează cu aceeași indicatori de valoare și performanță;
 - Este un instrument puternic pentru analiza comparativă a competitivității și crearea de valoare a companiei;
 - asigură distribuirea adecvată a resurselor în favoarea non-distructivă a societății;
 - are un efect pozitiv asupra rentabilității și eficienței întreprinderii;
 - sporește responsabilitatea departamentelor privind contribuția lor la crearea de valoare a companiei;
 - Aceasta ajută la concentrarea managementului pe factorul de valoare,
- Deasemenea vom delimita care sunt neajunsurile sistemului de management al valorii întreprinderii (VBM):
- diferențele între formele, metodele și indicatorii existenți pot face dificilă implementarea sistemului;
 - costurile substanțiale de punere în aplicare și menținerea funcționării sistemului de management al valorii;

¹ Волков Д.Л., Управление стоимостью компании: проблема выбора адекватной модели оценки // Вестник СПбГУ. Сер. Менеджмент. – 2004. – ediția.4.

² Грязнов А.Г., Оценка бизнеса. Финансы и статистика, 2015, pag. 736.

³ Ивашковская И.В., Модели экономической прибыли и контроль создания стоимости компании: дискуссионные вопросы // Revista electronică «Корпоративные финансы». – 2010. - №13.

⁴ Каплан Р.М. Нортон., Стратегическое единство: создание синергии с помощью сбалансированной системы показателей: пер. с англ., Вильямс, 2016, pag. 384.

⁵ Козырь Ю.В. Стоимость компании: Оценка и управленческие решения, Edit. «Альфа-Пресс», 2009, pag. 372.

⁶ Криворотов В.В., Мезенцева О.В. Управление стоимостью: оценочные технологии в управлении предприятием: учебное пособие. Юнити-Дана, 2011, pag. 111.

⁷ Мессер З.К., Хармс Т.У. Интегрированная теория оценки бизнеса. Editura «Маросейка», 2008, pag. 288.

⁸ Peasnell K.V. Some Formal Connections between Economic Values and Yields and Accounting Numbers // Journal of Business Finance and Accounting. – 1982. – Vol.9. - №3, pag. 361-381.

⁹ Рутгайзер В.М. Руководство по оценке стоимости бизнеса. Квинто-консалтинг, 2000, pag. 371.

¹⁰ Федотова М.А. Управление стоимостью компании, Editura Финансовая академия, 2013.

¹¹ Царев В.В., Кантарович А.А. Оценка стоимости бизнеса, Editura ЮНИТИ, 2012.

- creșterea complexității calculului VBM-indicatorilor existenți în prezent;
- caracterul static și determinismul al indicatorilor VBM;
- dificultate tehnică în măsurarea cu precizie al indicatorilor VBM;
- VBM-indici reprezintă performanțe financiare individuale fragmentate.

Astfel, analizând evoluția obiectivelor financiare, putem delimita două abordări - tradițională și financiară.

Așa deci, abordarea tradițională al formării obiectivelor financiare se bazează în primul rând pe indicatorii situațiilor financiare. Având în vedere că principalele obiective financiare în această abordare sunt:

- obținerea profitului previzionat;
- Compromisul dintre cele cinci scopuri principale (profit, de creștere, costuri unitare, nivelul stocurilor, fluxuri de numerar stabile);
- maximizarea profitului după impozitare;
- maximizarea profitului pe acțiune (EPS);
- maximizarea rentabilității capitalului propriu (ROE).

Abordarea financiară de formare a obiectivelor financiare ale companiei, a cărei apariție a fost rezultatul consolidării accentului strategic în managementul corporativ, se bazează pe o abordare orientată spre managementul valorii întreprinderii. Astfel, accentul de management în această abordare conceptuală se orientează spre abordări strategice și de costuri.

Abordarea financiară, în gestiunea obiectivelor financiare fundamentale include:

1. Maximizarea valorii de piață a întreprinderii, care poate fi determinată atât în termeni absoluți, cât și relativi. Creșterea valorii de piață a companiei permite proprietarilor să primească venituri din vânzarea participației/acțiunilor sale (sau o parte a acesteia), la un preț mai mare, precum și oferă companiei anumite garanții pentru a atrage noi investitori (proprietarii -la o emisiune suplimentară de acțiuni și creditorii - în cazul plasării de obligațiuni).

Cu toate acestea, valoarea de piață a societății formată pe piață, reflectă în primul rând, așteptările investitorilor cu privire la perspectivele de dezvoltare a companiei, se bazează pe estimări anticipate ale investitorilor și analiștilor, este influențată de un număr mare de factori macroeconomici, iar pentru a determina care din acești indicatori și numărul lor sigur ce poate fi utilizat pentru analiza unei întreprinderi concrete este destul de dificil, astfel încât nu caracterizează întotdeauna adevărata sa valoare (fundamentală);

2. Maximizarea bunăstării proprietarilor (Total Shareholder Return - TSR), care este format din două părți: creșterea valorii de piață a acțiunilor și încasarea de dividende. Acest lucru reflectă scopul intereselor financiare ale tuturor acționarilor firmei: temporari (ce așteaptă să primească venituri în primul rând, din diferențele cursului de piață a acțiunilor pe termen scurt) și permanenți (care speră în primul rând pe o stabilitate de lungă durată a obținerii veniturilor din dividende);

3. Creșterea internă (fundamentală) a valorii companiei ca un indicator important al creșterii bunăstării proprietarilor (acționarilor). Asume aprecierea capacității întreprinderii (activelor sale și al afacerii) de a genera profituri și fluxuri de numerar (valoare intrinsecă) ar trebui să stea la bază a valorii de piață a întreprinderii și de a determina așteptările și interesele tuturor investitorilor de pe piață;

4. Creșterea valorii interne (fundamentală) pentru stakeholders (valoarea părților interesate -STV): financiare (investitori: acționari, creditori) și non-financiare (manageri, angajați, furnizori, clienți, agenți economici, stat).

Reieșind din cele de mai sus, reprezentăm evoluția principalelor obiective financiare, detaliate în componentele fiecărui obiectiv financiar major și vom prezenta indicatori adecvați lor.

Tabelul 1. Evoluția principalelor obiective financiare ale întreprinderii.

№ d/o	Principalul obiectiv financiar	Indicatori (strategici) de bază ai obiectivelor	Obiectivele financiare de bază	Indicatorii, factori determinanți pentru atingerea obiectivelor financiare
1	2	3	4	5
1	Realizarea profitului prognozat(valoare	EBIT (Δ EBIT), EBITDA (Δ EBITDA),	Optimizarea modului de alocare a resurselor financiare pe tipuri de activități și unități economice. Creștere a profitului	Venitul din vânzări (S), costul, corelația dintre activele circulante și

	absolută sau creștere)	NP (Δ NP)	(operațional, net) minimizând nivelul de risc financiar.Optimizarea costurilor.	imobilizate, nivelul minim al mijloacelor bănești și altele.
2	Teoria Behavioristă-compromisul celor cinci obiective principale (profit, creștere, cost unitar, fluxuri de numerar stabile, nivelul stocurilor)	Profit, cost unitar, nivelul stocurilor, creșterea volumului vânzărilor, fluxuri de numerar stabile.	Creșterea volumului vânzărilor. Creșterea profitului (operațional, net). Minimizarea costului unitar. fluxuri de numerar stabile. Optimizarea nivelului stocurilor.	Fluxul net de numerar (CF), rentabilitatea produsului (CRR), valoarea vânzărilor, costul pe unitatea de producție, EBIT (EBITDA), coeficientul lichidității curente, etc.
3	Maximizarea profitului după impozitare	Profit net	Optimizarea structurii activelor și al capitalului. Creșterea rezultatului din activitatea operațională	Volumul Vânzărilor, cost efectiv, corelația dintre activele circulante și imobilizate, EBIT, EBITDA, WACC si altele.
4	Maximizarea profitului pe acțiune	EPS (Δ EPS)	Optimizarea cheltuielilor operaționale	
5	Maximizarea rentabilității capitalului propriu	ROE (Δ ROE)		
6	Maximizarea valorii de piață a întreprinderii	Valoarea de piața a companiei (PV). Capitalizarea de piață (creșterea acesteia) (P,AP)	Creșterea profitului net de exploatare. Minimizarea costul capitalului.Creșterea investițiilor nete.	FCF, NOPAT (NOPLAT), WACC, Δ IC, Долг/EBITDA, P/E, P/B, Δ PV, etc.
7	Maximizarea bunăstării acționarilor	TSR (Total Shareholder Return)	Maximizarea randamentul investițiilor. Creșterea profitului net. Creșterea capitalizării de piață	ROI, ROA, ROIC, RONA, Δ NP, Δ P, P/E etc.
8	Creșterea valorii interne (fundamentală) pentru proprietari	EVA, CVA, SVA, CFROI, MVA, RCF	Creșterea profitului net de exploatare. Minimizarea costului capitalului.	NOPAT, WACC, IC, ROIC, rata de autofinanțare a investițiilor, etc.
9	Creșterea valorii interne (fundamentală) pentru proprietari stakeholders		Majorarea capitalului investit. Creșterea rentabilității capitalului investit.	

Sursa: elaborată de autor

În concluzie, putem menționa că obiectivele financiare ale întreprinderii sunt în continuă evoluție, deoarece semnificația lor asupra activității entităților este esențială. Orice întreprindere tinde spre ceva mai mult, aceasta se realizează doar prin interpretarea corectă al obiectivelor ce trebuie atinse și al strategiilor prin intermediul cărora se vor atinge acele obiective. Din acest considerent oamenii de știință continuă să cerceteze acest subiect, descoperind-ul de fiecare dată tot mai mult.

Bibliografie:

1. Coase R. The Nature of the Firm, *Economica* – 1937 – №4. – P.386-405 (cercetările lui reeditate în *Lecture on The Nature of the Firm* // *Journal of Law, Economics, and Organization* – 1988. – №4, pag.33-47.
2. Каплан Р.М. Нортон, Стратегическое единство: создание синергии с помощью сбалансированной системы показателей: trad.din engleză, Editura Вильямс, 2016, pag. 384.
3. Козырь Ю.В., Стоимость компании: Оценка и управленческие решения. – Editura «Альфа-Пресс», 2009, pag. 372.

4. Криворотов В.В., Мезенцева О.В., Управление стоимостью: оценочные технологии в управлении предприятием: учебное пособие. – Editura Юнити-Дана, 2011, pag.111.
5. Федотова М.А., Управление стоимостью компании, Editura Финансовая академия, 2013.
6. Грязнова А.Г., Оценка бизнеса, Editura Финансы и статистика, 2015, pag. 736.
7. Ивашковская И.В., Модели экономической прибыли и контроль создания стоимости компании: дискуссионные вопросы // Revistă electronică «Корпоративные финансы». – 2010. - №13.
8. Мессер З.К., Хармс Т.У., Интегрированная теория оценки бизнеса, Editura «Маросейка», 2008, pag. 288.
9. Peasnell K.V. Some, Formal Connections between Economic Values and Yields and Accounting Numbers // Journal of Business Finance and Accounting. – 1982. – Vol.9. - №3, pag.361-381.
10. Рутгайзер В.М., Руководство по оценке стоимости бизнеса, Editura Квинто-консалтинг, 2000, pag. 371.
11. Царев В.В., Кантарович А.А., Оценка стоимости бизнеса, Editura ЮНИТИ, 2012.
12. Валдайцев С.В., Управление стоимостью инвестированного капитала в стратегическом менеджменте / Под ред. В.В. Ковалева, В.В. Иванова, В.А. Лялина. Editura Проспект, 2014.
13. Волков Д.Л., Управление стоимостью компании: проблема выбора адекватной модели оценки // Вестник СПбГУ. Сер. Менеджмент. – 2004. – ediția.4.

ROLUL TURISMULUI SUSTENABIL ÎN REVIGORAREA ECONOMICĂ A MEDIULUI RURAL AL STATELOR EMERGENTE

THE ROLE OF SUSTAINABLE TOURISM IN ECONOMIC REVIVAL OF RURAL AREAS OF EMERGING MARKETS

HALLER Alina-Petronela,

PhD Scientific Researcher III

Romania Academy Branch of Iași – ICES „Gh. Zane”

Abstract: *Tourism activity has grown throughout the world. In the case of emerging countries, the rural population and the policy makers hope that tourism is the salvation activity for solving all economic and social problems from rural areas and the alternative to development in regions where traditional activities were negatively impacted. We want to demonstrate through a theoretical analysis that rural tourism is a viable alternative for reviving the economy and local communities in emerging countries.*

Keywords: *economic growth, emerging markets, tourism, rural areas*

Introducere

Statele emergente se concentrează, tocmai datorită statutului lor de țări în curs de dezvoltare, pe factorii care susțin creșterea economică. Mediul rural al statelor emergente înregistrează un decalaj de dezvoltare față de cel urban și se confruntă cu o serie de aspecte nu tocmai favorabile, cum ar fi șomajul, migrația populației tinere spre orașe, îmbătrânirea populației, reducerea activităților agricole tradiționale, pierderea tradițiilor și obiceiurilor, degradarea morală și fizică a mediului etc. Problemele mediului rural sunt cele care cer eforturi de soluționare a lor, iar una dintre posibilele soluții ar fi dezvoltarea activităților turistice, în condițiile în care secolul XXI ar fi unul al serviciilor. Cum *sustenabilitatea* este conceptul care stă la baza oricărei activități, motivat de necesitatea reală de a proteja mediul pe termen lung, turismul sustenabil se numără printre factorii care, corect aplicați își aduc aportul la stimularea creșterii economice a țărilor emergente, inclusiv în mediul rural, spațiu care oferă, în special vizitatorilor originari din statele dezvoltate, un peisaj și experiențe unice.

Progresul ultimelor decenii este de așa natură încât posibilitățile de a călătorii sunt din ce în ce mai diverse și facile, mediul neafectat din ce în ce mai restrâns, dorința multora de a se apropia de natură din ce în ce mai mare, astfel încât posibilitățile de dezvoltare a activităților turistice în ruralul țărilor emergente se conturează din ce în ce mai bine. Cu cât este mai ridicat nivelul de dezvoltare industrială și

urbană, cu atât locuitorii marilor orașe vor fi mai atrași și motivați să viziteze mediul rural, ceea ce crează condițiile propice pentru promovarea și dezvoltarea turismului în mediul rural¹.

Turismul rural, agroturismul, turismul la fermă și ecoturismul – forme principale ale turismului rural sustenabil

Există o oarecare confuzie terminologică între conceptele de turism rural, agroturism și turism la fermă. Conceptul de turism rural este mai larg decât cel de agroturism și turism la fermă, însă confuzia este produsă de tradițiile variate, de natura spațiului rural, de oferta turistică, de evenimentele socio-culturale².

Turismul rural este un concept vast care diferă de agricultură, sivicultură și piscicultură. Turismul rural, ca rezultat al diversificării economiei oferă oportunitatea expansiunii economice în spațiul rural, generează fluxuri monetare dinspre urban spre rural și chiar din exteriorul țării. Turismul la fermă este componentă a turismului rural care, de cele mai multe ori, se bazează pe tradiție, natură și elementul social. Turismul rural include agroturismul și turismul la fermă.

Figura nr. 1

Componentele turismului rural

Sursa: Bojnec Stefan, 2010, „Rural Tourism, Rural Economy Diversification and Sustainable Development”, in *Academica Turistica*, Year 3, No. 1-2, July, pp. 7-16

Turismul la fermă se limitează la activitățile specifice fermei (agricultură, zootehnie etc.) la care se adaugă cele rezultate din eforturile de diversificare (echitație, gastronomie ecologică locală etc.).

Agroturismul presupune practicarea tuturor activităților specifice turismului la fermă la care se adaugă și altele cum ar fi procesarea produselor obținute la fermă, sivicultură, vânătoare etc..

Agroturismul este o noțiune similară celei de turism rural³ și presupune petrecerea unor scurte vacanțe la fermă, unde atracțiile principale sunt oferite de fermă, natură, peisaj și cultură. Agroturismul permite dezvoltarea relațiilor între populația din rural și cea din urban, stimulează modernizarea infrastructurii fermelor agricole, oferă alternative suplimentare pentru întregirea veniturilor, reduce șomajul, dezvoltă noi activități sociale ale autorităților locale, susține investițiile individuale și comune pentru a îmbunătăți oferta turistică a satelor și fermierilor, duce la conceperea unor politici de utilizare eficientă a terenului cultivabil pentru a produce ecologic, pune accent pe educația tinerilor.

Turismul rural acoperă toate activitățile specifice turismului la fermă și agroturismului la care se adaugă cele recreative, de valorificare a timpului liber și cele economice cu efecte multiplicative asupra spațiului rural.

În Europa, există locuri unde activitățile turistice (recreere, petrecere a timpului liber, încheierea unor afaceri, turism religios, turism medical) reprezintă o parte semnificativă a economiei rurale prin care se oferă facilități de cazare, oportunități pentru îmbunătățirea stării de sănătate, a celei psihice, valorificarea eficientă a timpului liber, pentru practicarea unui sport, pentru îmbogățirea culturală etc.

¹ Tsai Hong-Chin, 2007, „Agricultural Globalization and Rural Tourism Development in Taiwan”, in *Asian Journal of Management and Humanity Science*, vol. 2, no. 1-4, pp. 1-13

² Bojnec Stefan, 2010, „Rural Tourism, Rural Economy Diversification and Sustainable Development”, in *Academica Turistica*, Year 3, No. 1-2, July, pp. 7-16

³ Ozdźiński Jan, 2009, „The Chances and Threats of the Development of Rural Tourism and Recreation” in *Poland Geo Journal of Tourism and Geosites*, Year II, No. 2, Vol. 4, pp. 174-178

Turismul rural, agroturismul și turismul la fermă diferă în funcție de caracteristicile teritoriale și cultura destinațiilor. Prezența în peisaj a punctelor de atractivitate culturale și naturale, lacurilor, râurilor, terenurilor cultivate, terenuri forestiere, terenurilor agricole, rezervațiilor contribuie la suprapunerea celor trei forme de turism.

Principalul produs oferit de către turismul rural este însuși mediul natural cu toate atracțiile pe care acesta le oferă (culturale, naturale, recreative, sportive). În agroturism, principalele produse sunt oferite de ferme, de modul de viață al localnicilor, de tradiții, de comerțul cu produse locale (alimentare, artizanale, meșteșugărești). În ceea ce privește fermele, produsele lor teoretic oferă o formă activă de turism ce presupune implicarea vizitatorilor în activitățile cotidiene, însă marea majoritate a fermelor se limitează la găzduire și la condiții de relaxare.

Turismul rural, agroturismul și turismul la fermă sunt compatibile cu o altă formă de turism care, în realitate, devine satelit al oricărei alte forme de turism, și anume ecoturismul sau turismul *verde*.

Poluarea, ajunsă la un nivel mult peste cel acceptat ca normal în unele mari orașe ale globului, standardizarea, dinamica vieții, îi determină pe oameni să își caute originea și să își însușească un mod sănătos de viață. Turismul este inclus printre factorii de creștere și dezvoltare dar nu în categoria celor care protejează mediul ci în cea opusă, fiind considerat o activitate „prădătoare a mediului”¹.

Turismul verde, conceptul folosit inițial, este mai ușor de utilizat decât de definit. Este o formă prietenoasă de turism realizat în mediul natural, neafectat prin activități poluante sau distructive (de exemplu, defrișări, betonări). Un produs este *verde* atunci când activitățile întreprinse în vederea satisfacerii trebuințelor clienților nu afectează negativ mediul pe termen lung, adică este sustenabil. În timp, conceptul de *ecoturism* s-a impus în fața celui de *turism verde*.

Ecoturismul este acea formă de turism sustenabil care utilizează resurse locale cum ar fi natura, istoria, cultura. Acesta este motivul pentru care resursele din categoriile menționate trebuie conservate printr-un management adecvat. Practic, *ecoturismul* presupune conservarea resurselor, activități specifice turismului și promovarea mediului local cu scopul de a revitaliza economia prin utilizarea corectă a resurselor locale disponibile. Începând cu anii 1980, conceptul de *ecoturism* l-a înlocuit pe cel de *turism în natură* și câștigă, din ce în ce mai mult, interesul oamenilor iubitori de natură.

Ecoturismul presupune respectarea unor principii minimale:

- impact negativ minim asupra comunității și mediului;
- conștientizarea, în rândul turiștilor și localnicilor, a respectului față de mediu și cultura regiunii gazdă;
- generarea de experiențe plăcute atât turiștilor cât și gazdelor;
- ușurarea accesului la surse financiare necesare pentru conservarea mediului și pentru crearea de locuri de muncă destinate populației locale;
- sensibilizarea autorităților politice, de mediu și sociale, față de rural și posibilitățile de creștere economică a acestuia.

Elementele ecologice trebuie incluse în planurile de dezvoltare a turismului rural sub forma satelor eco unde oricine dorește experimentează viața sănătoasă prin gastronomie bazată pe produse ecologice locale și activități în natură².

Ecoturismul, ca orice altă formă de turism practică în mediul rural, necesită cooperarea între turiști, populația locală, agenții de turism, mediul academic și autorități locale și centrale.

Pentru ca turismul rural, în toate componentele sale, să devină o activitate profitabilă și sustenabilă, este necesară implicarea turiștilor și întregii comunități locale.

Turiștii sunt nevoiți să înțeleagă ce presupune petrecerea timpului liber în mediul rural astfel încât să desfășoare activitățile în acord cu principiile baze care cer respect față de mediu și cultura locală. Respectul față de mediul și cultura locală ar trebui să definească atitudinea și comportamentul vizitatorilor, aceștia trebuind să accepte ideea de a se adapta mediului în care decid să își petreacă vacanțele. Din nefericire, există turiști care au pretenția de a găsi în mediul rural tot confortul cu care sunt obișnuiți, aceleași condiții care, pentru a fi oferite, presupun compromisuri cu efecte nocive asupra mediului și comunității locale.

¹ Vuković Predrag, Kljajić Nataša, Mijajlović Nada, 2009, „Tourist Potentiality in the Rural Areas in Vojvodina-North Serbia”, in *Buletinul Universității Petrol-Gaze din Ploiești*, Seria Economie, vol. LXI, no. 1, pp. 1-8

² Medojevic Jovo, Milosavljevic Sasa, Punisic Milan, 2011, „Paradigms of Rural Tourism in Serbia in the Function of Village Revitalisation”, in *Human Geographies – Journal of Studies and Research in Human Geography*, 5(2), pp. 93-102

O mare parte a localnicilor care desfășoară activități turistice, din dorința de a avea un număr cât mai mare de clienți, sunt uneori dispuși la compromisuri care presupun, printre altele, defrișări, construcții în dezacord cu peisajul rural, gastronomie adaptată cerințelor consumatorilor, bazată pe produse neecologice, introducerea tehnologiilor la un nivel peste cel acceptabil, modificarea peisajului cu afectarea mediului, poluarea aerului etc. În astfel de situații, este necesar ca localnicii să se autoeduce în ideea desfășurării unor activități turistice de tip ecologic.

Un alt aspect important este ca toți localnicii să accepte ideea transformării comunității lor în regiune turistică. Nu întotdeauna persoanele străine sunt acceptate cu ușurință, mai ales cele a căror comportament nu este tocmai civilizat. Există situații în care persoanele străine perturbă activitățile cotidiene ale localnicilor, cei mai nemulțumiți fiind aceia care nu sunt implicați în activitățile turistice.

Implicarea agențiilor de turism în promovarea mediului rural este extrem de importantă. Activitățile de promovare turistică, marketing și management în mediul rural sunt minimale, proprietarii neavând, în mare parte, studii de specialitate și/sau posibilități financiare pentru a-și face cunoscute afacerile. Prin intermediul agențiilor de turism afacerile locale sunt promovate în țară și străinătate, putând fi atrase fluxuri în creștere de vizitatori în mediul rural.

Mediul rural nu este văzut ca fiind adecvat turismului ghidat (cu ghid). Cu toate acestea, susținem ideea de a exista, în regiunile consacrate pentru turism rural, persoane specializate care să ofere grupurilor de turiști, în special străini, informațiile necesare și orientarea în spațiu astfel încât aceștia să surprindă cât mai mult din peisajul autohton și realitatea istorică și culturală.

Mediul academic și autoritățile locale și naționale ar putea avea un rol important în dezvoltarea turismului în mediul rural, de la promovare și asigurarea mijloacelor financiare și nonfinanciare necesare (autorități publice), la conceperea de planuri, tactici, strategii și formare a personalului (mediul academic).

Ideea de planificare a activității prinde contur în scopul utilizării corecte a resurselor locale astfel încât să fie evitată agresarea mediului și culturii locale.

Turismul rural va lua amploare pe măsură ce industrializarea și urbanizarea vor atinge niveluri din ce în ce mai ridicate; eficiența activității turistice în mediul rural se îmbunătățește ca urmare a îmbunătățirii educației localnicilor; statul încurajează această activitate prin măsuri de politică economică specifice; tour-operatorii vor promova, în țară și străinătate, această formă de turism¹.

Concluzii:

Veniturile în creștere, dezvoltarea și ieftinirea transportului determină tot mai mulți oameni să călătorească. Alegerea unei destinații se face după criterii diverse cum ar fi, printre altele, faima unui loc, cultura locală, gradul de informare și personalitatea turistului etc.

În mediul rural, dezvoltarea turismului se realizează parțial ca urmare a manifestării forțelor pieței și deciziilor oamenilor de a găsi alternative pentru petrecerea timpului liber și parțial ca rezultat al inițiativelor și susținerii guvernamentale.

Turismul este considerat ca fiind un instrument de regenerare economică a mediului rural deoarece aici situația economică și socială este fragilă și ușor schimbabilă sub influența a diverși factori.

Turismul rural nu este o alternativă la dezvoltarea economică și socială a mediului rural ci o activitate complementară celor tradiționale. Viața mediului rural nu se schimbă deoarece zonele rurale se pretează activității turistice, nu devine un scop în sine ci o posibilitate de satisfacere a trebuințelor în dublu sens: ale localnicilor (sursă de venituri, de locuri de muncă, de modernizare etc.) și a turiștilor (sursă de relaxare, petrecere a timpului liber, creștere a gradului de cunoaștere etc.).

Bibliografie:

1. Bojnec Stefan, 2010, „Rural Tourism, Rural Economy Diversification and Sustainable Development”, in *Academica Turistica*, Year 3, No. 1-2, July, pp. 7-16
2. Medojevic Jovo, Milosavljevic Sasa, Punisic Milan, 2011, „Paradigms of Rural Tourism in Serbia in the Function of Village Revitalisation”, in *Human Geographies – Journal of Studies and Research in Human Geography*, 5(2), pp. 93-102

¹ Tsai Hong-Chin, 2007, „Agricultural Globalization and Rural Tourism Development in Taiwan”, in *Asian Journal of Management and Humanity Science*, vol. 2, no. 1-4, pp. 1-13

3. Ozdziński Jan, 2009, „The Chances and Threats of the Development of Rural Tourism and Recreation” in *Poland Geo Journal of Tourism and Geosites*, Year II, No. 2, Vol. 4, pp. 174-178
4. Tsai Hong-Chin, 2007, „Agricultural Globalization and Rural Tourism Development in Taiwan”, in *Asian Journal of Management and Humanity Science*, vol. 2, no. 1-4, pp. 1-13
5. Vuković Predrag, Kljajić Nataša, Mijajlović Nada, 2009, „Tourist Potentiality in the Rural Areas in Vojvodina-North Serbia”, in *Buletinul Universității Petrol-Gaze din Ploiești*, Seria Economie, vol. LXI, no. 1, pp. 1-8

ABORDĂRI TEORETICE ALE UTILIZĂRII TACTICILOR DE ȘOC ÎN CONTEXTUL RECLAMEI COMERCIALE

GAUGAȘ Tatiana, lector universitar,
Academia de Studii Economice a Moldovei

Abstract: *The limits of shock tactics in advertising accuse the creators of shocking advertisements of emotional manipulations and commerce of social issues, it may offend consumers, they are differently perceived in commercial and social advertising context. The aim of this article is to analyse the arguments of use shock tactics in commercial advertising based on theoretical framework in the field. Shock advertising is a conscious attempt to cause a shock to the consumer by violating social, cultural, moral, and religious values of society. Scientific literature analysis reveals that shock tactics in commercial advertising may be used to make people stop and notice an advertisement, to differentiate among competitors, to recognize the brand and to encourage consumers to buy products.*

Key words: *advertising, shock tactics, shock appeals, commercial advertising, consumers responses.*

JEL: M43, M41

În ciuda atitudinii negative comune a societății și estimarea ambiguă a oamenilor de știință, atacurile de șoc în publicitate au devenit un mijloc popular de transmitere a conținutului orientat către consumator. Anunțurile șocante au fost de succes în deosebi în publicitatea socială, în care consumatorii le acceptă cu mai multă toleranță decât în publicitatea comercială. Atitudinile față de utilizarea atacurilor de șoc în publicitate și impactul lor asupra consumatorilor sînt diverse, ceea ce stimulează discuție constantă printre oamenii de știință și practicieni. Majoritatea studiilor efectuate până în prezent s-au concentrat asupra cauzelor șocului și impactul publicității de șoc asupra consumatorilor; cu toate acestea, există o lipsă de lucrări științifice care ar confirma dependența răspunsului consumatorilor la publicitatea șocantă de context. Acest domeniu rămîne studiat insuficient și motivează în continuare cercetarea științifică. Aceasta presupune scopul articolului de a oferi fundamentarea teoretică pentru impactul publicității șocante asupra consumatorilor în contextul publicității comerciale. Rezultatele cercetărilor științifice introduse în articol au arătat că, pentru ca publicitatea șocantă să nu atragă doar atenția consumatorilor, dar și să schimbe gândirea acestora, trebuie să fie evocată reacția emoțională puternică. Studiile teoretice ale tacticilor de șoc în publicitate conduc o analiză cuprinzătoare a problemei, deocamdată nu există studii complexe care să reflecte reacțiile consumatorului la publicitatea șocantă în contextul publicității sociale și comerciale și nu există modele dezvoltate pe baza rezultatelor lor în literatura de marketing. Cu referire la cercetarea actuală a impactului publicității șocante asupra consumatorilor, articolul prezintă un model conceptual a reacției consumatorului la aceasta în contextul publicității comerciale integrînd constructele anterioare, stimulii de șoc, contextul publicitar ca un factor moderator, răspunsurile emoționale și comportamentale ale consumatorului.

Cuvinte-cheie: publicitate de șoc, comportament de cumpărare a consumatorului, context publicitar, constructe ale răspunsurilor emoționale și comportamentale ale consumatorului.

Scopul articolului este de a oferi pregătire teoretică pentru impactul publicității de șoc asupra consumatorilor în contextul comercial.

Metoda de cercetare este revizuirea sistematică și analiza comparativă a literaturii științifice.

Specialiștii de marketing au abordări diferite asupra cazurilor de șoc evocate în publicitatea

comercială. Conform unor cercetători (Wilson și West (1995), Katsanis (1994), Fahy (1995)) consumatorii sunt șocați de însuși obiectul de publicitate. Pe de o altă parte, Percy (2001), Albers-Miller și Stafford (1999), Nadein și Petrova (2002), afirmă că o astfel de reacție este cauzată de apelurile emoționale utilizate în publicitate adică modalitatea în care publicitatea este prezentată. În studiul lor de reclame televizate, Barnes și Dotson (1990) notează că reacția de respingere a consumatorilor este stîrnită de produsul promovat și de apelurile emoționale.[2]

1. *Obiectul de publicitate.* Wilson și West (1995) afirmă că răspunsul negativ asupra unei publicități este rezultatul unui produs promovat ca *țigările, alcoolul, prezervativele, sau produsele igiene pentru femei*. Fahy (1995) se referă la produse cum ar fi sensibil sociale, și Katsanis (1994) le definește nemenționabile adică ofensive, jenante, dăunătoare, social inacceptabile, sau controversate pentru anumite segmente ale societății. Literatura de marketing de multe ori citează definiția dată în 1981 de Wilson și West: "nemenționabile sunt produsele, serviciile și conceptele din motive de delicatețe, decență, moralitate, sau chiar teamă tind să provoace reacții de dezgust, infracțiune, sau furie când sunt menționate sau atunci când sunt prezentate în mod deschis.[4]

Cînd s-a evaluat publicitatea televizată ofensivă, Barnes și Dotson (1990) au identificat următoarele produse ofensive: *prezervativele, produsele feminine de igiena, lenjerie de sex feminin si masculin*. Phau și Prendergast (2001) indicau *țigările, alcoolul, prezervativele, contraceptivele pentru femei, produsele feminine de igienă* ca fiind controversate. [2]

Waller (1999) prezintă o listă de 15 produse și le grupează după nivelul lor de ofensivitate (de la cel mai mic la cel mai mare): alcoolul, țigările, prezervativele, contraceptivele pentru femei, produsele feminine de igienă, lenjerie pentru femei, serviciile funerare, jocurile de noroc, lenjerie pentru bărbați, farmaceutice, partide politice, grupuri de extremiști rasiali, culturi religioase, boli cu transmitere sexuală și programe de pierdere în greutate. Cea mai completă listă de "produse ofensatoare" e dată de Katsanis (1994), ea a inclus 42 de obiecte și le-a divizat după următoarele categorii:

- produse ecologice,
- grupuri sociale / politice,
- produse nesănătoase și adicții,
- produse personale de igienă/cu orientare sexuală,
- produse personale de igienă/auto-îmbunătățire.[1]

Fam, Waller și Erdogan (2002) împart produsele și serviciile controversate în 4 grupe:

1. Produse legate de sex (de exemplu prezervative, contraceptive, lenjerie pentru femei și bărbați, și produsele de igienă pentru femei).
2. Grupuri sociale / politice (de exemplu, partide politice, cultele religioase, servicii funerare, grupuri extremiste, și arme și armament).
3. Produse de dependență și servicii (de exemplu, alcool, țigări, și jocuri de noroc).
4. Produse de sănătate și îngrijire (de exemplu, boli cu transmitere sexuală și programe de scădere în greutate).

Deși majoritatea autorilor definesc răspunsul consumatorilor declanșat de produse controversate ca fiind negativ (Waller, 2003; Aaker și Bruzzone, 1985; Hume, 1988; Rickard, 1994), practicarea cu succes a unei astfel de publicități este, de asemenea, recunoscută (Evans și Sumandeep, 1993; Waller, 1999; McIntyre, 2000; Phau și Prendergast, 2001). Widrick și Fram (1984) subliniază faptul că atitudinea negativă față de un produs poate dispărea într-o perspectivă de termen lung, în cazul în care produsul este util pentru consumatori. Autorii au stabilit, de asemenea, că publicitatea directă și indirectă a unei probleme poate, de asemenea, da rezultate mai bune decât promovarea atributelor produsului.[5]

2. *Apeluri emoționale.* Pentru a primi răspuns emoțional de la consumatori și de a încuraja procesul de cumpărare, publicitatea ar trebui să servească drept un stimul și agențiile de publicitate ar trebui să utilizeze căile de atac emoțional care codifică una sau mai multe emoții. Prin urmare, în cazul în care agenții de publicitate reușesc în evocarea emoțiilor corespunzătoare, utilizând mesajul publicitar ca un stimul, ei vor obține o eficiență mai mare a publicității, decât în cazul publicității fără apel emoțional.

Apelurile emoționale individuale în publicitate și răspunsul consumatorului la acestea sunt subiecte importante în literatura de marketing. De exemplu, Boddewyn (1991) analizează apelurile sexuale și rasiale, Black (2010) măsoară răspunsurile consumatorului numai la apeluri sexuale utilizând aspectul intercultural; Soderlund și Dahlen (2010) investighează reacția consumatorilor la violență, Manceau și Tissier-Desbordes (2006) analizează elementele sexuale și cele legate de moarte. Potrivit lui Huang (2001), marketingul tinde să angajeze apeluri emoționale de umor și de teamă, primele care evocă emoții

pozitive și cresc atenția la mesajul publicitar, evaluarea acestuia și intenția de cumpărare; în timp ce cele din urmă au un efect opus și trezesc emoții negative. Pe de altă parte, Nadein și Petrova (1998) subliniază faptul că agenții de publicitate greșesc în evitarea utilizării emoțiilor negative în publicitate. Potrivit autorilor, emoțiile negative ocupă mai mult spațiu în viața umană decât cele pozitive și au un efect mai mare asupra motivelor unui individ. Publicitatea este folosită pentru a crea tensiune care ar putea fi diminuată numai atunci când se realizează o anumită acțiune, de exemplu, cumpărarea produsului promovat. Tensiunea poate fi obținută prin emoții negative. Astfel, așa-numitul "act neterminat" și emoțiile negative ce urmează duc la conștientizarea unei reclame și excitarea consumatorului de a acționa.

O analiză mai aprofundată a emoțiilor declanșate de șoc a fost realizată de către Dahl (2003) care a identificat :

- imagini dezgustătoare,
- referințe sexuale,
- blasfemii / obscenitate,
- vulgaritate,
- limbaj incorect,
- jignire morală,
- tabuuri religioase. [3]

În discuția cu privire la impactul de șoc publicitar asupra emoțiilor și comportamentului consumatorului, o abordare excepțională ar fi că natura și intensitatea reacției consumatorului este determinată de diferite contexte publicitare. La crearea publicității sociale sau comerciale, sunt utilizate aceleași tehnici care provoacă șoc și metode de influență a consumatorilor; cu toate acestea, scopul publicității în cele două contexte sunt esențial diferite. Rezultatele cercetărilor arată că consumatorii sunt mai predispuși publicității șocante în contextul social decât în unul comercial. Atitudinea extrem de proactivă a societății și abordările divergente a experților, au provocat mai multe discuții cu privire la utilizarea stimulentele șocante în contextul de publicitate comercială.

Tacticile de șoc sunt folosite preponderent în industria de îmbrăcăminte pentru a promova business-ul social-responsabil, pentru a crea imaginea de brand, pentru a impulsiona vânzările, și pentru a crește profitul (Dickson, 2001; Stabile, 2000). Afacerea de modă este caracterizată prin abundența de reclame ce arată corpuri goale. Posibil acesta este motivul pentru care majoritatea autorilor în investigarea impactului atacurilor sexuale asupra emoțiilor și comportamentului consumatorului, se concentrează pe categoria de produse de îmbrăcăminte. Pe de altă parte, trebuie remarcat faptul că dovezile empirice precum că publicitatea de șoc ajută la vânzarea bunurilor - inclusiv îmbrăcăminte - variază. De exemplu, Severn, Belch și Belch (1990) au descoperit că utilizarea atacurilor sexuale a motivat o atitudine de consum mai favorabilă față de pantofii pentru sport, ceea ce a amplificat intenția de a le cumpăra. În plus, consumatorii au identificat că reclamele care conțin atacuri sexuale au fost mai ofensive în comparație cu cele care nu utilizează atacuri de șoc. La declarațiile sceptice precum că reclamele mai puțin intensive ar putea să nu atragă deloc atenția consumatorului, Panda (2005) răspunde că un nivel mediu de stimulenți sexuali utilizați în publicitatea de bunuri de modă afectează consumatorii într-un mod pozitiv. Astfel creatorii de publicitate ar trebui să aleagă corect focarele de atac emoțional. [1]

Potrivit tendințelor specifice în industria modei, reclamele descriu de obicei corpuri tinere, subțiri, sau în formă, iar tensiunea sexuală este transmisă prin anumit limbaj al corpului, mișcare, formă, și împrejurimi. Cu toate acestea, studiile efectuate arată că recursurile sexuale prea deschise în publicitate cauzează concentrarea proceselor cognitive ale consumatorilor mai mult asupra executării publicității decât asupra produsului ce este promovat.

Importanța imaginii brand-urilor este în continuă creștere, astfel publicitățile comerciale controversate sunt create nu numai în scopul de vânzare a îmbrăcăminte, dar și pentru a provoca discuții despre problemele globale. Pe de altă parte, consumatorii, de asemenea, nu doresc ca brand-ul lor preferat să fie plictisitor. Una dintre cele mai bune metode, pentru un brand să-și piardă monotonia și să devină interesant, este de a exprima o viziune clară asupra problemelor dureroase și controversate. De obicei, de la natură oamenii iubesc exprimarea opiniei lor și cu bucurie se implică în discuții provocatoare; anunțurile comerciale șocante creează o intrigă interesantă și incitantă pentru consumatori. Analizând publicitatea de șoc, publicitatea drastică a companiei "United Colors of Benetton", (de exemplu, compania "Unhate"), poate fi luată drept exemplu. Compania a încercat să forțeze interesul consumatorilor la imaginea mărcii, nu și al produsului. Totodată este important de

menționat că și consumatorii vreau ca marca lor să nu fie una plictisitoare. Oamenilor le place să-și exprime opinia lor și să se implice în discuții provocatoare și aici publicitatea de șoc poate crea intrigi interesante și inspiraționale.

În urma unui sondaj a tinerilor consumatori interesați în modă, oamenii de știință au menționat că o mare parte din aceștia nu au înțeles mesajul transmis de publicitatea de șoc a companiei “United Colors of Benetton”. Cercetătorii cred că deciziile companiei de a extinde perspectivele de publicitate pot fi mai riscante decât crearea unei imagini pozitive și atractive a brandului, iar în cazul în care consumatorii percep anunțurile ca fiind ofensatoare, ei refuză să cumpere produsele promovate. Potrivit lui Javed și Zeb(2011), pentru unii publicitatea de șoc este un mod de a salva marca în timp ce pentru alții servește ca sursă de probleme. Totul depinde de modul în care creatorii de publicitate folosesc tacticile de șoc. Analiza studiilor privind reacțiile consumatorului ne permite să distingem următoarele tipuri de răspuns ale consumatorului la publicitatea comercială de șoc:

- Răspunsul ținută al consumatorului: atenție la publicitate și elaborarea sa; interesul în marcă și imaginea acesteia; asocieri pozitive cu brandul; înțelegerea brandului; identificarea mărcii; încredere în marcă; discuții și suport activ provocat; oferirea priorității; intenția de a cumpăra.

- Răspunsul accidental al consumatorului: perceperea mărcii ca ceva ofensator; crimă deschisă; răspândirea atitudinii negative; plângeri în adresa autorităților respective ; boicot de mărfuri; refuzul de a cumpăra.

- Răspunsul invers al consumatorului: simțul de a fi manipulat; ignorarea publicității; ignorarea mărcii. [1]

Chenesey (2000) consideră că în cazul în care o reclamă șochează - cu obiect sau atac emoțional – ea ar trebui să evoce o anumită reacție cognitivă și să indice modul de a rezolva problemele care sunt descrise. Autorul pune o întrebare deschisă pentru discuție: Cine are dreptul de a utiliza tactici de șoc, organizațiile de caritate care se ocupă de probleme care trebuie pur și simplu să fie discutate sau organizațiile comerciale care au un singur scop final de a primi profit?

Există diferite opinii și evaluări ale răspunsului consumatorilor la publicitatea de șoc în diferite contexte, dar există o lipsă de cercetări științifice complexe, care ar permite de a raționaliza reacțiile consumatorilor la publicitatea de șoc în contextul publicitar comercial. Modelul este bazat pe aceste considerații teoretice:

- Publicitatea este considerată șocantă din cauza obiectului publicitar sau din cauza atacului emoțional utilizat în publicitate.

- Fiecare consumator reacționează și interpretează publicitatea într-un mod individual din cauza intereselor diferite, experienței de viață, norme morale, percepție culturală, precum și din cauza altor factori, care formează acceptabilitatea individuală a impulsului oferit consumatorului de către publicitatea șocantă.

- Reacția emoțională a consumatorului asupra publicității șoc este considerată negativă sau pozitivă, de asemenea poate manifesta sentimente mixte, atunci când atât emoțiile pozitive și cele negative sunt manifestate simultan sau consecutiv, de către consumator.

- Reacția consumatorului asupra unei publicități poate fi definită ca un comportament ținută, accidental sau invers.

- Natura și intensitatea reacției consumatorului este determinată de contextual diferit al publicității.

Publicitatea șoc creează o intrigă interesantă și captivantă pentru consumatori, formează o imagine exclusivă a brandului, sporește vânzările și profitul . Publicitatea cu un impact șocant puternic poate deveni inacceptabilă și nedorită de către societate, ceea ce conduce la probleme pentru afaceri.

Concluzii

Cercetările existente despre impactul publicității șoc asupra consumatorilor, ne permit să afirmăm că îngrijorarea sporită a societății cu privire la popularitatea publicității șoc rezultă în acutizarea necesității de analiză a motivelor unor reacții atât de diferite a consumatorilor asupra publicității cu impact șocant. Concluzia este că majoritatea cercetărilor recente s-au focusat asupra motivelor șocurilor consumatorilor la publicitate, totuși există o insuficiență de date ce ar confirma trendul dependenței reacțiilor consumatorilor la contextul publicității cu impact șocant.

Analiza efectuată dezvăluie că, în ciuda faptului diferitor termeni întâlniți în literatura științifică, în esență, publicitatea este considerată șocantă din aceleași motive: produsul reclamat sau provocările emoționale utilizate în imagine, adică ceea ce este promovat și cum această reclamă este executată.

Literatura din marketing descrie produsele cu impact șocant ca fiind cele ofensive, jenante și social inacceptabile, cele care nu sunt discutate sau demonstrate public din cauza normelor morale și sociale stabilite în societate. În timp ce analiza provocărilor emoționale șocante disting imagini dezgustătoare, referințe sexuale, blasfemie și obscenitate, vulgaritate și agresiune etc.

Se subliniază că pentru ca publicitatea cu impact șocant nu numai să atragă atenția consumatorilor, dar și să schimbe modalitatea în care aceștia gândesc, trebuie declanșat un impact emoțional foarte puternic. Ca urmare, publicitatea șocantă poate avea un succes major sau să fie foarte dăunătoare. Totul depinde de reacția consumatorului și respectiv de impactul acestuia la ratele pieței. Analizând rezultatele cercetărilor științifice al impactului publicității șocante în contextul comercial, se poate afirma că este mai puțin acceptată de consumatori decât în contextul publicității sociale.

Bibliografie:

1. Jurate Banyte , Kristina Paskeviciute , Ausra Rutelione. Features of shocking advertizing impact on consumers in commercial and social context , Innovative Marketing , Vol. 10, Issue 2, 2014, p.35-47.
2. Barnes J.H., Dotson M.J., An Exploratory Investigation into the Nature of Offensive Television Advertizing, Journal of Advertizing, 19 (3), 1990, p. 61-69.
3. Dahl D.W., Frankenberger K.D., Manchanda R.V. Does It Pay to Shock? Reactions to Shocking and Nonshocking Advertizing Content among University Students, Journal of Advertizing Research, 9, 2003. p. 268-280.
4. Fahy J., Smart D., Pride W., Ferrell O.C. Advertizing sensitive products, International Journal of Advertizing, 14, 2005, p. 231-243.
5. Sabri O., Preliminary investigation of the communication effects of ‘taboo’ themes in advertizing, European Journal of Marketing, 46 (1/2), 2012, p. 215-236.

INDICATORI MACROECONOMICI: INTERPRETĂRI; INTERDEPENDENȚE

GARȘTEA Ala, doctorand, lector superior universitar,
GRIGOR Raisa, doctor, conferențiar universitar,
MAXIMILIAN Silvestru, doctor habilitat, profesor universitar,
Universitatea de Stat din Moldova

Abstract: *Macroeconomic indicators, of an economic system, found in certain interactions as mutual relations. In economic practice they are calculated, usually separately, with different structures. In some cases their real values do not correspond with the values of statistical data. To avoid as far as possible, these gaps in the work proposed macroeconomic indicators are obtained as the result of transformation of the production function variables and their (funds, manpower). The result of those changes is shown in Table 1.*

Changes of the production function for determining economic indicators lack possessing the necessary information on the known parameters. Also it is shown that the evolution of accumulation funds is described by a logistic curve, which is derived equation.

Transformations of the production function and her variables are using to study the issues relating to economic growth. This paper proposes a specific approach, that is studying the problem of balanced growth of the economy. Analyzes the dynamics of the present model of economic growth, are set conditions for long-term equilibrium in the production and use of labor trajectories time evolution of production, funds and labor. The balanced growth of the economy exposed in the paper has a particular character and refers to a developed economy.

Keywords: *economic indicators, production functions*

Datele statistice nu întotdeauna pot fi numite „informații”. Acestea pot deveni „informații” dacă satisfac cinci condiții: (1) –există generator de date; (2) –există consumator de date; (3) –datele sunt veridice, reflectă procesele economice reale; (4) –consumatorul de date are „acces” la recepționarea

acestora; (5) –datele sunt necesare pentru a adopta anumite decizii sociale, economice, demografice, ecologice, politice.

Lipsa a cel puțin a uneia din cele cinci condiții, datele cu griful „secrete”, datele examinate pentru a fi examinate în procesul de studii, didactice nu mai pot fi considerate și „informații”, datele „deformate” în procesele de acumulare a acestora din considerente politice sau din lipsa de profesionalism nu mai pot fi considerate și „informații”. În acest context o importanță deosebită o au modalitățile de stabilire a nivelului de veridicitate a datelor prin calcule suplimentare. Dacă acestea (datele) conțin unele abateri, devieri de la procesele economice reale, apoi important devin metodele de cuantificare a decalajelor, excluderea acestora.

Doar după o analiză complexă a datelor macroeconomice, indicatorii respectivi pot fi considerați informativi, pot fi puși la baza unor analize, decizii la nivelul macroeconomic. Analiza indicatorilor (datelor) macroeconomici poate și trebuie efectuată pornind din interdependența acestora (a indicatorilor).

1. Funcții de producție.

Referindu-ne la teoria creșterii economiei naționale la nivel macro, este necesar de analizat: venitul național; cota-parte din acesta destinată acumulărilor productive; rata creșterii consumului neproductiv; creșterea sau reducerea numărului populației, eficienței, productivității muncii; progresul tehnico-științific, tehnologic, inovațional; eficiența fondurilor de producție; înzestrarea tehnică a muncii, e.t.c. Creșterea economică la nivel macro este influențată de un șir de factori exo, endogeni.

Problema teoriei economice este de a ști, de a determina care sunt, sau care trebuie să fie relațiile sau cum operează simultan acești factori asupra efectelor și viceversa. De cele mai multe ori relațiile dintre multitudinea de factori sunt studiate parțial, separat, întrucât nu se pot lua în considerare toate fenomenele și relațiile economice, sociale, politice, ideologice, care au un caracter aleator în timp. În analizele teoretico-practice economiștii folosesc parametri externi fie neschimbați, fie cu valori cu o largă aproximație; în considerații sisteme parțiale ai căror parametri însumați nu corespund cu cei totali pe întreg sistem. Caracterul aleatoriu al proceselor economice se accentuează cu atât mai mult cu cât sunt abordate studii de previziune pe termen mai îndelungat. Gradul de încredere în prognoze economice scade pe măsura lungimii perioadei analizate, studiate.

Predicția economică pe termen lung trebuie privită ca având un caracter orientativ, fără pretenții de exactitate absolută. Unele din deciziile prezente pot avea efecte multilaterale într-o perioadă viitoare și de aceea se impune cunoașterea desfășurării fenomenelor, proceselor economice într-un viitor cât mai îndepărtat. Viitorul necesită a fi „modelat”. În dependență de orizontul de timp, de gradul de cunoaștere și de posibilitatea modificării viitorului se impun anumite „instrumente” de lucru: ipoteza; prognoza; programul (planul). Primele două etape (prognoza și ipoteza) țin mai mult de strategii, iar „programul” constituie tactica de dezvoltare economică. Creșterea economiei naționale presupune acumulări de fonduri ca un element esențial, definitoriu. În cursul evoluției pe termen lung, acumularea de fonduri per

unitate de timp $\left(\frac{dF}{dt}\right)$ $\left(\frac{dF}{dt}\right)$ este în dependență directă cu volumul fondurilor deja acumulate (F) și cu

volumul fondurilor productive ce trebuie renovate ($F - F_0$), unde F_0 – volumul total de fonduri. În limbajul formalizat această evoluție poate fi exprimată prin ecuația: $\frac{dF}{dt} = AF(F_0 - F)$, (1)

unde A – coeficient de proporționalitate. Am obținut o ecuație diferențială de ordinul întâi cu variabilele F și t , separabilă, soluția căreia este: $\frac{F}{F_0 - F} = e^{AF_0 t} \cdot e^C$ $\frac{F}{F_0 - F} = e^{AF_0 t} \cdot e^C$.

Din condiția $t = 0; F = \bar{F}$ determinăm constanta e^C : $e^C = \frac{\bar{F}}{F_0 - \bar{F}}$ iar $F = \frac{F_0}{1 + \frac{F_0 - \bar{F}}{\bar{F}} e^{AF_0 t}}$

Pentru $t = 0$ din expresia (2) rezultă $F = \bar{F}$ pentru $t \rightarrow \infty$ din expresia (2) rezultă $F = F_0$

Evoluția volumului fondurilor productive exprimate sub forma (2) poate fi exprimată grafic (vezi fig.1).

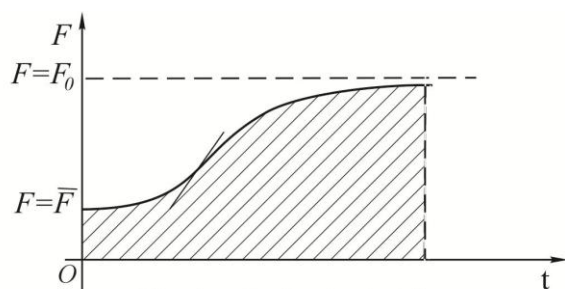

Fig. 1. Curba logistică

În cursul evoluției pe termen lung a economiilor, acumularea de fonduri are loc după o curbă logistică: punctul de inflexiune arată momentul angajării maxime în industrializare. Este dificil de enumerat, în ordinea importanței lor, toți factorii ce contribuie la creșterea economică. Printr-o ipoteză, sau stabilit trei factori generatori ai creșterii economice: forța de muncă (L), fondurile de producție (K) și progresul tehnic. Făcând abstracție de inputul progresului tehnologic, inovațional, tehnic asupra creșterii economice, venitul național notat cu Y , este rezultatul acțiunii a doi factori esențiali: forța de muncă L și capitalul (fondurile de producție) K . Fiecare combinație a factorilor K și L generează o anumită cantitate de producție Y , care se poate scrie sub formă de funcție $Y = F(K, L)$ în care $K > 0; L > 0$, numită funcție de producție. Pornind de la ipoteza că funcția Y este omogenă, asupra ei pot fi aplicate anumite transformări.

(Exemple de funcții omogene, neomogene: $ax^3 + xy^2 + y^3 = f_1$ – funcție omogenă;

$ax^3 + xy + y^3 = f_2$ – funcție neomogenă).

În funcția omogenă $Y = F(K, L)$ împărțim elementele ei (L, K, Y) respectiv la $L \neq 0; K \neq 0; Y \neq 0$.

vom obține o serie de indici, cu anumit sens economic: $\frac{K}{Y} = v$ - cantitatea de fonduri per unitate de venit

național; capital, fonduri specifice (la o unitate); $\frac{Y}{K} = \frac{1}{v}$ - cantitatea de produse finite la o unitate de

capital, de fonduri productive, eficiența, productivitatea capitalului, fondurilor de producție; $\frac{L}{Y} = u$ -

consumul de muncă per unitate de produs final; $\frac{Y}{L} = y = \frac{1}{u}$ - eficiența, productivitatea muncii, volumul

de produse finite per unitate de muncă; $\frac{K}{L} = k$ - fonduri de producție per unitate de muncă; înzestrarea

tehnică a muncii; $\frac{L}{K} = \frac{1}{k}$ - necesarul de forță de muncă per unitate de capital, de fonduri de producție.

Mulțimea de indici, indicatori per unitate poate fi scrisă sub formă de matrice (tabelul 1).

Tabelul 1. Matricea indicatorilor specifici per unitate

Indicatorii/indicatorii	L	K	Y
L	$\frac{L}{L} = 1$	$\frac{K}{L} = k$	$\frac{Y}{L} = y = \frac{1}{u}$
K	$\frac{L}{K} = \frac{1}{k}$	$\frac{K}{K} = 1$	$\frac{Y}{K} = \frac{1}{v}$
Y	$\frac{L}{Y} = u$	$\frac{K}{Y} = v$	$\frac{Y}{Y} = 1$

Cu ajutorul acestor indicatori specifici (tabelul 1) se poate transforma funcția de producție $Y = F(K, L)$:

1. Per unitate de muncă $y = \frac{1}{u} = f(k)$;
2. Per unitate de capital, de fonduri productive $\frac{1}{v} = f(\frac{1}{k})$;
3. Per unitate de produs final $1 = f(v, u)$.

Aceste aspecte permit restabilirea unor date lipsă în baza altor date cunoscute.

Capitalul K și munca L sunt considerate inputuri în sistemul economiei naționale S ; Y - outputul sistemului.(vezi fig.2).

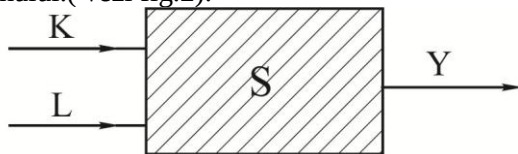

Fig 2. Inputurile, outputul economiei naționale

Să presupunem (în scopul unei analize) că inputurile K și L sunt continuu variabile și continuu substituibile în procesele de producție; funcția Y este o funcție continuă și de două ori derivabilă și în care sunt prezente proprietățile:

$$\frac{\partial Y}{\partial K} = F_K > 0; \quad \frac{\partial Y}{\partial L} = F_L > 0; \quad \frac{\partial^2 Y}{\partial K^2} = F_{KK} < 0; \quad \frac{\partial^2 Y}{\partial L^2} = F_{LL} < 0.$$

Proprietățile funcției de producție pot fi interpretate grafic (vezi fig.3), economic.

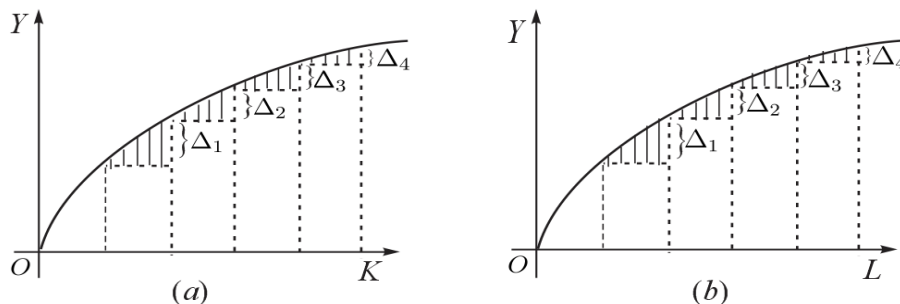

Fig. 3. Proprietățile funcției de producție

Prima unitate de capital contribuie la creșterea produsului finit cu Δ_1 unități; a doua - cu Δ_2 și $\Delta_2 < \Delta_1$; a treia unitate - cu Δ_3 unități de produse finite, $\Delta_3 < \Delta_2$ e.t.c. Fiecare unitate de capital devine mai puțin eficientă decât unitatea precedentă. Eficiența capitalului este în creștere, $\frac{\partial Y}{\partial K} > 0$, însă aceasta este în descreștere relativă, în comparație cu anul precedent, adică $\Delta_2 - \Delta_1 < 0$; $\Delta_3 - \Delta_2 < 0$; $\Delta_4 - \Delta_3 < 0$ e.t.c. (fig. 3 (a)). Similar se întâmplă și cu antrenarea suplimentară în procesul de producție a muncii (fig.3 (b)).

Un sens și o importanță deosebită în procesele de analiză economică o au derivatele de la funcția Y după variabila K , după variabila L : $\frac{\partial Y}{\partial K} = F_K = \varphi$ - eficiența marginală a capitalului, a fondurilor

productive. Antrenarea capitalului în sistemul economic este justificată dacă $\frac{\partial Y}{\partial K} > 0$; antrenarea trebuie

„frânată” doar când $\frac{\partial Y}{\partial K} = 0$; antrenarea este „păguboasă” dacă $\frac{\partial Y}{\partial K} < 0$. Similar, $\frac{\partial Y}{\partial L} = F_L = w$ -

eficiența marginală a muncii. Munca trebuie antrenată în sistemul economic dacă $\frac{\partial Y}{\partial L} > 0$; munca devine deeficientă dacă $\frac{\partial Y}{\partial L} < 0$. Eficiența marginală a capitalului $\frac{\partial Y}{\partial K} = F_K = \varphi$; a muncii $\frac{\partial Y}{\partial L} = F_L = w$ reprezintă „aportul”, unei unități de capital, de muncă la crearea produsului finit.

În sistemul economic S capitalul constituie K unități, munca - L unități, deci

$$Y = \frac{\partial Y}{\partial K} \cdot K + \frac{\partial Y}{\partial L} \cdot L = F_K \cdot K + F_L \cdot L = \varphi \cdot K + w \cdot L,$$

unde φ și w pot fi considerate costul capitalului, costul (remunerarea) muncii. Parametrii φ și w pot fi interpretați geometric (vezi fig.4).

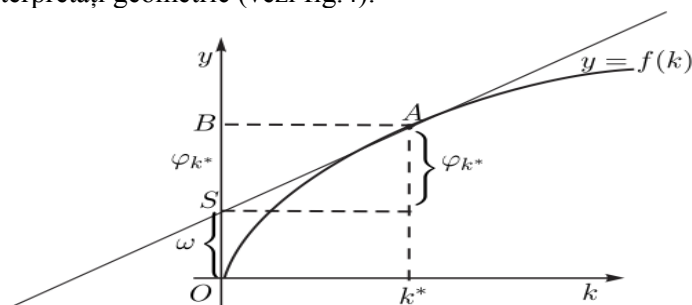

Fig. 4. Eficiența marginală a capitalului (φ_{k^*}), a muncii (φ_k)

În sistemul cartezian koy , pe linia $y = f(k)$, punctul A arată poziția optimă a producției (φ).

Din fig.4 $\varphi = \frac{SB}{BA} = \frac{SB}{k^*}$ de unde $SB = \varphi k^*$ - reprezintă partea de output adusă de eficiența marginală a fondurilor per capital $OB - SB = w$ - reprezintă partea de output adusă de productivitatea marginală a muncii per capital.

Deci poziția y este divizată în două componente de bază φk^* și w .

Creșterea capitalului cu ΔK , a muncii cu ΔL vor asigura o creștere a venitului național cu ΔY , adică $\Delta Y = \frac{\partial Y}{\partial K} \Delta K + \frac{\partial Y}{\partial L} \Delta L$.

Antrenarea capitalului, a muncii în sistemul economic este justificată până când $\Delta Y > 0$. Dacă $\Delta Y = 0$ antrenarea suplimentară cu ΔK , cu ΔL vor genera doar pierderi, deci $\frac{\partial Y}{\partial K} \Delta K + \frac{\partial Y}{\partial L} \Delta L = 0$.

Sau $\frac{\partial Y}{\partial K} \Delta K = -\frac{\partial Y}{\partial L} \Delta L$ sau $\frac{\partial Y}{\partial K} : \frac{\partial Y}{\partial L} = -\frac{\Delta L}{\Delta K}$, care reprezintă elasticitatea de substituție reciprocă între capital și muncă. Cu cât raportul forței de muncă (w) către fondurile de producție va fi mai sensibil la modificările relative, cu atât nivelul de substituție devine mai justificat.

Să analizăm schimbările proporționale ale factorilor de producție, utilizând funcția de producție Cobb-Douglas $Y = K^\alpha L^\beta$ (3)

Dacă schimbăm volumul capitalului K și cantitatea de muncă L de același număr de ori, de exemplu, de λ ori, atunci se va schimba și outputul din Y în Y_1 : $Y_1 = (\lambda K)^\alpha (\lambda L)^\beta = \lambda^{\alpha+\beta} K^\alpha L^\beta = \lambda^{\alpha+\beta} Y$ (4)

Deci creșterea, de exemplu, a factorilor de producție K și L de λ ($\lambda > 1$) ori va genera creșterea volumului produsului finit, outputului, de $\lambda^{\alpha+\beta}$ ori. În dependență de calitatea factorilor de producție, de nivelul tehnico - științific, inovațional, schimbările respective pot genera trei cazuri. Situațiile posibile pot fi interpretate în modul următor:

(a) - Factorii de producție K și L au fost majorați de λ ori, iar volumul produsului final Y_1 sa majorat de $\lambda^{\alpha+\beta}$ ori, $\lambda^{\alpha+\beta} > \lambda$ pentru $\alpha + \beta > 1$. Astfel de situații pot fi întâlnite în cazurile când creșterile volumului capitalului, cantității de muncă sunt însoțite de creșteri „calitative”, eficiente, inovaționale. Pentru $\alpha + \beta > 1$ elasticitatea producției în raport cu factorii de producție K și L este mai mare decât 1, adică $E_K(Y) > 1$; $E_L(Y) > 1$,

Factorii K și L au un randament crescător.

(b) - Factorii de producție K și L au fost majorați de λ ori; outputul, volumul produsului final sa majorat tot de λ ori. În activitățile productive au fost antrenate mijloace de producție, capital, forță de muncă de aceeași „calitate”. Antrenarea resurselor, în acest caz, reprezintă o extindere a sistemului de producție cu același nivel de productivitate, eficiență. Dezvoltarea extensivă a economiei, în principiu, este „barată”, de volumul limitat, de disponibilul limitat, al factorilor de producție. Elasticitatea produsului final Y în raport cu factorii K și L este egală cu 1, adică

$E_K(Y) = 1$; $E_L(Y) = 1$, factorii K și L au un randament constant.

(c) - Factorii de producție K și L au fost majorați de λ ori, iar, în rezultat, volumul produsului final sa redus de $\lambda^{\alpha+\beta}$ ori, $\lambda^{\alpha+\beta} < \lambda$ pentru $\alpha + \beta < 1$. Astfel de situații pot fi întâlnite în cazurile, de exemplu, a utilizării excesive a chimicalelor în calitate de îngrășăminte; a utilizării, pentru renovare a capitalului cu mijloace de producție moral depășite e.t.c.

Parametrii α și β pot fi interpretați, utilizând formula determinării elasticității. Efectuînd transformările de rigoare conform formulei elasticității obținem: elasticitatea funcției Y în raport cu variabila K , adică: $E_K(Y) = \alpha$, respectiv $E_L(Y) = \beta$.

Așadar, majorarea capitalului cu 1%, va genera creșterea volumului produsului final Y cu α %. Analog, majorarea muncii cu 1%, conduce la majorarea outputului Y cu β %.

CONCLUZII

Indicatorii macroeconomici, acumulați de către structurile oficiale de evidență statistică, fiind în anumită interdependență, nu pot fi puși la dispoziția analizelor, cercetărilor științifice, personalului didactic, tineretului studios, etc cu diverse abateri, decalaje, „deformări”. Aceștea (indicatorii macroeconomici) preventiv trebuie supuși unor „testări”, verificări, sunt sau nu menținute interdependențele respective dintre aceștea. Este dificil de enumerat cazurile unde deciziile sunt luate în baza valorilor indicatorilor macroeconomici, însă nici nu este cazul să determinăm toate situațiile posibile. Cert este faptul că indicatorii macroeconomici, atunci când sunt utilizați fără a fi supuși unei „purificări”, și deciziile respective vor deveni dubioase, inutile, deeficiente. Deci, structurile de evidență statistică, „generatorii” de date trebuie să fie dotați cu metodici de stabilire a nivelului de veridicitate a indicatorilor macroeconomici. Nu sunt secunde nici interpretările economice, geometrice ale indicatorilor macroeconomici. Rata de creștere a unora (a fondurilor de producție), de descreștere a altora (a muncii din sfera productivă) pot determina creșterea eficienței utilajelor, înzestrarea optimă a muncii cu tehnici de producție, nivelul de creștere eficientă a economiei în ansamblu.

Bibliografie:

1. Балашевич В. А. *Математические методы в управлении производством.* - Минск: Вышэйшая школа, 1986.- 336с.
2. Дадаян В. С. *Экономико-математическая модель как инструмент долгосрочного прогнозирования народного хозяйства.* - Вопросы Экономики, 9/1971.
3. Гранберг А. У. *Динамические модели народного хозяйства.* - Москва, 1985.
4. Iancu A. *Metode de creștere economică și de optimizare a corelației dintre acumulare și consum.* București, 1974.
5. Терехов Л. К. *Экономико-математические методы.* - Москва, 1975.

PROBLEMATICA ADMINISTRĂRII EFICIENTE A RESURSELOR UMANE ÎN ORGANIZAȚIILE DIN REPUBLICA MOLDOVA

BÎRCĂ Alic, doctor, conferențiar universitar,
Academia de Studii Economice a Moldovei

Abstract: *This article addresses the problems that are faced by domestic organizations concerning efficient human resources management. Thus, the main causes that lead to carrying out an inadequate to current rigors human resource management were identified. Likewise, the shortage of specialists in human resources needed by organizations in the Republic of Moldova is demonstrated. Because of this fact, people who do not have the necessary studies or professional competences are employed in this sphere of activity. In order to conduct an efficient human resources management, personnel specialists must take on multiple roles, fact that rarely happens in organizations in the Republic of Moldova.*

Trecerea de la sistemul centralizat la cel al economiei concurențiale a condus la neglijarea organizării și administrării muncii atât la nivel macro, cât și microeconomic. Lipsa de implicare, ca rezultat al incertitudinii create la etapa respectivă, precum și titulatura de „cadrovic” pe care și-au însușit-o de-a lungul timpului specialiștii în domeniul resurselor umane, mai degrabă involuntar decât voluntar, a marginalizat, într-un fel sau altul, valoarea sau semnificația acestei subdiviziuni în cadrul organizațiilor autohtone. Marginalizarea acestei subdiviziuni, în general, și a specialiștilor de resurse umane, în special, din partea managementului superior al organizațiilor autohtone a condus la considerarea acestora ca specialiști „de mâna a doua”, fără posibilitatea de a lua decizii importante în materie de personal.

Politica inadecvată în materie de resurse umane, promovată pe parcursul anilor de managementul superior al organizațiilor, a condus la crearea unei atitudini rezervate față de această categorie de specialiști care, cu regret, persistă și în zilele noastre. Ca rezultat, în subdiviziunile de personal ale organizațiilor autohtone au activat și mai activează persoane la întâmplare, care nu aveau sau nu au o pregătire profesională în domeniul managementul resurselor umane.

Cele expuse mai sus sunt „alimentate” și de înșiși specialiștii și managerii de resurse umane, care consideră că își desfășoară activitatea profesională în cadrul unei funcțiuni auxiliare a organizației/ Această nu înseamnă că pot rămâne indiferenți față de responsabilitatea de a contribui la dezvoltarea și respectarea valorilor de bază ale organizației, în concordanță cu propriile valori referitoare la modul cum trebuie gestionate resursele umane în cadrul organizației.

În afară de aceasta, în majoritatea organizațiilor autohtone deciziile esențiale referitoare la angajați au fost și sunt luate în continuare de managerii superiori, ceea ce a condus la desconsiderarea atât a funcțiunii, cât și a managerilor de resurse umane. În aceste condiții, mandatul specialiștilor și managerilor de resurse umane s-a rezumat la îndeplinirea unor sarcini rutiniere de întreținere a sistemelor, cum ar fi recrutarea și selecția angajaților auxiliari și a muncitorilor, precum și ținerea evidențelor acestora. Faptul că managerii de resurse umane nu erau prezenți atunci când se luau decizii importante pentru organizație demonstrează că problemele de personal au fost condamnate, în mod inevitabil, la un statut secundar.

De-a lungul timpului, activitățile specifice managementului resurselor umane din cadrul organizațiilor autohtone au avut mai mult un caracter normativ-juridic. Datorită dezvoltării economiei concurențiale și al pătrunderii pe piața autohtonă a mai multor companii străine care au venit cu noi strategii, politici și proceduri de personal, în ultimii ani, în mai multe organizații autohtone se observă o remodelare a managementului resurselor umane. Astfel, activitățile specifice managementului resurselor umane trec sau au trecut deja de la problemele tradiționale de personal, adică cele de natură normativ-metodologică și de asigurare juridică a managementului personalului, la cele ancorate în managementul propriu-zis al resurselor umane. În aceste condiții, subdiviziunile de personal sunt obligate să perfecționeze în permanență sistemul managerial al resurselor umane și să identifice noi forme de interrelații cu managerii subdiviziunilor organizaționale, precum și cu reprezentanții sindicatelor din cadrul organizațiilor sindicalizate. Totodată, în procesul de reconfigurare a subdiviziunilor de resurse umane ar trebui să se insiste pe două dimensiuni: informatizarea activităților din domeniul resurselor umane în vederea sporirii eficienței subdiviziunii respective, precum și remodelarea infrastructurii managementului resurselor umane prin descentralizarea și partajarea responsabilităților între specialiștii subdiviziunii de resurse umane și managerii subdiviziunilor organizaționale.

În prezent, în Republica Moldova se atestă o penurie de specialiști în domeniul managementului resurselor umane atât din punct de vedere cantitativ, cât și calitativ. Deficitul de specialiști în domeniul resurselor umane din punct de vedere cantitativ este cauzat de numărul redus de tineri instruiți în acest domeniu de activitate din partea instituțiilor superioare de învățământ. Or, în prezent, formarea profesională a specialiștilor în domeniul managementului resurselor umane la ciclul I Licență are loc doar în cadrul Academiei de Studii Economice a Moldovei. Luând în considerație cerințele impuse la diferite etape de dezvoltare a economiei, conținutul programelor de formare profesională a specialiștilor în domeniul resurselor umane a suferit modificări substanțiale. Astfel, putem constata că în perioada economiei centralizate, accentul în ceea ce privește instruirea specialiștilor în acest domeniu de activitate era pus mai mult pe latura tehnico-organizatorică a muncii. Ulterior, prin trecerea la sistemul economiei concurențiale, s-au schimbat esențial activitățile din domeniul managementului resurselor umane.

În urma analizei datelor statistice cu privire la numărul persoanelor instruite în domeniul managementului resurselor umane, constatăm că acesta nu acoperă necesarul de specialiști pentru organizațiile autohtone.

Astfel, am luat anul 1978 drept bază inițială de calcul a numărului specialiștilor în domeniul managementului resurselor umane, deoarece am considerat că anume absolvenții acestui mai pot fi persoane active pe piața muncii. În această perioadă au fost instruiți 1646 de specialiști în domeniul managementului resurselor umane. Cea mai mare parte dintre aceștia, adică 1177 de persoane, au fost instruiți în condițiile economiei centralizate, când valorile și prioritățile în materie de resurse umane erau altele, diferite de cele caracteristice economiei concurențiale. La fel, putem constata că doar 110 tineri au absolvit programul de masterat „Managementul resurselor umane”, ceea ce este insuficient față de cerințele actuale. Dacă raportăm numărul specialiștilor activi care au studii în domeniul managementului resurselor umane la numărul total de întreprinderi din Republica Moldova putem observa cu lejeritate că aceștia nici pe departe nu acoperă necesarul din punct de vedere cantitativ.

Luând în considerație cele menționate, putem constata că insuficiența de specialiști în domeniul managementului resurselor umane face ca pe posturile de muncă aferente acestui domeniu să fie angajate persoane care nu dețin studiile, dar și competențele profesionale necesare. Mai mult decât atât, trebuie luate în considerație organizațiile și instituțiile din sectorul bugetar care, la fel, dispun de subdiviziuni de personal și au nevoie de specialiști în domeniul managementului resurselor umane. Aceasta face ca, la nivelul economiei naționale, penuria de specialiști în domeniul resurselor umane să fie cu mult mai mare.

Indiferent de postul ocupat în cadrul subdiviziunii de resurse umane, specialiștii în cauză trebuie să aibă o formare profesională inițială pentru a putea realiza cu succes sarcinile și obligațiunile de muncă aferente acestui domeniu. Spre exemplu, în Franța, formarea profesională inițială a devenit un criteriu esențial pentru angajare în subdiviziunea de resurse umane (Tabelul 1).

Tabelul 1. Formarea profesională și angajarea specialiștilor în domeniul resurselor umane în Franța

Nivelul de formare profesională	Actul de studii	Angajări
Bac + 2	Diplomă: - Asistent manager. - Asistent în gestiune. - Gestiunea întreprinderilor.	- Asistent Resurse Umane. - Administrare Salarii. - Administrare personal.
Bac + 3	Diplomă de Licență: - Managementul resurselor umane. - Economie/Management. - Administrare Economică și Socială.	- Asistent RU și relații sociale. - Asistent Salarii. - Asistent Salarii și Administrarea personalului. - Monitorizarea ocupării și formării profesionale.
Bac + 5	Diplomă de master: - Managementul Resurselor Umane. - Managementul Întreprinderii. - Administrarea Afacerilor .	- Responsabil relații sociale. - Responsabil de recrutare. - Asistent instruire profesională. - Manager Resurse Umane. - Director Resurse Umane

Sursa: [5; p. 25]

După cum se observă din *Tabelul 1*, în Franța există diferite alternative de formare profesională pentru a putea activa în domeniul resurselor umane, pornindu-se de la studiile la nivel de colegiu și finalizând cu cele de masterat care le permite însușirea unui set de competențe profesionale.

Diversitatea competențelor profesionale deținute de managerii și specialiștii de resurse umane le permit acestora asumarea unor roluri în procesul de exercitare a sarcinilor și responsabilităților de muncă. În opinia cercetătorului englez J. Storey, specialiștii de resurse umane îndeplinesc două roluri: **reactiv și proactiv** [1; p. 85]. Rolul reactiv presupune că specialiștii de resurse umane nu fac altceva decât să presteze un serviciu pentru satisfacerea nevoilor clienților interni (manageri de execuție și angajați).

În același timp, rolul proactiv presupune că specialiștii de personal elaborează strategii integrate de resurse umane, intervin, inovează, acționează în calitate de consultanți interni și se oferă să asigure consultanță pe probleme referitoare la respectarea valorilor și principiilor organizaționale. O abordare proactivă presupune că specialiștii de RU doresc să inoveze, prin introducerea de procese și proceduri noi, cu ajutorul cărora aceștia consideră că vor putea spori eficacitatea organizației.

Pe de altă parte, cercetătorul englez în domeniu, P. Reilly, menționează mai multe roluri pe care le poate avea specialistul de RU (*Figura 1*).

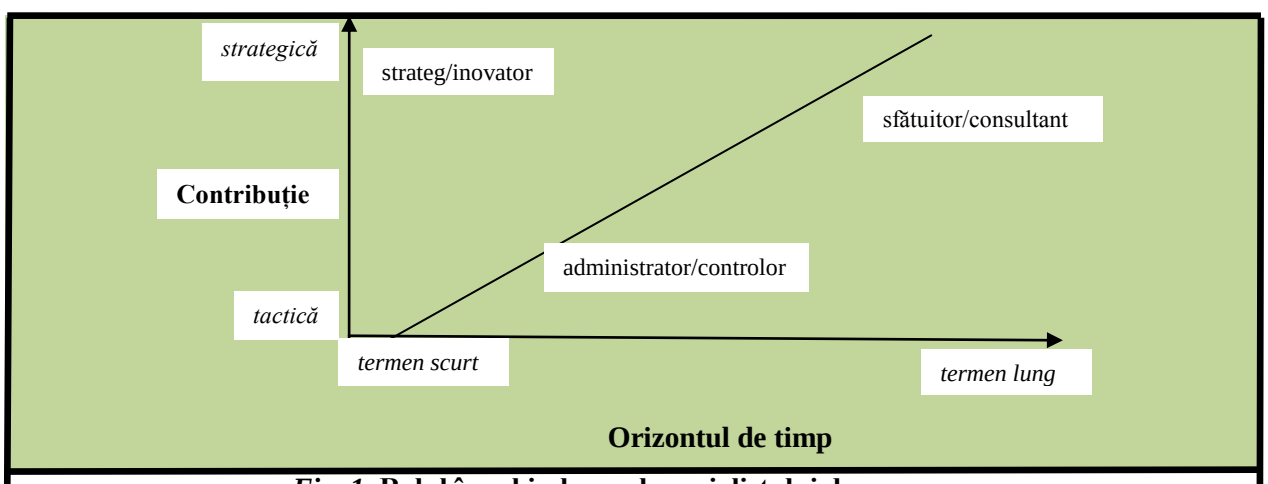

Fig. 1. Rolul în schimbare al specialistului de resurse umane

Sursa: [1; p. 89].

În opinia cercetătorului englez P. Reilly, rolul de *strateg/inovator* este de a aduce o contribuție strategică pe o perioadă îndelungată de timp. Rolul de *administrador/controlor* aduce o contribuție tactică, pe termen scurt, în timp ce rolul de *sfătuitor/consultant* se plasează între cele două roluri.

În prezent, conform Clasificatorului Ocupațiilor din Republica Moldova există o multitudine de posturi manageriale și de specialitate în domeniul resurselor umane. În *Tabelul 2* sunt prezentate atât posturile manageriale, cât și cele de specialitate existente în cadrul organizațiilor din Republica Moldova.

Tabelul 2. Ocupațiile în domeniul resurselor umane existente în organizațiile din Republica Moldova

N. o.	Grupe ocupaționale	Codul ocupației	Titlul ocupației
Organizații din economia reală			
Ocupații manageriale			
1.	Grupa I	121201	Director resurse umane
2.		121202	Manager (în servicii de personal, pregătirea personalului și alte relații de muncă)
3.		121203	Șef oficiu teritorial de consultație profesională
4.		121204	Șef secție resurse umane
5.		121205	Șef serviciu resurse umane
Ocupații de specialitate			
6.	Grupa II	214906	Evaluator/auditor riscuri profesionale
7.		214931	Normator
8.		214936	Specialist securitatea și sănătatea în muncă (lucrător desemnat)
9.		242301	Analist piața muncii

10.		242302	Consilier (ghidare în carieră)
11.		242304	Consultant condiții de muncă
12.		242305	Specialist în formare
13.		242306	Specialist în recrutare
14.		242307	Specialist în relații de muncă
15.		242308	Specialist pe problemele recrutării și încorporării
16.		242309	Specialist resurse umane
17.		242310	Specialist serviciu personal
18.		242311	Specialist sisteme de calificare
19.		242401	Administrator de formare
20.		242402	Consultant îndrumare și orientare profesională
21.		242403	Evaluator de competențe profesionale
22.		242406	Inginer pentru pregătirea cadrelor
23.		263112	Economist muncă
24.		263410	Psiholog psihologia muncii și organizațională
Instituții publice			
25.		2423	Specialist în domeniul resurselor umane și de personal
26.		2424	Specialist în formarea și dezvoltarea personalului
27.	Grupa III	4313	Funcționar în domeniul salarizării
28.		4416	Funcționar în domeniul resurselor umane

Sursa: Elaborat de autor în baza CORM.

După cum rezultă din *Tabelul 2*, în Clasificatorul Ocupațiilor din Republica Moldova există 28 de ocupații aferente managementului resurselor umane. Din acestea, 5 ocupații sunt cu caracter managerial. Deci, ar fi oportun ca titularii acestor posturi să dețină studii superioare de Masterat, conform procesului de la Bologna, sau să fie persoane cu experiență în domeniul managementului resurselor umane. Urmează 21 de ocupații specializate aferente managementului resurselor umane, pentru ocuparea cărora sunt necesare studii superioare de Licență în domeniul respectiv. Potrivit Clasificatorului Ocupațiilor din Republica Moldova, în cea de-a treia grupă de meserii sau profesii pot fi antrenate persoane care au studii medii de specialitate.

Potrivit Clasificatorului Ocupațiilor din Republica Moldova, managerii în domeniul resurselor umane planifică, conduc și coordonează politicile privind personalul, relațiile industriale și activitățile de securitate și sănătate în muncă ale organizației. De asemenea, managerii de resurse umane elaborează și implementează strategiile generale și sectoriale în materie de personal. În același timp, specialiștii în domeniul resurselor umane furnizează servicii legate de politicile de personal: recrutarea și selecția candidaților, instruirea și dezvoltarea profesională a personalului, elaborarea fișelor de post, elaborarea normelor și normativelor de muncă, analiza ocupațională, orientarea profesională, dezvoltarea carierei, evaluarea performanțelor, recompensarea personalului, securitatea și sănătatea angajaților, anticiparea necesarului de resurse umane, elaborarea și implementarea sistemelor de dezvoltare a carierei profesionale, asigurarea șanselor egale tuturor angajaților etc.

Totodată, observăm că în Clasificatorul Ocupațiilor din Republica Moldova nu se regăsesc ocupații referitoare la evaluarea performanțelor profesionale ale angajaților sau salarizarea personalului. Aceasta nu înseamnă că în unele organizații din Republica Moldova nu se efectuează evaluarea performanțelor sau persoanele preocupate de această activitate apar sub altă titulatură în Clasificatorul Ocupațiilor din Republica Moldova. Aceeași situație este valabilă și în cazul salarizării personalului. Or, în multe organizații, există specialiști care se ocupă de salarizarea angajaților, doar că postul sau posturile lor se află nu în subdiviziunea de resurse umane, ci în alte subdiviziuni ale organizației, cum ar fi cea de contabilitate sau departamentul financiar. De asemenea, analizând ocupațiile prezentate în Clasificatorul Ocupațiilor din Republica Moldova, putem constata că în unele organizații autohtone există ocupații („Normator” sau „Economist muncă”), caracteristice sistemului economiei planificate, dar care se mai păstrează și în prezent. Aceasta ne relevă faptul că în organizațiile respective încă nu a fost realizat procesul de restructurare a funcțiunii de resurse umane. Totodată, ocupația de „Normator” poate fi redenumită în „Analist muncă”, cu un conținut mult mai vast, incluzând activitatea de proiectare, analiză și reproiectare a posturilor din cadrul organizației.

Concluzii

Managementul resurselor umane trebuie să constituie un domeniu prioritar pentru organizațiile din Republica Moldova, deoarece angajații sunt acei care pot aduce plusvaloare organizației și contribui la asigurarea competitivității acesteia nu doar la nivel național, ci și internațional. În contextul integrării Republicii Moldova în spațiul european, managementul resurselor umane din organizațiile autohtone va trebui să facă față noilor provocări impuse de exigențele aplicate la nivelul Uniunii Europene.

Multitudinea de probleme cu care se confruntă, în prezent, organizațiile autohtone în materie de personal se datorează existenței unei penurii de specialiști în domeniul dat. În ultimii ani, numărul specialiștilor instruiți în domeniul managementului resurselor umane a fost insuficient față de necesarul existent în acest domeniu. Lipsa specialiștilor în managementul resurselor umane a determinat mai multe organizații din Republica Moldova să angajeze persoane a căror cunoștințe și competențe profesionale nu corespund acestui domeniu.

Bibliografie:

1. Armstrong, M. Managementul resurselor umane manual practic. București: CODECS. 2003.
2. Bîrcă, A. Managementul resurselor umane. Chișinău: Editura ASEM. 2005.
3. Bournois, F. et d'autre. RH: Les meilleures pratiques. Paris: Edition d'Organisation EYROLLES. 2007.
4. Cohen-Haegel, A. Toute la fonction Ressources Humaines 2ème édition. Paris: Dunod. 2010.
5. Guillot-Soulez, C. La gestion des ressources humaines. Paris: Gualino éditeur. 2013. 272p.
6. Nicolescu, O. Managerii și managementul resurselor umane. București: Editura Economică. 2004.
7. Ordinul Ministrului Muncii, Protecției Sociale și Familiei cu privire la aprobarea Clasificatorului ocupațiilor din Republica Moldova (CORM 006-14). În: Monitorul Oficial, nr. 120 – 126 din 23. 05. 2014.
8. Panczuk, S., Point, S. (2008). Enjeux et outils du marketing RH. Paris: Édition d'Organisation Groupe Eyrolles..
9. Torrington, D., Hall, L. Human Resource Management. Pretince Hall Europe. 1998.

RELAȚIILE CONTROLULUI INTERN CU AUDITUL

BÎRCĂ Aliona, doctorand,
Universitatea "Alexandru Ioan Cuza" din Iași

Abstract: *The concepts of audit and control are very often confused. The investigation of control system elements leads us to assert that there are some similarities between audit and control. The audit occurred in order to create confidence that financial statement data objectively reflect economic reality, and are prepared in accordance with laws and regulations in force. The history of audit is more recent than the accounting one, and designates all varied forms of control exercised within the enterprise. US Sarbanes Oxley Act of 2002 marked significant changes in this respect. Top and middle management is obliged to implement new control procedures, in order to ensure that the objectives are achieved consistent with the strategies of the entity and performance targets.*

Controlul intern, în viziunea auditului extern, este privit ca un proces conceput, implementat și menținut de către persoanele însărcinate cu guvernarea, conducere și alte categorii de personal cu scopul de a furniza o asigurare rezonabilă privind îndeplinirea obiectivelor unei entități cu privire la credibilitatea raportării financiare, eficiența și eficacitatea operațiunilor și conformitatea cu legile și reglementările aplicabile¹. Călăuză auditorului în înțelegerea mediului entității, controlul cel mai relevant

¹ Manual de standarde internaționale de audit și control de calitate. Codul etic al profesioniștilor contabili. Federația Intern. a Contabililor (IFAC). – Ch. : Moldpres, Combinatul Poligrafic-2012, Monitorul Oficial, ediție specială ; anul 19, ISA 315, punctul 4 litera c.

se consideră acel în care se combină verificarea situațiilor financiare cu alte controale în funcție de raționamentul profesional al auditorului.

O înțelegere a controlului intern ajută auditorul în identificarea tipurilor potențiale de denaturări și a factorilor care afectează riscurile de denaturări semnificative, precum și la stabilirea naturii, plasarea în timp și amploarea procedurilor de audit următoare. Pentru o mai bună înțelegere a controlului intern, ISA 315 " Identificarea și evaluarea riscurilor de denaturare semnificativă prin înțelegerea entității și a mediului său" prezintă patru secțiuni, după cum urmează:

❑ *Natura generală și caracteristicile controlului intern:* credibilitatea raportării financiare a entității, eficiența și eficacitatea operațiunilor acesteia, conformitatea sa cu legile și reglementările aplicabile;

❑ *Controalele relevante pentru audit:* pragul de semnificație, semnificația riscului aferent, mărimea entității, natura activității entității, modalitatea de organizare și forma de proprietate, diversitatea și complexitatea operațiunilor entității, dispozițiile legale și de reglementare aplicabile, circumstanțele și componentele aplicabile ale controlului intern, natura și complexitatea sistemelor care fac parte din controlul intern al entității, măsurile și modul de previne sau corectare a denaturărilor semnificative;

❑ *Natura și amploarea înțelegerii controalelor relevante:* interogarea personalului entității, observarea aplicării controalelor specifice, inspectarea documentelor și rapoartelor, urmărirea tranzacțiilor prin intermediul sistemului informațional relevant pentru raportarea financiară;

❑ *Componentele controlului intern.*

ISA 315 " Identificarea și evaluarea riscurilor de denaturare semnificativă prin înțelegerea entității și a mediului său" prevede aceleași componente ale controlului intern ca și Comitetul de Sponsorizare a Organizațiilor Comisiei Treadway.

Auditorul în evaluarea **mediul de control** trebuie să țină cont de următoarele elemente: comunicarea și aplicarea integrității și valorilor etice, asumarea competențelor, filozofia și stilul de lucru al conducerii, structura organizațională, atribuirea autorităților și responsabilităților, politicile și practicile de resurse umane.

Evaluarea riscurilor de către auditor în scopul raportării financiare se referă la evaluarea atitudinii conducerii față de cadrul de raportare financiară aplicabil entității. Circumstanțele generatoare de riscuri sunt următoarele: *modificările mediului de reglementare sau de lucru, personalul nou angajat, sistemele informaționale noi sau actualizate, modele de afaceri, produse, sau activități noi, restructurările activității corporative, extinderea activității în străinătate, prevederile contabile noi.*

În categoria **activităților de control** relevante pentru un audit pot fi incluse următoarele politici și proceduri: *analiza performanțelor, procesarea informațiilor, controalele fizice, segregarea sarcinilor.* Segregarea sarcinilor presupune procesul de atribuire a responsabilităților privind autorizarea tranzacțiilor, înregistrarea tranzacțiilor și menținerea custodiei activelor către diferite persoane ¹.

Evaluarea și revizuirea performanțelor financiare a entității constituie unul din obiectivele auditului financiar, dar nu trebuie confundate cu monitorizarea controalelor. Performanțele vizează măsura în care rezultatele afacerii îndeplinesc obiectivele stabilite de management, iar monitorizarea controalelor supraveghează derularea eficientă a controlului intern. Remarcăm faptul că în anumite situații, indicatorii de performanță furnizează, informații care îi permit conducerii să identifice deficiențele controlului intern. Sursele de informații interne utile în evaluarea și revizuirea performanței se referă la:

- ❑ Indicatorii principali de performanță financiară și non-financiară și principalele ponderi, tendințe și statistici operaționale;
- ❑ Analizele performanțelor financiare în fiecare perioadă;
- ❑ Bugetele, previziunile, analiza variației, informații pe segmente și rapoarte pe divizie, departament sau alte niveluri ale performanței;
- ❑ Evaluări ale performanțelor angajaților și politici de compensare prin stimulente;
- ❑ Comparatii ale performanței unei entități cu cele ale concurenților.

Informațiile externe necesare în evaluarea și revizuirea performanțelor se referă la: rapoartele analiștilor și rapoartele agențiilor de rating pentru credite. Evaluarea performanțelor ajută auditorul la determinarea riscului de denaturare din situațiile financiare. De exemplu, dacă entitatea a înregistrat o

¹ Op. cit., ISA 315, anexa 1, punctul 3

creștere mare a profitului în comparație cu alte entități din același domeniu de activitate, combinată cu alți factori precum acordarea de bonusuri sau stimulente unor angajați pe baza performanței, pot indica potențialul risc de influență a conducerii în întocmirea situațiilor financiar.

Evaluările performanțelor, externe sau interne, creează presiuni asupra entității. Aceste presiuni, la rândul lor, pot motiva conducerea să ia măsuri pentru creșterea performanței în afaceri sau pentru a denatura situațiile financiare. În consecință, o înțelegere a performanței entității ajută auditorul să analizeze măsura în care presiunile pentru atingerea standardelor de performanță pot avea drept rezultat acțiuni ale conducerii care sporesc riscurile de denaturare semnificativă, inclusiv cele cauzate de fraudă ¹.

Auditul intern are rolul de a ajuta entitatea în îndeplinirea obiectivelor sale prin aducerea unei valori adăugate părților interesate și contribuie la eficacitatea și eficiența proceselor de guvernare, managementul riscului și control. Auditul intern examinează controlul, printr-o manieră sistemică, în același context cu auditul extern alături de guvernarea corporativă și managementul riscurilor.

Standardul de audit intern 2100 " Tipul activității " stipulează că activitatea de audit intern trebuie să evalueze caracterul adecvat și eficacitatea controalelor stabilite ca răspuns la riscurile privind guvernarea organizației, operațiunile și sistemele informaționale, din următoarele puncte de vedere:

- Îndeplinirea obiectivelor strategice ale organizației;
- Fiabilitatea și integritatea informațiilor financiare și operaționale;
- Eficacitatea și eficiența operațiunilor și programelor;
- Protejarea activelor; și
- Conformitatea cu legi, regulamente, politici, proceduri și contracte (SAI 2100, 2130A1).

Glosarul Standardelor de audit intern include mai multe noțiuni legate de control, și anume : control, control adecvat, procesele de control, controalele privind tehnologia informației. Definiția controlului se apropie de definiția proceselor de control și reprezintă o sursă de inspirație pentru controalele privind tehnologia informației și controlul adecvat (tab. 1)

Tabelul 1. Terminologia controlului în viziunea auditului intern

Control	Orice măsură luată de conducere, consiliu și alte părți pentru a gestiona riscurile și a crește probabilitatea ca obiectivele și scopurile stabilite să fie atinse. Conducerea planifică, organizează și supraveghează realizarea de acțiuni suficiente pentru a furniza o asigurare rezonabilă privind atingerea obiectivelor și scopurilor
Procesele de control	Politicile, procedurile (atât manuale cât și automate), precum și activitățile care fac parte din cadrul de control, concepute și aplicate pentru a asigura că riscurile sunt cantonate sub nivelul pe care organizația este dispusă să îl accepte.
Control adecvat	Este realizat dacă conducerea l-a planificat și organizat (proiectat) într-o manieră care furnizează o asigurare rezonabilă că riscurile organizației au fost gestionate eficace și că obiectivele și scopurile organizației vor fi atinse în mod eficient și economic.
Controale privind tehnologia informației	Instrumente de control/Controale care sprijină managementul și guvernarea organizației și furnizează controale generale și tehnice asupra infrastructurii tehnologiei informației, cum ar fi aplicații, informații, infrastructură și personal

Sursa : Glosar din Standardele Internaționale pentru Practica Profesională a Auditului Intern, © Institutul Auditorilor Interni, revizuit octombrie 2012.

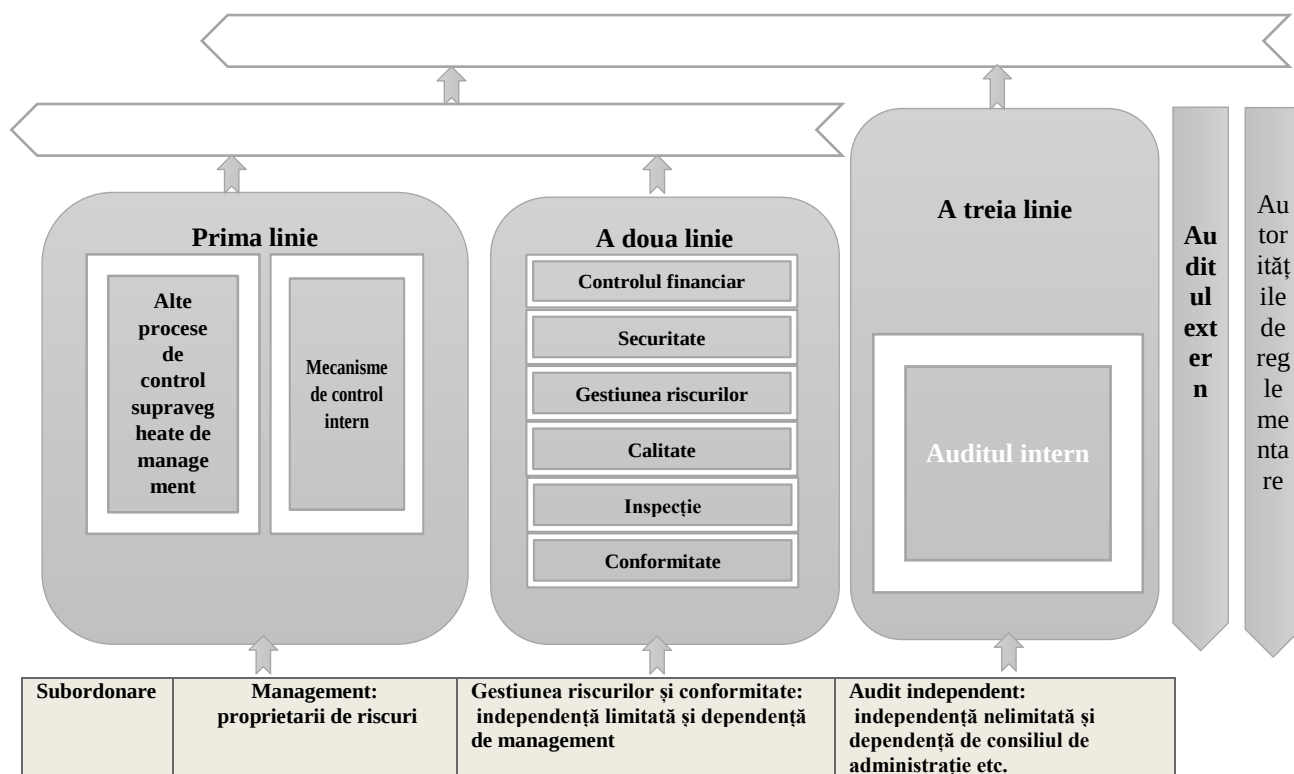
Mediul de Control este inclus și el în acest glosar, dar spre deosebire de ISA 315 nu include și celelalte componente ale sistemului de control intern specifice Cadrului COSO 2013. Caracterizat prin atitudinea și acțiunile consiliului și managementului cu privire la importanța controlului în cadrul organizației. Furnizează disciplină și structuri pentru îndeplinirea obiectivelor generale ale sistemului de control intern. Mediul de control include următoarele elemente care au unele atribuții cu Cadrului COSO 2013 într-o manieră simplificată, și anume :

- Integritatea și valorile etice;
- Abordarea managementului în luarea deciziilor și stilul de conducere;
- Structura organizatională;
- Delegarea autorității și responsabilității;
- Politicile și practicile de resurse umane ;

¹ Op. cit., ISA 315, A 36, A 38, A 40

Competența personalului¹.

Institutul Auditorilor Interni asemenea Cadrului COSO 2013 a propus un model de control format din trei direcții: prima linie este predestinată controlului supravegheat de management, a doua linie se referă la diversele funcții instituite de management pentru monitorizarea riscurilor și a conformității și a treia linie are rolul de a pune în practică un mediu care să asigure independența auditului intern².

Sursa: *Prise de position de L'IIA : Les trois lignes de maîtrise pour une gestion des risques et un contrôle efficaces. The Institute of Internal Auditors, janvier 2013. Adaptată în baza prevederilor ECIIA/FERMA și în temeiul articolului 41 din Directiva a 8-a Uniunea Europeană.*

Figura 1. Modelul de control bazat pe cele trei direcții

Deși consiliul de administrație, comitetul de audit și managementul de top se află pe o poziție superioară celor trei direcții de control, abordarea sistemului global de gestiune a riscurilor de management implică, în primul rând, luarea în considerare a responsabilităților fiecărui organ de guvernare. În același timp, aceste organe de conducere au responsabilitatea colectivă de: definire a obiectivelor generale ale entității, definirea de strategii adecvate pentru atingerea acestor obiective și asigurarea unui mediu de guvernare și procese care să genereze optimizarea gestiunii riscurilor asociate cu realizarea obiectivelor.

Modelul de control din figura 1 a stabilit o distincție între cele trei grupe de funcții implicate în gestiunea eficientă a riscurilor: funcția privind responsabilitatea de administrare a riscurilor, funcția de asigurare în urmărirea riscurilor și funcția care furnizează o asigurare independentă. Managementul constituie prima linie de control deoarece controlul și instituirea lui sunt procesele care se efectuează sub supravegherea lor.

Într-o lume perfectă, o singură linie de control ar putea să fie suficientă pentru asigurarea gestiunii eficiente a riscurilor. Cu toate acestea, realitatea este de multe ori destul de diferită. Managementul, în cadrul primei linii de control, contribuie la implementarea și supravegherea controlului prin introducerea unui funcții de gestiune a riscurilor și conformitate. Această variază în funcție de entitate și industrie. A doua linie de control include de obicei:

¹ Norme de audit intern, aprobat prin hotărârea Consiliul Camerei Auditorilor Financiari din România, întrunit în ședința din data de 19, aprilie 2007, Glosar; SAI, p.32.

² Op. cit. p.3, IIA, 2013, p. 2

□ O funcție și / sau un comitet de gestiune a riscurilor care facilitează și supraveghează procesele de gestiune eficientă a riscurilor introduse de management și protejează proprietarii de riscuri la nivel de entitate;

□ O funcție de conformitate introdusă cu rolul de supraveghere a riscurilor cauzate de nerespectarea legilor și reglementărilor (această funcție trebuie să se supună direct managementului de top). De multe ori mai multe funcțiile de conformitate, *îndeosebi cele cu rol de asigurare a sănătății și siguranței la locul de muncă, lanțul de aprovizionare, mediu sau calitatea, coexista în aceeași structură;*

□ O funcție de control de gestiune care urmărește riscurile financiare și de raportare financiară.

În concluzie dorim să afirmăm că auditorii interni furnizează persoanelor însărcinate cu guvernarea o asigurare totală bazată pe un grad înalt de independență organizațională și obiectivitate. Eficacitatea guvernării, gestiunea riscurilor și controlul intern la nivel de entitate, inclusiv și la nivelul celorlalte două linii constituie obiectivele cheie ale auditului intern. Domeniile asigurate de auditul intern și comunicate organelor de guvernare sunt următoarele:

- O gamă largă de obiective bazate pe eficiența și eficacitatea operațiunilor, gestiunea activelor, fiabilitatea și integritatea procesului de raportare și conformitatea cu legile, reglementări, standarde, proceduri și contracte;

- Toate componentele managementului riscurilor și sistemului de control intern: mediul de control, identificarea, evaluarea, tratarea, informare, preîntâmpinarea și supravegherea riscurilor;

- *Entitatea economică în ansamblul său, diviziunile, filialele, unitățile operaționale și funcțiile:*
- vânzările, procesul de producție sau de prestarea a serviciilor (executare a lucrărilor), activitatea de marketing, resurse umane. De asemenea o serie de domenii importante cum ar fi: clienții și furnizorii, sistemul de recompense, sistemul de încasări și plăți, decontările cu bugetul de stat, sistemul informațional etc ¹.

Bibliografie:

1. Manual de standarde internaționale de audit și control de calitate. Codul etic al profesioniștilor contabili. Federația Intern. a Contabililor (IFAC). – Ch. : Moldpres, Combinatul Poligrafic-2012, Monitorul Oficial, ediție specială ; anul 19.
2. Norme de audit intern, aprobat prin hotărârea Consiliul Camerei Auditorilor Financiar din România, întrunit în ședința din data de 19, aprilie 2007.
3. *Prise de position de L'IIA : Les trois lignes de maîtrise pour une gestion des risques et un contrôle efficaces. The Institute of Internal Auditors, janvier 2013. Adaptată în baza prevederilor ECIIA/FERMA și în temeiul articolului 41 din Directiva a 8-a Uniunea Europeană.*
4. Anderson, D. J., Eubanks, G., Governance and Internal Control. Leveraging COSO Across the Three Lines of Defense , Copyright © 2015, The Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (COSO), 31 p.
5. Agarwal, G. and Medury, Y., *Internal Auditor as Accounting Fraud Buster*, The IUP Journal of Accounting Research & Audit Practices, Vol. XIII, No. 1, 2014, 7-29 p
6. Ghiță, M. Iațco, C. Brezuianu, C. Vornicescu, M. Guvernanța Corporativă și auditul intern, Iași: Editura Tipo Moldova, 2009, 832 p.
7. Maayan, Y. and Carmeli A. *Internal Audits as a Source of Ethical Behavior, Efficiency, and Effectiveness in Work Units*, Journal of Business Ethics, Springer Science, Business Media Dordrecht 2015, 1-17 p.

¹ Norme de audit intern, aprobat prin hotărârea Consiliul Camerei Auditorilor Financiar din România, întrunit în ședința din data de 19, aprilie 2007, Glosar; SAI, p.4, 5.

RAPORTAREA INFORMAȚIILOR AFERENTE UNEI AFACERI: BENEFICII ȘI RESPONSABILITATE

BĂDICU Galina, doctor, conferențiar universitar,
Academia de Studii Economice a Moldovei

Abstract: *The purpose of article is to present its own vision on some general issues related to business reporting information by entities in Moldova. Through this article, we aim to highlight a number of issues with theoretical and practical reporting on the role and relevance of accounting information. Thus, it highlights opportunities to improve accuracy, transparency, efficiency reports to various state institutions, the general need for high quality information needed in decision making for all users. Individual results and documentation article results in a material easy to read, structured to constitute a means of information on a general view on tax and financial reporting.*

Introducere. Mediul actual de afaceri, național și internațional, este extrem de dinamic și competitiv și conduce la amplificarea și diversificarea cererii de informație din sfera financiar-contabilă. De-a lungul timpului, s-au conturat grupuri de persoane, care consumă informații continuu și în cantități mari, fiecare cu scopurile și interesele sale specifice. Cantitatea și calitatea informațiilor, furnizate de contabilitate, influențează direct și nemijlocit calitatea deciziilor elaborate. Astfel, pentru o entitate performantă devin din ce în ce mai importante elementele precum: accesul la informații, viteza de transmitere a acestora, rapiditatea luării deciziilor pe baza unui sistem de informații reale, pertinente, relevante, furnizate în timp util, mobilitatea personalului și flexibilitatea în gestionarea activităților contabile. Activitatea entităților a fost și este afectată direct, pe de o parte, de necesitatea raportării, pe de alta parte, de mentalitatea unor factori decizionali, atât interni cât și externi.

Metodologia cercetării. Obiectivul acestei lucrări este de a constata stadiul actual al preocupărilor privind raportarea informațiilor unei afaceri. Pentru aceasta, s-a apelat, în primul rând, la informațiile publicate pe site-ul Biroului Național de Statistică¹ și al Serviciului Fiscal de Stat², de unde s-au preluat informații aferente raportării. S-a utilizat și documentele publicate de Ministerul Finanțelor³ privind raportarea financiară.

Rezultatele și concluziile cercetării. Raportarea informațiilor aferente unei afaceri face obiectul unei atenții deosebite, constituind un element central al comunicării financiar-contabile a unei entități. În prezent, entitățile întocmesc și prezintă diverse rapoarte care ilustrează activitatea desfășurată și situația la un moment dat pentru diferiți utilizatori, atât interni, cât și externi. Evident, informațiile conținute în raportări sunt utile partenerilor entității în procesul decizional numai dacă satisfac anumite caracteristici care asigură calitatea raportării.

Obligațiile de raportare ale unei entități includ așa categorii ca: *raportare financiară și fiscală*, ambele având ca pilon central informația necesară fundamentării deciziilor. Ținem să reamintim că aceste tipuri de comunicare le putem defini ca *informare contabilă legală*, adică informații transmise în conformitate cu prevederile legislației naționale. Astfel, emitentul are obligația de a furniza, în mod continuu și fără întârziere, pe calea situațiilor/rapoartelor curente, următoarele: informații referitoare la activitatea sa, la modificările semnificative în situația sa financiară, precum și la performanța și/sau perspectivele afacerii sale. De menționat este faptul, că acest proces implică întotdeauna evaluarea informațiilor, care uneori poate fi considerată dificilă, din punct de vedere al determinării, chiar și în contextul în care aceste cerințe de raportare sunt clar formulate în reglementările în materie.

Îndeplinirea cerințelor privind raportarea informațiilor presupune atingerea atât a obiectivului de a furniza la timp toate informațiile relevante despre entitate și afacerea acesteia, cât și obiectivul asigurării reglementărilor naționale. În acest articol, ne vom expune asupra raportărilor către Biroului Național de Statistică (BNS) și Inspectoratul Fiscal de Stat (IFS).

Raportare financiar-statistică. În opinia noastră, această categorie de raportare include: *situațiile financiare* întocmite conform prevederilor SNC și *rapoartele statistice* întocmite conform cerințelor BNS.

¹ <http://www.statistica.md>

² <http://www.fisc.md>

³ <http://www.mf.gov.md>

În mod obligatoriu, entitățile prezintă situațiile financiare proprietarilor (*asociaților, participanților, acționarilor*) și BNS, cu excepția instituțiilor publice care prezintă situațiile financiare la organele centrale de specialitate ale administrației publice, la autoritățile administrației publice locale, în conformitate cu termenele și periodicitatea stabilite de acestea.

Situațiile financiare sunt folosite pentru a informa părțile interesate - despre cât de bine se descurcă entitatea, din punct de vedere financiar și capacitatea entității de a genera numerar și echivalente de numerar, având **drept scop**¹ prezentarea informațiilor utile în luarea deciziilor pentru o gamă largă de utilizatori cum ar fi: *proprietarii (acționarii, asociații), creditorii, clienții, salariații, autoritățile publice și publicul*. **Răspunderea** pentru raportarea financiară revine²:

- a) conducerii (organului executiv) – în entitatea cu răspundere limitată;
- b) partenerilor – în entitatea ai cărei proprietari au răspundere nelimitată;
- c) proprietarului – pentru întreprinzătorii individuali;
- d) conducătorului entității – în entitățile neprevăzute la lit. a)–c).

În vederea stabilirii cerințelor de raportare financiară Legea Contabilității prevede următoarele³: entitățile, cu excepția instituțiilor publice și a entităților de interes public, întocmesc și prezintă situații financiare anuale, care pot fi:

✓ **situații financiare complete** (bilanțul, situația de profit și pierdere, situația modificărilor capitalului propriu, situația fluxurilor de numerar, notele la situațiile financiare.)

✓ **situații financiare simplificate** (bilanțul, situația de profit și pierdere, nota explicativă.)

Prezintă situațiile financiare simplificate entitățile care corespund următoarelor criterii pentru perioada de gestiune precedentă: *numărul mediu scriptic al salariaților nu depășește 9 persoane, veniturile din vânzări nu depășesc 3 milioane lei și valoarea contabilă totală a activelor la data raportării nu depășește 3 milioane lei*⁴.

Situațiile financiare se întocmesc în baza informațiilor contabile după reflectarea rezultatelor inventarierii pentru confirmarea existenței și stării activelor și pasivelor⁵. Pentru a reprezenta fidel realitatea fenomenelor economice, informația trebuie să fie completă, neutră și lipsită de erori.

Astfel, potrivit cunoscătorilor savanți americani B.Needles, H.Anderson, I.Coldwell, informațiile furnizate de contabilitate stau la baza procesului decizional atât în interiorul, cât și în exteriorul entității⁶, menționându-se că scopul informației contabile de a oferi datele de bază de care au nevoie diferiți utilizatori pentru a lua decizii fundamentale – este unul ideal. Diferența dintre ideal și actual constituie cea mai interesantă și controversată parte a contabilității⁷.

În acest context, menționăm că informațiile din situațiile financiare trebuie să corespundă următoarelor caracteristici calitative⁸: inteligibilitatea, relevanța, credibilitatea, comparabilitatea.

Bilanțul prezintă poziția financiară a entității și include informații aferente soldurilor existente la data raportării privind: *activele, capitalul propriu și datoriile*.

Situația de profit și pierdere caracterizează performanța financiară a entității pentru perioada de gestiune și conține informații privind: *veniturile, cheltuielile și rezultatele financiare*.

Situația modificărilor capitalului propriu caracterizează existența și modificarea elementelor capitalului propriu în cursul perioadei de gestiune și conține informații privind: *capitalul social și suplimentar, rezervele, profitul nerepartizat (pierdere neacoperită), alte elemente de capital propriu*.

Situația fluxurilor de numerar caracterizează soldurile și fluxurile de numerar pentru perioada de gestiune și conține informații privind: *numerarul, numerarul în expediție, documentele bănești*.

Notele la situațiile financiare cuprind anexele și nota explicativă. **Anexele** conțin informații care detaliază elementele situațiilor financiare și includ: date generale, informațiile cerute de Standardele Naționale de Contabilitate, nota informativă privind veniturile și cheltuielile clasificate după natură, nota informativă privind relațiile cu nerezidenții. **Nota explicativă** conține informații suplimentare care nu sânt incluse în situațiile financiare și în anexele la acestea. Volumul, structura și forma de prezentare a notei explicative se stabilesc de către fiecare entitate de sine stătător în funcție de dimensiunea, forma juridică

¹SNC „Prezentarea situațiilor financiare”, pct. 6. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2013. nr. 233-237 (4551-4555) din 22.10.2013.

²Legea Contabilității nr.113-XVI din 27.04.2007, art. 13. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2007, nr. 90-93 din 29.06.

³Ibidem, art. 29(2).

⁴Ibidem, art. 15(2).

⁵SNC „Prezentarea situațiilor financiare”, pct. 16. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2013. nr. 233-237 (4551-4555) din 22.10.2013.

⁶Needles JR. B. E. ș.a. Principiile de bază ale contabilității. Chișinău: Editura Arc, 2000. p. 4.

⁷Ibidem. p. 19.

⁸SNC „Prezentarea situațiilor financiare”, pct. 11. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2013. nr. 233-237 (4551-4555) din 22.10.2013.

de organizare, domeniul/profilul de activitate a acestora și necesitățile informaționale ale utilizatorilor situațiilor financiare.

Prevederile contabile naționale stabilesc conținutul informațional al situațiilor financiare și principiile de recunoaștere și evaluare pentru elementele contabile. Astfel, raportarea financiară credibilă și oportună are rolul de a oferi informațiile necesare investitorilor, creditorilor și altor utilizatori. Informațiile financiare se dovedesc a fi mai utile dacă acestea sunt raportate în mod frecvent și la momentul oportun. O bună decizie a managerului se bazează pe situații financiare de calitate, asigurate, certificate, de exemplu, prin servicii de audit. Din cauza marilor scandaluri financiare, investitorii au devenit din ce în ce mai sceptici cu privire la informațiile financiare lansate de entități.

Majoritatea utilizatorilor situațiilor financiare iau decizii pentru a:

- ✓ hotărî când să cumpere, să păstreze sau să vândă un bun;
- ✓ evalua rezultatele reale obținute prin evitarea unei supraevaluări;
- ✓ estima garanțiile pentru creditele acordate entităților;
- ✓ determina politicile de impozitare;
- ✓ stabili în condiții de eficiență condițiile de autofinanțare;
- ✓ evalua răspunderea sau gestionarea managerială;
- ✓ aprecia capacitatea entității de a plăti salariile, a-și păstra locurile de muncă și de a oferi alte beneficii angajaților;
- ✓ determina profitul și dividendele ce se pot distribui;
- ✓ elabora politica financiară a entității;
- ✓ reglementa activitatea entității etc.

În afară de situațiile financiare, la BNS se prezintă rapoarte statistice ce conțin informații privind retribuirea muncii (M1), costuri, cheltuieli și investiții (5-CI, 5-CON), indicatori în diverse domenii, export-import de servicii (EI 7-8) etc.¹

Rapoartele statistice reprezintă principala sursă de date pentru realizarea statisticilor, importante atât pentru sectorul public, cât și pentru sectorul privat, pentru factorii de decizie la nivel global, la nivel comunitar, dar și pentru operatorii economici individuali. În acest context, menționăm că BNS are misiunea de a elabora politicile în domeniul statisticii și asigură autoritățile publice centrale și locale, mediul de afaceri, cercetarea științifică, mediul academic universitar, mass-media, publicul în sens larg, și alte categorii de utilizatori, inclusiv organizațiile și organisme internaționale după caz, cu date și informații statistice cu privire la situația socială și economică a țării.

Raportarea fiscală. Datele contabile ajustate în conformitate cu prevederile Codului fiscal servesc drept bază pentru întocmirea declarațiilor fiscale.

Actualmente, majoritatea declarațiilor fiscale se prezintă on-line. Astfel, scopul principal al serviciilor oferite de Inspectoratul fiscal constă în simplificarea procesului de raportare fiscală și asigurarea accesului direct la servicii de informare din domeniul fiscal. În acest context, persoanelor juridice le sânt oferite diverse servicii, precum: *declarație electronică, registrul general electronic al facturilor fiscale, e-factura etc.*²

Drept bază pentru determinarea venitului impozabil al entităților în **Declarația cu privire la impozitul pe venit pe perioada fiscală** (VEN12) servește rezultatul (profitul/pierdere) contabil, reflectat în Situația de profit și pierdere, întocmită și prezentată în conformitate cu cerințele Legii Contabilității și ale SNC³. Această declarație, trebuie prezentată până pe data de 25 martie, de către persoanele juridice rezidente⁴, forma căreia a fost aprobată prin Hotărârea privind Declarația cu privire la impozitul pe venit⁵, în care se regăsește modalitatea de completare a acestei declarații. Ținem să menționăm că pentru completarea acestei declarații este necesar de luat în considerare un șir de prevederi conținute în diverse acte normative și legislative aprobate și modificate: Codul fiscal⁶, Regulamentul cu

¹<http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&id=4933&idc=526>

²<https://servicii.fisc.md>

³Legea Contabilității nr. 113-XVI din 27.04.2007, art. 5. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2007, nr. 90-93 din 29.06.

⁴Codului Fiscal nr. 1163-XIII din 24.04.1997, art. 83. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.62/522 din 18.09.1997.

⁵Hotărârea privind Declarația cu privire la impozitul pe venit nr. 596 din 13.08.2012. În: Monitorul Oficial Nr. 170-174 din 17.08.2012.

⁶Codului Fiscal nr. 1163-XIII din 24.04.1997, Titlul II. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.62/522 din 18.09.1997.

privire la determinarea obligațiilor fiscale aferente impozitului pe venit¹, Baza generalizată a practicii fiscale², Scrisori ale IFPS etc.

La IFS se mai prezintă și alte rapoarte, precum: Declarația privind TVA, Darea de seama privind taxele locale, Darea de seamă privind taxa pentru folosirea drumurilor, zonei de protecție a drumurilor, pentru comercializarea gazelor naturale, Darea de seamă privind calculul impozitului pe bunuri imobiliare, Raport privind calcularea primelor de asigurare obligatorie de asistență medicală etc.³.

În acest context, menționăm că sarcina principală a IFS constă în popularizarea legislației fiscale privind impozitele și taxele și exercită controlul asupra respectării legislației fiscale, corectitudinii calculului și transferului deplin, și la timp, în buget a impozitelor și altor plăți stabilite de legislație.

În **concluzie**, menționăm că orice raport/situație prezentat/ă trebuie să conțină informații privind tendințele semnificative cunoscute de către conducere, angajamentele, evenimentele sau incertitudinile care se pot estima în mod credibil și care ar influența semnificativ evoluția afacerilor entității, starea financiară sau rezultatele activității. În funcție de calitatea și cantitatea informațiilor, prezentate în situațiile financiare și rapoartele statistice și fiscale, depind elaborarea unor decizii corecte, care să fie în concordanță cu realitatea și să contribuie la soluționarea problemelor apărute. Prezentul studiu va continua investigarea materiei cu privire la raportarea informațiilor aferente unei afaceri.

Bibliografie:

1. Codului Fiscal nr. 1163-XIII din 24.04.1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.62/522 din 18.09.1997.
2. Hotărârea cu privire la aprobarea unor regulamente nr. 77 din 30.01.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.32-33 din 15.08.2008.
3. Hotărârea privind Declarația cu privire la impozitul pe venit nr. 596 din 13.08.2012. În: Monitorul Oficial Nr. 170-174 din 17.08.2012.
4. Legea Contabilității nr.113-XVI din 27.04.2007. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2007, nr. 90-93 din 29.06.
5. Needles JR. B. E. ș.a. Principiile de bază ale contabilității. Chișinău: Editura Arc, 2000. 1240 p.
6. SNC „Prezentarea situațiilor financiare”. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2013. nr. 233-237 (4551-4555) din 22.10.2013.
7. [http:// www.fisc.md](http://www.fisc.md)
8. <http://www.mf.gov.md>
9. <http://www.statistica.md>
10. <https://servicii.fisc.md>
11. <https://servicii.fisc.md/formulare.aspx?tm=41&pt=1>

MANAGEMENTUL PROPRIETĂȚI INTELLECTUALE LA USM

BULIMAGA Tatiana,

Institutul de Cercetare și Inovare, Universitatea de Stat din Moldova

Abstract: *The management of intellectual property rights and technology transfer at universities is important in the light of present globalization and liberalization of economies all around the world.*

The importance of the study resides in the fact that a university's activity is especially dedicated to creating and spreading knowledge. The big challenge consists in finding and implementing the optimal method for using that knowledge, like an asset that can offer added value and benefits to society, economy, to the university itself, and to the teaching and research staff involved. Universities nowadays must be capable of devising a global strategy for managing intellectual property objects in accordance

¹Hotărârea cu privire la aprobarea unor regulamente nr. 77 din 30.01.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.32-33 din 15.08.2008.

²[http:// www.fisc.md](http://www.fisc.md)

³<https://servicii.fisc.md/formulare.aspx?tm=41&pt=1>

with their mission, thus bringing benefit to all activities that they hold. Adding value to the University's research results can be achieved by an adequate intellectual property management and an appropriate mechanism of technology transfer. The research subject has a direct impact on the development within the university of a viable and lasting intellectual property culture, of a technology transfer mechanism that would identify straightforward method of IPO utilization, while respecting the rights of all parties involved: the Government, the University, researchers, third parties, etc.; moreover, creating the Technology Transfer Office would stimulate the entrepreneurial spirit of academics.

Rolul exclusiv al creației intelectuale și inovării pentru destinele civilizației umane și activitatea antreprenorială, necesitatea încurajării proceselor de elaborare și implementare a inovațiilor, specificul și complexitatea dezvoltării bazate pe cunoaștere determină oportunitatea promovării unui nou tip de management. Acesta este axat pe activitățile de creare, protecție și valorificare a produselor intelectuale, inclusiv a rezultatelor cercetărilor științifice, întru asigurarea utilizării eficiente a tezaurului de cunoștințe și informații acumulate pe parcursul evoluției societății umane, crearea condițiilor optime pentru generarea unor cunoștințe noi și aplicarea practică a acestora. Fiind bazată pe alte *principii* și orientată spre alte activități și obiective *decat* managementul tradițional, gestiunea proprietății intelectuale operează cu obiecte specifice – resursele economice imateriale, fapt ce modifică instrumentarul și *principiile* acestuia. Trebuie de menționat, de asemenea, că, în condițiile creșterii enorme a ponderii obiectelor de proprietate intelectuală în patrimoniul corporativ și al societății în ansamblu, managementul proprietății intelectuale se transformă în componenta determinantă a gestiunii economice [1].

Dezvoltarea activității de inovare în universitate facilitează:

- Perfecționarea procesului didactic, creșterea calității învățământului prin implementarea rezultatelor activității de inovare, consolidarea infrastructurii de cercetare, aplicarea unor tehnici moderne de predare, crearea unor noi materiale didactice și metodice;
- Perfecționarea mecanismelor de cercetare a pieței de servicii educaționale, calificarea resurselor umane, asigurarea informațională;
- Procesul de colaborare cu angajatorii prin crearea complexelor didactico-științifico-inovaționale;
- Atragerea unor surse extrabugetare de finanțare;
- Creșterea randamentului activității și sporirea competitivității atât în domeniul tehnico-științific, cât și în domeniul educațional pe piața internă și cea externă.

Managementul Proprietății Intelectuale în universitate are un caracter specific.

Universitățile reprezintă, în virtutea particularităților atribuite de domeniul de activitate și rezultatele obținute, surse unice de creații intelectuale originale și, uneori, de importanță majoră pe plan național și, eventual, internațional. Acest fapt este condiționat, pe de-o parte, din calitatea înalta a pregătirii resurselor umane: a cadrelor didactice și a cercetătorilor angajați în actul de predare și cercetare fundamentală și aplicativă, iar pe de alta parte, din posibilitatea implicării și selectării unui mediu tânăr și, inevitabil, creativ și nerăbdător de a gândi și acționa nestandard, departe de tiparele și limitele realității imediate.

O lipsă parțială sau totală a cunoștințelor privind elementele de bază ale proprietății intelectuale, dar care ține, în principal, de o necunoaștere ori cunoaștere parțială a elementelor de bază ale proprietății intelectuale, corelată cu insuficiența, uneori accentuată, de mijloace materiale și financiare de susținere a sa, sunt cauze a faptului că creațiile intelectuale din universitățile din Moldova sunt departe de a fi protejate în mod corespunzător și, ulterior, valorificate prin prisma protecției asigurate.

În plus, esența misiunii de bază a universității conduce inevitabil la o tendință a unei abordări limitate a importanței proprietății intelectuale, și anume, aceea de competiție asupra dreptului moral de a fi recunoscut drept autorul unui articol, carte, curs, comunicare, idee, descoperie etc. Mult mai puțin se pune problema de a exploata și valorifica administrativ, comercial și, în ultimă instanță, material drepturile de proprietate intelectuală ce decurg din creație și care, în particular, trebuie să dovedească viabilitatea pe piață a aplicațiilor și utilizărilor concrete în societate [2].

Activitatea unei universități este în special dedicată creării și difuzării de cunoștințe. Provocarea constă în realizarea și implementarea modului optim în care acest bagaj de cunoștințe poate fi cel mai bine utilizat, ca un activ care poate oferi un maxim de plusvaloare și beneficii societății, economiei, universității și nu în ultimul rând personalului didactic și de cercetare implicat.

Universitățile trebuie acum să fie capabile să își formeze o strategie globală de gestionare a obiectelor proprietății intelectuale în conformitate cu misiunea lor, aducând astfel plusvaloare tuturor

activităților desfășurate. Se consideră că universitatea are câteva misiuni de bază [3], toate cu implicații directe în domeniul proprietății intelectuale:

a) educarea studenților – crearea unor noi materiale didactice, studii monografice, aplicarea unor noi metode de predare-învățare;

b) generarea de cunoștințe prin activitatea de cercetare: științifică, tehnologică, profesională etc. – generarea obiectelor de proprietate intelectuală, a unor noi cunoștințe aplicabile, a tehnologiilor avansate etc.;

c) asigurarea utilizării efective a cunoștințelor dobândite și dezvoltate prin accesarea de fonduri publice de cercetare, în beneficiul economiei și societății – transferul de cunoștințe, atragerea unor noi surse de finanțare prin excelență, crearea unor noi locuri de muncă, crearea unor noi entități inovative etc.

Plecând de la aceste misiuni, au fost definite la rândul lor, trei roluri principale ale proprietății intelectuale în derularea oricărui model de activitate universitară, corolarul fiind că toate universitățile ar trebui să le ia în considerare, în sensul armonizării politicilor și procedurilor [4]. Pentru aceasta trebuie, în mod evident, să se țină cont de specificul fiecărei instituții în parte, de conglomeratul de discipline și de domeniile de cercetare realizate de universitate, de modelul propriu de funcționare și finanțare.

Rolurile menționate sunt:

a) menținerea libertății de a-și desfășura activitățile de bază. O mare parte din activele de proprietate intelectuală generate de către universități nu numai că provin din ele, dar și susțin propriile activități de predare și de cercetare și deci universitățile trebuie să aibă în vedere politici care să le protejeze aceasta libertate. De exemplu, sunt necesare politici clare de gestiune a proprietății intelectuale asupra materialelor și manualelor didactice, pentru a se asigura continuitatea predării disciplinei în situația plecării cadrului didactic universitar, ori pentru asigurarea faptului că un cercetător își poate publica rezultatul cercetărilor efectuate pe baza unui proiect de cercetare, desfășurat sub auspiciile universității, inclusiv pentru asigurarea accesului viitor la munca efectuată și rezultatele obținute;

b) transferul de cunoștințe cu aplicabilitate imediată. În universități se acumulează și integrează stadiul actual al științei, tehnicii, economiei, artei etc. în domeniile de bază în care aceasta își desfășoară activitatea și, apoi, aceste cunoștințe sunt transferate prin predare, cercetare și pregătire profesională continuă. Protecția eficientă a drepturilor titularilor asupra cursurilor, modelelor și materialelor didactice și, nu în ultimul rând, a rezultatelor este esențială în realizarea transferului optim de cunoștințe;

c) crearea și gestiunea de noi cunoștințe. Prin specificul ei, cea mai mare parte a rezultatelor profesionale ale unei universități este transmisă direct în domeniul public prin publicarea în reviste de specialitate sau prin difuzarea gratuită. Ținând cont de rolul prezentat la p. a), este clar că trebuie asigurată capacitatea și posibilitatea cadrelor didactice și cercetătorilor de a publica rezultatele obținute. În același timp însă, în contractele de cercetare trebuie să fie luată cu atenție în considerare protejarea rezultatelor activității de cercetare prin drepturi de proprietate intelectuală și, în primul rând, prin brevet de invenție. De exemplu, acest lucru se face prin conștientizarea cercetătorilor cu privire la necesitatea și beneficiile depunerii o cerere de brevet înainte de publicarea unei comunicări științifice având ca obiect soluția brevetată, sau de a permite partenerilor din industrie posibilitatea solicitării unor întârzieri în publicare, pentru a se putea constitui în prealabil depozitul unei cereri de brevet. Ansamblul activităților legate de protejarea și valorificarea proprietății intelectuale prin transfer de tehnologie pot genera un venit suplimentar universității. Chiar dacă pe moment nu este major, venitul poate avea un impact semnificativ mai mare pe plan național și chiar internațional, prin generarea de noi cunoștințe specifice unei economii inovative și pentru crearea de noi locuri de muncă.

Este evident că fiecare universitate are specificul ei și este vorba deci de o mixtură specifică de activități, discipline și domenii, care necesita politici diferențiate de abordare și alocări variabile de resurse materiale, umane, administrative și logistice. Aceasta premisa exclude practic o abordare de tip generalizant rigid, apărând și mai pregnantă necesitatea ca universitatea să-și definească o strategie și politica proprie în domeniul proprietății intelectuale.

În cadrul politicilor și strategiilor specifice, universitățile trebuie să aibă în vedere fiecare din cele trei roluri ale proprietății intelectuale, dar cu accente diferite de la o instituție la alta. Universitățile cu un rol accentuat de predare pot considera că protecția și acordarea dreptului de utilizare asupra materialelor de curs și didactice constituie ponderea de bază a proprietății intelectuale.

Dimpotrivă, universitățile care pe lângă misiunea de predare, au activități semnificative de cercetare aplicativă și o tradiție în acordarea de licențe și, în general, în realizarea de transferuri de tehnologie, pot acorda o pondere mult mai mare celorlalte roluri, furnizând puternice plusvaloare.

Universitățile trebuie, în consecință, să aibă o politică bine articulată în domeniul proprietății intelectuale și în obținerea de plusvaloare rezultată din implementarea sa, pe baza a câtorva considerente de bază:

- stabilirea unui management corespunzător și efectiv al proprietății intelectuale asupra creațiilor realizate în universitate, ca principal bun instituțional intelectual;
- promovarea inovării prin generarea de cunoștințe și realizarea unui transfer de tehnologie în beneficiul societății și economiei;
- asigurarea unei politici coerente cu abordările internaționale din domeniu;
- asigurarea unui flux corespunzător de venituri și repartizarea lor legală și fair, rezultate din comercializarea proprietății intelectuale create și transferate. Cea mai nefericită soluție managerială care poate fi aleasă de universitate este aceea de a nu avea nici o politică/strategie în domeniul proprietății intelectuale. În acest caz, este extrem de probabilă ajungerea la situații nefavorabile limita al caror rezultat poate fi chiar dezastruos ce decurg din dispute asupra unor drepturi morale și patrimoniale care au fost fie neprecizate, fie incomplet sau incorect definite, care conduc la cheltuieli de judecată și plata unor despăgubiri importante acordate în instanțe;
- scăderea semnificativă a prestigiului universității care nu a fost capabilă să gestioneze în mod corespunzător cea mai importantă resursă a ei, cea intelectuală;
- pierderi materiale și morale importante ce derivă dintr-o proprietate intelectuală neprotejată, nevalorificată ori neevaluată corespunzător;
- pierderea unor parteneri industriali, economici ori științifici importanți care nu mai au încredere în capacitatea universității de a fi un colaborator leal în afacerea ori colaborarea în speță, care presupune respectarea proprietății intelectuale.

Odată stabilită misiunea de ansamblu a instituției, pasul următor este stabilirea unei strategii concrete pe urmatoarele trei paliere:

- definirea unei politici interne clare privind proprietatea intelectuală, care să stabilească regulile pentru personalul didactic, cercetători și studenți, cu privire la orice proprietate intelectuală posibilă pe care o generează activitatea lor, inclusiv reguli de dezvăluire și publicare, de transfer de proprietate și acorduri cu terți, precum și acordarea de stimulente și, respectiv, precizarea consecințelor abaterilor, pentru asigurarea conformității cu politica stabilită;
- definirea unei politici cu privire la activitățile de colaborare și de contracte de cercetare, cu liniile directoare care definesc și reglementează deținerea și utilizarea drepturilor de proprietate intelectuală, compatibile cu misiunea și activitatea fiecăreia dintre părți. Problematika legată de drepturile de proprietate intelectuală trebuie clarificată cât mai curând posibil în procesul de încheiere a unui contract sau proiect de cercetare. Aceasta este valabil în special în cazul celor derulate într-o colaborare, de ale carei rezultate – pozitive sau negative – depinde, fie, în caz pozitiv, obținerea și repartizarea unor drepturi morale sau patrimoniale, fie, în caz negativ, definirea unor răspunderi individuale în legătura cu nerealizările;
- definirea unei politici de transfer de cunoștințe care să permită stabilirea, pe de o parte, a unui cadru pentru comercializarea activelor de proprietate intelectuală create și difuzate, iar pe de alta parte, stabilirea unor reguli concrete de repartizare a veniturilor financiare rezultate din activitățile de transfer de cunoștințe, și care trebuie abordate în contextul scopului instituțional al unei universități.

Pentru oricare din cele trei roluri de bază ale universității, strategia aleasă trebuie să ofere soluții la următoarele tipuri de probleme:

- managementul proprietății intelectuale;
- titulatura proprietății intelectuale;
- comercializarea prin transfer de tehnologie a proprietății intelectuale asupra creațiilor realizate și protejate în universitate.

În urma unei analize realizate la Universitatea de Stat din Moldova, au fost identificate un șir de acțiuni care urmează a fi întreprinse pentru ameliorarea situației în domeniul îmbunătățirii proprietății intelectuale și a transferului tehnologic la USM, printre care și implementarea unei strategii universitare de proprietate intelectuală și transfer tehnologic, creșterea culturii în domeniul proprietății intelectuale și a transferului de tehnologie, aplicarea unei proceduri clare de management al proprietății intelectuale și transfer tehnologic la USM, crearea unei structuri responsabile de transfer tehnologic la USM, care ar prelua bunele practici utilizate în prezent și ar minimiza neajunsurile existente în baza experienței internaționale performante de funcționare a Oficului de Transfer Tehnologic.

Astfel, în luna aprilie 2016, senatul USM a aprobat Politica instituțională de Proprietate Intelectuală și Transfer Tehnologic, care stabilește regulile Universității pentru cooperarea cu organizații industriale și de afaceri și oferă reguli de orientare privind împărțirea beneficiilor economice rezultate din comercializarea și transferul tehnologic al Proprietății Intelectuale.

Prezenta Politică are următoarele obiective:

1. Promovarea, încurajarea și susținerea investigațiilor și cercetărilor științifice;
2. Asigurarea siguranței legale în activitățile de cercetare și în relațiile bazate pe transfer tehnologic cu terțe părți;
3. Stabilirea procedurilor Universității de indentificare a Proprietății Intelectuale, de preluare a drepturilor de proprietate asupra ei, de protecție și comercializare a acesteia;
4. Asigurarea protecției eficiente și oportune și a managementului Proprietății Intelectuale;
5. Facilitarea înregistrării, monitorizării și menținerii portofoliului de Proprietate Intelectuală al Universității;
6. Asigurarea distribuirii echitabile și juste a beneficiilor economice obținute în urma comercializării și transferului tehnologic al Proprietății Intelectuale, ținând cont de contribuția Inventatorilor, a Universității și a altor părți interesate relevante;
7. Îmbunătățirea reputației Universității ca instituție academică de cercetare și ca membru al societății, precum și a reputației Cercetătorilor, aducând rezultatele cercetărilor spre uzul și beneficiul publicului.

Prezenta Politică se conformează în totalitate cadrului legislativ național cu privire la Proprietatea Intelectuală și a Transferul tehnologic.

Totodată, în luna aprilie 2016, a fost creat Oficiul de transfer Tehnologic al USM, care este parte componentă a Institutului de Cercetare și Inovare și este destinat dezvoltării capacității și competențelor de transfer tehnologic ale Universității de Stat din Moldova prin:

- consolidarea și dezvoltarea de parteneriate cu mediul economic în vederea diseminării, implementării și transferului tehnologic al rezultatelor cercetării;
- monitorizarea transferului rezultatelor cercetării spre mediul industrial și consilierea universitarilor în acest domeniu;
- acordarea de consiliere pentru protecția proprietății intelectuale a rezultatelor științifice și pentru crearea de start-up-uri sau spin-off-uri inovative.

Bibliografie:

1. Batar Iu. Dimensiunea economică a proprietății intelectuale, Chișinău, 2014.
2. Alexadru Cristian Ștenc, Mircea Popescu Valorificarea rezultatelor cercetării din universități. Proprietatea intelectuală și planul de afaceri. Sibiu: Editura Universității "Lucian Blaga" din Sibiu, 2011.
3. WIPO Guidelines on Developing Intellectual Property Policy for Universities and R&D Organizations, WIPO 2007.
4. WIPO Guidelines on Developing Intellectual Property Policy for Universities and R&D Organizations, WIPO 2007.

PROBLEME PRIVIND UNIFICAREA TERMENILOR CONTABILI ȘI FISCALI

GUȚAN Viorica, lector universitar,
PARPULOV Elena, lector universitar,
Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova

Abstract: *In a series of tax economic terms are defined differently or do not match the economic content set in accounting. In our view, this is an essential drawback of tax legislation. Applying different economic terms causes difficulties and contribute to erroneous calculation of indicators. In this context,*

there is a need to apply one and the same terminology in accounting and taxation. In this article the authors examined some terms that need to be redefined by tax legislation.

În fiscalitate un șir de termeni economici sunt definiți diferit sau nu corespund conținutului economic stabilit în contabilitate. În viziunea noastră, acest fapt este un neajuns esențial al legislației fiscale. Aplicarea termenilor economici diferiți provoacă dificultăți și contribuie la calcularea unor indicatori eronați. În acest context, apare necesitatea de a aplica una și aceeași terminologie în contabilitate și fiscalitate.

Cercetări privind conținutul economic a unor termeni fiscali sunt examinați de savantul Bucur V. [1, p. 153], Nedeșta A. [6, p. 26], Graur A. [5, p. 36- 37], Țirulnicov N., Dima M. [10].

În continuare vom examina unii termeni economici, care au un conținut diferit în fiscalitate și contabilitate.

În legislația fiscală (capitolul II din Codul fiscal) în loc de „profit” se utilizează termenul „venit”, care are un conținut economic diferit. Din acest motiv, poate fi incorect calculat impozitul pe profit din activitatea de întreprinzător. Astfel, trebuie delimitat clar acest termen în legislația fiscală.

Termenul „marfă” în fiscalitate cuprinde „articole, mărfuri de larg consum și produse cu destinație tehnico-economică, clădiri, construcții și alte bunuri imobiliare și nemateriale obținute în rezultatul muncii”¹. În contabilitate *mărfurile* sunt „bunurile procurate de entitate în vederea revânzării sau produse transmise spre vânzare magazinelor proprii”². În viziunea noastră definiția prezentată de SNC este mai exactă.

Implementarea SNC noi condiționează necesitatea examinării modificărilor definirii și componenței mijloacelor fixe.

Este de remarcat, că potrivit noilor reglementări contabile din componența mijloacelor au fost excluse elementele care corespund definiției „active biologice imobilizate” și „investiții imobiliare”. În același timp, constatăm că atât în componența activelor biologice imobilizate (*pct. 23 din SNC „Particularitățile contabilității în agricultura”*[9]), cât și a investițiilor imobiliare (*pct. 30 din SNC „Investiții imobiliare”*[9]) pot fi obiecte pentru care se calculează amortizarea. Totodată, la obiectele, care corespund criteriilor stabilite în art. 26 alin. (2) din Codul fiscal [3], urmează a fi calculată amortizarea în scopuri fiscale.

Potrivit reglementărilor contabile noi (*pct. 4 din SNC „Imobilizări necorporale și corporale”*), mijloacele fixe (clădiri, utilaje, mașini, construcții speciale, automobile etc.) reprezintă imobilizările corporale transmise în exploatare, valoarea unitară a cărora depășește plafonul valoric prevăzut de legislația fiscală (începând cu 1 ianuarie 2012 – 6 000 de lei) sau pragul de semnificație stabilit de entitate în politicile contabile [9].

Remarcăm, că definiția mijloacelor fixe din SNC „Imobilizări necorporale și corporale” oferă entității dreptul de a stabili în scopuri contabile un prag de semnificație, altul decât plafonul valoric prevăzut de legislația fiscală. Prin urmare, la entitățile economice care se vor folosi de acest drept, componența obiectelor de mijloace fixe pentru care se calculează amortizarea în contabilitate și în scopuri fiscale va fi diferită.

Sub acest aspect sunt posibile următoarele două cazuri:

1. În cazul stabilirii unui prag de semnificație la valoarea ce depășește suma de 6 000 lei, toate activele cu valoarea unitară până la pragul stabilit se reflectă în contabilitate în componența OMVSD. În conformitate cu *pct. 53 din SNC „Stocuri”* [121]), pentru aceste obiecte se calculează uzura în mărime de 50 % din valoarea lor, diminuată cu valoarea reziduală probabilă – la transmiterea acestora în exploatare și 50 % – la ieșirea din exploatare (casare). Totodată, pe obiectele care întrunesc criteriile stabilite în *art. 26 alin. (2) din Codul fiscal* [19], se calculează amortizarea în scopuri fiscale. Ca urmare, la completarea Declarației VEN 12 se vor efectua următoarele ajustări:

a) se va exclude deducerea sumei uzurii OMVSD calculată în contabilitate, completând rd. 03046 din Declarație. În col. 2 se va indica suma uzurii contabilizată în mărime de 50 % la punerea în exploatare și 50 % la scoaterea din exploatare, iar în col. 3 se va indica 0.

b) în scopul deducerii în scopuri fiscale a amortizării activelor respective urmează a fi completat rd. 03012 din Declarație. În col. 2 se va indica 0, iar în col. 3 se va indica amortizarea calculată în scopuri fiscale.

¹ art. 93 (2) din Codul fiscal

² p. 6 din SNC „Stocuri”

2. În cazul stabilirii unui prag de semnificație mai mic de 6 000 lei, activele cu valoarea unitară mai mare de pragul stabilit se reflectă în contabilitate în componența mijloacelor fixe cu calcularea amortizării conform regulilor contabile. Totodată, în scopuri fiscale, activele cu valoarea unitară până la 6 000 lei se tratează ca OMVSD și la transmiterea în exploatare, în funcție de mărimea valorii unitare, se deduc în întregime (daca valoarea unitară nu depășește 1 000 lei) sau în mărime de 50 % (daca valoarea unitară depășește 1 000 lei). La completarea Declarației VEN 12 în acest caz urmează de efectuat următoarele ajustări:

a) cu scopul de a exclude deducerea sumei amortizării calculată în contabilitate, urmează a fi completat rd. 03012 din Declarație. În col. 2 se indică amortizarea calculată în contabilitatea financiară, iar în col. 3 se indică 0.

b) totodată, pentru deductibilitatea cheltuielilor aferente OMVSD urmează a fi completat rd. 03046 din Declarație. În col. 2 se indică 0, iar în col. 3 se indică valoarea activului în întregime (daca valoarea unitară nu depășește 1 000 lei) sau în mărime de 50 % (daca valoarea unitară depășește 1 000 lei).

Prin urmare, *considerăm definiția de mijloace fixe, aplicată în actele normative care reglementează calcularea amortizării în scopuri fiscale* nu corespunde realității contabile (art. 27 din Codul fiscal, Regulamentul privind evidența și calcularea uzurii mijloacelor fixe în scopuri fiscale, Catalogul mijloacelor fixe și activelor nemateriale etc.). În asemenea condiții, recomandăm substituirea în legislația fiscală a definiției de mijloace fixe cu termenul „*imobilizări corporale amortizabile*”.

Un alt termen utilizat incorect de legislația fiscală este „*proprietate materială*”. Tratarea termenului „*proprietate materială*” în legislația fiscală (art. 26, 27 din Codul fiscal)[3], *Regulamentul privind evidența și calcularea uzurii mijloacelor fixe în scopuri fiscale* [7], *Catalogul mijloacelor fixe și activelor nemateriale* [2] etc.) nu corespunde conținutului economic al acestuia. Potrivit Codului fiscal acest termen se utilizează pentru bunurile materiale ce depășesc valoarea de 6 000 lei, pe care se calculează amortizarea și care au o perioadă de exploatare mai mare de un an (art. 26 (2) din Codul fiscal). Prin urmare legislația fiscală tratează termenul „proprietate” și „mijloace fixe” ca două active diferite. Ceea ce este inadmisibil. În scopul omiterii neînțelegerilor de către contribuabili a prevederilor acestor acte normative este rațional numirea corectă a termenilor în legislația fiscală.

Gruparea mijloacelor fixe pe „*categorii de proprietate*” nu are temei economic. Potrivit dicționarului explicativ DEX, „*categoria exprimă proprietățile esențiale și generale ale obiectelor și fenomenelor realității sau a unui grup de obiecte sau de fenomene de același fel sau asemănătoare între ele*”¹. La prima vedere, termenul „categorie” este utilizat corect, reieșind din faptul că mijloacele fixe reprezintă un component al proprietății. Totuși, în viziunea noastră, la categorii de proprietate pot fi atribuite tipurile de proprietăți de care dispune entitatea (terenuri, clădiri, brevete etc.). Din aceste considerente, în fiscalitate este rezonabil de a utiliza termenul „*grupe de mijloace fixe*”, iar reieșind din prevederile SNC noi „grupe de imobilizări” în loc de „categorii de proprietate”.

În loc de termenul „*valoare restantă*” în cazul ajustării bazei valorice (art. 27 (10 (b) din Codul fiscal) este rezonabil de a utiliza termenul „*valoare reziduală*”, care este utilizat în contabilitate. El exprimă același conținut economic ca și în contabilitatea financiară, stabilit de SNC „*Imobilizări necorporale și corporale*” [9] și IAS 16 „*Imobilizări corporale*” [8].

În legislația fiscală se utilizează termenul „*bază valorică*”, iar în scopuri contabile, în conformitate cu IAS 12 „*Impozit pe profit*” [8], deosebim „*bază fiscală*”, care reprezintă valoarea atribuită unui activ sau a unei datorii în scopuri fiscale. În viziunea noastră, „*baza valorică*” poate fi denumită „*bază fiscală*”.

În rezultatul examinării termenilor prezentați mai sus, considerăm că contabilitatea dispune de definiții proprii clare aferente evaluării și recunoașterii elementelor patrimoniale. Fiscalitatea însă în elaborarea textelor de lege și a normelor aplicate utilizează viziuni proprii, ignorând termenii contabili care exprimă mai corect, exact, adecvat fenomenele economice. Ca și în cazul legislației contabile responsabilitatea pentru formularea legislației fiscale îi revine Ministerului Finanțelor. Din aceste considerente, este necesară și posibilă o conlucrare între specialiștii, care elaborează aceste reglementări. În același timp, pentru formarea politicilor de administrare fiscală, precum și formularea propunerilor de modificare și completare, referitoare la legislația fiscală este responsabil Serviciul Fiscal de Stat.

¹ Dicționarul explicativ DEX. <https://dexonline.ro/>

În scopul eliminării unor tratări contradictorii a prevederilor legislației fiscale este necesară unificarea termenilor contabili și fiscali. În viziunea noastră, pentru asigurarea realizării acestei cerințe regulile fiscale trebuie să fie emise cu participarea economiștilor contabili.

Bibliografie:

1. Bucur V. Aspecte privind amortizarea mijloacelor fixe în scopuri contabile și fiscale. În: Analele Academiei de Studii Economice din Moldova. Chișinău, 2013, Ediția a 11-a, nr.1, p. 150- 156.
2. Catalogul mijloacelor fixe și activelor nemateriale. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 04.04.2003, nr. 62-63.
3. Codul fiscal al Republicii Moldova. <http://www.fisc.md>
4. Dicționarul explicativ DEX. <https://dexonline.ro/>
5. Graur A. Corelațiile contabilității financiare cu fiscalitatea. Teza de doctor în științe economice. Chișinău, 2001. 177 p.
6. Nedeița A. Probleme metodologice ale contabilității veniturilor și cheltuielilor întreprinderii. Teza de doctor habilitat în economie. Chișinău: ASEM, 2007. 278 p.
7. Regulamentul cu privire la modul de evidență și calculare a uzurii mijloacelor fixe în scopul impozitării, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 289 din 14.03.07. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 23.03.2007, nr. 39-42.
8. Standardele Internaționale de Raportare Financiară (IFRS). În: Monitorul Oficial al RM din 30 decembrie 2008 (ediție specială), Chișinău. 736 p. Disponibil pe www.mf.gov.md.
9. Standardele Naționale de Contabilitate. În: Monitorul Oficial al RM, 22.10.2013, nr. 233-237. Disponibil pe www.mf.gov.md.
10. Țiriulnicova N., Dima M. Implicațiile fiscale aferente modificărilor contabilității imobilizărilor corporale potrivit noilor SNC. <http://monitorul.fisc.md/section/NAS/3311>

VALORIFICAREA INFORMAȚIEI CONTABILITĂȚII MANAGERIALE ÎN PROCESUL DE LUARE A DECIZIILOR MANAGERIALE

MIHAILA Svetlana, doctor, conferențiar universitar,
Academia de Studii Economice a Moldovei

Abstract: *This article is focused on the objective of the management accounting system that supports the process of checking the way the Company achieved or not the objectives, and performs the reporting which reflects the actual achievements against the established objectives. The author enlarges upon the importance of the information disclosed in the financial statement and the company's performance, being designed for decision-making users.*

The accounting uses the language that is necessary for conveying the company's activity so as to facilitate the company's managerial decision-making process. Such language can be viewed both as a bridge between the investor and the company's operations and as a common business language.

Management accounting data are resources that may play an important role in the entity's success and survival in an increasingly competitive and fast-growing environment. The management accounting process insists on the efficient utilisation of such resources in a sound strategical positioning.

„A conduce bine o firmă înseamnă a fi stăpân pe viitorul ei, iar a fi stăpân pe viitor înseamnă a ști să lucrezi cu informația”.

M. Jr. Harper

Contabilitatea managerială a devenit, la etapa actuală, una din cele mai importante surse de informații privind activitatea economică atât la nivelul entității cât și la nivelul economiei naționale.

Astfel, apare necesitatea implementării unor metode noi, care să permită și să favorizeze obținerea informației contabile relevante și adaptată la nevoile utilizatorilor interni.

Cercetările în domeniu au arătat că informația constituie un vector central al politicii de comunicare a entităților, un bun de consum „de masă”, fiind folosită de o mulțime de utilizatori: întreprinderi mici și mijlocii, investitori, stat etc. Prin comunicarea sa, informația, reprezintă o componentă de bază a sistemului informațional. Avalanșa informațională la care suntem astăzi martori nu ocolește sistemul informațional contabil al întreprinderii¹.

Până nu demult, sistemul informațional al contabilității manageriale a fost examinat ca o „cutie neagră”, discutându-se rolul lui pentru entitate, dar căile prin care el își exercită acel rol nu au fost clarificate.

Problematica contabilității manageriale este una actuală. Prin contabilitate managerială, managerii își asigură informarea reală despre situația entității, care ridică calitatea deciziilor.

Astfel, aceasta a devenit comună tuturor managerilor, fără ea funcționarea optimă a entității este de neconceput.

În prezent, mediul economic necesită numeroase schimbări în modul de gestionare și structurare a activității entităților. Acest lucru se datorează faptului că entitățile activează într-un mediu instabil, caracterizat prin evoluții în timp, care fac ca informația să fie incertă.

În aceste condiții, contabilitatea managerială trebuie să intervină pentru a permite desfășurarea activității și luarea deciziilor astfel încât entitățile să-și atingă obiectivele.

După afirmațiile lui Bărbulescu C., a pilota o întreprindere pentru realizarea performanțelor economice, înseamnă „a defini și a pune în practică o viziune globală asupra acesteia sub raportul profitului, a cotei de piață, a veniturilor etc., în anumite reguli de decizie și de acțiune concrete la nivelul fiecărei entități care contribuie la realizarea acesteia și la nivelul ansamblului întreprinderii”².

Sistemul decizional este foarte strâns legat de sistemul informațional. Procesul managerial este înțeles, în primul rând, ca un proces de folosire a informației, actul conducerii realizându-se în cadrul circuitului informație – decizie - acțiune. Situându-se în perimetrul acestei relații, utilitatea informației contabile depinde de caracteristicile calitative ce-i sunt atribuite, în care se realizează contabilitatea entității și din necesitățile informaționale ale utilizatorilor de situații financiare anuale.

Sistemul de informații întreține sistemul de decizie deoarece informația este baza esențială deciziei. Informația utilizată pentru luarea deciziilor provine în cea mai mare parte din contabilitatea managerială, care constituie principala sursă de informare în conducerea și gestiunea activităților.

După cum menționează economiștii Berheci I. și Budugan D., crearea sistemelor informaționale pentru conducere, raționale și eficiente, permit apropierea informației economice în general, și a celei contabile în special, de cerințele managementului modern³.

Toate teoriile moderne ale organizării atestă conducerea într-o manieră cvasi automatizată. Dar pentru a dobândi o asemenea stăpânire trebuie să se acționeze asupra structurilor, sau mai curând să se adapteze contabilitatea managerială la diferitele forme posibile de organizare care depind de împărțirea puterii și responsabilităților.

Contabilitatea managerială se poate exercita la toate nivelurile organizatorice, este prezentă peste tot unde se exercită o activitate, devine un factor esențial al funcționării entităților de producere. Pentru realizarea obiectivelor sale, contabilitatea managerială folosește un sistem de planificare pe termen scurt, un sistem informațional și o procedură de măsurare a performanțelor. Astfel, în această perspectivă, contabilitatea managerială, ca sistem informațional, influențează atât deciziile tactice cât și pe cele strategice ale entității.

Ca parte integrantă a sistemului informațional, contabilitatea managerială intervine, alături de alte componente ale sistemului informațional global al entității, în procesul de luare a deciziilor.

Finalitatea lucrărilor a diverselor procese de activitate se încheie cu întocmirea rapoartelor manageriale. Fiecare raport managerial are scopul de a furniza o informație utilă la luarea deciziilor. Corelația dintre tipul raportului managerial și deciziile luate sunt sistematizate în tabelul 1. Astfel, de

¹Bajan M., Mihaila S. Rolul contabilității manageriale în elaborarea deciziilor strategice. În: Competitivitatea și inovarea în economia cunoașterii: Conferința științifică internațională din 28-29 septembrie 2012. Chișinău: ASEM, 2012, p. 404 – 406 c. a.

²Bărbulescu C. Pilotajul performant al întreprinderii. Editura Economică, București, 2000, p. 132.

³Berheci I., Budugan D. Contabilitatea și exigențele manageriale în contextual economiei de piață. Buletinul Științific al Universității “G. Bacovia”, Bacău, 1998, p.47-48.

exemplu, cantitatea materialelor care urmează a fi procurate este o decizie asupra căreia se influențează în procesul de aprovizionare în baza Raportului privind necesarul de materiale.

De asemenea, Raportul privind decontările cu creditorii permite să se decidă referitor la furnizorul de materiale și datorii, precum și la modul de decontare pentru aceste materiale.

Totodată, cantitatea de materiale (alte active curente) este influențată de procesul de producție, în cadrul căruia se întocmește Raportul de producție, cu indicarea cantității utilizate și a celei rămase.

Modul de achitare și necesarul de mijloace bănești pentru procurare sunt stabilite prin analiza Raportului privind fluxul de numerar și Raportului privind operațiile de barter.

Tabelul 1. Destinația rapoartelor manageriale în corelare cu procesul decizional

Tipul deciziilor adoptate	Rapoarte manageriale											
	Aprovizionare			Producere				Distribuire			Administrația	
	privind stocul de materiale	privind necesarul de materiale	privind creditori	privind stocul de produse	privind stocul în curs de execuție	privind vânzările	privind producerea	privind debitorii	privind fluxurile de numerar	privind operațiile de abateri	privind fluxul numerar	privind costurile administrative
Cantitatea de procurat		x	x				x		x	x	x	
Sursa mijloacelor bănești	x		x	x	x			x				x
Tipul produsului care urmează a fi fabricat				x	x	x						
Cantitatea de fabricat	x				x	x	x					
Destinația producției în curs de execuție	x	x			x							
Cantitatea de produse care poate fi vândută				x	x	x	x					
Cantitatea de produse destinată vânzării				x	x	x						
Condițiile de vânzare						x		x	x	x	x	

Putem afirma, că deși contabilitatea managerială produce informații care trebuie diversificate pentru multe categorii de manageri, acestea sunt folosite în moduri diferite. În consecință, ele sunt considerate în diversitatea lor, importante.

Contabilitatea managerială sprijină procesul de verificare a modului în care obiectivele propuse au fost sau nu îndeplinite, realizând raportările care trebuie să arate cum sunt realizările actuale față de scopurile propuse.

Informațiile prezentate de contabilitatea managerială sunt resurse ce pot juca un rol important în succesul și supraviețuirea unei entități într-un mediu din ce în ce mai concurențial și care evoluează din ce în ce mai rapid. În procesul contabilității manageriale se insistă asupra utilizării eficace a acestor resurse într-o bună poziționare strategică.

În concluzie putem menționa că contabilitatea managerială este orientată asupra unui aspect cheie al activității entității, pe care îl are într-o perspectivă proprie; obținerea și utilizarea resurselor.

PARTICULARITĂȚI ALE ACTIVITĂȚII SOCIETĂȚILOR PE ACȚIUNI CU CAPITAL DE STAT DIN INFRASTRUCTURA DRUMURILOR A REPUBLICII MOLDOVA

LITOCENCO Ana, doctorand,
Academia de Studii Economice din Moldova

Abstract: *The road infrastructure is a domain of public interest in which the state remains the main player. This is why all the commercial entities that perform their activity in this sector are state entities in which the state may be the solely or the majority stakeholder. Taking into account that the state entities from the infrastructure sector implement the state policy in this strategic domain and still remain commercial entities that have the scope of earning more profit, this article relates the particularities of their activity, especially their financial situation and what activities and works they have to perform considering the state policy and objectives.*

Potrivit legislației Republicii Moldova, organul de specialitate al administrației publice centrale care elaborează și promovează politica statului în domeniul transporturilor și infrastructurii drumurilor este Ministerul Transporturilor și Infrastructurii Drumurilor. Astfel, în partea ce ține de infrastructura drumurilor Republicii Moldova, Ministerul Transporturilor și Infrastructurii Drumurilor dispune de următoarele responsabilități și atribuții:

- ✓ elaborarea și implementarea proiectelor de dezvoltare a infrastructurii în domeniile de competență, inclusiv în cadrul colaborării transfrontaliere;
- ✓ asigurarea elaborării și prezentării spre aprobare Guvernului a programului anual de reparație, întreținere și reconstrucție a drumurilor, în limite și pe categorii concrete de lucrări;
- ✓ asigurarea executării calitative a lucrărilor de întreținere, reparație și reconstrucție a drumurilor publice naționale;
- ✓ asigurarea organizării și desfășurării, în conformitate cu legislația, a licitațiilor de achiziție a lucrărilor de întreținere, reparație, construcție și reconstrucție a drumurilor naționale;
- ✓ asigurarea, în comun cu autoritatea centrală de metrologie, a elaborării și prezentării spre aprobare Guvernului a standardelor de calitate pentru drumurile naționale de toate nivelurile;
- ✓ asigurarea, în comun cu Organismul Național de Acreditare, a monitorizării permanente și evaluării conformității drumurilor cu standardele naționale de calitate¹.

Totodată, este de remarcat să domeniul infrastructurii drumurilor este un domeniu de interes național și utilitate publică, motiv din care entitățile comerciale care activează în sfera dată sunt entități de stat, în special societăți pe acțiuni. În legislația Republicii Moldova, *societatea comercială cu capital public* este societatea comercială al cărei capital social este format integral din aportul statului sau al unității administrativ-teritoriale. În același timp, legislația prevede și noțiunea de *societate comercială cu capital majoritar public*, aceasta reprezentând societatea comercială în care statul sau

¹ Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Regulamentului, structurii și efectivului-limită ale Ministerului Transporturilor și Infrastructurii Drumurilor nr.695 din 18 noiembrie 2009. Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2009, nr.169-170, art.774.

unitatea administrativ-teritorială deține un pachet de acțiuni sau o parte (cotă) socială ce acordă, la adunarea generală a societății comerciale, mai mult de 50% din toate voturile acționarilor (asociaților) ori o altă proporție care asigură majoritatea simplă de voturi¹. În sensul articolului dat noțiunea de *societăți pe acțiuni cu capital de stat* semnifică atât societățile comerciale cu capital public, cât și societățile comerciale cu capital majoritar public.

De asemenea, se remarcă faptul că organul abilitat cu administrarea și deetimizarea proprietății publice a statului este Agenția Proprietății Publice subordonată Ministerului Economiei, care delegă unele drepturi de administrare a patrimoniului public, prin intermediul unui contract de cesiune, autorităților administrației publice centrale, conform competențelor acestora.

Astfel, reieșind din atribuțiile Ministerului Transporturilor și Infrastructurii Drumurilor, societățile pe acțiuni cu capital de stat din infrastructura drumurilor sunt administrate de către autoritatea prenotată.

În baza datelor Registrului patrimoniului public, ținut de către Agenția Proprietății Publice subordonată Ministerului Economiei, se constată că în anul 2015, Ministerul Transporturilor și Infrastructurii Drumurilor avea în administrarea sa 12 societăți pe acțiuni² cu capital de stat care activează în domeniul infrastructurii drumurilor (vezi tabelul 1).

Tabelul 1.

Societățile pe acțiuni cu capital de stat din infrastructura drumurilor, administrate de Ministerul Transporturilor și Infrastructurii Drumurilor

Nr.	Denumirea	Capital social, mii lei	Nr.de acțiuni	Preț nominal al 1 acțiune, lei	Cota-parte a statului în capital social	
					Nr.de acțiuni	%
1.	S.A. „Drumuri Cimișlia”	20 441,7	2 044 175	10,0	2 036 128	99,6
2.	S.A. „Drumuri Căușeni”	23 809,1	2 380 910	10,0	2 369 291	99,5
3.	S.A. „Drumuri Criuleni”	40 658,8	4 065 884	10,0	4 029 557	99,1
4.	S.A. „Drumuri Orhei”	39 556,7	3 955,7	10,0	3 916 867	99,0
5.	S.A. „Drumuri Rîșcani”	23 172,8	2 317 282	10,0	2 290 079	98,8
6.	S.A. „Drumuri-Cahul”	22 603,1	2 260 310	10,0	2 232 536	98,8
7.	S.A. „Drumuri Ialoveni”	35 793,6	3 579 357	10,0	3 534 052	98,7
8.	S.A. „Drumuri Soroca”	32 097,6	3 209 764	10,0	3 162 877	98,5
9.	S.A. „Drumuri Strășeni”	33 319,1	3 331 908	10,0	3 281 696	98,5
10.	S.A. „Drumuri Edineț”	23 687,7	2 368 771	10,0	2 288 880	96,6
11.	S.A. „Drumuri Bălți”	19 293,8	1 929 378	10,0	1 862 395	96,5
12.	S.A. „Drum”	1 860,7	186 070	10,0	121 460	65,3

Sursa: www.app.gov.md

După cum se observă din datele tabelului de mai sus, toate societățile pe acțiuni cu capital de stat din administrarea Ministerului Transporturilor și Infrastructurii Drumurilor sunt societăți comerciale cu capital majoritar public, în care statul deține mai mult de 50% din drepturile de vot în capitalul social.

Cu toate că societățile pe acțiuni cu capital de stat din domeniul infrastructurii drumurilor activează într-un sector de importanță națională și strategică în care statul trebuie să rămână jucătorul principal, acestea sunt totuși entități comerciale, scopul cărora, de rând cu efectuarea lucrărilor și

¹ Legea privind administrarea și deetimizarea proprietății publice nr.121 din 04 mai 2007. Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2007, nr.90-93, art.401.

² Subregistrul acțiunilor (cotelor sociale) proprietate publică, ținut de către Agenția Proprietății Publice subordonată Ministerului Economiei. Disponibil: http://app.gov.md/sites/default/files/document/attachments/date_privind_societatile_pe_actiuni_in_care_statul_detine_cota-parte_la_01_01_2015.pdf

prestarea serviciilor de utilitate publică, este obținerea și maximizarea profitului. Din acest considerent, se consideră necesară efectuarea unei analize a activității economico-financiare a societăților pe acțiuni cu capital de stat din infrastructura drumurilor.

Prin urmare, societățile pe acțiuni cu cel mai mare capital propriu sunt S.A. „Drumuri Criuleni” – 47,2 mil. lei, S.A. „Drumuri Ialoveni” – 44,1 mil. lei și S.A. „Drumuri Orhei” – 41,4 mil. lei (vezi tabelul 2).

Totodată, cele mai mari creanțe se înregistrează la S.A. „Drumuri Criuleni” – 10,0 mil. lei și la S.A. „Drumuri Bălți” – 5,0 mil. lei, iar cele mai mari datorii se atestă la S.A. „Drumuri Bălți” – 13,2 mil. lei și la S.A. „Drumuri Ialoveni” – 11,5 mil. lei¹.

Tabelul 2.

Indicatorii economico-financieri ai societăților pe acțiuni cu capital de stat din infrastructura drumurilor, anul 2013

Nr.	Denumirea	Capital propriu, mil. lei	Creanțe, mil. lei	Datorii, mil. lei	Venit din vânzări, mil. lei	Profit net/ pierdere netă, mii lei	Rentabilitatea financiară, %
1.	S.A. „Drumuri Cimișlia”	27,0	1,1	4,4	29,9	61,8	0,2
2.	S.A. „Drumuri Căușeni”	29,7	1,8	3,5	28,1	85,4	0,3
3.	S.A. „Drumuri Criuleni”	47,2	3,0	10,0	24,0	-2 216,7	-4,7
4.	S.A. „Drumuri Orhei”	41,4	1,6	3,3	44,6	413,7	1,0
5.	S.A. „Drumuri Rîșcani”	24,7	0,6	3,3	24,2	-524,4	-2,1
6.	S.A. „Drumuri-Cahul”	28,4	2,6	6,8	38,6	-851,7	-3,0
7.	S.A. „Drumuri Ialoveni”	44,1	10,0	11,5	50,8	40,5	0,1
8.	S.A. „Drumuri Soroca”	37,6	1,6	2,2	32,7	5,5	0,01
9.	S.A. „Drumuri Strășeni”	32,3	1,5	7,1	43,1	-385,7	-1,2
10.	S.A. „Drumuri Edineț”	28,1	0,4	5,3	40,1	-19,7	-0,07
11.	S.A. „Drumuri Bălți”	29,7	5,0	13,2	80,3	102,0	0,3
12.	S.A. „Drum”	-0,4	0,01	1,8	0,0	-1 161,1	-267,5

Sursa: www.app.gov.md

Societățile pe acțiuni cu volumul cel mai mare al veniturilor din vânzări sunt S.A. „Drumuri Bălți” – 80,3 mil. lei și S.A. „Drumuri Ialoveni” – 50,8 mil. lei.

În același timp, este de remarcat că în rezultatul desfășurării activității economico-financiare în anul 2013, 6 din cele 12 societăți pe acțiuni vizate în tabel (marcate cu nuanță sură) au înregistrat pierdere netă, cele mai semnificative pierderi fiind înregistrate de către S.A. „Drumuri Criuleni” – 2 216,7 mil. lei, S.A. „Drum” – 1 161,1 mil. lei și S.A. „Drumuri Cahul” – 851,7 mil. lei. Înregistrarea pierderii nete, la rândul său a dus la înregistrarea unor rentabilități financiare negative în cadrul societăților evidențiate în tabel, fapt ce comunică despre lipsa de rentabilitate și imposibilitatea atingerii obiectivului major al unei entități comerciale – maximizarea valorii de piață și înregistrarea profitului.

Suplimentar, se remarcă faptul că prin Hotărârea Guvernului nr.235 din 06 mai 2015 a fost aprobat Programul privind repartizarea mijloacelor fondului rutier pe anul 2015, conform căruia, pentru lucrările de întreținere și reparație a drumurilor publice în anul 2015 s-au alocat societăților pe

¹ Rentabilitatea financiară a activității economico-financiare a societăților pe acțiuni cu cotă de stat mai mare de 30% în anul 2013 [online]. Disponibil: http://app.gov.md/sites/default/files/document/attachments/Indicatorii_econ-financ_SA_2013.pdf

acțiuni cu capital de stat din infrastructura drumurilor și s-au cheltuit de către acestea mijloace financiare în mărime de 1 071,8 mil. lei. Din quantumul total al acestora, cheltuielile pentru întreținerea drumurilor au constituit 1 036,8 mil. lei sau 96,7% din volumul total de cheltuieli alocate (vezi figura 1).

Totodată, din suma de 1 036,8 mil. lei, pentru întreținerea drumurilor naționale s-au utilizat 648,1 mil. lei, iar pentru cele locale – 393,7 mil. lei.

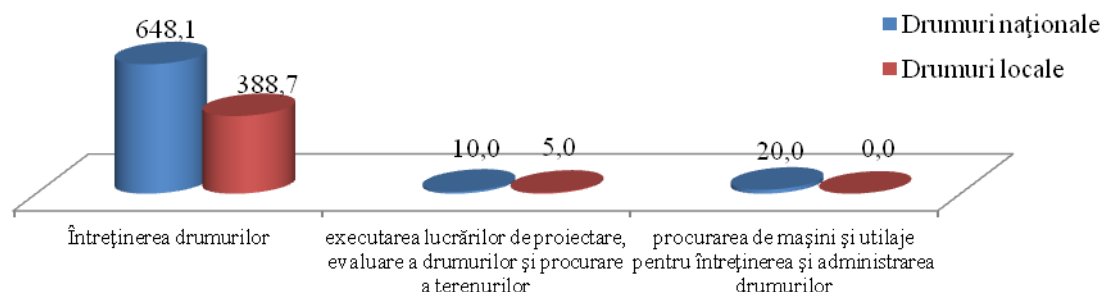
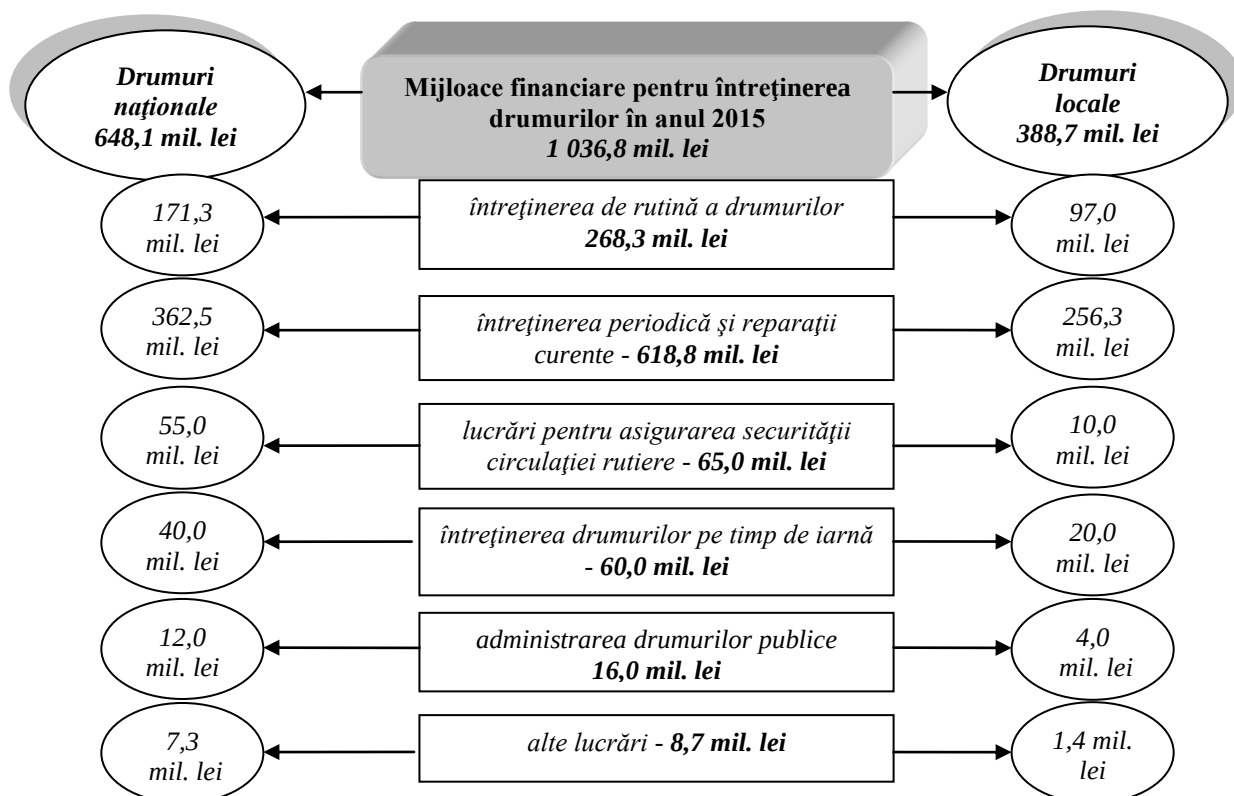

Figura 1. Structura cheltuielilor planificate pentru lucrările de întreținere și reparație a drumurilor publice în anul 2015, mil. lei

Sursa: Hotărârea Guvernului nr. 235 din 06 mai 2015, www.mtid.gov.md

În același timp, conform datelor reflectate în figura 1, se observă că în anul 2015 s-au planificat 20,0 mil. lei pentru procurarea mașinilor și utilajelor pentru întreținerea și administrarea drumurilor naționale, inclusiv: pentru procurarea a 12 autospeciale pentru deszăpezirea drumurilor pe timp de iarnă – 18,0 mil. lei și pentru procurarea echipamentului pentru testarea și monitorizarea executării lucrărilor¹.

În condițiile în care, cea mai mare parte a mijloacelor financiare din fondul rutier pentru anul 2015 a fost alocată pentru întreținerea drumurilor, se consideră necesară efectuarea unei analize detaliate a cheltuielilor respective (vezi figura 2).

¹ Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Regulamentului, structurii și efectivului-limită ale Ministerului Transporturilor și Infrastructurii Drumurilor nr.235 din 06 mai 2015. Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2015, nr.110-114, art.262.

Figura 2. Structura cheltuielilor planificate pentru lucrările de întreținere a drumurilor în anul 2015

Sursa: Hotărârea Guvernului nr. 235 din 06 mai 2015, www.mtid.gov.md

Astfel, după cum se observă din datele figurii de mai sus, societățile pe acțiuni cu capital de stat din infrastructura drumurilor din Republica Moldova au utilizat cea mai mare parte a mijloacelor financiare alocate din fondul rutier pentru anul 2015 la întreținerea drumurilor naționale – 648,1 mil. lei sau 62,5% din totalul mijloacelor destinate întreținerii drumurilor. Celelalte 47,5% sau 388,7 mil. lei au fost utilizate pentru întreținerea drumurilor locale.

Concomitent, este de remarcat că o bună parte din mijloacele alocate (618,8 mil. lei sau 59,7%) s-au utilizat pentru întreținerea periodică și reparații a drumurilor, dintre care pentru drumurile naționale – 362,5 mil. lei, iar pentru cele locale – 256,3 mil. lei. Efectuarea lucrărilor de întreținere periodică și reparații curente presupune pietruirea drumurilor, executarea lucrărilor de egalizare și decapare a drumurilor, precum și lucrări de reparație periodică și tratamente.

O altă sumă semnificativă – 268,3 mil. lei sau 25,9% a fost utilizată de către societățile pe acțiuni cu capital de stat din infrastructura drumurilor pentru întreținerea de rutină a drumurilor, dintre care pentru întreținerea de rutină a drumurilor naționale – 171,3 mil. lei, iar pentru cele locale – 97,0 mil. lei. Efectuarea lucrărilor de întreținere de rutină a drumurilor presupune plombarea gropilor, profilarea părții carosabile cu adaos de material, întreținerea terasamentului și a sistemelor de evacuare a apelor, întreținerea lucrărilor de artă, efectuarea lucrărilor neprevăzute în caz de inundații, cu spălarea terasamentului și distrugerea podurilor, alunecări de teren etc.

În rezultatul celor expuse, se concluzionează că societățile pe acțiuni cu capital de stat din infrastructura drumurilor activează într-un domeniu de interes național, fiind responsabile să îndeplinească și să execute lucrări de interes public, prevăzute în diverse documente de politici naționale. De cele mai multe ori îndeplinirea unor astfel de lucrări sunt nerentabile pentru societăți și nu aduc careva avantaje economice pentru entitate, fapt ce contravine obiectivului fundamental al entității economice – obținerea și maximizarea profitului. Din acest considerent, statul vine în întâmpinarea societăților pe acțiuni prin alocarea anumitor mijloace financiare în vederea efectuării anumitor lucrări de interes național, dar acestea nu întotdeauna acoperă cheltuielilor suportate de către entități, fapt vizibil și din situația economico-financiară a societăților pe acțiuni cu capital de stat din infrastructura drumurilor, conform căreia 6 din cele 12 entități de stat au înregistrat pierderi nete în rezultatul desfășurării activității.

Bibliografie:

1. Legea privind administrarea și deținerea proprietății publice nr.121 din 04 mai 2007. Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2007, nr.90-93, art.401;
2. Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Regulamentului, structurii și efectivului-limită ale Ministerului Transporturilor și Infrastructurii Drumurilor nr.695 din 18 noiembrie 2009. Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2009, nr.169-170, art.774;
3. Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Regulamentului, structurii și efectivului-limită ale Ministerului Transporturilor și Infrastructurii Drumurilor nr.235 din 06 mai 2015. Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2015, nr.110-114, art.262;
4. Subregistru al acțiunilor (cotelor sociale) proprietate publică, ținut de către Agenția Proprietăți Publice subordonată Ministerului Economiei. Disponibil: http://app.gov.md/sites/default/files/document/attachments/date_privind_societatile_pe_actiuni_i_n_care_statul_detine_cota-parte_la_01_01_2015.pdf;
5. Rentabilitatea financiară a activității economico-financiare a societăților pe acțiuni cu cotă de stat mai mare de 30% în anul 2013 [online]. Disponibil: http://app.gov.md/sites/default/files/document/attachments/Indicatorii_econfinanc_SA_2013.pdf.

FULL –CYCLE PRODUCTION AS A FACTOR OF STABILITY OF PRODUCTION, HIGH QUALITY AND EFFICIENT PRODUCT POLICY

GHENOVA Svetlana, Assoc. Prof. Dr.
PROCIUC Natalia, PhD student
Comrat State University

Abstract: *This scientific publication includes a review of the impact of creating a full - cycle production on the stability of production, the quality and efficiency of product policy, in a situation of transition wine-making industry of the Republic of Moldova towards the new operating environment. This is creation of base queen cells without viral and antibacterial planting materials, strengthening the foundations of grape seedlings production highest biological categories, planting new vineyards arrays using the best clones of European and national selection, improvement of technological schemes of processing of grapes, fermentation of the wort, wine conditioning and distillers, as well as their bottling and packaging*

Increasing competition in the global market of alcoholic beverages leads to the fact that profits for all the logistics chain «grower- recycler of grape - exporter- importer-distributor» don't have enough. The authors of the publication argued that in such circumstances, the best prospects will have the major wine companies, integrating all the links of the logistics channel. The publication provides examples of Moldavian wineries, provide the basis for such a full -cycle production

Keywords: *Marketing, the winemaking products, the wine industry (wine product) of the Republic of Moldova, full-cycle production, efficient product policy*

Introduction:

Today the leading place in the structure of industrial production of the Republic of Moldova is presented by the sector of processing industry (more than 50 %) of the agricultural sector of economy. Amount of gross value added in agriculture in gross domestic product was 13, 1%, had a positive impact on the dynamics of gross domestic product by 1, 0% in 2014 in comparison with 2013 year. Agricultural sector of the Republic of Moldova also supplies raw materials on the processing industries (incomes from sales on 2014 is 13486,3 mln. MDL) (National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova, 2014). Moreover, agricultural companies supply raw materials to food industry enterprises and to the sphere of food services - cafe, restaurants and canteens. Over the last number of years, agriculture, directly or indirectly, generates 40% of the national budget, and provides up to 60% of jobs in the economy of the Republic of Moldova. According to preliminary calculations in 2015 Moldova has exported agricultural products for 450 million US dollars. Thus, there is sufficient evidence to suggest that agriculture relate to the dominant industry in the Republic of Moldova's economy. Increasing competition in the global market of alcoholic beverages leads to the fact that profits for all the logistics chain «grower- recycler of grape - exporter- importer-distributor» don't have enough. Global grape production reached 737 mql in 2014 (OIV report, 2014). In such circumstances, the best prospects will have the major wine companies, integrating all the links of the logistics channel. The National Strategy for the development of viticulture and winemaking of the Republic of Moldova until 2020 provides for the implementation of drastic measures to output data sectors to a new level. It will be defined and proposed the measures which to be taken by the producers of wine products on the Republic of Moldova, provides examples of Moldavian wineries, provide the basis for such a full -cycle production.

Research results:

So, the wine growing and winemaking is sub - complex - large and perspective component of the agricultural sector of the economy of Republic of Moldova, as its essential economic importance and is endowed with strong export potential. Reserves and potential of the wine complex is huge. We believe that for wine making companies of the Republic of Moldova, important to maximize the full potential and resources, through the introduction of the practice of full-cycle production.

First of all, the implementation of full - cycle production on the wine companies implies, *the restoration and expansion of plantations* (areas under vines). The stabilization of the area under vines on the world started since the beginning of XXI century. The total area under vines (regardless of the

final destination of the grapes and including vineyards not yet in production) reached 7573 kha in 2014, which corresponds to a slight growth of 10 kha compared with 2013. Since the end of the grubbing measures in the European Union (EU), European vineyards have remained stable while plantations in Asia and South America have slightly overcompensated for the reduction in the EU vineyards. In 2014, China became the country with the second biggest vineyard surface area (almost 800 kha). Winemaking in Republic of Moldova for a long time has been in a state of crisis, having exceptionally favorable soil and climatic conditions for the cultivation of grapes and production of high quality wines. During the period of mass privatization in agriculture in Republic of Moldova (1992-2001 years), was laid only 1 000 ha of vineyards, but nurseries was practically in ruins. However, in the field of viticulture is already positive tendencies were outlined: in 2002 the Government of the Republic of Moldova adopted a Program for reconstruction and development of viticulture and winemaking in the years 2002-2020. The program provides the replacement of 80 thousand hectares of old vine plantations on 70 thousand hectares of new vineyards. Under these conditions, there was a gradual revival of the grape nursery. Figure 1 shows that for the period 2002-2014 years were pawned an annual average of 3, 5 thousand hectares.

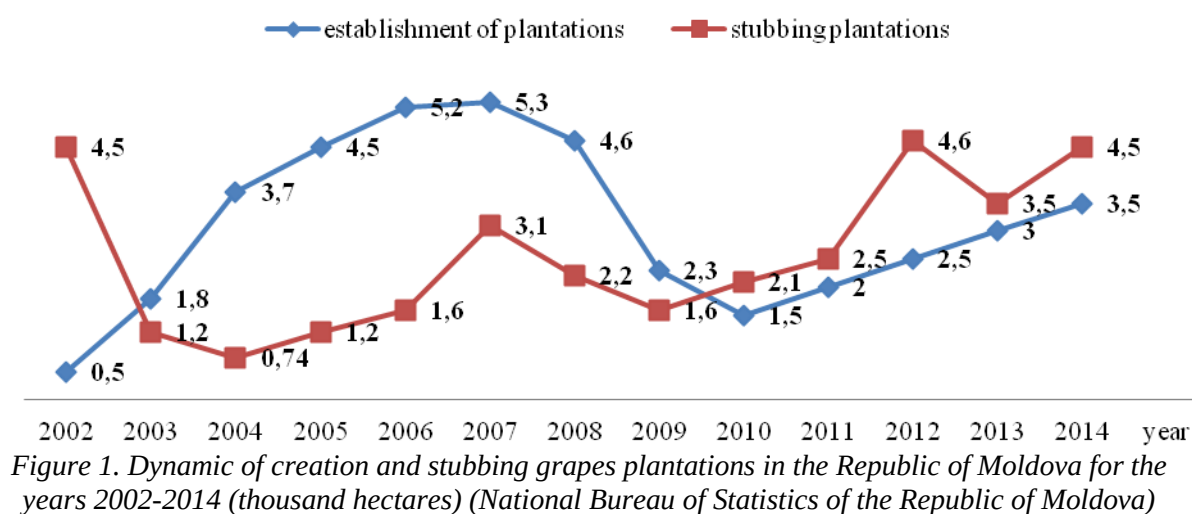

Figure 1 shows that since 2009 at the Republic of Moldova sharply reduced the dynamics of the establishment of new vineyards plantations. At the same time, since 2009, noted the rise of the dynamics stubbing of the vineyards plantations. Simple calculations show that during 13 years, the average annual stubbing amounted to 2, 56 thousand hectares, which is 0, 55 thousand hectares less than the same indicator of the establishment of vineyards plantation

On 2015 the National Bureau of grapes and wines of the Republic of Moldova with the support of Czech experts, created a Register. The existing database will allow monitoring the status of vineyards, grape quality, varietal composition, the safety of wine production, the number of exporters and distributors. The «Codru Zone» of Moldova actively worked on the direction of the restoration vineyards. During the last years more than 625 hectares was recovered on this area (Taran, 2009)

An important component of the application of full - cycle production at wineries of Moldova is the application to create new plantations planting material varieties of high biological categories. The aim of grape nurseries is an uninterrupted supply of high-quality planting material wine-growers for planting of varieties of perennial and productive vine plantations. With proper care vineyards with technical varieties can effectively be used for 35-40 years. The capital of the investment on its creation recouped on the first of 12-15 years. Given the stringent requirements of the European Union in the Republic of Moldova, laying of new vine plantations made only with clonal planting material. However, foreign vine plants are very expensive. Thus viticulturists of Moldova organized the production of their own planting materials of elite Europeans clones (basic, certified and standard) (table 1):

table 1

Planting materials of elite Europeans clones from high biological categories at Republic of Moldova

<i>The high biological categories grape clones (basic, certified and standard)</i>	<i>High-performance grape clones</i>	<i>Indigenous grape varieties for quality wines with the name and origin</i>
Chardonnay, Sauvignon, Muscat ottonel, Pinot, Riesling de Rhin, Rkatsiteli (white), Cabernet-Sauvignon, Merlot, Malbec, Pinot noir, Gamay Freaux (red)	Cabernet fran, Chiraz, Carignan, Sangiovese (red), Muscat blanc, Petits, Crains, Muscadelle, Riesling italico (white)	Fetească Albă, Fetească Regală, Fetească neagră, Ragă neagră, Codru

The names of the planting materials given in the table as a result of clonal selection allow to obtain the virus-free and axenic (without bacteria's) planting material. Material for reproduction of grapes and grape planting material, depending on the biological value, made the following categories: "the breeder material", "before the base", "base", "certified", "standard" and "normal". Currently in Republic of Moldova, more than 60 wine enterprises, licensed, employs about 30: „Sauron” SRL, IM „Weis-MD vine Co” SRL, Institutul National al Viei si Vinului, FPC „Codru-ST” SRL, „Salcuta” SRL, SRL „Sauron”, „Sadac Agro” SRL, „Mitarix” SRL, „Tomai-Vinex” SA and other. The total area of plantations of rootstock vines of 740 hectares, including 40 hectares - the category of "base" (the material in this category is produced in specialized research institutions, as well as some wine enterprises for breeding, which have scientific laboratories). Area grafting plantation - about 930 hectares, including 20 hectares - the category of "base". For instance, SRL "Sauron" founded in 1994, but the grape nurseries has become the main focus of the activity from 2001. In 2002 SRL "Sauron" started the vineyards in a village Hyrtop (Cimislia district), later - village Dzhyamena (Anenii Noi district), village Budesti (near Chisinau) - all on 200 hectares. On 2005, in framework of the Agribusiness Development Project in Moldova, implemented by CNFA organization (USA), the study authors advised Moldovan producers of table grapes grown newest varieties to be competitive on the world market. This determined SRL "Sauron" future strategy. From the USA were imported for reproduction of about 30 of the most popular on the American market varieties, of which 20 - the seedless. With 18 hectares at SRL "Sauron" collected 180 table grape and 12 - technical (including local sorts) (Taran, 2012).

The introduction of new technological schemes of automatic from the acceptance of the grapes and to sending finished products is one more important element to ensure the full-cycle production at wineries of Moldova. According to experts, the last decade in the Republic of Moldova significantly has increased the level of technological and microbiological quality control of raw materials and shipment of finished wine and brandy production, carried out by laboratories on all new wineries (now, there are 31 new enterprises). At the same time, Moldova has lagged behind the scientific and technological revolution in the field of winemaking. The main directions of technical and technological innovations in the sector of viticulture and winemaking in Moldova are the following items (table 2):

table 2

The directions of technical and technological innovations in the sector of viticulture and winemaking of the Republic of Moldova

<i>The kind of the innovations directions</i>	<i>The content of the technical and technological innovations</i>
The mechanization of the process of collecting of the grape	Around the world winegrowing farms become larger, most of the work vineyards is mechanized, including the harvesting of the wine grapes. For the Republic of Moldova its necessary to introduce new technology of growing and harvesting grapes, when one person using two tractors, the set of trailer equipment, and the harvester combine is serves 20 hectares of vineyards. Only yields of 12-14 tons grapes per hectare will allows entrepreneurs

	from the Republic of Moldova to compete on world markets (Gaina & Aricova, 2013, p. 69)
Replacing the old technological equipment for processing of raw materials to the modern wine produced equipment by well-known machine-building brands of the European Union	This will reduce the consumption of electricity and heat, which in turn, will reduce the cost of wine production of Moldova and increase their competitiveness on the European Union markets
Implementation of the ecological methods of cultivation of grapes with a limited use of chemical synthesis products to protect the grape crops against pests and diseases	Maintenance of high hygienic quality of grapes as raw materials for industrial processing. Maximum ensuring of consumer characteristics of still wines, sparkling wines, strong alcoholic beverages
Development and implementation of technology use low (ultralight) aviation, providing treatment of large areas in a short time	It allows to eliminate hotbeds of disease and pest of vineyards (mildew, odium, gray rot and other), when the soil is wet and impassable
Using of special «Wine master» air conditioner, during storage of wines in specialized wine shops	It ensures the maintenance of the necessary temperature and humidity of wine storage conditions, which contributes to the preservation of product quality. This practice is widespread in the USA, the countries of the Europe and Asia

Conclusion:

Thus, the results of the research show that the industry of winemaking and viticulture in the Republic of Moldova, as a priority, needs of the quickly implementation of a number of modernization changes. One of the key directions of industry modernization, from the point of view of economic expediency operation, high product quality and efficiency of product policy is the implementation on the Moldovan wineries the full-cycle production. Undoubtedly, for ensure the full-cycle production it is need to involve a wide range of basic industrial and commercial components. An analysis of the industry key issues showed that first of all it is action aimed at:

- *the restoration and expansion of vineries plantations;*
- *the application to create new plantations planting material varieties of high biological categories;*
- *the introduction of new technological schemes of automatic from the acceptance of the grapes and to sending finished products*

All these measures will help to achieve harmonious, efficient and sustainable development of the wine industry of the Republic of Moldova

References:

1. Belostecnic, Gr. (2007). Knowledge and innovation - the path to competitiveness. Journal Academos. 2-3, 58-60.
2. Ghenova, S. (2016). Influence of the marketing potential of the company to promotion of the products on the new consumer markets. Paper presented at the International scientific-theoretical conference dedicated to 25 the anniversary of Comrat State University, Comrat
3. Ghenova, S. Curaxina, S. (2011). Basic aspects of the modernization of agriculture under anti-crisis management. Journal Economics. 2(76), 90-95.
4. Levitskaia, A. (2013) Regional development of the Republic of Moldova: problems and prospects. EURAS ACADEMIC JOURNAL. 1(3), 84-92.
5. Gaina, B., Aricova, Z. (Eds.) (2013). Quality management of the wine production (pp. 48-84). Academy of Sciences of the Republic of Moldova, Comrat State University, Chisinau / Comrat: Monograph
6. OIV report on the world vitivinicultural situation (2014). <http://www.oiv.int/public/medias/2246/press-release-2015-bilan-vin-en-oiv.pdf>

7. Taran, A. (2009). An exemplary vineyard on the Beșghioz. <http://logos.press.md/node/27705>
8. Taran, A. (2012). "Sauron" crisis exit program: <http://www.vinmoldova.md/index.php?mod=analytics&id=3066>
9. OIV report on the world vitivinicultural situation (2014). <http://www.oiv.int/public/medias/2246/press-release-2015-bilan-vin-en-oiv.pdf>
10. National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova. <http://www.statistica.md>

EU IN GLOBAL BANKING: CURRENT POSITION AND CHALLENGES

MARENA Tetyana, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Mariupol State University (Ukraine)

Abstract: *The place of the global banking in international financial markets is considered in the article and the dynamics of global bank assets are evaluated. The trends of bank assets redistribution among regions of the world and different social and economic groups of countries are defined. Indicators of the EU bank assets are analyzed. The impact of the financial crisis on EU bank assets, the financial results of European banks and their position in the ratings of the most reliable banks of the world are determined. The EU countries which banking sectors experience the greatest difficulties are pointed out. Factors of decrease in equity prices of European banks and challenges for the EU banking development are found out.*

The banking system is an integral part of the mechanism of financial resources redistribution in national and global economies, and the banks are key intermediaries in financial markets. The place that banking system occupies in the global financial markets is characterized primarily by the indicator of the size of bank assets. In the early twentieth century bank assets accounted for over 50% of total global financial assets. However, changes in priority sources of economies funding, increasing interest in financing through the instruments of stock market and the corresponding transformation of the structure of the global financial market that have been observed recently, led to the decline in the share of bank assets in global financial assets.

In 2002-2007 the share of bank assets in global financial assets was in the range of 32-38%, reaching to 45% at the beginning of the global crisis. During the crisis years of 2008-2010 transnational banks sold significant part of their foreign assets in order to cover losses. Simultaneously there was a collapse of credit operations both on the domestic markets and also in the Euromarkets, which was also a factor of bank assets reducing. The amount of bank assets is declined from 97 trillion of US dollars in 2008 to 93 trillion of US dollars in 2009. In 2011-2013 a gradual recovery of the global banking system was observed, which was shown in increase in the bank assets share in global financial assets up to 45%.

Under the influence of the global crisis and other factors redistribution of bank assets between different social and economic groups of countries and regions takes place. In last 12 years the share of bank assets of the developed countries fell from about 90% to 75%, against the background of increase in the share of bank assets of developing countries.

A distinctive feature of the global crisis impact on global banking is the intensification of the processes of bank assets regional redistribution to Asian and BRICS countries. Alongside it a decrease in the presence of European Union, US and Japanese banks among the largest banks in the world is observed. Moreover, the share of European banks in the financial institutions global profits reduced and was less than 2% in 2013-2014.

The worsening of the European Union position in global banking is also evident in terms of the share of EU bank assets in global bank assets, which has been steadily declining from the global financial crisis beginning (Table 1).

To some extent banks from EU countries lose their role as reliable intermediaries in global financial markets as a result of financial stability decrease and bank assets liquidity crisis. Redistribution of positions in the ratings of world's largest banks, which is manifested in improving

the position of banks from developing countries, was caused by two main factors. First, the global financial crisis has caused imbalance of the financial sectors in almost all major developed economies, including the EU countries. Second, some banks from developing countries were objectively less prone to the negative impact of the crisis due to insufficient integration into the global financial market.

Table 1

Indicators of the EU bank assets in 2005-2013

Indicator	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Global bank assets, billions of U.S. dollars	55673	70861	84785	104712	103755	100127	113735	121947	126744
EU bank assets, billions of U.S. dollars	27290	36642	43146	51044	46438	41678	43465	47856	48716
The EU share in global bank assets, %	49	52	51	49	45	42	38	39	38
The ratio of the EU bank assets to GDP, %	213	269	275	298	302	275	265	308	292

Note. Compiled by the author based on Global Financial Stability Report ¹

The global crisis has significantly affected the financial results of the banks in the EU. In 2005 banking sector in the UK was the most profitable (the return on equity of British banks was over 26%). 294 banks from EU countries were responsible for about 40% of the total profits of 1000 largest banks included in The Banker rating. In 2013 more than half of the financial institutions global profits was accounted for by Asian banks and the share of European banks dropped to 1,6%.

The Global Finance formed a rating of the world's fifty most reliable commercial banks in 2014. In the top ten positions there was just one bank from the European Union (Dutch Rabobank which ran fifth). In total, ranking included 14 banks from the UK, Germany, France, the Netherlands and Finland. ²

Despite some post-crisis recovery the EU and particularly the Eurozone banking sector still experience difficulties. In 2015 and in early 2016 equity prices of European banks declined along with global bank equities. The most complicated situation is observed in the banking systems of Greece and Italy and to a lesser extent in Portugal, as well as in some German banks. The main problems and challenges that led to this are the following: structural problems of excess bank capacity; high levels of non-performing loans; poorly adapted business models.

European banks face structural demands for more capital as a result of current regulatory actions, but some of them can have difficulties meeting these requirements. Under the requirements of Basel III, banks will have to meet simple leverage ratio starting 2018. Many European banks will also need to raise bail-in-able liabilities for higher regulatory requirements to meet total loss-absorbing capacity and minimum requirements for own funds and eligible liabilities. European investment banks have higher leverage and more compressed risk weightings on assets than US banks. ³

Low rate of euro area banks profitability increases the difficulty of dealing with non-performing loans by reducing banks' capacity to build capital buffers through retained earnings. The problem of high non-performing loans comprises a major structural weakness of many European banking systems. Banking systems with higher rate of non-performing loans, especially in Greece and Italy, generally have a greater decline in equity prices. Another challenge for European banks is connected with

¹ Global Financial Stability Report: Market Developments and Issues. – Washington: IMF. [Electronic source]. – Access mode: <http://www.imf.org/External/Pubs/FT/GFSR>

² Global Finance назвал 50 надежднейших коммерческих банков мира за 2014 год. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.reinvestmentsgroup.com/ua/novosti/global-finance-nazval-50-samyh-nadezhnyh-kommercheskih-bankov-mira-za-2014-god.htm>

³ Global Financial Stability Report: Potent Policies for a Successful Normalization. – Washington: IMF. – 2016. – April. [Electronic source]. – Access mode: <http://www.imf.org/External/Pubs/FT/GFSR/2016/01/index.htm>

difficulties in business model transitions and legal costs which resulted in extraordinarily weak earnings results at several large European banks.

Thus, the results of the study indicate deterioration in the competitive positions of the EU banks in the global banking. The reasons for this are not only the impact of the global financial crisis on liquidity and the financial stability of banks, but also the negative consequences of the European debt crisis. The ability of European banks to lend especially to non-resident borrowers significantly reduced, due to more rigid financial markets regulation. In addition, a strong trend towards the credit securitization that is observed in developed countries including the EU caused the shift from bank lending to debt securities markets. All mentioned above leads to slower growth in bank assets in European countries.

The position of banks in Greece, Italy and Portugal are the most assailable. Many banks in the EU are facing at least one of such challenges as structural problems of excess bank capacity, high levels of non-performing loans, poorly adapted business models or their combination. Profitability rate reduction and unresolved legacy challenges increase the risk that external capital and funding becomes more expensive, especially for weaker banks with low equity valuations, pointing to weak future prospects of the EU banks functioning within the global banking.

THE POTENTIAL FOR ECONOMIC REGIONS DEVELOPMENT IN TERMS OF THE WORLD ECONOMY

BULATOVA Olena,

Mariupol State University,

First Vice-Rector of Mariupol State University,

Professor of the International Economy Chair, PhD in Economics

Abstract: *The levels of integration processes development and two groups of factors that provide spatial development with comparative advantages are pointed out. The factors that determine modern spatial development in terms of the world economy are defined. The preconditions of new economic regions formation in the world economy are determined. The components of the countries integration development strategy are considered. An integrated approach to the use of integration agreements by countries and integration associations is grounded. It is found out that development, deepening and expansion of continental and transcontinental lines of regional integration are complementary lines of the world economy regionalization development.*

Integration deepened at micro-, meso-, macro-, mega- and metalevels, and the level of the engagement of national economies, its sectors and industries allow setting the special economic environment between countries which serves as the basis for the regionalization of the world economy and has a certain influence on the global integration development.

Balanced territorial concentration of different factors of competitiveness will increase the income under the conditions of competitive environment. Within the framework of a concept of new economic geography (Fujita, Krugman, and Venables)^{1,2} two groups of factors provide spatial development with comparative advantages. The first group is related to the geographical location and natural resources; the second group is related to the activities of society (agglomeration effect, human capital, institutions etc.). With the development of infrastructure the influence of the first group is undergoing changes while the second group of factors is playing the main role in the modernization of the economy.

Based on the concept of new economic geography, the World Bank experts created a cartogram which showed the countries that have the most wealth when GDP is compared using currency exchange rates³. The results obtained demonstrate not only a disproportion between the economic

¹ Fujita M. The Spatial Economy: Cities, Regions and International Trade / Fujita M., Krugman P.R., Venables A.J. – MIT Press, Cambridge MA, 1999. – 640p.

² Krugman P. Strategic trade and the new international economics / P. Krugman. – Cambridge, Mass.: MIT Press, 1986. – 313p.

³ Reshaping economic geography world development report 2009. – Washington: The World Bank, DC, 2009. – 383p.

weight of the countries (by the index of GDP) but also their physical size as well as distinguish main global regions according to the index of GDP.

Modern spatial development in terms of the world economy with integrational processes developing not only by regional lines but also by transcontinental lines determines the following factors: spatial concentration of population and urban agglomerations development (density); economic distance is related not only to the remoteness of markets, but also to the level of infrastructure development, which affects the transaction expenses (distance); institutional barriers that minimize the mobility of goods, factors of production, and limit the access to public services that develop human capital (division).

The formation of new economic regions in the world economy is no longer limited by traditional geographic factors such as the availability of raw materials or proximity to the market. In terms of technological development they are likely to be caused by such factors as a capacity to innovate and "dynamic activities of local communities that through the constant process of adaptation learned how to combine competition and cooperation"¹. This also allows singling out such a line of integration process development, as transcontinental integration, which is a task-oriented process of creating interstate economic environment between countries which have no common borders and are located in different regions / continents, where a certain form (stage) of regional integration is settled, the main objective of which is to promote international competitiveness of integrating countries.

The expansion of different integration processes within the main triad regions of the world economy (European, North American and Asia-Pacific ones) embraces the formation of sub-regional, continental, and transcontinental associations based on the principles of open regionalism. With this in mind, one cannot but notice that the strategy of integration development of the countries has two components which are focused on:

1. the features and ways of deepening integrative interaction right within the integration association created (intra-regional component)
2. identifying the directions of integration policy focused on other countries engaged in the integrative interaction within the framework of continental and transcontinental model (internal component).

The process of deepening and expanding integration will depend on balanced use of the development of potential of the integration process, which differ s considerably in the basic models of regional integration used. The need for a comprehensive consideration of the ways and intensity of the impact of many factors (both internal and external) determine the advisability of the integrated indices use for the assessment of development potential for the integration process; as these indices provide a generalizing, comprehensive and quantitative characteristics of regional economic integration process occurring in the world economy at a time.

Now it is safe to say that there is no unified general model of regional trade agreement in the world, because each country or integration association applies, in most cases, an integrated approach to the use of integration agreements in terms of the access to new markets, the increase of the number of investment opportunities, the reduction of transaction expenses, to creation of uniform technical standards and requirements, the protection of intellectual property rights, the creation of common competition policy and transparency of state regulation mechanism. Such a complex approach will contribute to the deepening integrative cooperation with partner countries and the establishment of predictable political conditions that influence the development of trade and economic cooperation with all regions within a certain interstate economic area, as well the expansion of continental and transcontinental integrative cooperation.

The deepening and the expansion of the most advanced models of regional integration existing in the world economy (European, North American and Asia-Pacific) will have the greatest influence on the regionalization of the world economy with further formation of the world global space. The engagement of other countries on a regional, continental or transcontinental basis and the establishment of free trade zones and other forms of "soft" integration will promote the "new regionalism" development and the emergence of fundamentally new integration entities which not of the regional but of the transcontinental nature that fall under the level of international meta-regions in

¹ Kiting M. New regionalism as an opportunity [E-resource] / M. Kiting // Russia in the global policy. – 2008. – №4. – Mode of access to the article: <http://www.globalaffairs.ru/numbers/33/9979.html>.

the world economy. With this in mind, development, deepening and expansion of continental and transcontinental lines of regional integration are complementary lines of the world economy regionalization development. Countries choose their own strategy of participation in the processes of regional integration depending on the tasks that are defined by their level of social and economic development, real potential, nature of foreign relations and so on. Considering the integration component of further development of the world countries strategy one should pay attention to two aspects. First one - the features and areas of deepening the integrative interaction right inside the existing integration associations; Second one - determining the directions of integration policy focused on other countries involved in interaction within the continental and transcontinental models.

THE DEVELOPMENT OF ECONOMIC COOPERATION BETWEEN UKRAINE AND AFRICAN COUNTRIES

BEZZUBCHENKO Olga,

PhD in Economic Sciences, Associate professor,
Mariupol State University

Abstract: *The article investigates the practical aspects of the implementation of different Ukraine's economic cooperation vectors. Regions of any country demonstrate certain social and economic potential that explain their active participation in inter-regional cooperation. The cooperation is implemented under conditions of growing globalization, global interdependence and of international division of labor. The extension of interregional cooperation can be possible with the help of numerous activities. Among them are the following: the extension of industrial cooperation hold by enterprises of different regions; development of joint investment projects; joint actions in the financial, consulting and marketing activities; systematic exchange of information about the needs of business entities in investment and creation of a national network of international transport corridors. For the further development of trade and economic relations, it is necessary to create favorable conditions for entering of Ukrainian exporters to the world markets, improving the legal basis of bilateral relations, expansion of opportunities in the existing and new markets, the intensification of possible areas of cooperation. In addition, it is important to create new instruments of cooperation with trading partners of the African continent.*

It is hard to imagine modern international relations carried out by countries of the world, especially within the integration processes and globalization phenomena with the accordance to the close intertwining of the economies of many countries, without international cooperation.

The research of interregional relations at the present stage of development of the world economy on the whole and specific national economies is extremely important. Especially taking to the consideration the fact that interregional relations are the important factor to allow the regions to ensure competitiveness by actively influencing their development at the macro level (the other factors – natural, human – are not liable for being formed in the region in the shortest periods). Despite the special importance, intra- and interregional ties are not adequately treated in the practice of formation and development of competitive advantages of the region. It requires the development of scientific approaches to provide the ways of their strengthening and development. The demand for interregional cooperation occurs when the regions are faced a resource shortage for their own economic development or strengthening of their competitive advantages as well as for their expansion. Therefore, the demand of the regions for cooperation can be regarded as the basis to form the purposes of interregional cooperation. Internal regional relations characterize the level of interactions among the enterprises in the region and its infrastructure. The infrastructure determines the provision of the production processes with financial institutions, communications, transport, and media necessary to maintain the outcome from the manufacturing process of an enterprise in the region as well as implementation of interaction between them.

The extension of interregional cooperation can be possible with the help of numerous activities. Among them are the following: the extension of industrial cooperation hold by enterprises of different

regions; development of joint investment projects; joint actions in the financial, consulting and marketing activities; systematic exchange of information about the needs of business entities in investment and creation of a national network of international transport corridors. They also include research and opinion polls on these issues, holding conferences, seminars, meetings, round table meetings as well as the other arrangements for the adoption of agreed decisions.

International economic cooperation is a system of coordinated actions carried out by the world economic entities to strengthen stability in international economic relations, to maintain sustainable development of the world economy, to build the consensus between the various world economic entities and to improve legal mechanisms of interaction.¹

The main aim of regional cooperation is the joint actions hold by the participants to develop the comprehensive, harmonious cooperation between the local communities, at least of two regions, which do not have to have the common borders.² Ukraine as a sovereign state is involved into the multilateral regional cooperation including cross-border one. However, the legal documents, which regulate this area, unfortunately, are fragmented and they are not complies with the concept of regional development.

Extending of large-scale cooperation with African countries is an important area of foreign policy of Ukraine. The political and economic interests determine the importance of the African continent for Ukraine. During recent years, the states of the continent has greatly increased their political weight in the international relations. Today African countries demonstrate commitment to further political and economic integration within the continent and to the establishment of joint supranational bodies within the African Union.^{3,4}

The free trade area between the East African Community (EAC), Common Market for Eastern and Southern Africa (COMESA) and Southern African Development Community (SADC) is being established in the Africa continent. However, the member countries of the Economic Community of West African States (ECOWAS) grow rapidly.

Economically, the countries of this part of the world is a significant distribution area for industrial, agricultural, military-technical goods and services; it is an important source of agricultural and industrial raw materials and strategic international communication node.

At this stage, the external relations between Ukraine and African countries are aimed at the cooperation in the international organizations, intensification of political dialogue and the search for new business partners and distribution areas to sell Ukrainian-made goods.

The significant factor of Ukraine's cooperation with the African continent is foreign trade. Thus, according to the State Statistics Service of Ukraine in 2015 the volume of foreign trade turnover between Ukraine and African countries equaled 4.4 billion dollars. This is 23.7% lower compared to 2014. Export of Ukrainian goods for 2015 amounted to 3.8 billion dollars. The main partners were: Egypt (the share of African countries in overall trade turnover of with Ukraine equaled 48.5%); Tunisia (7.8%), Morocco (5.5%); Algeria (5.1%), South Africa (4.7%), Libya (4.2%) and Ghana (3.2%). The largest share in the trade pattern of exports fell on metals, grains, food products (fats and oils, fruits, oilseeds, dairy products and eggs, waste residues of food industry, tobacco, inorganic chemicals, fertilizers, equipment and transport means. Ukraine continues to maintain a positive balance in trade with the African continent - 3.2 billion dollars⁵.

So, one of the areas of foreign policy of Ukraine is development of the trade relations with the countries of the African continent. For now Ghana, Kenya, Nigeria, Rwanda, Tanzania are prospective partners.

For the further development of trade and economic relations, it is necessary to create favorable conditions for entering of Ukrainian exporters to the world markets, improving the legal basis of

¹ Чернега О. Б. Міжнародна економіка / М-во освіти і науки України, Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, каф. міжнар. Економіки. - О. Б. Чернега, І. А. Іваненко. - Донецьк: [Доннует], 2008. – 175 с.

² Лагно В. Т. Розвиток міжрегіонального співробітництва України та країн ЄС [Електронний ресурс] / В. Т. Лагно // Збірник наукових праць Донецького державного університету управління. Сер. : Державне управління. - 2014. - Т. 15, Вип. 291. - С. 162-173. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znppduu_du_2014_15_291_18.pdf

³ Міністерство закордонних справ України. - [Електронний ресурс]. - <http://mfa.gov.ua/>

⁴ Матеха А. С. Методи підвищення ефективності міжрегіонального економічного співробітництва [Електронний ресурс] / А. С. Матеха // Вісник Хмельницького національного університету. - 2014. - № 2(2). - С. 170-173. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vchnu_ekon_2014_2\(2\)_36.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vchnu_ekon_2014_2(2)_36.pdf)

⁵ Державна служба статистики України. - [Електронний ресурс]. - <http://www.ukrstat.gov.ua/>

bilateral relations, expansion of opportunities in the existing and new markets, the intensification of possible areas of cooperation. In addition, it is important to create new instruments of cooperation with trading partners of the African continent.

DETERMINANTS OF THE WORLD TRANSPORT SYSTEM DEVELOPMENT

ZAKHAROVA Olga,

PhD in Economic Sciences

Associate professor of International Economics Department

Mariupol State University

Abstract: *The article is devoted to the factors that influence to the formation and development of the global transport system's potential. Based on the analyses made the author offers profound classification of the factors of influence.*

In a globalized world economy transport system is one of the prior condition for international economic relations activation, countries integration cooperation deepening, the common global market for goods and services formation, in which all new more distant areas and regions are involved. The developed transport system is a main indicator of the social-economic development and competitiveness level for every national economy in the world. In this connection the question of definition the factors that determine the potential of the world transport system development is very important and actual.

Recent scientific publications on transport issues dwell upon the questions of formation and effective use of the country's transport potential, among them the least important aspect of the study is the analysis of determinants stipulating the transport system development. However, these papers doesn't contain an exhaustive list of factors; group of global determinants connected with the modern processes of internationalization, globalization and regionalization in the world economy are not considered. The indicated fact necessitates further research in this aspect.

The paper under way is aimed to summarizing, systematizing, deepening and developing the scientific approaches to classification of the determinants of world transport system formation and development.

The transport system potential formation is a proceeding process caused by the combined impact of many factors, both external, that are independent on the object itself (transport system) and internal, that depend on the activity of the object. So, consider these factors.

As it was identified, the country's geographical location, geo-economics position, geopolitical situation, well developed transport infrastructure, developed and adequate legal framework regulating the transport sector, interoperability with other countries towards the development of international transport corridors and international cooperation in transport sector are referred to the main factors that determine the level of transport system potential development¹.

The analyses of defined factors leads to the conclusion that three of them namely geographical location, geo-economics position and geopolitical situation are determinants that associate with the advantages or disadvantages of the country's territorial location. They can be regarded as a given, as a result the country cannot change them when try to increase the level of its transport and transit potential use.

The other factors combine the opportunities and conditions created by a country directly. However, the author does not consider the impact of external factors associated with the trends of world economy development and with the processes taking place in global economic area.

The group of such factors is determined in the scientific papers of Bludova T., Pyrozhev S. Preyher D., Malyarchuk I.² To the external factors influencing the formation and use of the transport

¹ Гусева Л.Ю. Транспортный транзитный потенциал Казахстана: концептуальная оценка основных элементов / Л.Ю. Гусева. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.kisi.kz/img/docs/385.pdf>.

² Блудова Т. Глобализация транспортной системы и понятие «транзитный потенциал страны»/ Т.Блудова// Экономика Украины. – 2006. - №10. – С.73-78; Блудова Т.В. Транзитный потенциал України: формування та розвиток: [монографія] / Т.В. Блудова. - Рада

system potential the authors attribute the regional and world markets conditions, which determine the value of goods supply in countries of origin and volume of cargo traffic demand in consuming countries; supplier countries policy for diversification of transport routes; transport systems integration level to the regional and global transport systems.

At the same time under the classification in question other groups of factors are highlighted: internal, to which are proposed to attribute legal, organizational, economic, technical, technological, informational factors, and intrasectoral factors, which include quantitative and qualitative characteristics of transport network, mobile vehicles, transport infrastructure potential, in particular the development level of sea and river ports, airports, railways, pipelines, etc.

Thus, we can conclude that intrasectoral factors are associated with the conditions and capabilities of the transport system, internal factors determine the effectiveness of government in transport sector, development level of institutional framework, efficiency of transport policy and strategies in general.

In many papers authors include to significant factor that contributes to the level of transport systems potential modern logistics technologies that lead to integrate multiple operations with cargo delivering that ensure optimal parameters of specific criteria of effective performance¹. Therefore, the use of logistics principles of product distribution organization is one more factors that stipulates to achieve a higher level of the transport potential use.

Based on the existing scientific approach to classification of factors affecting the transport system development, it is advisable to offer a widen classification of determinants of world transport system development (fig. 1).

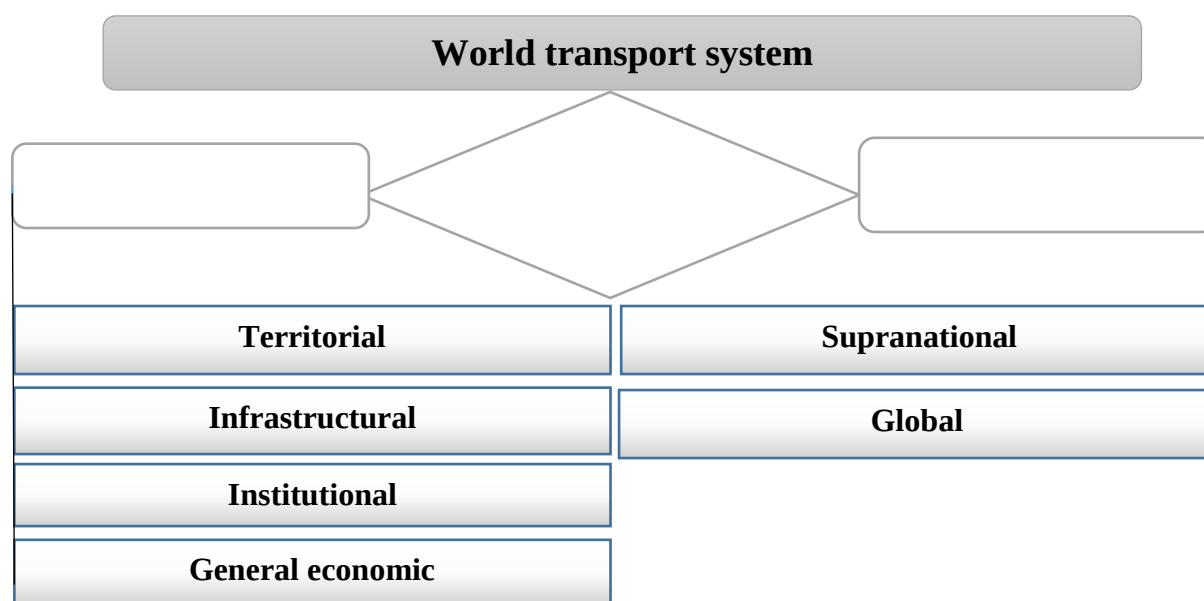

Figure 1. The classification of the determinants of world transport system development

Internal (national) factors are associated with the capacity of the transport system and the national economy in general and the conditions of their implementation. External factors include the impact of processes taking place in the external economic environment, herewith individual national economies influence on them is absent or limited. To these factors it is attributed territorial, infrastructural, institutional and general economic determinants.

національної безпеки України, Нац. ін-т проблем міжнародної безпеки. – К.: НІМБ, 2006. – 276 с.; Пирожков С. Проблемы реализации транзитного потенциала Украины в контексте расширения ЕС и формирования ЕЭП/ С. Пирожков, Д. Прейгер, И. Малярчук // Экономика Украины. - 2005. - №3. - С.4-19.

¹ Ларин О.Н. Концепция транзитного потенциала транспортной системы [Электронный ресурс]/О.Н. Ларин. - Режим доступа: <http://csc.ac.ru/ej/file/3727>; Левківський О.П. Вибір стратегії формування транспортного процесу різних видів транспорту на базі логістичних принципів/О.П. Левківський// Інформаційно-керуючі системи на залізничному транспорті. – 2008. - №4. - С. 19-20; Яремович П.П. Особливості розвитку міжнародних транспортно-логістичних комплексів в умовах глобалізації [Електронний ресурс] /П.П. Яремович. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvamu/Ekon/2009_6/33.pdf

The advantages of physical, economic and political location of the country on the world map are related to territorial factors. In this regard, these factors include: geographic location, geo-economic position, geopolitical situation.

Infrastructural factors are associated with the quality and development level of transport infrastructure because it is difficult to take advantage of geographical and geo-economic location if there are no adequate technical and technological conditions (highways and vehicles in good condition, airports, seaports, which are well equipped to handle international freight traffic, high capacity transport routes, etc.). These factors include the state of the transport network, the availability and condition of vehicles, level of transport differentiation and development, the number of carriers and competition level in transport sector.

The management and regulation of the transport sector and other areas of economic activity directly influence the transport system functioning are related to institutional factors. The effectiveness of government and commercial institutions for the management and regulation of transport, the development of the legal base for the regulation, directions of transport policy and strategy refer to this group of determinants. These factors provide the management and control over major components of the transport process: technical and technological component, socio-economic factors in the transport process, business activities involving transport and national transport sector participation in international transport services market.

General economic factors are associated with associated with socio-economic development of the national economy, the level and structure of production, the level of international economic activity of the country, including foreign trade. These factors determine the value of their own domestic demand for transportation services, which depend on the volume capacity of the national transport system. In addition to this group of factors it can be included the development of transport related industries, such as transport engineering, the level of investment potential of the transport sector.

It is suggested to differentiate external factors on supranational and global, because they have different effect scale on transport system and this effect can't be controlled by the national economies, hence they need to adapt to these factors changes.

Supranational factors are associated with increased interaction between national transport systems within a unified global transport system, the development of international cooperation in the transport sector, deepening of integration processes in transport as a result of the formation of regional transport systems, the development of the international transport corridors network, the regulatory activities of international transport organizations and the development of international rules and agreements that set precondition for the standardization and harmonization of requirements for international transport.

Global external factors have a wider range of influence and are not only related to transport sector, but concern with other areas of international economic activities that directly affect the development of the global transport system. These factors have global character of impact and the individual national economies need to adapt their actions in connection with the inability to influence them.

The condition and trends of development, dynamics and structure of world trade, the direction of the global tourism market, increasing competition in the global transport market, the development of globalization and regionalization of the world economy are referred to global factors include.

So, as a result of the research conducted a new approach to the systematization of determinants influencing the development of world transport system was proposed. This approach is based on considering not only character (areas) of factors affect, but also the direction and degree of their impact. As a result, in the group of internal environment factors considering the nature of their influence it was differentiated such factors as territorial, infrastructural, institutional and general economic. Within the group of external factors depending on the level and degree of impact the supranational and global factors was proposed to differentiate.

The proposed classification of determinants has advantages over other methodological approaches. It characterizes by the high level of consistency and completeness and allow to display in it not only the known classifications, but also to deepen and expand them in new directions. Further analysis of the transport system that provided by proposed classification will provide the most complete assessment of its conditions.

НЕКОТОРЫЕ МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РАСЧЕТОВ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ РЕАЛИЗОВАННОЙ ПРОДУКЦИИ

ПАРМАКЛИИ Дмитрий, д.х.э.н., профессор Кагульского государственного университета им. Б.П.Хашдеу

Abstract: The article presents key figures of economic efficiency of manufacturing and sales of production: return on margin, return on sales, cost payback and cost intensity of production. The work demonstrates the methods of their calculation as well as interrelations between them. The necessity of calculating of only one of the indicators of efficiency of sales of production was justified, as the remaining three indicators are the result of the first. The algorithm for calculating the efficiency of production and sales of all kinds of products in the enterprise was presented. Besides that, the article presents a graphical relationship between these indicators of production efficiency.

Key words: revenue, profitability, cost payback, cost intensity of production, return on invested resources.

Аннотация: В статье представлены основные показатели экономической эффективности производства и реализации продукции: рентабельность реализуемой продукции, рентабельность продаж, окупаемость затрат и затратноёмкость продукции. Работа демонстрирует методы их расчета, а также взаимосвязи между ними. Обоснована необходимость расчетов лишь одного из показателей эффективности реализованной продукции, так как остальные три показателя являются следствием первого. Приводится алгоритм расчета эффективности производства и реализации всех видов продукции на предприятии. Кроме того в статье представлена графическая зависимость между рассматриваемыми показателями эффективности продукции.

Ключевые слова: доходы, рентабельность, окупаемость затрат, затратноёмкость продукции, рентабельность инвестиций.

При расчетах экономической эффективности производства и реализации продукции на предприятиях используется система показателей. Однако как в учебных, так и в реальных производственных условиях четкого разграничения значимости каждого из них, а также взаимосвязь между ними недостаточно обоснованы. В связи с этим актуальными являются методические аспекты проведения расчетов указанных показателей.

Экономическая эффективность производства и реализации продукции отражает доходность и прибыльность. Как известно она измеряется такими обобщающими показателями как:

1. рентабельность реализованной продукции (rentabilitatea producției realizate):

$$R_p = \frac{P}{C} = \frac{VV - C}{C}, \text{ lei/lei} \quad (1)$$

2. рентабельность продаж (rentabilitatea veniturului din vânzări):

$$R_v = \frac{P}{VV} = \frac{VV - C}{VV}, \text{ lei/lei} \quad (2)$$

3. окупаемость затрат (gradul de acoperirea cheltuielilor)

$$A_c = \frac{VV}{C}, \text{ lei/lei} \quad (3)$$

4. затратноёмкость продукции (randamentul costului de producție)

$$R_c = \frac{C}{VV}, \text{ lei/lei} \quad (4)$$

где: P – прибыль от реализации продукции (profitul brut);

C – себестоимость (costul vânzărilor);

VV – объем реализации (venitul din vânzări).

Следует иметь ввиду, что в практике экономических расчетов используются три формы показателей рентабельности, имеющие единый экономический смысл [1,с.176-177]: :

уровень рентабельности реализованной продукции
(nivelul rentabilității producției realizate)

$$R_p = \frac{P}{C} 100 = \frac{VV-C}{C} 100, \% \quad (5)$$

рентабельность реализованной продукции
(rentabilitatea producției realizate)

$$R_p = \frac{P}{C} = \frac{VV-C}{C} \text{ lei} \quad (6)$$

коэффициент рентабельности реализованной продукции
(coeficientul rentabilității producției realizate)

$$R_p = \frac{P}{C} = \frac{VV-C}{C} \quad (7)$$

Рентабельность реализованной продукции, рентабельность продаж, окупаемость затрат и затратоемкость продукции являются показателями экономической эффективности производства и реализации продукции [2,с.228]. Они имеют единую экономическую сущность и, зная один из них, легко определить остальные (см. таблицу).

Взаимосвязь показателей экономической эффективности реализованной продукции

Показатели (indicatorii)	Рентабельность реализованной продукции (rentabilitatea producției realizate) (R_p)	Рентабельность продаж (rentabilitatea venitului din vânzări) (R_v)	Окупаемость затрат (gradul de acoperirea cheltuielilor) (A_c)	Затратоемкость продукции (randamentul costului de producție) (R_c)
Рентабельность реализованной продукции (rentabilitatea producției realizate) (R_p)		$R_p = \frac{R_v}{1 - R_v}$	$R_p = A_c - 1$	$R_p = \frac{1}{R_c} - 1$
Рентабельность продаж (rentabilitatea venitului din vânzări) (R_v)	$R_v = \frac{R_p}{1 + R_p}$		$R_v = 1 - \frac{1}{A_c}$	$R_v = 1 - R_c$
Окупаемость затрат (gradul de acoperirea cheltuielilor) (A_c)	$A_c = 1 + R_p$	$A_c = \frac{1}{1 - R_v}$		$A_c = \frac{1}{R_c}$
Затратоемкость продукции (randamentul costului de producție) (R_c)	$R_c = \frac{1}{1 + R_p}$	$R_c = 1 - R_v$	$R_c = \frac{1}{A_c}$	

Источник: разработано автором

Взаимозависимость между рентабельностью реализованной продукции, рентабельностью продаж, окупаемостью затрат и затратоемкостью продукции может быть представлена графически (рис.1-4).

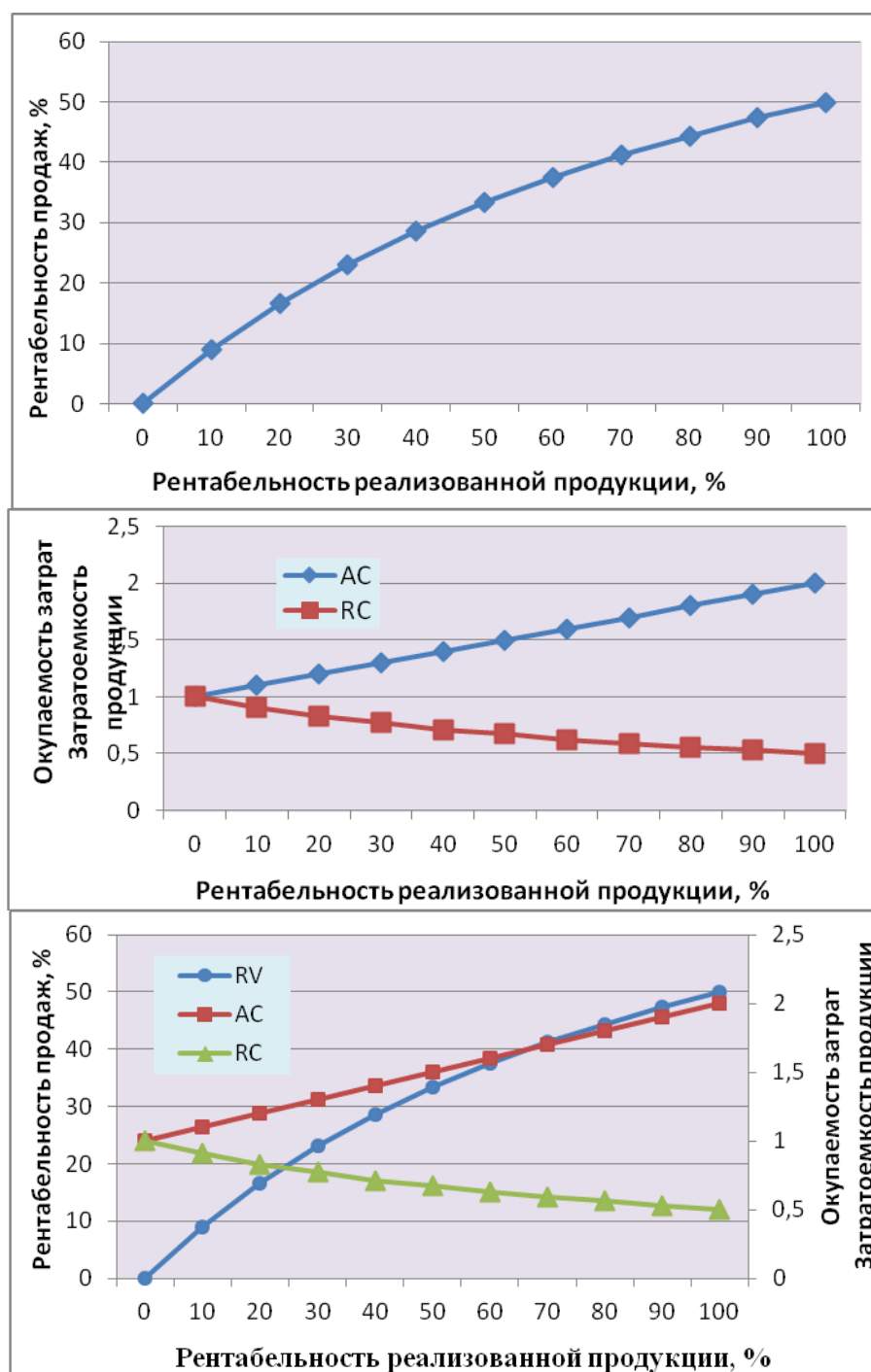

Рис.1. Зависимость рентабельности продаж, окупаемости затрат и затратоемкость продукции от уровня рентабельности реализованной продукции

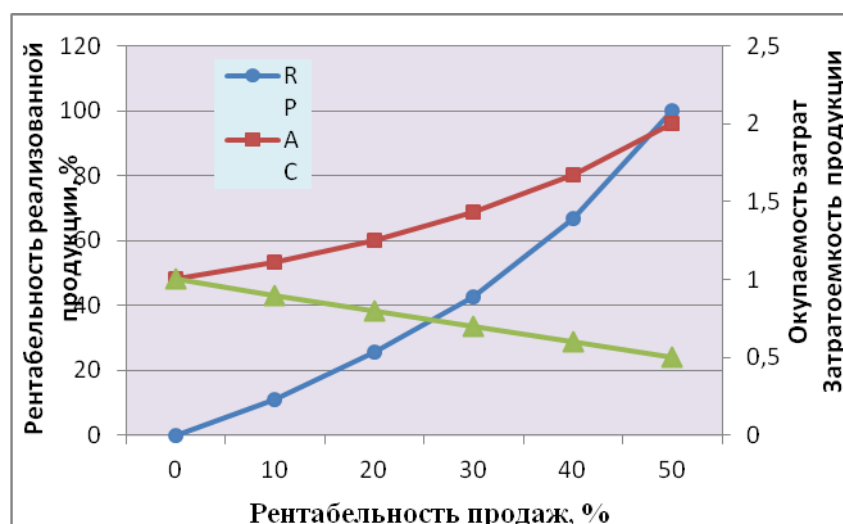

Рис.2. Зависимость рентабельности продукции, окупаемости и затратоёмкость продукции затрат от уровня рентабельности продаж

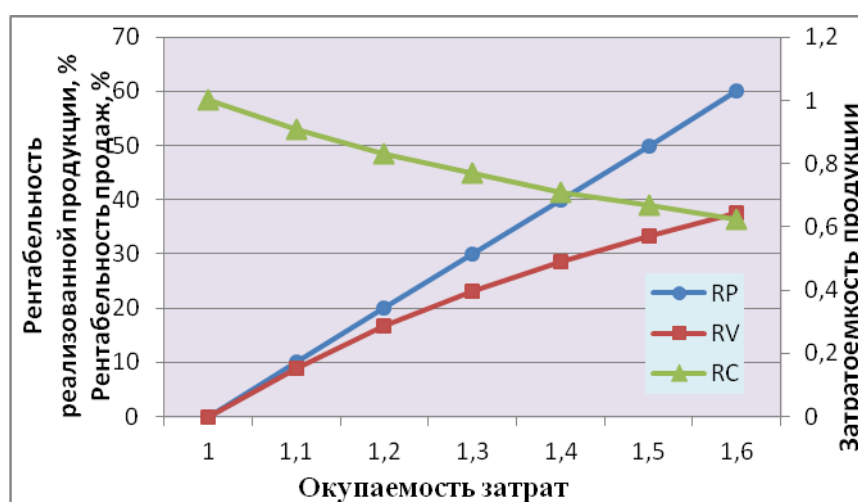

Рис.3. Зависимость рентабельности продукции, рентабельности продаж и затратоёмкости продукции от уровня окупаемости затрат

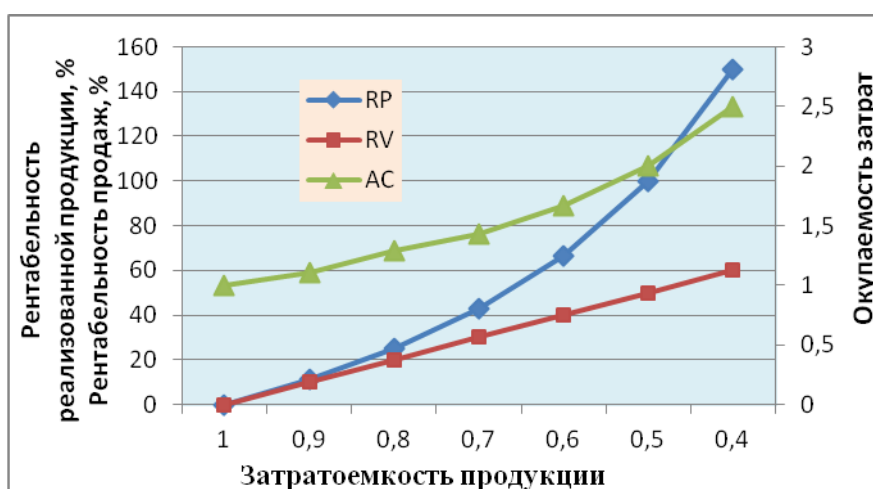

Рис.4. Зависимость рентабельности продукции, рентабельности продаж и окупаемости затрат от затратоёмкости продукции

С помощью приведенных выше формул рассчитывают экономическую эффективность по каждому виду продукции (услуг). Учитывая, что предприятие, как правило, не ограничивается выпуском одного вида продукции (услуг), важно оценить его работу, связанную с производством и реализацией всей номенклатуры изделий (услуг).

Экономическая эффективность деятельности предприятия по производству и реализации всех видов товаров (услуг) характеризуется следующими обобщающими показателями: *уровнем рентабельности всех видов реализованной продукции* (P_{pn})

$$P_{pn} = \frac{\sum_{i=1}^n N_i - \sum_{i=1}^n Z_i}{\sum_{i=1}^n Z_i} \cdot 100, \% \quad (8)$$

уровнем рентабельности продаж всех видов продукции (P_{np})

$$P_{np} = \frac{\sum_{i=1}^n N_i - \sum_{i=1}^n Z_i}{\sum_{i=1}^n N_i} \cdot 100, \% \quad (9)$$

уровнем окупаемости затрат на производство и реализацию всех видов продукции (P_o)

$$P_o = \frac{\sum_{i=1}^n N_i}{\sum_{i=1}^n Z_i} \cdot 100, \% \quad (10)$$

затратоемкостью всех видов продукции (Z_e)

$$Z_e = \frac{\sum_{i=1}^n Z_i}{\sum_{i=1}^n N_i}, \text{ лей/лей} \quad (11)$$

где: N_i – выручка от реализации всех видов продукции;

Z_i – себестоимость всех видов реализованной продукции;

n – число выпускаемых изделий (видов продукции).

Важно заметить, что в расчетах эффективности реализованной продукции не корректно использовать прибыль до налогообложения и чистую прибыль предприятия. Дело в том, указанные виды прибыли формируются с учетом показателей инвестиционной и финансовой деятельности предприятия, которые выходят за рамки операционной деятельности предприятия и потому непосредственного отношения к ней не имеют. Чтобы не допускать использование указанных видов прибыли в расчетах эффективности произведенной и реализованной продукции, а также эффективности всей операционной деятельности целесообразно вместо показателей прибыли в числителе использовать разницу между объемом доходов (выручки) и издержками.

Для расчетов эффективности деятельности предприятия чаще всего применяются два показателя:

Финансовая рентабельность

(*rentabilitate financiară*)

$$R_f = \frac{P_n}{C_p}, \text{ лей/лей} \quad (12)$$

Экономическая рентабельность

(*rentabilitate economică*)

$$R_e = \frac{P_b}{C_p + C_i}, \text{ лей/лей} \quad (13)$$

где: R_f – рентабельность финансовая (*rentabilitate financiară*);

R_e – рентабельность экономическая (*rentabilitate economică*);

P_n - прибыль чистая (profit net);
 C_p – капитал собственный (capital propriu);
 P_b - прибыль до налогообложения (profitul pînă la impozitare);
 C_i – капитал заемный (capital împrumutat);
 $C_p + C_i$ – валюта баланса (capitel permanent).

Литература:

1. Пармакли Д.М. “Методология научных исследований в экономике.” Учебное пособие; - Cahul: Universitatea de Stat «B.P-Hasdeu», 2011. – с.257.
2. Адамов В.Е. и др.”Экономика и статистика фирм.” Учебник/Под ред. проф.С.Д.Ильенковой. – 2-е изд. – М.: Финансы и статистика, 1998.- с.240.

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ТРАНСФЕР ЗНАНИЙ КАК НОВАЯ ИНТЕГРАЦИОННАЯ ПАРАДИГМА

НИКОЛЕНКО Тамара,

к.е.н., доцент кафедры международной экономики
Мариупольский государственный университете

Abstract: *The main characteristics and features of countries association in technological clubs are considered in the paper; major trends and basic consistent patterns of the new knowledge-based economy development in the frame of each technological club are identified; the main indicators of a new knowledge-based economy development by the countries united in technological clubs are assessed; the main global trends of the new knowledge-based economy development are defined.*

Развитие новой глобальной экономики знаний отличается высоким динамизмом. Экономические системы стран и регионов интенсивно трансформируются, используя потенциал знания, как базового ресурса и основой роста в рамках новой парадигмы. Традиционные внешние и внутренние дисбалансы и диспропорции в уровнях благосостояния исключаются, предоставляя субъектам международных экономических отношений возможность развиваться относительно одинаково в рамках специфических интеграционных объединений – технологических клубов. Как следствие, глобальная экономическая система выходит на новый уровень долгосрочной эффективности, в основе которой находится знание, способное к непрерывному расширению и динамичному распространению в процессе международного сетевого трансфера.

Вопросам анализа и прогнозирования развития новой глобальной экономики знаний необходимо уделить особое внимание, так как именно с его помощью возможно выявить ключевые тенденции изменения глобального экономического пространства. На основе анализа международного трансфера знаний в рамках технологических клубов, необходимо определить тенденции и выделить базовые закономерности развития новой экономики знаний в рамках каждого технологического клуба.

Оценка значений индикатора развития новой экономики по странам, объединенных в **технологический клуб 1** (развивающиеся страны), представлены на рис. 1. В состав технологического клуба 1 включены страны Африки, в которых процессы модернизации в векторе экономики знаний осложняются крайне низким внутренним производственным потенциалом в сочетании со слабой интеграцией в рамках глобальной системы МРТ. Без осуществления коренных преобразований существующей на сегодняшний день модели экономики посредством активизации трансфера знаний и с целью обеспечения интенсивного роста многофакторной производительности, регион рискует оказаться в состоянии изоляции от ключевых торговых потоков в системе нового глобального рынка знаний. Соблюдение баланса между объемами высокотехнологического импорта и экспорта товаров в Африканском регионе

в сочетании с интенсивным развитием экспорта ИКТ товаров – факторы роста значения показателя ВВП на душу населения. (рис.1).

Следует отметить, что согласно прогнозам ожидается положительная динамика роста индикатора развития новой экономики знаний – ВВП на душу населения. В количественном выражении, пятилетний темп роста будет составлять 124% с ежегодным средним приростом в 5,64%. Отметим, что в обеспечение подобных высоким темпов роста наиболее значительный вклад внес показатель числа Интернет-пользователей на 100 чел.

Несмотря на постепенное улучшение, ситуация с доступом к сети Интернет в странах Африки по-прежнему достаточно сложная. На сегодняшний день, жители Африки составляют всего 5,6% всей мировой Интернет-аудитории. Согласно прогнозу, к 2017 г. только 17 из 100 чел. будут иметь доступ к сети Интернет, что, тем не менее, обеспечит фундамент дальнейшей экономической модернизации. Стимулятором роста в рамках технологического клуба 1, наряду с Интернет-технологиями, выступает усиление международных инновационных связей посредством регистрации патентов в Европейском патентном офисе (ЕРО), Японском патентном офисе (JPO), Бюро по регистрации патентов и торговых марок США (USPTO). Темп роста показателя «триадические патентные семейства» за период 2015-2017 гг. составит 136,7%. Более умеренная динамика роста будет характерна для показателей, характеризующих внешнюю торговлю высокотехнологическими товарами.

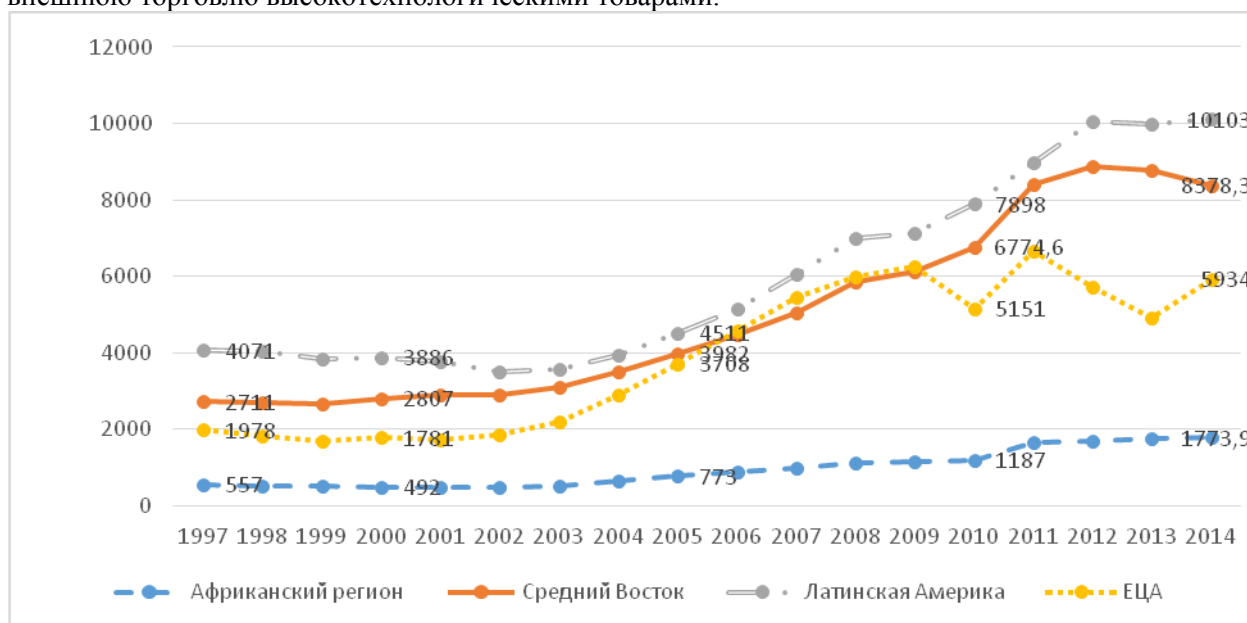

Рис.1. Динамика ВВП на душу населения в регионах Африка (ТК1), Средний Восток (ТК 2), Европа и Центральная Азия, Латинская Америка (ТК 4), долл. США, 1995-2015

Единственным показателем, демонстрирующим понижающую тенденцию в 2011-2014 гг., является экспорт ИКТ товаров, доля которого в общем объеме товарного экспорта интенсивно снижается. В качестве причин данной ситуации укажем, с одной стороны, тенденцию к вхождению на глобальный рынок высоких технологий новых стран, сокращающих доли традиционных участников, а с другой, запаздывающее развитие в Африке промышленности высоких технологических переделов.

В целом, ситуация по технологическому клубу 1 достаточно оптимистическая. Единственным сдерживающим фактором является низкие темпы развития основных направлений новой экономики знаний, а именно Интернет-технологий и сектора экспортного производства ИКТ товаров.

Прогноз и наблюдаемые значения индикатора развития новой экономики по регионам, составляющим **технологический клуб 2** (страны с уровнем выше среднего), представлены на рисунке 1. Технологический клуб 2 представлен странами Среднего Востока и группой прочих стран. Низкие значения базовых условий развития новой экономики знания в данном технологическом клубе сочетаются с наличием значительных резервов роста. Факторами,

сдерживающими использование резервов являются, во-первых, функционирование национальных экономик на базе экспорта ресурсов, во-вторых, влияние традиционных религиозных и культурных особенностей на хозяйственные процесс. Тем не менее, отметим, что перспективным драйвером экономического роста является экспорт ИКТ товаров, 1% увеличение объема которого в общей структуре экспорта обеспечит более 281,94 долл. США прироста ВВП на душу населения (рис.1).

Темп роста значения индикатора развития новой экономики знаний – ВВП на душу населения – в регионе Средний Восток за период 2015-2017 гг. составит 121,2%. Среди факторных переменных, прогнозируется наиболее интенсивное увеличение показателя «Интернет-пользователи на 100 чел., средний ежегодный прирост которого составляет 8,68%. Необходимо отметить, что по показателю распространения Интернет-технологий, регион является аутсайдером. Доля Интернет-пользователей из стран Среднего Востока в общемировой Интернет-аудитории составляет не более 3,3%. Однако, учитывая высокие темпы развития web-инфраструктуры, уже в ближайшей перспективе регион может предоставить большей части населения возможность доступа к сети Интернет.

В прочих странах-участниках технологического клуба 2, драйвером роста показателя ВВП на душу населения также являются Интернет-технологии, характеризующиеся пятилетним темпом прироста в 30,38%. Кроме того, близкую интенсивность демонстрирует показатель «третичные патентные семейства», что свидетельствует об активизации патентной деятельности в регионе (рис.1).

Подводя итог, отметим, что процесс становления новой экономики знаний в странах, объединенных в технологический клуб 2, отличается высоким динамизмом. Однако, развитие некоторых сфер сопряжено с трудностями.

Прогноз и наблюдаемые значения индикатора развития новой экономики по регионам и странам, составляющим *технологический клуб 3 (развитые страны)*, представлены на рис. 2.

Китай и Гонконг, Европейский Союз, Япония и Северная Америка составляют технологический клуб 3. Благоприятные базовые экономические условия, а также наличие внутренних возможностей производства конкурентоспособной высокотехнологической продукции в сочетании с достаточным запасом финансовых ресурсов для приобретения необходимого знания за рубежом, обеспечивают странам, составляющим технологический клуб 3 лидирующие позиции в системе глобального производства, трансфера и потребления знания. Прирост экспортных объемов высокотехнологических товаров выступает фактором повышения экономического благосостояния Европейского Союза и Японии, в то время как важнейшим фактором роста в Северной Америке, Китае и Гонконге является расширение доступа экономических агентов к сети Интернет. (рис.2)

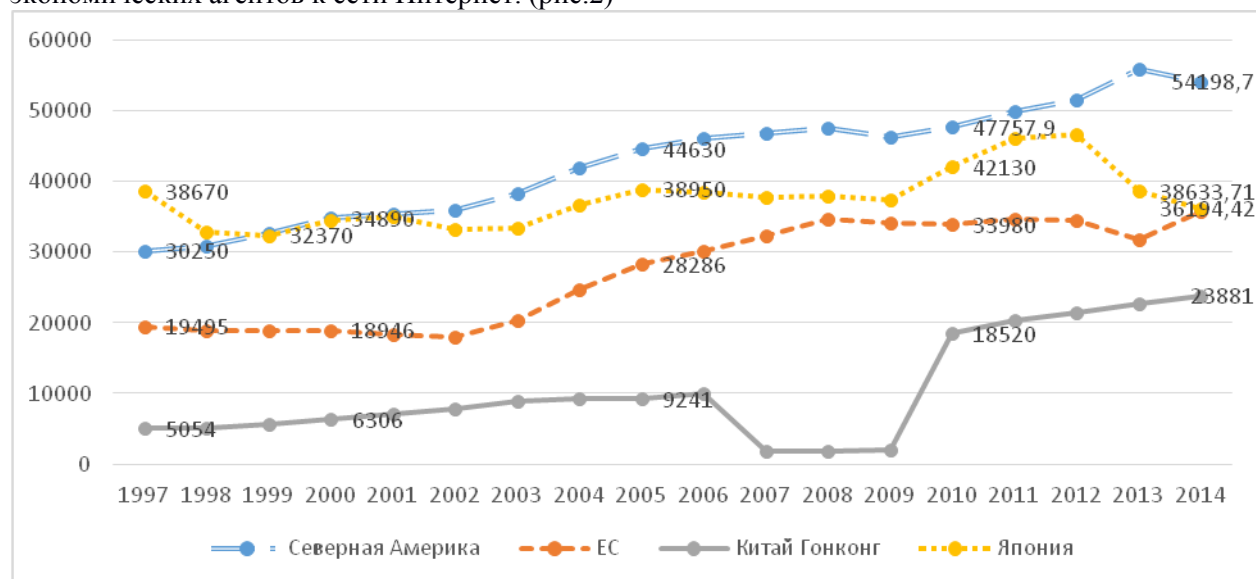

Рис. 2. Динамика ВВП на душу населения в регионах ЕС и Северная Америка (ТК 3), долл. США, 1995-2015

В процессе осуществления анализа развития новой экономики знаний в регионах ЕС и Северная Америка заметим, что, если в 2014 г., Северная Америка значительно опережала ЕС по показателю ВВП на душу населения, то к 2017 г. прогнозируется сокращение разрыва в уровнях благосостояния. Данная ситуация обусловлена тем, что по прогнозам, ЕС в 2015-2017 гг. будет демонстрировать более высокий темп роста значения индикатора развития новой экономики знаний в сравнении с Северной Америкой.

В Японии, Китае и Гонконге прогнозируется слабая негативная динамика роста индикатора ВВП на душу населения в условиях новой экономики знаний. В качестве причин сложившейся ситуации можно выделить: 1) снижение конкурентных позиций на глобальном рынке ИКТ товаров на фоне выхода на рынок новых игроков; 2) наличие сдерживающих факторов в использовании потенциала Интернет-технологий (для Японии – достижение максимальных значений; для Китая и Гонконга – высокие издержки расширения доступа, на фоне динамично увеличивающегося народонаселения).

Суммируя вышесказанное, становится ясно, что процесс становления новой экономики знаний в странах технологического клуба 3 в целом успешно завершен. Свидетельством тому являются высокие показатели экономического благосостояния, включенность стран в системы международного инновационного и научного обмена, прочные конкурентные позиции на глобальных рынках ИКТ. В качестве проблем необходимо выделить институциональную незрелость хозяйственной системы технологического клуба 3, а также сохранение связей с традиционной индустриальной экономической моделью, потенциал роста которой исчерпан.

Наблюдаемые значения индикатора развития новой экономики по регионам и странам, составляющим **технологический клуб 4** (страны с уровнем ниже среднего), представлены на рис. 1. Составляющие технологический клуб 4, отличаются низким уровнем экономического развития, что осложняет их интеграцию в новую глобальную экономику знаний. Отметим, что импорт высокотехнологических товаров в технологическом клубе 4 имеет большую значимость в обеспечении экономического роста, чем экспорт, что свидетельствует о том, что приобретение внешнего знания на современном этапе для данного региона сопряжено с более низкими издержками в сравнении с затратами по организации его внутреннего производства (рис.1).

Отметим, что если на протяжении 1997-2008 гг. по ключевому индикатору развития новой экономики знаний – ВВП на душу населения – регион ЕЦА занимал аутсайдерские позиции среди регионов, входящих в технологический клуб 4, то с 2008 г. он вышел на второе место, опередив Латинскую Америку. Более того, данный регион характеризуется наиболее высокими показателями темпов роста. В периоде 1997-2010 гг. среднегодовой темп роста составлял 103,9%, а в 2011-2014 – 109,3%. (рис.1). Основой развития новой экономики знаний в рамках технологического клуба 4 являются Интернет-технологии и высокотехнологический товарный импорт. К 2017 г. прогнозируется увеличение числа Интернет пользователей в среднем по регионам технологического клуба 4 до 55 на 100 чел. населения. Очевидно, что значение данного показателя не может рассматриваться как оптимальное, на фоне высоких достижений стран и регионов, составляющих технологический клуб 3, в области предоставления Интернет-доступа. Тем не менее, положительная динамика роста дает основания к оптимистичному прогнозу расширения web-инфраструктуры и включения стран технологического клуба 4 в глобальную систему международного трансфера знания. Развитие реинжиниринговых технологий, основанных на импортируемых высокотехнологичных товаров, стимулирует формирование собственных знаниеемких отраслей, выход которых на глобальный рынок знаний будет способствовать повышению конкурентоспособности клуба в новой экономике.

Таким образом, подводя итог всему вышеизложенному, необходимо отметить, что развитие новой экономики знаний имеет следующие глобальные тенденции:

сходную динамику и закономерности развития стран и регионов, объединенных в технологические клубы 1 и 2, их органичное институциональное сближение в ходе движения в векторе новой экономики знаний;

поиск участниками технологического клуба 3 новых драйверов, способных вывести экономики стран – глобальных лидеров из стационарного состояния;

усиление конкурентных позиций региона ЕЦА на глобальном рынке знания.

ВЛИЯНИЕ ФУНКЦИИ ОБУЧЕНИЯ НА РЕНТАБЕЛЬНОСТЬ ПЕРСОНАЛА СТРОИТЕЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ РМ

СТРАТИЛА Алина, доцент, доктор экономических наук,
Технический Университет Молдовы

Abstract: Along with the calculation of labor productivity that characterize the effectiveness of one of the activities (functions) of Human Resources units, the use of personnel should also be evaluated by means of an indicator of staff profitability that allows connection between the level of costs and expenses of the enterprise and work management departments personnel. Among the various types of Human Resources activities, the personnel training function play a significant role in improving the outcomes of the enterprise, which is confirmed by the performed correlation analysis.

Ключевая идея: Наряду с расчетом показателей производительности труда, характеризующих результативность одного из направлений деятельности (функции) кадровых подразделений, использование персонала предприятия следует оценивать также при помощи показателя рентабельности персонала, позволяющего провести связь между уровнем затрат и расходов предприятия и работой отделов по управлению персоналом. Среди разнообразных видов кадровой деятельности, функции обучение персонала отводится существенная роль в повышении конечных результатов деятельности предприятия, что подтверждается данными выполненного корреляционного анализа.

В управленческой практике эффективность использования персонала определяется при помощи системы обобщающих, частных и вспомогательных показателей производительности труда. Так, в частности, рассчитывается средняя выработка продукции одним рабочим за определенный период в натуральном или стоимостном выражении, определяются затраты времени на производство единицы продукции определенного вида или выпуск продукции определенного вида в натуральном выражении за один человеко-день или человеко-час и пр.

С учетом экономического содержания категории «эффективность», можно заключить о том, что вышеперечисленные показатели производительности труда характеризуют уровень **интенсивности** использования персонала, нежели его **эффективности**.

Лишь сравнивая полученный эффект с осуществленными затратами, возможно определить степень рациональности хозяйственной деятельности.

В управленческой практике нередко складывается ситуация, при которой наблюдается систематический рост показателей производительности труда на фоне снижения показателей прибыли и рентабельности предприятия.

Данное явление объясняется наличием в операционных издержках затрат, не связанных с получением доходов от реализации продукции (перерасход материальных ресурсов, производство бракованной продукции, простои по причине несчастных случаев на производстве, и прочих потерь), обусловленных отсутствием эффективного управления персоналом на предприятии, и, как следствие, уменьшающих конечные результаты деятельности.

Автором предлагается оценивать эффективность управления и использования персонала на предприятии при помощи показателя **рентабельности персонала**, рассчитываемого как отношение прибыли к среднесписочной численности персонала.

Связь данного показателя с уровнем производительности труда можно представить следующим образом:

$$R_{\text{п}} = \Pi_{\text{дн}} / \Pi = \Pi_{\text{дн}} / D_{\text{пр}} \times D_{\text{пр}} / \Pi = R_{\text{пр}} \times \Gamma \text{В}, \quad (1)$$

где: $R_{\text{п}}$ – рентабельность персонала;

$\Pi_{\text{дн}}$ - прибыль отчетного периода до налогообложения;

Π - среднесписочная численность персонала;

$D_{\text{пр}}$ - доходы от продаж;

$R_{\text{пр}}$ - рентабельность продаж;

ГВ - среднегодовая выработка продукции одним работником.

По данной модели и данным таблицы 1 можно установить, как изменилась прибыль на одного работника в строительстве за период 2013-2014 гг. за счет:

а) производительности труда

$$\Delta R_{\pi} = \Delta ГВ \times R_{\pi 0} = (+83,3) \times 0,035 = + 2,9 \text{ тыс. леев};$$

б) рентабельности продаж

$$\Delta R_{\pi} = ГВ_1 \times \Delta R_{\pi p} = 444,9 \times (+0,022) = + 9,7 \text{ тыс. леев.}$$

$$\text{Итого: } 2,9 + 9,7 = 12,6 \text{ тыс. леев.}$$

Таблица 1. Данные для факторного анализа рентабельности персонала в строительстве.

Показатель	Значение показателя		Изменение
	2013	2014	
Прибыль до налогообложения, тыс. леев	375100	762900	+387800
Среднесписочная численность персонала, чел.	29 239	30 083	+844
Доходы от продаж, тыс. леев	10 572300	13 382500	+2810200
Прибыль на одного работника, тыс. леев	12,8	25,4	+12,6
Рентабельность продаж, %	3,5	5,7	+2,2
Среднегодовая выработка, тыс. леев / чел-год	361,6	444,9	+83,3

Источник: составлена автором на основе данных [1].

На основе выполненного анализа можно заключить о том, что на рентабельность персонала в строительстве в значительной степени (уровень влияния 77,0 %) оказывает эффективность производственной и коммерческой деятельности предприятий, т.е. рентабельность продаж.

При наличии серьезных проблем в области кадрового менеджмента на строительных предприятиях Республики Молдова, снижение удельного веса затрат и расходов в доходах от продаж целесообразно достигать наряду с ростом производительности труда, также за счет совершенствования самого менеджмента персонала (по всем направлениям), что сможет гарантировать рост достижений предприятия в долгосрочной перспективе.

Известно, что кадровые подразделения в зависимости от размера предприятия, его финансовых возможностей, отношения руководства к соответствующим отделам, могут осуществлять большое разнообразие функций: планирование ресурсов, набор персонала, отбор, определение заработной платы и льгот, профориентация и адаптация, обучение, оценка трудовой деятельности, повышение, понижение, перевод, увольнение и пр. [2].

В рамках данной работы представляется интересным установить связь между рентабельностью персонала и функцией «**обучение персонала**», предопределяющую положительные изменения деятельности всего предприятия, которые могут проявляться через повышение производительности труда и качества выпускаемой продукции, снижение себестоимости продукции и расходов операционной деятельности, снижение уровня травматизма на производстве и аварийных ситуаций и пр.

Определить степень связи (взаимозависимости) между **обучением** и рентабельностью персонала строительных предприятий можно с помощью корреляционного анализа.

Корреляционный анализ используется для измерения влияния факторов в стохастическом анализе, когда взаимосвязь между показателями вероятностная. В данной работе автор использует множественную корреляцию, которая возникает от взаимодействия нескольких факторов с результативным показателем.

Корреляционный анализ позволяет определить изменение результативного показателя под воздействием нескольких факторов (в абсолютном измерении); установить относительную степень зависимости результативного показателя от каждого фактора.

Зависимость результативного показателя от определяющих его факторов выражается уравнением множественной регрессии, имеющей следующий вид:

$$Y_x = a + b_1x_1 + b_2x_2 + b_3x_3 + \dots + b_nx_n, \quad (2)$$

где: a – свободный член уравнения при $x = 0$;

$x_1, x_2 \dots x_n$ – факторы, определяющие уровень изучаемого результативного показателя;

$b_1, b_2 \dots b_n$ – коэффициенты регрессии при факторных показателях, характеризующие уровень влияния каждого фактора на результативный показатель в абсолютном выражении.

Результатом функции **обучения** является положительная динамика (рост/снижение) разнообразных показателей: удельный вес работников строительных предприятий, прошедших профессиональное обучение в общей численности персонала; доля затрат на профессиональное обучение в общем фонде заработной платы; доля работников, не имеющих специального образования; затраты на профессиональное обучение, приходящиеся на одного работника и пр.

При проверке вышеперечисленных показателей на наличие линейно-корреляционной зависимости с рентабельностью персонала, для построения уравнения множественной корреляции были отобраны следующие показатели в качестве факторов:

1. Затраты строительных предприятий на профессиональное обучение, приходящиеся на одного работника в строительстве (x_1);

2. Доля квалифицированных рабочих в общей численности персонала в строительстве (x_2);

3. Фактор времени, добавленный для исключения влияния автокорреляции в динамических сериях (t).

Исходные данные для корреляционного анализа представлены в таблице 2.

В результате выполненного анализа определилось, что взаимосвязь между результативным показателем (прибылью на одного работника в строительстве) и отобранными факторами является линейно-корреляционной.

Уравнение множественной корреляции получило следующий вид:

$$Y_x = -110,3207 + 0,6775 x_1 + 2,3613 x_2 + 0,1997 t.$$

Экономическое значение коэффициентов регрессии может быть интерпретировано следующим образом:

- $b_1 = 0,6775$, коэффициент регрессии при факторе x_1 означает что, повышение затрат на профессиональное обучение, приходящихся на одного работника в строительстве на 1 леев/чел, приведет к увеличению прибыли на одного работника на 0,6775 тыс.леев/чел;

- $b_2 = 2,3613$, коэффициент регрессии при факторе x_2 означает, что повышение доли квалифицированных рабочих в общей численности работников в строительстве на 1 %, приведет к увеличению прибыли на одного работника на 2,3613 тыс.леев/чел;

- $b_3 = 0,1997$, коэффициент регрессии при факторе t означает, что ежегодно прибыль на одного работника в строительной отрасли увеличивается в среднем на 0,1997 тыс.леев/чел.

Таблица 2. Исходные данные для корреляционного анализа.

Годы	Прибыль на одного работника в строительстве, тыс. леев/чел. (Y)	Затраты на профессиональное обучение, приходящиеся на одного работника в строительстве, леев/чел (x_1)	Доля квалифицированных рабочих в общей численности персонала в строительстве, % (x_2)	Время, годы (t)
2005	8,6	21,53	46,1	1
2006	14,0	34,07	43,0,	2
2007	21,1	36,97	45,6	3
2008	30,3	30,68	49,7	4
2009	14,1	29,49	44,3	5
2010	34,9	57,90	40,9	6
2011	31,0	42,55	43,1	7
2012	8,4	50,48	36,1	8
2013	12,8	60,45	33,7	9
2014	25,4	67,77	41,1	10

Источник: составлена автором на основе данных [1].

Проверка коэффициентов регрессии по критерию Стьюдента показала, что их величина считается существенной, поскольку рассчитанные t_{1calc} больше табличных t_{tab} .

Коэффициент множественной корреляции $R = 0,8253$ – указывает на наличие тесной корреляционной связи между прибылью на одного работника в строительстве и исследуемыми факторами.

Значение множественной корреляции может быть оценено по критерию Фишера: $F^* = 4,270$. Используя таблицу Фишера в зависимости от числа степеней свободы $f_1=3$, $f_2 = 10-3-1=6$ и $q=0,05$ – уровня значимости, определяем $F_{tabel} = 4,06$ [3]. Исходя из того, что $F^* > F_{tabel}$, значение коэффициента множественной корреляции считается существенным.

Коэффициент детерминации $R^2 = 0,6810$ означает, что изменение прибыли на одного работника в строительстве на 68,1 % обусловлено влиянием отобранных факторов.

Для того чтобы оценить влияние каждого фактора на результативный показатель, рассчитываются средние коэффициенты эластичности, которые показывают на сколько процентов в среднем изменяется значение результативного показателя при изменении значения исследуемого фактора на 1 % (таблица 3).

Таблица 3. Расчет средних коэффициентов эластичности

№	Показатели	X1	X2
1	Коэффициент регрессии (b_i)	0,6775	2,3613
2	Среднее значение исследуемого фактора (x_i)	43,19	51,7
3	Среднее значение результативного показателя (Y)	20,1	20,1
4	Коэффициент эластичности ($\bar{E}_i$)	1,456	6,074

Источник: составлена автором.

Экономическое значение средних коэффициентов эластичности может быть интерпретировано следующим образом:

$E_1 = 1,456$, коэффициент эластичности при факторе x_1 означает, что увеличение затрат на профессиональное обучение, приходящихся на одного работника в строительстве на 1 % приведет к повышению прибыли на одного работника в среднем на 1,456 %;

$E_2 = 6,074$, коэффициент эластичности при факторе x_2 означает, что увеличение доли квалифицированных рабочих в общей численности работников в строительстве на 1 % приведет к повышению прибыли на одного работника в среднем на 6,074 %.

Таким образом, на изменение прибыли, приходящейся на одного работника в строительстве, наибольшее влияние оказала:

- доля квалифицированных рабочих в общей численности работников в строительстве ($E_2 = 6,074$).

Очевидно, что на рентабельность персонала оказывает влияние **вся совокупность** функций персонала, однако от того, насколько высоко характеризуется образовательный уровень работников предприятия, зависят уровень производительности труда, уровень заработной платы, качество строительно-монтажных работ, степень лояльности работников и пр.

Кадровым специалистам строительных предприятий при реализации функции обучения можно рекомендовать проведение мероприятий по снижению доли неквалифицированных рабочих (профессиональная подготовка, переподготовка) на фоне аргументированного роста затрат на профессиональное обучение в соответствии с требованиями трудового кодекса Республики Молдова, ст. 213 пункт 3, согласно которому объем финансовых средств, выделенных на профессиональное обучение работников должен быть не менее 2 % фонда заработной платы предприятия [4]. Данные выполненного корреляционного анализа могут послужить основой для прогнозирования уровня рентабельности персонала вследствие изменения величины установленных факторов.

Библиография:

1. <http://www.statistica.md> (просмотрен 01.05.16).

2. Мескон М.Х., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента: пер. с англ. Москва: Дело, 1997. 704 с.
3. Герасимович А.И. Математическая статистика. Минск: Выш. школа, 1983. 279 с.
4. Трудовой Кодекс Республики Молдова. În: Мониторул Официал, 07.09.2010, nr. 160-162/586.

МЕХАНИЗМ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ РАЦИОНАЛЬНОГО ЗЕМЛЕПОЛЬЗОВАНИЯ

ДУДОГЛО Татьяна, ст. преподаватель кафедры
«Бухгалтерского учета и финансов»
Комратского государственного университета

Abstract: *Factors influencing the development of agricultural production are specified and, as a result, the necessity of state regulation of rational land use is emphasized. The mechanism of such regulation is presented and explained in details. The realization of state land use policy is associated with the necessity to provide solutions to a number of key issues in the land use area. It includes the creation of strict rules of land use regulation, legal and right foundation for rational land exploitation and control of adherence to land use legislation as well as the regulation of land taxation. Due to specific conditions of functioning of the agricultural industry associated with high capital requirements and low returns on invested capital as well as inter-temporal difference between incurred costs and generated revenues, financial support from the state government is necessary. Furthermore, it is emphasized that agricultural entities should be provided with financial and credit resources on concessional terms directed towards construction of irrigation systems and/or acquisition of equipment for small-scale irrigation, conduction of preventive soil erosion measures and acquisition of modern technical equipment.*

Key words. *Agriculture, land use, financial resources, land use policy, state regulation mechanism.*

Резюме: *Указаны факторы, влияющие на развитие сельскохозяйственного производства, и в связи с этим, подчеркнута необходимость государственного регулирования рационального землепользования. Представлен и подробно описан механизм этого регулирования. Реализация государственной земельной политики связана с необходимостью обеспечить решение ряда ключевых задач в сфере землепользования. Они включают в себя создание четких правил регулирования рынка земли, правовое обеспечение рационального использования и контроля соблюдения земельного законодательства, регулирование земельного налогообложения. В силу специфических условий функционирования отрасли сельского хозяйства, связанных с высокой капиталоемкостью и низкой фондоотдачей, несовпадением сроков проведения затрат и получения доходов необходима его государственная финансовая поддержка. В этой связи, подчеркивается, что следовало бы обеспечивать субъекты хозяйствования на земле на льготных условиях финансово-кредитными ресурсами, направляемыми на строительство оросительных систем и/или приобретение техники для малого орошения, на проведение мероприятий по борьбе с эрозией почв, на приобретение современных технических средств.*

Ключевые слова. *Сельское хозяйство, землепользование, финансовые ресурсы, земельная политика, механизм государственного регулирования.*

На развитие сельскохозяйственного производства кроме природно-ресурсного потенциала, воплощенного в земельные ресурсы, влияют экономические факторы: обеспеченность трудовыми ресурсами, материально-техническая база, накопленный производственный опыт. Вот почему в современных условиях на развитие сельского хозяйства большое влияние оказывают методы государственного регулирования, в частности, институциональные факторы – аграрная политика государства, формы собственности на землю,

соотношение различных организационно-правовых форм хозяйствования и другие [1] . Механизм государственного регулирования рационального землепользования действует на основе двух составляющих, двух рычагов – организационного и экономического (рис.1).

На уровне регионов реализация государственной земельной политики связана с необходимостью обеспечить решение ряда ключевых задач в сфере землепользования. Прежде всего, необходимо выявить особенности использования земельных ресурсов в условиях земельного законодательства и законодательства о недвижимости, а также определить эффективные организационные меры по управлению земельными ресурсами. Такие меры включают в себя создание четких правил регулирования рынка земли, правовое обеспечение рационального использования и контроля соблюдения земельного законодательства, регулирование земельного налогообложения [2, с.56].

Организационные меры или рычаги включают три направления: первое, совершенствование прав собственности на землю; второе, организация рационального и эффективного землепользования и третье, земельный контроль.

Первое направление помимо решения вопросов переоформления земельных участков предприятий при их реорганизации и выполнения процедуры оформления прав на землю при покупке-продаже или аренды земли должно также включать право органов местного самоуправления лишать право собственности на землю тех землевладельцев, которые в течение трех лет не обрабатывали землю или хищнически относились к ней в части сохранения плодородия. При выявлении указанных нарушений региональные органы власти должны быть также наделены правом лишения договора аренды земли.

Рис. 1. Механизм государственного регулирования рационального землепользования

Источник: разработка автора

С целью более рационального и эффективного использования земли в отрасли следовало бы местным органам власти при покупке - продаже земель сельскохозяйственного назначения давать приоритетное право приобретения специалистам сельского хозяйства. Это входит во второе направление использования организационных рычагов.

Важным остается третье направление, предусматривающее широкие полномочия региональным властям не только в части ведения земельного контроля, но и обязательного возмещения причиненного ущерба.

Наиболее обширными являются экономические меры государственного регулирования, которые включают ценовую и кредитную политику государства, бюджетные ассигнования, налоговую систему и внешнеэкономическую деятельность.

В силу специфических условий функционирования отрасли сельского хозяйства, связанных с недостатком свободных финансовых средств, высокой капиталоемкостью и низкой фондоотдачей, несовпадением сроков проведения затрат и получения доходов необходима его государственная финансовая поддержка. В этой связи, следовало бы обеспечивать субъекты хозяйствования на земле на льготных условиях финансово-кредитными ресурсами, направляемыми на строительство оросительных систем и/или приобретение техники для малого орошения, на проведение мероприятий по борьбе с эрозией почв, на приобретение современных технических средств для внедрения Mini-Till или No-Till технологий [3, с.71-72].

Широкое вмешательство государства в экономику, весь продовольственный и социальный механизм сельского хозяйства требует значительных затрат. В Австрии уровень государственной поддержки сельскому хозяйству в процентах к стоимости продукции составляет 44%, в Канаде – 35%, Финляндии – 72%, Швеции – 47%, Японии – 72%, Швейцарии – 76%, в Европейском Союзе – 38%, США – от 27 до 40%. Реально фермер в этих странах получает за счет рыночных платежей только часть цены, большая часть дохода идет за счет государственных источников [4, с.81-82].

Следует выделить три наиболее важных направления разработки и использования механизма стимулирования сельхозпроизводителей за улучшение землепользования и, соответственно, мер их ответственности за возможные упущения:

- первое, механизм поощрения за хорошее использование сельскохозяйственных земель, который реализуется в общей системе мер стимулирования за фактически полученный конечный результат, по принципу: чем выше результат - тем лучше используется земля, тем выше заработок непосредственных работников. Следует отметить, что такой подход практикуется в практике сельских районов Ульяновской области России;

- второе, экономическое стимулирование предприятий, крестьянских (фермерских) хозяйств, кооперативов за улучшение состояния землепользования. В данном случае стимулируются сельскохозяйственные товаропроизводители в целом за работы по качественному улучшению показателей состояния земель, при этом органы управления экономически стимулируют эти мероприятия посредством выделения из средств госбюджета и местных бюджетов компенсации затрат землевладельцев и землепользователей на улучшение экологического состояния и повышение плодородия земель. Подобный опыт нашел применение в Полтавской области Украины;

- третье, стимулирование за качественное улучшение среды обитания. Например, в Белгородской области России из бюджета дотируется сельскохозяйственным организациям и крестьянским (фермерским) хозяйствам внесение жидких органических удобрений при соблюдении технологии и норм под запланированный урожай сельскохозяйственных культур. То же может быть предложено у нас за утилизацию - внесение в почву жидкой и твердой фракции городских и сельских очистных сооружений.

Предлагается для стимулирования роста эффективности землепользования использовать индекс (коэффициент) превышения показателя выхода прибыли с одного гектара сельскохозяйственной организации над средним по региону (району). Эта мера будет побуждать сельских товаропроизводителей искать пути наращивания прибыли, с одной стороны, и упорядочить статистическую отчетность, с другой стороны. В соответствии с направлением и величиной изменения этого коэффициента увеличиваются или сокращаются субсидии субъектам хозяйствования на земле. В частности, при коэффициенте, равном 1, объем субсидий оставлять неизменным, при увеличении коэффициента до 1,3 увеличить субсидии на 10%, выше 1,3 – на 20%, соответственно, при снижении коэффициента до 0,7 уменьшать субсидии на 10%, ниже 0,7 – на 20%. В соответствии с Постановлением Правительства Республики Молдова Nr.135 от 24.02.2014 «О порядке распределения средств фонда субсидирования сельскохозяйственных производителей» предусмотрены 10 направлений (рис.2).

Размер предоставляемой поддержки в соответствии с указанным Постановлением рассчитывается по следующей формуле:

$$S = r_m : r \times d, \quad (1)$$

где: S – сумма субсидии, в леях;

r_m – средняя процентная ставка, которая составляет 14%;

r – процентная ставка, согласно договору о кредитовании;

d – сумма процентной ставки в леях, фактически внесенная в период с 1 ноября 2013 года по 31 октября 2014 года по кредитам, полученным начиная с 2010 года, для которой представлено и подтверждение уплаты кредита.

Рис. 2. Виды стимулирования сельскохозяйственных производителей в Республике Молдова на 2014г.

Источник: Постановление Правительства РМ №135 от 24.02.2014 г

Финансовые средства используются при субсидировании страховых взносов сельскохозяйственных производителей на основании договоров о страховании производственных рисков в сельском хозяйстве в соответствии с Законом № 243-XV от 8 июля 2004 года «О субсидируемом страховании производственных рисков в сельском хозяйстве» и на основании «Перечня рисков...», в растениеводстве, садоводстве, виноградарстве и животноводстве и «Перечня сельскохозяйственных культур и видов животных и птиц», для страхования которых субсидируются из фонда субсидирования сельскохозяйственных производителей.

Стимулирование орошения сельскохозяйственных земель имеет своей задачей увеличение площадей орошаемых сельскохозяйственных земель и повышение их

продуктивности. Субсидирование предоставляется сельскохозяйственным производителям, в том числе через ассоциации водопользователей, для частичной компенсации расходов, понесенных при использовании энергетических ресурсов для подачи воды для орошения (электрическая энергия, солярка и бензин), следующим образом:

а) 50% стоимости расходов, понесенных на электрическую энергию, используемую для подачи воды из системы централизованного орошения;

б) 80% стоимости расходов, понесенных на электрическую энергию, используемую для перекачки двух и более раз воды из системы централизованного орошения;

в) 0,5 леа за каждый кубический метр воды, используемой для орошения через системы орошения, кроме указанных выше.

Для южного региона республики, расположенного в эпицентре зоны неустойчивого земледелия, урожайность в среднем по ведущим культурам ниже соответствующего показателя по республике на 10,2%. В связи с этим следовало бы указанное субсидирование увеличить соответственно до 55% и 88% стоимости расходов.

Стимулирование инвестиций в приобретение сельскохозяйственной техники и инвентаря, а также оборудования для оросительных систем предусматривает размер оказываемой помощи в виде компенсации в размере 50% стоимости для ирригационных систем. Предлагается для АТО Гагаузия и других южных районов довести данную компенсацию до 55%.

а) 50% стоимости расходов, понесенных на электрическую энергию, используемую для подачи воды из системы централизованного орошения;

б) 80% стоимости расходов, понесенных на электрическую энергию, используемую для перекачки двух и более раз воды из системы централизованного орошения;

Литература:

1. Hotărîrea Guvernului № 135 din 24.02.2014 «Cu privire la modul de repartizare a mijloacelor fondului de subvenționare a producătorilor agricoli».
2. Бобылев Д.С. Государственная программа развития сельского хозяйства: региональный аспект. Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий, 2007, №7, с.32-34.
3. Пармакли Д.М., Тодорич Л.П., Дудогло Т.Д., Яниогло А.И. Эффективность землепользования: теория, методика, практика. Монография. - Комрат : Б. и., 2015 (Tipogr. "Centrografic"). – 274 p.
4. Кошкин Л.И. Государственное регулирование земельных отношений за рубежом. – М.: Трида Плюс. 2001. – 220с.

ПРОЯВЛЕНИЯ ИНТЕГРАЦИОННЫХ ЭФФЕКТОВ В КРАТКОСРОЧНОМ И ДОЛГОСРОЧНОМ ПЕРИОДЕ

ЧЕНТУКОВ Илья, соискатель,

Аспирант Мариупольского государственного университета

Abstract: Investigated the manifestation and the impact of integration effects in the short and long term for the development of national economies-integrants countries. It was determined that the integration interaction of national economies can lead the formation of the positive effects which particularly manifested in expanding market scale of, promoting the region's development, the optimization of production and consumption within the region, the deepening of the international division of labor and specialization-integrants countries. In addition, possible the manifestation of the negative effects of integration that may be related to the deterioration of conditions for effective use of resources of countries integrands.

За последние десятилетия роль регионов в местном и глобальном управлении претерпела значительных преобразований, в результате которых взаимосвязь местного и глобального уровней управления привели к усилению действия региональных групп и объединений в мировом хозяйстве. С одной стороны, наблюдается распространение экономических региональных торговых соглашений. С другой стороны, региональные организации играют все большую роль в управлении безопасностью и мирохозяйственным развитием. И, поэтому, мировой порядок должен основываться на действиях как глобальных, так и региональных учреждений. В свою очередь, региональные интеграционные процессы становятся важным звеном, объединяющим местный и глобальный уровни.

Государственный уровень является крайне недостаточным для контроля глобальных потоков, и поэтому, глобализация товарных рынков и производственных систем ограничивает эффективность государственной экономической политики. Изменение в характере развития внутрирегиональной торговли, усиление именно внутрирегиональных потоков товаров, услуг, ресурсов и т.п., усиливает потребность соответствующего институционального обеспечения торгово-экономического сотрудничества, в первую очередь в виде интеграционных соглашений, которые закрепляют унификацию соответствующих национальных экономических политик в направлении их либерализации. Это может вызвать определенные эффекты: положительный-потокоформирующий, отрицательный-потокоотклоняющий.

Расширение масштабов рынка от национальных к общему (в пределах интеграционного объединения, объединяющий несколько стран-интегрантов) выступает важным стимулом развития региона, который формируется на интеграционной основе, через более эффективное распределение ресурсов, который не ограничивается тарифами и квотами, оптимизацию производств в пользу более эффективных и результативных, стимулирования внутренне регионального потребления, производства и т.д. (потокоформирующий эффект). Сохранение тарифов по отношению к третьим странам, не входящим в интеграционное объединение, влияет на развитие импортозамещения в пользу товаров и услуг, которые производят субъекты хозяйствования всех стран-интегрантов. Одновременно, возможно и относительное ухудшение условий эффективного использования ресурсов из этих стран в пользу стран-интегрантов, поскольку условия обмена ресурсов и товаров не являются симметричными из-за установления единого таможенного тарифа (потокоотклоняющий эффект). В целом же, результатом подобных эффектов, становится дальнейшее углубление международного разделения труда и специализации стран-интегрантов. Углубление специализации может проявиться уже в краткосрочной перспективе (статический характер проявления действия эффектов). В то же время, накопление соответствующих эффектов, возникающих вследствие расширения либерализации условий экономического взаимодействия между всеми странами-интегрантами в рамках интеграционного объединения, имеют более сложный характер, что проявляется уже в долгосрочной перспективе (табл.1). Оценка влияния интеграционных эффектов на национальное хозяйство каждой страны интеграционного объединения будет зависеть от конкретных условий ее развития, особенностей отраслевой структуры национальной экономики, спроса и предложения на рынках и тому подобное.

Таблица 1

Проявления интеграционных эффектов в краткосрочном и долгосрочном периоде

Интеграционные эффекты	Проявления интеграционных эффектов	
	Краткосрочный период	Долгосрочный период
<i>Статические</i>	- Возникновение эффекта масштаба - Формирование дополнительного спроса - Увеличение объемов внутрирегиональной торговли	- Увеличение объёмов спроса и диверсификация его структуры - Углубление специализации, в т.ч. в научно-технической сфере - Повышение качества товаров
<i>Динамические</i>	- Снижение транзакционных издержек	- Развитие инновационно-инвестиционной деятельности

	- Усиление конкурентного механизма	- Повышение эффективности производства и его прибыльности - Рост благосостояния в стране

Развитие международного разделения труда и углубление специализации в рамках непосредственно интеграционного объединения непременно связано с ростом внутрифирменного обмена, который обеспечивают «цепи добавленной стоимости». И здесь могут возникнуть определенные ограничения со стороны требований торгово-экономического сотрудничества, охватывающих страны, входящие в состав интеграционного объединения, с другими странами мира, не относящимися к объединению, но на рынке которых и экономические интересы фирм-производителей, особенно транснациональных компаний. То есть возникает объективная потребность в том, чтобы режим либерализации не ограничивался рамками исключительно интеграционной группировки. Фактически, именно на это и направлена деятельность ВТО, что стимулирует установление либерализационного режима в целом в мировом хозяйстве и унификацию национальных режимов регулирования. И, если, региональные интеграционные соглашения, которые сегодня заключаются странами мирового хозяйства, определяют максимально выгодный с точки зрения либерализации именно для определенной группы стран-интегрантом, то есть имеют региональный характер применения. В свою очередь, распространение либерализации под эгидой ВТО фактически означает восприятие этого режима непосредственно теми участниками, которые входят в состав этой международной организации, что определяет многосторонний механизм регулирования торгово-экономических отношений.

УГЛУБЛЕНИЕ МЕЖРЕГИОНАЛЬНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА УКРАИНЫ СО СТРАНАМИ ЕВРОПЫ

МИТЮШКИНА Кристина, кандидат экономических наук, доцент,
Мариупольский государственный университет

Abstract: The article is devoted to the questions of interregional cooperation between Ukraine and the European countries as an example of cooperation with Poland. The article proves the necessity of further cooperation between the two countries through enhanced trade and socio-cultural relations.

Современные международные отношения характеризуются достаточно интенсивными интеграционными процессами, среди которых важную роль играет межрегиональное и приграничное сотрудничество. Украина благодаря выгодному геополитическому положению имеет большие потенциальные возможности развития таких форм, поскольку 19 регионов (областей) страны являются пограничными, а внешняя граница является самой протяженной среди европейских стран. Поддержка межрегионального сотрудничества приграничных регионов является инструментом социально-экономического развития регионов и смягчения территориальных диспропорций.

С расширением Европейского Союза и углублением интеграционных процессов в Украине обострились проблемы, касающиеся трансформации социально-экономической системы и общественно-политического строя. Указанное вызывает необходимость поиска путей реформирования экономических связей Украины с членами ЕС, прежде всего с Польшей, которая определена стратегическим партнером, что предполагает тесное и широкое двустороннее сотрудничество.

Межрегиональное сотрудничество отдельными учеными определяется, как сотрудничество между региональными и местными властями преимущественно в отдельных секторах экономики и при участии лишь некоторых субъектов [1]. Однако для определения понятия «межрегиональное сотрудничество», следует обратиться к Протоколу № 2 Европейской Рамочной конвенции о приграничном сотрудничестве территориальных

сообществ и властей. В ст. 1 этого документа установлено, что под «международным сотрудничеством» следует понимать любую совместную деятельность, направленную на формирование отношений между территориальными общинами или властями двух или более Договаривающихся Сторон, кроме отношений трансграничного сотрудничества между соседними властями, включая заключение соглашений о сотрудничестве с территориальными общинами или властями других государств [2].

Именно поэтому понятие межрегионального сотрудничества целесообразно использовать в тех случаях, когда речь идет о сотрудничестве регионов, не являющихся непосредственными соседями (как в случае еврорегионов "Карпатский" и "Буг"), но имеющими общие интересы на двустороннем уровне.

Рассматривая необходимость активизации межрегионального сотрудничества Украины с европейскими странами, следует акцентировать внимание на возможности углубления сотрудничества с Республикой Польша, расширение орбиты партнерства с которой, является приоритетным направлением внешней политики страны.

Геополитическое положение Украины и Польши, территориальная близость, традиционные экономические связи и взаимный интерес создали благоприятные предпосылки для того, чтобы торгово-экономические отношения между Украиной и Республикой Польша получили качественно новое измерение.

Экономические отношения между Украиной и Польшей регулируются межгосударственными соглашениями (около 200 сделок) и охватывают главные вопросы, связанные с экономическим сотрудничеством, охраной инвестиций и противодействию двойному налогообложению, а также рядом межгосударственных соглашений, которые касаются отдельных вопросов сотрудничества [3,5].

Украинско-польские межрегиональные отношения имеют определенные этапы и циклы развития. Для них характерны периоды активизации, торможения, поисков компромиссов и определенного охлаждения. Это связано как с внутренним развитием украинского и польского обществ, так и с внешними факторами: мировой конъюнктурой, позицией ведущих западных государств в отношении тех или иных событий в мире и их влиянием на внешнюю политику Украины и Польши.

Республика Польша является крупнейшим торговым партнером Украины среди стран Центрально-Восточной Европы и занимает по результатам 2014 года четвертое место по объемам взаимной торговли. Об усилении интенсивности торговли свидетельствует и расчетный коэффициент, приведенный в таблице 1 [4].

Таблица 1

Динамика основных показателей торгового сотрудничества Украины и Польши

	<i>Экспорт Украины, млн. дол. США</i>	<i>Импорт Украины, млн. дол. США</i>	<i>Экспорт Украины в Польшу, млн. дол. США</i>	<i>Импорт Украины из Польши, млн. дол. США</i>	<i>Мировой экспорт, млрд. дол. США</i>	<i>Мировой экспорт в Польшу, млн. дол. США</i>	<i>Коэффициент интенсивности торговли Украины с Польшей</i>
2004	23066,846	24187,216	763,028	1523,45	7502089,95	61843,35	4,0127
2005	32666,132	31770,921	979,418	2023,387	9177965,33	79426,07	3,4646
2006	34227,974	40027,235	1010,443	2588,21	1045811,10	96923,78	0,3185
2007	38367,609	54610,256	1344,516	3967,792	1211513,62	130388,36	0,3256
2008	49294,39	71190,672	1636,916	5511,254	14002785,57	168823,95	2,7543
2009	66952,306	96959,926	2338,212	6436,719	1612979,51	212313,46	0,2653
2010	39695,648	52168,447	1208,028	3433,197	12517137,06	156293,20	2,4372
2011	51430,286	56962,646	1787,222	3917,347	15241233,38	181428,40	2,9193
2012	68393,034	78774,683	2794,085	4688,05	18312977,75	221238,06	3,3816
2013	68694,495	75833,663	2576,195	5279,57	18375055,58	205246,51	3,3575
2014	63320,469	76958,181	2547,824	5718,451	18851492,88	215404,05	3,5214

Комментируя изменения внешнеторгового оборота между Украиной и Польшей, следует отметить, что в период 2004-2008 годов происходило стабильное наращивание торговых отношений, пик которых пришелся на 2009 (максимальный уровень экспорта 2338млн.долл.США и импорта – 6436,7. Мировой финансовый кризис негативно отразился на внешней торговле стран, что выразилось в падении показателей на 48% по экспорту и 46% по импорту. По состоянию на период последней статистической отчетности 2014 года практически удалось восстановить внешнеторговый оборот на уровень докризисного. Рост коэффициента интенсивности торговли между странами на протяжении 2010-2014 годов свидетельствует о высокой интенсивности двусторонних товарных потоков и соответственном увеличении их роли в экономике друг друга.

Кроме торгового и инвестиционного сотрудничества между странами, стратегически важно развивать и другие направления, а именно углублять межрегиональное сотрудничество в системе образования. Как указано в статьях 14 и 15 Договора между Украиной и Республикой Польша о добрососедстве, дружественных отношениях и сотрудничестве, стороны будут способствовать развитию сотрудничества между школами, другими учебными заведениями и научными учреждениями, в том числе в области обмена научными работниками, преподавателями, студентами, аспирантами и стипендиатами, а также осуществлению совместных научно-исследовательских работ. Стороны будут способствовать сотрудничеству в области образования, в том числе изучению польского языка в Украине и украинского языка - в Республике Польша в школах и других учебных заведениях, а также за их пределами [5].

Кроме основного договора, отношения Украины и Польши в сфере образования регламентируются еще рядом документов, а именно: Соглашение между Правительством Украины и Правительством Республики Польша о сотрудничестве в области культуры, науки и образования (подписано 20 мая 1997) двустороннее Межправительственное соглашение (25 ноября 2009) об обучении граждан Украины в Европейском колледжуме в Натолине (Варшава), а также дополнения к нему от 17 декабря 2014 г.; Соглашение о сотрудничестве в области образования между Министерством образования и науки Украины и Министерством национального образования Республики Польша (19 января 2015) проект соглашения о создании Украинско-польского Совета обмена молодежью. Документ, в частности, предусматривает ежегодно финансирования польской стороной стипендий на подготовку украинских специалистов по вопросам европейской интеграции.

Подводя итоги вышесказанному, нужно отметить, что для интенсификации межрегионального сотрудничества, необходимо синтезировать усилия предпринимательского сектора, населения и региональных органов власти в создании и развитии соответствующей инфраструктуры. В качестве элементов механизма реализации межрегионального сотрудничества могут выступить государственный информационный портал в сфере межрегионального сотрудничества; инвестиционная поддержка межрегиональных проектов; мероприятия по налаживанию деловых контактов; семинары по вопросам межрегионального сотрудничества; специализированные структуры в системе органов власти, которые будут отвечать за развитие и координацию межрегиональных связей.

Таким образом, усиление межрегионального сотрудничества Украины с соседними странами будет способствовать дальнейшей активизации движения товаров и услуг на европейский рынок. Вместе с тем, развитие торгово-экономических отношений стимулирует развитие других сфер, что способствует углублению евроинтеграционных процессов Украины в целом.

Литература:

1. Матеха А.С. Методи підвищення ефективності міжрегіонального економічного співробітництва [електроний ресурс] / А.С. Матеха // Вісник Хмельницького національного університету - 2014 - № 2. Т. 2. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua
2. Лагно В.Т. Розвиток міжрегіонального співробітництва України та країн ЄС [електроний ресурс] / В.Т.Лагно. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua
3. Kamiński A. Z. Stosunki polsko-ukraińskie: raport / A. Z. Kamiński, J. Kozakiewicz. — Warszawa: CSMISP, 1997. — 58 s.

4. Державний комітет статистики України [електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Договір між Україною і Республікою Польща про добросусідство, дружні відносини і співробітництво // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – №43. – С. 613.
6. Інформаційно-довідковий матеріал про стан і перспективи розвитку співпраці в галузі освіти і науки між Україною і Республікою Польща Комітет з питань науки і освіти http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/publish/printable_article?art_id=45823
7. Посольство України в Республіці Польща [електронний ресурс] // Режим доступу: <http://poland.mfa.gov.ua/ua>

МИКРО- И МАКРОКОМПОНЕНТЫ МЕЖДУНАРОДНОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ

ПУТЯТИН Едуард, аспирант,
Мариупольского государственного университета

Abstract: Investigated that international integration characterized by essential features that distinguish it from other forms of economic interaction of the countries. At the micro level of economic integration distinguish horizontal and vertical integration, each of which has are both positive and negative effects. The result of economic integration is to achieve a higher efficiency of economic cooperation between countries, and this in turn contributes to the further development of a competitive mechanism between this countries.

Международная экономическая интеграция - объективный, осознанный и направленный процесс сближения, срастание и взаимодействия национальных хозяйственных систем, который содержит потенциал саморегулирования и саморазвития, в основе которого находится международное разделение труда.

Процесс международной экономической интеграции имеет взаимосвязанные микро- и макрокомпоненты. На микроуровне выделяют горизонтальную и вертикальную интеграцию. Горизонтальная интеграция возникает из-за слияния фирм, производящих подобные или однородные товары с целью их дальнейшей реализации через общую систему распределения и получения при этом дополнительной прибыли. Такая интеграция сопровождается производством за рубежом товаров, аналогичных тем, что производятся в стране базирования. Вертикальная интеграция предполагает объединение фирм, функционирующих в различных производственных циклах. Различают три формы вертикальной интеграции: интеграция «вниз» (например, присоединение завода - производителя сырья или полуфабрикатов к компании, которая ведет главное производство); производственная интеграция «вверх» (например, приобретение сталелитейной компанией завода, который производит металлоконструкции) непроизводственная интеграция «вверх», включающая сферу распределения.

Интеграционный процесс характеризуется:

1) Планомерным изменением структуры отдельных стран, координацией сотрудничества государств, согласованной увязкой ассортимента продукции в странах содружества, а также совместным использованием научно-исследовательского потенциала на основе международного разделения труда. В результате ускоряется научно-технический процесс, в большей мере используются сырьевые ресурсы, повышается эффективность функционирования национальных хозяйств;

2) Созданием и совершенствованием международного сотрудничества, которое углубляет международную специализацию и кооперирование производства;

3) Активизацией роли внутренней экономической политики в создании условий для углубления эффективности хозяйственных связей с другими странами. Это выражается в перестройке экономик объединенных стран, направленных на реализацию взаимных и международных норм качества и стандарта. Интеграция предполагает не только использование тех или иных особенностей отраслевой структуры производства в отдельных странах для

взаимовыгодного обмена деятельностью, но и целенаправленную перестройку структуры национальных хозяйств, которая обеспечивает более высокую степень их взаимодействия и расширения возможностей международного разделения труда.

Таким образом, международная интеграция характеризуется существенными признаками, которые в совокупности отличают ее от других форм экономического взаимодействия стран, а именно: взаимопроникновением и переплетением национальных производственных процессов; широким развитием международной специализации и кооперации в производстве, науке и технике на основе наиболее прогрессивных и глубоких их форм; глубокими структурными изменениями в экономике стран-участниц; необходимостью в целенаправленном регулировании интеграционного процесса, разработке скоординированной экономической стратегии и политики; региональностью пространственных масштабов интеграции. Как результат, достигается более высокая эффективность экономического сотрудничества между странами именно в условиях реализации региональной экономической интеграции, поскольку через устранение барьеров и ограничений в торгово-экономической сфере, внедрения стандартизации и унификации в производственно-коммерческой сфере увеличиваются товаро- и ресурсопотоки, активизируется предпринимательство, что, в свою очередь, способствует дальнейшему развитию конкурентного механизма, расширению рынка, получению дополнительных преимуществ от экономии в масштабах.

Обобщая вышесказанное, экономическую интеграцию можно определить как объективный, осознанный процесс интернационализации национальных систем отдельных стран, который протекает на основе близости уровней экономического развития и географической близости, стран интегрируемых и имеющих общие экономические, политические, экологические и другие проблемы, которые решаются в рамках интеграционной группировки на основе международного разделения труда и защиты экономических интересов самостоятельных хозяйствующих субъектов.

В условиях, когда динамично развиваются процессы транснационализации (на основе микроинтеграции) и создаются торговые интеграционные группировки (зоны преференциальной и свободной торговли, таможенные союзы), национальные экономики вступают в стадию локальной интернационализации. Соответственно дополняются и количественные показатели уровня интернационализации (количество ТНК, масштабы и результаты их зарубежной деятельности; эффективность участия в торговых блоках и т.д.).

Развитие форм региональной интеграции (зона свободной торговли > таможенный союз > общий рынок > экономический союз) в условиях преимущественно глобальной ориентации ТНК, формирует основу для перехода интернационализации к «полисистемной» стадии. В условиях полисистемной интернационализации преобладающими становятся производство и распределение однородных по типу и качеству товаров и услуг в мировом масштабе, распространяется стандартизация и глобальная рационализация производственно-технических и маркетинговых операций. Укрепляют свое влияние транснациональные корпорации, которые по стратегической ориентацией и масштабам деятельности перерастают в глобальные. В то же время в рамках зрелых региональных интеграционных группировок формируются экономические связи с приоритетом наднациональных интересов, что способствует выравниванию основных характеристик международных рынков. Логическим результатом развития интернационализации становится глобальная (мировая) экономическая интеграция.

**NECESITATEA EFECTUĂRII REFORMELOR ÎN AGRICULTURĂ PENTRU
REDRESAREA PROCESELOR SOCIAL - ECONOMICE
DIN REPUBLICA MOLDOVA**

DONEA Sofia, lector superior universitar,
Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul

Abstract: *Appreciating international and national trends it is observed, that in perspective, the agricultural sector is envisaged role of major economy through locomotion modernization and innovation. In order to change the situation in the country's agriculture is needed to establish its place not only as the economic branch, but also as an essential part of the motherland, that is to say agriculture should be seen as a resource of employment and income for the population in rural areas, living space, and also a factor of environmental protection.*

Agricultura poate fi considerată ca un donator pentru alte ramuri economice și ca sursă de completare a venitului național. Situația și nivelul de dezvoltare a agriculturii are o influență majoră asupra creșterii economice a țării.

La etapele inițiale de dezvoltare economică, omenirea determină specificul de formare a activității de producție în dependență de condițiile naturale din zonă: climă, relief, fertilitatea solului. Ulterior, se ține cont de deprinderile populației ce-au atins un nivel de dezvoltare social – economice, condiții de comerț etc.

Rolul agriculturii în economia țării indică structura acesteia și nivelul de dezvoltare. În calitate de indicatori aferenți rolului agriculturii, se utilizează ponderea celor ocupați în acest domeniu și contribuția agriculturii în structura PIB.

Republica Moldova tradițional este considerată ca țară agrară. Agricultura joacă un rol enorm în viața social – economică a țării. Actualmente sectorul agricol constituie 12,5 % din PIB, iar numărul celor ocupați în agricultură constituie 338 mii persoane, adică 28,8 % din populația ocupată. [1]

Trebuie să remarcăm, că Republica Moldova dispune de un potențial agricol sporit: de terenuri cu destinație agricolă ce se extind pe o suprafață de 2024,5 mii ha, ceea ce constituie $\approx 60\%$ din suprafața totală. [1]

Apreciind tendințele internaționale și naționale se observă, că în perspectivă sectorului agrar i se preconizează rolul de locomotor important a economiei prin modernizare și inovare. Pentru a modifica situația din agricultura țării este nevoie de stabilit locul acesteia nu numai ca ramură economică, ci și ca o componentă esențială a spațiului rural. Agricultura trebuie privită din următoarele trei puncte de vedere:

- ca ramură economică;
- ca resursă de muncă și de venit pentru populația de la sate și spațiul de locuit pentru acestea;
- ca factor de protecție a mediului.

Dacă privim agricultura ca resursă de muncă pentru locuitorii din sate este necesar de analizat structura populației pe medii de locuit.

Tabelul 1. Populația Republicii Moldova stabilită pe medii.

Anii	Numărul populației, mii locuitori			În % față de total	
	total	urban	rural	urban	rural
2010	3563,7	1476,7	2087,0	41,4	58,6
2011	3560,4	1481,7	2078,7	41,6	58,4
2012	3559,5	1485,7	2073,8	41,7	58,3
2013	3559,5	1492,2	2067,3	41,9	58,1
2014	3557,6	1503,0	2054,6	42,2	57,8
2015	3555,2	1507,2	2048,0	42,3	57,7

Sursa: Anuarul statistic a Republicii Moldova 2015

Pentru o vizualizare mai clară datele sunt prezentate în figura 1.

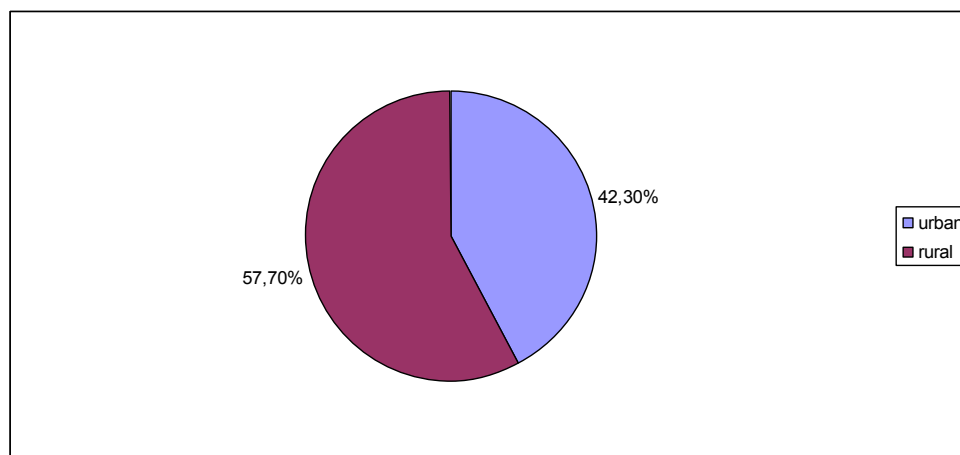

Figura 1. Structura populației stabile pe medii la 1 ianuarie 2015

Sursa: Anuarul statistic a Republicii Moldova 2015

Din datele prezentate se observă, că ponderea cea mai mare (57,70%) în structura populației revine populației rurale.

Datorită ponderii ridicate a locuitorilor din zonele rurale, agricultura trebuie abordată nu numai ca ramură economică, dar și ca un segment social și demografic în cadrul țării.

Cu toate acestea agricultura se confruntă cu un șir de probleme ce rețin dezvoltarea ramurii. Costurile mari de producție, baza tehnologică învechită – fac ca producția agricolă autohtonă să nu fie competitivă pe piață. Salariul din agricultură este cel mai mic comparativ cu alte ramuri. Toate acestea s-au răsfrânt negativ asupra calității vieții, situației demografice în mediul rural și ca rezultat a dus la plecarea populației active calificate la orașe și peste hotare. Aceste aspecte sunt trăsăturile agriculturii țărilor în curs de dezvoltare, unde agricultura se face pe cale extensivă: slab se folosește mecanizarea, îngrășămintele, irigarea ș.a. Pentru redresarea situației este nevoie de reforme radicale în sectorul agrar. Este important de-a lărgi posibilitățile economice pe seama eficienței producției agricole (utilizând tehnologii performante), lărgirea posibilităților sociale (prin reformarea structurilor agricole).

O direcție importantă ar fi colaborarea internațională și ajutorul țărilor dezvoltate celor mai puțin dezvoltate. Aceasta ar rezolva problema principală ce ține de insuficiența produselor alimentare (la nivel global), dar și stimularea potențialului intern din țările în curs de dezvoltare. Se poate obține rezultate prin sprijin multilateral în dezvoltarea nu numai economică, dar și în educație, sănătate, știință și cultură.

Trebuie de reformat agricultura folosind pe larg experiența țărilor dezvoltate și anume de mărit prezența activă a statului în dezvoltarea agriculturii prin acordarea subvențiilor sporite, facilitarea utilizării tehnologiilor noi, prin consultanță și asistență în activitate.

Reforme neefective din sectorul agrar întreprinse de către stat pe parcursul ultimelor ani au dus la consecințe grave cu efecte negative asupra mediului rural. La baza reformelor din agricultură trebuie de pus componentele esențiale ale sectorului, precum și influența acestora asupra societății în ansamblu.

Agricultura trebuie privită nu numai ca ramură economică în economia națională, dar și ca element de influență asupra procesului social și asupra mediului. Activitatea agricolă, ca activitate economică are funcția de bază de a furniza produse agro – alimentare, materie primă pentru industria de prelucrare. Ca element de influență asupra procesului social, agricultura este un furnizor de necesități de forță de muncă pentru populația din mediul rural (dar și urban în industria de prelucrare).

În prezent când poluarea mediului este o problemă stringentă, agricultura poate îndeplini o funcție importantă, ecologică legată de protecția și refacerea mediului înconjurător (prin prelucrarea corectă a solului) sub influența factorilor naturali (lumină, apă, aer, sol, ș.a.). De aici rezultă, că agricultura este un factor important al mediului natural prin ponderea terenului agricol în totalul teritoriului țării, dominând viața rurală atât pe plan economic, social dar și ecologic.

Întrucât activității agricole în Republica Moldova îi revine spațiul rural, pentru a aprecia această activitate trebuie de analizat infrastructura acestui spațiu care-i învechită, deficitară, tehnologii depășite și venituri foarte mici ale agricultorilor. Schimbările care s-au produs în sector, nu s-au evidențiat în perioada ce-a urmat după promovarea privatizării. Totuși pot fi remarcate unele

modificări pozitive în sectorul agrar legate de reducerea numărului de entități agricole, creșterea dimensiunilor terenurilor prin comasarea acestora, dotarea cu mașini și tehnică modernă a unităților agricole, etc.

Ca exemplu aducem informația privind structura suprafețelor înșămânțate pe categorii de gospodării.

Tabelul 2.

Structura suprafețelor înșămânțate pe categorii de gospodării în 2015, %

	Suprafața înșămânțată total	Din care			
		Culturi cerealiere	Culturi tehnice	Cartofi, legume	Plante de nutreț
Total pe categoriile de gospodării	100	100	100	100	100
- Întreprinderi agricole	50,5	45,8	69,9	10,5	22,9
- - Sector individual (inclusiv GȚ)	49,5	54,2	30,1	89,5	77,1

Sursa: Anuarul statistic a Republicii Moldova 2015

Din datele prezentate se observă tendința de compactizare a terenurilor agricole, urmărită și de reformele din agricultură promovate de ministerele de resort.

Astfel, se observă ca problemele entităților agricole depășesc limita unei ramuri de producție, împletindu-se cu problemele demografice și sociale. Performanțele sectorului agricol depind de dezvoltarea societății în ansamblu și de relația dintre fondul funciar, agricol și populația rurală.

Efortul „reformelor” din agricultură nu au dus la rezultate scontate, ba din contra au scăzut interesul populației rurale față de agricultură și ca rezultat au îndepărtat-o de performanțele obținute în agricultură de țările europene. Trebuie de evidențiat implicațiile pasive ale statului în transformările din agricultură atât materiale (prin subvenționări) cât și morale prin îndrumări, coordonări și consultanță adecvată. Acestea au dus la o desfășurare neordonată a procesului de constituire a entităților agricole.

Măsurile ce se cer întreprinse în agricultură astăzi, trebuie să vizeze în egală măsură atât problemele producției agricole, cât și ruralul – ca element indispensabil a acestei activități (probleme ce țin de mediul de trai și mediul ecologic).

Bibliografia:

1. Anuarul Statistic al Republicii Moldova 2015
2. Oprea Alexandra, s.a. Managementul riscurilor dezastrelor și fenomenelor climatice adverse în sectorul agricol, ACSA și MAIA, 2014, Chișinău, IS „Tipografia Centrală”.
3. www.adrcevtu.ro/Document_Files/ADStudii Regionale
4. www.iohannispreședinte.ro/ro/program-prezidențial/agricultură-performanță
5. usarab-tm.ro/downloads/PPP/Resursele%ro umane.
6. madr.ro/docs/dezvoltare rurală/rndr/buletintematic

POLITICI SOCIALE ÎN CONTEXTUL OCUPĂRII FORȚEI DE MUNCĂ

VICOL Iulia, lector superior universitar,
Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul

Abstract: Social policies are a set of programs, measures and activities where are set out certain steps which aim is the realization of human needs of social protection, education, health, affecting or generating individual and social wellbeing. In other words, social policy represents state intervention in shaping the social processes characteristic of a particular community, in order to change them from one direction to another.

Viața este un proces mereu în schimbare. Acest lucru se observă foarte pronunțat în zilele noastre când societatea parcurge niște transformări radicale în toate domeniile. Cu câteva decenii în urmă strategia de dezvoltare a fiecărui stat era cu mult mai clară, piețele de desfacere a producției erau deslușite din timp, multe procese de producere se organizau nu în baza pieței de desfacere, dar în urma planificării că aici trebuie să existe această producție. La moment lucrurile sau schimbat de nerecunoscut. În urma acestor transformări multe momente ce în trecut erau clare, astăzi sunt vagi de tot.

Prin astfel de transformări a trecut și piața muncii în țara noastră. Au apărut profesii noi, s-au dezvoltat domenii de care până la acel moment nu se știa nimic. Agenții economici sau orientat de la sfera de producție care cerea ingineri, sudori, etc., către sfera serviciilor ce a devenit din punct de vedere economic mai rentabilă, cere un nivel de investiții mai mici, cu riscuri mai mici și circuitul banilor este mai rapid. Din aceste motive multe specializări care înainte erau în vogă rapid au devenit inutile. Totodată dezvoltarea pieței internaționale și fenomenul globalizării au contribuit semnificativ la perturbarea pieței muncii nu doar în țara noastră dar și în întreaga lume.

În aceste condiții una dintre cele mai mari probleme care există la moment nu doar pentru guvernare, dar și societate în ansamblu este implementarea politicilor sociale în ceea ce privește ocuparea forței de muncă.

Populația ocupată cuprinde toate persoanele de 15 ani și peste, care au desfășurat o activitate socială sau economică producătoare de bunuri sau servicii de cel puțin o oră în perioada de referință (se are în vedere o săptămână), în scopul obținerii unor venituri sub formă de salarii sau alte beneficii.

În tabelul de mai jos putem observa care este numărul populației ocupate din totalul populației pe țară și practic, pe o perioadă de cinci ani schimbările sunt nesemnificative.

Tabelul 1.

Numărul populației totale pe țară, pe perioada 2011-2015

mii persoane

Indicatorii	ANII				
	2011	2012	2013	2014	2015
Populația totală	3560,4	3559,5	3559,5	3557,6	3555,2
1. Populația activă	1257,5	1214,5	1235,8	1232,4	1265,6
a) Populația ocupată	1173,5	1146,8	1172,7	1184,9	1203,5
b) Șomeri BIM	84,0	67,7	63,1	47,5	62,1
2. Populația inactivă	1717,6	1768,1	1751,2	1756,1	1721,7
3. Populația sub 15 ani	585,3	576,9	572,5	569,1	567,9

Sursa: Elaborată de autor în baza datelor Biroului Național de Statistică

Problema în cauză este una majoră nu doar din punct de vedere economic – lipsa mijloacelor financiare pentru acoperirea cheltuielilor din bugetul de stat, dar și una socială – din cauza lipsei unui loc de muncă, generator de mijloace financiare populația poate să devină agitată, să părăsească locul de trai pentru a pleca peste hotare la muncă și încă multe alte calamități sociale ce duc la diferite probleme. Într-o astfel de societate scade nivelul de trai, apar izvoare de nemulțumire în rândul societății, etc. De aceea este foarte important ca statul să depună toate eforturile pentru a redresa situație. În aceste împrejurări instrumentul de bază care trebuie folosit de guvernare este implementarea unor politici sociale de ocupare a forței de muncă. În acest context nu trebuie să lucreze doar puterea centrală dar și diverse organizații cointerestate în ameliorarea situației: organizații non-guvernamentale, instituții financiare, agenții de dezvoltare, societăți de cooperare transfrontalieră.

Politicile sociale reprezintă un ansamblu de măsuri și activități în care sunt stabilite anumite etape ce au ca scop satisfacerea nevoilor umane de protecție socială, educație, sănătate ce afectează sau generează gradul de bunăstare individuală și socială.

Obiectivele politicii sociale constă în protecția socială corespunzătoare, dialog social, în ameliorarea condițiilor de viață și de muncă, atât individuale cât și colective. Când ne referim la

politicile sociale nu luăm ca obiectiv întregul sistem social, dar numai acele laturi pe care puterea politică consideră că ar influența la modificarea situației existente.

Politicile sociale de ocupare a forței de muncă pot avea diferite aspecte.

În primul rând trebuie de creat o sistemă dezvoltată și bine poziționată a recalificării profesionale. De multe ori persoana când își alege profesia pentru viitor o face din plăcerea sufletului, din posibilitățile la moment, din informația că anume această profesie este în vogă, dar odată cu trecerea timpului totul poate să se schimbe. În ultimul timp nu există o strategie de stat de ce specialiști are nevoie economia națională, în ce domenii, iar instituțiile de învățământ propun acele specialități care sunt cerute pe piață, fără a duce o evidență a numărului de specialiști dintr-un anumit domeniu care trebuiesc în realitate pentru economia națională. Anume în urma acestor consecințe mulți tineri specialiști la finisarea instituțiilor de învățământ nu-și pot găsi un loc stabil de muncă și devin șomeri. Alții, după o perioadă de timp în care activează în baza studiilor finite, își dau seama că nu acesta este domeniul pentru care ar trebui să-și dedice viața. Tot în prisma celor spuse mai sunt încă multe momente care pe parcursul dezvoltării guvernarea trebuie să le soluționeze. În aceste împrejurări guvernarea trebuie să creeze posibilitate de recalificare profesională a persoanelor doritoare. Aceasta se poate face prin intermediul diferitor programe la nivel național, prin susținerea acelor profesii care sunt necesare societății în viitorul apropiat, prin formarea de centre de recalificare autorizate etc. În direcția dată în țara noastră mai este foarte mult de lucru și la nivel național trebuie de stabilit o strategie pe o perioadă îndelungată de timp pentru recalificarea profesională a persoanelor devenite șomeri și care nu pot să-și găsească un loc de muncă, doar că strategia trebuie să fie una practică și aplicabilă.

În rândul al doilea, la nivel național trebuie să existe mai multe programe de susținere a tinerilor antreprenori și nu numai. Mulți cetățeni sunt cointeresați în deschiderea unei afaceri proprii dar de cele mai dese ori nu dispune de mijloacele financiare necesare și condițiile care le propun instituțiile noastre financiare nu corespund realității prin condițiile înaintate de acestea. În acest domeniu statul are foarte mult de lucru. El este în obligativitate să susțină deschiderea unor afaceri noi, de perspectivă. În această ordine de idei este binevenită crearea unei programe naționale de susținere a creării afacerilor proprii prin deschiderea liniilor de finanțare privilegiate și în domeniile care la zi prezintă cele mai mari interese de dezvoltare pentru societate în ansamblu. Condiția de bază este ca aceste linii de finanțare să fie bine gândite, stabile în timp și să aibă un curs clar, ca persoana ce se implică să aibă o siguranță că nu vor exista probleme și că cataclismele din politică nu se vor răsfrânge asupra lui. Procentul creditelor trebuie să fie mic și la început agentul economic trebuie scutit de o parte de plăți pentru ași permite să dezvolte ce a început. În această categorie de ajutor se înscrie și subvenționarea activităților care prezintă interes la nivel național, în deosebi a agriculturii. Nu trebuie de neglijat faptul că în ultimele decenii în întreaga lume agricultura a devenit un domeniu dotațional. Nu întâmplător în Strategia de dezvoltare a Uniunii Europene până în anul 2020 se prevăd cheltuieli pentru susținerea agriculturii în Comunitate în mărime de 277 miliarde de euro, ceea ce constituie 29% din bugetul european pe această perioadă. Toți își dau seama că agricultura este în domeniu subvenționar, dar care trebuie susținut pentru asigurarea securității alimentare naționale. Dar și acest proces trebuie să fie planificat pentru a prezenta o siguranță. La începutul fiecărei perioade de activitate producătorii în domeniul agricol planifică acțiunile ce urmează să le îndeplinească și totodată în această activitate se prevede și obținerea subvențiilor dacă este prevăzut, lucrul se trebuie analizat de la bun început bine în caz contrar apar probleme financiare.

Deoarece la moment țara noastră este una agrară, dar fermierii noștri sunt persoane ce în mare parte dispun de suprafețe mici de teren, un punct forte al guvernării pentru a cointeresa toți fermierii să-și prelucreze terenurile și să fie generatori de venituri ar fi crearea de puncte de colectare a producției agricole pentru prelucrarea ei mai departe și scoaterea la export. Aici însă nu trebuie de repetat situația entităților prelucrătoare de struguri, care oferă un preț de nimic pentru producția procurată. Fermierii rurali și care dispun de terenuri mici trebuiesc încurajați prin oferirea unui preț rezonabil, pentru că de cele mai multe ori intermediarul care procură producția agricolă de la fermieri are un venit mai mare ca acesta fără a produce nimic, iar entitățile de prelucrare a producției agricole în mare parte sau închis, iar cele rămase colectează producția la un preț de nimic.

Un alt moment important este cointeressarea populației în a legaliza activitatea pe care o desfășoară și-n a înregistra veniturile obținute, deoarece multe persoane care sunt înregistrate în calitate de șomeri în realitate activează la negru. Aceștia pot fi sezonierii, persoanele ce și-au găsit un loc

temporar de lucrul, comercianți, etc. În acest domeniu trebuie de implementat o strategie ori un proiect de lege care să cointerezeze societatea să prezinte și aceste venituri. Aceasta ar putea rezulta scutirea de la anumite plăți sociale, creșterea fondului de pensii etc.

Crearea unor centre de informare a populației în ceea ce privește beneficiile pentru fiecare persoană în parte la declararea veniturilor obținute.

Încurajarea entităților care participă la programele naționale de ocupare a forței de muncă prin acordarea de garanții de stat și susținere la participarea programelor de susținere a agenților economici.

De asemenea putem menționa și creșterea salariilor la nivel național. Problema salariilor întotdeauna v-a rămâne o problemă a noastră națională, deoarece în comparație cu coșul minim de consum și indicii de creștere a prețurilor, salariul mereu a fost la un nivel scăzut și de multe ori lipsa lucrătorilor în anumite domenii se datorează anume acestui fenomen. De cele mai dese ori populația aptă de muncă merge la lucrul peste hotare, chiar dacă practică o muncă la negru, necalificată în conformitate cu pregătirea profesională, însă salariul este mai mare de câteva ori decât la noi în țară.

Chiar dacă la etapa actuală se face foarte mult în domeniul ocupării forței de muncă și o mare parte din ideile analizate în această lucrare sunt la etapa implementării ori se implementează de mult, reeșind din situația la ziua de azi referitoare la ocuparea forței de muncă, ajungem la concluzia că tot ce se întreprinde nu are o finalizare bine concepută ori se implementează la un nivel moderat față de cele planificate.

Analizând toate aceste momente în ceea ce privește implementarea politicilor sociale de ocupare a forței de muncă am dori să atragem atenția la unele momente și anume:

- crearea unui program național de învățământ bazat nu doar pe profesii ce sunt în „vogă”, dar și reeșind din necesitățile economiei naționale de perspectivă;
- asigurarea unei încrederi pentru tinerii abiturienți că la finalizarea studiilor incluse în acest program ei se vor angaja cu siguranță și vor dispune de condiții demne de muncă;
- crearea unei strategii la nivel național de recalificare a persoanelor ce sunt cointeresate să-și găsească un loc de muncă, dar nu au posibilitatea să o facă în baza calificării profesionale pe care o au;
- cointeresarea agenților economici, ce vor lucra cu oficiile forței de muncă în domeniul angajării șomerilor prin diferite programe preferențiale, acordarea de credite cu condiții speciale, susținerea în obținerea unor comenzi din partea statului;
- crearea centrelor de informare a societății referitor la nomenclatorul profesiilor de care va avea nevoie statul în perioada viitoare;
- implementarea unor programe naționale de susținere a cetățenilor ce doresc să-și deschidă o entitate proprie;
- acordarea de subvenții domeniilor vulnerabile ale economiei naționale;
- stimularea populației în a-și scoate la iveală veniturile din activități neînregistrate;
- implementarea unei politici de salarizare a persoanelor implicate în activitate la un nivel demn și care să permită crearea unor condiții decente de trai pentru aceste persoane.

În ceea ce privește implementarea politicilor sociale pentru ocuparea forței de muncă trebuie să ne dăm bine seama că la această problemă lucrează toate statele lumii și la moment nu este nici o țară care să fi rezolvat problema în cauză definitiv. În istoria internațională și în economiile altor state putem depista măsuri implementate pentru a ameliora această situație demnă de urmat, dar nu trebuie să confundăm faptul că dacă o politică, ori alta a mers la ei, și va fi repetată în tocmai va merge și la noi. Odată cu dezvoltarea societății și a mediului de afaceri înconjurător, măsurile care au fost implementate cu câțiva ani în urmă și au mers bine, nu au nici o garanție că astăzi vor avea aceleași efecte pentru societate. De aceea toate măsurile care au fost stipulate mai sus nu sunt o „tabletă” care va rezolva toate problemele referitoare la scăderea șomajului și creșterea ocupării forței de muncă, dar pot fi folosite ca niște repere care la o implementare corectă pot să amelioreze situația. Și tot în această ordine de idei se înscrie și concepția că toate forțele cointeresate din țara noastră să contribuie la crearea unei strategii naționale în ceea ce privește politicile sociale în domeniul ocupării forței de muncă. Acest lucru oferă o încredere în viitor tuturor participanților la proces și permite cetățenilor țării să se orienteze ce au de făcut azi ca ziua de mâine să le fie mai ușoară și mai liniștită inclusiv și din punct de vedere a asigurării cu mijloace financiare. Căci nimic nu este mai periculos pentru o societate decât faptul de necunoaștere a zilei de mâine.

Bibliografie:

1. Adumitrăcesei I. D., Niculescu N. G. (coordonatori), Piața forței de muncă - Teorie și practică economică contemporană, Chișinău: Editura Tehnică, 1995, 280 p.
2. Bauman Z., Globalizarea și efectele ei sociale, București, Editura Antet, 1999.
3. Cămășoiu Oana. Formarea profesională. București: Editura Economică, 2006, 364 p.
4. Constanța Mihăescu. Populație și ocupare. Trecut. Present. Viitor. București: Editura Economică, 2001, 320 p.
5. Didea I., Piața muncii în actualitate, Pitești, Editura Paralela 45, 2002.
6. Forța de muncă în Republica Moldova. Ocupare și șomaj. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. Chișinău, 2006. 121 p.
7. Ghiță Simora. Statistica resurselor de muncă. București: Meteor Press, 2005, 312 p.
8. http://www.agentiaimpreuna.ro/files.ro/publicatii/7-Politici_de_encluziune_RO_p_ro
9. <http://www.statistica.md>
10. Vasile Ciocodeică. Demografia și sociologia populației. Petroșani: Editura EDYRO PRESS, 2004, 129 p.

EVALUAREA IMPACTULUI POLITICII FISCALE ȘI MONETARE ASUPRA COSTURILOR SOCIALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

CHIRONACHI Corina,

Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul

Abstract: *The fiscal policy and monetary policy have different characteristics. If the two policies do not act independently and do not cooperate with each other, it causes social costs, which is manifested by renunciation, negative consequences or damages incurred by the population and affecting the living standards of the population. These costs are due to disturbances in the economy, which may take the form of recessions, inflation, unemployment.*

Therefore it is necessary to analyze the impact of monetary and fiscal policy effects on economic growth and it is necessary to coordinate the two policies in order to reduce social costs and achieve macro stability.

Politica fiscală și politica monetară au particularități diferite, iar în unele cazuri diametral opuse. Prin urmare, sunt posibile două scenarii de manifestare a efectelor interacțiunii fiscale și monetare asupra economiei: 1) încălcarea echilibrului macroeconomic și, ca urmare, intensificarea impactului distructiv asupra economiei; 2) realizarea stabilității financiare printr-o politică financiară eficientă a statului. În cazul primului scenariu, acesta nu ia în considerație caracteristicile fiecărei politici în mod separat, iar al doilea scenariu se bazează pe efectul sinergetic, cu condiția unei aplicări armonizate a instrumentelor celor două politici, după principiul complementarității.

În cazul în care cele două politici: monetară și fiscală acționează independent una față de cealaltă, fără a coopera, apar costurile sociale, care se manifestă prin renunțări, consecințe negative sau pagube pe care populația le suportă și care-i afectează nivelul de viață. Aceste costuri se datorează dereglărilor din economie, care pot lua forma recesiunilor, inflației, șomajului. Există și costuri sociale ale creșterii economice. În aceeași situație, pentru o anumită categorie a populației crește abundența, iar pentru altă categorie – se înrăutățesc condițiile de trai, în sensul că simultan cu sporirea abundenței pentru unii, se înrăutățesc condițiile de viață ale unei alte părți a populației¹.

Relația inflație-creștere economică a fost și continuă să fie obiectul cercetărilor, deseori contradictorii. Ideea de bază a acestor cercetări, care este unanim acceptată, presupune că rezultatul interacțiunii dintre inflație și creștere economică nu este întotdeauna ușor de previzionat. În afară de această idee se evidențiază încă două opinii opuse: 1) economiile tind să crească într-un ritm rapid

¹ <http://cursdeguvernare.ro/dictionar-economic/costuri-sociale>, publicat la 16.01.2014

atunci când sunt însoțite de un nivel moderat de inflație (opinie susținută de majoritatea economiștilor); 2) inflația frânează creșterea economică sau chiar o stopează.

Deoarece studiul inflației, creșterii economice, stabilității economice generează opinii contradictorii, apare necesitatea de a studia cât mai multe variabile economice care influențează macrostabilitatea. Astfel, trebuie analizate concomitent instrumentele de politică fiscală, monetară, bugetară, valutară etc.

La nivelul țărilor europene pot fi întâlnite economii unde presiunile inflaționiste au ampleare diferită, dar care sunt marcate de dezechilibre macroeconomice serioase și pot fi întâlnite economii care se restabilesc datorită valorificării oportunităților create prin devalorizarea propriei monede. Țările care nu au reușit să-și restabilească economia în perioada post-criză se caracterizează printr-un nivel crescut de îndatorare publică și privată, prin curenți în funcționarea sistemului bancar etc.

Comparând interdependența dintre inflație și creșterea economică în diferite țări, rezultă situații diferite, care depend de gradul de autonomie asupra politicii monetare. În țările Uniunii Europene principala piedică în calea creșterii economice este inflația, care este menținută la un nivel foarte scăzut și care face ca amortizarea datoriilor să fie foarte dificilă, iar responsabilă pentru această situație este Banca Centrală Europeană. Pentru a depăși situația, economiștii recomandă adoptarea unei politici monetare expansive. O altă situație poate fi observată în țările a căror politică monetară nu este dictată de la nivel supranațional și care au oportunitatea de a decide autonom calea și mijloacele de atingere a creșterii economice.

Dintre toate țările europene, exemplul Islandei este remarcabil, având anumite similitudini cu situația actuală din Republica Moldova. Modelul Islandei poate fi un model de urmat pentru Republica Moldova.

Astfel, după o perioadă de creștere economică, Islanda a înregistrat o criză a sistemului bancar, care a fost clasată ca fiind cea mai virulentă din istoria lumii, iar criteriul de bază a fost dimensiunea economiei acestei țări. Cu toate acestea, evoluția economică a Islandei s-a înscris pe un trend ascendent.

În perioada debutului crizei Islanda era catalogată ca fiind o țară cu o economie de tip capitalist, dar cu un sistem de asistență socială complex și generos. Comparativ cu celelalte țări nordice, produsul intern brut al Islandei a avut o dinamică bună (la nivelul anului 2007 modificarea anuală a PIB-ului fiind de 4,9%, față de 3,5% în Norvegia, 2,6% în Suedia și 1,8% în Danemarca). Datorită poziției geoeconomice, Islanda a dezvoltat un comerț intra-industrial și de tranzit, a protejat agricultura și a stimulat exportul de bunuri cu valoare adăugată mare. Astfel a reușit să treacă de la statutul de economie dependentă de exportul de pește la o economie bazată pe înalta tehnologie: producția de software, producția și distribuția de produse farmaceutice, producția de echipamente medicale, cercetarea și dezvoltarea de biotehnologii, industria telecom și high-tech. Exploatarea resurselor energetice bio, geo și hidro a dus la creșterea potențialului economic. Reformele fiscale, structurale și de comerț exterior au întărit capacitatea agenților economici de a intra pe noi piețe europene și mondiale. Islanda a fost reticentă față de aderarea la Uniunea Europeană, datorită riscului de a pierde controlul asupra resurselor de pește, ca urmare a politicii comune, însă a participat la cooperarea economică internațională.

Sistemul bancar a avut ca strategie de bază canalizarea creditului în economie la costuri avantajoase. Însă, neglijarea aspectelor de rating și lipsa unui sistem de reguli stabile și bine structurate, practicile riscante au cauzat criza lichidităților. Pentru a redresa situația economică a fost majorată rata dobânzii la depozitele personale, prin atragerea deponenților străini, mai ales a celor din Marea Britanie și Olanda. Finanțându-și expansiunea prin credite interbancare și prin depozite de capital străin, sectorul bancar a devenit și mai vulnerabil. Iar aceasta a contribuit la supraevaluarea monedei naționale.

La trei săptămâni după intrarea în faliment a gigantului bancar Lehman Brothers, trei mari bănci islandeze au fost naționalizate, iar datoriile private au fost transformate în datorie publică. Prin decizie guvernamentală, costurile sistemului bancar au fost transferate asupra investitorilor, protejând astfel populația. Totodată, a fost aplicată o politică de depreciere controlată a coroanei, concomitent cu o politică de protejare a beneficiilor sociale, astfel încât acestea să nu fie afectate de măsurile de austeritate. După aceasta s-a trecut la consolidarea cursului monedei naționale, care dacă ar fi fost lăsată necontrolată ar fi dus la hiperinflație. Astfel a putut fi prevenit falimentul unui număr mare de agenți economici, deoarece au fost indexate creditele în funcție de inflație.

Nefiind membră UE, Islanda s-a orientat către marii finanțatori externi. Iar suportul FMI era condiționat de consolidarea fiscală pe termen mediu, prin adoptarea măsurilor de austeritate; dezvoltarea unui sistem de bănci fiabil; controlul capitalului și a valorii monedei pentru a putea desfășura legături financiare normale cu restul țărilor.

La nivel politic, de asemenea, au fost schimbări: guvernul islandez de centru-dreapta a demisionat, lăsând loc unei coaliții cu viziuni politice de stânga, care a negociat cu FMI și a câștigat următoarele avantaje: neaplicarea planului fiscal în primul an de program și implementarea progresivă a deciziei de reducere a cheltuielilor bugetare și de creștere a taxelor.

Scopul negocierilor a fost de a asigura funcționarea mecanismelor automate de stabilizare și asigurarea unui șoc minim pentru familiile cu venituri mici și mijlocii, care constituie circa 90% din populația țării.

În al doilea an al programului de finanțare FMI, pentru a limita efectele austerității, s-au intensificat măsurile sociale. Au fost majorate salariile pentru funcționarii publici, au fost amnistiate datoriile gospodăriilor și corporațiilor până la 13% din PIB, au fost acordate burse pentru reluarea studiilor etc. Măsurile s-au bazat pe un mix între reducerea cheltuielilor și creșterea veniturilor, prin creșterea fiscalității pentru anumite grupuri cu venituri mari, precum proprietarii de pescării. Totodată, resursele strategice au fost declarate resurse publice, astfel încât, pe termen lung, să se asigure o bază pentru sustenabilitatea financiar-bugetară. Deciziile guvernamentale adoptate s-au bucurat de o susținere populară masivă.

În rezultatul deprecierei coroanei (cu aproape 50%) au scăzut veniturile populației, scăderea a fost proporțională cu dimensiunea venitului.

Ca urmare a naționalizării băncilor, controlului capitalului, reconstruirii unui nou sistem bancar, limitării efectelor măsurilor de austeritate, Islanda a fost menajată de efectele crizei europene a datoriei publice din anul 2010. Astfel, în anul 2011 creșterea anuală a produsului intern brut a fost de 2,7%, în anul următor a fost de doar 1,5%, dar în anul 2013 a ajuns la 3,3%. Și acestea în contextul în care rata inflației mai mare de șase procente în anul 2012 a ajuns, la doar 2,4%.

După trei ani de creștere economică (2011, 2012, 2013), prin experiența sa, Islanda a adus dovezi în sprijinul ideii conform căreia deprecierea controlată a monedei poate susține creșterea economică. O monedă națională devalorizată favorizează creșterea exporturilor, iar importurile sunt percepute ca fiind mai scumpe. Astfel, consumatorii se orientează către producția sau piața autohtonă a căror competitivitate este asigurată prin preț. Stimulând consumul de bunuri și servicii autohtone se construiește fundamentul unei dezvoltări reale și solide a industriei proprii. Propagarea efectelor benefice nu se oprește aici. Ca urmare a dezvoltării economiei, respectiv, reducerii șomajului, se creează premise pentru creșterea masei impozabile, ceea ce se traduce printr-o creștere a veniturilor publice.

În cadrul Parteneriatului Estic Republica Moldova înregistrat rezultate remarcabile până în anul 2015, an de provocări pentru economia Republicii Moldova. Economia națională a intrat într-o perioadă de riscuri majore, care au la bază cauze externe: relațiile economice cu Federația Rusă, dificultățile economice cu care se confruntă principalii parteneri ai Republicii Moldova din est, iar cauzele interne sunt legate de problemele din sectorul bancar. Combinat, acești factori au influențat și au deteriorat toți indicatorii macroeconomici. Deprecierea monedei naționale, creșterea semnificativă a prețurilor de consum, scăderea semnificativă a importurilor și exporturilor, dar și înghețarea suportului bugetar extern, criza din sectorul financiar-bancar, toate aceste provocări economice continuă și în prezent.

Pe parcursul anului 2015 și în prima jumătate a anului 2016 au crescut costurile sociale în Republica Moldova, iar aceasta s-a datorat următoarelor componente:

Masa monetară. Pe tot parcursul anului 2015, masa monetară, sub presiunea politicii BNM a scăzut, iar toate componentele masei monetare au înregistrat reduceri. Ajustarea valorii nominale a agregatelor masei monetare cu puterea de cumpărare pierdută și scăderea de curs valutar pentru depozitele în valută, rezultă o scădere ajustată mai mare. Acest indicator arată diminuarea reală a circuitelor economice în economia națională. De exemplu, în anul 2015 componentele masei monetare au avut următoarea evoluție: agregatul M_0 a înregistrat o scădere nominală de -2,7% și o scădere ajustată de -12,7%, agregatul M_1 a înregistrat o scădere nominală de -7,3% și o scădere ajustată de -

16,9%, M2 a înregistrat o scădere nominală de -7,1% și o scădere ajustată de -16,7%, în timp ce agregatul M₃ a înregistrat o scădere nominală de -4,5% și o scădere ajustată de -17,2%¹.

Efectul politicilor restrictive ale BNM, prin rata de bază au crescut semnificativ pe parcursul anului, dar au avut un efect negativ sporit asupra dezvoltării economice. BNM nu a relaxat politica monetară, ci a efectuat o reducere simbolică a ratei de bază de la 19,5 la 19% în februarie, la 17% în martie, 15% în aprilie și la 13% în mai. Țintirea valorii anuale a inflației reprezintă singura ancoră a politicii monetare a BNM, care va relaxa politica monetară doar atunci când inflația va ajunge în coridorul țintit.

Cursul valutar. În 10 luni ale anului 2015 cursul MDL/USD a crescut cu 28%, iar MDL/EUR cu 13%. Cursul mediu anual în 2015 a fost: 1 USD ≈ 19 MDL și 1 EUR ≈ 21 MDL, iar în prima jumătate a anului 2016: 1 USD ≈ 20.2 MDL și 1 EUR ≈ 22.8 MDL.

Menținerea cursului valutar stabil este obiectivul primordial al BNM. De acest obiectiv depinde stabilitatea economică a țării, dar și obiectivul primar urmărit de BNM - inflația. Rezervele valutare limitate ale BNM oferă posibilitatea redusă de manevră în caz de necesitate. Rolul cheie în menținerea cursului valutar îl are neadmiterea manipulărilor pe piața valutară, a acțiunilor concertate, asigurarea transparenței pieței valutare, evitarea excepțiilor de la regulile de operare stabilite pe piața valutară.

Comerțul exterior. În anul 2015, comerțul extern al Republicii Moldova a scăzut, însumând valori inferioare celor înregistrate în anii 2011-2014. În ianuarie-octombrie 2015, volumul comerțului internațional al Moldovei a înregistrat 4935.9 milioane USD, ceea ce reprezintă 78,38% din valoarea înregistrată în anul 2014 și 77,18% din cea a anului 2013, și 82,41% din volumul anului 2012.

În trimestrul I al anului 2016, volumul total al comerțului exterior al Republicii Moldova s-a diminuat, totalizând 1306,6 milioane USD sau 89,24% din valoarea înregistrată în perioada similară a anului 2015 (72,94% din valoarea înregistrată în ianuarie-martie 2014). Astfel, trendul descendent în comerțul exterior continuă al treilea an consecutiv. Comerțul exterior este vulnerabil, atât sub presiunea factorilor interni, cât și externi: producții slabe în industrie și agricultură, probleme în sectorul financiar-bancar, acces limitat pe piețele tradiționale de export, situație economică precară în statele CSI, creștere economică redusă în statele partenere din UE².

Inflația. Inflația și procesele inflaționiste nu au fost influențate de masa monetară, fiind generată de fluctuațiile valutare, de pozițiile valutare lungi admise de băncile aflate în administrarea BNM la finele anului 2014 și începutul 2015, de majorarea tarifelor, de seceta din agricultură. În pofida faptului că volumul remitențelor pe parcursul anului 2015 a scăzut cu circa 0,5 miliarde USD față de anul 2014, deficitul comercial negativ s-a diminuat cu circa 1 miliard USD, factor care a fost critic pentru stabilitatea cursului valutar, în condițiile în care BNM are limitate capacitățile de intervenție directă pe piața valutară, după ce și-a epuizat rezervele până la limita minimă critică necesară securizării importurilor naționale. Anume diminuarea balanței comerciale a jucat rolul determinant la menținerea cursului valutar și în consecință, împreună cu ceilalți factori obiectivi din economia reală, au contribuit la asigurarea stabilității prețurilor. În anul 2016 au fost realizate reduceri de tarife la energie electrică, prețul la combustibili se prognozează să rămână la un nivel redus, iar anul agricol se prognozează a fi nu mai rău decât cel din 2015. În aceste condiții, inflația pentru 2016 se prognozează să scadă spre intervalul 6,5-7,2%³.

PIB. În condițiile scăderii comerțului exterior, remitențelor, neexecutarea bugetului planificat etc., totuși, s-a înregistrat o creștere economică de 3.2 %. Această creștere s-a datorat sectorului financiar bancar și de asigurări. În noiembrie 2014, sistemul bancar a acordat credite în valoare de 21 miliarde de lei. Acordările lunare de credit până și după noiembrie 2014 variaua între 3.5-4.5 miliarde de lei. Cea mai mare parte a acestor credite a fost acordată de cele trei bănci falimentare. Portofoliul de credite, care face subiectul jafului secolului privind delapidările de fonduri, înregistrează o dobândă sporită de valori care sunt incluse în PIB. Recunoașterea integrală în calitate de pierderi a valorii compensate prin datoria BNM de 14 miliarde de lei, într-un PIB de 88.8 miliarde, raportat în primul semestru al anului 2015, reprezintă o sumă foarte mare pentru Republica Moldova.

¹ Economic Outlook, Srtarea economică a R. Moldova: Diagnostic. Prognoze.Recomandări, Centrul de Politici Economice al IDIS „Viitorul”, decembrie 2015, p.9

² Economic Outlook, Stabilizarea economică a Republicii Moldova – obstacole și remedii, Centrul de Politici Economice al IDIS „Viitorul”, iunie 2016, p.17

³ Economic Outlook, Srtarea economică a R. Moldova: Diagnostic. Prognoze.Recomandări, Centrul de Politici Economice al IDIS „Viitorul”, decembrie 2015, p.17

Finanțele publice. Anul 2015 a fost un an cu multe provocări pentru bugetul public național, care a fost influențat de factori precum: deprecierea monedei naționale, creșterea semnificativă a prețurilor de consum, scăderea semnificativă a importurilor și exporturilor, înghețarea suportului bugetar extern, criza din sectorul financiar-bancar, deteriorarea comerțului exterior. Acești factori au determinat reducerea veniturilor bugetare. În anul 2016 bugetul public național rămâne dependent de finanțarea externă, în proporție de peste 9 miliarde lei, de împrumuturile pe piața externă la dobânzi ridicate, fapt ce creează riscuri majore pentru deservirea datoriei interne. În contextul lipsei suportului bugetar extern și a majorării datoriei de stat interne cu 165,8 %, până la 21,7 miliarde lei, ca rezultat al lichidării BC ”Banca de Economii” SA, BC ”Banca Socială” SA și BC ”Unibank” SA, în a doua jumătate a anului 2016 ar putea crește indicele prețurilor de consum, cu o medie anuală de 7,2 la sută. În aceste condiții, reducerea semnificativă a surselor de finanțare a consumului populației va determina constrângerea activității economice interne¹.

În condițiile instabilității sistemului financiar național, capătă actualitate aspectele ce țin de îmbunătățirea politicii monetare și de necesitatea coordonării acesteia cu politica fiscal-bugetară și financiară a statului. Acest rol îi revine BNM, pe de o parte și Guvernului, reprezentat de Ministerul Finanțelor, de cealaltă parte. Această coordonare a deciziilor celor două instituții derivă din necesitatea de a asigura un nivel operativ de luare a deciziilor și de a coordona acțiunile tuturor participanților la realizarea politicii economice a statului.

Practica demonstrează că abordarea tradițională a reglementărilor monetare nu mai corespunde necesităților de dezvoltare a economiei, fiind necesară o modernizare bazată pe crearea unor mecanisme de coordonare a politicii monetare cu cea fiscală, bazată pe echilibrarea procesului bugetar, dar și a întregului sistem financiar al statului, în vederea realizării macrostabilității.

Astfel, putem concluziona că efectele politicii monetare și fiscale au impact considerabil asupra dezvoltării economice, cauzând costuri sociale. Efectuând o retrospectivă a evenimentelor din ultima perioadă și analizând cazul Islandei ies în evidență următoarele aspecte: gradul de independență a politicilor naționale macroeconomice, mai ales a politicii monetare, măsura în care țările sunt dependente de importuri, voința politică, în sensul atingerii intereselor generale, capacitatea de armonizare a obiectivelor asumate trebuie acceptate numai în contextul asocierii cu un nivel minim de creștere economică – toate acestea pot fi adaptate și în cazul Republicii Moldova, în contextul atingerii stabilității financiare dorite.

Bibliografie:

1. Economic Outlook, Stabilizarea economică a Republicii Moldova – obstacole și remedii, Centrul de Politici Economice al IDIS „Viitorul”, iunie 2016
2. Economic Outlook, Srtarea economică a R. Moldova: Diagnostic. Prognoze.Recomandări, Centrul de Politici Economice al IDIS „Viitorul”, decembrie 2015, p.9
3. <http://radugolban.ro/articole/modelul-islandez-de-depasire-crizei-mixajul-perfect-intre-obiectivele-de-politica-monetara-si-cele-de-crestere-economica>
4. <http://cursdeguvernare.ro/dictionar-economic/costuri-sociale>
5. www.bnm.md

¹ Economic Outlook, Stabilizarea economică a Republicii Moldova – obstacole și remedii, Centrul de Politici Economice al IDIS „Viitorul”, iunie 2016, p.19

Atelierul IV. ȘTIINȚE EXACTE ȘI INGINEREȘTI

THERMOELECTRIC PROPERTIES OF SOME QUASI-ONE-DIMENSIONAL ORGANIC CRYSTALS

CASIAN Anatolie,
SANDULEAC Ionel,
Technical University of Moldova

Thermoelectric properties of highly conducting quasi-one-dimensional organic crystals of p -type TTT_2I_3 and of n -type $\text{TTT}(\text{TCNQ})_2$ are modeled in order to determine the possibility of their applications in the thermoelectric devices. These crystals attract attention of investigators because due to the low dimensionality of carrier spectrum the density of carrier states is increased. From other part, organic crystals have more diverse internal interactions that allows to somewhat overcome the interdependence between electrical conductivity, thermopower and the electronic thermal conductivity. Crystals of p - and n -type are considered because for a p - n -module both materials are needed. Two main electron-phonon interactions mechanisms are taken into account. One is of deformation potential type, and the other is similar to that of polaron. The kinetic equation is deduced applying the method of two particle retarded Green function and analytic expressions are obtained for the electrical conductivity, Seebeck coefficient, the thermal conductivity and the thermoelectric figure of merit. Temperature dependences of these kinetic coefficients are obtained numerically.

Introduction

The main parameter, which determines the possibility of a given material to be used in the thermoelectric converters of energy, is the dimensionless thermoelectric figure of merit ZT . It is known that $ZT = \sigma S^2 T / \kappa$, where σ is the electrical conductivity, S is Seebeck coefficient, $\kappa = \kappa^e + \kappa^L$ is the thermal conductivity, which consists from electronic κ^e and phononic κ^L contributions and T is the operating temperature. However, σ , S and κ are not independent one of other. The increase of σ leads to decrease of S and vice versa. Nevertheless, in the last decades, important achievements in the increase of ZT have been obtained in low dimensional inorganic crystals. A value of $ZT \sim 2.4$ has been measured [1]¹ at room temperature in p -type $\text{Bi}_2\text{Te}_3/\text{Sb}_2\text{Te}_3$ superlattice structures. $ZT \sim 3$ has been obtained in PbTeSe quantum dot superlattices [2]², and even $ZT \sim 3.5$ [3, 4]^{3,4}. However, such values have been obtained in very sophisticated, technologically complicated and very expensive structures. Nevertheless, it is demonstrated that such high values of ZT are possible.

Now the largest commercially applied thermoelectric materials on the base of Bi_2Te_3 have $ZT \sim 1$ near room T . It is a rather low value. A value of $ZT \geq 3$ would make the solid-state convertors economically competitive with the ordinary used ones. Therefore, the commercialization of thermoelectric devices has still limited applications. In the same time, on can mention mass production of miniature thermoelectric modules to maintain constant temperatures in the laser diodes, climate control seats installed in hundreds of thousands of vehicles each year, portable beverage coolers and other applications.

In the last years, organic compounds attract more and more attention of investigators. These materials are less expensive, have more diverse and often unusual properties in comparison with their inorganic analogs and their molecular structure can be easily modified to obtain desirable physical and chemical properties. Besides, the organic materials usually have low thermal conductivity.

¹ R. Venkatasubramanian, E. Sivola, et al. Nature, V. 413, 597, 2001.

² M.S. Dresselhaus and J.P. in: Thermoelectric Handbook, Macro to Nano, Ed. by D. M. Rowe, CRC Press, 2006, Chap. 39 (and references therein).

³ C.B. Vining, Proc. of 5th Europe Conf. on Thermoelectrics, Odessa. 2007, p. 5-10.

⁴ T.C. Harman, M.P. Walsh, B.E. LaForge, G.W. Turner. J. Electr. Mater. v. 34, L19, 2005.

A review of the state of art and the prospects of thermoelectric applications is presented in [5]¹. We have predicted high values of ZT in some quasi-one-dimensional organic crystals, including those of tetrathiotetracene-iodide, TTT_2I_3 [6], and of $TTT(TCNQ)_2$ [7]. However, in these crystals the polarizabilities of TTT and TCNQ molecules are not well established and in different papers somewhat different values are presented. Therefore, it is interesting to model the thermoelectric properties of these crystals with different values of molecular polarizability.

The aim of present paper is to made detailed modelling of electrical conductivity, Seebeck coefficient, thermal conductivity and the thermoelectric figure of merit in above mentioned crystals, taking slightly modified molecular polarizabilities as compared with [6, 7]²³, and to determine, how the thermoelectric figure of merit will be affected.

Physical model of crystals

In TTT_2I_3 crystals, only TTT chains are conductive, due to considerable overlap of π – wave functions along chains, and the carriers are holes. In the transversal to chains direction the overlap of wave functions is small and the electrical conduction in theses directions is almost by three order of magnitude smaller than along TTT chains. In $TTT(TCNQ)_2$ crystals the TCNQ chains are much more conductive than TTT chains and the carriers are electrons.

The charge and energy transport are described in these crystals in the tight binding and nearest neighbors approximations as the most suitable for this class of materials. In the 3D model the energy of the electron with the quasi-wave vector $\mathbf{k}$ and projections (k_x, k_y, k_z) has the form

$$E(\mathbf{k}) = 2w_1[1 - \cos(k_x c)] + 2w_2[1 - \cos(k_y b)] + 2w_3[1 - \cos(k_z a)], \quad (1)$$

where w_1, w_2, w_3 are transfer energies of the electron from the given molecule to the nearest ones along lattice vectors $\mathbf{b}, \mathbf{a}, \mathbf{c}$, the axes x, y, z are directed along $\mathbf{b}, \mathbf{a}, \mathbf{c}$, the conductive chains are directed along $\mathbf{c}$, and the energy is measured from the bottom of conduction band. Respectively, w_1 is much bigger than w_2 and w_3 . For holes the conductive chains are directed along $\mathbf{b}$ and the energy is measured from the top margin of conduction band.

$$E(\mathbf{k}) = -2w_1[1 - \cos(k_x b)] - 2w_2[1 - \cos(k_y a)] - 2w_3[1 - \cos(k_z c)], \quad (1a)$$

The frequencies of longitudinal acoustic phonons are for $TTT(TCNQ)_2$ and TTT_2I_3 , respectively, are:

$$\omega_q^2 = \omega_1^2 \sin^2(q_x c / 2) + \omega_2^2 \sin^2(q_y b / 2) + \omega_3^2 \sin^2(q_z a / 2), \quad (2)$$

$$\omega_q^2 = \omega_1^2 \sin^2(bq_x / 2) + \omega_2^2 \sin^2(aq_y / 2) + \omega_3^2 \sin^2(cq_z / 2), \quad (2a)$$

where, ω_1, ω_2 and ω_3 are the limit frequencies in the x, y and z directions. Due to the same quasi-one-dimensionality, ω_1 is much bigger than ω_2 and ω_3 .

The square of matrix element module of carrier-phonon interaction has the form

$$|A(\mathbf{k}, \mathbf{q})|^2 = 2\hbar / (MN\omega_q) \{ w_1'^2 [\sin(k_x c) - \sin((k_x - q_x)c) \pm \gamma_1 \sin(q_x c)]^2 + w_2'^2 [\sin(k_y b) - \sin((k_y - q_y)b) \pm \gamma_2 \sin(q_y b)]^2 + w_3'^2 [\sin(k_z a) - \sin((k_z - q_z)a) \pm \gamma_3 \sin(q_z a)]^2 \} \quad (3)$$

Here M is the mass of TCNQ or TTT molecule, N is the number of molecules in the basic region of crystal. The parameters γ_1, γ_2 and γ_3 have the means of the ratios of amplitudes of second interaction to the first one in the direction of chains and in transversal directions and depend on molecule polarizability. The sign (+) in face of γ_1, γ_2 and γ_3 refers to electrons and the sign (–) to holes.

¹ J. Taroni et al. Isr. J. Chem. 2014, 54, 534 – 552.

² A. Casian, J. Pflaum, I. Sanduleac. J. of Thermoelectricity, No 1, 16-26, 2015

³ I. Sanduleac and A. Casian. J. Electron. Mater., 2015, DOI: 10.1007/s11664-015-4018-8

Besides, the TCNQ chains are directed along c , as in (3), but TTT chains are directed along b . The impurity and defect scattering processes are described by a dimensionless parameter D_0 , which may be rather small in very perfect crystals.

Results and discussion

Let consider that a weak electrical field and a weak temperature gradient are applied along the conductive chains. The kinetic equation is deduced using the two-particle temperature dependent retarded Green function. The linearized kinetic equation is solved analytically and the electrical conductivity σ , the Seebeck coefficient S , the electronic thermal conductivity κ^e and ZT along the chains can be expressed through the transport integrals R_n as follow

$$\sigma_{xx} = \sigma_0 R_0, \quad \sigma_0 = (2e^2 M v_{s1}^2 w_1^3 r) / (\pi^2 \hbar a b c (k_0 T)^2 w_1^2), \quad S = (k_0 / e) (2w_1 / k_0 T) R_1 / R_0, \\ \kappa^e = [4w_1^2 \sigma_0 / (e^2 T)] (R_2 - R_1^2 / R_0), \quad ZT = \sigma S^2 T / (\kappa^L + \kappa^e), \quad (4)$$

where v_{s1} is the sound velocity along chains, $r = 2$ for TTT(TCNQ)₂, and $r = 4$ for TTT₂I₃ crystals, and R_n are the transport integrals

$$R_n = a b c \iiint d\mathbf{k} |\sin^3(k_x c)| \cdot [\varepsilon(\mathbf{k}) - \varepsilon_F]^n \cdot n_k (1 - n_k) \cdot M_k^{-1} \quad (5)$$

Here $\varepsilon(\mathbf{k}) = E(\mathbf{k})/2w_1$ and $\varepsilon_F = E_F/2w_1$ are the dimensionless carrier and Fermi energy, respectively, n_k is the Fermi distribution function and M_k is the dimensionless mass operator of two-particle retarded Green function:

$$M_k = [1 \pm \gamma_1 \cos(k_x c)]^2 + \{d_1^2 [1 + 2 \sin^2(k_y b) \pm 2\gamma_2 \cos(k_y b) + \gamma_2^2] + d_2^2 [1 + 2 \sin^2(k_z a) \pm 2\gamma_3 \cos(k_z a) + \gamma_3^2]\} / 8 \sin^2(k_x c) + D_0. \quad (6)$$

Here $w_1 = 0.125$ eV for TCNQ chains and $w_1 = 0.26$ eV for TTT chains. The transfer energies $w_2 = d_1 \cdot w_1$ and $w_3 = d_2 \cdot w_1$ are small. The parameters $d_1 = d_2 = 0.015$ were estimated for TTT₂I₃ crystals by comparing the experimental and numerical results of transversal electrical conductivity. The internal structure of TTT(TCNQ)₂ crystals is similar to that of TTT₂I₃ and one can put $d_1 = 0.015$ and $d_2 = 0.01$ for y and z directions.

The transport integrals (Eq. 5) can be calculated only numerically. Let consider the thermoelectric properties of TTT₂I₃ crystals. The basic crystal parameters were taken from [8, 9]¹². It is important that in quasi-one-dimensional organic crystals the Wiedemann-Franz law is violated [10]³ and high carrier mobility may be achieved [11]⁴. Now let take $\gamma_1 = 1.6$ instead of 1.7 in [6]. This means that the polarizability of TTT molecule is reduced from $45 \Rightarrow^3$ to $42 \Rightarrow^3$. Note that the value of molecule polarizability slightly differs in different papers [12, 13]^{5, 6}.

In Fig. 1 the dependences of electrical conductivity along chains σ as functions of dimensionless Fermi energy ε_F in units of $2w_1$ are presented for three values of D_0 : 0.1 which correspond to crystals grown by gas phase method [14]⁷ with stoichiometric electrical conductivity $\sigma \sim 10^4 \Omega^{-1} \text{cm}^{-1}$; 0.05 and 0.01 which corresponds to more perfect crystals with higher σ not obtained yet. It is seen that only in the most perfect crystals the interaction between the conduction chains becomes important and it is necessary to apply more complete 3D crystal model.

¹ I.C. Isset. Phys. Rev. 18, 439 (1978).

² I.F. Shchegolev, E.B. Yagubski. In Extended Linear Chain Compounds, N.-Y.: Ed. by I. S. Miller, Plenum Press, 1982, v. 2. pp. 385-435.

³ A. Casian. Phys. Rev. B 81, 155415, 2010.

⁴ A. Casian, V. Dusiach, and Iu. Coropceanu. Phys. Rev. B 66, 165404 (2002).

⁵ R.M. Metzger. L. Chem. Phys. 74(6), 3458 (1981).

⁶ L. Cono-Cortes et al. Eur. Phys. J. B 56, 173-176 (2007).

⁷ B. Hilti and C.W. Mayer. Helvetica Chimica Acta, 61, Nr 40, 501, (1978).

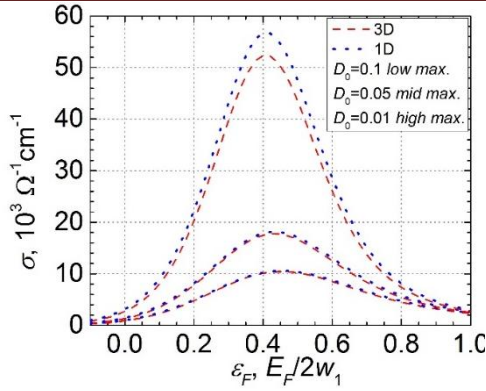

Fig.1. Electrical conductivity σ along TTT chains as function of E_F .

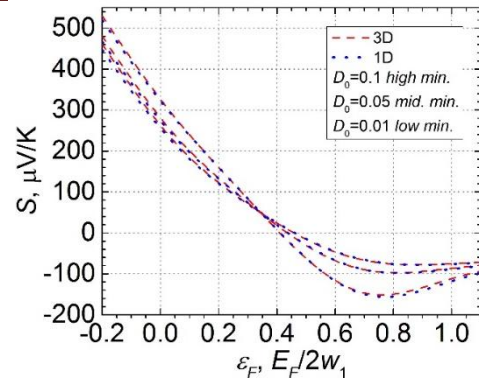

Fig.2. Seebeck coefficient S along TTT chains as function of E_F .

In Fig. 2 the dependences of thermopower (Seebeck coefficient) along chains S on Fermi energy at room temperature are presented. One can observe that in this case the results of models 3D and 1D are very close in the whole interval of ε_F variation and that S may achieve rather high values.

In Fig.3 the dependences of the electronic thermal conductivity along chains κ^e on Fermi energy at room temperature are presented. It is seen that the contribution of κ^e to the total thermal

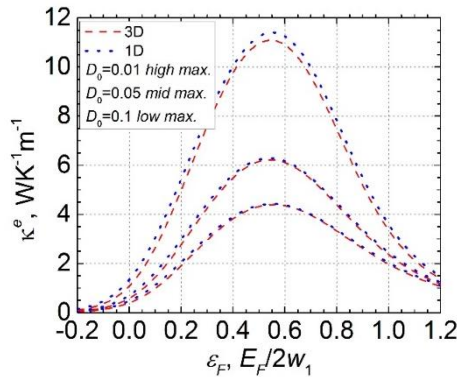

Fig.3. Electronic thermal conductivity κ^e along TTT chains as function of E_F .

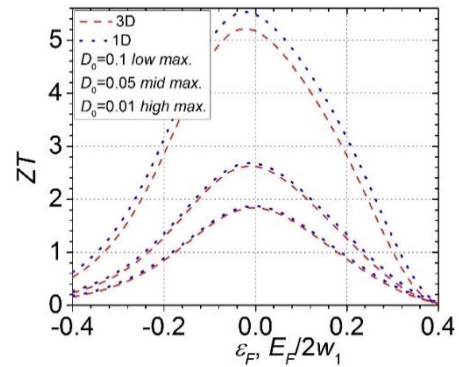

Fig.4. Thermoelectric figure of merit ZT along TTT chains as function of E_F .

conductivity has increased considerably. The dependences of the thermoelectric figure of merit along chains ZT on Fermi energy at room temperature are presented in Fig.4. One can observe that in stoichiometric crystals (with $\varepsilon_F \sim 0.35$) ZT takes very small values even in the most perfect crystals. But if ε_F is decreased up to 0.2 (the carrier concentration is decreased by 1.5 times, from $1.2 \times 10^{21} \text{ cm}^{-3}$ down to $0.81 \times 10^{21} \text{ cm}^{-3}$) ZT is expected to achieve the value of 1.0 in existing crystals with stoichiometric $\sigma \sim 10^4 \Omega^{-1} \text{ cm}^{-1}$ and even value of 3 in the most perfect crystals.

The parameters of TTT(TCNQ)₂ crystals were taken from [15¹, 6], $\gamma_1 = 1.8$. The stoichiometric concentration of electrons in TTT(TCNQ)₂ crystals was estimated as $n = 1.1 \cdot 10^{21} \text{ cm}^{-3}$ or $\varepsilon_F = 0.35$. The electrical conductivity as function of dimensionless Fermi energy is presented in Fig.5. If the concentration of electrons increases, the electrical conductivity grows rapidly, especially in the most perfect crystals. As it is seen from Fig.6, in stoichiometric crystals $S_{xx} \approx -120 \mu\text{V/K}$ is expected.

¹ L. Buravov, O. Eremenko, R. Lyubovskii, & E. Yagubskii, JETP 20, 208, (1974)

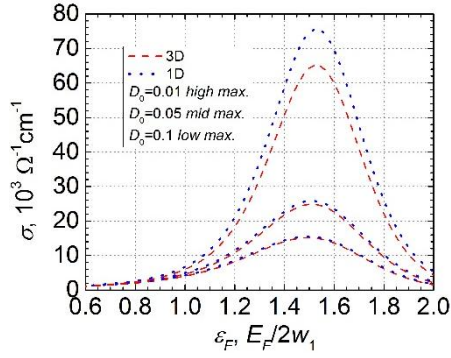

Fig. 5. Electrical conductivity σ along TCNQ chains as function of E_F .

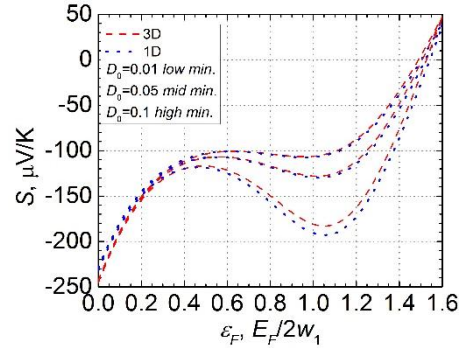

Fig. 6. Seebeck coefficient S along TCNQ chains as function of E_F .

The electronic thermal conductivity κ^e is shown in Fig.7. In stoichiometric crystals $ZT = 0.02$ for $D_0 = 0.1$ and it remains small, even in the purest crystal (Fig.8), but achieves pronounced maximums for $\varepsilon_F = 1.2 \div 1.3$. It is expected that at $\varepsilon_F = 1.05$ (the concentration of electrons is increased up to $2.2 \cdot 10^{21} \text{ cm}^{-3}$) a value of $ZT \sim 1$ can be obtained.

Conclusions

The crystals of p -type TTT_2I_3 and of n -type $\text{TTT}(\text{TCNQ})_2$ are very prospect materials for thermoelectric applications after their purification and optimization of carrier concentrations. In TTT_2I_3 the carrier concentration must be reduced by ~ 1.5 times. It is possible, because these crystals admit nonstoichiometric concentrations. Values of $ZT \sim 3$ are predicted. In $\text{TTT}(\text{TCNQ})_2$ the carrier concentration must be increased. It is possible by additional doping with donors and further purification of the crystal. Values of $ZT \sim 1$ are expected for crystals with $\sigma \approx 1.2 \cdot 10^4 \text{ } \Omega^{-1} \text{ cm}^{-1}$.

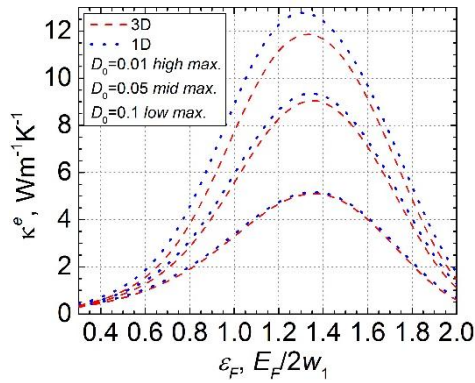

Fig.7. Electronic thermal conductivity κ^e along TCNQ chains as function of E_F .

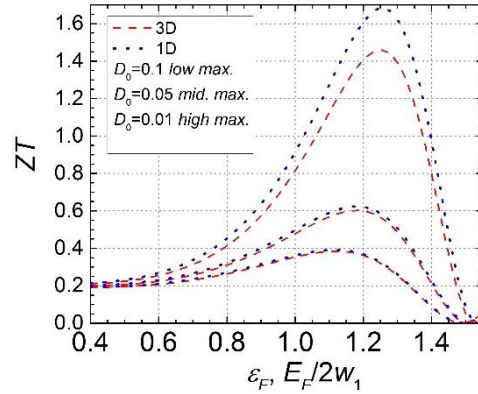

Fig.8. Thermoelectric figure of merit ZT along TCNQ chains as function of E_F .

The authors acknowledge the support form EU Commission FP7 program under the grant no. 308768.

PEIERLS STRUCTURAL TRANSITION IN QUASI-ONE-DIMENSIONAL CRYSTALS OF TTF-TCNQ

ANDRONIC Silvia,
Technical University of Moldova

Abstract: Many quasi-one-dimensional (Q1D) organic crystals, known as synthetic metals at room temperature, become insulators when the temperature decreases, due to a Peierls transition. In the crystals with half-filled Brillouin zone, the dimerization of lattice takes place at some critical temperature that determines the phase transition. In this paper, the Peierls structural transition in Q1D organic crystals of TTF-TCNQ is studied in 3D approximation. In the physical model of the crystal, it was simultaneously taken into account two the most important interactions of conduction electrons with the longitudinal acoustic phonons. One of them is of the deformation potential type and the other interaction is similar to that of a polaron. The ratios of amplitudes of the second interaction to the first one are characterized by the parameters γ_1, γ_2 and γ_3 , respectively. The equation for phonon Green function is deduced in the random phase approximation as a sum of diagrammatic ladder series of close loops of electronic Green functions. The polarization operator as a function of three-dimensional phonon wave vector $\mathbf{q}$ is calculated for different values of temperature. In result, the Peierls critical temperature is determined.

Introduction

In the last years it is observed a special interest for the quasi-one-dimensional (Q1D) organic crystals. These materials manifest unusual properties [1-3]¹²³. It was demonstrated that the highly conducting Q1D organic crystals may have very prospect thermoelectric applications [4, 5]⁴⁵. The most studied Q1D organic crystals are those of the tetrathiofulvalinium tetracyanoquinodimethane (TTF-TCNQ) type. Because not all parameters of these materials are well determined, it is necessary to expand the number of experiments, including the comparison of theoretical results with the experimentally obtained data to specify the values of certain parameters of these crystals. In this paper, we propose to use the Peierls structural transition to determine some parameters of TTF-TCNQ crystal. This phenomenon has been theoretically predicted by Rudolf Peierls. According to this phenomenon, at some lowered temperatures, the one-dimensional metallic crystal has to pass in a dielectric state. This temperature is called the Peierls critical temperature. The Peierls transition has been studied by many authors (see [6-8]⁶⁷⁸ and references therein).

In the last time, the physical model of Q1D organic crystals was completed by an additional electron-phonon interaction mechanism. It takes into account the fluctuations due to acoustic longitudinal phonons of the polarization energy of molecules surrounding the conduction electron [9, 10]⁹¹⁰.

In the previous papers [11, 12]¹¹¹², the Peierls structural transition in quasi-one-dimensional crystals of TTF-TCNQ type was investigated in a 1D physical model of the crystal. The Peierls critical temperature was established.

The 2D physical model for the real crystals of TTF-TCNQ was investigated in [13]¹³. The effects of interchain interaction on the dispersion of renormalized phonons and on Peierls critical temperature were analyzed.

¹ D. Jerome, J. Supercond. and Novel Magnetism, 25, 633 (2012).

² J. P. Pouget, Physica B 407, 1762–1770 (2012).

³ X. Sun, L. Zhang, C. a. Di, Y. Wen, Y. Guo, Y. Zhao, G. Yu, Y. Liu, Adv. Mater., 23, 3128 (2011).

⁴ A. Casian., Thermoelectric Handbook, Macro to Nano, Ed. by D. M. Rowe, CRC Press, 2006, Chapter 36.

⁵ A.I Casian., J. Pflaum, I. I. Sanduleac, J. Thermoel. 1, 16 (2015).

⁶ L. N. Bulaevskii, Usp. Fiz. Nauk 115, 263 (1975).

⁷ M. Hohenadler, H. Fehske, and F.F. Assaad, Phys. Rev. B, 83, 115105 (2011).

⁸ V. Solovyeva et al., J. Phys. D: Appl. Phys. 44, 385301 (2011).

⁹ A. Casian, Phys. Rev. B 81, 155415, (2010).

¹⁰ I. Sanduleac, A. Casian, and J. Pflaum, J. Nanoelectron. Optoelectron., 9, 247-252 (2014).

¹¹ S. Andronic, A. Casian, Mold. J. Phys. Sci., V. 12, N. 3-4, 192, (2013).

¹² A.Casian, V. Duscic, and S. Andronic, Abstr. 9th Int. Conf. on Phys. and Adv. Mater., ICPAM-9, 20-23 September, 2012, Iasi, Romania, pp. 95–96.

¹³ S. Andronic, A. Casian, Advances in Materials Physics and Chemistry, V.6, N.4, 98, (2016).

In [14]¹⁴ the physical model of the crystal has been studied in 3D approximation. The Peierls transition was studied for different values of parameters d_1 and d_2 which represents the ratio of the transfer energy in the transversal y and z directions to the transfer energy along the x direction of conductive chains. Also, the polarization operator as a function of temperature was calculated for different values of carrier concentration and some values of $\mathbf{q}$. In this paper, the numerical modelings were performed for the values of the sound velocity at low temperatures taken from [15]¹⁵: $v_{s1} = 3.4 \cdot 10^5$ cm/s along chains, $v_{s2} = 5.25 \cdot 10^5$ cm/s in $\mathbf{a}$ direction and $v_{s3} = 5.25 \cdot 10^5$ cm/s in $\mathbf{c}$ direction. However, more exact calculations have shown that the sound velocity in transversal direction cannot be bigger than along chains.

The aim of this paper is to present a detailed modeling of the Peierls transition in TTF-TCNQ crystals in 3D approximation. The polarization operator as a function of three-dimensional wave vector $\mathbf{q}$ is calculated for different values of temperature.

3D physical model

The structure of TTF-TCNQ crystal is described in many papers (see [1] and references therein). The organic crystal of TTF-TCNQ is composed of TCNQ and TTF linear segregated chains. The TCNQ molecules are strong acceptors, and the TTF molecules are donors. The conductivity of TTF chains is much lower than that of TCNQ chains, and can be neglected in the first approximation. Thus, in this approximation, the crystal is composed of strictly one-dimensional chains of TCNQ that are packed in a three-dimensional crystal structure. The crystal lattice constants are $a = 12.30$ Å, $b = 3.82$ Å, $c = 18.47$ Å, where $\mathbf{b}$ is in the chains directions.

The Hamiltonian of the crystal was described in detail in [13] and has the form:

$$H = \sum_{\mathbf{k}} \varepsilon(\mathbf{k}) a_{\mathbf{k}}^+ a_{\mathbf{k}} + \sum_{\mathbf{q}} \hbar \omega_{\mathbf{q}} b_{\mathbf{q}}^+ b_{\mathbf{q}} + \sum_{\mathbf{k}, \mathbf{q}} A(\mathbf{k}, \mathbf{q}) a_{\mathbf{k}}^+ a_{\mathbf{k}+\mathbf{q}} (b_{\mathbf{q}} + b_{-\mathbf{q}}^+) \quad (1)$$

where $\varepsilon(\mathbf{k})$ is the energy of a conduction electron with 3D quasi-wave vector $\mathbf{k}$ and projections (k_x , k_y , k_z), $a_{\mathbf{k}}^+$, $a_{\mathbf{k}}$ are the creation and annihilation operators of such electron. The carrier energy $\varepsilon(\mathbf{k})$ is measured from the bottom of conduction band and has the form:

$$\varepsilon(\mathbf{k}) = 2w_1(1 - \cos k_x b) + 2w_2(1 - \cos k_y a) + 2w_3(1 - \cos k_z c), \quad (2)$$

In eq. (2) w_1 , w_2 and w_3 are the transfer energies of a carrier from one molecule to another along the chain (in x direction) and in perpendicular directions (in y direction and in z direction). In (1) $b_{\mathbf{q}}^+$, $b_{\mathbf{q}}$ are the creation and annihilation operators of an acoustic phonon with three-dimensional wave vector $\mathbf{q}$ and frequency $\omega_{\mathbf{q}}$. The second term in the Equation (1) is the energy of longitudinal acoustic phonons

$$\omega_{\mathbf{q}}^2 = \omega_1^2 \sin^2(q_x b / 2) + \omega_2^2 \sin^2(q_y a / 2) + \omega_3^2 \sin^2(q_z c / 2), \quad (3)$$

where ω_1 , ω_2 and ω_3 are the limit frequencies in the x , y and z directions.

$$\omega_1 = \frac{2v_{s1}}{b} \sin(q_x b / 2), \quad \omega_2 = \frac{2v_{s2}}{a} \sin(q_y a / 2), \quad \omega_3 = \frac{2v_{s3}}{c} \sin(q_z c / 2). \quad (4)$$

Here v_{s1} , v_{s2} and v_{s3} represent the values of the sound velocity at low temperatures along chains (in $\mathbf{b}$ direction) and in perpendicular directions (in $\mathbf{a}$ direction and in $\mathbf{c}$ direction).

The third term in Equation (1) represents the electron-phonon interaction. It contains two important mechanisms. The first one is of the deformation potential type and is determined by the fluctuations of energy transfer w_1 , w_2 and w_3 , due to the intermolecular vibrations (acoustic phonons). The coupling constants are proportional to derivatives w'_1 , w'_2 , and w'_3 of w_1 , w_2 , and w_3 with respect to intermolecular distances. The second mechanism is similar to that of polaron. This interaction is

¹⁴ S. Andronic, Mold. J. Phys. Sci. 14, 1–2, 96 (2015).

¹⁵ T. Tiedje and R. R. Haering, Solid State Commun., 23, 713 (1977).

conditioned by the fluctuations of the polarization energy of the molecules surrounding the conduction electron. The coupling constant of this interaction is proportional to the average polarizability of the molecule α_0 . Because α_0 is roughly proportional to the volume of molecule, this interaction is important for crystals composed of large molecules such as TCNQ.

The square module of matrix element of electron–phonon interaction is represented in the following form:

$$|A(\mathbf{k}, \mathbf{q})|^2 = 2\hbar w_1'^2 / (NM\omega_q) \times \{ [\sin(k_x b) - \sin(k_x - q_x, b) + \gamma_1 \sin(q_x b)]^2 + d_1^2 [\sin(k_y a) - \sin(k_y - q_y, a) + \gamma_2 \sin(q_y a)]^2 + d_2^2 [\sin(k_z c) - \sin(k_z - q_z, c) + \gamma_3 \sin(q_z c)]^2 \}, \quad (5)$$

In Eq. (5), M is the mass of the molecule, N is the number of molecules in the basic region of the crystal, $d_1 = w_2/w_1 = w_2'/w_1'$, $d_2 = w_3/w_1 = w_3'/w_1'$, parameters γ_1 , γ_2 , and γ_3 describe the ratio of amplitudes of polaron-type interaction to the deformation potential one in the x , y and z directions:

$$\gamma_1 = 2e^2\alpha_0 / b^5 w_1', \gamma_2 = 2e^2\alpha_0 / a^5 w_2', \gamma_3 = 2e^2\alpha_0 / c^5 w_3', \quad (6)$$

From exact series of perturbation theory for the phonon Green function we sum up in the random phase approximation the diagrams containing 0, 1, 2 ... ∞ closed loops of two electron Green functions that make the most important contribution. We obtain for the Fourier component of the phonon Green function $D(\mathbf{q}, \Omega)$:

$$D(\mathbf{q}, \Omega) = D_0(\mathbf{q}, \Omega) - D_0(\mathbf{q}, \Omega) \Pi(\mathbf{q}, \Omega) D(\mathbf{q}, \Omega), \quad (7)$$

where $\Pi(\mathbf{q}, \Omega)$ is the phonon polarization operator, $D_0(\mathbf{q}, \Omega)$ is the free phonon Green function and $\Omega(\mathbf{q})$ is the renormalized phonon frequency, determined from the expression:

$$\Omega(\mathbf{q}) = \omega_q [1 - \bar{\Pi}(\mathbf{q}, \Omega)]^{1/2}. \quad (8)$$

Here $\bar{\Pi}(\mathbf{q}, \Omega)$ is the dimensionless phonon polarization operator.

The critical temperature of Peierls transition is determined from the condition that at this temperature the renormalized phonon frequency is diminished up to zero, i.e. $\Omega(\mathbf{q}) = 0$. It means

$$1 - \text{Re} \bar{\Pi}(\mathbf{q}, \Omega) = 0, \quad (9)$$

where for the real part of the polarization operator, $\text{Re} \bar{\Pi}(\mathbf{q}, \Omega)$, the following expression is obtained:

$$\text{Re} \bar{\Pi}(\mathbf{q}, \Omega) = -\frac{\bar{N}}{2\pi^3 \hbar \omega_q} \int_{-\pi}^{\pi} dk_x \int_{-\pi}^{\pi} dk_y \int_{-\pi}^{\pi} dk_z |A(\mathbf{k}, -\mathbf{q})|^2 \times \frac{n_k - n_{k+q}}{\varepsilon(\mathbf{k}) - \varepsilon(\mathbf{k} + \mathbf{q}) + \hbar \Omega}. \quad (10)$$

Here, $\bar{N}$ represents the number of elementary cells in the basic region of the crystal, $N = r \bar{N}$, where r is the number of molecules in the elementary cell, $r = 2$. In (10) $A(\mathbf{k}, -\mathbf{q})$ is the matrix element of electron–phonon interaction presented in Eq. (5), $\varepsilon(\mathbf{k})$ is the carrier energy presented in Eq. (2), $\hbar$ is the Planck constant, n_k is the Fermi distribution function.

Results

Numerical calculations were performed for the following parameters of TCNQ chains: $M = 3.7 \cdot 10^5 m_e$ (m_e is the electron rest mass), $w_1 = 0.125$ eV, $w'_1 = 0.2$ eVÅ⁻¹, $a = 12.30$ Å, $b = 3.82$ Å, $c = 18.47$ Å. The dimensionless Fermi momentum $k_F = 0.59 \pi/2$ [1]. The sound velocity $v_{s1} = 3.42 \cdot 10^5$ cm/s along chains, $v_{s2} = 1.7 \cdot 10^5$ cm/s in a direction and $v_{s3} = 1 \cdot 10^5$ cm/s in c direction, $d_1 = 0.015$, $d_2 = 0.013$, $r = 2$ (two molecules in an unit cell), $\gamma_1 = 1.37$. The parameters γ_2 and γ_3 are determined from the relation: $\gamma_2 = \gamma_1 2^5 b^5 / (a^5 d_1)$ and $\gamma_3 = \gamma_1 2^5 b^5 / (c^5 d_2)$.

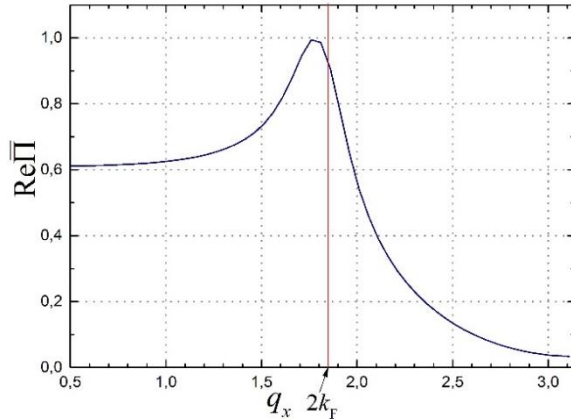

Fig.1 Polarization operator as function of q_x for $q_y = 0$, $q_z = 0$ and $T = 59.7$ K.

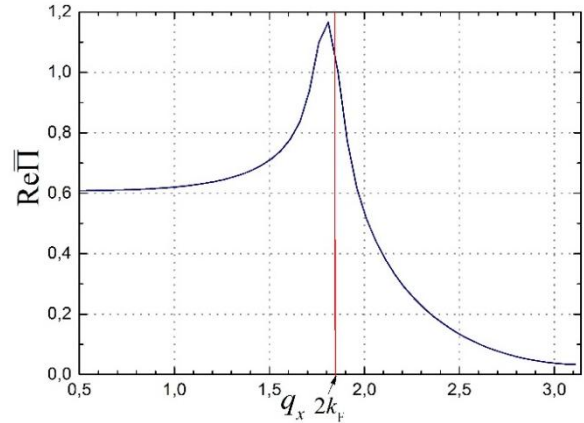

Fig.2 Polarization operator as function of q_x for $q_y = 0$, $q_z = 0$ and $T = 20$ K.

Figures 1-5 show the dependencies of the real part of dimensionless polarization operator $\text{Re}\bar{\Pi}(q_x, \Omega)$ as function of q_x for different values of q_y and q_z and different temperatures at $\Omega = 0$. In the first four graphs it is presented the polarization operator as function of q_x for $q_y = 0$, $q_z = 0$ and different temperatures. In this case ($q_y = 0$ and $q_z = 0$) the interaction between TCNQ chains is not taken into account. In Fig.1 it is observed a peak near the value of unity. This means that the Peierls transition takes place at $T = 59.7$ K. From Figs. 2 - 4 it is seen that Peierls transition doesn't take place for these values of temperature. Additionally, it is observed that with increase in temperature the position of maximums deviates more from $2k_F$.

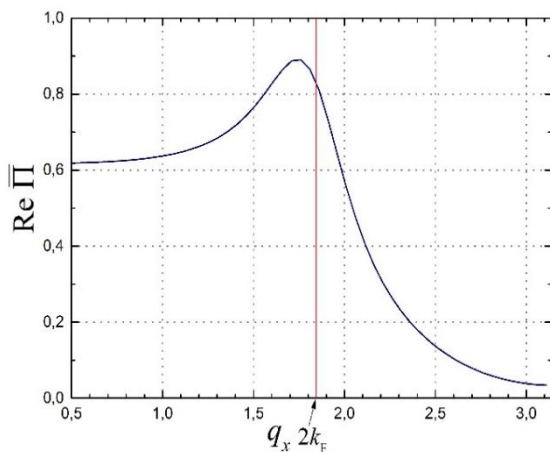

Fig.3 Polarization operator as function of q_x for $q_y = 0$, $q_z = 0$ and $T = 100$ K.

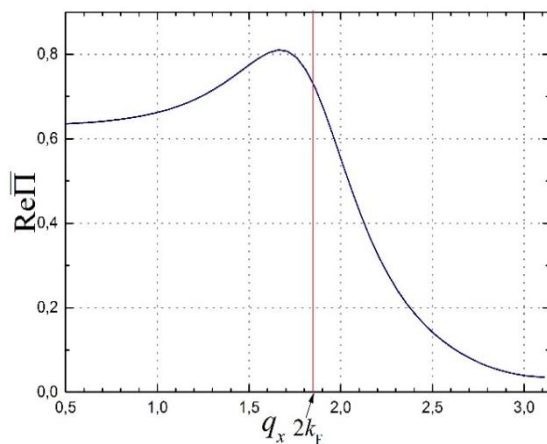

Fig.4 Polarization operator as function of q_x for $q_y = 0$, $q_z = 0$ and $T = 150$ K.

In Fig.5 it is presented the same dependence of the polarization operator as function of q_x , but for $q_y = \pi$, $q_z = \pi$. It is observed that when the interaction between TCNQ chains is taken into account, the Peierls critical temperature decreases and transition occurs at $T = 54$ K, as it is observed experimentally.

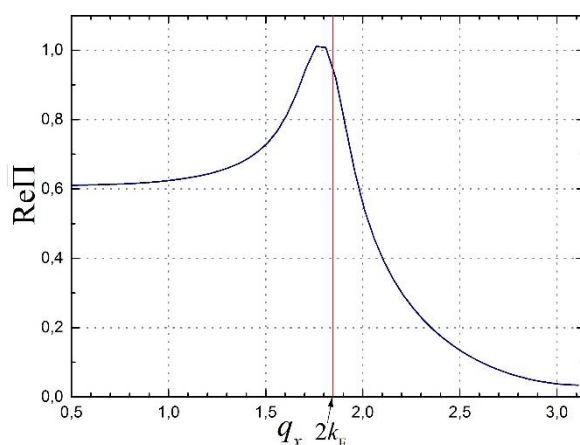

Fig.5 Polarization operator as function of q_x for $q_y = \pi$, $q_z = \pi$ and $T = 54$ K.

Conclusions

We have studied the Peierls transition in quasi-one-dimensional organic crystals of TTF-TCNQ in 3D approximation. A more complete crystal model is applied which takes into account two the most important electron-phonon interactions. The first one is of the deformation potential type. The second interaction is similar to that of a polaron. Analytical expressions for the polarization operator and for the renormalized phonon Green function were obtained in random phase approximation. The polarization operator as a function of three-dimensional wave vector $\mathbf{q}$ was calculated for different values of temperature. It is observed that when the interaction between TCNQ chains is taken into account ($q_y = \pi$, $q_z = \pi$), the Peierls critical temperature decreases up to 54 K, as it is observed experimentally. Also, it is seen that with increase in temperature the position of $\text{Re}\bar{\Pi}$ maximums deviates more from $2k_F$.

Acknowledgments. The author expresses gratitude to Prof. A. Casian for the guidance in this study and acknowledges the support of the scientific program of the Academy of Sciences of Moldova under project no. 14.02.116F.

DETERMINATION OF FREQUENCY DEVIATION CAUSED BY DOPPLER EFFECT ON EARTH-MOON-EARTH COMMUNICATION

ILCO Valentin, masterand; **LEVINETȚ Nicolai**, colaborator UTM
Coordonator: SECRIERU Nicolae, conf. univ., dr.

Abstract: Making an Earth-Moon-Earth communication (EME), at the RX frequency occurs the change of frequency compared to the transmission one. This change is due to the appearance of the Doppler effect caused by motion of the transmitter and the receiver. Because the change of the frequency it is variable in time domain, in this paper it is presented the lawfulness of varying the Doppler effect.

The changing of the frequency in the time domain is represented in a graph obtained through the algorithm implemented in C++ language. Doppler deviation calculation can be performed using input data (UTC, communication frequency and geographical coordinates of the reception/transmission station. Doppler deviation algorithm was designed in a C++ library and can be implemented in other PC applications or microcontrollers.

Keywords: Earth-Moon-Earth, Doppler, Azimuth, Elevation, communication, earth station, moon.

1. Preface

Earth-Moon-Earth communication (EME), known also as moonbounce, became a popular form of amateur radio communication through space. The concept is simple: The moon is used as a passive reflector of communication between two locations on Earth (Figure 1). This communication can be performed over long distances but with a low rate of speed communication. Since the distance to the reflector (Moon) is high (~ 385000 km), at the EME communication occurs big losses. It requires the use of large, high power antennas. And receivers must reduce the noise to the minimum. However, the use of modern coding and modulation techniques can significantly reduce these requirements. Thus, a communication via EME presents unusual issues at the design of ground stations.

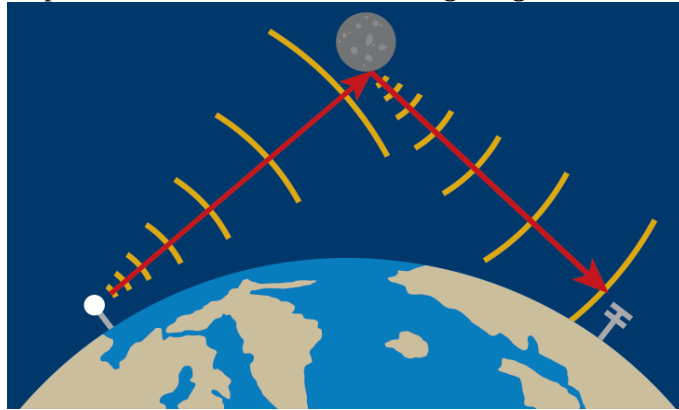

Fig. 1 The method of communication Earth-Moon-Earth

EME signals are also affected by the Doppler shift caused by the relative movements of the Earth and Moon. The received frequencies may be higher or lower than those submitted. The main factor it is Earth rotation. For echo signals, the frequency change will be positive and maximum at the rising moon, and the maximum negative at moonset. Doppler shift for receiving stations consists of the sum of the transmitting and receiving stations frequency deviations. For echo signals, Doppler shift is multiplied by two, because we have two periods of time: for transmission, and for receiving. The maximum values of the deviations are approximately 440 Hz at 144 MHz, 4 kHz at 1,296 MHz and 30 kHz at 10 GHz.

2. Algorithm for Doppler deviation calculation

The required data to calculate the frequency deviation are: date, current time, the frequency of communication and geographical coordinates of the station. In the next picture, you can view the algorithm for deviation calculation. After we calculate Coordinated Universal Time (first formula) occurs the call of functions that supposed to calculate the vectors from the center of Earth to the Moon.

$$UT = hour + min/60 + sec/3600 \quad (1)$$

The basic formula for Doppler shift it is:

$$f_r = f_t * C / (C + V) \quad (2)$$

Where: f_r – reception frequency (RX); f_t – transmission frequency (TX); C – light speed $3 \cdot 10^8$; V – velocity between transmitter and receiver.

If the distance between the receiver and the transmitter becomes bigger, the sign is positive as in previous formula. But if they becomes closer to each other - the sign becomes negative. EME communication consists of two paths: one for transmission to the moon and another for signal reception. The total shift is calculated by multiplying of these 2 deviations:

$$f_r = f_t * [C / (C + V_t)] * [C / (C + V_r)] = f_t * C^2 / [C / (C + V_t)] * [C / (C + V_r)] \quad (3)$$

Where: V_t – radial velocity during transmission, and V_r – radial velocity during reception. V – It depends on the relative velocity of the Earth, the Moon and the current time.

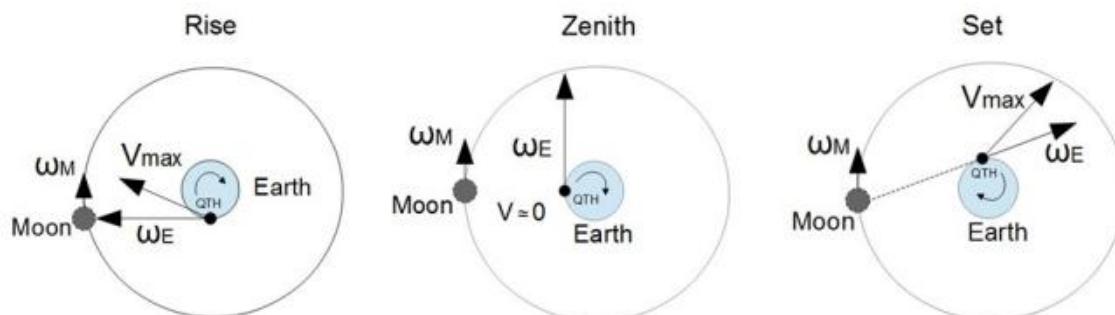

Fig. 2 Rotation vectors of the Earth and Moon

Moon rotates around the Earth in the same direction as Earth, but at a much higher rate. Immediately after moonrise, the frequency increases slightly and then gradually decreases to almost zero at zenith. Zenith is where the Moon is at the highest level and always occurs south (local midnight, when the moon is full). The rate of frequency change is minimal for the given period. The frequency then becomes negative because the Moon moves away from the location on Earth, and tends to decrease until moonset.

Figure 3 algorithm calculates both: Doppler deviation and the positioning angles of the moon relative to the ground station. Azimuth angle provides additional information about the position of the moon and the angle of elevation can be useful for stopping the Doppler calculation. To calculate the angles it is necessary to perform the same calculations.

To make positioning antenna to the moon automatically is necessary to control the action elements (motors). But to achieve an intelligent motor control, the device must know the position of the Moon. Thus, the given algorithm can be used not only to achieve a communications but can be useful for making a good mechanisms designed to position antennas in the direction of the moon.

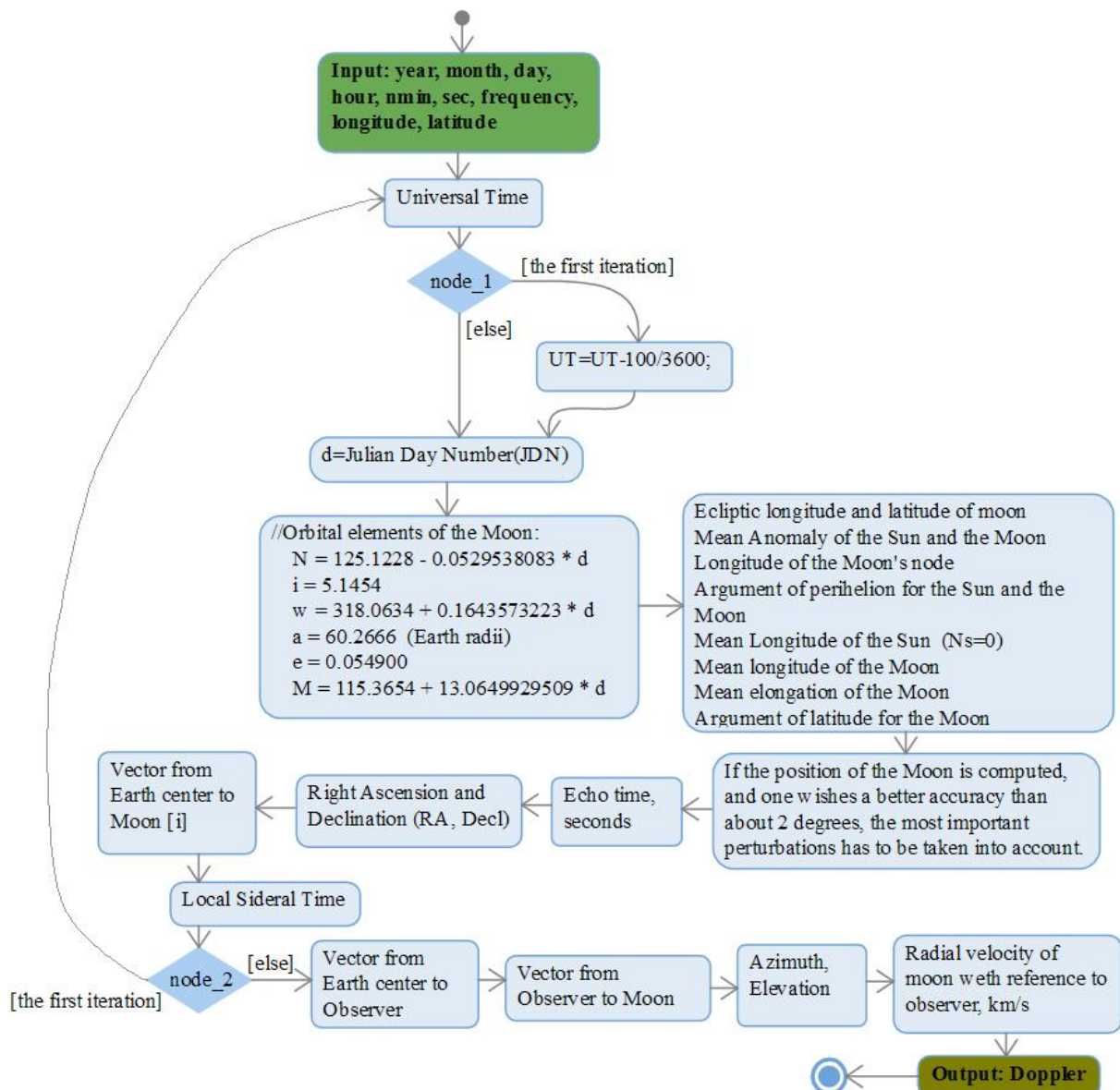

Fig. 3 The algorithm for calculation of frequency deviation caused by the Doppler effect

3. The test of the program

Based on developed the algorithm was designed Doppler deviation calculation library in C ++. Before it call the function for calculating Doppler deviation input variables were declared.

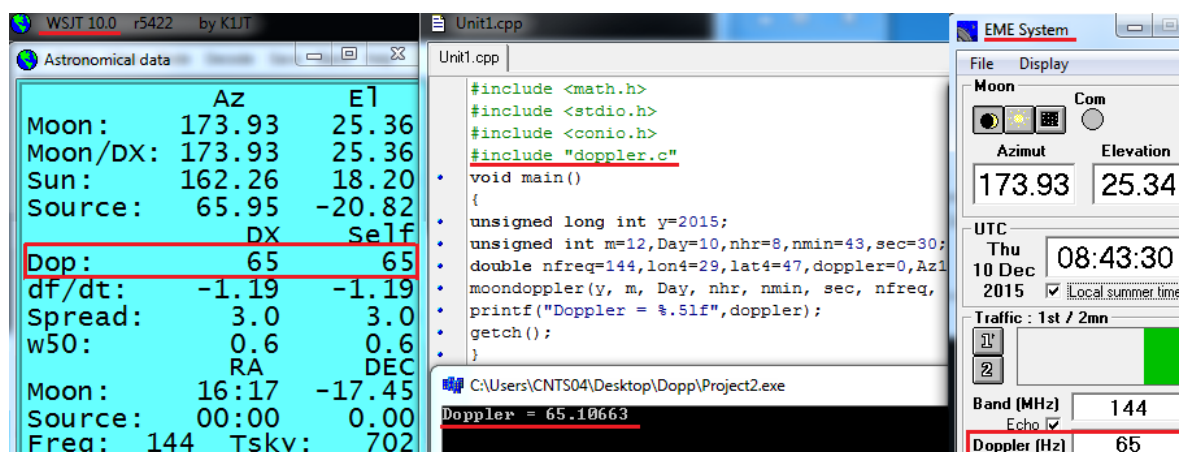

Fig. 4 Running the algorithm for frequency deviation calculation

The calculation result is returned in the "moondoppler" function and it is displayed in the console. It is necessary to verify the calculation, that's why, the displayed result was compared with the results of other programs. As it is shown, the numbers coincide, so we can say that the library was developed properly. But to be sure is needed to perform an EME communication using given algorithm.

4. Results

Using the developed library was generated a database that contains calculations of the frequency deviation caused by the Doppler effect for a period of three months with a discredited calculation 10 minutes. The chart below shows the change of the frequency deviation that occurs due to the Doppler effect.

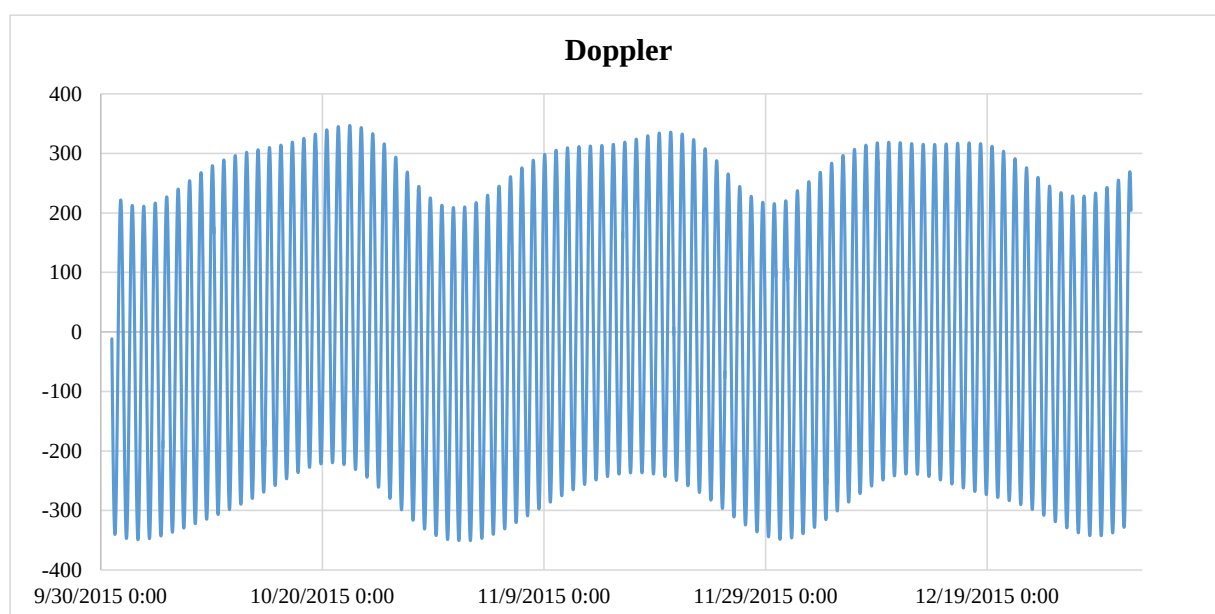

Fig. 5 The results of calculations for frequency deviation during 3 months

Whenever the moon appears, frequency deviation is different but it repeats the lawfulness of frequency deviation. The magnitude of change depends on positioning coordinates of the station, the declination of the Moon and other geometrical factors.

As different points of reflection on the lunar surface produce different time delays, they also produce different changes in the frequency and reception. Moon's rotation and orbital motion are synchronized, the face of the moon always faces toward Earth, but the Moon's orbit is eccentric, so that orbital velocity varies, leading directly to change the frequency of communication. Other changes are caused by $\pm 5.1^\circ$ inclination between the orbital planes of Earth and the Moon.

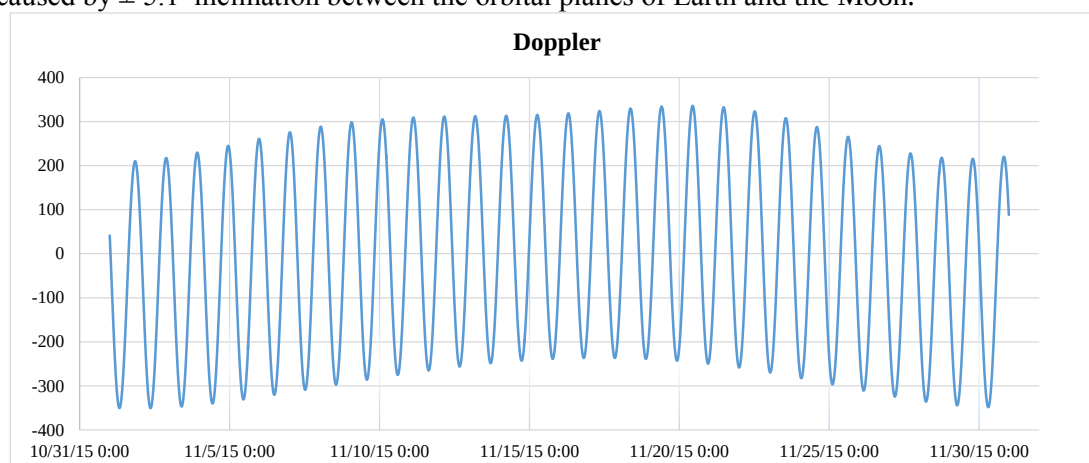

Fig. 6 Frequency displacement calculation results for November

At an EME communication with 144 MHz frequency, the value of RX frequency is changed by ± 400 Hz. Value change of frequency varies from day to day with a few tens of Hz (Figure 6). To decrease the frequency deviation is required to perform calculations for all time periods using the input parameters current time and date.

Figure 6 shows the results of calculations for a month, but moon is not permanent visibility in the communication stations. Thus, it makes no sense to perform calculations for the frequency deviation when it is not possible to make an EME communication due to lack of Moon visibility. In this case there is need for calculating the angle of elevation (or altitude) for the Moon relative to the observer plane (Figure 7).

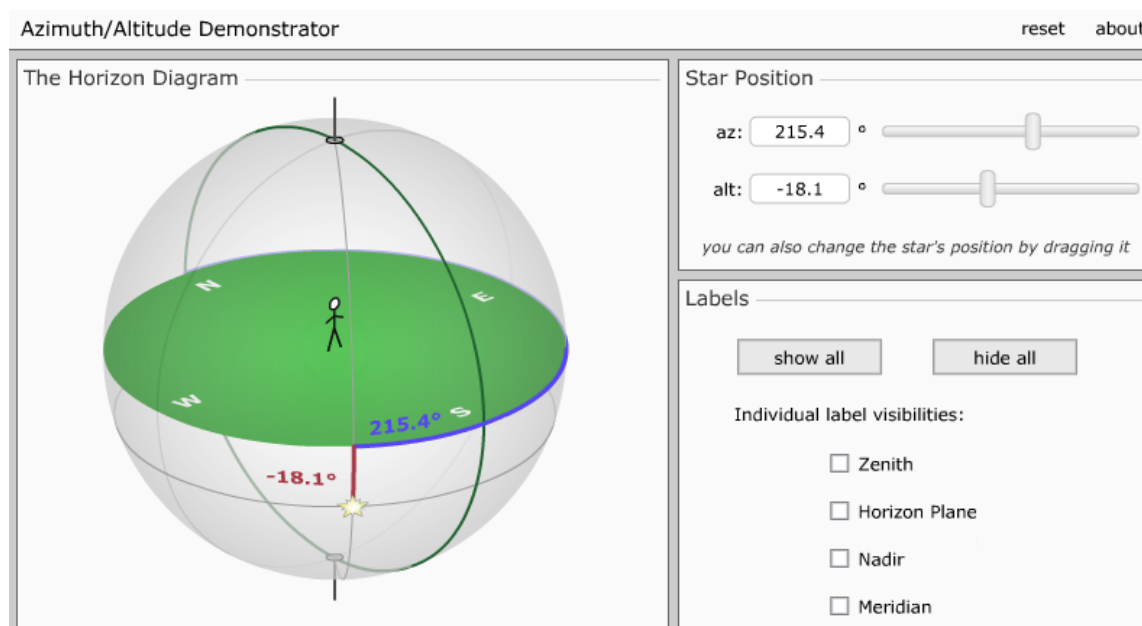

Fig. 7 Representing azimuth / altitude angles for a celestial body

If the altitude of the Moon is negative then it is not visible for the observer plane. If Moon is not observed there is no need for calculating the Doppler deviation. An EME communications can be made only during hours when the elevation angle is positive.

At the algorithm has been added a new condition, if elevation angle is not negative, then it is calculated frequency deviation. The chart below shows the periods of time when the moon can be used as a reflector.

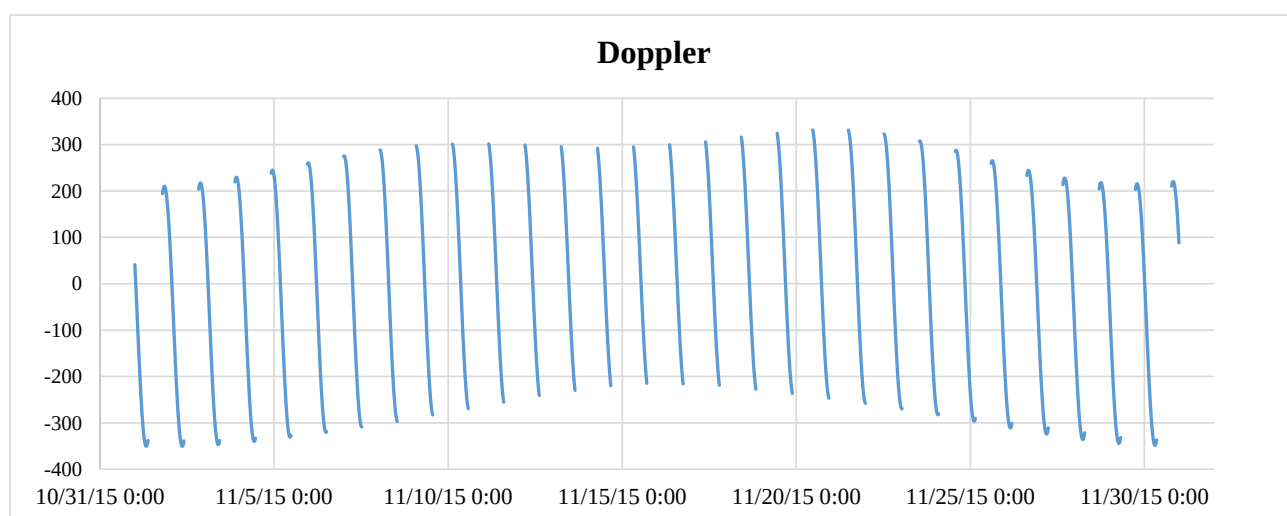

Fig. 8 Frequency shift calculation results for November

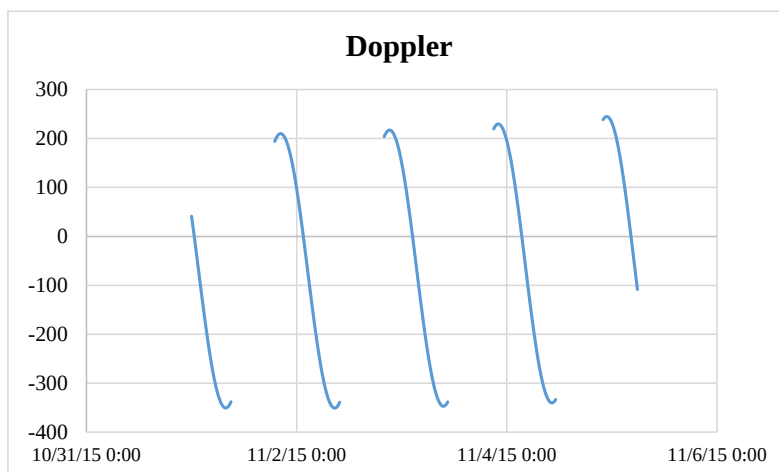

Fig. 9 The calculation results for frequency deviation for three days

There are instances when the moon begins to depart at sunrise and to approach at sunset from Earth and the Doppler deviation is different because of this effect. (Figure 9).

Conclusions

To ensure a better quality in the EME communication process was developed an algorithm to calculate the numerical value of the frequency deviation caused by the Doppler effect. In this algorithm the necessary data entry is: UTC, geographic location and frequency communication station. Frequency deviation veracity was confirmed by a comparative analysis with other software currently available: WSJTX, EME SYSTEM. After applying of this algorithm and analysis of data obtained can mention the following:

- The offense value is a high accuracy, and its weight is directly proportional to EME communication frequency.
- This algorithm can be used not only to achieve a communications but can be useful for making a leadership mechanisms designed to position antennas in the direction of the moon.
- As long as the elevation angle is less than zero, it does not require calculation of frequency deviation based to the impossibility of establishing an EME communications.
- The algorithm can be used for both communication - echo (reception by own station) and communicating with other stations.
- When communicating with a frequency of 144 MHz, frequency deviation shall not exceed ± 400 Hz.
- Doppler effect is minimal when the moon is in the zenith.

Finally it can be mentioned that although EME is a communication used mainly for radio amateurs, it could be used as a means of communication during natural disasters, and ensuring a better quality including using the mentioned algorithm for correction Doppler becomes a necessity in this case.

Bibliography:

1. J. H. Taylor, K1JT, „Earth-Moon_Earth (EME) Communication.” ARPL Handbook for Radio Communications, Chapter 30 (2010),
2. Al Katz, K2UYH, „Understanding Doppler Shift: Critical knowledge for successful EME on the higher bands”, EME 2014.
3. J. H. Taylor, K1JT, „Frequency-Dependent Characteristics of the EME Path”, EME 2010 Conference, June 15, 2010.
4. J. H. Taylor, K1JT, „Open Source WSJT: Status, Capabilities, and Future Evolution.” Proceedings of the 12th International Conference EME, Wurzburg, 2006.
5. John Lemay, G4ZTR, „An Introduction to Moonbounce. Part 2: The practical side” RadCom Journal, March 2014.

QUANTUM COOLING BEYOND THE SECULAR APPROXIMATION

CEBAN Victor,

Institute of Applied Physics, Academy of Sciences of Moldova

Abstract: *One presents how the quantum dynamics of the optical cooling of an opto-mechanical system are affected by a secular approximation. A laser driven two-level quantum dot (QD) embedded in a phononic nano-cavity is investigated for moderately strong QD-phonon couplings regimes. For these regimes, the use of a secular approximation within the QD-phonon interaction terms is no longer justified as the rapidly oscillating terms cannot be neglected from the system dynamics. Therefore, one shows that although being small, their contribution plays an important role when quantum cooling is achieved. The main contribution of the fast oscillating terms is analytically estimated and one compares how the quantum cooling dynamics change within or beyond the secular approximation. The behavior of the quantum cooling effect is investigated in the steady-state regime via the phonon field statistics.*

The cooling and control of the quantum mechanical vibrations of bulk matter at mesoscopic scales at its near-ground vibrational level have been experimentally achieved in [1-2]¹² by using laser pumping schemes. This important results, together with advanced techniques of fabrication of different laser driven phononic devices [3]³ have enhanced a particular interests for the field of research at the edge of condensed matter and quantum optics, i.e., the opto-mechanics. Within a large family of various opto-mechanical devices [3,4]⁴, the devices that use mechanical quantum resonators as nano-cavities or nano-beams are good candidates for obtaining and controlling the quantum effects of the mechanical vibrations [5]⁵.

In this paper, the quantum cooling is obtained via Stokes transitions among the laser-QD-phonon interactions. More precisely, with the laser frequency being detuned and lower than the QD transition frequency, the excitation of the driven QD is followed by the absorption of phonons from the acoustical cavity. The decay of the QD may occur under the laser pump, but also by the spontaneous emission effect. While for the laser driven decay, all the absorbed phonons are re-emitted, for the spontaneous emission effect, the QD decays to its ground state without emitting any phonons into the cavity. Therefore, it is the spontaneous emission that plays the essential role for quantum cooling. The environmental temperature effect are described by the interaction of the phonons with a thermal reservoir. When no QD-phonon interaction occurs, the cavity is in equilibrium with the thermal reservoir. The reservoir temperature is expressed via its mean occupation phonon number $\bar{n}$.

The quantum dynamics are defined by the system Hamiltonian and its Master Equation [6]⁶. The QD is described by its ground $|g\rangle$ and excited $|e\rangle$ states with the transition frequency ω_{qd} . The QD may also spontaneously decay with a rate γ and its dephasing damping term is defined by the rate γ_c . The single-mode cavity field is defined by the frequency ω_{ph} and the corresponding bosonic operators $b^\dagger$ and b . The system Hamiltonian is:

$$H = \hbar\omega_{qd}S_z + \hbar\omega_{ph}b^\dagger b + \hbar\Omega(S^+e^{-i\omega_L t} + S^-e^{i\omega_L t}) + \hbar g S^+ S^- (b^\dagger + b) ,$$

where $S^+ = |e\rangle\langle g|$, $S^- = |g\rangle\langle e|$ and $S_z = (|e\rangle\langle e| - |g\rangle\langle g|)/2$ are the atomic operators. The first two terms represent respectively the free QD and phonon Hamiltonians. The third term defines the laser-QD semi-classical interaction with ω_L – the laser frequency and Ω – the Rabi frequency. The last term is the phonon-QD interactional term defined by the coupling constant g . The system Master Equation for the density operator ρ is described by its coherent term defined by H , the

¹T. Rocheleau, T. Ndukum, C. Macklin, J. B. Hertzberg, A. A. Clerk, K. C. Schwab, Nature (London) **463**, 72 (2010).

²A.D. O'Connell, M. Hofheinz, M. Ansmann, Radoslaw C. Bialczak, M. Lenander, E. Lucero, M. Neeley, D. Sank, H. Wang, M. Weides, J. Wenner, J. M. Martinis, A. N. Cleland, Nature (London) **464**, 697 (2010).

³M. Aspelmeyer, T. J. Kippenberg, F. Marquardt, Rev. Mod. Phys. **86**, 1391 (2014).

⁴I. Favero and F. Marquardt, New J. Phys. **16**, 085006 (2014).

⁵S. Carlig, V. Ceban, M.A. Macovei, Akademos **4(39)**, 115 (2015).

⁶M. Scully, M. S. Zubairy, Quantum Optics (Cambridge University Press, Cambridge, 1997).

QD spontaneous emission and dephasing effects noted as $\mathcal{L}_{qd}$ and the cavity interaction with a thermal bath noted as $\mathcal{L}_{ph}$. The corresponding expression is given as:

$$\dot{\rho} = -\frac{i}{\hbar} [H, \rho] + \mathcal{L}_{qd}\rho + \mathcal{L}_{ph}\rho,$$

with $\mathcal{L}_{qd}\rho = -\gamma[S^+, S^- \rho] - \gamma_c[S_z, S_z \rho] + \text{H. c.}$ and

$\mathcal{L}_{ph}\rho = -\kappa(1 + \bar{n})[b^\dagger, b\rho] - \kappa\bar{n}[b, b^\dagger\rho] + \text{H. c.}$, where κ is the cavity damping rate.

In order to solve the master equation, we go in the Hamiltonian's interaction picture within the QD's dressed-state basis, where it is possible to separate the fast and slow oscillating terms. The fully analytical approach is described in [2]. Here, we will present the Hamiltonian's final form, where the main contribution of the fast rotating terms is given by the last two terms of:

$$H = \hbar(\omega_{ph} - 2\bar{\Omega})b^\dagger b - \hbar g \frac{\sin(2\theta)}{2} (b^\dagger R^- + b R^+) + \hbar\beta b^\dagger b R_z - \hbar\bar{\Delta} R_z,$$

where

$$\bar{\Delta} = \frac{g^2}{2} \left(\frac{\cos(2\theta)}{\omega_{ph}} - \frac{\sin^2(2\theta)}{4(\omega_{ph} + 2\bar{\Omega})} \right), \quad \beta = g^2 \frac{\sin^2(2\theta)}{4(\omega_{ph} + 2\bar{\Omega})}, \quad \theta = \arctan(2\Omega/\Delta)/2, \quad \Delta = \omega_{qd} - \omega_L \quad \text{and} \\ \bar{\Omega} = \sqrt{\Omega^2 + (\Delta/2)^2}. \quad \text{Note that this expression is given in the Schrodinger picture according to the slow rotating terms' frequency } (\omega_{ph} - 2\bar{\Omega}).$$

A secular approximation can be applied to the Hamiltonian by simply neglecting the fast rotating terms. It is equivalent to set $\{\bar{\Delta}, \beta\} = 0$ in the current Hamiltonian form. One may already highlight that the possible coupling regimes are expressed within the parameters $\{\bar{\Delta}, \beta\} = 0$ proportional to g^2 . Therefore, for weak QD-phonon couplings, a secular approximation is completely justified. However, when slightly increasing the coupling strength, the contribution of the fast terms cannot be completely neglected and in what follows one will identify the regimes where this contribution highly influences the system's quantum dynamics.

The dressed-state master equation is solved using the method given in [7]¹. The complete description of the solving method was applied in [8]² where a similar system was investigated for quantum proprieties of a phonon generation mechanism. The master equation is projected into the

QD basis and after some re-arrangements into the phonon Fock state basis. Thus, an infinite set of coupled linear differential equations is obtained for a set of variables determined by the elements of the systems density matrix. Within the steady-state regime, the differential terms are cancelled and the system of equation is numerically solved.

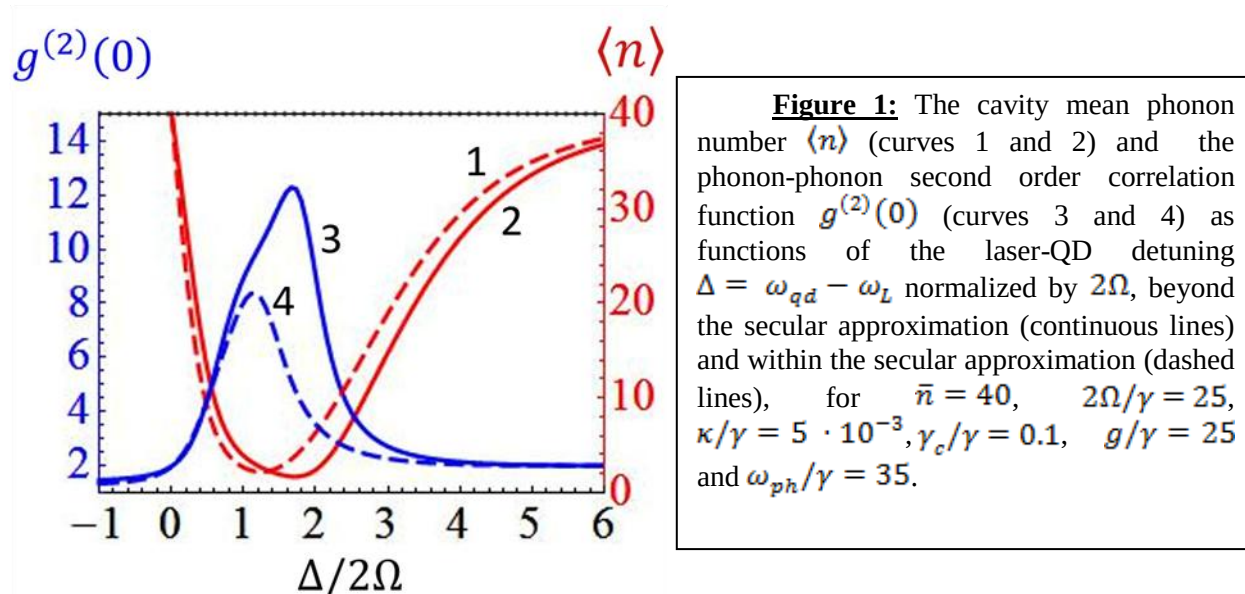
The quantum dynamics of the system are investigated via the cavity mean phonon number $\langle n \rangle$ and its second-order phonon-phonon correlation function $g^{(2)}(0)$ presented in figure 1. The negative laser-QD detuning corresponds to anti-Stokes transitions that leads to the generation of phonons as reported in [9]³. The resonant case, i.e., $\Delta = 0$, does not contribute to the phonon statistics and the cavity is in equilibrium with the thermal reservoir. Consequently, the mean phonon number is given by $\bar{n}$ and the phonons are thermally distributed, i.e., $g^{(2)}(0) = 2$. The quantum cooling regime is reached for positive laser-QD detuning corresponding to the case when Stokes transitions among the laser driven QD and phonons occur. One observes that the fast-rotating terms contribution considerably shifts the detuning position when maximum cooling is achieved. Moreover, it predicts a slightly higher decrease of the mean phonon number and thus a better cooling effect, when comparing to the model when a secular approximation is made.

Furthermore, the fast rotating terms play an essential role in describing the super-Poissonian behavior of the statistics of the phonon field. Comparing to the secular approximation case dynamics, one obtains considerably higher values of $g^{(2)}(0) > 2$, i.e., more prominent super-Poissonian distributions of the vibrational quanta.

¹ R. Tan, G.-X. Li, Z. Ficek, Phys. Rev. A **78**, 023833 (2008).

² V. Ceban, M.A. Macovei, JETP **121**, 793 (2015).

³ V. Ceban, M.A. Macovei, JETP **121**, 793 (2015).

In summary, the investigation presented in this paper of the quantum dynamics of a laser driven quantum dot embedded in an acoustical nano-cavity beyond a secular approximation have improved the prediction of the quantum cooling mechanism. Namely, a different laser-QD detuning for a maximal cooling effect is estimated when the contribution of the fast rotating terms is considered. Also, a better cooling was predicted. Moreover, the fast terms play an essential role in the behavior of the phonon statistics, describing a more prominent super-Poissonian statistics during the cooling process.

Acknowledgement: The author is thankful to Dr. Sci. M.A. Macovei for his essential contribution to this study.

ASPECTE ÎN STUDIUL INDICILOR DE CALITATE A FRUCTELOR GOJI

BOLOHAN Livia, GORCEAG¹ Maria, DODON Adelina, DICUSAR Galina,
Universitatea Tehnică a Moldovei, ¹Științe biologice, Grădina Botanică

Abstract: In this paper we present some aspects of studying Goji berries (two types of berries: Chinese Goji (*Lycium chinense*) and Tibetan Goji (*Lycium Barbarum*)) harvested in Republic of Moldova. The main objective has been researching the organoleptic indices and physico - chemical properties of these fruits, as well as their variation in dependence of the application of drying process.

Rezumat: În lucrarea dată prezentăm unele aspecte din studierea fructelor GOJI (soiul Goji Chinezesc (*Lycium Chinense*) și Goji Tibetan (*Lycium Barbarum*)) recoltate în Republica Moldova. Obiectivul de bază a fost cercetarea indicilor organoleptici și a proprietăților fizico – chimice a acestor fructe, precum și variația lor în funcție de aplicarea procesului de uscare.

Cuvinte cheie: Goji, *Lycium Chinense*, *Lycium Barbarum*, vitamine, antioxidanți, substanțe nutritive, uscare.

Introducere

Fructele au reprezentat și reprezintă în toată istoria umanității elemente de bază în alimentație, datorită conținutului de proteine, lipide și glucide, în minerale și vitamine, consumul acestora pe toată durata anului fiind benefică pentru sănătate. În scopuri alimentare și medico – biologice, la planta Goji se folosesc în mare parte fructele. Goji este cunoscut de peste 2000 de ani în Tibet și face parte din familia Solanaceae. În ultimii ani pe piața Republicii Moldova a crescut cerința față de fructele Goji

uscate, fiind numit și fructul longevității [1]¹. Goji reprezintă alimentul viitorului. Consumul zilnic de Goji regulează fluxul energiei vitale, întărește psihicul și asigură longevitate. Fructele Goji sunt o excelentă sursă de de macronutrienți, incluzând carbohidrați (46%), proteine (13%), grăsimi (1,5 %) și fibre (16%). Fructul Goji este un produs cu caracter sezonier, perioada de recoltare relativ scurtă ceea ce face ca utilizarea lor în stare proaspătă să fie posibilă numai în urma unor depozitări pretențioase care le măresc considerabil costurile, de aceea conservarea prin uscare a lor este cea mai bună soluție de a le consuma în orice perioadă a anului. Fructele Goji au un conținut ridicat de antioxidanți, vitamine, aminoacizi, minerale, acizi grași și conțin nutrienți ca: 18 aminoacizi, 21 minerale (calciu, zinc, fier, fosfor, magneziu etc.) și vitamine dintre cele mai importante: vitamina A, vitamina C, vitamina E și vitaminele din complexul B-urilor. Fructul Goji se remarcă prin conținutul înalt de antioxidanți, în special carotenoide, care au capacitatea de a proteja organismul împotriva stresului oxidativ, reduce oboseala și întărește capacitatea de protecție a organismului în fața agenților nocivi, scăzând astfel riscul de cancer [2, 3]²³.

Aceste fructe au devenit apreciate și consumate pe întreg globul, fiind numite super – fruct, datorită conținutului ridicat de nutrienți. În plus, goji conține aminoacizi și o gamă largă de carotinoizi cu efect puternic antioxidant și de fitoprotecție solară, printre care betacarotenul și luteina [4]⁴. Descriș în termeni superlativi pentru proprietățile sale nutritive, goji este un produs de lux pe rafturile magazinelor și farmaciilor, deși puțini știu că fructele goji, planta originară din pământ tibetan, crește și în țara noastră. Studiile farmaceutice au demonstrat că polizaharidele prezente în aceste fructe sunt capabile să stimuleze sistemul imunitar favorizând proliferarea limfocitelor (limfocitele sunt celule care aparțin familiei globulelor albe și sunt responsabile de reacțiile de apărare ale organismului față de substanțele pe care le consideră străine) [5, 6]⁵⁶. Cea mai des întâlnită formă de comercializare este cea de fructe uscate. În Republica Moldova a început a se importa începând cu anii 2010 din țările Asiatice în formă uscată. Fructul găsindu-se în farmaciile și pe piața Republicii Moldova, fiind reclamat ca fruct pentru slăbit. La momentul actual în Republica Moldova este plantație de arbuști Goji, ceea ce reprezintă un avantaj, deoarece fructele au o perioadă de recoltare relativ scurtă și necesită condiții speciale de păstrare [7]⁷.

Metode de analiză

Scopul principal al acestei lucrări a fost cercetarea soiurilor de fructe Goji cultivate în Republica Moldova pentru identificarea și valorificarea calității lor. Studiile și cercetările efectuate abordează problematica într-o manieră comparativă a două soiuri de fructe goji recoltate în Republica Moldova, precizându-se avantajele și calitatea acestora: Goji Chinezesc (*Lycium Chinense*) și Goji Tibetan (*Lycium Barbarum*).

Goji Chinezesc (Lycium Chinense)

Goji Tibetan (Lycium Barbarum)

¹ A. Dodon, G. Dicusar, L. Bolohan, Goji Berries General Characteristics, JOURNAL OF BOTANY Vol. VII, Nr. 2 (11), 2015.

² BOȚ Amalia Ioana, PĂCURAR Ioan, PAULIUC Sânziana, UARĂ Ioana Claudia Cercetări privind bonitatea terenurilor din Dealurile Ciceului pentru cultura arbuștilor fructiferi (Aronia melanocarpa și Goji Lycium Barbarum).

³ A. Moșanu, D. Dabija, O. Boeștean, A. Lupașco, G. Dicusar, 2012, Analiza compoziției chimice a fructelor de Aronia melanocarpa (michx.) Elliot, Universitatea Tehnică a Moldovei, vol.2, pag. 161.

⁴ www.ziare.com/articole/fructe/goji/antioxidanți.

⁵ www.goji.ro/produse-din-goji.

⁶ www.goji.ro.

⁷ A. Dodon, G. Dicusar, L. Bolohan, Studiul proprietăților fizico – mecanice a fructelor Goji, Universitatea Tehnică a Moldovei, 2015.

În vederea îndeplinirii obiectivului principal al lucrării a fost necesar de cercetat două soiuri de fructe Goji (Goji Chinezesc (*Lycium Chinense*) și Goji Tibetan (*Lycium Barbarum*)) recoltate în Republica Moldova în scopul cercetării în continuare a procesului de uscare pentru asigurarea unei calități corespunzătoare a produselor finite. Cele două probe de fructe goji proaspete au fost analizate din punct de vedere organoleptic (aspect, culoare, gust și aromă) apoi au fost uscate în condiții de laborator prin metoda convectivă la temperatura 60°C. Probele de fructe goji uscate au fost mărunțite și omogenizate, după care s-au determinat următorii indicii fizico-chimici: conținutul de zahăr total prin metoda refractometrică; aciditatea titrabilă prin metoda titrimetrică; conținutul de vitamina C prin metoda fotocalorimetrică; conținutul de substanțe uscate solubile prin metoda refractometrică. Rezultatele analizei organoleptice, pentru soiurile de fructe goji luate în studiu, sunt prezentate în tabelul 1.

Tabelul 1

Nr.	Soiul Goji	Proprietăți organoleptice		
		Aspect	Culoare	Gust și aromă
1.	Goji Chinezesc (<i>Lycium Chinense</i>)	Fructe sănătoase, curate, lipsite practic de orice materii străine vizibile, fără dăunători și fără deprecieri cauzate de dăunători. Epicarpul (coaja) reprezintă stratul exterior, care este lucios și cu aspect cerat. Mezocarpul (miezul, pulpa) zemos, mai puțină pulpă. Endocarpul este partea internă a fructului, semințele destul de mari care se simt atunci când se consumă.	Epicarp de culoare gălbui - maro.	Gust destul de amar, chiar neplăcut.
2.	Goji Tibetan (<i>Lycium Barbarum</i>)	Fructe sănătoase, curate, lipsite practic de orice materii străine vizibile, fără dăunători și fără deprecieri cauzate de dăunători; Epicarpul (coaja) reprezintă stratul exterior, care este lucios și cu aspect cerat. Mezocarpul (miezul, pulpa) zemos, mai multă pulpă. Endocarpul este partea internă a fructului, nu se deosebește de mezocarp și conține semințe foarte mici, care practic nu se simt atunci când se consumă.	Epicarp de culoare roșie naturală, portocaliu-roșietică.	Dulce-acrișor, fără aromă evidențiată.

În rezultatul analizei organoleptice se remarcă că fructele Goji de soiul Goji Tibetan (*Lycium Barbarum*) au un potențial calitativ mai înalt din punct de vedere al gustului și aromei.

Rezultatele indicii fizico-chimici, pentru soiurile de fructe Goji uscate, sunt prezentate în tabelul 2.

Tabelul 2

Nr.	Soiul Goji	Substanțe uscate solubile (grade refractometrice)	Aciditatea titrabilă (g acid tartic/100 g)	Zahăr total (% zahăr invertit)	Conținut de vitamina C (μg/100g produs)
1.	Goji Chinezesc (<i>Lycium Chinense</i>)	18,81 -19,22	9,41 – 10, 02	17,61	41

2.	Goji Tibetan (LyciumBarbarum)	28,32 – 29,05	13,43- 14,00	25,66	58

Concluzii

Rezultatele obținute demonstrează că soiul Goji Tibetan (Lycium Barbarum) se remarcă ca cel mai bun acumulator de zaharuri și cu un conținut de vitamina C destul de înalt. Reieșind din aceste valori facem concluzia că în continuare vom studia și cerceta acest soiul Goji Tibetan (Lycium Barbarum), deoarece studiul prezentat a permis de al scoate din evidență din punct de vedere organoleptic și fizico – chimic.

ELABORAREA CURSULUI “TEORIA PROBABILITĂȚILOR ȘI STATISTICA MATEMATICĂ” PE PLATFORMA ELECTRONICĂ MOODLE PENTRU INVĂȚĂMÂNTUL LA DISTANȚĂ

SEICIUC Vladislav,

Universitatea Cooperatist Comercială din Moldova

Abstract: The paper presents the university course Theory of Probability and Mathematical Statistics created on the electronic platform MOODLE at Trade Co-operative University of Moldova for distance learning. This E-course is presented in three sections: Random events; Random variables; Elements of Mathematical Statistics, divided into 12 themes.

Key words: probability, mathematical statistics, E-learning, MOODLE

Lucrarea prezintă cursul "Teoria probabilităților și statistica matematică", creat pe platforma electronică MOODLE la Universitatea Cooperatist Comercială din Moldova (UCCM), destinat instruirii la distanță. Acest curs electronic are la bază:

1. Cursul universitar tradițional "Teoria probabilităților și statistica matematică" (TP și SM), predat studenților la UCCM mai bine de 20 ani, asigurat cu manuale recent editate în limbile română și rusă.

2. Experiența acumulată în rezultatul participării la stagiile de formare în domeniul E-learning-ului [1]¹ și activității de cercetare în proiectul TEMPUS 516597 – Tempus 1- 2011-1-FR „Crearea unei rețele universitare tematice în științele aplicate și economice în Moldova”.

Cursul TP și SM este prezentat în trei compartimente: 1. Evenimente aleatoare; 2. Variabile aleatoare; 3. Elemente de statistică matematică, împărțite în 12 teme. Ele sunt: 1) Probabilități clasice și geometrice; 2) Adunarea și înmulțirea probabilităților; 3) Formula probabilității totale. Formula lui Bayes; 4) Experimente repetate; 5) Variabile aleatoare discrete; 6) Variabile aleatoare continue; 7) Variabile aleatoare clasice; 8) Variabile aleatoare bidimensionale discrete; 9) Variabile aleatoare bidimensionale continue; 10) Populație statistică. Selecție; 11) Estimarea parametrilor; 12) Corelație. Linii de regresie.

Compartimentul General al cursului TP și SM pe platforma MOODLE conține următoarele opțiuni, Fig. 1: Forum - anunțuri și știri cu caracter general; Annotation – adnotarea cursului electronic TP și SM; Curriculum disciplinei TP și SM predată la UCCM; Manualul [2]² prezentului curs, reeditat în a.2013; Introduction – introducere și scurt istoric al cursului; Contents – structura și conținutul cursului; Chat – conversații la temă; Initial Test – testul inițial de evaluare a cunoștințelor la acest curs; opțiunea Chestionar, unde utilizatorul cursului TP și SM are posibilitatea de a-și expune opinia referitor la utilitatea, eficiența și modalitățile de perfecționare a acestui curs în calitate de nou instrument de instruire și însușire profesională, fapt ce este binevenit și totdeauna așteptat de autorii

¹ Seiciuc Vladislav, Seiciuc Victor. Particularitățile elaborării cursului “Teoria probabilităților și statistica matematică” pe platforma electronică MOODLE. Conferința Științifică Internațională CRUNT-2014 "Bunele practici de instruire e-learning/online", Chișinău, 24-27 septembrie, 2014, p.282-283

² Pavel Chirilov, Vladislav Seiciuc, Ion Vulpe. Teoria probabilităților și statistica matematică. Chișinău, UCCM, 2013, 308 p.

prezentului opus. Tot aici suntem avertizați de faptul, că chestionarul poate fi parcurs doar o singură dată, ce ne face să avem o atitudine de răspundere față de părerea pentru care pledăm. Chestionarul poate fi consultat de câte ori dorim, însă activarea tastei *Submit questionnaire* este permisă doar o singură dată.

General
Theory of Probability and Mathematical Statistics (TP and MS)
Teoria Probabilităților și Statistica Matematică (TP și SM)

 Forum - Știri
Announcements and general news
Anunțuri și știri cu caracter general

 Annotation - Adnotare
Annotation of the E-learning course TP and MS
Adnotare a disciplinei TP și SM, pentru studiu electronic

 Curriculum
Curriculum presentation of discipline TP și MS in the specialties at TCUM.
Prezentare Curriculum a disciplinei TP și SM în cadrul specialităților la UCCM.

 Manual
 TP and MS.Introduction - TP și SM. Introducere
 TP and MS. Contents - TP și SM. Cuprins
 TP and MS Glossary - TP și SM Glosar

 Chat-Discuții
 Initial Test - Test de evaluare inițială
 Questionnaire - Chestionar

Attention !!! The questionnaire can be completed only once!
Do not push **Submit questionnaire** until answer all your questions!
Atenție !!! Chestionarul poate fi parcurs doar o singură dată!
Nu apăsați **Submit questionnaire** pînă nu răspundeți la toate întrebările!

Fig. 1 Compartimentul *General* al cursului TP și SM pe platforma MOODLE

Toate 12 teme au aceeași structură și conțin componente descrise în continuare. Din start avem o expunere succintă a teoriei în *Lecture Notes - LN (Note de curs - NC)*. Ulterior, noțiunile expuse în *Note de curs - NC* sunt însoțite de multiple probleme și exemple rezolvate cu explicațiile de rigoare în *Solved Exercises - SE (Exerciții rezolvate - ER)*. Toate temele se termină cu o serie de probleme, propuse spre rezolvare în *Suggested Exercises - SE (Exerciții propuse - EP)*. Temele prezentate conțin răspunsurile la toate problemele nerezolvate în *Answers - A (Răspunsuri - R)*, iar tabelele necesare pentru rezolvarea unora din ele sunt prezentate la sfârșitul cursului TP și SM în secțiunea *Tables. Bibliography.(Tabele. Bibliografie)*. Opțiunea *Glossary (Glosar)* conține dicționarul explicativ al termenilor și noțiunilor de bază a cursului TP și SM la tema respectivă. *Self-Assessment Tests (Testele de autoevaluare)* sunt prezente la finele fiecărei teme și sunt structurate în cinci categorii, explicate mai jos. Ele joacă un rol esențial în procesul de însușire a materialului studiat, orientate spre asigurarea următoarelor abilități: cunoaștere, aplicare și integrare. Pentru a stimula interesul și a amplifica eficiența procesului de însușire a cunoștințelor la acest curs, compartimentele cursului urmează a fi completate cu anumite opțiuni originale și atractive corespunzătoare temelor prezentate, acestea fiind *Test-Game (Test-Jocurile)*. Proiectarea, elaborarea și implementarea *Test-Jocurilor* este o nouă

direcție de activitate didactică și științifică cu impact favorabil nu numai în cadrul cursului TP și SM, dar cu sens mult mai larg. În lucrare este prezentat *Test-Game.TP.Theme 1 (Test-Jocul. TP.Tema 1)*, elaborat la TP și SM. Tema 1: *Probabilități clasice și geometrice*. Sunt propuse două versiuni ale lui: 1) versiunea *Mobile Version - Android* pentru dispozitive mobile (telefon, planșet) cu sistem de operare Google Android sau Apple; 2) versiunea *PC Mobile Version* pentru PC cu sistem de operare Windows sau MacOS. Urmează *Chat* – conversații la temă. La finele fiecărui compartiment este propus *Assessment Test* (Testul de evaluare) al cunoștințelor, sumativ sau/și cu pondere, organizate pe baza *Testelor de autoevaluare*.

În Fig. 2 este prezentată TP.Tema 1: *Probabilități clasice și geometrice* al cursului TP și SM pe platforma MOODLE la UCCM, celelalte fiind de structură asemănătoare.

TP.Theme 1: Classical and geometric probabilities - TP. Tema 1: Probabilități clasice și geometrice

LN - Lecture Notes, **SE** - Solved Exercises, **SE** - Suggested Exercises, **A** - Answers

NC- note de curs, **ER**- exemple rezolvate, **EP** - exemple propuse pentru rezolvare, **R** - răspunsuri

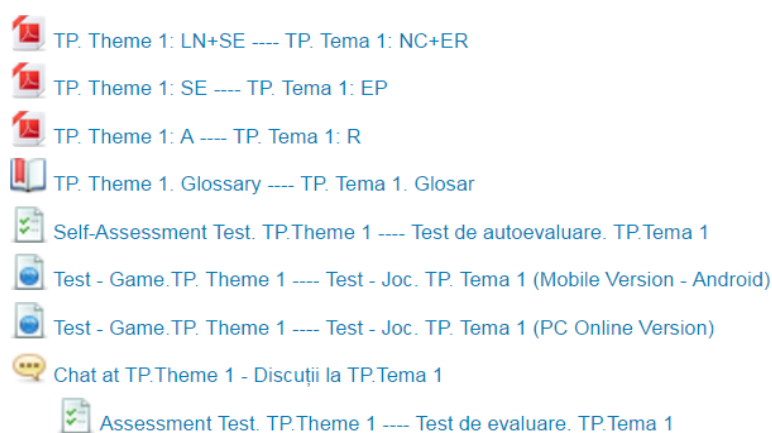

Fig. 2 TP.Tema 1: *Probabilități clasice și geometrice* al cursului TP și SM

Testele de autoevaluare prezente la fiecare temă sunt structurate pe categorii astfel:

1. *Testul T1.1,...,Testul T12.1 (true/false)*. Aici fiecare întrebare are două variante de răspuns: adevărat sau fals. Acest test oferă întrebări pentru primul nivel de însușire a materialului studiat - la nivelul cunoașterii definițiilor și noțiunilor de bază.

2. *Testul T1.2,...,T12.2(mathing)*. Acest test conține două și mai multe întrebări la care este necesar de indicat răspunsurile corecte dintr-o anumită listă de răspunsuri. Testul are menirea de a contribui la însușirea mai profundă a noțiunilor studiate folosind analogia, simetria, comparația etc., și este considerat de nivelul doi.

3. *Testul T1.3,...,T12.3(multiple choice)*. În acest test sunt prezente întrebări ce au mai multe variante de răspuns, ce se cer determinate. Folosind inducția și deducția este orientat spre a observa și a însuși în ansamblu proprietățile și trăsăturile de bază, cu unele nuanțe mai deosebite ale noțiunii studiate. Este considerat de nivelul doi.

4. *Testul T1.4,...,T12.4(calculated simple)* și *Testul T1.5,...,T12.5(calculated)*. Aici sunt incluse întrebări și probleme ce clasifică testul de nivelul trei: pentru a răspunde la întrebare se cere de realizat un calcul, rezolvând o oarecare problemă și prezentând răspunsul numeric. La fiecare accesare datele inițiale ale problemei se modifică alegându-se aleatoriu dintr-un domeniu indicat. Domeniul este comun, dacă testul este de tip *calculated* și este individual, dacă testul este de tip *calculated simple*. În test răspunsul prezentat este verificat prin rezolvarea problemei de către PC. Algoritmul de rezolvare se realizează folosind formule respective prevăzute în *Baza de întrebări*.

5. *Testul T1.6,...,T12.6(calculated multichoice)*. Testul poate conține una sau mai multe întrebări și o listă de răspunsuri dintre care trebuie indicate cele corecte la fiecare întrebare (ele pot fi mai multe la fiecare întrebare). Ratarea răspunsului corect se penalizează. Răspunsul nu se prezintă final numeric. El se prezintă în formă de algoritm de calcul al problemei cu segmente de formule adevărate sau false ce nu conțin variabile sau parametri textuali, dar valori numerice alese aleatoriu din domeniul

individual al întrebării. Testul poate fi considerat de nivel doi sau trei, în funcție de complexitatea întrebării propuse. Dezavantajul acestei modalități de testare a cunoștințelor constă în faptul că într-o oarecare măsură este posibilă ghicirea căii corecte de rezolvare.

În continuare rămâne posibilitatea de a folosi și alte tipuri de teste, spre exemplu *Numerical*, *Short answer*, *Description* care cu siguranță vor găsi locul lor binemeritat la evaluarea cunoștințelor.

La finele cursului TP și SM sunt prezentate tabelele necesare pentru rezolvarea unor probleme și bibliografia - secțiunea *Tables. Bibliography*. (Tabele. Bibliografie), Fig. 3.

Tables. Bibliography - Tabele. Bibliografie	
Table 1. Laplace local function values - $\varphi(x)$	Tabelul 1. Valorile funcției locale Laplace - $\varphi(x)$
Table 2. Laplace integral function values - $\Phi(x)$	Tabelul 2. Valorile funcției integrale Laplace - $\Phi(x)$
Table 3. Poisson function values - $P(m)$	Tabelul 3. Valorile funcției Poisson - $P(m)$
 Table 1. Laplace local function values ---- Tabelul 1: Valorile funcției locale Laplace Table 2. Laplace integral function values ---- Tabelul 2: Valorile funcției integrale Laplace Table 3. Poisson function values ---- Tabelul 3: Valorile funcției Poisson Bibliography ---- Bibliografie	

Fig 3 Tabele și bibliografie al cursului TP și SM pe MOODLE

La fel este organizată Baza de întrebări, Fig. 4, având aceeași structură ca și *Testele de autoevaluare*, ceea ce facilitează completarea și prelucrarea operativă a conținutului ei.

- **Topic 1: Classical and geometric probabilities - Probabilități clasice și geometrice. (0)**
 - Topic 1: True / False (100)
 - Topic 1: Matching (55)
 - Topic 1: Multiple choice (50)
 - Topic 1: Calculated (30)
 - Topic 1: Calculated simple (35)
 - Topic 1: Calculated multichoice (10)

Fig. 4 TP. Tema 1: *Probabilități clasice și geometrice* - subiect din Baza de întrebări

La finele Baza de întrebări, Fig. 5, avem prezentată categoria *Probă*, ce vine să faciliteze lucrul cu testele. Aici întrebările sunt pregătite, analizate și introduse în *Baza de întrebări*

- **Probation - Probă (0)**
 - Probation: True / False (1)
 - Probation: Matching (1)
 - Probation: Multiple choice (1)
 - Probation: Calculated (2)
 - Probation: Calculated simple (1)
 - Probation: Calculated multichoice (1)

Fig. 5 *Probă* - subiect din Baza de întrebări al cursului TP și SM

CREAREA JOCURILOR DE INSTRUIRE PE DISPOSITIVE ELECTRONICE MOBILE ȘI STAȚIONARE PENTRU ÎNVĂȚĂMÂNTUL LA DISTANȚĂ

SEICIUC Victor,
Universitatea de Stat din Moldova

Abstract: *In the paper are described creation techniques of Test-Games for distance learning on mobile devices running on Google Android, Apple and PC with Mac OS and Windows operating systems. Presented Test-Game is developed and implemented in the Theory of Probability and Mathematical Statistics, course designed on Moodle platform at Trade Co-operative University of Moldova. There are described steps, elements and events that ensure elaboration of the Test-Game. Events classification allows to distinguish between the purpose event, the accompanying event and the forced event. It is established the optimal timeframe of Test-Game based on the correlation between the probability of the forced event and the statistical probability of the success in the group being tested.*

Jocurile și instruirea la distanță ocupă un rol important în viața cotidiană a tineretului studios. Aceste două activități au originea și propriile lor căi de dezvoltare, însă datorită flexibilității tehnologiilor informaționale moderne, este posibil de a le îmbina, astfel ca efectul educațional să devină cât mai eficient. Lucrarea descrie tehnici de elaborare a aplicațiilor inteligente interactive pentru dispozitive mobile (telefon, planșet) cu sisteme de operare Google Android, Apple și pentru PC cu sistem de operare Windows sau MacOS. Tehnicile propuse folosesc instrumente ce permit crearea *Test-Jocurilor* într-un timp redus cu minimizarea resurselor de elaborare. Aceste evidente avantaje permit ca procesul de creație și gradul de implicare a doritorilor creatori de *Test-Jocuri* să fie în continuă creștere.

Pentru elaborarea lor au fost utilizate instrumente și elemente realizate în următoarea ordine: 1. *Teste de evaluare* la tema solicitată ce conțin întrebări și variante de răspuns. 2. Elemente *grafice* și *sonore* potrivite. 3. *Platforme de elaborare* ce permit crearea *Test-Jocurilor* într-un timp redus cu minimizarea resurselor de elaborare. 4. *Testarea Test-Jocului* pe dispozitive mobile și staționare. 5. *Lansarea Test-Jocului* în mediul *On-line* pentru a putea fi accesat.

Testul de evaluare este una din componentele de bază în procesul de elaborare. Practic, orice element grafic, sunet, de gestiune a timpului consumat etc., este elaborat, selectat și utilizat în funcție de structura și arhitectura testului proiectat. Elementele *grafice* și *sonore* ale *Test-Jocului* sunt elaborate ținând cont de vârsta utilizatorului și mediul lui de activitate. Este important ca ele să însoțească testul și să redea o atmosferă creativă și plăcută, atât vizual cât și auditiv. Pentru elaborarea elementelor grafice a fost utilizat programul Photoshop, iar pentru elaborarea și editarea elementelor auditive a fost folosit Audacity. *Platforma de elaborare* este baza, prin intermediul căreia are loc acumularea tuturor datelor și crearea componentelor jocului conform scenariului stabilit, apoi urmează compilarea lor în structură integrală ca *Test-Joc*. De îndată ce *Test-Jocul* depășește etapa de *testare*, pasul final este *lansarea* lui în spațiul public *On-line*, în funcție de tip-platformă pentru care a fost elaborat: Android, Apple sau Windows, MacOS. În rezultat putem afirma că *Test-Jocul* elaborat devine o aplicație mobilă sau staționară, ce poate fi accesată ca referință atribuită unui anumit curs de instruire pe diverse platforme electronice *On-line*, de exemplu platforma Moodle, a se vedea [1]¹.

Exemplu ce urmează, *Test-Jocul* la cursul *Teoria Probabilităților și Statistica Matematică*, Tema 1: *Probabilități clasice și geometrice (TP.T1)*, prezent pe platforma Moodle la Universitatea Cooperatist Comercială din Moldova, este unul din jocurile create cu algoritmul descris mai sus folosind programul Construct 2. În procesul de construire au fost utilizate componente grafice, sonore și de cronometrare a timpului în derulare. *Test-Jocul TP.T1* este organizat pe nivele. Fiecare nivel conține *elementele (butoanele)* sale caracteristice și este responsabil de realizarea anumitor *evenimente* concrete, ce conduc pas cu pas la realizarea integrală a *Test-Jocului* prezentat.

Definiția 1. Rezultatul acțiunilor realizate prin activarea butoanelor *Test-Jocului* numim în continuare *evenimente*, iar butoanele respective numim *elemente* ale acestui *Tes-Joc*.

¹ 1. Seichiuc V.V. *Game Development Techniques for Mobile Devices* // Transactions of XVII International Symposium "Discrete singularities methods in mathematical physics" (DSMMPh-2015). – Kharkov-Sumy, Ukraine, 2015.- P.01-05.

Orice *element* al *Test-Jocului* dispăre când este activat și în rezultat se produc *evenimentele* ce-i corespund. *Evenimente* pot fi unul sau mai multe. Din mulțimea tuturor *evenimentelor* *Test-Jocului* vom deosebi *evenimentul scop* și *evenimentul însoțitor*.

Definiția 2. Numim *eveniment scop* acel eveniment, care reprezintă rezultatul final al unui oarecare nivel al *Test-Jocului*. În caz contrar evenimentul se numește *eveniment însoțitor*.

Test-Jocul devine atractiv atunci când *evenimentele însoțitoare* sunt folosite în raport optimal și se combină armonios cu *evenimentul scop* pe tot parcursul etapei sale de realizare. Acest aspect considerabil depinde de profesionalismul elaboratorului și stimulează succesul jocului elaborat. În *Test-Jocul TP.T1* sunt realizate șase nivele cu conținutul și funcționalitatea prezentate în Fig. 1:

Fig. 1. Nivelele *Test-Jocului TP.T1*

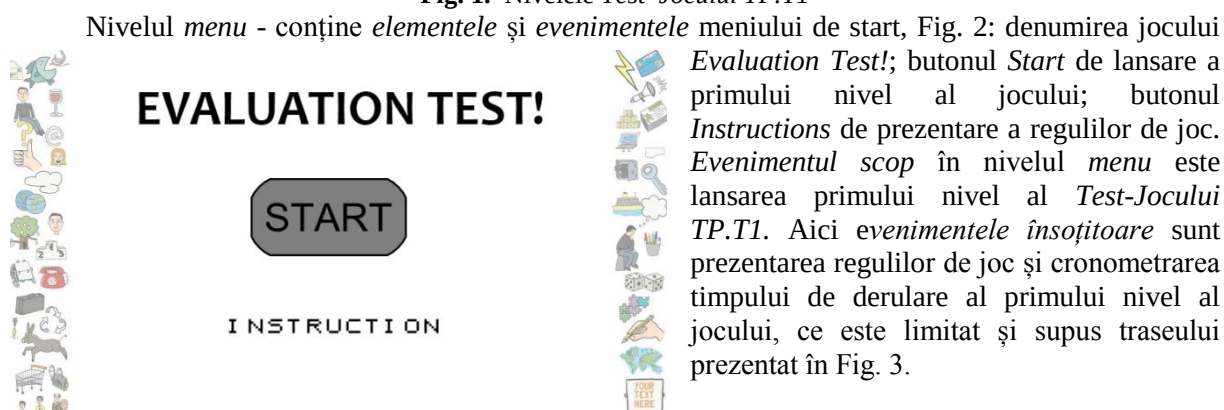

Fig. 2. Lansarea *Test-Jocului TP.T1*

De menționat, că cronometrarea timpului de derulare în nivelele 1-3 este autonomă și depinde de complexitatea întrebărilor incluse în ele. În acest exemplu timpul de derulare este repartizat uniform, a câte 120 secunde pentru fiecare nivel. Dacă utilizatorul se încadrează în timpul rezervat, atunci jocul derulează pas cu pas de la un nivel la altul. Aici avem parcursul din Fig. 3: *level 1* → *level 2* → *level 3* → *finish*. Dacă utilizatorul nu se încadrează în timpul rezervat sau se încadrează cu răspunsurile și nu verifică timpul de derulare pentru a trece la următorul nivel, atunci după expirarea timpului rezervat are loc automat afișarea anunțului *Time is out* și trecerea la etapa *finish* de prezentare forțată a rezultatelor obținute, care pot fi atât pozitive cât și negative, a se vedea Fig. 3.

Concluzia 1. Prezentarea rezultatelor este un *eveniment însoțitor* cu două variante aleatoare de realizare: 1) rezultat pozitiv; 2) rezultat negativ. Ele depind considerabil de baremul punctajului acumulat și timpul de testare, stabilite ale *Test-Jocului*. *Evenimentul însoțitor* - cronometrarea timpului de derulare a *Test-Jocului TP.T1* în nivele 1-3 în funcție de timpul consumat conduce la prezentarea rezultatelor, de asemenea cu două variante aleatoare de realizare: a) rezultat încadrat în timpul rezervat testării - *eveniment aleatoriu normal (EN)*; rezultat ne încadrat în timpul rezervat testării - *eveniment aleatoriu forțat (EF)* cu prezentarea forțată a rezultatelor, atunci când timpul rezervat a fost expirat.

Concluzia 2. Timpul rezervat testării este optimal, dacă probabilitatea $P(EF)$ de prezentare forțată a rezultatelor este comparabilă cu $1-P(S)$, unde $P(S)$ este probabilitatea statistică a succesului în grupul supus testării:

$$P(EF) \approx 1-P(S); \quad (1)$$

sau dacă probabilitatea $P(EN)$ de prezentare normală a rezultatelor este comparabilă cu $P(S)$:

$$P(EN) \approx P(S). \quad (2)$$

Concluzia 3. Algoritmul de realizare a *Test-Jocului TP.T1* în funcție de timpul consumat este prezentat în Fig. 3. Diagrama din figură indică faptul, că în raport cu timpul de testare, *Test-Jocul TP.T1* se transformă dintr-un *Sistem Suport pentru Luare a Deciziilor* în *Sistem Suport Inteligent*, ce urmează a fi în continuare dezvoltat în funcție de complexitatea jocului. Timpul de derulare rezervat nivelelor jocului poate fi gestionat astfel încât să fie stimulat mai flexibil răspunsul pozitiv, la orice etapă pe parcursul testării.

Concluzia 4. Dacă timpul rezervat testării poate fi stabilit optimal de către *Sistemul Suport Inteligent* cu formulele (1) sau (2), atunci *Test-Jocul TP.T1* se consideră *Sistem Inteligent*.

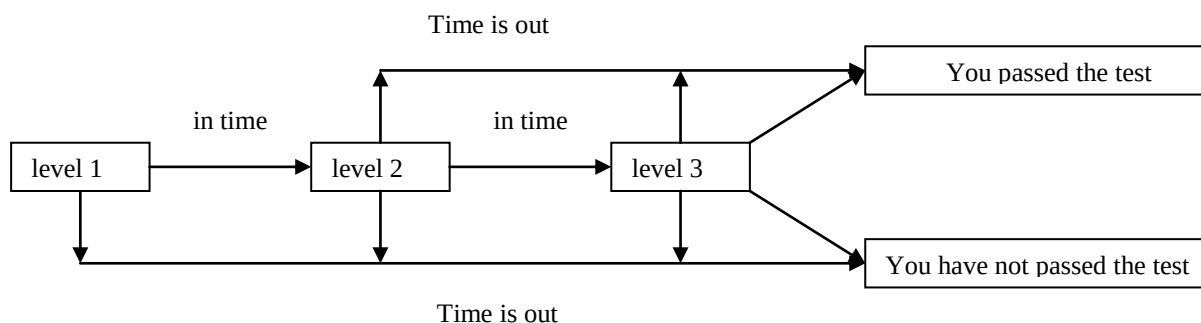

Fig. 3. Traseul *Test-Jocului TP.T1* în funcție de timpul de testare consumat

Nivelul *instruction* - are *elementele și evenimentele* prezentate în Fig. 4: butonul *Back* - de revenire în meniul de start; *evenimentul scop* - descrierea regulilor de joc; *evenimentul însoțitor* - revenirea în meniul de start.

Nivelele 1, 2, 3 - conțin *elementele și evenimentele* date în Fig. 5 - 7: butonul *True*, butonul *False* - prezintă variante de răspuns la întrebările din Baza de întrebări afișate pe pagină. Butoanele dispar când sunt accesate, a se vedea Fig. 5; butonul *Next page* -

Fig. 4. Reguli de testare

asigură trecerea la următoarea pagină cu întrebări (nivel). El apare pe partea dreaptă-sus al paginii după ce s-a răspuns la toate întrebările din pagina curentă, a se vedea Fig. 6; butonul *See your result* - lansează nivelul *finish*, deci asigură afișarea rezultatului final obținut în urma testării, a se vedea Fig. 7. El apare în partea dreaptă-sus al paginii nivelului 3, după ce s-a răspuns la toate întrebările nivelelor 1-3. *Evenimentul scop* în nivelele 1-3 este obținerea unui număr cât mai mare de puncte în câmpul *Score*, plasat în partea stângă-sus al paginii. *Evenimentele însoțitoare* pentru răspunsul corect aici sunt: afișarea *mascotei vesele*, afișarea anunțului *Correct answer* și producerea unui sunet însoțitor plăcut. În cazul când răspunsul este incorect, *evenimentele însoțitoare* sunt: afișarea *mascotei triste*, a anunțului *Wrong answer* și producerea unui sunet însoțitor mai puțin plăcut. În toate trei nivele ale *Test-Jocului TP.T1* are loc cronometrarea timpului de derulare în calitate de *eveniment însoțitor*, plasat în câmpul *Time left* în partea de mijloc-sus al paginii. Acest *eveniment însoțitor* conduce la realizarea rezultatelor testării cu una din cele două posibilități: 1) *eveniment* aleatoriu *EN*, când timpul limită n-a fost consumat; 2) *eveniment* aleatoriu *EF*, când timpul limită a fost consumat.

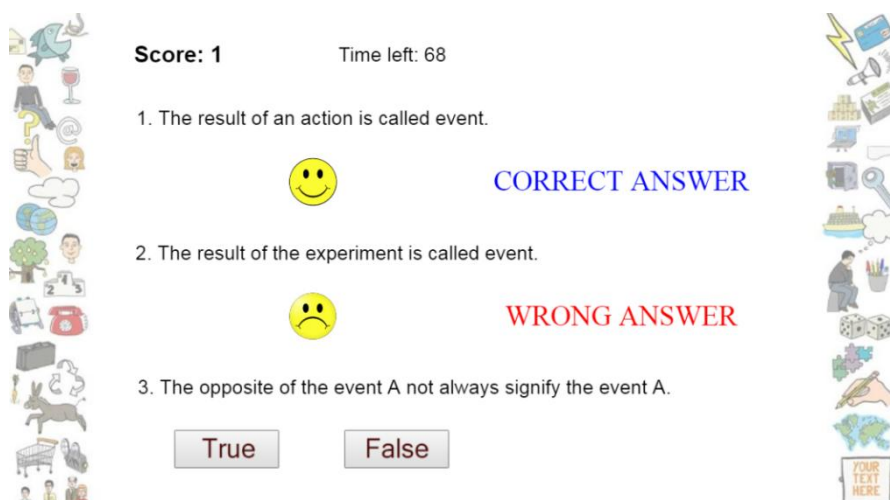

Fig. 5. Nivel intermediar în decurs de realizare

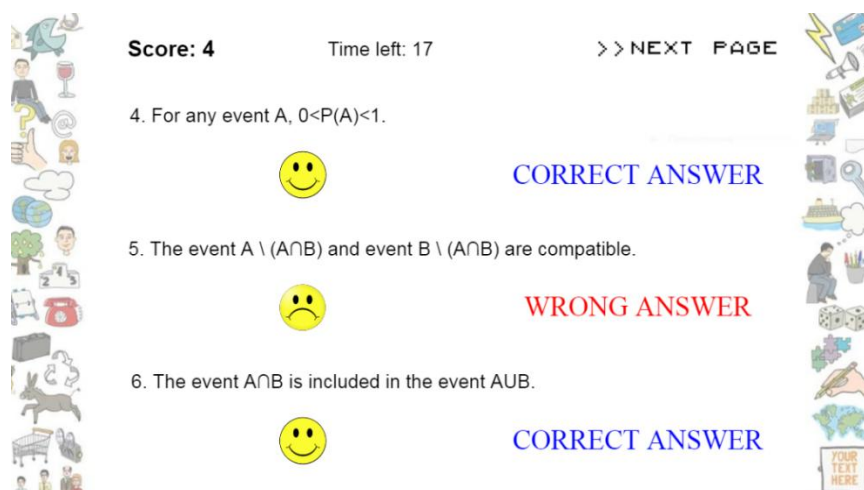

Fig. 6. Nivel intermediar realizat

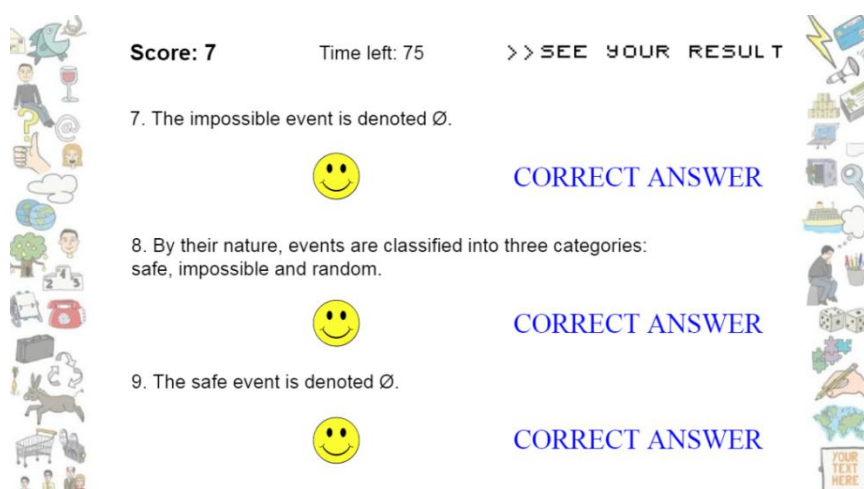

Fig. 7. Nivel final realizat

Nivelul *finish* – conține *elementele* și *evenimentele* prezentate în Fig. 8 și Fig. 9. Butonul *Start page* - asigură revenirea la poziția nivelului *menu*. *Evenimentul scop* în acest nivel este afișarea rezultatului final *Test result!*, deci numărul de puncte acumulat în câmpul: *Total, you have accumulated:: 4 points* - nu ați trecut testul, Fig. 8; *Total, you have accumulated:: 7 points* - ați trecut testul, Fig. 9. În acest exemplu condiția de a trece testul este acumularea minimum a 5 puncte din 9 posibile. *Evenimentele insoțitoare* în cazul când nu se trece testul sunt, Fig. 8: afișarea mesajului

însoțitor According to the requirements, you have not passed the test; afișarea unui *Efect graphic* corespunzător insuccesului, dar cât e posibil de amical. *Evenimentele însoțitoare* în cazul când trecem testul sunt, Fig. 9: afișarea mesajului însoțitor As required, you passed the test; afișarea unui *Efect graphic* și unui *Efect sonor*, corespunzătoare succesului.

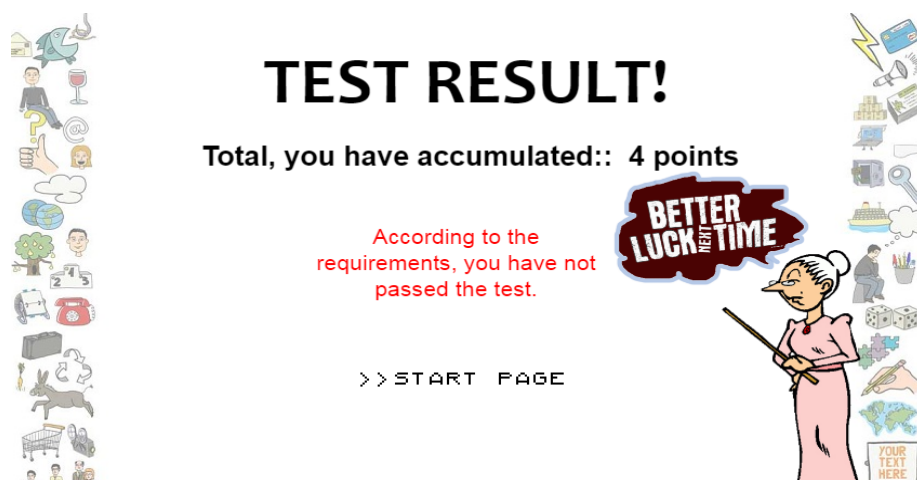

Fig. 8. Afișare rezultat negativ

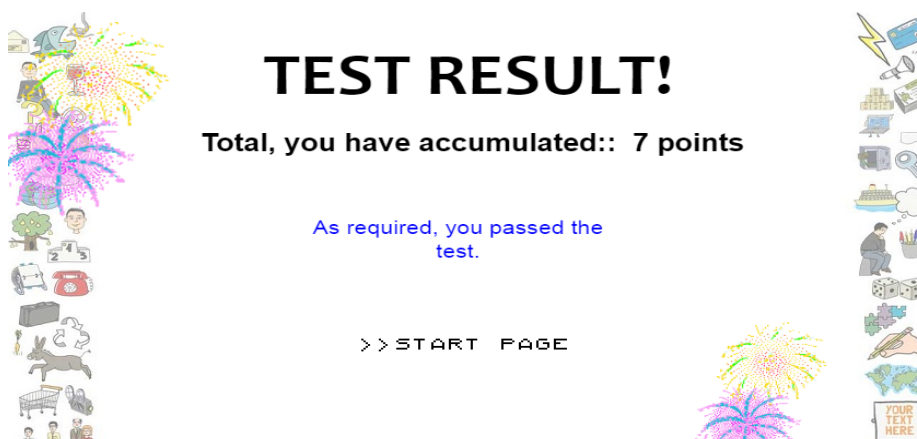

Fig. 9. Afișare rezultat pozitiv

Test-Jocul TP.T1 are realizată exportarea în mediul *On-line* pentru dispozitivele mobile, ce-i asigură în continuare posibilitatea de a fi accesat pe Google Play Store sau Apple iStore. A fost elaborată și lansată versiunea lui pentru PC cu sisteme de operare Microsoft Windows și MacOS.

STUDIUL PROCESELOR DE AUTOEPURARE, NITRIFICARE ÎN APA RÂULUI RĂUT PRIN MODELĂRI DE LABORATOR

SPĂTARU Petru,

Institutul de Chimie al Academiei de Științe a Moldovei

Abstract: Small and medium rivers of which the Raute can easily be polluted to a degree unacceptable. Research the causes and effects of their pollution can guide us to better time management for a more sustainable environment. The most vulnerable segment of the river Raut is determined by the activity of Balti and periphery. Raut impact on river water upstream of Balti is determined by secondary pollution caused by siltation of the lake Corlăteni Copceanca River, which flows into the downstream Reut municipality. Balti SBEM waters revert causes a polluting effect on organic matter (OM) and reducing secondary pollution caused previously.

The process of self-purification / nitrification in spring is longer because of land from washing MO accumulated throughout the low temperatures. Ammonium oxidation, assimilation during spring and out of sync dynamics ammonium nitrite ions formed difference compared to the same changes in summer and autumn. Increased nitrate nitrogen occurs while decreasing the ammonia is stored in summer and autumn seasons. The difference processes in the summer with the Autumn are only delay the fall caused by low water temperature.

Introducere

Răutul este un râu ce străbate partea centrală a Republicii Moldova, fiind cel mai mare afluent al Nistrului și, totodată, cel mai mare râu care izvorăște și curge integral pe teritoriul Moldovei. Izvoarele râului se află lângă satul Rediul Mare din raionul Dondușeni, lungimea sa fiind de 286 km. Pe Răut sunt situate orașele Bălți, Florești și Orhei. Din stânga râul primește râulețele Cubolta, Căinar, Camenca, Dobrușa, Sagala, Cogălnic și Draghinici; din dreapta – Copăceanca, Răuțel, Soloneț, Ciulucul Mare și Ciulucul Mic, Cula și Vatici. Studiul proceselor de epurare și nitrificare este determinat de situația precară a râurilor mici și mijlocii. În comparație cu fl. Nistru și râul Prut, care au un debit mult mai mare decât afluenții lor, debitul Răutului este comensurabil cu al celor mai mari afluenți ai săi și chiar cu cantitățile de apă uzată vărsată din stațiile de epurare. La fel, fenomenul de poluare secundară legat de înămolirea lacurilor de baraj și al iazurilor are un impact mult mai evident pentru acest râu. Formele stabile solubile în apă ale azotului sunt sensibile la compoziția materiei organice (MO) din apele naturale de suprafață. Cercetarea schimbărilor acestor forme ne permite să scoatem în evidență impactul poluării apei de suprafață.

Materiale și metode de cercetare

Preventiv au fost facute testele unor indicatori (NH_4^+ , NO_2^- , NO_3^- , SO_4^{2-} , pH, Oxigen dizolvat, CBO_5 , COO-Cr) după metode publicate oficial. Testele probelor de apă colectate din râul Răut și cercetate prin simulări de laborator s-au realizat conform ISO, metodelor publicate în literatura de specialitate [1-5]¹²³⁴⁵. În tabelul 2, în paranteză, alături de datele indicelui CBO_5 sunt prezente datele indicelui nitrit (NO_2^-) în probele supuse testului CBO_5 după cinci zile de păstrare la întuneric. Modelele de laborator au fost inițiate, respectînd minimul recomandabil de apă în proba de model în vase de sticlă [6]⁶. În fiecare probă s-a adăugat soluție de $(\text{NH}_4)_2\text{SO}_4$ pentru ca inițial în probele de model să se obțină concentrația de ~2mg/L amoniu. Probele de apă din model s-au păstrat în condiții de iluminare naturală, fiind ferite de razele solare directe. Testarea probelor s-a efectuat utilizând spectrofotometrul DR/2500, firma HACH. Rezultatele acestor cercetări au fost prezentate în discuție.

Rezultate și discuții

Dinamica majorității indicilor hidrochimici ai apei râului Răut este influențată de compoziția apei afluenților lui și de fenomenele ce se produc în apa acestora, de spălările de terenuri în perioada de primăvară cauzate de topirea zăpezii și perioadele de ploi masive (abundente), de activitatea urbană (orașele Bălți, Florești și Orhei), dar și de activitatea rurală. Indicii azotului mineral sunt sensibili la compoziția materiei organice (Tabelul 1). Amonte de municipiul Bălți sunt înregistrate cele mai mari valori de amoniu. Concentrațiile însemnate de amoniu ar putea fi cauzate de disimilarea nitraților la interfața apă – sediment, precum [7,8]⁷⁸ și de poluarea secundară produsă prin migrarea amoniului din sedimentul subacvatic în lacul de baraj. Datele testelor demonstrează un impact evident

¹ ISO 8466-1:1990. Water quality -- Calibration and evaluation of analytical methods and estimation of performance characteristics -- Part 1: Statistical evaluation of the linear calibration function.

² ISO 7150-1:2001. Water quality -- Determination of ammonium -Spectrometric method

³ SR ISO 7890-3:2000 Water quality -- The determination of the content of nitrates. The part 3: The spectrometric method with sulfosalicylic acid.

⁴ SM SR EN 26777:2006 Water quality --- determination of the content of nitrites. – The method of the spectrometry of molecular absorption.

⁵ Lozan R., Sandu M., Ropot V. The method of determination of nitrites. Patent No. 1638619 from 01.12.1990.

⁶ 6. Matveeva, N. P.; Klimenko, O.A.; Trunov, N. M. Simulation of self-purification of natural treatment of organic pollutants in the laboratory. Gidrometeoizdat: Leningrad, 1988, pp. 26-31. (in Russian).

⁷ 7. Caskey WH & Tiedje JM (1980) The reduction of nitrate to ammonium by a Clostridiumsp. isolated from soil. J. Gen. Microbiol. 119: 217-223

⁸ Cole J (1996) Nitrate reduction to ammonia by enteric bacteria: Redundancy, or a strategy for survival during oxygen starvation? FEMS Microbiol. Lett. 136: 1-11

al orașului Bălți asupra regimului hidrochimic al râului Răut. Indicele concentrației ionilor de amoniu, de nitriți și a turbidității demonstrează prezența unor procese redox cu participarea carbonului organic provenit din poluarea secundară amonte de Bălți, care în aval capătă o dinamică de realizare mai intensă a oxigenului solvit pentru oxidarea formelor azotului cu grade minime și intermediare de oxidare, precum și a carbonului redus.

Oxidarea ionilor de amoniu demonstrează un parcurs asemănător (Fig. 1A, B.), dacă nu luăm în vedere diferența mare dintre indicii inițiali ai ionilor nitriți în aceste probe (Fig. 2A, B.). Indicele avansat de ion nitrit din proba de apă din Răut aval de Bălți demonstrează că activitatea enzimatică de origine bacteriană este mai intensă datorită vărsărilor masive de apă uzată, care a parcurs tehnologia de epurare și mai conține cantități mari de materie organică ce susține dezvoltarea heterotrofelor și autotrofelor care produc substratul enzimic pentru oxidarea

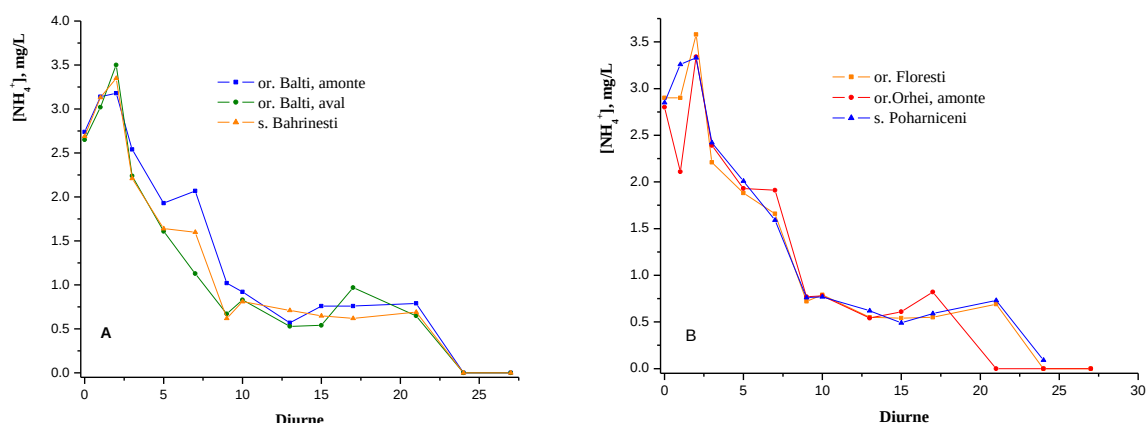

Figura 1A, B. Dinamica oxidării amoniului în apa râului Răut primăvara 2012.

amoniului. Astfel, procesul de nitrificare până la forma finită – ionul nitrat în aceasta probă are un parcurs mai dinamic. Tabelul 1 conține atât concentrația inițială a ionului nitrat în probele cerceate în simulările de laborator, cât și cea din perioada de finalizare a măsurătorilor în modelele de laborator (valorile din paranteză).

Tabelul 1 Indici hidrochimici în secțiunile Răutului de mijloc.

R.Răut, or. Bălți (amonte)	7,79	1,20	0,296	10,8 (7,7)	392	0,171
R.Răut, or. Bălți (aval)	7,99	1,00	1,215	30,1 (12,5)	368	0,089
R.Răut, s. Băhrinești, r. Florești	8,10	0,80	0,107	7,3 (15,5)	258	0,067
R.Răut, or. Florești	8,02	0,80	0,451	5,9 (8,0)	417	0,227
R.Răut, or. Orhei (amonte)	7,99	0,60	0,098	5,5 (8,9)	331	0,050
R.Răut, s. Poharniceni (la pod), r. Orhei	7,86	0,80	0,111	3,6 (11,7)	290	0,050

În așa mod poate fi apreciată suma schimbărilor redox prin care au trecut formele solubile stabile ale azotului din probele de apă. În tabel sunt prezentate probe, în care au predominat procesele de reducere a nitraților și probe, în care a crescut concentrația lor prin oxidarea carbonului organic. În ambele secțiuni ale râului Răut din preajma mun. Bălți concentrația nitraților a scăzut, fapt ce denotă o eutrofizare antropică (poluare) evident exagerată cu substanțe organice. Acestea formează condiții de reducere a concentrației ionului nitrat și formarea altora ale azotului cu grad de oxidare mai mic. Cel mai probabil, în acest caz poate fi N_2 , N_2O , precum și azot organic. De recunoscut că NO_3^- este forma cea mai ușor asimilabilă, fiind în același timp furnizor și de azot, și de oxigen – substanțe necesare procesului de sinteză. Astfel, micșorarea ionului nitrat poate fi cauzată de consumarea acestuia de către fitoplancton.

Studiile anterioare demonstrează dezvoltarea simultană a populațiilor microbiene heterotrofe cu creșterea concentrației ionului nitrit în apele de suprafață, iar activitatea de oxidare a amoniului

demonstrează dezvoltarea mediului catalitic cauzat de autotrofe [9]¹. Populațiile microbiene stimulează dezvoltarea autotrofelor care folosesc procesele redox ca sursă de energie. Deci, mai mult ca probabil, cele mai diferite procese de schimbare a formelor azotului vor avea loc în perioada de creștere a concentrației ionilor nitriți.

În aval de Bălți sunt înregistrate concentrații ce depășesc CMA pentru detergenți anionici. Prezența STA anionice și neionogene în așa proporții nu frânează oxidarea amoniului [9], de aceea proba din aval nu are întârziere. De asemenea, în această probă este stimulată consumarea (atât oxidarea, cât și reducerea) ionului nitrit.

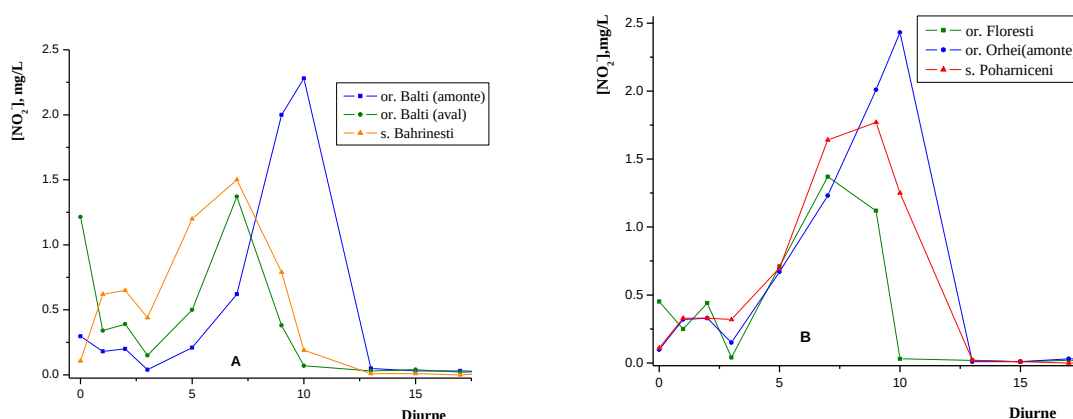

Figura 2A, B. *Dinamica formării și oxidării ionului nitrit în apa Răutului primăvara 2012.*

Concentrația acestuia din urmă are valori mai reduse în aval de municipiu, decât în alte probe din amonte. Acest fenomen este atestat în cazurile prezenței în cantități mai mari a STA neionogene în comparație cu cele anionice, dar și a sulfului organic redus. Valorile mari ale indicelui nitriților din proba de model din secțiunea amonte de Bălți demonstrează acumularea ionilor nitriți în zilele 7-11 de la inițierea modelului, fapt condiționat de cauze cercetate deja [10]². Acest lucru demonstrează că ionul nitrit obținut prin oxidarea amoniului nu are reacții în care activitatea acestui ion să poată schimba semnificativ dinamica indicelui său. Amonte de Bălți în apa Răutului este frânată formarea enzimelor bacterioproduse ce catalizează oxidarea nitriților. Testele din modelul de laborator în primele zile demonstrează frânarea procesului de formare a ionului nitrit, dar și reducerea concentrației acestuia. Viteza de oxidare a nitriților o depășește pe cea de formare în a șaptea zi pentru secțiunile Bălți (aval), Băhrinești (Florești) și Florești și în a nouă zi pentru secțiunea Orhei (Poharniceni). Oxidarea nitriților în linii mari se încheie după a treisprezecea zi, iar concentrația amoniului rămâne la un nivel încă semnificativ. Acest fenomen este legat de activitatea carbonului organic care se oxidează, păstrând în această perioadă amoniul până la încheierea asimilării substanței organice, după care are loc și consumarea lui. Dinamica indicelui ionului nitrat (Tabelul 1) demonstrează diminuarea concentrației acestui ion din aval de Bălți și pe tot cursul cercetat al Răutului. Micșorarea acestui indice în final de model demonstrează că atât în proba în amonte de Bălți, cât și în cea în aval de Bălți procesul de denitrificare predomină asupra celui de nitrificare. Posibil că acest raport dintre procesul de nitrificare și denitrificare se păstrează pentru tot segmentul cercetat al Răutului în perioada de primăvară.

Studiul apei râului Răut (Ordășei) în iunie demonstrează poluarea cu azot amoniacal și nitrit și concentrații mici ale oxigenului solvit, fapt ce denotă un impact substanțial al poluanților organici asupra mediului acvatic (Tabelul 2). Astfel, în perioada de 5 zile, în lipsa acestei influențe și în lipsa proceselor producționale, ar fi logic ca oxigenul solvit să fie la nivelul de ~ 8-9 mgO/L admisibil. Luând în vedere că procesele productive (PP) sunt real existente, acest lucru demonstrează un impact de poluare, eutrofizare mult mai mare în apa Răutului în comparație cu cea a Nistrului. Nivelul

¹ Spataru P., (2011), *Transformation of organic matter in the surface waters of the Republic of Moldova*, PhD thesis, Institute of Chemistry of the Academy of Sciences of Moldova, Chisinau, Republic of Moldova.

² Philips S., Hendrikus J., Laanbroek, Verstraete W., (2002), Origin, causes and effects of increased nitrite concentrations in aquatic environments, *Reviews in Environmental Science and Bio-Technology*, **1**, 115–141

oxigenului în linii mari este determinat de expresia $C_{O_2} = (PP_5 - CBO_5) + K$. Raportul dintre PP și CBO și dimensiunile lor are un rol determinant în formarea mediului acvatic. În cazul în care procesele de descompunere a substanțelor organice cu folosirea oxigenului au aceeași intensitate sau depășesc producția primară, pericolele de distrofie a mediului acvatic au o probabilitate substanțială. Astfel, în perioada de vară starea mediului acvatic este la hotar între procesele aerobe și anaerobe.

Tabelul 2 Indici hidrochimici în apă: 1) Fl. Nistru, Naslavcea; 2) Fl. Nistru, Lencăuți; 3) Fl. Nistru, s.Cosăuți; 4) Râul Răut, s. Ordășei în perioada de vară

Pr.	NH_4^+ mg/L	NO_2^- mg/L	NO_3^- mg/L	SO_4^{2-} mg/L	Oxigen mgO/L	CBO_5/NO_2^- mgO/L/mg/L	CCOCr mgO/L	CCOMn mgO/L
1	0,207	0,042	14,0	61,0	6,22	1,93/0,214	18,0	2,9
2	0,13	0,076	7,34	60,0	8,22	0,58 /0,194	17,0	2,6
3	0,08	0,124	8,13	62,0	6,51	2,37/ 0,165	20,0	2,7
4	0,42	0,69	8,52	479,5	4,95	3,14 / 0,38	46,9	7,4

Modelul de oxidare a amoniului în probele din râul Răut, s. Ordășei în perioadele de primăvară, vară și toamnă târzie face posibilă identificarea unei legături între indicii elementelor biogene cu cinetica proceselor de nitrificare și schimbările în regimul hidrochimic.

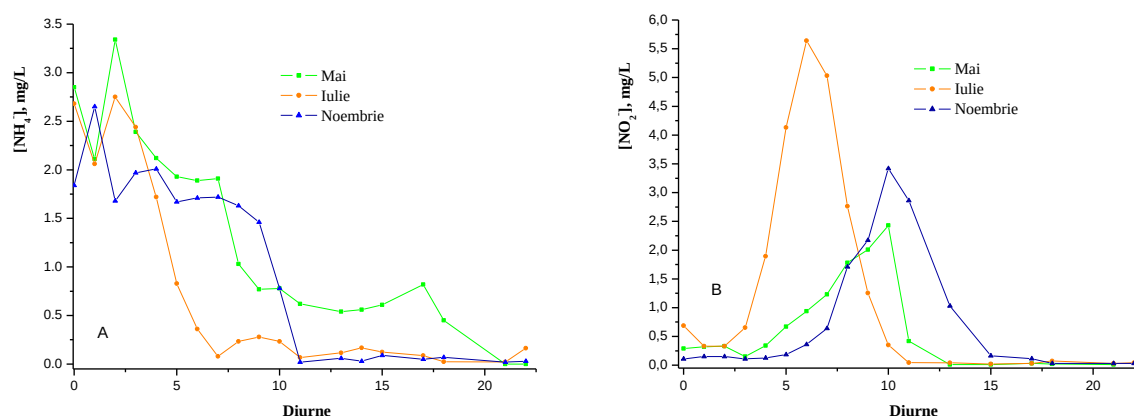

Figura 3A, B. Dinamica oxidării amoniului (A), formării și oxidării ionului nitrit (B) în probe de apă din r. Răut, Orhei(amonte) în diferite perioade ale anului 2012.

Primăvara diminuarea ionului de amoniu prin oxidare are un parcurs foarte complex: începe cu două diurne mai repede decât în modelul de toamnă, dar durează cu 7 zile mai mult decât acesta (Fig. 3). În perioada de întârziere nivelul concentrației ionilor de amoniu se păstrează la cote de circa 1 mg/L. Oxidarea amoniului vara este cea mai rapidă și completă. Probabil, concomitent cu oxidarea acestui ion are loc și asimilarea MO care degradează mult mai rapid. Descompunerea intensă a substanțelor organice creează condiții de formare a nitriților atât prin oxidarea amoniului, cât și prin reducerea ionului nitrat în cantități neînsemnate.

Este important de înțeles că suma gradientilor vitezei de diminuare a nitriților prin oxidarea lor în nitrați cu cea de reducere a nitraților în nitriți este foarte mică, iar sensul ei în zilele 4 - 6 este spre formare de ioni nitriți. Din această cauză în ziua a cincea de la inițierea modelului de

laborator valoarea azotului amoniacal oxidat este mai mică decât a celui nitrit format. Procesul de oxidare al amoniului este cel mai încetinit toamna, în schimb oxidarea decurge până la valori foarte mici, fiind mai rapidă și completă decât cea de primăvară.

Concluzii:

Cel mai vulnerabil segment al râului Răut este determinat de activitatea municipiului Bălți și a periferiei lui.

Impactul asupra apei râului Răut în amonte de Bălți este determinat de poluarea secundară cauzată de înămolirea lacului de acumulare Corlăteni al râului Copceanca, care se varsă în Răut în aval de municipiu.

Apa ce se varsă din SBEM Bălți provoacă poluarea cu MO, dar diminuează poluarea secundară.

Efectul climateric are un impact evident asupra proceselor de nitrificare și autoepurare.

În perioada de primăvară procesul de autoepurare/nitrificare este cel mai îndelungat, fiind cauzat de materia organică provenită din spălările de teren și acumulată pe toată perioada temperaturilor joase.

Creșterea azotului nitrat concomitent cu scăderea amoniului se păstrează în anotimpurile de vară și toamnă (spre deosebire de primăvară).

Oxidarea amoniului, asimilarea lui în perioada de primăvară, precum și desincronizarea dinamicii ionilor de amoniu și nitriți formează diferența, în comparație cu aceleași schimbări de vară și toamnă.

Oxidarea amoniului în perioada de vară este mai rapidă, iar toamnă acest proces decurge cu întârziere din cauza temperaturii joase a apei.

OXIDAREA AMONIULUI ÎN SIMULĂRI DE LABORATOR, METODA DE ESTIMARE A VULNERABILITĂȚII PROCESULUI DE AUTOEPURARE ÎN APELE NATURALE

BUZILĂ Silvia, SPĂTARU Petru,

Institutul de Chimie al Academiei de Științe a Moldovei

Abstract: *Ammonia is a chemical compound produced physiologically in the living organisms. Thus, both toxicity as well as assimilation are very various for different organisms. Research laboratory simulations of ammonia nitrogen transformations in other forms, aimed at improving the state of the aquatic environment. It has been found that models of this type are sensitive to the presence of toxic substances in the water below the allowable concentration. Using this method, it was possible to highlight the effect of water pollution downstream station Prut biological wastewater treatment to Ungheni. Data on formation and oxidation of nitrite highlight a number of sections (Brinza, Leova, Sculeni, Frasinesti, Ungheni), the anthropogenic influence on the process of self-purification in the Prut river water is increasing. In Dniester changes occur more obvious and more diverse. During this river we can distinguish vulnerability of self-purification processes below the dam Novodnestrovsk sections: Soroca, Dubasari and Olănești. Raute is notable for its persistence in relatively low concentrations of ammonium and nitrite ion decrease more quickly, which proves a complex redox process, participating in decomposition of organic matter with the production of ammonia. NO_2^- formed by oxidation of ammonia accumulates, it oxidizes immediately.*

Introducere

Amoniacul, ca și bioxidul de carbon, este un compus produs fiziologic în organismele vii. Astfel, atât toxicitatea, cât și asimilarea lui se deosebesc radical la diferite organisme. Dacă pentru mamifere și pești el este toxic, pentru un șir foarte larg de microorganisme și bacterii el poate fi substrat trofic.

Prezența ionului de amoniu în concentrații ce depășesc limite admisibile cauzează serioase probleme ecologice, de aceea studiarea prin simulări de laborator a transformărilor azotului amoniacal în alte forme, excluderea completă sau parțială a NH_4^+ sunt probleme care au ca scop ameliorarea mediului acvatic. Formele solubile în apă ale azotului sunt foarte sensibile la schimbările de eutrofizare. Studiul schimbărilor formelor azotului solubil în apă ne permite să depistăm schimbări cauzate de presul antropic. Atât spălările îngrășămintelor minerale pe terenuri agricole, cât și folosirea diferitor noi substanțe tensioactive, pesticide persistente în agricultură, gospodăria casnică, etc., provoacă noi schimbări în regimul biologic la stațiile biologice de epurare și cel hidrochimic în apele de suprafață. Astfel, sunt necesare metode care ar permite să evidențiem efectul schimbărilor cauzate de activitatea omului. Alături de schimbările descrise anterior, în râuri au loc de asemenea procese

cauzate de poluarea secundară. Mai des întâlnit așa efect poate fi pentru lacurile de baraj sau iazurile abundent înămolite ale râurilor mici. Totuși, în cazul unor colmatări putenice, chiar și râurile mari, cum este Nistru (lacul de baraj Dubăsari), poate fi afectat de acest fenomen. Alături de efectele descrise este cunoscută lipsa de funcționalitate în regim obișnuit a stațiilor de epurare.

S-a observat că modelele de acest tip sunt sensibile la prezența unor substanțe toxice sub nivelul concentrației admisibile în apă. Astfel, practicarea simulărilor de laborator folosind inițial anumite concentrații de amoniu, s-a dovedit a fi utilă pentru depistarea cazurilor în care procesul de autoepurare din apa naturală este vulnerabil.

Materiale și metode

În cadrul unui șir de proiecte în perioada anilor 2011-2015 s-a efectuat testarea unor probe de apă din diferite secțiuni ale râurilor Prut, Nistru și Răut. S-a cercetat concomitent fixarea oxigenului și inițierea modelului de laborator cu prelevarea probelor. În prealabil, s-au efectuat teste tradiționale ale majorității indicilor minerali principali (Ca^{2+} , Mg^{2+} , NH_4^+ , NO_2^- , NO_3^- , SO_4^{2-} , HCO_3^- , Cl^-), pH, Oxigen dizolvat, CBO_5 , CCO-Mn și CCO-Cr . Testele apei naturale s-au realizat conform ISO, metodelor publicate în literatura de specialitate [1-6]. Modelele de laborator au fost inițiate, respectând minimul recomandabil de apă în proba de model în vase de sticlă. În fiecare probă s-a adăugat soluție de NH_4Cl pentru ca inițial în probele de model să se obțină concentrația de cca 2 mg/L amoniu. Probele de apă din model s-au păstrat în condiții de iluminare naturală, fiind ferite de razele directe. Testarea probelor s-a efectuat utilizând spectrofotometrul DR/2500, firmei HACH.

Rezultate și discuții

În cadrul cercetărilor, testele au scos în evidență concentrații de ioni de amoniu ce depășesc CMA („Apă potabilă”). Având în vedere faptul că azotul amoniacal este un produs fiziologic al organismelor vii, putem considera oxidarea lui un proces istoric stabilit, unde participă un larg șir de bacterii [1]¹. Astfel, dinamica oxidării amoniului poate servi drept indicator al stării și potențialului acestui mediu de a se autoepura. Dependența concentrației formelor azotului (NH_4^+ ; NO_2^-) din figurile 2, 4 și 5 demonstrează influența materiei organice asupra întregului proces de epurare a apei la valori comparabile cu CMA a acestora. Oxidarea amoniului și mai ales dinamica nitriților în simulările de laborator sunt sensibile în prezența unor substanțe organice de natură cationică în concentrații mai mici și egale de CMA. De exemplu, concentrațiile de 0,5 și 1 CMA a 1-naftilaminei frânează evident oxidarea amoniului. Totuși, procesul nu este blocat. Despre influența diferitor substanțe organice asupra procesului de nitrificare s-au realizat cercetări de estimare a diferitor poluanți organici, adesea întâlniți în apele de suprafață din Republica Moldova, asupra oxidării biochimice a ionilor de amoniu: substanțe tensioactive, amine, produse petroliere (PP). Concentrația PP echivalentă 1 CMA blochează nitrificarea ionilor NH_4^+ , iar acizii humici (AH) din apă neutralizează influența PP, ureea (U), substanța tensioactivă anionică (D) și fenolul (F). Însă amestecul cu PP, AH, U, D și F are acțiune antagonistă. [2-4]²³⁴

Rezultatele obținute prin simulări de laborator denotă coeficienți înalți de corelare pentru CCO-Mn (0,9714) și CCO-Cr (0,9872), ceea ce impune evidențierea poluanților de natură organică care realmente influențează procesul [5]⁵. Continuitatea dependenței indicelui CCO-Cr este foarte diversă asupra compoziției formelor azotului [6]⁶ atât pentru diferite râuri, în diferite anotimpuri, cât și pentru diferite secțiuni ale aceluiași râu.

Râurile Prut, Nistru și Răut – cele mai mari râuri din Republica Moldova, a căror bazine hidrografice cuprind majoritatea teritoriului din suprafața țării, sunt râurile care formează și stochează cele mai importante cantități de apă.

¹ Müller, T.; Walter, B.; Wirtz, A.; Burkovski, A. Ammonium Toxicity in Bacteria. *Current Microbiology*, 2006, 52, pp. 400–406.

² Sandu M., Spataru P., Mosanu E. Impact of surface active-substances on the natural waters self-purification. În: *Mater. Simpozion Internațional „Mediul și Industria - SIMI 2009”*. București: 2009, p. 177.

³ Mosanu E., Sandu M., Spataru P., Dragutan D. The influence of anionic and cationic surface - active substances on the process of nitrification in water. În: *Mater. Simpozion Internațional „Mediul și Industria - SIMI 2009”*, București: 2009, p. 176.

⁴ Lupașcu T., Rusu V., Sandu M., Spataru P., Ropot V. Nutrients and organic substances in Prut river// 3 rd Int. Conf. of Balcan Environmental Association on Transboundary Pollution. - Bucharest – Romania, 23-26.11.2000. - p. 79.

⁵ Spataru P., (2011), Transformation of organic matter in the surface waters of the Republic of Moldova, PhD thesis, Institute of Chemistry of the Academy of Sciences of Moldova, Chisinau, Republic of Moldova.

⁶ Philips S., Hendrikus J., Laanbroek, Verstraete W., (2002), Origin, causes and effects of increased nitrite concentrations in aquatic environments, *Reviews in Environmental Science and Bio-Technology*, 1, 115–141.

Procesele de autoepurare reprezintă o garanție a păstrării calității apei acestor râuri. Azotul, unul din elementele de bază în formarea substanței organice naturale, este printre cele mai sensibile elemente la schimbările din apa naturală provocate de eutrofizarea și poluarea ei. Studiul formelor minerale ale azotului scoate în evidență durabilitatea și vulnerabilitatea mediului acvatic.

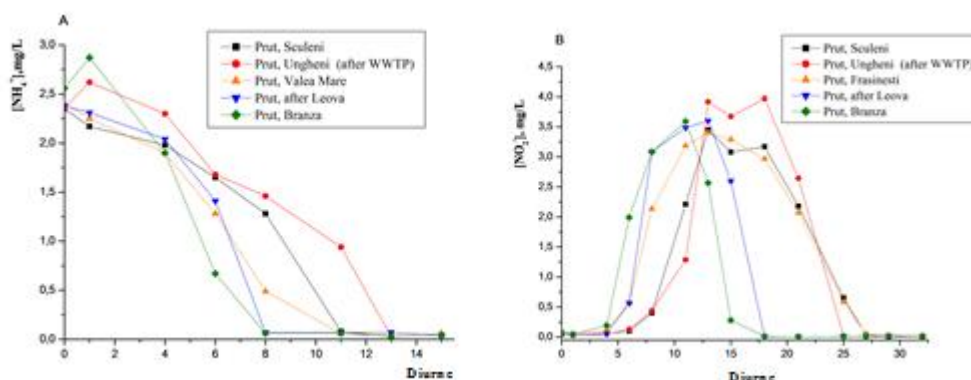

Figura 1. Cinetica oxidării ionilor NH_4^+ - **a** și NO_2^- **b** în probele de apă din secțiunile Prutului: 1-Sculeni, 2- Ungheni, 3-Frăsinești, 4-aval de or. Leova și 5-s. Brânza.

Utilizând metoda menționată mai sus, a fost posibilă evidențierea efectului poluării apei Prutului mai jos de vărsarea Stației biologice de epurare orășenești a datelor experimentale privind formarea și oxidarea nitriților (Fig. 1). Folosind datele prezentate în această figură, putem aranja secțiunile cercetate ale râului Prut într-un șir de creștere a poluării apei: Brânza, Leova, Sculeni, Frăsinești, Ungheni.

Este demonstrat faptul că dezvoltarea numerică a populațiilor heterotrofe în apa naturală are loc concomitent cu amonificarea și creșterea concentrației nitriților [5]. Cel mai puțin pregătite pentru poluarea cu amoniu sunt probele de apă din secțiunile Sculeni și Ungheni. Procesul complet de asimilare /oxidare a formelor reduse de azot și carbon pentru proba Frăsinești este, totuși, cel mai îndelungat, care, după indicele CBO_5 și concentrația nitriților în proba de distrucție la întuneric, mai conține substanțe xenobionți, care frânează oxidarea formelor de carbon și azot redus. Compușii complecși, asociați ai amoniului cu un larg spectru de substanțe humice (vezi Tab. 1), pot diminua efectul toxic al amoniului (de exemplu, pentru probele Leova și Brânza, Cahul). În cazul probei de apă Prut – Frăsinești efectul toxic al amoniului este diminuat, în schimb cantitatea mare de materie organică (în comparație cu restul probelor) și prezența unor poluanți toxici provoacă întârzierea proceselor de epurare [4].

Tabelul 1. Indicii concentrației acizilor humici pentru probele de apă a râurilor Prut și Dunăre

Nr.or.	Obiectul acvatic și secțiunea	Acizi humici. Proba naturală / concentrată (mg/dm^3)
1	Prut (Leova)	0,84/7,5
2	Prut (Cahul)	1,37/14,5
3	Prut (Giurgiulești)	1,17/9,5
4	Dunăre (Giurgiulești)	0,76/10,0

Spre deosebire de efectele antropice care influențează sistemul ecologic acvatic al râului Prut, cele care provoacă schimbări evidente asupra hidrochimiei fluviului Nistru sunt mai evidente și mai diverse. Pe parcursul acestui fluviu (Fig. 2) are loc destabilizarea proceselor de autoepurare mai jos de barajul Novodnestrovsk, secțiunile: Soroca, Dubăsari, Olănești.

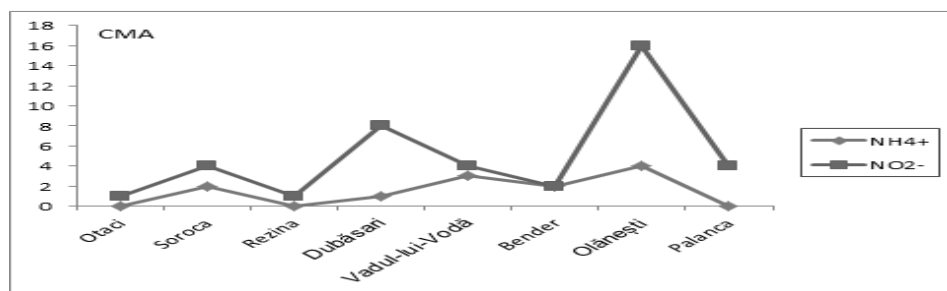

Figura 2. Numărul de probe în care concentrațiile de NH_4^+ și NO_2^- depășesc valorile CMA în secțiunile de mijloc ale râului Nistru.

Figura 2 ilustrează faptul că pentru râul Nistru se înregistrează valori mai mici a acestor indici prin cazuri de depășire a CMA pentru ionii de amoniu, nitriți în partea de nord, fapt condiționat de lacul de baraj Novodnestrovsc, în care au loc procese de sedimentare și epurare ce cauzează o “inertie” a indicatorilor, la fel cum lacul de baraj Costești-Stânca implică o stabilitate a formelor azotului din apa râului Prut (Fig. 3).

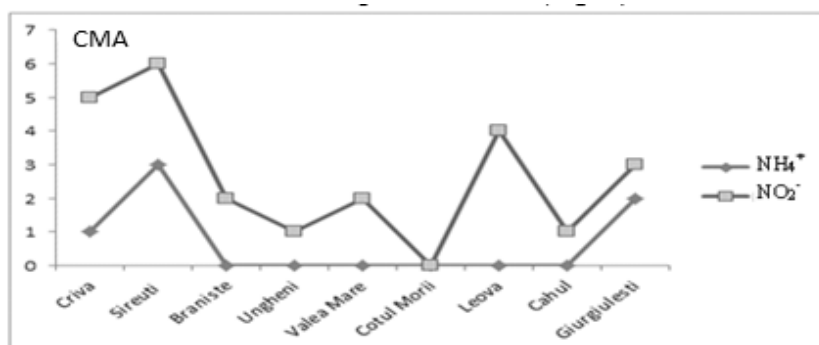

Figura 3. Numărul de probe în care concentrațiile de NH_4^+ și NO_2^- depășesc valorile CMA în secțiunile de mijloc și de jos ale râului Prut

Calitatea apei râului Nistru este afectată în mod deosebit la Olănești și într-o mai mică măsură în secțiunile Soroca și Dubăsari.

La Soroca, poluările cu apele uzate orășanești au de asemenea, efect negativ. După barajul de la Dubăsari, este evident efectul de poluare secundară a apei, iar la Olănești este vădit efectul poluării cu ape uzate, atât de la Tiraspol și Bender, cât și din râul Bîc, provenite din poluările municipiului Chișinău.

Oxidarea atât a amoniului, nitriților, cât și a substanței organice în apa râului Nistru, după barajul de la Novodnestrovsc este legată de faptul că apa folosită de centrala hidroelectrică vine din zona de adâncime apropiată de termoclin, unde activitatea microorganismelor acvatice și activitatea biochimică este mai mare, comparativ cu cea din epilimnionul și hipolimnionul din grosul apei. În secțiunea Lencăuți și Cosăuți, oxidarea ionilor de amoniu are loc mai lent, fapt ce denotă diminuarea considerabilă a activității enzimelor în comparație cu secțiunea Naslavcea (Fig.4). Se poate presupune că această zonă este una mai vulnerabilă ca efect de epurare în cazul unor poluări accidentale.

În comparație cu fl. Nistru și râul Prut, care au un debit mult mai mare decât afluenții lor, Râutul este comensurabil cu cei mai mari afluenți ai lui și cu cantitățile de apă uzată vărsată din stațiile biologice de epurare. La fel, fenomenul de poluare secundară are un impact mult mai vădit.

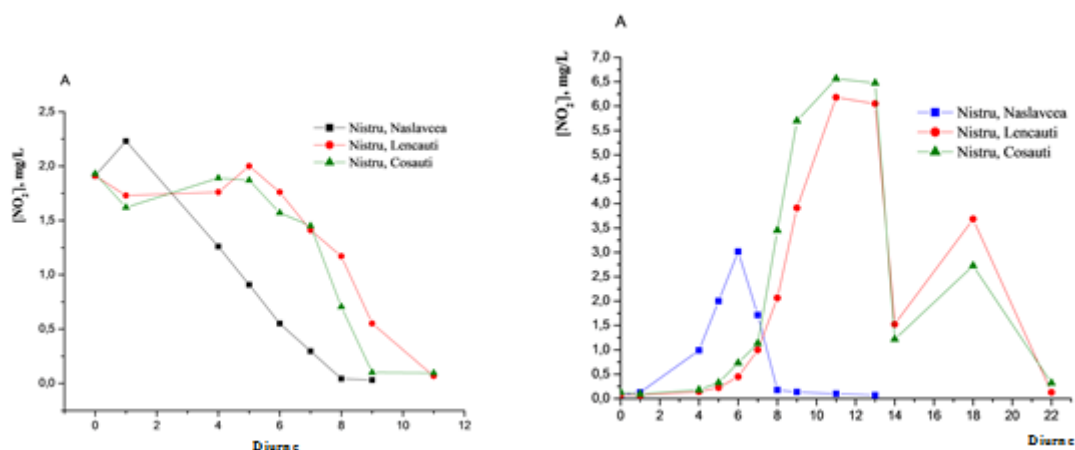

Figura 4. Cinetica oxidării ionilor NH_4^+ și NO_2^- în probele de apă a fl. Nistru.

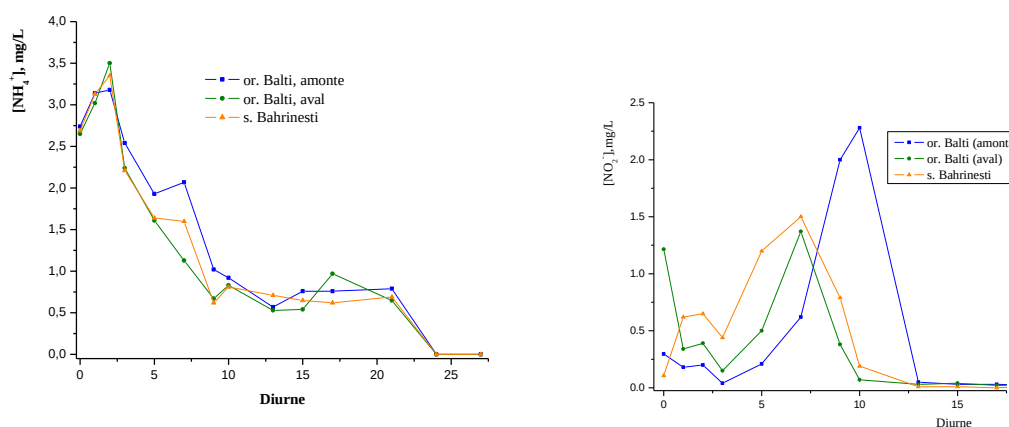

Figura 5 a, b. Cinetica formării și oxidării ionului nitrit în apa Răutului, perioada de primăvară.

Astfel, dinamica majorității indicilor este influențată de compoziția apei afluenților și fenomenele provocate de spălările de terenuri în perioada de primăvară cauzate de topirea zăpezii, perioadele de ploi masive (abundente), de activitatea urbană ale orașelor Bălți, Florești și Orhei, dar și de activitatea rurală. Indicele concentrației ionilor de amoniu, nitriți și al turbidității demonstrează prezența unor procese redox cu participarea carbonului organic amonte de Bălți, care în aval capătă o dinamică de realizare mai intensă a oxigenului solvit pentru oxidarea azotului și carbonului redus. Oxidarea ionilor de amoniu demonstrează un parcurs asemănător, dacă nu luăm în vedere diferența mare dintre indicii inițiali a ionilor nitriți în aceste probe. Indicele avansat de ion nitrit din proba de apă din Răut în aval de Bălți demonstrează că activitatea enzimatică bacteriană este mai pregătită pentru oxidarea amoniului. Oxidarea amoniului în acest caz poate fi și prin reducerea ionului nitrit.

Concluzii

Simulările de laborator de oxidare biochimică a ionilor de amoniu demonstrează o sensibilitate la concentrații mai mici de 1 CMA a unei serii de substanțe toxice.

Utilizând această metodă, este posibilă evidențierea efectului poluării apei Prutului în aval de Stația biologică de epurare a apelor uzate a orașului Ungheni și efectul activității urbane la Olănești, în care stațiile de tratare a apelor reziduale nu funcționează în mod satisfăcător.

Dinamica formelor minerale ale azotului în simulări de laborator scoate în evidență impactul barajului Novodnistrovsc.

Oxidarea ionilor de amoniu în modele de laborator pune în evidență poluarea secundară, amonte de municipiul Bălți în secțiunea barajului Dubăsari.

CREȘTEREA, STRUCTURA, PROPRIETĂȚILE MAGNETICE ȘI ELECTRICE ALE COMPUSULUI $\text{Fe}_{1.06}\text{Te}$

CROITORI Dorina,
ȚURCAN Vladimir,

Institutul de Fizică Aplicată al Academiei de Științe a Moldovei

Abstract: The discovery in 2008 of superconducting transition temperatures up to $T_c=26$ K, captured the imaginations of physicists worldwide. The crystal structure contains FeAs layers with Fe atoms in a square planar lattice arrangement, and these layers alternate along the c -axis. The Fe – based superconductors were discovered with T_c up to 56 K.

We report on structure, magnetic and conductivity studies of Fe_{1+x}Te single crystals grown by Bridgman methods. The magnetic measurements were performed in a temperature range 2 – 400 K and in magnetic fields up to 50 kOe using a SQUID magnetometer MPMS 5. The measurements show antiferromagnetic ground state and metallic conductivity at temperature below the transition $T_c = 65$ K.

Introducere

Descoperirea recentă a supraconductibilității în stratul FeSe depus pe substratul SrTiO_3 cu temperatura critică T_c , care depășește 70 K [1, 2]¹², a evidențiat deficitul de cunoștințe a mecanismelor, care duc la formarea supraconductibilității în calcogenizii de Fe. Compusul binar FeSe aparține așa-numitei familii de supraconductori "11" pe bază de fier, care au o structură cristalină deosebit de simplă [3-5]³⁴⁵. Cu toate că s-au observat unele asemănări între diagramele de fază ale calcogenizilor și pnictizilor de fier [6]⁶, există, de asemenea, diferențe între ele. Și anume, starea antiferomagnetică în compusul FeTe are vectorul de undă $(\pi, 0)$ [7, 8]⁷⁸, în timp ce ordonarea de tip densitate de spin în pnictizii de fier are vectorul de undă (π, π) [9]⁹.

Experiment

Monocristalele compusului Fe_{1+x}Te au fost obținute utilizând metoda Bridgman. În procesul de creștere s-au utilizat materiale de puritate înaltă, 99,99% Fe și 99,999% Te. Am utilizat ratele de extragere între 0.5 și 2 mm/h și viteza de rotație de 2-5 rot/min. Tratamentul termic final al probei în procesul de creștere a fost realizat la 410 °C pentru 70-100 ore urmată de călirea în apă cu gheață [10]¹⁰. Analiza structurală a fost efectuată prin metoda difracției cu raze X la temperatura camerei. În calitate de sursă de radiație a fost folosită radiația monocromatică cu lungimea de undă $\lambda = 1.54056$ Å (a liniei Cu K_α). Compoziția chimică a monocristalului Fe_{1+x}Te a fost analizată cu microsonda electronică CAMECASX 50. Măsurătorile proprietăților magnetice ale probelor Fe_{1+x}Te au fost efectuate cu ajutorul magnetometrului SQUID într-un interval de temperaturi 2 K - 400 K și câmpuri magnetice până la 5 T. Câmpul magnetic a fost aplicat paralel cu axa c a probei.

Proprietățile electrice ale probei au fost măsurate prin metoda convențională cu patru sonde, utilizând Sistemul de Măsurare a Proprietăților Fizice (PPMS) într-un interval de temperaturi $2 \leq T \leq 100$ K.

Rezultate

Utilizând metoda convențională Bridgman au fost obținute monocristalele perfecte a materialului Fe_{1+x}Te cu concentrația x variabilă între 0 și 0.2. Lingoul monocristalin se despică ușor de-a lungul planului a - b , ceea ce permite de a indentifica direcțiile principale.

În figura 1 este prezentat profilul difracției cu raze X a cristalelor Fe_{1+x}Te măsurate la temperatura camerei. În urma fitării datelor experimentale analizate în cadrul structurii tetragonale cu

¹ Q.-Y. Wang, et al. Chin. Phys. Lett. 29, 037402 (2012).

² J.-F. Ge, et al. Nature Materials 14, 285 (2015).

³ F.C. Hsu, et al. Proc. Natl. Acad. Sci. U.S.A. 105, 14262 (2008).

⁴ K.W. Yeh, et al. EPL 84, 37002 (2008).

⁵ Y. Mizuguchi, and Y. Takano, J. Phys. Soc. Jpn. 79, 102001 (2010).

⁶ T.J. Liu, et al. Nature Materials 9, 718 (2010).

⁷ Y. Xia, et al. Phys. Rev. Lett. 103, 037002 (2009).

⁸ W. Bao, et al. Phys. Rev. Lett. 102, 247001 (2009).

⁹ F. Chen, et al. Phys. Rev. B 81, 014526 (2010).

¹⁰ V. Tsurkan, et al. Eur. Phys. J. B 79, 289-299 (2011)

simetria $P4/nmm$ prin metoda de fitare Rietveld utilizând programul FULLPROF [11]¹, s-a determinat parametrii structurali principali și compoziția chimică a probei $\text{Fe}_{1.06}\text{Te}$. S-a notat absența impurităților. S-a calculat parametrii rețelei cristaline $a=b=3.825 \text{ \AA}$ și $c=6.289 \text{ \AA}$.

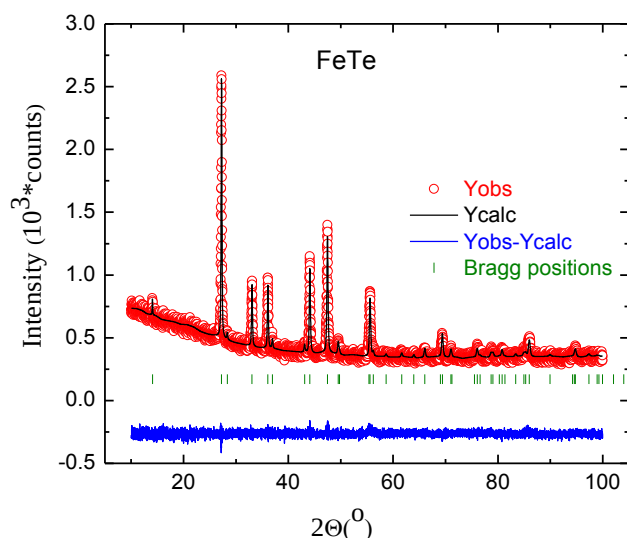

Fig. 1. Profilul difracției cu raze X a cristalelor $\text{Fe}_{1.06}\text{Te}$.

Dependența de câmp magnetic a magnetizării măsurate este prezenta în figura 2. Această dependență are un caracter liniar, ceea ce corespunde ordonării antiferomagnetice.

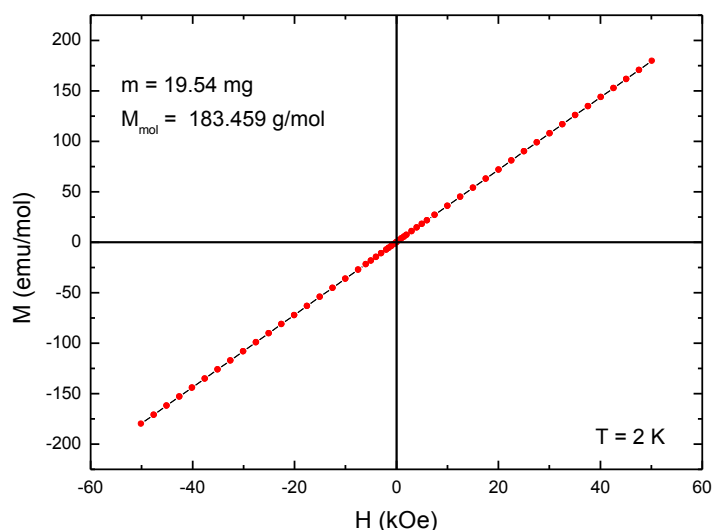

Fig.2. Dependența de câmpul magnetic magnetizării a probei monocristaline $\text{Fe}_{1.06}\text{Te}$ la temperatura $T=2\text{K}$.

În figura 3 este prezentată dependența de temperatură a susceptibilității magnetice și inversul susceptibilității magnetice măsurată în câmp de 10 kOe. S-a observat că susceptibilitatea magnetică a compusului $\text{Fe}_{1.06}\text{Te}$ crește odată cu scăderea temperaturii până la temperatura de 65 K, după care scade brusc. Respectiv, la temperatura de 65 K are loc tranziția de fază în stare cu ordonarea antiferomagnetică de tip undei de densitate de spin.

¹ Rodriguez-Carvajal J. Physica B 192, 55 (1993).

Din dependența de temperatură a inversului susceptibilității din porțiunea liniară la temperaturi înalte a fost determinată temperatura Curie-Weiss $\Theta_{CW} = -203$ K, ceea ce indică la dominarea interacțiunilor antiferomagnetice. Momentul magnetic efectiv p_{eff} calculat din acesta dependență are valoarea de $3.70 \mu_B$ și diferă esențial de valoarea teoretică $4.9 \mu_B$ pentru ionii localizați Fe^{2+} cu spin maxim.

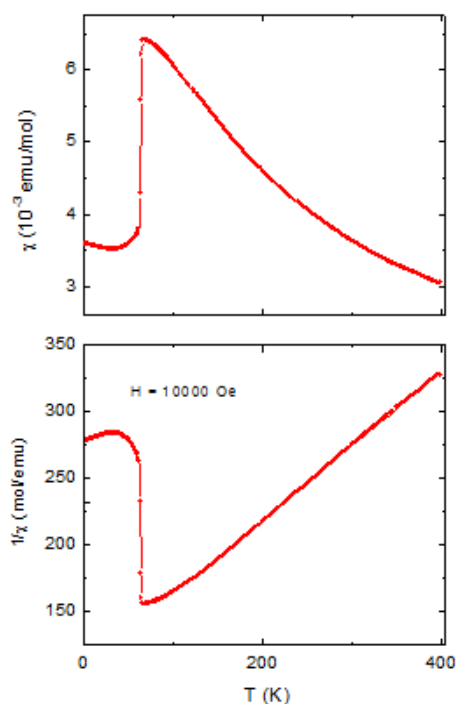

Fig.3. Dependența de temperatură a susceptibilității magnetice $\chi(T)$ a probei monocristaline $Fe_{1.06}Te$ măsurate în câmp magnetic de 10 kOe.

Dependența de temperatură a rezistivității probei cercetate este prezentată în figura 4. Din această dependență s-a observat că la temperaturi înalte ($65 \text{ K} \leq T \leq 100 \text{ K}$) rezistivitatea compusului $Fe_{1.06}Te$ manifestă un comportament similar semiconductorilor odată cu scăderea temperaturii. În regiunea temperaturilor $T \leq 65 \text{ K}$ rezistivitatea manifestă o scădere bruscă la T_C , iar cu scăderea ulterioară a temperaturii arată un comportament metalic, ceea ce indică la starea fundamentală metalică a compusului dat.

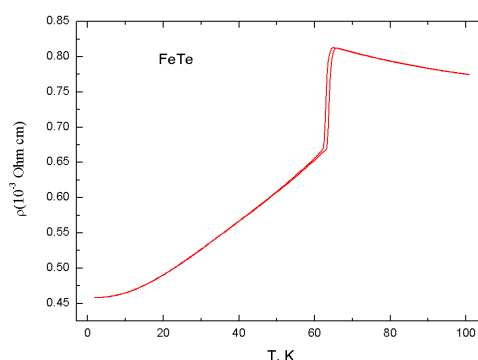

Fig. 4. Dependența de temperatură a rezistivității $\rho(T)$ a probei monocristaline $Fe_{1.06}Te$.

PROPRIETĂȚILE STRUCTURALE, MAGNETICE ȘI ELECTRICE ALE COMPUSULUI SEMICONDUCTOR MAGNETIC $\text{Fe}_{0.5}\text{Cu}_{0.5}\text{Cr}_2\text{S}_4$

PRODAN Lilian, ȘTEFANEȚ Eric, FELEA Viorel, ȚURCAN Vladimir,
Institutul de Fizică Aplicată al Academiei de Științe a Moldovei

Abstract: We report a detailed investigation of the structural, magnetic and electric properties of the spinel $\text{Fe}_{0.5}\text{Cu}_{0.5}\text{Cr}_2\text{S}_4$ single crystals. X-ray diffraction study revealed a normal spinel structure with the lattice constant $a_0 = 9.944 \text{ \AA}$ and stoichiometric composition without impurities. From the magnetic measurements several important parameters were determined, i.e., the saturation magnetization $M_S = 3.82 \mu_B$, and the anisotropy field $H_A = 0.7 \text{ T}$. The investigation of the electrical properties using conductivity and magnetoresistance measurements have confirmed the semiconductor origin of the conductivity and the colossal nature of the magnetoresistance effect (CMR, about 6%) in the $\text{Fe}_{0.5}\text{Cu}_{0.5}\text{Cr}_2\text{S}_4$ single crystals being in reasonable correlation with data reported for the polycrystalline samples in other papers.

Introducere

Compușii semiconductori magnetici, cu formula generală AB_2X_4 , care se cristalizează în structura de tip spinel normală, recent au atras atenția comunității științifice datorită manifestării unor proprietăți electrice și magnetice remarcabile [1-5]¹²³⁴⁵. Un reprezentant principal al acestei clase de materiale este compusul ternar FeCr_2S_4 , care se ordonează ferimagnetic la temperaturi mai jos de $T_C = 170 \text{ K}$, iar la temperatura $T_m = 60 \text{ K}$ el manifestă un comportament de tip spin-glass [1]. Doparea acestui compus cu ioni nemagnetici de cupru (Cu) în pozițiile fierului (Fe), formează sistemul $\text{Fe}_{1-x}\text{Cu}_x\text{Cr}_2\text{S}_4$, schimbând temperatura T_C până la temperatura camerei [6]⁶. În același timp, creșterea concentrației de substituție a ionilor de Fe prin ionii de Cu duce la micșorarea magnetorezistenței colosale (MRC) fără schimbări semnificative ale structurii magnetice [7]⁷.

Astfel, cercetarea influenței substituției asupra proprietăților structurale, electrice și magnetice ale sistemului $\text{Fe}_{1-x}\text{Cu}_x\text{Cr}_2\text{S}_4$, rămâne a fi o problemă importantă, datorită potențialului de aplicări practice ale acestor materiale.

Experiment

Probele monocristaline ale compusului $\text{Fe}_{0.5}\text{Cu}_{0.5}\text{Cr}_2\text{S}_4$ au fost crescute prin metoda reacțiilor chimice de transport utilizând materiale policristaline obținute prin reacția în fază solidă din elemente de înaltă puritate (99,99%). Pentru transportul chimic a fost utilizat bromul (Br) ca agent de transport, calculat în proporții necesare pentru a asigura viteză optimă de creștere.

Analiza structurală prin metoda difracției cu raze X pe probe în formă de pulbere, obținute prin măcinarea probelor monocristaline, a fost efectuată la temperatura camerei folosind difractometrul standard STADI-P (STOE&CIE). În calitate de sursă de radiație a fost folosită radiația monocromatică cu lungimea de undă $\lambda = 1.54056 \text{ \AA}$ (a liniei Cu K_α).

Proprietățile magnetice ale probei monocristaline $\text{Fe}_{0.5}\text{Cu}_{0.5}\text{Cr}_2\text{S}_4$ au fost investigate cu ajutorul magnetometrului SQUID într-un interval de temperaturi $2 \text{ K} - 400 \text{ K}$ și câmpuri magnetice până la 5 T .

Măsurătorile proprietăților electrice au fost efectuate pe probe rectangulare. Rezistivitatea ρ și magnetorezistența $\Delta\rho/\rho_0$ au fost măsurate prin metoda convențională cu patru sonde, utilizând Sistemul de Măsurare a Proprietăților Fizice (PPMS), într-un interval de temperaturi $2 \leq T \leq 400 \text{ K}$ și câmp magnetic până la 9 T . În procesul de măsurare curentul electric continuu DC, cu valoarea cuprinsă între $1 \mu\text{A}$ și 100 mA , a fost aplicat în direcția $\langle 110 \rangle$, iar câmpul magnetic a fost aplicat de-a lungul axei $\langle 111 \rangle$.

¹ V. Tsurkan et al. Physica B 296, 301-305 (2001).

² M. Mertin et al. Phys. Rev. B 71, 100408 (2005).

³ J. Hemberger et al., Phys. Rev. Lett. 97, 087204 (2006).

⁴ J. Hemberger et al., Phys. Rev. Lett. 98, 147203 (2007).

⁵ P. Ramirez, J. Phys.: Condens. Matter 9, 8171 (1997).

⁶ V. Tsurkan et al. J. Phys. Chem. Solids. 66, 2040-2043 (2005).

⁷ V. Fritsch et al. Phys. Rev. B 67, 144419 (2003).

Rezultate și Discuții

Datele experimentale, obținute în urma analizei structurale a cristalelor $\text{Fe}_{0.5}\text{Cu}_{0.5}\text{Cr}_2\text{S}_4$, au fost fitate prin metoda Rietveld utilizând programul FULLPROF [8]¹, în scopul determinării parametrilor structurali sumarizați în tabelul 1. În figura 1 este prezentată difractograma compusului $\text{Fe}_{0.5}\text{Cu}_{0.5}\text{Cr}_2\text{S}_4$ din care s-a constatat compoziția unifazică a probelor și absența impurităților.

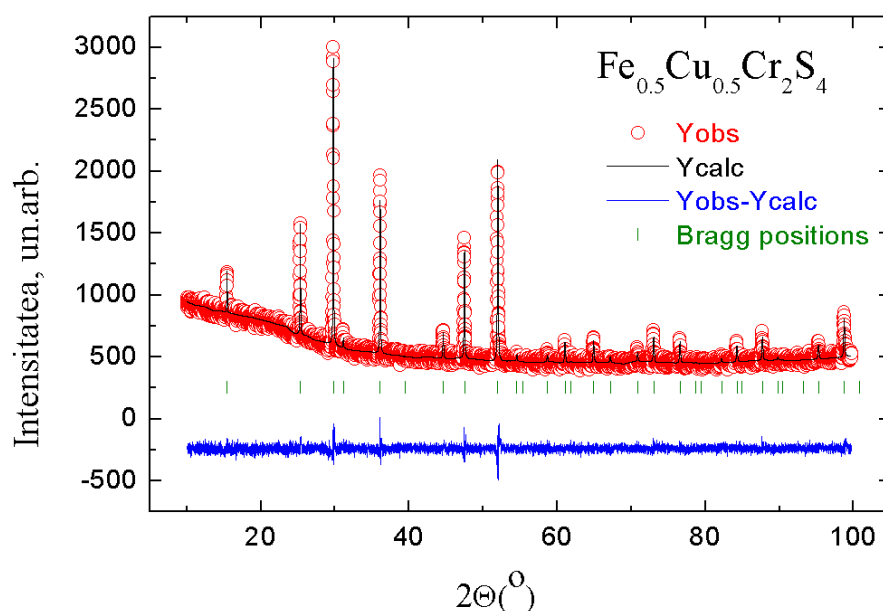

Fig. 1. Profilul difracției cu raze X a compusului semiconductor magnetic $\text{Fe}_{0.5}\text{Cu}_{0.5}\text{Cr}_2\text{S}_4$ obținut prin metoda Rietveld.

În figura 2 este prezentată dependența magnetizării de câmp magnetic $M(H)$, măsurată la temperatura de 2 K pentru proba monocristalină $\text{Fe}_{0.5}\text{Cu}_{0.5}\text{Cr}_2\text{S}_4$. Din această dependență s-a observat că odată cu aplicarea câmpului magnetic, până la valoarea de aproximativ 1 kOe, se observă o creștere aproape liniară a magnetizării, ceea ce se datorează fenomenul de suprimare a domeniilor magnetice. În intervalul câmpurilor magnetice de 1 kOe – 7 kOe s-a observat o creștere neliniară a magnetizării datorită prezenței anizotropiei magnetocristaline puternice, deoarece ionii Fe^{2+} în pozițiile tetraedrice au starea orbitală degenerată cu cuplajul spin-orbital puternic. În câmpuri magnetice mari (≥ 7 kOe) magnetizare ajunge la saturație, datorită rotirii vectorului de magnetizare din poziția de magnetizare ușoară, care este direcția $\langle 001 \rangle$, în direcția $\langle 111 \rangle$ în care este aplicat câmpul magnetic. Din dependența $M(H)$ am determinat doi parametri magnetici esențiali, și anume: câmpul de anizotropie H_A (7 kOe) și magnetizarea la saturație M_S ($3.82\mu_B$).

¹ J. Rodriguez-Carvajal. Physica B 192, 55 (1993).

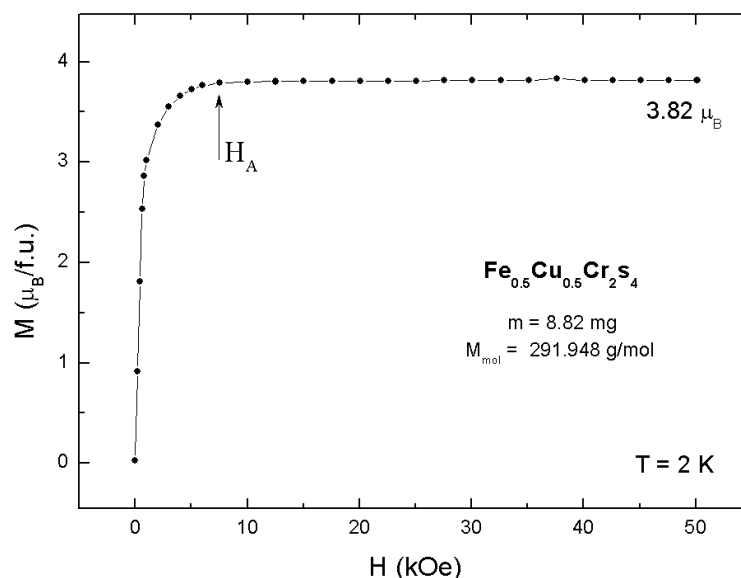

Fig. 2. Dependența magnetizării de câmpul magnetic $M(H)$ măsurate la temperatura de 2 K pentru monocristalele $\text{Fe}_{0.5}\text{Cu}_{0.5}\text{Cr}_2\text{S}_4$.

În figura 3 este prezentată dependența semi-logaritmică a rezistivității probei monocristaline $\text{Fe}_{0.5}\text{Cu}_{0.5}\text{Cr}_2\text{S}_4$ normalizată de rezistivitate la temperatura camerei. S-a observat că, în vecinătatea temperaturii Curie $T_C = 314$ K această dependență are un caracter nemonoton, care se exprimă prin apariția unui maximum. Pe lângă anomalia la temperatura T_C , rezistivitatea pentru proba cercetată manifestă și un minim larg la temperatura $T_m = 100$ K, ceea ce corelează cu apariției ireversibilității magnetice observată în măsurătorile susceptibilității magnetice în câmpuri mici [6]. În același timp, s-a observat că rezistivitatea crește brusc în regiunea temperaturilor joase, ceea ce indică faptul că starea fundamentală a acestui compus este izolatoare.

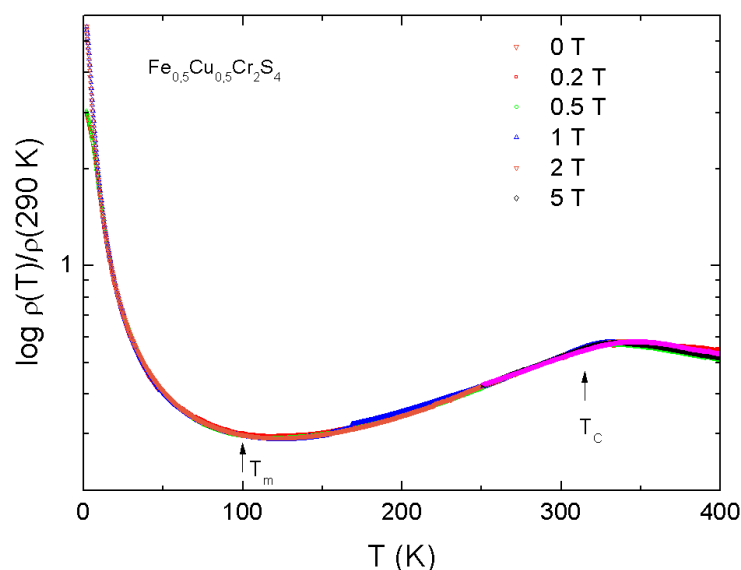

Fig. 3. Dependența semi-logaritmică a rezistivității de temperatură $\log \rho(T)$ a probei monocristaline $\text{Fe}_{0.5}\text{Cu}_{0.5}\text{Cr}_2\text{S}_4$ normalizată de rezistivitate la temperatura camerei în diferite câmpuri magnetice.

Din datele măsurătorilor magnetorezistenței probei monocristaline $\text{Fe}_{0.5}\text{Cu}_{0.5}\text{Cr}_2\text{S}_4$ în câmp magnetic la diferite temperaturi a fost determinat un maxim al magnetorezistenței $\Delta\rho/\rho_0$ în vecinătatea temperaturii T_C , ceea ce confirmă originea colosală a acestui efect (figura 4). Din dependența magnetorezistenței de temperatură $-\Delta\rho/\rho_0(T)$, măsurate în diferite câmpuri magnetice (figura 4) se observă că magnetorezistența în câmp magnetic de 6 T pentru proba cercetată atinge valoarea de 6 la sută. Această valoare corelează bine cu datele obținute în lucrarea [5] pentru probele policristaline $\text{Fe}_{0.5}\text{Cu}_{0.5}\text{Cr}_2\text{S}_4$.

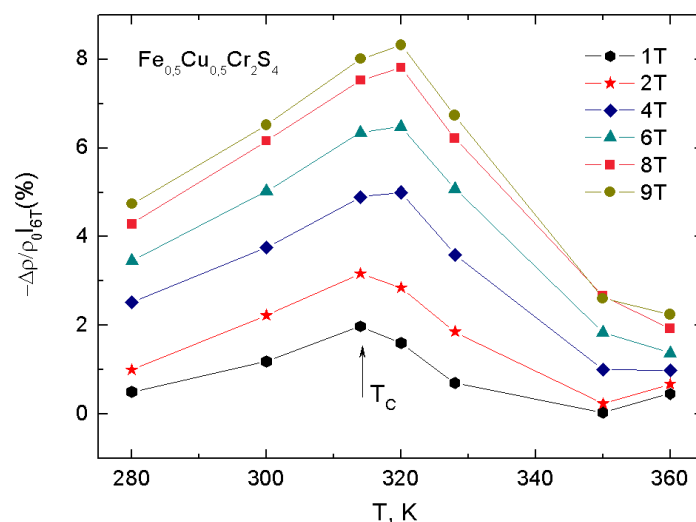

Fig. 4. Dependenta de temperatură a magnetorezistenței $-\Delta\rho/\rho_0(T)$ probei monocristaline $\text{Fe}_{0.5}\text{Cu}_{0.5}\text{Cr}_2\text{S}_4$ pentru diferite câmpuri magnetice aplicate.

În tabelul 1 sunt sumarizați parametrii structurali (parametrul rețelei cristaline a_0 , parametrul pozițional x al sulfului în coordonate fracționare (*f.c.*)), parametrii magnetici și electrice (MRC – Magnetorezistența Colosală) ale semiconductorului magnetic $\text{Fe}_{0.5}\text{Cu}_{0.5}\text{Cr}_2\text{S}_4$, determinați în lucrarea dată.

Parametrii structurali, magnetici și electrice ale probei $\text{Fe}_{0.5}\text{Cu}_{0.5}\text{Cr}_2\text{S}_4$. Tabelul 1.

Proba	$a_0(\text{\AA})$	$x(\text{S})$ (<i>f.c.</i>)	M_S (μ_B)	H_A (T)	MRC (%)
$\text{Fe}_{0.5}\text{Cu}_{0.5}\text{Cr}_2\text{S}_4$	9.944(2)	0.260(2)	3.82	0.7	6

Concluzii

În lucrarea dată a fost efectuat un studiu detaliat al proprietăților magnetice și electrice ale monocristalelor $\text{Fe}_{0.5}\text{Cu}_{0.5}\text{Cr}_2\text{S}_4$ cu structura de tip spinel. În urma analizei structurale s-a constatat compoziția chimică stoichiometrică a probelor și absența impurităților. Datorită cercetării proprietăților magnetice a fost posibilă determinarea unor parametri magnetici de bază. Măsurătorile magnetorezistive au evidențiat caracterul semiconductor al conductibilității la temperaturi joase ($T < 100$ K) și au confirmat originea colosală a magnetorezistenței negative la temperatura de tranziție fazică T_C cu valoarea de 6% în câmp magnetic de 6 T.

Mulțumiri. Pentru suport: Proiect instituțional 15.817.02.06F și Proiectul pentru tineri cercetători 15.819.02.01F.

SINTETIZAREA, STRUCTURA ȘI PROPRIETĂȚILE MAGNETICE ALE COMPUSULUI SPINEL MnCr_2S_4

PRODAN Lilian, FELEA Viorel, ȚURCAN Vladimir,
Institutul de Fizică Aplicată al Academiei de Științe a Moldovei

Abstract : *We report a detailed study of preparation, structural and magnetic characterisation of ternary MnCr_2S_4 spinel. The polycrystalline samples were synthesised by conventional solid state method. The structural study was done by X-ray powder diffraction. Magnetization was measured by SQUID magnetometer. X-ray diffraction data show stoichiometric chemical composition and normal spinel structure. From the temperature dependence of the susceptibility measured in the field cooled (FC) and zero field cooled (ZFC) sequences the Curie temperature $T_C = 65$ K was determined, which corresponds to transition from paramagnetic to ferrimagnetic ordered state. The second magnetic transition was detected at $T_{YK} = 5$ K, which corresponds to a transition from collinear to triangular spin configuration of the Yafet-Kittel type.*

Introducere

Materialele multiferice, în care proprietățile feroelectrice și magnetice coexistă, recent au atras atenția comunității științifice atât din punct de vedere fundamental cât și cel aplicativ [1, 2]¹². Acești compuși aparțin familiei de compuși magnetici ternari calcogenici, care manifestă un șir de fenomene magnetice și electronice noi, cum ar fi magnetorezistența colosală [3]³, ordonare orbitală [4]⁴, spin-orbital liquid și orbital glass [5, 6]⁵⁶. Acești compuși magnetici, cu formula generală AB_2X_4 , se cristalizează în structura de tip spinel cu simetria cubică $Fd-3m$. Ioni A ocupă 1/8 din pozițiile tetraedrice iar ionii B ocupă 1/2 din pozițiile octaedrice. În lucrarea dată sunt prezentate rezultatele obținerii probelor policristaline MnCr_2S_4 cu structura de tip spinel, utilizând metoda convențională în fază solidă și a cercetării proprietăților structurale și magnetice la diferite temperaturi și câmpuri magnetice.

Experiment

Probele policristaline ale compusului ternar MnCr_2S_4 au fost preparate prin metoda convențională de sintetizare în fază solidă, utilizând elemente de înaltă puritate (99,999%). Pentru asigurarea omogenității materialele policristaline au fost amestecate în proporții stoichiometrice, presate și încapsulate în fiole de cuarț. Pentru a obține reacția chimică completă și faza ternară, au fost făcute mai multe cicluri de sinteză cu ridicarea ulterioară a temperaturii (650-900°C). Analiza difracției cu raze X a fost efectuată la temperatura camerei, utilizând difractometrul STADI-P (STOE&CIE) cu radiația monocromatică $\text{Cu K}\alpha$. Proprietățile magnetice au fost cercetate cu ajutorul magnetometrului SQUID într-un interval de temperaturi 2 K - 400 K și câmpuri magnetice până la 50 kOe.

Rezultate și discuții

Difracția cu raze X a probelor policristaline MnCr_2S_4 , obținute prin metoda convențională în fază solidă, demonstrează compoziția chimică unifazică și lipsa impurităților (figura 1). Utilizând programul FULLPROF și metoda de analiză Rietveld [7]⁷ a fost posibilă determinarea parametrilor structurali de bază, precum parametrul rețelei cristaline a_0 , parametrul pozițional x al sulfului în coordonate fracționare ($f.c.$), factorul de fiabilitate R (vezi tabelul 1).

¹ J. Hemberger et al. Nature (London) 434, 364 (2005).

² Y. Yamasaki et al. Phys. Rev. Lett. 96, 207204 (2006).

³ P. Ramirez. J. Phys.: Condens. Matter 9, 8171 (1997).

⁴ V. Tsurkan et al. Phys. Rev. B 81, 184426 (2010).

⁵ V. Fritsch et al. Phys. Rev. Lett. 92, 116401 (2004).

⁶ V. Tsurkan et al. J. Phys. Chem. Solids 66, 2036 (2005).

⁷ Rodriguez-Carvajal J. Physica B 192, 55 (1993).

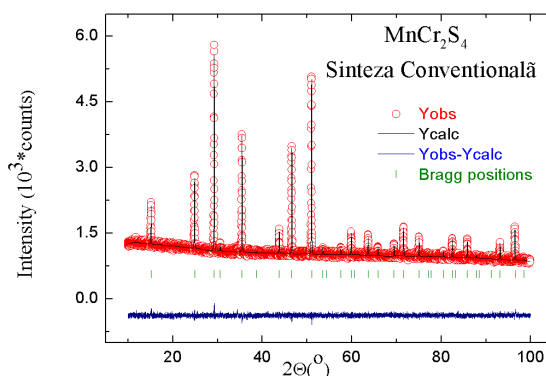

Fig.1. Profilul difracției cu raze X a compusului policristalin MnCr_2S_4 , procesat prin metoda Rietveld.

Rezultatele fitării prin metoda Rietveld reflectă destul de bine rezultatele experimentale ceea ce confirmă structura de tip spinel normală.

În figura 2 este prezentată magnetizarea probei policristaline MnCr_2S_4 în funcție de câmp magnetic $M = f(H)$ aplicat de-a lungul axei $\langle 111 \rangle$, măsurată la temperatura 2 K. S-a observat că în câmpuri magnetice mari magnetizarea nu atinge saturația, ceea ce demonstrează că două subrețele magnetice (Mn și Cr) sunt aliniate sub unghi, care se mișorează cu creșterea câmpului magnetic. Acest fenomen deosebește compusul dat de alte materiale din aceeași clasă [8, 9]⁸⁹, care manifestă saturația în câmpuri de 50 kOe. Din această dependență, prin extrapolarea dependenței liniare din câmpuri mari spre câmpuri zero a fost determinat momentul magnetic $p_0 = 1.15 \mu_B$.

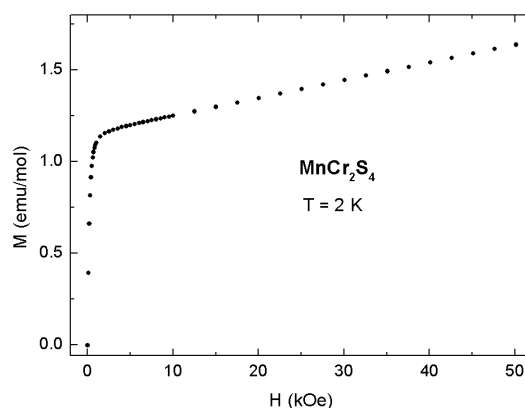

Fig.2. Dependența de temperatură a magnetizării pentru proba policristalină MnCr_2S_4 , măsurată la temperatura de 2 K.

Figura 3 prezintă dependența de temperatură a susceptibilității magnetice $\chi(T)$ pentru proba policristalină MnCr_2S_4 , măsurată după răcire în câmp magnetic (FC) de 100 Oe aplicat în direcția $\langle 111 \rangle$ și după răcire în câmp zero (ZFC). Din această dependență au fost observate două tranziții la temperaturi joase. Prima tranziție apare la temperatura de Curie $T_C = 65 \text{ K}$ și corespunde temperaturii de ordonare ferimagnetică. Odată cu scăderea temperaturii, mai jos de 65 K, are loc despicarea curbei susceptibilității magnetice, fenomen atribuit comportării domeniilor magnetice. Cea de a doua anomalie se evidențiază la temperatura $T_{YK} = 5 \text{ K}$ și se atribuie tranziției din structura magnetică coliniară în cea triunghiulară de tip Yafet-Kittel propusă de Lotgering [10]¹⁰.

⁸ V. Tsurkan et al. J. Phys. Chem. Solids. 66, 2040 – 2043 (2005).

⁹ V. Tsurkan et al. PRB 73, 224442 (2006).

¹⁰ F. K. Lotgering. J. Phys. Solids. 29, 2193-2197 (1968).

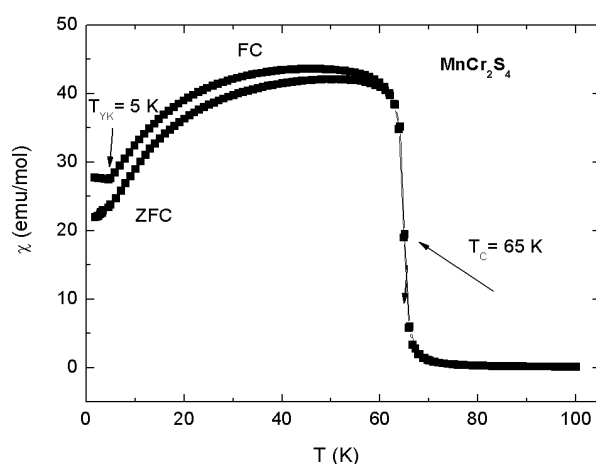

Fig.3. Dependența de temperatură a susceptibilității magnetice a probei policristaline MnCr_2S_4 , măsurate după răcire în câmp magnetic (FC) și după răcire fără câmp (ZFC).

În figura 4 este prezentată dependența de temperatură a inversului susceptibilității magnetice, măsurată în câmp magnetic de 10 kOe, pentru proba policristalină MnCr_2S_4 .

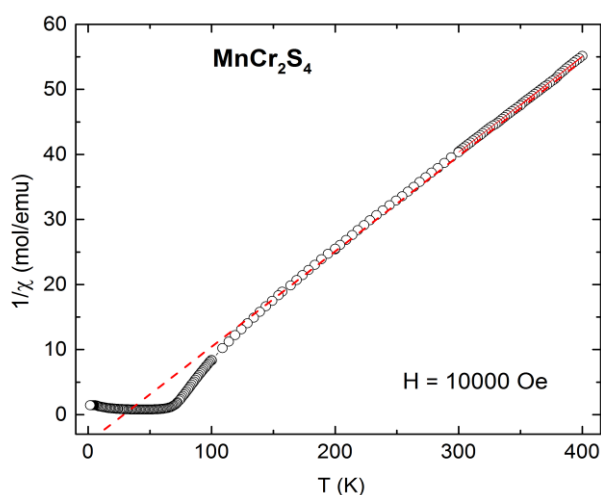

Fig. 4. Dependența de temperatură a inversului susceptibilității magnetice $1/\chi(T)$ pentru proba policristalină MnCr_2S_4 , măsurată în câmp magnetic de 10000 Oe.

Din această dependență în regiunea temperaturilor înalte (300 – 400 K), unde se menține legea Curie-Weiss, adică dependența liniară a inversului susceptibilității de temperatură, s-a determinat temperatura Curie-Weiss $Q_{CW} = 23.8$ K ceea ce demonstrează dominarea interacțiunilor feromagnetice pentru compusul ternar MnCr_2S_4 . Din aceeași dependență s-a determinat constanta Curie-Weiss $C_m = 6,8$. Valoarea obținută a constantei C_m diferă substanțial de valoarea teoretică 8,119 pentru doi ioni de Cr^{3+} și Mn^{2+} . Presupunem că această diferență poate fi datorită devierii stărilor ionilor de Cr și Mn de cele single-ion. Probabil și regiunea de temperaturi selectată pentru fitare este prea aproape de tranziția în starea cu ordonare magnetică ceea ce nu corespunde cu adevărata stare paramagnetică.

Parametrii structurali și magnetici de bază ai compusului policristalin MnCr_2S_4 sunt sumarizați în tabelul 1.

Parametrii structurali și magnetici ai compusului policristalin MnCr_2S_4 . Tabel 1.

Proba policristalină	α_0 (Å)	$x(S)$ (f.c.)	R_F	$p_{\text{eff}}(\mu_B)$	Q_{CW} , K	C_m

MnCr ₂ S ₄	10.118(2)	0.263(2)	6.6	1.15	23.8	6.8

Concluzii

În lucrarea dată este prezentat studiul de detaliu al preparării compusului spinel MnCr₂S₄, precum și caracterizarea structurală și magnetică. Probele policristaline au fost sintetizate prin metoda convențională în fază solidă. Studiul structural a fost efectuat prin metoda cu raze X aspra probelor în formă de pulbere. Magnetizarea a fost măsurată utilizând magnetometrul SQUID. Analiza datelor difracției cu raze X arată compoziția chimică stoichiometrică și structura de tip spinel normală. Din dependența de temperatură a susceptibilității magnetice măsurate după răcire în câmp magnetic (FC) și după răcire în câmp zero (ZFC) a fost determinată temperatura Curie $T_C = 65$ K, care corespunde tranziției de ordonare magnetică din starea paramagnetică în starea ferimagnetică. Cea de-a doua tranziție magnetică a fost detectată la $T_{YK} = 5$ K, temperatură care corespunde tranziției de configurație a spinilor din coliniară în triunghiulară de tip Yafet-Kittel.

Mulțumiri Pentru suport: Proiect instituțional 15.817.02.06F și Proiectul pentru tineri cercetători 16.819.02.03F.

PROPRIETĂȚILE MAGNETO-STRUCTURALE ALE COMPUSULUI CU STRUCTURA DE TIP SPINEL HgCr₂S₄

FELEA Viorel, PRODAN Lilian, ȘTEFANEȚ Eric, ȚURCAN Vladimir,
Institutul de Fizică Aplicată al Academiei de Științe a Moldovei

Abstract: Single crystalline samples of HgCr₂S₄ grown by chemical transport reactions were studied at room temperature using X-ray diffraction. The results show the stoichiometric composition and the absence of impurities. Magnetization measurements revealed strong ferromagnetic fluctuations close to 60 K and the appearance of complex antiferromagnetic order at temperature $T_N = 23$ K. Also, the saturation magnetization $M_S = 5.83 \mu_B$, was detected, a value which are in good agreement with theoretic value $M_S = 6 \mu_B$, for two ions of Cr³⁺ in 3d³ state. From the temperature dependence of the inverse of susceptibility the effective magnetic moment $p_{eff} = 3.78 \mu_B$, and the Curie-Weiss temperature $\Theta_{CW} = +144$ K have been calculated. We found that the applied external magnetic field suppresses the antiferromagnetic order and strongly enhance the ferromagnetic correlations.

Introducere

În clasa materialelor semiconductoare magnetice un interes deosebit prezintă calcogenizii de crom cu formula generală ACr₂X₄. Efectul unic, caracteristic acestor materiale este deplasarea în roșu a limitei benzii de absorbție la micșorarea temperaturii sau la aplicarea unui câmp magnetic extern. Acest efect are valoarea de două ordine de mărime mai mare decât în semiconductorii nemagnetici. Schimbarea record a valorii benzii interzise se observă în compusul feromagnetic semiconductor HgCr₂Se₄, în care lățimea benzii interzise se micșorează aproape de 3 ori: de la 0.83 eV la 300 K până la 0.28 eV la 4 K [1]¹¹. În compusul ternar HgCr₂S₄ lățimea benzii interzise se micșorează de la 1.4 eV până la 1 eV cu scăderea temperaturii de la 300 K la 4 K [2]¹². Un alt fenomen remarcabil este apariția simultană a efectului de Magnetocapacitate Colosală (MCC) și a efectului de Magnetorezistență Colosală (MRC) în compusul spinel HgCr₂S₄, ambele fiind de o magnitudine excepțional de largă [3]¹³. Datorită acestor efecte unice această clasă de materiale magnetice reprezintă un interes deosebit atât din punct de vedere științific cât și cel aplicativ.

Experiment

Utilizând metoda reacțiilor chimice de transport au fost obținute monocristale perfecte ale compusului ternar HgCr₂S₄. Analiza structurală a fost efectuată prin metoda difracției cu raze X la temperatura camerei pe probe monocristaline măcinate. În calitate de sursă de radiație a fost folosită radiația monocromatică cu lungimea de undă $\lambda = 1.54056$ Å (a liniei Cu K_α).

¹¹ Arai T., Wakaki M., Onari S., Kudo K., Sato T., Tsushima T. J. of the Phys. Soc. of Japan **34**, 68 (1973).

¹² Harbeke G., Berger S.B., Emmenegger F.P. Solid State Communications **6**, p. 553-555 (1968).

¹³ Weber S., Lunkenheimer P., Fichtl R., Hemberger J., Tsurkan V., and Loidl A. PRL **96**, 157202 (2006).

Măsurătorile proprietăților magnetice ale probei monocristaline HgCr_2S_4 au fost efectuate cu ajutorul magnetometrului SQUID într-un interval de temperaturi 2 K - 400 K și câmpuri magnetice până la 5 T.

Rezultate

Profilul difracției cu raze X a probei HgCr_2S_4 este prezentat în figura 1. În urma fitării datelor experimentale, analizate prin metoda Rietveld utilizând programul FULLPROF [4]¹⁴, s-a constatat compoziția chimică stoichiometrică a probelor cercetate și absența impurităților.

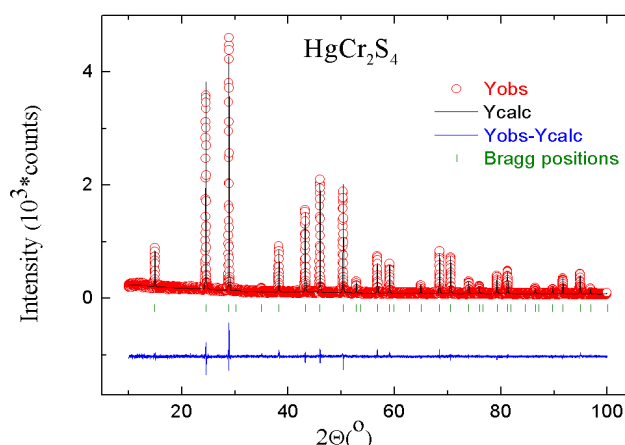

Fig. 1. Profilul difracției cu raze X a cristalelor HgCr_2S_4 .

În figura 2 este prezentată dependența de câmp magnetic a magnetizării $M(H)$ a compusului semiconductor magnetic HgCr_2S_4 măsurate la temperatura de 2 K. În câmpuri mai mici de 1 kOe magnetizarea crește nelinier odată cu creșterea câmpului magnetic. Deoarece starea magnetică de bază a acestui compus este antiferomagnetică (AFM) cu aranjamentul spinilor de tip spirală [5]¹⁵, comportamentul magnetizării observat în câmpuri mici poate fi explicat ca rezultat al micșorării unghiului spiralei, ceea ce duce la creșterea magnetizării. Observăm că magnetizarea în câmpuri mari ajunge la saturație cu valoarea de $5.83 \mu_B$, ceea ce este foarte aproape de valoarea teoretică de $6 \mu_B$ pentru doi ioni de Cr^{3+} în starea $3d^3$.

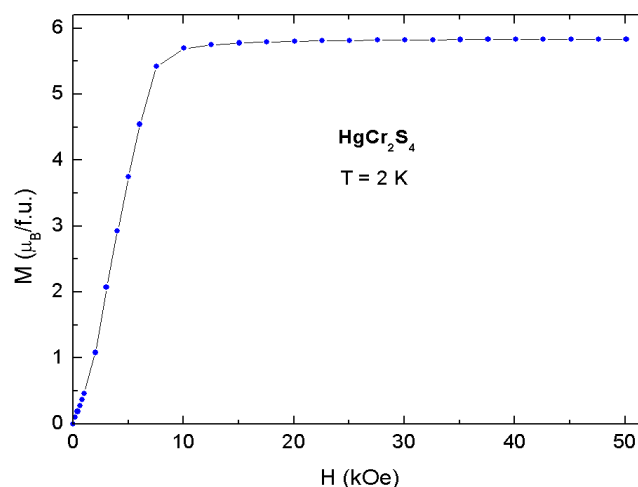

Fig. 2. Dependența de câmp magnetic a magnetizării $M(H)$ măsurate la temperatura de 2 K pentru proba monocristalină HgCr_2S_4

¹⁴ Rodriguez-Carvajal J. Physica B 192, 55 (1993).

¹⁵ Chapon L.C. et al. Arxiv: arxiv.org/abs/cond-mat/0608031v2 (unpublished).

În figura 3 este prezentată susceptibilitatea magnetică și inversul susceptibilității magnetice în funcție de temperatură, măsurată în câmp magnetic de 100 Oe. S-a observat că odată cu scăderea temperaturii sub 60 K susceptibilitatea crește semnificativ, ceea ce indică la apariția corelațiilor feromagnetice (FM). La temperatura de 30 K susceptibilitatea manifestă un maximum, după care ea descrește esențial odată cu scăderea ulterioară a temperaturii. Comportamentul susceptibilității indică foarte clar că în pofida prezenței corelațiilor FM puternice starea magnetică de bază a acestui compus este antiferomagnetică (AFM). Din derivata susceptibilității a fost calculată temperatura de ordonare AFM, temperatura Nèel $T_N = 23$ K, valoare care corelază bine cu datele difracției neutronilor. Care au stabilit apariția ordonării AFM la $T_N = 22.5$ K, [5]. Din dependența de temperatură a inversului susceptibilității magnetice s-a calculat momentul magnetic efectiv $p_{\text{eff}} = 3.78 \mu_B$, care este foarte aproape de valoarea teoretică de $3.87 \mu_B$ pentru ioni Cr^{3+} și valoarea temperaturii Curie-Weiss de $\Theta_{\text{CW}} = +144$ K, care indică dominarea interacțiunilor de schimb feromagnetice la temperaturi înalte.

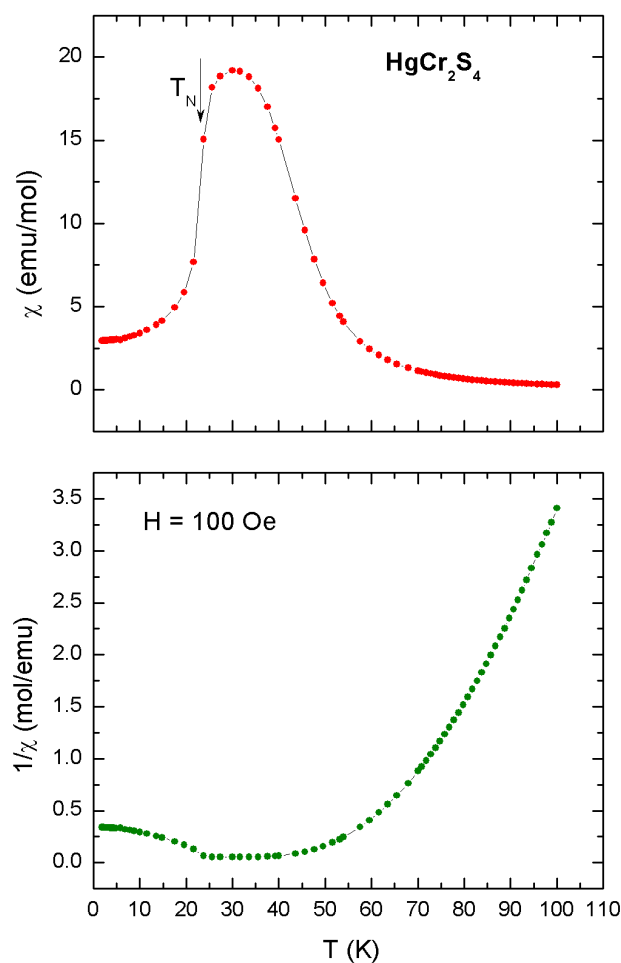

Fig. 3. Dependența de temperatură a susceptibilității magnetice $\chi(T)$ și inversului susceptibilității magnetice $1/\chi(T)$ pentru proba monocristalină HgCr_2S_4 , măsurate în câmp magnetic de 100 Oe .

În figura 4 este prezentată dependența magnetizării de temperatură pentru compusul semiconductor magnetic HgCr_2S_4 măsurată în diferite câmpuri magnetice. Din această dependență s-a observat că odată cu creșterea câmpului magnetic comportamentul nemonoton se deplasează spre temperaturi mai joase, ceea ce indică suprimarea corelațiilor AFM și favorizarea corelațiilor FM de către câmpul aplicat. S-a constatat, că comportamentul nemonoton dispare în câmpuri mai mari de 1 T, iar odată cu creșterea ulterioară a câmpului corelațiile FM domină în toată regiunea temperaturilor cercetate.

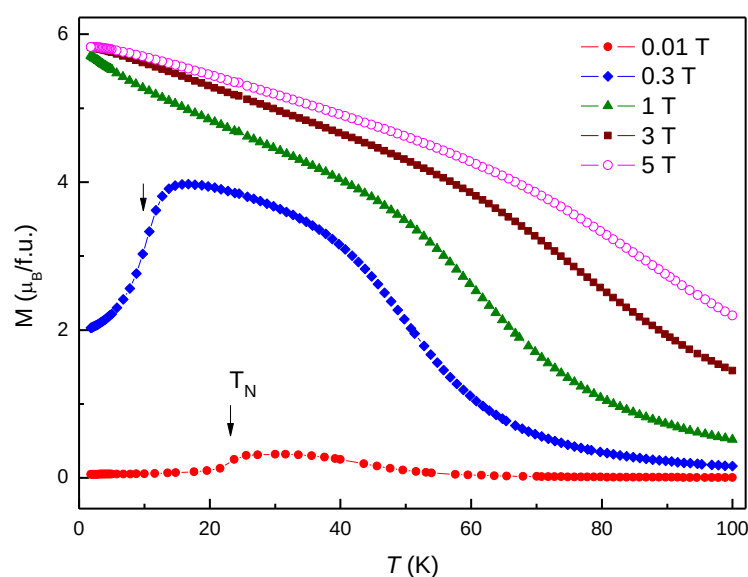

Fig. 4. Dependența magnetizării de temperatură pentru proba monocristalină HgCr_2S_4 măsurată în câmpuri diferite.

Concluzii

Analiza structurală a cristalelor HgCr_2S_4 prin metoda difracției cu raze X a evidențiat structura de tip spinel normală și lipsa impurităților. Măsurătorile magnetizării a permis determinarea unui șir de parametri magnetici de bază, care sunt în bună corelație cu studiile teoretice efectuate anterior pe baza compusului ternar HgCr_2S_4 . De asemenea, datorită studiului magnetizării s-a constatat că starea magnetică de bază în compusul spinel HgCr_2S_4 este antiferomagnetică. A fost demonstrat experimental că aplicarea câmpului extern comprimă corelațiile antiferomagnetice. Astfel în câmpuri magnetice mai mari de 1 T în compusul cercetat domină corelațiile feromagnetice.

Mulțumiri. Pentru suport: Proiect instituțional 15.817.02.06F și Proiectul pentru tineri cercetători 15.819.02.01F.

ANALIZA ASIGURĂRII FIABILITĂȚII HARDWAER A REȚELELOR DE COMUNICAȚII MPLS

CHIHAI Andrei, NISTIRIUC Ana, ȚURCANU Dinu, NISTIRIUC Ion, RUSSU Gabriel, POPOVICI-SHARMA Natalia, NISTIRIUC Pavel V.,
Universitatea Tehnică a Moldovei

Abstract: In order to analyze MPLS (Multiprotocol Label Switching) network hardware reliability, the method of semi – Markov systems phase enlargement is used.

Introducere

Analizând rețeaua de comunicații MPLS, urmează să menționăm, că capacitatea ei de funcționare este determinată de totalitatea stărilor rutelor și interconectărilor între ele. Orice ruter din componența rețelei poate să se afle într-un număr finit de diferite stări și modificarea stărilor are loc prin salt peste intervale aleatoare de timp, care sunt distribuite arbitrar. Pentru descrierea comportării a astfel de rețea se poate de utilizat teoria proceselor semi-Markov[1]¹⁶.

¹⁶Coroliuk V.S., Turbin A.F. Polumarkovskie processy i ih prilozhenia.-Kiev: Naukova dumka, 1976. - 181 p.

Luând în considerare, că ruterele se referă la clasa de elemente cu fiabilitate înaltă, în atare situație devine posibil să ne utilizăm de ideea grupării de fază a spațiului [2]¹⁷ sistemelor semi-Markov, care poate fi utilizată la diferite etape de calcul a fiabilității. O proprietate importantă a grupării de fază este faptul, că funcționarea sistemului grupat se descrie prin intermediul lanțului Markov cu timp continuu și timp de aflare a sistemului în stări separate sunt distribuite conform legii exponențiale.

Partea de bază

Pentru simplificarea analizei rețelei MPLS de orice complexitate se poate de efectuat gruparea rețelei conform metodice reflectate în [3]¹⁸ și de reprezentat rețeaua MPLS grupată în două nivele (fig.1).

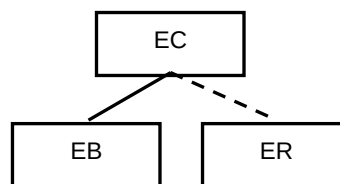

Fig. 1. Reprezentarea rețelei MPLS grupată în două nivele.

Elementul de control (EC) se caracterizează prin distribuirea timpului de funcționare $M_0(x) = 1 - \exp(-m_0x)$ și de recuperare $M_1(x) = 1 - \exp(-m_1x)$ și îndeplinește funcțiile de coordonare cu elementul de bază (EB), care posedă corespunzător funcțiile de distribuire a timpului de funcționare și de recuperare $N_0(x) = 1 - \exp(-n_0x)$ și $N_1(x) = 1 - \exp(-n_1x)$ și în caz de necesitate conectează elementul de rezervă (ER). În caz de pană a ER, care se caracterizează de distribuire a timpului de funcționare $D_0(x) = 1 - \exp(-d_0x)$ și de recuperare $D_1(x) = 1 - \exp(-d_1x)$ are loc defectarea rețelei de comunicații MPLS în întregime.

Deoarece toate mărimile aleatoare, care participă în descrierea rețelei de comunicații MPLS posedă distribuirea exponențială, ne vom utiliza de modelele Markov pentru calculul la atare rețea. Stările rețelei le vom nota prin ijk (i, j, k sunt egale cu 0 și 1), în plus i, j și k caracterizează corespunzător stările EC, EB și ER. Numărul total de stări posibile a rețelei este egal cu opt. Din totalul de stări a rețelei analizate selectăm un subset funcțional $E_{fun} = \{000, 001, 010, 100, 101\}$ și subsetul de abandonări $E_{aban} = \{011, 110, 111\}$.

Atunci timpul de aflare a rețelei în stările indicate se determină din următoarele relații :

$$\begin{aligned} \Theta_{000} &= \mu_0 \Lambda \eta_0 \Lambda \sigma_0; \Theta_{101} = \mu_1 \Lambda \eta_0 \Lambda \sigma_1; \\ \Theta_{001} &= \mu_0 \Lambda \eta_0 \Lambda \sigma_1; \Theta_{011} = \mu_0 \Lambda \eta_1 \Lambda \sigma_1; \\ \Theta_{010} &= \mu_0 \Lambda \eta_1 \Lambda \sigma_0; \Theta_{110} = \mu_1 \Lambda \eta_1 \Lambda \sigma_0; \\ \Theta_{100} &= \mu_1 \Lambda \eta_0 \Lambda \sigma_0; \Theta_{111} = \mu_1 \Lambda \eta_1 \Lambda \sigma_1. \end{aligned} \quad (1)$$

Atribuirea timpului de aflare a rețelei de comunicații MPLS în orice stare pe deplin determină procesul Markov cu un număr finit de treceri. Graficul tranzițiilor pentru astfel de rețea este reprezentat în fig.2.

¹⁷ Coroliuk V.S., Turbin A.F. Fazovoe ucrupnenie slojnih sistem. -Kiev: Visha scola, 1978.-112 p.

¹⁸ Tsurcanu D.N. O nadejnosti prikladnogo urovnea sučetom vozmojnasti rekonfiguracii seti MPLS. -Materiali 16-i Mejdunarodnoi Crimscoi konferencii „SVC-Tehnika i telecommuniacionne tehnologii” Sevastopol, Ukraine, 2006.-p. 261-262.

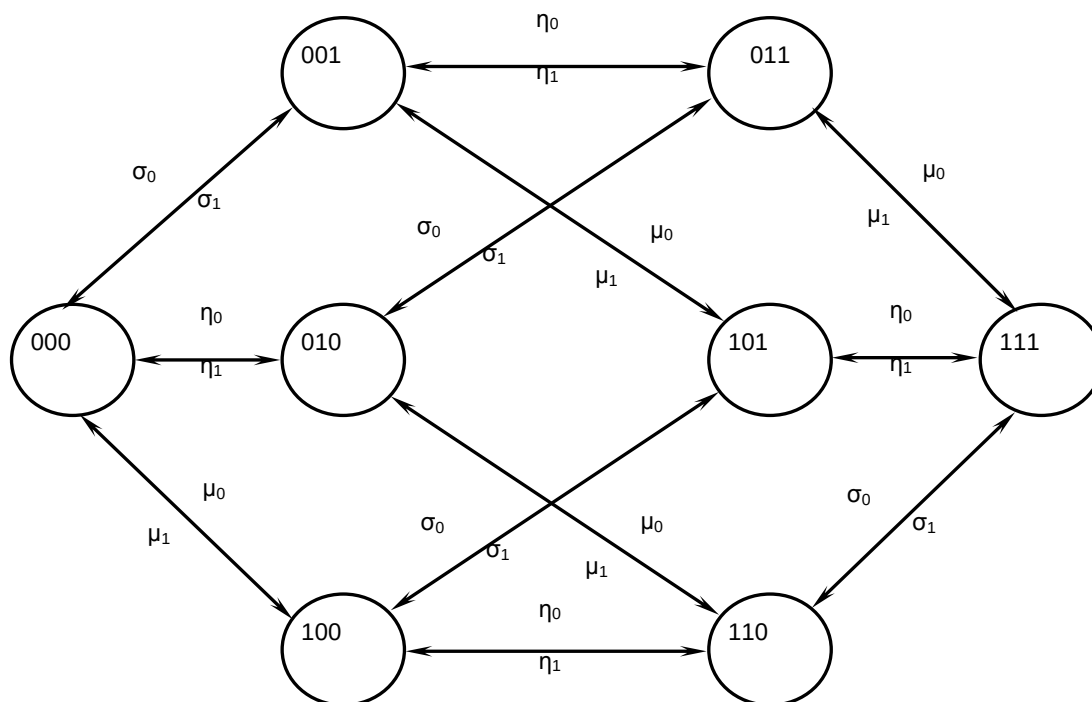

Fig. 2. Graful tranzițiilor rețelei MPLS grupată în două nivele.

Informația obținută permite să elaborăm matricea pentru generator a procesului Markov:

$$\Lambda_0 = \begin{matrix} & \begin{matrix} 000 & 001 & 010 & 011 & 100 & 101 & 110 & 111 \end{matrix} \\ \begin{matrix} 000 \\ 001 \\ 010 \\ 011 \\ 100 \\ 101 \\ 110 \\ 111 \end{matrix} & \begin{vmatrix} 0 & d_0 & n_0 & 0 & m_0 & 0 & 0 & 0 \\ d_1 & 0 & 0 & n_0 & 0 & m_0 & 0 & 0 \\ n_1 & 0 & 0 & d_0 & 0 & 0 & m_0 & 0 \\ 0 & n_1 & d_1 & 0 & 0 & 0 & 0 & m_0 \\ m_1 & 0 & 0 & 0 & 0 & d_0 & n_0 & 0 \\ 0 & m_1 & 0 & 0 & d_1 & 0 & 0 & n_0 \\ 0 & 0 & m_1 & 0 & n_1 & 0 & 0 & d_0 \\ 0 & 0 & 0 & m_1 & 0 & n_1 & d_1 & 0 \end{vmatrix} \end{matrix} \quad (2)$$

Și corespunzător să determinăm parametrii timpului de aflare în stările rețelei:

$$\begin{aligned} \Lambda_{000} &= m_0 + n_0 + d_0; \quad \Lambda_{100} = m_1 + n_0 + d_0; \\ \Lambda_{001} &= m_0 + n_0 + d_1; \quad \Lambda_{101} = m_1 + n_0 + d_1; \\ \Lambda_{010} &= m_0 + n_1 + d_0; \quad \Lambda_{110} = m_1 + n_1 + d_0; \\ \Lambda_{011} &= m_0 + n_1 + d_1; \quad \Lambda_{111} = m_1 + n_1 + d_1. \end{aligned} \quad (3)$$

Astfel, matricea probabilităților de tranziție a rețelei cercetate se determină în modul următor:

$$P = \begin{matrix} & \begin{matrix} 000 & 001 & 010 & 011 & 100 & 101 & 110 & 111 \end{matrix} \\ \begin{matrix} 000 \\ 001 \\ 010 \\ 011 \\ 100 \\ 101 \\ 110 \\ 111 \end{matrix} & \begin{bmatrix} 0 & \frac{d_0}{\Lambda_{000}} & \frac{n_0}{\Lambda_{000}} & 0 & \frac{m_0}{\Lambda_{000}} & 0 & 0 & 0 \\ \frac{d_1}{\Lambda_{001}} & 0 & 0 & \frac{n_0}{\Lambda_{001}} & 0 & \frac{m_0}{\Lambda_{001}} & 0 & 0 \\ \frac{n_1}{\Lambda_{010}} & 0 & 0 & \frac{d_0}{\Lambda_{001}} & 0 & 0 & \frac{m_0}{\Lambda_{010}} & 0 \\ 0 & \frac{n_1}{\Lambda_{011}} & \frac{d_1}{\Lambda_{011}} & 0 & 0 & 0 & 0 & \frac{m_0}{\Lambda_{011}} \\ \frac{m_1}{\Lambda_{100}} & 0 & 0 & 0 & 0 & \frac{d_0}{\Lambda_{100}} & \frac{n_0}{\Lambda_{100}} & 0 \\ 0 & \frac{m_1}{\Lambda_{101}} & 0 & 0 & \frac{d_1}{\Lambda_{101}} & 0 & 0 & \frac{n_0}{\Lambda_{101}} \\ 0 & 0 & \frac{m_1}{\Lambda_{110}} & 0 & \frac{n_1}{\Lambda_{110}} & 0 & 0 & \frac{d_0}{\Lambda_{110}} \\ 0 & 0 & 0 & \frac{m_1}{\Lambda_{111}} & 0 & \frac{n_1}{\Lambda_{111}} & \frac{d_1}{\Lambda_{111}} & 0 \end{bmatrix} \end{matrix} \quad (4)$$

Pentru a determina distribuția ρ_{ijk} procesului Markov este necesar să soluționăm sistem de ecuații $\vec{\rho}(P - I) = 0$, completându-l cu ecuația de normalizare. Cunoșcând probabilitățile de aflare a rețelei în fiecare stare, determinând parametrii fluxurilor de deranjamente C_0 și de recuperare C_1 a rețelei MPLS studiate:

$$c_0 = \frac{\rho_{001} \frac{n_0}{\Lambda_{001}} + \rho_{010} \frac{d_0 + m_0}{\Lambda_{010}} + \rho_{100} \frac{n_0}{\Lambda_{100}} + \rho_{101} \frac{n_0}{\Lambda_{101}}}{\rho_{000} \frac{1}{\Lambda_{000}} + \rho_{001} \frac{1}{\Lambda_{001}} + \rho_{010} \frac{1}{\Lambda_{010}} + \rho_{100} \frac{1}{\Lambda_{100}} + \rho_{101} \frac{1}{\Lambda_{101}}}; \quad (5)$$

$$c_1 = \frac{\rho_{011} \frac{n_1 + d_1}{\Lambda_{011}} + \rho_{110} \frac{m_1 + n_1}{\Lambda_{110}} + \rho_{111} \frac{n_1}{\Lambda_{111}}}{\rho_{011} \frac{1}{\Lambda_{011}} + \rho_{110} \frac{1}{\Lambda_{110}} + \rho_{111} \frac{1}{\Lambda_{111}}}. \quad (6)$$

Caracteristicile obținute ne permit să trecem la determinarea indicilor de bază a fiabilității hardware a rețelei MPLS studiate:

- parametrul fluxul deranjamentelor

$$\Lambda = c_0; \quad (7)$$

- probabilitatea funcționării rețelei fără deranjamente în decursul timpului t

$$P_{f.d.}(t) = \exp(-c_0 t); \quad (8)$$

- Sistemul MTBF(Mean Time Between Failures)

$$T_{MTBF} = 1/c_0; \quad (9)$$

- Coeficientul de disponibilitate

$$K_d = c_1 / (c_0 + c_1); \quad (10)$$

- Coeficientul operativ de disponibilitate în decursul timpului t

$$K_{od}(t) = [c_1 / (c_0 + c_1)] \exp(-c_0 t). \quad (11)$$

Concluzii

Prin utilizarea metodei grupării de fază a sistemelor (rețelelor) Semi-Markov și prin determinarea valorilor probabilităților de tranziție între stările rețelei și la fel valorile timpului mediu de aflare a rețelei în fiecare stare, se poate de obținut rezultate destul de fiabile despre funcționarea rețelei de comunicații MPLS reale de orice complexitate.

ANALIZA FIABILITĂȚII DE FUNCȚIONARE A REȚELELOR DE COMUNICAȚII

CHIHAI Andrei, NISTIRIUC Ana, ȚURCANU Dinu, NISTIRIUC Pavel P., RUSSU Gabriel, POPOVICI-SHARMA Natalia, NISTIRIUC Pavel V., ALEXEI Anatol,
Universitatea Tehnică a Moldovei

Abstract: Based on a framework of semi-Markov processes and a method of phase consolidation the model of failure – free service network (MSN) was designed.

Introducere

O problemă importantă pentru rețelele de comunicații moderne(RCM) reprezintă estimarea cantitativă pentru astfel de caracteristici după cum sunt fiabilitatea și bună pentru reparație[1]¹ în baza aparatului proceselor semi-Markov, care nu conțin limitări privind legea de distribuție al mărimilor aleatoare[2]². Concomitent, o particularitate importantă în soluționarea descrierii funcționării RCM cu un număr mare de stări posibile este utilizarea metodei grupării de fază a sistemului Markov[3]³, la care pot fi referite și RCM. În prezenta lucrare se propune de a analiza mai detaliat o serie de evaluări cantitative pentru RCM.

Partea de bază

Una din caracteristicile de bază a RCM este timpul de funcționare T^i pînă la deranjamentul parțial al nivelului i . În modelul semi-Markov pentru RCM în spațiul de fază al stărilor E pentru procesul semi-Markov, care modelează funcționarea RCM, se separă submulțimea E^i al stărilor parțial inoperabile, trecerea în care înseamnă reducerea eficienței RCM pînă la nivelul i . Atunci timpul de funcționare T^i al RCM pînă la deranjamentul parțial al nivelului i se determină de timpul de aflare al procesului semi-Markov în submulțimea stărilor cu capacitatea de funcționare E^{i-1} pînă la prima nimerire în setul E^i . Timpul nominalizat se determină prin expresia:

$$T^i = \sum_{j \in E^{i-1}} \rho_j m_j; \quad E^{i-1} = \bigcup_{k=0}^{i-1} E_k; \quad m_j = M\theta_j; \quad (1)$$

unde ρ_j este distribuția staționară a procesului semi-Markov; m_j – așteptarea matematică; θ_j – timpul de aflare în stările individuale.

O alta caracteristică pentru RCM este coeficientul staționar de disponibilitate pentru nivelul i de reducere a eficienței C_d^i , care caracterizează probabilitatea că orice moment de timp nivelul de reducere a eficienței este mai mic decât pentru nivelul j :

$$C_d^i = \left(\sum_{j \in E^{i-1}} \rho_j m_j / \sum_{j \in E} \rho_j m_j \right). \quad (2)$$

Încă una din caracteristicile ale RCM este probabilitatea trecerii rețelei Q^i în starea deranjamentului parțial i :

$$Q^i = \left(\sum_{j \in E^{i-1}} \rho_j P(j, E^i) \right) \quad (3)$$

Unde $P(j, E^i)$ este probabilitatea trecerii RCM din starea j în setul de stări, E^i al deranjamentelor parțiale pentru nivelul i .

În unele cazuri se utilizează astfel de parametri după cum sunt MTBF (Mean Time Between Failures) M^i și intensitatea deranjamentelor Λ^i :

$$M^i = \frac{1}{\Lambda^i} = \frac{T^i}{Q^i} = \left[\sum_{j \in E^{i-1}} \rho_j m_j / \sum_{j \in E^{i-1}} \rho_j P(j, E^i) \right] \quad (4)$$

Atunci probabilitatea funcționării RCM $P^i(t)$ în decursul timpului t pînă la nivelul i de reducere a eficienței, se determină conform relației:

$$P^i(t) = \exp(-\Lambda^i t). \quad (5)$$

¹ Timbal V.A. Informacionni obmen v seteah peredaci dannih. Markovskii podhod.-Moscova: Vuzovskaia Kniga, 2014-144p.

² Coroliuk V.S., Turbin A.F. Polu-Markovskie processy i ih prilozhenia. -Kiev:Noukova dumka,1976.-181p.

³ Coroliuk V.S., Turbin A.F. Fazovoe ukрупnenie slojnih sistem. -Kiev:Visa shkola,1978.-112p.

Coeficientul operativ de disponibilitate al RCM cu nivelul i de reducere a eficienței C_{od}^i , care determină probabilitatea, că RCM cu nivelul de reducere al eficienței mai mic decât i v-a funcționa în decursul timpului t și totodată nivelul RCM de reducere a eficienței nu se v-a majora, se determină prin intermediul relației:

$$C_{od}^i = C_d^i P^i(t) \quad (6)$$

Luând în considerare cerințele stricte înaintate către fiabilitatea RCM, nivelul i de reducere a eficienței, de regulă se consideră ca deranjament al RCM în întregime.

În acesta caz se consideră, ca RCM poate să se afle în doua stări posibile: în stare bună de funcționare $E_{fun} = E_0$ și în stare inoperabilă $E_{inoper} = \bigcup_{i=1}^N E_i$, unde E_i este setul de stări, care corespund nivelului i de reducere a eficienței.

O particularitate caracteristică RCM este posibilitatea apariției deranjamentelor cu caracter de pană [4]⁴, care pot fi determinate prin intermediul caracteristicii care prezintă intensitatea penelor și la fel durata lor.

În aceste cazuri deranjamentele cu caracter de pană sunt determinate de următorii indicii: durata de funcționare pînă la refuz cu caracter de pană, timpul de funcționare fără pene a RCM. Deranjamentele cu caracter de pană la fel pot fi luate în considerare împreună cu deranjamentele echipamentului conform indicilor prin intermediul expresiilor(1-6) la aplicarea procedurii corespunzătoare a grupării de fază RCM [3].

Procedurile grupării de fază a RCM permite să obținem o precizie acceptabilă pentru RCM cu o fiabilitate sporită, care se caracterizează cu ajutorul parametrului de nesiguranță χ , ce tinde către zero:

$$\chi = \frac{\max_{i \in E_{inoper}} P_{ik}}{\min_{i \in E_{fun}} P_{ij}}, \quad (7)$$

unde E_{fun} și E_{inoper} sunt seturile de stări corespunzătoare bune de funcționare și inoperabile ale RCM, adică în cazul dat probabilitatea maximă a deranjamentului RCM în orice stare de funcționare trebuie să fie cu mult mai mică decât probabilitatea minimă a trecerii dintr-o stare de funcționare în alta. Metoda grupării de fază a RCM presupune în caz de necesitate posibilitatea de utilizare a ierarhiilor de grupare.

Încheiere

O proprietate importantă a grupării de fază este faptul că funcționarea RCM grupate se descrie prin intermediul lanțului Markov cu timpul continuu, pe cînd funcționarea sistemului inițial se descrie cu ajutorul proceselor semi-Markov. Procesele Markov în calitate de modele al RCM ce se studiază apar în rezultatul descompunerii spațiului de fază în clase și unirea stărilor care aparțin uneia și aceeași clasă. Astfel, algoritmele grupării de fază evidențiază o legitate naturală în funcționarea RCM. RCM un timp destul de îndelungat se afla în fiecare din clase, iar trecerile între clase sunt puțin probabile în comparație cu probabilitățile trecerilor în interiorul fiecărei clase. Prin aceasta se explica proprietatea proceselor Markov a RCM grupate în care dispare dependența trecerilor între clase.

În dependență de evoluția RCM inițiale în interiorul claselor, timpul de aflare în fiecare din clase se acumulează sub formă de sumă a unui număr mare de variabile aleatoare, care reprezintă timpul de aflare în stările individuale.

Aceasta și permite să considerăm că timpul este distribuit conform legii exponențiale. Pe lîngă faptul că valorile probabilităților trecerilor între stările RCM reale în decursul unui pas și la fel valorile timpului mediu de aflare în stările RCM, reprezintă informația cantitativă minimă, conform căreia se poate de obținut rezultate și concluzii obiective cu o certitudine destul de înaltă despre fiabilitatea RCM.

⁴ Alekseev E.B., Gordienko V.N., Cruhmalev V.V., Mocenov A.D., Tveretchii M.S. Proiectirovanie i tehnichechaia explotatia tifrovih telekommunikationnih sistem. -Moskova: Goreaceaia linia –Telecom,2008.-416p

ANALIZA MODELULUI GHID DE UNDA PENTRU COMUNICATIILE RADIO IN CONDITIILE LOCALITATILOR URBANE

RUSSU Gabriel, NISTIRIUC Ana, ȚURCANU Dinu, NISTIRIUC Pavel P.,
CHIHAI Andrei, NISTIRIUC Ion, POPOVICI-SHARMA Natalia,
Universitatea Tehnică a Moldovei

Abstract: Based on the model waveguide is analyzed the peculiarities of radio wave propagation in urban areas with high density of buildings.

PRELIMINARII

Majoritatea rețelelor de comunicații radio funcționează, atât în interiorul clădirilor, cât și în localitățile urbane cu densitate sporită a clădirilor. Progresul în dezvoltarea comunicațiilor radio cu implementarea tehnologiilor de generația a patra și generația a cincea [1,2] conduce la extinderea rețelelor de comunicații mobile care funcționează în condițiile localităților urbane.

Propagarea undelor radio în interiorul clădirilor și în localitățile urbane cu densitate sporită a clădirilor este însoțită de o serie de particularități după cum sunt: limitarea traseelor radio de diferite obstacole și formarea căilor multiple de propagare a semnalelor datorită reflexiilor multiple.

Modelele canalelor de comunicații radio propuse anterior pentru localitățile urbane sunt “nastabile” la volumul de date inițiale și nu iau în considerare particularitățile nominalizate mai sus și ca urmare nu posedă o precizie satisfăcătoare a calculelor.

În prezenta lucrare este elaborat un nou model matematic de propagare a undelor radio în interiorul clădirilor și în cadrul orașelor, numit modelul ghid de unda (MGU), MGU permite să luăm în considerare particularitățile de propagare a undelor radio în condițiile localităților urbane și să sporim precizia calculelor.

PARTEA DE BAZA

În localitățile urbane cel mai frecvent sunt utilizate rețelele de comunicații radio și prin urmare este foarte important de a elabora un model de propagare a semnalelor radio în condițiile localităților urbane cât mai eficient. Pentru canalele de comunicații radio în condițiile de oraș sunt utilizate mai multe tipuri de modele statice [3,4], empirice [5-7] și de raze [8-10]. Se poate de menționat, că modele de raze sunt cele mai precise, însă ele sunt limitate în numărul de raze, egal aproximativ cu 10 raze, care evident sunt insuficiente. De exemplu pentru lățimea străzii $W_{str} = 30\text{m}$ și distanța de la emițător până la receptor $R = 500\text{ m}$ în intervalul de timp t comparabil cu durata unui simbol în standardul GSM, pe lângă raza de baza și raza reflectată de la stratul de acoperire a străzii, la receptor sosesc aproximativ $n = 2 \left[\sqrt{ct(ct + 2R)} \right] / W_{str} \approx 100$ raze cu diferite valori de întârziere în timp (unde $c = 3 \cdot 10^8 \text{ m/s}$ este viteza luminii în spațiul liber). Astfel, eroarea calculelor în modelele cu aproximativ 10% din razele ce se recepționează va fi inadmisibil de mare.

În continuare se propune de a utiliza MGU pentru analiza propagării undelor radio în condițiile localităților urbane. Conform MGU străzile orașului sunt analizate ca niște ghiduri de undă în care puterea semnalului emițătoarelor radio de propagă de-a lungul axei ghidului în ambele direcții, parțial fiind absorbită de pereții clădirilor ce înconjoară strada, de straturile de acoperire a străzilor și parțial se propaga de la suprafața străzii în sus și în străzile laterale și paralele.

Factorii de baza, care determină propagarea semnalelor radio într-o astfel de structură sunt:

- lățimea străzii W_{str} ;
- înălțimea clădirilor h_{cl} ce înconjoară strada;
- locul amplasării și caracteristicile antenei stației de emisie;
- distanțele dintre intersecții și unghiul sub care ele se intersectează.

Analizăm problema despre transmisiunea semnalelor radio între emițătorul și receptorul amplasate arbitrar în cadrul orașului. Pentru soluționarea problemei formulate se propune de a diviza orașul într-un număr finit de blocuri, în așa mod, ca fiecare bloc să reprezinte o structură ordonată de-a lungul unei axe și neomogenă de-a lungul celorlalte două axe ale sistemului de coordonate bidimensionale. Astfel de blocuri pe care le vom numi elementare, în dependență de planificarea

interioara a orașului , pot servi pereții clădirilor, străzilor separate și la fel grupe constituite din câteva străzi, ce formează cartiere.

Pentru calculul câmpului electromagnetic în interiorul structurilor complicate ce se analizează, se propune de a utiliza metoda zonelor parțiale [11-14]. În corespundere cu metoda zonelor parțiale câmpul electromagnetic în blocul elementar m poate fi descris prin intermediul funcțiilor proprii ale acestui bloc $\{\vec{E}_{mi}, \vec{H}_{mi}\}$ [15-18] :

$$\begin{cases} \vec{E}_m = \sum_i A_{mi} \vec{E}_{mi}, \\ \vec{H}_m = \sum_i A_{mi} \vec{H}_{mi}. \end{cases} \quad (1)$$

În presupunerea îndeplinirii condiției egalității componentelor tangențiale a câmpului electromagnetic la frontiera dintre blocurile vecine m și n , obținem:

$$\begin{cases} \vec{E}_m = \sum_i A_{mi} \vec{E}_{mi}, \\ \vec{H}_m = \sum_i A_{mi} \vec{H}_{mi}. \end{cases} \quad (2)$$

În rezultat obținem un sistem de ecuații care ne permite să determinăm coeficienții A_{mi} .

Pentru utilizarea cu succes a metodei propuse de calcul a caracteristicilor semnalelor radio ce se propagă în interiorul străzii din cadrul cartierului orașului, este necesar de a studia caracteristicile structurilor dielectrice cu conținut neomogen, care în caz general pot fi reprezentate ca în fig.1.

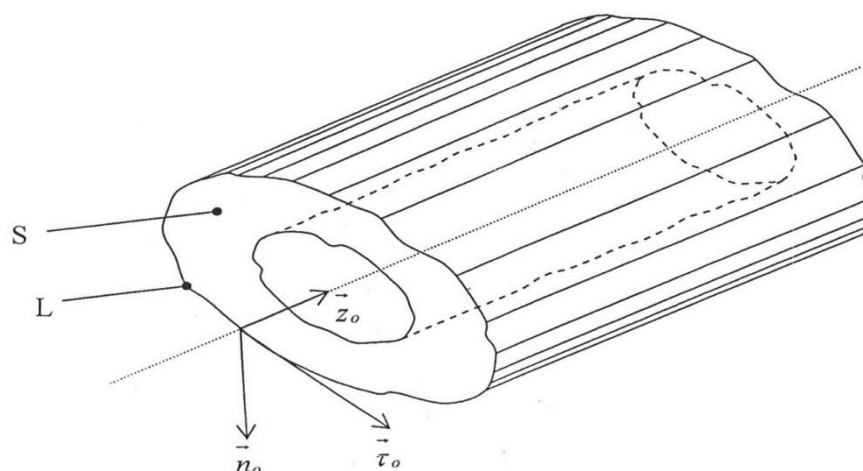

Fig.1.Canalul de comunicații-ghid de unda cu conținut neomogen

În continuare se analizează problema despre excitarea UEM în blocul elementar după cum este paralelipipedul $X_1 \cdot X_2 \cdot X_3$ ce conține un mediu nemagnetic cu valoarea cunoscută a parametrului $\beta = \sigma / \omega \varepsilon = tg \delta$ (unde σ este conductibilitatea, ω -frecvența ciclică, ε - permitivitatea dielectrică relativă și δ –unghiul pierderilor dielectrice) și înconjurat de pereți cu grosimea infinită, cu adâncimea de pătrundere a câmpului $\Delta m = 1, 2, 3, \dots 6$ (fig.2)

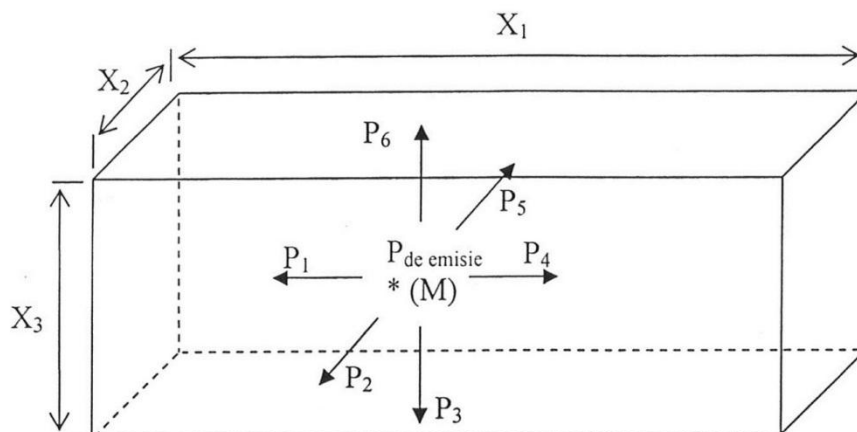

Fig.2. Blocul elementar în cadrul cartierului orașului

Câmpul excitat în structura analizată o vom reprezenta sub formă de superpoziție a câmpurilor create de oscilațiile proprii a undelor (modelor) care le vom considera modele rezonatorului dreptunghiular cu conținut omogen și cu pierderi, frecvențele cărora sunt egale:

$$f_v = f_v [1 + i(2Q_v)^{-1}] \quad (3)$$

$$\text{unde } f_v^0 = (c/2\pi) \left[(n\pi/X_1)^2 + (l\pi/X_2)^2 + (j\pi/X_3)^2 \right]^{1/2} \text{ este frecvența proprie a modelului } v$$

pentru structura în lipsa pierderilor, c - viteza luminii, Q_v - factorul de calitate a modelului, iar indicii (n, l, j) determina tipul și corespunzător indicile ce i se atribuie modelului.

În fine sunt calculate componentele pierderilor de energie la propagarea semnalului radio de-a lungul străzii cu lățimea W_{str} înconjurată de clădiri cu înălțimea h_{cl} în limitele unui cartier și la intersecția ei cu strada cu lățimea W_l în direcțiile directă L_{II} sau perpendiculară $L_{\perp}$:

$$\begin{aligned} L_{car} &= \frac{d_{car}}{\lambda_0} C' + 2 \left(1 + \frac{d_{car}}{W_{str}} + \frac{d_{car}}{h_{cl}} \right), \\ L_{II} &= \frac{W_{\perp}}{\lambda_0} C' + 2 \left(1 + \frac{W_{\perp}}{W_{str}} + \frac{W_{\perp}}{h_{cl}} \right), \\ L_{\perp} &= \frac{W_{str}}{\lambda_0} C' + 2 \left(1 + \frac{W_{str}}{W_{\perp}} + \frac{W_{str}}{h_{cl}} \right), \end{aligned} \quad (4)$$

unde d_{car} este lățimea cartierului, iar $C' \cong 2,36\beta$.

Rezultatele calculelor pierderilor de propagare semnalului radio descris prin intermediul modelului ghid de unda în condițiile orașului la frecvența 900 MHz obținute cu ajutorul relațiilor (4) pentru un sector a orașului cu structura reprezentată în fig.3 sunt reflectate prin intermediul dependențelor din fig.4.

Mărimea β care caracterizează gradul de absorbție a energiei de obiectele din cadrul străzii (copacii, automobilele, terasele, oamenii, etc.) în calcule a fost luată egală cu 0,04 ($C' \cong 0,1$).

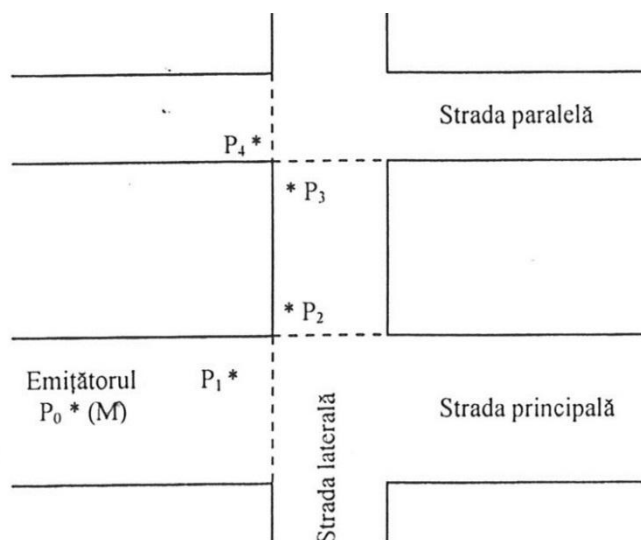

Fig.3. Planul unui sector al orașului

(Punctul M este punctul de amplasare a emițătorului. P_0 – puterea emițătorului; P_1 – puterea recepționată de receptorul amplasat la sfârșitul primului cartier de pe strada principală; P_2 – puterea recepționată de receptorul amplasat la începutul cartierului de pe strada laterală; P_3 – puterea recepționată de receptorul amplasat la sfârșitul cartierului de pe strada laterală; P_4 – puterea recepționată de receptorul amplasat la intersecția străzii laterale cu cea paralela străzii principale).

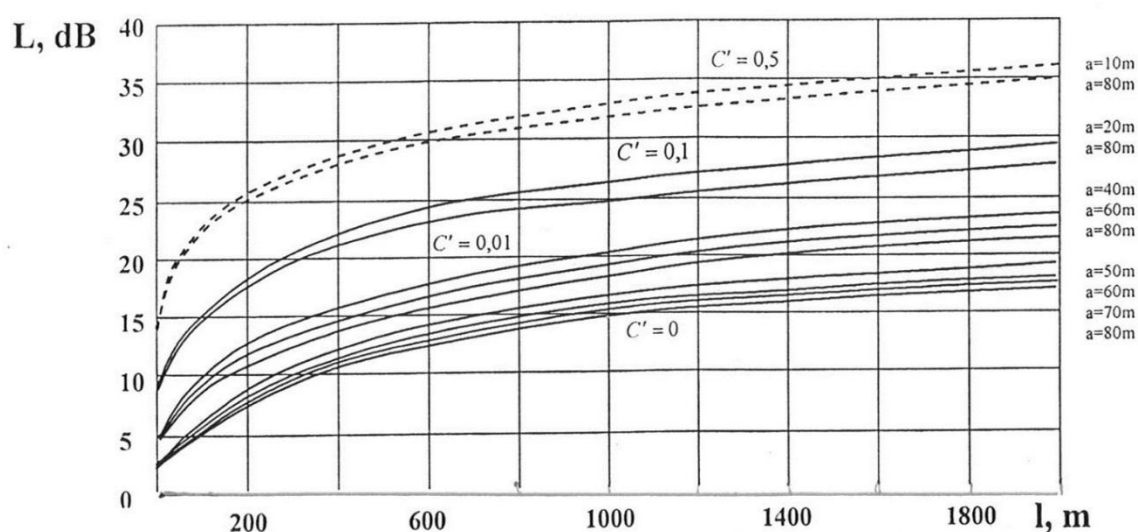

Fig.4. Rezultatele calculului pierderilor la propagarea semnalului radio descrise prin intermediul modelului ghid de undă în condițiile de oraș, la frecvența 900 MHz.

III CONCLUZII

Analizând rezultatele reprezentate în fig.4 observăm, că ele se acordă bine cu datele experimentale și de calcul obținute cu ajutorul altor modele. De exemplu, conform [4], pe străzile orașului ce se află de la emițător la o distanță destul de mare (ce alcătuiește 300m, pentru ca aportul de bază la propagarea semnalului să aparțină MGU), pierderile la propagarea semnalului alcătuiesc aproximativ 0,067 dB/m (67 dB/km), indiferent de tipul străzii principale, paralela cu laterală și de dimensiunile ei geometrice, corespunde cu datele din fig.4 când $C'=0,1$. La fel conform [4] observăm, că deosebirea în nivelul semnalului recepționat pe strada principală și pe străzile paralele în apropierea primei intersecții de la emițător, alcătuiește aproximativ 25 dB. Rezultatul obținut poate fi explicat cu ajutorul dependenței din fig.4 ce corespunde valorii $C'=0,1$ și anume: pierderile

alcătuiesc 10 dB la intersecțiile străzilor cu lățimea aproximativ de 40m și alcătuiesc 15 dB pentru strada laterală cu lungimea de 80.....100m. Exemplu analizat ne demonstrează, că MGU bine se acordă cu rezultatele măsurărilor experimentale și totodată ne mărturisește despre eficiența de utilizare a MGU pentru calculul caracteristicilor de propagare a semnalelor radio în localitățile urbane cu densitate sporită a clădirilor.

Bibliografie:

1. Романюк В. Основы радиосвязи.-Москва: Юрайт, 2015.
2. Жуков И.Ю., Михайлов Д.М., Стариковский А.В. Технология модельной связи: услуги и сервисы- Москва: Инфа-м, 2014.
3. Damos E. Digital Mobile Radio: COST 231 View on the Evolution towards 3rd Generation System. Bruxelles: Final Report COST 231 Project, published by the European Commission, 1998.
4. Gahleitner R. Radio Wave Propagation in and into Urban Buildings. Phd thesis, technical University of Vienna 1997.
5. Motley A.J. and Kennan J.M. Radio coverage in buildings. *Bele System Technical Journal (BTSJ)*, vol.8, 1990.
6. Wolfle G., Landstorfer F. Extensions to the Field Strength Prediction Technique based on Dominant Paths between Transmitter and Receiver in Indoor Wireless Communications. In 2nd European Personal and Communications Conference, Paris, 1997.
7. Wolfle G., Landstorfer M. Dominant Path for the Field Strength Prediction. In 48th IEEE International Conference on Vehicular Technology (VTC), Ottawa, 1998.
8. Huschka T. Ray Tracing Models for Indoor Environments and their Computational Complexity. In IEEE 5th International Symposium on Personal, Indoor and Mobile Radio Communications (PIMRC), Madrid, 1994.
9. Carciofi C., Cortina A. Fast Field Prediction Techniques for Indoor Communications Systems. In 2nd European Personal and Mobile Communications Conference (EPMCC), Bonn, 1997.
10. Degli-Esposti V., Carciofi C. Sensivity of Ray-Tracing Indoor Field of Scientific and Technical Research, COST 259 TD (97) 049, Lisbon, 1997.
11. Веселов Г.И. Раевский С.Б. Слоистые металло-диэлектрические волноводы.-Москва: Радио и Связи, 1988.
12. Ильинский А.С., Слупян Г. Я. Колебания и волны в электродинамических системах с патерями.- Москва: МГУ, 1983.
13. Кугушев А.М., Голубева Н.С., Митрохин В.Н. Основы радиоэлектроники. Электродинамика и распространение радиоволн. Москва: МГУ, 2001.
14. Вайнштейн Л.А. Электромагнитные волны.- Радио и Связь, 1988.
15. Веселов Г.И., Егоров Е.Н. Антенно-фидерные устройства и распространение радиоволн. – Москва: МИЭТ, 1977.
16. Самарский А.А., Тихонов А.Н. О представлении поля в волноводе в виде суммы полей и волн.// ЖТФ, Т.18, №7, 1948.
17. Краснушкин П.Е. Метод нормальных волн в применении к плоскостойким средам.// Докл. АН СССР, Т.56, №7, 1947.
18. Краснушкин П. Е., Моисеев Е.И. О возбуждении вынужденных колебаний в слоистом радиоволноводе.// Докл. АН СССР, Т. 264, №5, 1982.

TESTING THE MAIN TASKS OF FIRST MOLDAVIAN SATELLITE IN NEAR SPACE CONDITIONS WITH A HIGH ALTITUDE BALLON

CANDRAMAN Sergiu,

Centrul Tehnologii Spațiale, Universitatea Tehnică a Moldovei

Abstract: High-altitude balloons (HABs) are conventionally used to collect flight data, weather data, including pressure, inside and outside temperature, humidity, wind speeds and a lot of data needed by developers up to an altitude of at least 40 km. The scope of this project is to test the ground station systems developed at NCST, create and launch an electronic system for real-time tracking and data monitoring for a HAB. GPS data, inside and outside temperature, pressure, battery status and images captured during the flight are saved to an on-board SD card and sent via 10mWatt transmitter to NCST Ground Stations System. Also was installed an GPS tracker thus, users are able to track the position for balloon recovery. One onboard camera capture still images throughout the three hour flight.

Introduction

A HAB consists of two systems, as seen in Figure 1. The balloon provides the necessary lift using the buoyancy force of hydrogen or helium. The payload is tied below the balloon, and contains the electronics necessary for taking measurements and communicating with users on the ground.

Fig. 1 A high altitude balloon system

Our primary contribution to HABs is the development of the payload. The project goals are to provide real-time tracking, accurately calculate altitude, stabilize the payload the same way as satellites do in space, capture photos of the flight and transmit real-time video to ground station. This version of HAB payload needs to add stabilization of the payload and to send real-time video with a 5.8GHz transmitter. The Pi in the Sky module must be present as the main electronics part and its task is to send the telemetry in standard mode. The test electronics part must be added to send additional data on another channel. The MTX2 is an FM radio transmitter that features a TCXO (Temperature Compensated Crystal Oscillator) that means that the output frequency is very stable despite

temperature changes. This means that once you tune in to the transmission, you won't need to retune during flight even if the tracker gets very cold.

Fig. 2 PITS+ Board for model A+, B+, V2 B

Further, the choice of antenna requires significant design considerations regarding the tradeoff between omni-direction and unidirectional transmission.

The scope of the project mainly is to test the payload electronics and ground station system developed at National Center for Space Technologies at Technical University of Moldova.

Hardware and Software

The hardware and software requirements for the HAB were decomposed into six tasks: power supply board, communication, localization, sensors, stabilization and image collection. In this project are used as Raspberry as Atmega microcontrollers which communicates between them to perform all.

The power supply allows the PITS, Pi, 5,8GHz Transmitter and Stabilization system to be powered from a 3S lipo battery. For PITS and Pi the battery voltage is converted to 5V and then fed to the Pi which down-converts to 3.3V for the processor and PITS. The 5,8GHz transmitter and Stabilization System are powered through a current sensor to the 3S Lipo because there already are a converter which does the job.

In order to solve the problem with all electronics on board we've developed a software which is uploaded on the main navigation controller and it handles the attitude, sensors and telemetry data, communication, video transmitter and power distribution control.

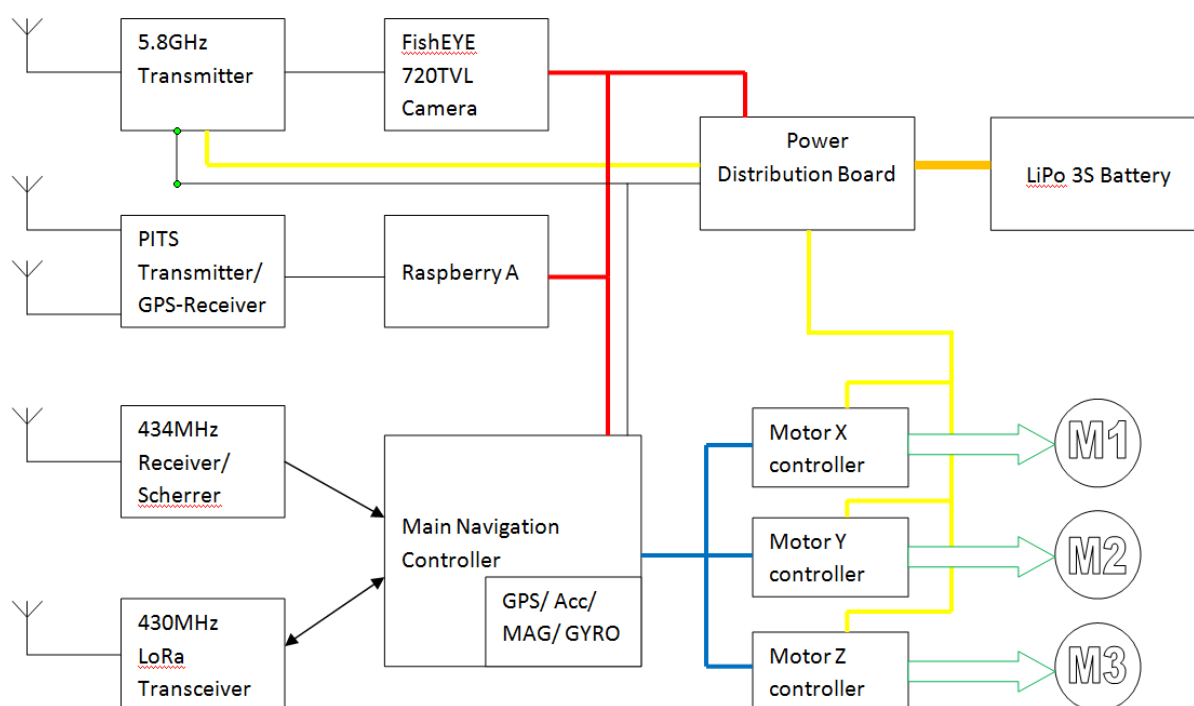

Fig. 3 Diagram of the HAB Payload

Communication

In order to solve the problem of communication with the HAB, we had to write a program to our ground station system that will track the balloon using the data from the on-board GPS. For first information to be received we've developed a mobile station installed on our car, that was the chase car used in our project. the name of the chase car is ER1OR or ER1SC.

The mobile station is equipped with a 3G modem and first data are sent to server so the ground station took these data and start to track the HAB.

The ground station was named and is still named ER1TUM, it is our official name that gave authorities.

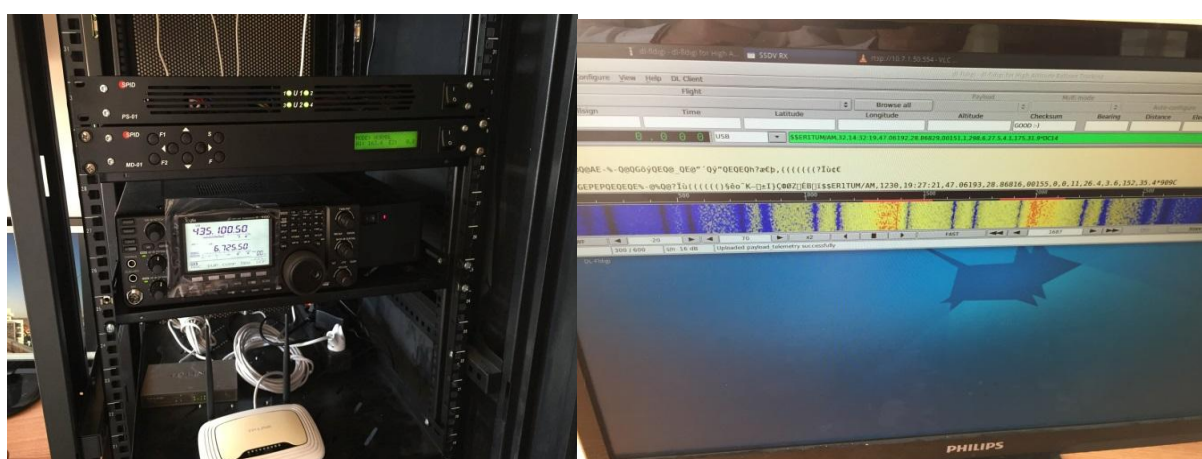

Fig. 4 The ground station and the software that decode information from HAB at NCST

Images are saved on the SD card, and at the same time transmitted to ground station, every image is compressed and the sent. When one image is sent, another image is being sent and the image is a image tooked at the moment when another transmission started.

Prediction

The prediction of the balloon flight in the atmosphere is very important for taking the balloon home after its flight, and is important for authorities to give a NOTAM and to get the permissions for this flight.

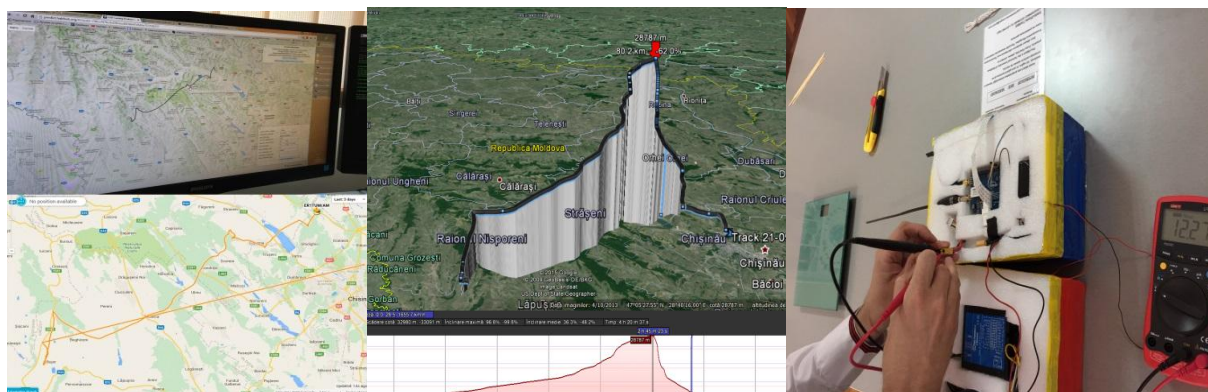

Fig. 5 Prediction and preflight tests

Balloon System

Our team use a 500g professional latex weather balloon capable of inflating to 5.8meters in diameter. When inflated to 2meters diameter at ground level, the balloon provides 1 kg of lift, and continues to expand before bursting at around 30km. Inflating required special care, including using latex gloves to prevent transfer of corrosive oils and a soft ground cloth to protect from ground debris. We tied off the balloon using nylon rope.

Conclusions

The launch of a HAB(High Altitude Balloon) only seems to be a simple step in order to take some pictures or flight data from stratosphere, indeed this is a hard work, our team was doing all this work during one year, and we are ready to launch.

Based on last HAB launch we already know about all steps to do with authorities in order to have another success.

Also the changes from the last HAB payload includes only adding new equipment to the payload, the old and tested equipment lasts there for backup the mission in case something goes wrong. I must admit that we have to take this risk and to prepare for everything.

References:

1. T. S. Tuli, N. G. Orr, and R. E. Zee, “Low Cost Ground Station Design for Nanosatellite Missions” in *Proc. of 24th AMSAT North American Space Symposium*, San Francisco, CA, USA, October 5–11, 2006.
2. M. Kasal, “Experimental Satellite Laboratory BUT Education and Research,” in *Proc. of 17th International Conference on Microwaves, Radar and Wireless Communications (MIKON 2008)*, pp. 367–374, Warsaw, Poland, May 19–21, 2008.
3. B. Klofas, “A Survey of CubeSat Communication Systems,” in *5th CubeSat Developers Conference*, Cal Poly, San Luis Obispo, CA, USA, April 9–11, 2008.
4. J. W. Cutler and C. A. Kitts, “Mercury: A Satellite Ground Station Control System,” in *Proceedings of the IEEE Aerospace Conference 1999*, pp. 51–58, Snowmass at Aspen, Colorado, USA, March 6–13, 1999.
5. Y. Peng, *Ground Station Design for UWE-1 (University of Wüzburg’s Experimental-Satellite 1)* Master’s thesis, Luleå University of Technology, Department of Space Science, Luleå/Kiruna, Sweden, 2007.
6. Official web site of the HAB : <http://www.pi-in-the-sky.com/>

ELABORAREA SISTEMELOR INTELIGENTE DE SECURIZARE, ALARMĂ ȘI CONTROL

**DOROGAN Valerian, SECRIERU Vitalie, VIERU Tatiana,
MUNTEANU Eugeniu, VIERU Stanislav, DOROGAN Andrei,**
Universitatea Tehnică a Moldovei Laboratorul Micro-Optoelectronică

Abstract: The intelligent monitoring, alarm and control system is designed as a self-contained unit with power supply from the battery. The electronic block collects alarm signals from various sensors such as humidity sensors, gas sensors, fire sensors; break sensors and performs signal transmission Alarm: audible alarm; telephone alarm system; alarm by radio; alarm via GSM.

The major advantage of these systems lies in the ultra low power consumption, remote monitoring security housing, the autonomous independent of the power grid, which can be disconnected that considerably increases the security level. They will ensure physical and psychological comfort of users, a modern housing.

- Complexul inteligent autonom pentru securizare, alarmă și control include un șir de sisteme:
- **Sistemul de conversie a tensiunii alternative** de la generatoare energiei regenerabile, care determină regimul de curent maxim, ce poate fi transmis sistemului de încărcare al acumulatorului, pentru a menține generatoarele într-un regim optim de lucru.

Sistemul de încărcare al acumulatorilor, care funcționează în 3 regimuri de bază:

- regim de repaos - nu este oferită energie de către nici una din sursele de energie renovabile;
- regim de încărcare - nu există consum în rețeaua de distribuție;
- regim paralel - încărcare și transmitere directă a energiei către inverter.

Schema-bloc a sistemului de încărcare cu tensiune constantă este prezentată în fig.1.

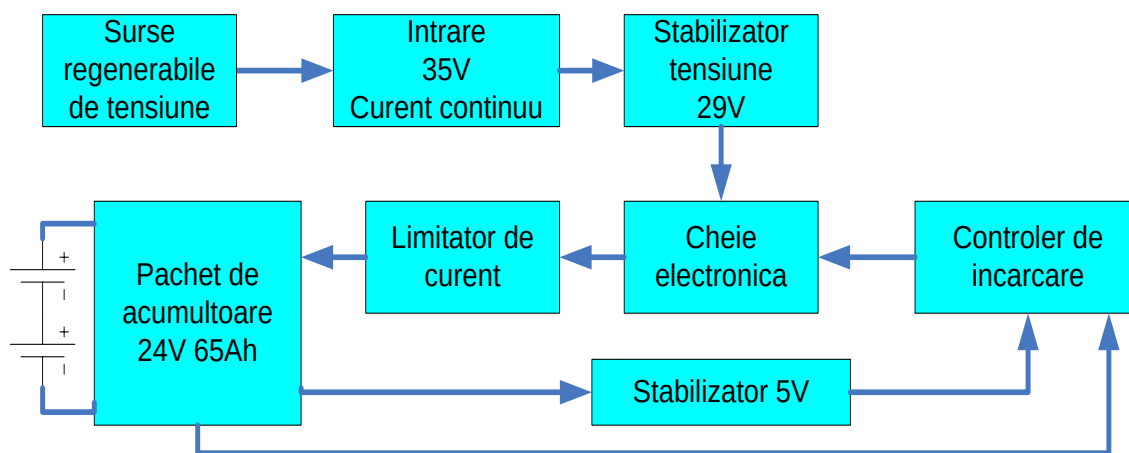

Fig. 1. Schema-bloc a sistemului de încărcare cu tensiune constantă

Pentru ridicarea fiabilității și duratei de exploatare a acumulatorilor propunem crearea unui sistem inteligent de încărcare a acumulatorilor, care ar determina un grafic bine stabilit de curenți de încărcare în dependență de tensiune. În așa mod, durata de exploatare a acumulatorilor poate fi ridicată cu circa 50%.

Invertorul de tensiune permite ridicarea tensiunii de la acumulatori până la 220V cu frecvența de 50Hz. Invertorul va fi dotat cu un sistem de protecție împotriva scurtcircuitării, pentru a proteja sistemul electronic de suprasolicitare.

Sistemul de comutare a sarcinii are funcția de distribuire a energiei acumulate conform solicitării, și, în caz de necesitate, comutează consumatorii în dependență de prioritate la rețeaua publică de alimentare. Consumatori finali sunt: sistemul de iluminare ultraeconom, tehnica de uz casnic (televizor, frigider, radio, etc.) și sistemul de securizare a locuinței contra accesului neautorizat, scurgerilor de gaze și apă, incendii.

Logica și căile de distribuție a sarcinii se observă ușor din figură 1 drept elemente cheie servind blocul de control a tensiunii de rețea și blocul de control a tensiunii regenerabile.

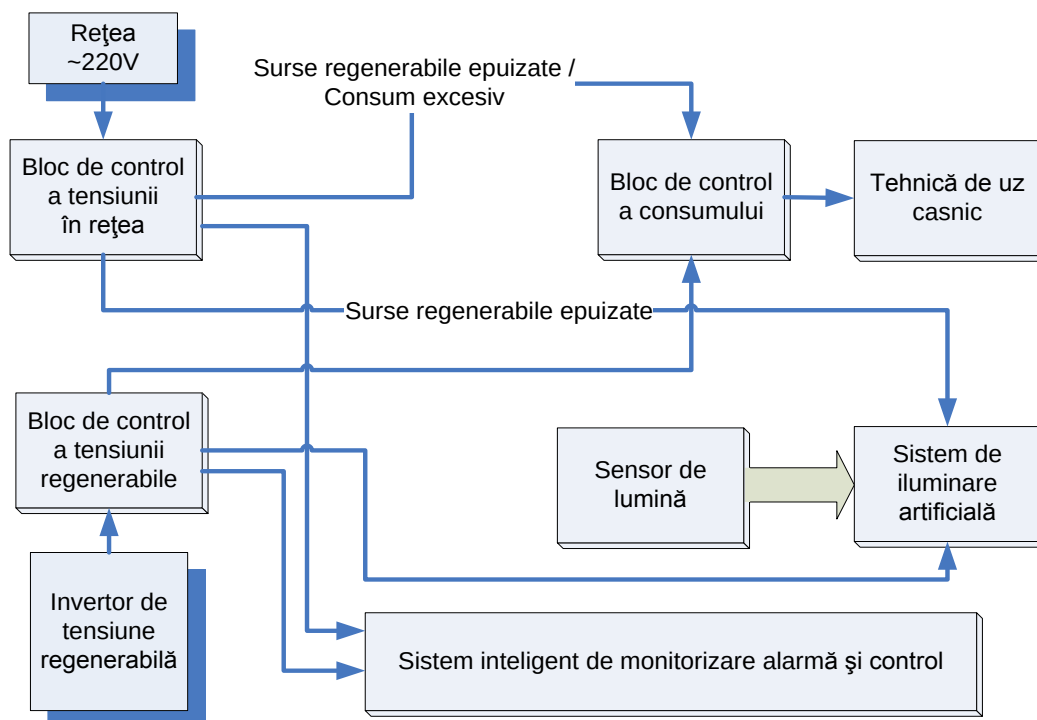

Fig. 1. Schema principală a sistemului de comutare a sarcinii

Dacă se obține suficientă energie de la sistemele regenerabile de energie atunci sarcina se alimentează maximal (în paralel se monitorizează starea acumulatorilor), dar acest fapt durează până când sarcina în acumulatori nu cade până la nivelul critic. În acest moment, accentul se va pune pe alimentarea de la tensiunea de rețea.

Sistemul inteligent de monitorizare, alarmă și control este construit ca un bloc autonom ce se alimentează de la acumulator. Blocul electronic efectuează colectarea semnalelor de alarmă de la diverși senzori precum ar fi senzori de umiditate, senzori de gaze, senzori anti-incendiu, senzori optici, senzori spargere, zgomot, mișcare și efectuează transmiterea semnalului de alarmă prin: sistem de alarmă sonor; sistem de alarmă prin telefon; sistem de alarmă prin undă radio; sistem de alarmă prin intermediul GSM. Sistemul periodic, sau la solicitare, vor informa stăpânul, serviciile respective (anti-incendiu, gaze, apă și canalizare) despre situația în locuințe, automat vor conecta/deconecta încălzirea, iluminarea, tehnica de uz casnic. Schema bloc a sistemului inteligent de monitorizare alarmă și control este prezentată în fig.2.

Sistemul este asamblat cu un ecran grafic pe care vor fi vizualizate regimurile de lucru cu parametrii corespunzători, monitorizarea regimului în funcțiune de timp real cu indicarea schimbărilor respective.

- Sistemul, ca opțiune, este cuplat prin intermediul unei interfețe (USB 2.0) la calculator, ce sporește considerabil funcționalitatea și universalitatea lui.

Avantajul major al acestui sistem constă în consumul ultra mic de energie, monitorizarea la distanță a securității locuințelor, funcționarea autonomă (independent de rețeaua electrică, care poate fi deconectată) ce sporește considerabil gradul de securitate. Ele vor asigura un confort fizic și psihologic utilizatorilor, un aspect modern al locuințelor.

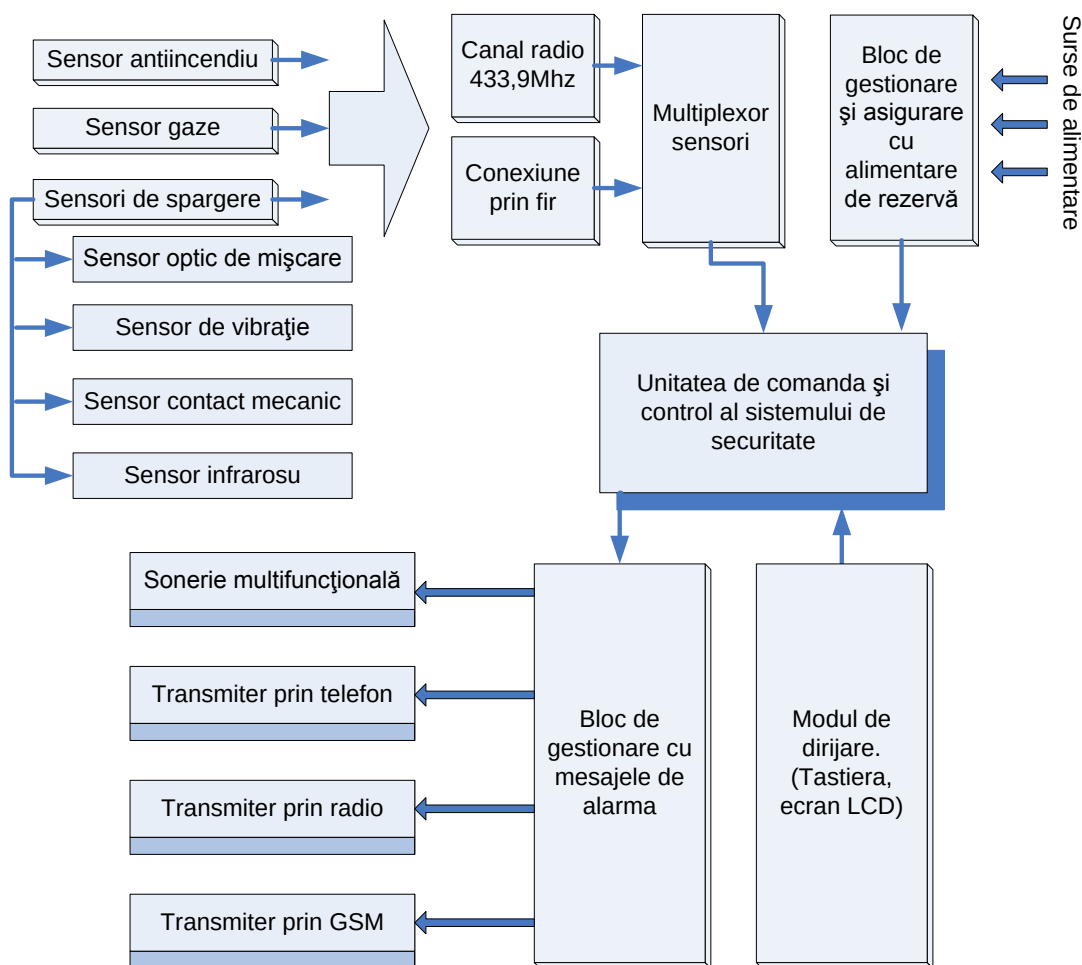

Fig. 2. Schema bloc a sistemului inteligent de monitorizare alarmă și control

Blocul dat a fost proiectat pentru o locuință tipică și servește drept nucleu de colectare a semnalelor de alarmă, prelucrarea lor și gestionarea informației prin mijloacele de informare incorporate (figura 2). Sistemul este proiectat pe baza unui microcontroler, care constituie unitatea de comandă și control și e dotat cu un modul de gestionare și asigurare cu alimentare.

Schema principală a blocului de comandă și control este elaborată pe baza microcontrolerul ATiny 2313, care procesează semnalele parvenite de la multiplexorul de senzori conectat la X6:1 și gestionează semnalul de alarmă spre soneria multifuncțională conectată la X5 sau spre canalele de informare conectate la XS1. Schema permite utilizarea soneriilor de diferită putere datorită cheii de comutare VT5. Microcontrolerul aparține clasei de microprocesoare de dimensiuni mici și preț redus cu posibilitate de programare multiplă ISP (in system programming) realizată prin conectorul X1. Pentru afișarea informației de control s-a utilizat un ecran LCD zecimal și tastiera 3x4. Schema tastierei este sub formă de matrice cu 3 coloane și 4 rânduri permițând conexiunea prin 4 fire. Tastiera este standard formată din cifrele 0-9 pentru introducerea codului de acces și 2 butoane de comandă „enter” și „clear”. Ecranul LCD poate afișa cifre și câteva simboluri care asigură indicarea completă a regimului de lucru.

Un spectru larg de senzori (senzori de spargere, senzori optice de mișcare, senzori contact mecanic, senzori infraroșu, senzori de gaze, senzori anti-incendiu, senzori de umiditate, senzori de temperatura) permite monitorizarea calitativă a securității obiectului. Totalitatea de senzori este sumată într-un modul de multiplexare. Comunicarea între senzori și blocul de multiplexare este realizată prin fire de conexiune și prin unde radio pentru senzorii mai puțin accesibili sau care se afla în locuri mai îndepărtate. Pentru realizarea conexiunii radio s-a proiectat două blocuri de transmitere-recepție bazate pe circuite hibride RTFQ1 și RRFQ1 pe frecvența de 433,9MHz Acest cuplu are un

consum mic și datorită frecvenței de 433,9 MHz atinge distanța de 300 m necesară pentru aplicația noastră.

Au fost utilizați o serie de senzori PIR (pasive infrared senzor) care detectează mișcarea corpurilor calde. Pentru încăperile cu un număr limitat de mijloace de pătrundere (uși, ferestre) sau utilizat pe larg senzori pe bază de contact mecanic, dar pentru încăperile cu geamuri mari a fost proiectat un senzor de vibrație care, fiind plasat pe geam reacționează la spargere sau tentativa de spargere.

Schema principală a senzorului de vibrație low-cost elaborată de noi este construită pe un amplificator operațional LM324 /18/ și are 2 praguri de reacție cu sensibilități reglabile diferite. Principiul de funcționare este foarte simplu: un magnet, fixat pe un arc elastic plasat lângă o bobină, la vibrație produce un curent mic în bobină care este mărit de un amplificator operațional și transformat într-un nivel logic.

Pentru asigurarea funcționării sistemului inteligent de monitorizare, alarmă și control în orice condiții, blocul dat a fost dotat cu un bloc de gestionare și asigurare cu alimentare de rezervă, care prevede comutarea de la alimentare:

- Rețea 220V, 50Hz;
- Alimentare de la surse regenerabile de energie;
- Alimentare de la acumulatorul propriu integrat.

Sistemul de iluminarea obiectelor aflate sub protecția sistemului de securitate este un obiectiv major al oricărui sistem de securitate și constă în iluminarea fațadelor clădirilor, curților, străzilor aferente a obiectelor aflate sub securitate. Derivatele unor astfel de sisteme de iluminare pot fi utilizate pentru iluminarea scărilor caselor locative din orașe etc.

Avantajul major al sistemului de iluminare propus, constă în consumul ultra mic de energie cu asigurarea parametrilor de iluminare necesari. Pentru aceasta fiecare emițător de lumină este alcătuit din diode semiconductoare superluminiscente, ce acoperă atât spectrul vizibil (pentru asigurarea vizibilității la fața locului), cât și spectrul infraroșu (pentru asigurarea vizibilității prin intermediul camerelor de supraveghere video ce funcționează în regim de noapte).

Avantajele diodelor semiconductoare super-luminiscente:

- Consum de energie redus, mai puțin de 10 % de la consumul becurilor incandescente;
- Timpul de lucru 10 000 – 100 000 ore;
- Fiabilitate la vibrații de șoc;
- Diversitate spectrală, directivitate a radiației;
- Dirijarea intensității radiației;
- Tensiune de lucru joasă;
- Securitate ecologică și anti-incendiară;

Utilizarea în calitate de emițătoare a diodelor electro-luminiscente și super-luminiscente permite de a crea sisteme de iluminare foarte economice

Concluzii asupra elaborării sistemului de securitate

În rezultatul cercetărilor efectuate au fost puse bazele teoretice și experimentale ce vizează confecționarea sistemului inteligent de monitorizare, alarmă și control. În acest scop a fost elaborat conceptul sistemului, determinați componenții și parametrii optimi ai sistemelor, elaborate bloc-schemele sistemului de comutare a sarcinii și sistemului inteligent de monitorizare, elaborat sistemul de încărcare al acumulatorilor, elaborate scheme electrice principale.

Au fost confecționate și testate elementele și blocurile funcționale ale sistemului inteligent și anume: blocul de comandă și control; blocul de alimentare și încărcare a acumulatorilor; blocul de comanda cu sistemul de alarma; senzorul de vibrație low-cost; modulul de transmitere prin canal radio 433,9MHz; modulul de recepție prin canal radio 433,9MHz.

ELABORAREA ȘI CONFECTIONAREA SISTEMELOR FIZIOTERAPEUTICE INTEGRATE

**DOROGAN Valerian, VIERU Stanislav, SECRIERU Vitalie,
VIERU Tatiana, MUNTEANU Eugeniu,**
Universitatea Tehnică a Moldovei Laboratorul Micro-Optoelectronică

Abstract: As a result of experimental developments in the field of modern technologies a new complex for physiotherapy was designed. Complex provides physiotherapy treatment using complex methods: trans-cutaneous nerve electrostimulation (TENS); millimeter wave therapy; laser radiation therapy in the infrared and visible ranges; ultraviolet radiation therapy, therapy with ionized air.

The therapeutic complex consists of an electronic unit based on a performance microcontroller, which ensures operating of all elements, setting operating modes, storing patient information and operating modes. The system is connected via USB / 12 / a netbook which is equipped with specialized software that allows routing the output terminals and control their functionality. Using the netbook allows graphic visualization of parameters selected for therapy.

În urma efectuării studiilor și elaborărilor experimentale complexe în domeniul tehnologiilor moderne s-a proiectat un nou sistem complex pentru fizioterapie, ce asigură tratament fizioterapeutic complex cu utilizarea metodelor: electrostimulare trans-cutanată a nervilor (TENS); terapie cu unde milimetrice; terapie cu radiație laser în domeniile vizibil și infraroșu; terapie cu radiație ultravioletă, terapie cu aer ionizat.

Sistemul complex terapeutic constă dintr-un bloc electronic în baza unui microcontroler de performanță, care asigură funcționarea tuturor elementelor, setarea regimurilor de lucru, stocarea informației despre pacienți și regimuri de lucru. Sistemul este conectat prin interfață USB la un netbook, care este înzestrat cu un soft specializat ce permite dirijarea terminalelor de ieșire și controlul funcționalității acestora. Utilizarea netbook-ului permite vizualizarea grafică a parametrilor selectați pentru terapie.

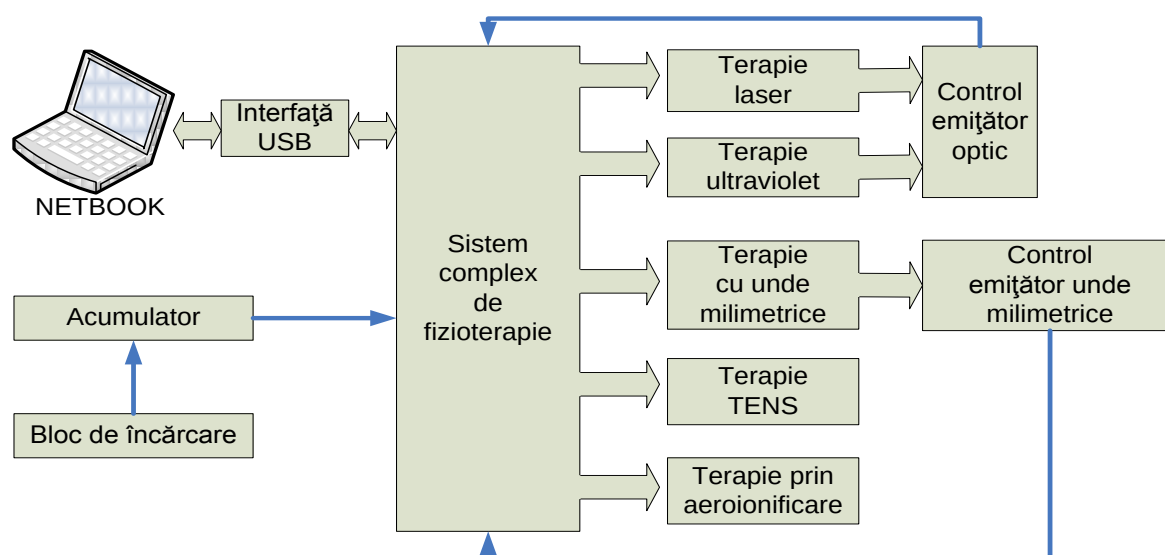

Fig. 1. Schema bloc a sistemului complex pentru fizioterapie

Alimentarea se efectuează de la rețea și de la un sistem autonom de alimentare, ce asigură mobilitatea sistemului și exclude bruiatul rețelei electrice. Sistemul dat permite utilizare a 5 terminale independente destinate pentru terapie laser în infraroșu, terapie ultravioletă, terapie cu unde milimetrice, terapie prin electrostimulare trans-cutanată a nervilor și terapie prin aeroionizare.

Modulul principal și modulele periferice din cadrul complexului pot fi modernizate. Tot mai utilizată în ultimul timp este ideea de a dota orice dispozitiv cu posibilitatea de înnoire a softului

integrat de firmă (firmware). Pentru aceasta dispozitivul are un port aparte pentru ”înnoire”, sau folosește unul din porturile de uz general, procedura de înnoire fiind una diferită de cea generală de comunicare a portului selectat. Însăși secvența de program care răspunde de *update*, este numită *bootloader*, și este rulată într-un mod special. Complexul fizioterapeutic este dotat cu un *bootloader*, astfel este posibilitatea de înnoire și modernizare a dispozitivului în proporție maximă. Înnoirea se face de la calculator prin interfața de comunicare cu dispozitivul (USB), cu ajutorul unui program special.

Executarea *bootloaderului* are loc imediat după pornirea complexului. Dacă în timp de 2 secunde are loc stabilirea legăturii dintre *bootloader* și calculator, atunci *bootloaderul* trece în regim de *update* al programului de bază. *Firmware-ul* se înnoiește pe secvențe, fiecare secvență fiind verificată cu ajutorul unei sume de control. După finisarea *update-ului* conținutul de program trece la secvența de executare a complexului. Dacă timp de 2 secunde nu a avut loc stabilirea legăturii dintre *bootloader* și calculator, atunci în continuare se va executa programul de bază.

Comunicarea PC cu complexul fizioterapeutic are loc prin intermediul magistralei USB a calculatorului. Magistrala USB reprezintă un sistem destul de complex de comunicare de viteză înaltă (până la 480 Mbps). S-a decis utilizarea unui circuit specializat pentru asigurarea comunicării dintre netbook și complex. Circuitul FT232RL este o alegere convenabilă, deoarece poate fi ușor adaptat pentru comunicarea dintre calculator și un microcontroler dotat cu USART.

Rețelele de alimentare ale netbook-ului și complexului fizioterapeutic pot fi diferite, este preferențială separarea lor galvanică, cu păstrarea parametrilor de comunicare. Pentru aceasta blocul de comunicare al complexului este dotat cu un sistem de optocuploare de viteză înaltă, ce sunt alimentate separat.

Deoarece complexul fizioterapeutic trebuie să existe în variantă mobilă; blocul de alimentare trebuie să funcționeze alimentându-se și de la un acumulator, iar la conectarea la rețeaua globală de alimentare să permită încărcarea acestuia. Pentru a nu permite supra-descărcarea dispozitivului, modulul principal verifică permanent starea acumulatorului, deconectându-se automat dacă este necesar.

Modulul principal și alte module necesită o alimentare de tensiune mai joasă, deoarece circuitele logice interne în mare parte sunt de tip TTL. Pentru a reduce pierderile energetice la obținerea unei tensiuni de alimentare suplimentare am decis utilizarea unui convertor de tensiune de tip DC/DC. Anume convertoarele de tensiune au un randament sporit (~80 % pentru dispozitivul elaborat) față de utilizarea unui stabilizator de tensiune obișnuit (~40 % dacă s-ar fi utilizat).

Orice modul periferic poate fi dirijat și controlat de către modulul principal (placa de bază). Ca regulă dirijarea are loc prin intermediul porturilor de intrare/ieșire, și unui port sincron (la proiectul dat TWI sau mai poate fi numit I2C). Porturile de intrare/ieșire sunt ca regulă utilizate pentru formarea semnalelor de frecvență și deconectarea modulelor. Portul sincron este conectat la un circuit de formare a semnalului analogic, care formează tensiunea/curentul de ieșire pentru modulul respectiv. Controlul modulelor se face prin intermediul intrărilor digitale și intrărilor analogice.

Modulul de terapie cuantică include terapia cu unde infraroșii (lungimea de undă 0,85 sau 0,98 μm) emise de dioda laser și terapia cu unde ultraviolete prin utilizarea diodelor UV. Schema bloc a modulului laser și ultravioletă este prezentat în figura 2. Blocul principal de comandă comunică cu Netbookul prin interfața USB, având ca funcție realizarea legăturii dintre netbook și module de terapie și are sursa de alimentare de 6V și 220V.

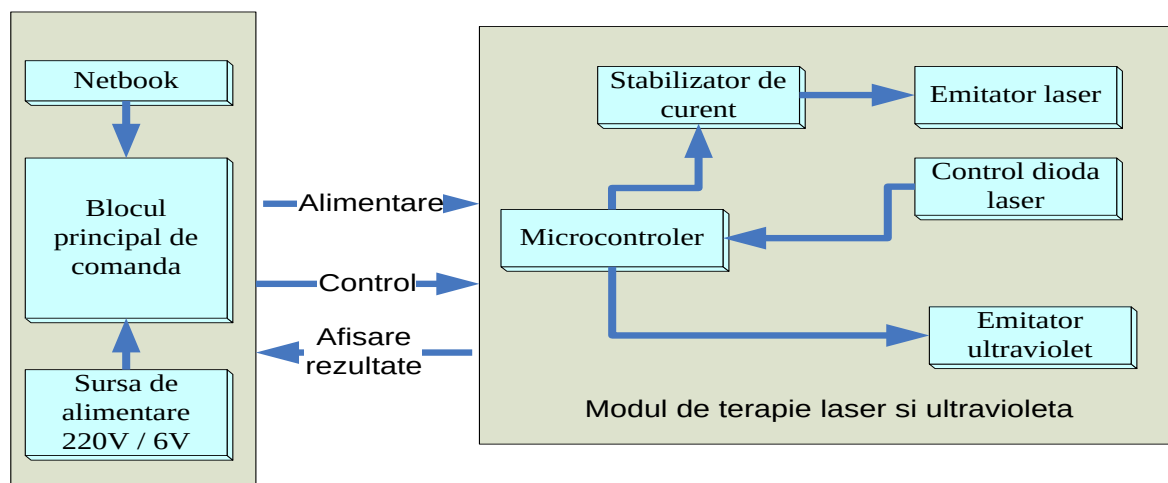

Fig. 2. Schema bloc de conectare a modului de tratament cuantic

În calitate de sursă de curent pentru stabilizarea curentului atât prin laser cât și prin diodele ultraviolete s-a proiectat schema clasică pe un amplificator operațional. Utilizarea tranzistorului cu efect de câmp permite o dependență liniară a curentului la ieșire de tensiunea de intrare. Acest modul este conectat la placa de bază care comandă și controlează funcționarea emițătoarelor optice. Pentru diodele ultraviolete curentul este fixat cu ajutorul unei punți de rezistențe. Pentru dioda laser este prevăzută posibilitatea de reglare a curentului datorită unui potențiometru digital care formează tensiunea de intrare pentru sursa de curent și este conectat la placa de bază.

Controlul emițătoarelor este realizat măsurând curentului prin emițător cu ajutorul unei intrări al convertorului analog digital din placa de bază. Deoarece undele emise de laser nu sunt vizibile a fost prevăzut un fotodetector pentru verificarea emițătorului. Regimul de funcționare a diodei laser poate fi continuu sau în impuls. Impulsurile se pot regla de la 1Hz până la 10kHz și sunt formate de placa de bază, care este comandat de un netbook dotat cu un soft specializat. În mod analogic și frecvența diodelor ultraviolete poate fi reglată până la 300Hz. Parametrii sunt setați și vizualizați pe ecranul netbook-ului. Procedurile de terapie sunt contorizate de către softul elaborat pentru complexul fizioterapeutic și timpul tratamentului poate fi reglat de la câteva secunde până la o oră.

Modulul de terapie cu aeroioni negativi este utilizat doar staționar deoarece are nevoie de alimentare de tensiune de 220V. Blocul principal de comandă transmite parametrii de lucru prin panoul de comandă și primește datele de afișare prin panoul de afișare.

Modulul de aeroionoterapie are funcția de:

- recepționarea impulsurilor generatorului de frecvență (frecvența e proporțională cu tensiunea de ieșire), tensiune joasă;
- dezlegarea galvanică între circuitul de dirijare de tensiune joasă și circuitului de tensiune înaltă;
- formarea impulsurilor pentru blocul de multiplicare a tensiunii (310V).

Prin intermediul optocuplorului se face dezlegarea galvanică între circuitul de tensiune joasă și cel de tensiune înaltă. Impulsurile de tensiune înaltă se fac în felul următor: modulul se alimentează de la 220V/50Hz, tensiunea de rețea se redresează cu ajutorul punții diodelor și se filtrează pe capacitatea, prin rezistențe se încarcă alta capacitatea, care în continuare se descarcă prin înfășurarea primară a transformatorului de tensiune înaltă și tranzistorul cu efect de câmp. Impulsurile de tensiune pe grila tranzistorului se fac cu ajutorul diodei, rezistențelor și capacității.

În cadrul sistemului complex pentru fizioterapie s-a proiectat un modul de electrostimulare trans-cutanată a nervilor pentru țesuturi musculare. Acest modul este destinat pentru ameliorarea durerilor musculare prin stimulare și permite ajustarea unui set de parametri pentru a căpăta rezultat benefic. Stimulatorul dat, datorită circuitelor microelectronice moderne a fost realizat după o schema diferită de cele existente, astfel asigurându-se calitate în procedurile de terapie.

În urma studierii a aparatelor TENS existente am elaborat un modul diferit atât prin principiul de lucru cât și prin deținerea parametrilor unici. Acest modul va permite studiarea stimulării a fibrelor nervoase și în rezultat se vor defini parametrii optimi pentru acest tip de terapie. Dispozitivele

existente sunt construite dintr-un generator de impulsuri de tensiune joasă, care pentru creșterea tensiunii este conectat la un transformator de ridicare. Electrozii sunt conectați la ieșirea transformatorului ceea ce produce în cadrul impulsului a unor semnale parazitare. Pentru modulul proiectat s-a mers pe o cale mai avansată: tensiunea înaltă se formează cu ajutorul convertorului DC-DC (fig. 3) și se acumulează pe capacități, astfel încât ajunge la 100 V. Cu ajutorul unei reacții inverse această tensiune se poate regla. Cu ajutorul microcontrolerului de bază a sistemului pentru terapie sunt formate impulsuri de o anumită durată și frecvență setată de utilizator, la fel pot fi formate un pachet de impulsuri.

Modulul TENS este comandat și controlat în totalitate de microcontrolerul de pe placa de bază a complexului fizioterapeutic și permite producerea impulsurilor cu următorii parametri:

- Amplitudine reglabilă 15-80V
- Durata impulsului reglabilă 25-250 μ s
- Frecvența reglabilă 1- 300 Hz
- Amplitudinea maximă a impulsului negativ este 30% din amplitudinea impulsului

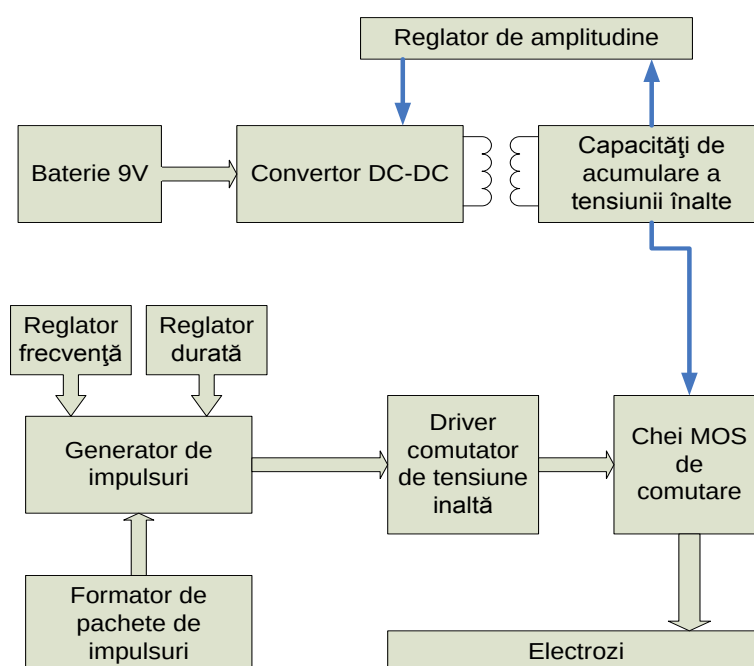

Fig. 3. Schema bloc a modului TENS realizat pentru sistemul complex pentru terapie

Amplitudinea impulsurilor de tensiune ridicată (max. 80V) este realizată cu ajutorul unui driver PWM. Alimentarea driver-ului este de la sursa de 12÷14,8 V pentru a putea funcționa de la acumulator. Driver-ul generează impulsuri de frecvență înaltă (500 kHz), care prin transformatorul ridicător după redresare și filtrare se capătă tensiune continuă. Amplitudinea este stabilizată de schema de feed-back și se poate reglata de către placa de bază prin convertorul digital analogic. La baza convertorului digital analogic stă un potențiomtru digital care are interfață serială sincronă și permite schimbarea a 256 de trepte a rezistenței la ieșire. După ce s-a format tensiunea ridicată microcontrolerul de pe placa de bază o verifică printr-un convertor de nivel de tensiune și apoi începe formarea impulsurilor de ieșire. Driverul formator de impulsuri permite formarea impulsurilor de durată mică (min 25 μ s) și este comandat de placa de bază. Pentru formarea impulsului bipolar sa utilizat schema RC. Forma impulsului format la ieșirea TENS depinde de sarcină.

Ca rezultat a fost elaborat și confecționat un Sistem complex pentru fizioterapie (fig. 4) în prima variantă, care conține diferite module, și anume: modulul principal, modulul de comunicare cu PC, modulul Teralaser, modulul de aeroionoterapie, modulul de electrostimulare transcutană a terminațiilor nervoase (TENS).

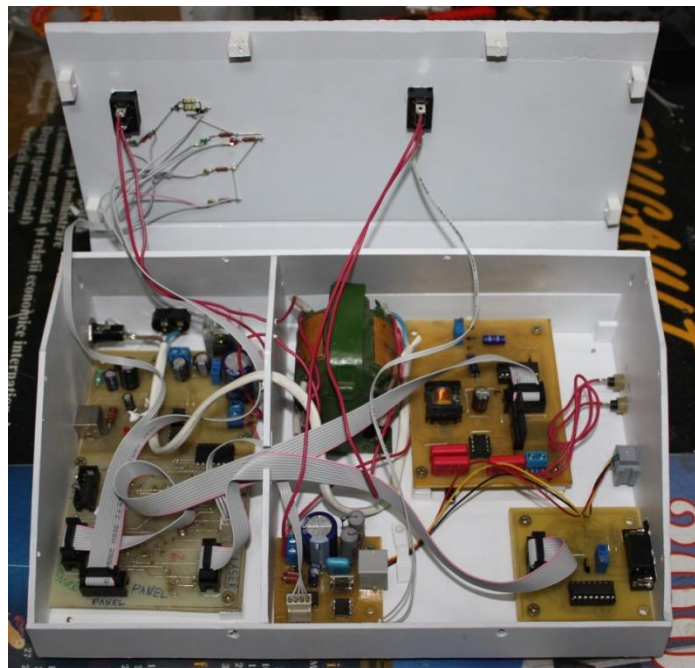

Fig. 4. Structura interioara, plasarea si conexiunea cablajului imprimat.

Pentru conectarea cu PC și dirijarea de la acesta, au fost antrenate principii ce țin de mediul Visual Studio, limbajul C#. În acest limbaj am realizat conexiunea unui dispozitiv periferic prin portul USB, utilizând driverul RS232. Am utilizat diferite biblioteci cum ar fi ADO.NET pentru înregistrarea, modificarea și ștergerea datelor pacienților în fișierul de tip Acces. Mediul, utilizând interfața grafică, poate să-și aleagă modulul cu care va lucra. În program am realizat transmiterea comenzilor către periferic, și totodată primirea răspunsului de la periferic (dacă a fost executată comanda sau nu). Programul conduce echipamentul periferic printr-un anumit set de comenzi, cum ar fi “help/r/n”, “TENSIVOLTAGE 40 mW/r/n” e.t.c. Fiecare modul are proprietățile sale și tabelul său aparte din baza de date. Orice înregistrare în baza de date ține de proprietățile pe care trebuie să le aleagă medicul și, totodată, poate alege schimbarea.

CERCETAREA DIODELOR LASER CU EMISIE VERTICALĂ PENTRU MODULE OPTOELECTRONICE

DOROGAN Valerian, VIERU Tatiana, DOROGAN Andrei, VIERU Stanislav,
Universitatea Tehnică a Moldovei Laboratorul Micro-Optoelectronică

Abstract: *The paper presents the results of measurements and analysis of parameters and characteristics of Vertical Cavity Surface Emitting Laser (VCSEL) Diode to use in optoelectronics module for communication and gas detectors on the basis of the tunable diode laser spectroscopy method. The measurement results showed that the possibility of increasing the output power of VCSEL by enlarging the diameter of the tunnel junction being limited by the increase of the number of modes in the emission spectrum. The analysis of the encapsulated VCSEL modules had demonstrated high SMRS (above 40 dB), high temperature stability of the emission wavelength ($d\lambda/dT \approx 0.05-0.08$ nm/K), possibility of continuous change of emission wavelength with operation current, which allows efficient use of VCSEL for ammonia detection by TDLS method.*

Au fost studiați parametrii și caracteristicile a laserilor cu emisie verticală VCSEL pentru estimarea proprietăților și aplicării lor în telecomunicația și detecția gazelor. Structura dispozitivului VCSEL studiată a fost elaborată de către Școala Politehnică Federală din Lausanne, Laboratorul de Fizică a Nanostructurilor.

În comparație cu laserii tradiționali, laserii VCSEL sunt construiți pentru a asigura o emisie verticală la ieșire, normală la planul substratului de semiconductor. Reflectorii Bragg distribuiți (DBR) sunt utilizați ca oglinzi superioară și inferioară formând cavitatea verticală Fabry-Perot. Datorită configurației lor simetrice și mărimii regiunii de emisie relativ largi (câțiva micrometri), VCSEL asigură un semnal de emisie semnificativ îngust și o formă a semnalului mult mai simetrică decât laserii tradiționali. Datorită faptului că lungimea de undă emisă poate fi ajustată continuu cu curentul într-un diapazon de câțiva nanometri (lungimea de undă precisă poate fi setată sau prin schimbarea lungimii cavității sau prin ajustarea temperaturii), laserii VCSEL prezintă un avantaj considerabil în comparație cu laserii tradiționali utilizați în detecție. Totuși, multe aplicații ale laserilor VCSEL de lungime de undă mare, care operează în banda 1.5 μm , necesită putere la ieșire destul de mare.

Structura dispozitivului VCSEL (prezentată schematic în fig. 1) este constituită dintr-o cavitate activă pe bază de InP, care include o regiune cu gropi cuantice multiple (QW) și o joncțiune tunel.

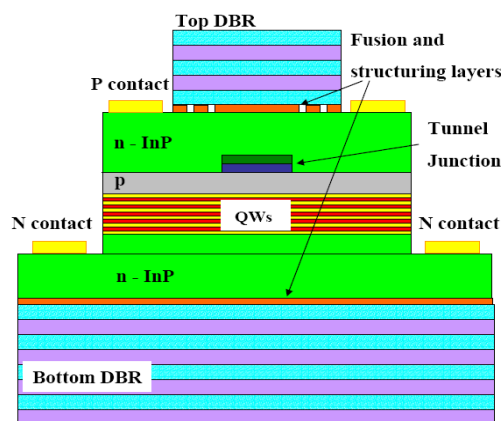

Fig.1. Reprezentarea schematică a structurii VCSEL cu joncțiune tunel recrescută

Cavitatea activă este fuzionată între reflectorii Bragg (DBR) nedopați pe bază de GaAs/AlGaAs cu reflectivitate înaltă. Cavitatea și DBR sunt crescute utilizând depunerea în fază gazoasă metal-organică la presiuni mici. Structura meza formată în interiorul joncțiunii tunel, care este recrescută cu InP de tip-n, servește pentru generarea de fotoni. Contactele electrice sunt poziționate pe partea superioară și inferioară a straturilor intracavitare n-InP. Astfel de schemă de conectare permite utilizarea oglinzilor DBR nedopate.

Au fost efectuate măsurările caracteristicilor Volt-Amperice și Watt-Amperice (CVA și CWA) pentru un șir de diode laser VCSEL la temperatura de 20°C. Placheta conține lasere cu diferite diametre ale ferestrei de emisie (7 μm , 10 μm , 20 μm , 25 μm , 35 μm , 40 μm , 45 μm , 50 μm). Unele rezultate ale măsurărilor sunt prezentate în figura 2.

Rezultatele obținute au demonstrat o emisie maximală a laserelor pentru dimensiunile diametrului ferestrei de emisie 7, 10, 20, 35 μm . Laserele VCSEL cu diametrul mai mare de 40 μm nu au prezentat caracteristici satisfăcătoare de emisie.

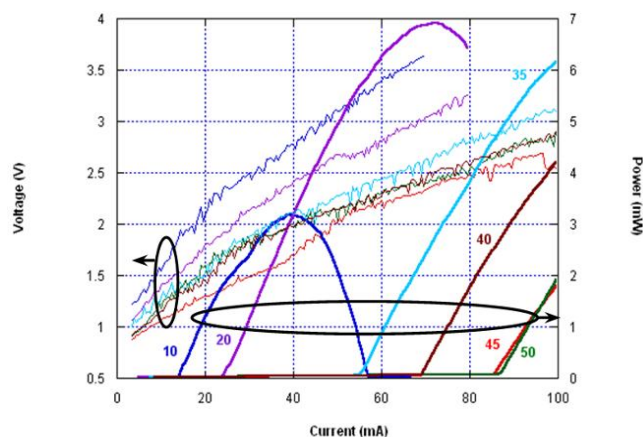

Fig. 2. Caracteristici VA și WA pentru diode VCSEL

După studiu tuturor laserelor VCSEL din plachetă au fost selectate dispozitivele cu puterile de emisie maximale la diferite valori ale diametrelor ferestrei de emisie. Pentru aceste dispozitive au fost efectuate măsurători repetate ale caracteristicilor VA și WA la valorile de temperatură 5°C, 15°C, 30°C cu scopul determinării regimului de lucru la variația temperaturii. Rezultate pentru VCSEL cu diametrul joncțiunii tunel 15μm sunt prezentate în figura 3.

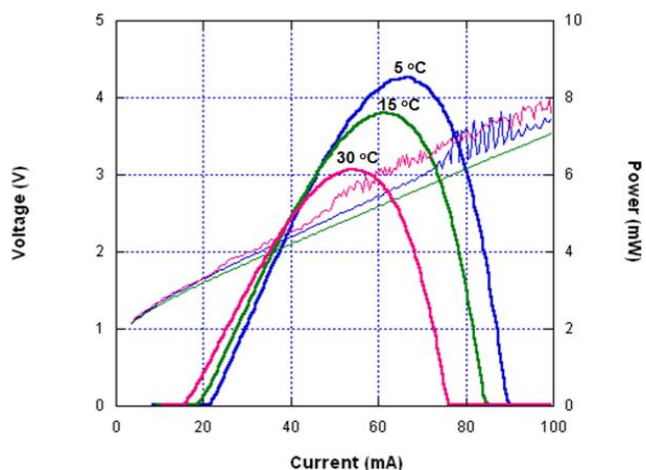

Fig.3. Caracteristici VA și WA pentru VCSEL cu diametrul joncțiunii tunel 15μm

În urma studiului au fost estimate și prelucrate rezultatele măsurătorilor și a fost determinată valoarea și dependența densității curentului de prag în funcție de diametrul joncțiunii tunel a diodei VCSEL (figura 4).

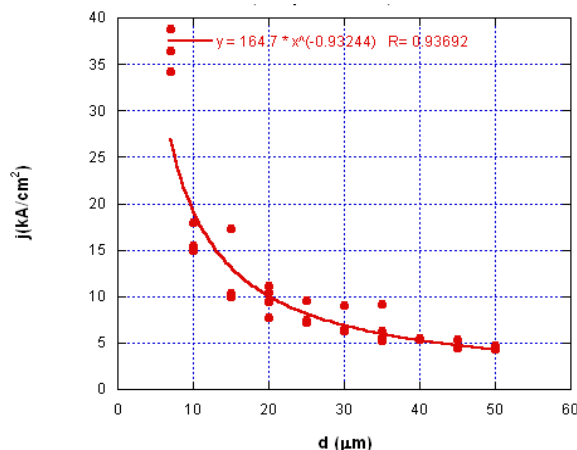

Fig. 4. Dependenta densității curentului de prag de diametrul joncțiunii tunel

Este evident din figura 4 ca densitatea curentului de prag scade odată cu mărirea diametrului joncțiunii tunel. Cea mai mică valoare a densității curentului de prag în cadrul seriei de diode VCSEL este $j = 4.08 \text{ kA/cm}^2$ pentru diametrul joncțiunii tunel de $50 \mu\text{m}$.

Pentru mostre, care posedă curenți de prag mici și puteri de emisie maximale la temperatura camerei, au fost efectuate studiul spectrelor de emisie pentru diferite valori ale curentului aplicat. Rezultatele pentru mostra cu diametrul joncțiunii tunel $15 \mu\text{m}$ sunt prezentate în figura 5. Rezultatele măsurătorilor au arătat prezența emisiei stimulate în lasere în intervalul lungimilor de undă $1490 - 1495 \text{ nm}$, pentru valorile curentului aplicat în intervalul $20 \text{ mA} - 70 \text{ mA}$. La valori mai mari de 50 mA , laserele demonstrează, deja, un regim de emisie multimod, ceea ce impune o valoare a curentului de operare nu mai mare de 50 mA .

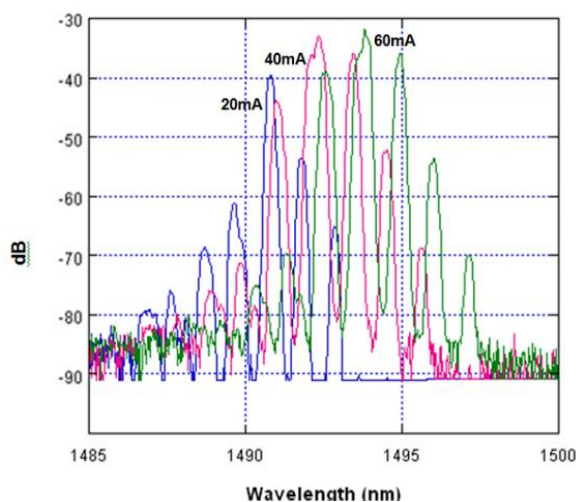

Fig. 5. Spectre de emisie pentru VCSEL cu diametrul joncțiunii tunel $15 \mu\text{m}$ pentru curent aplicat: 20 mA , 40 mA și 60 mA

A fost efectuat studiul spectrelor de emisie pentru diode VCSEL din alta placheta, care posedau puteri maximale de emisie. Măsurătorile au fost efectuate pentru determinarea valorii curentului aplicat și temperaturii de lucru pentru emisia laserelor VCSEL în jurul lungimii de undă 1512 nm . Rezultatele obținute pentru dioda VCSEL cu diametrul joncțiunii tunel $7 \mu\text{m}$ sunt prezentate în figura 6.

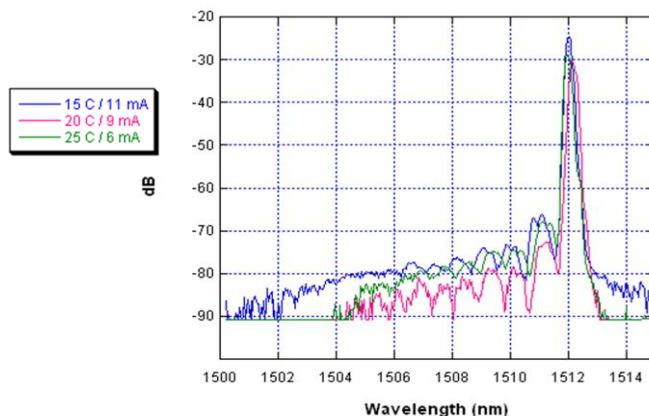

Fig.6. Spectre de emisie

Rezultatele obținute arată că o emisie monomod a laserelor VCSEL studiate este prezentă pentru valorile curentului în intervalul 5 mA – 11 mA pentru temperaturile de operare în intervalul 15 – 25°C. Pentru aceste mostrele a fost efectuat studiul caracteristicilor electrice și de emisie pentru un interval mai discret de temperaturi de operare (5°C, 10°C, 15°C, 30°C, 50°C) cu scopul determinării puterii maxime de emisie și a curentului de prag. Rezultatele demonstrează ca regimul optimal de temperaturi pentru o funcționare satisfăcătoare a laserelor VCSEL din punct de vedere utilizării lor în cadrul senzorilor de gaze prezintă valorile nu mai mari de 30-40°C. La temperaturi mai mari de 50°C puterea de emisie scade substanțial.

Au fost studiate spectrele de emisie ale modulului VCSEL cu $\lambda = 1533$ nm la variația curentului de operare în intervalul 5 – 15mA, cu pasul 1mA și temperaturii la valorile 18°C, 20°C, 22°C. Rezultatele măsurătorilor spectrelor de emisie pentru temperatura 22°C sunt prezentate în figura 7, a. Caracteristici VA și WA sunt prezentate în figura 7, b.

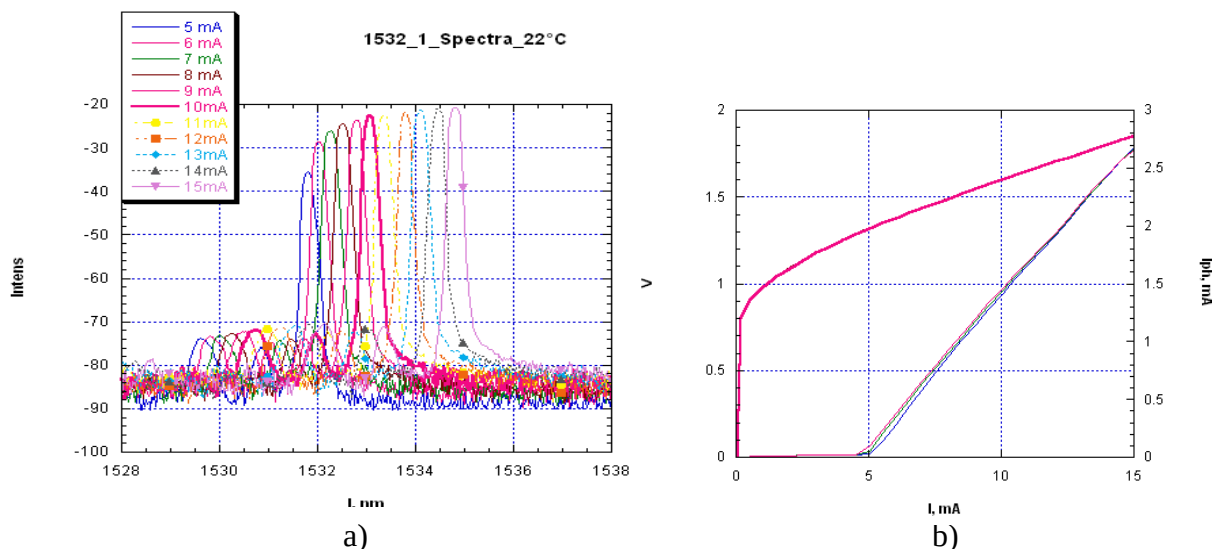

Fig. 7. Caracteristicile modulului VCSEL:

- a) spectre de emisie la variația curentului de operare în intervalul 5 – 15mA
- b) CVA și CWA la variația temperaturii în intervalul 17 °C – 22 °C

Creșterea curentului de operare de la valoarea 5 mA până la 15 mA a demonstrat o variație a lungimii de undă a luminii emise de către VCSEL în intervalul 1531,7 – 1534,8 nm la temperatura 22°C, ce este suficient pentru scanarea liniei de absorbție a gazului. Rezultatele arată că variația temperaturii în intervalul 18°C - 22°C nu influențează esențial spectrul emisie al modulelor VCSEL .

Toate caracteristicile măsurate au fost analizate și au fost determinate dependențele Side-Mode Suppression Ratio (SMSR) și lungimii de undă a luminii emise de valoarea curentului de operare pentru module VCSEL la valorile temperaturii 17°C, 20°C, 22°C (fig. 8). Coeficientul SMSR peste 40

dB pentru curentul de operare 6 mA demonstrează regim de funcționare monomod și stabilitate înaltă la temperatură a lungimii de undă emise ($d\lambda/dT \approx 0.05\text{--}0.08 \text{ nm/K}$).

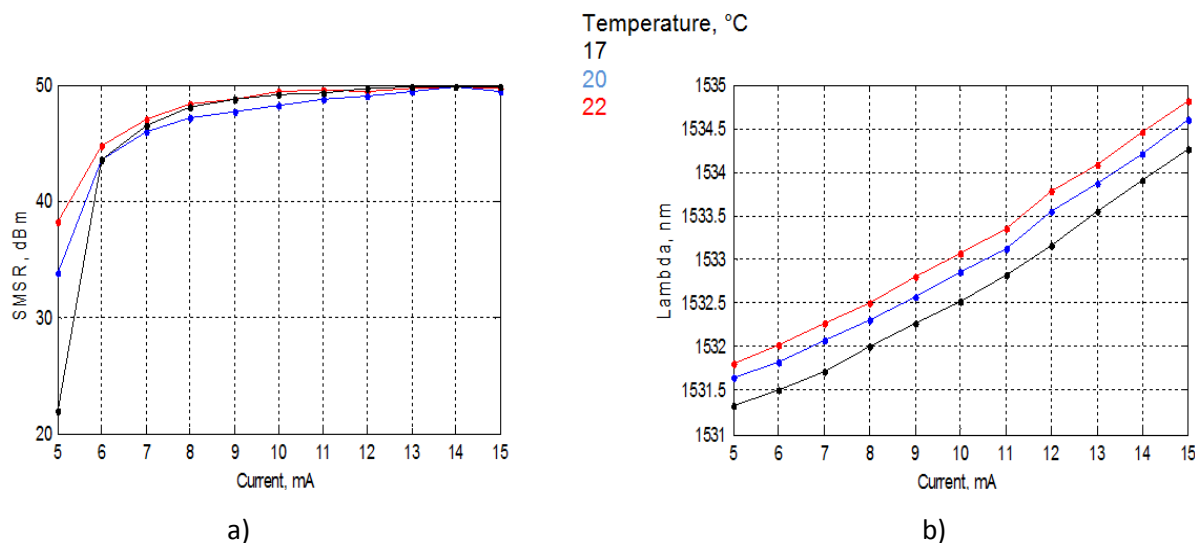

Fig.8. Dependența SMSR (a) și lungimii de undă emise (b) de curentul de operare pentru module VCSEL la valorile temperaturii 17°C, 20°C, 22°C

Multe gaze posedă linii de absorbție caracteristice în domeniul lungimilor de undă infraroșu. O metodă binevenită pentru măsurarea precisă a concentrației gazelor este spectroscopia cu utilizarea laserilor ajustabili (TDLS). Pentru determinarea concentrației gazului cu TDLS, se utilizează un laser ajustabil monomod centrat după lungimea de undă la una din liniile de absorbție a gazului de detectat. Laserul este ajustat pentru a obține modularea lungimii de undă și liniile de absorbție scanate într-un domeniu foarte îngust. Absorbția luminii infraroșii cu lungimea de undă specificată de către moleculele de gaz duce la micșorarea intensității pe detector, în funcție de concentrația gazului. Detectarea fotocurentului la frecvența de modulare originală reduce considerabil zgomotul prin ajustarea detecției la frecvențe mai înalte, acolo unde zgomotul sursei laser devine neglijabilă.

Dioda laser pentru TDLS funcționează în două regimuri: emisie optică monomod, lungime de undă flotantă li asigură eficiență înaltă; divergență minimă; consum redus al puterii; stabilitate înaltă la temperatură; preț redus. Au fost studiați parametrii și caracteristicile a Laserilor cu Emisie Verticală VCSEL pentru estimarea proprietăților și aplicării lor în detecția gazelor, inclusiv, utilizând metoda TDLS.

Spectrul de absorbție al gazului NH_3 arată posibilitatea utilizării laserilor cu diferite lungimi de undă de emisie în diapazonul 1490-1550 nm pentru detecția NH_3 , unde absorbția NH_3 prevalează asupra altor gaze. Metoda spectroscopiei cu laser ajustabil necesită o precizie și stabilizare înaltă și un control al temperaturii și curentului de lucru al emițătorului, care specifică și modulează lungimea de undă emisă.

Studiul modulelor VCSEL efectuate au demonstrat valori înalte ale SMSR în regim de funcționare monomod (peste 40dB), stabilitate înaltă la temperatură a lungimii de undă emise ($d\lambda/dT \approx 0.05\text{--}0.08 \text{ nm/K}$), posibilitatea ajustării continue a lungimii de undă emise cu curentul de lucru, ceea ce permite utilizarea eficientă a laserilor VCSEL pentru detecția NH_3 utilizând metoda TDLS. A fost estimat un regim optimal de lucru pentru detectarea NH_3 la lungimea de undă 1532nm, în intervalul curentului 7 - 15mA și cel al temperaturii 15-20°C, după efectuarea măsurărilor caracteristicilor volt-ampere la diferite valori ale temperaturii și curenților de lucru.

БУФЕРНОСТЬ ПОЧВЕННЫХ МИНЕРАЛОВ

СПЫНУ Оксана,
ПОВАР Игор,

Институт Химии Академии Наук Молдовы

Abstract: *The main goal in this paper is to show how to use the developed buffer theory for assessing and predicting the long-term phenomena of attenuation and natural remediation of ionic pollutants in contaminated aquatic ecosystems, as well as for analyzing the way by which metals move and transform within the environment, the distribution of metals in ecosystems, their deposition and cycling in the terrestrial environment. The buffer theory is based on the rigorous thermodynamic analysis of complex chemical equilibria under environmental conditions in aquatic ecosystems, as the natural waters and soils. It has been established that both homogeneous and heterogeneous systems manifest a buffer action towards all their soluble components. The buffer properties in relation to the solid phase components are amplified with an increase of solubility due to protolytic or complex formation equilibria in saturated solutions. It has been established that the buffer capacities of components are mutually proportional, whereas for heterogeneous systems these relationships depend on the stoichiometric composition of solid phases. The use of the developed buffer approach may yield extended knowledge and a deeper understanding of the processes that control the concentrations of components. A number of the important conclusions concerning the investigated buffer systems have been made. The obtained results are intended to provide researchers with a tool needed to help them to set reliable limits of ion (metal) levels in the environment.*

Почва является многокомпонентной многофазной полидисперсной системой. Она состоит из твердой части и пор (твердой фазы), заполненных почвенным раствором (жидкой фазой), почвенным воздухом (газообразной фазой) и живыми организмами. Любая почва состоит из *компонентов*, т.е. веществ определенного химического состава, содержание каждого из которых в почвенном растворе может меняться независимо от содержания остальных. Состав почвы определяется соотношением ее компонентов. Гомогенная часть почвы, имеющая переменный состав, называется раствором¹.

Большинство почв является минеральными. На долю твердой фазы, представленной главным образом минеральным веществом, приходится 40-65 % объема почвы (или 90-99 % и более ее массы)². Почвенный раствор, являясь лабильной водной фазой почв, представляет собой динамичную открытую природную водную систему, состав которой является функцией множества реакций, протекающих одновременно между водным раствором и смесью минеральных и органических частиц. В отличие от твердых фаз, почвенный раствор представлен одной фазой. Почвенный раствор является водным раствором, состоящий из жидкой фазы и растворенных твердых соединений. В состав почвенного раствора входят практически все независимые компоненты почвы, поэтому он характеризуется достаточно сложным поликомпонентным составом³. Почвенный раствор не является изолированной средой, а находится в постоянном контакте с твердой и газовой фазой. Поэтому его состав отражает различные виды взаимодействий, протекающих в гетерогенной системе, и регулируется процессами осаждения растворения, сорбции-десорбции, ионного обмена и др. Поступление веществ в почвенный раствор определяется в основном химическим составом твердой фазы, с которой этот раствор взаимодействует. В почвенных растворах протекают многочисленные реакции химического взаимодействия – так называемые конкурирующие или побочные реакции (комплексобразование, протонирование и др.)⁴. В этих условиях один элемент может присутствовать в нескольких разных ионных формах, может быть представлен свободным ионом или входить в состав различных комплексных частиц. Таким образом, концентрация любой ионной формы данного катиона или аниона составляет некоторую часть от его общей аналитической концентрации. Изменения, происходящие в почве под влиянием

¹ Brady N. and Weil R. The nature and properties of soils. Ed. 11, Prentice-Hall Inc., 1996, 740 p.

² Troeh F. and Thompson L. Soils and soil fertility. Ed. 6, Iowa: Blackwell, 2005, 489 p.

³ Wolt J. Soil solution chemistry: applications to environmental science and agriculture. John Wiley and Sons, 1994, 345 p.

⁴ Sparks D. Soil Physical Chemistry. Ed. 2, CRC Press, 1998, 432 p.

процессов биологического, химического и физико-химического характера, отражаются на составе ее жидкой фазы. Колебания состава и концентрации почвенных растворов значительны, но, несмотря на присущую почвенному покрову неоднородность, лежат в пределах, характерных для почв данного типа.

Следует отметить, что с помощью термодинамических соотношений можно вычислить величины, которые нельзя или трудно измерить на основе других экспериментальных характеристик, которые измерить можно или которые измерить легче¹. Недостатком инструментальных физико-химических методов анализа растворов является то, что они характеризуют либо общий состав, либо активность ионов и не дают представлений о равновесном распределении различных химических форм элементов². В то же время известно, что большинство ионов металлов находятся в почвенных растворах в виде ионных форм, комплексов с анионами минеральных кислот и органическими соединениями. Однако для большинства форм соединений элементов прямые аналитические определения невозможны. К тому же, биодоступность и токсичность соединений химических элементов, в особенности, металлов, зависит от той химической формы, в которой они присутствуют в почвенном растворе³. Поэтому для оценки равновесного распределения химических форм элементов почвенного раствора необходимо сочетание аналитических и расчетных методов.

Современными химико-аналитическими методами в растворах обычно определяют макрокомпоненты H^+ , K^+ , Na^+ , Ca^{2+} , Mg^{2+} , SO_4^{2-} , Cl^- , NO_3^- , CO_3^{2-} ⁴. В большинстве исследований именно этими показателями и ограничивается характеристика химического состава почвенных растворов. Между тем в растворах обычно реже присутствуют определяемые компоненты, такие как низкомолекулярные органические кислоты, фульвокислоты, их комплексы с металлами, кремниевая кислота, ионы Fe , Al , Zn , Mn , Cu , а также следовые количества и других элементов⁵.

Прямое определение микрокомпонентов в почвенных растворах представляет довольно сложную экспериментальную задачу, поэтому содержание некоторых из них неизвестно даже на уровне порядка концентрации. Что же касается обычно определяемых в лизиметрических водах Fe , Al и Si , то их содержание лишь условно соответствует растворимым формам элементов в водном растворе и зачастую сильно завышено ввиду искусственного растворения высокодисперсных аморфных гидроксидов⁶.

Чаще всего определение микрокомпонентов в почвенных растворах выполняется расчетными методами на основе состава равновесных с раствором твердых минеральных фаз. Их преимущество состоит не только в точности, но и в возможностях сравнения и моделирования состава растворов при изменяющихся внешних условиях⁷.

Взаимодействие веществ, входящих в разные фазы почвы, определяется общими законами химической термодинамики. Расчеты форм соединений элемента базируются на термодинамических константах равновесия разнообразных процессов, протекающих в растворах (эти константы содержатся в соответствующих базах данных, справочниках, научной литературе), а также на данных об общих аналитических концентрациях всех компонентов раствора. Алгоритм расчетов предусматривает следующие этапы:

- 1) составление уравнений материального баланса (УМБ) для каждого компонента (металлов и лигандов) раствора;
- 2) расчет ионной силы раствора (первоначально, исходя из предположения, что общие концентрации всех ионов равны концентрациям их свободных (незакомплексованных) форм) для последующего вычисления коэффициентов активности ионов;

¹ Povar I. and Spinu O. Thermodynamics of complex chemical equilibria in heterogeneous multicomponent systems. Printing House of the Academy of Sciences of Moldova, 2014, 452 p. [In Romanian]

² Ure A. Trace elements in soil: Their determination and speciation. *Fresenius' Journal of Analytical Chemistry*, 1990, 337(5), 577-581.

³ Chojnacka K. et al. Bioavailability of heavy metals from polluted soils to plants. *Science of the Total Environment*, 2005, 337(1), 175-182.

⁴ Sinfield J., Fagerman D. and Colic O. Evaluation of sensing technologies for on-the-go detection of macro-nutrients in cultivated soils. *Computers and Electronics in Agriculture*, 2010, 70(1), 1-18.

⁵ Rao C., Sahuquillo A. and Lopez Sanchez J. A review of the different methods applied in environmental geochemistry for single and sequential extraction of trace elements in soils and related materials. *Water, Air, and Soil Pollution*, 2008, 189(1-4), 291-333.

⁶ Ross G. and Wang C. Extractable Al, Fe, Mn and Si. In: *Soil sampling and methods of analysis*, Editor M. Carter, CRC Press, 1993, 239-246.

⁷ Povar I, Lupascu T, Leah T, Andries S, Filipciuc V. Natural and anthropogenic factors affecting the quality of soil and water conservation in the Republic of Moldova. Printing House of the Academy of Sciences of Moldova, Chisinau, 2014, 268 p. [In Russian]

3) запись уравнений реакций образования всех ионных форм, входящих в уравнения материального баланса (для всех металлов и лигандов);

4) подбор соответствующих термодинамических констант равновесия для этих реакций;

5) новая запись уравнений материального баланса. Получение системы уравнений, содержащих в качестве переменных концентраций свободных форм металлов и концентраций лигандов;

6) решение системы уравнений и получение концентрации свободных ионов, расчет концентраций остальных ионных форм;

7) полученные данные о составе раствора используются для нового расчета ионной силы и коэффициентов активностей ионов, и весь алгоритм расчета повторяется. Такое повторение продолжается до тех пор, пока состав раствора при i -той итерации перестает отличаться от состава, полученного при $i-1$ итерации (или эта разница составляет ошибку, допускаемую целями исследователя).

Термодинамические расчеты позволяют установить, что состояние ряда элементов, главным образом, ионов металлов, склонных к образованию комплексов, в растворах с разным pH , принципиально различно. Отдельное внимание должно быть уделено способности почвы поддерживать активность ионов в почвенном растворе на сравнительно постоянном уровне; это свойство называют *буферностью почв* по отношению к элементам питания растений¹. Почва, в отличие от других компонентов природной среды, не только геохимически аккумулирует компоненты загрязнений, но и выступает как природный буфер, контролирующий перенос химических элементов и соединений в атмосферу, гидросферу и живые организмы.

В реальных условиях буферность природных гетерогенных почвенных систем выражается в том, что при потреблении какого-либо элемента из раствора происходит частичное растворение твердых фаз, и состав раствора восстанавливается². Если в почву извне попадают излишние количества каких-либо соединений, то твердые фазы минералов связывают такие вещества, вновь поддерживая постоянство состава растворов. Следовательно, естественная буферность природных систем обусловлена большим количеством одновременно протекающих химических реакций между водным раствором и твердыми частицами минералов. В частности, почвы проявляют буферную способность по отношению к загрязняющим почвы элементам, стремясь поддерживать концентрацию элементов в почвенном растворе на постоянном уровне³. Буферная емкость почв по отношению к загрязняющим веществам не зависит от их общего содержания в почвах. Одними из основных физико-химических факторов, определяющих устойчивость почвенных систем в изменяющихся условиях природной среды или при антропогенной деятельности, являются:

1. химический состав и физико-химические свойства объектов окружающей среды;
2. буферность вод и минералов;
3. их кислотно-восстановительная, ионообменная, окислительно-восстановительная функции.

Изменение кислотно-основных, ионообменных, окислительно-восстановительных, сорбционных свойств почв (косвенные педохимические показатели загрязнения почв) под влиянием поллютантов и само по себе может привести к ухудшению состояния растений. Буферная способность почв по отношению к загрязняющим веществам зависит от химических свойств, влияющих на подвижность поступающих в почву загрязняющих веществ, их способности прочно закрепляться в результате ионного обмена, хемосорбции, осаждения, комплексообразования. Так, например, установлено, что в некарбонатных почвах распределение между почвенным раствором и мобильными соединениями в твердых фазах обусловлено ионным обменом, т.е. уровень концентрации элемента в растворе и устойчивость почв к загрязнению зависят в таких почвах от качества и количества органических веществ,

¹ Federer C. and Hornbeck J. The buffer capacity of forest soils in New England. Water, Air, and Soil Pollution, 1985, 26(2), 163-173.

² Povar I., Spinu O. Buffer capacity of aquatic ecosystems as a geochemical factor of their resistance to pollution. Abstracts of the International Scientific Conference “Actual Problems of Search and Environmental Geochemistry”, Kiev, July 1–2, 2014, 94-96.

³ Samohvalova V., Spinu O., Povar I. Buffering soil regarding the content of heavy metals. Collected articles of IX Congress of Soil Science and Agrochemistry, June 30 - July 4, 2014, Nikolaev, Ukraine, 149-151.

тонкодисперсных минералов, а также от значения pH среды¹. Большая роль принадлежит также процессам осаждения-растворения в распределении минеральных соединений между почвенным раствором и твердыми фазами почв².

Буферные свойства почв связаны с обменными реакциями, переходом соединений в молекулярную или ионную форму, нейтрализацией и выпадением в осадок, образующихся в почве соединений. Преобладание в почве катионов Ca^{2+} , Mg^{2+} и Na^{+} обуславливает буферность почв по отношению к закислению, а преобладание H^{+} и Al^{3+} - к защелачиванию.

В работе³ установлена закономерная связь содержания ионов тяжелых металлов в почвах разного генезиса от их буферных свойств по отношению к pH . Авторами⁴ доказано, что почвы обладают буферными свойствами по отношению к активности ионов тяжелых металлов, т.е. $pM = -\log \gamma_M, [M] = -\log a_M$, где a_M - активность иона металла, а $[M]$ - его равновесная концентрация. В то же время там же была выявлена взаимно-пропорциональность буферных емкостей по отношению к pH и pM . Именно данной примечательной закономерностью и объясняется зависимость содержания ионов тяжелых металлов в почвах от их буферных свойств (или буферного действия) по отношению к pH почвенного раствора. Другими словами, почвы забуферены не только по отношению к концентрации иона водорода, но и по отношению к концентрациям других растворенных компонентов почвенного раствора, в том числе и ионов тяжелых металлов. Как известно, равновесная концентрация (активность) иона металла контролируется преимущественно составом почв, а именно одним из наиболее стабильных почвенных минералов. Их идентификация реализуется либо путем термодинамических расчетов, либо на основе известных экспериментальных данных. Например, содержание $[Al^{3+}]$ в почве в интервале значений pH ($6.0 < pH < 8.5$) преимущественно регулируется гиббситом $Al(OH)_3(s)$ ⁵. Для полноты картины необходимо учесть реакции гидролиза ионов алюминия с образованием гидроксокомплексов, комплексообразование с неорганическими (фторид, сульфат, фосфат) и органическими лигандами и т.д. В общем случае образования малорастворимых окси-гидроксидов стехиометрического состава $M(OH)_n(s)$, $MOOH(s)$ либо $1/2 M_2O_n(s)$, нами получено следующее соотношение:

$$\frac{\beta_H^S}{n^2} = \frac{\beta_M^S}{1^2} \quad (1)$$

где β_i^S - буферные емкости по отношению к компоненту “ i ”.

Следовательно, почвы в равновесии с минералами, содержащими ионы тяжелых металлов, обладают определенным потенциальным резервом, посредством которого регулируется равновесие и поддерживается постоянным один из его параметров, в том числе и равновесная концентрация ионов тяжелых металлов. Термодинамический анализ полученных соотношений показал, что присутствие неорганических и органических лигандов, образующих устойчивые комплексы с ионами твердой фазы, способствует усилению буферного действия гетерогенных систем.

Представленный подход можно использовать для исследования буферного действия в случае образования одной или нескольких твердых фаз в почвенных растворах различного химического состава и кислотности.

¹ Ulrich B. Natural and anthropogenic components of soil acidification. Zeitschrift für Pflanzenernährung und Bodenkunde, 1986, 149(6), 702-717.

² Povar I., Spinu O. The role of hydroxy aluminium sulfate minerals in controlling Al^{3+} concentration and speciation in acidic soils. Central European Journal of Chemistry (Special Issue RICCE 18), 2014, 12(8), 877-885.

³ Самохвалова В. et al. Спосіб екологічної ремедіації ґрунту, техногенно забрудненого переважно кадмієм, свинцем, цинком та хромом. Агрохімія і ґрунтознавство, 2014, 81, 51-59.

⁴ Povar I., Rusu V. Buffer capacity of heterogeneous chemical equilibria in natural waters. Canadian Journal of Chemistry, 2012, 90(4), 395-402.

⁵ Wesolowski D., Palmer D. Aluminum speciation and equilibria in aqueous solution: V. Gibbsite solubility at 50 C and pH 3-9 in 0.1 molal NaCl solutions (a general model for aluminum speciation; analytical methods). Geochimica et Cosmochimica Acta, 1994, 58(14), 2947-69.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ТОКСИЧНЫХ МЕТАЛЛОВ В РЕЧНЫХ ВОДАХ

КАЗАК Татиана,

Институт Химии Академии Наук Молдовы

Abstract: Investigations of the electrochemical behavior of Cu(II), Pb(II), and Cd(II), V(v) ions in the presence of the organic reagents. An original method for evaluation of the stability constant of the adsorbed species, has been proposed. Using the adsorptive accumulation on the electrode, a number of original methods for determination of the heavy metal in different systems have been developed. The 4-phenylthiosemicarbazide has been proposed for determination of the cadmium in river waters, the thiosemicarbaziddiacetic acid and 8-quinolinaldehyde thiosemicarbazide – for copper determination in the river waters, apple and tomato juices, 8-quinolinaldehyde semicarbazone – for determination of the lead in wheat flour and petrol. The metrological parameters of the proposed methods have been evaluated using standard additions, AAS spectrometry, and reference materials.

Key words: adsorptive stripping cathodic voltammetry, adsorbtive accumulation on the mercury electrode, thiosemicarbazide derivatives, heavy metals.

В наши дни, химики аналитики уделяют особое внимание для анализа токсичных металлов, вольтамперометрии с адсорбционным накоплением анализируемого металла, с целью разработки методик в которых предел обнаружения существенно понижается

Метод вольтамперометрии используется при определении токсичных металлов в разных продуктах [1,2]¹². В нашей лаборатории исследовано электрохимическое поведение ионов кадмия в присутствии 4-фенил- тиосемикарбазида (4-PhTSC). В присутствии бифталата калия (КНРht) в качестве фонового электролита при pH 4 Cd^{2+} образует комплекс с 4-PhTSC, который восстанавливается на ртутно-капающем электроде. Фенильный радикал в состав молекулы тиосемикарбазида увеличивает чувствительность аналитического сигнала и понижает предел обнаружения кадмия. Наклон прямой в координатах $\lg I_p - \lg V(X)$, подтверждает адсорбционную природу пика.

Отношение $I_{p(a)}/I_{p(k)}$, указывает на квазиобратимость данного процесса. В случае pH больше 5 регистрируется дополнительный пик при потенциале -0.59 В, который присутствует и в растворах не содержащих кадмий, что свидетельствует о том, что сам лиганд при pH = 5 адсорбируется на электроде.

Для выяснения роли адсорбции были сняты зависимости времени капания ртути из капилляра от потенциала электрода в растворах различного состава. Полученные зависимости указывают, что добавление ионов кадмия к растворам, содержащим ТСК или 4-ФТСК, снижают период капания капилляра и его комплекс с кадмием адсорбируются в катионной форме, т.к. значительно снижается катодная ветвь кривой (рис. 1).

В случае 4-ФТСК период капания капилляра уменьшается уже при введении реагента в раствор. В этом случае введение фталевой кислоты в раствор практически не изменяет форму кривой. И только в присутствии Cd(II) наблюдается уменьшение периода капания капилляра. Это указывает на то, что в этих условиях на поверхности ртутной капли адсорбируется комплекс Cd(II) с 4-ФТСК.

Исходя из полученных результатов, можно сделать вывод, что адсорбция комплекса с Cd(II), значительнонее, чем незамещенного реагента, что ведет к более радикальным изменениям изученной системы.

¹ Нейман Е. Я. Адсорбционная инверсионная вольтамперометрия / Е. Я. Нейман, Л.В. Драчева // Журн. Аналит. Хим. 1990. Т. 45, № 2. С. 222-236.

² Kalvoda R. Adsorbtive Stripping Voltammetry in trace analysis / R. Kalvoda, M. Kopanica // Pure and Appl. Chem. 1989. V. 61, № 1. P. 97-112.

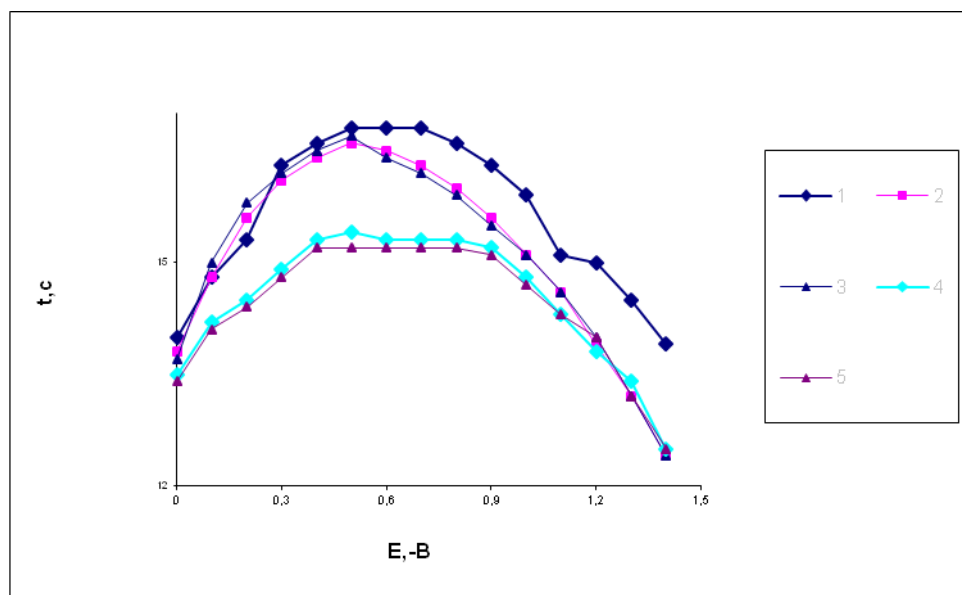

Рис.1. Зависимость периода капания капилляра от приложенного напряжения в растворах: 1) 0,2 М NaClO₄; 2) NaClO₄ +Cd(II)+TCK; 3) TCK + KHPht +Cd(II); 4) NaClO₄ +4-ФТСК +Cd(II), 5) 4-ФТСК+ KHPht +Cd(II). C_{Cd} = 5·10⁻⁶ М, C_{TCK} = 5·10⁻³ М, C_{4-ФТСК} = 5·10⁻³ М

Из изотермы Фрумкина рассчитана и константа адсорбционного равновесия, равная 1.24.102 л/моль. Исходя из площадей пиков, рассчитано количество электричества (Q) для различных концентраций комплексов в растворе.

На основании результатов проведенных исследований была разработана высокочувствительная методика определения кадмия после его адсорбционного накопления в виде комплекса с 4-ФТСК на поверхности электрода. Уже при 30 секундном накоплении минимально определяемая концентрация составляет

2.10-8М. Оптимальное время накопления не должно превышать 3 мин. С увеличением времени накопления до 3 мин. метод позволяет определять до 4.10-9 моль/л Cd(II). Величина тока зависит от потенциала накопления и от концентрации 4-ФТСК.

Для установления селективности метода изучалось влияние различных ионов металлов и некоторых анионов на максимальный ток кадмия. Ионы Cu(II), Co(II), Fe(III) взятые в молярном отношении Cd:Me от 1:1 до 1:20 не мешают определению кадмия. Присутствие ионов Pb(II) и Ni(II) приводят к появлению новых пиков, однако они не мешают определению кадмия. Ионы I-, Br-, SCN- взятые в соотношении A:Cd =10:1 не влияют на величину тока кадмия.

Разработана методика определения кадмия в присутствии 4-ФТСК в речной воде (река Прут) с предварительным накоплением. Достоверность полученных результатов подтверждена сравнением с результатами полученными методом атомной абсорбционной спектроскопии (ААС). Определены метрологические параметры разработанного метода посредством накопительной вольтамперометрии совместно с атомно-адсорбционной спектроскопией.

Было также исследовано электрохимическое поведение лиганда 1-амино-2-метил-оксо-1,3,4-триазола (L) в присутствии тяжелых металлов (Cu, Pb, Cd). При добавлении L к растворам содержащих ионы свинца и кадмия интенсивность тока восстановления ионов металла уменьшается, что может быть связано с процессом комплексообразования. Уменьшение высоты пика пропорционально концентрации добавленного лиганда (рис. 2). Установлен состав образующихся комплексов.

В присутствии ионов меди на висячей капли ртути происходит более сложные окислительно-восстановительные процессы, интенсивность тока которых увеличивается. Изучена зависимость величины тока от времени и потенциала накопления. При постоянной концентрации лиганда и времени накопления интенсивность тока пропорциональна концентрации меди.

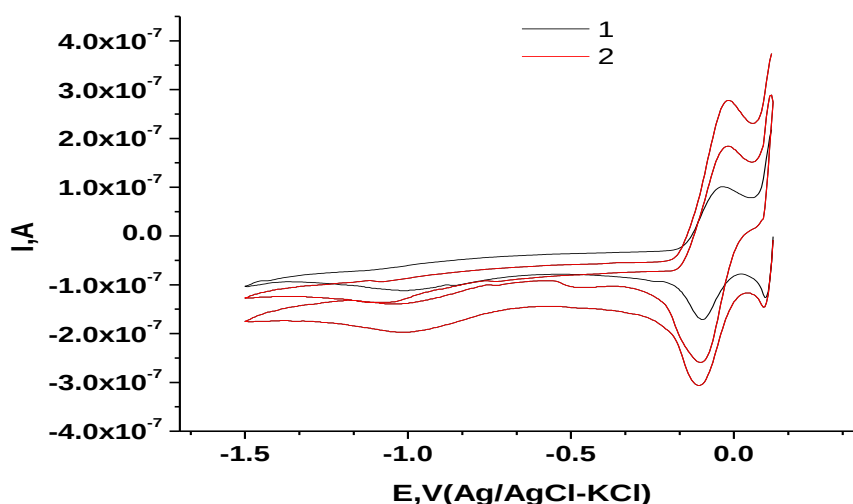

Рис.2. Циклические вольтамперограммы меди в отсутствии и в присутствии лиганда. 1 - 0,1 M KCl + $1 \cdot 10^{-5}$ M Cu(II), 2 - 0,1 M KCl + $1 \cdot 10^{-5}$ M Cu(II) + $5 \cdot 10^{-5}$ M лиганда.

Сделан вывод об адсорбционном характере наблюдаемой волны. Исследованы параметры адсорбции и условия накопления ионов металла.

Кадмий был определен в морской воде в присутствии 8- оксихинолина на висящей ртутной капле методом дифференциальной импульсной инверсионной вольтамперометрии. Накопление проводилось в условиях конвективной диффузии при pH 7,5-8,0. Предел обнаружения кадмия этим методом $2 \cdot 10^{-9}$ M при 60 с. накопления [3]¹. В присутствии феррона (7-йод-8-оксихинолин-5-сульфокислота) кадмий образует волну восстановления при потенциале -0,85 В (н.к.э.), на ртутном капельном электроде, при pH 9,6 на фоне 0,2 M KCl. Между током восстановления и содержанием кадмия в растворе сохраняется прямолинейная зависимость в диапазоне $5 \cdot 10^{-8}$ ÷ $2,5 \cdot 10^{-7}$ M [4]².

Для определения никеля (II) на фоне гидрофталата калия, был использован тиосемикарбазид, пик восстановления был зарегистрирован при -0,7 В (Ag/AgCl) и pH 4. Предел обнаружения никеля составляет $1 \cdot 10^{-8}$ M, используя хронокулонометрический метод [5]³. Были исследованы комплексы кадмия с 2-меркапто-5-фенил-амино-1,3,4-тиадиазолом. Предел обнаружения кадмия при использовании дифференциальной импульсной полярографии в присутствии этого лиганда был зарегистрирован на уровне $4,67 \cdot 10^{-10}$ M [6]⁴.

Было изучено влияние бромат-ионов на электрохимическое поведение комплекса ванадия с 2,3-дигидроксibenзальдегидом (2,3-DHBA) в растворах ацетатного буферного раствора с pH 4,7-5,5. С помощью переменноточковой полярографии, хроновольтамперометрии с линейной развёрткой потенциала, квадратно-волновой вольтамперометрии было показано, что электродный процесс осложнён адсорбцией лиганда и образовавшегося комплекса ванадия с лигандом. В присутствии бромат-ионов аналитический сигнал увеличивается более чем на порядок. Ванадий, легко образуя связи V-O, взаимодействует с веществами, содержащие кислородные комплексообразующие группировки. При добавлении к раствору ванадия (V) гидроксилсодержащих лигандов, таких как тригидроксилглутаровая кислота, пиратехин, пирокатехин фиолетовый, пирогаллол, 2,5-дихлор-3,6-дигидрокси-1,4-бензохинон, дигидрокси нафталин и других гидроксилсодержащих ароматических соединений образуются комплексы,

¹ 3. Van den Berg C.M.G. Determination of copper, cadmium and lead in seawater by cathodic stripping voltammetry of complexes with 8-hydroxyquinoline // J. Electroanal. Chem. 1986. № 215. P.111-125.

² 4. Меряну В. Т. Определение кадмия в присутствии феррона методом адсорбционной инверсионной вольтамперометрии // Bul. Acad. St. RM. St. Biol. si Chim. 1992. № 3. P.55-59.

³ 5. Hu N. Studies on adsorptive voltammetry for the nickel(II)-thiosemicarbazide system / Q. Li // Gaodeng Xuexiao Huaxue Xuebao. 1989. V. 10, №. 8. P. 796-799.

⁴ 6. Suci P. Determination of cadmium by differential pulse adsorptive stripping voltammetry / M. Vega, L. Roman // J. Pharm. Biomed. Anal. 2000. № 23. P. 99-106.

адсорбирующиеся на поверхности ртутного электрода и восстанавливающиеся значительно легче, чем сам ванадий.

Это позволило использовать их в катодной адсорбционной вольтамперометрии (Адс.ВА). Чувствительность адсорбционных методов может быть значительно увеличена соединением электродной реакции с каталитической реакцией, когда восстановленная форма металла реокисляется в начальную окисленную форму, приводя к значительному увеличению аналитического сигнала.

Таким образом, комплексующий лиганд преобладающе контролирует силу адсорбции, а эффективность каталитической реакции зависит от используемого окислителя. Сравнение различных окислителей, обычно применяемых для каталитического определения некоторых поливалентных ионов металлов (хлорат, бромат, перекись водорода, гидроксиламини др.) показало, что для определения ванадия более подходящим является бромат. Другие окислители практически очень мало влияют на аналитический сигнал ванадия.

Разработан метод адсорбционно-каталитического определения ванадия. Накопление комплекса ванадия проводили при потенциале $-0,2$ В (н.к.э.) при pH 5,4 в присутствии $5 \cdot 10^{-5}$ М 2,3-дигидроксibenзальдегида и KBrO_3 . Предел определения для времени накопления 30 сек. составляет $2 \cdot 10^{-10}$ М и ток восстановления комплекса ванадия линеен в области $5 \cdot 10^{-10} - 5 \cdot 10^{-8}$ М. Метод применён для определения ванадия в речной воде (р. Прут).

Изучено электрохимическое поведение ионов Pb(II) в присутствии тиосемикарбазона пировиноградной кислоты (ТСКПК). Установлено, что ТСКПК образует с ионами свинца комплекс с молярным соотношением $\text{Pb(II)} : \text{ТСКПК} = 1:2$, который адсорбируется на ртутной капле.

Линейная зависимость тока восстановления от концентрации ионов свинца без накопления соблюдается в интервале концентраций $2 \cdot 10^{-6} - 1 \cdot 10^{-5}$ М. Накопление ионов в течении 180 с при потенциале $-0,24$ В расширяет интервал концентраций, в котором регистрируется линейная пропорциональная зависимость тока от концентрации ионов свинца в пределах $3 \cdot 10^{-7} - 1 \cdot 10^{-6}$ М. Проведено тестирование тиосемикарбазона пировиноградной кислоты в качестве реактива адсорбционного накопления ионов свинца на поверхности ртутной капли при определении содержания свинца в модельных растворах.

Выводы

1. Разработана методика определения кадмия в присутствии 4-ФТСК в речной воде (р. Прут) с предварительным накоплением.
2. Было изучено влияние бромат-ионов на электрохимическое поведение комплекса ванадия с 2,3-дигидроксibenзальдегидом (2,3-DHBA) в растворах ацетатного буферного раствора
3. Изучено влияние тиосемикарбазона пировиноградной кислоты на величину тока восстановления ионов свинца.
4. Установлено, что ионы свинца (II) образуют с ТСКПК комплексное соединение которое адсорбируется на поверхности ртутной капли и были установлены параметры при которых регистрируется оптимальная величина тока восстановления ионов свинца.
5. Разработан метод определения ванадия который был применён для определения ванадия в речной воде (р. Прут).

HOPPING CONDUCTIVITY IN $\text{Cu}_2\text{ZnGe}_{1-x}\text{Sn}_x\text{Se}_4$ SOLID SOLUTIONS

HAJDEU-CHICAROSH Elena,

Institute of Applied Physics, Academy of Sciences of Moldova

Abstract: Resistivity, $\rho(T, x)$, of $\text{Cu}_2\text{Zn}(\text{Sn}_x\text{Ge}_{1-x})\text{Se}_4$ (CZTGeSe) single crystals with $x = 1, 0.5, 0$ exhibits an activated character within the whole investigated temperature range between $T \sim 10 - 320$ K, attaining a minimum at $x = 0.5$. The dependence of $\rho(T)$ gives evidence for a nearest-neighbor hopping (NNH) conductivity in high-temperature intervals within $T \sim 200 - 320$ K depending on x , followed by the Mott variable-range hopping (VRH) charge transfer with lowering temperature.

Analysis of the $\rho(T)$ data has yielded the values of the NNH activation energy and the VRH characteristic temperature, as well as those of the acceptor band width, the acceptor concentration, the localization radii of holes and the density of the localized states (DOS) at the Fermi level. All the parameters above exhibit a systematic non-monotonous dependence on x . the maximum of DOS and of the defect concentration suggests that the composition with $x=0.5$ corresponds with the highest lattice disorder in the studied samples.

Interest to $\text{Cu}_2\text{Zn}(\text{Sn}_x\text{Ge}_{1-x})\text{Se}_4$ (CZTGeSe), is connected mainly to its possible photovoltaic applications. Indeed, the CZTGeSe based solar cells have demonstrated recently the power-conversion efficiency up to 10.1 % [1]¹, whereas the compounds itself consist mostly of earth abundant and nontoxic elements. These compounds are a promising low cost alternative absorber material for thin film solar cells due to its suitable criteria for photovoltaic applications: p-type semiconductor behavior, direct band-gap between 1.0 and 1.5 eV and absorption coefficient $>10^4 \text{ cm}^{-1}$ [2,3]²³. The best performance of kesterite-based thin film solar cells with conversion efficiency of 12.6% [4]⁴ were obtained with a material quite different from the stoichiometric compound (stoichiometric CZTS/Se), especially with a Cu-poor/Zn-rich composition.

Here, we investigate the resistivity, $\rho(T)$ of CZTGeSe single crystals with $x = 1, 0.5$ and 0 to obtain information on the conduction mechanisms, as well as on the microscopic properties of charge carriers. CZTGeSe single crystals with $x = 1, 0.5$ and 0 were grown by chemical vapor transport method using iodine as a transport agent. A stoichiometric melt of precursors Cu, Zn, Sn, Ge and Se of high purity were placed in evacuated quartz horizontal ampoule, where the growing process was performed. The composition of the obtained single-crystalline samples measured by the energy dispersive X-ray microanalysis (EDX), shows evidence for the proximity of all samples to stoichiometric composition (Table 1). The measurements of the Raman spectra did not show presence of any secondary phases.

Table 1. The composition of the CZTGeSe samples

<i>Sample</i>	<i>Atomic %</i>	<i>Cu</i>	<i>Zn</i>	<i>Sn</i>	<i>Ge</i>	<i>Se</i>
#1 $\text{Cu}_2\text{ZnSnSe}_4$ ($x=1$)		24.83	12.69	12.61		49.87
#2 $\text{Cu}_2\text{ZnSn}_{0.5}\text{Ge}_{0.5}\text{Se}_4$ ($x=0.5$)		27.42	10.5	6.42	7.36	48.30
#3 $\text{Cu}_2\text{ZnGeSe}_4$ ($x=0$)		25.59	13.42		13.74	47.25

The hot probe method, addressed to the thermopower measurements, exhibited the p-type conductivity in all samples at the room temperature. Six indium contacts were made in each of the samples. The resistivity was measured with a standard dc method. The activated resistivity was observed within the whole temperature intervals above.

As can be seen in the top panel of Fig. 1, all CZTGeSe samples exhibit an activated resistivity, $\rho(T)$, within the whole temperature range. In addition, the dependence of $\rho(x)$ attains a minimum at $x = 0.5$.

¹ S. Giraldo, M. Neuschitzer, T. Thersleff et al., Adv. Energy Mater. 5 (2015) 1501070.

² J.M. Raulot, C. Domain, J.F. Guillemoles, J. Phys. Chem. Solids 66 (2005) 2019e2023.

³ P.A. Fernandes, P.M.P. Salom_e, A.F. da Cunha, Phys. Status Solidi C. 7 (2010) 901e904.

⁴ W. Wang, M.T. Winkler, O. Gunawan, T. Gokmen, T.K. Todorov, Y. Zhu, D.B. Mitzi, Adv. Energy Mater. 4 (2014).

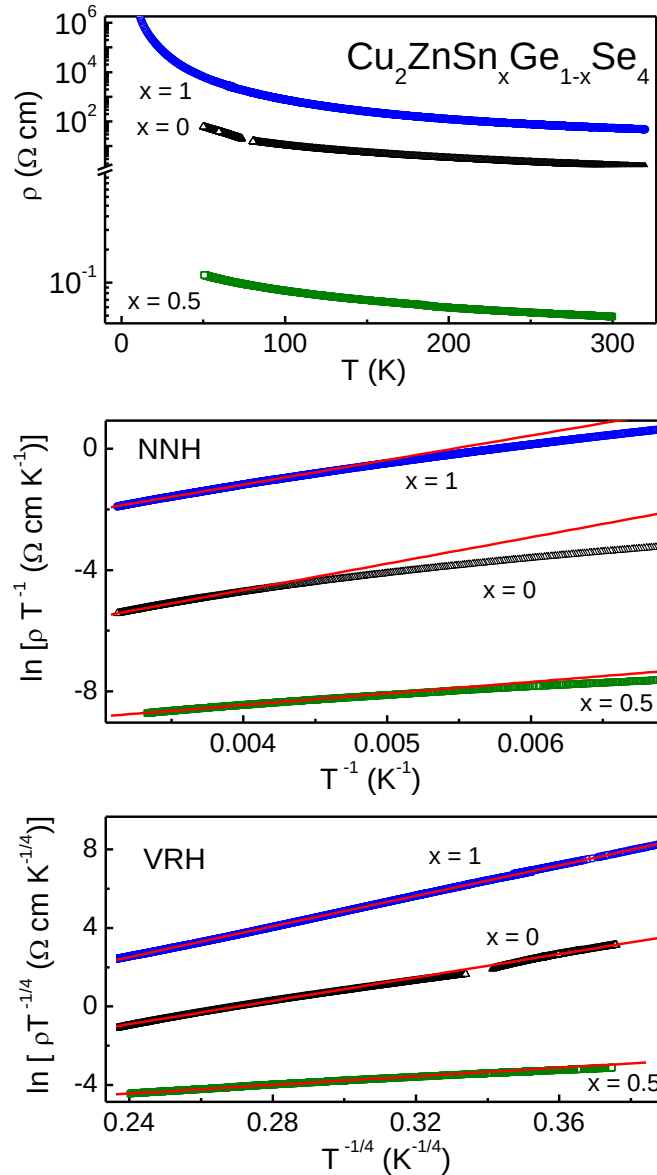

Fig. 1. Temperature dependence of resistivity in the investigated samples (top panel), the plots of $\ln(\rho T^{-1})$ vs. T^{-1} (middle panel) and the plots of $\ln(\rho T^{-1/4})$ vs. $T^{-1/4}$ (bottom panel). The lines are linear fits.

At high temperatures, $\rho(T)$ can be analyzed assuming the nearest-neighbor hopping (NNH) conductivity over localized states of the acceptor band (AB), $\rho(T) = D_1 T \exp[E_n / (kT)]$, where D_1 is the NNH prefactor constant and E_n is the NNH activation energy [5,6]¹². Such behavior is expected in kesterites and related materials due to high acceptor energies lying around E_A , addressed to the center of the AB, reaching e. g. the values up to $E_A \sim 120 - 140$ meV above the top of the valence band (VB) for Cu_{Zn} defects in CZTS [7,8]³⁴. Indeed, this can provide existence of a sufficient temperature interval ΔT_n , where the hopping charge transfer is more effective than activation of holes into the valence band (VB), but is still restricted by jumping over the nearest acceptors only. Linearization of the plots in the middle panel of Fig. 1 permits determination of the values of $\Delta T_n \sim 320 - 200$ K, $274 - 250$ K and $320 - 289$ K for samples #1, #2 and #3 respectively.

Violation of the NNH conduction regime with decreasing T , or deviations of the plots in the middle panel of Fig. 1 from the linearity, is attributable to transition to the Mott variable-range

¹ N. F. Mott and E. A. Davies, *Electron Processes in Non-Crystalline Materials* (Clarendon, Oxford, 1979).

² B. I. Shklovskii and A. L. Efros, *Electronic Properties of Doped Semiconductors* (Springer, Berlin, 1984).

³ Shiyu Chen, Ji-Hui Yang, X. G. Gong, Aron Walsh, and Su-Huai Wei, *Phys. Rev. B* 81 (2010) 245204.

⁴ S. Levchenko, V. E. Tezlevan, E. Arushanov, S. Schorr, and T. Unold, *Phys. Rev. B* 86 (2012) 045206.

hopping (VRH) conductivity [9,10]. This conduction mechanism has been widely observed in CZTS and related compounds, both crystals and films, within a broad temperature interval ΔT_v [11]. The reason to such a behavior is a high intrinsic lattice disorder, pertinent to such compounds as e.g. CZTS due to a mixed (disordered) kesterite structure. Generally, high disorder stimulates hopping beyond the nearest neighbors towards the more distant sites with closer energies when T is decreased [9], leading to the law $\rho(T) = D_4 T^{1/4} \exp[(T/T_0)^{1/4}]$ [9,10]. Here, D_4 is the Mott VRH prefactor constant and

$$T_0 = \beta / [k a^3 g(\mu)] \quad (1)$$

is the Mott VRH characteristic temperature, where $\beta = 21$ is a numerical constant, a is the localization radius, scaling the space decay of impurity wave functions, and $g(\mu)$ is the density of the localized states (DOS) at the Fermi level [9,10]¹². The Mott VRH conduction in our samples follows from the plots in the bottom panel of Fig. 1, yielding the values of $\Delta T_v \sim 120 - 44$ K, $\Delta T_v \sim 255 - 120$ K and $\Delta T_v \sim 231 - 51$ K for samples #1, #2 and #3 respectively. In addition, the semi-width, W , of the AB has been calculated with the expression $W \approx 0.5 k (T_v^3 T_0)^{1/4}$ [11]³, where T_v is the VRH onset temperature on cooling and $T_0 = 2.31 \times 10^6$ K (#1), 1.45×10^4 K (#2) and 7.83×10^5 K (#3) is the VRH characteristic temperature. The values of $W \approx 72, 30$ and 76 meV were found to be close to those of the NNH activation energy, $E_n \approx 70, 33$ and 75 meV for the samples #1, #2 and #3, respectively. This gives evidence for the position of the Fermi energy, μ , near one of the AB edges.

The joint analysis of $\rho(T)$ yielded the values of the acceptor concentration, $N = 4.9, 9.9$ and 2.7 (in units of 10^{19} cm^{-3}), the $g(\mu) = 0.9, 16.9$ and 1.5 (in units of $10^{17} \text{ cm}^{-3} \text{ meV}^{-1}$), as well as the localization radius $a = 10.5, 21.5$ and 12.6 Å for samples #1, #2 and #3, respectively. In addition, the data of $a/a_0 = 1.9, 4.3$ and 1.9 , and those of $N/N_c = 0.5, 0.8$ and 0.5 for samples #1, #2 and #3, respectively, were obtained, implying a relative closeness of samples to the metal-insulator transition (MIT). Here, N_c is the concentration of the MIT and a_0 is the localization radius far from the MIT.

All these parameters exhibit a non-monotonous dependence on x , including a maximum at the same value of $x = 0.5$. Such behavior suggests the corresponding systematic variation of disorder and defect concentration in CZTGeSe.

This work was financial supported from institutional project and STCU #5985.

The author would like to acknowledge E. Arushanov, K.G. Lisunov and M. Guc for advices during the whole period of work.

METODE DE PRELUARE A EXPERIENȚEI OPERATORULUI UMAN PENTRU CONDUCEREA PROCESELOR INDUSTRIALE

GUȚULEAC Emilian, doctor habilitat, **ZAPOROJAN Sergiu**, doctor,
MORARU Victor, doctor, **PLOTNIC Constantin**, lector superior universitar,
CĂRBUNE Viorel, lector superior universitar,
 Universitatea Tehnică a Moldovei

INTRODUCERE

Modelarea procesului de turnare a microfirului magnetic, este un proces destul de complex, multi-parametric și prezintă anumite dificultăți esențiale. Practica arată că abordările clasice pentru reprezentarea acestor clase de sisteme nu asigură o precizie necesară, fie din cauza complexității modelelor sistemului, fie din cauza aproximărilor făcute în lipsa informației despre corelarea dintre parametrii acestuia sau despre ponderea impactului acestor parametri asupra ieșirilor.

Modelele elaborate se dovedesc a fi foarte generale sau au un spectru îngust de utilizare și denotă un comportament ce depinde foarte mult de factori externi, condiții inițiale etc. Aceste modele nu corespund cererilor de robustețe și de stabilitate și nu pot generaliza întreg procesul de turnare a

¹ N. F. Mott and E. A. Davies, *Electron Processes in Non-Crystalline Materials* (Clarendon, Oxford, 1979).

² B. I. Shklovskii and A. L. Efros, *Electronic Properties of Doped Semiconductors* (Springer, Berlin, 1984).

³ K. G. Lisunov, M. Guk, A. Nateprov et al., *Sol. Energy Mater. Sol. Cells* 112 (2013) 12

microfirului magnetic **Fig.1**. Dimpotrivă, acest proces e văzut deseori ca un set de subprocese mai simple care oferă anumite soluții particulare, dar care de asemenea sunt supuse influenței unor factori externi, cum ar fi temperatura, fluxul aerului din încăpere, zgomotul, vibrațiile stației de turnare. Calitatea microfirului depinde chiar și de operatorul uman care deservește instalația respectivă și care ar trebui deasemenea să facă parte din modelul sistemului. Prin urmare, urmărindu-se scopul automatizării procesului de turnare a microfirului, este necesară elaborarea unui număr mare de modele simple și independente pentru a reprezenta acest proces sau elaborarea unui model complex care ar lua în calcul un număr mare de parametri, ceea ce nu ar garanta un răspuns în timp real. O altă soluție ar fi un compromis dintre aceste două metode clasice, însă această metoda duce la apariția altor probleme cum ar fi determinarea punctului de echilibru. Un răspuns la această întrebare îl putem avea doar elaborând un număr mare de modele și comparându-le reciproc cu scopul identificării celor care satisfac cel mai bine cerințele.

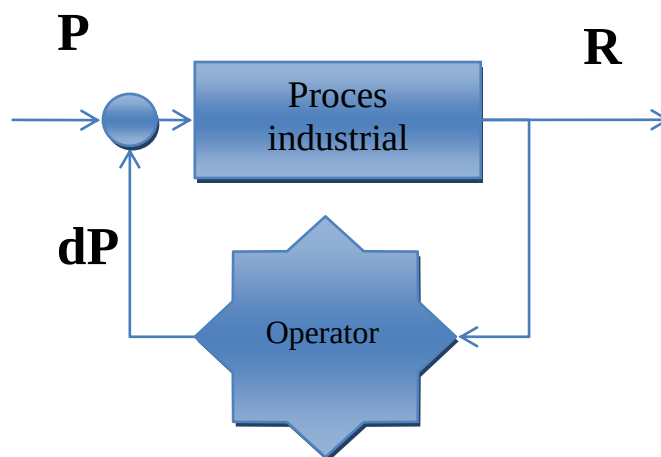

Fig.1 Schema structurii procesului industrial de turnare a microfirului magnetic cu implicarea unui operator uman în bucla de reacție

Din cele expuse anterior putem concluda că problema respectivă devine extrem de complicată și că soluția teoretică care poate fi obținută devine inutilizabilă, fie din cauza complexității sistemului de calcul, fie din cauza costului și a performanței acestuia, fie din cauza schimbării nesemnificative a parametrilor sistemului. Din această cauză se propune abordarea problemei dintr-un alt punct de vedere și anume de a valorifica experiența și potențialul operatorului uman prin includerea acestuia în procesul de descriere a modelului. Faptul că operatorul uman reacționează doar intuitiv la schimbările sistemului este elementul cheie care oferă posibilitatea de a evita etapa de identificare a modelului procesului de turnare a microfirului. Se poate observa faptul că operatorul uman reprezintă un "regulator" care deja răspunde cerințelor de calitate. Așadar, problema se reduce la faptul de a elabora un model care ar repeta comportamentul operatorului uman prin captarea și reutilizarea experienței acestuia în procesul de turnare automată.

1. Analiza comportamentului operatorului uman în timpul controlării procesului de turnare a microfirului magnetic

Analizând comportamentul operatorului în procesul de turnare a microfirului magnetic putem cu certitudine menționa următoarele particularități:

- Operatorul uman nu ia decizii bazate pe algoritmi sofisticăți sau pe metode matematice;
- Operatorul uman utilizează un număr mic de calificative în procesul decizional;
- Operatorul uman folosește un set redus de date de intrare/ieșire.

Pentru a identifica un model care ar descrie adecvat comportamentul operatorului uman se vor urma etapele clasice incluse în procesul de identificare a sistemelor dinamice:

1. Proiectarea experimentului și achiziția datelor (intrare - ieșire)

Pentru o descriere cât mai bună a sistemului s-a decis de a se colecta doar date valide de la diferite stații de turnare, de la operatori mai experimentați, pentru microfibre magnetice de diferite

tipuri. Cu acest scop s-au grupat datele după categoriile menționate și s-a ales un set de date colectat de la cel mai experimentat operator pentru microfir cu rezistența de 5-10 Ω .

2. Analiza și preprocesarea datelor

La etapa de analiză a datelor s-au observat depășiri ale intervalului de 5-10 Ω impus de cerințele de calitate. Cu scopul de a nu influența distructiv modelul procesului de luare a deciziilor, aceste valori au fost eliminate din setul de date pentru a obține un set de valori care descrie cât se poate de bine natura procesului.

În procesul de achiziție a datelor a fost observată tendința operatorilor de a utiliza preponderent presiunea ca parametru de reglare în detrimentul celorlalte intrări de control. Ca urmare comportamentul operatorului uman poate fi descris ca un sistem cu o intrare (Rezistența/Diametrul microfirului magnetic) și o ieșire (Presiunea în tubul de sticlă) $P = f(R)$.

Analiza setului de date evidențiază faptul că operatorul uman nu operează cu valori numerice concrete în procesul decizional, dar cu calificative pentru presiunea din tubul de sticlă. În același timp, pentru variabila de ieșire (Rezistența microfirului) mai comodă este reprezentarea numerică a datelor. Astfel putem spune că operatorul reglează procesul de turnare variind parametrul de intrare al sistemului condus și respectiv cel de ieșire pentru sine. În acest caz operatorul poate fi descris astfel: $\Delta P = f(R)$.

Din graficele de mai jos în care sunt prezentate valorile pentru perechile de date R și P sortate după R **Fig.2a,b** se observă că creșterea lui P duce la creșterea lui R și invers.

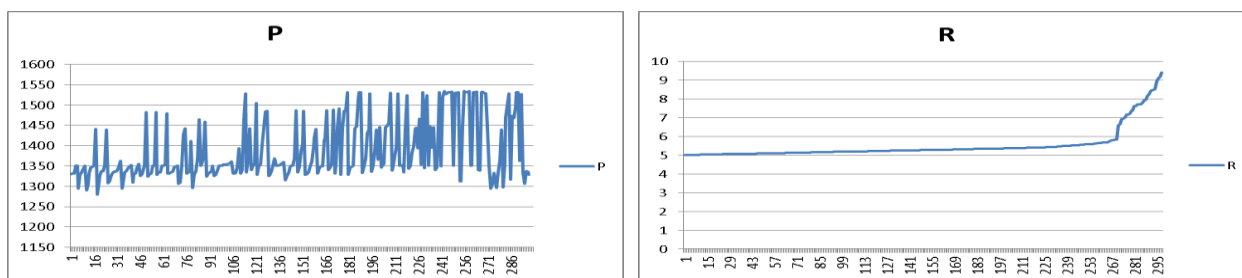

Fig. 2a Date filtrate pentru P sortate după R **Fig. 2b Date filtrate și sortate pentru R**

Ulterior este nevoie de a calcula setul de date ΔP pentru datele de intrare. Aici însă se poate calcula direct ΔP utilizând direct datele colectate și filtrate sau utilizând setul de date sortat crescător [1]. Deoarece se propune ca scop obținerea unui model care ar prelua cât mai exact experiența operatorului uman, se vor utiliza în calcule datele nesortate, apoi, pentru a fi mai sugestiv, setul de date ΔP se sortează crescător **Fig.3a**.

Cu scop informativ, pentru a identifica modul de luare a deciziilor al operatorului s-a calculat și sortat și setul de date ΔR **Fig.3b**.

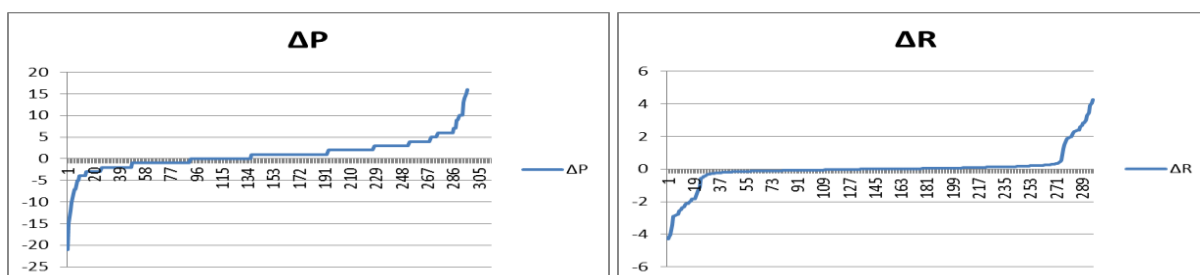

Fig. 3a Date sortate crescător pentru ΔP **Fig. 3b Date sortate crescător pentru ΔR**

Din analiza datelor procesate se observă o asemănare a graficelor celor doi parametri ΔR și ΔP , o simetrie oarecare și deci o corelare evidentă în ceea ce ține de dependența dintre acestea. Așadar din ambele grafice pentru ΔP și ΔR se evidențiază câteva zone de interes:

- zona liniară;
- zona neliniară;
- Estimarea și validarea modelelor (modelarea sistemelor) $\Delta P = f(R)$.

Avînd la dispoziție setul de date colectate pentru R și setul de date calculate pentru ΔP se evidențiază 2 perspective:

1. metoda clasică de substituție a operatorului uman printr-o funcție $\Delta P = f(R)$ utilizînd una din metodele numerice de interpolare;

2. metode specifice de substituție a operatorului uman, prin preluarea experienței acestuia și utilizarea metodei pentru a obține modele comportamentale generice.

Analizînd aceste 2 metodologii putem evidenția atît avantaje cît și neajunsuri. Metoda matematică clasică este relativ simplă în utilizare și poate fi automatizată. O problemă gravă în acest sens îl reprezintă natura datelor colectate și anume faptul că operatorul uman pentru aceleași valori ale variabilelor de intrare R poate lua o mulțime de decizii diferite $\Delta P = \{ \Delta P_1, \Delta P_2, \dots, \Delta P_n \}$. Aceste ambiguități reprezintă rezultatul raționamentelor incerte ale expertului uman care nu neapărat sunt eronate. Astfel pentru a obține perechile de valori R, ΔP mediu se poate calcula $\Delta P_{\text{mediu}} = (\Delta P_n + \Delta P_1)/2$ sau $\Delta P_{\text{mediu}} = (\Delta P_1 + \Delta P_2 + \dots + \Delta P_n)/n$. Acest fapt face posibilă utilizarea metodelor clasice de interpolare pentru a obține funcția $\Delta P = f(R)$.

Metodele specifice necesită o structurare adăugătoare a datelor și poate fi automatizată parțial, iar modelele obținute nu au comportament atît de evident și deci, fiecare model necesită o analiză comparativă însoțită de eventuale transformări. Metodele specifice pot avea cîteva abordări:

- utilizarea Rețelelor Neuronale cu scopul de a modela comportamentul operatorului uman.
- utilizarea logicii Fuzzy pentru modelarea procesului decizional al operatorului uman;

Utilizarea Rețelelor Neuronale presupune construirea și învățarea unei rețele neuronale utilizînd seturile de date obținute la etapele precedente. Pentru a oferi cît mai bună concordanță cu sistemul modelat, este necesar foarte mult timp și foarte multe seturi de date pentru a antrena rețeaua neuronală. Acest specific al metodei devine nesemnificativ în momentul implementării unui astfel de sistem, deoarece rețelele neuronale sunt foarte dependente de resurse hardware, ceea ce duce la costuri mari sau timp de răspuns inacceptabil [2].

Utilizarea logicii Fuzzy presupune identificarea numărului de calificative cu ajutorul cărora operează expertul uman și identificarea regulilor de inferență pentru a obține logica de luare a deciziilor în procesul de turnare a microfîrului magnetic. Deoarece logica fuzzy descrie cît se poate de bine procesul decizional uman, ulterior vom încerca să o aplicăm anume pe ea în procesul de modelare [2][3].

Făcînd o introducere în principiile logicii fuzzy, putem spune că logica vagă nu ne oferă soluția numerică optimă, ci o soluție aproximativă, ceea ce în cazul lipsei totale de soluții este un avantaj semnificativ [3].

2. ELABORAREA MODELULUI BAZAT PARȚIAL PE EXPERIENȚA OPERATORULUI UMAN

Utilizînd datele colectate în procesul de turnare de la operatorul uman și aplicîndu-le asupra modelului ideal intuit la etapa anterioară, s-a obținut un model specific pentru operatorul uman **Fig.4a**. Acest model utilizează datele despre limitele intervalelor specifice calificativelor pentru a aduce comportamentul procesului cît mai aproape de comportamentul decizional al operatorului de la care au fost colectate datele statistice.

Se evidențiază o caracteristică decizională a operatorului ceretat și anume asimetria în procesul decizional. Se vede clar că operatorul preferă să utilizeze intervalul rezistențelor mai mici și le evită pe cele mari. Acest fapt se poate explica, de exemplu, prin aceea că operatorul încearcă să evite ruperea microfîrului magnetic prin menținerea diametrului la valori mai mari.

Utilizînd același set de date, după o preprocesare s-a obținut următorul grafic pentru funcțiile de apartenență ale calificativelor variației presiunii în tubul de sticlă prezentat în **Fig.4b**.

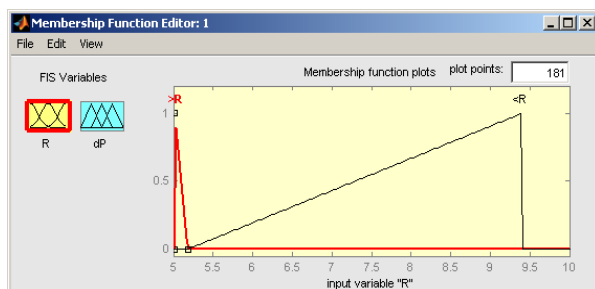

Fig.4a Funcțiile de apartenență pentru R

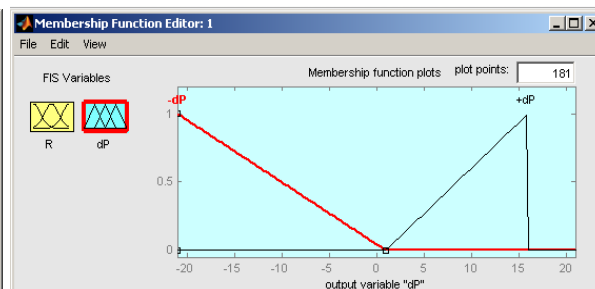

Fig.4b Funcțiile de apartenență pentru ΔP

Se observă ca graficul funcțiilor de apartenență pentru variația presiunii de asemenea este asimetric, însă se află preponderent în spațiul valorilor negative ceea ce este evident atât din specificul procesului de turnare cât și din relația variabilelor ce descriu acest proces.

În motorul de inferență pentru acest model sunt utilizate regulile de inferență din Fig.5a. Din Fig.5b se observă că modelul obținut își menține specificul decizional moștenit de la operatorul uman, iar modelul procesul decizional obținut se realizează preponderent în intervalul de valori negative ale creșterii presiunii în tubul de sticlă.

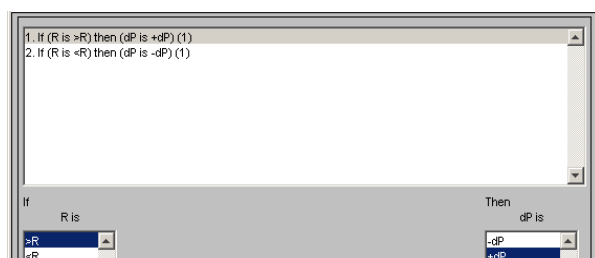

Fig.5a. Reguli de inferență

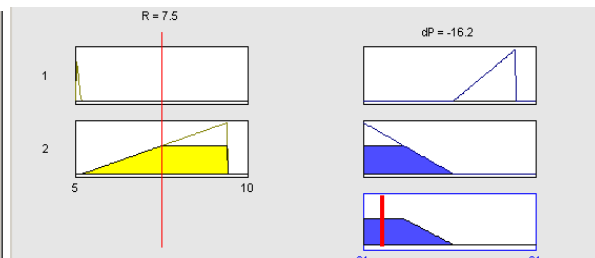

Fig.5b. Rezultatele procesului de inferență

Graficul din Fig.6a ne oferă o imagine mai clară referitoare la divizarea domeniului valorilor admisibile în zona centrală a bunei funcționări și zonele periferice, care sunt caracterizate de pante abrupte, ceea ce înseamnă că valorile variabilelor de reglare în aceste intervale au o influență extremă asupra valorilor parametrilor de ieșire și deci erorile comise pe aceste intervale au impact semnificativ asupra parametrilor de calitate ai microfîrului magnetic. De asemenea, trebuie remarcat faptul că domeniul central utilizat preponderent de către operator este destul de larg și permite o manevră liberă în cadrul acestuia cu scopul de a regla procesul de turnare.

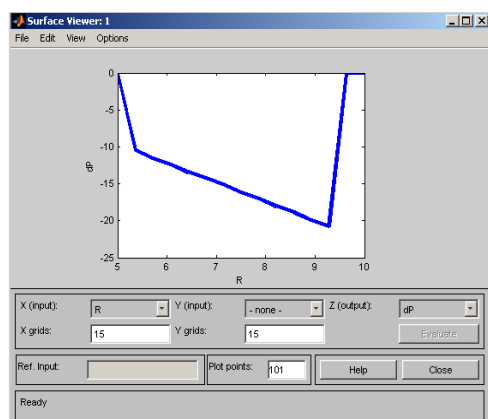

Fig. 6a. Graficul dependenței intrărilor de ieșiri obținut conform procesului de inferență

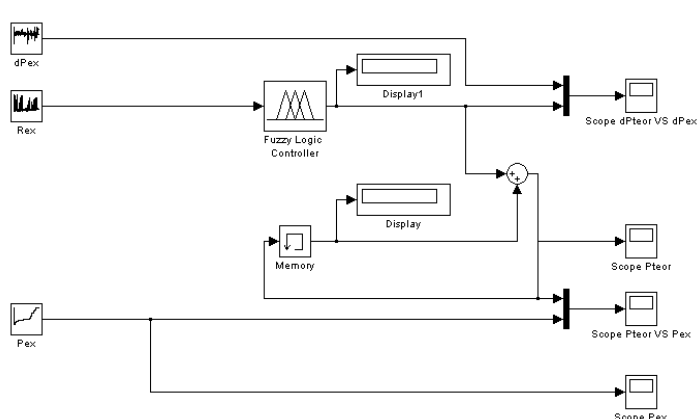

Fig. 6b Schema de simulare comparativă a comportamentului operatorului și a modelului de preluare a experienței umane

3. CONCLUZII

Făcînd o concluzie referitoare la modelul obținut și testat în **Fig.6b**, se poate argumenta posibilitatea preluării experienței expertului uman cu scopul utilizării acestei experiențe în procesele de reglare automată. Astfel, s-a elaborat un model care dă dovadă de comportament apropiat de cel uman în procesul decizional specific turnării microfirului magnetic. Acest comportament se datorează preluării informației specifice despre intervalele de lucru și modurile lor de utilizare de către expertul uman. Așadar, modelul obținut nu este nici pe departe un model optimal pentru automatizarea procesului de turnare, dar poate servi ca o alternativă mai mult sau mai puțin efectivă pentru substituția expertului uman. Modelul obținut este o primă versiune în care la bază se află încercarea de a prelucra experiența decizională a operatorului uman în procesul de turnare a microfirului.

Bibliografie:

1. Yvonne C. Lucero, Patricia A. Nava, A Method for Membership Function Generation from Training Samples <http://wwwold.ece.utep.edu/research/webfuzzy/docs/electro99/electro-99.html>
2. Kosko, Bart, Neural Networks and Fuzzy Systems: A Dynamical Approach to Machine Intelligence, Prentice Hall, Englewood Cliffs, NJ, 1992.
3. Hong, Tzung-Pei and C. Lee, Induction of fuzzy rules and membership functions from training examples, Fuzzy Sets and Systems, Vol. 84, pp. 33-47, Nov. 1996.

ELEMENTE DE CALCUL FINANCIAR ÎN ÎNVĂȚĂMÎNT LICEAL

MOCANU Anastasia, lector superior universitar,
Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul

*„Nu va mai fi suficient să predăm,
să-l facem pe copil să învețe și să recite,
trebuie altceva: să-l învățăm să învețe”.*
H. Poincaré

Abstract: Throughout the centuries the mathematics has been and remains an indispensable element of general education in all countries of the world. This is explained by the unique role of mathematics in the formation and development of the child's personality.

Development of thinking is inconceivable without the presence of a logical cultures. Namely, the study of mathematics teaches a child to achieve a logical analysis of a situation, to draw inferences from certain facts using logical reasoning to analyze existing definitions and to formulate new definitions, to distinguish known unknown, to classify the elements of a different nature, formulate hypotheses, to check them out and let them accept/reject, to use analogies, etc.

Student experience on a gain in the process of solving mathematical problems contributes not only to the capacity building of rational thinking and the mode of expression of thought (brevity, accuracy, clarity, etc..), but also to the development of intuition, that is, the ability to predict the outcome and the way of solving.

Learning mathematics contributes not only to the general development of the pupil's personality, but also in the formation of moral character traits. Solving mathematical problems full completion requires a long and branched. The mistake in solving cannot be hidden since there are objective criteria for fairness of the result and the grounding of the solution. Math Utes in the formation of intellectual integrity, objectivity, persistence, ability of the student. The person who knows math, which operate with mathematical methods, cannot be manipulated.

In most countries the mathematical education meets two general functions, as determined by the society's interests and the interests of the personality towards mathematical knowledge and mathematics culture, global and local differences coincidence between these interests. These functions are:

- a) formation using mathematics (General training function);

b) *actual mathematical formation (function).*

Social importance of using mathematics is that math contribute to raising the individual and, accordingly, to raising the society as a whole. In this context, it appears in the math education of the school as a discipline of general training.

Training of mathematics itself follows the preparation of potential scientific, technical, technological and humanitarian country. In this context, it appears in the math education of the school as a discipline of study specialization. This means that learning mathematics constitutes an element of vocational training of students for further activity in various areas, including, for the extension of studies.

Solving concrete problems from everyday life, regardless of the level of complexity you have, call to involve knowledge, skills, skills that cannot be delimited in the scope of an object of study or another. This aspect justifies us to address the issue, the research, from the perspective of curricular area "Mathematics".

*„Legile economice nu limitează libertățile și inițiativa oamenilor.
Ele nu obliga pe nimeni, ci îi orientează pe toți.”*

Aristotel

În dezvoltarea matematicii moderne un rol hotărâtor l-a avut schimbarea importantă ce a avut loc conform curriculumului modernizat, prin introducerea în treapta liceală a capitolului „Elemente de calcul financiar”. Acest capitol are ca scop studierea unor teme importante legate de viața cotidiană, în care se dezvoltă mai aprofundat noțiunile legate de calculul financiar cum ar fi: procente, dobânda, prețul, buget, profit etc.

Procente, dobânda simplă, dobânda compusă

Noțiunea de procent a fost introdusă încă din clasa a VI-a (algebră), unde se utiliza sub o formă mai simplă, de exemplu se folosea pentru notația $\frac{1}{100}$ notația 1%, însă odată inclusă în curricula cursului de matematică pentru clasa a XII-a, practic se reia pentru studiu noțiunea de procent, parcurgându-se aceleași etape și definindu-se aceleași noțiuni ca la clasa a VI-a.

Un procent este a suta parte (o sutime) dintr-o mărime inițială (de bază) G . Pentru a calcula numărul T care constituie $p\%$ dintr-un număr G , aplicăm formula:

$$T = \frac{G}{100} \cdot p.$$

Problemă rezolvată 1. Din cei 800 de elevi ai unui liceu, 40 % locuiesc în vecinătate și vin la ore pe jos. Câți elevi vin pe jos la ore?

Rezolvare:

Mărimea de bază $G = 800$, numărul de procente $p = 40$, deci $T = \frac{800}{100} \cdot 40 = 320$ (elevi)

Răspuns: 320 elevi.

Procentele au o aplicare largă în domeniul financiar. În particular, ele se utilizează la determinarea sumei care trebuie achitată pentru folosirea unui capital K împrumutat. Această sumă S depinde de mărimea capitalului și se determină, de obicei, ca o parte a sa: de exemplu, $S = \frac{1}{10} K$. În practică se stabilește procentul pe care îl constituie suma achitată (dobânda) din capitalul împrumutat:

$$p\% = \frac{S}{K} \cdot 100 = \frac{\frac{1}{10} K}{K} \cdot 100 = 10\%.$$

Dobânda D este suma care trebuie achitată pentru folosirea unui capital K împrumutat.

Rata dobânzii este raportul dintre mărimea dobânzii (de obicei în perioada de un an) și mărimea capitalului împrumutat. Tradițional ea se exprimă în procente, deci acest raport se înmulțește cu 100.

Frecvent, persoanele fizice (agenții economici) dau băncilor banii cu împrumut (plasează banii la bănci). În așa caz se perfecționează **contracte de depozitare bancare** (se constituie depozite). În contracte se stipulează principalii parametri: suma plasată, termenul de împrumut, rata anuală a dobânzii, responsabilitatea juridică, ș. a.

Problemă rezolvată 2. O persoană constituie două depozite a câte 5 mii lei la o bancă, cu rata anuală a dobânzii de 12 %: unul pe termen de un an, altul pe termen de 1,5 ani. Ce sumă trebuie să restituie banca clientului la sfârșitul termenului în fiecare caz?

Rezolvare:

Mărimea de bază este $G = 5000$, $p = 12\%$, deci, în primul caz, dobânda este

$D_1 = \frac{5000}{100} \cdot 12 = 600$. Peste un an, banca va restitui suma împrumutată și dobânda aferentă, adică $5000 + 600 = 5600$ (lei).

În al doilea caz, dobânda va constitui $D_2 = \frac{5000}{100} \cdot 12 \cdot 1,5 = 900$. Astfel banca va restitui clientului suma $5000 + 900 = 5900$ (lei).

Răspuns: 5600 lei; 5900 lei.

Dobânda calculată în modul expus mai sus se numește **dobândă simplă**.

Dobânda pentru utilizarea unui împrumut (depozit) se achită de către bănci la sfârșitul fiecărei perioade (lună, trimestru, an). Astfel, clientul trebuie să se prezinte periodic la bancă pentru a primi aceste dobânzi și, eventual, pentru a le adăuga la suma existentă, ca în perioada următoare să ia o dobândă mai mare decât în perioada precedentă¹.

Vom determina suma ce va apărea în cont, dacă procedeul descris mai sus se va aplica la t perioade consecutive. Fie că suma inițială este S_0 și rata dobânzii pentru fiecare perioadă este constantă – p . mai notăm $i = \frac{p}{100}$, S_k – suma care va apărea (va fi) în cont la sfârșitul perioadei k (adăugând fiecare dobândă la suma precedentă).

Avem:

$$S_1 = S_0 + S_0 \cdot \frac{p}{100} = S_0(1 + i),$$

$$S_2 = S_1 + S_1 \cdot i = S_1(1 + i) = S_0(1 + i)^2,$$

$$\dots \dots \dots \dots \dots \dots \dots \dots,$$

$$S_{t-1} = S_{t-2} + S_{t-2} \cdot i = S_{t-2}(1 + i) = S_0(1 + i)^{t-2} \cdot (1 + i) = S_0(1 + i)^{t-1},$$

$$S_t = S_{t-1}(1 + i) = S_0(1 + i)^t.$$

Deci, dacă la sfârșitul fiecărei perioade dobânda se adună la suma acumulată până în perioada precedentă, rata dobânzii este constantă, p , suma inițială este S_0 , atunci la sfârșitul perioadei t se va obține suma:

$$S_t = S_0 \left(1 + \frac{p}{100}\right)^t.$$

Dobânda obținută în urma aplicării acestui procedeu (când dobânda calculată la fiecare etapă se adaugă la suma de bază și se generează o dobândă majorată în următoarea perioadă) se numește **dobândă compusă**. Este clar că ea este mai mare decât $S_0 \cdot \frac{p}{100} \cdot t$ – suma a t dobânzi simple.

Pentru a acorda servicii atractive, băncile propun să constituie depozite prin care se achită dobânda compusă (se spune că depunerea se realizează cu **capitalizare**). Mai mult, dobânda se adaugă la cont lunar, trimestrial sau anual. Acest fapt se stipulează neapărat în contract.

[16, p. 1-16 - 117]

Problemă rezolvată 3: Se depune la o bancă o suma de 10000 lei pe termen de 2 ani la rata anuală a dobânzii de 7 %. Să se determine suma din cont la sfârșitul termenului, dacă:

- dobânda este simplă;
- dobânda este compusă, cu capitalizare anuală.

În care caz suma este mai mare și cu cât?

Rezolvare:

$$a) \quad S_2 = 10000 \left(1 + 2 \cdot \frac{7}{100}\right) = 11400 \text{ (lei)}.$$

$$b) \quad \tilde{S}_2 = 10000 \left(1 + \frac{7}{100}\right)^2 = 11449 \text{ (lei)}.$$

Astfel, $11449 - 11400 = 49$ (lei).

Răspuns: a) 11400 lei; b) 11449 lei.

Suma finală în cazul dobânzii compuse este cu 49 lei mai mare.

¹ Ion Iacob, *Matematici financiare*. Vol. I, Galați: Editura Scriptor, 1996. 110 p., pag. 88

Problemă rezolvată 4: În condițiile problemei precedente, să se calculeze suma finală, dacă capitalizarea se efectuează lunar. (Se recomandă de a se efectua calculele intermediare cu o exactitate de 4 zecimale).

Rezolvare: Se obțin 24 perioade, rata dobânzii pentru fiecare luna fiind de $\frac{7}{12}\%$.

Atunci $\tilde{S}_{24} = 10000 \left(1 + \frac{7}{1200}\right)^{24} \approx 11498,06$ (lei).

Răspuns: 11498,06 (lei).

Observații:

1. Dacă procentul de plasare a sumei S_0 variază pe durata de timp t (rata e flotantă) $t = \sum_{k=1}^n t_k$ și pe fiecare t_k plasarea se face cu rata p_k (dobânda simplă)
2. Dacă perioadele intermediare se calculează în fracțiuni de an – trimestre, luni, zile, atunci t_k va avea respectiv forma: $\frac{1}{4}, \frac{2}{4}, \dots; \frac{1}{12}, \frac{2}{12}, \dots; \frac{1}{360}, \frac{2}{360}, \dots$. În contract se specifică numărul de zile într-un an bancar: 360 sau 365 (eventual 366) de zile.

Problemă rezolvată 5: La o bancă s-a depus o sumă de 54 000 u.m. în regim de dobândă simplă la ratele anuale de 10%, 12%, 13% pentru perioadele consecutive de 200, 150 și respectiv 100 de zile. Să se determine dobânda totală aferentă, dacă anul bancar are 360 de zile.

Rezolvare:

Aici, $p_1 = \frac{10}{360}$, $t_1 = 200$, $p_2 = \frac{12}{360}$, $t_2 = 150$, $p_3 = \frac{13}{360}$, $t_3 = 100$.

Deci, $D_t = S_0 \cdot \sum_{k=1}^m \frac{p_k}{100} \cdot t_k = 54000 \cdot \frac{10 \cdot 200 + 12 \cdot 150 + 13 \cdot 100}{100 \cdot 360} = 7650$ (u.m.).

Răspuns: 7650 (u.m.).

[16, p. 120 - 121]

Buget. Profit. Prețuri

Viața și activitatea oricărei familii, persoane este însoțită de cheltuieli (plăți pentru alimente, transport, servicii, etc.) și venituri (salarii, burse, dobânzi etc.). pentru a evita surpriza de a rămâne fără bani la un moment dat sau pentru a realiza o afacere costisitoare (procurarea unui obiect scump, efectuarea unei călătorii etc.), e bine să se țină evidența acestora, să se planifice viitoarele cheltuieli și venituri. Se mai spune că trebuie să formăm bugetul familiei sau al unei persoane.

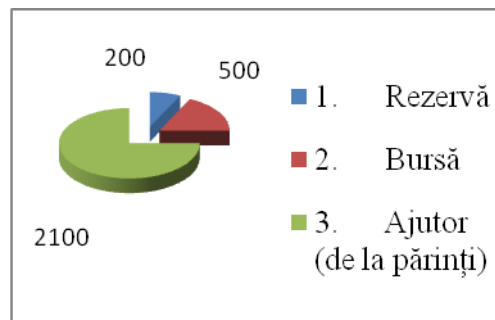
Bugetul este totalitatea prevederilor de venituri (cu indicarea lor) și de cheltuieli (cu indicarea destinației) pentru o anumită perioadă de timp.

Bugetul trebuie astfel format, încât să prevadă cheltuielile obligatorii (alimente, transport, întrețineri, ...), precum și acumulări pentru cheltuieli neprevăzute sau pentru realizarea unei afaceri costisitoare.

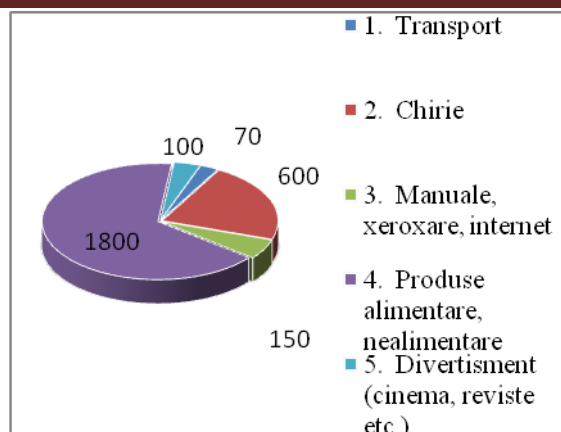
Exemple de bugete lunare

Bugetul lui Petru (student)

Venit	
1. Rezervă	200
2. Bursă	500
3. Ajutor (de la părinți)	2100
Total	2800

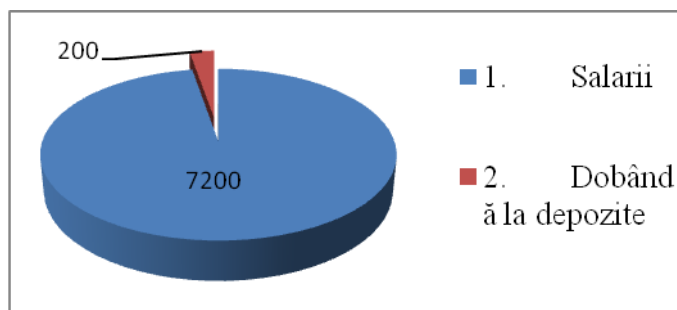

Cheltuieli	
1. Transport	70
2. Chirie	600
3. Manuale, xeroxare, internet	150
4. Produse alimentare, nealimentare	1800
5. Divertisment (cinema, reviste etc.)	100
Total	2720

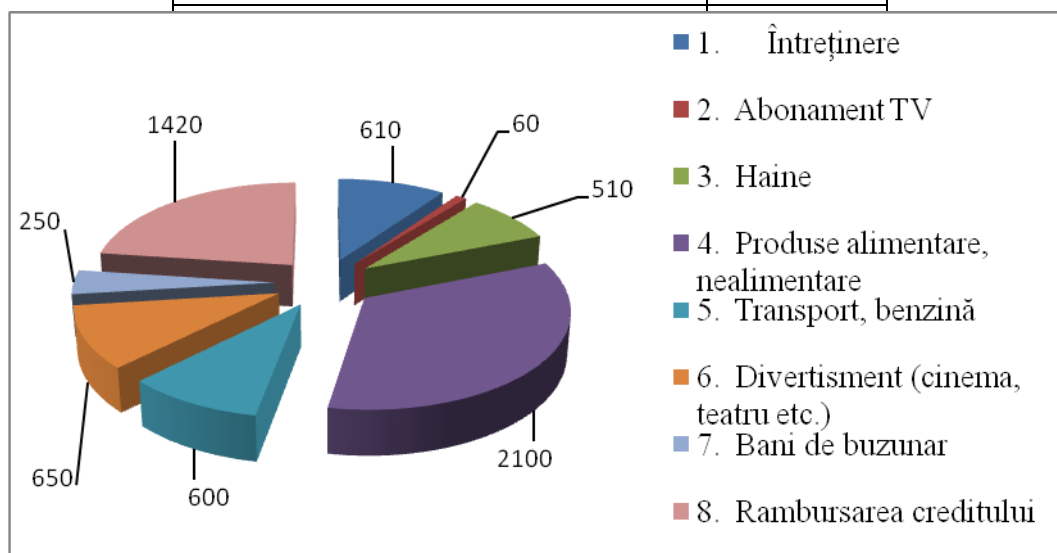

Bugetul familiei Păduraru

Venit	
1. Salarii	7200
2. Dobândă la depozite	200
Total	7400

Cheltuieli	
1. Întreținere	610
2. Abonament TV	60
3. Haine	510
4. Produse alimentare, nealimentare	2100

Pentru gestionarea corectă a fondurilor proprii este necesar să cunoaștem: posibilitățile de mărire a veniturilor, posibilitățile de micșorare a cheltuielilor, cum putem contracta un credit, cum se formează prețurile și altele¹.

Prețul de cost (de producție) este prețul care reflectă totalitatea cheltuielilor pentru producerea unui bun (produs).

Prețul de cost include cheltuielile legate de forța de muncă, mijloacele de producție (materie primă, energie, închirierea spațiului, utilaj s.a.), eventual și cheltuielile de desfacere.

Orice producător tinde ca afacerea care o practică să fie profitabilă, adică în urma vânzării produselor nu numai să acopere cheltuielile suportate, dar și să obțină un venit mai mare decât aceste cheltuieli.

Profitul total (Brut) P al unității economice este diferența dintre veniturile încasate V și cheltuielile suportate C într-o anumită perioadă de timp:

$$P = V - C.$$

Gradul de rentabilitate a unei întreprinderi, deci potențialul acesteia de a crea profit este determinat de **rentabilitatea economică**:

$$R_{ec} = \frac{P}{CP},$$

unde P este profitul brut, CP – mărimea capitalului permanent².

Problemă rezolvată 6: O întreprindere a obținut într-un an un venit de 2 milioane u.m. și a suportat cheltuieli în sumă de 1 100 000 u.m. Care este rentabilitatea economică dacă întreprinderea are un capital de 9 milioane de u.m.?

Rezolvare:

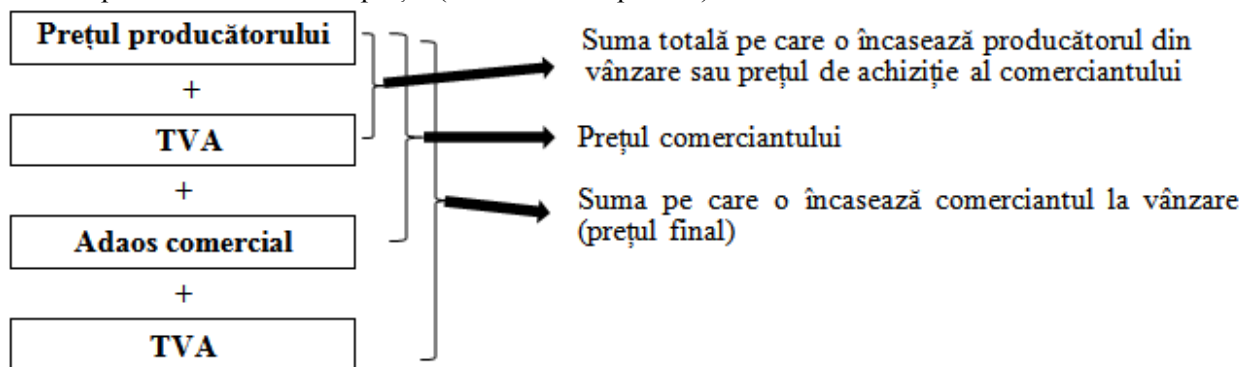
Profitul total obținut de întreprindere este:

$$P = 2\,000\,000 - 1\,100\,000 = 900\,000 \text{ (u.m.)}.$$

Conform formulei $R_{ec} = \frac{P}{CP}$, rentabilitatea economică $R_{ec} = \frac{900\,000}{9\,000\,000} = 0,1$.

Răspuns: 0,1 .

E bine să știm că toată suma de bani plătită de cumpărător la magazin îi revine producătorului bunului procurat. În linii mari prețul (achitat de cumpărător) se formează conform următoarei scheme:

TVA (Taxa pe Valoarea Adăugată) este un impozit (în folosul statului) care se stabilește asupra operațiunilor privind transferul proprietății bunurilor sau asupra operațiunilor privind prestările de servicii (în cadrul exercitării activității profesionale).

TVA se calculează din mărimea venitului pe care vrea să-l încaseze proprietarul bunului. La fiecare operațiune de schimb al proprietarului, în bugetul de stat se transferă diferența $T_1 - T_2$, T_1 fiind TVA calculată la operațiunea curentă și T_2 - TVA calculată la operațiunea precedentă (și achitată de

¹ Vasile Ciobanu, Ion Achiri, etc. *MATEMATICĂ. Manual pentru clasa a XII-a*. Chișinău: Editura Prut Internațional, 2011, 264p., p.118.

² Anton S. Mureșan, Petru Blaga, *Matematici Aplicate în Economie. Vol 2*. Cluj-Napoca: Casa de editură: Transilvania Press, 1996. 288p.

proprietarul precedent). Deci, în bugetul statului se transferă taxele pentru valorile adăugate de fiecare proprietar. Aceste taxe se adaugă de fiecare dată la preț și sunt achitate în final de consumator¹.

Problemă rezolvată 7: Să se determine profitul obținut din producerea unui litru de lapte dacă prețul de cost este de 4 lei, TVA este 8% și magazinul procură de la producător un litru de lapte la prețul de 4,64 lei.

Rezolvare:

Pentru a determina profitul obținut din producerea unui litru de lapte, trebuie să aflăm venitul x încasat de producător. Magazinul achită acest venit și TVA, deci obținem ecuația $x + x \cdot \frac{8}{100} = 4,64$,

cu soluția $\frac{116}{27}$. Astfel pentru 1 l de lapte producătorul încasează 4,3 lei. Diferența $4,3 - 4 = 0,3$ (lei) reprezintă profitul obținut din producerea unui litru de lapte.

Răspuns: 30 bani.

Problemă rezolvată 8. Un magazin plătește producătorului pentru un ventilator 360 u.m., inclusiv TVA – 20%. Care va fi prețul ventilatorului la magazin, dacă adaosul comercial este de 25%?

Rezolvare: Suma 360 se constituie din suma x ce-i revine producătorului și din TVA (T_2), deci avem ecuația $x + x \cdot 0,2 = 360$, cu soluția $x = 300$. Astfel, producătorului îi revine 300 u.m., pentru acest produs din care se calculează adaosul comercial: $300 \cdot 0,25 = 75$ (u.m.).

Prețul final P_f se constituie din: 300 u.m. – prețul producătorului, 75 u.m. – adaosul comercial și TVA (T_1) calculată din suma lor – 375 u.m., care constituie $375 \cdot 0,2 = 75$ (u.m.). Deci, $P_f = 300 + 75 + 75 = 450$ (u.m.).

Răspuns: 450 u.m.

Unitățile comerciale oferă **reduceri (rabaturi²)** cu diferite ocazii, pentru a mări fluxul de cumpărători. De acest fapt e bine să se țină cont, îndeosebi când bugetul întocmit este unul auster³.

Problemă rezolvată 9: Un student preconiza să procure un trening la prețul de 110 lei. Cu ocazia sărbătorilor de iarnă, magazinul oferă reduceri de 15%. Ce sumă a economisit studentul?

Rezolvare:

$$15\% \text{ din } 110 \text{ constituie } \frac{110}{100} \cdot 15 = 16,5 \text{ (lei).}$$

Răspuns: 16,5 lei.

Pentru o bună parte din cetățeni, principala sursă de venituri este salariul. E bine să știm că mărimea salariului anunțat pentru un anumit post este diferită de suma achitată salariatului. **Salariul brut** este suma care o oferă unitatea economică pentru îndeplinirea unui anumit volum de lucru. Din această sumă se fac mai multe rețineri: asigurarea obligatorie de asistență medicală, fondul de asigurări sociale, impozitul pe venit ș.a. Suma obținută după aceste defalcări reprezintă **salariul net** al angajatului.

Problemă rezolvată 10: Salariul brut al Mariei Grigoriță este de 3800 lei. Care este salariul net al doamnei Grigoriță dacă pentru diferite destinații se țin în total 27% din salariul brut?

Rezolvare:

Salariul net constituie 73% din salariul brut, deci mărimea lui va fi:

$$\frac{3800}{100} \cdot 73 = 2774 \text{ (lei).}$$

Răspuns: 2774 lei.

Revenind la organizarea (formarea) bugetului unei persoane, familii, menționăm că pentru majorarea venitului pot fi practicate două modalități ce țin de domeniul financiar. Despre una deja s-a

¹ Vasile Ciobanu, Ion Achiri, etc. *MATEMATICĂ. Manual pentru clasa a XII-a*. Chișinău: Editura Prut Internațional, 2011, 264p., p. 119

² RABAT, *rabaturi*, s.n. – Reducere de preț față de prețul cu amănuntul al mărfii. (În sintagma) *Rabat comercial* = parte din prețul de vânzare cu amănuntul, stabilită ca o cotă procentuală, destinată să acopere cheltuielile de circulație și să asigure beneficii organizațiilor comerciale; adaos comercial. - Din germ. Rabatt.

³ Auster – bine pus la punct, riguros, fără abateri de la legislație.

vorbit: plasarea unei sume de bani la bănci (perfectarea contractelor de depozite). Pentru acest împrumut băncile plătesc dobânzi care la acest moment nu se impozitează de către stat.

O altă modalitate de majorare (temporară) a veniturilor este contractarea unui **credit** (împrumut). Persoana (agentul economic) care acordă împrumut se numește **creditor**, suma împrumutată se numește **credit**, iar persoana (agentul economic) care ia împrumut – **debitor**.

Creditul este comod pentru realizarea unei afaceri costisitoare, fiindcă ulterior el poate fi rambursat în tranșe. La contractarea creditului se specifică termenele de rambursare, mărimea tranșelor pentru fiecare perioadă, rata dobânzii care trebuie plătită creditorului, obligațiunile, penalitățile etc.

Creditele sunt diverse. Ele se clasifică în funcție de:

- **Tipul creditorului** – *credit bancar, comercial, bugetar (investițional), ...;*
- **Durata împrumutului** – *credit pe termen scurt (până la un an), pe termen mediu (1-5 ani), pe termen lung (peste 5 ani);*
- **Plasamentul creditorului** – *intern, internațional (dacă debitorul, creditorul sunt din diferite țări).*

Problemă rezolvată 11: Un antreprenor a acordat un credit de 16 000 u.m. pe o perioadă de 1,5 ani în regim de dobândă simplă, cu rata anuală a dobânzii de 18%. Să se determine suma care o va primi antreprenorul la sfârșitul acestui termen.

Rezolvare:

Calculând dobânda simplă ($S_0 = 16000$):

$$D_t = \frac{p}{100} \cdot S_0 \cdot t = \frac{18}{100} \cdot 16000 \cdot 1,5 = 4320 \text{ u.m.}$$

Deci la sfârșitul termenului antreprenorul va primi suma:

$$S_t = S_0 + D_t = 16000 + 4320 = 20320 \text{ u.m.}$$

Răspuns: 20 320 u.m.

Creditul pe termen scurt sau mediu poate fi rambursat într-o singură tranșă la sfârșitul termenului. În acest caz se aplică dobânda simplă. Rambursarea creditului pe termen lung se poate efectua după diverse scheme. De exemplu, suma inițială se împarte în părți egale și se achită periodic împreună cu dobânda pentru suma neachitată sau suma împrumutată și dobânda totală se împart la numărul de subperioade și se achită sume egale în fiecare subperioadă¹².

CONCLUZIE

Cu toate că activitățile și metodele folosite de oamenii de știință sunt multiple și adesea complexe, întreaga activitate a cercetătorilor, poate fi grupată în două mari clase: **empirică** (care include metodele observației) și **teoretică** (care include în special termeni explicativi și respectiv teorii științifice care corelează și unifică observațiile).

Au apărut ramuri ale matematicii, la care se pot analiza fenomene, care nu sunt precis cuantificate, folosind comparații calitative și/sau comparații cantitative manipulând valori aproximative sau vag conturate. E de remarcat faptul că toate aceste ramuri utilizează în comun sau pot utiliza diversele metode de predare – învățare - evaluare.

Perspectivile instruirii la matematică se poate spune că se îndreaptă spre învățământul asistat de calculator. Această formă este superioară celor precedente, căci calculatorul oferă posibilitatea prezentării unui program, cunoașterii rezultatelor și erorilor, modificând programul de învățare după conduita și cunoștințele elevului. Deci calculatorul, mai mult decât orice mijloc, oferă posibilități reale de individualizare. Calculatorul nu numai că transmite un mesaj informațional, dar în același timp el este dotat și cu însușirea de a mijloci formarea și consolidarea metodelor de lucru. Se poate afirma că prin învățământul asistat de calculator elevul învață să învețe. Prin aplicarea calculatorului nu se prevede deloc înlocuirea și diminuarea rolului profesorului. Lui îi revine rolul de întocmire și acomodare a diverselor programe cu care se înarmează calculatorul. Să nu uităm că pentru o oră un profesor lucrează mult mai multe ore. E adevărat, că programele odată elaborate, se pot reutiliza. Deci profesorul rămâne cea mai bună mașină de învățat.

¹ Vasile Ciobanu, Ion Achiri, etc. *MATEMATICĂ. Manual pentru clasa a XII-a*. Chișinău: Editura Prut Internațional, 2011, 264p., p.121-122

² Ion Iacob, *Matematici financiare. Vol. I*, Galați: Editura Scriptor, 1996. 110 p., p. 90-92

După părerea mea au fost atinse toate obiectivele ce au fost preconizate pentru această lucrare, prin studierea aprofundată a acestei teme și combinarea în conținutul ei a două discipline (Matematica și Informatica), și de aceea propun spre cercetare această temă și pentru anii viitori de către alți absolvenți.

Pentru a observa cât de necesară este Metodica predării temei: „Elemente de calcul financiar în învățământul liceal” trebuie doar să-ți închipui că ești profesor și atunci vei observa că este nevoie să folosești diferite situații problemă întâlnite în viața de zi cu zi, drept exemple de studiu, cum ar fi cunoașterea de către oamenii de rând a modului de calcul a dobânzii la depunerea unei sume de bani la o bancă, sau planificarea cheltuielilor de existență în raport cu venitul personal sau al familiei.

Din moment ce tema studiată este în strânsă legătură cu metodică predării matematicii, rolul definitoriu îi revine profesorului, și anume structurarea materialului în proiectele didactice, în așa mod încât să fie pe înțelesul elevilor, să poată fi asimilat, și în cele din urmă să poată aprecia la justa valoare fiecare elev. Ca ajutor profesorului îi poate servi programul elaborat, care are o structură compusă, dar în același timp ușor de modificat și adaptat pentru alte teste.

Acest program mai poate fi implementat în programele de studii la distanță, de unde rezultă și necesitatea utilizării programului pe viitor și nu în ultimul rând a acestei teme.

În concluzie, această temă este și va rămâne actuală prin aplicarea instruirii asistate de calculator, din momentul ce poate fi apreciată ca un sistem pasibil de perfecționare și optimizare continuă. În același timp, instruirea programată la matematică își păstrează încă actualitatea și avantajele ei, atât pentru elev cât și pentru profesor, avantaje care nu sunt de neglijat. Consider că această lucrare îmi va servi și mie ca un suport metodologic ca viitor profesor.

MODELE MATEMATICE DE OPTIMIZARE BAZATE PE ANALIZA MATEMATICĂ

BAGRIN Dumitru, lector superior universitar,

Universitatea de Stat ”Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul

Abstract: *The models have an important role in modern scientific research. The construction material of these models is based on the mathematical concepts and symbols. Actually every math concept, every mathematical object, starting from the concept of number is a mathematical model. When setting up the mathematical model there are those characteristics of object modeling highlighted which, on the one hand, are informative and on the other hand, allow mathematical formalization. The formalization implies the possibility of putting in correspondence the original characteristics with adequate mathematical notions: numbers, functions, matrices, etc. In this hypothesis, the detected and hypothetical links within the components of the object study can be described with the help of mathematical relations: equations, inequalities, formulas etc. Following the mathematical formalization a mathematical model is obtained.*

The mathematical model is a system of mathematical relationships that describe the essential properties of the original. So solving a real problem can be reduced to solving a mathematical problem.

Math's symbols serve as the most convenient means to describe the properties of the surrounding world, first and foremost of the quantitative ones. Mathematical description can be tested in terms of logical non-contradiction, approximation of the obtained results, performing the data processing with the help of electronic computer.

Modelele au un rol deosebit în cercetările științifice moderne. Materialul de construcție al acestor modele îl constituie noțiunile și simbolurile matematice. Practic, fiecare noțiune matematică, fiecare obiect matematic, pornind de la noțiunea de număr, este un model matematic. La constituirea modelului matematic se scot în evidență acele caracteristici ale obiectului modelării care, pe de o parte, sânt informative, iar pe de altă parte, admit formalizarea matematică. Formalizarea presupune posibilitatea de a pune în corespondență caracteristicilor originalului noțiuni matematice adecvate: numere, funcții, matrice etc. În această ipoteză, legăturile depistate și cele ipotetice dintre

componentele obiectului în studiu pot fi descrise cu ajutorul relațiilor matematice: ecuații, inecuații, formule etc. În urma formalizării matematice se obține un model matematic.

Modelul matematic reprezintă un sistem de relații matematice, care descriu proprietățile esențiale ale originalului. Deci soluționarea unei probleme reale poate fi redusă la soluționarea unei probleme matematice.

Simbolica matematică este unul din cele mai comode mijloace pentru descrierea proprietăților lumii înconjurătoare, în primul rând ale celor cantitative. Descrierea matematică poate fi testată din punctul de vedere al necontradicției logice, al estimării gradului de aproximare a rezultatelor obținute, al efectuării prelucrării datelor cu ajutorul calculatorului electronic¹.

Metoda modelării matematice a fenomenelor a luat naștere și s-a dezvoltat în fizică și în tehnică. De exemplu, formula $s = vt$ unde s - deplasarea, v - viteza mobilului, t - timpul de mișcare reprezintă modelul matematic al mișcării rectilinii uniforme. Legea atracției universale $F = \gamma \frac{m_1 m_2}{d^2}$ este un model excelent al interacțiunii planetelor, soarelui cu planetele, Pământului și Lunii. Atracția dintre Pământ și Lună, printre altele lămurește fluxul și refluxul mărilor și oceanilor.

Conținând în așa mod cu noțiunile matematice mai esențiale se pot modela și alte procese tehnice.

Noțiunea matematică: „derivata funcției” are două sensuri sensul geometric și sensul fizic. Deci dacă este dată o funcție continuă $f: D \rightarrow R$, $y = f(x)$ atunci, conform definiției derivata acestei funcții reprezintă limita raportului creșterii funcției către creșterea argumentului, când creșterea argumentului tinde la zero:

$f'(x) = \frac{dy}{dx} = \lim_{\Delta x \rightarrow 0} \frac{\Delta y}{\Delta x}$, unde $\Delta y = f(x + \Delta x) - f(x)$, $\Delta x = x - x_0$. Prin care se mai înțelege: viteza variației funcției. Deci sensul fizic al derivatei dacă $s=s(t)$ ecuația mișcării mobilului, t - timpul mișcării, atunci $s'(t) = \frac{ds}{dt}$ derivata funcției $s(t)$ reprezintă viteza momentană (în momentul $t = t_0$) a mișcării mobilului.

Sensul geometric al derivatei funcției $y = f(x)$, $f'(x)$ este: derivata funcției reprezintă panta tangentei, dușă la graficul funcției $y = f(x)$ în punctul de tangență $M_0(x_0; y_0)$. Ecuația tangentei: $y = f'(x_0)(x - x_0) + f(x_0)$. Panta: $k = f'(x_0)$.

Noțiunea matematică „Diferențiala funcției”:

În cazul funcției de o singură variabilă $y = f(x)$, diferențiala funcției este:

$$dy = f'(x)dx$$

Produsul derivatei funcției la creșterea argumentului în punctul dat. Știind că creșterea funcției $\Delta f(x) = f(x + \Delta x) - f(x)$ atunci valoarea aproximativă a funcției într-un punct oarecare se va exprima:

$$\begin{aligned} f(x + \Delta x) &= f(x) + \Delta f(x), \text{ și dacă } \Delta f(x) \approx df(x) \text{ atunci} \\ f(x + \Delta x) &\approx f(x) + df(x), \text{ și pentru un punct concret } M_0(x_0, y_0) \text{ avem} \\ f(x_0 + \Delta x) &\approx f(x_0) + f'(x_0) \cdot \Delta x \end{aligned}$$

Valoarea aproximativă a funcției $f(x_0 + \Delta x)$ se exprimă prin valoarea exactă $f(x_0)$ și diferențială în punctul (x_0, y_0) $f'(x_0) \cdot \Delta x$.

Cu ajutorul noțiunii: derivata funcției de o singură variabilă se poate cerceta (modela) monotonia și se pot determina extremelle locale și extremele globale ale funcției $Y = f(x)$ pe un anumit segment $x \in [a, b]$. Algoritm de cercetare a funcției $Y = f(x)$ la monotonie:

1. Se calculează derivata funcției $y = f'(x)$;
2. Se rezolvă ecuația $f'(x) = 0$ se determină soluțiile $\begin{cases} x = x_1 \\ x = x_2 \end{cases}$;
3. Soluțiile se depun pe axă numerică și se află semnele derivatei funcției pentru $x < x_1, x_1 < x < x_2, x > x_2$ în cazul când derivata își schimbă sensul din (+) în (-) punctul $x_1 = x_{max}$, iar în cazul când derivata își schimbă semnul din (-) în (+) punctul corespunzător este punct de minim local $x_2 = x_{min}$;

¹ Dumitru Acusia-” Matematici aplicate în economie”, V-I, Sibiu, România

4. Se calculează valorile funcției în punctele x_1 și x_2 , care sunt valorile maxime și minime locale ale funcției $f_{\max}(x) = f(x_1), f_{\min}(x) = f(x_2)$.

Algoritmul cercetării funcției $y = f(x)$ la extreme globale pe segmentul $x \in [a, b]$:

1. Se calculează derivata funcției $y' = f'(x)$;
2. Se rezolvă ecuația $f'(x) = 0$, se aleg acele soluții x_1, x_2 care aparțin $[a, b]$ (de ex. $x_1 \in [a, b]$);
3. Se calculează valoarea funcției în punctele critice interioare segmentului și în capetele segmentului $f(a), f(x_1), f(b)$;

Din aceste valori se aleg valorile supreme și infime:

Noțiunea matematică „derivata de ordinul doi” a funcției de o singură variabilă fizic reprezintă accelerația mișcării unui mobil în momentul dat, iar geometric- intervalele de convexitate sau concavitate ale funcției¹.

Astfel dacă se cunoaște ecuația mișcării unui punct material $s = s(t)$, atunci derivata $s'(t) = v(t)$ viteza punctului, iar derivata de ordinul doi reprezintă accelerația mișcării punctului material în momentul dat de timp $s''(t) = v'(t) = a(t)$.

Această interpretare stă la baza modelării matematice ale problemelor fizice și tehnice.

Intervalele de convexitate și concavitate ale funcției $y = f(x)$ se determină conform algoritmului:

1. Se calculează derivatele funcției $f'(x)$ și $f''(x)$;
2. Se rezolvă ecuația $f''(x) = 0, \Rightarrow x_1, x_2$ - soluții;
3. Se determină semnul derivatei de ordinul doi $f''(x)$ în vecinătățile punctelor staționare x_1, x_2 , dacă ele există;
4. Intervalele de concavitate sunt acelea unde $f''(x) < 0$ și convexitate unde $f''(x) > 0$.

Dacă derivatele de ordinul doi își schimbă semnul în opus trecând prin punctele staționare atunci acestea se numesc puncte de inflexiune ale graficului funcției².

Aceste noțiuni matematice pot fi folosite la modelarea problemelor tehnice, în care se cere determinarea traiectoriei mișcării punctului material în spațiu, determinarea valorilor extreme locale și globale ale funcției date ($f(x)$ - reprezintă diverse procese dependente corespunzător condiției problemei).

În problemele legate de sumarea infinită a mărimilor infinit mici pot fi aplicate noțiunile matematice: integrala nedefinită, integrala definită sau integralele polimetrice în spații mai generale (R^2, R^3, R^n).

Astfel noțiunea matematică „integrală nedefinită” se definește prin mulțimea prmitivelor $F(x) + c$ ale funcției continue $f(x)$, astfel încât $(F(x) + C)' = f(x)$ sau $d(F(x) + C) = d(f(x)) = f'(x)dx$. Se notează: $\int f(x)dx = F(x) + C$.

Semnul „J”- reprezintă litera S- stilizată care înseamnă- suma. Aceasta s conține în definirea integralei definite.

$\int_a^b f(x)dx = \lim_{\tau \rightarrow 0} \sum_{k=0}^{n-1} f(\xi_k)\Delta x_k$, unde $x \in [a, b]$, τ - norma diviziunii, $\xi_k \in [x_k, x_{k+1}]$, a, b - limite de integrare.

Deasemenea are loc și relația $\int_a^b f(x)dx = F(x)|_a^b = F(b) - F(a)$, care exprimă integrala definită prin creșterea primitivei funcției $f(x)$ mărginite și continue.

Aceste două noțiuni (integrala nedefinită și integrala definită) ne dau posibilitatea de a modela un număr mare de probleme cu conținut fizic și tehnic³. Fiindcă integralele se aplică la:

- determinarea traiectoriei unui mobil cunoscând unele caracteristici (viteza, accelerația ș.a);
- calculul ariilor figurilor geometric plane mărginite de funcții continue;
- calculul lungimilor arcelor de curbă date prin funcții;
- determinarea volumului corpului prin secțiuni sau a corpului de rotație în jurul axelor de coordonate;

¹ Бугров Я.С., Никольский С.М., Издательство: Дрофа, 2003

² Пискунов Н. С.” Дифференциальное и интегральное исчисления”, Том 2, М.: Наука, 1970

³ Бугров Я.С., Никольский С.М., Издательство: Дрофа, 2003

- calcularea ariei suprafeței de rotație a funcției în jurul axelor de coordonate;
- calculul lucrului mecanic efectuat de forța $F = F(x)$, $x \in [a, b]$ în direcția axei ox
 $A = \int_a^b F(x) dx$;
- determinarea masei unei linii materiale (cablu) $y = f(x)$, $x \in [a, b]$ cu $f'(x)$ - continuă pe $[a, b]$ și densitatea liniară $\gamma(x) > 0$ cunoscută;
- calcularea momentelor statice, de inerție și a coordonatelor centrului de greutate a liniei $y = f(x)$ materiale, mărginite de $[a, b]$;
- determinarea masei, momentelor statice de inerție în raport cu axele de coordonate, a centrului de greutate al plăcii materiale mărginite de funcțiile $f_1(x), f_2(x)$ dreptele $x = a, x = b$ și axele de coordonate.

Posibilitățile modelării matematice în rezolvarea problemelor tehnice se largesc cu aplicațiile noțiunilor matematice în spațiile R^2 și R^3 .

Aceste noțiuni sunt:

- funcțiile de mai multe variabile;
- derivatele parțiale ale funcțiilor de mai multe variabile;
- derivata funcției în direcția dată;
- extremele locale și globale ale funcțiilor de două variabile;
- integrala dublă și aplicațiile ei;
- integrala triplă și aplicațiile ei;
- integrale curbilinii și aplicații;
- integrale de suprafață și aplicații;
- serii numerice și serii funcționale;
- aplicarea seriilor la calcul aproximativ;
- aproximarea unor funcții prin sumele seriilor funcționale ș.a.

Modelul matematic al unor probleme de optimizare

Problema 1

Volumul unei cutii de conserve închise de formă cilindrică este de 32 cm^3 . De determinat aria totală a acestei cutii, dacă se știe că la confecționare ei s-a folosit o cantitate minimă de tablă¹.

Rezolvare:

Modelul matematic al problemei ar fi: de cercetat la extremă (valoarea minimă) funcția $A(x)$ care exprimă aria totală a cilindrului circular drept cu volumul cunoscut $V_o = 32 \text{ cm}^3$, unde $x \text{ cm}$ va fi mărimea razei bazei.

Din condiția problemei, astfel formulată vom avea:

$$V_o = \pi x^2 \cdot H, \text{ } x\text{- raza bazei; } H\text{- înălțimea cilindrului}$$

$$\text{și } H = \frac{V_o}{\pi x^2}, H = \frac{32}{\pi x^2}$$

Așadar aria totală a cilindrului se va exprima prin funcția

$$A(x) = 2\pi xH + 2\pi x^2, \Leftrightarrow$$

$$A(x) = 2\pi x\left(\frac{32}{\pi x^2} + x\right), \Leftrightarrow$$

$$A(x) = \frac{64}{x} + 2\pi x^2. A: R_+ \rightarrow R$$

Cercetăm funcția $A(x) = \frac{64}{x} + 2\pi x^2$ la extremă conform algoritmului:

$$A'(x) = \left(\frac{64}{x} + 2\pi x^2\right)' = -\frac{64}{x^2} + 4\pi x\text{- derivata funcției}$$

$$\text{Rezolvăm ecuația: } -\frac{64}{x^2} + 4\pi x = 0 \Leftrightarrow 4 \cdot \left(\frac{-16 + \pi x^3}{x^2}\right) = 0 \Leftrightarrow$$

¹ Scerbațchi, Ion C., ” Analiza Matematică (probleme)”, Volumul II, Chișinău, Ed. Tehnica, 1998

$$\left\{ \frac{\pi x^3 = 16}{x > 0} \right\} \Leftrightarrow \left\{ \frac{x^3 = \frac{16}{\pi}}{x > 0} \right\} \Leftrightarrow x = \sqrt[3]{\frac{16}{\pi}} \approx 1,71, A'(1,5) = -\frac{64}{2,25} + 4 \cdot \pi \cdot 1,5 = -6,9 < 0$$

$$A'(1,8) = -\frac{64}{3,24} + 4 \cdot \pi \cdot 1,8 = 2,8 > 0 \Rightarrow x_{\min} = \sqrt[3]{\frac{16}{\pi}} \text{ (cm)}$$

$$\begin{aligned} \text{Valoarea funcției } A_{\min} &= A\left(\sqrt[3]{\frac{16}{\pi}}\right) = \frac{64}{\sqrt[3]{\frac{16}{\pi}}} + 2\pi \cdot \sqrt[3]{\left(\frac{16}{\pi}\right)^2} = \frac{64 + 2\pi \cdot \frac{16}{\pi}}{\sqrt[3]{\frac{16}{\pi}}} = \frac{96}{\sqrt[3]{\frac{16}{\pi}}} = \frac{96 \cdot \sqrt[3]{\left(\frac{16}{\pi}\right)^2}}{\frac{16}{\pi}} = \\ &= 24\sqrt[3]{4\pi} \text{ cm}^2 \end{aligned}$$

Problema 2

Caroseria deschisă a unui autocamion este de forma unui paralelipiped dreptunghic cu aria suprafeței de $2S$. Să se calculeze lungimea și lățimea caroseriei, pentru care volumul ei este maxim, iar raportul lor să fie egal cu 5:2 (lungimea la lățime).

$$a \cdot b + 2(a + b) \cdot H = 2S$$

$$\frac{a}{b} = \frac{5}{2}, V = abH - \text{maxim}$$

Rezolvare:

Modelul matematic al problemei:

Fie, că lungimea bazei caroseriei

este x , atunci lățimea - $b = \frac{2}{5}x$.

Mărima de optimizare este volumul caroseriei

adică funcția $V(x) = ab \cdot H = x \cdot \frac{2}{5}x \cdot H = \frac{2}{5}x^2H$,

unde H - înălțimea caroseriei. Conform condiției problemei:

$$a \cdot b + 2(a + b) \cdot H = 2S \Leftrightarrow \frac{2}{5}x^2 + 2\left(x + \frac{2}{5}x\right) \cdot H = 2S$$

$$\Leftrightarrow 2 \cdot \frac{7}{5}x \cdot H = 2S - \frac{2}{5}x^2 \Leftrightarrow H = \frac{2(S - \frac{1}{5}x^2)}{2 \cdot \frac{7}{5}x}, H = \frac{5S - x^2}{7x^2}.$$

Astfel funcția de optimizare va fi:

$$V(x) = \frac{2}{5}x^2 \frac{5S - x^2}{7x}, V(x) = \frac{2}{35}x(5S - x^2)$$

Modelul matematic al problemei va fi: de cercetat la extremă funcția

$$V(x) = \frac{2}{35}(5Sx - x^3) \text{ cu condiția } 5S - x^2 > 0 \Rightarrow 0 < x < \sqrt{5S}$$

Derivata funcției $V'(x) = \frac{2}{35}x(5S - x^3)' = \frac{2}{35}(5S - 3x^2)$, punctele critice:

$$5S - 3x^2 = 0 \Rightarrow 3x^2 = 5S \Rightarrow x^2 = \frac{5S}{3}, x = \sqrt{\frac{5S}{3}}.$$

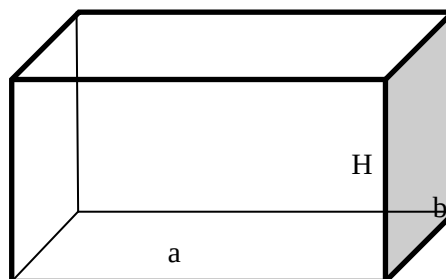
Valoarea căpătată $\sqrt{\frac{5S}{3}} \in (0, \sqrt{5S})$.

Așa cum derivata $V'(x)$ trecând prin $x = \sqrt{\frac{5S}{3}}$ își schimbă semnul din plus în minus, valoarea

maximă a funcției va fi: $V_{\max} = V\left(\sqrt{\frac{5S}{3}}\right)$

$$V_{\max} = \frac{2}{35} \sqrt{\frac{5S}{3}} \left(5S - \frac{5S}{3}\right) = \frac{4}{105} \cdot 5S \sqrt{\frac{5S}{3}} = \frac{4}{21} S \sqrt{\frac{5S}{3}} \text{ (u.c)}$$

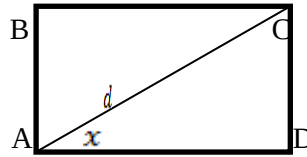
Așadar dimensiunile caroseriei cu volum maxim sunt: lungimea: $\sqrt{\frac{5S}{3}}$ (u.l.); lățimea: $\frac{2}{5} \sqrt{\frac{5S}{3}}$ (u.l.).

Problema 3

Dintr-un lemn rotund cu diametrul d trebuie tăiată o grindă cu secțiunea dreptunghiulară. De calculat dimensiunile secțiunii, pentru care grinda exercită cea mai mare rezistență:

1. la comprimare;
2. la îndoire.

Rezolvare:

1. Se cunoaște că rezistența grinzii la comprimare

este proporțională cu aria secțiunii transversale. Dacă $AD = x, CD = \sqrt{d^2 - x^2}$. Rezistența grinzii $R(x) = k \cdot AD \cdot CD = k \cdot x \sqrt{d^2 - x^2}$, unde k - coeficient de proporționalitate.

Modelul matematic al problemei va fi: $R(x) = k \cdot x \sqrt{d^2 - x^2}$, cu condiția $d^2 - x^2 > 0 \Rightarrow 0 < x < d, x \in (0, d)$. Cercetarea la extremă.

Derivata funcției :

$$R'(x) = (k \cdot x \sqrt{d^2 - x^2})' = k \sqrt{d^2 - x^2} + \frac{kx \cdot (-2x)}{2\sqrt{d^2 - x^2}} = k \frac{d^2 - x^2 - x^2}{\sqrt{d^2 - x^2}} = k \frac{d^2 - 2x^2}{\sqrt{d^2 - x^2}}.$$

Punctele critice sunt:

$$k \frac{d^2 - 2x^2}{\sqrt{d^2 - x^2}} = 0 \Leftrightarrow \begin{cases} d^2 - 2x^2 = 0 \\ 0 < x < d \end{cases} \Leftrightarrow x^2 = \frac{d^2}{2}, x_{1,2} = \pm \frac{d}{\sqrt{2}}, x > 0 \Rightarrow x = \frac{d}{\sqrt{2}}.$$

$$\text{Fiindcă } F'(0,5d) = k \frac{d^2 - 2 \cdot 0,25d^2}{\sqrt{d^2 - 0,25d^2}} > 0.$$

$$F'(0,8d) = k \frac{d^2 - 2 \cdot 0,64 \cdot d^2}{\sqrt{d^2 - 0,64d^2}} = -k \frac{0,28d^2}{0,6d} = -0,47d < 0, \text{ avem } x_{\max} = \frac{d}{\sqrt{2}}. \text{ Valoarea maximă}$$

a funcției $R(x)$ este $R_{\max}(x) = R\left(\frac{d}{\sqrt{2}}\right) = k \cdot \frac{d}{\sqrt{2}} \sqrt{d^2 - \frac{d^2}{2}} = k \frac{d^2}{2}$.

Așadar dimensiunile secțiunii, pentru care grinda exercită cea mai mare rezistență la comprimare sunt: $AD = \frac{d}{\sqrt{2}}, CD = \sqrt{d^2 - \frac{d^2}{2}} = \frac{d}{\sqrt{2}}$. Avem cazul când secțiunea este un pătrat cu latură de $\frac{d}{\sqrt{2}}$ u.l. $S: \frac{d}{\sqrt{2}} \times \frac{d}{\sqrt{2}}$.

2. Se știe că rezistența grinzii la îndoire este proporțională cu produsul dintre lățimea secțiunii și pătratul înălțimii ei, deci pentru același desen avem: $R(x) = k \cdot AD \cdot DC^2 = kx(d^2 - x^2)$.

Deci cercetăm funcția:

$R(x) = kx(d^2 - x^2)$ pe segmentul $[0, d]$ la valoarea superioară și inferioară.

Derivata funcției:

$$R' = (kx(d^2 - x^2))' = k(d^2 - x^2 + x \cdot (-2x)) = k(d^2 - x^2 - 2x^2) = k(d^2 - 3x^2).$$

$$k(d^2 - 3x^2) = 0 \Rightarrow 3x^2 = \frac{d^2}{3}, \Rightarrow x = \frac{d}{\sqrt{3}} \text{ (u.l.)}.$$

Aflăm valoarea funcției în punctele: $x = 0, x = \frac{d}{\sqrt{3}}, x = d$

$$R(0) = 0, R\left(\frac{d}{\sqrt{3}}\right) = k \cdot \frac{d}{\sqrt{3}} \left(d^2 - \frac{d^2}{3}\right) = k \cdot \frac{2}{3\sqrt{3}} d^3 = \frac{2\sqrt{3}k}{9} d^3.$$

$R(d) = 0$. Deci valoarea supremă a funcției $R(x)$ este pentru $x = \frac{d}{\sqrt{3}}$ u.l.

Așadar dimensiunile secțiunii, pentru care grinda exercită cea mai mare rezistență la îndoire sunt: $AD = \frac{d}{\sqrt{3}}, DC = \sqrt{d^2 - x^2} = \sqrt{d^2 - \frac{d^2}{3}} = d \sqrt{\frac{2}{3}} = \frac{d}{\sqrt{3}} \sqrt{6}$. $S: \frac{d}{\sqrt{3}} \times \frac{d}{\sqrt{3}} \sqrt{6}$.

Problema 4

De reprezentat numărul 26 sub formă de sumă a trei termeni pozitivi, suma pătratelor cărora este cea mai mică, dacă se știe că termenul al doilea este de 3 ori mai mare decât primul¹.

Rezolvare:

Mărimea de optimizare este suma pătratelor celor trei termeni. Dacă primul termen este x , termenul al doilea va fi $3x$, iar termenul al treilea $26 - 4x$.

Alcătuiim funcția, cea mai mică mărime a căreia trebuie aflată:

$$S(x) = x^2 + 9x^2 + (26 - 4x)^2. S(x) = 10x^2 + (26 - 4x)^2.$$

Modelul matematic al problemei se exprimă prin cercetarea funcției $S(x)$ la extremă, știind că

$$\left. \begin{array}{l} x + 3x + (26 - 4x) = 26 \\ x > 0 \\ 26 - 4x > 0 \end{array} \right\} \Leftrightarrow 0 < x < \frac{26}{4}, x \in (0; \frac{13}{2}).$$

Aplicând algoritmul de cercetare la extremă pentru funcția $S(x)$ avem:

Derivata funcției:

$$S'(x) = (10x^2 + (26 - 4x)^2)' = 20x + 2(26 - 4x) \cdot (-4) = 20x - 208 + 32x = 52x - 208$$

$$\text{Punctele critice: } 52x - 208 = 0, x = 4$$

Fiindcă $4 \in (0, \frac{13}{2})$ și $S'(3) = -52 < 0, S'(5) = 52 > 0$ valoarea $x = 4$ este cea mai mică

$$x_{\min} = 4. \text{ Valoarea minimă a funcției } S(x) \text{ este}$$

$$S_{\min}(x) = S(4) = 10 \cdot 4^2 + (26 - 4 \cdot 4)^2 = 160 + 100 = 260$$

pentru $x = 4$

$$3x = 12$$

$$26 - 4x = 10$$

Astfel avem rezolvarea problemei: numărul 26 se reprezintă prin suma termenilor 4, 12, 10, încât suma pătratelor este cea mai mică, egală cu 260.

Problema 5

Sub ce unghi α față de orizont trebuie de aranjat un tun astfel că la tragerea obuzului cu viteza v_o el va zbura la distanța maximă.

Rezolvare:

Mărimea de optimizare este distanța $OD = S(\alpha)$.

Exprimăm distanța S prin v_o și α .

Legea mișcării este $\vec{S} = \vec{v}_o t + \frac{\vec{g}t^2}{2}$. Proiectând $\vec{S}$ pe axele

de coordonate, obținem: $x = v_o t \cos \alpha$

$$\text{și } y = v_o t \sin \alpha - \frac{gt^2}{2}.$$

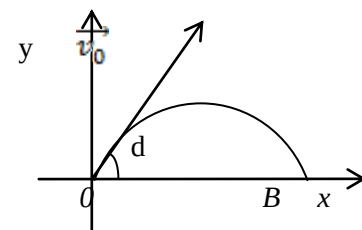
În punctele de cădere (B) $y = 0$ deci

$$v_o t \sin \alpha - \frac{gt^2}{2} = 0 \Rightarrow t = \frac{2}{g} v_o \sin \alpha \Rightarrow x(\alpha) =$$

$$S(\alpha) = \frac{2}{g} v_o^2 \sin \alpha \cos \alpha = \frac{v_o^2}{g} \sin 2\alpha.$$

Funcția $S(\alpha)$ obține cea mai mare valoare când $\sin 2\alpha = 1, \Rightarrow 2\alpha = \frac{\pi}{2}, \Rightarrow \alpha = \frac{\pi}{4}$.

Astfel obuzul va zbura la distanța cea mai mare dacă unghiul de aruncare în raport cu orizontul va fi de 45° .

Problema 6

Ce lucru trebuie de efectuat la întinderea unui resort cu $0,05m$ dacă se știe, că la întinderea lui cu $0,01m$ este necesară forța de $1N$.

¹ I. Lupu, "Probleme de optimizare", Ed. Lumina, Chișinău, 1993

Rezolvare:

Modelul matematic al acestei probleme exprimă sensul fizic al integralei definite.

$$A = \int_a^b f(x) dx, \text{ unde}$$

$f(x)$ - este forța variabilă, ce acționează asupra resortului, a, b - limitele de deformare a resortului.

Conform legii lui Hooke forța de comprimare sau întindere a resortului cu x m, este proporțională cu această deformare și depinde de materialul din care este confecționat.

$f(x) = kx$, k - coeficient de proporționalitate.

Din condiția problemei avem că pentru $x = 0,01$ m, $f(x) = 1$ N, deci $1 = k \cdot 0,01 \Rightarrow$

$$k = \frac{1}{0,01} = 100.$$

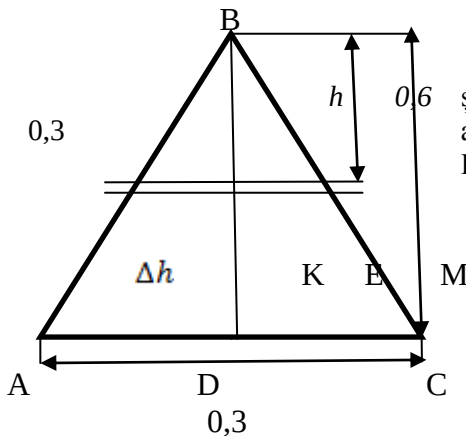
Așadar $f(x) = 100x$. Limitele de integrare vor fi: $a = 0, b = 0,05$.

Lucrul efectuat la întinderea resortului cu $0,05$ m va fi:

$$A = \int_0^{0,05} 100x dx = 100 \frac{x^2}{2} \Big|_0^{0,05} = 50 \cdot 0,05^2 = 0,125(J).$$

$$S: 0,125J$$

Problema 7

Un stăvilar de formă triunghiulară cu baza de $0,3$ m și înălțimea de $0,6$ m este scufundat vertical în apă, al cărui vârf se află la suprafața apei. De calculat forța de presiune a apei asupra stăvilarului.

Rezolvare:

Modelul matematic al acestei probleme reprezintă definiția integralei definite în sensul Reiman ca limită a unei sume de mărimi infinit mici.

$$\int_a^b f(x) dx = \lim_{\Delta x \rightarrow 0} \sum_{i=1}^n f(x_i) \cdot \Delta x_i$$

Aici drept variabilă vom socoti adâncimea h , la creșterea căreia forța de presiune $P(h)$ va crește în dependență de h .

Divizăm stăvilarul în n fâșii mici paralele cu suprafața apei și separăm una din ele la adâncimea h . Lungimea ei va fi $km = f(h)$. Din asemănarea triunghiurilor ABC și KBM avem

$$\frac{KM}{AC} = \frac{BE}{BD}, \frac{KM}{0,3} = \frac{h}{0,6} \Rightarrow KM \Rightarrow P(h) = \frac{1}{2}h$$

Forța de presiune a apei asupra stăvilarului se va calcula conform formulei:

$$P = \rho \cdot g \int_0^{0,6} h \cdot \rho(h) d \cdot h = 9,807 \cdot 1000 \int_0^{0,6} \frac{1}{2} h^2 dh = 490,5 \frac{h^3}{3} \Big|_0^{0,6} = 1634,5 \cdot 0,216 = 353(N)$$

$$P = 353N$$

ISTORICUL BAZELOR DE DATE

POPOVICI Iona, doctorand, lector superior universitar,
Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul

Abstract: *The use of databases actually illuminates so much about how we come to terms with the world around us. The history of databases is a tale of experts at different times attempting to make sense of complexity. As a result, the first information explosions of the early computer era left an enduring impact on how we think about structuring information.*

În ultimii ani, dezvoltarea sistemelor de baze de date reprezintă unul dintre cele mai importante aspecte în domeniul tehnologiei informației, având un impact decisiv asupra modului de organizare și funcționare a numeroaselor instituții și servicii. Acestea sunt companiile de comunicație, întreprinderile de comerț, serviciile bancare, serviciile de transport, asigurările, universitățile etc. Ele sunt dependente de funcționarea corectă și neîntreruptă a sistemelor de baze de date.

Sistemele de baze de date sunt o componentă importantă a vieții de zi cu zi în societatea modernă. Zilnic, majoritatea persoanelor desfășoară activități care implică interacțiunea cu o bază de date: depunerea sau extragerea unei sume de bani din bancă, rezervarea biletelor de tren sau de avion, căutarea unei cărți într-o bibliotecă computerizată, gestiunea angajaților dintr-o firmă, cumpărarea unor produse etc. [16]

În istoria evoluției bazelor de date (**BD**) și a sistemelor de gestiune a bazelor de date (**SGBD**) pot fi evidențiate câteva etape fundamentale. Însă, trebuie remarcat faptul, că nu există limite de timp stricte pentru fiecare din ele: ele decurg lin una din alta, sau chiar coexistă paralel. Necâtând la aceasta evidențierea acestor etape va permite caracterizarea mai clară a unor faze separate ale evoluției tehnologiilor bazelor de date, precum și sublinierea caracteristicilor specifice fazei respective.

La începutul anilor 60 calculatoarele au devenit accesibile din punct de vedere financiar pentru companiile private și în același timp a crescut capacitatea de stocare a informației. [8]

Perioada anilor 1960-1964 este caracterizată de dezvoltarea *sistemului de gestiune bazat pe fișiere*, considerat de fapt un predecesor al sistemelor de gestiune a bazelor de date. Acest sistem este o colecție de programe care realizează – fiecare – câte ”un serviciu” pentru utilizatorii datelor (de obicei: generarea de rapoarte). Fecare program își definea și își administra propriile date. Astfel în procesul de evoluție a sistemului de gestiune bazat pe fișiere se disting următoarele etape:

- **Prima etapă** – se adaptează tipurile de organizare a datelor existente în sistemul de prelucrare manuală (îndosariere) la condițiile tehnice impuse de calculator: [10, 11]

- apare *fișierul* (în general cu organizare *secvențială*);
- datele se înregistrează pe benzi magnetice;
- *structura logică coincide cu cea fizică* și, prin urmare, programatorul trebuie să descrie și organizarea fizică a datelor pe suport, lucru incomod, la schimbarea suportului;
- prelucrarea informației pe loturi (batch processing);
- dependența aplicațiilor față de date (o modificare în structura datelor sau a dispozitivului de memorare implică modificări ale programelor de aplicație și recompilarea lor și, ca urmare, trebuie ca datele să fie redefinite în cadrul aplicației ori de câte ori apare o modificare în structura bazei de date);
- redundanță mare în memorarea datelor datorită faptului că aceleași date sunt memorate separat pentru fiecare aplicație ce are nevoie de ele;
- legăturile dintre fișiere trebuie specificate în cadrul programelor aplicație;
- fiecare aplicație are propriile date și este singura care le poate folosi;
- programele realizează numai operații simple de intrare/ieșire.

- **A doua etapă** – este marcată de *separarea dintre structura logică de date și structura fizică*, astfel obținându-se independența fizică a datelor. [10, 11]

- se utilizează *fișiere secvențial-indexate* și *fișiere cu acces direct*;
- datele se înregistrează pe suportul extern de memorare – discul magnetic;
- datele sunt înmagazinate și extrase în unități numite *blocuri* sau *pagini*;

- structura logică nu mai coincide cu cea fizică, ceea ce face ca programatorul să nu mai fie nevoit să descrie și organizarea fizică a datelor pe suport, acest lucru fiind făcut de către componentele specializate ale sistemului de operare;

- prelucrarea se face online sau în timp real;
- schimbarea unității de memorare nu implică modificarea programelor;
- se menține redundanță mare deoarece, de multe ori, aceleași date sunt păstrate în mai multe fișiere;

- datele sunt nestructurate;
- mentenanța bazei de date are un cost foarte ridicat;
- se menține dependența aplicațiilor față de date, accesul la date fiind foarte dificil; datorită acestei dependențe, aplicațiile noi sunt greu de proiectat;

- se oferă o interfață de programare, numită API (Application Programming Interface);

- accesul se face la nivel de înregistrare și nu de câmp în cadrul înregistrării;

- nu se realizează accesul după chei multiple;

- controlul concurenței este limitat;

- legăturile între fișiere trebuie programate, ceea ce presupune definirea și deschiderea fiecărui fișier, accesarea datelor din primul fișier, prin intermediul căii de acces ce trebuie să apară în cadrul programului, după care se accesează cel de-al doilea fișier, ș.a.m.d.; deoarece aceste fișiere au un format fix, modificarea structurii unui astfel de fișier reprezintă un proces extrem de lent (mai întâi se transformă datele, apoi fișierul trebuie redefinit în cadrul fiecărei aplicații care îl accesează, fiind posibilă chiar schimbarea căii de acces spre acesta în cadrul fiecărei aplicații).

- apar primele facilități simple de protecție a datelor.

Caracteristica comună a primelor două etape constă în faptul că fiecare aplicație lucrează cu propriile fișiere fără a avea nici o legătură cu fișierele utilizate de alte aplicații. [10]

Inconveniențe: din motivul duplicării informațiilor (redundanța datelor) rezultă o serie de probleme în operațiile de actualizare a lor; din lipsa unor legături logice între datele din grupuri diferite de fișiere apare un număr foarte mare de fișiere, iar în rezultat prelucrarea datelor necesită foarte mult timp; flexibilitatea redusă a sistemului la apariția unei noi aplicații. [10]

• **A treia etapă** – este definită de apariția fișierelor integrate. Structura integrată constituie originea noțiunii de **model conceptual** (modelul ce conține descrierile tuturor datelor și a legăturilor dintre ele). [10, 11]

- rezultă o structură logică unitară;
- organizarea fizică a datelor e independentă de programele de aplicații;
- se pot constitui fișiere logice în funcție de baza de date;
- se remarcă un control integrat al datelor prin reducerea redundanței datelor, fiind posibilă folosirea în comun a acelorași date fizice de către mai multe aplicații;

- accesul la date se face la nivel de câmp;

- eliminarea inconsistențelor;

- asigurarea controlului concurenței;

- asigurarea integrității datelor;

- gestiunea datelor;

- introducerea standardelor de disponibilitate a sistemelor;

- îmbunătățirea securității datelor;

- asigurarea accesului la date după chei multiple;

- organizarea datelor e realizată de o componentă software (*data management*);

- creșterea independenței datelor, prin asigurarea transparenței detaliilor referitoare la organizarea conceptuală, structurile de stocare și strategiile de acces ale utilizatorilor la *nivelul logic* (prin transparența organizării conceptuale și transparența strategiilor logice de acces) și la *nivelul fizic* (prin transparența organizării înmagazinării fizice și transparența căilor fizice de acces).

În anul 1964 NAA (North American Aviation) fiind parte componentă a proiectului Apollo (proiect de explorare spațială, și anume a Lunii), NASA, a construit un sistem ierarhic de fișiere numit **GUAM (Generalized Update Access Method)**. [1]

În **perioada anilor 1966-1968** IBM, care s-a alăturat NASA, pentru a dezvolta sistemul GUAM, a lansat prima bază de date de model ierarhic disponibilă comercial și numită **IMS (Information Management System)**. [1]

În **mijlocul anilor 60** compania General Electric elaborează în interiorul său, sub conducerea omului de știință proeminent din domeniul calculatoarelor Charles W. Bachman, prima bază de date bazată pe modelul rețea numită **IDS (Integrated Data Store)**. [1]

În **anul 1965** a apărut primul standard al Asociației Limbajelor Sistemelor Informatice de Prelucrare a Datelor numit **CODASYL (Conference of Data System Languages)**, ce a identificat o serie de concepte fundamentale în teoria sistemelor de baze de date.

În **anul 1967** un grup ce activa la CODASYL formează **DBTG (Database Task Group)** și încep să lucreze la un sistem de standarde pentru modelul rețea. [1]

Tot în acest an ca răspuns la critica referitoare la restricția de *un singur părinte* din modelul ierarhic, IBM introduce o versiune a IMS, care elucidează problema permițând înregistrărilor să aibă un singur *părinte fizic* și mai mulți *părinți logici*. [1]

În **anul 1968** D. L. Childs în articolul său *”Feasability of a Set – Theoretical Data Structure”* propune un model nou de baze de date bazat pe teoria mulțimilor. [2]

Spre **sfârșitul decadei anilor 60** apar primele baze de date: ierarhice și rețea, în care datele erau reprezentate ca mulțimi de înregistrări (adică colecții de date de diferite tipuri: Integer, Boolean, Real, etc). Relațiile dintre ele erau reprezentate prin legături de tip pointer (adrese de locații fizice de memorie). Înregistrările care formau baza de date erau organizate:

- în modelul ierarhic ca o mulțime de arbori;
- în modelul rețea ca o mulțime de grafuri.

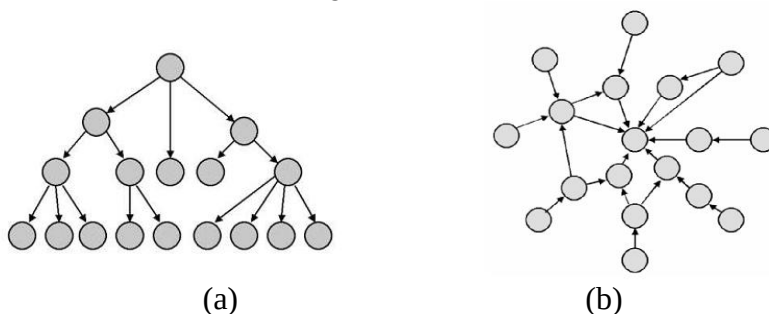

Figura 1. Modele de baze de date: (a) ierarhic; (b) rețea

Aceste modele de BD permiteau accesul la date de-a lungul unor drumuri (căi) predefinite, explicit stabilite la nivelul programelor de aplicații (de unde și numele de **modele navigante**). Ca urmare, orice modificare a structurii bazei de date antrena modificarea acestor căi în programele deja scrise.

Exemple de astfel de baze de date: pentru modelul ierarhic - **IMS**, pentru modelul rețea – **IDS II** (de la Honeywell), **IMAGE** (de la Hewlett Packard), **CODASYL**.

În **iunie 1970** în revista *Communications of the ACM* a fost publicat articolul fundamental al cercetătorului Edgar Frank Codd (de la IBM Research Laboratory) *”A Relational Model of Data for Large Shared Databanks”* în care autorul propune **modelul relațional de baze de date**. Tot aici E. F. Codd aplică o serie de concepte din algebra relațională pentru a rezolva problemele legate de stocarea volumelor mari de date și enunță **celebrele 12 reguli (condiții)** pe care trebuie să la îndeplinească un SGBD pentru a fi declarat relațional. [1]

Piața actuală de baze de date este acoperită în majoritate de sisteme relaționale. Bazele de date relaționale sunt caracterizate de: [13]

- structuri de date simple, intuitive,
- inexistența pointerilor vizibili pentru utilizator,
- constrângeri de integritate,
- operatori aplicați relațiilor care permit definirea, căutarea și reactualizarea datelor.

În **anul 1971** CODASYL DBTG au publicat standardele lor, care timp de trei ani au fost foarte solicitate. Astfel pe parcursul a cinci ani specialiștii din domeniul Informaticii au participat la

dezbaterei aprinse la subiectul: Care model este cel mai bun? CODASYL DBTG Vs Relational Model! [1]

În **perioada anilor 1970-1980** apar, cu un avânt excepțional, cele mai importante prototipuri de sisteme de gestiune a bazelor de date de tip relațional, și anume: [1]

- **1974-1978** o echipă de 15 cercetători dela IBM, San Jose Research Laboratory din California, sub conducerea lui Frank King, lucrează la dezvoltarea unui prototip al bazelor de date relaționale numit **System R**. Acest model a condus la: [1]

- apariția unui limbaj structurat de interogare a bazelor de date **SQL (Structure Query Language)**;

- producerea mai multor SGBD-uri relaționale comerciale: **DB2** și **SQL/DS** de la IBM și, respectiv, **ORACLE** de la Oracle Corporation;

- **1973-1977** o echipă de studenți de la Universitatea din California, Berkeley, sub conducerea lui Michael Stonebraker și Eugene Wong, lucrează la elaborarea SGBD **INGRES (Interactive Graphics Retrieval System)**. Acest produs de asemenea a devenit comercial și a avut foarte mare succes. În prezent este disponibil ca CA-INGRES, comercializat de Computer Associates; [1]

- **Peterlee Relational Test Vehicle**, dezvoltat la IBM UK Centre din Peterlee, Marea Britanie.

În **perioada anilor 1974-1978** Larry Ellison și compania care mai târziu a devenit cunoscută sub numele **Oracle**, au implementate independent specificațiile externe ale System R. În prezent este bine cunoscut faptul că primul client al companiei Oracle a fost **CIA (Central Intelligence Agency)**. Tot în această perioadă IBM dezvoltă, cu unele rescrieri, System R în SQL/DS, iar apoi în DB2, care rămân până în ziua de azi bazele de date pilot ale acestei companii. [1]

În **anul 1976** P. Chen propune Modelul Entitate-Relație (ERM – Entity Relationship Model) pentru proiectarea unei baze de date. Această abordare va permite concentrarea pe proiectarea funcțională și nu pe organizarea tabelor. [1, 8, 14]

Spre **sfârșitul anilor 70** s-a diminuat considerabil interesul față de modelul de rețea și s-a trecut exclusiv la modelul relațional.

La **începutul anilor 80** numărul sistemelor relaționale comerciale a ajuns la câteva sute, dintre care cele mai cunoscute sunt: **DB2** (de la IBM), **Ingres II** (de la Computer Associates International Inc.), **Oracle 8i** (de la Oracle Corporation), **Ms Access**, **FoxPro** (de la Microsoft), **Paradox**, **Visual dBase** (de la Borland), **Sybase Adapted Server** (de la Sybase Inc.). Succesul acestui model continuă să fie atât de mare încât multe sisteme nerelaționale oferă acum și o interfață cu utilizatorii de tip relațional, indiferent de modelul de date pe care se bazează de fapt.

Modelul relațional s-a dovedit a fi și un instrument didactic ideal de prezentare a principiilor bazelor de date, tocmai datorită fundamentării sale riguroase pe principii logice și matematice.

În **anul 1981** E. F. Codd primește premiul Turing pentru dezvoltarea modelului relațional și a algebrei relaționale. [3]

Anii 1980-1990 sunt caracterizați de următoarele evenimente:

- Tehnologia relațională ia cu asalt piața;

- SQL devine un **standard intergalactic**; [8, 14]

- Se dezvoltă SGBD pentru calculatoarele personale: **Dbase**, **Dbase III**, **Dbase IV**, **FoxPro**, **Clipper**, **Paradox**; [13]

- Apar prototipurile modelelor orientate obiect; [13]

La **începutul decadei anilor 90** apar și se dezvoltă aplicații dedicate dezvoltării de aplicații de baze de date: **VB**, **PowerBuilder** (Sybase), **Oracle Developer**; modelele client-server se impun treptat pe piață; în urma crizei financiare din IT supraviețuiesc doar câteva companii, Oracle fiind una din ele, care încep să vândă produse de baze de date complexe la preț înalt. [8, 13, 14]

La **mijlocul decadei anilor 90** apare Internetul; se regândesc în perspectivă modelele de aplicații de baze de date; se duce o luptă înfocată pentru accesul de la distanță la sistemele de calcul bogate în informații; apar sisteme de baze de date relaționale orientate obiect, primul produs fiind **Informix Universal Server**. [1, 13, 14]

Sfârșitul anilor 90 este caracterizat prin investiții masive în Internet și în business-ul online, fapt ce stimulează apariția și dezvoltarea de produse ce facilitează interconectarea și manipularea datelor pentru aplicații online (**ASP (Active Server Pages)**, **FrontPage**, **Java Servlets**, **JDBC**, **Java Beans**, **ColdFusion**, **Dream Weaver**, **Oracle Developer 2000**). [14]

La **începutul anilor 2000** pe piața produselor IT domină trei mari companii: Oracle, IBM (cumpără Informix) și Microsoft; se dezvoltă rapid arhitecturile de aplicații cu baze de date orientate către servicii: **SOA, SaaS**; sunt elaborate aplicații care folosesc limbaje dedicate pentru **WebServices**. [14]

La **mijlocul anilor 2000** open source MySQL/Apache Server înlocuiește sistemele scumpe/istorice/comerciale; companii precum Yahoo, Google, Amazon încep să dezvolte soluții in-house de baze de date nerelaționale (**Nork/Hadoop, BigTable, Amazon SimpleDB**); Se dezvoltă procesarea tranzacțiilor online (OLTP) precum și procesarea analitică de tip OLAP. [7]

În **anul 2009** Oracle cumpără SUN și deci MySQL devine un produs Oracle, care promite să îl mențină open source; [7]

Spre **sfârșitul decadei anilor 2000** apar succesori ai bazelor de date relationale, așa numitele **NoSQL**, cu următoarele caracteristici generale: sunt fără schemă, au o replicare ușoară, cu API simplu, cu eventuală consistență (nu respectă teorema **CAP** – Consistence, Availability, Partition tolerance), volum de date imens; se dezvoltă tipurile de baze de date nerelationale: [7]

- Familii de coloane/coloane largi: **Hadoop/Hbase, Cassandra, Amazon SimpleDB, Cloudata**;
- Stocare document: **MongoDB, Elasticsearch, CouchDB**;
- Cheie-valoare: **DynamoDB, Azure Table Storage, Riak, Mnesia**;

După 2000 - se dezvoltă aplicații pe arhitectura client-server pentru PDA-uri, tranzacții cu POS-uri, telefoane mobile. [7]

• Societatea contemporană, caracterizată prin aflulul fără precedent de informație de diferite tipuri și pe diverse canale, necesită strategii și instrumente din ce în ce mai complexe pentru stocare, procesare și, mai ales, interpretare. În acest context, se pune problema transformării informației în date și organizarea acestora într-o asemenea manieră încât în orice moment să poată fi extrase, cu promptitudine și exactitate, datele favorabile realizării unui scop specific.

Pentru a satisface aceste necesități au fost elaborate și dezvoltate bazele de date și sistemele de gestiune a bazelor de date.

Bibliografie:

1. *A brief history of databases* - <https://edu.hstry.co/timeline/a-brief-history-of-databases> (vizitat la 13.05.2016)
2. *A Timeline of Database History* - <http://quickbase.intuit.com/articles/timeline-of-database-history> (vizitat la 13.05.2016)
3. *Baza de Date Access - Evidența Salariaților* - <http://www.proiecte.ro/calculatoare/baza-de-date-access-evidenta-salariatilor-64797> (vizitat la 14.05.2016)
4. *Baze de date în economie* - http://www.elth.pub.ro/~preda/teaching/BDE/BDE_1.pdf (vizitat la 18.05.2016)
5. *Istoria bazelor de date* - https://issuu.com/alifan/docs/istoria_bazelor_de_date (vizitat la 13.05.2016)
6. Lixăndroiu, D.; Lixăndroiu, R. *Baze de date relaționale*. Brașov: Universitatea Transilvania, 2009. 71 p
7. Lupu, V. *Baze de date. Curs pentru învățământ la distanță*. Suceava: Universitatea ”Ștefan cel Mare”, 2011. 92 p
8. *The History of Database* - <http://www.kean.edu/~rmelworm/3040-00/LuoDatabaseTimeLine.html> (vizitat la 16.05.2016)
9. *Timeline of database history* - <https://prezi.com/kdwaebp6m85c/a-timeline-of-database-history/> (vizitat la 17.05.2016)
10. *Базы данных* - http://eos.ibi.spb.ru/umk/5_8/5/5_R0_T1.html (vizitat la 15.05.2016)

LEGILE LUMII. FORȚA MAREELOR

MACRIȚCHI-TABUNCIC Natalia, doctor, conferențiar universitar,
Colegiul de Medicină din orașul Cahul

Abstract: *In this article is presented "physics in action", so as it acts, especially on close objects from the world. These objects are known by us and we use and have them in reality.*

An example can be a wave. The forces put in action by the effects of the wave can destroy sky objects.

The origin of the energy of the wave – from the Earth or Oceans, - is in present very clear: it is emphasized from the energy of Earth rotation around its axe.

Keywords: *wave energy, potențial energy, facilities, opportunities, impacts, environmental.*

Cuvinte cheie: *energia valurilor, potențial energetic, instalații, oportunități, impact, mediu.*

Mareele reprezintă un fenomen fizic ce constă în variația periodică a nivelului oceanelor ca urmare a efectelor combinate a mai mulți factori:

1. Forța de atracție gravitațională exercitată de Lună asupra Pământului;
2. Forța centrifugă produsă de rotația ansamblului Pământ - Lună în jurul centrului de greutate;
3. Forța de atracție gravitațională exercitată de Soare asupra Pământului;
4. Forța centrifugă produsă de rotația ansamblului Pământ – Soare în jurul centrului de greutate;
5. Mișcarea Lunii pe orbită în jurul Pământului (fazele Lunii);
6. Mișcarea Pământului pe orbită în jurul Soarelui;
7. Configurația geomorfologică a diferitelor zone de la suprafața Pământului.

Fenomenul de creștere a nivelului apei în timpul mareei este cunoscut sub numele de *flux*, iar cel de scădere sub denumirea de *reflux*.

Pământul și Luna formează un ansamblu gravitațional ce se rotește în jurul unui centru de masă comun aflat la 1700 km sub scoarța terestră (imaginați-vă două sfere metalice, una mai mare și una mai mică ale căror centre sunt fixate rigid pe o bară, sfere ce se rotesc împreună cu bara în jurul unui punct comun de masă aflat în sfera mai mare, dar nu în centrul acesteia).

Ca urmare a acestei mișcări de rotație, Luna descrie în jurul Pământului o orbită eliptică al cărei plan formează cu planul ecuatorial al Pământului un unghi de declinație ce variază între $\pm 18,5^\circ$ și $\pm$

$28,5^\circ$ într-o perioadă de 18,6 ani (perioadă nodală). Luna exercită asupra fiecărui punct de pe Pământ

o forță de atracție gravitațională ce este invers proporțională cu pătratul distanței dintre acel punct și Lună (forța gravitațională scade pe măsură ce distanța crește).

Rotația ansamblului Pământ – Lună în jurul centrului de masă comun, produce o forță centrifugă paralelă cu axa Lună – Pământ, îndreptată de la Lună spre Pământ ce are o valoare constantă în orice punct de pe suprafața Pământului. În centrul Pământului, forța gravitațională exercitată de Lună are aceeași valoare cu forța centrifugă (cele două forțe se anulează) ajungându-se astfel la echilibrul ansamblului Pământ – Lună.

Din acest motiv, în fiecare punct de pe suprafața Pământului se exercită două forțe: forța gravitațională exercitată de Lună – sensul ei fiind de la Pământ la Lună și forța centrifugă îndreptată invers, de la Lună la Pământ.

În cazul nostru, rezultanta acestor două forțe creează forța mareică. Pe partea Pământului aflată mai aproape de Lună, forța gravitațională are o valoare mai mare decât forța centrifugă, astfel încât rezultanta celor două forțe va fi îndreptată spre Lună. Pe partea cealaltă a Pământului, forța centrifugă va fi mai mare, rezultanta fiind opusă Lunii. Apa, de o parte și de cealaltă a Pământului, tinde să se ridice sub acțiunea rezultantei celor două forțe, producându-se astfel marea.

Similar, Pământul și Soarele se rotesc în jurul unui centru de masă comun aflat la 500 km de centrul Soarelui. Planul ecuatorial al Pământului formează cu orbita descrisă de acesta în jurul Soarelui un unghi cuprins între $+23,5^\circ$ la solstițiul de vară (21 iunie) și $-23,5^\circ$ la solstițiul de iarnă (21

decembrie). Datorită distanței Soare – Pământ, forța gravitațională exercitată de Soare asupra Pământului este de două ori mai mică decât cea exercitată de Lună.

Forța centrifugă produsă de rotația ansamblului Soare – Pământ în jurul axei sale, compensează forța gravitațională exercitată de Soare asupra Pământului, producându-se astfel marea solară, cu valori maxime și minime (flux și reflux) la jumătate de cele produse de Lună.

În funcție de poziția Lunii pe orbită în raport cu Soarele, marea produsă de cele două corpuri cerești se însumează sau se scad. Astfel, când avem Lună nouă sau Lună plină, marea produsă de Lună se însumează cu cea produsă de Soare, rezultând un nivel al fluxului mai mare decât de obicei. Dacă luna este în primul sau în ultimul pătrar, marea produsă de cele două astre se scad, rezultând un flux cu un nivel mai mic decât de obicei.

Mareele sunt influențate și de poziția Pământului pe orbita sa în jurul Soarelui. La solstițiu, atunci când declinația Pământ – Soare este maximă, marea are un nivel mai mare decât de obicei. Planul orbital al Lunii oscilează față de planul orbital descris de Pământ în jurul Soarelui cu $\pm 5^\circ$ într-o

perioadă de 18,5 ani. Dacă la solstițiu, Luna orbitează în același plan în care orbitează și Pământul în jurul Soarelui, atunci se înregistrează cel mai mare nivel al mareelor.

Configurația geomorfologică a țărmurilor determină valorile minime și maxime înregistrate pentru reflux și flux. Astfel, valorile maxime ale fluxului se înregistrează în general în golfurile înguste și în estuare. Valori mai reduse sunt înregistrate pe țărmurile ce nu prezintă discontinuități.

Mareele pot fi:

1. *Diurne* – un flux și un reflux pe zi la un interval de 24 ore și 48 minute;
2. *Semidiurne* – două fluxuri și două refluxuri pe zi la un interval de 12 ore și 24 minute;
3. *Mixte* – diurne și semidiurne în funcție de factorii ce influențează formarea mareelor.

În funcție de latitudine, marea măsurată într-un punct aflat de pe suprafața Pământului, pot fi diurne sau semidiurne. Datorită rotației Pământului în jurul axei proprii, pe timpul unei rotații complete, un punct de pe suprafața acestuia va trece prin două zone de maxim și minim (latitudini mici apropiate de ecuator) sau printr-o zonă de maxim și una de minim – latitudini mari. Pe perioada celor 24 de ore, pentru marea semidiurnă, nivelul înregistrat al fluxului și al refluxului este în general asimetric.

În funcție de poziția Pământului pe orbita sa în jurul Soarelui, marea poate avea un caracter cu precădere diurn (la solstiții, atunci când declinația este maximă) și semidiurn (la echinox – atunci când Soarele se află în planul ecuatorial al Pământului).

Mareele diurne se întâlnesc cu precădere în Australia, Antarctica și Golful Mexic.

Mareele semidiurne se întâlnesc în Oceanul Indian și în Oceanul Atlantic.

Mareele mixte se întâlnesc cu precădere în Oceanul Pacific.

Cel mai mare nivel al mării – 17,3 m se înregistrează în Golful Fundy – Canada. Se mai înregistrează marea foarte înaltă în Golful Ungava – Quebec – Canada – 9,7 m și în portul Bristol – marea Britanie – 9 m.

Marea care se produce datorită apariției simultane a eclipsei de Soare și a super lunii se numește super maree.

În mările închise – Marea Neagră, Marea Baltică, Marea Mediterană, Marea Caspică, nivelul mării este foarte mic, de ordinul centimetrelor.

În continuare ne vom referi la energia mareelor. Energia mareelor este energia care poate fi captată prin exploatarea energiei potențiale rezultate din deplasarea pe verticală a masei de apă la diferite niveluri sau a energiei cinetice datorate curenților mării. Energia mareelor este o consecință a acțiunii forțelor gravitaționale solare și lunare, precum și ca o consecință a rotației terestre. Centralele mareomotrice sunt de două tipuri: *centrale fără baraj* care utilizează numai energia cinetică a curenților mării; *centrale cu baraj* care utilizează energia potențială creată ca urmare a ridicării nivelului apei în timpul fluxului.

Energia mareelor este singura sursă de energie regenerabilă cu un grad mare de predictibilitate.

Energia mareelor nu depinde de factorii atmosferici sau climatici așa cum se întâmplă în cazul energiei obținute din surse solare sau derivate.

Energia produsă de maree este influențată numai de mișcarea pe orbită a trei corpuri cerești ce exercită unul asupra altuia forțe de atracție gravitațională: Pământul, Luna și Soarele.

Deoarece aceste corpuri cerești se deplasează pe orbită după legi fizice foarte exacte, rezultatul acțiunii lor – energia mareelor are de asemenea un caracter foarte bine definit.

Valurile marine sunt rezultatul combinației dintre acțiunea vânturilor, a gravitației și a tensiunii superficiale de la suprafața mării. Energia valurilor marine este o formă indirectă de energie solară. Încălzirea diferită a unor mase mari de apă din oceanul planetar și din suprafața uscatului conduce la apariția vânturilor. Vânturile care suflă peste mari întinderi de apă transmit o parte din energia lor acestora, generând valurile care se formează la suprafața mărilor și oceanelor și se îndreaptă spre țărm [9].

Avantajele energiei valurilor:

Este o formă de energie regenerabilă și inepuizabilă;
Valurile înmagazinează un imens potențial energetic;
Are un caracter nepoluant;
Nu prezintă greutăți deosebite în exploatare;
Este gratuită, poate fi folosită de oricine, oriunde pe suprafața oceanului planetar;
Nu necesită cheltuieli importante de transport și distribuție înainte de a fi folosită;
Este înmagazinată în cele 1400 milioane de miliarde de tone de apă care acoperă două treimi din suprafața Pământului;

Realizarea centralelor marine nu implică scoaterea din uz a terenurilor agricole, industriale sau a așezărilor umane, utilizând astfel zone practic neîntrebuțate.

Dezavantajele energiei valurilor:

Are un caracter aleatoriu, manifestat prin variația continuă a elementelor caracteristice valurilor;
Este dependentă de anotimp și de amplasament;
Are, deocamdată, un preț ridicat în comparație cu energia provenită din sursele clasice;
Are un impact vizual și fizic asupra habitatului marin;
Pot exista anumite scurgeri toxice ale lichidelor folosite la construcția dispozitivelor de captare;
Conflictul cu navele comerciale.
Potențialul teoretic global este de 8×10^5 TWh/an, ceea ce reprezintă de 100 de ori cantitatea de energie care ar putea fi produsă anual de amenajările hidroenergetice convenționale.

Potențialul mondial, exprimat ca putere disponibilă, este de circa 2 TW, cu 320 GW în Europa. Din acest potențial teoretic s-ar putea valorifica sub formă de energie electrică cam 10 ... 12 %. Chiar în aceste condiții însă, energia valurilor marine tot ar fi suficientă pentru acoperirea necesarului planetar de energie electrică [1].

Energia valurilor este direct legată de coastele marine. Locațiile cele mai favorabile sunt situate în zone sălbătice, slab populate.

Dezvoltarea unei surse de energie în imediata vecinătate a unor asemenea zone poate schimba tendința de dezvoltare regională, densitatea de locuire și afectează indirect ecosistemele existente [4].

Față de majoritatea tehnologiilor de producere a energiei, captatorii de energie a valurilor au un impact redus asupra mediului.

Prin locul și modul de amplasare aceste instalații au un impact vizual minim. Instalațiile din larg, de tip plutitori, interferează foarte puțin cu flora și fauna marină. Toate tipurile de instalații de captare nu lasă efecte remanente în zonele în care au fost instalate.

Sunt unele impacturi deranjante, cum ar fi zgomotul turbinei cu aer de la instalațiile montate în țărm. Sunt interferențe cu marea liberă pentru navigație, dar minore și imediat rezolvabile prin balizare. Un efect benefic pentru eroziunea costieră se așteaptă de la sistemele de captare a energiei valurilor. Promovarea lor în zone cu eroziune puternică a plajelor poate diminua substanțial procesul erozional și astfel se atenuează impactul negativ asupra turismului local.

Mareele au o acțiune puternică asupra scoarței terestre. Ele modelează țărmurile și largesc gurile fluviilor, dând naștere la estuare. Rup părți din ghețarii continentali, formând icebergurile. Curăță porturile și cară aluviunile, însănătoșind locurile unde apele stagnante provoacă boli. Importanța lor deosebită este legată însă de navigație. Fluxul înlesnește pătrunderea marilor vapoare pe fluviu, favorizând dezvoltarea unor porturi. De asemenea, forța energetică a mareelor poate fi captată în uzine producătoare de electricitate. Sunt în construcție două astfel de uzine – una în Rusia și alta în Franța.

Bibliografie:

1. Stematiu, D. *Amenajări hidroenergetice*. București: Editura Conspress, 2008.

2. Iulian, C.; Lazăr, P.D. *Energia valurilor: captare și conversie*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1982.
3. Iulian, C. *Utilizarea energiei valurilor*. București: Editura tehnică, 1990.
4. Malița, M.; Băcescu, M. *Viitorul mărilor și al oceanelor*. București: Editura Academiei RSR, 1980.
5. Sorensen, H.C., ș.a. *The Wave Dragon – Now Ready for Test in Real Sea* - Proceedings from the Fourth European Wave Energy Conf., Aalborg, 2000.
6. Cazacu, M.D.; Neacșu, R. *On mechanically and pneumatically generated waves*, The V-th International Energy Conf. – Energex. Seoul, 1993.
7. Surse noi de energie – Orientări, realizări, tendințe în cercetarea științifică și inginerie tehnologică, Vol.II., INID, București, 1980.
8. http://www.aquaret.com/index.php?option=com_content&view=article&id=131&Itemid=274&lang=ro.
9. <http://ro.wikipedia.org/wiki/Val>.
10. <http://thefraserdomain.typepad.com/energy/2005/10>.
11. Bejan, M., Rusu, T., Bălan, Ioana, *Energia valurilor*, Buletin Științific AGIR, *Tehnologii avansate și materiale noi*, An XV, nr. 4/2010, București, ISSN-L.

BUCLE DE TIPUL WIP

ȚARĂLUNGĂ¹Boris, ȚARĂLUNGĂ²Liubovi,

Univeristatea Pedagogică de Stat “Ion Creangă”¹, Liceul Teoretic Agricol², Chișinău, Republica Moldova

Abstract: *Is proved that: 1) if the IP loop $(Q, \cdot)$ isotope is the type WIP then, loop $(Q, \cdot)$ is a Moufang loop. 2) if the IP loop $(Q, \cdot)$ isotope is the type WIP_1 , then loop $(Q, \cdot)$ is a Moufang loop. 3) if the CI loop $(Q, \cdot)$ isotope is the type WIP, then loop $(Q, \cdot)$ is a Moufang comutative loop. 4) if the CI loop $(Q, \cdot)$ isotope is the type WIP_1 , then loop $(Q, \cdot)$ is a Moufang comutative loop.*

Cuvinte-cheie: *bucle, cuasigrup, substituție, isotopie, buclă Moufang, buclă Moufang comutativă, buclă IP, CI, WIP, WIP_1 .*

O problemă importantă în teoria buclelor este problema isotopiei. Se spune, că bucla $(Q, \cdot)$ este isotopă buclei $(Q, *)$, dacă există substituțiile α, β, γ a mulțimii Q , încât $\gamma(x * y) = \alpha(x) \cdot \beta(y)$. Bucla $(Q, \cdot)$ se numește IP buclă, dacă pentru orice x, y din Q se verifică relațiile $xy \cdot Iy = x$ și $I^{-1}y \cdot yx = x$, unde $Ix = x^{-1}$, iar $I^{-1}x = {}^{-1}x$.¹ Bucla $(Q, \cdot)$ se numește CI buclă, dacă pentru orice x, y din Q se verifică relația $yx \cdot Iy = x$.² Bucla $(Q, \cdot)$ se numește WIP buclă, dacă pentru orice x, y din Q se verifică relația $y \cdot I(xy) = Ix$. Bucla $(Q, \cdot)$ se numește WIP_1 buclă, dacă pentru orice x, y din Q se verifică relația $I(xy) \cdot I^2x = Iy$. Bucla $(Q, \cdot)$ se numește buclă Moufang, dacă pentru orice x, y, z din Q se verifică condiția $(xz \cdot y) \cdot z = x \cdot (z \cdot yz)$.³

În lucrarea dată se demonstrează: 1) dacă pentru bucla IP $(Q, \cdot)$ isotopul este o buclă de tipul WIP, atunci bucla $(Q, \cdot)$ este o buclă Moufang; 2) dacă pentru bucla IP $(Q, \cdot)$ isotopul este o buclă de tipul WIP_1 , atunci bucla $(Q, \cdot)$ este o buclă Moufang; 3) dacă pentru bucla CI $(Q, \cdot)$ isotopul este o buclă WIP, atunci bucla $(Q, \cdot)$ este o buclă Moufang comutativă. 4) dacă pentru bucla CI $(Q, \cdot)$ isotopul este o buclă WIP_1 , atunci bucla $(Q, \cdot)$ este o buclă Moufang comutativă.

Teorema 1. Dacă pentru IP bucla $(Q, \cdot)$ isotopul $(Q, *)$ este o buclă WIP, atunci bucla $(Q, \cdot)$ este o buclă Moufang.

¹ Белоусов В. *Основы Теории Квазигрупп и Лун*, Издательство «Наука», Москва, 1967, pp. 223.

² Artzy R. On loops with special property, *Proc. Amer. Math. Soc.* 6(1955), pp. 448-453.

³ Mufang R. Zur Struktur von Alternativ Korpern. *Math. Ann.* 1935, 110, pp. 416-430.

Demonstrație. Considerăm isotopul $x * y = R_a^{-1}x \cdot L_b^{-1}y$. Din relația $x * \bar{I}x = ba$ obținem $R_a^{-1}x \cdot L_b^{-1}\bar{I}x = ba$. Cum $(Q, \cdot)$ este IP buclă, rezultă $\bar{I} = L_b R_{ba} I^{-1} R_a^{-1}$.

Fie $(Q, *)$ este o buclă WIP, deci se verifică relația $x * \bar{I}(y * x) = \bar{I}y$. Atunci $R_a^{-1}x \cdot L_b^{-1}\bar{I}(R_a^{-1}y \cdot L_b^{-1}x) = \bar{I}y$. Cum $(Q, \cdot)$ este IP buclă avem $L_b^{-1}\bar{I}(R_a^{-1}y \cdot L_b^{-1}x) = I^{-1}R_a^{-1}x \cdot \bar{I}y$. Înlocuim $\bar{I}$ și obținem $R_{ba} I^{-1} R_a^{-1}(y \cdot x) = I^{-1} R_a^{-1} L_b x \cdot L_b R_{ba} I^{-1} y$. Fie acum $a = 1$. Atunci $R_b I^{-1}(y \cdot x) = I^{-1} L_b x \cdot L_b R_b I^{-1} y$. Cum substituția I^{-1} posedă proprietatea $I^{-1}(x \cdot y) = I^{-1}(y) \cdot I^{-1}(x)$ în buclele IP, rezultă $R_b(I^{-1}x \cdot I^{-1}y) = R_b^{-1} I^{-1}x \cdot L_b R_b I^{-1}y$ sau $R_b(x \cdot y) = R_b^{-1}x \cdot L_b R_b y$. Substituim x prin $R_b x$. Atunci $R_b(R_b x \cdot y)x \cdot L_b R_b y$ sau $(xb \cdot y) \cdot b = x \cdot (b \cdot yb)$, deci $(Q, \cdot)$ este o buclă Moufang. Teorema este demonstrată.

Teorema 2. Dacă pentru IP bucla $(Q, \cdot)$ isotopul $(Q, *)$ este o buclă WIP₁, atunci bucla $(Q, \cdot)$ este o buclă Moufang.

Demonstrație. Considerăm isotopul $x * y = R_a^{-1}x \cdot L_b^{-1}y$. Din relația $x * \bar{I}x = ba$ obținem $R_a^{-1}x \cdot L_b^{-1}\bar{I}x = ba$. Cum $(Q, \cdot)$ este IP buclă, rezultă $\bar{I} = L_b R_{ba} I^{-1} R_a^{-1}$.

Fie $(Q, *)$ este o buclă WIP₁, deci se verifică relația $\bar{I}(y * x) * \bar{I}^2 x = \bar{I}y$. Atunci $R_a^{-1}\bar{I}(R_a^{-1}x \cdot L_b^{-1}y) \cdot L_b^{-1}\bar{I}^2 x = \bar{I}y$. Cum $(Q, \cdot)$ este IP buclă avem $R_a^{-1}\bar{I}(R_a^{-1}x \cdot L_b^{-1}y) = \bar{I}y \cdot I L_b^{-1}\bar{I}^2 x$. Înlocuim x prin $R_a x$, y prin $L_b y$ cît și $\bar{I}$ și obținem

$$R_a^{-1} L_b R_{ba} I^{-1} R_a^{-1}(x \cdot y) = R_{ba} I^{-1} R_a^{-1} L_b y \cdot I L_b^{-1} L_b R_{ba} I^{-1} R_a^{-1} L_b R_{ba} I^{-1} x.$$

Punem $a = 1$. Atunci $L_b R_b I^{-1}(x \cdot y) = L_b R_b I^{-1} L_b y \cdot I R_{ba} I^{-1} L_b R_b I^{-1} x$. Cum substituția I^{-1} posedă proprietatea $I^{-1}(x \cdot y) = I^{-1}y \cdot I^{-1}x$ în bucla IP avem $L_b R_b(y \cdot x) = L_b R_b L_{I^{-1}b} y \cdot R_{Ib} L_b R_b x$. Dacă $y = 1$, atunci $L_b R_b x = L_b R_{Ib} L_b R_b x$, de unde rezultă $R_{Ib} L_b = 1$ și $R_b L_{I^{-1}b} = 1$. Substituim și obținem $L_b R_b(y \cdot x) = L_b y \cdot R_b x$ sau $b \cdot (yx \cdot b) = by \cdot xb$, deci $(Q, \cdot)$ este o buclă Moufang. Teorema este demonstrată.

Teorema 3. Dacă pentru CI bucla $(Q, \cdot)$ isotopul $(Q, *)$ este o buclă WIP, atunci bucla $(Q, \cdot)$ este o buclă Moufang comutativă.

Demonstrație. Considerăm isotopul $x * y = R_a^{-1}x \cdot L_b^{-1}y$. Din relația $x * Ix = ba$ obținem $R_a^{-1}x \cdot L_b^{-1}\bar{I}x = ba$. Cum $(Q, \cdot)$ este CI buclă, rezultă $\bar{I} = L_b L_{ba} I R_a^{-1}$.

Fie $(Q, *)$ este o buclă WIP, deci se verifică relația $x * \bar{I}(y * x) = \bar{I}y$. Atunci $R_a^{-1}x \cdot L_b^{-1}\bar{I}(R_a^{-1}y \cdot L_b^{-1}x) = \bar{I}y$. Cum $(Q, \cdot)$ este CI buclă avem $L_b^{-1}\bar{I}(R_a^{-1}y \cdot L_b^{-1}x) = \bar{I}y \cdot I R_a^{-1}x$. Înlocuim $\bar{I}$ și obținem $L_{ba} I R_a^{-1}(R_a^{-1}y \cdot L_b^{-1}x) = L_b L_{ba} I R_a^{-1} y \cdot I R_a^{-1} x$. Substituim x prin $L_b x$, y prin $R_a y$ și obținem $L_{ba} I R_a^{-1}(y \cdot x) = L_b L_{ba} I y \cdot I R_a^{-1} L_b x$. Cum $(Q, \cdot)$ este CI buclă $L_{ba} I L_{I^{-1}a}(y \cdot x) = L_b L_{ba} I y \cdot I L_{I^{-1}a} L_b x$. În bucla CI substituția I posedă proprietatea $I(y \cdot x) = I(y \cdot x)$. Atunci $L_{ba} L_a(y \cdot x) = L_b L_{ba} y \cdot L_a L_{Ib} x$. Dacă $b = 1$, obținem $a(a \cdot yx) = ay \cdot ax$. Punem $x = 1$. Atunci $a \cdot ay = ay \cdot a$. Înlocuim y prin yx . Atunci $(a \cdot yx) \cdot a = ay \cdot xa$. Punem acum $y = 1$ și obținem $(a \cdot x) \cdot a = a \cdot xa$. Substituim x prin xy . Atunci $(a \cdot xy) \cdot a = a \cdot (xy \cdot a)$ sau $(a \cdot xy) \cdot a = ax \cdot ya$, deci $(Q, \cdot)$ este o buclă Moufang comutativă. Teorema este demonstrată.

Teorema 4. Dacă pentru CI bucla $(Q, \cdot)$ isotopul $(Q, *)$ este o buclă WIP₁, atunci bucla $(Q, \cdot)$ este o buclă Moufang comutativă.

Demonstrație. Considerăm isotopul $x * y = R_a^{-1}x \cdot L_b^{-1}y$. Din relația $x * Ix = ba$ obținem $R_a^{-1}x \cdot L_b^{-1}\bar{I}x = ba$. Cum $(Q, \cdot)$ este CI buclă, rezultă $\bar{I} = L_b L_{ba} I R_a^{-1}$.

Fie $(Q, *)$ este o buclă WIP₁, deci se verifică relația $\bar{I}(y * x) * \bar{I}^2 x = \bar{I}y$. Atunci $R_a^{-1}\bar{I}(R_a^{-1}x \cdot L_b^{-1}y) \cdot L_b^{-1}\bar{I}^2 x = \bar{I}y$. Cum $(Q, \cdot)$ este CI buclă avem $R_a^{-1}\bar{I}(R_a^{-1}x \cdot L_b^{-1}y) = I^{-1} L_b^{-1}\bar{I}^2 x \cdot \bar{I}y$. Substituim x prin $L_b x$, y prin $R_a y$ și obținem

$R_a^{-1}\bar{I}(x \cdot y) = I^{-1}L_b^{-1}\bar{I}^2 R_a x \cdot \bar{I}L_b y$. Dacă înlocuim $\bar{I}$ se obține
 $R_a^{-1}L_b L_{ba}IR_a^{-1}(xy) = I^{-1}L_{ba}IR_a^{-1}L_b L_{ba}Ix \cdot L_b L_{ba}IR_a^{-1}L_b y$.

Punem $b = 1$. Atunci $L_b L_b I(xy) = I^{-1}L_b I L_b L_b Ix \cdot L_b L_b I L_b y$. Cum substituția I este un automorfism a buclei $(Q, \cdot)$, rezultă $L_b L_b(xy) = L_{I^{-1}b}L_b L_b x \cdot L_b L_b L_{Ib}y$. Dacă $x = 1$, atunci $L_b L_b = L_b L_b L_b L_{Ib}$, de unde $L_b L_{Ib} = 1 = L_{I^{-1}b}L_b$. Substituim și avem $L_b L_b(xy) = L_b x \cdot L_b y$. Dacă $y = 1$, atunci $L_b = R_b$. Atunci $R_b L_b(xy) = L_b x \cdot R_b y$ sau $(b \cdot xy) \cdot b = bx \cdot yb$, deci $(Q, \cdot)$ este o buclă Mufang comutativă.

Bibliografia:

1. Белоусов В. *Основы Теории Квазигрупп и Лун*, Издательство «Наука», Москва, 1967, pp. 223.
2. Artzy R. On loops with special property, *Proc. Amer. Math. Soc.* 6(1955), pp. 448-453.
3. Mufang R. Zur Struktur von Alternativ Korpern. *Math. Ann.* 1935, 110, pp. 416-430.

**Conferința științifică internațională
„Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației”,
Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul,
7 iunie 2016,**

Volumul I

**Atelierul I. Științe politice și administrative
Atelierul II. Științe juridice
Atelierul III. Științe economice
Atelierul IV. Științe exacte și ingineresti**

Piața Independenței 1,
Cahul, MD-3909
Republica Moldova

tel: 0299 22481
e-mail: rectorat@usch.md

Bun de tipar: 02.09.2016
Format: 21 cm x 29,7 cm
Coli de tipar: 27,75
Tirajul 100 ex.
Tipografia „CentroGrafic” SRL, Cahul
Tel. 0299 25949